

Dicționarele Editurii Universității. Seria Lexikon

TERMINOLOGIA METEOROLOGICĂ ROMÂNEASCĂ
A FENOMENELOR ATMOSFERICE (ȘTIINȚIFIC *VERSUS* POPULAR)

Colecția **Dicționarele Editurii Universității** este coordonată de prof.univ.dr. Andrei Corbea-Hoișie

Volum subvenționat CNCS cod proiect PN-II-ID-PCE-2011-3-0656
la Institutul de Filologie Română „A.Philippide” Iași

COORDONARE: Cristina Florescu

STUDII LINGVISTICE:

Cristina Florescu, Laura Manea, Elena Tamba, Alina Pricop,
Cristina Cărăbuș, Florin-Teodor Olariu

și

Maria Iliescu, Rodica Zafiu, Bardu Nistor, Mariana Neț

Liviu Apostol (considerații generale privind meteorologia)

DICȚIONARUL FENOMENELOR ATMOSFERICE (DFA)

Redactare și revizie: Cristina Florescu, Laura Manea, Elena Tamba,
Alina Pricop, Cristina Cărăbuș

Lectură finală: Cristina Florescu, Laura Manea, Elena Tamba

Corelații: Laura Manea, Elena Tamba

Norme DFA: Cristina Florescu, Laura Manea, Elena Tamba

Informații și revizie a elementelor dialectale: Florin-Teodor Olariu

Informații și revizie a elementelor meteorologice: Liviu Apostol

Documentare meteorologică: Dan Chelaru

Indice de cuvinte și variante: Mădălin Patrașcu

Diseminarea proiectului: Mădălin Patrașcu, Dan Chelaru, Mona Corodeanu

Bibliografie: Mădălin Patrașcu

Referenți științifici:

Prof.univ.dr. Gh. Chivu

Conf.univ.dr. Ioan Milică

Tehnoredactor: Mădălin PATRAȘCU

Coperta: Manuela OBOROCEANU

ISBN: 978-606-714-203-7

© Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2015

700109 – Iași, str. Pinului, nr. 1A, tel./fax: (0232) 314947

[http:// www.editura.uaic.ro](http://www.editura.uaic.ro)

e-mail: editura@uaic.ro

TERMINOLOGIA METEOROLOGICĂ ROMÂNEASCĂ
A FENOMENELOR ATMOSFERICE
(ȘTIINȚIFIC *VERSUS* POPULAR)

Volum editat de **Cristina Florescu**

EDITURA UNIVERSITĂȚII „ALEXANDRU IOAN CUZA”
IAȘI – 2015

Cristina FLORESCU este cercetător principal I dr. la Institutul de Filologie Română „A. Philippide” al Academiei Române – Filiala Iași. Lingvist, lexicograf și coautor al *Dicționarului limbii române*, a publicat cărți și studii în domeniul istoriei limbii române (literare), lexicologiei, stilisticii și romanisticii. Se remarcă prin anvergura cercetării, prin spiritul critic și documentarea minuțioasă. A condus proiecte colective de cercetare, colaborează la proiecte naționale și internaționale finalizate cu publicarea marcantă a analizelor întreprinse. A susținut prelegeri, conferințe și cursuri la universități și institute de cercetare din Iași, București, Chișinău, Cahul, Innsbruck, Valencia și Nancy (ATILF). Colaborează la realizarea prestigiosului dicționar etimologic al limbilor romanice, *Dictionnaire Étymologique Roman* (DÉRom).

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

FLORESCU, CRISTINA

Terminologia meteorologică românească a fenomenelor atmosferice (științific versus popular) / Cristina Florescu. - Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”, 2015

ISBN 978-606-714-203-7

001.4:551.5

Cuprins

CUVÂNTUL AUTORILOR	7
I. INTRODUCERE	9
<i>Cristina FLORESCU</i>	
II. NEBULOZITĂȚILE	31
<i>Cristina CĂRĂBUȘ</i>	
III. VÂNTURILE, DEPLASĂRILE ȘI CURENȚII DE AER (VDC)	47
<i>Alina BURSUC - PRICOP</i>	
IV. PRECIPITAȚIILE	71
<i>Cristina FLORESCU</i>	
V. DEPUNERILE.....	107
<i>Elena TAMBA</i>	
VI. FENOMENELE LUMINOASE, SONORE, ELECTRICE ȘI ELECTRO-LUMINOASE	129
<i>Cristina CĂRĂBUȘ</i>	
VII. RADIAȚIILE	145
<i>Laura MANEA</i>	
ASPECTE DIALECTALE.....	183
<i>Florin-Teodor OLARIU</i>	
INDICE DE CUVINTE ȘI VARIANTE	213
CONSIDERAȚII PRIVIND DEZVOLTAREA METEOROLOGIEI ÎN ROMÂNIA.....	229
<i>Liviu APOSTOL</i>	
DIN ISTORIA DISCURSULUI METEOROLOGIC: „BULETINUL ATMOSFERIC” ÎN PRESA ROMÂNEASCĂ DIN ANII 1884-1916	241
<i>Rodica ZAFIU</i>	
DENOTAȚIE ȘI CONOTAȚIE ÎN TERMENII METEOROLOGICI DIN AROMÂNĂ.....	259
<i>Nistor BARDU</i>	

UNE CARACTÉRISTIQUE DU ROUMAIN DANS LE CHAMP LEXICAL DE LA TEMPÉRATURE	273
--	-----

Maria ILIESCU

VARIANTE SINCRONICE ȘI DIACRONICE ÎN VOCABULARUL GASTRONOMIC ROMÂNESC. GRUPURI VERBALE FORMATE CU SUBSTANTIVELE „PLOAIE” ȘI „ZĂPADĂ”	281
---	-----

Mariana NEȚ

RÉSUMÉ	293
--------------	-----

ABSTRACT	303
----------------	-----

NORMELE DFA.....	313
------------------	-----

DICȚIONARUL FENOMENELOR ATMOSFERICE (DFA).....	325
--	-----

BIBLIOGRAFIE.....	679
-------------------	-----

DISEMINAREA PROIECTULUI.....	703
------------------------------	-----

PREZENTAREA AUTORILOR.....	709
----------------------------	-----

Cuvântul autorilor

Cartea cuprinde studiul *in extenso* al unei terminologii a limbii române analizate diatritic, diatopic și diacronic. Lucrarea se desfășoară, așadar, în două registre socio-lingvistice: limba literară (limbajul științific al meteorologiei) și limba populară (graiurile dialectale și limbajul comun). Este rezultatul cercetării desfășurate la Institutul de Filologie Română „A. Philippide” (Academia Română – Filiala Iași), în cadrul proiectului CNCS: PN-II-ID-PCE-2011-3-0656. Baza de date lexicale este alcătuită de autori, fiind numită *Dicționarul fenomenelor atmosferice* (DFA), lexicon care conține cca 1500 de articole structurate lexicografic în funcție de specificul obiectului de studiu și de tradiția DLR. Studiile lingvistice (corelate în permanență cu DFA) cuprind cercetări minuțioase axate pe elemente de istorie a limbii, pe elemente dialectale și semantice care dezvăluie aspectele caracteristice și originale ale obiectului de studiu. Volumul este o dovadă meritorie a colaborării între lingviști și meteorologi.

Spre deosebire de caracterul relativ închis al celor mai multe terminologii, limbajul meteorologiei este în mod obligatoriu *deschis*. Demonstrația lingvistică *și* a acestui aspect se va desfășura pe parcursul întregii cărți.

În monografiile de specialitate, în dicționarele meteorologice sau în manualele didactice, meteorologia este definită constant ca având obiect de studiu *atmosfera*, însușirile fizice, structura, procesele și fenomenele acesteia.

Prin urmare, nu întâmplător grupul de cuvinte analizat în volum aparține câmpului lexico-semantic al fenomenelor atmosferice. Impactul ploilor, efectul grindinei, al înghețului, vânturile, furtunile, deplasarea norilor, arșița, seceta, depunerea zăpezii, frica generată de trăsnet sau de arcuirea fulgerului au pătruns, adecvat, în structura de adâncime a mentalului uman. Vorbitorii de limbă română de pe pământul transcarpato-danubian și-au reprezentat aceste fenomene printr-o puzderie de cuvinte bine închegate noțional pe coordonatele lingvistice moștenite, supuse apoi unor diverse influențe, în funcție de capacitatea cognitivă de reprezentare a capriciilor vremii. Ne-am ocupat numai de acei termeni care au fost îndelung selectați de circulația adecvată denotativității, ceea ce înseamnă că multe elemente expresive (în subtilă concordanță cu stările sufletești) au fost date deoparte – cu profund regret – din motive obiective argumentate la locurile convenite, pe parcursul cărții.

Considerăm întreprinderea de față ca o bază lingvistică de plecare spre alte posibile desteleniri lexicologice atât de necesare unei cunoașteri amănunțite a valențelor limbii române.

Adresăm deosebite mulțumiri romanistei și românistei Maria Iliescu pentru că ne-a fost alături în momente importante ale dificilului nostru demers.

I. Introducere

Cristina FLORESCU

§ 1. Precizarea obiectului de studiu. Chestiunea terminologiilor

Volumul de față își propune să întreprindă o analiză lingvistică dominant semasiologică a grupului lexical care denumește fenomenele atmosferice în limba română. Pentru un studiu adecvat și aprofundat al chestiunii, am apelat la ajutorul *meteorologiei*, disciplină cuprinsă atât de *geografie*, cât și de *fizică*, fiind considerată ramură a *geofizicii*.

Astfel, prezenta analiză lingvistică este întreprinsă în registrul socio-lingvistic al terminologiei populare (registrul dialectal), dar și în acela al terminologiei științifice corespunzătoare (registrul limbii literare).

În monografiile de specialitate, în dicționarele meteorologice sau în manualele didactice, meteorologia este definită relativ constant ca având obiect de studiu *atmosfera*, respectiv însușirile fizice, structura acesteia, procesele și fenomenele care se produc în atmosferă.

1.1. De cele mai multe ori termenii care desemnează, la nivel metalingvistic, un grup lexical specializat profesional sunt: *terminologie* și *limbaj*. Sintagma *câmp lexical* descrie arii, grupuri lexicale concrete și reprezintă modalități de taxonomizare a cuvintelor dintr-o limbă. Termenul *paradigmă* – care poate avea extensii sociologice, psihologice și informatice (*paradigmă socială, mentală, paradigmă de programare* – stil fundamental de programare etc.) –, interesează cercetarea de față în accepția conturată în Bidu-Vrănceanu (2008: 66–71).

Vom utiliza suita de distincții terminologice ținând cont de teoriile coșeriene și ivănesciene care implică perspectiva diacronică, dar și de perspectiva sincronică din Bidu-Vrănceanu 2008 (în special p. 17 – 25, 55–73) cu privire la *câmpul lexical*, *tipologia semelor*, *paradigmă*, sau id. 2010 (în special p. 11–26) mai ales despre raportul *terminologie internă* – *terminologie externă*.

1.2. Cercetarea de față are în vedere grupul lexical cel mai utilizat în limbajul meteorologic, anume acei termeni care denumesc **fenomenele (stările, procesele etc.) atmosferice**; așadar *NU* vom urmări limbajul climatologiei, al hidrologiei, al agrometeorologiei, denumirile elementelor cosmologice, telurice, termenii care numesc instrumentarul foarte complex al meteorologiei (descriș în amănunțime în toate dicționarele de meteorologie), principiile/procesele/teoriile fizicii și matematicii, cuvintele care desemnează caracterul de predictibilitate bazat pe teoria aproximărilor, cele aparținând statisticii, lexemele care prezintă factorii de poluare, cele specifice prognozelor marine, ale analizelor ecologice etc.

Cu ocazia prezentului studiu, lingvistul a putut realiza asupra de măsură că meteorologia este un ocean disciplinar în care fizica, geografia, matematica, informatica, automatica și ingineria sistemelor, biologia, botanica, geologia, medicina etc. se întrepătrund holistic.

1.3. În categoria terminologiilor științifice, limbajul meteorologic are un statut special.

Spre deosebire de caracterul relativ închis al celor mai multe terminologii, limbajul meteorologiei este în mod obligatoriu *deschis*. Respectiva trăsătură specifică se datorează dominantei sale funcționale, aceea a *predictibilității*. Evidența acestui fapt este pregnantă. Închegarea unui grup social a cuprins dintotdeauna, ca factor primordial civilizator, cunoașterea manifestărilor atmosferice. Ne găsim în fața unui factor elementar de protejare socială. O societate umană nu poate supraviețui fără o descifrare semiologică a fenomenelor atmosferice. Dispariția vechilor civilizații a fost adesea determinată de cataclisme care s-au alcătuit într-o „bază de date” vitale la nivelul speciei. Cunoștințele medicale, cele matematice, de construcție arhitectonică etc. se puteau păstra în spațiul închis, ezoteric, al unor aleși; datele pe care le numim astăzi meteorologice se cereau distribuite sistematic altor grupuri profesionale care făceau viața socială a Cetății. Agricultorii, culegătorii, crescătorii de animale, ca să nu mai vorbim de navigatorii și de corăbierii flotelor înarmate apărând țărmurile imperiilor, trebuiau să cunoască vremea, mișcările faste sau nefaste ale atmosferei. Distribuția vânturilor, a ploilor, timpul de desfășurare a secetei, puterea și repartiția tuturor acestora formau un bun comun al oricărei societăți, de la cele primitive, până la civilizația strict contemporană.

1.4. Vom lua în discuție raportul *științific* versus *popular* în cadrul analizelor lingvistice centrate asupra terminologiilor¹.

Distincția dintre terminologiile științifice (Ts) și terminologiile populare (în sens dialectal) (Tp) este veche în literatura românească de specialitate. Se produce această relaționare în ciuda faptului că primele delimitări și clarificări lexicale (de cele mai multe ori lexicografic întocmite) nu au aparținut lingviștilor (fapt pragmatic perfect explicabil), ci unor specialiști ai domeniilor avute în vedere.

1.4.1. Referindu-se la una dintre cele mai vechi terminologii tehnico-științifice tratate lexicografic în limba română – aceea privind domeniul economiei și comerțului, în prezentarea istoricului dicționarelor specializate ale acestei terminologii, se menționează bogata listă de cuvinte din „cea dintâi încercare lexicografică propriu-zisă a domeniului”² (Seche 1969: 161-196) și se remarcă faptul că autorii acesteia fac „erori specifice filologilor amatori” (id. ib. 163).

Legătura dintre istoria lexicografiei și studiul terminologiilor este directă, pentru că istoria închegării într-o limbă a seriilor sale terminologice se întrepătrunde în mod necesar cu istoria dicționarelor respectivului idiom.

¹ O parte dintre aceste considerații au fost publicate în Florescu *et al.* 2013; Florescu 2014.

² Este vorba de: *Enciclopedia română pentru științele comerciale, economice, financiare și de bursă*, lucrare „din care n-au apărut decât primele trei fascicule” (*loc. cit.*) la București, între anii 1919-1920 [nu se indică numele editurii].

I. Introducere

Identificarea obiectului ca atare de către utilizator, respectiv conturarea nevoii conștiente și sistematice a unei exprimări cultivate și strict specializate, poate fi considerată, pentru limba română, ca producându-se începând din a doua jumătate a secolului al XVI-lea. Găsim o argumentare convingătoare a acestui fapt în Chivu 2000.

Ultimul deceniu al secolului al XVII-lea și primii ani ai veacului al XVIII-lea reprezintă perioada când omul de cultură, gânditorul analist, realizează nevoia studierii a ceea ce astăzi numim limbaj socio-profesional. De exemplu, într-o lucrare din 1928, publicată la Cernăuți (*Un frammento di terminologia italo-rumena ed un dizionarietto dello stolnic Constantin Cantacuzino*), romanistul Carlo Tagliavini semnală existența unui fragment al unui manuscris (datând, probabil, din 1700) care cuprinde un dicționarș italo-român al stolnicului Constantin Cantacuzino, lucrare lexicografică rudimentară, alcătuită din trei părți, cea de a doua parte fiind bazată pe ceea ce astăzi numim terminologie a geografiei.

În zilele noastre, numărul dicționarelor specializate este extrem de mare. O lucrare reprezentativă în acest sens, utilizată mereu în DFA, este LTR (*Lexiconul tehnic român*), în șapte volume, redactat într-o primă ediție de un colectiv format din aproape 400 de colaboratori (niciun filolog/lingvist/lexicograf). O a doua versiune cuprinde nouăsprezece volume.

Actualmente, terminologiile științifice românești sunt frecvent studiate la nivel lingvistic. Încă din cea de a doua jumătate a secolului trecut, Nicolae Ursu făcea una dintre primele disocieri diacronice ale terminologiilor românești specializate la nivelul limbii literare (terminologiile: geografică, a științelor naturale, agronomică, medicală, fizico-chimică, matematică) (Ursu 1962). Strict contemporan privind lucrurile, cel mai bun exemplu este oferit de școala terminologică dezvoltată la București sub îndrumarea Angelei Bidu-Vrăncianu, bazată pe claritate conceptuală și metodologică (terminologiile: agricolă, lingvistică, matematică, informatică, economică, a mediului, medicală etc.). În ultimii ani, terminologia meteorologiei – cu privire strict sincronică asupra obiectului de studiu – este în atenția unei teze de doctorat realizate sub îndrumarea lingvistei bucureștene³.

1.4.2. Terminologiile populare au un areal cognitiv diferit. Multe din aspectele lexicale ale acestor terminologii au fost analizate, la rândul lor, într-o suită de studii lingvistice de referință.

Primele cercetări semnificative în acest sens s-au suprapus cu analize folclorice aparținând unor lingviști de autoritate ca Ovid Densusianu sau Sever Pop, care au inițiat, totodată, seria de glosare și analize dialectale ale unor graiuri.

Ca să ne referim la un studiu relevant, lucrarea *Glosar dialectal* a lui Ștefan Pașca (1928) cuprinde, în considerațiile introductive ale autorului, o succintă perspectivă istorică asupra unei terminologii populare („terminologia băieșească din Munții Apuseni”), așezând obiectul de studiu în relație cu limbajul comun: „Scrutând acest material... se observă cum ocupația localnică... poate produce înrâuriri însemnate în graiul unei regiuni. E adevărat că asemenea înrâuriri se reduc la terminologia de natură

³ Cf. Grigore 2011, 2012.

tehnică, dar adesea ele pătrund și în graiul comun” (Pașca 1928: 5).

O analiză semnificativă din punctul de vedere al disocierilor de față este lucrarea *Terminologia exploatării lemnului și a plutăritului* în care: 1) sunt menționate cercetările anterioare privind terminologiile populare; 2) se face distincție între analizele specialiștilor nelingviști (Gr. Antipa, T. Pamfile, S. Fl. Marian etc.) și studiile lingviștilor (Ovid Densusianu, Sever Pop, Ștefan Pașca); 3) se discută explicit despre o serie de diferențe dintre terminologia științifico-tehnică și „terminologia profesională populară” (Arvinte 1957: 4).

Insistăm asupra unui fapt analitic revelator din punct de vedere epistemologic. Cele mai multe dintre analizele lingvistice ale uneia sau alteia dintre terminologiile populare țin cont, măcar teroretic, de raportul cu terminologia științifică (în cazul terminologiei plutăritului, exploatarea lemnului pune problema raportului cu terminologia silviculturii). Referitor la analizele lingvistice ale terminologiilor științifice, un eventual studiu comparativ cu terminologiile populare (cvasi)echivalente a interesat prea puțin până în prezent. În studiul limbajelor științifice, accentul este pus, în mod elementar și obligatoriu, pe corelarea dintre diferite terminologii științifice aflate în relație de reciprocă dependență în sensul interdisciplinarității mai sus menționate.

1.4.3. Statutul special al termenilor meteorologici pune în discuție raportul dintre lexicul specializat și lexicul comun.

A devenit curentă ideea privind legăturile dintre lexicul specializat și lexicul comun („lo terminologico” și „lo usual” în termeni coșerieni: cf. Coșeriu 1977: 99; Coșeriu 1987: 176)⁴ și circulația unui lexem dinspre specialist spre vorbitorul comun și invers, dinspre vorbitorul comun spre profesionalistul specializat într-un anume domeniu de activitate.

Se pune mereu accentul pe faptul că înaltă specializare profesională a lumii contemporane impune, în contextul larg al avansării tehnologice, o colaborare interdisciplinară obligatorie și necesară la nivelul *terminologiilor* numite *interne* (terminologii „interpretate strict în raport cu problemele comunicării specializate”) (Bidu-Vrănceanu 2010: 13-16). Ca să reluăm un exemplu cunoscut: fizicianul nu poate avansa fără cunoștințe adecvate de matematică și este extrem de relevantă, în acest sens, dezvoltarea celebrei teorii a relativității pe baza legăturii dintre teoria matematicianului Minkovski și cea a fizicianului Albert Einstein; sau, ca să dăm exemplu meteorologia, aceasta există numai în corelație metodologică și obiectuală cu fizica și geografia (și, prin suprapuneri parțiale, cu multe alte discipline).

Conceptul de *terminologie externă* aparține în special sociolingvisticii și provine: a) din necesitatea vorbitorului comun de a se pune/de a fi pus la curent cu aspectele lingvistice ale unui grup lexical strict specializat; b) din implicarea exegetică a lingvistului care netezește, limpezește specificități funcționale și intercorelări comunicaționale; c) din nevoia specialistului nefilolog de a înțelege valorile lingvistice ale propriei terminologii. Aceste implicări analitice sunt foarte variate din punct de vedere pragmatic. Ele

⁴ Cf. și Florescu 2012.

reprezintă adesea efortul unei explicitări „pre înțeles” – descrierea și explicarea lexicologico-semantică a unor termeni strict (și ermetico-simbolic) specializați. Explicarea este indispensabilă în toate cele trei situații (a, b și c) mai sus menționate și se face prin intermediul limbajului comun – liantul dintre fibrele stilistico-pragmatice ale unei limbi, dintre variate nuclee terminologice. „Pentru ca termenii să fie obiect de cercetare în terminologia externă este necesară prezența sau chiar folosirea [lor] frecventă în mass-media și/sau în limba comună, nu fără justificări extralingvistice. Delimitarea unor categorii ale lexicului specializat de interes larg... nu dispune de criterii obiective și precise” (Bidu-Vrănceanu 2010: 19).

Limbajul comun, din perspectiva unei terminologii specializate (mai puțin cea a meteorologiei), este poziționat periferic față de nucleul terminologic central. În mod evident, implicarea elementelor caracteristice limbajului comun este în număr relativ scăzut în cazul terminologiilor interne, număr care crește în diferite proporții în compoziția lexicală a terminologiilor externe.

1.4.4. Distincția Ts/Tp este operată la nivelul general al limbii în toate tratatele de stilistică ale limbii române, începând cu lucrările lui Iorgu Iordan, Ion Coteanu și Dumitru Irimia.

Practic, punctual lexicografic, respectiva distincție este mai dificil de făcut. Situația este vizibilă mai ales în domeniul științelor naturii. De exemplu, botanistul este obligat – pentru a contura cu precizie anatomia și specificul plantelor aparținătoare unei anume specii dintr-un areal geografic – să apeleze la denumirile populare, locale, ale inventarului lexical; această situație (și altele echivalente) a determinat, la nivel romanic (de exemplu), multitudinea de studii lingvistice privind denumirile plantelor într-o limbă sau în alta.

1.4.5. Există o suită de terminologii care se dezvoltă numai la nivelul limbii populare ori numai la acela al limbii literare.

La nivel dialectal pot fi identificate limbaje specializate pentru vechile îndeletniciri și meșteșuguri populare; acestea corespund, adesea, unor meserii revolute, cazul terminologiei plutăritului fiind deja menționat. Mai putem adăuga tehnica „închistrului ouălor”, aceea a curățatului rufelor în morile de apă, potcovăritul, meșteșugul opincărilor etc.

În măsura în care unele dintre aceste meșteșuguri au dispărut cu totul, terminologia corespunzătoare are valori lingvistice deosebite.

Pot fi invocate două categorii de terminologii populare care, deși conturează meserii dispărute, intersectează lexicul limbii contemporane.

Un prim caz este acela al terminologiilor care corespund unor meșteșuguri reîntărite prin reluarea unor tradiții locale din varii motive practice: economia revalorificatoare a unor mijloace de producție, nevoia prezentării, ca atracție turistică, a unor realități dispărute etc. Exemplele sunt multe, cu implicații terminologice neașteptate: pe lângă moda preluării bucătăriei tradiționale, vom mai menționa revigorarea meseriei de fântânar sau a aceleia de fierar.

Un al doilea caz este cel al terminologiilor care conțin unii termeni comuni – prezenți atât în Tp cât și în Ts – la nivelurile diastratice respective ale lexicului specializat. Este vorba acum de meserii tradiționale adaptate noilor condiții tehnico-științifice. Termeni ca: *pazie*, *căprior*, *cosoroabă* etc. se găsesc atât în terminologia populară specializată în construcția unei case, cât și în seria terminologică a inginerului constructor. Preluări lexico-gramaticale (diferite cantitativ) apar și în industria textilă, în cea a

creșterii animalelor, a industriei alimentare etc.

O altă situație, frecvent invocată, este aceea a terminologiilor paralele Tp/Ts (paralelismul funcționând numai până la un anumit nivel), cum este cazul medicinei (*inimă – cord, cot – cubitus, boală – maladie, șira spinării – coloană vertebrală, durere de cap – migrenă, piele – epidermă* etc.).

Sunt nenumărate exemple privind dezvoltarea unei terminologii eminamente științifice, iar legătura cu dezvoltarea tehnologică a lumii contemporane este directă. Se pot oricând invoca: terminologia informaticii, a mecanicii, a fizicii plasmei, a construcției centralelor atomice, a cosmonauticii și aeronauticii.

În acest caz, distribuția lexicului specializat se face spre limbajul comun pe cele două căi cunoscute: mass-media și școala.

Relativ alta este situația unei terminologii precum cea meteorologică în care punctele de contact dintre științific și popular nu au nici caracter periferic, nici unul de discontinuitate diacronică.

Terminologia meteorologică are ca punct lexical central termeni din fondul principal de cuvinte (*aer, brumă, ceață, cer, curcubeu, furtună, nor, ploaie, vânt, viscol, zăpadă* etc.).

Distribuția terminologică Ts/Tp a cuvintelor aparținând nucleului central lexical al denumirilor fenomenelor atmosferice – nucleu care formează, de asemenea, obiectul de studiu al lucrării noastre – are funcționalități specifice aflate într-o strictă corelare pe diverse paliere comunicaționale.

1.4.6. Caracterul arhaic al nucleului central al respectivei terminologii se manifestă ca atare în toate limbile romanice. În acest sens, studiul idiomurilor protoromane din *Dictionnaire Étymologique Roman* (DÉRom) confirmă faptul că, la nivel protoroman (al latinei vorbite, orale, așadar), se poate vorbi de o terminologie arhaică având trăsături distinctive, cu mărci lexicale dezvoltate⁵. Nu se menționează în studiile de specialitate⁶, pentru perioada respectivă, existența unei terminologii – fie ea și cvasi-științifică la nivelul latinei literare – corespunzând, *mutatis mutandis*, meteorologiei⁷.

1.4.7. Descrierea și identificarea caracterului specific al acestei terminologii românești

⁵ Demonstrația este făcută în Florescu 2013, articol în care se pleacă de la materialul lexical al protoromanei – limba latină orală, vorbită pe teritoriul Imperiului Roman înainte de individualizarea idiomatică a limbilor romanice, marcată de inerente diferențe dialectale. Respectivul material este preluat din DÉRom (urmașul modern și strict contemporan, în plină desfășurare, al REW, cf. <http://www.atilf.fr/DERom/> și Buchi / Schweickard 2014), dicționar care studiază lexemele protoromane și în corelație (acolo unde este cazul) cu lexemele latinei culte numite, din acest motiv, *corelat*. În articolul citat se remarcă existența unui număr de termeni care pot fi considerați ca aparținând unei terminologii protoromane desemnând fenomenele atmosferice. Menționăm acum: */brum-a/ (rom. *brumă*) (cf. corelatul lat. *bruma* „iarnă”); */a'ere/ (rom. *aer*) (cf. corelatul *āēr, -eris*) și */kel-u/ (rom. *cer*) (cf. corelatul *caelum*) desemnând „atmosfera”; */lumin-e/ și */lum-e/ (rom. *lumină* și *lume*) (cf. corelatul *lumen*); */lun-a-/ (rom. *lună* „lumină a lunii”) (nu corespunde semnificația corelatului *luna, -ae*); */βent-u/ (rom. *vânt*) (cf. corelatul *ventus*); */nIβ-e/ (rom. *nea*) (cf. corelatul *nix, -vis*); */plɔβ-e-/ (rom. *plouă*) (cf. corelatul *pluō, -is, pluī, plure*); */radi-u/ (rom. *rază*) (cf. corelatul latin *radius, -ii*); */tɔn-a-/ (rom. *tună*) (*tonāre* v. *impers./intr.*).

⁶ Cf. și considerațiile relativ recente făcute în Vallejo 2012: 460-462, privind raportul *latina scrisă – latina vorbită*.

⁷ Exista în schimb o terminologie a matematicii, a (al)chimiei etc.

meteorologice cu referire la fenomenele atmosferice, descrierea și analiza contrastivă a celor două grupuri lexicale, terminologia științifică – Ts și terminologia populară –Tp, formează subiectul cărții noastre.

§ 2. Etapele cercetării și structura volumului

Cercetarea cuprinsă în paginile de față s-a desfășurat în două etape.

2.1. Prima etapă de lucru a fost reprezentată de redactarea *Dicționarului fenomenelor atmosferice* (DFA) – amplasat în partea a doua a volumului – dicționar alcătuit pe baza considerentelor teoretice prezentate mai sus. Dicționarul este conceput ca bază de date lexicale și material exemplificator pentru *Studiul lingvistic* care alcătuiește prima parte a volumului, fiind format dintr-o sumă de studii grupate pe câmpuri lexicale.

Analizele întreprinse în cadrul redactării DFA au identificat: termenii Ts, termenii Tp, lexemele complexe Tp+Ts, evoluția semelor dinspre Tp spre Ts sau din Ts în Tp, toate aceste identificări fiind marcate lexicografic cu însemne specifice (cf. *infra*, *Normele DFA*) care, prin amplasarea lor, individualizează evoluția și/sau suprapunerea unor termeni Tp↔Ts.

Dăm câteva exemple ale căror caracteristici suplimentare pot fi identificate în DFA:

a) lexeme comune (centrale, complexe) care circulă în Tp și Ts; cele mai multe fac parte din fondul principal lexical al limbii române: *aer*, *brumă*, *burniță*, *ceață*, *cer*, *fulger*, *ninsoare*, *nor*, *ploaie*, *trăsnet*, *tunet*, *vijelie* etc., verbele *fulgerá*, *nínge*, *plouá*, *tuná* etc.;

b) lexeme caracteristice Tp, cu circulație la nivelul întregii limbii populare, care pătrund, adesea, și în limbajul comun al limbii literare: *bură*, *burá*, *fulguială*, *nea*, *omăt*; acești termeni presează asupra Ts datorită: i) caracterului lor specific, de neînlocuit uneori atunci când meteorologul încearcă să explice trăsăturile unui fenomen local⁸; ii) buletinelor meteorologice;

c) lexeme caracteristice Ts care, prin circulația lor deschisă în cadrul prognozelor (inserate sau nu buletinelor din mass-media românească), devin generale la nivelul limbii literare: *intemperie*, *nebulozitate*, *precipitație*;

d) lexeme specifice Ts: *calvus*, *calotă*, *catabatic*, *-ă*, *catafront*, *givrare*, *gloria*, *gren*, *nimbus*, *stratopauză* etc.;

e) lexeme caracteristice unor graiuri dialectale, cu circulație diatopică Tp mai ales restrânsă, care, denumind fenomene atmosferice mai mult sau mai puțin specifice unui areal geografic, sunt adesea manifestări caracteristice unui grai sau al altuia (cf. DFA s. v.): *aligní* „a adia”, *bujală* „arșiță”, *burez*

⁸ Ca să dăm un singur exemplu, în Măhăra 2001: 182 întâlnim comentariile următoare în șirul explicativ clasificatoriu al precipitațiilor: „– *precipitații de lungă durată și abundente*. Sunt frecvente mai ales toamna la altitudini mari și se numesc «ploi mocănești»...; – *precipitații de scurtă durată și puțin abundente*. Se produc pe suprafețe mici și se numesc *bure de ploaie*, iar iarna *fulguieli*”. Lexemele și sintagmele *ploaie mocănească*, *bură de ploaie* și *fulguială* nu pot fi înregistrate în DFA ca Ts datorită caracterului lor de intarsie explicativă prin intermediul terminologiei Tp în textul științific.

„chiciură”, *caraiel* „vânt”, *chidă* „1. brumă; 2. chiciură”, *cocăt* „arșiță”, *lăbăgtătuí* „a adia”, *măžărar* „măžăriche”, *nemer* „vânt”, *oblăcei* „nori”, *păracă* „chiciură”, *rumejină* „ploaie”, *secui* „crivăț”, *slotá* „a lapovița”, *smiclí* „a fulgera”, *stureală* „chiciură”, *țicloi* „țurțur”, *vâjmac* „vârtej”, *vârtolomei* „vânt”, *vocot* „furtună”.

2.1.1. Am eliminat din studiu buletinele meteorologice.

Decizia a plecat de la observarea punctuală a statutului funciarmente intermediar al acestor texte care fac parte din categoria acelor care, din punct de vedere al diastratiei, sunt „o realitate complexă și nuanțată, graduală, alcătuită din interferențele a numeroase limbaje și tipuri de text” (Zafiu 2003: Introducere). Aceste buletine meteo/prognoze ale „stării vremii” aparțin limbajului mass-mediei, fiind poziționate *între (nici/nici)* terminologia științifică și adresarea comună. Buletinele meteorologice, axate mai ales pe factorii de prognozare, au un caracter explicativ, non-persuasiv, desfășurat în perimetrul limbajului publicistic.

Am optat pentru această decizie ca să evităm diluarea excesivă a obiectului de studiu care ar fi trebuit să cuprindă, astfel, explicațiile „pre înțeles” ale Ts, explicații care implică adesea exprimări subiective.

2.2. A doua etapă de lucru a fost reprezentată de efectuarea analizei lingvistice propriu-zise.

Studiile realizate de membrii echipei – pe baza articolelor lexicografice DFA – cuprind analiza lingvistică a câmpurilor lexicale decelate pe baza criteriilor prezentate în § 6.

2.2.1. Nu toate articolele DFA au fost cuprinse în respectivele studii. De exemplu, un câmp lexico-semantic precum cel care grupează termenii denumind „vremea bună/vremea rea” nu a mai intrat în rândul acestor analize. Dincolo de factorul timp, opțiunea cercetării de față ține de structura lexicală corespunzătoare semnificației care coagulează acest câmp lexical, care are un caracter difuz și general. Acest câmp lexical va forma subiectul unei viitoare analize. Exemplificăm numai, parțial, cele două subcâmpuri lexicale desemnând stări ale atmosferei, prin serii enumerative, fără a marca apartenența la Ts/Tp și fără a reda alte indicații, toate acestea putând fi urmărite, în toată complexitatea lor lexico-gramaticală, în DFA.

i. „Vreme bună”: *cet*, *desfăce*, *domolaș*, *însenină*, *moină*, *moiște*, *moloșag*, *moloșogí*, *pricălí*, *răblolí*, *rășchirá*, *răzbună*, *soriș*, *tistălí*, *veac*, *vecuí*.

ii. „Vreme (relativ) rea (cu fenomene atmosferice excesive)”: *arșiță* (cu toată seria sinonimică, cf. DFA s. v.), *chiamăt*, *cosomor*, *genune*, *geruială*, *intemperie*, *înmoínă*, *înnoră*, *mordie*, *năloagă* (2), *năprăvală*, *neplouare*, *noreată*, *pârcioagă*, *pic* (3), *prosinghilă*, *răcime*, *tulnic*, *turbușeală*, *vânturiș* (2), *vremí*, *vremuí*, *vremuială*, *vremuire*, *zbârgoí*, *zburat*, *-ă*, *zburí*.

Nu am inclus în această enumerare termenii care desemnează aspectul cerului, umiditatea aerului, trăsăturile climatice ale secetei, implicațiile semice ale *furtunii*, ale *viscolului* etc., toate acestea fiind cuprinse în conținutul semantic al *vremii* vizualizate ca întreg.

Vremea și *timpul* ca factori meteorologici denumesc „starea generală a atmosferei” determinată strict pe o anume perioadă, într-un anume spațiu geografic și implică manifestarea tuturor fenomenelor atmosferice aliniate în funcție de trăsătura climatică a momentului. Faptele lexicale devin, astfel, extrem

de elastice. Lexemul *vreme*, într-o cunoscută sinonimie mult analizată lexical și etimologic (cf. Buchi, 2000) cu lexemul *timp*, funcționează sinonimic și în această distribuție a sensului generic meteorologic.

2.2.2. În mod evident, unele aspecte nu au putut fi cuprinse în DFA și între copertele acestui volum.

În primul rând, multe elemente dialectale au fost lăsate în afara DFA pe baza unor considerații legate de: a) numărul redus de atestări, b) expresivitatea care depășește cerințele cercetării, c) neîncadrarea sistemică într-o familie lexicală, d) sau, dimpotrivă, încadrarea elementară într-un sistem derivațional care face atestarea susceptibilă de inovație individuală etc. (cf. și *Precipitațiile* § 3.1.1.). Unii dintre acești termeni au fost recuperați analitic în studiul lui Florin Olariu: *Aspecte dialectale*.

Patru articole a patru lingviști (care au participat la *Atelierele de lucru* ale proiectului) vin în completarea problematicii dezbătute în *Studiul lingvistic*.

Lipsa buletinelor meteorologice este suplinită de studiul minuțios al Rodicăi Zafiu, *Din istoria discursului meteorologic: „Buletinul atmosferic” în presa românească din anii 1880-1910*.

Deși studiile se referă, uneori, și la unele analize ale termenilor echivalenți romanici, lexemele nu sunt urmărite din această perspectivă, cercetarea ocupându-se exclusiv de terminologia românească. Lucrarea romanistei Maria Iliescu, *Une caractéristique du roumain dans le champ lexical de la température*, subliniază relevant individualitatea românei în ansamblul idiomurilor romanice.

Termenii regionali care desemnează fenomenele atmosferice se restrâng, în cercetarea noastră, la dialectul dacoromân, însă analiza lui Bardu Nistor, *Denotație și conotație în termenii meteorologici din aromână*, atrage atenția cititorului asupra bogăției lexicale a celorlalte dialecte ale românei.

Dovada că subiectul analizat oferă deschideri exegetice către alte sfere analitice este reprezentată de articolul Marianeî Neț: *Variante sincronice și diacronice în vocabularul gastronomic românesc: Grupuri verbale formate cu substantivele „ploaie” și „zăpadă”*.

Specialistul meteorolog, Liviu Apostol, face o serie de *Considerații privind dezvoltarea meteorologiei în România* într-o prezentare succintă și semnificativă.

Prima parte a volumului mai cuprinde: un *Indice de cuvinte și variante* de termeni de specialitate utilizați în studii; rezumatul în franceză și cel în engleză; lista publicațiilor apărute și a *Atelierele de lucru* susținute de membrii echipei de cercetare pe parcursul desfășurării proiectului CNCS – PN-II-ID-PCE-2011-3-0656.

§ 3. Selectarea lexicologică în contextul larg al terminologiei meteo Tp și Ts. Termenii complecși

Se cer explicate principiile de selectare a termenilor în DFA, a listei de cuvinte sau, mai bine spus, a seriei de liste de cuvinte disociate pe parcursul cercetării.

3.1. În prima etapă a fost alcătuită o listă de termeni științifici pe baza lucrărilor de meteorologie. Începutul a presupus ierarhizarea domeniilor meteorologiei cu seriile corespunzătoare de termeni. Cel mai înalt grad de suprapunere terminologică este cu disciplina climatologiei. Efortul decizional al echipei a fost substanțial, obligându-ne uneori la stabilirea unor granițe arbitrare –, dar dicționarele implică totdeauna stabilirea unor asemenea granițe, gest care reprezintă atât punctul forte al lexicografiei, cât și slăbiciunea disciplinară a acesteia.

Neexistând nicio lucrare de meteorologie sistematizată pe baza unor norme filologico-lexicografice, timpul decelării polisemiilor, al omonimiilor și, mai ales, al sinonimiilor (uneori mascate sub formulări la început ermetice pentru membrii echipei de filologi) a fost îndelungat, lista inițială fiind refăcută mereu în funcție de gradul de înțelegere din ce în ce mai adecvată (înțelegere dezvoltată de lingviști).

A doua etapă a cuprins stabilirea termenilor complecși, extinși la nivel Ts și Tp. Este lista de termeni care a fost modificată până în ultimul moment al cercetării pentru că echipa, din ce în ce mai implicată în problematica fenomenologiei atmosferei, găsea mereu punți terminologice spre lexemele populare glisând, adesea excesiv, pe falia alunecoasă a exprimărilor curente din buletinele meteorologice.

Cea de a treia etapă a fost reprezentată de selectarea termenilor regionali, relativ ușor de surprins în masa lexicală a dicționarilor și a glosarelor regionale, mai greu de identificat în atlase. În schimb a fost deosebit de dificilă stabilirea elementelor marcate denotativ, încărcătura expresivă și afectivă a cuvintelor regionale fiind extrem de implicată în structura semică a celor mai multe cuvinte desemnând fenomene atmosferice. În cazul acestui grup/câmp lexical, chestiunea elementelor figurate (metaforice) pune probleme speciale de extensiune diastratică, diafazică și diatopică din cauza raportului strâns dintre grupul semantic al fenomenelor atmosferice și acela al stărilor sufletești. Astfel încât elementele marcate exclusiv conotativ (diminutive, augmentative etc.) au fost selectate cu multă strictețe.

Selecția s-a operat pe baza unor criterii care țin cont de: a) numărul de atestări ale cuvântului; b) integrarea lui sistemică într-un grup derivațional; c) identificarea etimologiei; d) diverse particularități marcante în istoria limbii române.

3.1.1. Câmpul lexico-semantic al fenomenelor atmosferice are, în proporție de cca 70%, echivalenți în câmpul semantic al stărilor ființei omenești⁹. Faptele sunt de mult timp văzute exegetic în această relaționare (cf. inventarul făcut, și în acest sens, de Elena Slave, în volumul *Metafora în limba română*, apărut în 1991 la Editura Științifică).

Există elemente atmosferice care corespund stărilor omenești la nivel propriu: *dogoare*, *flacără*, *înseninare*, *lumină*. Aici este vorba de fapte care, analizate comparativ, la nivel noțional, pot duce analiza *ad infinitum*, până la originea limbajului. Un exemplu este lexemul *limpede* care funcționează etimologic, primordial, cu o încărcătură poetică al cărei caracter figurat (metaforic) trebuie analizat cu atenție. Termenul a fost selectat în DFA pe baza structurii lui etimologice și susținut de expresiile denotative „*a da în limpede* = (despre cer) a se însenina” și „(învechit) *a sta în limpede* = (despre furtună) a se potoli; a înceta”.

3.2. Termenii complecși, cu dublă distribuție Ts și Tp, sunt tratați conform structurii lor lexicale, în două modalități reflectate ca atare lexicografic în DFA.

⁹ Relația lexicală: fenomene ale atmosferei – stări ale ființei omenești nu are un caracter izomorf. Respectiv, dacă fenomenele atmosferice intră întotdeauna în raport cu cele sufletești, reciproca nu este deloc valabilă. *Frica*, *fericirea*, *dragostea*, *năpasta*, *necazul*, *voioșia* și *urâtul* nu interrelaționează cu fenomenele atmosferice, în general (să extindem didacticist faptele) cu „natura înconjurătoare” decât prin personificări în mod limpede și intens metaforizante.

I. Introducere

1. Dacă cele două noțiuni, cea populară și cea științifică, desemnează exact aceeași realitate – definită diferit în mod formal, datorită tradiției denominative a limbajului meteorologiei, fără niciun surplus de informație în vreuna din cele două terminologii Ts ori Tp, atunci se unifică cele două zone lexicale indicându-se, prin însemne (sau comentarii) specifice, direcția circulației diastratice a cuvântului în limba română (mai totdeauna dinspre Tp spre Ts). Această unificare implică definiții generalizante care înglobează ambele elemente diastratice, definiții care au fost foarte greu de obținut.

Lexeme ca: *arșiță, austru, bură, căldură, ghețar, ninsoare, ploaie, rafală* (fiind termen încetățenit în sec. al XIX-lea, definirea lui este mai simplă), *suflă, timp, trăsnet, vreme* etc. fac parte din această categorie lexică.

2. Dacă cele două accepții semice, cea populară și cea științifică, sunt disociate polisemantic în DFA, atunci respectiva disociere este susținută prin definiții, exemple, surse și, mai ales, prin marcarea diferenței specifice. Diferențele sunt date fie de explicații suplimentare disociante, fie de delimitări stricte ale sensului Ts față de sensul Tp, fie prin asocierea unor sintagme Tp sau Ts cu circulație bine delimitată. De exemplu, cf. DFA s. v. GHEAȚĂ, GRINDINĂ, HALÓ, LAPOVIȚĂ, LUMINĂ, MĂZĂRICHE, TORNADĂ, TROMBĂ, TUNET, VÂNT etc.

§ 4. Identificarea fenomenelor atmosferice. Perspectiva lingvistului și cea a meteorologului. Bibliografia

Stabilirea cadrului cercetării a presupus, în prealabil, delimitarea strictă a amplitudinii unei atare cercetări concepute ca o analiză lexicală comparativă dintre o terminologie științifică și terminologia populară echivalentă. Desfășurarea cercetării pe cele două niveluri, cel al limbii literare (terminologia științifică) și cel al limbii populare, a pus probleme speciale rezultate din specificul lingvistic al terminologiilor supuse analizei.

Limitându-ne strict la denumirile fenomenelor atmosferice (FA), după o înțelegere a proceselor meteorologice care stau la baza formării acestor fenomene, am identificat natura fizică a elementelor cuprinse în arealul cercetării.

Am realizat că, din punct de vedere științific, *radiațiile* sunt bine delimitate ca fenomene atmosferice, prin urmare termenii care numesc elementele atmosferice radiative ale *căldurii* și *luminii* au fost cuprinși în analiză. Vorbitorul nespecialist, necunoscător al problemelor puse de fizica și meteorologia atmosferei, nu conștientizează câmpul lexical al *căldurii* și cel al *luminii* ca aparținând FA. Dar bogăția denumirilor populare și regionale date acestor fenomene care se produc în atmosferă (în aer, în cer) este deosebit de mare, dovedind necesitatea unei atare analize îndrumate de perspectiva științifică a meteorologiei (cf. și *infra* capitolul *Radiații*).

Pe de altă parte, câmpul lexical al *depunerilor* nu face parte, strict științific privind faptele, din categoria fenomenelor care se desfășoară în atmosferă. Dar toate dicționarele de meteorologie, manualele și tratatele de specialitate discută despre aceste depuneri (*zăpada, bruma, chiciura, gheața* etc.) luându-le în considerație ca procese, consecințe ale FA. Această perspectivă a meteorologiei, adăugată concepției curente, populare, conform căreia *zăpada* și *bruma* (cf. și DFA s. v.) sunt indiscutabil fenomene atmosferice, ne-au determinat să introducem în câmpurile lexicale analizate și pe acela al depunerilor (cf.

și *infra*, capitolul *Depuneri*).

Faptele de limbă sunt, astfel, privite atât din perspectiva meteorologului, cât și din aceea a vorbitorului comun (incluzând aici și vorbitorii graiurilor populare).

Ca să ne putem cuantifica demersul exegetic, am stabilit drept corpus de texte o bibliografie amplă, dar strictă, care să fie un punct de reper rezonabil.

4.1. Am plecat de la experiența unui proiect anterior care ne-a demonstrat că *Dicționarul limbii române* (serie veche DA și serie nouă DLR) reprezintă cea mai extinsă bază lexicală a limbii române sistematizată lexicologic. În volumul¹⁰ DTLR^d am remarcat că în studiile, în număr mare, din limba română, derivatele în *-iște* și în *-ime* sunt depășite numeric de multitudinea de elemente cuprinse în cele cca 37 volume ale *Dicționarului Tezaur* al limbii române redactat (timp de aproape un secol) sub egida Academiei Române (cf. afirmațiile lingvistului Marius Sala, redactor responsabil al DLR în *Prefața* primului volum al MDA).

Plecând de la această experiență, am luat ca prim punct de reper în analiza de față materialul lexical al *Dicționarului limbii române*.

Orientarea în corpusul DA/DLR (fișarea, verificarea și recuperarea unor texte, revalorificarea unor sensuri, a unor atestări etc.) a durat mai mult decât timpul planificat inițial, pentru că am avut în vedere și am analizat nu numai termenii meteorologici, ci toate cuvintele (aproape 200 000) din toate volumele DA și DLR.

De exemplu, am luat în considerație și un lexem precum verbul LA cu sens dominant „a spăla” (fără nicio legătură aparentă cu fenomenele atmosferice), care conține lexemul (înregistrat s. v. sensul 3) „Refl. (Prin Olt.; despre vreme) A deveni nefavorabil, a se strica”. Motivul pentru care, în final, nu am preluat acest lexem și altele asemănătoare în lista fenomenelor analizate va fi subliniat mai jos, dar discuția lingvistică privind acest tip de seme presupune o decelare categorială atentă.

Un alt exemplu este reprezentat de substantivul ȚIGÁN (DLR s. v. sensul 7): „(Prin Ban.; la pl.; în legătură cu verbe ca „a ploua”, „a ninge”, „a pica”) Măzărîche”. Structura semantică a cuvântului este amplă, însă celelalte sensuri (în afara aceluia principal, care se referă la etnia respectivă), numesc diverse animale, pești, insecte, plante, terenuri etc., toate având ca semă de bază un element având culoarea neagră. Caracteristicile sensului desemnând FA trimit la „alb” sau „incolor”. Am considerat că avem de-a face cu un lexem independent, omonim, dezvoltat, probabil pe baza unui element sârbesc sau (mai puțin probabil) maghiar ori german. Specialistul dialectolog al echipei de autori ne aduce o informație suplimentară, care susține ipoteza noastră, a unei origini sârbe a lexemului: „În graiul sârb din Carașova apare această echivalență *figani* = *mielușei*, *măzărîche*, cf. răspunsul din ALR SN III h 797 pc. 37: *pádu figáncici* = cad mielușei”¹¹.

¹⁰ Valorificare a proiectului: „DLRI. Bază lexicală informatizată. Derivate în *-ime* și *-iște*”, proiect finanțat de CNCSIS (cod 1609/2007–2008).

¹¹ Nu am avut acces rapid la un dicționar tezaur al limbii sârbe și timpul nu ne-a permis analiza etimologică amănunțită a

I. Introducere

Structura lexemelor Tp analizate, la început conform DA/DLR și a textelor dialectale marcate în *Bibliografie*, ne-a obligat la reevaluarea dialectologică a lucrării, adăugându-i fișarea tuturor atlaselor limbii române (generale, pe regiuni și manuscrise) în funcție de tipologia chestionarului. Această operație minuțioasă a fost asumată de dialectologul echipei.

De asemenea, au fost consultate și recuperate informații privind termenii analizați din: dicționarele etimologice ale limbii române; dicționarele generale sau speciale (de sinonime, de neologisme, enciclopedice etc.); dicționarele tehnice și științifice meteorologice, de geografie, ale terminologiei nautice, maritime etc. De un real folos în verificarea și identificarea unor termeni regionali și a unor etimologii ne-a fost ediția electronică LB^e, realizată în cadrul unui proiect CNCS sub egida Universității „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca, de un colectiv de cercetare coordonat de Maria Aldea.

Au fost fișate sau consultate în ediții moderne texte vechi ale literaturii române: PSALT. HUR.², COD. VOR., COD. BRATUL etc.

S-a excerptat material lexical din glosare regionale, din primele lucrări de meteorologie, geografie, fizică etc. ale literaturii române (pre)moderne, în general din texte semnificative ale literaturii române vechi și moderne: ANTIPA, P., BREZOIANU, A., BUGNARIU, N., CARAGIALE, O. I–VII, CIAUȘANU, GL., CIȘMAN, FIZ. I–II, COMAN, GL., COSMOGRAFIE, L. COSTIN, DOSOFTEL, V. S., GR. BĂN., D. ARH. REG., DENSUSIANU, Ț. H., DGDS, DRĂGHICI, R., ELEM. G., FRÂNCU–CANDREA, M., GLOSAR REG., LEXIC REG., MARIN, F., MEHEDINȚI, G. F., PAMFILE, CER., PAMFILE, VĂZD., PAȘCA, GL., URSU, T. Ș., VICIU, GL. etc.

4.2. În paralel, sub îndrumarea specialistului meteorolog și ajutați de elevul acestuia (doctorand, apoi doctor în disciplina respectivă), membrii echipei de lucru au urmărit cu atenție dicționarele de meteorologie tipărite sau on-line. De asemenea, au fost căutate monografii și manuale de specialitate care au completat cunoștințele lingviștilor, ajutându-i să se orienteze (mereu în dialog cu geografii meteorologi ai echipei) asupra proceselor, caracteristicilor și tuturor elementelor subsumate meteorologic fenomenelor atmosferice.

S-a stabilit o bibliografie obligatorie formată din dicționare (două dintre lucrările cele mai utilizate de meteorologii formați și de cei în formare, prin urmare cu largă răspândire în centrele universitare și academice din țară) și din manuale de meteorologie: APOSTOL, 2000; BOGDAN, 2006; CIOVICĂ, 1970; CIULACHE, 2002; CIULACHE, 2003; DONEAUD, 1966; MĂHĂRA, 2001; MIHĂILĂ, 2010; ȚÎȘTEA, 1965. Aceștia li s-au adăugat multe alte titluri ale unor lucrări de meteorologie. Bibliografia extinsă, care a fost consultată punctual în diverse contexte, poate fi urmărită în secțiunea respectivă a acestui volum.

4.3. O noutate a *Dicționarului fenomenelor atmosferice* DFA este recuperarea (numai parțială, acolo unde demersul și documentarea lingvistică permit și impun acest fapt) atât a etimologiei cuvintelor și sensurilor regionale, cât și a sensurilor și sintagmelor folosite în limbajul științific al meteorologiei. Pentru stabilirea acestora lingviștii au consultat:

acestui lexem (și a altora). Astfel de analize vor fi făcute într-un viitor articol.

– lucrări lexicografice de specialitate, cu rezonanță în domeniu: G.-Oscar Villeneuve, *Glossaire de météorologie et de climatologie*, Québec, 1974; J. L. de Lucca, *Elsevier's dictionary of climatology and meteorology* in English, French, Spanish, Portuguese and German, Elsevier, Amsterdam-Lausanne-New York-Oxford-Shannon-Tokyo, 1994 etc.

– site-uri de specialitate: ANM (<http://www.meteoromania.ro/> = Site-ul Administrației Naționale de Meteorologie), TP (Baza de date de terminologie și lingvistică a guvernului Canada), www.vremea-online.ro; www.meteolive.ro; <http://www.proгноza-meteo.ro/>; <http://www.starea-vremii.ro/> etc. (toate citate conform normelor DFA).

4.4. Se poate conchide că bibliografia lingvistică și meteorologică a DFA conține:

a) lucrări fundamentale ale limbii române (literare) – selectate și adunate de filologi și lingviști pe parcursul a peste 60 de ani – din bibliografia DLR, din care autorii volumului au extras citate exemplificatoare. Prin însemne lexicografice specifice (cf. *Normele DFA*) se marchează citatele preluate (și verificate în textele respective) din DLR, ca și citatele excerptate de autorii dicționarului DFA din celelalte categorii de lucrări;

b) lucrări cu caracter dialectal: atlase, culegeri de texte dialectale, glosare și dicționare regionale, material dialectal necartografiat etc.

c) texte științifice ale meteorologiei;

d) dicționare generale ale limbii române (MDA, DL, DEX, TDRG, SCRIBAN, D. etc.); dicționare speciale: etimologice (DELR, CDDA, EWRS, REW, DÉRom), de sinonime, de neologisme, enciclopedice etc.; dicționare tehnice și științifice meteorologice;

e) studii de lingvistică și etimologie axate punctual asupra unui cuvânt sau grupuri de cuvinte denumind fenomene atmosferice.

§ 5. Cercetările anterioare despre fenomenele atmosferice

Nu am găsit în literatura de specialitate lingvistică românească sau romanică, în general europeană, o lucrare care să studieze în mod minuțios și special terminologia meteorologică a fenomenelor atmosferice. Evident, o analiză contrastivă a acestei terminologii la nivelul limbajului științific *versus* limbajul popular (în sens dialectal) lipsește din arealul exegetic al lingvisticii indiferent de perspectiva analitică (socio-lingvistică, istoria limbii, stilistică, pragmatică, semiotică etc.).

5.1. Din punct de vedere lingvistic pot fi citate o seamă de studii care cuprind denumirile fenomenelor atmosferice în diferite contexte exegetice. Cele mai cuprinzătoare lucrări întâlnite în acest sens sunt: Gargallo 2010 și DAO.

În primul volum, intitulat *Paremiología romance: los refranes meteorológicos* (coordonat de José Enrique Gargallo Gil, având colaboratori pe: Maria-Reina Bastardas, Joan Fontana i Tous și Antonio Torres) se face o analiză, la nivel romanic, a tipologiei etno-lingvistice a proverbelor, zicătorilor și credințelor populare. Volumul este structurat în două părți: prima parte cuprinde patru studii care așază cercetarea în cadru teoretic și urmărește moștenirea culturală greco-latină; a doua parte înglobează cincisprezece analize („de Finisterre al Mar Negro”) care prezintă aspecte concludente ale paremiologiei

I. Introducere

romanice în idiomurile: portugheză, asturiană, aragoneză, catalană, occitană, gasconă, galegă, castiliană, franceză, italiană, ladina dolomitică, română. Nu se are în vedere studiul lingvistic al fenomenelor atmosferice; acestea formează un punct de plecare asumat asupra analizei elementelor etno-lingvistice privite din perspectivă istorică.

Kurt Baldinger studiază onomasiologic vechea occitană, într-un impresionant dicționar alcătuit din zece fascicule, apărute între 1975–2007 (cf. DAO). Lucrarea este organizată tematic, primul volum (fascicula I.A.) urmărind „*L'univers. 1. Le ciel et l'atmosphère*” și cuprinzând 159 articole (p. 1–65). Este o analiză onomasiologică a materialului lexical structurat pe câmpuri și paradigme lexicale, diacronic, cu recuperarea și indicarea primei atestări și a circulației termenilor studiați în textele de limbă occitană. Sunt redactate, exclusiv din această perspectivă, articole succinte care prezintă doar forme și atestări vechi – susținute de citate relevante interpretate filologic – ale unor temeni (relativ) corespunzători lexemelor românești: *cer* (occ. *firmament, ayre*), *soare* (occ. *sollelh, soulel*), *strălucire a soarelui* (occ. *luzir, luzens, resplandir*), *rază* (occ. *rai, rayon*), *arșiță (a soarelui)* (occ. *ardor, ardou, calorens*), *vreme bună* (occ. *bon temps, jens*), *vreme rea* (occ. *turbat/torbat, mal temps*), sau *căldură, frig, nor, ploaie, a plouă* (occ. *ploure*), *tunet, trăsnet, ceață* (occ. *brouillard*), *curcubeu, grindină, nea, vânt, pală de vânt, suflare de vânt* (occ. *zephyr*), *vânt de sud-est* (occ. *vent grec levant*), *vânt de nord-vest* (occ. *cyerce*), *vânt de nord* (occ. *bie, biso, bizo*) etc. Majoritatea articolelor din această secțiune I. A. se referă la fenomenele astronomice, denumirile astrilor și a constelațiilor – lexeme extrem de multe, dovedindu-se deosebit de interesante din punctul de vedere al istoriei unei limbi.

În arealul lingvisticii românești cităm trei lucrări semnificative.

Florica Dimitrescu, *Observații asupra structurii buletinelor meteorologice*, în vol. *Dinamica lexicului românesc*, p. 185-190, are în vedere limbajul buletinelor meteorologice. Corpusul este limitat la un spațiu mass-media bine determinat („buletinele meteorologice apărute în „Scânteia” și „România” liberă între 5 și 15.V. 1978” – Dimitrescu 1994: 186).

Rodica Zafiu, *Diversitatea stilistică în româna actuală* (<http://ebooks.unibuc.ro/filologie/Zafiu>), în capitolul 6, *Discursul didactic și practic*, analizează trăsăturile stilistice relevante ale limbajului buletinelor meteorologice, pe baza unui corpus de rubrici meteorologice din „Evenimentul zilei”, „România Liberă”, „Cotidianul”, „Meridian” din anul 1992.

Pârvu Boerescu, într-o amplă notă etimologică din revista „Limba română” (cf. BOERESCU, NOTE) analizează și aspecte etimologice și lexicale ale cuvântului *fulg*, studiat minuțios împreună cu familia sa lexicală și cu o seamă de termeni din seria sinonimică a lexemului (alături de *fâlfâi, fâl-fâl*).

Unele referiri ca aceea a Ceciliei Căpățînă, *Limbaj meteo*, în „Scrișul Românesc”, anul VI, nr. 2 (54), 2008, fac parte dintr-o serie de intervenții eseistice, mereu binevenite, care atrag atenția asupra unor aspecte semnificative ale culturii lingvistice și, în general, ale civilizației românești contemporane.

Există menționări punctuale privind unul sau altul dintre lexemele desemnând fenomene ale atmosferei, microanalize interesate fie de structura gramaticală a unui termen, fie de corectitudinea unor expresii, fie de forma sa fonetică dialectală sau literară etc. Aceste menționări pot fi remarcate în cazul unora dintre studiile din prezentul volum axate asupra câmpurilor lexico-semantică cercetate în capitolele

care urmează.

5.2. Numărul lucrărilor de meteorologie și climatologie care analizează, clasifică, ierarhizează fenomenele atmosferice este deosebit de mare. Cu toate acestea, nu am întâlnit nicio lucrare care să se axeze exclusiv pe *fenomenele atmosferice*. O asemenea disociere terminologică ar fi fost extrem de utilă cercetării noastre, care a alocat mult timp exegetic pentru selectarea adecvată a lexemelor meteorologice în cauză. Este unul din motivele principale care au făcut ca selectarea lucrărilor de meteorologie să presupună un efort intensiv, profund diferit de cel al documentării lingvistice, mai ales pentru că echipa de lucru a trebuit să se orienteze în mulțimea conceptelor și proceselor meteorologice (fizice, geografice, chimice, ingineresti etc.). Explicațiile celor doi colegi meteorologi, în special minuția descrierilor făcute de Liviu Apostol (profesor universitar cu experiență în sistematizarea și reprezentarea acestor fapte) au ajutat mult în dezvoltarea percepției lexicologice de tip special a lingviștilor.

§ 6. Stabilirea câmpurilor lexico-semantic. Criterii de delimitare. Suprapunerile inerente

Identificarea și delimitarea câmpurilor lexico-semantic ale termenilor care desemnează fenomenele atmosferice în limba română a fost făcută respectând ierarhia fenomenologiei meteorologice așa cum este ea tratată în toate monografiile și manualele de meteorologie. Astfel s-a dat prioritate *nebulozităților*, primul câmp lexical, urmând în ordine: câmpul *vânturilor*, *al deplasărilor și curenților de aer*, apoi *precipitațiile*, în relație cu *depunerile*, succedate de *fenomenele luminoase și sonore*, la urmă fiind situate *radiațiile*.

Conturarea acestor grupuri lexicale este făcută din punct de vedere lexicologic prin asocieri punctuale, element cu element, pe baza semnificației și a circulației diastratice.

Zonele de suprapunere, inerente unui asemenea tip de alcătuire taxonomică, reprezintă fenomene atmosferice dublu sau triplu determinate în mod fundamental și esențial. Evident, toate fenomenele atmosferice sunt interdeterminate, însă conțin trăsături dominante, definitorii, spre deosebire de cele aparținând zonelor de suprapunere.

Exemplul cel mai concludent este acela al *depunerilor* care se găsesc la intersecția categorială cu precipitațiile. Sau *cețurile* (precipitații) suprapuse cu *nebulozitățile*. Fiecare dintre studiile dedicate acestor fenomene explică statutul acestor suprapuneri.

Celor trei tipuri diastratice de fenomene – Ts, Tp și Tp/Ts – li se adaugă acele cuvinte care, aparținând limbii literare, nu sunt elemente științifice, dar nici elemente dialectale. Ele țin de stratul „cultismelor”, termeni numiți adesea „enciclopedici”, sau sunt elemente rare, uneori reconstituiri mai mult sau mai puțin artificiale, susținute prin tradiție lexicografică; de cele mai multe ori sunt cuvinte care intră, în limbajul intelectualilor, din mitologia antichității greco-latine sau prin diverse alte filiere culte ale limbilor literare europene. Acesta este cazul unor lexeme precum (cf. DFA s. v.): *acvilon*, *bură*², *buruî*, *deger*, *levante*, *moșoi*, *noiéș*, *oiță* „nor mic”, *plouare*, *plouat* s. n., *procelă*, *spicuî*, *zăpădoc*.

§ 7. Contribuțiile cercetării. Concluzii

Cercetarea are un caracter de pionierat în domeniul lingvisticii românești, fiind singura care are ca obiect de studiu grupul lexical ce desemnează, în limba română, fenomenele atmosferice, urmărind atât nivelul limbii literare – limbajul științific, cât și acela al limbii populare (în sens larg: elementul dialectal și cel comun). Înaintea prezentului proiect, nu s-a mai făcut o analiză comparativă punctuală extinsă între o terminologie științifică și terminologia populară echivalentă.

7.1. În alcătuirea DFA – baza lexicală a studiului lingvistic – este utilizată tehnica lexicografică specializată (simplificată și adaptată obiectului de studiu), binecunoscută echipei de cercetare din întreprinderile analitice anterioare și experiențele lingvistice privind: a) redactarea articolelor DLR și a unor alte lucrări lexicografie (TDRG², DEI, DGDS); b) desfășurarea și finalizarea unor proiecte anterioare referitoare la aspecte lexicale ale limbii române: DTLR^d; c) participarea, prin redactare și revizie (pentru zona României de Sud-Est) la proiectul (și volumul) DÉRom.

Colaborarea strânsă dintre cercetătorii lingviști și cercetătorii geografi (specialiști în meteorologie) a fost esențială, astfel încât lingviștii au putut gestiona, prin abordări interdisciplinare, fiecare grup lexical analizat. Implicarea specialiștilor meteorologi a fost utilă nu numai în studiul limbajului științific al meteorologiei, ci și în analiza elementelor limbii populare, în ideea unor corelări cu terminologia științifică.

7.2. Dincolo de substanța cercetării desfășurată în parametri specifici care vor putea fi apreciați în studiile care urmează și în DFA, există o seamă de elemente generale asupra cărora dorim să atragem atenția de la început. În acest sens dorim să scoatem în evidență câteva dintre rezultatele cercetării.

1. Au fost identificate primele atestări ale unor cuvinte sau sensuri Tp și Ts (cităm acum doar atestările aparținând cuvintelor cu inițialele A și B): *acalmie* [1898] ENC. ROM. [L.M.]; *adia* [1650] ANON. CAR². [C.F.]; *adiere* [1839] HELIADE, L. B. III, 16 [L.M.]; *aerosol* [1957] LTR² [C.C.]; *anticiclon* [1957] LTR² [C.C.]; *antiselenă* [1950] LTR III, 946 [E.T.]; *apă „miraj”* [1905] SANDU-ALDEA, U. P. 57 [E.T.]; *armatan „vânt”* [1866] DRĂGHICEANU, C. 125 [A.B.]; *arsură „arșiță”* [1709-1716] ANTIM, P. 101 [C.F.]; *aură „adiere”* [1804-1808] ȘINCAI, ÎNV. 37 [A.B.]; *austru „vânt”* [1500-1510] PSALT. HUR.², 197 [C.F.]; *babură „picături mari de ploaie”* (Ban.) [1893] HEM 2287 [A.B.]; *baric, -ă „care se referă la presiunea atmosferică; barometric”* [1949] LTR I, 297 [E.T.]; *bate „despre vânt”* [1643] VARLAAM, C. 257; *bătaie „a vântului”* [1675] GCR. I, 225; *bârnă „ceață”* (Munt.) [1871] LM [C.F.]; *beznă s. f. (Transilv.) „negură groasă”* [1825] LB^e [C.F.]; *burăcă s. f. 1. Bură¹ (1). [1879] CIHAC, II, 34. [C.F.]; burhái s. n. „ceață (în timpul dimineții). [1857] MARIN, F. 483 [C.F.].*

2. Au fost luate în considerație clasa lexico-gramaticală a verbului și cea a adjectivului.

Dacă la nivelul Tp dicționarele generale de limbă procedează astfel în mod elementar, dicționarele de meteorologie nu marchează decât întâmplător aceste clase lexico-gramaticale care pun probleme semantice speciale și subtile.

În Ts sunt puține verbe specializate, cele mai multe fiind termeni complecși, însă există foarte multe adjective.

Câteva exemple:

PLOUÁ vb. I. Intrans. impers. $\Theta\Xi$ ¹² A cădea ploaie, a fi ploaie (DLR). [L.M.]

SUFLÁ vb. I. Intrans. $\Theta\Xi$ 1. (Despre vânt) A acționa (puternic) prin deplasarea maselor de aer în atmosferă într-o sau dintr-o direcție determinată; a bate. [A.B.]

EVAPORÁ vb. I. Refl. Ξ (Despre picături de apă, zăpadă, gheață) A se transforma, la contactul cu elementele calorice, în vapori atmosferici. [C.F.]

ANTICICLONÁL, -Ă adj. Ξ (Rar) Anticiclonic. Cf. DEX², MDA, MDN². Ξ (În sintagma) **Aglomerare anticiclonală** = formațiune din anticiclone mobili polari. [C.C.]

CALÓRIC, -Ă adj., s. n. Ξ 1. Adj. De căldură; care se referă la căldură. [1940] *Raze calorice*. DA. Cf. LTR², DM, DN², DEX, NDU, DEXI. Ξ (În sintagma) **Radiații calorice** v. *radiație*. [E.T.]

RADIÁNT, -Ă adj. Ξ (Despre diverse forme de energie; și în sintagma *energie radiantă*) Care se răspândește (în atmosferă) prin radiații. [C.F., L.M.]

RADIÁTÍV, -Ă adj. Ξ Care ține de radiație, care se referă la radiație. [L.M.]

3. Au fost recuperate și sistematizate lexicografic, din perspectiva obiectului de studiu, cuvinte, sensuri și sintagme care desemnează în mod specific, la nivelul limbii populare, fenomene atmosferice: *aburel de vânt* (v. *aburel*), *arsul soarelui* (v. *ars*), *bastara* „ceață în timpul verii”, *bură* „ploaie mărunță și deasă (însoțită de ceață)”, *buracă* „bură”, *burez* „chiciură”, *ferfeleagă* „lapoviță”, *grindină*, *grunz* „măzăriche”, *hânsă* „ploaie scurtă, la intervale dese”, *ger sec* (v. *ger*), *inie* „gheață moale și sfărâmicioasă”, *lospeț* „fulg (mare) de zăpadă”, *mizguială* „lapoviță”, *năloagă* „zăpadă mare”, *pârci* „ceață mai ales în timpul iernii”, *pilinguță* „fulg de zăpadă”, *poledită* „polei”, *pufă* „pâclă”, *rapăt* „ploaie torențială”, *roureală* „ploaie mărunță și de scurtă durată”, *rodină* „ploaie dăunătoare pentru cereale”, *rouă înghețată* (v. *rouă*), *rumejină* „ploaie de scurtă durată”, *sfârtoană* „pală de vânt cu ploaie și cu zăpadă”, *șiclu* „lapoviță”, *șlepoiță* „lapoviță”, *tulnic* „vreme neguroasă”, *țâor* „ploaie mărunță și deasă”, *țurai* „măzăriche”, *vlog* „ploaie mărunță și de lungă durată”, *zăpor* „ploaie torențială; furtună”, *zdrobonete* „picătură”.

Recuperarea a fost făcută de dialectologul echipei de lucru, care a fișat și *Atlasul lingvistic al Moldovei* de dincolo de Prut.

Contribuția dialectologului echipei este substanțială, dublată de generozitatea prin care acesta a pus la dispoziția echipei fișe prețioase din viitorul volum NALR – MB ce va cuprinde în substanța sa lexicală exact fenomenele atmosferice. Informațiile acestea sunt marcate ca atare în DFA și în corpul studiului lingvistic.

4. Sunt avute în vedere și lexemele vechi ale terminologiei științifice.

De exemplu:

ALIZÁT s. n. Ξ (Învechit; mai ales la pl.) Alizeu. [1888] DELR. *În regiunea intertropicală suflă regulat...*

¹² Se indică în *Normele DFA* faptul că Θ = Tp și Ξ = Ts.

I. Introducere

două vânturi: unul în emisfera nordică, de la nord-est către sud-vest, și altul în cea sudică, de la sud-est către nord-vest. Aceste vânturi constante se numesc „alizate”. PONI, F. 183. Cf. DA, MDA.

– Pl.: *alizate*. – Cf. *alizer* (MDA). [C.F.]

DEPRESIUNE s. f. **Ξ 1**. (Și în sintagma *depresiune barică* sau *barometrică*) Ciclon. [1857] *Aburii... au... o forță elastică și o tensiune care se măsoară printr-o depresie a coloanei barometrice*. MARIN, F. 174/11...

– Și: (învechit) *deprézie* s. f. – Din fr. *dépression*, lat. *depressio*, -onis (DLR). [E.T.]

METEOR s. m. **Ξ** Fenomen atmosferic (cu excepția norilor și a vânturilor) care constă în precipitații, depuneri, manifestări electrice, optice sau acustice...

– Pl.: *meteori* și (învechit, rar) *meteoruri* (PONTBRIANT, D.), *meteore*. – Și: (învechit) *meteóră* s. f. – Din it. *meteora*, ngr. *μετέωρον*, fr. *météore*, germ. *Meteor* (DLR). [A.B.]

5. Se identifică sau se restructurează ori se nuanțează etimologii ale termenilor populari și științifici.

a) Etimologii ale sintagmelor (expresii, locuțiuni, construcții etc.) științifice.

b) Etimologii ale unor termeni științifici.

c) Etimologii ale unor termeni și sensuri populare.

a) Etimologiile sintagmelor (expresii, locuțiuni, construcții etc.) științifice:

BARIERĂ s. f. **Ξ** (În sintagma) *Barieră noroasă* = zid noros dens, care apare la orizont în momentul apropierii unui ciclon tropical de mare intensitate (CIULACHE 2003, p. 23)....

– Cf. fr. *barrière de nuages*, engl. *cloud bar* (VILLENEUVE, p. 54). [A.B.]

PĂCLĂ s. f. **Θ 1**. ... **Θ 2**. ... **Ξ** (Și în sintagma *păclă uscată*) Litometeor caracterizat prin suspensia în atmosferă a unor particule solide de dimensiuni microscopice, care dau aerului un aspect opalescent (CIULACHE 2003, p. 163). ... **Ξ** (În sintagmele) *Păclă prăfoasă* (sau *de nisip* ori *nisipoasă*)... *Păclă salină* ...

– Pl.: *păcle*. – Și: (sud-vestul Munt.) *păglă* s. f. ALR – MD IV h 525 pc. 799^{1D}. – Din slavon. *пѣкля* „păcură”, „smoală” (DLR)*. [L.M.]

* *Păclă prăfoasă* (sau *de nisip* ori *nisipoasă*) – cf. fr. *brume de sable* (sau *de poussière*), engl. *sand haze*, *dust haze* (VILLENEUVE, p. 67, *International Meteorological Vocabulary* în TP). *Păclă salină* – cf. fr. *brume de sel*, engl. *salt haze* (id. ib.). *Păclă uscată* – cf. fr. *brume sèche*, engl. *haze*, *dry haze* (id. ib.). [L.M.]

b) etimologiile unor termeni științifici:

ANTICICLOLIZĂ s. f. **Ξ** Proces care provoacă slăbirea sau chiar distrugerea unui anticiclon și care diminuează circulația anticiclonică în jurul unui centru de înaltă presiune (ȚÎȘTEA 1965, p. 24). ...

– Cf. fr. *anticyclolyse* (VILLENEUVE, p. 34). [C.C.]

BĂRBIER s. m. invar. **Ξ 1**. Furtună deosebit de puternică însoțită de căderi abundente de precipitații fine care îngheață instantaneu pe suprafețele expuse ale navelor aflate în largul mării (CIULACHE 2003, p. 24-25).

Ξ 2. Formă locală de viscol din golful Sf. Laurențiu, ale cărui vânturi puternice proiectează ace fine de gheață cu efect tăios (id. ib.).

– Cf. fr. *barbier* (VILLENEUVE, p. 52). [E.T.]

c) etimologiile unor termeni sau sensuri Tp:

AERĂ vb. IV^{1D} **Θ** (Criș.) A adia. *Numai aeră vântul*. ALR SN III h. 791, pc. 310. ...

– Prez. ind. pers. 3: *aeră*. – Evoluție lexicală pe teren românesc (< rom. *aeră* „a aerisi (un siloz); a-și face vânt” < fr. *aérer*, cf. MDA). [A.B., E.T.]

Verbul *a aera* („a aerisi”, „a-și face vânt”) înregistrat în SCRIBAN, D., TDRG², MDA, este atestat pentru prima dată în 1839 (VALIAN, V.).

BRUMĂROACĂ s. f. ^{1D} **Θ** Chiciură (1). Cf. ALR–MD MN, 156, [1614] pc. 739, 890. ...

– Contaminare între *brumă* și *promoroacă*. [A.B.]

BRUMĂ s. f. **Θ 1**. Strat subțire din cristale de zăpadă care se formează pe plante, pe pământ sau pe suprafața corpurilor, la contactul cu aerul rece (de dimineață, de toamnă etc.); chidă (1), (învechit, rar) polegniță (v. *poledniță* 3). [1500-1510] *„Bătu cu grindire vinile lor și smochinele lor zdrobi cu brumă*. PSALT. HUR.² 153...

– Pl.: *brume* și (rar) *brumi* (MARIAN, SE. II, 155, DA, MDA). – Protorom. */**brum-a**/ (DÉRom). Cf. corelatul lat. *bruma* „iarnă”. [E.T., C.F.]

7.3. Analiza desfășurată de echipa de lucru scoate în evidență extensiunea pe care terminologia meteorologică științifică și populară o are în masa lexicală a limbii române. Concluzia exprimată în acest volum pune problema regândirii ponderii intensive și extensive a acestui limbaj specializat.

Alături de terminologia agriculturii, a aceleia a creșterii animalelor, a prelucrării fierului sau lemnului, alături de aceea a farmaciei sau medicinei populare, studiul terminologiei populare a fenomenelor naturii stabilește relații practice cu forțele naturii.

Presiunea pe care terminologia populară o depune asupra terminologiei științifice a meteorologiei se desfășoară, la nivelul desemnării fenomenelor atmosferice, constant și intensiv (direct ori prin calchieri). Deși influența limbii engleze, mai ales în ultimele decenii, este evidentă asupra Ts, în special la nivelul îmbinărilor stabile de cuvinte, apelul la lexemele populare și regionale este făcut relativ frecvent, continuu, prin preluări directe (*fulguală*, *ploaie mocănească* etc., cf. *supra*) sau prin calchieri (cf. și denumirea instrumentului numit *chiciurometru*). Statutul elementelor complexe Ts+Tp susține această trăsătură caracteristică a limbajului studiat, indicând în mod direct relația diastratică respectivă.

Importanța terminologiei populare care desemnează fenomenele atmosferice în evoluția diacronică a lexicului limbii române este substanțială, ținând cont de caracterul arhaic al termenilor moșteniți și de eșalonarea sugestiv diacronică și diatopică a elementelor lexicale FA. Relația acestora cu termenii care exprimă stările sufletești creează o motricitate a lexicului românesc, înprospătând în mod specific limbajul poetic.

Nu întâmplător termenii complecși care desemnează noțiunile fundamentale ale câmpurilor lexicale analizate sunt moșteniți din limba latină. Sărăcia sinonimică a majorității acestor termeni dovedește atât autoritatea semnificantului și semnificatului, cât și unitatea reprezentării lor diatopice. Afirmatia este susținută de lexeme ca: *aer*, *cer*, *nea*, *negură*, *nor*, *ploaie*, *plouă*, *rază*, *rouă*, *tună*, *vânt*.

Bogăția sinonimică a unor termeni moșteniți precum *fulg* sau *grindină* dovedește, pe de altă parte, dincolo de referențialitatea specială a acestor cuvinte, posibilități corelative ale termenilor moșteniți cu elementele lexicale intrate ulterior în limbă.

Există multe elemente vechi slave, slavone, bulgare, sârbe, maghiare, germane etc. Analiza acestora duce la o exemplară stratificare diacronică și diatopică a influențelor care au marcat evoluția limbii române.

Lexemele derivate sunt extrem de numeroase, sufixarea jucând un rol esențial. Inventarierea acestor sufixe pe parcursul studiilor lingvistice cuprinde o desfășurare impresionantă a mai tuturor sufixelor caracteristice limbii române, faptul indicând capacitatea derivațională a lexemelor cuprinse în analiza din volumul de față.

Nu se poate prevedea interesul pe care meteorologii, geografi sau/și fizicieni, îl pot avea pentru tipologia unei astfel de lucrări în contextul multitudinii de monografii, studii, dicționare meteorologice publicate în format clasic ori, mai ales, vizibile on-line, adesea în afara unor deziderate filologice. Printre specialiști există exprimată uneori credința că limbajul meteorologic s-a anglicizat sau este pe cale de a

I. Introducere

deveni „rom-glez”. De fapt, dintre toate terminologiile științifice care străbat limba română, cea meteorologică, supusă în evoluția sa influenței germane sau franceze ori englezești, suferă în mod constant, cu toată specializarea crescândă, o presiune benefică a limbii populare. Studiile prezentate în continuare demonstrează acest lucru.

Bibliografie

- Arvinte, Vasile (1957), „Terminologia exploatarei lemnului și a plutăritului”, în „Studii și cercetări științifice. Filologie”. Anul VIII. Fasc. 1, p. 1-184.
- Bidu-Vrânceanu, Angela (2008), *Câmpuri lexicale din limba română*, Editura Universității din București.
- Bidu-Vrânceanu, Angela (2010), „Terminologia – considerații generale”, în *Terminologie și terminologii*, Editura Universității din București, p. 11-30.
- Buchi, Éva (2000), « Le point de vue onomasiologique en étymologie. Réflexions méthodologiques à partir de roumain *vreme* et *timp* », in « Revue de linguistique romane », 64, p. 347-378.
- Buchi, Éva/Schweickard, Wolfgang (éd.) (2014), *Dictionnaire Étymologique Roman (DÉRom). Genèse, méthodes et résultats*, Berlin, De Gruyter.
- Chivu, Gh. (2000), *Limba română de la primele texte până la sfârșitul secolului al XVIII-lea. Variante stilistice*. București, Univers Enciclopedic.
- Dimitrescu, Florica (1994), „Observații asupra structurii buletinelor meteorologice”, în vol. *Dinamica lexicului românesc – ieri și azi*. București, Logos, p. 185-190.
- DAO = Baldinger (Kurt), 1975–2007. *Dictionnaire onomasiologique de l'ancien occitan*, 10 fascicule, Tübingen, Niemeyer.
- Florescu, Cristina (2012), „Eugen Coșeriu și chestiunea relației dintre terminologiile științifice și cele populare”, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, Tom XLIX-L. 2009-2012, p. 187-196.
- Florescu, Cristina (2014), „Terminologii științifice și populare. Considerații contrastive”, în Marijana Aleksoska-Čatroska et al. (ed.), *Romanistika i balkanistika: zbornik na trudovi vo čest na prof. dr. Petar Atanasov po povod 75 godini od život*. Skopje, Universitatea din Skopje, p. 227–235.
- Florescu, Cristina (pe cale de publicare) (2015), « Mots désignant les phénomènes atmosphériques dans le DÉRom. Terminologie protoromane ? », in Dworkin, Steven N., García Arias, Xosé Lluís & Kramer, Johannes (éd.): *Actes du XXVIIe Congrès international de linguistique et de philologie romanes (Nancy, 15-20 juillet 2013). Section 6: Étymologie*. Nancy, ATILF.
- Florescu, Cristina, Apostol, Liviu, Manea, Laura, Tamba, Elena, Bursuc, Alina, Cărăbuș, Cristina, Olariu, Florin-Teodor, Chelaru, Dan-Adrian, Patrașcu, Mădălin (2013), „Terminologia românească meteorologică (științific vs popular) a stărilor atmosferice. Studiu lingvistic. Anul 1 (oct. 2011 – oct. 2012). Realizări”, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, t. LIII, p. 429-436.
- Gargallo, Gil (coord) (2010), *Paremiologia romance: los refranes meteorologicos*. Universitat de Barcelona.
- Grigore, Andreea-Victoria (2011), „ Variația discursivă în terminologia meteo”, în Rodica Zafiu, Camelia Ușurelu, Helga Bogdan Oprea (eds.) *Limba română: ipostaze ale variației lingvistice*, I, *Gramatică și fonologie. Lexic, semantică, terminologii. Istoria limbii române, dialectologie și filologie*, București, Editura Universității din București, p. 259–267.
- Pașca, Ștefan (1928), *Glosar dialectal*. Alcătuit după materialul lexical cules de corespondenți din diferite regiuni, București, Cultura Națională.
- Sala, Marius (1988), *Vocabularul reprezentativ al limbilor romanice*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Sala, Marius (1999), *Introducere în etimologia limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic.
- Seche, Mircea (1969), *Schiță de istorie a lexicografiei române*, II, București, Editura Științifică.
- Ursu, N. A. (1962), *Formarea terminologiei științifice românești*, București, Editura Științifică.
- Vallejo, José M. (2012), «Del proto-indoeuropeo al proto-romance», in *Romance Philology*, 66, p. 459-467.

II. Nebulozitățile

Cristina CĂRĂBUȘ

§ 1. Obiectul de studiu

Termenul generic *nebulozitate*¹³ este un neologism care a pătruns în limba română pe filieră franceză. Prima atestare datează din 1866, în lucrarea lui Mathei Drăghiceanu, *Elemente de cosmographia prelucrate în usul școalelor secundare. Text + charta*. Definirea acestuia, atât în dicționarele generale, cât și în cele de specialitate, este strict științifică: „gradul de acoperire cu nori (sau înnorare) a bolții cerești (exprimat în zecimi sau optimi de cer acoperit)” (DFA, s. v.).

În limba franceză, acest cuvânt este atestat prima dată în lucrarea *La Mer des Histoires*, în anul 1488, cu sensul «nuage sans contour défini», în traducere literală „nor fără contur definit” (cf. TLFi), însă sensul meteorologic apare mult mai târziu (în anul 1890) «proportion du ciel couverte par les nuages et évaluée suivant une échelle arbitraire de 0 à 8 octas», respectiv „proporție de acoperire cu nori a cerului, estimată pe o scară arbitrară de la 0 la 8 optimi” (cf. TLFi).

Nebulozitatea poate fi de două tipuri: *parțială* (sau *inferioară*) „cantitate a norilor din etajul inferior” (DFA, s. v.) și *totală* „cantitate a norilor indiferent de înălțime” (DFA, s. v.).

Terminologia nebulozității¹⁴ cuprinde, în special, lexemul *nor*, cu familia sa lexicală (*noros*, *înnora*, *înnorare*, *noreală*, *noreață*, *noriște*), tipologia norilor care cuprinde familii, genuri, specii, varietăți, nori anexă și particularități suplimentare ale norilor, sintagme ce conțin substantivul *nor* (*banc de nori*, *baza norilor*, *calotă de nori*, *cascadă de nori*, *nori frontali*, *nori industriali*, *nori stratiformi*, *plafonul norilor*, *spărtură de nori*, *vârful norilor*) sau adjectivul *noros* (*barieră noroasă*, *pâlnie noroasă*,

¹³ Nebulozitatea reprezintă, pentru meteorologi, un aspect important, deoarece de ea depind unele aspecte ale atmosferei, cum ar fi: intensitatea radiației solare, luminozitatea, vizibilitatea în altitudine și starea vremii (cf. BOGDAN 2006, p. 107).

¹⁴ Din lista de cuvinte au fost eliminate, încă de la începutul fișării lucrărilor de specialitate, elementele referitoare la instrumentele care determină nebulozitatea și plafonul norilor (*balon pilot* „instrument utilizat în determinarea înălțimii bazei norilor” – MIHĂILĂ 2010, p. 171, *ceilometru* „aparat cu ajutorul căruia se determină plafonul norilor” – CIULACHE 2003, p. 33, *nefometru* „instrument pentru determinarea nebulozității” – ȚIȘTEA 1965, p. 131, *nefoscop* „instrument pentru determinarea direcției și vitezei de deplasare a norilor” – id. ib., *nefoscop cu oglindă* „instrument pentru determinarea direcției și vitezei de deplasare a norilor, prevăzut cu o oglindă parabolică, pe care sunt trasate cercuri concentrice echidistante” – id. ib., *proiector* „reflector utilizat pentru determinarea plafonului norilor în timpul nopții” – cf. CIULACHE 2003, p. 183).

sector noros, vâl noros), dar și sintagme care fac referire la aspectul întunecat sau mai puțin întunecat al bolții cerești (*cer acoperit, cer foarte înnorat, cer noros, cer puțin noros, cer senin*).

§ 2. Terminologia științifică a nebulozității

Ne propunem să analizăm terminologia nebulozității, pe de o parte, în limbajul științific (meteorologic) și, pe de altă parte, în limbajul popular (comun). La baza fișării și analizei au stat dicționare generale ale limbii române, dicționare de specialitate, atlase lingvistice pentru diferite regiuni ale țării, dar și lucrări de meteorologie, conform bibliografiei DFA. Pentru unele informații referitoare la tipologia norilor și la formarea acestora, am consultat două lucrări de meteorologie din spațiul european: Roger G. Barry și Richard J. Choerley, *Atmosphere, weather and climate*, și K. N. Liou, *Radiation and cloud processes in the atmosphere*, ambele lucrări publicate în 1992. Discutând cu specialistul meteorolog și cu specialistul dialectolog, a trebuit să optăm pentru păstrarea sau eliminarea unor termeni din limbajul meteorologic sau a unor variante regionale. Am avut, de asemenea, în vedere stabilirea etimologiilor cuvintelor și a îmbinărilor de cuvinte mai mult sau mai puțin stabile. În cazul sintagmelor am apelat, în principal, la dicționarul lui Villeneuve, *Glossaire de météorologie et de climatologie*, și la un site promovat de guvernul Canadei care include date legate de terminologie și de lingvistică, redat prin sigla TP (<http://www.btb.termiumplus.gc.ca/tpv2alpha/alpha-fra.html?lang=fra>).

Elementul prototipal al câmpului lexical NEBULOZITATE este *nor*, definit „(mai ales la pl.) masă (delimitată) de vapori, picături de apă sau cristale de gheață, care se află în suspensie în aer” (DFA, s. v.). Acest cuvânt este atestat prima oară în *Psaltirea Hurmuzaki*, cu dateare între 1500 și 1510, și a fost identificat în ambele terminologii (Tp și Ts). Câmpul lexical al nebulozității include 53 termeni din Ts și 17 termeni din Tp. Termenii care vizează nebulozitățile aparțin, în mare parte, limbajului științific: *Altocumulus, Altostratus, Arcus, Calvus, Capillatus, Castellanus, cer* „termen care indică gradul de acoperire și tipologia norilor”, *Cirrocumulus, Cirrus, Congestus, Cumulonimbus, Cumulus, Duplicatus, Fibratus, Floccus, Fractus, Fumulus, Genitus, Humilis, Incus, Intortus, înnorat, -ă* „care este acoperit cu nori”, *Lacunosus, Lenticularis, Mamma, Mediocris, moazagotl* „banc staționar de nori cirriformi”, *Mutatus, nebulos, -oasă* „care este acoperit de nori”, *Nebulosus, nebulozitate* „grad de înnorare”, *Nimbostratus, Nimbus, nor, noros, -oasă* „referitor la nori”, *Opacus, Pannus, Perlucidus, Pileus, Radiatus, Spissatus, Stratiformis, Stratocumulus, Stratus, Translucidus, Tuba, Uncinus, Undulatus, Velum, Vertebratus, Virga*.

O parte din termenii științifici intră în componența sintagmelor formate cu substantivul masculin *nor* (*banc de nori*), cu substantivele neutre *cer* (*cer acoperit*) și *arc* (*arc de oraj*), cu substantivele feminine *ceață* (*ceață în înălțime*) și *nebulozitate* (*nebulozitate parțială*) sau cu adjectivul *noros, -oasă* (*sector noros*). Îmbinările de cuvinte din limbajul științific sunt în număr foarte mare (98): *arc de oraj* „Arcus”, *banc de nori* „formațiune noroasă cu aspect de strat, orizontal ori slab înclinat”, *barieră*

II. Nebulozitățile

noroasă „zid noros dens”, *baza norilor* „partea cea mai joasă a norilor”, *calotă de nori* „căciulă de nori ce acoperă vârfurile munților izolați”, *cascadă de nori* „revărsare de nori cu mare extindere verticală”, *ceață în* (sau *la*) *înălțime* „nor stratus”, *ceață de munte*¹⁵ „nor care învăluie vârful unui munte”, *cer acoperit* „cer a cărui nebulozitate este de 8-10 zecimi”, *cer foarte înnorat* „cer cu nebulozitate egală cu 8-9 zecimi”, *cer noros* „cer a cărui nebulozitate este de 3-7 zecimi”, *cer puțin noros*¹⁶ „cer a cărui nebulozitate este de 1-3 zecimi”, *cer senin*¹⁷ „cer a cărui nebulozitate este 0-2 zecimi”, *conținut de apă al norilor* „cantitate de apă în stare lichidă sau solidă conținută într-o unitate de volum din masa norului”, *descărcare electrică în nori* „descărcare electrică între centrul cu sarcină electrică pozitivă al unui nor și cel cu sarcină electrică negativă al altui nor”, *descărcare în nor* „fulger difuz”, *descărcare sol-nor*¹⁸ „electrometeor”, *dezvoltarea verticală a norului* „distanță verticală dintre baza și vârful norului”, *electrizarea norilor* „proces prin care diferitele părți ale norilor se încarcă cu sarcini electrice pozitive sau negative”, *etaje de nori* „straturi verticale ale atmosferei, în care se pot întâlni nori de un anumit gen”, *familie de nori* „grupare a norilor după criteriul altitudinii”, *fizica norilor* „studiu al proceselor fizice și dinamice care influențează structura și dezvoltarea norilor”, *flamură de nori* „nor cu aspect de steag alb, arborat parcă pe vârfurile montane înalte, izolate”, *genuri de nori* „unitate taxonomică de primă importanță a clasificării morfologice internaționale a norilor”, *grad de înnorare* „nebulozitate”, *instabilitatea coloidală a norului* „unitate taxonomică de primă importanță a clasificării morfologice internaționale a norilor”, *irizarea norilor*¹⁹ „apariție a culorilor curcubeului la marginea norilor situați la o distanță de peste 30° de Soare”, *înălțimea norilor* „diferență de nivel dintre suprafața terestră și limita inferioară a norilor”, *însămânțarea norilor* „pulverizare în norii cu structură microfizică mixtă a unor substanțe chimice”, *mare de nori* „suprafață superioară, netedă sau vălurită, a unor nori stratiformi”, *modificarea norilor* „proces artificial de modificare a evoluției norilor, în vederea disipării acestora”, *nebulozitate inferioară* (sau *parțială*) „cantitate a norilor din etajul inferior”, *nebulozitate totală* „cantitate a norilor indiferent de înălțime”, *nor apos* „nor compus numai din picături de apă la temperaturi pozitive”, *nor de ascendență* „nor format prin ascensiunea unor straturi masive de aer pe deasupra suprafețelor frontale”, *nor de aversă* „nor Cumulonimbus”, *nor de foehn* „nor aparținând, de regulă, speciei lenticularis, ce favorizează producerea foehnului”, *nor de gheață* „nor compus în întregime din cristale de gheață”, *nor de gren* „nor format sub partea frontală a unui nor orajos”, *nor de*

¹⁵ Sintagmele *ceață în* (sau *la*) *înălțime* și *ceață de munte* ar putea fi sintagme de suprapunere cu termenul *ceață*, cu sensul „păclă, negură”, însă în contextul dat, ele desemnează un tip de nor.

¹⁶ În buletinele meteorologice, așa cum menționează și Florica Dimitrescu, este identificată sintagma specifică *cerul temporar noros* (Dimitrescu 1994: 187).

¹⁷ Sintagmele *cer acoperit*, *cer foarte înnorat*, *cer noros*, *cer puțin noros* și *cer senin* aparțin atât câmpului semantic al nebulozității, cât și câmpului semantic al vremii.

¹⁸ Sintagmele *descărcare electrică în nori*, *descărcare în nor* și *descărcare sol-nor* se suprapun terminologiei câmpului semantic al electrometelor. Am optat pentru menținerea lor și la nori, întrucât sunt fenomene atmosferice care se produc în nori.

¹⁹ Sintagma *irizarea norilor* aparține și câmpului semantic al fotometeorilor.

inversiune „nor format în cuprinsul unui strat de inversiune”, *nor de uragan* „nor prezentând aspectul unui zid întunecat”, *nor mixt* „nor alcătuit din picături suprarăcite de apă și cristale de gheață”, *nor orajos* „nor de tip Cumulonimbus, de mare dezvoltare verticală, în care se produc frecvente fenomene orajoase”, *nor origine* „nor din care se formează alte genuri de nori”, *nor orografic* „nor care apare datorită ascensiunii forțate a aerului umed, în lungul pantelor montane”, *nor staționar* „nor care nu-și schimbă poziția față de culmea muntelui deasupra căruia s-a format”, *nor subfrontal* „nor format sub suprafața frontală”, *nori anexă* „formațiuni noroase, de obicei puțin întinse”, *nori argintii* (sau *sidefii*) a) „nori care se formează la înălțimi de 20-25 km”, (ori *luminoși nocturni*) b) „nori de tipul Cirrus, alcătuiți din praf cosmic”, *nori artificiali* „nori care apar ca rezultat al activității omenești”, *nori aurorali* „auroră cu aspect de nori luminoși în zona inferioară a ionosferei”, *nori cumuliformi* „nori care au aspectul unor îngrămădiri de baloturi, de munți, turnuri cu mare întindere verticală”, *nori cu structură microfizică mixtă* „nori în componența cărora intră atât picăturile de apă suprarăcite, cât și cristalele de gheață”, *nori de cascadă* „nori asemănători celor de tip Cumulus, formați în apropierea marilor cascade”, *nori de convecție* (sau *convectivi*) „nori care ating maximul de dezvoltare la amiază și după-amiază, deasupra suprafețelor continentale”, *nori de convecție termică* „nori (Cumulus) care se formează în interiorul aceleiași mase de aer”, *nori de dezvoltare verticală* „nori care pot avea bazele în etajul inferior, iar vârfurile în etajul mijlociu (Nimbostratus) sau superior (Cumulonimbus, Cumulus)”, *nori de erupție vulcanică* „nori datorăți erupțiilor vulcanice, având forme și înălțimi asemănătoare norilor Cumulus și Cumulonimbus”, *nori de explozie* „nori de fum și de praf, care rezultă în urma unor explozii violente”, *nori de furtună* „nori care declanșează furtuna”, *nori de incendii* „nori alcătuiți din produse de combustie rezultate în urma incendiilor”, *nori de mișcare ondulatorie* „nori (Altostratus, Stratocumulus) care se formează în lungul suprafețelor orizontale de separație între două mase de aer cu însușiri fizice diferite, ca urmare a mișcărilor ondulatorii în plan vertical”, *nori de radiație* „nori (Stratus) care iau naștere prin răcirea radiativă nocturnă a aerului”, *nori de subinversiune* „nori care se formează sub stratul de inversiune termică”, *nori de tranziție* „nori constituiți din aglomerate stratiforme, groase, cu aspect vălurat”, *nori de turbion* „formațiuni noroase de tip Altostratus care se formează pe pantele adăpostite ale marilor bariere montane”, *nori de turbulență* „nori (Stratus, Stratocumulus, Altostratus) care apar în masele de aer umed deplasate deasupra uscatului”, *nori de undă* „nori orografici dezvoltați la partea superioară a undelor”, *nori frontali* „nori care iau naștere ca urmare a convecției dinamice”, *norii frontului cald* „nori (Cirrus, Cirrostratus, Altostratus, Nimbostratus) generați prin ascensiunea lentă a aerului cald peste aerul rece”, *norii frontului rece* „nori (Cumulonimbus) formați prin ascensiunea violentă a aerului cald dizlocat de cel rece”, *nori industriali* „nori de origine industrială (norii de fum în urma diverselor activități industriale, norii de gaze vulcanice, gaze toxice de luptă etc.)”, *nori inferiori* (sau *joși*, ori *norii etajului inferior*) „nori (Stratus, Stratocumulus) care se dezvoltă la înălțimi mai mici de 2000 m”, *nori lenticulari* „Lenticularis”, *norii maselor stabile* „nori ce apar în aerul stabil stratificat ca urmare a răcirii lui deasupra suprafeței subiacente”, *nori mezosferici* „nori care apar rareori în mezosferă, la înălțimi cuprinse între 50 și 80 km”, *nori stratiformi* „Stratiformis”, *nori superiori* (sau *înalți*) „nori (Cirrus, Cirrocumulus, Cirrostratus) care apar la înălțimi de peste 7000 m”, *particularități suplimentare ale norilor* „fragmente noroase de dimensiuni în general mici, atașate formațiunii noroase

II. Nebulozitățile

principale sau învecinate cu aceasta”, *pâlnie noroasă* „nor (de tip tuba) alcătuit din picături fine de apă, având aspectul unei pâlnii cu un diametru mediu de 150 m”, *plafonul norilor* „înălțimea bazei norilor inferiori”, *punct de radiație al norilor* „punct al orizontului către care par să converge norii dispuși în benzi paralele”, *risipirea norilor* „diminuare și dispariție a norilor datorate evaporării, vântului”, *rupere de nori* „ploaie torențială”, *sector noros* „zonă diferențiată de un sistem noros”, *sistem noros* „asociere de nori migratori care au caracteristici diferite”, *sistem noros depresionar* „sistem noros caracteristic depresiunilor barice”, *spărtură de nori* „porțiune dintr-un sistem noros prin care se vede cerul senin”, *specii de nori* „subunități taxonomice ale clasificării morfologice internaționale a norilor, subordonate genurilor”, *starea cerului* „caracteristici ale norilor ce se dezvoltă în atmosferă, la un moment dat”, *strat de nori* „nori compacți de tipul Stratocumulus, Altostratus și Nimbostratus, ce acoperă toată bolta cerească sau o mare parte a acesteia”, *trena unui sistem noros* „parte posterioară a unui sistem noros”, *trenă de condensare* „nor alungit ce se formează înapoia avioanelor în zbor, ca urmare a gazelor eșapate”, *trenă de destindere* „nor alungit care se formează în rare condiții atmosferice, în urma unui avion în zbor”, *trenă de disipare* „spărtură alungită, produsă de un avion în zbor, într-un strat subțire de nori”, *varietăți de nori* „subunități taxonomice ale clasificării morfologice internaționale a norilor subordonate speciilor”, *vâl noros* „dispunere particulară a norilor, care formează un strat continuu”, *vârful norilor* „nivelul cel mai înalt al norilor”, *zid de foehn* „perete noros”.

§ 3. Tipologia²⁰ norilor²¹

Norii²² pot fi clasificați în: familii, genuri, specii, varietăți, nori anexă și particularități suplimentare.

3.1. Familiile de nori includ: *nori inferiori* (sau *joși*, ori *norii etajului inferior*) „nori care se dezvoltă la înălțimi mai mici de 2000 m”, *nori mijlocii* „nori care se formează între 2000 și 7000 m”, *nori superiori* (sau *înălți*) „care apar la înălțimi de peste 7000 m”.

3.2. Genurile de nori sunt²³: *Altocumulus* (Ac) „nori în formă de bancuri, straturi sau pături, albi sau cenușii, câteodată albi și cenușii”, *Altostratus* (As) „gen de nori cenușii sau albastrii, sub formă de pături sau straturi cu aspect striat, fibros sau uniform”, *Cirrocumulus* (Cc) „nori cu aspect de banc, pânză

²⁰ Observatorii meteorologi stabilesc tipologia norilor pe cale vizuală, dar utilizează și *Atlasul internațional al norilor* (*International Cloud Atlas* sau *Cloud Atlas*), publicat în mai multe ediții, începând cu 1896. Ei au în vedere următoarele elemente: înălțimea și structura norului, norii de origine, culoarea și strălucirea norilor, meteorii (mai ales hidrometeorii), fenomenele optice (halo, coroane, irizații) și fenomenele electrice (tunete și fulgere) care se manifestă în prezența acelor nori (cf. MIHĂILĂ 2010, p. 170).

²¹ Există o ramură a meteorologiei care se ocupă cu studiul norilor și poartă numele de *nefologie* (cf. MDN³).

²² O parte din aceste considerații au fost publicate în Florescu *et al.* 2013; Manea 2013 sau au fost comunicate la atelierele de lucru axate pe diseminarea proiectului.

²³ Pentru a fi păstrată consecvența, vom scrie cu majusculă toate tipurile de nori (genuri, norii anexă, particularități suplimentare, specii și varietăți), deși în practica meteorologică românească nu se redau cu majusculă decât genurile de nori.

sau strat subțire, albi, fără umbre proprii, compuși din elemente foarte mici”, *Cirrostratus* (Cs) „nori transparenți și albicioși, cu aspect fibros, neted și lucios, acoperind în întregime sau parțial cerul și favorizând, în general, formarea haloului”, *Cirrus* (Ci) „nori separați, în formă de filamente albe și fine, de bancuri, sau de benzi înguste, albe, care au un aspect fibros și luciu mătăsos”, *Cumulonimbus* (Cb) „nori cu densitate mare, cu extensie verticală considerabilă, în formă de munți sau de turnuri uriașe”, *Cumulus* (Cu) „nori separați, care se dezvoltă vertical în formă de domuri sau de turnuri, ale căror regiuni superioare înmugurite seamănă adesea cu o conopidă”, *Nimbostratus* (Ns) „gen de nori cu aspect de pânză cenușie, de obicei întunecată, de grosime suficient de mare pentru a masca total Soarele, producând precipitații lichide ori solide”, *Stratocumulus* (Sc) „gen de nori cu aspect de bancuri, straturi sau pături pământii și cenușii-albicioase, având aproape întotdeauna părți întunecate”, *Stratus* (St) „gen de nori în formă de pânză sau strat de nuanță cenușie, cu baza destul de uniformă, putând apărea și sub formă de bancuri cu aspect de tablă de șah sau fragmente destrămate, care generează burniță, ace de gheață și zăpadă grăunțoasă”.

3.3. Speciile de nori sunt: *Calvus* (Cal) „specie a genului de nori *Cumulonimbus*, în care unele protuberanțe din partea lui superioară încep să-și piardă contururile de tip cumuliform”, *Capillatus* (Cap) „specie de nori *Cumulonimbus* caracterizați prin prezența, mai ales în regiunea superioară, de porțiuni net cirriforme cu structura vizibil fibroasă sau striată, având adesea forma unei nicovale, a unui penaj sau a unei coame mai mult sau mai puțin dezordonate”, *Castellanus* (Cas) „specie de nori care prezintă, cel puțin într-o parte a regiunii lor superioare, protuberanțe cumuliforme ca niște mici turnuri”, *Congestus* (Con) „specie a genului de nori *Cumulus* cu mare dezvoltare verticală, cu protuberanțe puternic dezvoltate și cu aspect de conopidă înflorită la partea superioară”, *Fibratus* (Fib) „specie a genurilor de nori *Cirrus* și *Cirrostratus*, cu aspectul unor formațiuni separate sau al unor văluri subțiri, alcătuite din filamente rectilinii sau curbate”, *Floccus* (Flo) „specie a genurilor de nori *Cirrus*, *Cirrocumulus*, *Altostratus* și *Stratocumulus*, cu aspectul unor formațiuni cumuliforme izolate, având partea inferioară zdrențuită, care generează, deseori, fenomenul *Virga*”, *Fractus* (Fra) „specie a genurilor de nori *Stratus* și *Cumulus* care apare sub forma unor petice neregulate, vizibil destrămate”, *Humilis* (Hum) „specie a genului de nori *Cumulus*, cu dezvoltare verticală mică și aspect turtit”, *Lenticularis* (Len) „specie proprie mai ales genurilor de nori *Cirrocumulus*, *Altostratus* și *Stratocumulus*, având forme bine conturate, de lentile sau migdale foarte alungite, apărând mai frecvent în sistemele noroase orografice și mai rar în cele din regiunile de câmpie”, *Mediocris* (Med) „specie a genului de nori *Cumulus*, cu extindere verticală moderată și cu protuberanțe slab dezvoltate la partea superioară”, *Nebulosus* (Neb) „specie de nori întâlnită mai ales la genurile *Cirrostratus* și *Stratus*, cu aspect de pânză ori văl neguros, din care lipsesc detaliile sau reliefurile”, *Spissatus* (Spi) „specie a genului de nori *Cirrus*, cu grosimi suficient de mari pentru a căpăta culoarea cenușie atunci când se poziționează între Soare și observator”, *Stratiformis* (Str) „specie de nori întâlnită la genurile *Altostratus*, *Stratocumulus* și, mai rar, la *Cirrocumulus*, având forma unor pânze sau pături de mare întindere orizontală”, *Uncinus* (Unc) „specie de nori *Cirrus*, adesea în formă de virgule, terminați sus cu un cârlig”.

3.4. Varietățile de nori sunt: *Duplicatus* (Du) „varietate a norilor *Cirrus*, *Cirrostratus*, *Altostratus* și *Stratocumulus*, având formă de bancuri, pânze sau straturi suprapuse, separate sau parțial

II. Nebulozitățile

sudate”, *Fumulus* (Fum) „varietate de nori cu aspect de văl foarte fin, abia vizibil”, *Intortus* (In) „varietate a genului de nori Cirrus, cu filamentele componente incurbate atât de neregulat, încât par adesea încurcate într-un nod capricios”, *Lacunosus* (La) „varietate proprie genurilor de nori Cirrocumulus, Altocumulus și foarte rar Stratocumulus, cu aspect de bancuri sau pături noroase subțiri”, *Opacus* (Op) „varietate proprie genurilor de nori Altocumulus, Altostratus, Stratocumulus și Stratus, cu aspect de banc, strat sau pătură noroasă, având în cea mai mare parte opacitatea suficient de mare pentru a masca complet Soarele sau Luna”, *Perlucidus* (Pe) „varietate caracteristică norilor Altocumulus și Stratocumulus, cu aspect de banc sau pătură în care apar spații libere, uneori foarte mici, dar întotdeauna limpede conturate”, *Radiatus* (Ra) „varietate proprie norilor Cirrus, Altocumulus, Altostratus, Stratocumulus și Cumulus, având forma unor benzi lungi, paralele”, *Translucidus* (Tr) „varietate a norilor Altocumulus, Altostratus, Stratocumulus și Stratus, în formă de banc întins, pânză sau pătură, suficient de transparentă pentru a lăsa să se vadă poziția Soarelui sau a Lunii”, *Undulatus* (Un) „varietate proprie mai ales genurilor de nori Cirrocumulus, Cirrostratus, Altocumulus, Altostratus, Stratocumulus și Stratus, având formă de bancuri, pânze ori pături simplu sau dublu ondulate”, *Vertebratus* (Ve) „varietate întâlnită mai ales la norii Cirrus, având elementele componente astfel dispuse încât îi conferă o asemănare evidentă cu niște vertebre, coaste sau cu un schelet de pește”.

3.5. Norii anexă sunt: *Pannus* (Pan) „nor anexă care se prezintă, uneori, sub forma unor fragmente destrămate (fâșii, petice), alteori, ca un strat continuu, situat sub unul din norii din genurile Altostratus, Nimbostratus și Cumulonimbus”, *Pileus* (Pil) „nor anexă, sub formă de bonetă sau de căciulă, cu un diametru nu prea mare, dezvoltat deasupra vârfurilor sau atașat părții superioare a norilor Cumulus ori Cumulonimbus” și *Velum* (Vel) „nor anexă caracteristic mai ales pentru genurile Cumulus și Cumulonimbus, având forma unui văl cu mare întindere orizontală”.

3.6. Particularitățile suplimentare ale norilor sunt: *Arcus* „particularitate suplimentară a norilor Cumulonimbus (mai rar Cumulus) situată în fața părții lor inferioare și având forma unui rulou orizontal dens ce se transformă, prin întindere, într-un arc întunecat și amenințător”, *Genitus* „porțiune a unui nor-origine, care se dezvoltă dând naștere unor prelungiri ce se pot separa și transforma în nori de alt gen”, *Incus* (Inc) „particularitate suplimentară a genului de nori Cumulonimbus, reprezentată prin porțiunea lui superioară aplatizată sub formă de nicovală, cu aspect neted, fibros sau striat”, *Mamma* (Mam) „caracteristică suplimentară a genurilor de nori Cirrus, Cirrocumulus, Altocumulus, Altostratus, Stratocumulus și Cumulonimbus, exprimată prin formarea unor protuberanțe care atârnă în partea inferioară a norilor, asemeni unor mamele”, *Mutatus* „termen care desemnează procesul de transformare internă a unui nor și care determină trecerea lui dintr-un gen în altul”, *Tuba* „particularitate suplimentară a norilor Cumulonimbus și rar a norilor Cumulus, cu aspect de coloană sau con noros, ce se aseamănă cu o pâlnie a cărei parte lărgită se află la baza norului principal”, *Virga* „particularitate suplimentară întâlnită, de obicei, la genurile de nori Cirrocumulus, Altocumulus, Altostratus, Nimbostratus, Stratocumulus, Cumulus și Cumulonimbus, având forma unor trene, dâre ori perdele verticale sau înclinate de precipitații”.

Din punct de vedere gramatical, tipologia norilor se încadrează în clasa substantivelor fără gen (majoritatea), cu excepția a patru substantive masculine (*Altocumulus*, *Cumulonimbus*, *Cumulus*,

Nimbus), elemente care au intrat în circuitul general al limbii prin intermediul lucrărilor (dicționare mai ales) enciclopedice.

§ 4. O altă tipologie științifică a norilor

O altă tipologie a norilor specifică limbajului științific o stabilește Sterie Ciulache în lucrarea *Meteorologie și climatologie*, p. 189-195²⁴. Acesta clasifică norii în patru mari categorii: după înălțime, după geneză, după caracteristicile morfologice și după structura microfizică.

4.1. După înălțime²⁵:

- a. nori inferiori (*Stratus*, *Stratocumulus*)
- b. nori mijlocii (*Alto cumulus*, *Altostratus*)
- c. nori superiori (*Cirrus*, *Cirrostratus*, *Cirrocumulus*)
- d. nori de dezvoltare verticală (*Cumulonimbus*, *Cumulus*, *Nimbostratus*)

4.2. După geneză:

- a. nori de convecție termică (*Cumulus*)
 - b. nori de convecție dinamică
 - c. nori frontali: norii frontului cald (*Altostratus*, *Cirrus*, *Cirrostratus*, *Nimbostratus*) și norii frontului rece (*Cumulonimbus*)
 - d. nori orografici (*Cumulonimbus*, *Cumulus*)
 - e. nori de mișcare ondulatorie sau nori de undă (*Alto cumulus*, *Stratocumulus*)
 - f. nori de turbulență (*Alto cumulus*, *Stratocumulus*, *Stratus*)
 - g. nori de radiație (*Stratus*)
- ##### 4.3. După caracteristicile morfologice:
- a. nori cumuliformi (cu aspect de baloturi)
 - b. nori stratiformi (cu aspect de păături uniforme)
- ##### 4.4. După structura microfizică:
- a. nori apoși sau nori formați din picături de apă (*Cirrus*, *Cirrocumulus*, *Cirrostratus*)
 - b. nori de gheață sau nori formați din cristale de gheață (*Altostratus*, *Cumulonimbus*, *Cumulus*)
 - c. nori cu structură microfizică mixtă (*Nimbostratus*).

²⁴ Cf. APOSTOL 2000, p. 57-58; MĂHĂRA 2001, p. 163-166; BOGDAN 2006, p. 109-110; MIHĂILĂ 2010, p. 162-167.

²⁵ Clasificarea norilor după înălțime este realizată și de K. N. Liou, în lucrarea *Radiation and cloud processes in the atmosphere*: "In this climatology, clouds are divided into six types: *high clouds* (Ci, Cs), *middle clouds* (As, Ac), *low clouds* (St, Sc), *cumulus*, *cumulonimbus* and *nimbostratus*" (Liou 1992: 179). Spre deosebire de clasificarea lui Liou în șase tipuri de nori: *nori înalți*, *nori mijlocii*, *nori joși*, *cumulus*, *cumulonimbus*, *nimbostratus*, meteorologii români stabilesc o clasificare a norilor după înălțime în patru tipuri: *nori superiori*, *nori mijlocii*, *nori inferiori*, *nori de dezvoltare verticală*, categorie care include cele trei tipuri de nori de la Liou: *cumulus*, *cumulonimbus*, *nimbostratus*.

§ 5. Terminologia populară a nebulozității

În limbajul popular, terminologia nebulozității nu este deloc bogată (doar 20 termeni și 27 de variante lexicale), ea incluzând:

- substantive masculine (3): *corcolani* (formă de pl.) (estul Olt.) „nori groși, care apar mai ales în timpul verii”, *nor*, cu cinci variante lexicale: *năur*, *noor*, *nour*, *nuor*, *nuvăr* și *oblăcei* (Ban.) „nori”;

- substantive feminine (7): *înnorare* „faptul de a (se) înnora; acoperire a cerului cu nori”, cu varianta lexicală *înnourare*, *negureață*² (nord-estul Olt.) „nori negri și întunecoși, aducători de ploaie”, *noreală* (învechit; sud-vestul Ban. și Criș.) „nori de ploaie”, cu cinci variante lexicale: *năoreală*, *nooreală*, *noureală*, *nuvăreală*, *nuvereață* (Olt.) „vreme închisă, cu nori de ploaie”, *noriște* (Transilv., Ban.) „cer înnorat”, cu varianta *nouriște*, *oiță* (rar) „nor mic, alburii care aduce ploaie”, *șiriță* (nordul Transilv.) „șir de nori subțiri”;

- substantive neutre (2): *cer* „spațiu văzut deasupra pământului pe care se observă norii”, *țarcălam* (2), cu varianta lexicală *țarcalan* (Bucov.; mai ales la pl.) „nume dat norilor mărunți, roșietici”;

- adjective (6): *cosomor* (Transilv.; despre vreme) „noros, întunecos, înnorat”, *nebulos*, *-oasă* 1. (despre cer sau, p. ext., despre vreme, atmosferă) „care este acoperit de nori; noros, (rar) nebulos, (Transilv.) norat”, 2. (despre aștri) „care este întunecat din cauza norilor”, *înnorat*, *-ă*, cu varianta lexicală *înnourat*, *-ă*, *norat*, *-ă* (Transilv.; despre cer sau, p. ext., despre vreme, atmosferă) „înnorat, noros; p. ext. (despre timp) ploios”, cu două variante lexicale: *nourat*, *-ă*, *nuorat*, *-ă*, *noros*, *-oasă* (despre cer sau, p. ext., despre vreme, atmosferă) „care este acoperit de nori; înnorat”, (rar) „nebulos”, (Transilv.) „norat”, cu cinci variante lexicale: *nooros*, *-oasă*, *noruos*, *-oasă*, *nouros*, *-oasă*, *nuoros*, *-oasă*, *nuvăros*, *nuoriecios*, *-oasă* „înnorat” și verbe (2): *înnora* 1. „a apărea (mulți) nori pe cer; a (se) nora (1)”;

2. „a se acoperi de nori, a se întuneca din cauza norilor”, cu varianta regională *înnoura*, *nora* „1. a (se) înnora”; „2. a face să se acopere de nori”, cu cinci variante lexicale: *noora*, *noura*, *nuăra*, *nuvăra*, *nuveri*.

Doar două sintagme aparțin limbajului popular: *rupere de nori* „ploaie torențială însoțită de descărcări electrice” și *scuturile de nori* „ploaie de vară ușoară și de scurtă durată”, ambele sintagme suprapunându-se cu un alt câmp semantic, cel al precipitațiilor.

În limbajul comun, cuvinte precum *ceață*, *negură* și *păclă*, dar și derivatele lor (*cețos*, *încețoșă*, *înnegura*, *negureală*, *negureață*, *neguros*, *păclos*) se suprapun cu nebulozitatea, însă doar atunci când se referă la gradul de înnorare a cerului. Singurul termen care se referă strict la nori este derivatul *negureață*² care are sensul (2) „nori negri și întunecoși” (în nord-estul Olteniei).

Comparând Tp cu Ts, se observă că, în unele situații, există suprapuneri între limbajul comun și cel meteorologic. Este cazul cuvintelor *cer*, *înnorat*, *-ă*, *nebulos*, *-oasă*, *nor*, *noros*, *-oasă* și al sintagmei *rupere de nori*. Din punct de vedere cantitativ, Ts (în proporție de 88%) domină Tp (în proporție de 12%).

§ 6. Etimologia

În limba română, denumirile norilor sunt împrumuturi din limba franceză, pe filiera latinei savante (de exemplu: *Altocumulus*, *Floccus*, *Fibratus* etc.). Meteorologii raportează acești termeni utilizați în

limbajul de specialitate direct la limba latină: *Altocumulus* –*altus* „înalt” și *cumulus* „grămadă”, *Floccus* „zdreanță”, *Fibratus* „fibros”).

În cele ce urmează, voi prezenta etimologia termenilor referitori la nebulozitate care, este, în general, formată din împrumuturi, cele mai multe de origine franceză. Multe dintre sintagmele științifice sunt echivalări din limbile franceză și engleză.

Din punct de vedere etimologic, terminologia nebulozității cuprinde: elemente moștenite (1 – în proporție de 0,70%); elemente împrumutate din latina savantă, din franceză, din engleză și din maghiară (126 – în proporție de 76%); elemente formate pe teren românesc (14 termeni și 22 variante – în proporție de 21,20%); elemente cu etimologie necunoscută (1 – în proporție de 0,70%), cu etimologie probabilă (2 – 1,40%).

6.1. Termenul moștenit este lexemul *nor* < lat. *nubilum* (DLR²⁶).

6.2. Categoria lexicală cea mai numeroasă o reprezintă împrumuturile. Astfel, din latina savantă a fost împrumutat lexemul *nimbus* < lat. *nimbus* (MDA).

Împrumuturile din franceză sunt o categorie bine reprezentată: *Altocumulus* < fr. *altocumulus* (MDA), *Altostratus* < fr. *altostratus* (id. ib.), *Arcus* < fr. *arcus* (cf. VILLENEUVE, p. 39), *Calvus* < fr. *calvus* (id. ib. p. 73), *Capillatus* < fr. *capillatus* (id. ib. p. 74), *Castellanus* < fr. *castellanus* (id. ib. p. 77), *Cirrocumulus* < fr. *cirrocumulus* (MDA), *Cirrostratus* < fr. *cirrostratus* (id. ib.), *Cirrus* < fr. *cirrus* (id. ib.), *Congestus* < fr. *congestus* (DEXI), *Cumulonimbus* < fr. *cumulonimbus* (MDA), *Cumulus* < fr. *cumulus* (MDA), *Duplicatus* < fr. *duplicatus* (cf. VILLENEUVE, p. 137), *nebulos*, -oasă < fr. *nébuleux* (DLR), *nebulozitate*²⁷ < fr. *nébulosité* (DLR), *Pannus* < fr. *pannus* (cf. VILLENEUVE, p. 294), *Perlucidus* < fr. *perlucidus* (id. ib. p. 300), *Spissatus* < fr. *spissatus* (id. ib. p. 356), *Stratocumulus* < fr. *stratocumulus* (MDA), *Stratiformis* < fr. *stratiformis* (cf. VILLENEUVE, p. 359). O singură îmbinare de cuvinte a pătruns în română doar pe filieră franceză, *ceață de munte* < fr. *brouillard de montagne* (cf. *International Meteorological Vocabulary* în TP).

O altă categorie de împrumuturi sunt cele cu etimologie dublă, din latina savantă și din franceză: *Opacus* < lat., fr. *opacus* (cf. VILLENEUVE, p. 288), *Pileus* < lat., fr. *pileus* (id. ib. p. 303), *Radiatus* < lat., fr. *radiatus* (id. ib. p. 326), *Stratus* < lat., fr. *stratus* (DLR), *Velum* < lat., fr. *velum* (cf. VILLENEUVE, p. 397), *Vertebratus* < lat., fr. *vertebratus* (id. ib. p. 405), *Virga* < lat., fr. *virga* (MDA).

Cea mai bine reprezentată categorie lexicală este cea formată din împrumuturile din limba franceză, întărite sau diversificate de limba engleză: *Fibratus* < fr., engl. *fibratus* (cf. VILLENEUVE, p.

²⁶ Cf. ILR II, 141.

²⁷ În lucrarea *Noțiuni generale de fizică și de meteorologie spre usul junimei*, tradusă de A. Marin, p. 483, termenul *nebulozitate* este redat prin forma *nebule*: „Aerul absoarbe a treia parte sau un quart din căldura soarelui; el îi absoarbe cele două a treia parte sau cei trei cuarti când este ceva nebulos, și absorpțiunea devine totală când aceste *nebule* constituie burai sau nori; în același timp, aerul se încălzește prin contactul său cu solul care ia, în genere, un mare prisos de căldură sub acțiunea razelor solarii”. Totuși, acest substantiv feminin cu formă de plural ține de domeniul arhitecturii și este definit în dicționarele neologice prin „elemente decorative constând dintr-o bandă ondulată care sugerează o fâșie de nori” (MDN³).

II. Nebulozitățile

165), *Floccus* < fr., engl. *floccus* (id. ib. p. 166), *Fractus* < fr., engl. *fractus* (id. ib. p. 172), *Fumulus* < fr., engl. *fumulus* (id. ib. p. 176), *Genitus* < fr., engl. *genitus* (id. ib. p. 180), *Humilis* < fr., engl. *humilis* (id. ib. p. 205), *Incus* < fr., engl. *incus* (id. ib. p. 212), *Intortus* < fr., engl. *intortus* (id. ib. p. 222), *Lacunosus* < fr., engl. *lacunosus* (id. ib. p. 237), *Lenticularis* < fr., engl. *lenticularis* (id. ib. p. 239), *Mamma* < fr., engl. *mamma* (id. ib. p. 252), *Mediocris* < fr., engl. *mediocris* (id. ib. p. 255), *moazagotl* < fr., engl. *moazagotl* (id. ib. p. 263), *Mutatus* < fr., engl. *mutatus* (id. ib. p. 266), *Nebulosus* < fr., engl. *nebulosus* (id. ib. p. 268), *Translucidus* < fr., engl. *translucidus* (id. ib. p. 387), *Tuba* < fr., engl. *tuba* (id. ib. p. 389), *Uncinus* < fr. engl. *uncinus* (id. ib. p. 391), *Undulatus* < fr., engl. *undulatus* (id. ib.).

Sintagmele științifice care desemnează nebulozități sunt echivalări din limbile franceză și engleză: *banc de nori* – cf. fr. *banc de nuages*, engl. *cloud bank* (cf. VILLENEUVE, p. 51), *barieră noroasă* – cf. fr. *barrière de nuages*, engl. *cloud bar* (id. ib. p. 54), *baza norilor* – cf. fr. *base d'un nuage*, engl. *cloud base* (id. ib. p. 55), *calotă de nori* – cf. fr. *nuage en capuchon*, engl. *cap cloud* (id. ib. p. 280), *cascadă de nori* – cf. fr. *nuage de chute d'eau*, engl. *cloud from waterfall* (cf. *International Meteorological Vocabulary* în TP), *cer acoperit* – cf. fr. *ciel couvert*, engl. *overcast sky* (cf. VILLENEUVE, p. 85), *cer foarte înnorat* – cf. fr. *ciel très nuageux*, engl. *very cloudy sky* (id. ib. p. 86), *cer noros* – cf. fr. *ciel nuageux*, engl. *cloudy sky* (cf. *International Meteorological Vocabulary* în TP), *cer puțin noros* – cf. fr. *ciel peu nuageux*, engl. *slightly clouded sky* (cf. VILLENEUVE, p. 86), *cer senin* – cf. fr. *ciel clair, ciel pur*, engl. *clear sky* (id. ib. p. 85), *conținut de apă al norilor* – cf. engl. *water content of the clouds*, fr. *teneur en eau d'un nuage* (cf. TP), *descărcare sol-nor* – cf. fr. *décharge sol-nuage*, engl. *ground-to-cloud discharge* (cf. VILLENEUVE, p. 125), *dezvoltarea verticală a norului* – cf. fr. *extension verticale d'un nuage*, engl. *vertical extent of a cloud* (id. ib. p. 161), *electrizarea norilor* – cf. fr. *électrisation d'un nuage*, engl. *cloud electrification* (cf. *International Meteorological Vocabulary* în TP), *etaje de nori* – cf. fr. *étage des nuages*, engl. *cloud etage, cloud level* (cf. VILLENEUVE, p. 157), *familie de nori* – cf. fr. *famille de nuages*, engl. *family of clouds* (cf. TP), *fizica norilor* – cf. fr. *physique des nuages*, engl. *cloud physics* (cf. *International Meteorological Vocabulary* în TP), *genuri de nori* – cf. fr. *genres de nuages*, engl. *cloud genera* (cf. VILLENEUVE, p. 180), *înălțimea norilor* – cf. fr. *hauteur des nuages*, engl. *height of cloud* (cf. *International Meteorological Vocabulary* în TP), *însămânțarea norilor* – cf. fr. *ensemencement de nuage*, engl. *cloud seeding* (cf. VILLENEUVE, p. 150), *mare de nori* – cf. fr. *mer de nuages*, engl. *sea of cloud* (id. ib. p. 256), *modificarea norilor* – cf. fr. *modification des nuages*, engl. *cloud modification* (id. ib. p. 263), *nebulozitate parțială* – cf. fr. *nébulosité partielle*, engl. *cloud amont* (id. ib. p. 268), *nebulozitate totală* – cf. *nébulosité totale*, engl. *total cloud cover* (id. ib.), *nor apos* – cf. fr. *nuage d'eau*, engl. *water cloud* (cf. *International Meteorological Vocabulary* în TP), *nor de ascendență* – cf. fr. *nuage d'ascendance synoptique*, engl. *upglide cloud* (id. ib. p. 278), *nor de foehn* – cf. fr. *nuage de foehn*, engl. *foehn cloud* (cf. VILLENEUVE, p. 279), *nor de gheață* – cf. fr. *nuage glacé*, engl. *ice cloud* (id. ib. p. 280), *nor de aversă* – cf. fr. *nuages d'averses*, engl. *showers cloud* (cf. TP), *nor de gren* – cf. fr. *rouleau nuageux de grain*, engl. *squall cloud* (cf. VILLENEUVE, p. 341), *nor de inversiune* – cf. fr. *nuage d'inversion*, engl. *inversion cloud* (id. ib. p. 279), *nor de uragan* – cf. fr. *panne d'ouragan*, engl. *hurricane cloud* (id. ib. p. 294), *nor mixt* – cf. fr. *nuage mixte*, engl. *mixed cloud* (id. ib. p. 280), *nor orajos* – cf. fr. *nuage orageux*, engl. *thundercloud* (id. ib.), *nor origine* – cf. fr. *nuage-origine*, engl. *mother-cloud* (id. ib.), *nor orografic*

– cf. fr. *nuage orographique*, engl. *orographic cloud* (id. ib.), *nor staționar* – cf. fr. *nuage stationnaire*, engl. *standing cloud* (id. ib. p. 282), *nor subfrontal* – cf. fr. *nuage subfrontal*, engl. *subfrontal cloud* (id. ib.), *nori argintii* – cf. fr. *nuages nocturnes lumineux*, engl. *noctilucous clouds* (id. ib.), *nori artificiali* – cf. fr. *nuage artificiel*, engl. *artificial cloud* (id. ib. p. 278), *nori cumuliformi* – cf. fr. *nuage cumuliforme*, engl. *Cumuliform cloud* – id. ib.), *nori de cascadă* (cf. fr. *nuages de cascades d'eau*, engl. *clouds from waterfalls* (id. ib. p. 280), *nori de convecție* – cf. fr. *nuage de convection*, engl. *convection cloud* (id. ib. p. 279), *nori de dezvoltare verticală* – cf. fr. *nuage à développement vertical*, engl. *vertically developed cloud* (cf. TP), *nori de erupție vulcanică* – cf. fr. *nuages d'éruptions volcaniques*, engl. *clouds due to volcanic eruptions* (cf. VILLENEUVE, p. 281), *nori de explozie* – cf. fr. *nuage d'explosion*, engl. *cloud resulting from explosion* (id. ib. p. 279), *nori de incendii* – cf. fr. *nuages d'incendies*, engl. *clouds from fire* (id. ib. p. 281), *nori de turbion* – cf. fr. *nuages de tourbillon d'aval*, engl. *rotor clouds* (id. ib.), *nori de undă* – cf. fr. *nuage d'onde*, engl. *wave cloud* (id. ib. p. 279), *nori industriali* – cf. fr. *nuages dus à l'industrie*, engl. *clouds resulting from industry* (id. ib.), *nori inferiori* – cf. fr. *nuage de l'étage inférieur*, *nuage bas*, engl. *low-level cloud*, *low cloud* (id. ib.), *nori mezosferici* – cf. fr. *nuage mésosphérique*, engl. *mesospheric cloud* (cf. *International Meteorological Vocabulary* în TP), *nori mijlocii* – cf. fr. *nuage de l'étage moyen*, engl. *medium-level cloud* (cf. VILLENEUVE, p. 279), *nori stratiformi* – cf. *nuage stratiforme*, engl. *stratiform cloud* (id. ib. p. 282), *nori superiori* – cf. fr. *nuage de l'étage supérieur*, engl. *high-level cloud* (id. ib. p. 279), *particularități suplimentare ale norilor* – cf. fr. *particularités supplémentaires*, engl. *supplementary features* (id. ib. p. 296), *pâlnie noroasă* – cf. fr. *nuage en entonnoir*, engl. *funnel cloud* (cf. *International Meteorological Vocabulary* în TP), *plafonul norilor* – cf. fr. *plafond*, engl. *height of cloud base; ceiling* (cf. VILLENEUVE, p. 304), *punct de radiație a norilor* – cf. fr. *point de radiation*, engl. *radiation point* (id. ib. p. 308), *risipirea norilor* – cf. fr. *dissipation des nuages*, engl. *cloud dispersal, cloud dissipation* (id. ib. p. 135), *rupere de nori* – cf. fr. *averse torrentielle*, engl. *cloudburst* (cf. TP), *sector noros* – cf. fr. *secteur nuageux*, engl. *cloud sector* (cf. VILLENEUVE, p. 346), *sistem noros* – cf. fr. *système nuageux*, engl. *cloud system* (id. ib. p. 363), *sistem noros depresionar* – cf. fr. *système nuageux dépressionnaire*, engl. *cloud system of a depression* (id. ib.), *spărtură de nori* – cf. fr. *dégagement, éclaircie*, engl. *clearing, clearance* (cf. *International Meteorological Vocabulary* în TP), *specii de nori* – cf. fr. *espèces de nuages*, engl. *species of clouds* (cf. VILLENEUVE, p. 18), *starea cerului* – cf. fr. *état du ciel*, engl. *state of sky* (id. ib. p. 158), *strat de nori* – cf. fr. *couche de nuages*, engl. *cloud layer* (id. ib. p. 108), *trena unui sistem noros* – cf. fr. *traîne d'un système nuageux*, engl. *rear sky* (id. ib. p. 386), *trenă de condensare* – cf. fr. *traînée de condensation*, engl. *condensation trail* (id. ib.), *trenă de destindere* – cf. fr. *traînée de détente*, engl. *aerodynamic trail* (id. ib.), *trenă de disipare* – cf. fr. *traînée de dissipation*, engl. *dissipation trail* (id. ib.), *varietăți de nori* – cf. fr. *variétés de nuages*, engl. *varieties of clouds* (id. ib. p. 396), *vâl noros* – cf. fr. *nappe de nuages*, engl. *cloud sheet* (id. ib. p. 267), *vârful norilor* – cf. fr. *sommet d'un nuage*, engl. *cloud top* (id. ib. p. 352), *zid de foehn* – cf. fr. *mur de foehn*, engl. *foehn wall* (id. ib. p. 266).

Are etimologie multiplă: *Nimbostratus* < fr., lat., engl. *nimbostratus* (cf. VILLENEUVE, p. 272).

Un singur termen are etimologie maghiară: *țarcălam* (2), cu varianta *țarcalán* (din magh. *cirkalom* – DLR).

6.3. O categorie bine reprezentată a nebulozităților este desemnată prin cuvinte formate pe teren românesc (în special, a derivatelor cu prefixe sau cu sufixe): *înnora* – pref. *în-* + *nor* (MDA), *înnorare* (v. *înnora* – MDA), *înnorat*, *-ă* (v. *înnora* – MDA), *nora* (v. *nor*²⁸ – DLR), *negureață*² – *negură* + suf. *-eață* (DLR), *norat*, *-ă* (v. *nora* – DLR), *noreală* – *nor* + suf. *-eală* (DLR), *noreață* – *nor* + suf. *-eață* (DLR), *noriște* – *nor* + suf. *-iște* (DLR), *noros*, *-oasă* – *nor* + suf. *-os* (DLR), *nuoriecios*, *-oasă* – *nuori* (pl. lui *nuor*) + suf. *-(e)cios* (DLR), *oiță* – *oaie* + suf. *-iță* (DLR²⁹), *șiriță* – *șir* + suf. *-iță* (DLR).

6.4. Un singur termen are etimologie necunoscută: *corcolani* (et. nec.; cf. *cocolan*).

6.5. Există și termeni cu etimologie probabilă: *cosomor* (cf. *posomorî* < cf. magh. *szomorú* „trist” – MDA) și *oblăcei* (cf. sb. *oblak* „nor” – DLR).

§ 7. Relații sinonimice

Sinonimia este relativ restrânsă, fiind prezentă atât în terminologia științifică: *nebulozitate* – *grad de înnorare*, *nebulozitate inferioară* – *nebulozitate parțială*, *nori argintii* – *nori sidefii* – *nori luminoși nocturni*, *nori inferiori* – *nori joși* – *norii etajului inferior*, *nori superiori* – *nori înalți*, *nori de convecție* – *nori convectivi*, cât și în cea populară: *cosomor* – *înnorat* – *nebulos* – *norat* – *noros* – *nuoriecios*, *înnora* – *nora*, *nori* – *oblăcei*, *rupere de nori* – *cumpănă*.

§ 8. Termeni și sintagme păstrate doar în studiu și eliminate din DFA

În afara instrumentelor eliminate încă de la începutul fișării materialelor (*balon pilot*, *ceilometru*, *nefometru*, *nefoscop*, *nefoscop cu oglindă*, *proiector*), în DFA nu au fost cuprinse trei sintagme specializate care includeau lexemul *nor* și s-a optat menționarea acestora doar în studiul lingvistic pentru că nu desemnează fenomenul atmosferic propriu-zis. Ele se regăsesc în studiile de specialitate ale meteorologilor, referindu-se la stabilirea claselor de nori și la fizica norilor: *atlas de nori* „colecție de fotografii de nori care folosește la identificarea norilor” (ȚÎȘTEA 1965, p. 29, cf. CIULACHE 2003, p. 17), *clasificarea norilor*³⁰ „sistem de subdiviziuni care permite distingerea și gruparea în genuri, specii, varietăți, particularități suplimentare a norilor, potrivit formei și genezei lor” (ȚÎȘTEA 1965, p. 53, cf. CIULACHE 2003, p. 44), *densitatea optică a norului*³¹ „parametru egal cu logaritmul raportului dintre fluxul de lumină cu o anumită lungime de undă, incident pe suprafața unui nor și fluxul de lumină, caracterizând gradul de transparență luminoasă a norului respectiv” (CIULACHE 2003, p. 64).

De asemenea, nu au fost reținute (conform celor menționate în *Introducere*, 3.1.) unele cuvinte derivate cu sufixe diminutive din limbajul popular care inițial au fost lucrate (*noricele*, *norișor*, *noruț*, cu

²⁸ Cf. lat. *nubilare* (DLR).

²⁹ Cf. germ. *Schafchen*, magh. *báranyfelhő* (DLR).

³⁰ Cf. fr. *classification des nuages*, engl. *cloud classification* (cf. VILLENEUVE, p. 90).

³¹ Cf. fr. *densité optique d'un nuage*, engl. *density of a cloud* (id. ib. p. 128).

variantea lexicală *nuoruț*, *nouraș*, cu două variante lexicale *nuoraș* și *nuâraș*, *nourel*, cu varianta regională *norel*, *noureț*)³². Vom reda, în cele ce urmează, articolele fișate inițial și eliminate din cauză că nu aveau decât o atestare dialectală dintr-o zonă conservatoare (Transilvania, Maramureș, Oltenia) sau erau cuvinte cu sufix diminutival, uneori cu un sens conotativ:

NORICÉL s. m. **Θ** (Transilv.) Norișor. ALR I 1 240 pc. 255. Cf. DLR, DEX².

– Pl.: *noricei*. – **Nor** + suf. *-icel*. [E.T.]

NORIȘÓR s. m. **Θ** Diminutiv al lui *nor*; *noruleț*, *nouraș*, (popular) *nourel* (**1**), (Transilv.) *noricel*, *noureț*, *noruț*. [1764] *A poruncit cu minune unui norișor ce era desupra focului, de a plouat și a stăut vântul*. DIONISIE, C. 204. *Un norișor roșu vine după noi ca vântul*. ISPIRESCU, L. 318. Cf. POLIZU, DLR, DEX², NDU.

– Pl.: *norișori*. – **Nor** + suf. *-ișor*. [E.T.]

NORULÉȚ s. m. **Θ** Diminutiv al lui *nor*. [1857] Cf. POLIZU. *Voalul ei flutură câțva timp ca un fum, ca un noruleț*. SANDU-ALDEA, A. M. 167. Cf. POLIZU, DLR, DEX², NDU.

– Pl.: *noruleți*. – **Nor** + suf. *-uleț*. [E.T.]

NORÚȚ s. m. **Θ** (Transilv., Maram., Bucov.) Norișor. [1916] Cf. PAMFILE, VĂZD. 61. *Fost-am, zău, sub cel noruț, Fost-am la cap de codruț*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 510, cf. ȚIPLEA, P. P. 113, A V 20. Cf. DLR, DEX², NDU.

– Pl.: *noruți*. – Și: **nuoruț** s. m. ALR I 1 240 pc. 273. – **Nor**¹ + suf. *-uț*. [E.T.]

NOURÁS s. m. **Θ** Diminutiv al lui *nor*. [1682] Să pogori cuconul șezând ca într-un *nuoraș*. DOSOFTEI, V. S. septembrie 28^v/6, cf. noiembrie 103^v/21. Venit-au un *nouraș*... și stropie de ploaie. NECULCE, L. 244. A treia zi... au început a să ivi niște *nourași*, cari, pe cât mergea, acoperea ceriul. DRĂGHICI, R. 9/10, cf. CONACHI, P. 262. Cf. DLR, DEX², NDU.

– Pl.: *nourași*. – Și: (învechit) **nuorás**, (învechit, rar) **nuârás** (DOSOFTEI, V. S. decembrie 230^v/1) s. m. – **Nour** + suf. *-aș*. [E.T.]

NOURÉL s. m. **Θ** (Popular) Norișor. [1875] *Bălți lucii, cristaline, Pe care trec în taină ușoare nourele*. ALECSANDRI, P. III, 242, cf. EMINESCU, N. 102. *E un negru mic norel*. TEODORESCU, P. P. 20, cf. 68, 75. Cf. DLR, DEX², NDU.

– Pl.: *nourei* și (regional, n.) *nourele*. – Și: (regional) **norel** s. m. – **Nour** + suf. *-el*. [E.T.]

NOURÉȚ s. n. **Θ** (Olt.) Norișor. ALR II/I MN 95, 2 743 pc. 848. *Umblă cu bubuielile, cu ploile și cu nourețurile*. ib. Cf. DLR.

– Pl.: *nourețuri*. – **Nour** + suf. *-eț*. [E.T.]

Din articolele de mai sus se observă că, din punct de vedere gramatical, majoritatea substantivelor sunt masculine, exceptând substantivul neutru *noureț*, care circulă în Oltenia. În privința circulației cuvintelor, majoritatea sunt: regionale (*norel*, *noricel*, *norișor*, *noruleț*, *noruț*, *nouraș*, *noureț*), însă se remarcă și prezența unui singur cuvânt popular (*nourel*), a unui singur cuvânt învechit (*nuoraș*) și a unui singur cuvânt învechit și rar (*nuârás*), atestat la Dosoftei, în *Viețile Sfinților* (1682).

Concluzii

În această cercetare am încercat să analizăm din punct de vedere semantic, gramatical și etimologic terminologia referitoare la nebulozitate, în general, și la nori, în special, atât în limbajul științific (meteorologic), cât și în limbajul popular (comun). Câmpul lexical al nebulozității are ca element 3

³² În limbajul popular circulă adjectivul *noríu* „de culoarea norilor de ploaie; gri-vânăt” (D. ARH. REG.).

II. Nebulozitățile

prototipal lexemul *nor* și include 53 termeni din Ts, mulți dintre aceștia intrând în componența sintagmelor formate cu substantivul masculin *nor* (*banc de nori*, *baza norilor*, *nor orajos*, *nori anexă*, *nori stratiformi* etc.), cu substantivul neutru *cer* (*cer acoperit*, *cer senin*), cu substantivele feminine *ceață* (*ceață în înălțime*, *ceață de munte*) și *nebulozitate* (*nebulozitate parțială*, *nebulozitate totală*) sau cu adjectivul *noros*, *-oasă* (*barieră noroasă*, *pâlnie noroasă*, *sector noros*, *sistem noros*) și 20 termeni Tp, cu 27 de variante lexicale. Îmbinările de cuvinte din domeniul meteorologic sunt numeroase (98).

Împrumuturile (126) din latina savantă după modelul limbilor franceză și engleză și, mai rar, din maghiară (un singur element: *țarcălam*) constituie sursa etimologică dominantă. În afara împrumuturilor, se întâlnesc și alte etimologii ale cuvintelor: un element moștenit, un element cu etimologie necunoscută, două elemente cu etimologie probabilă și 36 de elemente formate pe terenul limbii române.

Din punctul de vedere al încadrării gramaticale, terminologia nebulozității este formată din: substantive (62 termeni și 11 variante), adjective (6 termeni și 8 variante), verbe (2 termeni și 7 variante). Pe lângă substantive feminine (*înnorare*, *nebulozitate*, *negureață*, *noreală*, *noreață*, *noriște*), masculine (*Altocumulus*, *corcolani*, *Cumulonimbus*, *Cumulus*, *Nimbus*, *nor*, *oblăcei*), neutre (*cer*, *țarcălam*), există o categorie numeroasă de substantive fără gen (*Altostratus*, *Cirrocumulus*, *Cirrus*, *Fibratus*, *Nebulosus*, *Nimbostratus*, *Pannus*, *Tuba* etc.).

Sinonimele care vizează nebulozitatea (cu precădere norii) sunt puține în limbajul popular.

În studiu au fost reținute trei sintagme specializate (*atlas de nori*, *clasificarea norilor*, *densitatea optică a norului*) și câteva derivate diminutive ale lexemului *nor* (*noricel*, *norișor*, *noruț*, *nouraș*, *nourel*, *noureț*), precum și variantele regionale *norel*, *nuâraș*, *nuoraș*, *nuoruț*, care fuseseră eliminate din DFA. De asemenea, au fost eliminate, încă de la începutul fișării și redactării articolelor DFA, elemente care desemnează instrumentele cu care se determină nebulozitatea și plafonul norilor.

Bibliografie

- Barry, Roger G., Chorley, Richard J. (1992), *Atmosphere, weather and climate*, sixth edition, London & New York.
- Dimitrescu, Florica (1994), „Observații asupra structurii buletinelor meteorologice”, în vol. *Dinamica lexicului românesc*, p. 185-190, București, Editura Logos.
- Florescu, Cristina, Apostol, Liviu, Manea, Laura, Tamba, Elena, Bursuc, Alina, Cărbuș, Cristina, Olariu, Florin-Teodor, Chelaru, Dan-Adrian, Corodeanu, Monica (2013), „Terminologia românească meteorologică (științific vs popular) a fenomenelor atmosferice. Studiu lingvistic. Anul 1 (oct. 2011- oct. 2012). Realizări”, în „Anuar de lingvistică și istorie literară” t. LIII, , p. 429-436, Editura Academiei.
- ILR II = *Istoria limbii române*, vol. II, coord. Al. Rosetti, B. Cazacu și Ion Coteanu, București, Editura Academiei Române, 1969.
- Liou, K. N (1992), *Radiation and cloud processes in the atmosphere*, cap. IV. *Theory, observation and modelling of cloud processes in the atmosphere*, Oxford University Press.
- Manea, Laura (2013), „Terminologia românească meteorologică (științific vs popular) a fenomenelor atmosferice. Studiu lingvistic. Anul III (2011-2013). Realizări”, în „Philologica Jassyensia”, IX, nr. 2 (18), p. 199-206.

III. Vânturile, deplasările și curenții de aer (VDC)

Alina BURSUC - PRICOP

§ 1. Situatrea grupului lexical VDC în cadrul general al terminologiei meteo

a. Precizarea obiectului de studiu

Scopul principal al cercetării realizate în cadrul proiectului „Terminologia meteorologică românească (științific vs. popular) a fenomenelor atmosferice. Studiu lingvistic” îl constituie analiza grupului lexical corespunzător al terminologiei meteorologice.

Atmosfera se află într-o continuă mișcare atât în plan orizontal, cât și în plan vertical, în toate direcțiile, mișcarea orizontală fiind numită cu precădere *vânt*. Categoria „vânturi, deplasări și curenți de aer” privește grupul lexical alcătuit din cuvintele care identifică elementul cel mai dinamic (v. și Bursuc 2013a, 2013b) ce acționează în atmosferă, așadar vântul, și care determină deplasarea nu numai a maselor de aer și a fronturilor atmosferice existente între acestea, cât și a norilor și a precipitațiilor. Numele categoriei dă seama de manifestarea multitudinii de vânturi și de sisteme de vânturi, de deplasări concrete ale maselor de aer între diferite regiuni ale globului, precum și de varietatea și complexitatea curenților de aer implicați la sol sau la mare altitudine în circulația generală a aerului. Terminologia meteorologică românească VDC, supusă unui proces riguros de selecție și analizată lingvistic și lexicografic în *Dicționarul fenomenelor atmosferice* (DFA), este alcătuită, pe de o parte, din termenul generic *vânt*, la care se adaugă nume regionale de vânturi locale românești și nume de vânturi tipice care se manifestă pe glob. Pe de altă parte, sunt analizate prin termeni sintagme și noțiuni relevante pentru componentele și particularitățile vânturilor, precum și ale fenomenelor atmosferice complexe în care vântul acționează simultan cu alte fenomene atmosferice.

b. Particularități generale Ts

Privitor la particularitățile generale ale terminologiei științifice meteorologice (Ts) a categoriei „vânturi, deplasări și curenți de aer (VDC)”, aceasta constituie o parte semnificativă, preluată în limba română mai ales pe calea împrumutului, a inventarului internațional contemporan de termeni și noțiuni în conformitate cu stadiul actual al cercetărilor științifice în domeniu. Documentarea strict meteorologică realizată pentru DFA (dicționarele meteorologice de referință, consultarea și fișarea manualelor și monografiilor selectate, discuțiile cu specialiștii meteorologi ai echipei, v. Florescu 2013: 431) a permis înțelegerea fenomenului complex pe care îl constituie mișcarea aerului pe glob sau, mai bine formulat, circulația generală a atmosferei, în contextul cercetărilor de specialitate.

Studiul cu mijloace științifice a „vânturilor” la suprafața pământului a debutat cu observarea diferențelor de temperatură care generează mișcarea aerului. Aprofundarea studiului a dus la identificarea „presiunii atmosferice” ca fiind forța cu care aerul apasă pe suprafața pământului și la reliefarea diferențelor de presiune care contribuie esențial la mișcările aerului. Însă, potrivit concepției actuale a specialiștilor în meteorologie (Măhăra 1979: 64, 65), circulația generală a atmosferei are cauze mult mai complexe, de ordin dinamic, identificate la marile altitudini, care determină diferențele de presiune, iar „vânturile de la sol” reprezintă o consecință a „vânturilor cu adevărat planetare”, care nu privesc cercetarea de față. Terminologia științifică meteorologică cuprinde o multitudine de termeni și serii de sintagme care explică noțiuni implicate în descrierea sistemelor de vânturi. În plus, între termenii științifici se numără nume de vânturi tipice și sisteme de vânturi care acționează în alte regiuni ale globului decât țara noastră.

c. Particularități generale Tp

Privitor la particularitățile generale ale terminologiei populare meteorologice (Tp) a categoriei „vânturi, deplasări și curenți de aer (VDC)”, aceasta cuprinde, în primul rând, cuvinte din limbajul comun care fac parte din nucleul lexical al terminologiei meteorologice (v. Florescu 2011: 194, 196; 2012: 188; 2014b: 231): *vânt*, *furtună*, *vijelie*, *viscol*. Specificul acestei terminologii este dat, însă, de termenii populari înregistrați în atlasele lingvistice, mai ales pe regiuni, glosarele dialectale și vocabularele, respectiv dicționarele regionale care conțin un material foarte bogat, deși uneori insuficient informativ în privința noțiunilor desemnate. Din acest grup lexical fac parte: termenul generic *vânt*, termeni care indică, mai ales regional, intensitatea scăzută sau crescută a vântului, nume de vânturi locale identificate după direcție și/sau alte trăsături (temperatură, umiditate, anotimp, efecte etc.), denumiri ale unor fenomene complexe în care vântul este dominant, fiind însoțit de fenomene precum: ploaie și/sau ninsoare, grindină.

Se remarcă în cadrul grupului lexical VDC, în ambele componente ale terminologiei meteorologice, științifică și populară, existența a câte unui microgrup lexical format din nume de vânturi sau *anemonime*. Deși majoritatea studiilor anterioare (v. *infra*) sunt centrate pe nume de vânturi, în special populare, termenul de factură onomastică *anemonime* nu este utilizat. Din punct de vedere gramatical, numele de vânturi sunt considerate substantive comune, datorită manifestării lor în mai multe perioade, și nu substantive proprii, acesta fiind unul din motivele uzului extrem de rar al termenului respectiv și al scrierii numelor de vânturi cu minuscule.

§ 2. Situația analizelor anterioare privind VDC

a. Pentru limba română

Analizele lingvistice pentru limba română referitoare la categoria vânturilor, deplasărilor și curenților de aer sunt relativ puține și vizează mai ales aspecte punctuale (v. și Grigore 2014).

Câteva considerații de ordin lingvistic pot fi extrase din articolul – dedicat în primul rând elementelor de mitologie populară – *Vântul în credințele poporului*, publicat de profesorul Traian German în 1924, în revista „Comoara satelor”. Autorul articolului identifică și ilustrează, cu un bogat

III. Vânturile

material dialectal, procedeul numirii vânturilor după cele patru regiuni ale orizontului cu utilizarea numelui unei localități sau al unui munte (German 1924: 105), dar și în funcție de anotimpuri, mișcarea soarelui sau intensitatea vântului. În cea de a doua parte a articolului sunt reconstituite microsisteme regionale alcătuite, în general, din câte patru nume de vânturi din provinciile istorice românești. Redăm majoritatea exemplelor, cu indicarea circulației teritoriale, unii termeni nefiind lucrați în DFA din lipsă de atestări suplimentare. Astfel sunt: *clujan*³³ („vânt de vest”), *vântul de sub soare* sau *al Sibleșului* („vânt de est”), *al băilor* („vânt de nord”) în Câmpia Ardealului; *soreț* („vânt de est”), *abrudean* („vânt de vest”), *turdean* („vânt de nord”), *vânt de miazăzi* în zona Sibiului (sat Ludoș); *soreț*, *cupă-goală* sau *trăscăuan* („vânt de est”), *bălgărădean* („vânt de vest”), *turdean* („vânt de nord”), *gurean* („vânt de est”) în zona Blajului; *vântul de sub soare* („vânt de est”), *vântul cel lin* („vânt de sud”), *turdean* sau *furtunos* („vânt de nord”) în valea Târnavelor (id. ib. 105); *vântul de la Râpa* („vânt de est”) și *vântul de la Săcuț* („vânt de sud-vest”) în Munții Bistriței; *sădean*, *murășan*, *gurean*, dar și *crivăț* („vânt de sud”), sau *crivăț* („vânt de est”), *austru* („vânt de sud”), *băltăreț* („vânt de vest”), *vântul frunzii* („vânt de nord”), ambele subsisteme în Țara Oltului sau Țara Făgărașului (id. ib. 106). La acestea se adaugă: *vântul de primăvară*, *de vară*, *de toamnă*, *de iarnă*, *vântul cel mare* sau *șorlea* în zona Hunedoarei (id. ib.); *soare apune* („vânt de vest”), *murtean*, *băltăgan* („vânt de est”), *băltăreț* („vânt de sud”), *muntean* („vânt de nord”); *bălan* sau *alb* („vânt de sud”), *vântul alb* („vânt de est”), *carael* („vânt de vest”) în Dobrogea; *vânt de sub soare*, *vânt de la prânzișor*, *de la miazăzi*, *de la ojină*, *de la sfințit* în Câmpia Ardealului (id. ib. 107). De asemenea, sunt indicați termeni a căror referință poate privi și alte fenomene atmosferice din Munții Apuseni: *vigădalm* „vânt puternic” (vânt cu trăsături suplimentare), *ghicol* „vânt puternic cu ploaie și grindină”, *vojot*, *bohoț* „vânt cu ninsoare” (id. ib. 108). Unele nume de vânturi sunt însoțite de foarte scurte explicații etimologice: *clujan* – de către Cluj, *a băilor* – dinspre minele de sare de la Gherla, *turdean* – de la Turda, *bălgărădean* – de la Bălgărad (Alba Iulia), *sădean* – dinspre comuna Sadu, *murășan* – de pe Mureș, sau informații preluate din HEM pentru *băltăgan* și *băltăreț*.

În articolele: *Două lecturi ale „Atlasului lingvistic mediteranean”*, publicat de M. Sala în 1987, respectiv *Orient și occident în terminologia maritimă românească*, publicat de Al. Niculescu în 1993, este analizat succint subgrupul numelor românești de vânturi înregistrate în *Atlasul lingvistic mediteranean* (ALM). Această lucrare a fost inițiată în 1959 de lingviștii M. Deanovič și C. Battisti, fiind un atlas lexical în care este înregistrată terminologia maritimă și pescărească din bazinele Mării Mediterane și Mării Negre. Anchetele pentru limba română au fost realizate de M. Sala și A. Avram în cele trei puncte de anchetă stabilite pentru România: Sfântu Gheorghe, Constanța, Eforie (Sala 1987: 509). Dată fiind importanța vântului pentru pescuit și navigație, ancheta ALM cuprinde, pe lângă întrebarea referitoare la termenul generic „vânt”, opt întrebări referitoare la vânturi ordonate după roza vânturilor (nord, nord-est, est, sud-est, sud, sud-vest, vest, nord-vest). Pe baza acestui material, M. Sala

³³ Notăm numele de vânturi cu minuscule și nearticulat (excepție construcțiile care necesită articularea primului termen), față de uzul cu majuscule din articolul menționat.

analizează prin comparație, pe de o parte, subsistemele onomasiologice specifice bazinului Mării Negre în relație cu două dintre cele mai învecinate puncte – Vâlcov (Ucraina, fosta URSS) și Varna (Bulgaria) – și, pe de altă parte, subsistemul onomasiologic alcătuit din numele românești de vânturi. Autorul evidențiază: a) existența unui singur termen mediteranean pe țărmul românesc – *levanti*, b) relația dintre termenii din zona Mării Negre și termenii turcești, c) originea rusă a termenilor exclusiv pontici, d) originea termenilor existenți numai în România. Se observă faptul că șase din cele opt direcții din roza vânturilor sunt exprimate în zona Mării Negre prin termeni turcești, fiind atestați în cel puțin unul din punctele de anchetă românești și în cel puțin unul din cele două puncte învecinate: *yıldız* („vânt de nord”), *poyráz* („vânt de nord-est”), *keşlemé* („vânt de sud-est”), *lodós* („vânt de sud-vest”), *batí* („vânt de vest”), *kara yel* („vânt de nord-vest”) (id. ib. 510, 511). Exemplele sunt completate de scurte explicații vizând fie procedee de desemnare: *batí* este termenul popular pentru „vest”, fie schimbări semantice survenite: *poyráz*, inițial „vânt de nord” devine pe teren turcesc „vânt de nord-est”, sau *lodós* „vânt de sud” devine pe teren grecesc (de unde este preluat în turcă) „vânt de sud-vest”. Termenii exclusiv pontici, atestați în cel puțin unul din punctele românești și în punctul învecinat ucrainean, sunt, în general, de origine rusă: *polunóč*, *pólnoč* („vânt de nord”), *vastok* („vânt de est”), *abazíia* („vânt de sud-est”), *polúgońa* („vânt de sud”), *zapad* („vânt de vest”) (id. ib. 511, 512). Referitor și la acești termeni, apar o serie de scurte explicații ale procedeele de numire: cele patru direcții principale sunt redată cu termenii populari ai punctelor cardinale respective, făcându-se observația că, în general, în alte puncte ucrainene și rusești anchetate se folosesc termenii culti corespunzători din limbile respective și nu cei populari. În plus, termenul *abazíia* este unul din cazurile de numire a vântului după regiunea din care acesta bate spre locul în care este cunoscut cu respectiva denumire (dinspre Abhazia, regiune din Caucazia). Termenii atestați numai în România, înregistrați în ALM în cel puțin unul din cele trei puncte, provin din vocabularul comun, fiind utilizați numai pentru direcțiile principale: *crivăț* („vânt de nord”), *adânc* („vânt de est”), *vânt alb* („vânt de sud”), *apusean*, *muntean* sau *uscat* („vânt de vest”) (id. ib. 512). Singura excepție o constituie termenul *moreána* („vânt de nord-est”, Eforie), cu varianta *mariána* („vânt de sud-est”, Constanța; „vânt de sud-vest” Sf. Gheorghe), termen de origine rusă înregistrat numai în cele trei puncte românești. În limba rusă, termenul are sensul „vânt care suflă dinspre mare”, și, ținând cont de așezarea geografică, sensul generic explică variația semantică din limba română. Și în acest caz apar scurte explicații vizând procedeele de desemnare: numirea vânturilor cu termeni din vocabularul comun, procedeu specific și altor puncte din ALM (*terreno* în spaniolă, respectiv *vent in terra* sau *vent a terra* în italiană; id. ib.). Autorul conchide că termenii din cele trei puncte românești și din cele două puncte învecinate formează o arie tipică, indicând o prezență masivă a termenilor turcești mai ales pentru lexemele care denumesc direcțiile intermediare. În a doua parte a analizei, M. Sala compară subsistemele denominative din cele trei puncte românești și primul lucru pe care îl observă este faptul că nu există identitate nici măcar între două dintre ele, doar anumite asemănări între punctele Eforie și Constanța. Astfel, în aceste două puncte se folosesc termeni din vocabularul comun care indică și opoziția „est”/„vest”: *uscat/adânc* (Eforie), respectiv *răsărit/apus* (Constanța), în timp ce la Sf. Gheorghe sunt înregistrați termeni străini: *zapad/vastok* (id. ib. 513). O trăsătură generală este uzul termenilor românești pentru direcțiile principale și al termenilor turcești pentru direcțiile intermediare. M. Sala atrage încă o

III. Vânturile

dată atenția asupra fenomenului pe care îl consideră punctul „slab” al subsistemului, și anume fluctuațiile semantice (id. ib. 514) ale termenilor preluați din limbile turcă și rusă (v. *supra*).

Termenii referitori la vânt înregistrați în ALM din cele trei puncte românești sunt: fie de origine orientală (turcă, greacă, slavă), alcătuind stratul terminologic mai vechi, fie de origine occidentală (italiană, franceză, dar și germană, engleză), fie provin din vocabularul autohton. Pe baza comentariilor metalingvistice relevante pentru contactul lingvistic dintre limbile vorbite pe țărmul românesc al Mării Negre, Al. Niculescu (1993: 209-218) evidențiază funcția sinonimică a acestor termeni. Este reliefată, astfel, o altă caracteristică a acestui subsistem: expresia plurilingvă și conștiința existenței unor variante socioculturale specifice unei populații regionale și profesionale bine determinate (id. ib. 212), așadar componenta diastratică. Autorul observă că, pe de o parte, informatorii fac distincție la nivel popular între termenii orientali: *lodós* „pe turcește”, și termenii autohtoni: *vântul alb* „e cuvântul românesc”, în cazul „vântului de sud”. Pe de altă parte, se face distincție între termenii locali, populari: *bistra* („local”, „pe țărănește”, „mai popular”), și termenii culti: *kurént* („radical”, „spun noii tehnicieni”, „spun profesorii”), în cazul „curentului marin”. Este vorba, așadar, de existența a două variante: populară și cultă (științifică), a căror opoziție corespunde în general opoziției de origine romanică, respectiv non-romanică a termenilor (*bistra* de origine ucraineană, *kurént* de origine franceză). Sunt redată în continuare câteva serii terminologice duble (sau triple) în funcție de echivalențele sinonimice, cele mai frecvente fiind alcătuite dintr-un termen turcesc și unul românesc (la care se adaugă eventual un termen tehnic), un termen turcesc și unul ucrainean, sau un termen slav și unul autohton. Astfel sunt, de exemplu: *poreaz* din turcă, *krivăț* (termen românesc comun), *vânt de nord* (termen tehnic) pentru „vântul de nord”; *pólnik* din ucraineană, *abazia* „pe turcește”, *vânt de nord-est* (termen tehnic) pentru „vântul de nord-est”; *vastók* din ucraineană, *răsărit*, *vânt de est*, dar și *levanti* pentru „vântul de est”; sau *zapád* din rusă, respectiv *apus*, *muntean*, *vânt de vest* pentru „vântul de vest” (id. ib. 213, 214). Autorul remarcă, de asemenea, rolul limbii turce de mediator în transmiterea terminologiei maritime la Marea Neagră, odată cu pătrunderea mai întâi a italianismelor în turcă în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea. Odată cu pătrunderea elementelor occidentale (italienismele sunt urmate de împrumuturi din limba franceză) apar serii terminologice romanice duble: *răsărit* (autohton), *levanti* din italiană pentru „vântul de est”; *furtună* din italiană prin intermediul limbii turce, *gren* din franceză; *sorb* (autohton), *trombă* din italiană sau franceză pentru tromba marină; *liniște* (autohton), *calm plat* din franceză pentru lipsa adierii vântului. În afara funcției sinonimice a numelor dobrogene ale vânturilor, bogat ilustrată, autorul remarcă faptul că vocabularul autohton este recent, lipsit de tehnicitate și oscilant de la o regiune la alta.

Mai bine de jumătate din articolul *Cuvinte românești cu „etimologia necunoscută”*: 1. *beregată*, 2. *a băga*, 3. *viscol/vicol*, publicat de P. Boerescu în 2011, este dedicat reconsiderării cu argumente lingvistice și istorice a etimologiei „necunoscute” a termenilor *viscol/vicol*. După o scurtă trecere în revistă a ipotezelor anterioare (grupate în trei direcții: limba maghiară, limbile slave, lexicul autohton), ipotezele maghiare sunt eliminate deoarece termenii maghiari invocați sunt puțin cunoscuți (virtuali sau regionali) vorbitorilor unguri. Înainte de a fi examinate celelalte două categorii de etimologii, sunt inventariate variantele regionale ale lui *víscol*: *viscól*, *vícol* și *vicól*, *víscor*, *vișcol* și *vișcól*, *vâșcol*, *vicul*, *gicul*, *gigul*, *jícol*, cu observația că varianta de tip *vicol* aparține ariei nordice, cu atestări destul de vechi.

Etimologiile slave care au în centru v. sl. *vichŭrŭ* (> rom. *vifor*) sunt problematice din cauza evoluției fonetice. În aceste condiții trebuie clarificate o serie de aspecte ce țin în primul rând de sensul și de referința termenului, receptarea fenomenului atmosferic, caracterul imitativ sau metaforic, diferența specifică dintre *viscol* și *vifor*. Citatele din dicționare ilustrează receptarea predominant auditivă a fenomenului, identificându-l cu imagini sonore, ceea ce îl apropie de alb. *vishkëlloj* „a șuiera” sau de rădăcini bulgare și sârbe cu sensul „nechezat”. Se remarcă o sinonimie bogată în ucraineană a termenului corespunzător, însă cu toate acestea în dicționarele româno-ucrainene termenii ucraineni cu sensul „viscol” nu sunt traduși prin rom. *viscol*. Dar legătura semantică existentă în ucraineană între acțiunile „a mătura” și „a viscoli”, respectiv între „mătură” și „viscol”, precum și comparația cu albaneza, limbile slave învecinate și limbile germanice (de la vechea islandeză la engleza modernă) în care rădăcini apropiate fonetic prezintă sensuri similare, deschid o nouă perspectivă și o posibilă soluție etimologică pentru termenul românesc. Având în vedere similaritatea fonetică cu respectivele rădăcini germanice, autorul stabilește locul rădăcinilor *visc-* și *vic-* în limba română, destul de frecvente regional. Merită citată definiția termenului și totodată descrierea fenomenului atmosferic sugestivă pentru posibilele legături etimologice: „*viscolul*, vântul de iarnă puternic, care bate în rafale violente, cu schimbări rapide de direcție, care șuieră, urlă sau geme în ferestre sau pe horn și zgâlțâie ușile, care este însoțit de ninsoare și care spulberă sau mătură zăpada din curți, de pe drum etc., adunând-o în troiene, în nămeți sau în munți de zăpadă... este un fenomen atmosferic care aparține regiunilor cu o climă continentală, cu ierni mai grele și cu ninsoare abundentă” (Boerescu 2011: 517). Autorul consideră că diferența specifică dintre *viscol* și sinonimul *vifor* constă în legătura semantică pe care *viscolul* o are cu zăpada căzută pe care o spulberă sau o mătură și pe care astfel o adună în troiene și nămeți, diferență confirmată în DFA de cea de-a doua parte a definiției termenului *viscol*. Din punct de vedere istoric, sunt atestate în spațiul carpato-dunărean anumite triburi germanice precum bastarnii și gepizii care s-au amestecat treptat cu triburile autohtone. În virtutea posibilității existenței unor vechi împrumuturi germanice în limba română, ipoteza etimologică avansată în articol susține faptul că *a vicoli* și *vicol* sunt împrumuturi dintr-un bastarnic **wik-ō-n* „a răsuca”, iar *a viscoli* și *viscol* sunt împrumuturi vechi scandinave, probabil gepide, **wisk-ō-n* „vânt care mătură”.

b. Pentru limbile romanice

În articolul amplu și dens *Les noms des vents en gallo-roman*, publicat în 1959, M. Alleyne analizează din perspectivă onomasiologică, diacronică și diatopică termenii care exprimă ideea generală de „vânt”, precum și diferite categorii designative (după puncte cardinale, toponimice, descriptive, oficiale) ale vânturilor în spațiul galo-roman. În introducerea articolului, autorul subliniază două trăsături lingvistice majore, de natură diastatică și diacronică, ale terminologiei vânturilor în legătură cu ideea de „a sufla”. Pe de o parte, perceperea după multiple grade de tărie a vântului care suflă, determină crearea unui vocabular bogat în mediile rural (agricol) și marinăresc față de mediul urban unde vântul are un rol neglijabil. Pe de altă parte, radicalul sanscrit *va-* „a sufla” aflat la baza lat. *ventus* (moștenit de idiomurile romanice) și verbul gr. *άψυ* „a sufla”, baza substantivului gr. *άνηρ*, împrumutat în lat. *aer*, indică accepții similare la origine ale lat. *ventus* și *aer* (v. și Florescu 2009, 2015). Hărțile din atlasul lingvistic al Franței

III. Vânturile

și din atlasele regionale permit vizualizarea repartiției teritoriale pentru ideea generală de „vânt”: „atmosfera și agitația acesteia mai mult sau mai puțin puternică”, a trei cuvinte: *vent*, *air*, *aura*, atât pentru limba franceza contemporană, cât și pentru constituirea dialectului galo-roman la începutul romanizării. În sud-estul Franței există două arii în care *aura* are funcție generică, iar *vent* funcție specifică.

Potrivit dicționarilor latinești consultate de autor, *aura* apare înregistrat inițial cu sensurile: „aer ușor agitat”, „suflu de aer”, „briză”, ulterior aplicat oricărui tip de vânt, diferența făcând-o un determinant adjectival („puternic”, „ușor”). La începutul romanizării în Galia, *auram* este utilizat de vorbitorii obișnuiți cu sensul „vânt puternic”, în timp ce derivatul *auraticum* „vânt” îi ia locul în relația de sinonimie cu *ventum*. Ulterior, lacuna „vânt ușor” va fi rezolvată cu ajutorul termenului maritim *brise*. În contextul în care în sudul Galiei *vent* capătă sensul „vânt de sud”, iar *aura* preia sensul generic, în nord *aura* „vânt puternic”, „furtună” pierde teren în fața derivatului *auraticum*, azi *orage*. Este interesant că numai în Galia, termenul poetic *aura* „vânt ușor” este atât de popularizat încât preia regional funcția generică a lui *vent* și, în plus, suferă o deplasare semantică profundă spre sensul „furtună”, preluat de derivatul său *orage*. În continuare, autorul realizează un scurt studiu fonetic al variantelor regionale ale lui *vent*, pe care le grupează după trăsăturile fonetice principale. Este pusă apoi sub semnul întrebării funcția generică a termenului *air* „vânt” în forma *èr* în regiunea valonă (Belgia) unde *vent* are sensul „vânt de sud”, iar *aura* este absent. Autorul avansează ipoteza evoluției fonetice a lui *aura* în această regiune la forma *wère*, care ulterior, odată cu pătrunderea influenței franceze, este apropiată prin etimologie populară de *air*.

A doua parte și cea mai întinsă a articolului este dedicată desemnărilor vânturilor după cele două mari coordonate: direcție și trăsături individuale, unde abundă analogiile și opozițiile interromanice pe baza studiilor apărute anterior. Semnalăm, cu titlu informativ, studii privitoare la numele vânturilor în limbile romanice consultate de M. Alleyne (1959: 101): Mgr Grier, *Els Noms dels Vents en català* (1914) – despre numele vânturilor în catalană; L. Gauchat, *Les Noms des Vents en Suisse Romande* (1911) – despre numele vânturilor în retoromană; M. L. Wagner, *Romanische und Baskische Benennungen des Wirbelwindes und der Windhose nach Geistern* (1934); H. Teulié, *Le vocabulaire du Vent au Cause, commune de Bétaille* (1929) – despre nomenclatura foarte bogată și interesantă a numelor care desemnează vânturile care suflă din toate direcțiile în respectiva localitate; K. Nielson, *Remarques sur les noms grecs et latins des vents et des régions du ciel* (1945); W. Rothwell, *Winds and Cardinal Points in French* (1955). Înainte de analiza lor propriu-zisă, sunt prezentate, prin comparație, principalele trăsături ale desemnărilor generale la romani și la galo-romani. Denumirile latinești, în număr de douăzeci și trei, de exemplu, în epoca augustiniană (*Septentrio*, *Aquilo*, *Boreas* etc.), reflectă un mediu social și cultural diferit, o lume a poeziei în care vânturile sunt considerate zeități. Menționăm faptul că majoritatea acestor denumiri pătrund în limba franceză pe două căi: literară (savantă) și prin intermediul țăranilor și marinariilor, ajungând să denumească mai ales vânturi, dar și alte fenomene atmosferice. Astfel, unele denumiri se regăsesc în terminologia meteorologică științifică: *les vents étiésiens* (< *Etesiae*) „vânturi care suflă periodic în Mediterana”, iar altele în terminologia populară romanică: sp., cat., it. *borrasca* (< *Boreas*) „rafală de vânt”, sau gasc. *boltchorno* (< *Vulturnus*) „numele unui vânt”, dar și sp.

bochorno (< *Vulturnus*) „căldură mare” (Sánchez Palomino 2013). Multe dintre denumirile galo-romane reprezintă la origine construcții de tipul: *aura* sau *ventus* însoțite de adjectiv (*ventus calidus* etc.), supuse ulterior substantivării și chiar ștergerii ideii de „vânt”. Este sugestiv exemplul lui *graecus* „vânt de nord-est”, care, devenit în franceză *grec* (*grecal*), nu mai exprimă direcția etimologică (dinspre Grecia), ci în funcție de localitate o altă direcție, primează în astfel de cazuri o altă trăsătură decât direcția exprimată etimologic. Practic, se manifestă două tendințe: pe de o parte, substantivarea, atât omul medieval, cât și țăranul contemporan preferă o terminologie generică, fără diferențele terminologice (asemenea omului modern și specialistului) din sintagme; pe de altă parte, uzul cu sens specific al termenului generic, exemplul lui *vent* „vânt de sud” în sud-estul Franței. În continuare sunt analizate semantic și etimologic cele mai reprezentative desemnări ale vânturilor după punctele cardinale (în ordinea: sud, vest, est, nord) și după sectoarele intermediare, cu atenție specială acordată lui *vent* și *brise*. Autorul atrage atenția asupra unui aspect esențial al desemnărilor vânturilor: faptul că unul și același nume sau tip etimologic indică, raportat la roza vânturilor, orientări diferite în localități diferite. Tipurile etimologice cu arii coerente avute în vedere la vânturile de sud sunt: *autan* (< *altanum*), *marin* (< *marinum*), *vent de midi* (< *medium diem*), *vent de bas* (< *bassum*). Factorii geografici au un rol important în impunerea, dar și în modificarea uzului unui termen. Situată în nordul Mării Mediterane face ca *autan* (< *altanum* „vânt de mare”, derivat din *altum* „mare înaltă”) și *marin* (< *ventus marinus*) să desemneze „vântul de sud” în regiuni din sudul Franței. Dar *autan* „vânt de sud” este înregistrat și în nordul Munților Pirinei, unde *altum* „munte înalt” (deci nu „mare înaltă” în sud), iar *marin* în Catalonia are sensul „vânt de sud-est”, pe când în Italia are sensurile „vânt de vest”, „vânt de sud-vest”. De asemenea, este aproape indiscutabilă asocierea „jos” – „sud”, de unde *vent (de) bas* „vânt de sud”, dar „jos” nu se raportează automat la „sud” și nici „sus” la „nord”, astfel că în nordul Masivului Central *aura d'en haut* are sensul „vânt de sud”. Majoritatea numelor (mai ales populare) ale punctelor cardinale devin nume ale vânturilor care bat dinspre punctele cardinale respective: este cazul lui *oriens* și *occidens*, nu însă și al lui *meridies*, nume rar de punct cardinal care nu indică vântul de sud, nici măcar în condițiile în care celălalt termen *auster*, uzual din latină pentru punctul cardinal „sud” și pentru vântul corespunzător, nu este popularizat. În condițiile polisemiei și ambiguității lui *midi* în sudul Franței, termenul *vent* ajunge să fie aplicat vântului caracteristic și anume „vântul de sud” (v. și *supra*), constituind o trăsătură exclusiv galo-romană.

Conform articolului prezentat, principalele tipuri de desemnări ale vânturilor de vest sunt: *galerie*, *traversa*, *vent de la pluie*, *ponent*, cărora li se adaugă: *soir*, *vent de kapbat*, *vent de daré* și *vent de large*. În nord-vestul Franței, *galerie* „vânt de vest” sau „vânt de nord-vest” este un termen maritim legat de Oceanul Atlantic, necunoscut însă coastei mediteraneene. Termenul, cu gen oscilant, are etimologie nesigură, ipoteza dominantă trimițând la rădăcina *gal-* (Țara Galilor fiind situată în nord-vestul Franței) și sufixul *-erna* aplicat preferențial fenomenelor naturale. Tipul *traversa* aparține franco-provensalei și este o desemnare explicită provenită fie din substantivarea *aura transversam*, fie reprezintă substantivul postverbal provenit din verbul *transversare*. Trebuie ținut cont de factorul geografic implicat, anume faptul că vânturile de vest bat dinspre Oceanul Atlantic aducând nori de ploaie, iar ploaia inspiră și motivează unele desemnări ale acestor vânturi. Astfel, *be plujau* (Masivul Central) are radicalul *pluv-*, sau *pisarela* (Haute-Loire) conține rădăcina *pisar* „a urina”, tip răspândit în limbile romanice, *labas*

III. Vânturile

(Haute-Pyrénées) din verbul *lavare* „a spăla” sau, tot regional, *ben mol* „vânt umed”. *Occident* și sinonimul său popular *ponent* desemnează atât punctul cardinal „vest”, cât și vântul corespunzător, trăsătură panromanică, dar uzul galo-roman este limitat la mediul marinăresc. În mod similar, *soir* indică punctul cardinal și vântul corespunzător. Desemnările vânturilor de est se grupează în patru arii în funcție de patru tipuri lexicale dominante: *matinal* (Valea Ronului), *levant* (extremul sud-estic al Franței), *autan* (jumătatea vestică a regiunii gascone), *solèr/souledre* (mare parte din „langue d'oïl” și Masivul Central), la care se adaugă prin analogie, respectiv opoziție, cu desemnările vânturilor de vest: *ayal*, *vent de kapsus*, *vent de devant*. Termenul lat. *solanus* „vânt de est”, având în vedere că vântul de est suflă dinspre locul de unde răsare soarele, este prezent în peninsulele romanice (sp. *solano*, pg. *soao*, cat. *solà*, it. *solano*), în timp ce în Galia a fost înlocuit de *solaris*, și atestat în fonetismele *solèr* în nordul, respectiv *souledre* în sudul Franței. În opoziție cu *soir*, *matin* indică punctul cardinal „est”, trăsătură franco-provensală, în timp ce derivatul *matinal* are sensul „vânt de est”. Ca și opusul *ponent*, *levant*, sinonim popular al lui *orient*, desemnează punctul cardinal vest și vântul corespunzător.

Semnălăm, cu titlu informativ, o serie de alte analize lingvistice referitoare la vânturi apărute recent în spațiul romanic, în special în limbile italiană și spaniolă: Alberto G. Areddu, *Un anemonimo greco-latino conservato in Sardegna et in Corsica*, 2014 („Romanische Forschungen”, 126. Band, Heft 4, p. 468-486); Roberto Sottile, *I nomi dei venti in Sicilia tra toponomastica, geomorfologia e „mondo magico” – Posibili itinerari di ricerca*, 2014 (Federica Cugno et alii (ed.), *Studi linguistici in onore di Lorenzo Massobrio*, Istituto dell'Atlante Linguistico Italiano, Torino, p. 957-970); respectiv María José Quilis Sanz, *Los nombres de los vientos en los atlas lingüísticos del español*, 1998 („Anuario de lingüística hispánica”, vol. 14, 1998, p. 495-516)³⁴.

§ 3. Descrierea generală a obiectului de studiu VDC

a. Diferențe/similitudini între perspectiva meteorologului și perspectiva lingvistului și/sau locutorului

Strict sincronic, diferența dintre perspectiva meteorologului și perspectiva locutorului în privința vânturilor ține de mijloacele de cunoaștere a lucrurilor, în sensul că pentru meteorolog vântul se produce ca urmare a acțiunii în atmosferă a mai multor forțe (forța gradientului baric, forța Coriolis sau de deviație, forța de frecare și forța centrifugă, v. DFA, s. v. VÂNT) măsurabile cu instrumente speciale. Lingvistul, mai ales lexicograful, atent la aspectul terminologic al cuvântului *vânt*, tinde să își asume perspectiva meteorologului, introducând, treptat, în definițiile pe care le construiește, informații științifice, ceea ce duce inevitabil la despecializarea acestora (cf. Bidu-Vrănceanu 2010: 15; Florescu 2014b: 229), așa cum se întâmplă cu uzul sintagmelor *masă de aer* și *presiune atmosferică* în definiția

³⁴ Mulțumiri profesorilor Alberto G. Areddu și María José Quilis Sanz pentru amabilitatea de a ne fi pus la dispoziție articolele dumneor și de a ne fi informat în privința altor titluri relevante pentru studiul nostru. O prezentare a acestor studii rămâne de realizat în viitorul apropiat.

academică a termenului *vânt* (DLR, s. v., v. și Pricop 2015: 94). Aceeași observație este valabilă și în cazul lexemului *furtună*, a cărui definiție conține sintagma *tulburări atmosferice*: „Turburări atmosferice constând, adesea, din vânt puternic și repede însoțit de ploaie sau grindină, de fulgere, tunete și trăsnete” (DA, s. v.).

Datorită informațiilor obținute cu ajutorul tehnicilor și instrumentelor din ce în ce mai performante, perspectiva meteorologului este esențială în înțelegerea modului de formare și de acțiune a vântului. De altfel, subliniem încă o dată, întregul grup lexical analizat în cadrul proiectului TFA este pus în relație cu terminologia meteorologică corespunzătoare. Dar această înțelegere este destul de recentă. Deși experimentat de întreaga omenire și dintotdeauna, vântul a fost multă vreme un fenomen necunoscut care îl intriga pe locutor, un fenomen invizibil, dar cu efecte, de multe ori devastatoare, vizibile. În vechime, popoarele antice au personificat și au considerat vânturile drept forțe supranaturale, supuse zeilor (v. și Alleyne 1959: 75, cf. Măhăra 1979: 5), și limba conservă o astfel de atitudine, de exemplu, în Grecia antică, zeul vânturilor era considerat Eol, iar derivatul *eolian* (*mișcare eoliană*) este păstrat până astăzi. Tot diferența de reprezentare face ca, în trecut (rar și astăzi în zone conservatoare), poporul român să considere anumite mișcări ale aerului drept personaje supranaturale într-o mitologie populară specifică basmelor (cf. German 1924: 97). Reminiscente ale unei astfel de proiecții pot fi identificate în termenii (nelucrați în DFA tocmai din acest motiv): *dornados* și *harcodan*, dar și în etimologia unor termeni populari precum: *hală* (DFA, s. v. HALĂ¹ < sb., bg. *hala* „monstru”), *șercan* (DFA, s. v., cu sensul de bază „balaur, șarpe fantastic”, D. ARH. REG.). Nu a fost analizat în DFA, din aceleași motive, termenul *șoim*, definit: „(în credințele populare) vânt considerat ca forță supranaturală” (MDA, s. v.), atestat în 1916: *Și al treilea e șoimul, – așa se numește vântul cel mai de sus care e și pe cea lume, de-asupra noastră*. PAMFILE. VĂZD. 43 (DLR, s. v.), împrumut din magh. *sólyom* (DLR).

b. Criteriile de delimitare VDC în contextul general al terminologiei fenomenelor atmosferice

Delimitarea obiectului de studiu al întregului proiect, deci în ceea ce privește contextul general al terminologiei fenomenelor atmosferice, presupune excluderea, încă din prima etapă de lucru, a termenilor corespunzători elementelor acvatic, telurice, cosmologice, a terminologiei agrometeorologice, a termenilor specifici prognozelor meteo, a termenilor corespunzători instrumentarului tehnic. În ceea ce privește categoria VDC, criteriile de delimitare privesc noțiuni precum: „mișcarea/deplasarea/circulația aerului/maselor de aer/fronturilor atmosferice”, „presiunea atmosferică”, iar în cazul elementelor complexe, importanța vântului față de alte fenomene atmosferice de care este însoțit sau pe care le generează. Termenii referitori la „vreme” și a căror referință implică, în majoritatea cazurilor, manifestări ale vântului, fac obiectul unei alte discuții. Deși lucrate în DFA, noțiuni generale precum „aer”, „atmosferă” sau „masă de aer”, pentru care nu este precizată trăsătura „mișcare”, nu au fost luate în considerare pentru studiul nostru lingvistic. Cu toate că litometeorii sunt acționați de vânturi și prezența termenilor corespunzători în DFA este justificată mai ales pentru că dau specificul unor fenomene atmosferice (*furtună de praf*), aceștia nu sunt analizați în studiu pentru că nu constituie esența deplasărilor de aer. Conform criteriului general de delimitare, termeni precum: *anemograf*, *anemometru*, *giruetă* (instrumente de măsură a vitezei și direcției vântului), sau *hulă de vânt* („valuri provocate de

III. Vânturile

vânt...” – mai degrabă fenomen hidrologic, efect al vântului asupra mării) nu fac obiectul studiului lingvistic al VDC.

c. Punctele de individualizare Ts/Tp – soluția în DFA

DFA conține nu numai termenii care descriu, la nivel științific și popular, fenomenele atmosferice și particularizările lor tipice și/sau locale, ci și elemente caracteristice (în cazul vânturilor: *direcția vântului*, *viteza*, respectiv *intensitatea* sau *tăria vântului*, durata sau structura vântului), alte trăsături. Referindu-ne strict la fenomenele atmosferice și la câmpul terminologic pe care denumirile lor îl construiesc, se poate observa un punct semnificativ de individualizare în ceea ce privește lexicalizarea conținutului arhilexemic în legătură directă cu vânturile și cu norii. Pe lângă des întrebuințata sintagmă științifică *fenomen atmosferic*, cu statut de arhilexem, poate fi invocat, cu restricții noționale, și termenul, tot științific, *meteor*, cu observația că la nivel popular nu a putut fi înregistrat un termen cu un astfel de statut. Definițiile din dicționarele meteorologice mereu invocate în DFA nu fac nicio precizare în privința vânturilor, având în vedere genul proxim *fenomen atmosferic*, sunt exceptați norii fiind enumerate toate celelalte fenomene atmosferice. În MDA este definit foarte general (*meteor* = fenomen atmosferic), la fel în dicționarele mai vechi (*meteor* = orice fenomen ce se produce în atmosferă, precum: ploaia, grindina, ceața, vântul, tunetul, curcubeul etc.”, CADE, s. v.), conferindu-i lexicografic statutul de arhilexem. Fie conținutul vechi este mai larg și în timp s-a produs o restrângere a acestuia chiar în limbajul meteorologic, fie definiția meteorologică este restrictivă. În principiu, meteorii sunt rezultate vizibile ale prezenței apei în atmosferă, sub formă lichidă sau solidă, ca și rezultatele depunerii acesteia pe suprafața terestră. Uzul termenului este extins și la fenomenele optice și electrice vizibile, și chiar la cele acustice. În fapt, este vorba de alinierea la normativele Organizației Mondiale de Meteorologie (OMM), care prevăd ca norii să fie excluși din categoria meteorilor. Excepția privind norii și imprecizia în privința vânturilor au determinat soluția extinderii excepției asupra vânturilor în definiția termenului (DFA, s. v. METEOR).

Ambele terminologii conțin câte o paradigmă de nume de vânturi, dar, în timp ce terminologia populară conține nume regionale ale unor vânturi locale care acționează pe teritoriul țării noastre, terminologia științifică conține nume devenite internaționale ale unor vânturi tipice pentru anumite categorii (calde/reci, periodice/neperiodice), care acționează în diferite regiuni ale globului.

Un alt punct de individualizare a terminologiei științifice în raport cu terminologia populară îl constituie o serie de termeni neologici, cu valoare generică similară termenului din limbajul comun, *vânt*, e vorba de: *advecție*, *ascendență*, *convecție*, *descendență*, *subsidență*, dar și *circulație*. Un subgrup lexical, individualizat prin prezența noțiunii „presiune atmosferică” (*anticiclon*, *baric* și *barometric*, *ciclon*), greu perceptibilă la nivel popular, constituie un alt punct de individualizare. Un aspect propriu terminologiei științifice îl constituie prezența exclusiv în sintagme specializate a anumitor termeni, preluați, în general, din limbajul comun: *amestec*, *câmp*, *celulă*, *centru*, *configurație*, *cuplaj*, *efect*, *element*, *forfecare*, *forță*, *gol*, *hulă*, *inel*, *invazie*, *latitudine*, *masă*, *ondulații*, *pasaj*, *presiune*, *proces*, *punct*, *salt*, *schimb*, *scurgere*, *semicerc*, *sistem*, *strat*, *suprafață*, *talveg*, *trenă*, *unghi*, *vâscozitate*, *zonă*; se pot adăuga o serie de adjective cu un grad ridicat de specializare care apar numai în sintagme: *izalobaric*,

izentrop, izentropic, izobaric, meridional, meteoritic, cu precizarea că numai o parte din sintagmele construite se încadrează în categoria VDC, determinării indicând, în majoritatea cazurilor, categoria pe care o reprezintă.

Un alt element de specificitate a terminologiei populare, evident și în cazul grupurilor lexicale ale celorlalte fenomene atmosferice, îl constituie prezența, nu neapărat numeroasă, dar într-o măsură ceva mai mare, a verbelor care exprimă acțiuni ce descriu modul de manifestare a respectivelor fenomene.

d. Punctele de suprapunere Ts/Tp – soluția în DFA

Categoria VDC conține zone semnificative de suprapunere între sensurile științifice și cele populare (regionale), și acest aspect se reflectă în existența a destul de numeroase articole complexe, primul redactat în cadrul DFA fiind articolul lexicografic *vânt* (v. și Pricop 2015: 93-102).

Din inventarul termenilor VDC al căror conținut prezintă astfel de zone de suprapunere terminologică, fac parte: *acalmie, aură, austru, briză, calm, ciclon, coșava, crivăț, curent, furtună, rafală, sifon, suflare, taifun, tornadă, trombă, undă, uragan, vânt, vârtej, vijelie, viscol*, la care se adaugă *secetos (-oasă)* din rândul adjectivelor, respectiv *sufli* din rândul verbelor. În general, au fost adoptate două soluții în redactarea acestor articole (v. și *Normele de redactare*): fie cele două accepții au fost analizate separat, când una dintre ele (în general, accepția științifică) sau ambele prezentau elemente specifice, fie au fost reunite și formulate într-o singură definiție (ex.: *acalmie*), când diferențele erau nesemnificative.

Clasificând intrările DFA după apartenența precisă la una din cele două terminologii (v. punctele de individualizare) sau deopotrivă la ambele terminologii, trebuie subliniat că există o serie de termeni cu circulație rară sau învechită, care nu aparțin nici limbajului meteorologic, nici terminologiei populare și care nu au fost marcați ca atare în DFA: *acvilon, armatan, linitate, moșoi, procelă, sanir, tempestate, tempestă, zefir*.

e. Elementele complexe

O paradigmă lexicală, bine determinată lexicografic, conține termenii care descriu fenomene atmosferice complexe în care vântul, mai ales „puternic”, deține locul principal sau dominant și acționează concomitent cu alte fenomene atmosferice, în principal cu diferite precipitații: *ploaie, ninsoare, grindină* (v. și capitolul *Precipitații*). Complexitatea unor astfel de fenomene se răsfrânge asupra complexității noționale în special a termenilor: *ciclon, furtună, taifun, tornadă, uragan, vijelie, viscol*, a căror suprapunere referențială este dublată de suprapunerea Tp/Ts. Analiza unor termeni precum: *ciclon, furtună, taifun, uragan, vijelie*, elemente ale paradigmei lexicale „vânt puternic”, pune o serie de probleme privitoare la accepțiile populară (comună) și științifică. În limbajul comun, fiecare dintre termeni este definit drept „vânt puternic”, cu excepția lui *uragan*, definit prin „furtună puternică”, și se diferențiază în funcție de alte fenomene atmosferice care îl însoțesc și de eventuale efecte distructive pe care le produc. Având în vedere că trăsătura specifică a acestor „vânturi” o reprezintă tăria sau intensitatea sporită, se consideră utilă în formularea definițiilor științifice raportarea la *scara de tărie a vântului*. Aceasta a fost elaborată în 1806, de amiralul englez Francisc Beaufort (Mihăilă 2010: 229), de unde și denumirea *scara Beaufort*, și conține 12 grade de tărie, stabilite vizual după efectele produse

III. Vânturile

de vânt, și corelate cu viteza corespunzătoare a vântului în km/h, m/s, precum și noduri (mile marine/h). Varianta românească a scării Beaufort, preluată după I.N.M. (= Institutul Național de Meteorologie), *Instrucțiuni pentru stațiile meteorologice* (1995, p. 48, ap. Mihăilă 2010: 230), conține termenii: *calm*, *adiere*, *vânt*, *furtună*, *uragan*, însoțiți (doar *vânt* și *furtună*) de determinări, pentru desemnarea caracteristicii vântului în cele 12 grade de tărie. Terminologia utilizată este deosebit de utilă pentru găsirea genului proxim potrivit pentru termenii analizați în DFA. Astfel, se optează pentru: *furtună* = „vânt foarte puternic...”, *vijelie* = „vânt foarte puternic”, iar pentru: *taifun* = „ciclone tropical...”, *uragan* = „ciclone tropical...” (tipuri ale categoriei „ciclone tropical”). Trebuie specificat faptul că termenul științific *gren* este sinonim total (numai la nivel științific) al termenului *vijelie*, cu definiție proprie în ambele accepții, și se optează pentru definirea lui *gren* prin sinonimul *vijelie* în DFA. Soluția adoptată este motivată de faptul că în dicționarele meteorologice, termenii *gren* și *vijelie* sunt definiți în același articol.

La nivel științific, acestor termeni li se alătură sinonime totale: *gren*, sau parțiale (numele unor furtuni tipice): *bărbier* (1), *blizzard*, *habub*. La nivel popular (incluzând și componentele: regional, învechit, rar etc.), cei trei termeni: *furtună*, *vijelie*, *viscol* (preluați, de altfel, din terminologia populară în cea științifică) prezintă numeroase sinonime, înregistrate în DFA, astfel seria sinonimică a lui *furtună* este alcătuită din: *volbură*, *bură*², *procelă*, *tempestate*, *tempeastă*, *dudet* (3), *tucie*, *vocot*, *vreme mare*, *vreme tare*, *vremuri mari*, *zăpor*, *zbec*, *aralie*; la *vijelie*: *procelă*, *dudet* (3), *răscolniță*, *vicodol*, *vocot*; iar la *viscol*: *viscoală*, *viscolie*, *spărgău*, *natoagă*, *spulberis* (1), *vicolniță*, *viforaie*, *viscoliș*, *vreme mare*, *vreme tare*. Sunt apropiate noțional, la același nivel popular: *păliș* „furtună cu lapoviță”, *hală*¹ „furtună puternică” sau *tărie* „furtună distrugătoare”. Microgrupului lexical, nuanțat la nivel popular, în cazul unora, de o bogăție sinonimică considerabilă, li se alătură, tot la nivel popular, și alți termeni analizați drept „vânt puternic” însoțit de alte fenomene atmosferice: *viforniță* (însoțit de ninsoare sau de ploaie), *vigădalm* (însoțit de ploaie și de grindină). Complexitatea crește, se diversifică, privind și alte tipuri de fenomene: *gren orajos* (DFA, s. v. GREN). Dacă despre aceste fenomene se spune clar că însoțesc vântul, la rândul lui vântul însoțește anumite fenomene, având un rol secundar de această dată (v. capitoul *Precipitații*): *furtună de zăpadă* (DFA, s. v. FURTUNĂ).

e. Selectarea elementelor Ts

Procesul de selecție a elementelor științifice corespunzătoare categoriei VDC a început încă din etapa de documentare, când au fost fișate texte de specialitate și s-a realizat excerptarea termenilor și sintagmelor relevante atât meteorologic, cât și lingvistic. În această etapă, dar și ulterior, în etapa de redactare, în urma discuțiilor cu specialiștii meteorologi a fost stabilită lista termenilor științifici. Inventarul actual VDC al DFA conține numai termeni și sintagme științifice relevante pentru complexitatea fenomenului atmosferic „vânturi, deplasări și curenți de aer”, cu eliminarea noțiunilor meteorologice care țin de instrumentarul tehnic.

f. Selectarea elementelor Tp

Principalele surse ale listei termenilor meteorologici populari (inclusiv comuni și regionali), implicit a celor încadrați în categoria VDC, sunt dicționarul tezaur al limbii române DA/DLR (finalizat în 2010, v. Tamba 2012) și seria de atlase lingvistice ale limbii române, mai ales pe regiuni. Au fost, de

asemenea, fișate sau consultate o serie de lucrări din perioada de modernizare a limbii române literare, mai ales de la începutul secolului al XIX-lea (lucrări de geografie, de fizică etc.). O primă listă cu termeni excerptată din dicționarul tezaur se regăsește, aproape în întregime, în intrările DFA și a fost îmbogățită pe măsura fișării atlaselor de către specialistul dialectolog, cu termeni noi, în măsura în care aceștia prezentau clar noțiuni VDC și erau bine atestați, renunțându-se în general la termenii cu atestări unice.

§ 4. Analiza propriu-zisă a VDC – Structura Ts și structura Tp

a. Terminologia științifică

La nivel lexical, terminologia științifică VDC analizată în DFA este compusă din: cuvinte (*acalmie, alizat, alizeu* etc.), cuvinte și sintagme construite cu acestea (*advecție*, respectiv *advecție ageostrofică, advecție geostrofică, advecție turbulentă* etc.), sintagme (*câmp cinematic al aerului, câmp de înaltă presiune, câmp de joasă presiune* etc.). Majoritatea termenilor științifici sunt împrumutați cu certitudine, după cum atestă dicționarele românești cu componentă etimologică: *ciclogeneză, ciclon, contraalizeu* etc., sau sunt probabil împrumutați, în acest caz informația etimologică fiind dată cu „cf.” după surse internaționale de referință: *chergui, chinook, ghibli* etc. (este mai ales cazul numelor de vânturi cu acțiune în alte regiuni ale lumii). Unii termeni împrumutați prezintă etimologie multiplă, de exemplu franceză și latină (*ocluzie, perturbație*). O situație aparte o prezintă termenii împrumutați din alte limbi cu sensuri diferite, cel meteorologic nefiind înregistrat: *ascendență, descendență* etc. O noutate propusă în DFA constă în încercarea de recuperare a etimologiei sintagmelor meteorologice științifice (v. Manea 2013: 168), destul de numeroase, în ideea împrumutului acestora din limbile engleză și/sau franceză în contextul standardizării acestei terminologii la nivel internațional. Structura similară a sintagmelor internaționale, în limbile franceză și/sau engleză, excluzând echivalentele (de tipul *salt baric* – cf. fr. *saute de pression*), motivează propunerea de etimologii (redate în note speciale de subsol) pentru sintagmele românești: *masă de aer* – cf. fr. *masse d'air*; *masă optică a aerului* – cf. fr. *masse optique de l'air*, engl. *optical air mass*; *transformarea unei mase de aer* – cf. fr. *transformation d'une masse d'air*, engl. *transformation of an air mass* (DFA, s. v. MASĂ). Un număr foarte redus de termeni științifici, care păstrează caracterul neologic, sunt formați pe terenul limbii române: *macroturbulență* (prin compunere, fiind vorba mai degrabă de un calc decât de un împrumut cum este cazul, deocamdată, al termenului opus *microturbulență*) sau *musonic* (prin derivare).

La nivel gramatical, marea majoritate a termenilor științifici sunt substantive, cărora li se adaugă un număr apreciabil de adjective, unele cu definiții proprii în DFA, mare parte dintre ele intrând însă în componența sintagmelor specializate. Sintagmele meteorologice au, în general, structura: determinat însoțit de determinant adjectival sau substantival precedat de prepoziție. Determinatul este fie un substantiv, la rândul lui termen meteorologic (*anticiclon, ciclon, front* etc.), fie un termen din limbajul comun sau tehnic, lipsit de sens meteorologic (*câmp, suprafață, vâscozitate* etc.). Inventarul sintagmelor cu determinant adjectival, cu semantică proprie în domeniu și care interesează studiul categoriei VDC, este foarte mare, lista ce urmează fiind relevantă în acest sens: *aglomerare anticiclonală; aglutinare anticiclonică, axe de acțiune anticiclonică, brăul anticiclonic, circulație anticiclonică, dorsală*

III. Vânturile

anticiclonică, forfecare anticiclonică; caracteristica tendinței barice, câmp baric, depresiune barică, dorsală barică, formațiune (sau formație) barică, forța gradientului baric orizontal, gradient baric, salt baric, sistem baric, șa barică, talveg baric, tendință barică, vânt baric; distribuție baroclină, perturbație baroclină; depresiune barometrică, dorsală barometrică, gradient barometric, marea barometrică, șa barometrică, tendință barometrică; curent catabatic, vânt catabatic; activitate ciclonică, circulație ciclonică, forfecare ciclonică, mișcare ciclonică, rotație ciclonică, undă ciclonică; celulă convectivă, complex convectiv de mezoscară, curent convectiv, instabilitate convectivă; anticiclone frontal, ceață frontală, convecție frontală, furtună frontală, inversiune termică frontală, pasaj frontal, sistem frontal, suprafață frontală, turbulență frontală, zonă frontală, zonă frontală înaltă, zonă frontală planetară înaltă; advecție geostrofică, reglare geostrofică, turbion geostrofic, vânt geostrofic; curbă izobară, linie izobară; circulație musonică, depresiune musonică, progresie musonică, sezon musonic, talveg musonic; ciclon oclus, depresiune oclusă, front oclus; câmp turbionar. Foarte puține sunt adjectivele care nu intră în componența unor astfel de sintagme: *ciclonal, izalobar*, și destul de multe cele care intră numai în componența sintagmelor, cu precizarea circumscrisiei sensului tot în zona meteorologiei: *instabilitate barotropă, perturbație barotropă; câmp izalobaric, depresiune izalobarică, vânt izalobaric; amestec izentrop, suprafață izentropă; proces izentropic; proces izobaric; amestec meridianal, celulă meridianală, circulație meridianală, flux meridianal, schimb meridianal*. Precizarea este necesară, întrucât o serie de sintagme conțin adjective precum: *antarctic, arctic, continental, polar*, fără a-și câștiga statut de intrare în DFA, discuția de mai sus privind adjectivele care sunt intrări în dicționar. Mai accesibile locutorului sunt însă sintagmele în care determinantul este un substantiv însoțit de prepoziție (destul de numeroase și acestea): *invazie de aer, front de alizee, inversiune de alizee, anticiclone de altitudine, anticiclone de blocaj, anticiclone de dizlocare, briză de ghețar, briză de mare, briză de uscat, briză de vale, briză de munte* etc. Trebuie semnalate și sintagmele în care determinantul substantival se află în cazul genitiv: *advecția presiunii, axa ciclonului, frontul ciclonului, axa curentului jet* etc.

Având în vedere caracterul pronunțat neologic al termenilor științifici VDC, în marea lor majoritate împrumuturi în special din limbile franceză și engleză, este de înțeles existența unor probleme specifice de fonetică, ortografie, ortoepie, adaptare. Un prim exemplu îl constituie dubletul *alizat – alizeu*, ambele cuvinte punând problema adaptării fonetice. Al doilea termen este, potrivit etimologiei, un împrumut clar din fr. *alisé* (DFA, s. v. ALIZEU) în care adăugarea lui -u final mijlocește cuvântului integrarea în paradigma împrumuturilor similare din franceză. Atestat în aceeași perioadă, termenul *alizat* poartă deja marca „învechit” și prezintă o etimologie probabilă: cf. *alizeu* (DFA, s. v. ALIZAT). Se poate avansa ipoteza că într-o perioadă în care sursele franceze primau în traducerea textelor cu caracter științific, fr. *alisé* a fost perceput drept un participiu și calchiat astfel prin rom. *alizat*. Un alt împrumut din franceză pune o altfel de problemă: termenul *armatan*, împrumut din fr. *harmattan*, este perfect adaptat la limba română, însă, în beletristică și în literatura meteorologică s-a preferat preluarea întocmai a termenului fără adaptare sau cu adaptare parțială (DFA, s. v. ARMATAN). Probleme similare, dar cu soluții diferite, pun toate împrumuturile care indică nume de vânturi. Își păstrează grafia din limbile de origine termeni precum: *blizzard, bora, chergui, chinook, lofting*. În cazul lui *bărbier*, a cărui etimologie poate fi recuperată pe baza surselor străine, avem de-a face cu un calc, cel mai probabil după franceză, sensului

curent fiindu-i atașate două sensuri meteorologice. Norma limbii române a impus forma în grafie franceză *foehn* (DFA, s. v. FOEHN, v. și explicațiile din nota de subsol) din cele două variante: *foehn* și *föhn*, în condițiile în care termenul are etimologie multiplă: franceză și germană, iar în franceză reprezintă un împrumut din germană. În terminologia meteorologică românească este curent pentru vântul *etesian* numele propriu *Etesian* (<http://www.prognoze-meteo.ro/category/meteorologie/>, consultat: 18.03.2013), confirmând încă o dată tendința preluării termenului internațional standard fără adaptare fonetică, sub influența mai puternică a limbii engleze. Conform celor două dicționare terminologice, limbajul meteorologic românesc prezintă sintagma la singular *vânt etesian*, cu -s- intervocalic nesonorizat, cf. engl. *etesian wind*, fr. *vent étésien*.

Diacronic, primele elemente lexicale științifice VDC sunt atestate în general în lucrări de popularizare a științei, mare parte dintre ele traduceri, de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și, mai ales, începutul secolului al XIX-lea. O sursă importantă de termeni științifici dinainte de 1800 o reprezintă *Gramatica fizicii*, tradusă în 1780-1790, din limba italiană, de Amfilohie Hotinul (v. bibliografia DLR). În DFA sunt prime atestări din acest text pentru termenii: *meteor* (îl amintim, deși nu este reținut vreun sens VDC) și *muson* (în varianta considerată greșită *muzon*). Urmează apoi prime atestări din lucrarea de popularizare a lui I. Genilie, din 1835, *Geografia istorică, astronomică, naturală și civilă a continentelor în general și a României în parte*, pentru termenii științifici, mare parte deveniți între timp „învechiți”: *aură* „vânt foarte lin”, *pasat*, *sifon*, *simun* și *solano* (termeni actuali), *vânt* (ca primă atestare în terminologia meteorologică), sintagma *vânt periodic*. Alte prime atestări provin de la finele secolului al XIX-lea (1897), din *Elemente de fizică*, lucrarea lui P. Poni: *alizat* (învechit), *briză*, sintagma *element meteorologic*.

Sintagma meteorologică, destul de uzuală, *vânt de pământ* a suferit diacronic o modificare semantică majoră, evidentă prin intermediul opozițiilor pe care le contractează. Sintagma „învechită” *vânt de pământ* intră în opoziție cu *vânt superior*, după cum reiese dintr-un citat din 1857: *„Este totdeauna bine a observa deodată vântul superior și vântul de pământ pentru că se întâmplă adesea că direcțiunile lor se află diferite, mai cu seamă la apropierea schimbării de timp* (MARIN, F. 502). Sintagma actuala *vânt de pământ*, sinonimă cu *vânt de uscat* intră în opoziție cu *vânt de mare* (cf. echivalența: *vânt de mare* – cf. fr. *brise de mer*, respectiv: *vânt de pământ* sau *de uscat* – cf. fr. *brise de terre*).

Majoritatea termenilor și sintagmelor științifice sunt împrumuturi din limbile franceză și latină, dar și din italiană, engleză, germană, în multe cazuri optându-se lexicografic pentru soluția etimologiei multiple, mai ales când termenul a intrat în limba română în aproximativ aceeași perioadă prin filiere diferite. Între împrumuturile din franceză se numără: *acalmie*, *advecție*, *alizeu*, *ciclone*, *circulație*, *contraalizeu*, *curent*, *front*, *gren*, *muson*, *simun*, *turbion*, *uragan*, din alte limbi romanice numărul împrumuturilor este mai mic, din spaniolă: *El Niño*, *solano*, din italiană: *tempeastă*. Sunt de menționat cele câteva împrumuturi din germană, devenite între timp „învechite”: *orcan*, *pasat*. Soluția etimologiei multiple este aplicată pentru termeni care provin: i) fie din mai mult de două limbi – *acvilon* (italiană, latină, franceză), *zefir* (neogreacă, latină, franceză); ii) fie din franceză și o altă limbă – latină (*depresiune*, *sifon*), italiană (*bora*, *levante*, *siroco*, *tramontana*, *trombă*), spaniolă (*pampero*, *tornadă*), germană (*foehn*, *taifun*). În lipsa informațiilor din dicționarele românești cu componentă etimologică, o

III. Vânturile

serie de etimologii sunt date cu „cf.” atunci când sensul meteorologic nu este înregistrat lexicografic: *ascendență*, *descendență* sau când termenul prezintă sensuri meteorologice numai în sintagme: *celulă*, *efect* etc., etimologiile fiind date în notele specifice de subsol. Dacă termenul are sens meteo într-o singură sintagmă, etimologia acesteia este notată direct în paragraful etimologic: *configurația circulației* (DFA, s. v. *configurație*). Cu aceeași tehnică sunt redată etimologii pe baza unor surse străine (VILLENEUVE, TP, *International Meteorological Vocabulary* în TP, TLFi etc.) pentru termenii preluați în dicționarele de specialitate din terminologia internațională: *bărbier*, *blizzard*, *chergui*, *chinook*, *ghibli*, *shamal*, *thermal*.

b. Terminologia populară

Un grup lexical aparte al categoriei VDC, caracteristic pentru terminologia populară, îl constituie denumirile regionale ale vânturilor locale. Se remarcă, încă de la început, coexistența procedeele de formare de noi cuvinte în moduri diferite: dominantă este derivarea cu sufixe, urmează împrumuturile din limbile populațiilor învecinate și compunerea.

Analiza presupune corelarea a trei dimensiuni: direcția de manifestare (definitorie pentru vânturi), zona/regiunea de manifestare (recuperabilă în general din atlase lingvistice, glosare regionale și chestionare) și etimologia (în destul de multe cazuri necunoscută). Majoritatea derivatelor nume de vânturi („anemonime” regionale), date în DA/DLR și MDA, au la bază un toponim (în sens larg: oiconim, hidronim, oronim), un entopic cu funcție toponimică sau numele popular al unui punct cardinal etc., la care se adaugă sufixele *-ean*, respectiv *-an*: *apusean*, *brașovean*, *brăilean*, *câmpean*, *hațegan*, *muntean*, *mureșean*, *părancean*, *răsăritean*, *tisan*, *turdean*, *ungurean*, *zărândan*.

Funcția specifică a sufixului *-ean* (variante *-an*) este de a exprima locul, originea, proveniența în general a unei persoane (sau a unui obiect, obicei etc.), având, așadar, o valoare patrimonială sau gentilică (cf. DA, s. v. BRAȘOVEAN). În cazul vânturilor, sufixul *-ean* capătă o valoare suplimentară de exprimare a direcției unora dintre acestea, iar analiza unor astfel de nume de vânturi trebuie corelată cu analiza etimologică a patrimonielor. Denumirile care ne interesează sunt înregistrate cu sensuri multiple (adjectiv care indică proveniența în general, substantiv cu valoare de patrimonim, nume de vânt etc.) în dicționarul academic, cu excepția derivatului *tisan* înregistrat numai cu sensul meteorologic. În privința etimologiei lui *ungurean*, pe lângă soluția DFA, în acord cu DLR: derivat de la etnonimul *ungur* cu sufixul *-ean*, poate fi avansată și o altă ipoteză dacă avem în vedere: direcția de manifestare (dinspre nord), zona de manifestare (Banat, sud-vestul Transilvaniei) și sensul patrimonial al lui *ungurean* „ardelean, transilvănean”. Ar putea fi vorba despre o evoluție semantică a cuvântului *ungurean*, prin reconstituirea unei construcții: *vânt de la ungurean* (din Ardeal, Transilvania), mai degrabă decât *vânt de la ungur* (= *maghiar*, deci Ungaria). Ipoteza nu se susține totuși, deoarece transilvănenii nu-și spun *ungureni*, acest nume fiindu-le dat de populații din celelalte regiuni ale țării.

Aici trebuie amintite construcțiile, înregistrate în nord-vestul Bucovinei, alcătuite din termenul *vânt*, însoțit de determinări etnonimice: *vânt de la rus*, *vânt de la moscal*, *vânt de la cazac*, *vânt de la neamț*, *vânt de la turc*, *vânt de la ungur* („maghiar”), și numele de vânturi: *cazac*, *ungur* (v. și *secui*), rezultate din astfel de construcții, prin renunțarea la determinat. Numele de vânturi pot fi deci derivate:

brașovean (Brașov), sau evoluții semantice pe teren românesc, ca urmare a desprinderii din construcțiile cu vânt, ale etnonimelor: *cazac*, dar și ale toponimelor: *făgăraș* (Stăncescu 1976: 51), *istriță*. Sunt de observat și de semnalat uzul, ce-i drept rar, al dubletelor de tipul: *mureș – mureșean*, sau cu două sufixe cu aceeași valoare: *orădean* (Stăncescu 1976: 51) – *orădar* (Moldovanu 1980: 32), toate fiind nume de vânturi. Din sursa populară „Comoara satelor” am evidențiat deja astfel de derivate toponimice (v. *supra* situația analizelor în limba română): *clujan*, *abruđean*, *turdean*, *bălgărădean* (*Bălg(ă)rad* = Alba Iulia), *turdean*, *gurean*. Aceste fapte ne ajută să reconsiderăm etimologia parțial rezolvată sau nerezolvată în dicționarul tezaur a altor nume de vânturi cu terminația *-an*. Astfel, *mocran* este numele unui vânt care se manifestă în zona județului Arad, fără precizarea direcției și, mai ales, cu etimologie necunoscută. De fapt, termenul a fost înregistrat în localitatea Ineu (Arad), iar în sudul acestui oraș există o localitate *Mocrea* (cf. unei hărți geografice a României, sat atestat documentar din secolul al XI-lea), și avansăm ipoteza că acest vânt ar putea bate dinspre Mocrea, deci din sud, de unde și posibilul derivat toponimic *mocran*, procedeul derivării confirmat de antroponimul *Mocreanu*, format de la toponimul *Mocrea*. Termenul *gurean* este definit prin două sensuri: „vânt de răsărit”, respectiv „vânt de miazăzi”, iar etimologia (cf. bg. *gorjanin* „vânt de la munte”, cf. *gorneac*) explică mai mult al doilea sens, în sud situându-se munții Carpați. Pentru primul sens, o ipoteză ar putea trimite la un alt derivat toponimic, întrucât în estul localității Păucinești (Hațeg, cf. informațiilor din DA) se află o localitate *Gura Râului* (destul de cunoscută în zonă pentru frumusețe și datini), ai căror locuitori se numesc *gureni*, de unde posibilitatea numirii unui vânt local cu termenul *gurean*. Termenii *gurean* și *șorlea* sunt atestați în același punct (în sud-vestul Transilvaniei) în DA și DLR și cu același sens „vânt dinspre răsărit”, cu specificarea: „vânt puternic” în cazul lui *șorlea*. Datele indică acești doi termeni ca fiind sinonime parțiale în aceeași regiune (cf. DA). O interpretare ipotetică suplimentară, după același principiu, poate fi dată și termenului *ocnean* (nume comun *ocnă* și sufixul *-ean*) „crivăț” („vânt de nord”), întrucât în nordul localităților notate în DLR este situat orașul Ocnele Mari, numit și Ocna (ȘĂINEANU, D. U.), de unde posibilitatea inclusiv a unui derivat toponimic (nume propriu *Ocna* + sufixul *-ean*) ca nume de vânt. O altă etimologie parțial rezolvată este cea a numelui vântului *dunărinț* (cf. *Dunăre*, DLR), cu evitarea precizării unui posibil sufix *-inț*, cuvântul nefiind înregistrat decât cu acest sens; în CADE, *dunăreanț* este indicat drept variantă a lui *dunărean*, de unde reiese că cele două sufixe au aceeași valoare. De fapt, este vorba de un sufix sârbesc, explicabil în regiunile din nord-vestul Olteniei și Banat, prin influența sârbească, și atestat în patrimoniu și numele profesional *dunărinț* „mărginașii din zona Dunării, care făceau paza acesteia” (Zavada 2008, cf. Iorga 1940: 11) și care a generat antroponimul *Dunărințu*, sau toponimul *Dunărinț*. Inițial, numele de vânturi derivate de la numele unor localități (țări etc.) desemnează strict direcția de manifestare. Datorită diferiților factori: lingvistici (ex.: termen împrumutat dintr-o altă limbă, cf. *coșavă*) sau geografici (ex.: numele unui vânt întrebuințat pentru vântul dominant, cf. fr. *vent* „vânt de sud” în sudul Franței, Alleyne 1959: 71-136), transparența unor astfel de nume de vânturi se estompează, ajungând să desemneze alte direcții de manifestare, fără o legătură etimologică necesară. Conform distribuției geografice, localitatea Hațeg (jud. Hunedoara, sud-vestul Transilvaniei) este situată în nord-estul punctelor anchetei dialectale (consemnate în DA, s. v.): Borlova (jud. Caraș-Severin, sud-estul Banatului), respectiv Isverna (jud. Mehedinți, vestul Olteniei). La origine, derivatul *hațegan* va fi

III. Vânturile

desemnat în Mehedinți strict „vântul dinspre Hațeg” (SCRIBAN, D., s. v., cu precizarea parantetică a direcției: nord). Însă variantele derivatului ajung să denumească direcții diferite de manifestare în acord numai parțial cu realitatea geografică: în Borlova *hățăgan* denumește un vânt de nord, iar, în Isverna, *ațegan* desemnează un vânt de est (DA, s. v.). În SCRIBAN, D. termenii *hațegan* și *brașovean* sunt considerați sinonime regionale pentru desemnarea vântului de nord în localitățile Mehedinți, respectiv Muscel. Deși fiecare desemnează un vânt de nord (dinspre Hațeg, respectiv dinspre Brașov, centre social-economice nordice importante pentru locuitorii din sudul Carpaților), totuși este riscant să fie considerate sinonime doar pe baza ideii comune „vânt de nord”.

O altă terminație prezentă la câteva nume de vânturi locale este *-ar*. Funcțiile principale ale sufixului *-ar* (pl. *-ari*) sunt de a exprima un agent sau o colectivitate, însă datele din teren îi atestă o valoare secundară locală, similară funcției principale a sufixului *-ean*. Numeroase patronime (nume de locuitori ai unor așezări) sunt formate cu acest sufix: *jinari* (*Jina*) – sg. *jinar*, *poienari* (*Poiana*) – sg. *poienar* (Moldovanu 1980: 21-68), iar unele patronime de acest tip sau antroponime generează toponime. Printre numeroasele derivate lexicale de proveniență, între care cele mai multe sunt patronime, este indicat *orădar* „vânt de la Oradea” (Moldovanu 1980: 32), semnalat anterior de Maria Iliescu (neînregistrat în dicționare). Dintre cele trei nume de vânturi din DFA cu terminația *-ar*, două sunt explicate, conform DLR, ca derivate: *perjar* (*perj* „prun” + *-ar*), *pietrar* (*piatră* + *-ar*), și unul cu etimologie necunoscută: *câinar*, al cărui unic sens înregistrat este „vânt de miazăzi”. S-a încercat clarificarea funcției pe care o actualizează sufixul în cele două derivate nume de vânturi și posibila explicare printr-un derivat similar a lui *câinar*. Pentru etimologia lui *perjar* trebuie ținut cont de câteva aspecte: baza *perj* „prun” este specifică Moldovei (de pe ambele maluri ale Prutului, deci în nordul Dobrogei, în nordul localității Măcin, unde este înregistrat derivatul *perjar*); derivatul *perjar* are sensul „cultivator de pruni” (DLR, s. v.) – categorie profesională, iar pl. *perjeri* are și sens patronimic „cei dintr-o regiune cu mulți pruni” (Moldovanu 1980: 43). Sensul patronimic poate fi un indiciu, ca și în alte cazuri, pentru existența sensului de nume de vânt. În aceste condiții, mai degrabă s-ar putea vorbi de *perjar* ca fiind un vânt dinspre nord (unde sunt mulți pruni). Sufixul din *pietrar* are mai degrabă funcție locală „vânt care bate dinspre un loc cu piatră” sau poate fi o evoluție semantică a lui *pietrar* „loc cu piatră” pe baza construcției *vânt dinspre pietrar*, sau posibilitatea de a proveni dinspre localități precum *Pietrari* sau *Piatra*. În schimb, *câinar* este înregistrat cu sensuri figurate care poate ar justifica o valoare metaforică pentru numele vântului. Dar *câinar* are și sensul „păzitor sau prăsitör de câini” (Iordan 1983, s. v. CÂINAR)³⁵, deci numele unei categorii profesionale (sufixul cu funcție de agent), sens care nu exclude dezvoltarea unui sens patronimic și suplimentar a unui nume de vânt.

Alte derivate indică funcția secundară locală a sufixului *-eț*: *munteț*, *olteț*, *soreț*, și într-o anumită interpretare, *băltăreț*. Dacă situația este clară pentru *munteț* (munții Carpați fiind situați în vestul localității Râmnicu Sărat) și pentru *soreț*, este interpretabilă etimologia lui *olteț* (nume propriu *Olt* și

³⁵ I. Iordan, *Dicționar al numelor de familie românești*, București, Editura Științifică și Pedagogică, 1983, s. v.

sufixul *-eț*), în condițiile în care este mai probabilă manifestarea vântului dinspre afluentul *Olteț*, decât dinspre *Olt*, cursul acestuia fiind în estul localității de acțiune a vântului. Așadar, *olteț* „vânt de vest” provine mai degrabă din construcția *vânt de la Olteț*, prin evoluție semantică. O discuție aparte este necesară în cazul familiei lexicale: *băltag*, *băltăgan*, *băltăreț*. Pentru primul, Hasdeu propune o explicație metaforică, la care se renunță în DFA, fiind mai aproape de realitate o legătură cu baza *baltă*, toate cele trei cuvinte avându-și cumva originea în acest cuvânt. Tot Hasdeu amintește o realitate denominativă, astăzi mai puțin cunoscută: regiunea Dunării era numită în trecut *Baltă*, în opoziție cu regiunea Carpaților numită generic *Munte* (HEM 3071). Diminutivul *băltac* „baltă mică” (NDU) va fi putut fi ușor asimilat cu *baltag* (și varianta *baltac*), fiind posibil ca numele vântului să amintească mai degrabă de derivatul de la *baltă* (rămâne de văzut dacă este vorba sau nu de o evoluție semantică). Direcția și zona de manifestare a lui *băltăgan*, precum și etimologia îl indică drept un derivat cu sufix local, locul de origine fiind bălțile Dunării, zonă din estul Munteniei. Deja *băltăreț* privește regiunea sudică a Dunării, fiind posibilă și etimologia (*baltă* sau nume propriu *Baltă* și sufixul *-ăreț*) cu sufix dublu: *baltă* + *-ar* + *-eț*, cu valoare locală. Derivatele toponimice ilustrează o modalitate proprie nu numai românilor (ci și vorbitorilor de limbă franceză, v. Alleyne 1959) de a aproxima direcția vânturilor, astfel *brașovean* bate, probabil, dinspre Brașov, fiind pentru anumite comunități localitatea cea mai cunoscută din acea direcție, și fără a ști în mod necesar dacă acel vânt este generat chiar din zona Brașovului sau mult mai departe de acesta. Probabil aprecierea cât mai aproape de realitate a direcției vântului ar fi putut asigura, unui astfel de termen popular, preluarea în limbajul comun și chiar în limbajul științific.

Nume de vânturi formate prin compunere sunt extrem de puține, majoritatea fiind supranume: *cornul-caprei*, *cupă-goală* (sinonim al lui *soreț*), *soare-apune*, *traistă-goală* (sinonim al vântului *negru*). Efectele negative ale anumitor vânturi motivează uzul adjectivului *gol* în cele două compuse (DFA, s. v. TRAISTĂ). În privința celorlalte două compuse, poate fi amintit procedeul de a utiliza numele popular al unui punct cardinal (dar, iată, și cel al unei constelații care ajută în orientare similar punctelor cardinale) pentru a denumi vântul care bate dinspre respectivul punct cardinal.

O categorie importantă, dar nu foarte extinsă, o constituie numele de vânturi împrumutate din alte limbi. Se remarcă, în zona Dobrogei, o serie de termeni utilizați mai ales de pescari, care fac parte din terminologia maritimă românească și care au fost împrumutați de la pescarii turci, greci, ruși și lipoveni cu experiență mai veche în pescuitul maritim. E vorba despre cuvintele de origine slavă: *mareana*, cu varianta *măreanul* (indiciu al tendinței de încadrare la singular la genul masculin), *polnoci* (lucrate în DFA), *abazia* și *falodnic* (Sala 1960: 30-31); de origine turcă: *lodos*, *caraiel*, dar și *pureaz*; sau de origine romanică cu sensul „vânt dinspre (un anumit punct cardinal)”: *est*, *sud-est*, *sud*. O trăsătură specifică unor nume de vânturi împrumutate din alte limbi este schimbarea sensului cuvântului, în funcție, mai ales, de existența altor condiții geografice de manifestare a vântului respectiv. În această situație se găsesc împrumuturile din sârbă și bulgară: *gorneag* și *coșava*, dar și din turcă: *caraiel*, pe când *iugă* păstrează sensul inițial. În cele două limbi slave, *gornjak* desemnează „vântul de nord”, „din sus”, „dinspre munte” (la nord aflându-se Carpații), însă în limba română, *gorneac* are mai multe sensuri indicând direcții diverse, în funcție de cum se raportează locuitorii din nordul Olteniei față de munți (id.

III. Vânturile

ib. 31). Mult mai problematic se arată a fi *coșava*. Zona predilectă de manifestare a vântului, numit cu termenul înregistrat și într-o serie de dicționare meteorologice (VILLENEUVE, ȚÎȘTEA 1965), este teritoriul Serbiei. În termeni strict științifici, contrastul dintre anticicloul de deasupra sudului Rusiei și cicloul de deasupra Mării Adriatice determină formarea unor curenți de aer dinspre sud-est spre nord-vest, care coboară în zona Porților de Fier (România) și se intensifică datorită reliefului specific, curgând dinspre sud-est deasupra Belgradului (cf. dicționarelor meteorologice). Este considerat un vânt de tip *bora* sau *foehn*, denumirea sa fiind înregistrată în inventarul internațional de vânturi. Disocierea sensurilor împrumutului în limba română a fost extrem de dificilă, termenul românesc fiind înregistrat în sud-vestul Olteniei cu sensurile „vânt de est/de sud/de vest” (DFA, s. v.), precizând direcțiile de manifestare pe teritoriul românesc, deoarece la Porțile de Fier se manifestă ca un curent jet, escaladând muntele (Măhara 1979: 89). Problematică sunt definițiile date în MDA și DEXI care precizează (în mod contradictoriu), în opoziție cu direcția general recunoscută, sensul vestic: „vânt care bate dinspre Munții Dinarici”.

Privitor la structura gramaticală, față de substantive, verbele care exprimă acțiuni ale vântului sunt mai puțin reprezentate în inventarul de intrări al DFA și numai (excepție o suprapunere cu Ts) la nivel popular. Din analiza materialului DFA se pot nota câteva trăsături ale acestor verbe. Astfel, verbele *a bate* și *a liniști* au drept referință mai multe fenomene atmosferice, cu precădere vântul, furtuna, ploaia, după cum reiese din indicațiile gramaticale date în parantezele care preced definițiile. Se remarcă, așadar, conținutul lor larg, posibilitatea aplicării la mai multe fenomene atmosferice. În plus cele două verbe se află într-o relație de opoziție ce rezidă din definiții: *a bate* = „a se manifesta cu putere (ritmic)...”, respectiv: *a liniști* = „a se diminua în intensitate..., acțiune care are loc progresiv”. Verbul *a sufla* (cf. Florescu 2014a), singurul element complex din categoria verbelor VDC, cu circulație atât la nivel popular, cât și științific (marcat grafic ca atare în DFA), prezintă o semantică complexă. Acesta exprimă atât neutru acțiunea vântului, fără a face referire la intensitatea sa, fiind de altfel utilizat, de exemplu, și în definiția lui *a adia*, cât și acțiunea puternică a vântului (v. prezența lui în definițiile lui: *a vântui*, *a vișorî*, *a viscoli*). De altfel, cu ultima nuanță de sens, *a sufla* se află în concurență cu *a bate* în definițiile mai multor astfel de verbe. O atenție deosebită trebuie acordată lui *a vântui*, lucrat atât impersonal (*vântuiește*), cât și unipersonal pentru a exprima acțiunea vântului. Cuvântul se înscrie în categoria verbelor meteorologice (*a ploua*, *a lapovița*, *a ninge*, *a tuna*, v. capitolele dedicate respectivelor fenomene atmosferice) în relație etimologică (de derivare) cu substantivele, nume de fenomene atmosferice, alcătuitoare ale nucleului terminologiei meteorologice, cu deosebirea circulației lui exclusiv la nivel popular. În plus, desemnează acțiunea puternică, intensă a vântului. Existența acestui verb, cu toate limitările de circulație și de semantică, este, totuși, remarcabilă în relație cu echivalentul său, de exemplu, francez *venter*, la rândul său destul de rar, dar cu o extindere semantică ceva mai mare (cf. TLFi). Și acesta este tot intransitiv impersonal („quelque vent qui vente”), dar (rar) și tranzitiv („la brise ventait la mer”).

O privire de ansamblu asupra acestui mic grup de verbe permite observarea încadrării lor în două paradigme semantice, în strânsă legătură cu semantismul verbelor *a bate* și *a liniști*, deja discutate. Astfel, unul dintre microgrupuri indică intensitatea redusă a vântului și a manifestării acestuia, cu arhilexem clar *a adia*, în timp ce celălalt microgrup exprimă intensitatea puternică a vântului. Din primul

grup fac parte, alături de *a adia*, sinonimele populare și regionale ale acestuia, explicate, de altfel, în DFA prin sinonimul *a adia*: *a aburi* (cu variantele lexicale: *a abura*, *a abori*), *a aera* în Crișana, *a aligni* în Bucovina și Moldova, *a holbori* și *a lăbăgtătui* în estul Transilvaniei, *a oleri* în Moldova. Indicația gramaticală „despre vânt” este absolut necesară și apare în DFA pentru: *a aligni*, *a lăbăgtătui*, *a oleri*, fiind evidentă în cazul lui: *a aburi* și *a aera*. Din al doilea microgrup, al cărui arhilexem, referindu-ne exclusiv la vânt (datorită conținutului larg), este reprezentat (cu o anumită aproximație și rezervă) de *a bate*, fac parte mai degrabă hiponime aflate într-o anumită relație de sinonimie parțială, și nelucrate ca atare în DFA, pentru claritatea noțiunilor. Omogenității de grupare a verbelor din primul microgrup nu-i poate corespunde o situație similară în al doilea. Sunt verbe situate în zona de suprapunere cu alte fenomene atmosferice, în special ploaie și zăpadă, cu același gen proxim: „a bate cu putere, a sufla cu putere, a bate/a sufla vânt puternic”: *a viforî* (impersonal) = „... (cu ploaie sau ninsoare)”; *a viscoli* (impersonal) = „... (spulberând zăpada)”; *a volbura* = „1. a se mișca în vârtejuri ...”, dar și „2. a spulbera zăpada”. Se adaugă perechile sinonimice: *a învălui* – *a viscoli*, *a învifora* – *a viforî*, precum și *a omeți*, o întreagă serie sinonimică populară, la care s-a renunțat în DFA din varii motive: *a odmeți*, *a înămeți*, *a întroieni*, *a troieni*, referitoare la viscol cu complementul „zăpadă” (v. soluția adoptată în cazul celui de al doilea sens al lui *a volbura*). Acestora li se adaugă sinonimele regionale ale arhilexemului, dar cu definiții proprii: *a ujui* și *a zbiciula* în centrul Transilvaniei și Banat.

Privitor la noțiuni VDC dominante în terminologia populară, se remarcă o serie de termeni regionali cu sensul „vânt de nord”, atestați, conform DLR, în sursa ALR I 1 231: *mureșean* (ALR I 1 231 pc. 75); *părângean* (ALR I 1 231 pc. 825); *ungurean* (ALR I 1 231 pc. 40, 56); dar și: *crivăț*, prin excelență „vânt de nord” (ALR I 1 231, ap. DFA, s. v.). Sursa este indicată și pentru: varianta regională *măreanul* (ALR I 1 231 pc. 675) a termenului *mareană* care are, de fapt, sensul „vânt de sud-sud-vest în regiunea de la mare” (DLR); sau: *vânt de miazăzi (borilă)* (ALR I 1 231), cu precizarea că *borilă* are și sensul „vânt de nord” (v. DFA, s. v.); respectiv: *vântoasă* (ALR I 1 231 pc. 375). Prin analogie cu prima serie de termeni, sursa amintită e un posibil indiciu al sensului „vânt de nord” pentru termenii din a doua serie. În condițiile în care deocamdată ALR I (= *Atlasul lingvistic român*. Partea I. Material netipărit [din anchetele lui Sever Pop]) a fost publicat parțial, fiind tipărite doar două volume: ALR I/I și ALR I/II, cu un total de 302 hărți, se poate avansa ipoteza că întrebarea 1 231 se referă la „vântul de nord”, iar studiul răspunsurilor (inclusiv al celor eventual nepreluate în DLR), în distribuția lor dialectală, rămâne de realizat.

Concluzii

Studiul lingvistic al categoriei „vânturi, deplasări și curenți de aer” aduce în discuție o serie de aspecte relevante pentru modul în care fenomenul cel mai dinamic din atmosferă, vântul, este reflectat în terminologia meteorologică științifică și populară românească. La nivel științific se remarcă bogăția terminologică și sintagmatică, rezultat direct al împrumuturilor din literatura internațională de specialitate, ca urmare a necesității de aliniere la limbajul meteorologic internațional. La nivel popular se evidențiază bogăția de desemnare a vânturilor, realizată mai ales prin procedeul derivării, dar și al împrumuturilor din limbile populațiilor învecinate, de multe ori cu schimbarea sensului termenilor împrumutați. Terminologia meteorologică, în general, și terminologia VDC, în special, se caracterizează,

III. Vânturile

spre deosebire de alte terminologii, printr-un nucleu terminologic provenit din limbajul comun. Ambele componente prezintă, în afara acestui nucleu, încă o serie de termeni a căror suprapunere noțională este rezolvată printr-o singură definiție sau prin definiții diferite. Terminologia VDC face parte din câmpurile lexicale analizate în acest volum care au specifică zona elementelor complexe.

Materialul DFA, susținut și de trecerea în revistă a câtorva studii anterioare (atât pentru limba română, cât și pentru limbile romanice), scoate în evidență importanța informațiilor din atlasele lingvistice pentru studiul detaliat al mentalităților și al procesului de numire a vânturilor de către diferite comunități. Studiul paralel și, de foarte multe ori, corelat, al celor două niveluri ale terminologiei meteorologice, în condițiile familiarizării cu domeniul meteorologiei și cu ultimele descoperiri în domeniu, permite o înțelegere adecvată a complexității fenomenului atmosferic numit generic *vânt*.

Bibliografie

- Alleyne, Mervin (1959), « Les noms des vents en gallo-roman », Extrait de la *Revue de linguistique romane*, Tome XXV, p. 75-136, 391-437.
- Bidu-Vrânceanu, Angela (2010) (coord.), *Terminologie și terminologii*. București, Editura Universității din București.
- Boerescu, Pârvu (2011), „Cuvinte românești cu «etimologia necunoscută»: 1. beregată, 2. a băga, 3. viscol/vicol”, în „Limba română”, LX, nr. 4, p. 505-528.
- Bursuc, Alina (2013a), „Denumiri ale vânturilor din perspectiva proiectului «Terminologia românească meteorologică (științific vs. popular). Studiu lingvistic»”, în Ofelia Ichim et al. (ed.), *Tradiție/inovație – identitate/alteritate: paradigme în evoluția limbii și culturii române*. Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, p. 49-57.
- Bursuc, Alina (2013b), „Terminologia românească meteorologică (științific vs popular) a stărilor atmosferice. Coordonate ale studiului lingvistic”, în Rodica Zafiu et al. (ed.), *Limba română: variație sincronică, variație diacronică (I). Gramatică, Fonetică și fonologie, Lexic, semantică, terminologii. Actele celui de al 12-lea Colocviu internațional al Departamentului de lingvistică (București, 14–15 decembrie 2012)*. București, Editura Universității din București, p. 133–138.
- Florescu, Cristina (2009), „Limba română în Dictionnaire Étymologique Roman DÉRom (< Romanisches Etymologisches Wörterbuch REW)”, în Ofelia Ichim et al. (ed.), *Distorsionări în comunicarea lingvistică, literară și etnofolclorică românească și contextul european*. Iași, ALFA, p. 153–159.
- Florescu, Cristina (2011), „Limbajul meteo al fenomenelor atmosferice. Premise analitice”, în Rodica Zafiu et al. (ed.), în *Studii de lingvistică. Omagiu doamnei profesoare Angela Bidu-Vrânceanu*. București, Editura Universității din București, p. 191–199.
- Florescu, Cristina (2012), „Eugen Coșeriu și cheștiunea relației dintre terminologiile științifice și cele populare”, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, t. XLIX–L, p. 183–191.
- Florescu, Cristina, Liviu Apostol, Laura Manea, Elena Tamba, Alina Bursuc, Cristina Cărăbuș, Florin-Teodor Olariu, Dan-Adrian Chelaru, Mona Corodeanu (2013), „Terminologia românească meteorologică (științific vs popular) a stărilor atmosferice. Studiu lingvistic. Anul 1 (oct. 2011–oct. 2012). Realizări”, în *Anuar de lingvistică și istorie literară*, t. LIII, p. 429–436.
- Florescu, Cristina (2014a), „Terminologia românească meteorologică (științific vs popular) a fenomenelor atmosferice. Disocieri lexicale”, comunicare la al 14-lea Colocviu internațional al Departamentului de lingvistică „Variația lingvistică: probleme actuale”, Universitatea din București, 28-29 noiembrie 2014.
- Florescu, Cristina (2014b), „Terminologii științifice și populare. Considerații contrastive”, în Marijana Aleksoska-Čatroska et al. (ed.), *Romanistika i balkanistika: zbornik na trudovi vo čest na prof. dr. Petar Atanasov po povod 75 godini od život*. Skopje, Universitatea din Skopje, p. 227–235.
- Florescu, Cristina (2015), «Mots désignant les phénomènes atmosphériques dans le DÉRom. Terminologie protoromane?», în Steven N. Dworkin, José Luis Garcia Aias, Johannes Kramer (éd.), *Actes du XXVIIe Congrès international de linguistique et de philologie romanes (Nancy, 15-20 juillet 2013). Section 6: Etymologie*. (cf. http://www.atilf.fr/cilpr2013/actes/section_6/Florescu.pdf).
- German, Traian (1924), „Vântul în credințele poporului”, în *Comoara satelor*, II, nr. 7-8, p. 97-109.

- Grigore, Andreea-Victoria (2014), „Caracteristici ale terminologiei meteorologice din perspectivă lexicală. Cu referire la paradigma termenului vânt”, în Rodica Zafiu, Ariadna Ștefănescu (ed.), *Limba română: diacronie și sincronie în studiul limbii române, II, Stilistică, pragmatică, retorică și argumentare. Lexic, semantică, terminologii*. București, Editura Universității din București, p. 315–323.
- Iordan, Iorgu (1983), *Dicționar al numelor de familie românești*. București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Iorga, Nicolae (1940), *Observații și probleme bănațene*. București, Editura Academiei Române.
- Manea, Laura, (2013), „Terminologia românească meteorologică (științific vs popular) a fenomenelor atmosferice. Studiu lingvistic. Anul III (2011–2013). Realizări (Partea I)”, în „Philologica Jassyensia”, anul IX, nr. 2 (18), p. 167–174.
- Măhăra, Gheorghe (1979), *Circulația aerului pe glob*. București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Mihăilă, Dumitru, Tănașă, Ion (2010), *Introducere în meteorologia practică*. Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”.
- Moldovanu, Dragoș (1980), „Sufixul -ari (pl. lui -ar) în toponimia românească. Origine, funcționalitate, dinamică”, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, p. 21-68.
- Niculescu, Alexandru (1993), „Orient și occident în terminologia maritimă românească”, în „Cercetări de lingvistică”, XXXVIII, nr. 1-2, p. 209-218.
- Pricop, Alina-Mihaela (2015), „Termenul vânt în *Dicționarul fenomenelor atmosferice (DFA)*”, în „Philologica Jassyensia”, Anul XI, Nr. 1 (21), 2015, p. 93-102.
- Sala, Marius (1987), „Două lecturi ale «Atlasului lingvistic mediteranean»”, în „Studii și cercetări lingvistice”, XXXVIII, nr. 6, p. 509-515.
- Sánchez Palomino, María Dolores (2013), « À propos de 'calmuzos' et 'bochornos': dénominations en espagnol et galicien », în „Anuar de Lingvistică și Istorie Literară”, Tom LIII, 2013, p. 437-452.
- Stăncescu, Ioan, Ballif, Sergiu (1976), *Meteorologie și drumeție*. Editura Sport-Turism.
- Tamba, Elena, Marius-Radu Clim, Ana Catană-Spenchiu, Mădălin Patrașcu (2012), „Situația lexicografiei românești în context european”, în „Philologica Jassyensia”, anul VIII, nr. 2 (16), p. 259–268.
- Zavada, Mihaela (2008), *Monografia fostei comune Peri*. Drobeta Turnu-Severin, Editura Stef.

IV. Precipitațiile

Cristina FLORESCU

§ 1. Despre termenul generic al categoriei

Substantivul *precipitație*, termenul generic al categoriei, este un neologism intrat în limba română din franceză și latină la începutul secolului al XIX-lea. Înregistrat prima oară lexicografic în lucrarea lui Iordache Golescu, *Condica limbii rumânești* (manuscris datat în jurul anului 1832³⁶), are aici sensul specializat chimic „trecere în stare de precipitat a unei substanțe”, glosat ulterior ca atare în toate dicționarele limbii române (tezaur – DLR, generale, speciale, enciclopedice etc.). Această utilizare, în cadrul terminologiei chimiei (la momentul respectiv pe cale de închegare în parametri moderni³⁷), este, după opțiunea etimologică exprimată în DLR, încă o dovadă a influenței echivalentului latinesc *praecipitatio*, -onis, termen tehnic cu rădăcini în medicina și alchimia Evului Mediu din Transilvania și Țările Române.

În limba franceză, cuvântul este atestat din anii 1362-65 [copie manuscrisă păstrată din 1429] cu sensul specific limbajului medical: «expulsion (de l'arrière-faix)» „expulzare (a placentei)” (cf. TLFi). Cu o primă atestare în anul 1471, circulă sensul general «grande hâte, rapidité excessive» „grabă mare; rapiditate excesivă (cf. rom. *precipitare* DLR, s. v. 2)”. Lexemul specializat chimic are o primă ocurență în anul 1663. Sensul meteorologic este identificat din a doua jumătate a secolului al XIX-lea (a. 1874). Conform aceluiași TLFi, sintagma specifică, *précipitations atmosphériques*, apare din 1907. Ținând cont de vechimea absolută a termenului în franceză, specializarea meteorologică a avut loc relativ recent.

În limba română, ulterior circulației lexemului în limbajul specializat al chimiei, cuvântul, cu sensul general, nespecializat („grabă mare”), este atestat începând cu anul 1848 când era deja inclus în dicționarul lui I. D. Negulici, *Vocabular român de toate vorbele străbune reprimite până acum în limba română, și de toate cele ce sânt a se mai primi d-acum înainte, și mai ales în științe*, ceea ce înseamnă că el exista, probabil, de ceva timp în limbă.

Putem trage concluzia că, în română, cele două sensuri, cel al chimiei și cel din limbajul comun al limbii moderne, coexistau diastratic.

³⁶ Cf. I. GOLESCU, C.

³⁷ Cf. N. A. Ursu (2004: 226).

Conform DLR, prima atestare a sensului meteorologic este din 1954. Însă, cu certitudine, circulația lexemului este mai veche, câtă vreme în DA apare, în definiția articolului *grindină*, publicat în 1934: „Precipitațiuni atmosferice în formă de gheață..., numite de popor și p i a t r ă”.

Această atestare dovedește că, încă din prima jumătate a secolului al XX-lea, exista în limbajul lexicografic al definirii fenomenelor atmosferice o presiune dinspre limbajul meteorologic (probabil prin intermediul buletinelor/predicțiilor meteo). Astfel se poate explica de ce un termen neologic, specializat în limbajul meteorologiei, ajunge să desemneze sistematic în DLR genul proxim al suitei de definiții lexicografice corespunzătoare unei întregi serii de termeni aparținând limbii comune care desemnează fenomene atmosferice. De exemplu, *LAPOVIȚĂ*: „Precipitație atmosferică constituită dintr-un amestec de...”, *PLOAIE*: „Precipitație atmosferică sub formă de picături de apă provenite din...”, *ZĂPADĂ*: „Precipitație atmosferică în formă de fulgi albi, compuși din...” (cf. *infra* 1.2.).

Dicționarul Academiei conține reguli stricte în tehnica lexicografică a definițiilor și evitarea neologismelor de ultimă oră este una dintre regulile de bază în redactarea lexicoanelor tezaur ale unei limbi sau alteia. Pentru a explica de ce și cum apare, în aceste definiții din Dicționarul Tezaur, ca gen proxim, un termen neologic dintr-un limbaj specializat, va trebui să facem câteva considerații privind istoricul problemei.

1.1. Dicționarul limbii române (DA, seria coordonată de Sextil Pușcariu, și DLR, seria nouă, finalizată în 2010) cuprinde în paginile sale cel mai amănunțit și extins tezaur lexical al limbii române. Analiza filologică și lexicologică a acestui material lingvistic se găsește încă la început. Nu ne referim la gestul analitic de a consulta *Dicționarul limbii române* – întreprindere filologică frecventă și elementară. Dorim să subliniem necesitatea decelării și studierii minuțioase a grupurilor lexicale (paradigme, structuri, câmpuri) cuprinse în uriașa sistematizare lexicologică și lexicografică a cuvintelor aparținând acestui lexicon (37 volume, cuprinzând cca 200.000 lexeme).

Finalizarea DLR în anul 2010 a creat posibilitatea vizualizării unor aspecte sintetice deosebit de semnificative. Un proiect (cf. și DTLR^d) a cărui analiză are ca punct de plecare materialul sintetizat lexicografic al DA și DLR – precum cercetarea de față – este menit să susțină amplificând analizele lingvistice (ample și minuțioase) cuprinse în întreaga masă semică a Dicționarului Tezaur al limbii române, dicționar care reprezintă o bază de date lexicale încă necunoscută în ciuda deselor invocări, mai mult sau mai puțin critice.

Asemenea afirmație poate părea oarecum neașteptată din perspectiva unei cercetări centrate asupra unor terminologii specializate.

De ce?

Pentru că, în cadrul regulilor de selectare a cuvintelor și sensurilor (sintagmelor, variantelor etc.) aparținând *Dicționarului limbii române*, există două principii clare:

- nu sunt avute în vedere cuvintele/sensurile (foarte) recent introduse în limbă: regula sedimentării lexicale;

- nu sunt avute în vedere cuvintele strict (și unilateral) specializate: regula circulației în cel puțin două stiluri/varianțe stilistice ale limbii.

IV. Precipitațiile

Există două excepții numite explicit ca atare.

1. Limba populară (în sens dialectal): atât DA cât și DLR înmagazinează aproape totdeauna termeni, forme și sensuri atestate regional numai în unul sau două surse (atlase dialectale, chestionare regionale etc.). Se face acest lucru atât din **motive recuperatorii** (subiecții chestionarului dialectal au dispărut în cea mai mare parte), cât și din **motive de susținere a diacroniei, a argumentării etimologiei lexemelor decelate lexicografic** (caracterul arhaic al unor elemente regionale din zone conservatoare este unanim acceptat în literatura de specialitate).

Este motivul pentru care și terminologia populară meteorologică se găsește, în multe cazuri, cuprinsă în structura lexiconului tezaur și oferă cercetătorului elemente mereu semnificative.

Dăm, în acest sens, din categoria PRECIPITAȚII, câteva exemple ale unor articole care conțin, în DA și DLR³⁸, numai una sau două atestări regionale: BĂBURĂ s. f. „picături mari de ploaie (amestecate cu grindină)”; BASTARĂ s. f. sg. „ceață în timpul verii, periculoasă pentru semănături” BĂBURĂ vb. I. „a ploua cu picături mari amestecate cu grindină”; BĂRNĂ s. f. sg. „ceață”; BOĂGHE s. f. „ceață (mai ales pe munți)”; BURĂCĂ s. f. „bură”; BURĂTEC s. m. „bură de scurtă durată”; BŪRĂȚ s. n. „ceață pe munți”; BURHĂLĂ s. f. ploaie mărunță din pâclă”; CHÉRCHERIȚĂ s. f. „grindină mărunță”; DURDŪLĂ s. f. „ploaie torențială, de scurtă durată, cu multe tunete și trăsnete”; FLEĂCE s. f. „lapoviță”; FLOGOTÓI s. m. „fulg mare de zăpadă”; FUFULĂ vb. I. „a ninge lin, cu fulgi mari și deși”; GRINDINĂ vb. I. „a cădea grindină”; HĂNSĂ s. f. „ploaie scurtă, la intervale dese”; ÎMBURĂ vb. I. „a se învălui în ceață”; LÓSPĂ s. f. „fulg (mare) de zăpadă”; LOSPÉT s. n. „fulg (mare) de zăpadă”; MĂZĂRĂR s. m. „măzărice”; MĂZGOÁLĂ s. f. „lapoviță”; MIZGUIÁLĂ s. f. „fulguire ușoară”; MIZGÚȘ subst. „măzărice”; NÍNSĂ s. f. „ninsoare”; PĂSÁT subst. „măzărice”; PĂRCEÁLĂ s. f. „ceață (deasă)”; PLOIÉRNITĂ s. f. „bură”; PLOÍȘ subst. „ploaie (mare)”; RÁPĂT s. n. „ploaie torențială”; RĂUR subst. „ploaie de scurtă durată”; SFIC s. n. „rafală de ploaie sau de ninsoare”; ȘOLMOTÓC s. n. „fulg mare de zăpadă”; TĂNĂ s. f. „ceață rară, pâclă”; TÚCIE s. f. „pâclă deasă de toamnă înainte de căderea zăpezii”; ȚĂOR s. m. „ploaie mărunță și deasă”; UZÓNI s. n. „ploaie torențială”; ZAI s. n. „ploaie mărunță, de scurtă durată”.

2. Un al doilea caz – excepție de la regula circulației în cel puțin două stiluri, formulat ca atare încă din momentul stabilirii criteriilor lexicologice atât pentru DA, cât și pentru DLR, este reprezentat de lexemele arhaice sau/și învechite.

În șirul de termeni desemnând precipitațiile, lexemele DA/DLR din această categorie, ieșite din uzul limbii literare și fără circulație la nivelul graiurilor regionale, sunt extrem de puține. Strict vechi literar este CETATE „grindină”, atestat în PSALT. SCH. 346, un calc după slavonul *grad* cu același sens. Mai putem menționa: *plouare* „ploaie”, susținut și dezvoltat lexicografic începând din anul 1857 (în POLIZU), de dicționare ca TDRG², DLR, MDA, DGS și RĂUR „ploaie de scurtă durată” atestat numai într-un manuscris din

³⁸ Prin confruntare punctuală cu DFA se poate vedea că numărul de lexeme desemnând fenomene atmosferice este mare în DA/DLR; parametrii semantici, diatopici, dicronici și lexicografici ai acestor cuvinte capătă, se înțelege, noi valori în DFA (cf. *Introducere 4*).

anul 1761 (cf. CAT. MAN. II, 30).

1.2. Fără discuție, la ora actuală termenul *precipitație* a devenit uzual mai ales datorită buletinelor meteorologice.

Utilizarea termenului a intrat deja în zona neutră, gri, a limbajului lexicografic.

Prezentăm *in extenso* trei exemple ale unor definiții din DLR: LÁPOVIȚĂ s. f. „Precipitație atmosferică constituită dintr-un amestec de picături de ploaie și fulgi de zăpadă, frecventă în regiunile temperate, în anotimpul rece; (învechit și popular) zloată (1), (regional) șlepoiță, șiclu¹ (4)”; PLOAIE s. f. „Precipitație atmosferică sub formă de picături de apă provenite din condensarea vaporilor de apă din atmosferă și unirea picăturilor mai mici sau din topirea fulgilor de zăpadă și a cristalelor de gheață care trec printr-o pătură de aer mai cald și cad pe suprafața pământului”; ZĂPADĂ s. f. „Precipitație atmosferică în formă de fulgi albi, compuși din cristale de gheață; strat provenit din acumularea acestor fulgi, când temperatura solului este sub 0° C; ninsoare (2), (popular) omăt¹, (învechit și regional) nea²”.

Nu astfel stau lucrurile în DA pentru volumele anterioare anului 1934 care cuprind cuvinte ca *burniță* și *ceață*, în care se păstrează elementul lexical general și uzual. De exemplu: BURNIȚĂ, tratat ca derivat de la *bură*, este definit oarecum neclar „bur de ploaie” (câtă vreme varianta *bur* a lexemului *bură* nu este semnalată în DA), dar atragem atenția asupra opțiunii lexicografului de a utiliza în definiție termenul popular; CEĂȚĂ s. f., definită „Aburi de apă... care plutesc în aer aproape de suprafața pământului”, a fost unul dintre punctele de plecare a definiției termenului în DFA.

În TLF și TLFi (spre deosebire de dicționarele tehnice și meteorologice franceze, bineînțeles) se evită termenul generic *précipitation*: PLUIE „Vapeur d'eau atmosphérique condensée en gouttes qui tombent du ciel sur la terre”; NEIGE „Vapeur d'eau atmosphérique congelée généralement sous forme de fins cristaux blancs qui s'agglomèrent en flocons et s'éparpillent du ciel sur la terre”.

1.3. Cum este normal pentru un studiu precum cel de față, în DFA definiția lexemului *precipitație* se situează în totalitate în registrul științific, spre a crea un punct de reper pentru elementele categoriei:

„(Mai ales la pl.; și în sintagma *precipitație atmosferică*) Totalitate a hidrometeorilor formați din particule de apă lichidă sau solidă, cristalizată sau amorfă, care cad dintr-un nor sau dintr-un sistem noros și ating suprafața terestră” (cf. L.M. s. v.).

Definiția a fost redactată prin consultarea întregii bibliografii de specialitate, cu selectarea unor formulări explicative adecvate, mai ales din ȚÎȘTEA 1965, p. 149, CIULACHE 2003, p. 175, susținute cu exemple din MĂHĂRA 2001, p. 44, sau BOGDAN 2006, p. 119, MIHĂILĂ 2010, p. 259, fiind strict corelată cu accepția dată hidrometeorilor.

Dar, ca în toate taxonomiile, stabilirea categoriei (cu respectivele subcategorii) presupune distincții care nu pot „cartografia” punct cu punct referențialul. În cazul nostru, în meteorologie, precipitațiile se pot forma (mai rar) și din precipitarea elementelor din ceață, nu numai din sistemele noroase (nori), ceea ce creează o limită difuză între nebulozități și grupul *ceață/negură/păclă* etc., grup care aparține (cf. *infra*) precipitațiilor.

Suprapunerile referențiale presupun exegetic stabilirea unor limite, selecții reprezentative teoretice și practice – ultimele obligatorii în cazul unei analize precum cea de față, bazată pe cel mai strict și rigid

demers filologic, dicționarul (DFA în speță).

Și din această cauză, cuprinderea elementelor atmosferice în grupul precipitațiilor nu a fost unitară în istoria reprezentărilor meteorologice privind fenomenele din categoria analizată. În rândul precipitațiilor este frecvent înglobată, de exemplu, o depunere ca *zăpada* (DEXI, DEX), sau nu este înglobat categorial în precipitații un termen ca *ceața*, fiind tratat prin definiție descriptivă (MDA), atât în dicționarele generale de limbă (DL, DM), cât și în lucrările științifice (TÎȘTEA 1965).

§ 2. Bibliografia problemei: lingvistică și meteorologică

2.1. Nu am întâlnit în literatura de specialitate o *analiză lingvistică* axată asupra grupului precipitațiilor. Ideea urmăririi unui câmp (grup) semantico-lexical nu pare a fi existat nici în areal romanic, deși respectiva sferă semantică suscită mult atenția vorbitorului nelingvist.

Scurte referiri semnificative apar în lucrările invocate în *Introducere* (§ 5.1.), respectiv în analizele lingvistice și stilistice ale Rodicăi Zafiu sau în cele ale Floricăi Dimitrescu.

Există o serie de articole, limitate la număr, care tratează chestiuni lexicale și etimologice ale unuia sau altuia dintre termenii cuprinși în această paradigmă culturală.

Ploaia apare foarte frecvent la nivelul interpretărilor interesate de încărcătura metaforică și simbolică (etnologică, artistică, religioasă) a cuvântului urmărit adesea ludic (în ghicitori, proverbe, jocuri de cuvinte) sau didactic (de exemplu, în explicarea unor caracteristici ale declinării sale).

Strict gramatical, manualele școlare (liceale sau universitare), urmăresc mai mult verbul defectiv *a ploua* cu dificultățile lui în stabilirea corectă a formelor conjugării.

Analizele lingvistice se adună cel mai frecvent asupra posibilului caracter pleonastic al construcției *aversă de ploaie*. În Avram 2001: 213, cunoscuta lingvistă marchează limitele chestiunii, repunând în ecuație aspectul pleonastic al sintagmei. Urmărind sursa meteorologică a *aversei de ploaie*, Rodica Zafiu (într-un articol din „România literară”, cf. Zafiu 2010) – a cărei argumentare este reluată de Adina Dragomirescu și Nicolae Alexandru (în Dragomirescu 2012, cap. 1) – arată că nu avem de-a face cu un pleonasm câtă vreme există în limbajul de specialitate și sintagma *aversă de zăpadă*. Confirmăm acest punct de vedere. În DFA s. v. *aversă* există, în limbajul meteorologiei, atestate sintagmele: *aversă de lapoviță*, *aversă de ninsoare*, *aversă de ploaie*, *aversă de zăpadă*. Câtă vreme limbajul buletinelor meteo (și unele dicționare ca DEXI) se referă și la aceste sintagme de specialitate, ele devin variabile lexicale ale sintagmei în discuție eludându-i acesteia, în mod logic, caracterul pleonastic³⁹.

Un alt termen care suscită interes în sensul celor spuse aici este lexemul *fulg*.

³⁹ Remarcăm faptul că în *Buletinul meteo* al posturilor TV (am urmărit TVR 1 și 2, grupul PRO TV, DIGI, ANTENA) din ultimii doi ani se utilizează exclusiv *aversă*, evitându-se în mod evident sintagma presupus pleonastică: *averse de ploaie*. Apare suficient de frecvent formularea: *a ploua în averse*: cf. www.evz.ro din 03. 09. 2014, din 15. 05. 2015 etc.

Pârvu Boerescu, într-o amplă notă etimologică din revista „Limba română” (cf. BOERESCU, NOTE) avansează ipoteza că lexemul în discuție va fi existat în protoromână (româna comună): „Cuvântul *fulg*, de uz general în dacoromâna actuală, poate fi datat cu certitudine ca aparținând perioadei limbii române comune, prin comparație cu forma sa aromânească: *fulgu*”. În continuare se face afirmația că termenul ar avea ca arie inițială de răspândire zona de dincolo de „arcul carpatic, în Moldova și în Muntenia” (p. 45). Argumentul este faptul că I. Budai-Deleanu, în *Lexicon românesc-nemțesc* (a. 1818)⁴⁰, nu însoțește termenul cu obișnuita traducere în germană, lăsând neterminat articolul lexicografic *fulg*. Cităm: „Ar fi interesant de știut de ce I. Budai-Deleanu a lăsat neterminat acest articol de dicționar. Pur și simplu din lipsă de timp sau, poate, din neatenție? În caz contrar, presupunând că autorului *Țiganiadei* nu-i erau cunoscute cu precizie înțelesurile cuvântului *fulg*, auzit probabil de la bucovinenii din Liov/Lemberg, acest amănunt, precum și faptul că dicționarele scrise în Transilvania și Banat înainte de anul 1850 nu îl înregistrează pe *fulg*, ar putea sugera ipoteza că aria inițială de răspândire a cuvântului s-ar fi aflat în afara arcului carpatic”.

Etimologic privind faptele, această ultimă ipoteză a inexistenței originare a termenului și în Transilvania intră în contradicție cu afirmația inițială că „termenul aparține românei comune”. Este dificil de admis că un cuvânt aparținând latinei vorbite în zona carpato-dunăreană (arealul cvasiunanim admis ca aparținând protoromânei) să nu fi existat dintru început și în sudul Transilvaniei.

Am putea presupune, adăugând încă o posibilă explicație în ideea primei ipoteze a autorului articolului, în limita unei rezonabile probabilități, că Budai-Deleanu nu a finalizat acest articol (cuvântul este atestat de ardelenii Laurian și Massim în LM vol. I, a. 1878) pentru că, pur și simplu, în contextul bogatei polisemii a termenului („pană”, „puf”, „fulg de zăpadă” etc.), Budai-Deleanu nu s-a putut decide asupra echivalentului german: Flocke, Feder (Hühnerfeder), Flaum etc. În DFA cuvântul *fulg* are cincisprezece sinonime, șase dintre ele circulând și în Transilvania. Budai-Deleanu optează în LB pentru sinonimul *flutur(e)*. Acesta este, probabil, termenul pe care Budai-Deleanu îl considera (îl identifica, îl utiliza) ca fiind cel mai propriu pentru a desemna respectivul element atmosferic. De altfel, este greu să tragi o concluzie privind circulația protoromână a unui cuvânt sau a altuia în funcție de atestarea lui în dicționarele vechi ale limbii române, chiar atunci când există lacune marcabile de tipul aceleia subliniate în articolul citat. În LB, de exemplu, termenii de sorginte latină *a adia*, *adiere*, *arșiță*, *a cura*, *a grindina*, *lucoare*, *stur* nu sunt atestați, ceea ce nu spune nimic semnificativ despre circulația acestora în româna comună/protoromână.

În privința etimologiei termenului *fulg*, în această articol se avansează ipoteza conform căreia evoluția semantică, pe terenul latinei populare, de la sensul adjectivului postverbal al lui *fulgēre* „străluci” la termenul desemnând rom. *fulg* este puțin probabilă. Printre argumente se găsește și neverosimilitatea semantică: „Ipoteza dată de S. Pușcariu, aparent corectă din punct de vedere fonetic,

⁴⁰ Ion Budai-Deleanu, op. cit., în *Opere*. Ediție îngrijită, cronologie, note și comentarii, glosar și repere critice de Gheorghe Chivu și Eugen Pavel. Academia Română. București, Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2011, p. 668–729.

IV. Precipitațiile

este cu totul neverosimilă ca evoluție semantică”. Nu se poate, totuși, să nu remarcăm că în DFA, pe baza datelor dialectale puse la dispoziție de Florin Olariu, în vestul Transilvaniei (ALR SA III h 799 pc. 95) apare verbul *a flăcări* cu sensul „a fulgui” înregistrat ca atare în atlas, însoțit și de secvența: „Flăcărește la nea” (ib.).

Se analizează adecvat și minuțios arealul indo-european, plecându-se și de la bibliografia amănunțită a problemei (cf. ipotezele în acest sens ale lui G. Ivănescu, H. Mihăescu, dicționarul rădăcinilor indo-europene al lui A. Walde și J. Pokorny etc.), identificându-se două rădăcini i.e. **fu-* și **fâl-* (< **ful-*), aflate la baza unei serii de cuvinte indo-europene onomatopeice. Astfel încât se conchide că ipoteza unui element de sorginte autohtonă ar fi mult mai adecvată: „*Fulg* ni se pare a fi, credem, cea mai eufonică, cea mai frumoasă creație lexicală expresivă autohtonă românească” (p. 50).

Internetul este plin de site-uri care desfășoară serii întregi de considerații largi culturale – de cultivare a limbii (în special despre aspecte gramaticale), considerații literare, etnologice, mai ales artistice sau de critică literară, de analize frumoase și atrăgătoare ale unor metafore sau pe seama unei simbolistici incitante țesute în jurul cuvintelor: *nea*, *ninsoare*, *zăpadă*, *grindină* sau *ceață*, *păclă*, *negură*.

Ne vom limita la un singur exemplu, o analiză mai apropiată de perspectiva lingvistică a elementelor care ne interesează.

În studiul Ecaterinei Pleșca «Cercetarea cuvintelor cu etimologie necunoscută: rom. *smidă* cu semnificațiile „grindină” și „fulger”⁴¹» (Philologia LV, mai-august 2013, Institutul de Filologie, Chișinău), plecându-se de la relațiile „omului arhaic... cu sacrul și divinitatea”, se remarcă faptul că, în creștinism, „odată cu zeii și cultele lor păgâne, [începe] să se șteargă din conștiința generațiilor... relațiile dintre cuvintele desemnatoare”. Concluzionând, perspectiva demersului este prezentată astfel: „Punctul nostru de vedere este următorul: ca urmare a schimbului de valori în societățile precreștină și creștină, semnificațiile cuvântului... *smidă* s-au îndepărtat în timp pierzându-și relațiile dintre ele, încât astăzi nu le mai percepem. În acest fel s-ar explica și nesiguranța exprimată de Al. Ciorănescu în privința lor”. Studiul preia ca etimon soluția propusă de Cihac în lexiconul său, unde originea cuvântului românesc este «sl. *sviteti* „a scăpăra, a fulgera”». Considerând ca argument principal evoluția sentimentului sacrului față de „intemperiiile celeste”, concluzia cercetării se bazează pe acest etimon (deși existența celorlalte ipoteze nu-i este străină autoarei) și argumentul semantico-antropologic este că „în cazul elementului... *smidă* cu semnificațiile <grindină> și <fulger> a avut loc transferul termenului *smidă* asupra fenomenelor apropiate (de aceeași origine celestă): ploaie → piatră/grindină → fulger – au ajuns să fie denumite la fel prin termenul *smidă* nu doar datorită unor trăsături comune ale lor, ci datorită încărcăturii lor sacre și purificatoare” (p. 104).

Cercetarea noastră nu-și propune să compare elementele de sacralitate precreștină și creștină. În sfera restrânsă la arealul etimologiei lingvistice, trebuie subliniat că articolul din DFA consideră, pe baza criteriilor specifice, că ne găsim, într-adevăr, în fața unei etimologii neclarificate; totuși se ia în

⁴¹ Nu interesează aici omonimul *smidă* „desiș; sihlă; grămadă de frunze și crengi”.

considerație etimologia lui Scriban – contestată de Ciorănescu, lingvist care, de altfel, contestă și propunerea etimologică a lui Cihac. Scriban trimite la pol. *swiad* „furtună”⁴² care, din punctul nostru de vedere, explică semantic înglobarea semiotică a celor două sensuri. În privința evoluției fonetice, de nepășit într-un demers etimologic, nici sl. *sviteti*, nici pol. *swiad* nu puteau deveni rom. *smidă*. Soluția etimologică a DLR se rezumă la formula lexicografică „Etimologie necunoscută”.

Contextul analitic romanic se dezvoltă în parametri oarecum asemănători, în sensul că nu am întâlnit (probabil limita aparține analizei de față) niciun studiu lingvistic care să urmărească *in integrum* grupul lexical al precipitațiilor.

Nu este locul aici să dăm curs comentariilor privind o serie de analize punctuale existente dispart, în diferite articole, sau în lucrări de romanistică de referință (de exemplu, DAO, cf. *supra*, *Introducere* § 5.1.).

Cităm, totuși, din lingvistica spaniolă, seria de studii preocupate de „los verbos meteorológicos” [verbe meteorologice]. „Llover” [a ploua] este mereu avut analitic în vedere. De exemplu: Vivas, Jorge E. (1977): *Verbos meteorológicos en español*, en: Dissertation abstracts: Section Humanities and Social Science, London/Michigan: University Microfilms International, 38-235; Calzado Roldán, Araceli (2000): *La impersonalidad de los verbos meteorológicos: una explicación pragmático-discursiva*. Dicenda. Cuadernos de filología hispánica 18: 85-108; idem (2006): *La definición lexicográfica de los verbos impersonales de fenómenos naturales*. El diccionario como puente entre las lenguas y culturas del mundo. Actas del II Congreso Internacional de Lexicografía Hispánica, 315-320. Interesul cercetărilor citate este centrat asupra structurii impersonale a acestor verbe.

Vom face o mențiune specială privind volumul *Paremiología romance: los refranes meteorológicos* (Publicacions i Edicions, Universitat de Barcelona, 2010), coordonat de José Enrique Gargallo Gil, având colaboratori pe: Maria-Reina Bastardas, Joan Fontana i Tous și Antonio Torres. Autorii volumului sunt specialiști în etnolingvistică și filologie romanică. Sunt prezentate proverbele și zicătorile din idiomurile romanice selectate, urmărindu-se descriptiv și comparativ universul cultural arhaic și contemporan care cuprinde paremiologic în sintagme și construcții relevante o serie de fenomene atmosferice.

Referindu-ne la limba franceză, menționăm numai două lucrări de la începutul secolului al XIX-lea care, deși nu sunt realizate de lingviști, se axează pe analize amănunțite privind denumirile precipitațiilor. Din perspectiva studiului nostru, sunt printre primele lucrări în universul european al culturii moderne care se opresc asupra unor termeni ce desemnează precipitațiile.

Cea dintâi este intitulată *Glossaire nautique: Répertoire polyglotte de termes de marine anciens et modernes*, publicată în 1848 (la Didot Frères, Libraires éditeurs, Imprimeurs de l'Institut de France), de

⁴² Nu am putut identifica acest sens în dicționarele limbii poloneze consultate.

IV. Precipitațiile

„scriitorul și istoricul” Auguste Jal, bun cunoscător al universului marinăresc.

În 1859, Gabriel de La Landelle „Ancien Officier de marine”, publică: *Le Langage des marins, recherches historiques et critiques sur le vocabulaire maritime. Expressions figurées en usage parmi les marins*. Recueil de locutions techniques et pittoresques suivi d'un INDEX méthodique. În ideea distincțiilor pe care le facem în DFA, în general în teoria și metoda de studiu prezentă în volumul de față, cităm câteva considerații ale „fostului ofițer de marină” privind raportul dintre circulația înregistrată „academic” a termenilor marinărești și realitatea vie a exprimărilor populare: „On se sert fréquemment à terre soit au propre, soit au figuré du mot *brume*, terme de marine d'après l'Académie, qui le définit: brouillard épais, quoique les marins disent chaque jour: légère brume, faible brume, un peu de brume, voir à travers la brume ce qui ferait de brume le synonyme de brouillard épais ou non”. Încercăm o traducere românească explicativă: «Se folosește frecvent pe uscat, fie în sens propriu, fie figurat, cuvântul *brume* „ceață”, termen marinăresc după [dicționarul făcut de] Academie care-l definește [aprox. rom.] *negură*, deși marinarii zic toată ziua *légère brume* „literal: ceață ușoară”, un *peu de brume* „literal: puțină ceață”, *voir à travers la brume* „literal: a vedea prin ceață” ceea ce face din *negură* (=brouillard épais) un sinonim cu *ceață* (= *brume*)”» (p. 94). Rezumând indignarea autorului – translată asupra lexemelor parțial echivalente românești, un om al mărilor nu poate admite o sinonimie reală între *ceață* și *negură*. Fapt confirmat și în DFA, unde glisarea asemănărilor semice se oprește cu prudență la seria sinonimiei parțiale.

2.2. În privința *bibliografiei meteorologice*, numărul de dicționare (tipărite sau on-line), manuale, monografii și, mai ales, site-uri referitoare la terminologia precipitațiilor este de ordinul a câtorva sute. Multitudinea dicționarilor meteorologici cuprinde termenii științifici ai seriei redați alfabetic, ca în CIULACHE 2003 sau ȚÎȘTEA 1965, ca să ne referim la cele mai frecvent citate dicționare din DFA. Însă seria șirurilor alfabetice care prezintă precipitațiile on-line este extrem de extinsă, răspunzând interesului crescând al utilizatorului – vorbitor de limbă română – privind sensurile și răspândirea termenilor meteorologici.

În afara dicționarilor, mulțimea lucrărilor de meteorologie cuprinde, de obicei inserate în cadrul unui capitol, subcapitol, paragraf dintr-o structură mai amplă, o largă suită de considerații de strictă specialitate (meteorologie, fizică, geografie). Dinspre zona ecologiei mediului și cea a agrometeorologiei, titlurile volumelor și, mai ales, ale site-urilor inundă, benefic de cele mai multe ori, informația internetului.

Găsim explicații fie lacunar sintetice, fie relaxat amănunțite, toate în registrul terminologiei strict științifice. Practic nu există lucrare monografică, manual, curs universitar referitor la aspecte mai mult sau mai puțin generale ale meteorologiei care să nu cuprindă, din diverse perspective, analiza științifică a

precipitațiilor⁴³. Departe de noi de a încerca o ierarhizare sau prezentare extinsă a tuturor studiilor și cărților care explică adecvat și minuțios tehnic procesele științifice privind formarea, evoluția, manifestarea sau predicția precipitațiilor. Dorim numai să marcăm încă o dată faptul că impactul mai ales al site-urilor meteorologice asupra vorbitorilor de limbă românească este mult mai puternic decât se acceptă îndeobște⁴⁴.

§ 3. Despre disocierile semantice ale subcâmpurilor lexicale ale precipitațiilor

Avem în vedere în acest paragraf modalitățile lexicologice de taxonomizare a câmpului semantico-lexical al precipitațiilor. Definiția științifică a termenului are, în funcție de tipul de lucrare care cuprinde diverse aspecte, taxonomii, identificări și explicații meteorologice ale termenului, o serie de caracteristici semice definitorii. Pentru termenul *precipitație*, cercetarea de față s-a oprit la definiția: „Totalitate a hidrometeorilor formați din particule de apă lichidă sau solidă, cristalizată sau amorfă, care cad dintr-un nor, dintr-un sistem noros, mai rar din ceață, și ating suprafața terestră”.

Termenul generic al categoriei este *hidrometeor*, a cărui structură semantică include și suma de concepte pe care le avem în vedere: *hidrometeor* (sau *meteor apos*): „Formă pe care o îmbracă produsele de condensare și sublimare a vaporilor de apă, în atmosferă și pe suprafața terestră; meteor apos”. În ambele articole DFA s. v. se poate identifica sursa meteorologică a definițiilor citate, istoricul lexicologic al termenilor, gradualitatea taxonomică și interdeterminarea semantică.

Conform documentației științifice a problemei, dar ținând cont și de percepția limbajului popular asupra unor elemente (evitând, pe cât posibil, eventuale contradicții interne), am inclus în rândul *precipitațiilor* cinci grupuri/subcâmpuri lexicale: 1) cel al elementelor atmosferice „sub formă de picături de apă cu diametre variabile, provenite din condensarea vaporilor din atmosferă” (exemplu prototipal: *ploaie*); 2) cel al „ansamblurilor de picături mici de apă sau de cristale fine de gheață (sau ambele), aflate în suspensie în atmosferă, având ca efect reducerea vizibilității orizontale” (exemplu prototipal: *ceață*); 3) cel al hidrometeorilor reprezentați printr-o precipitație sub formă de (*fulgi de*) *zăpadă* (exemplu prototipal: *ninsoare*); 4) cel al hidrometeorilor constituiți din „sferule sau fragmente de gheață cu diametre variabile” (exmplu prototipal: *grindină*); 5) cel al „fenomenelor hidrometeorologice reprezentate prin căderea concomitentă a fulgilor de zăpadă și a picăturilor de apă” (exemplu prototipal: *lapoviță*).

⁴³ Enumerăm câteva exemple din oceanul de informație meteorologică. Lucrarea siglată în bibliografie DONEAUD 1966, se intitulează *Meteorologie sinoptică, dinamică și aeronautică*; capitolul VIII.5 se referă la „Prevederea precipitațiilor” (disociind *ceață* într-un paragraf special). În CIULACHE 2002 (manual universitar cuprinzând *Meteorologie și climatologie*) se studiază în 7.4 „Repartiția geografică a precipitațiilor”. O clasificare privind *Fenomenele meteorologice (meteorii)* este făcută în capitolul 16 din MIHĂILĂ 2010 etc.

⁴⁴ Față de cele arătate în *Introducere* 4.3., cităm numai câteva adrese ale unor site-uri frecvent accesate: www.meteoromania.ro, vremea.ido.ro/, ro.wikipedia.org, www.descopera.ro/eticheta/fenomenele-atmosferice, www.isucj.ro/index.php/avertiz/.

IV. Precipitațiile

3.1. Înainte de a amănunți criteriile de disociere și subgrupurile lexicale ale câmpului semantic analizat, vom da lista completă a tuturor acestor elemente, așa cum sunt ele selectate și cuprinse în DFA, indicând mai jos, în cazul lexemelor polisemantice, numărul sensului numai în anumite situații, pentru a preîntâmpina eventuale confuzii:

acrefie s. f., *ápă* s. f., *avérsă* s. f., *bábură* s. f., *bai* subst., *bai-u* subst., *bastará* s. f., *báte* vb. IV, *băburá* vb. I, *băbureálă* s. f., *băburină* s. f., *bătăie* s. f., *băznărie* s. f., *bárnă*¹ s. f., *béznă* s. f., *boághe* s. f., *bungineálă* s. f., *burá*¹ vb. I, *burácă* s. f., *burátec* s. m., *búrá*¹ s. f., *búráț* s. n., *burhái* s. n., *burhálă* s. f., *burhăia* vb. I, *burhăiálă* s. f., *búrnă* s. f., *burniță* vb. I, *búrniță* s. f., *burnițeálă* s. f., *buruí* vb. IV, *búștină* s. f., *ceăță* s. f., *cérne* vb. III, *cetáte* s. f., *cețarie* s. f., *cețós*, -oasă adj., *chércheriță* s. f., *chiciurá* s. f. (2), *chidá* vb. I (3, 4), *chidă* s. f. (3, 4), *chíngă* s. f., *chíșav*, -ă adj., *durdúlă* s. f., *fenoméń* (atmosferic) s. n., *ferfeleágă* s. f., *fir* (de zăpadă, de nea) s. n., *flăcăr* s. m., *flăcări* vb. I, *fleáce* s. f., *flească* s. f., *fleácere* s. f., *flecuí* vb. IV, *fleșcoviță* s. f., *fleșcăiálă* s. f., *flésteriță* s. f., *flizgáu* s. n., *flizguí* vb. IV, *floc* s. n., *flocălău* s. m., *flocáli* vb. IV, *flogotói* s. m., *flotác* s. m., s. n., *flotici* vb. IV, *flușturá* vb. I, *flúșture* s. m., *flútore* s. m., *fluturí* vb. IV, *foloștină* s. f., *foștomóc* s. m., *frișcăi* vb. IV, *frișcăiálă* s. f., (ceață) *frontálă* adj., *fufulá* vb. I, *fulg* s. m., *fulguí* vb. IV, *fulguiálă* s. f., *fulguire* s. f., *fulguitură* s. f., *geruí* vb. IV (2), *gheăță* s. f. (2), *granúlă* s. f., *grindină* vb. I, *gríndină* s. f., *grunz* s. n., *háńsă* s. f., *hidrometeor* s. m. *îmbungeneálă* s. f., *îmburá* vb. I (1, 3), *îmburát*, -ă adj. (1), *împâclí* vb. IV, *împâclít*, -ă adj., *înceșoșá* vb. I, *înnegurá* vb. I, *lapoviță* vb. I, *lápoviță* s. f. (1, 3), *lospă* s. f., *lospătúră* s. f., *lospét* s. n., *lostopánă* s. f., *mánă* s. f. (1), *mázăre* s. f., *măgură* s. f., *măzărár* s. m., *măzăreán* s. m., *măzărícă* s. f., *măzăríche* s. f., *măzărói* s. m., *mázgă* s. f., *măzgoálă* s. f., *meteór* s. m., *meteóric*, -ă adj., *mielușél* s. m., *mizguí* vb. IV, *mizguiálă* s. f., *mizgúș* subst., *mocírlă* s. f., *mocirlí* vb. IV, *négurá* s. f., *negureálă* s. f., *negureățá* s. f. (1), *negurós*, -oasă adj., *ningáu* s. n., *níńge* vb. III, *nínsă* (mare) s. f., *ninsoáie* s. f., *ninsoáre* s. f. (1, 2), *obiálă* s. f., *păcurá* s. f., *păsát* subst., *păsátuí* vb. IV, *páclă* s. f. (1), *păcleățá* s. f., *păcliță* s. f., *pâclós*, -oasă adj., *pârceálă* s. f., *pârci* subst., *pârpără* s. f., *piátră* s. f. (1, 2), *pic* s. n. (1, 2), *picá* vb. I, *picătúră* s. f., *picotí* vb. IV, *picurá* vb. I, *picurezá* vb. I, *picurít* s. n., *pietriceá* s. f., *pilingăzuí* vb. IV, *pilingúță* s. f., *pișătúră* s. f., *pișcurá* vb. I, *pișcurát*, -ă adj., *pișoálcă* s. f., *pișórniță* s. f., *ploáie* s. f., *ploicícă* s. f., *ploiciós*, -oasă adj., *ploiérniță* s. f., *ploínte* adj. invar., s. f., *ploión* subst. sg., *ploiós*, -oasă adj., *ploiș* subst., *ploiță* s. f., *plouá* vb. I, *plouáre* s. f., *plouát* s. n., *plourós*, -oasă adj., *polédiță* s. f. (6, 7), *poléi* s. n. (3, 4), *polície* s. f. sg. (3, 4), *potóp* s. n., *Praecipitatio* (Pra) subst., *prășcău* s. n., *prășni* subst. pl., *precipitábil*, -ă adj., *precipitație* s. f., *púfă* s. f., *puhói* s. n., *răpăt* s. n., *răpái* vb. IV, *răpăiálă* s. f., *răur* subst., *ródie* s. f., *ródină* s. f., *rop* s. m., *ropái* vb. IV, *ropăiálă* s. f., *rópot* s. n. (1), *rouá* (2, 3) vb. I, *róuă* (2) s. f., *rourá* (2) vb. I, *rouráre* s. f., *roueálă* s. f., *rourícă* s. f., *rouiță* s. f., *rumejálă* s. f., *rumejínă* s. f., *rumejúie* s. f., *scutureálă* s. f., *serein* s. n., *sfic* s. n., *slotá* vb. I, *smídă* s. f. (1), *spălăre* s. f., *spic* s. n., *spicuí* vb. IV, *strop* s. m., *sturá* vb. I (4), *șiclu* s. n., *șlăpiță* s. f., *șlépoiță* s. f., *șolmotóc* s. n., *tánă* s. f., *tonóh* s. n. sg., *túcie* s. f. (1), *tumán* s. n., *turlăș* s. m. (2), *tăor* s. m., *tăorá* vb. I, *tărái* s. n., *tărái* vb. IV, *tărțái* subst., *tărțár* s. m. (1, 2, 3), *tărțărél* s. m., *tărțărícă* s. f., *tărțárá* vb. I, *tărțáră* s. f., *tărțăríche* s. f., *țicurá* vb. I, *țigán* s. m., *țigăńél* s. m., *țurái* subst., *țurțálău* s. m. (2), *țurțur* s. m. (2), *țurțurá* vb. I, *țurțurél* s. m., *țurțurícă* s. f., *umezeálă* s. f., *umiditate* s. f., *uzóni* s. n., *vapór* s. m. (1), *vărsá* vb. I, *vărsáre* s. f., *vlog* s. n., *vlohíșă* adj., *zai* s. n. (5), *zăpádă* (2) s. f., *zăpór* s. n., *zbeg* s. n.,

zdrobonéř s. m., *zglotí* vb. IV, *zloátă* s. f., *zoáie* s. f. (1, 2), *zolí* vb. IV, *zotón* s. n.

Numărul total cuprinde aproape 260 termeni (două lexeme generice: *hidrometeor* și *meteor*) neluând în considerație și cuvintele eliminate ulterior, inițial articole DFA care nu se regăsesc în această listă.

3.1.1. Din motive obiective, am eliminat din lista inițială de cuvinte termeni care trec dincolo de cadrul terminologic avut în vedere.

a. Termeni cu o singură atestare dialectală care nu susțin o anume structură sistemică (semantică, gramaticală, derivațională, etimologică):

FĂȘCĂLĂ s. f.^{ID} **Θ** (Sud-estul Ban.) Lapoviță (NALR – B III h. 529 pc. 22).
– Et. nec. [E.T.]

PRÁPURĂ s. f.^{ID} **Θ** (Ban.; cu sens colectiv) Măzărice (1). NALR – B III h. 530 pc. 74.
– Et. nec. [L.M.]

b. Termeni a căror expresivitate depășește limitele denotative acceptate de teoria aflată la baza cercetării prezente (cf. *supra*):

ȘOIMÂNĂ s. f. **Θ** (Nord-estul Munt.; art.) Ploaie, considerată ca forță supranaturală (MDA). cv 1949, nr. 9, 33. Cf. DLR.

– Pl.: șoimane. – **Șoim** + suf. –ană (DLR). [A.B.]

ZBENGUI vb. IV. **Θ** *In t r a n z.* (Crișana) A ploua cu tunete și fulgere (SIGHIȘTEL – VAȘCĂU). TEAHA, C. N. 282. Cf. MDA.

– Prez. ind.: *zbeuguesc* și *zbéngui*. – Și: (învechit) **zbeugui**, (învechit) **zbeghi**, (Mold.) **zbigui** (SCRIBAN, D.) vb. IV. – Et. nec. (DLR). [C.C.]

c. Diminutivări care pot crea impresia falsă a denotativității:

MEREUĂȘ adv. **Θ** (Ban., în expr.) **A ploua mereuaș** = a ploua mărunț, domol (DLR). *Dacă pl'oiie cam mereuaș, nu știu că-o fi*. ALR I h. 325 pc. 59. *Ploauă mereuaș*. ib. h. 1 978 pc. 51. Cf. DLR, MDA.

– **Mereu** + suf. –aș (DLR). [L.M.]

MEREUȚ adv. **Θ** (Ban., în expr.) **A ploua** (sau **a cerne** etc.) **mereuț** = a ploua (sau a bura etc.) mărunț, domol, ca prin sită (DLR). *Ploaie mereuț ca pin sătă*. ALR I h. 1 978 pc. 1. *Șerne, mižgură mereuț*. ib. h. 1 978 pc. 28. Cf. DLR, MDA.

– **Mereu** + suf. –uț (DLR). [L.M.]

d. Termeni reconstruiți la nivelul limbii literare prin extinderea familiei lexicale a unui cuvânt bază, menținuți artificial prin tradiție lexicografică:

NEGURĂȚIC, -Ă adj. (Rar) Cețos. [1878] *Și-n văzduhul neguratic Nori de corbi se învârtesc*. CONV. LIT. XI, 386. Cf. DLR, MDA, DGS.

– Pl.: *neguratici*, -ce. – **Negură** + suf. -atic (DLR). [L.M.]

FULGUÎT s. n. Fulguială. Cf. DA, DEX, MDA, NDU, DEXI.

– V. **fulgui** (DA). [E.T.]

e. Termeni care desemnează lexeme supraordonate semantic fenomenului atmosferic.

De exemplu, *cumpănă* înseamnă „primejdie, cataclism” și toate manifestările derivate din acest context referențial pot fi deduse, mai puțin exprimate direct, denotativ.

CÚMPĂNĂ s. f. **Θ** (Mold.) Ploaie mare (cu grindină); rupere de nori. [1906] *Nu vezi ce cumpănă? Suie malul și intră în casă, de te sbicește!* SADOVEANU, M. 186; *Să nu sune clopotele la biserică, când vor vedea o*

IV. Precipitațiile

cumpănă – nor cu tunete și trăsnete. PAMFILE, VĂZD. 153; *Vine o furtună, slavă mare, cumpănă*. ALR SN III h 788 pc. 365; cf. pc. 520^{1D} ALR II 4232 pc. 414. Cf. DA, DL, DM, DEX, MDA, NDU.

– Pl.: *cumpene*. – Din v. sl. **КОПНѢ** (MDA). [E.T.]

3.1.2. Au fost păstrați termeni (sau sensuri) regionali (regionale) cu una, două, cel mult trei atestări acolo unde faptele lexicologice sunt susținute de câteva trăsături lingvistice esențiale.

a. Atestări dialectale cu o diatopie conservatoare (din zona Banatului, Olteniei, sudului Munteniei etc.):

PĂCLEĂȚĂ s. f. sg.^{1D} **Θ** (Sud-estul Olt.) Ceață. Cf. NALR – O II MN 275, 276, [1605] pc. 987.

– **Păclă** + suf. *-eață* [L.M.]

PĂCLIȚĂ s. f.^{1D} **Θ 1.** (Sud-estul Olt.; cu sens colectiv) Măzăriche. Cf. NALR – O II h 318 pc. 996.

2. (Estul Mold.) Ceață. Cf. NALR – MB V ms. [1605] pc. 624, 632.

– **Păclă** + suf. *-iță* [L.M.]

PIETRICEĂ s. f.^{1D} **Θ** (Nord-vestul Olt.; la pl.) Măzăriche. Cf. NALR – O II h 318 pc. 947.

– Pl.: *pietricile*. – **Piatră** + suf. *-icea* (DLR). [L.M.]

b. Lexeme susținute de o familie de cuvinte care indică un sistem derivațional ce poate prezenta interes:

BURHĂIA vb. I. Intrans. impers. **Θ** (Estul Munt.) A cădea burhală. [1939] (DELR). Cf. ALR – MD IV h 526 pc. 726^{1D}.

– Și: **burhăi** (ib.) vb. IV. – V. **burhai** (DELR). [C.F.]

PLOIȘ subst. **Θ** (Maram.) Ploaie (mare) (cf. DLR). [1939] T. PAPAHAĞI, C. L. 36. *Mai la munte de-un ploîș, despre ziuă de-un sorîș*. id. ib. 44. Cf. DLR, MDA.

– **Ploaie** + suf. *-iș* (DLR). [L.M.]

În acest al doilea exemplu, am preferat să păstrăm termenul chiar dacă există posibilitatea modificării formei acestuia din considerații prozodice.

c. Elemente (sensuri) cu structură semantică încadrabilă unei polisemii relevante:

BĂBURĂ vb. I. Intrans. **Θ** (Ban.) **1.** A ploua cu picături mari amestecate cu grindină (MDA). [1893] ap. HEM 2 287. Cf. NALR – B III h 529 pc. 76^{1D}. Cf. DA, MDA, DELR.

2.^{1D} (În forma *băburi*) A cădea măzăriche. Cf. NALR – B III h 530 pc. 38.

– Ind. prez. pers. 3: *băburează*. – Și: **băburi** (NALR – B III h 529 pc. 24, h 530 pc. 38) vb. IV. – V. **babură** (DA). [A.B.]

TURLĂȘ s. m. **Θ 1.** (Nordul Mold.) Sloi (**1**). [1893-1895] DDRF. Cf. ȘEZ. II, 44. Cf. DLR, MDA.

2.^{1D} (Maram.; în sintagma) **Turlaș de ploaie** = ploaie cu furtună. ALR SN III h 788 pc. 348.

– Pl.: *turlași*. – Din magh. **torlasz** (DLR). [A.B.]

d. Structură semantică încadrabilă unei sinonimii dialectale relevante:

PIETRICEĂ s. f.^{1D} **Θ** (Nord-vestul Olt.; la pl.) Măzăriche. Cf. NALR – O II h 318 pc. 947.

– Pl.: *pietricile*. – **Piatră** + suf. *-icea* (DLR). [L.M.]

e. Etimologie (posibil) relevantă:

BURĂȚ s. n. **Θ** (Transilv.) Ceață pe munți (MDA). [1912] (DELR). Cf. DA, MDA.

– Probabil contaminare între **bură** și **crivăț** (DELR). [C.F.]

f. Relevanță în marcarea unei expresivități locale care, prin structura dialectologică a unui grai,

conferă expresivității valoare denotativă:

DURDŪLĂ s. f. ♂ (Estul Transilv.) Ploaie torențială, de scurtă durată, cu multe tunete și trăsnete (DLR). Cf. com. din ZAGRA-NĂSĂUD.

– Pl.: *durdule*. – Cf. *durdui*. [E.T.]

PICURÎT s. n. ♂ (Nord-vestul Munt.) Bură¹ (1). *Un picurit des și mărunț*. UDRESCU, GL. Cf. DLR, MDA.

– V. **picura** (DLR). [L.M.]

PIȘCURĂ vb. I. Intrans. ♂ (Nord-vestul Munt.) A bura. *A început să pișcure puțin, pișcurează subțire ca firul de ață*. UDRESCU, GL. Cf. DLR, MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *pișcurează și pișcură*. – Contaminare între **pișa** și **picura** (DLR). [L.M.]

3.2. Conturarea semantică a subcâmpurilor lexicale ale categoriei meteorologice a *precipitațiilor* presupune o corelare dificilă Ts – Tp câtă vreme lexemele dialectale sunt net dominante, diatopia impunând suprapuneri semantice care, deși arareori cu echivalent în terminologia științifică a meteorologiei, trebuie identificate și conturate noțional conform datelor științifice.

3.2.1. Subcâmpul semantic dominant este acela al *ploi*.

Conține peste o sută de lexeme, dintre care *apă*, *aversă*, *bură*¹ (1), *burniță*, *picătură*, *ploaie*, *plouă*, (*apă*) *precipitabilă* (îmbinare stabilă) aparțin și Tp și Ts. Specifice Ts sunt lexemele: *bai-u* subst. „Cele mai abundente căderi sezoniere de precipitații (mai ales în lunile iunie și iulie), în sudul Japoniei și în unele părți ale Chinei”; *Praecipitatio* (*Pra*) subst. „Orice formă de precipitație (ploaie, burniță, zăpadă, grindină etc.) care cade dintr-un nor pe suprafața terestră”; *serein* s. n. „Picături fine de ploaie care cad pe timp senin din nori ce s-au disipat anterior”. În buletinele meteorologice, sau în unele lucrări de meteorologie poate apărea și adjectivul *ploi*os, dar nu este înregistrat în niciun dicționar meteorologic strict specializat, tipărit format carte sau on-line.

Gradualitatea standard a „particulelor de apă lichidă care cad din nori atingând suprafața terestră” este stabilită, în lucrările de meteorologie, după mai multe criterii, cel mai adesea conform diametrului picăturilor de ploaie și vitezei vântului. Cităm din MURĂRESCU 2013, p. 136:

- burniță = diametru 0,1- 0,4 mm; viteză 0,3 m/s
- ploaie obișnuită = diametru 0,5-1,5 mm; viteză 3,5-5,7 m/s
- ploaie intensă = diametru 2,0 mm; viteză 5,9 m/s
- ploaie torențială = diametru 3,0 mm; viteză 6,9 m/s
- aversă = diametru 4,0 mm; viteză 7,7 m/s
- aversă puternică = diametru 5,0 mm; viteză 8,0 m/s

3.2.1.1. În subcâmpul *ploi* suprapunerile dintre Ts și Tp în cazul termenilor menționați cunosc un caz special.

Sintagma *ploaie torențială*, care există și în limba comună literară și în limbajul științific, suportă o diferențiere (marcată în DFA s. v.) parțială, dar relevantă. Dacă în Ts sensul sintagmei este „ploaie frontală, intensă și de lungă durată” (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 147, www.meteo.md/glossaryr.doc, *Glosar de termeni meteorologici* 19.09.2015), toate dicționarele contemporane generale, tezaur etc. de limbă (de exemplu: DLR, seria DEX) definesc fenomenul (s. v. *torențial*, despre ploaie) „abundent, repede și de scurtă durată”. Remarcăm că, în dicționarele de la începutul secolului al XX-lea (cel al lui Lazăr

IV. Precipitațiile

Șăineanu sau al lui August Scriban), definiția corespunde întru totul etimonului francez (cf. și TLFi s. v. TORRENTIEL B.1. „care curge, deversează violent, din abundență”) „care are caracterul unui torent” (SCRIBAN, D.), „ce cade în torente” (ȘĂINEANU, D. U.).

Motivul acestei evoluții trebuie căutat, probabil (dacă nu luăm în considerație o interpretare lexicologică distorsionantă, preluată apoi de șirul lexicografic al dicționarelor românești), în aspectul vremii din atmosfera specific românească, de raportul Tp cu referentul.

3.2.1.2. Termenii populari și regionali ai acestui grup lexical sunt: *bábură* (1) s. f. „Picături mari de ploaie (amestecate cu grindină)”; *băburá* vb. I. (Ban.) „A ploua cu picături mari amestecate cu grindină”; *băbureálă* s. f. (sudul Ban.) „babură (1)”; (sud-vestul Ban.) *băburină* s. f. „babură (1)”; *bătăie* s. f. (sens generic pentru mai multe fenomene); *burá* vb. I (1); *burácă* s. f. 1. „bură¹”; *burátec* s. m. (Bucov., Mold.) „bură¹(1) de scurtă durată”; *burhái* (2) s. n. „Ploaie mărunță (de toamnă)”; *burhálă* s. f. „Ploaie mărunță din păclă”; *burhăia* vb. I (estul Munt.) „A cădea burhală”; *burhăială* s. f. (nordul Munt.) „Burhală”; *búrnă* s. f. „Bură¹ (1)”; *burnița* vb. I; *burnițeálă* s. f. „Faptul de a burnița”; *buruí* vb. IV. (Rar) „A bura”; *cérne* vb. III; *chíngă* s. f. (Munt.) „Ploaie locală rapidă (cu grindină)”; *chíșav*, -ă adj. (estul Mold.) „Ploios”; *cúmpănă* s. f. (Mold.) „Ploaie mare (cu grindină)”; *durdúlă* s. f. (estul Transilv.) „Ploaie torențială, de scurtă durată, cu multe tunete și trăsnete”; *hánsă* s. f. (nordul Transilv.) „Ploaie scurtă, la intervale dese”; *îmburá* vb. I 3. „A bura”; *mázgă* s. f. „Ploaie mărunță (amestecată cu ninsoare)”; *mizguí* vb. IV (Transilv., Ban., sudul Criș.) „A ploua sau a ninge încet și mărunț”; *mocirlă* (2) s. f. (Mold.) „Bură¹ (1)”; *mocirlí* vb. IV (estul Mold.) „A ploua mărunț (și amestecat cu zăpadă)”; *párpără* s. f. (Mold.) „Aversă”; *pic* s. n. 1. „Picătură de ploaie”, 2. (sudul Transilv., estul Munt.) „Ploaie rece” în forma *chic*; *picá* vb. I (1, 2); *picotí* vb. IV (vestul Transilv., Ban.; despre ploaie sau despre picături de ploaie) A picura (1); *picurá* vb. I „1. A cădea în picături. 2. A ploua ușor”; *picurezá* vb. I (Transilv.; despre ploaie sau despre picături de ploaie) A picura (2); *picurít* s. n. (nord-vestul Munt.) „Bură¹ (1)”; *pișătúrá* s. f. „Ploaie mărunță și deasă de lungă durată”; *pișcurá* vb. I (nord-vestul Munt.) „A bura”; *pișcurát*, -ă adj. (nord-vestul Munt.) „(Despre ploaie) Care cade cu stropi mici și rari”; *pișoálcă* s. f. (nord-vestul Munt.) „Pișătură”; *pișórniță* s. f. (nord-vestul Munt.) „Pișătură”; *ploicícă* s. f. „Ploiță”; *ploiciós*, -oasă adj. (Maram., Transilv., Mold.) „(Despre climă, anotimpuri, perioade de timp) Ploios”; *ploiérniță* s. f. (nord-vestul Munt.) „Bură¹ (1)”; *ploínte* 1. adj. invar. (vestul Munt., Olt.) (Despre climă, anotimpuri, perioade de timp) „Ploios”, 2. s. f. (Mold., Olt.) „Ploaie multă și deasă”; *ploión* subst. sg. (Bucov.) „Ploaie cu grindină”; *ploiș* subst. (Maram.) „Ploaie (mare)”; *ploiță* s. f. „Ploaie puțină și de scurtă durată”; *plourós*, -oasă adj. (Transilv., nord-vestul Mold.) (Și învechit; despre climă, anotimpuri, perioade de timp) „Ploios”; *potóp* s. n. „Ploaie torențială”; *prășcău* s. n. 2. (Munt.) (În forma *prișcai*) „Bură¹ (1)”; *prâsni* subst. pl. (Ban.) „Picături”; *puhói* s. n. 1. „Ploaie torențială”, 2. (Olt.; la pl., în forma *hopoi*) „Picături (mari) de ploaie”; *rápăt* s. n. (nordul Bucov.) „Ploaie torențială”; *răpái* vb. IV (Despre ploaie, grindină) „A cădea producând zgomote scurte și dese”; *răpăială* s. f. „Ploaie abundentă, zgomotoasă, de scurtă durată”; *răur* subst. (învechit) „Rumejină”; *ródie* s. f. 2. (nordul Transilv.; și în forma *roghe*) „Ploaie cu soare”; *rodină* s. f. (Transilv.) „Ploaie dăunătoare pentru cereale”; *rop* s. m. (nordul Olt.; determinat prin „de ploaie”) „Ropot (1)”; *ropái* vb. IV (vestul Transilv.) „(Despre ploaie) A răpăi”; *ropăială* s. f. (vestul

Transilv.) „Răpăială”; *rópot* s. n. 1. „Cădere precipitată și zgomotoasă (de scurtă durată) a ploii sau a grindinei”; *rouá* vb. I 1. (nord-vestul Transilv.) „A roua (1)”, 2. (nordul și sudul Maram., sud-estul Transilv., nord-estul și vestul Munt., estul Olt.) „A cădea puțină ploaie”, 3. (nord-vestul Munt., vestul Ban.) „A ploua cu picături mărunte”; *róuă* s. f. 2. (Munt., Olt., Ban.) (Și determinat prin „de ploaie”) „Roureală”; *rouá* vb. I 1. „A cădea rouă”, 2. Intrans. (Și învechit) A bura; *rouare* s. f. „Cădere de rouă (1)”; *roueálă* s. f. (sud-vestul Munt., estul Olt.) „Ploaie mărunță și de scurtă durată”; *rouícă* s. f. (sud-vestul Mold.) (Și determinat prin „de ploaie”) „Ploaie mărunță”; *rouță* s. f. (nord-estul Criș.) „Roureală”; *rumejină* s. f. (Centrul Olt., estul Ban.) (Adesea determinat prin „de ploaie”) „Ploaie de scurtă durată”; *rumejúie* s. f. (Olt.) (Și în legătură cu verbul „a da”; adesea determinat prin „de ploaie”) „Rumejină”; *scutureálă (de nori)* s. f. (nord-vestul Munt.) „Ploaie de vară ușoară și de scurtă durată”; *sfic* s. n. 1. (Olt., Ban.) Rafală de ploaie sau de ninsoare; *strop* s. m. „Picătură”; *sturá* vb. I 4. (Transilv., Bucov.) „A bura”; *turlăș (de ploaie)* s. m. 2. (Maram.) „Ploaie cu furtună”; *ťár* s. m. (Transilv.) „Ploaie mărunță și deasă”; *ťaró* vb. I (Transilv.) „A ploua cu stropi mărunți și deși”; *ťarái* s. n. 1. (Maram., Transilv., Bucov.) „Ploaie mărunță și înceată”; *ťarái* vb. IV. (Maram., Transilv., Criș.; despre ploaie) „A cădea în picături mărunte, cu intermitență”; *ťicurá* vb. I (nord-vestul Munt.) „A bura”; *ťurťurá* vb. I 1. „A ploua puțin; a ploua mărunț”; *uzóni* s. n. (Ban.) „Ploaie torențială”; *vársá* vb. I „A ploua (foarte) mult”; *vársáre* s. f. (învechit) „Ploaie torențială”; *vlog* s. n. (mai ales în Munt.; și în sintagma **vlog mocănesc**) „Ploaie mărunță și de lungă durată, care cade pe o zonă întinsă”; *vlohířá* adj. (Mold.; despre ploaie) „Care este de lungă durată”; *zai* s. n. 5. (Transilv.) „Ploaie mărunță, de scurtă durată”; *zăpór* s. n. (Transilv., Munt., Ban.) „Ploaie torențială; furtună”; *zbeğ* s. n. (Criș.) „Ploaie torențială; furtună”, *zdrobonét* s. m. (Munt.) „Picătură de ploaie”; *zglotí* vb. IV (Criș.) „A ploua mărunț”; *zloátá* s. f. 2. „Ploaie foarte mare, distrugătoare”; *zoáie* s. f. (Bucov.; în forma *zoală*) „Ploaie mărunță (de lungă durată)”; *zolí* vb. IV 1. (Bucov.) „A ploua mărunț”; *zotón* s. n. (nord-vestul Munt.) „Ploaie torențială”.

3.2.1.3. Subliniem din nou faptul că subcâmpul lexical al *ploii* este cel mai extins în categoria precipitațiilor.

Putem grupa lexemele care desemnează acest fenomen atmosferic după mai multe trăsături dominante: a) după intensitate; b) după durată; c) după structura picăturii de ploaie; d) după efectul asupra elementelor terestre etc. *Aceste trăsături sunt, în cele mai multe cazuri, interdeterminate, combinate, suprapuse* și, în funcție de repartiția diatopică, există denumiri extrem de variate care intră, uneori, în relație (parțială) de sinonimie.

Desemnările care numesc un fenomen ce nu se produce în exces, lexeme neutre din perspectivă referențială sunt puține: *ploaie*, *pic*, *picătură*, *strop* (substantive) și *plouá*, *picurá*, (verbe) (toate acestea – generale în limbajul comun), cărora trebuie să le adăugăm muntenescul *zdroboneț* (susceptibil de a fi marcat expresiv, dar înregistrat ca element denotativ în surse).

Despre *plouare* s. f. și *plouat* s. n. este dificil să facem vreo considerație, dată fiind utilizarea lor extrem de rară în texte, inexistența în sursele dialectale (sau, cel puțin, așa ne arată sursele noastre preocupate exclusiv de fenomene atmosferice), cei doi termeni fiind susținuți mai degrabă de tradiția lexicografică românească. *Plouat* „faptul de a ploua” apare cu o primă atestare în anul 1819, în BUDAI-

IV. Precipitațiile

DELEANU, LEX., (cf. și DLR, MDA, DGS). *Plouare* (atestat cu sens figurat în *Mineiul* lui Chesarie din Râmnic), este reconstituit cu sensul propriu, atmosferic, de POLIZU, TDRG², DLR, MDA, DGS, cel mai probabil pe baza acestei prime atestări metaforice din *Mineiul*.

a. Intensitatea

La poli opuși se găsesc termenii centrați noțional, pe de o parte, pe ideea „ploaie slabă, cu picături mărunte (de cele mai multe ori dese)”, pe de altă parte, pe ideea „ploaie puternică”, „turnată cu găleata”.

Pentru primul caz, diminutivele *ploiță* și *ploicică* sunt generale și comune. Nu analizăm nuanțele expresive ale acestor două lexeme, singurele selectate din seria diminutivală a *ploi* (cf. și *ploișoară* în LB^e s. v. *ploaie*).

Considerăm că termenul prototipal la nivelul Ts este *burniță*, deși perspectiva istoriei limbii impune *bură*¹ ca element exemplar. La nivelul Tp, ambele cuvinte presupun suprapuneri (normale din punct de vedere referențial) cu ceața: articolul BURNIȚĂ cuprinde disociat polisemantic respectiva suprapunere manifestată la nivelul graiurilor oltenești și muntenesți (s. v. sensul 2), iar articolul BURĂ implică tehnic paranteza lexicografică prin care alternanța este implicită: „Ploaie mărunță și deasă (însoțită de ceață)”. Fiecare lexem al șirului sinonimic al acestei serii presupune o suprapunere (parțială) referențială în reprezentarea *burei* și a *ceții*: *buracă* (1), *burnițeală*, *burhai de ploaie* (v. *burhai* 2), *burnă* (1), (Nordul Transilv.) *hânsă*, (nord-vestul Munt.) *picurit*, (nord-vestul Munt.) *ploierniță*, (Munt.) *pișcai* (v. *prășcău* 2), (estul Olt., sud-vestul Munt.) *roureală* etc.

Verbele corespunzătoare, *bură* și *burniță*, circulă la nivelul Tp, cu utilizări pasagere în buletinele meteo. Sinonimia (parțială totdeauna, cu toate că norma lexicografică presupune convențional și introducerea unei sinonimii totale) funcționează, de asemenea, exclusiv în graiuri: *a îmbura* (3); *rouă* (2) – și învechit; *rouă* (2) în Maramureș, Transilvania, Muntenia, estul Olteniei; *burui* circulă rar; *pișcură* e atestat în nord-vestul Munteniei; în Transilvania și Bucovina apare *stură* (4). Din punct de vedere semantic, apropierea de *picură* este mare (cf. și *ficură*) pentru toată seria acestor sinonime.

Zglotî din Crișana și bucovineanul *zolî* se referă numai la caracterul „mărunț” al ploii, țeserea picăturilor nefiind luată în considerație. La fel și *rouică*, *roureală*, *rumejină*, *rumējuie*, *scuturală* (toate prin Muntenia sau Oltenia), care cuprind și durata, acum (extrem de) redusă.

Este implicată durata lungă a ploii mărunte și dese în seria lexicală – prezentă în nord-vestul Munteniei: *pișătură*, *pișoalcă*, *pișorniță*.

Amestecul aleatoriu cu *ninsoarea* este redat de: *măzgă* (cu verbul corespunzător, *mizguî*, atestat în Transilvania, Banat, sudul Crișanei) sau *mocirlî* din estul Moldovei.

Când picătura de ploaie poate fi vizualizată, de cele mai multe ori intensitatea fenomenului atmosferic este de asemenea redusă, acum formele verbale și adjectivale fiind dominante: *picotî* (în vestul Transilvaniei și Banat); *picură*; *picureză* (formă transilvăneană); în nord-vestul Munteniei – *picurit* și *pișcurat*; în Banat – *prâsni* (subst. pl.).

La polul semantic opus al intensității se găsesc manifestările pluviale puternice. În limba română populară și regională, lexemele care desemnează acest aspect sunt mai puțin numeroase decât acelea care

denumesc ploile burnițate, cu bob mărunț, slabe.

Despre *ploaia torențială*, cea mai răspândită în Ts și Tp, am discutat *supra* în 3.2.1.1., arătând cum factorul *durată* implică perspective diferite – ale vorbitorului comun și ale meteorologului – asupra fenomenului.

La nivel Tp există termeni parțial echivalenți semantic, care adaugă sau nu informații semice individualizatoare: *potop* numește exact ploaia torențială devastatoare; *vărsare* s. f. – la fel, în limba veche, verbul *vărsá*, corespunzând aceluiași areal semantic; *puhoi* s. n. (1) este tot „ploaie torențială” în limba comună, – pentru ca în Oltenia să fie glosat, la plural, în forma metatetică *hopoi*, cu sensul „picături mari de ploaie”; în nordul Bucovinei, *răpăt* (s. n.) tot la *ploaia torențială* se referă; *durdulă* s. f. (în estul Transilvaniei) este „Ploaie torențială, de scurtă durată, cu multe tunete și trăsnete”; *ploiș* (Maramureș) – „ploaie mare”; *răpăială* (*ropăială* în Transilvania), ca și *ropot*, numesc o „ploaie abundentă, zgomotoasă, de scurtă durată”; în Maramureș, *turlaș* este o „ploaie cu furtună”; cu relativ aceeași accepție „ploaie foarte puternică, torențială (de obicei de scurtă durată)” sunt atestate lexemele: *uzoni* s. n. (Banat), *zăpor* s. n. (Transilvania, Muntenia și Banat), *zbeș* s. n. (Crișana) (acum se adaugă sememul „furtună” – la fel ca *turlaș de ploaie* din Maramureș), sau *zoton* (în nord-vestul Munteniei). Ca adjectiv invariabil, *plointe* se referă, în vestul Munteniei și în Oltenia, la vremea ploioasă, pentru ca, substantivat, să desemneze în Moldova și Oltenia ploaia „multă și deasă”. Când ploaia este însoțită de grindină, în Moldova este numită și *cumpănă*, neselectat în DFA.

b. Durata, prin implicarea ei în intensitatea fenomenului, este complet deductibilă din subcategoriile enumerate strict anterior.

Discuția de mai sus despre receptarea și definirea diferită a sintagmei *ploaie torențială*, ploaie puternică, glisează semantic exact pe aspectul durativ al fenomenului. Esențial este faptul că toate elementele populare și regionale, menționate sub **a.**, care sunt explicate prin „ploaie torențială”, desemnează o ploaie foarte mare, dar totdeauna de scurtă durată.

În universul lingvistic al reprezentărilor dialectale ale românului, *potopul*, în accepția sa inevitabil durativă, este (atunci când nu cuprinde referiri biblice directe) o noțiune exacerbată referențial, nereală, pentru că formarea ploii dătătoare de torente este reprezentată ca manifestându-se în timp scurt. Dacă se depășește acest cadru al duratei scurte, manifestările ploioase puternice devin, în mod evident, cataclism.

Ceea ce durează cel mai mult în zona acestor fenomene este ploaia *mocăneasă* („ploaie mărunță, de lungă durată” s. v. ploaie) sau *vlogul mocănesc* („Ploaie mărunță și de lungă durată, care cade pe o zonă întinsă” s. v. VLOG). *Vlohișă*, adjectiv atestat în Moldova, are ca determinant *ploaia*, implicând, de asemenea, o durată mare.

c. Forma picăturii de ploaie

Ne-am referit anterior, subliniind diversele aspecte ale *ploii*, la intensitatea redusă desemnată de verbele care exprimă decelarea picăturii în desfășurarea fenomenului: *picotí* (în vestul Transilvaniei și în Banat), *picurá*, *picurezá* (element transilvănean), de adjectivul *pișcurat* (în nord-vestul Munteniei) sau la substantivele *pic*, *picătură*, *picurit* (în nord-vestul Munteniei), *prâșni* (termen bănățean), *strop*, *zdroboneț* (termen muntenesc).

IV. Precipitațiile

De obicei este marcat bobul mare al picăturii. Dispunem de atestări mai ales din Banat: *babură* (1) s. f. „picături mari de ploaie (amestecate cu grindină)”; *băbură* vb. I. „a ploua cu picături mari amestecate cu grindină”; *băbureală* s. f. (sudul Banatului) „babură (1)”; *băburină* s. f. (sud-vestul Banatului) „babură (1)”.

Bobul mărunț al manifestării ploioase este implicat în seria de îmbinări stabile din explicațiile, descrierile și definițiile grupului *burei* și *burniței* de sub a. „Ploaia mărunță” – vizualizată astfel de vorbitor – numește picătura ploii și taxonomiile specialiștilor exemplificate la finalul paragrafului 3.2.1. se bazează explicit pe dimensiunea picăturii de ploaie.

d. *Efectele și aspectele structurale ale ploii* sunt marcate terminologic prin lexeme individualizate. Verbul *răpăi* cu referire la ploaie și la grindină înseamnă „A cădea producând zgomote scurte și dese”; substantivul *sfic* (1) (în Oltenia și Banat) desemnează rafala de ploaie sau de ninsoare – remarcăm mereu desemnarea mixată a unor fenomene înrudite, în cazul de față ploaia și ninsoarea. Ploaia poate fi amestecată și cu grindina: *chingă* s. f., în Muntenia numește „Ploaie locală rapidă (cu grindină)”; *plion* subst. sg. (Bucovina) este definit „Ploaie cu grindină”.

În sudul Transilvaniei și în estul Munteniei ploaia rece se cheamă: *chic*. Lexemul, atestat dialectal încă din anchetele lui Hasdeu, circulă mai ales cu această formă fonetică. Este bine individualizat semantic în DA și MDA unde este încadrat în polisemantismul lui *pic*.

Referindu-ne la cuvântului *rodie* (de origine maghiară cf. *infra*), înregistrat în nordul Transilvaniei (și în forma palatalizată *roghie*) cu sensul „ploaie cu soare”, acest termen desemnează, probabil (deși nu avem surse care să desemneze direct acest aspect), un fenomen cu efect dăunător câtă vreme:

a) roghia nu cade, ci bate (*În multe părți apoi și ploaia cu soare se numește roghie și zic că „bate roghia”*. COM. SAT. II, 9);

b) celelalte sensuri ale cuvântului desemnează (cf. și DLR, MDA, DFA) în același areal dialectal: o boală a cerealelor („rugină”) și un tip de ceață dăunătoare pentru semănături.

Mai adăugăm că termenul transilvănean *rodină* înseamnă „ploaie dăunătoare pentru cereale” și este pus etimologic în legătură (indirectă) cu *rodie* în accepția mai sus menționată.

Subliniem că verbul *băte*, termen generic pentru toate precipitațiile – spre deosebire de *cădeă*, generic la rândul lui, – desemnează fie un surplus privind intensitatea sporită a precipitației, fie o deviere (cauzată de vânt) a direcției de cădere a precipitației (*ploaia bate în geam*).

3.2.2. Subcâmpul semantic-lexical al *ninsorii*.

Subdiviziunile acestui grup se disociază în jurul a două elemente prototipale: *ninsoare* și *fulg*.

Primul termen, *ninsoare*, a fost preferat ca centru prototipal al subgrupului noțiunii desemnate la nivelul Ts prin „hidrometeor reprezentat printr-o precipitație sub formă de zăpadă” și la nivelul Tp „faptul de a ninge; cădere a zăpezii”. Am optat pentru acest termen (în ciuda faptului că definițiile celor mai multe elemente cuprinse în acest subcâmp conțin lexemul *zăpadă*) pentru că termenul *zăpadă* desemnează, în primul rând, „Strat provenit din acumularea fulgilor de zăpadă” (cf. DFA s. v.), deci este receptat de vorbitorul limbii române mai ales ca *depunere*. Definiția științifică a lexemului cuprinde ambele accepții: „Hidrometeor în stare solidă care cade din nori sub forma unor asociații de cristale de

gheață (fulgi) cu dimensiuni diferite și care se depune sub forma unui strat”. Citatul selectat în DFA din DONEAUD 1966, p. 298 este, de asemenea, semnificativ din acest punct de vedere: „Viscolul se caracterizează prin vânturi intense care spulberă zăpada ce cade din nori sau o ridică pe cea depusă pe sol”.

Nea și *omăt*, sinonime ale *zăpezii*, au o diastratie care nu acoperă necesarul semnificativ al categoriei.

Nea semnifică, în limba română comună, în primul rând, stratul depus. Termenul este perceput ca învechit și poetic la nivelul limbii literare, iar terminologia științifică nu-l include. Caracterizează graiurile din Transilvania, Banat și Crișana.

Se poate presupune, după definiția existentă în DÉROM⁴⁵, că la nivel protoroman prioritatea aparține precipitației și nu depunerii (cf. și *infra* 6): */niβ-e/ s. f. «vapeur d’eau atmosphérique congelée généralement sous forme de fins cristaux blancs qui s’agglomèrent en flocons et s’éparpillent du ciel sur la terre». Sigur, derularea fenomenologică dinspre precipitație spre depunere este logică. Ceea ce contează, în acest caz, este că fr. *neige*, it. *neve*, sp. *nieve*, port. *neve* etc. sunt lexeme preluate în terminologiile meteorologice ale francezei, italienei, spaniolei etc.

Sensul românescului *ninsoare* – care are echivalenți în limbile romanice, cf. fr. *chute de neige*, it. *nevicare*, *nevicata*, sp. *nevada*, *nevasca*, dar diastratia acestora este mult mai restrânsă – desemnează cu exactitate procesul desfășurării acestui hidrometeor din categoria hidrometeorilor solizi.

Alegerea lui *fulg* drept element prototipal al seriei ține de evidența circulației sale generale în limba română.

3.2.2.1. Desemnează diverse ipostaze semantice și aspecte lexico-gramaticale ale *ninsorii* următorii termeni: (vestul Criș.) *flocăli* vb. IV. intrans. „a fulgui”; *flotac* s. n. (2) „ninsoare mare”; (vestul Maram.) *flotici* vb. IV. intrans. „a fulgui”; *fluștură* vb. I. intrans. (Ban.) „a fulgui”; *fluturi* vb. IV. intrans. (nordul Maram.) „a fulgui”; *foloștină* s. f. 2. „ninsoare cu fulgi mari”; *frișcăi* vb. IV. intrans. (estul Ban.) „a fulgui”; *fufulă* vb. I. intrans. (Bucov.) „a ninge lin, cu fulgi mari și deși”; *fulguí* vb. IV. intrans. „a ninge cu fulgi rari; a începe să ningă”; *fulguială* s. f. „ninsoare cu fulgi rari”; *fulguire* s. f. „fulguială”; *fulguitură* s. f. (Munt.) „fulguială”; *geruí* vb. IV. intrans. unipers. (sudul Transilv.) „a ninge cu fulgi mici cristalizați, când este foarte frig”; *nea* s. f. 1. (Transilv., Ban., Criș.; și învechit) „zăpadă (2)”; *ningău* s. f. „ninsoare mare, de lungă durată”; *ninge* vb. III. intrans. impers.; *ninsă* (mare) s. f. (centrul Olt.) „ninsoare (1)”; *ninsoaie* s. f. (sudul Mold., sudul și estul Munt.) „ninsoare (1)”; *ninsoare* s. f.; *nizguială* s. f. (2, s. v. *mizguială*) (Dobr.) „fulguire ușoară”; *păsătuí* vb. IV. intrans. (estul Transilv., vestul Mold.) A ninge cu mazărice”; *pârci* subst. 2. (Olt.) „ninsoare cu fulgi mărunți și rari”; *prășcău* s. n. 1. (Munt., Olt.) „ninsoare rară (cu fulgi mari), care se topește repede”; *spicuí* vb. IV. intrans. unipers. (Rar) „a ninge

⁴⁵ Sistemul de alcătuire a definițiilor la nivel protoroman în acest dicționar ține cu strictețe seama de subtilitățile semantice ale sensurilor originare; definițiile în mai multe părți, decelate semic conform tradiției lexicografice europene, indică prioritatea diacronică, diatopică și diamesică a semnificațiilor.

IV. Precipitațiile

cu fulgi mari de zăpadă amestecată cu stropi rari de ploaie”; *zăpadă* s. f. 2. „ninsoare”.

În cazul acestui grup lexical nu există elemente specifice Ts.

Cu distribuție Tp și Ts sunt: *ninge* vb., *ninsoare* (1) s. f. și *zăpadă* s. f. (sensul 2 Tp și sensul unic Ts).

Cu circulație largă, la nivelul limbii populare, apar atestate cuvintele: *fulguí*, *fulguială*, *fulguire*, *nea*.

Restul termenilor au, la nivelul graiurilor, o circulație mai mult sau mai puțin restrânsă.

a. Elemente care exprimă intensitate și/sau densitate mică: *fulguí* „a ninge cu fulgi rari”; *flocăli* (vestul Criș.) „a fulgui”; *floticí* (vestul Maram.) „a fulgui”; (Ban.) *flușturá* „a fulgui”; *fluturí* (nordul Maram.) „a fulgui”; (estul Ban.) *frișcăi* (estul Ban.) „a fulgui”; *fulguială* „ninsoare cu fulgi rari”; *fulguire* „fulguială”; (Munt.) *fulgitură* „fulguială”; (Dobr.) *nizguială* (2) „fulguire ușoară”; (Olt.) *pârci* (2) „ninsoare cu fulgi mărunți și rari”.

Subliniem că majoritatea dicționarilor semnalează și un caracter incoativ al verbului *spicuí*, adăugând definiției acestuia și o a doua parte, „a începe să ningă” (cf. DA, DEX, MDA). Dar sursele textuale nu susțin întru totul această semnificație, ceea ce ne poate duce la concluzia că sensul incoativ marchează semic o semnificație dedusă, necuprinsă referențial în desfășurarea meteorologică a fenomenului atmosferic în cauză.

b. Elemente care exprimă intensitate și/sau densitate neutră sau mare: *flotac* (2) „ninsoare mare”; *foloștínă* (2) „ninsoare cu fulgi mari”; *nea* (1) (Transilv., Ban., Criș.; și învechit) „ninsoare (1)”; *ningău* „ninsoare (1) mare, de lungă durată”; *níngé*; *ninsă* (mare) (centrul Olt.) „ninsoare (1)”; *ninsoaie* (sudul Mold., sudul și estul Munt.) „ninsoare (1)”; *ninsoare* (1); *zăpadă* (2) „ninsoare (1)”.

c. Caracteristici particulare: *fufulá* (Bucov.) „a ninge lin, cu fulgi mari și deși”; *geruí* (sudul Transilv.) „a ninge cu fulgi mici cristalizați, când este foarte frig”; *pășătuí* (estul Transilv., vestul Mold.) „a ninge cu măzăriche”; *prașcău* (1) (Munt., Olt.) „ninsoare rară (cu fulgi mari), care se topește repede”; *spicuí* (rar) „a ninge cu fulgi mari de zăpadă amestecată cu stropi rari de ploaie”.

Facem o mențiune cu privire la caracterul „rar” al verbului *spicuí*. Am păstrat această indicație, respectând sursele. Dar această circulație a termenului poate să nu corespundă realității dialectale, dacă facem corelația cu valoarea Tp (generală la nivelul graiurilor) a substantivului *spic* „fulgi rari de zăpadă amestecați cu stropi rari de ploaie”. Am observat că, la nivelul graiurilor regionale, se remarcă o tendință aproape generală de a crea lexical acțiunea corespunzătoare pe baza unui termen ce desemnează, prin substantiv, o precipitație, prin adăugarea sufixului verbal adecvat zonei. Putem presupune că anchetele dialectale nu pot decela totdeauna acest sistem de creativitate și caracterul mai mult sau mai puțin rar al desemnării acțiunii poate fi cu greu aproximat.

3.2.2.2. Lexemul prototipal al acestui grup lexical este *fulg* (de *zăpadă* sau *de omăt*, *de nea*, *de ninsoare*) definit astfel: „mici cristale de gheață de culoare albă, cu formă diferită, care se formează în atmosferă și compun zăpada” (DFA, s. v.).

Reproducem considerațiile taxonomice din ȚÎȘTEA 1965 p. 91: „particulă de gheață de culoare albă-mată, având forme geometrice mai mult sau mai puțin complexe, cristalizate de obicei în sistemul

hexagonal. Ca parte componentă, fulgii de zăpadă pot fi găsiți în norii de gheață și micști care, în anotimpul rece al anului, dau ninsoarea”.

Cu o formă geometrică extrem de variabilă, structura fizică a acestor particule de gheață depinde de temperatura la care se formează *fulgul*.

Grupul lexical desemnează diverse ipostaze semantice și aspecte lexico-gramaticale ale lexemului prototipal *fulg* (*de zăpadă*). Articolul FULG este unul dintre cele mai bogate sinonimic. De asemenea, subliniem că, în cazul acestui lexem, gradul de coeziune al sinonimiei lexicale a termenilor cuprinși în seria lexicală respectivă este relativ înalt comparativ cu șirurile sinonimice ale celorlalte subcâmpuri lexicale ale *precipitației*.

Enumerăm lexemele avute în vedere: (vestul Transilv.) *flacăr*; (vestul Criș.) *flocălău* „fulg mare”; *flotac* (de zăpadă, de omăt) (1); *foloștină* (*de zăpadă*) (1); (Mold., vestul Criș.) *fîr* (*de zăpadă, de nea*); (nordul Dobr., Olt., Criș.) *floc* (*de zăpadă, de omăt, de nea*); (sud-vestul Transilv., Ban.) *flușture*; (Maram., Transilv., Ban., Criș.) *flutur* (*de zăpadă, de omăt, de nea*); (Ban.) *foștomoc* (*de nea*); (nordul Mold.) *lospă*; (nord-vestul Munt.) *lospătură* „fulg apos de zăpadă”; (sudul Transilv.) *lospeț*; (Mold., estul Munt.) *lostopană*; (Maram., Bucov.) *obială* (de omăt); (estul Transilv.) *pilinguță*; (nordul Transilv.) *țârțar* (2) „fulg mic de zăpadă”.

Lexicologic se pot stabili puține diferențe privind mărimea acestor particule.

Dimensiune „standard” nu există nici în Ts, nici în Tp. Ideea unei „micimi” implicite se identifică în toate descrierile lucrărilor de meteorologie care propun, adesea, ierarhizări nestandardizate.

La nivel dialectal, dimensiunea normală este extrem de redusă, corespunzătoare, de altfel, termenului generic (desemnând tot ce este mic și ușor) moștenit din latină (cf. § 6).

Prin urmare, avem o primă serie de termeni care desemnează *fulgul de zăpadă* pur și simplu: *flacăr*, *fîr*, *floc*, *flușture*, *foștomoc*, *pilinguță*.

Când dimensiunea fenomenului în discuție iese din acest cadru, „fulgul de nea” este glosat în surse „fulg mare de zăpadă”: *flocălău*, *flotac*, *foloștină*, *lospă*, *lospeț*, *lostopană*, *obială*.

Remarcăm doi termeni: *lospătură*, care în nord-vestul Munteniei înseamnă „fulg apos de zăpadă”, și *țârțar* care, în cadrul unei polisemii bogate (înseamnă și „măzăriche”, „grindină”, „țurțur”, cf. s. v. ȚÂRȚAR), semnifică „fulg mic de zăpadă”, singurul astfel de sens conform surselor noastre.

Deși caracteristicile dialectale ale variantelor lexicale și fonetice ale terminologiei populare a fenomenelor atmosferice vor fi tratate ulterior în studiul nostru, cât și într-un studiu special, remarcăm acum numărul relativ redus de variante lexicale ale acestui grup în contextul în care termenii sunt încărcati aproape fiecare cu o expresivitate aparte, evidentă (cf. și *supra* § 2.1.). Amintim, pentru *foloștină*, forma eludată din estul Munteniei: *floștină*; formele *fluștur*, *fluștiur* corespunzătoare lui *flușture*; cu cele mai multe variante este *flotac* care a fost reținut cu patru variante: *flaotec*, *flotag* și *flotog* (în vestul Maramureșului), *flotoc* (în Oltenia).

3.2.3. Subcâmpul semantic pe care l-am numit al *grindinii* cuprinde, de fapt, două procese meteorologice: a) cel al fenomenelor atmosferice din timpul/de la sfârșitul iernii (termen prototipal – *măzăriche*) și b) cel al fenomenelor din timpul verii (termen prototipal – *grindină*):

IV. Precipitațiile

a) *babură* (2) (Ban.) „măzăriche”; *băburi* (Ban.) „a cădea măzăriche”; *băburină* (2) (sud-vestul Ban.) „măzăriche”; *chiciură* (2) (estul Mold.) „idem”; *gheață (măruntă)* (vestul Bucov., centrul Mold.) „idem”; *granule de gheață* „hidrometeor format din fragmente transparente ori translucide de gheață cu forme sferice sau neregulate și diametre între 1 și 5 mm, care iau naștere în norii Altostratus și Nimbostratus, prin înghețarea unor picături de apă suprarăcite sau prin reînghețarea apei provenite din topirea fulgilor de zăpadă aflați în cădere spre suprafața terestră”; *grunz* (nord-estul Ban.) „idem”; *lapoviță* (3) (vestul și estul Mold., Ban.) „idem”; *mazăre* (nord-vestul Munt.) „idem”; *măzărar* (sud-vestul Munt.) „idem”; *măzărean* (Dobr., Munt., Ban.) „idem”; *măzărică* (Dobr., Munt., Ban.) „idem”; *măzăriche*; *măzăroi* (sudul Munt.) „idem”; *mielușel* (1) (Maram., Transilv., Olt., Ban.) „idem”; *mizguș* (sud-vestul Transilv.) „idem”; *neaua mieilor (nea 1)* (vestul Transilv., Criș.) „idem”; *omătul mieilor (omăt 1)* (Maram., Bucov., Mold.) „idem”; *păsat* (estul Transilv., Criș.) „idem”; *pâcliță* (1) (sud-estul Olt.) „idem”; *piatră* (1) *măruntă, mică* (estul, sudul și sud-estul Mold., Ban., vestul Bucov.) „idem”; *pietricea* (nord-vestul Olt.) „idem”; *ploaie de gheață/înghețată* „idem”; *polegniță/poleviță* (s. v. *poledită* 7) „idem”; *polei* (4) (sudul Mold., sudul și estul Olt.) „idem”; *policie* (3) (estul și sud-estul Mold.) „idem”; (Maram., Transilv.) *țărâi* (3) „idem”; *țârțai* (Transilv., Bucov.) „idem”; *țârțăr* (1) (nordul Maram., vestul Transilv., Olt.) „idem”; *țârțărel* (nordul Ban.) „idem”; *țârțărică* (1) (Munt., Olt., sudul Ban.) „idem”; *țigan* (estul Ban.) „idem”; *țigănel* (nord-vestul Ban.) „idem”; *țurai* (Transilv.) „idem”; *țurțur* (2) (Maram., Transilv., Bucov., Ban.) „idem”; *țurțură* (2) (Mold.) „a cădea măzăriche”; *țurțurel* (Maram., Transilv., Ban.) „măzăriche”; *țurțurică* (1) (sud-estul Ban.) „idem”; *zdrumțurei* (Ban.) „idem”.

b) *cetate* (învechit) „grindină”; *chercheriță* (Munt.) „grindină măruntă”; *gheață* (2) (Maram., Transilv., Bucov., Mold., nordul Dobr., nord-vestul Munt.) „grindină măruntă”; *grindină* ; *grindină*; *mielușel* (2) (Transilv., Ban.) „grindină”; *piatră* „grindină”; *ropot* „cădere precipitată și zgomotoasă a grindinei”; *smidă* (1) (învechit) „grindină”; *țârțar* (3) (nordul Bucov.) „grindină”.

Din punct de vedere meteorologic, procesul de formare a celor două elemente este asemănător: „Givrajul este al treilea proces de creștere a componentelor din nor și el constă în ciocnirea cristalelor de gheață cu picăturile de apă suprarăcite. În urma ciocnirii se produce înghețarea picăturilor suprarăcite și formarea unor granule de gheață (măzărichea, grindina)” (MĂHARĂ 2001, p. 178). Diferă, se înțelege, dimensiunile: GRINDINĂ „Hidrometeor constituit din sferule sau fragmente de gheață cu diametre între 5 și 50 mm, uneori mai mari, care se asociază câteodată în blocuri neregulate (CIULACHE 2003, p. 105)”; MĂZĂRICHE „Precipitație atmosferică solidă sub forma unor granule de gheață puternic înghețate, cu diametre sub 5 mm, provenite din fulgi de zăpadă sau din înghețarea picăturilor de apă în stare de supratopire” (cf. ȚIȘTEA 1965, p. 123, CIOVICĂ 1970, p. 35).

Apartine exclusiv Ts numai sintagma *granule de gheață*. Și *grindină* și *măzăriche* circulă în ambele terminologii, evident în Ts termenii fiind preluați din Tp.

La nivelul Tp, diferența nu este marcată atât de dimensiune, cât de anotimpul formării, primăvara sau vara. Un argument, în ideea indiferenței relative (și aparente – pentru că referențial, deosebiriile sunt foarte bine marcate) a vorbitorului popular față de dimensiune, poate fi invocat faptul că *măzărichea* (în DFA se dovedește cel mai prolific lexem în ceea ce privește sinonimia), cu relativ mici diferențe în

privața răspândirii dialectale, poate fi desemnată atât prin semnificatul *țurțur*, cât și prin diminutivul *țurțurel*, prin lexemul *țigan*, dar și prin diminutivul *țigănel*.

În mod vizibil, *măzărichea* dispune de o diversitate a semnificațiilor mult mai bogată și extinsă decât cea a *grindinii*.

Un alt aspect lexicologic demn de a fi remarcat este că, dintre elementele care denotază „măzărichea”, 62% circulă (și) în Banat. Se poate, așadar, reconstitui harta meteo-lexicală a Banatului vechi și contemporan ca un teritoriu suspus începuturilor de primăvară, în care bobul mic al acestei precipitații domină.

În ceea ce privește categoria gramaticală, pentru fiecare grup lexical/paradigmă lexicală, cel al *măzărichii* și cel al *grindinii*, avem atestate: două verbe, *băburî* (în Banat) și *țurțura* (în Moldova) pentru (a), și un singur verb, *grindină* (general) pentru (b).

Nu avem atestate adjective în DFA pentru acest subcâmp lexical.

3.2.4. Subcâmpul lexical al *ceții* este bogat, marcând referențial o serie de aspecte geografico-climaterice în care structura *ploilor* și cea a *nebulozităților* se întrepătrund cu trăsăturile specifice fenomenului analizat. Atragem din nou atenția asupra faptului că indicarea *ceții* ca element prototipal al grupului nu înseamnă considerarea acestuia ca element supraordonat față de *negură* sau *pâclă*. Este, de altfel, și unul dintre motivele pentru care apelăm la acest termen al semanticii prototipale extinse (în sensul în care utilizează Kleibert termenul).

Ca să redăm, din punct de vedere meteorologic, cu exactitate denumirea câmpului lexical al fenomenelor meteorologice cuprinse în acest paragraf ar trebui să utilizăm titulatura științifică adecvată, respectiv: „condensarea vaporilor de apă în stratul inferior al atmosferei”.

Din aceeași perspectivă științifică, ceața este mai apropiată de nebulozități decât de precipitații, câtă vreme norii reprezintă „condensarea vaporilor de apă în atmosfera liberă” (cf. APOSTOL 2000, p. 57). Deși vom analiza infra (§ 5) o serie de aspecte lingvistice generale privind sintagmele și îmbinările mai mult sau mai puțin stabile de cuvinte, vom enumera în continuare sintagmele științifice definite (de E.T.) s. v. CEAȚĂ (sintagme care limpezesc multe aspecte ale chestiunii), pentru a exemplifica, în mod elementar, marea complexitate a taxonomiei fenomenului meteorologic analizat acum și pentru a evita descrierile minuțioase ale specialiștilor făcute, evident, în registrul fizicii meteorologice: *banc de ceață*, *ceață adiabatică*, *ceață arctică*, *ceață care îngheață*, *ceață cu cer invizibil*, *ceață de advecție*, *ceață de aer tropical* (sau *a aerului tropical*), *ceață de amestec*, *ceață de evaporare* (sau *de evaporație*), *ceață de fum*, *ceață de gheață* (sau *înghețată*), *ceață de inversiune*, *ceață de litoral* (sau *litorală*), *ceață de munte*, *ceață de pantă* (sau *de versant*), *ceață de radiație* (sau *radiativă*), *ceață frontală*, *ceață înaltă de inversiune*, *ceață în* (sau *la*) *înălțime* = nor stratus, *ceață la sol* (sau *joasă*), *ceață maritimă*, *ceață musonică*, *ceață postfrontală*, *ceață precipitabilă*, *ceață prefrontală*, *ceață umedă*, *ceață urbană* (sau *de oraș*), *ceața mărilor arctice*, *curcubeu în ceață*, *depunerea din picături foarte fine de ceață*, *disiparea* (sau *risipirea*) *ceții*.

IV. Precipitațiile

Enumerăm lexemele implicate în studiu: *bai* s. n.; *bastará* s. f. (Munt.) „ceață în timpul verii, periculoasă pentru semănături”; *băznărie* s. f. (nordul Transilv.) „beznă”; *bârnă*¹ s. f. (Munt.) „ceață”; *boaghe* s. f. (nordul Munt.) „ceață mai ales pe munți”; *bungineală* s. f. (estul Olt.) „ceață”; *buracă* (2) s. f. „ceață”; *bură*¹ (3) s. f. (Ban., Criș.) „ceață”; *burăț* s. n. (Transilv.) „ceață pe munți”; *burhai* (1) s. n. „ceață în timpul dimineții”; *burnă* s. f. (2) „burhai (1)”; *burniță* (2) s. f. (vestul Munt., centrul Olt.) „ceață”; *buștină* s. f. (Transilv., nordul Munt.) „burhai (1); negură pe munți”; *ceață* s. f.; *cețarie* s. f. (sud-estul Ban.) „ceață”; *cețos* adj. „cu ceață, plin de ceață; întunecat de ceață”; *chidă* vb. I. intranz. (estul Mold., Ban.) „a cădea chidă (3)”; *chidă* (3) (sudul Transilv.) „pâclă (în munți)”; *îmbungeneală* s. f. (centrul Olt.) „ceață”; *îmburá* vb. I refl. 1. „a se învălui în ceață”; *îmburat* adj. 1. „care este acoperit de ceață”; *împâcli* vb. IV refl. „a se acoperi cu pâclă (1)”; *împâclit* adj. „care este acoperit cu pâclă (1)”; *încețoșă* vb. I refl. „a se lăsa ceața; a se înnegura (2)”; *înnegurá* vb. I 1. tranz. „a acoperi cu negură”, 2. refl., intranz. „a se acoperi cu ceață, a se lăsa ceața; a se încețoșa”; *măgură* s. f. (Transilv., Munt.) „ceață”; *mocirlă* s. f. (Mold.) 1. „ceață”; *nebulos* adj. „care este acoperit de ceață”; *nebulozitate* (2) (rar) „ceață ușoară; pâclă”; *negură* s. f. „pâclă”; *negureală* s. f. „ceață”; *negureață* s. f. „pâclă”; *neguros* adj. „cețos”; *păcură* s. f. (Transilv.) „ceață (deasă)”; *păcleață* (sud-estul Olt.) „ceață”; *pâcliță* (2) s. f. (estul Mold.) „ceață”; *pâclos* adj. „cețos”; *pârceală* s. f. (estul Munt.) „ceață (deasă)”; *pârci* subst. (1) (sudul Transilv., sud-vestul Olt.) „ceață (deasă) (mai ales în timpul iernii)”; *pufă* s. f. (Olt.) „pâclă (1)”; *rodie* s. f. 1. (sud-estul Criș.) „ceață dăunătoare pentru fructe și pentru semănături”; *tană* s. f. (Olt.) „ceață rară”; *tonoh* s. n. (nord-estul Transilv.) „pâclă (1)”; *tuman* s. n. (nordul Dobr.) „ceață; pâclă”; *vapor* s. m. 1. (învechit; mai ales la pl.) „ceață”.

3.2.4.1. Termenii științifici sunt: *bai* (denumire luată din franceză pentru un fenomen specific Chinei și Japoniei⁴⁶), *nebulozitate* (2) (termen rar, desemnând atât ceața ușoară cât și pâcla, pătruns difuz semantic în limbajul comun cf. DFA s. v.) și *vapor* (1) – lexem învechit, utilizat mai ales la plural, care înseamnă „ceață”. Ultimul este utilizat de Amfilohie Hotinul în traducerea din limba italiană a unei lucrări de fizică, păstrată într-un manuscris de la sfârșitul secolului al XVIII-lea, intitulată: *Gramatica fizicii*. Reluăm din DFA s. v. un citat semnificativ: „Vaporii ori ceți sunt o mulțime de particule apoase, osebite de pe fața apii și de pe a pământului umed” (p. 152).

Circulă atât în Tp cât și în Ts: *ceață*, *nebulos*, *pâclă*, dar o serie de termeni pătrund în masa comună a explicațiilor meteorologice prin buletinele meteo din mass-media: *încețoșă*, *înnegurat*, *negură*, *neguros*, *pâclos*.

Desemnează „ceață” termenii: *bârnă*¹ în unele zone din Muntenia, *bungineală* în estul Olteniei, *buracă* (2), *bură*¹ (3) prin Banat și Crișana, *burniță* (2) în vestul Munteniei și centrul Olteniei, *cețarie* în sud-estul Banatului, *îmbungeneală* prin centrul Olteniei, *măgură* în zone din Transilvania și Muntenia,

⁴⁶ Pentru delimitarea obiectului de studiu, am evitat de cele mai multe ori introducerea fenomenelor atmosferice străine teritoriului de limbă română. Am păstrat astfel de lexeme acolo unde frecvența termenului corespunzător fenomenului străin este mare în sursele DFA.

mocirlă (1) se zice prin Moldova, *păcleață* în sud-estul Olteniei, *păcliță* (2) în estul Moldovei. Toate aceste substantive sunt feminine. Nu par a exista decât diferențe diatopice, sursele indicând semnificat unic.

Diverse tipuri de ceață sunt desemnate de: *bastară* „ceață în timpul verii, periculoasă pentru semănături”; *boaghe* „ceață mai ales pe munți”; *buragă* (cf. BURACĂ 2) în Banat înseamnă „ceață caldă care vine imediat după ploaie, dăunătoare culturilor agricole”; *burăț* „ceață pe munți”; *burhai* (1), *burnă* (2) și *buștină* denumesc „ceața în timpul dimineții”; *păcură*, în Transilvania, și *pârceală*, în estul Munteniei, numesc „ceața (deasă)”; *păclă* este „ceață (deasă) care se formează mai ales dimineața și seara”, ca și *negură* sau *negureață*, ca *pufă* ori *tonoh*; *pârci* – „ceață (deasă) (mai ales în timpul iernii)”; *pârci* poate numi în sudul Transilvaniei și sud-vestul Olteniei și „ceață deasă din timpul iernii”; *rodie* (1) – „ceață dăunătoare pentru fructe și pentru semănături”, iar *tana* înseamnă în Oltenia „ceață rară”.

Acțiunea făcută de aceste fenomene este exprimată mai ales de verbe: *împâcli*, *începoșă*, *înnegură*, toate cu circulație generală în limba populară. De asemenea, apar atestate și verbe: *chidă* (în estul Moldovei și în Banat), *îmbură* (atestat începând cu LB).

3.2.5. Subcâmpul lexical conturat în jurul lexemului *lapoviță* se situează ultimul în analiza din acest studiu pe baza unor considerente care țin de structura lui semantică. Se poate remarca, în toate celelalte situații anterioare, faptul că în fiecare grup semantic există o masă lexicală apreciabilă de elemente care: i) desemnează printr-unul și același lexem mai multe fenomene atmosferice – în funcție de reprezentarea diastratică (comun *versus* regional) și diatopică (dialectală) a fenomenelor respective; ii) desemnează același fenomen atmosferic prin termeni diferiți, individualizați în special la nivel dialectal.

Subcâmpul desemnat prin *lapoviță* („ploaie amestecată cu ninsoare”) conține, în mod esențial, **numai** lexeme care semnifică stări atmosferice care cuprind procese atmosferice intermediare, amestecate.

Le enumerăm, ca și până acum, într-o primă ordonare strict alfabetică: *burniță* (3) s. f. (Bucov., Mold., Ban.); *chidă* (4) s. f. (nordul Munt.); *fâșcală* s. f. (sud-estul Ban.); *ferfeleagă* s. f. (sud-vestul Criș.); *fleace* s. f. (Maram.); *fleascotiță* s. f. (sudul Maram.); *fleașcă* s. f. (Olt.); *flécere* s. f. (nord-vestul Maram.); *flecuí* vb. IV. intrans. (vestul Maram., nordul transilv.) „a lapovița”; *fleoșcoviță* s. f. (vestul Olt.); *fleşcăială* s. f. (Olt.); *fleşteriță* s. f. (nord-vestul Maram.); *flizgău* s. n. (vestul și nordul Mold.); *flizguí* vb. IV. (vestul și nordul Mold.) „a lapovița”; *frișcăială* s. f. (estul Ban.); *lapoviță* vb. I. intrans. impers. (Ban., Criș.) „a cădea lapovița (1)”; *lapoviță* (1) s. f. „ploaie amestecată cu ninsoare”; *mâzgoală* s. f. (Bucov.); *mizguială* s. f. (nord-estul Munt.); *ploion* subst. (Bucov.); *polegniță/polejniță/polevniță* (6) (Ban.); *polei* (3) s. n. (estul Mold., Munt., sud-estul Olt.); *polície* (4) s. f. (estul Mold.); *sfic* (2) s. n. (Olt., Ban.); *slotá* vb. I. intrans. impers. (Maram., Bucov., Munt., Olt.) „a lapovița”; *șiclu* s. n. (vestul Criș.); *șlapiță* s. f. (Ban.); *șlepoiță* s. f. (sudul Transilv.); *țarai* s. n. (2) (Maram.); *țurțurică* (2) (sudul Ban.); *zăpodie* (2) (Olt.); *zloată* s. f. (și învechit), *zoală* (2) s. f. (Mold.); *zvlog* subst. (sud-estul Munt.) (n-a fost reținut în DFA, apare atestat în NALR–MD h 526 pc.777). Toate substantivele desemnează „lapovița”, suprapunerea elementelor atmosferice fiind decelată printr-o semnificație unică. Toate au genul feminin, cu excepțiile: *flizgău*, *sfic*, *polei* (3), *șiclu* și *țarai* (s. n.) și a substantivelor cu plural neatestat – *ploion* și

zvlog.

Menționăm și sintagmele pentru a marca, încă o dată, suprapunerile de semnificație de care am vorbit mai sus – toate au semnificația „lapoviță” sau „a lapoviță”: (Ban., Criș.) *ploaie cu nea*, (Mold.) *ploaie cu ningău*, (Maram., nordul Transilv., Bucov., Mold., Criș.) *ploaie cu omăt (în două)*, (nordul și sudul Transilv., Mold., sudul Dobr., Munt., Olt., Ban.) *ploaie cu zăpadă*, (Mold.) *zoală de omăt*, (nordul Bucov.) *a zoli cu omăt* (cf. *zoli*) etc.

Verbele reținute în DFA cu sensul „a cădea lapoviță” sunt: *flecuí*, *flizguí*, *lapoviță* și *slotá*, formarea lor fiind pusă în legătură cu substantivul corespunzător.

§ 4. Structura gramaticală a subcâmpului lexico-semantic al precipitațiilor

Însumând cele menționate anterior, în prezentarea fiecărui grup lexical în parte, putem spune că substantivele feminine sunt net majoritare, acoperind peste 65% din lexemele categoriei analizate.

Capacitatea de a forma verbe corespunzătoare concludente, la nivelul limbii comune sau, mai ales, la nivelul graiurilor dialectale, este foarte mare, în raport cu lexemele aparținând celorlalte câmpuri lexicale. Din totalul termenilor care desemnează precipitațiile, peste cincizeci sunt verbe și numesc acțiunea acestor precipitații și procesele suferite.

Insistăm asupra acestui aspect pentru că el este caracteristic Tp, cum am arătat și în *Introducere* (§ 7.2.), Ts fiind mult mai restrictivă la acest capitol (în seria denumirilor științifice sunt preluați frecvent termeni din limba populară).

Domină caracterul intransitiv al verbelor. Enumerăm verbele (și) intransitive, multe dintre ele cu valoare impersonală: *báte*, *băburá*, *brumá* (și impersonal), *burá* (și impersonal), *burhăiá* (și impersonal), *burniță* (și impersonal), *buruí* (și impersonal), *cérne* (și unipersonal), *chidá*, *flecuí*, *flocăli*, *floticí*, *flușturá*, *fluturí*, *frișcăi*, *fufulá* (și impersonal), *fulguí* (și impersonal), *grindiná*, *îmburá*, *înnegurá*, *lapoviță*, *mizguí*, *mocirlí*, *níngé* (și impersonal), *păsătuí*, *picá*, *picotí*, *picurá*, *picurezá* (și impersonal), *pișcurá*, *plouá* (și impersonal), *răpăi*, *rouá* (și impersonal), *rourá*, *slotá* (și impersonal), *spicuí* (și unipersonal), *țâorá*, *țârâi*, *țicurá* (și impersonal), *țurțurá* (și impersonal), *vărsá* (și impersonal), *zglotí* (și impersonal), *zolí*.

Lexemele adjectivale, puțin numeroase, sunt formate (cu o excepție, *chișav*, împrumutat din bulgară) de la substantivele sau verbele corespunzătoare: *cețós*, *-oásă*, *îmburát*, *-ă*, *împâclít*, *-ă*, *negurós*, *-oásă*, *pâclós*, *-oásă*, *pișcurát*, *-ă*, *ploiciós*, *-oásă*, *plóinte* (1) adj. invar., *plourós*, *-oásă*, *vlohíșă* (f.).

În terminologia științifică sunt foarte puține lexeme adjectivale și sunt caracteristice atât meteorologiei, cât și fizicii: *frontal*, *-ă*, *meteóric*, *-ă*, *ploiós*, *-oásă*, *precipitábil*, *-ă*.

§ 5. Îmbinările de cuvinte

5.1. Câmpul lexico-semantic al *precipitațiilor* cuprinde cca 250 îmbinări stabile de cuvinte. Cuprindem aici atât compusele, locuțiunile, expresiile, sintagmele, cât și structurile elastice, îmbinările (mai puțin) stabile de cuvinte, plasate lexicografic prin paranteze tehnice specifice. De exemplu: (s. v.

PLOAIE) „(Urmă de determinări care desemnează felul)^{1D} (Transilv., Dobr.) *Ploaie cu furtună...*; (Transilv., Mold., Ban.) *Ploaie cu vânt (mare)...*; (Mold., Munt.) *Ploaie cu vișor (vișoră)...*; (Ban.) *Ploaie cu vijulie...*; *Ploaie cu ninge...*; (Maram.) *Turlaș de ploaie cu vântoasă...*; (Mold.) *Pluie cu cumpânî...*; (Mold.) *Ploaie cu piatră...*”.

Sintagmele și/sau îmbinările de cuvinte (mai mult sau mai puțin libere) de la nivelul limbajului științific sunt mai multe și mai ample dezvoltate, dar aceste structuri lexicale nu lipsesc nici în limba populară, mai ales la nivelul graiurilor.

5.1.1. În general, în terminologia fenomenelor atmosferice, *compusele* sunt extrem de puține (cf. *cornul-caprei*, *soare-apune*, *traistă-goală*). Ele lipsesc din grupul lexical analizat în studiul de față. Situația este identică în cazul *locuțiunilor*.

5.1.2. Expresiile din Tp domină indiscutabil câmpul lexical al precipitațiilor.

Cele mai multe s-au încheat în subcâmpul lexical al *ploi* (cf. *supra* 3.2.).

Dăm câteva exemple:

(Ban., în expr.) *A cerne mereu* = a ploua mereu (v. *ploua*) (s. v. CÉRNE);

A se lumina a (sau *de*) *ploaie* = (despre cer, văzduh) a avea o lumină difuză care anunță venirea ploi (s. v. LUMINĂ);

A ploua ca prin sită = a ploua mărunț și des (s. v. PLOUĂ);

A ploua cu găleata (sau *cu donița*, *cu cofa* ori *ca din cofă*) (s. v. PLOUĂ) = a ploua foarte tare, cu picături mari și repezi.

(Ban.) *A ploua mereuș* (sau *mereu*) = a ploua mărunț, domol (s. v. PLOUĂ);

Plouă de vară = plouă torențial (s. v. PLOUĂ);

(Nordul Bucov.) *A zoli cu omăt* = a lapovița (s. v. ZOLÍ)

5.3. În privința sintagmelor și a îmbinărilor stabile de cuvinte, situația se diversifică în funcție de caracterul popular sau științific al structurii lexicale.

Sintagmele din terminologia populară sunt antrenate de masa lexicală a unor termeni cu sinonimie bogată, așa cum este lexemul *fulg*. Tot ce se corelează sinonimic cu articolul FULG, toată seria sinonimică a acestuia, are completările sintagmatice (marcate sau nu lexicografic): *de zăpadă*, *de nea*, *de omăt* cu diferențieri adesea semnificative. De exemplu, *fir de zăpadă* sau *fir de nea*, *lostopan de zăpadă* sau *de omăt*, *foștomoc de nea*, *foloștină de zăpadă*.

Flușture semnifică „fulg” fără o indicație sintagmatică suplimentară. Admițând că nu tipul întrebării și tehnica anchetei dialectologice fac diferența, *fluture* funcționează cu același sens „fulg” mai ales în sintagmele: *fluture de zăpadă* sau *fluture de omăt* ori *fluture de nea*. Putem specula, atrăgând atenția asupra faptului că cele două forme nu sunt, probabil, încadrabile sub același lexem (*fluture* cu varianta lexicală *flușture*) nu numai din motive diatopice (de altfel, această diferențiere nu este maximă), ori etimologice (faptele aici sunt interdeterminate), ci, mai ales, datorită structurilor sintagmatice în care este prins *fluture* (*de nea*). Această deosebire poate fi interpretată ca o independență lexicală sporită a lui

IV. Precipitațiile

flușture (astfel mai bine individualizat lexematic) comparativ cu *fluture*.

O formație sintactică precum *a ninge-n două cu ploaie* = a lapovița (s. v. NÍNGE) este o îmbinare stabilă de termeni. La fel: *plouă de toarnă cu ciutura* = plouă foarte tare. Trimitem și la cazurile de tipul: *bură de ploaie* s. v. BURĂ („mai ales complinit prin «de ploaie»”) sau *plouă de varsă* = „ploaie torențială” s. v. VĂRSĂ.

De altfel, termenul central *ploaie* prezintă serii întregi de determinări cuprinse sintagmatic. Le sistematizăm, reproducându-le lexicografic:

„(Maram., nordul Transilv., Bucov., Mold., Criș.) *Ploaie cu omăt (în două)* (sau, Ban., Criș., *cu nea*, Mold., *cu ningău*, nordul și sudul Transilv., Mold., sudul Dobr., Munt., Olt., Ban., *cu zăpadă*) = lapovița (1); *Burhai de ploaie* v. burhai²; (Nordul Transilv.) *Hânsă de ploaie* v. hânsă; *Ploaie cu gheață* = ploaie cu grindină; *Ploaie de gheață* (sau *înghețată*) = mazărice. (Mold., Dobr., Munt.) *Ploaie mocănească* = ploaie mărunță, de lungă durată”.

Am menționat (cf. *supra* 3.2.1.1.) situația specială a sintagmei *ploaie torențială* = 1) (Ts) ploaie frontală, intensă și de lungă durată; 2) (Tp) ploaie puternică și de scurtă durată (s. v. PLOÁIE).

În privința structurii sintagmatice a semnificației Tp „mazărice” avem o serie relevantă sinonimic pentru termenul respectiv, pusă în legătură cu perioada de sfârșit de iarnă și început de primăvară a fătării mieilor, fapt care proiectează mentalul de breaslă al păstorului spre fenomenul atmosferic descris, *măzăricea*: (Maram., Transilv.) *țărâul mieilor* (s. v. ȚĂRAI); (nordul Maram., vestul Transilv., Olt.; cu sens colectiv) *țurțarii mieilor* (s. v. ȚĂRȚAR); (Maram., Transilv., Criș.) *țurțalăii mieilor* (s. v. ȚURȚALĂU); (Maram., Transilv., Ban.; mai ales la pl.) *țurțureii mieilor* (s. v. ȚURȚUREL). Se remarcă zona dialectală extinsă geografic pe un areal semnificativ care cuprinde Banatul, Crișana, Transilvania, Maramureșul și Oltenia.

Sintagmele științifice sunt extrem de numeroase și sunt înregistrate în toate dicționarele și manualele de meteorologie. De multe ori avem de-a face cu simple îmbinări de cuvinte de grade diferite de stabilitate care reprezintă elemente taxonomice care numesc, marchează diverse (sub)clase, (sub)categorii specifice disciplinei.

Dăm o suită de exemple (există multe altele, ușor reperabile în DFA datorită tehnicii lexicografice speciale menite să reliefeze exact această structură lexicală a îmbinărilor stabile clasificatorii la nivelul Ts): *apă atmosferică* (s. v. APĂ) = apă care se găsește în aerul atmosferic sub formă de vapori sau de produse de condensare a acestora, în suspensie; *apă higroscopică* (s. v. HIGROSCOPIC); *apă meteorică* (s. v. METEORIC); în articolul AVERSĂ, avem: *aversă de lapoviță* „precipitație de scurtă durată formată din picături de ploaie și fulgi de zăpadă”, *aversă de ploaie* „precipitație de scurtă durată formată din picături de ploaie, însoțită frecvent de descărcări electrice și, mai rar, de grindină”, *aversă de zăpadă* (sau *de ninsoare*) „precipitație (ninsoare) de scurtă durată, cu început și sfârșit brusc, care prezintă în intervalul producerii ei schimbări de intensitate foarte rapide, fiind formată din fulgi de zăpadă de dimensiuni mari”; *bură marină* „picături fine de apă luate de vânt de pe crestele valurilor mării și purtate la distanțe mici în atmosferă”; *burniță care îngheață* (sau *suprarăcită*) „picături de precipitații care îngheață la contactul cu solul sau cu obiectele expuse, formând astfel o peliculă sau un strat de gheață transparentă

(polei)”; *ceață de pantă* (sau *de versant*) „ceață formată prin răcirea adiabatică a aerului în ascensiunea lui pe pantele munților”; *depunere din picături fine de ceață* „depunere de picăturile nesuprarăcite din ceață (sau nori) pe obiecte a căror suprafață are o temperatură mai mare de 0° C”; *granule* (sau *boabe* ori *greloane*) *de grindină* „fragmente transparente sau translucide de gheață cu forme sferice sau neregulate și diametre între 5 și 50 mm, uneori mai mari, care se asociază câteodată în blocuri neregulate, alcătuite dintr-un nucleu mat, înconjurat de un strat de gheață transparentă sau de straturi alternative transparente și mate, care se formează prin înghețarea apei suprarăcite din partea mediană a norilor Cumulonimbus, pe granulele de mazărice moale incomplet înghețate”; *păclă uscată* „litometeor caracterizat prin suspensia în atmosferă a unor particule solide de dimensiuni microscopice, care dau aerului un aspect opalescent”.

Termenul generic al câmpului lexical, PRECIPITAȚIE, înglobează un număr mare de sintagme: *celulă de precipitații*, *curent de precipitații*, *inversiune de precipitații*, *precipitație care îngheață*, *precipitații ciclonice*, *precipitații convective* (sau *de convecție*), *precipitații externe*, *precipitații frontale*, *precipitații interne*, *precipitații lichide*, *precipitații în altitudine*, *precipitații orajoase*, *precipitații orografice*, *precipitații probabile maxime*, *precipitații solide* etc.

§ 6. Dominantele etimologice

Câmpul lexico-semantic al *precipitațiilor* reflectă, în structura etimologică a termenilor săi, aproape toate posibilitățile de alcătuire (moștenire, influențe, derivare etc.) a formelor și cuvintelor limbii române identificate de lingviștii specialiști ai istoriei limbii și etimologiști⁴⁷.

Vom prezenta aspectele cele mai relevante încercând să sistematizăm mulțimea de situații specifice *precipitațiilor*.

6.1. O primă categorie este formată din termenii moșteniți din latină cu sens care desemnează clar și direct un fenomen atmosferic specific grupului analizat (redăm exemplele adăugând sursa selectată de autorul articolului conform normelor DFA)⁴⁸: *ceață* < lat. *caecia* (DA); *fulg* < lat. pop. **fulgus*, -a, -um (DA); *grindină* < lat. *grandinare* (DA); *grindină* < lat. *grando*, -*inem* (DA); *nea* < protorom. */*nIβ-e/* (DÉRom). Cf. corelatul lat. *nix*, *nivis*⁴⁹; *negură* < lat. *nebula* (DLR); *ninge* < lat. *ningere* (DLR, CIORĂNESCU, D. ET.); *păcură* < lat. *picula* (DLR); *ploaie* < lat. **plovia* (DLR); *plointe* < lat. *plovens*, -*entis* (DLR); *plouă* < lat. *plovere* (DLR); *roua* < lat. *rorare* (DLR).

Un număr de cuvinte moștenite din latină desemnează în limba română precipitații prin sensuri neatestate și/sau nedisociate clar în masa semantică a lexemului latinesc. Pentru că ne-am propus să indicăm numai etimologiile termenilor care desemnează fenomene atmosferice (precipitații, în cazul de față) consultarea surselor etimologice s-a făcut cu multă dificultate. Acolo unde am avut posibilitatea de

⁴⁷ Cf. Sala, 1988, 1999.

⁴⁸ Cf. și considerațiile privind protorom. */*nIβ-e/* (DÉRom), protorom. */*plɔβ-e-/* în Florescu 2015.

⁴⁹ Delorme 2011-2014 în DÉRom 1 s. v. */*nIβ-e/* I. [C.F.]

IV. Precipitațiile

a găsi în TLL⁵⁰ sensul respectiv, sau acolo unde accepția atmosferică poate fi identificată în mod clar, în semantica generală a cuvântului latinesc, am indicat, de asemenea, lexemul ca moștenit: *piatră* „grindină” < lat. *petra* (DLR), sau *vărsă* „a ploua foarte tare” < lat. *versare* (DLR). În cazurile în care această identificare nu a putut fi făcută⁵¹ din varii motive, posibila sursă latinească este invocată conform celor arătate în *Normele DEA*. Este vorba de lexeme ca: *floc* – cf. lat. *floccus* (DA), *cerne* – cf. lat. *cerno*, -ere (MDA), *spic* – cf. lat. *spicum* (DLR).

Prin consultarea tuturor surselor menționate, considerăm *fluture* „fulg”, atestat în Maramureș, Transilvania, Banat și Crișana (în sintagmele *fluture*, *de zăpadă*, *fluture de omăt* și *fluture de nea*), ca „Evoluție lexicală pe teren românesc (< lat. **fluttulus*, MDA)”.⁵²

Unele dintre aceste etimologii vor suferi, probabil, modificări atunci când vor fi publicate în întregime uneltele de lucru de referință: DELR și DÉRom.

6.2. Cuvintele intrate în română din vechea slavă și din slavonă sunt relativ reduse ca număr.

Beznă „negură groasă” (atestat în Transilvania) < v. sl. *bezdŭna* „abis”, poate fi un sens dezvoltat pe terenul limbii române, consultarea lexiconului lui Miklosich⁵² nu ne-a putut clarifica acest aspect. Dar, ținând cont de suprapunerea referențială a celor două semnificații, este foarte probabil ca denumirea fenomenului atmosferic respectiv să fi fost cuprinsă în cuvântul vechi slav. Termenul românesc poate avea și origine slavonă câtă vreme cuvântul cu sensul general „abis, genune” este atestat și în accepție religioasă „adâncimea iadului”.

Mai menționăm: *cumpănă* < v. sl. *копѣна* (MDA); *mană* < v. sl. *манѣ* (dar și gr. *μάννα*) (DLR); *potop* < slavon. *по́топъ* (DLR); *puhoi* < v. sl. *по́хонь* (DLR); *zăpadă* < v. sl. *zapadŭ* (PHILIPPIDE, O. R. II, 80, SCRIBAN, D., CIORĂNESCU, D. ET.)⁵³ [E.T.]; *zloată* < v. sl. *цлѣта* (DLR).

Ceva mai numeroși sunt termenii preluați din bulgară și sârbă, mai rar din ucraineană sau rusă: *lapoviță* < bg. *лаповица* (DLR), sb. *lapovica* (CIORĂNESCU, D. ET.) [A.B.]; *lospă* < ucr. *лодѣа* (DLR); *mâzgă* < bg. *мѣзга*, *меzга* (DLR); *poledită* < bg. *полѣдица*, sb. *poledica* (DLR); *pârpără* < sb. *prpor* (DLR); *tucie* < ucr. *ту́ча* (DLR); *tuman* < rus., ucr. *туман* (DLR); *zbec* < sb. *zbec* (DLR) etc.

Din maghiară provin: *chidă* < magh. *köd* (DA); *rodie* < magh. *ragya* (DLR); *șiclu* < magh. *sikló* „alunecos” (DLR); *turlaș* < magh. *torlasz* (DLR); *uzoni* < magh. *özön* (DLR); *zai* < magh. *zaj* (DLR) etc.

Vântură provine din săsescul *wantrud*, *wandrud* (DLR).

⁵⁰ Reamintim (cf. *supra* I. 4.4) alte surse verificate în permanență, pe lângă dicționarele etimologice ale limbii române: TLL, Ernout, Alfred, Meillet, Antoine (1959⁴ [1932¹]). *Dictionnaire étymologique de la langue latine. Histoire des mots*, Paris, Klincksieck; REW³; OLD.

⁵¹ Lipsa timpului exegetic necesar unor astfel de cercetări este, de asemenea, una din cauzele care au lăsat multe situații nerezolvate. Materialul DFA adunat va fi, însă, cuprins în alte viitoare studii de diseminare a cercetării cuprinse în proiect.

⁵² Miklosich, Franz (1862-1865). *Lexicon Paleoslovenico-Graeco-Latinum*, Viena, Braumüller.

⁵³ Nu preluăm etimologia propusă în DLR și MDA: „Postverbal de la *zăpădi*”.

6.3. Neologismele sunt preluate cu preponderență din franceză, mai rar din latină, germană neogreacă sau italiană. Se adaugă, mai ales după 1980, influența engleză. Etimologia multiplă apare acolo unde termenul din Ts este atestat, în aceeași epocă, din surse diverse, traduse, calchiate din limbi diferite. Enumerăm în acest sens câteva exemple semnificative: *hidrometeor* < fr. *hydrométéore*, germ. *Hidrometeore* (MDA); *meteor* < it. *meteora*, ngr. *μετέωρον*, fr. *météore*, germ. *Meteor* (DLR); *precipitație* < fr. *précipitation*, lat. *praecipitatio*, -onis (DLR); *acreție* < fr. *accrétion*, engl. *accretion*; *serein* < fr., engl. *serein* (VILLENEUVE, p. 347, TLFi) [L.M.].

Adăugăm câteva lexeme neologice provenite numai din franceză: *aversă* < fr. *averse* (DELR), *bai* < fr. *bai* (VILLENEUVE, p. 50) [E.T.], *meteoric* < fr. *météorique* (DLR), *vapor* < fr. *vapeur* (DLR).

6.4. Identificarea etimologiei privind sintagmele sau îmbinările stabile de cuvinte pune, și în cazul *precipitațiilor*, ca pe tot parcursul cercetării de față, probleme multe, de tip special.

Vom prezenta un caz punctual, spre o mai limpede prezentare a modalității de desfășurare a analizelor. În articolul GRANULĂ, autoarea acestuia a trebuit să identifice diferența dintre *granulă de gheață* și *granulă de grindină*, ambele cu circulație în arealul științific al precipitațiilor. În nota sintetică de subsol se remarcă, în prealabil, diferențele dintre cele două sintagme și, deosebirile strict științifice dintre *gheață* și *grindină*. Numai după ce noțiunile meteorologice au fost perfect înțelese (cu ajutorul documentației și a specialistului meteorolog) s-a putut avansa în identificarea etimologiei: „Sintagma *granule de gheață* este, evident, împrumutată din fr. *granules de glace*..., care impune accentul termenului de bază, în comparație cu termenul care deja exista în limba română, *grânul* s. n. «grăunte mic, grăuncior», atestat în 1931 (CADE); menționăm că SCRIBAN, D. consideră incorecte variantele *granul* și *granulă*. Sintagma *granule de grindină*, care pare a fi creată pe teritoriul limbii române, după modelul sintagmei *granule de gheață*, este echivalentă cu termenul fr. *grêlon*, derivat din fr. *grêle* „grindină”, cf. TLFi. Recent (v. atestarea din BOGDAN 2006) a fost creată sintagma *greloane de grindină* prin probabila contaminare a sintagmei *granule de grindină* cu termenul *greloane*, preluat din franceză, sau din nevoia determinării termenului împrumutat, *greloane*, prin *grindină*. *Boabe de grindină* se remarcă prin uzul unui termen autohton [A.B.]”.

Termenii care conțin, adesea, cele mai multe îmbinări stabile sunt elementele dominante ale fiecărui subcâmp lexico-semantic, cuvintele extinse atât în Tp cât și în Ts, pentru că îmbinările sintagmatice ale acestora glisează între împrumut și calc, între preluarea „mot-à-mot” și corelarea directă cu echivalentul popular. Iar această corelare presupune, de fiecare dată, o adaptare noțională și o disociere precisă conform cerințelor disciplinei meteorologice. Ceea ce duce, ca în exemplul de mai sus, la diferențe fizico-meteorologice (pe care vorbitorul ingenuu nu le cunoaște decât intuitiv, deci aproximativ, prin urmare adesea incorect științific). Din această cauză, ca să continuăm disocierea *gheață/grindină*, la nivel științific ea înseamnă: GRINDINĂ „hidrometeor constituit din sferule sau fragmente de gheață cu diametre între 5 și 50 mm, uneori mai mari, care se asociază ...”, iar GHEAȚĂ în sintagma care ne interesează aici, *granule de gheață* „hidrometeor format din fragmente transparente ori translucide de gheață cu forme sferice sau neregulate și diametre de 1 și 5 mm, care iau naștere...”.

În cazul unui articol complex ca PLOAIE (redactat de C.F.), etimologiile stabilite pentru sintagmele

IV. Precipitațiile

sale științifice provin toate din franceză fiind identificate atât în TLFi, cât și în unul dintre cele mai corecte (și lingvistic) site-uri de meteorologie din lume:

(TP = Baza de date de terminologie și lingvistică a guvernului Canadei <http://www.btb.termiumplus.gc.ca/tpv2alpha/alpha-fra.html?lang=fra>)

Ploaie artificială – cf. fr. *pluie artificielle* (TLFi). *Ploaie de noroi* – cf. *pluie boue* (TP). *Ploaie de sânge* – cf. fr. *pluie de sang* (TLFi). *Ploaie de sulf* – cf. fr. *pluie soufre* (TP). *Ploaie echinocțială* – cf. fr. *pluie équinoxiale* (ib.). *Ploaie excedentară* – cf. fr. *pluie exedentaire* (ib.). *Ploaie musonică* – cf. fr. *pluie mousson* (ib.). *Ploaie torențială* – cf. fr. *pluie torrentielle* (ib.).

Vom reproduce, de asemenea, etimologiile sintagmelor științifice cuprinse s. v. CEAȚĂ (în completarea celor enumerate *supra* 3.2.4) (redactat de E.T.) care exemplifică situația etimologiilor duble, din franceză și engleză:

Banc de ceață – cf. fr. *banc de brouillard*, engl. *fog bank* (VILLENEUVE, p. 51). *Ceață arctică* – cf. fr. *brume arctique*, engl. *arctic haze* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). *Ceață care îngheață* – cf. fr. *brouillard givrant*, engl. *rime fog* (VILLENEUVE, p. 65). *Ceață de advecție* – cf. fr. *brouillard d'advection*, engl. *advection fog* (id. ib. p. 64). *Ceață de aer tropical* – cf. fr. *brouillard d'air tropical*, engl. *tropical air fog* (id. ib.). *Ceață de amestec* – cf. fr. *brouillard de mélange*, engl. *mixing fog* (id. ib.). *Ceață de evaporare* – cf. fr. *brouillard d'évaporation*, engl. *evaporation fog* (id. ib. p. 65). *Ceață de fum* – cf. fr. *brouillard de fumée*, engl. *smog* (TP). *Ceață de gheață* – cf. fr. *brouillard de glace*, engl. *ice fog* (VILLENEUVE, p. 65). *Ceață de inversiune* – cf. fr. *brouillard d'inversion* (id. ib.). *Ceață de munte* – cf. fr. *brouillard de montagne*, engl. *hill fog* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). *Ceață de pantă* – cf. fr. *brouillard de pente*, engl. *upslope fog* (VILLENEUVE, p. 64). *Ceață de radiație* – cf. fr. *brouillard de rayonnement*, engl. *radiation fog* (id. ib.). *Ceață frontală* – cf. fr. *brouillard frontal*, engl. *frontal fog* (id. ib. p. 65). *Ceață la sol* – cf. fr. *brouillard au sol*, engl. *ground fog* (id. ib. p. 64). *Ceață maritimă* – cf. fr. *brouillard marin*, engl. *sea fog* (id. ib. p. 65). *Ceață musonică* – cf. fr. *brouillard de mousson*, engl. *monsoon fog* (id. ib. p. 64). *Ceață postfrontală* – cf. fr. *brouillard postfrontal*, engl. *post-frontal fog* (id. ib. p. 65). *Ceață precipitabilă* – cf. fr. *ruissellement du brouillard*, engl. *fog drip* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). *Ceață prefrontală* – cf. fr. *brouillard préfrontal*, engl. *pre-frontal fog* (VILLENEUVE, p. 65). *Ceață umedă* – cf. fr. *brouillard mouillant*, engl. *wet fog* (id. ib.). *Disiparea ceții* – cf. fr. *dissipation du brouillard*, engl. *fog dissipation* (id. ib. p. 135).

În sensul celor remarcate anterior, se poate remarca efortul de a identifica originea sintagmei franceze în cadrul unor corespondențe aproximative între denumirile românești și franceze privind ceața (*brume* și *brouillard*).

6.5. Cele mai multe cuvinte din grupul *precipitațiilor* sunt derivate pe terenul limbii române.

Prefixarea se face numai cu prefixul *în*: *îmbură* – pref. *în-* + *bură* (MDA); *încețoșă* – pref. *în-* + *cețos* (MDA); *închidă* – pref. *în-* + *chidă*; *înnegura* – pref. *în-* + *negură* (MDA); *împâcli* – pref. *în-* + *pâclă* (MDA).

Seria cea mai bogată și variată este aceea a sufixării. Există foarte multe tipuri de sufixe: substantivale, adjectivale, verbale.

Cităm o serie semnificativă de elemente care să exemplifice cât mai multe tipuri de sufixări: *băbureală* – Babură + suf. *-eală*; *băburină* – Babură + suf. *-ină*; *băznărie* – Băznă + suf. *-ărie*; *buracă* – Bură¹ + suf. *-acă*; *buratec* – Bură¹ + suf. *-atec*; *burhăială* – Burhai + suf. *-ială*; *burui* – Bur + suf. *-ui*; *lospeț* – Lospă + suf. *-eț*; *măzărar* – Mazăre + suf. *-ar*; *măzărean* – Mazăre + suf. *-ean*; *măzărică* – Mazăre + suf. *-ică*; *măzăroi* – Mazăre + suf. *-oi*; *mizguială* – Mizgui + suf. *-eală*; *mizguș* – Mizg + suf. *-uș*; *negureală* – Negură + suf. *-eală*; *negureață* – Negură + suf. *-eață*; *ningău* – Ninge + suf. *-ău*; *ninsoaie* – Nins + suf. *-oaie*; *ninsoare* – Nins + suf. *-oare*; *păsătui* – Păsat + suf. *-ui*; *pâcleață* – Pâclă + suf. *-eață*; *pâcliță* – Pâclă + suf. *-iță*; *pâclos* – Pâclă + suf. *-os*; *picătură* – Pica + suf. *-tură*; *pietricea* – Piatră + suf. *-icea*; *ploierniță* – Ploaie + suf. *-arniță*; *ploios* – Ploaie + suf. *-os*; *răpăială* – Răpăi + suf. *-eală*; *ropăi* – Rop + suf. *-ăi*; *rumejală* – Rumeji + suf. *-eală*; *scuturală* – Scutura + suf. *-eală*; *spicui* – Spic + suf. *-ui*; *țârâi* – De la țâr „sunetul produs de scurgerea în picături a unui lichid” + suf. *-ui*; *țârțârel* – Țârțar + suf. *-el*; *țârțărică* – Țârțără + suf. *-ică*; *țigănel* – Țigan + suf. *-el*; *țurțurel* – Țurțur + suf. *-el*; *țurțurică* – Țurțur + suf. *-ică*; *vlohișă* – Vloh + suf. *-ișă*.

Concluzii

Câmpul lexico-semantic al precipitațiilor cuprinde cinci subcâmpuri conturate în funcție de elementele prototipale care desemnează fenomenul atmosferic dominant atât la nivel Ts, cât și Tp: *ploaia*, *ninsoarea*, *grindina*, *ceața*, *lapovița*.

Subliniem câteva caracteristici generale: a) domină numeric elementele Tp; b) grupul central complex (Tp+Ts) este format mai ales din cuvinte moștenite (*ploaie*, *plouă*, *ninsoare*, *fulg*, *ninge*, *grindină*, *ceață*, *bâte*, *piatră*); c) conține un număr apreciabil de verbe (mai ales la nivel Tp, dar nu lipsesc nici din Ts); d) sunt semnalate foarte multe lexeme care denumesc fenomene atmosferice intermediare (din subcâmpul *lapoviței*), sau amestecate (polisemantice, cu sensuri distribuite divers diatopic și diastratic: *poledită*, *burniță*, *chidă*); e) există un număr mare de îmbinări mai mult sau mai puțin stabile de cuvinte, la nivel Ts numărul acestora fiind apreciabil; f) sunt foarte multe derivate pe terenul limbii române cu sufixe (cu *-acă*, *-ar*, *-atec*, *-ărie*, *-ău*, *-eală*/*-ială*, *-eală*, *-ean*, *-el*, *-eț*/*-eață*, *-ică*, *-icea*, *-ină*, *-ișă*, *-iță*, *-oaie*/*-oi*, *-oare*, *-os*, *-tură*, *-ui*, *-uș*); g) în arealul lexematic mai ales al *ploii* circulă în Tp, în Muntenia și Oltenia, o suită de termeni expresivi⁵⁴ care numesc, la nivelul denotativ specific perimetrului dialectal, manifestări ale ploii cu intensitate redusă.

Bibliografie

- Avram, Mioara (2001), *Cuvintele limbii române între corect și incorect*. Chișinău, Editura Cartier.
 Dragomirescu, Adina, Alexandru, Nicolae (2012), *101 greșeli de lexic și de semantică*. București, Humanitas.

⁵⁴ Pentru o sistematizare recentă a literaturii de specialitate stilistică, cf. Ioan Milică (2014: 179-191).

IV. Precipitațiile

- Florescu, Cristina (pe cale de publicare) (2015), «Mots désignant les phénomènes atmosphériques dans le DÉRom. Terminologie protoromane?», in Dworkin, Steven N., García Arias, Xosé Lluis & Kramer, Johannes (éd.): *Actes du XXVIIe Congrès international de linguistique et de philologie romanes (Nancy, 15-20 juillet 2013)*. Section 6: *Étymologie*. Nancy, ATILF.
- Milică, Ioan (2014), *Noțiuni de stilistică*. Iași, Vasiliana' 98.
- Negulici, I. D.(1848), *Vocabular român de toate vorbele străbune reprimite până acum în limba română, și de toate cele ce sunt a se mai primi d-acum înainte, și mai ales în științe*. București, Tipografia Colegiului.
- OLD = Glare, P. G. W. (ed.) (1968–1982). *Oxford Latin Dictionary*, Oxford, Clarendon.
- REW³ = Meyer-Lübke, Wilhelm (1930–1935). *Romanisches Etymologisches Wörterbuch*, Heidelberg, Winter.
- Sala, Marius (1988), *Vocabularul reprezentativ al limbilor romanice*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.
- Sala, Marius (1999), *Introducere în etimologia limbii române*, București, Editura Univers Enciclopedic.
- TLL = *Thesaurus Linguae Latinae*, 1900 - , Leipzig/Stuttgart..., De Gruyter.
- Ursu, N. A. (2004), *Împrumutul lexical în procesul modernizării limbii române literare (1760-1860)*, Iași, Cronica.
- Zafiu, Rodica (2010), «Averse», în „România literară”, 16, p. 15.

V. Depunerile

Elena TAMBA

§ 1. Prezentare generală

1.1. Descrierea generală a obiectului de studiu

Acest studiu are în vedere grupul lexical al termenilor care desemnează depunerile în limba română, ceea ce reprezintă o problemă relativ spinoasă în terminologia meteorologică. Problema se datorează faptului că pentru meteorologi, aşadar, în limbajul ştiinţific, aceşti termeni sunt discutabili, mulţi specialişti nerezuscunându-le subordonarea semantismului comun de [+ meteorologic]. Pentru vorbitorul obişnuit, însă, aşadar, în limbajul comun şi în cel popular, depunerile (de tipul *brumă*, *chiciură*, *rouă* etc.) sunt simţite ca făcând parte din zona semantică mai largă a elementelor care ţin de meteorologie.

Astfel, termenul care desemnează generic această categorie este definit, în cele mai multe lucrări lexicografice sau lucrări de meteorologie, ca „picături mici de apă sau cristale fine de gheaţă formate prin condensare ori sublimare în stratul inferior al aerului atmosferic şi depuse pe suprafaţa solului (pe obiectele de pe acesta ori aflate în aer) sau pe apă” (DFA, s. v. DEPUNERE). Practic, această definiţie marchează atât locul şi modalitatea de formare, geneza fenomenului, cât şi ideea de „aşezare”, de ieşire din zona strict atmosferică. Acest ultim aspect îi determină pe unii specialişti să nu recunoască depunerilor statutul de fenomen meteorologic în sens strict. Definiţia explică şi un alt aspect important al semantismului clasei lexicale vizate, şi anume, zona de suprapunere dintre *depuneri* şi *precipitaţii* (aspect pe care îl vom trata detaliat *infra*).

Subliniem faptul că pentru această clasă lexicală există diferenţe mari între perspectiva meteorologului şi cea a locutorului. Astfel, termenul *depunere* este specific doar limbajului ştiinţific, vorbitorul obişnuit neutilizându-l. Acest aspect este cu atât mai interesant cu cât, dimpotrivă, trecând dincolo de metalimbaj (cuvântul *depunere* pentru clasa lexicală a termenilor care desemnează acest fenomen), în limbajul comun sau popular vorbitorul recunoaşte fenomenele meteorologice care se încadrează în clasa lexicală avută în vedere (*brumă*, *chiciură*, *polei* etc.), pe când meteorologii, în general, nu încadrează aceşti termeni în sfera fenomenelor atmosferice, deşi îi discută în lucrările din domeniu.

Criteriile de delimitare a depunerilor în contextul general al terminologiei fenomenelor atmosferice ţin de diferenţa specifică pe care această clasă lexicală o presupune, şi anume, pornind de la definiţia termenului generic *meteor* prezentat ca „fenomen atmosferic (cu excepţia norilor şi a vânturilor) care

constă în precipitații, depuneri, manifestări electrice, optice sau acustice” (DFA, s. v.). Așadar, în definiția termenului generic *meteor* sunt incluse și *depuneri*. Aceeași este situația și cu termenul generic *hidrometeor*, definit în DFA ca „formă pe care o îmbracă produsele de condensare și sublimare a vaporilor de apă, în atmosferă și pe suprafața terestră”, în definiția căruia este inclusă și ideea de depunere pe suprafața terestră.

În DFA termenul *DEPUNERE* este definit strict în registrul științific: „(Mai ales la pl.; și în sintagma ***depuneri pe sol***) Picături mici de apă sau cristale fine de gheață formate prin condensare ori sublimare în stratul inferior al aerului atmosferic și depuse pe suprafața solului, pe obiectele de pe acesta ori aflate în aer sau depuse pe apă” (cf. s. v.), prin preluarea unor informații din dicționarele meteorologice (ȚÎȘTEA 1965, p. 71, CIULACHE 2003, p. 66) și prin trimiteri contextuale la alte lucrări de specialitate (APOSTOL 2000, p. 54, MĂHĂRA 2001, 154, BOGDAN 2006, p. 119, MIHĂILĂ 2010, p. 259).

Termenul *depunere* nu este uzual, el apărând mai ales în unele definiții din lucrările de meteorologie: CHÍCIURĂ s. f. „Fenomen hidrometeorologic constând dintr-o depunere de granule de gheață albicioasă pe copaci, pe obiectele subțiri etc.”; POLÉI s. f. „Depunere de gheață omogenă și transparentă, care rezultă mai ales în urma înghețării picăturilor suprarăcite de ploaie sau burniță pe obiectele a căror suprafață are temperaturi cuprinse între 0,1 și -1,0° C, foarte rar formându-se la temperaturi de -10 °C și, în mod excepțional, la -16° C, când devine mai opac și mai puțin dens, trecând către chiciura tare, granulară”; RÓUĂ s. f. „Hidrometeor care constă în depunerea pe suprafața solului sau a obiectelor de pe sol a unor picături de apă provenite din condensarea vaporilor conținuți în aerul de deasupra și care se formează, de regulă, în nopțile senine și calme ori cu vânt slab, când suprafața de depunere este răcită radiativ până sub temperatura punctului de rouă, ce rămâne, totuși, pozitivă”.

Așa cum s-a mai arătat (vezi *supra*, capitolul despre *Precipitații*, 1.1.), și pentru depuneri, există în DA/DLR unii termeni care aveau numai una sau două atestări regionale, iar în DFA au fost adăugate noi atestări: LUMÂNARE s. f. „țurțur”; NĀLOÁGĂ s. f. „zăpadă mare”; POLÍCIE s. f. „chiciură”; SCUȚ s. m. „țurțur”; STRUȚ s. m. „țurțur”; STUR s. m. „chiciură”; ȚĂȘCĂ s. f. „țurțur”; ȚĂȚĂNĂ s. f. „țurțur”; ȚICLÓI subst. „țurțur”; ȚORTOLÓȘ s. m. „țurțur”; ȚURLÓI s. m. „țurțur”; ȚURTÓI s. m. „țurțur”; ȚURTULÚC s. m. „țurțur”; ȚURTUR s. m.; ȚURTURÚȘ s. m. „țurțur”; ȚUTURÓI s. m. „țurțur” etc. În unele cazuri au fost adăugate chiar noi sensuri: SPULBERĂTÚRĂ s. f. „troian”; STURÁ vb. I „a cădea chiciură”; ZAI s. n., s. m. „țurțur”.

Printre termenii desemnând depunerile există extrem de puține lexeme ieșite din uzul limbii literare și fără circulație la nivelul graiurilor regionale: NEA „zăpadă”, atestat în 1500-1510 în PSALT. HUR.² 130, termen moștenit, protoroman, azi cu circulație doar regională; POLEDIȚĂ „polei”, atestat în 1550-1600, în CUV. D. BĂTR. I, 297, astăzi cu circulație regională; STUR „țurțur”, atestat în 1573-1578, în PSALT. SCH. 477, astăzi cu circulație regională. Strict vechi literare sunt: POLEDIȚĂ cu sensul de „brumă”, atestat în 1784, în TDRG și preluat apoi de dicționare (CIORĂNESCU, D. ET., DLR, MDA) și POLEDIȚĂ cu sensul de „sloi”, atestat în 1825, în LB, și preluat apoi de dicționare (DLR, MDA).

Depunerile definite conform lucrărilor de specialitate nu acoperă, totuși, întru totul, diferitele categorii, în funcție de locul de manifestare a acestor fenomene meteorologice. Astfel, în urma analizei tipurilor de fenomene vizate, am observat că pot fi grupate în funcție de suprafața pe care o acoperă:

– depuneri pe suprafața solului sau pe obiectele de pe acesta (*brumă, brumăroacă „chiciură”, bură „chiciură”, burez „chiciură”, cârci „chiciură”, chiciură, chidă „brumă; chiciură”, chidinie, polei, rouă, țurțur, zăpadă* etc.);

– depuneri pe obiecte aflate în aer (*givrăj*);

– depuneri pe apă (*gheață, inie, sloi* etc.).

Depunerile sunt în general rezultatul precipitațiilor (NINSOARE → ZĂPADĂ), dar și al altor fenomene atmosferice (CEAȚĂ → CEAȚĂ CARE ÎNGHEAȚĂ) sau termice (ÎNGHEȚ → GHEAȚĂ, INIE, POLEDIȚĂ, POLEI, SLOI).

1.2. Situația analizelor lingvistice anterioare

Pentru categoria lexicală a depunerilor pe care o avem în vedere în acest studiu nu există analize lingvistice anterioare, situație specifică atât limbii române, cât și celorlalte limbi romanice.

Însă, au fost analizați din punct de vedere etimologic unii termeni atât în limba română (vezi articolul BRUMĂ în DELR sau discuția din Florescu 2015), cât și în context romanic (vezi articolul */BRUM-A/ în DÉRom).

Un alt termen în legătură cu care s-au făcut multe precizări de natură etimologică este *zăpadă*, despre care unii specialiști consideră că ar proveni din v. sl. *zapadŭ* (PHILIPPIDE, O. R. II, 80, SCRIBAN, D., CIORĂNESCU, D. ET.), iar alți lingviști susțin că ar fi un postverbal de la *zāpādi* (DLR, MDA).

§ 2. Criterii de diferențiere a depunerilor între limbajul comun/popular și cel științific

Pentru a putea face o analiză amănunțită în funcție de diferite criterii de selecție și de grupare lexicală a elementelor din câmpul semantic al depunerilor, prezentăm o listă completă a lor, așa cum sunt ele cuprinse în DFA, indicând, acolo unde este necesar, în cazul lexemelor polisemantice, numărul sensului/sensurilor, pentru a preîntâmpina eventuale confuzii: *ablațiune* s. f. (1), *acreție* s. f., *acumulare* s. f., *avalanșă* s. f., *brumă* vb. I (1, 2), *brumă* s. f. (1, 2), *brumăroacă* s. f., *bură*¹ s. f. (2), *burez* subst., *cârci* s. m., *chiciură* vb. I, *chiciură* s. f. (1), *chidă* s. f. (1, 2), *chidinie* s. f., *ciorcioloș* s. m., *ciubuc* s. n., *ciuciur* s. n., *ciucure* s. m., *coase* vb. III, *dălmă* s. f., *depunere* s. f., *desfereca* vb. I, *dezgheța* vb. I, *fâșic* s. n., *fereca* vb. I, *firn* s. n., *geruială* s. f. (2), *gheață* s. f. (1, 3, 5, 6), *ghețar* s. m. (1, 2), *ghețoi* s. n. (1, 2), *ghețuș* s. n. (2), *giumânare* s. f., *givrăj* s. n., *givrare* s. f., *hală* s. f., *hidrometeor* s. m., *inie* s. f. (1, 2, 3, 4, 5, 6), *îmbura* vb. I (2), *închida* vb. I, *îngheța* vb. I, *lapoviță* s. f. (2), *lumânare* s. f., *lumină* s. f. (2), *mană* s. f. (1, 2), *mâzgărie* s. f., *mâzgău* subst., *mâzguș* s. n., *meteor* s. m., *morman* s. n., *nahlap* s. n. (1), *năloagă* s. f. (1), *nămete* s. m., *nea* s. f. (1, 2), *neveu* s. n., *ninsoare* s. f. (3), *noian* s. n., *noiște* s. f., *odmeteală* s. f., *omăt* s. m., s. n. (1, 2), *ometiță* s. f., *păracă* s. f., *polediște* s. f., *poledița* vb. I, *polediță* s. f. (1, 2, 3, 4, 5), *polei* s. n. (1, 2), *policie* s. f. (1, 2), *polidi* vb. I, *prănuic* subst., *promoară* s. f., *promoroacă* s. f. (1), *pufar* subst., *rouă* vb. I (1), *rouă* s. f. (1), *rouă* vb. I (1), *santă* s. f., *săgeată* s. f., *scuț* s. m. (1, 2), *sloi* s. n. (1, 2, 3), *sloiete* s. m. (1, 2), *spulberătură* s. f., *spulberiuș* s. n. (1), *sticluș* subst., *struț* s. m., *stur* s. m. (1, 2), *stură* vb. I (2, 3), *stureală* s. f., *sufălătură* s. f., *sulig* s. m., *suliță* s. f., *sulughit* s. n., *trâmbă* s. f., *troian* s. n., *turlaș* s. m. (1), *țârțar* s. m. (4), *țâșcă* s. f., *țâțână* s. f., *țicloiu* subst., *țorțoloș* s. n., *țugui* s. n., *țurloi* s. n., *țurțalău* s. m. (1), *țurțoi* s. m., *țurțui* s. m., *țurțuluc* s. m., *țurțur* s. m. (1),

țurțurău s. m., *țurțuruș* s. m., *țuțuroi* s. n., *viscolitoare* s. f. (2), *viscolitură* s. f., *zai* s. n., s. m. (1, 2, 3, 4), *zăpadă* s. f. (1), *zăpăzuică* s. f., *zăpăzuie* s. f., *zăpodie* s. f. (1), *zoaie* s. f. (1).

Inventarul total al acestei clase semantice cuprinde cca 130 termeni (incluzând și cele trei lexeme generice: *depunere*, *hidrometeor* și *meteor*), fără a lua în considerație și cuvintele eliminate (care, inițial, erau articole DFA și care nu se regăsesc în această listă).

2.1. Am eliminat din lista inițială de cuvinte termeni care nu se încadrează în limitele terminologice avute în vedere în analiza noastră.

a. Termeni cu o singură atestare dialectală, care nu se încadrează în sistemul avut în vedere, din punct de vedere semantic, gramatical, derivațional sau etimologic:

DUDULÓI s. n.^{ID} **Θ** (La pl., în sintagma) *Duduloaie de gheață* = țurțur. Cf. NALR – O II h 320 pc. 929.
– Pl.: *duduloaie*. – De la **dudă** + suf. *-uloi* (cf. DLR). [E.T.]

GOMÍLĂ s. f.^{ID} **Θ** (Nord-vestul Ban., în sintagma) *Gomilă de neauă* = troian. Cf. NALR – B h 528 pc. 50, 54.

– Evoluție lexicală pe teren românesc (< sb. **gòmila** „movilă”, da). [A.B.]

HĂMÉTE s. m.^{ID} **Θ** Nămete; troian. Cf. ALR – MD h. 527, pc. 710.
– Și: (Dobr., Munt.) **hométe** s. m. – Cf. *nămete*. [A.B.]

ÎNOMETÍ vb. IV. Tranz. **Θ** (Despre vânturi, furtuni etc.) A troieni. [1924–1925] *Crivățul sufla atât de năpraznic, încât înomețea sate întregi*. DRAGOMIR, O. M. 233. Cf. DA, CIORĂNESCU, D. ET. 560, MDA, DGS.
– Prez. ind. pers. 3: *înomețește*. – Pref. *în-* + **omăt** (MDA). [L.M.]

ÎNTRIOENÍ vb. IV. Tranz. **Θ** (Despre vânturi, furtuni etc.) A troieni. *Viscolul a întroienit drumurile*. DL. Cf. CADE, SCRIBAN, D., DA, MDA, NDU, DEXI, DGS.
– Prez. ind. pers. 3: *întroienește*. – Pref. *în-* + **troian** (MDA). [L.M.]

ÎNZĂPEZÍ vb. IV. Tranz. **Θ** (Despre vânturi, furtuni etc.) A troieni. Cf. CADE, SCRIBAN, D., DA, DL, MDA, NDU, DEXI, DGS.
– Prez. ind. pers. 3: *înzăpezește*. – Și: **înzăpădí** (SCRIBAN, D.), **înzepezi** (DA) vb. IV. – Pref. *în-* + **zăpadă** (MDA). [L.M.]

NĂMEȚÍ vb. IV. Tranz. **Θ** A troieni. [1901] *Din norocire, poarta era nemețită numai pe dinafară*. CARAGIALE, O. I, 177; *De multe ori vișorul ne-a nemețit, că d-abia scoteam oile scormonind cu mâinile prin zăpadă*. GRAIUL, I, 242. *Și la baltă mi-am plecat, D-un vișor mi-a vișorat, Grea zăpadă mi-a picat, Oile le-a nămețit, Dulăii mi-a risipit*. ANT. LIT. POP. I, 490; cf. ALR – MD IV h 527 pc. 685, NALR – O II h 315 pc. 907, 951, 961, NALR – B III h. 528 pc. 1, 2, 3^{ID}. Cf. TDRG, SCRIBAN, D., CIORĂNESCU, D. ET. 5588, DLR, MDA, NDU, DEXI, DGS.
– Prez. ind. pers. 3: *nămețește*. – Și: **nemețí** vb. IV. – V. **nămete** (DLR). [L.M.]

b. Termeni a căror expresivitate depășește limitele denotative acceptate de teoria aflată la baza cercetării prezente (cf. *supra*, *Precipitații*, 3.1.1):

POȘÓR s. m.^{ID} **Θ** (Nord-estul Ban.; în sintagma) *Poșor de neauă* = troian. Cf. NALR – B I h 528 pc. 94.
– Bg. **noш**, sb. **poša** „turban”. [C.F.]

c. Termeni rari (dialectali), pentru care nu se poate stabili etimologia :

DUL s. n.^{ID} **Θ** (Centrul Mold.) Troian. Cf. NALR – MB V ms. [1608] pc. 556.
– Et. nec. [E.T.]

FOOȘITÚRĂ s. f.^{ID} (Vestul Maram.) Troian. Cf. ALR – M IV, MN pl. LIV [1608] pc. 221.
– Et. nec. [E.T.]

PREMÚG subst.^{ID} **Θ** (Nordul Maram.) Chiciură (1). Cf. ALR – M III h 668 pc. 227.

V. Depunerile

– Pl.: ? – Et. nec. [L.M.]

2.2. Au fost păstrate unele lexeme (sau sensuri) regionale cu una, două sau cel mult trei atestări acolo unde faptele lexicologice sunt susținute de câteva trăsături lingvistice esențiale (cf. *supra*, *Precipitații*, **3.1.2.**).

a. Atestări dialectale cu o diatopie conservatoare (din zona Banatului, Olteniei, sudului Munteniei etc.):

CHICIURĂ vb. I. Intrans. impers.^{ID} **Θ** (Estul Mold.) A cădea chiciură. Cf. NALR – MB V ms. [1615] pc. 624.

– V. **chiciură**. [E.T.]

CIÚCIUR s. n.^{ID} **Θ** (Centrul Munt.) Țurțur (1). Cf. DGDS, ALR – MD IV h 530 pc. 752.

– Pl.: *ciuciure*. – Și: **ciúciure** (ib. pc. 819), **ciúrciure** (pl. *ciurciuri*) (ib. pc. 854) s. n. – Cf. bg. чучуль (cf. MDA). [E.T.]

DĂLMĂ s. f.^{ID} **Θ** (Nordul Ban.) Troian. Cf. NALR – B III h 528 pc. 86.

– Contaminare între **dâmb** și **gâlmă** (MDA). [E.T.]

FĂȘIC s. n.^{ID} **Θ** (Nord-estul Mold.) Țurțur (1). Cf. NALR – MB V ms. [1615] pc. 510.

– Cf. tc. fišek (DA). [E.T.]

GHEȚĂR s. n. **Θ 2**.^{ID} (Nordul Mold.) Țurțur (1). Cf. DGDS, NALR – MB V ms. [1615] pc. 498.

– Pl.: *ghețari*. – **Gheață** + suf. -ar (după fr. *glacier*) (cf. DA). [A.B., C.F.]

GHEȚUȘ s. n. **Θ 3**.^{ID} (Sudul Ban.) Țurțur (1). Cf. NALR – B III h 532 pc. 11.

– Pl.: *ghețușuri*. – **Gheață** + suf. -uș (DA). [A.B.]

b. Termeni care se subsumează unei familii lexicale interesante pentru studiu:

BURÉZ subst.^{ID} **Θ** (Nordul Olt.) Chiciură (1). *Chidă sau burez*. NALR – O II h 319 pc. 904.

– Cf. *bumburez*. [C.F.]

ZĂPĂDÓC s. n. (Rar) Cantitate mare de zăpadă (DLR). [1964] *Roaba lui Dumnezeu, da nu vezi ce zăpădoc e pe drum?* V. ROM. decembrie 1964, 38. Cf. DLR, MDA.

– **Zăpadă** + suf. -oc (DLR). [C.C.]

ZĂPĂZÚICĂ s. f. sg. **Θ** (Munt.) Zăpăzuie. [1939] COMAN, GL. Cf. SFC VI 98. Cf. DLR, MDA.

– **Zăpadă** + suf. -uică (DLR). [C.C.]

ZĂPĂZÚIE s. f. sg. **Θ** (Munt.) Zăpadă puțină; (Munt.) zăpăzuică. [1939] COMAN, GL. Cf. SFC VI, 98. Cf. DLR, MDA.

– **Zăpadă** + suf. -uie. (DLR). [C.C.]

c. Lexeme (sau sensuri) cu o polisemie relevantă pentru clasa lexicală vizată:

POLÉDIȚĂ s. f. **Θ 1**. (Transilv., Bucov., Mold., Ban., Criș.; și învechit) Polei (1). [1550-1600] CUV. D. BĂTR. I, 297. *O lapoviță încă mai apoasă îngheață de multe ori de îndată ce cade pe pământ... Aceasta se cheamă policie sau poliviță*. PAMFILE, VĂZD. 169; *Se zice că afară-i poliviță*. VICIU, GL., cf. PĂCALĂ, M. R. 141, L. COSTIN, GR. BĂN. 163, H XVIII 266, GLOSAR REG.; cf. com. din ZAGRA – NĂSĂUD și din TÂRCĂIȚA – BEIUȘ, A V 2, 15, 22, VI 16, NALR – MB V ms. [1607] pc. 477, 565^{ID}. Cf. CIHAC, II, 274, DDRF, CADE, SCRIBAN, D., TDRG², CIORĂNESCU, D. ET., DLR, MDA, DEXI, DGS.

2. (Bucov., nord-vestul Mold.) Chiciură (1). Cf. ALR I 1 260 pc. 394, 412, 550, A V 14. Cf. DLR, MDA, DGS.

3. (Învechit, rar; în forma *polegniță*) Brumă (1). *Ca ploaia pre troskot și ca polegnița pre iarbă* (a. 1784). ap. TDRG. Cf. CIORĂNESCU, D. ET., DLR, MDA.

4. (Învechit; în forma *polegniță*) Sloi (1). [1825] LB. Cf. DLR, MDA.

5. (Sud-vestul Transilv., Ban.; în forma *polegniță*) Zăpadă (1). [1885] H XVIII 301. Cf. DLR, MDA, DEXI.

– Din bg. *поледница*, sb. **poledica** (DLR). [L.M.]

d. Termeni cu o etimologie relevantă prin legătura cu alte fenomene meteorologice:

BRUMĂROACĂ s. f.^{ID} ① Chiciură (1). Cf. ALR – MD IV MN 156, [1614] pc. 739, 872, 884, 886, 889, 890, 891.

– Și: **brumoroacă** (ALR – MD IV MN 156, [1614] pc. 739, 884, 891), **bromoroacă** (ib. pc. 872, 886), **brumuroacă** (ib. pc. 889) s. f. – Contaminare între **brumă** și **promoroacă**. [A.B.]

HĂLĂ² s. f.^{ID} ① (Vestul Munt.) Troian. Cf. ALR – MD IV h 527 pc. 786.

– Pl.: *hăli*. – Cf. h a l ă¹. [A.B.]

2.3. Subcategorizări ale termenilor analizați

În DFA clasa lexicală a depunerilor – care reprezintă cca 10% din tot materialul lexicografic vizat – a fost tratată în funcție de materialul documentar oferit de sursele consultate (în acest sens, vezi Bibliografia DFA).

Astfel, în DFA, au fost incluși termeni care desemnează depunerile în mod clar, indiscutabil (de tipul *brumă*, *chiciură*, *gheață*, *nea*, *omăt*, *rouă*, *zăpadă* etc.), dar și termeni care oferă posibilitatea unor interpretări și, ca atare, necesită, o analiză suplimentară. Avem în vedere și termenii care desemnează acumulări ale unor depuneri (de tipul *avalanșă*, *lavină*, *troian* etc.), dar și unele cuvinte care desemnează procese ce au legătură directă cu semantismul depunerilor (*brumă*, *chiciură*, *coase* „a îngheța”, *desferecă* „dezgheța”, *dezgheț*, *dezgheță*, *ferecă*, *givrăj*, *givrare*, *închida*, *îngheța*, *poledita* „a se forma polei”, *polidi* „a se forma polei” etc.). În multe situații, dintr-un articol lexicografic din DFA am preluat pentru analiză în acest studiu doar sensurile sau subsensurile, sintagmele etc. care țin de clasa lexicală a depunerilor.

Trebuie făcută precizarea că există diferite tipuri de subcategorizare a termenilor desemnând depunerile, în funcție de limbajul căruia îi sunt specifici. Astfel, majoritatea termenilor din această clasă aparțin limbajului comun și popular, mai puțin fiind specifici limbajului științific. O altă precizare care se impune este că același termen ce desemnează depunerile poate avea un sens care aparține doar limbajului comun și popular, iar altul doar limbajului științific, eventual și alte sensuri care să aparțină ambelor limbaje.

Unii termeni pot avea unul sau două sensuri ce aparțin unui anumit limbaj și unul sau mai multe sensuri ce aparțin și celuilalt limbaj. De exemplu:

BRUMĂ s. f. ① 1. Strat subțire din cristale de zăpadă care se formează pe plante, pe pământ sau pe suprafața corpurilor, la contactul cu aerul rece (de dimineață, de toamnă etc.); ② 2. Chiciură.; ③ (Și în sintagma **brumă de radiație**) Hidrometeor sub formă de depunere de gheață cu aspect cristalin, care ia în cele mai multe cazuri forma de coajă, de ace, de pene sau de evantai și care se formează într-un mod analog cu roua, dar la temperaturi mai coborâte de 0° C.

CHICIURĂ s. f. „① 1. Strat subțire din cristale de gheață care se depune iarna pe crengi, pe sârme etc. (cf. DA)... ③ Fenomen hidrometeorologic constând dintr-o depunere de granule de gheață albicioasă pe copaci, pe obiectele subțiri etc., iarna, atunci când temperatura este foarte scăzută, vânt slab și ceață”.

Unii termeni aparțin strict limbajului comun și popular, de tipul:

CÂRCI s. m. ① Chiciură.

CHIDĂ s. f. ① 1. Brumă. 2. Chiciură.

MÂZGĂRIE s. f. ① Polei.

V. Depunerile

Unii termeni pot fi încadrați ca fiind strict dialectali; de altfel, aceștia au fost redactați doar pe baza informațiilor dialectale excerptate din atlase lingvistice sau din alte surse similare:

BRUMĂROĂCĂ s. f.^{ID} ① Chiciură.

BURÉZ subst.^{ID} ① (Nordul Olt.) Chiciură.

CIUBÚC s. n.^{ID} ① (Dobr., Munt.) Țurțur.

CIUCIÚR s. n.^{ID} ① (Munt.) Țurțur.

HĂLĂ² s. f.^{ID} ① (Vestul Munt.) Troian.

SĂGEĂTĂ s. f.^{ID} ① (Centrul Mold.) Țurțur.

SÚLIȚĂ s. f.^{ID} ① (Sudul Mold.) Țurțur.

Alți termeni aparțin strict limbajului științific, de tipul:

ABLAȚIÚNE s. f. ③ Cantitate de gheață sau de zăpadă pierdută de un ghețar sau de o altă masă de gheață ori de zăpadă prin fenomenele de sublimare, topire și evaporare.

DEPÚNERE s. f. ③ (Mai ales la pl.; și în sintagma **depuneri pe sol**) Picături mici de apă sau cristale fine de gheață formate prin condensare ori sublimare în stratul inferior al aerului atmosferic și depuse pe suprafața solului sau pe obiectele de pe acesta.

FIRN s. n. ③ Formă intermediară între zăpada veche care devine granulară și își mărește densitatea sub influența înghețurilor, dezghețurilor, sublimărilor și presiunii straturilor superioare, și gheață.

Există numeroși termeni care aparțin ambelor tipuri de limbaj în întregime:

AVALĂNȘĂ s. f. ③① (Și în sintagma **avalanșă de zăpadă**) Cantitate mare de zăpadă care se desprinde brusc de pe versantul unui munte și se rostogolește la vale; lavină.

O altă categorie de termeni este cea care au doar anumite sensuri ce aparțin ambelor limbaje:

GHEȚĂR s. n. ①③ 1. Gheață glaciară permanentă, situată pe văile înalte ale munților, care, sub acțiunea forței gravitaționale și a presiunii straturilor superioare, curge în josul pantelor sau de-a lungul văilor, mai jos de linia zăpezilor; ② 2.^{ID} (Nordul Mold.) Țurțur.

Din unele articole din DFA avem în vedere în acest studiu doar anumite sintagme care desemnează depuneri, de tipul:

BÚRNIȚĂ s. f. ③ (În sintagma **Burniță care îngheață** (sau **suprarăcită**) = picături de precipitații care îngheață la contactul cu solul sau cu obiectele expuse, formând astfel o peliculă sau un strat de gheață transparentă (polei).

CEĂȚĂ s. f. ③ (În sintagma) **Ceață care îngheață** = ceață alcătuită din picături suprarăcite de apă, care îngheață instantaneu pe suprafețele descoperite ale obiectelor, acoperindu-le cu o peliculă fină de gheață.

§ 3. Punctele de suprapunere

Dat fiind faptul că depunerile reprezintă, de cele mai multe ori, un rezultat al precipitațiilor (conform și definiției), în mod firesc apar puncte de suprapunere în ceea ce privește încadrarea unor termeni la [+depunere] sau la [+precipitație]:

CHÍCIURĂ s. f. ① 1. Strat subțire din cristale de gheață care se depune iarna pe crengi, pe sârme etc. ② 2. Măzărache.

GHEĂȚĂ s. f. ❶ 1. Apă înghețată. ❷ 2. Grindină. ❸ 3. Chiciură; ❹ 4. Măzărice; ❺ 5. Țurțur.

LĂPOVIȚĂ s. f. ❶ 1. Ploaie amestecată cu ninsoare; ❷ 2. Chiciură; ❸ 3. Măzărice.

NINSOĂRE s. f. ❷ ❶ 1. Cădere a zăpezii; zăpadă. ❷ 2. Zăpadă.

RÔUĂ s. f. ❶ 1. Picături de apă care se formează în timpul nopților senine de primăvară, de vară și de toamnă prin condensarea vaporilor de apă din atmosferă și care se depun pe plante, pe pământ și pe obiectele aflate în aer liber; ❷ 2. (Munt., Olt., Ban.; și determinat prin „de ploaie”) Roureală.

ȚĂRȚĂR s. m. ❶ 1. Măzărice. 2. Fulg mic de zăpadă. 3. Grindină. 4. Țurțur.

ȚURȚUR s. m., s. n. ❶ 1. Sloi de gheață de formă prelungă și ascuțită spre vârf, care se formează de-a lungul streșinilor, pe ramuri etc., prin înghețarea imediată a apei care se scurge. 2. Măzărice.

Există și cuvinte la care suprapunerea se face între sensul care trimite la depuneri și cel care trimite și la alte fenomene atmosferice în afară de precipitații, de exemplu, la *ceață*:

BŪRĂ¹ s. f. ❷ ❶ 1. Ploaie mărunță și deasă (însoțită de ceață). ❷ 2. Chiciură. ❸ 3. Ceață.

CHÍDĂ s. f. ❶ 1. Brumă. 2. Chiciură. 3. Păclă (în munți). 4. Lapoviță.

În DFA au fost înregistrate și alte tipuri de suprapuneri, datorate legăturii dintre un tip de vreme (de obicei, friguroasă) care are ca rezultat un anumit tip de depuneri:

GERUIĂLĂ s. f. ❶ 1. Vreme de iarnă cu ger; frig mare. 2. Vaporii înghețați pe arbori și pe alte obiecte; chiciură.

GHEȚŪȘ s. n. ❶ 1. Îngheț. 2. Polei.

NĂLOĂGĂ s. f. ❶ 1. Zăpadă mare; 2. Vreme rea cu lapoviță.

PROMOROĂCĂ s. f. ❶ 1. Chiciură. 2. Moină.

Suprapunere cu un tip de deplasare a aerului:

SPULBERÍȘ s. n. ❶ 1. Viscol. 2. (Estul Mold.) Troian.

TURLĂȘ s. m. ❶ 1. Sloi. 2.^{1D} (În sintagma) *Turlaș de ploaie cu vântoasă* = ploaie cu furtună.

3.1. Elemente complexe

Unii termeni, specifici mai ales limbajului popular, au o structură complexă, cu multe sensuri, unele aparținând clasei lexicale a depunerilor, altele – precipitațiilor. Unul dintre cele mai interesante articole în acest sens este POLEDIȚĂ, la care primele cinci sensuri țin de depuneri, iar ultimele două de precipitații:

POLÉDIȚĂ s. f. ❶ 1. Polei; 2. Chiciură; 3. Brumă; 4. Sloi; 5. Zăpadă; 6. Lapoviță; 7. Măzărice.

Articolul POLEI are două sensuri din limbajul comun și popular care țin de depuneri și două care trimit la precipitații, în timp ce în limbajul științific termenul are un singur sens:

POLÉI s. n. ❶ 1. Strat subțire de gheață, continuu și neted, care se formează pe suprafața solului, pe arbori sau pe obiecte, prin înghețarea apei provenite din ploaie sau din topirea zăpezii. ❷ 2. Chiciură. ❸ 3. Lapoviță. ❹ 4. Măzărice. ❺ 5. Depunere de gheață omogenă și transparentă, care rezultă mai ales în urma înghețării picăturilor suprarăcite de ploaie sau burniță pe obiectele a căror suprafață are temperaturi cuprinse între 0,1 și -1,0° C, foarte rar formându-se la temperaturi de -10° C și, în mod excepțional, la -16° C, când devine mai opac și mai puțin dens, trecând către chiciura tare, granulară.

V. Depunerile

O situația asemănătoare o are și articolul POLICIE, care are două sensuri din limbajul comun și popular care țin de depuneri și două care trimit la precipitații:

POLÍCIE s. n. ⚡ 1. Polei. 2. Chiciură. 3. Măzăriche. 4. Lapoviță.

Trebuie menționate aici și alte elemente complexe din această sferă semantică, și anume, acei termeni care în limbajul comun și popular au două sau mai multe sensuri (care trimit la depuneri sau la depuneri și precipitații, de exemplu) și un singur sens în limbajul științific. Exemplul cel mai elocvent este cel al termenului *zăpadă*:

ZĂPADĂ s. f. ⚡ 1. Strat provenit din acumularea fulgilor de zăpadă, când temperatura solului este sub 0° C; ⚡ 2. Apă sub formă de fulgi înghețați, care cade din nori și se așază pe pământ; ninsoare. ☹ Hidrometeor în stare solidă care cade din nori sub forma unor asociații de cristale de gheață (fulgi) cu dimensiuni diferite (CIULACHE 2003, p. 260) și care se depune sub forma unui strat.

Se observă aici faptul că vorbitorul comun simte că este vorba despre două sensuri diferite (unul legat de depuneri și unul de precipitații), în timp ce specialiștii nu fac această distincție.

Într-o situație similară este și termenul *rouă*:

RÔUĂ s. f. ⚡ 1. Picături de apă care se formează în timpul nopților senine de primăvară, de vară și de toamnă prin condensarea vaporilor de apă din atmosferă și care se depun pe plante, pe pământ și pe obiectele aflate în aer liber; ⚡ 2. (Munt., Olt., Ban.; și determinat prin „de ploaie”) Roureală. ☹ Hidrometeor care constă în depunerea pe suprafața solului sau a obiectelor de pe sol a unor picături de apă provenite din condensarea vaporilor conținuți în aerul de deasupra și care se formează, de regulă, în nopțile senine și calme ori cu vânt slab, când suprafața de depunere este răcită radiativ până sub temperatura punctului de rouă, ce rămâne, totuși, pozitivă.

În cadrul analizei semantice a clasei lexicale a depunerilor se pot identifica câteva subcâmpuri lexico-semantice.

Un subcâmp lexico-semantic important din grupul termenilor ce desemnează depunerile se organizează în jurul lexemului *chiciură*, care are o serie sinonimică variată, cu 23 de elemente lexicale – cuvinte sau îmbinări de cuvinte: *brumă* (2), *chidă* (2), *chidinie*, *promoroacă* (1), *rouă înghețată*; (Dobr.) *cârci*, (Mold., Dobr., Munt.) *brumăroacă*, (Maram., Bucov.) *bură*¹ (2), (nordul Olt.) *burez*, (estul Munt., Olt.) *geruială* (2), (sudul și nordul Ban.) *gheață* (3), (Ban.) *inie* (6), (nordul Mold.) *lapoviță* (2), (Criș.) *nea* (2), (Transilv., Ban.) *păracă*, (Bucov., nord-vestul Mold.) *poledită* (2), (Mold., nord-vestul Munt., sudul Ban.) *polei* (2), (Transilv., Mold., nord-vestul Dobr., nord-estul Munt.) *policie* (2), (nordul Criș.) *prănuic*, (Mold.) *promoară*, (nordul Maram.) *sloi* (3), (Bucov., nord-vestul Mold.) *stură*, (nord-vestul Mold.) *stureală*. Se remarcă faptul că multe sinonime pentru termenul *chiciură* reprezintă sensuri ale unor termeni polisemantici, de cele mai multe ori, celelalte sensuri ale aceluiași cuvânt trimițând spre alte depuneri sau spre precipitații ori alte fenomene atmosferice (de exemplu, CHIDĂ s. f. ⚡ 1. Brumă. 2. Chiciură. 3. Pâclă (în munți). 4. Lapoviță.; POLÉDIȚĂ s. f. ⚡ 1. Polei; 2. Chiciură; 3. Brumă; 4. Sloi; 5. Zăpadă; 6. Lapoviță; 7. Măzăriche.). De asemenea, se observă că toate sinonimele sunt reprezentate de cuvinte de sine-stătătoare, cu excepția unei singure sintagme – *rouă înghețată*. Din același subcâmp lexico-semantic guvernat de termenul *chiciură* fac parte și unele verbe, de exemplu, *închidă* vb. I. „a se lăsa chiciură”, *înstură* vb. I. „a stura 3”, *stură* vb. I „3. a cădea chiciură”, dar și un verb prezent doar în

materialele dialectale, cu o singură atestare *chiciură* „a cădea chiciură” (NALR – MB V ms. [1614] pc. 624).

Subcâmpul lexico-semantic cu cea mai bogată serie sinonimică este grupat în jurul lexemului *țurțur*, care are 39 de sinonime: *ciucure*, *sloi* (2), (nordul Maram., estul Transilv., centrul Bucov., nord-vestul Mold., centrul Criș. și învechit) *stur* (1), (Olt., Ban.) *ciorcioloș*, (centrul Mold., sudul Dobr., Munt.) *ciubuc*, (Munt.) *ciuciur*, (nord-estul Mold.) *fâșic*, (nordul Mold.) *ghețar*, (Dobr., Munt., nord-vestul Olt., Ban.) *ghețoi* (1), (sudul Ban.) *ghețuș* (3), (Dobr., Munt.) *giumânare*, (Mold., Dobr., Munt.) *lumânare*, (Maram., Transilv.) *lumini de gheață*, (centrul Mold.) *săgeată*, (sudul Dobr., estul și nord-estul Munt., Olt.) *scuț* (1), (sud-vestul Transilv., vestul Munt., Olt., Ban.) *sloiete* (1), (Bucov., estul Mold.) *struț*, (sud-estul Munt., sud-vestul Dobr.) *sulig*, (nordul Dobr.) *sulughiț*, (sudul Mold.) *suliță*, (Transilv.) *țârțar* (2), (nordul Ban.) *țâșcă*, (sud-estul Transilv., Munt., sudul și nordul Ban.) *țâțână*, (sudul Ban.) *țicloii*, (sudul Ban.) *țicluș*, (vestul și estul Olt.) *țorțoloașă*, (centrul Munt.) *țugui*, (Transilv., Bucov., Mold., Dobr., Munt.) *țurloi*, (Maram., Transilv., Criș.) *țurțalău* (1), (Transilv., estul Dobr., centrul Olt.) *țurțoi*, (estul Munt., nordul și sud-estul Olt.) *țurțui*, (Bucov., nordul și estul Mold.) *țurțuluc*, (Transilv.) *țurțurău*, (Maram., Transilv., Ban.) *țurțurel*, (vestul Munt., nordul Olt., sudul Criș.) *țurțuruș*, (Dobr., estul și sud-estul Munt., sudul și estul Olt.) *țuțur*, *țuțuroi*, (Dobr., estul și sud-estul Munt., sudul și estul Olt.) *țuțuroi*, (sud-vestul Transilv.) *zai de gheață*. Remarcăm faptul că vorbitorii denumesc acest fenomen cu o multitudine de termeni, cei mai mulți desemnându-l prin analogie cu forma obiectului (*ciucure*, *ciubuc*, *lumânare*, *săgeată*, *suliță* etc.).

În subcâmpul lexico-semantic generat de termenul *zăpadă* se încadrează cele 4 sinonime ale sale, majoritatea cu circulație dialectală: (Transilv., Ban., Criș.; și învechit) *nea* (1), (Maram., Transilv., Bucov., Mold., centrul Olt., Ban., Criș.) *omăt* (1), (sud-vestul Transilv., Ban.) *polegniță* (5). Am putea vorbi în cazul unor termeni din acest subcâmp lexico-semantic de o specializare semantică. Astfel, pornind de la termenul de bază *zăpadă*, se remarcă o serie întreagă de cuvinte care arată varietăți ale zăpezii, având structuri (dimensiune, intensitate etc.) diferite⁵⁵:

NĂLOĂGĂ s. f. ♂ 1. (Bucov., Mold.) Zăpadă mare.

NOIÊȘ subst. (Rar) Zăpadă proaspăt căzută.

NÓIȘTE s. f. ♂ (Mold.) Zăpadă care a căzut prima dată.

OMÊTIȚĂ s. f. ♂ (Mold.) Zăpadă fină pe care o spulberă vântul.

PUFĂR s. n. ♂ (Vestul Bucov.) Zăpadă mărunță.

SPULBERĂTŪRĂ s. f. ♂ Zăpadă împrăștiată de vânt.

ZĂPĂDÓC s. n. Cantitate mare de zăpadă.

ZĂPĂZÚICĂ s. f. sg. ♂ (Munt.) Zăpăzuie.

ZĂPĂZÚIE s. f. sg. ♂ (Munt.) Zăpadă puțină.

⁵⁵ Scoțienii au cca 420 de termeni și sintagme care desemnează zăpada (cf. *Historical Thesaurus of Scots* – <http://scotsthesaurus.org/>).

De acest subcâmp se leagă și subcâmpul lexico-semantic grupat în jurul termenului *troian*, care are la bază ideea de acumulare a zăpezii, ceea ce pentru vorbitorul comun a permis o multitudine de exprimări, fapt vizibil în bogata serie sinonimică pentru termenul de bază (19 elemente), în care sunt incluse și sinonime generale (*nămete* și *viscolitură*), dar mai ales sinonime regionale – (nordul Ban.) *dâlmă*, (vestul Munt.) *hală*², (sud-estul Mold.) *maidan de omăt*, (centrul, nord-estul și estul Munt., sud-estul Olt.) *maidan de zăpadă*, (centrul Munt., nord-estul, centrul și sudul Olt.) *mal de zăpadă*, (sud-estul Olt.) *măgură de zăpadă*, (centrul și estul Munt., nordul Dobr., Olt. și nordul Ban.) *morman*, (Mold.) *nahlap* (1), (nord-estul Ban.) *nea învălmășită*, (nordul Ban.) *nea involburită*, (estul Ban.) *nea omeșită*, (sudul Dobr.) *odmeteală*, (sud-estul Transilv., Mold., Munt., nord-estul Olt., Ban.) *omăt* (2), (vestul Bucov.) *spulburătură de omăt*, (estul Mold.) *spulberiş* (2), (Maram., vestul Transilv.) *sufălătură*, (rar) *viscolitoare*. Se remarcă faptul că cele mai multe îmbinări de cuvinte care exprimă conceptul de *troian* pleacă de la ideea de „grămadă, acumulare de” și determinările *zăpadă/nea/omăt/ninsoare*. Din același subcâmp lexico-semantic fac parte și o serie de lexeme-verbe, care înseamnă „a troieni”, dar care nu au fost incluse în DFA, fiind, cel mai adesea, atestate într-un singur punct în timpul anchetelor dialectale premergătoare realizării atlaselor: *înomeși*, *întroieni*, *înzăpezi*, *nămeși*, *odmeti*, *omeși*, *zăpădi* etc.).

Subcâmpul lexico-semantic care are termenul prototipal *polei* include cele 8 sinonime ale acestuia – aproape toate regionalisme: *ghețuș* (2), (Transilv., Bucov., Mold., Ban., Criș.; și învechit) *poledită* (1), (Bucov.) *mâzgărie*, (Olt., Ban.) *mâzgău*, (Transilv., Olt., Ban.) *mâzguș*, (Mold.) *poledite*, (Mold.) *policie* (1), (nordul Munt.) *sticluș*, (nord-vestul Munt.) *zai* (3), precum și verbele *poledita* și *polidi*, ambele având sensul de „a se forma polei”.

Lexemul *sloi* are 8 sinonime: *ghețoi* (2), (sud-vestul Ban.) *santă*, (sud-vestul Transilv.) *sloiete* (2), (nordul Mold.) *turlaș* (1), (Transilv., nord-vestul Munt., Ban.) *zai* (1), (Munt.) *zăpodie*, (nord-vestul Transilv., Bucov.) *zoi*, (învechit) *poledită* (4).

Din subcâmpul lexico-semantic guvernat de termenul *brumă* fac parte extrem de puține sinonime ale acestuia – *chidă* (1) și (învechit, rar) *poledită* (3) –, dar și câteva verbe: *brumă*, cu două sensuri: „1. a cădea, a da bruma; 2. a (se) acoperi cu brumă”, *îmbură* „a se acoperi de brumă” și *stură* vb. I „2. a bruma (1)”.

Unele lexeme din această clasă lexicală nu au sinonime în niciun registru (*rouă*), însă subcâmpul lexical pe care îl generează include unele verbe: *rouă* „1. a roura”; *rouă* „1. a cădea rouă” sau abstracte verbale – *rourare* „cădere de rouă”.

Situația lexemelor *brumă* și *rouă* lipsite de sinonime, adică circulația lor pe întreg teritoriul pe care se vorbește româna, doar cu aceste forme, se explică și prin etimonul lor protoroman și prin vechimea primelor lor atestări: ambii termeni sunt atestați pentru prima dată în 1500–1510: ^a*Bătu cu grindire vinile lor și smochinele lor zdrobi cu brumă*. PSALT. HUR.² 153 și *Rroa Iermonului... deștinge pre dealurile Sionului*. PSALT. HUR.² 199.

§ 4. Analiza lingvistică propriu-zisă a termenilor care desemnează depunerile

4.1. Depunerile în limbajul comun și popular

Am ales să începem cercetarea lingvistică a termenilor ce desemnează depunerile în Tp pentru că, din analiza statistică a materialului lexicografic din DFA, a rezultat faptul că această clasă lexicală este reprezentată mai ales în limbajul comun și popular.

Apartin doar registrului comun și popular 98 de termeni: *brumă*, *brumăroacă*, *bură*, *burez* „chiciură”, *cârci* „chiciură”, *chiciură*, *chidă* „brumă; chiciură”, *chidinie* „chiciură”, *ciorcioloș* „țurțur”, *ciubuc* „țurțur”, *ciuciur* „țurțur”, *ciucure* „țurțur”, *coase* „îngheța”, *dălmă* „troian”, *desfereca* „dezgheța”, *dezgheța*, *fâșic* „țurțur”, *fereca* „dezgheța”, *geruială* „chiciură”, *ghețoi* „țurțur; sloi”, *ghețuș* „polei; țurțur”, *giumânare* „țurțur”, *hală* „troian”, *inie*, *îmbura*, *îmburat*, *închida*, *îngheța*, *lapoviță* „chiciură”, *lumânare* „țurțur”, *lumină* „țurțur”, *mană* „rouă”, *mâzgărie* „polei”, *mâzgău*, *mâzguș* „polei”, *morman*, *nahlap*, *năloagă*, *nămete*, *nea*, *ninsoare*, *noian*, *noiște*, *odmeteală*, *omăt*, *ometiță*, *păracă*, *polediște*, *polediță*, *polediță*, *policie*, *polidi*, *prănuic*, *promoară*, *promoroacă*, *pufar*, *rouă*, *roură*, *santă*, *săgeată*, *scuț*, *sloi*, *sloiete*, *spulberătură*, *spulberis*, *sticluș*, *struț*, *stur*, *stură*, *stureală*, *sufălatură*, *sulig*, *suliță* „țurțur”, *sulughiț*, *trâmbă*, *turlaș*, *țârțar*, *țâșcă*, *țâțână*, *țicloii*, *țorțoloș*, *țugui*, *țurloi*, *țurțalău*, *țurțoi*, *țurțui*, *țurțuluc*, *țurțur*, *țurțurău*, *țurțuruș*, *țufuroi*, *viscolitor*, *viscolitură*, *zai*, *zăpăzuică*, *zăpăzuie*, *zăpodie*, *zoeie*.

Sunt comuni celor două registre (Tp și Ts) 9 termeni: *avalanșă*, *brumă*, *chiciură*, *gheață*, *ghețar*, *polei*, *rouă*, *troian*, *zăpadă*.

În ceea ce privește compoziția lexicală, această clasă este reprezentată cu precădere de cuvinte cu sens de sine-stătător (*brumă*, *brumăroacă*, *bură*, *burez*, *cârci*, *chiciură*, *chidă*, *chidinie*, *ciorcioloș*, *ciubuc*, *ciuciur*, *ciucure*, *dălmă*, *fâșic*, *geruială*, *gheață*, *ghețar*, *ghețoi*, *ghețuș*, *giumânare*, *hală*, *inie*, *lapoviță*, *mană*, *mâzgărie*, *mâzguș*, *nea*, *omăt*, *zăpadă* etc.).

În puține cazuri, depunerile în Tp sunt reprezentate prin unele sintagme:

ZAI s. n., s. m. **4**. S. n., s. m.^{1D} (Sud-vestul Transilv.; la pl.; în sintagma *zai de gheață*) Țurțur.

NINSOARE s. f. **3**. (La pl.; mai ales în sintagma *troian de ninsoare*) Troian.

Uneori termenul care desemnează depunerile poate apărea atât de sine-stătător, cât și într-o sintagmă:

GIUMÂNARE s. f. **1** (Dobr., Munt.; și, la pl, în sintagma *giumânări de gheață*) Țurțur.

LUMÂNARE s. f. **1** (Mold., Dobr., Munt.; la pl.; și în sintagma *lumânări de gheață*) Țurțur.

MORMAN s. n. **1** (Centrul și estul Munt., nordul Dobr., Olt. și nordul Ban.; și în sintagmele *morman de zăpadă*, *morman de omăt*) Troian.

NĂMETE s. m. **1** (Mai ales la pl.; și în sintagmele *nămete de nea*, *nămete de zăpadă*) Troian.

SLOI s. n. **2**. (Și în sintagma *sloi de gheață*) Țurțur.

Un alt criteriu de clasificare a depunerilor în limbajul comun și popular este reprezentat de caracterul mono- sau plurisemantic al acestor termeni. Astfel, majoritatea termenilor avuți în vedere sunt

monosemantici:

BRUMĂROACĂ s. f. ♂ Chiciură.

BURÉZ subst. ♂ Chiciură.

PUFĂR s. n. ♂ Zăpadă mărunță. etc.,

cuvintele cu cele mai multe sensuri fiind:

POLÉDIȚĂ s. f. ♂ 1. Polei. 2. Chiciură. 3. Brumă. 4. Sloi. 5. Zăpadă.

GHEĂȚĂ s. f. ♂ 1. Apă înghețată. ♂ 3. Chiciură; ♂ 5. (În sintagme) Țurțur; ♂ 6. Întindere mare de gheață, pe uscat sau pe apă.

INIE s. f. ♂ 1. Gheață moale și sfărâncioasă, uneori zăpadă pe jumătate înghețată, alteori sloiuri, care, topindu-se, plutește pe apă mai ales primăvara și toamna. ♂ 2. Pojghiță subțire de gheață (formată pe suprafața apelor). ♂ 6. Chiciură.

ZAI s. n., s. m. ♂ 1. Sloi; 2. Pojghiță subțire de gheață care se formează pe geamuri sau deasupra apei. 3. Polei. 4. Țurțur. etc.

În urma analizei a rezultat faptul că, în cazul termenilor plurisemantici, aceștia sunt specifici mai ales zonelor dialectale cu potențial creativ mare (Banat, Transilvania, nord-vestul Munteniei).

4.1.1. Încadrarea lexico-gramaticală

Un alt criteriu de analiză a depunerilor din Tp este legat de încadrarea lexico-gramaticală a termenilor din această clasă⁵⁶. Astfel, cea mai mare parte a elementelor grupului este reprezentată de substantive, preponderent feminine:

– feminine: *avalanșă, brumă, brumăroacă, bură, chiciură, chidă, chidinie, dâlmă, geruială, gheață, giuânare, hală, inie, lapoviță, lumânare, mană, mângărie, năloagă, nea, ninsoare, noiște, odmeteală, ometiță, păracă, polediște, polediță, policie, promoară, promoroacă, rouă, santă, săgeată, spulberătură, stură, stureală, suflătură, suliță, trâmbă, țăscă, țățână, viscolitoare, viscolitură, zăpadă, zăpăzuică, zăpăzuie, zăpodie* etc.;

– masculine: *cârci, ciorcioloș, ciucure, nămete, omăt, scuț, sloiete, struț, stur, sulig, țârțar, țurțalău, țurțoi, țurțui, țurțuluc, țurțur, țurțurău, țurțuruș, zai* etc.;

– neutre: *ciubuc, ciuciur, fâșic, ghețar, ghețoi, ghețuș, mânguș „polei”, morman, nahlap, noian, omăt, polei, sloi, spulberis, sulughit, troian, țorțoloș, țugui, țurloi, țurțur, țuturoi, zai, zăpădoc, zoi* (s. n. de la *zoaie*) etc.;

– substantive cu genul neprecizat: *burez „chiciură”, mângău „polei”, prănuic „chiciură”, pufar „zăpadă mărunță”, sticluș „polei”, țicloi „țurțur”* etc.

În această clasă lexicală sunt incluse și 14 verbe care desemnează procese legate strict de semantismul depunerilor: *brumă, chiciură, coase „a îngheța”, desfereca „dezgheța”, dezgheța, fereca „a*

⁵⁶ Facem precizarea că am inclus în această subcategorizare și termenii care aparțin în același timp și Tp și Ts, de genul *avalanșă*.

îngheța”, *îmbura*, *închida*, *îngheța*, *poledița* „a se forma polei”, *polidi* „a se forma polei”, *rouá*, *roura*, *stura* „a bruma”. De obicei, verbele din această categorie sunt intransitiv impersonale sau se folosesc reflexiv, cu aceeași nuanță impersonală.

Legate de clasa verbelor sunt și două adjective verbale: *îmburat* „care este acoperit de brumă” și *promorocit* „care este plin de promoroacă, cu promoroacă”, ceea ce arată permisivitatea sistemului paradigmatic.

4.1.2. Etimologia

Etimologia termenilor ce desemnează depunerile în limbajul comun și popular poate fi subcategorizată astfel:

4.1.2.1. Cuvinte moștenite

Cuvintele moștenite din latină care desemnează depuneri sunt relativ puține.

BRÚMĂ s. f. – Protorom. */**brum-a**/ (DÉRom). Cf. corelatul lat. *bruma* „iarnă” [1].

Notă [1]: Birrer/Reinhardt/Chambon 2013-2014 in DÉRom1 s. v. */**brum-a**/ II „givre”

GHEÁȚĂ s. f. – Lat. **glacia** (= *glacies*) (DA).

ÎNGHEȚĂ vb. I – Lat. **inglacio**, **-are** (DA).

NEA s. f. – Protorom. */**nIβ-e**/ (DÉRom). Cf. corelatul lat. *nix*, *nivis* [2].

Notă [2]: Delormé 2011-2014 in DÉRom 1 s. v. */**nIβ-e**/ I.

ROURĂ vb. I – Lat. **rorare** (DLR).

RÓUĂ s. f. – Lat. **ros**, **roris** (MDA).

SĂGEÁȚĂ s. f. – Lat. **sagitta** (DLR).

STUR s. m. – Lat. **stylus** (DLR).

În unele cazuri trimiterea la latină s-a făcut indirect.

CIÚCURE s. m. – Cf. lat. *cicculum* (DA, MDA).

COÁSE vb. III – Cf. lat. pop. *cosere* (= *consuere*) (MDA).

FERECĂ vb. I – Cf. lat. med. *fabricare* (cf. MDA).

LUMÂNÁRE s. f. – Cf. lat. *luminare* (DLR).

Conform cercetărilor făcute de specialiștii de la DÉRom, termenul *brumă* cu sensul de „strat subțire și alb de gheață format pe o suprafață rece” este prezent doar în dacoromână (cu prima atestare în secolul al XVI-lea), meglenoromână, aromână, dar și în italiana septentrională (cu prima atestare în secolul al XV-lea) și în ladină (cu prima atestare în secolul al XIX-lea). Facem precizarea că este posibil ca acest sens să se fi dezvoltat prin metonimie de la sensul de „iarnă” prezent în celelalte idiomuri romanice, dar care lipsește în zona românei, a italienei septentrionale și a ladinei, prin înlocuirea pentru *iarnă* cu continuatorii lui */**i'βern-a**/. Autorii DÉRom precizează că „din punct de vedere diasistemic (latina globală) sensul «givre» – ‘brumă’ și «brouillard» ‘ceață’ pot fi considerate particularități ale

latinei vecinătății comunicaționale (mai ales cea vehiculată de marinari și de țărani), care nu au avut acces la codul scris: există astfel o congruență între diastratie și diamezie” (Birrer/Reinhardt/Chambon 2013-2014 in DÉRom s. v. */'brum-a/ II „givre”)⁵⁷.

Termenul *nea*, așa cum este definit în DÉRom, trimite mai mult spre ideea de precipitație, decât spre cea de depunere (vezi și *supra*, la *Precipitații*, § 6).

4.1.2.2. Elemente de substrat

BŪRĂ¹ s. f. – Probabil element de substrat; cf. alb. b ō r e (DELR).

4.1.2.3. Etimologie directă – împrumuturi

Sunt puține elemente de origine veche slavă în clasa depunerilor. Menționăm aici:

INÍE s. f. – Din v. sl. **иніе** (MDA).

SLOI s. n. – Din v. sl. ***слојъ**; cf. bg. слой „strat, pătură; pojghiță de gheață” (DLR).

SŪLIȚĂ s. f. – Cf. v. sl. **сѣлица** (DLR).

ZĂPĂDĂ s. f. – Din v. sl. **zapadŭ** (PHILIPPIDE, O. R. II, 80, SCRIBAN, D., CIORĂNESCU, D. ET.)¹.

Notă [1]: Nu preluăm etimologia propusă în DLR și MDA: „Postverbal de la **zăpădi**”.

ZĂPÓDIE s. f. – Din v. sl. ***zapodiје**, bg. запогье, запог, запогкъ „loc umbrit” (DLR).

În această clasă lexicală sunt incluși unii termeni a căror etimologie se explică printr-un împrumut mai recent:

AVALÂNȘĂ s. f. – Din fr. **avalanche** (DELR).

CÂRCI s. n. – Din bg. **кѣѣѣ** (DA, s. v. *cârcel*) (DA).

CHÍCIURĂ s. f. – Din bg. **киѣурѣ** (DA).

CHÍDĂ s. f. – Din magh. **köd** (DA).

NĂLOĂGĂ s. f. – Din sb. **naloga**. Cf. ucr. на л о г а (DLR).

NĂMÉTE s. m. – Din bg. **намет** (DLR).

OMĂT s. m. – Din ucr. **обмет** „măturare; pospai” (DLR).

SĂNTĂ s. f. – Din sb. **santa** (DLR).

TURLĂȘ s. m. – Din magh. **torlasz** (DLR).

ZAI s. n., s. m. – Din magh. **zaj** (DLR).

Pentru alți termeni, autorii au preferat să trimită indirect la limba-sursă:

CIUBŪC s. n. – Cf. tc. ç u b u k (cf. DA).

⁵⁷ « Du point de vue diasystème (‘latin global’), les sens « givre » et « brouillard » de protorom. */'brum-a/ sont donc à considérer comme des particularismes du latin d’‘immédiat communicatif’ (notamment de celui véhiculé par les marins et les paysans), qui n’ont pas eu accès au code écrit : il y a congruence entre diastratie et diamezie » (Birrer / Reinhardt / Chambon 2013-2014 in DÉRom1 s. v. */'brum-a/ II „givre”).

CIÚCIUR s. n. – Cf. bg. чучуль (cf. MDA).

FÂȘIC s. n. – Cf. tc. fišek (DA).

OMETIȚĂ s. f. – Cf. ucr. обметица „resturi de făină” (DLR), sb. umetica (CADE, SCRIBAN, D., CIORĂNESCU, D. ET. 5 876).

4.1.2.4. Etimologie multiplă

LĂPOVIȚĂ s. f. – Din bg. лапавица (DLR), sb. lapovica (CIORĂNESCU, D. ET.).

LAVINĂ s. f. – Din. it. lavina, germ. Lawine, rus. лавина (MDA, DLR).

MÂNĂ – Din v. sl. **МАН**, gr. μάννα (DLR).

POLÉDIȚĂ s. f. – Din bg. поледица, sb. poledica (DLR).

PROMOROĂCĂ s. f. – Cf. ucr. примозок, rus. поморок (DLR).

STRUȚ s. m. – Din lat. struthio, -onis, it. struzzo, germ. Strauss.

4.1.2.5. Derivate

Unele lexeme din această clasă s-au format prin derivare

– cu sufixe:

CHIDINIE s. f. – **Chidă** + suf. -inie (DA).

CIORCIOLÓȘ s. m. – **Ciorciol** „ciorchine” + suf. -oș. (DA).

GERUIĂLĂ s. f. – **Gerui** + suf. -eală (DA).

GHEȚĂR s. m. – **Gheață** + suf. -ar (după fr. glacier) (cf. DA).

GHEȚOI s. n. – **Gheață** + suf. -oi (DA).

GHEȚUȘ s. n. – **Gheață** + suf. -uș (DA).

MÂZGĂRIE s. f. – **Mâzgă** + suf. -ărie (DLR).

MÂZGĂU s. f. – **Mâzgă** + suf. -ău (DLR).

MÂZGÚȘ s. n. – **Mâzgă** + suf. -uș (DLR).

NINSOĂRE s. f. – **Nins** + suf. -oare (DLR).

NOIȘTE s. f. – **Nou** + suf. -iște (DLR).

ODMETEĂLĂ s. f. – **Odmeti** + suf. -eală.

PUFĂR s. n. – **Puf** + suf. -ar (DLR).

SLOIETE s. m. – **Sloi** + suf. -ete (DLR).

SPULBERĂȚURĂ s. f. – **Spulbera** + suf. -ățură (DLR).

SPULBERIȘ s. n. – **Spulbera** + suf. -iș (DLR).

STICLÚȘ s. n. – **Sticlă** + suf. -uș (DLR).

STUREĂLĂ s. f. – **Stur** „chiciură” + suf. -eală (DLR).

ȚICLÓI subst. – **Țiclă** „vârf” + suf. -oi (DLR).

ȚURLÓI s. n. – **Țurlă** „surlă” + suf. -oi (DLR).

– cu prefixe:

DESFERECĂ vb. I. – Pref. des- + **fereca** (DLR).

ÎMBURĂ vb. I. – Pref. în- + **bură** (MDA).

V. Depunerile

ÎNCHIDÁ vb. I. – Pref. *în-* + **chidă**.

Se remarcă, aşadar, faptul că cea mai mare parte a etimologiilor lexemelor din această clasă se explică prin derivarea cu sufixe.

4.1.2.6. Postverbale

POLÉI s. n. – Postverbal de la **poleí** (DLR).

Facem precizarea că există o serie de verbe care sunt legate de depuneri şi care pleacă de la substantivul termen de bază ce desemnează fenomenul meteorologic vizat:

BRUMÁ vb. I. – V. **brumă**.

CHICIURÁ vb. I. – V. **chiciură**.

ROUÁ vb. I. – V. **rouă**.

STURÁ vb. I. – V. **stur**.

4.1.2.7. Contaminare

BRUMĂROÁCĂ s. f.^{ID} – Contaminare între **brumă** şi **promoroacă**.

DÂLMĂ s. f.^{ID} – Contaminare între **dâmb** şi **gâlmă** (MDA).

4.1.2.8. Etimologie necunoscută

Se observă în această categorie diferite tipuri de a marca faptul că autorii DFA sau cei ai dicţionarilor din Bibliografia DFA nu au găsit o soluţie sigură. De cele mai multe ori, acolo unde etimonul nu era sigur, s-a apelat la o trimitere indirectă, completată uneori de note explicative în subsol.

BURÉZ subst.^{ID} – Cf. *bumburez*¹.

Notă [1]: Termenul etimologic propus are şi sensul „Plantă erbacee... cu inflorescenţă în spice (*Schaenus nigricans*)” (DA, MDA); inflorescenţa acestei plante poate fi asemănată cu *chiciura*. Din punct de vedere fonetic ne găsim în faţa unei afereze a primei silabe, ca în *turugă* din *buturugă* (cf. DLR, MDA s. v. *turugă*) atestat tot în Oltenia.

GIUMÂNĂRE s. f. – Cf. *geamăn*¹.

Notă [1]: Lexemul *gemănare* are mai multe sensuri, învechite şi regionale, toate subsumate ideii semantice de „îmbinare; bifurcare” (cf. DA, SCRIBAN, D., TDRG, CIORĂNESCU, D. ET., MDA). Legătura etimologică cu *îngemănare* (de asemenea, termen moştenit) nu este exclusă. Sensul inclus în DFA presupune, ca evoluţie semantică pe teren românesc, o legătură cu forma de obicei bifurcată a unui ţurţur. [C.F.]

MORMÁN s. n. – Et. nec. (CIORĂNESCU, D. ET.). Cf. *gorgan* (DLR).

NAHLÁP s. n. – Et. nec. Cf. bg. *слап* „val”, sb. *slap* (DLR).

NOIÁN s. n. – Et. nec. Cf. alb. *ujan* (ë) (DLR).

PĂRÁCĂ s. f. – Et. nec. (DLR).

PRĂNÚIC subst. – Et. nec. (DLR).

SCUȚ s. m. – Et. nec. (DLR)¹.

Nota[1]: Cf. v. sl. *scuti* „margine de haină” (SCRIBAN, D.).

4.1.2.9. Nume propriu

În această clasă există şi un termen care s-a creat de la un nume topic:

TROIÁN s. n. – De la numele topic **Troian** (DLR).

4.1.2.10. Alte tipuri de etimologie

În unele cazuri autorii articolelor au făcut doar sugestii legate de etimologie, prin trimitere la alți termeni care ar putea explica cuvântul vizat:

ȚURȚUR s. m., s. n. – Cf. țur „sunetul produs de scurgerea în picături a unui lichid” (DLR).

Uneori explicarea unui cuvânt se face prin trimiterea la un alt termen din DFA:

HĂLĂ² s. f. – Cf. hală¹.

POLÍCIE s. f. – Cf. polei.

PROMOÁRĂ s. f. – Cf. promoroacă (DLR).

ȚĂRȚĂR s. m. – Cf. țărțăr (DLR).

4.1.3. Idei generale despre depuneri în limbajul comun și popular

Termenii ce desemnează depunerile în limbajul comun și popular reprezintă cea mai mare parte a lexemelor din această clasă lexicală. Cei mai mulți sunt substantive feminine, iar din punct de vedere etimologic cele mai frecvente sunt derivatele cu sufixe.

4.2. Depunerile în registrul științific (Ts)

Termenii ce desemnează depuneri în registrul științific sunt puțin numeroși (20 de elemente lexicale), putând fi subcategorizați astfel:

- 8 termeni aparțin doar registrului comun și popular: *ablațiune, acreție, acumulare, depunere, firn, givraj, givrare, neveu*;
- 8 termeni sunt prezenți în ambele registre (Tp și Ts): *avalanșă, brumă, chiciură, gheață, ghețar, polei, rouă, zăpadă*;
- 4 termeni apar doar în sintagme Ts: *burniță care îngheață, câmp de gheață, ceață care îngheață, troian de zăpadă*.

4.2.1. Încadrarea lexico-gramaticală

Un criteriu de analiză a lexemelor ce desemnează depunerile din registrul științific este legat de încadrarea lexico-gramaticală a termenilor din această clasă. Astfel, și în acest limbaj, cele mai multe elemente sunt substantive feminine:

– feminine: *ablațiune; acreție; acumulare; avalanșă; brumă; chiciură; depunere; gheață; givrare, rouă, zăpadă*;

– masculine: *ghețar*⁵⁸;

– neutre: *câmp, firn, givraj, neveu, polei, troian*.

În puține cazuri, depunerile în Ts sunt reprezentate prin unele sintagme:

⁵⁸ Aici am mai putea încadra și termenii generici: *hidrometeor, meteor*.

V. Depunerile

BÚRNIȚĂ s. f. **Ξ** (În sintagma) *Burniță care îngheață* (sau *suprarăcită*) = picături de precipitații care îngheață la contactul cu solul sau cu obiectele expuse, formând astfel o peliculă sau un strat de gheață transparentă (polei).

CÂMP s. n. **Ξ** (În sintagma) *Câmp de gheață* = formațiune de gheață pe oceane sau pe mări de dimensiuni orizontale mai mari decât cele verticale.

CEĂȚĂ s. f. **Ξ** (În sintagma) *Ceață care îngheață* = ceață alcătuită din picături suprarăcite de apă, care îngheață instantaneu pe suprafețele descoperite ale obiectelor, acoperindu-le cu o peliculă fină de gheață.

4.2.2. Etimologia

Etimologia termenilor ce desemnează depunerile în registrul științific poate fi subcategorizată astfel⁵⁹:

4.2.2.1. Cuvinte moștenite

BRÚMĂ s. f. – Protorom. */**brum-a**/ (DÉRom). Cf. corelatul lat. bruma „iarnă”[1].

Notă [1]: Birrer/Reinhardt/Chambon 2013-2014 în DÉRom s. v. */**brum-a**/ II „givre” (Pentru analiza etimologiei acestui termen, vezi *supra*, *Depuneri*, 4.1.2.1).

GHEĂȚĂ s. f. – Lat. **glacia** (= *glacies*) (DA).

RÓUĂ s. f. – Lat. **ros**, **roris** (MDA).

4.2.2.2. Etimologie directă – împrumuturi

Și în registru științific sunt prezenți unii termeni care reprezintă neologisme, împrumutate în diferite faze de evoluție a limbii române:

ACREȚIE s. f. – Cf. fr. **accrétion**, engl. **accretion**.

AVALÂNȘĂ s. f. – Din fr. **avalanche** (DELR).

CHÍCIURĂ s. f. – Din bg. **кичуръ** (DA).

FIRN s. n. – Din germ. **Firn** (MND²).

GIVRÁJ s. n. – Din fr. **givrage** (MDA).

NEVÉU s. n. – Din fr. **névé** (MDA).

ZÁPÁDĂ s. f. – Din v. sl. **zapadŭ** (PHILIPPIDE, O. R. II, 80, SCRIBAN, D., CIORĂNESCU, D. ET.)^{*}.

4.2.2.3. Etimologie multiplă

ABLAȚIÚNE s. f. – Din fr. **ablation**, lat. **ablatio**, -onis.

HIDROMETEÓR s. m. – Din fr. **hydrométéore**, germ. **Hidrometeore**.

METEÓR s. m. – Din it. **meteora**, ngr. **μετέωρον**, fr. **météore**, germ. **Meteor**.

4.2.2.4. Derivate

Prin derivare cu sufix -a s-a format lexemul GHEȚĂR s. m. – **Gheață** + suf. -ar (după fr. *glacier*) (cf. DA).

⁵⁹ Pentru termenii care sunt prezenți și în limbajul comun/popular și în cel științific, nu mai reluăm precizările făcute la subcapitolul legat de etimologia lexemelor din Tp (vezi *supra*, *Depuneri*, 4.1.2.), ci doar le menționăm la categoriile respective.

4.2.2.5. Alte tipuri de etimologii

4.2.2.5.1. Postverbale

POLÉI s. n. – Postverbal de la **polei** (DLR).

Unele lexeme se explică prin trimiterea la verbul la care se raportează:

ACUMULĂRE s. f. – V. **acumula**.

DEPUNÉRE s. f. – V. **depune**.

GIVRĂRE s. f. – V. **givra**.

4.2.2.5.2. Nume propriu

TROIÁN s. n. – De la numele topic **Troian** (DLR).

Dacă etimologia termenilor de sine-stătători din limbajul științific nu pune mari probleme din perspectiva analizei lingvistice, un aspect important legat de etimologia depunerilor din acest registru este cel referitor la etimologia sintagmelor. În DFA, pentru sintagmele incluse în articolele lexemelor din limbajul comun și popular nu s-au dat etimologiile sintagmelor, acest aspect fiind specific doar limbajului științific.

Astfel, de exemplu, pentru temenul *zăpadă*, au fost explicate în nota de subsol și etimologia unora dintre sintagmele din limbajul științific, cu precizarea că au fost indicate numai etimologiile clare, atestate în literatura de meteorologie (vezi și *supra*, comentariile legate de acest aspect de la *Precipitații*, 6.4).

ZĂPADĂ s. f. ① 1. Strat provenit din depunerea fulgilor în perioada de îngheț (a iernii); ninsoare (2), (sud-vestul Transilv., Ban.; și învechit) nea, (Maram., Transilv., Bucov., Mold., centrul Olt., Ban., Criș.) omăt, (sud-vestul Transilv., Ban.) polegăniță (v. p o l e d i ț ă 5). ...

– Pl.: *zăpezi*. – Din v. sl. **zapadŭ** (PHILIPPIDE, O. R. II, 80, SCRIBAN, D., CIORANESCU, D. ET.)^{1*}. [E.T.]

Notă [1]: Nu preluăm etimologia propusă în DLR și MDA: „Postverbal de la **zăpădi**”.

Notă [*]: **Aversă de zăpadă** – cf. fr. *averse de neige*, engl. *snow flurry* (VILLENEUVE, p. 45). **Cristale de zăpadă** – cf. fr. *cristaux de neige*, engl. *snow crystals* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). **Fulgi de zăpadă** – cf. fr. *flocons de neige*, engl. *snowflakes* (VILLENEUVE, p. 166). **Strat de zăpadă** – cf. fr. *couverture de neige*, engl. *snow-cover* (id. ib. p. 149). **Troian de zăpadă** – cf. fr. *banc de neige*, *amoncellement de neige*, engl. *snow-drift* (id. ib. p. 27). **Zăpadă grăunțoasă** – cf. fr. *neige en grains*, engl. *snow grains* (VILLENEUVE, p. 269). **Zăpadă în derivă** – cf. engl. *drifting snow* (id. ib. p. 312). **Zăpadă înghețată** – cf. fr. *neige de glace*, engl. *ice snow* (TP). **Zăpadă permanentă** – cf. fr. *neige pérenne*, engl. *perennial snow* (ib.). **Zăpadă roșie** – cf. fr. *neige rouge*, engl. *red snow* (ib.). **Zăpadă spulberată** – cf. engl. *blowing snow* (VILLENEUVE, p. 312). **Zăpadă umedă** – cf. fr. *neige mouillée*, engl. *damp snow* (id. ib. p. 269).

Se observă, așadar, că sintagmele sunt semnalate sub termenii care reprezintă baza unui subcâmp lexico-semantic.

4.2.3. Idei generale despre depuneri în limbajul științific

Termenii ce desemnează depunerile în limbajul științific sunt foarte puțini. Cei mai mulți termeni sunt substantive feminine, iar din punct de vedere etimologic cele mai frecvente sunt neologismele.

Concluzii

Lexemele care desemnează depunerile reprezintă o clasă lexicală redusă numeric (cca 130 lexeme

– aproximativ 10% din volumul articolelor din DFA), dar care pune probleme relevante atât din punct de vedere meteorologic, cât și lingvistic.

Este vorba despre o clasă care, deși este cunoscută vorbitorului comun ce utilizează denumirile diferitelor fenomene meteorologice (*brumă, chiciură, polei, rouă* etc.), nu este, în general, recunoscută ca aparținând grupului fenomenelor atmosferice de către specialiștii meteorologi.

Dat fiind faptul că depunerile reprezintă, de cele mai multe ori, un rezultat al precipitațiilor (conform definiției), în mod firesc, apar puncte de suprapunere în ceea ce privește încadrarea unor termeni la [+depunere] sau la [+precipitație], dar apar suprapuneri și cu alte fenomene atmosferice.

Analiza acestor lexeme a permis subcategorizarea lor în funcție de diferite criterii.

Un prim punct important rezultat din cercetarea acestor lexeme este faptul că depunerile pot fi subcategorizate în funcție de suprafața pe care se manifestă, ceea ce arată că este necesară o nuanțare a definiției acestui concept, pentru că depunerile pot fi: pe suprafața solului sau pe obiectele de pe acesta, conform definițiilor existente (*brumă, chiciură, polei, rouă, țurțur, zăpadă* etc.), dar și pe obiecte aflate în aer (*givrăj*) sau pe apă (*gheață, inie, sloi* etc.), ceea ce nu s-a luat până acum în discuție.

Cei mai mulți termeni ce desemnează depuneri sunt monosemantici, dar există și câțiva termeni plurisemantici (*gheață, poledită, policie* etc.)

Termenii din această clasă se grupează în câteva subcâmpuri lexico-semantic mari, caracterizate prin concentrarea în jurul unui termen prototipal (*chiciură, troian, zăpadă* etc.), cu serii sinonimice mai mult sau mai puțin bogate.

Din perspectiva încadrării lexico-gramaticale, majoritatea lexemelor din această clasă sunt substantive feminine, completate de foarte puține verbe. Cele mai multe sunt cuvinte de sine-stătătoare, dar la cuvintele mari apar adesea și multe sintagme.

În privința etimologiei, cele mai multe lexeme sunt derivate cu sufixe, în limbajul comun și popular, iar în registrul științific – majoritatea sunt neologisme.

Conchidem că cea mai mare parte a etimologiilor termenilor aparținând acestui câmp lexico-semantic se explică prin derivarea cu sufixe.

Astfel, deși subliniem încă o dată faptul că pentru această clasă lexicală există diferențe mari între perspectiva meteorologului și cea a vorbitorului obișnuit, suntem de părere că grupul lexical al termenilor ce desemnează depunerile în limba română este bine conturat, atât din punct de vedere lingvistic, cât și meteorologic, ceea ce justifică prezența sa în această cercetare.

Bibliografie

- Bidu-Vrănceanu, Angela (2008), *Câmpuri lexicale din limba română*, Editura Universității din București.
- Buchi, Éva/Schweickard, Wolfgang (éd.) (2014), *Dictionnaire Étymologique Roman (DÉRom). Genèse, méthodes et résultats*, Berlin, De Gruyter.
- Florescu, Cristina (pe cale de publicare) (2015), « Mots désignant les phénomènes atmosphériques dans le DÉRom. Terminologie protoromane? », in Dworkin, Steven N., García Arias, Xosé Lluis & Kramer, Johannes (éd.): *Actes du XXVIIe Congrès international de linguistique et de philologie romanes (Nancy, 15-20 juillet 2013). Section 6: Étymologie*. Nancy, ATILF.
- Florescu, Cristina (2014), „Terminologii științifice și populare. Considerații contrastive”, în Marijana Aleksoska-Čatroska et al. (ed.), *Romanistika i balkanistika: zbornik na trudovi vo čest na prof. dr. Petar Atanasov po povod 75 godini od život*. Skopje, Universitatea din Skopje, p. 227–235.

VI. Fenomenele luminoase, sonore, electrice și electro-luminoase

Cristina CĂRĂBUȘ

§ 1. Obiectul de studiu

În acest capitol ne vom ocupa de fenomenele luminoase (fotometeori), de fenomenele sonore (acustice) și de fenomenele electrice și electro-luminoase (electrometeori).

Prin *fotometeor*, termen științific împrumutat în limba română din limba franceză în secolul al XX-lea, se înțelege fie un „fenomen optic care se produce în atmosferă prin reflexia, refracția, difuzia și interferența luminii solare sau lunare (principalele fenomene de acest tip fiind haloul, coroana, curcubeul, gloria, inelul Bishop, mirajul etc.)”, fie un „meteor optic” (DFA, s. v.).

Electrometeor este un neologism încetățenit în limba română probabil în secolul al XX-lea, pe filieră franceză și engleză, și este definit prin „manifestare vizibilă sau audibilă a electricității atmosferei, sub forma unor descărcări electrice discontinue (fulgerul, tunetul) sau relativ continue (focul Sfântului Elmo, aurora polară)” (DFA, s. v.), prin „meteor electric” sau prin „meteor luminos”.

§ 2. Terminologia științifică vs. populară a fotometeorilor⁶⁰

2.1. Considerăm lexemul *curcubeu* (DFA, s. v.) ca element prototipal al Tp și Ts, termen atestat pentru prima oară în 1649, în lucrarea lui Mardarie Cozianul, *Lexicon slavo-românesc și tâlcuirea numelor*.

Terminologia fotometeorilor cuprinde, mai ales, grupul lexical al fenomenelor luminoase din limbajul științific. Din punct de vedere gramatical, acest grup lexical include 44 de termeni (majoritatea substantive – 97% și doar două adjective (*paraselenic*, -ă și *parhelic*, -ă – 3%), foarte mulți termeni intrând în componența unor îmbinări de cuvinte mai mult sau mai puțin stabile. Majoritare sunt substantivele feminine: *antelie* „fenomen fotometeorologic care apare pe boltă în partea opusă Soarelui”, *antiselenă* „fenomen fotometeorologic asemănător anteliei, format în partea opusă Lunii”, *aureolă* „inel luminos exterior, cu raza mai mică de 5° și culoare maroniu-roșcată, format în cadrul unei coroane, în imediata apropiere a astrului luminos”, *auroră* „lumină difuză în atmosferă care precede răsăritul soarelui”, *coroană* „fotometeor alcătuit din una sau mai multe serii de inele colorate centrate în jurul

⁶⁰ Unele considerații referitoare la fenomenele fotometeorologice au fost publicate în Manea 2013.

Soarelui sau al Lunii”, *emergență* „formă de miraj optic care se manifestă prin reflectarea, pe bolta cerească, a imaginii obiectelor situate sub orizont”, *gloria* „fotometeor reprezentat printr-una sau mai multe serii de inele colorate, văzute de un observator în jurul propriei sale umbre”, *imergență* „formă de miraj optic manifestată prin ascunderea sub orizont a obiectelor situate la sau în apropierea orizontului”, *parantelie* „fenomen fotometeorologic din familia halourilor, format din pete albicioase de formă circulară cu diametrul puțin mai mare decât cel al Soarelui, *parantiselenă* „fenomen fotometeorologic din familia halourilor, asemănător paranteliei, cu deosebirea că astrul care luminează este Luna”, *paraselenă* „fenomen fotometeorologic din familia halourilor, asemănător parheliilor, cu deosebirea că astrul care luminează este Luna”, cu variantele învechite *paraselen* și *paraselin*, *parhelie* „(mai ales la pl.) fenomen fotometeorologic din familia halourilor, care apare sub forma a două pete luminoase irizate pe cercul parhelic; (învechit, rar) sorior”, cu variantele *parahelie* și (învechit) *parelie*, *pseudohelie* „fotometeor reprezentat printr-o pată albă, strălucitoare, generată de reflectarea luminii solare de către cristalele de gheață care compun anumiți nori”, *turbiditate* „diminuare a transparenței aerului din cauza prezenței particulelor în suspensie, care absorb și difuzează radiațiile solare, micșorând sensibil vizibilitatea”, *vizibilitate* „distanță maximă până la care poate fi văzut cu ușurință un obiect cu caracteristici definite”. Substantivele masculine (*fotometeor* „fenomen optic care se produce în atmosferă prin reflexia, refracția, difuzia și interferența luminii solare sau lunare”) și neutre (*antirepuscul* „lumină strălucitoare vizibilă în atmosferă în partea opusă Soarelui în timpul răsăritului și în cel al apusului”, *arcus* „arc de oraj”, *curcubeu* „arc multicolor desfășurat pe cer care se datorește refracției, reflexiei totale și dispersiei luminii solare în picăturile de apă din atmosferă”, *halo* „grup de fenomene optice în formă de inele, de arcuiri, de coloane sau de puncte luminoase, centrate pe astrul luminos”, *miraj* „fenomen optic prin care obiectele îndepărtate sunt percepute sub forma unor imagini deformate”) sunt puțin reprezentate.

O categorie amplă o reprezintă sintagmele și construcțiile specifice: *arc antirepuscular* „bandă de culoare roz-vioacee care separă umbra Pământului de lumina purpurie ce dispare progresiv sub orizont”, *arc antihelic* „antelie”, *arc antiselenic* „antiselenă”, *arc circumorizantal* „fenomen fotometeorologic din familia halourilor, reprezentat printr-un arc colorat”, *arc circumzenital inferior* „fotometeor alcătuit dintr-un arc larg deschis, situat aproape de orizont”, *arc circumzenital superior* „fotometeor sub forma unui cerc situat aproape de zenit”, *arc de ceață* „curcubeu alb”, *arc crepuscular* „fenomen fotometeorologic reprezentat printr-un arc purpuriu ce se formează în apropierea Soarelui, în momentul apusului”, *arc de oraj* „arcus”, *arc de rouă* „arc de formă hiperbolică, asemănător curcubeului, rezultat prin refracția și reflexia razelor solare de către picăturile de rouă”, *arc în cer* „curcubeu”, *arcul lui Kern* „fenomen fotometeorologic rar, reprezentat printr-un halo care înconjoară complet zenitul”, *arcul lui Parry* „fenomen fotometeorologic rar, situat deasupra haloului de 22°”, *arcuiri de auroră* „benzi luminoase care se întind de-a curmezișul cerului”, *arcuiri tangente la halo* „fotometeor reprezentat prin arcuiri strălucitoare, de diverse forme, tangente la baza sau la vârful haloului mic (22°) sau mare (46°) format în jurul Soarelui sau Lunii”, *arcurile lui Lowitz* „fenomen fotometeorologic din familia halourilor, alcătuit din două arcuiri luminoase dispuse oblic”, *aură secundară* „a) arc luminos care apare ocazional spre vest, în lumina amurgului, deasupra norilor de mare dezvoltare verticală; b) fază a aurei alpine manifestată

prin iluminarea vârfurilor montane de către componentele roșii ale radiațiilor vizibile”, *aureolă solară* „cerc luminos în jurul soarelui”, *aureolă lunară* „cerc luminos în jurul lunii”, *auroră însorită* „auroră observabilă în partea însorită a atmosferei înalte, deasupra umbrei Pământului”, *aurorele cu structură radiară* „fenomen luminos sub forma unor raze pornind în toate direcțiile dintr-un anumit punct al bolții cerești”, *aurorele sub formă de arc* „fenomen luminos sub formă de semicerc cu capetele sprijinite pe orizont”, *aurorele sub formă de luminiscență difuză* „fenomen luminos care apare la periferia nordică a bolții cerești”, *cerc paraselenic* „paraselenă”, *cerc parhelic* „fenomen fotometeorologic din familia halourilor, care constă dintr-un cerc alb, situat orizontal la aceeași înălțime cu Soarele”, *coroană solară* „fotometeor alcătuit din una sau mai multe serii de inele colorate centrate în jurul Soarelui”, *coroană lunară* „fotometeor alcătuit din una sau mai multe serii de inele colorate centrate în jurul Lunii”, *coroană aurorală* „raze ale aurorei polare orientate în benzi paralele de-a lungul liniilor de forță ale câmpului geomagnetic”, *cruce luminoasă* (sau *solară* ori *a Soarelui*) „fenomen fotometeorologic constituit din intersectarea Soarelui sau Lunii de către o bandă luminoasă verticală și una orizontală”, *culori crepusculare* „fotometeor reprezentat prin variata colorație a cerului și crestelor montane la răsăritul și apusul Soarelui”, *curcubeu alb* „curcubeu principal, constituit dintr-o bandă albă, în general mărginită de o dungă roșie în exterior și de o dungă albastră în interior”, *curcubeu în ceață* „arc de ceață”, *curcubeu lunar* „fotometeor reprezentat prin arce concentrice dispuse cu concavitatea în jos și colorate de la partea superioară către cea inferioară în culorile spectrului și care se formează datorită refracției, reflexiei și dispersiei razelor lunare”, *curcubeu principal*⁶¹ „fotometeor reprezentat prin arce concentrice dispuse cu concavitatea în jos și colorate de la partea superioară către cea inferioară, în culorile spectrului și care ia naștere datorită refracției, reflexiei și dispersiei razelor solare sau lunare”, *curcubeu secundar* „curcubeu situat deasupra celui principal, cu culorile dispuse invers și arcele mai late”, *halo Bouguer* „arc sau inel circular strălucitor, format în jurul punctului antisolar”, *halo Cellini* „fotometeor având aspectul unui inel difuz, de culoare albă, care apare în jurul umbrei făcute de capul observatorului pe un strat de iarbă acoperită cu rouă”, *halo lunar* „fotometeor cu aspect de inele, arcuri, coloane sau focare luminoase, rezultate în urma refracției, reflexiei și dispersiei luminii lunare de către cristalele de gheață aflate în suspensie în atmosferă”, *halo mare* (sau *extraordinar* ori *de 46°*) „halo mai puțin frecvent și mai puțin luminos, alcătuit dintr-un inel cu o lumină slabă, având o rază aparent egală cu 46°”, *halo mic* (sau *ordinar* ori *de 22°*) „halo frecvent, alcătuit dintr-un inel luminos, alb, cu raza de 22°, prezentând pe marginea sa interioară zone roșii, puțin vizibile”, *halo solar* „fotometeor cu aspect de inele, arcuri, coloane sau focare luminoase, rezultate în urma refracției, reflexiei și dispersiei luminii solare de către cristalele de gheață aflate în suspensie în atmosferă”, *inelul lui Bishop* „fotometeor reprezentat printr-un inel albicios, ce se formează în jurul Soarelui sau al Lunii, având uneori culoarea albăstruie la partea interioară și brună-roșiatică la cea exterioară”, *irizarea norilor* „apariție a culorilor curcubeului la marginea norilor (Alto cumulus și Stratocumulus) situați la o distanță de peste 30° de Soare”, *licărirea*

⁶¹ *Curcubeul principal* este cunoscut printre specialiști și sub numele de *curcubeu obișnuit* (cf. MĂHĂRA 2001, p. 286).

(sau *licăritul* ori *scânteierea*⁶²) *stelelor* „intermitență a strălucirii stelelor, determinată de variația densității atmosferei turbulente”, *lumină antisolară* „fotometeor constând dintr-o pată circulară de lumină, care se ivește pe cerul nocturn în partea opusă Soarelui”, *lumină crepusculară* „fotometeor reprezentat prin slaba iluminare a orizontului la răsăritul și apusul Soarelui, pe fondul căruia strălucesc anumite linii spectrale de emisie a diverselor gaze atmosferice”, *lumină purpurie* „licărire de culoare variind între roz și roșu, care se observă în dreptul Soarelui după ce acesta apune”, *lumină verde* „fotometeor care apare deasupra locului unde răsare sau apune Soarele ori Luna, sub forma unei străluciri verzui de scurtă durată”, *lumină zodiacală* „fotometeor reprezentat printr-o lucire albă sau gălbuie, de formă conică, ce se ivește pe bolta cerească în perioada echinocțiului de primăvară și a celui de toamnă”, *luminiscentă alpină* „colorație roșiatică sau gălbuie în jurul vârfulor muntoase situate în direcția opusă Soarelui; roșeața Alpilor”, *lună falsă* „nume generic dat parselenelor, parantiselenelor și antiselenelor când ele sunt deosebit de strălucitoare”, *miraj inferior* „imagine răsturnată a unui obiect, văzută sub nivelul lui real, și produsă vara în stepe și deșerturi, pe nisipul plajelor și asfaltului autostrăzilor, din cauza încălzirii excesive a straturilor de aer inferioare”, *miraj lateral* „imagine virtuală situată lateral față de obiectul real și care apare foarte rar”, *miraj superior* „imagine răsturnată a unui obiect, văzută deasupra nivelului lui real și produsă iarna, deasupra câmpurilor de zăpadă și gheață a mărilor reci”, *nori auroral* „auroră cu aspect de nori luminoși în zona inferioară a ionosferei”, curcubeu suplimentar „fotometeor reprezentat prin arce înguste, colorate alternativ în verde și violet, situate atât în interiorul curcubeului principal, cât și la exteriorul celui secundar”, *opacitatea atmosferei* (sau *atmosferică*) „proprietate a atmosferei de a micșora vizibilitatea prin difuzarea radiației solare vizibile”, *parantelii extraordinare* „parantelii care apar când distanța azimutală față de Soare este de 90°”, *parantelii ordinare* „parantelii care sunt vizibile când distanța azimutală față de Soare este de 120°”, *parhelii de 22°* „fenomen fotometeorologic din familia halourilor, care apare sub forma a două pete luminoase irizate pe cercul parhelic în apropierea haloului mic, de 22°”, *parhelii de 46°* „fenomen fotometeorologic din familia halourilor, care apare sub forma a două pete luminoase irizate pe cercul parhelic în apropierea haloului mare, de 46°”, *rază verde* „strălucire scurtă, de culoare dominant verde”, *reverberația aerului* „vibrație a aerului, care se observă deasupra terenurilor puternic încălzite”, *roșeața Alpilor* „luminiscentă alpină”, *soare fals* „nume generic dat parheliilor, paranteliilor și anteliilor atunci când acestea sunt deosebit de strălucitoare”, *spectru Brocken* (sau, art., *spectrul lui Brocken*) „fenomen optic care constă într-o umbră considerabil mărită a unui obiect, uneori înconjurată de un inel colorat, vizibilă de pe vârful unui munte, în direcția opusă Soarelui”, *timp lăptos* „fotometeor specific regiunilor polare, caracterizat prin persistența unei lumini albe și uniforme, din cauza lipsei de contrast între bolta cerească și obiectele din jur”, *umbra Pământului* „umbră trimisă de Pământ pe atmosferă, care apare, la

⁶² În DFA nu am luat în considerare cele două sintagme științifice (*licăritul stelelor* și *scânteierea stelelor*), preferând să o facem în studiu: „Refracția atmosferică și dispersia razelor determină și licăritul stelelor sub forma unor pulsații” (MĂHĂRA 2001, p. 283); „Scânteierea stelelor din apropierea orizontului este mai puternică decât a celor văzute la zenit” MIHĂILĂ 2010, p. 296).

crepuscul, în partea opusă Soarelui, sub forma unei benzi albastre foarte închise, uneori violacee”, *vizibilitate atmosferică* „stare optică a atmosferei, ce se definește prin distanța maximă până la care un obiect cu contururi definite poate fi identificat și văzut cu ușurință”, *vizibilitate excepțională* „vizibilitate care permite distingerea obiectelor la distanțe foarte mari”, *vizibilitate meteorologică* „vizibilitate ce depinde și de momentul când se fac observațiile, ziua sau noaptea”, *vizibilitate oblică* „distanță maximă până la care se poate identifica un obiect în depărtare, care nu este situat în planul orizontal sau vertical al observatorului, *vizibilitate orizontală* „distanță maximă până la care poate fi văzut și identificat cu ușurință un obiect cu caracteristici definite, situat în același plan orizontal cu observatorul”, *vizibilitatea redusă* „vizibilitate care este produsă de precipitații, de transportul de praf sau de nisip, de viscol și cel mai frecvent de ceață”, *vizibilitate verticală* „distanță maximă până la care poate fi văzut și identificat cu ușurință un obiect cu caracteristici definite, situat în același plan vertical cu observatorul”. Foarte rare sunt locuțiunile, identificându-se doar un singur exemplu: *fata Morgana* „miraj multiplu, datorat micșorării sau creșterii rapide a densității aerului în funcție de înălțime”.

2.2. În limbajul popular, terminologia fotometeorilor nu abundă.

Dintre termenii care desemnează fotometeorii menționăm substantivele neutre: *brâu* „curcubeu”, *cearcăn* „cerc de vapori, vizibil uneori în jurul soarelui sau al lunii; cerc, ceruț, coroană (2), curtea soarelui sau a lunii, halo”, *cerc* „cearcăn”, *cercănel* „diminutiv al lui cearcăn”, *ceruț* „cearcăn”, *cordău* (estul Maram.) „curcubeu”, *cucubercioi* (centrul Maram.) „curcubeu”, *curcubeu* „arc în cer, brâu, cununa cerului, cordău, cucurbecioi, gurgumeu”, cu variantele regionale *cocârbău*, *corcobău*, *corcobéu*, *cuculbău*, *cucurbéu* (în Maramureș), *culcubău*, *curcubău*, *curcubéi*, *curcubél* (în Transilvania), *curcubéș* (în Moldova), *curcubét* (în sud-estul Moldovei), *curcubóu*, *cúrcu-bóului* (sud-vestul Moldovei), *cucurbău* s. m., s. n., *cucurbél* s. m. (în Maramureș, Moldova, Banat), *curcubétă* s. f. (în sudul Moldovei), *gurgumeu* (sud-vestul Munt.) „curcubeu”, *halo* „cerc luminos care apare în anumite condiții atmosferice în jurul soarelui sau al lunii”, cu varianta *halou*, *miraj* (Dobr., Munt.) „apa morților”, cu varianta *miragi*, *țarcălam* „cerc luminos care se vede în jurul lunii sau al unei stele”, cu variantele: *cercălân*, *cercelân*, *țarcalâm*, *țarcălân*, *țarcalâm*, *țarcalân*, *țercalân*, un singur substantiv feminin *coroană* „cerc luminos” și unul masculin *sorior* (învechit, rar) „parhelie”.

Fenomenele luminoase sunt prezente atât în locuțiuni: *apa morților* (Dobr., Munt.) „miraj”, cât și în îmbinări de cuvinte: *brâul babii*, *brâul cerului*, *brâul ciobanului*, *brâul Cosânzenii*, *brâul Domnului*, *brâul Dumnezeului*, *brâul lui Dumnezeu*, *brâul Maicii Domnului*, *brâul Maicii preacinstite*, *brâul Mariei*, *brâul popii*, *brâul roșu*, *brâul sfintei Marii*, *cununa cerului*, toate cu sensul de „curcubeu”, *curtea soarelui* sau *a lunii* „cearcăn”, *inelul lunii* „cerc care înconjoară uneori luna”.

Din lista de articole DFA reiese că doi termeni sunt prezenți atât în Tp, cât și în Ts. Este vorba de prototipul *curcubeu* și de termenul generic *miraj*. Dacă ar fi să stabilim frecvența Tp și Ts, terminologia specifică fotometeorilor este dominată de Ts în proporție de 70%, iar cea Tp – doar de 30%.

§ 3. Terminologia științifică vs. populară a fenomenelor sonore

3.1. Privitor la fenomenele sonore din Ts, acestea sunt slab reprezentate, incluzând doar două substantive neutre: *șuier* „perturbație atmosferică datorată propagării unor unde acustice, care provine de

la oraje extrem de îndepărtate și care este recepționată sub forma unui șuierat continuu” și *tunet* „zgomot sec sau bubuit surd care însoțește fulgerul” și o sintagmă specifică *undă acustică* (sau sonoră) „vibrație periodică a unui mediu elastic, care are, în aer, valoarea de 332 m/s la temperatura de 0° C”. Elementul prototipal al acestui câmp semantic este *tunet* (DFA), termen prezent și în Ts și în Tp, atestat pentru prima dată în 1581, în lucrarea diaconului Coresi, *Carte cu învățătură*.

3.2. Terminologia populară include mai mulți termeni, aceștia subsumându-se lexemului prototipal *tunet*. Enumerăm în continuare cuvintele specifice limbajului comun care desemnează fenomenele acustice, incluzând:

– (4) substantive feminine: *detunătură* „tunet”, *duduială* „tunet” *durduitură* „tunet”, *tunătură* (nordul Mold.) „tunet”,

– (6) substantive neutre: *dudet* (nord-estul Transilv.) „tunet”, *durăt* „tunet”, *durduit* „tunet”, *tun* (estul Transilv., estul Criș., și învechit) „tunet”, *tunat* (învechit, rar) „tunet”, *tunet* „zgomot puternic care însoțește un fulger sau un tunet”,

– (1) adjectiv: *detunător*, *-oare* (în dicționarele din trecut) „care tună”,

– (2) verbe intransitive de conjugarea I: *detuna* vb. intrans. **2.** „a tuna (2)”, *tuna* vb. intrans. **1.** „a se produce un tunet; a se auzi tunetul”, **2.** (și învechit; subiectul este „cerul”, „norii”, „Dumnezeu” etc.) „a face să se producă tunetul; a detuna (2)”,

– (3) verbe intransitive de conjugarea a IV-a: *dudui* vb. intrans. „a tuna”, cu varianta lexicală *dudăi*, *durdui* vb. intrans. (Transilv., nord-vestul Ban.) „a tuna (**1**)”, *durui* vb. intrans. „a tuna”, cu varianta lexicală *durăi*.

Din enumerarea cuvintelor de mai sus reiese că fenomenele sonore aparțin mai ales Tp în proporție de 85%, în timp ce Ts – doar 15%.

§ 4. Terminologia științifică vs. populară a electrometeorilor

4.1. În terminologia electrometeorilor domină elementele științifice, la fel ca în cazul fotometeorilor. Elementele prototipale ale acestui câmp lexical sunt *fulger* și *trăsnet*, lexeme identificate în ambele terminologii. Termenul *fulger* (DFA) este atestat pentru prima oară în *Psaltirea Hurmuzaki*, în secolul al XVI-lea (1500-1510), iar termenul *trăsnet* (DFA) – în lucrarea lui Nicolae Costin, *Letopisețul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601*, în secolul al XVIII-lea (1700-1710). Câmpul lexico-semantic al fenomenelor electrice și electro-luminoase include 22 de termeni științifici și 30 de termeni populari. Majoritatea Ts intră în componența unor sintagme științifice (în număr de 34). Din punctul de vedere al încadrării lexico-gramaticale, termenii care se subordonează câmpului lexical al electrometeorilor sunt substantive și adjective:

– (1) substantiv feminin: *descărcare* „(mai ales la pl.) manifestare amplă a electricității din atmosferă, produsă prin fulgere și trăsnete”,

– (3) substantive masculine: *atmosferic* „perturbații electromagnetice produse în aparatele de radiorecepție, datorate variațiilor stării electrice a atmosferei”, *electrometeor* „manifestare vizibilă sau audibilă a electricității atmosferei, sub forma unor descărcări electrice discontinue sau relativ continue”, *meteor* „fenomen atmosferic care constă în precipitații, depuneri, manifestări electrice, optice sau

acustice”, cu varianta învechită *meteóră* s. f.

– (3) substantive neutre: *fulger* „electrometeor constând dintr-o descărcare electrică bruscă, însoțită de o manifestare luminoasă”, *oraj* „electrometeor caracteristic norilor Cumulonimbus, care constă în descărcări electrice repetate între nori sau între nori și suprafața terestră, însoțite de tunete”, *trăsnet* „descărcare electrică între nori și suprafața pământului sau obiecte aflate pe pământ”,

– (2) adjective: *meteoritic*, -ă „care aparține unui meteor, care provine din meteor, cu privire la meteor”, *orajos*, -oasă **1.** „(despre fenomene atmosferice) care caracterizează un oraj”, **2.** „care anunță un oraj”.

Sintagmele științifice sunt o categorie bine reprezentată: *auroră australă* „auroră polară care se produce în emisfera sudică”, *auroră boreală* „auroră polară care se produce în emisfera nordică”, *auroră polară* „fenomen electro-optic care ia naștere prin ionizarea straturilor superioare ale atmosferei sub influența radiațiilor ultraviolete emise de Soare”, *auroră polară muzicală* „auroră polară însoțită de o vibrație sonoră a aerului”, *canal de descărcare* „traietorie a unei descărcări electrice în atmosferă”, *descărcare atmosferică* (sau *în atmosferă*) „descărcare electrică între un nor și atmosfera liberă, ce se manifestă printr-un fulger sub forma unei linii sinuoase”, *descărcare de electricitate* (sau *descărcare electrică luminoasă*) „manifestare amplă a electricității din atmosferă”, *descărcare (de) la sol* „trăsnet”, *descărcare de retur* „descărcare electrică luminoasă intensă care se produce în același canal de descărcare cu fulgerul principal, dar este orientată în sens invers”, *descărcare electrică în gaze* „complex de fenomene luminoase și electrice, legate de trecerea curentului electric prin atmosferă”, *descărcare electrică între nori* „descărcare electrică între centrul cu sarcină electrică pozitivă al unui nor și cel cu sarcină electrică negativă al altui nor”, *descărcare internă* „descărcare electrică sub formă de fulger care se produce în interiorul unui nor orajos”, *descărcare în nor* „fulger difuz”, *descărcare punctiformă* „descărcare electrică silențioasă și neluminoasă provenită dintr-un conductor”, *descărcare sol-nor* „electrometeor constând dintr-o descărcare electrică care se propagă de jos în sus”, *electricitate atmosferică* (sau *a atmosferei*) „totalitate a fenomenelor electrice naturale din atmosferă”, *electricitate orajoasă* „ansamblu al sarcinilor electrice care iau naștere în nori și generează fulgerele”, *electrizarea norilor* „proces prin care diferitele părți ale norilor se încarcă cu sarcini electrice pozitive sau negative”, *focul Sfântului Elm* (sau *Elmo*) „descărcare electrică luminoasă în atmosferă, mai mult sau mai puțin continuă, de o intensitate slabă sau moderată”, *fulger de căldură* „fulger în nori de convecție locală, cauzat de ascensiunea aerului în urma încălzirii din cursul zilei”, *fulger difuz* (sau *în pânză* ori, rar, *plat*) „iluminare difuză, relativ frecventă, în interiorul unui nor orajos”, *fulger globular* (sau *sferic*) „sferă incandescentă cu un diametru mediu de 10-20 cm, care se formează în timpul descărcărilor electrice de mare intensitate”, *fulger în bandă* (sau *în linie*) „fulger obișnuit având o lungime de 2-20 km, sub forma unor benzi strălucitoare de lumină alb-albăstruie, simple sau ramificate”, *fulger în mătânii* (sau *în mărgelile* ori *perlat*) „fulger rar având aspectul unui șirag de mărgelile luminoase care constituie forma de tranziție între fulgerul liniar și cel globular”, *fulger în trepte* „descărcare electrică care se propagă prin salturi succesive în interiorul unui canal principal de ionizare”, *fulger liniar* „fulger obișnuit, având forma unei linii drepte ori frânte, adesea ramificată”, *fulger-trasor* „stadiu inițial al unei descărcări electrice, manifestat prin pulsații succesive de linii luminoase”, *furtună aurorală* „succesiune rapidă de

mici perturbații aurorale în timpul unei furtuni geomagnetice”, *ionizarea atmosferei* (sau *a aerului*) „proces de dobândire/pierdere a unor sarcini electrice de către moleculele neutre sau particulele în suspensie din atmosfera terestră”, *ionizația aerului* „ionizare a aerului”, *meteor electric* (sau *luminos*) „descărcare electrică între nori și sol; electrometeor”, *mică perturbație aurorală* „furtună aurorală de slabă intensitate”, *precipitație de electroni* „mișcare a particulelor electrizate de mare energie, provenite de la Soare”, *spectrul turbioanelor de turbulență* a) „distribuție a frecvenței turbioanelor de turbulență”, b) „distribuție a energiei cinetice în turbioanele de turbulență”, *transfer de energie* „transfer al unei forme determinate de energie între componentele zonale, latitudinale, meridionale, liniare și turbionare ale vântului”, *trenă meteoritică* (sau, art., *trena unui meteorit*) „fenomen atmosferic manifestat printr-un fulger și trenă luminoasă sau trenă de ionizare care se formează în urma unui corp cosmic (meteorit)”.

4.2. În ceea ce privește terminologia populară, lexicul este destul de variat, incluzând substantive, adjective și verbe. Enumerăm termenii identificați în câmpul lexical al electrometelor la nivel popular (comun):

– (10) substantive feminine: *descărcare* „manifestare amplă a electricității din atmosferă”, *detunătură* **1.** „trăsnet”, *fulgerare* „acțiunea de a fulgera și rezultatul ei”, *fulgerătură* „fulger, fulgerare”, *luoare* (rar) „fulger”, *luminătură* „fulger”, *pară* „trăsnet” (în sud-vestul Transilvaniei), *smidă* (învechit) „fulger”, *străfulgerare* „fulgerare”, *trăsnetură* „trăsnet” (în nordul Transilvaniei, în centrul Olteniei și în sudul Crișanei),

– (5) substantive neutre: *detunet* (învechit) „trăsnet”, cu varianta *detonit*, *fulger* „luminare a cerului”, cu varianta regională *sfulger* (în Oltenia și Banat), *trăsnet* „descărcare electrică între nori și suprafața pământului sau obiecte aflate pe pământ”, *trăsnit* (estul, centrul și nordul Transilv., nordul Munt., sud-vestul Ban.) „trăsnet”, cu două variante: *trăznit* (în Transilvania) și *tresnit* (în sud-vestul Banatului), *tun* **2.** (nordul Transilv., centrul Bucov., vestul Ban., vestul și estul Criș.) „trăsnet”,

– (2) adjective: *detunător*, *-oare* „care trăsnește”, *trăsnitor*, *-oare* „(despre fulger) care trăsnește (**1**)”, cu varianta regională *tresnitór*, *-oáre*,

– (6) verbe de conjugarea I: *detuna* vb. I tranz. „a lovi fulgerul, a trăsnii (cu zgomot asurzitor)”, *flăcări* vb. I intrans. (Ban.) „a fulgera”, *a fulgera* vb. I intrans. **1.** „a produce fulgere”, **2.** impers. „a se produce fulgere (în atmosferă)”, cu varianta regională *sfulgerá* (în Banat și Oltenia), *însenina* (Munt., Olt.; despre nori) „a fulgera (**1**)”, *lumina* (Maram., Transilv., Dobr., Munt.) „a fulgera (**2**)”, *scăpăra* „a fulgera (**2**)”, *străfulgera* „a fulgera tare”,

– (4) verbe de conjugarea a IV-a: *licări* „a fulgera (**1**)”, cu variantele *licurí* și *lăcări*, *smicli* (învechit) „a fulgera (**1**)”, *smidi* intrans. (învechit) „a fulgera (**1**)”, *trăsni* **1.** intrans. impers. „a se produce trăsnet”, **2.** intrans. unipers. (și învechit; subiectul este „trăsnetul”) „a se produce trăsnet”; (subiectul este „Dumnezeu”) „a face să cadă trăsnet”, **3.** tranz. „a izbi, a lovi pe cineva trăsnetul”, cu patru variante: *tresní* (în vestul Transilvaniei, sudul și centrul Banatului, sud-estul și estul Crișanei), *trosní*, *trisiní*, *trăjni* (în sudul Banatului).

§ 5. Etimologia

5.1. Etimologia termenilor referitori la fotometeorii este, în general, formată din împrumuturi, cele

mai multe de origine franceză. Multe dintre sintagmele științifice sunt preluări din limbile franceză și engleză.

Din punct de vedere etimologic, terminologia fenomenelor luminoase include: elemente moștenite (4); elemente împrumutate (78): din franceză (12 termeni și 9 sintagme), din engleză (1 termen și 2 sintagme), din italiană (1 termen și 1 locuțiune), din latina savantă și din franceză (2), din italiană și franceză (2), din italiană și latină (1), din franceză și germană (1), din franceză și engleză (44), cu etimologie multiplă (franceză, germană, engleză – 1), din maghiară (1); elemente formate pe teren românesc (5); elemente cu etimologie necunoscută (1); elemente cu etimologie probabilă (1), elemente cu etimologie populară (1).

5.1.1. Elementele moștenite sunt: *auroră* < lat. *aurora* (DELR), *cearcăn* < refăcut din **cearcene* (pl. lui **cearcen* < lat. *circinus*) (MDA), *cerc* < lat. *circus* (da), *curcubeu* < lat. *curcus* (= *circus*) + *bibit* (DA).

5.1.2 Elementele împrumutate din limba franceză reprezintă o categorie lexicală amplă: *antelie* < fr. *anthélie* (NDN), *antirepuscul* < fr. mereuș *anticrépuscule* (cf. Le GrandRobert; Littré), *antiselenă* < fr. *antisélène* (cf. VILLENEUVE, p. 35), *Arcus* < fr. *arcus* (id. ib. p. 39), *coroană* < fr. *couronne*⁶³ (ib. p. 115), *imergență* < fr. *immurgence* (id. ib. p. 212), *miraj* < fr. *mirage* (DLR), *parantelie* < fr. *paranthélie* (MDA), *parantiselenă* < fr. *parantisélène* (MDA), *pseudohelie* < fr. *pseudohélie* (cf. VILLENEUVE, p. 212, p. 319), *parhelie* < fr. *parhélie* (DLR), *turbiditate* < fr. *turbidité* (DLR). Și câteva sintagme științifice au origine franceză: *arc crepuscular* – cf. fr. *arche crépusculaire* (cf. VILLENEUVE, p. 38), *aureolă solară* < fr. *auréole solaire* (cf. TLFi), *licărirea stelelor* – cf. fr. *scintillation d'une étoile* (cf. TLFi), *parantelii extraordinare* < fr. *paranthélie extraordinaires* (cf. VILLENEUVE, p. 295), *parantelii ordinare* < fr. *paranthélie ordinaires* (id. ib.), *timp lăptos* < fr. *temps laiteux* (id. ib. p. 373), *vizibilitate verticală* < fr. *visibilité verticale* (id. ib. p. 407), *vizibilitate oblică* < fr. *visibilité oblique* (id. ib. p. 406), *vizibilitate orizontală* < fr. *visibilité horizontale* (id. ib.).

Trei împrumuturi sunt din engleză: *arc antihelic* < engl. *anthelic arcs* (cf. VILLENEUVE, p. 38), *arcul lui Kern* < engl. *Kern arc* (<http://www.atoptics.co.uk/halo/kern.htm>), *fotometeor* < engl. *photometeor* (MDA).

Din italiană a fost împrumutată locuțiunea *fata Morgana* < it. *fata* [„zână”] *Morgana* (MDA)⁶⁴ și varianta lexicală *miragiu* < it. *miraggio* (DLR).

Neologismele cu etimologie dublă sunt relativ puține. Astfel s-au identificat împrumuturi din:

– franceză și latină: *aureolă* < fr. *auréole*, lat. [corona] *aureola* (DELR), *vizibilitate* < fr. *visibilité*, lat. *visibilitas*, -atis (DLR),

– italiană și franceză: *emergență* < it. *emergenza*, fr. *émergence* (DLR), *paraselenă* < fr. *parasélène*,

⁶³ DA propune o etimologie multiplă < lat. med. *corona*, ung. *korona* sau sl. (bulg., rus., rut., pol. *korona*).

⁶⁴ Dicționarele meteorologice recomandă ca surse etimologice fie: < engl. *fata Morgana* (cf. *International Meteorological Vocabulary* în TP), fie: < fr. *fata Morgana* (cf. VILLENEUVE, p. 164), *fée Morgane*, sp. *fata Morgana*, *hada Morgana* (cf. *International Meteorological Vocabulary* în TP), deci o etimologie multiplă (franceză, spaniolă și engleză).

it. *paraselene* (DLR),

- italiană și latină: *gloria* < it., lat. *gloria* (MDA),
- franceză și germană: *halo* < fr. *halo*, germ. *Halo* (MDA).

O categorie lexicală bine reprezentată este marcată de îmbinările de cuvinte, echivalări din franceză și engleză: *arc crepuscular* – cf. fr. *arche anticrépusculaire*, engl. *anti-crepuscular arch* (cf. VILLENEUVE, p. 38), *arc circumorizontal* – cf. fr. *arc circumhorizontal*, engl. *circumhorizontal arc* (cf. *International Meteorological Vocabulary* în TP), *arc circumzenital inferior* – cf. fr. *arc circumzénithal inférieur*, engl. *lower circumzenithal arc* (cf. VILLENEUVE, p. 37), *arc circumzenital superior* – cf. fr. *arc circumzénithal supérieur*, engl. *upper circumzenithal arc* (id. ib.), *arc de ceață* – cf. fr. *arc dans le brouillard*, engl. *fogbow* (id. ib.), *arc de rouă* – cf. fr. *arc-en-ciel de rosée*, engl. *dewbow* (cf. TP), *arcul lui Parry* – cf. fr. *arcs de Parry*, engl. *Parry arcs* (cf. VILLENEUVE, p. 38), *arcuri de auroră* – cf. fr. *arc auroral*, engl. *auroral arc* (id. ib. p. 37), *arcuri tangente la halo* – cf. fr. *arc tangent au halo*, engl. *tangent arc au halo* (id. ib. p. 39), *arcurile lui Lowitz* – cf. fr. *arcs de Lowitz*, engl. *arcs of Lowitz* (id. ib. p. 38), *aură secundară* – fr. *lueur secondaire*, engl. *afterglow* (cf. *International Meteorological Vocabulary* în tp), *auroră însorită* – cf. fr. *aurore éclairée par le Soleil*, engl. *sunlit aurora* (cf. VILLENEUVE, p. 43), *cer albastru* – cf. fr. *bleu du ciel*, engl. *blue of the sky* (id. ib. p. 59), *cerc paraselenic* – cf. fr. *cercle parasélénique*, engl. *paraselenic circle* (cf. *International Meteorological Vocabulary* în TP), *cerc parhelic* – cf. fr. *cercle parahélique*, engl. *parhelic circle* (ib.), *coroană aurorală* – cf. fr. *couronne aurorale*, engl. *auroral corona* (cf. VILLENEUVE, p. 115), *culori crepusculare* – cf. fr. *teintes crépusculaires*, engl. *twilight colours* (id. ib. p. 367), *curcubeu alb* – cf. fr. *arc-en-ciel blanc*, engl. *white rainbow* (id. ib. p. 37), *curcubeu în ceață* – cf. fr. *arc dans le brouillard*, engl. *fogbow*, *mistbow* (id. ib.), *curcubeu lunar* – cf. fr. *arc-en-ciel lunaire*, engl. *lunar rainbow*, *moonbow* (id. ib. p. 38), *curcubeu principal* – cf. fr. *arc-en-ciel principal*, engl. *primary rainbow* (id. ib.), *curcubeu secundar* – cf. fr. *arc-en-ciel secondaire*, engl. *secondary rainbow* (id. ib.), *halo Bouguer* – cf. fr. *halo de Bouguer*, engl. *Bouguer's halo* (id. ib. p. 196), *halo Cellini* – cf. fr. *halo de Cellini*, engl. *Cellini's halo* (id. ib. 198, ap. TP), *halo lunar* – cf. fr. *halo lunaire*, engl. *lunar halo* (cf. VILLENEUVE, p. 196), *halo mare* – cf. fr. *grand halo*, engl. *large halo* (id. ib. p. 191), *halo mic* – cf. fr. *petit halo*, engl. *small halo* (id. ib. p. 301), *halo de 22°* – cf. fr. *halo de 22°*, engl. *halo of 22°* (id. ib.), *halo de 46°* – cf. fr. *halo de 46°*, engl. *halo of 46°* (id. ib. p. 191), *halo solar* – cf. fr. *halo solaire*, engl. *solar halo* (id. ib. p. 196), *inelul lui Bishop* – cf. fr. *anneau de Bishop*, engl. *Bishop's ring* (id. ib. p. 32), *lumină antisolară* – cf. fr. *lumière/lueur antisolaire*, engl. *counterglow* (cf. VILLENEUVE, p. 248), *lumină purpurie* – cf. fr. *lumière/lueur pourpre*, engl. *purple light* (id. ib.), *lumină zodiacală* – cf. fr. *lumière zodiacale*, engl. *zodiacal light* (id. ib. p. 249), *miraj inferior* – cf. fr. *mirage inférieur*, engl. *inferior mirage* (id. ib. p. 261), *miraj lateral* – cf. *mirage latéral*, engl. *lateral mirage* (id. ib.), *miraj superior* – cf. fr. *mirage supérieur*, engl. *superior mirage* (id. ib.), *opacitate atmosferică* – cf. fr. *trouble atmosphérique*, engl. *atmospheric turbidity* (id. ib. p. 389), *parhelii de 22°* – cf. fr. *parhélies de 22°*, engl. *parhelia associated with the 22° halo* (id. ib. p. 296), *parhelii de 46°* – cf. fr. *parhélies de 46°*, engl. *parhelia associated with the 46° halo* (id. ib.), *rază verde* – cf. fr. *rayon vert*, engl. *green flash* (id. ib. p. 332), *soare fals* – cf. fr. *faux soleil*, engl. *mock sun* (id. ib. p. 164), *spectru Brocken* – cf. fr. *spectre du Brocken*, engl. *Brocken spectrum* (id. ib. p. 355), *umbra*

Pământului – cf. fr. *ombre de la Terre*, engl. *earth's shadow* (id. ib. p. 286).

O sintagmă științifică cu etimologie multiplă este *luminescență alpină* < fr. *lueur crepusculaire*, germ. *Alpenglühen*, engl. *alpine glow* (cf. VILLENEUVE, p. 248).

Un singur termen este un împrumut din maghiară: *țarcălam* < magh. *cirkalom* (DLR).

5.1.3. A fost identificat un singur element cu origine probabilă *brâu* < probabil element autohton (DELR), < lat. *brandeum* (CIORĂNESCU, D. ET.).

5.1.4. Pe teren românesc s-au format cu ajutorul sufixării următoarele substantive: *cercănel* – cearcăn + suf. *-el* (DA), *cercuț* – cerc + suf. *-uț* (DA), *cordău* – coardă + suf. *-ău* (DA), *cucurbecioi* – cucurbeu (< curcubeu) + suf. *-cioi*, *sorior* < soare + suf. *-ior* (DLR).

5.1.5. Varianta regională din sud-vestul Moldovei *curcu-boului* formată prin compunere are etimologie populară (cf. DA).

5.1.6. În categoria cuvintelor cu etimologie necunoscută am inclus termenul *gurgumeu* – et. nec. Cf. *curcubeu* (DA).

5.2. Din punct de vedere etimologic, terminologia fenomenelor sonore este mai ales populară și include: elemente moștenite (2) și elemente formate pe teren românesc (14).

5.2.1. Elementele moștenite sunt: *detuna* < lat. *detonare* (DLR) și *tuna* < protorom. **/tɔn-a-re/* (cf. DÉROM s. v. **/tɔn-a-/*) < lat. *tonare* (MDA).

5.2.2. Cele mai multe cuvinte sunt formate pe terenul limbii române prin derivare cu sufixe substantivale, adjectivale și verbale: *detunător* – *detuna* + suf. *-ător* (DLR), *detunătură* – *detuna* + suf. *-(ă)tură* (DLR), *duduială* – *dudui* + suf. *-ială* (MDA), *durduitură* – *durduit* + suf. *-ură* (DLR), *durui* – *dur* + suf. *-ui* (DLR, CIORĂNESCU, D. ET.), *tunătură* – *tuna* + suf. *-(ă)tură* (DLR), *tunet* – *tuna* + suf. *-et* (DLR). De asemenea, unele cuvinte s-au format fie prin contaminare: *durdui* – contaminare între *dura* și *dudui* (DLR), *dudet* – contaminare între *dudui* și *tunet* (MDA)⁶⁵, fie cu ajutorul onomatopeelor: *dudui* – formație onomatopeică (DLR), fie postverbale: *șuier* – postverbal de la *șuiera* (DLR), *tun* – postverbal de la *tuna* (DLR), *durăt* – v. *durăi* (MDA), *durduit* – v. *durdui* (MDA), *tunat* v. *tuna* (DLR).

5.3. Terminologia fenomenelor electrice și electro-luminoase este și populară, și științifică, cuprinzând: elemente moștenite (5), împrumuturi din vechea slavă, franceză, engleză, italiană, neogreacă, germană (7 termeni și 27 sintagme) și elemente formate pe teren românesc (11), cu etimologie necunoscută (2), cu etimologie probabilă (1).

5.3.1. Elementele moștenite sunt: *detuna* < lat. *detonare* (DLR), *fulger* < lat. *fulgur*, *-erem/fulgurem* (DA), *fulgera* < lat. pop. *fulgerare* (< *fulgurare*) (DA), *însenina* < lat. *inserenare* (MDA), *lucoare* < lat. *lucor*, *-oris* (DLR).

5.3.2. Împrumuturile reprezintă o categorie numeroasă, mai ales la nivel sintagmatic. Cuvintele de origine franceză sunt: *atmosferic*, *-ă* < fr. *atmosphérique* (DELR), *meteoric*, *-ă* < fr. *météorique* (DLR), *oraj* < fr. *orage* (MDA), *orajos*, *-oasă* < fr. *orageux* (MDA).

⁶⁵ DELR recomandă ca sursă etimologică cf. *tunet*.

Îmbinările de cuvinte împrumutate din limba franceză sunt relativ puține: *mică perturbație aurorală* < fr. *perturbation aurorale* (cf. *Standard dictionary of meteorological sciences* în TP), *descărcare electrică* < fr. *décharge électrique* (cf. VILLENEUVE, p. 124), *descărcare atmosferică* < fr. *décharge atmosphérique* (id. ib.), *descărcare de retur* < fr. *décharge en retour* (id. ib.), *descărcare internă* < fr. *décharge interne* (id. ib. p. 125).

Sintagmele științifice au etimologie dublă, fiind echivalări din franceză și din engleză: *auroră australă* – cf. fr. *aurorae australe*, engl. *aurora australis* (cf. VILLENEUVE, p. 43), *auroră boreală* – cf. fr. *aurorae boréale*, engl. *aurora borealis* (id. ib.), *auroră polară* – cf. fr. *aurorae polaire*, engl. *polar aurora* (id. ib.), *canal de descărcare* – cf. fr. *canal de l'éclair*, engl. *lightning channel* (id. ib. p. 73), *descărcare (de) la sol* – cf. fr. *décharge au sol*, engl. *ground discharge* (id. ib., p. 124), *descărcare sol-nor* – cf. fr. *décharge sol-nuage*, engl. *ground-to-cloud discharge* (id. ib. p. 125), *electricitate atmosferică* – cf. fr. *électricité atmosphérique* (id. ib. p. 146; cf. TLFi), engl. *atmospheric electricity* (cf. VILLENEUVE, p. 146), *electrizarea norilor* – cf. engl. *cloud electrification*, fr. *électrisation d'un nuage* (cf. *International Meteorological Vocabulary* în TP), *focul Sfântului Elm* (sau *Elmo*) – cf. fr. *Feu Saint-Elme* (cf. VILLENEUVE, p. 165; cf. TLFi), engl. *Saint Elmo's fire* (cf. VILLENEUVE, p. 165), *fulger de căldură* – cf. fr. *éclair de chaleur* (id. ib. p. 143; cf. TLFi), engl. *heat lightning* (cf. VILLENEUVE, p. 143), *fulger difuz* – cf. fr. *éclair diffus*, engl. *sheet lightning* (id. ib.), *fulger globular* – cf. fr. *foudre globulaire/éclair en boule*, engl. *globe/ball lightning* (id. ib. p. 171), *fulger în bandă* – cf. fr. *éclair en bandes*, engl. *band/ribbon/fillet lightning* (id. ib. p. 143), *fulger în mătănnii* – cf. fr. *éclair en chapelet*, engl. *pearl lightning/pearl necklace lightning/beaded lightning* (id. ib.), *fulger liniar* – cf. fr. *traceur par bonds*, engl. *stepped leader* (id. ib. p. 386), *fulger-trasor* – cf. fr. *traceur*, engl. *leader stroke/leader streamer* (id. ib. p. 385), *furtună aurorală* – cf. fr. *tempête aurorale*, engl. *auroral storm* (cf. *International Meteorological Vocabulary* în TP), *ionizarea atmosferei* – cf. fr. *ionisation atmosphérique*, engl. *atmospheric ionisation* (cf. VILLENEUVE, p. 223), *ionizația aerului* – cf. fr. *ionisation atmosphérique*, engl. *atmospheric ionisation* (id. ib.), *spectrul turbioanelor de turbulență* – cf. fr. *spectre des tourbillons de turbulence*, engl. *eddy spectrum* (id. ib. p. 355), *transfer de energie* – cf. fr. *transfert d'énergie*, engl. *energy transfer* (id. ib. p. 386), *trenă meteoritică* – cf. fr. *traînée météorique*, engl. *meteor trail* (cf. *International Meteorological Vocabulary* în TP).

Cu etimologie multiplă din italiană, neogreacă, franceză, germană este identificat lexemul *meteor* < it. *meteora*, ngr. *μετέωρον*, fr. *météore*, germ. *Meteor* (DLR).

Doi termeni sunt împrumutați din vechea slavă *pară* < v. sl. *пара* (DLR), *trăsni* < v. sl. *трѣснѣхн* (DLR).

5.3.3. Unele cuvinte s-au format pe terenul limbii române: *descărcare* v. *descărca* (MDA), *detunare* v. *detuna* (DLR), *detunat* v. *detuna* (DLR), *flăcără* – de la *flacăară* (cf. MDA), *fulgerare* – v. *fulgera* (DA), *lumina* – v. *lumină* (DLR), *smiclire* – v. *smicli* (DLR), *smidi* – v. *smidă* (DLR), *străfulgerare* – v. *străfulgera* (DLR), *trăsnit* – v. *trăsni* (DLR), *tun* – postverbal de la *tuna* (DLR).

Alte cuvinte s-au format fie prin procedeul derivării cu sufixe: *detunător* – *detuna* + suf. *-ător* (DLR), *detunătură* – *detuna* + suf. *-(ă)tură* (DLR), *detunet* – *detuna* + suf. *-et* (DLR), *fulgerătură* – *fulgera* + suf. *-tură* (DA), *licări* – *lic* + suf. *-ări* (DLR), *luminătură* – *lumina* + suf. *-ătură* (DLR), *trăsnet* – *trăsni* +

suf. -et (DLR), *trăsător*, -oare – trăsni + suf. -tor (DLR), *trăsătorie* – trăsni + suf. -tură (DLR) sau prin derivare cu prefixe: *străfulgeră* – pref. *stră-* + fulgera (DLR).

Cu prefixoidul *electro-* s-a format termenul *electrometeor* – pref. *electro-* + meteor (MDN²).

5.3.4. Cu etimologie necunoscută sunt identificate verbul *scăpăra* – et. nec. (DLR) și substantivul feminin *smidă* – et. nec. (DLR).

5.3.5. Cu etimologie probabilă este înregistrat în DFA termenul *smicli* – cf. *sclipi*, *smidi* (DLR).

§ 6. Sinonimia

Seriile sinonimice sunt identificate mai ales în Tp: *brâu* – *cordău* – *cucurbecioi* – *curcubeu*, *cearcăn* – *cerc* – *cercuț* – *coroană* (2) – *halo*, *detunare* – *detunat* – *detunătură* – *detunet* – *pară* – *trăsni* – *trăsniță* – *tun* (2), *detunătură* – *durăt* – *durduitură* – *dudet* (1) – *duduială* – *durdui* – *tun* (1) – *tunătură* – *tunat* – *tunet*, *detuna* – *dudui* – *durdui* – *durui* – *tuna*, *flăcără* – *fulgeră* – *însenina* (2) – *licări* – *lumina* – *smicli* – *smidi* – *scăpăra*. În privința sintagmelor populare, relația de sinonimie este bine reprezentată: *arc în cer* – *cununa cerului*, *brâul babei* – *brâul cerului* – *brâul ciobanului* – *brâul Cosânzenii* – *brâul Domnului* – *brâul Dumnezeului* – *brâul lui Dumnezeu* – *brâul Maicii Domnului* – *brâul Maicii preacinstite* – *brâul Mariei* – *brâul popii* – *brâul roșu* – *brâul sfintei Marii*, *fulger cu foc* – *fulger sec*, *piatră de foc* – *piatră de trăsnet*.

În limbajul științific, relația de sinonimie este, mai ales, reprezentată în frazeologie: *arc antihelic* – *antelie*, *arc antiselenic* – *antiselenă*, *arc de oraj* – *Arcus*, *cruce luminoasă* – *cruce solară*, *descărcare de electricitate* – *descărcare electrică luminoasă*, *electricitate atmosferică* – *electricitatea atmosferei*, *fulger difuz* – *fulger în pânză* – *fulger plat*, *fulger globular* – *fulger sferic*, *fulger în mătânii* – *fulger în mărgele* – *fulger perlat*, *halo mare* – *halo extraordinar* – *halo de 46°*, *halo mic* – *halo ordinar* – *halo de 22°*, *ionizarea aerului* – *ionizarea atmosferei*, *licărirea stelelor* – *licăritul stelelor* – *scânteierea stelelor*, *luminescență alpină* – *roșeața Alpilor*, *meteor electric* – *meteor luminos*, *trenă meteoritică* – *trena unui meteorit*.

§ 7. Termeni păstrați doar în studiu și eliminați din DFA

Se impune să precizăm faptul că unele sintagme specifice fotometeorilor le vom defini doar în studiu, ele lipsind din DFA din varii motive (cf. *Introducere 1.2.*): *arcuri supranumerare*⁶⁶, „arcuri înguste și colorate (verzi, violete, portocalii), formate datorită fenomenelor de interferență, fiind vizibile când lumina solară este intensă și cade pe picături de dimensiuni medii” (MIHĂILĂ 2010. p. 294), *aurorile sub formă de panglici sau draperii galben-verzui* „fenomen luminos tivit cu roșu pe marginea inferioară” (CIULACHE 2003, p. 19), *coloană luminoasă* „trenă verticală de culoare albă, observabilă deasupra sau dedesubtul Soarelui” (id. ib. p. 52), „în forma unei benzi de lumină continuă sau discontinuă” (cf.

⁶⁶ Cf. MĂHĂRA 2001, p. 288.

MIHĂILĂ 2010, p. 288), *imaginea Soarelui* „fenomen de halo determinat de reflexia luminii solare pe cristalele de gheață existente în anumiți nori” (id. ib. 289), *tremurul obiectelor*⁶⁷ „fenomen optic manifestat prin tremurul aparent al contururilor obiectelor din cauza refracției diferențiate a razelor de lumină care străbat un mediu turbulent” (CIULACHE 2003, p. 239). Sintagma *licărire purpurie* „fenomen observat în direcția Soarelui care apune sub forma unui segment de disc mare” (MIHĂILĂ 2010, p. 296) nu a fost lucrată în DFA, fiind sinonimă cu sintagma *lumină purpurie*. De asemenea, nu au fost incluse în dicționar sintagmele *licăritul stelelor* și *scânteierea stelelor*, sintagme sinonime cu *licărirea stelelor* (v. *supra* 2.1.).

Două elemente lexicale interesante, neincluse în DFA, care nu aparțin câmpului fenomenelor atmosferice acustice (conform analizei făcute împreună cu specialistul meteorolog) sunt: *ecou* „fenomen acustic determinat de reflexia undelor sonore, cauzate de diferite obstacole de pe suprafața terestră” (MIHĂILĂ 2010, p. 303) și *sunet*⁶⁸ „datorat vibrațiilor din natură, difuzate sub formă de unde” (id. ib. p. 301).

Concluzii

În acest studiu am analizat, din punct de vedere semantic, morfologic și etimologic, trei câmpuri lexicale (al fotometeorilor, al fenomenelor sonore și al electrometeorilor). Câmpul lexical al fenomenelor luminoase (§ 2.) include 44 de termeni din Ts și 19 termeni din Tp, dintre care o mare parte intră în componența unor îmbinări de cuvinte (*arc anticrepuscular*, *aură secundară*, *cerc paraselenic*, *cerc parhelic*, *coroană solară*, *halo mic*, *miraj lateral*, *parantelii extraordinare*, *vizibilitate verticală*). Al doilea câmp lexical, cel al fenomenelor sonore (§ 3.), este dominat de terminologia populară (16 termeni), limbajul științific deținând doar trei termeni, dintre care unul se suprapune cu Tp (*tunet*). Ultimul câmp lexico-semantic reprezentat de electrometeori (§ 4.) include 30 de termeni din Tp și 22 de termeni din Ts, mulți dintre ei ajutând la formarea unor îmbinări de cuvinte mai mult sau mai puțin specifice limbajului meteorologic (*mică perturbație aurorală*, *auroră boreală*, *descărcare de retur*, *fulger difuz*, *furtună aurorală*, *trenă meteoritică*).

O observație care se impune ar fi că unii termeni au elemente lexematice care se suprapun, identificându-se atât în Tp, cât și Ts (*coroană*, *curcubeu*, *descărcare*, *trăsnet*, *tunet*).

Din punct de vedere etimologic (§ 5.), împrumuturile (70%) domină, mai ales, atunci când avem în vedere sintagmele specifice Ts din câmpul lexical al fotometeorilor și al electrometeorilor. În grupul lexical al fenomenelor acustice sunt preponderente cuvintele formate pe teren românesc (20%), întrucât

⁶⁷ În limbajul meteorologilor, această sintagmă este redată și prin termenul *tremurătura*, fenomen manifestat „printr-o agitație permanentă a obiectelor la suprafața terestră și explicat prin fluctuațiile cu perioadă scurtă ale indicelui de refracție al straturilor de aer joase, având drept consecință reducerea sensibilă a vizibilității în plan orizontal” (MIHĂILĂ 2010, p. 296).

⁶⁸ Gheorghe Măhăra, în lucrarea *Meteorologie*, p. 298, enumeră următoarele sunete „produse de fenomenele meteorologice în atmosferă: tunetul, ropotul ploii, șuieratul vântului, freamătul pădurii etc.”.

VI. Fenomenele luminoase, sonore, electrice

domină, în special, terminologia populară. Alte etimologii se găsesc în proporție mult mai mică: elemente moștenite (6%), etimologie necunoscută (2%), etimologie probabilă (1%), etimologie populară (1%).

Se remarcă un număr foarte mare de sintagme științifice: 77 (în câmpul semantic al fenomenelor luminoase) și 34 (în câmpul semantic al fenomenelor electrice și electro-luminoase). Și în Tp se identifică o serie de sintagme, mai puține la număr, acestea fiind prezente doar în câmpul semantic al fotometeorilor (18) și al electrometeorilor (3). Relevantă ni s-a părut seria sinonimică a cuvântului *curcubeu*, constituită atât din termeni propriu-ziși (*cordău*, *gurgumeu*), cât și din îmbinări de cuvinte (*arc în cer*, *brâul babii*, *brâul Cosânzenii*, *brâul lui Dumnezeu*, *cununa cerului*).

În privința relației de sinonimie (§ 6.) în care intră elementele celor trei câmpuri lexicale, se observă că seriile sinonimice sunt dominante mai ales la nivel popular, în terminologia științifică identificându-se doar parțial, în plan sintagmatic.

Un alt capitol al studiului este dedicat unor cuvinte și sintagme specifice limajului meteorologic eliminate pe baza unor considerente specifice din DFA (§ 7.): *arcuri supranumerare*, *aurorele sub formă de panglici sau draperii galben-verzui*, *coloană luminoasă*, *ecou*, *licăritul stelelor* și *scânteierea stelelor*, ultimele două sintagme sinonime cu *licărirea stelelor*, *sunet*, *tremurătură*, *tremurul obiectelor*.

Bibliografie

Manea, Laura (2013), „Terminologia românească meteorologică (științific vs. popular) a fenomenelor atmosferice. Studiu lingvistic. Anul III (2011-2013). Realizări”, în revista „Philologica Jassyensia”, IX, nr. 2 (18), p. 199-206.

VII. Radiațiile

Laura MANEA

§ I. Cuvânt introductiv

Proiectul din echipa căruia facem parte se integrează cercetărilor lexicologice polarizate asupra câmpurilor lexico-semantică ale limbii române, analiza propunându-și, de la început, studiul lingvistic comparativ al terminologiilor meteorologice românești științifică și populară al fenomenelor atmosferice. În consecință, terminologia științifică (nivelul limbii literare – limbajul științific) a fost analizată în paralel și în interpătrundere cu terminologia populară (elementul dialectal și cel comun), cercetarea limbajului meteo românesc al stărilor atmosferice ținând pasul cu cele mai noi tratări ale terminologiilor în arealul lexicologiei românești. Din aceasta rezidă noutatea metodei de abordare a grupului lexical care denumește, în limba română, fenomenele atmosferice, caracterul de pionierat al cercetării fiind subliniat în repetate rânduri și recunoscut ca o întreprindere temerară în domeniul lingvisticii românești de către specialiștii care au audiat comunicările sau conferințele susținute de membrii echipei în țară sau peste hotare ori au citit articolele publicate în revistele de profil. Se poate, acum, spune că literatura de specialitate dispune de o analiză comparativă cuprinzătoare a unei terminologie științifice și a terminologiei populare corespunzătoare.

Operația de redactare-revizie a DFA, de definire a sensurilor clar meteorologice ale fenomenelor atmosferice *radiații* a fost, adesea, anevoioasă, deoarece a trebuit să nu cădem pradă tentației de a depăși zona în care meteorologia se suprapune în totalitate fizicii, limita dintre aceste două domenii fiind extrem de fragilă. Cea mai mare greutate pentru noi a fost decelarea subtilităților fizico-meteorologice și operarea cu acestea. Cum s-a hotărât în momentul în care s-a delimitat limpede, de comun acord, cadrul cercetării, am exclus din corpusul materialului privitor la radiații termeni care ar fi avut, într-un fel sau în altul, tangență cu acvaticul, teluricul, cu astronomia, cu agrometeorologia etc., cu precizarea că, în documentarea inițială, am inclus și termeni definind instrumentarul tehnic. Actinometria, „partea meteorologiei care se ocupă cu studiul și măsurarea diferitelor radiații” (BOGDAN 2006: 33), nu a mai intrat, prin urmare, în sfera cercetărilor noastre, dar inventarul aparatelor și al instrumentelor meteorologice pentru determinarea duratei de strălucire a Soarelui (heliografele), pentru determinarea energiei solare radiante (pirheliometrele, actinometrele, piranometrele, albedometrele, pirgeometrele, bilanțometrele), pentru determinarea temperaturii în aer (termometrele, termografele, psihrometrele, termohigrobarografele, geoglacinometrele) etc. ne-au clarificat destule necunoscute ale obiectului de studiu. În sensul celor discutate mai sus, nu am cuprins în DFA termenii care desemnează unitățile de

măsură specifice: micronul, nanometru, ångstromul etc. Nu trebuie să ometem importanța colaborării cu specialiștii geografi care, la rândul lor, au avut un rol esențial în lămurirea „funcționării” fenomenelor atmosferice care denumesc radiațiile.

În ceea ce privește termenii meteo care denumesc radiațiile, se remarcă ușor faptul că se circumscriu limbajului științific. Uneori, caracterul cult, specific terminologiilor științifice, al acestui câmp lexical, este depășit, tinzând spre criptic. Și acest lucru se datorează inserției majore a terminologiei din domeniul fizicii în definirea noțiunilor din grupul lexical al acestor fenomene atmosferice. Altfel spus, interdisciplinaritatea esențială a meteorologiei este cu fizica, aceasta din urmă fiind un „donor terminologic” (NICOLAE 2010: 103) pentru prima. Preocuparea noastră de căpătâi a fost aceea de a putea da celui care va consulta DFA acces la sensurile atât de speciale ale radiațiilor, pentru o receptare corectă și cât mai exactă a acestora. Am micșorat, în definiții, numărul informațiilor codificate care aveau ca rezultat opacizarea mesajului, cu precizarea că „decodarea și codificarea” termenilor care denumesc radiații „întâmpină dificultăți obiective datorită relațiilor interconceptuale frecvente, care nu pot fi operante pentru vorbitorii obișnuiți” (MUSEANU 2010: 154). Prin urmare, am urmărit translarea terminologiei interne spre terminologia externă, printr-o lucrare care are ca centru de interes identificarea și utilizarea adecvată a sensului specializat de către vorbitorii simpli, nespecialiști.

Inventarul sporit de termeni lingvistici și de construcții se datorează sincronizării terminologiei meteorologice românești cu terminologia meteorologică internațională, un rol covârșitor jucându-l împrumuturile lexicale, calcurile și, mai rar, creațiile interne. Circulația restrânsă a unor cuvinte, utilizarea rară în vorbirea comună, prezența în manuale meteorologice, cursuri, dicționare de specialitate sunt mărci clare pentru încadrarea câmpului lexical al radiațiilor *terminologiei interne*, cum o numesc specialiștii, care are un caracter normat, standardizat, internațional. Nu se poate compara cu mediatizarea unor termeni din grupul lexical al precipitațiilor sau al depunerilor și chiar al vânturilor ori al nebulozităților în cadrul diferitor emisiuni ori cu frecvența apariției lor în mediul virtual.

Etimologia termenilor și a sintagmelor fenomenelor atmosferice care denumesc radiații din zona terminologiei științifice a fost relativ ușor de stabilit, gradul de accesibilitate fiindu-i conferit de faptul că multe lexeme sunt înglobate în paginile dicționarilor sau glosarelor explicative ori în enciclopedii, cu specificarea domeniului: fizică sau meteorologie. Sensurile clar meteorologice ale unor cuvinte sunt tratate, în majoritatea lor, în dicționarele și în manualele meteo ori explicate pe site-uri speciale. Cel mai adesea, pentru lămuriri suplimentare, am accesat una dintre bazele de date cele mai bune din lume, Baza de date de terminologie și lingvistică a guvernului Canadei: <http://www.btb.termiumplus.gc.ca/tpv2alpha/alpha-fra.html?lang=fra>.

Nu același lucru puteam afirma despre terminologia populară a fenomenelor atmosferice care denumesc radiații, ce are caracter primordial regional. Arealul de circulație al cuvintelor este clar delimitat geografic în paginile DFA. Din păcate, un număr foarte mic de termeni populari au pătruns în limbajul comun specific câmpului lexical studiat, majoritatea fiind folosiți numai în zona în care au prins viață. Prin urmare, pentru unele cuvinte etimologia a fost foarte greu de decoperit. Unii termeni au rămas, din acest motiv, cu semnalarea „etimologie necunoscută”, deși eforturile noastre pentru identificarea lor au fost susținute. Sunt ușor recognoscibile cuvintele cărora le-am stabilit etimologia: nu

apar în respectivele articole DFA, în paragraful etimologic – amplasat înainte de semnătura autorului – notarea sursei, ținând cont de faptul că, în mod constant, în DFA se precizează sistematic o sursă preluată.

§ II. Obiectul de studiu

Totalitatea fenomenelor meteorologice se datorează, în principal, energiei solare, prin urmare Soarele este cea mai importantă sursă de energie primită de planeta noastră (alături de nucleul fierbinte al pământului și de ansamblul corpurilor cerești, cu însemnătate redusă). „Toate procesele de natură fizică sau biologică care au loc pe suprafața Pământului sau în atmosferă sunt generate de energia solară” (BOGDAN 2006: 31; v. și APOSTOL 2000: 16: „Energia solară asigură substratul energetic al mișcărilor și transformărilor mediului și energia indispensabilă apariției și dezvoltării vieții pe Terra. Este factorul principal în dinamica atmosferei, fiind sursa energetică a tuturor transformărilor ce au loc neîncetat în atmosferă”).

1. Termenul *radiație* a pătruns în limba română la jumătatea secolului al XIX-lea, când începea procesul de configurare a unui limbaj tehnic românesc prin împrumuturi masive mai ales din franceză. El este atestat cu sensul chimico-meteorologic în *Disionăraș românesc de cuvinte tehnice și altele greu de înțeles* al lui Stamati, editat în anul 1851. În anul imediat următor, 1852, avem o atestare pentru sintagma cea mai importantă din câmpul lexical și semantic al radiațiilor (deci prima atestare meteo), anume *radiație solară*, care intră în definirea altor noțiuni radiative sau în structura unor alte sintagme meteorologice relevante: „Subt influența radiației solare și a căldurei”, într-o lucrare din domeniul chimiei, o traducere din franceză realizată de Alexie Marin. Ne este limpede că, fiind mereu pusă în legătură cu lumina și căldura, radiația, ca lexem, a fost folosită în lucrările de specialitate în limba română din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, perioadă pentru care, din păcate, nu avem atestări. Prezența acestui cuvânt în dicționare de referință de la începutul secolului al XX-lea (CADE, SCRIBAN, D.), în care se oscilează, formal, între *radiație* și *radiațiune*, ambele variante fiind acceptate, – deci, aveau circulație reală în limbă, cu sensurile: „1. radiare a luminii sau a căldurii; 2. intensitatea razelor prea arzătoare ale soarelui” (CADE), respectiv „radiere, emisiune de raze” – întărește afirmația anterioară. În 1935 lexemul este folosit într-un *Manual de atelier mecanic*, semnat de I. Orbonaș, cu înțelesul „emanare de căldură”. Dar faptul că acest neologism tehnic a pătruns și s-a stabilizat în limbajul comun o certifică folosirea sa figurată de doi mari scriitori: Sadoveanu (1928: *Se vedea în afară radiația de întuneric a sufletului ei*) și Ibrăileanu (1930: *Imaginile... au adesea o forță de radiație asupra întregului pasagiu*).

În franceză (cf. TLFi), *radiation* apare într-un document din anul 1472, cu sensul de «émission de rayons lumineux», cu circulație reală în limbă după 1762. Cu sensul din fizică se impune după anul 1839: *Sur la nature de la radiation émanée de l'étincelle électrique*, iar cu cel meteorologic din 1890: «ensemble des éléments constitutifs d'une onde électromagnétique lumineuse etc. qui se propage dans l'espace».

Prin urmare, atât în română, cât și în franceză, cele două sensuri, cel din domeniul fizicii (și al chimiei, putem spune, al tehnicii, în general) și cel din limbajul comun al limbii moderne, coexistau diastratic.

1.1. Energia radiantă este fluxul energiei luminoase emise de Soare, considerat un „adevărat reactor atomic” (MĂHĂRA 2001: 55). Recepționată de suprafața terestră, energia radiantă se transformă în căldură, fără de care, alături de lumină, viața nu ar exista. În afară de radiația solară, Soarele mai emite, în urma procesului de fisiune a structurii și activității sale, și corpuscule cu viteze foarte mari, care sunt reținute în atmosfera solară, dar și în cea terestră și care produc, pe Pământ, aurorele polare, furtunile magnetice și centurile de radiații (în jurul Terrei).

1.2. Radiația este un fenomen vibrator, energia transmițându-se sub formă de unde. „Meteorologia studiază energia radiantă solară, atât ca pe un flux global, nediferențiat, cât și pe porțiuni sau fluxuri distincte” (CIULACHE 2002: 90). Fluxurile de radiații solare se diferențiază în funcție de lungimea de undă, de frecvență și de fluxul energetic (cf. MĂHĂRA 2001: 64). Când se discută despre energia radiantă, definitorii sunt legile radiației emise (legile lui Kirchhoff, Stefan-Boltzmann, Wien-Planck), din care aceasta poate fi dedusă, cu aplicație în calculele schimburilor radiative dintre Soare, Pământ și atmosferă. Radiația solară se propagă în spațiul interplanetar sub formă de unde electromagnetice și sub formă de corpusculi, care alcătuiesc spectrul solar. „Totalitatea radiațiilor electromagnetice solare ordonate în funcție de lungimea de undă și înregistrată pe cale fotografică sau fotoelectrică poartă numele de *spectru solar*” (MĂHĂRA 2001: 70; v. și APOSTOL 2000: 18).

După *compoziția spectrală*, radiațiile solare sunt de două tipuri:

a) *radiații solare termice*, emise în spațiu sub formă de unde electromagnetice, cu o viteză de propagare foarte mare. Deoarece au proprietăți magnetice și electrice, se mai numesc și *radiații electromagnetice*. Totodată, pentru că se supun legilor energiei radiante, au cea mai mare importanță pentru Pământ.

b) *radiații solare corpusculare*, a căror energie se transmite prin intermediul unor particule materiale elementare (subatomice) de ioni, protoni, electroni și neutroni și chiar „particule cu energii înalte, generate de plasma solară” (APOSTOL 2000: 18), α și β . Acest tip de radiație nu atinge suprafața Pământului, fiind dirijată de câmpul magnetic terestru spre zonele polare, loc în care, la înălțimi de peste 100 km, determină formarea aureolelor polare.

În meteorologie, dintre radiațiile care străbat atmosfera, 99% sunt situate în zona cu lungimi de undă cuprinse între 0,17 și 80-100 μ (cf. id. ib.). Specialiștii consideră că există trei *domenii* sau *zone spectrale* importante:

1) domeniul *invizibil* sau al *radiațiilor ultraviolete*, care reprezintă 7% din energia totală, unde lungimile de undă sunt mici. În domeniul invizibil dominant este procesul cunoscut sub numele de *absorbție*. Radiațiile ultraviolete sunt numite și *radiații chimice*, din cauza efectelor chimice pe care le produc. O expunere îndelungată la acest tip de radiații este nocivă pentru sănătate, poate provoca mutații genetice etc.

2) domeniul *vizibil*, care reprezintă 48% (BOGDAN 2006: 31, APOSTOL 2000: 18) sau 44% (MĂHĂRA 2001: 70) din energia totală, fiind considerată zona percepută de ochiul uman. *Radiațiile vizibile* ajung pe suprafața terestră și se descompun, prin refracție, în cele șapte culori principale (roșu, oranj, galben, verde, albastru, indigo, violet = ROGVAIV), care, în amestec, compun lumina albă. Refracția razelor solare vizibile în picăturile de apă formează curcubeul (cf. APOSTOL 2000: 18). În

domeniul vizibil dominant este procesul cunoscut sub numele de *difuzie*. Radiațiile vizibile au rol major în procesele de fotosinteză și de reproducere.

3) domeniul *caloric* sau al *radiațiilor infraroșii*, care reprezintă 43% din energia totală. Radiațiile infraroșii sunt invizibile, au lungimi de undă mari și au un pronunțat efect caloric (de unde și denumirea de *radiații calorice*). În domeniul vizibil dominant este procesul cunoscut sub numele de *absorbție*.

În afara acestor radiații spectrale, care însumează 99% din energia totală, procentul de 1% este reprezentat de zona *radițiilor X (Röntgen)* și *gamma* (situată la capătul energetic superior al spectrului solar) și de zona *microundelor* și a *undelor radio, radiofonice* sau *herziene* (situată la capătul energetic inferior al spectrului solar).

Radiațiile X și *gamma* au lungimi de undă foarte mici, însă frecvențe și energii înalte. Ele sunt absorbite de atmosfera terestră și, pentru că nu ajung pe suprafața Pământului, viața este protejată de efectul lor nimicitor.

Microundele, cu lungimi de undă cuprinse între 0,1 și 300 mm, sunt exploatate în diverse domenii tehnice și în cercetări fizice.

Undele radio (radiofonice sau herziene) au lungimea de undă de la câțiva centimetri la sute de kilometri, frecvența lor putând atinge miliarde de herzi. Ele înlesnesc comunicația pe pământ.

„Spectrul solar nu este contiuu, ci are benzi negre în compoziția sa, benzi numite linii de absorbție. Acestea indică lipsa unor radiații în domeniul lungimilor respective de undă. Aceste lungimi de undă au fost captate de către atmosfera solară și de cea terestră, pierderile de energie în spațiul cosmic fiind extrem de mici. La limita superioară a atmosferei aceste întreruperi sunt mai puține, indicând ecarturile în care radiația a fost reținută de către atmosfera solară. Absorbția atmosferei este foarte puternică, chiar totală, pentru anumite lungimi de undă, aceste linii de absorbție numindu-se linii de absorbție telurică” (APOSTOL 2000: 18).

1.3. Radiația solară în atmosferă și la sol este influențată de o serie de factori, dintre care esențiali sunt: forma de geoid a Pământului, mișcările Pământului și înclinarea axei sale față de planul elipticii. Acești factori înrăunesc *durata iluminării* globului pământesc și *unghiul de incidență* sub care cad razele solare la suprafața solului, „elemente care creează o variație latitudinală, sezonieră și zilnică a intensității radiației solare, cu repercusiuni asupra tuturor elementelor meteorologice” (MĂHĂRA 2001: 72).

a) *Durata de insolație* sau *iluminarea* este timpul în care suprafața orizontală primește radiații direct de la Soare. Înclinarea axei terestre determină trecerea cercului de iluminare a globului (care separă ziua de noapte) prin cei doi poli de două ori pe an, la echinocții, creând o variație din ce în ce mai mare a duratei zilelor și a duratei iluminării de la Ecuator spre cei doi poli, durată care modifică regimul insolației și influențează cantitate de radiație solară primită de diferitele regiuni ale Terrei.

b) *Unghiul de incidență* acționează asupra intensității radiației solare pe suprafața Pământului, radiațiile solare perpendiculare încălzind mult mai puternic o suprafață decât cele oblice.

Doi alți factor importanți, de care depinde intensitatea radiației solare, sunt: distanța dintre Pământ și Soare (care explică și variația constantei solare în timpul anului) și influența atmosferei asupra radiațiilor solare (acestea din urmă slăbesc când traversează atmosfera – fenomen numit *extincție* –,

modificându-și, pe lângă intensitate, și compoziția spectrală).

Insolația, definită ca „fluxul radiațiilor solare directe care cade pe o suprafață orizontală” (BOGDAN 2006: 32) este rezultatul direct al influenței masei atmosferei terestre asupra fluxului de energie radiantă.

1.4. Specialiștii au conchis că, din cantitatea totală de energie radiantă solară recepționată de sistemul Pământ-atmosferă, o parte este reflectată și difuzată spre spațiul cosmic, o alta este absorbită de atmosferă și, o a treia, absorbită de suprafața terestră care, la rândul ei, o emite/radiază înapoi spre atmosferă (cf. și MĂHĂRA 2001: 76).

Fenomenul de absorbție a radiațiilor solare de către atmosfera terestră (*absorbția selectivă* și cea *globală*) este determinată de elementele componente ale aerului, de suspensiile existente în atmosferă, el slăbind intensitatea radiațiilor. Dar cel mai important rol în procesul de slăbire a intensității radiației solare și în modificarea compoziției sale spectrale îl joacă *difuzia/împrăștierea* radiațiilor solare, care poate fi produsă atât de molecule cu dimensiuni inferioare lungimii de undă a radiațiilor (*difuzia moleculară*), cât și de particule cu dimensiuni superioare acestora (*difuzia totală*). Aceste două fenomene, absorbția și difuzia, schimbă nu numai intensitatea radiației solare, ci și *transparența aerului*. *Coeficientul de transparență*, anume „fracțiunea din radiația solară care ajunge la suprafața Pământului după ce a străbătut atmosfera” (MĂHĂRA 2001: 79), este dependent de lungimea de undă a radiației. Faptul că atmosfera este mai transparentă pentru radiațiile de undă lungă (infraroșii) și mai puțin pentru cele ultraviolete, de undă scurtă, explică marea putere de penetrație a radiațiilor galben-roșii (din spectrul vizibil) și a celor infraroșii (din spectrul invizibil) prin atmosfera plină de impurități, de praf sau cețoasă.

2. Tipurile de radiații

Termenul folosit de meteorologi când discută despre radiații este cel de *fluxuri radiative*, definind *fluxul energiei radiante* ca „energia radiantă primită de o suprafață în unitatea de timp”, exprimată în „calorii/cm²/minut” (MĂHĂRA 2001: 81; v. și CIULACHE 2002: 91). Energia solară ajunge pe suprafața terestră sub forma a două fluxuri distincte (radiația solară directă și radiația solară difuză), care sunt reflectate, respectiv absorbite parțial.

Radiațiile sunt clasificate în două categorii: *radiația de undă scurtă* (care vine de la Soare) și *radiația de undă lungă* (care este emisă de atmosferă și de suprafața terestră). În fluxurile radiative de undă scurtă sunt înglobate: radiația solară directă, radiația difuză, radiația solară globală și radiația solară reflectată, iar în fluxurile radiative de undă lungă intră: radiația atmosferei, radiația efectivă și radiația terestră.

Radiația solară directă (flux radiativ de undă scurtă) reprezintă fluxul radiațiilor (paralele) care provine direct de la Soare și ajunge nemodificat, prin difuziune, reflexie, refracție etc., la nivelul suprafeței terestre (cf. MĂHĂRA 2001: 81, BOGDAN 2006: 32, APOSTOL 2000: 19, CIULACHE 2002: 103). O parte din radiația solară directă se întoarce în spațiu prin procese de reflecție sau se transformă, în atmosferă, în alte tipuri de radiație. Totodată, la trecerea prin atmosferă, compoziția sa spectrală și intensitatea ei se modifică.

Constanta solară reprezintă cantitatea de radiație solară directă pe care o primește o suprafață de 1cm² orientată perpendicular față de direcția razelor solare, la limita superioară a atmosferei terestre,

VII. Radiațiile

având valolarea de 1,88 ly/min sau 1,98 cal/cm²/min, cf. BOGDAN 2006: 32, APOSTOL 2000: 19, de 1, 94 cal/cm²/min, cf. MĂHĂRA 2001: 63 sau de 1, 95 cal/cm²/min, cf. CIULACHE 2002: 103, cu precizarea că nu coboară sub 1,9 cal/cm²/min și nu depășește 2,1 cal/cm²/min) (cf. BOGDAN 2006: 32).

Radiația difuză (flux radiativ de undă scurtă) reprezintă partea radiației solare (25%) care, datorită compoziției neomogene a suprafeței terestre, este dispersată de la traseul său rectiliniu de difuzare astfel încât, la suprafața Pământului ajunge din toate direcțiile (cf. BOGDAN 2006: 32, APOSTOL 2000: 21), din acest motiv fiind cunoscută și sub numele de *radiația (difuză a) bolții cerești* (cf. MĂHĂRA 2001: 84, CIULACHE 2002: 107). În urma difuzării de către molecule și de către particulele mici a radiațiilor ultraviolete, indigo și albastre, rezultă culoarea albastră a cerului (cf. CIOVICĂ 1970: 16, APOSTOL 2000: 21).

Radiația solară globală (CIULACHE 2002: 110, BOGDAN 2006: 32) (flux radiativ de undă scurtă) sau *totală* (cf. MĂHĂRA 2001: 84, 86, APOSTOL 2000: 21, 22) reprezintă cantitatea totală de radiație directă și difuzată care ajunge la suprafața terestră.

Iluminarea este cantitatea de flux de lumină pe unitatea de suprafață, fiind produsă de radiația solară din spectrul vizibil (APOSTOL 2000: 23).

Radiația solară globală determină *luminozitatea* „suprafeței corpurilor în funcție de caracteristicile lor (culoare, rugozitate)” (APOSTOL 2000: 23). Aceasta rezultă, pe timp senin, din radiația solară directă și cea difuză, iar, pe timp noros și dimineța, înainte de răsărit ori seara, după apus, exclusiv din radiația difuză (cf. MĂHĂRA 2001: 89; v. id. ib. p. 84).

Radiația solară reflectată (flux radiativ de undă scurtă) este partea radiației solare globale care se reîntoarce în mediul atmosferic când întâlnește o suprafață de separare între două medii fizice (cf. BOGDAN 2006: 32; v. și MĂHĂRA 2001: 87, APOSTOL 2000: 22, CIULACHE 2002: 112).

Radiația solară absorbită (flux radiativ de undă scurtă) este diferența dintre radiația solară globală și radiația solară reflectată, ea putând fi evaluată cantitativ prin determinarea radiației solare reflectate (cf. MĂHĂRA 2001: 89).

Albedoul este capacitatea de reflexie a radiației solare de către diferite suprafețe (terestre și a norilor, cf. CIOVICĂ 1970: 17), aceasta rezultând din raportul dintre fluxul radiației reflectate în toate direcțiile și fluxul radiației solare globale care este incidentă pe o suprafață dată (luată în calcul) (BOGDAN 2006: 32; v. și MĂHĂRA 2001: 87, APOSTOL 2000: 22). Cunoașterea albedoului unei suprafețe ajută la stabilirea cantităților de radiație solară directă și difuză, absorbite de suprafața respectivă, care se transformă în căldură (cf. CIOVICĂ 1970: 17).

Radiația terestră (flux radiativ de undă lungă) este energia radiată de scoarța Pământului în mediul înconjurător, intensitatea ei depinzând de temperatură. Ea provine din partea radiației solare globale care este absorbită și convertită în radiație calorică, având ca efect încălzirea suprafeței terestre până la o anumită adâncime (cf. MĂHĂRA 2001: 90; v. și APOSTOL 2000: 23, CIULACHE 2002: 115).

Radiația atmosferei sau atmosferică (flux radiativ de undă lungă) este alcătuită din radiațiile termice infraroșii pe care le emite atmosfera terestră încălzită în urma procesului de absorbție (cf. MĂHĂRA 2001: 92; v. și CIOVICĂ 1970: 19, CIULACHE 2002: 116).

Contraradiația atmosferei sau radiația contrară a atmosferei ori *radiația inversă* (CIOVICĂ 1970:

19) (flux radiativ de undă lungă) este partea din radiația atmosferică ce se îndreaptă spre suprafața terestră (cf. MĂHĂRA 2001: 92; v. și APOSTOL 2000: 23, CIULACHE 2002: 117). Atmosfera, prin contraradiația emanată, încetinește pierderea căldurii în spațiul cosmic, asigurând *efectul de seră* asupra învelișului și a vieții de pe Pământ (cf. CIOVICĂ 1970: 20).

Radiația efectivă (flux radiativ de undă lungă) este definită ca diferența dintre radiația terestră și contraradiația atmosferei, reprezentând radiația proprie a Pământului (cf. BOGDAN 2006: 32; v. și MĂHĂRA 2001: 92, APOSTOL 2000: 23, CIULACHE 2002: 117). Ea este alcătuită din radiații invizibile (radiații infraroșii cu un efect caloric accentuat) și are o valoare mai redusă a intensității decât radiația solară directă ajunsă la sol (cf. CIOVICĂ 1970: 17; 19). Cunoașterea precisă a intensității radiației efective este utilă în rezolvarea unor probleme practice: prognoza înghețurilor și a cețurilor radiative, calcularea bilanțului radiativ etc. (cf. CIULACHE 2002: 119).

Centurile de radiații au fost descoperite cu ajutorul sateliților artificiali. Sondările au dus la identificarea a trei centuri de radiație (*centura van Allen interioară*, *centura van Allen exterioară* și *centura superioară de radiații*), compuse din particule electrizate ce provin de la Soare sub forma radiațiilor corpusculare solare și din spațiul cosmic, sub forma radiațiilor corpusculare cosmice. Ele sunt captate de câmpul magnetic terestru și dirijate pe traiectorii spiralate de-a lungul unora din liniile lui de forță, diferențiindu-se prin poziție, dimensiuni și intensitate (cf. CIULACHE 2002: 68, 69).

Bilanțul radiativ este diferența dintre două sume: suma tuturor fluxurilor radiative primite și suma tuturor fluxurilor radiative cedate de o anume suprafață (BOGDAN 2006: 33). Fiind, în fond, o ecuație, această sintagmă nu a fost lucrată în DFA.

§ III. Termeni redactați în DFA

În DFA au fost redactați:

– termeni științifici care țin de propagarea radiațiilor, a luminii sau a căldurii: *absorbție*, *difuziune*, *reflexie*, *refracție*, *undă*, precum și sintagmele ori îmbinările mai mult sau mai puțin stabile de cuvinte: *efect de seră*, *flux de căldură*, *flux luminos*, *flux radiativ*, *intensitatea luminii*, *energie radiantă*, *extincția radiației în atmosferă*, *reflexie difuză*, *refracție atmosferică*, *schimb termic radiativ*, *strat protector de ozon* etc.;

– noțiuni ce țin de lumina difuzată, reflectată, absorbită etc.: *crepuscul*, *rază* (Ts), *lucoare* (Tp);

– noțiuni ce se referă la starea atmosferei, a cerului, a vremii lipsite de nori: *a (se) însenina*, *înseninare*, *limpede*, *a se limpezi*, *limpezire*, *a se lumina*, *senin* (Ts), respectiv: *a cura*, *curat*, *a curăța*, *a guri*, *lumineală*, *răzbunare*, *răzbuneală*, *a ticăzui*, *a se tistăli* (Tp);

– un termen popular care exprimă emanarea de căldură excesivă: *bătaie*;

– termeni care indică efectele unor radiații ce străbat atmosfera sau țin de transmiterea căldurii: *încălzirea aerului*, *secetă*, *temperatura aerului* (cu toate că este considerată o mărime și nu un fenomen atmosferic propriu-zis), *uscăciune*.

1. Tipuri de definire ale termenilor atmosferici care denumesc radiații

a) Într-o definiție generală a unui termen, care desemnează mai multe fenomene atmosferice, există

o parte a ei care denumește strict radiațiile:

BĂTĂIE s. f. (Tp) Mod de manifestare, de funcționare, de desfășurare a unor fenomene atmosferice; suflare a vântului, cădere a ploii, *dogorire a căldurii* etc. (s.n.)

b) Definiție în mai multe părți, conformă cu tehnica lexicografică din DLR:

ARȘIȚĂ s. f. (Tp, Ts) (Și, învechit, în sintagma *arșiță câinească*) Căldură arzătoare (umedă sau uscată) a soarelui; vreme extrem de călduroasă;...

CANICULĂR, -Ă adj. Care se referă la caniculă, de caniculă; (despre căldură, anotimpuri, vânt etc.) care este excesiv de cald; torid.

CANICULĂ s. f. Căldură dogoritoare specifică zilelor calde de vară; arșiță.

CĂLDURĂ s. f. (Tp, Ts) (Mai ales la pl.; în opoziție cu frig sau răcoare) Temperatură ridicată a aerului; cald, (învechit) caloric (2), (sudul Munt., Olt.) aprindere; vreme călduroasă.

LUMINĂRE s. f. (Tp) Acțiunea de a lumina (1) și rezultatul ei; producere, emiterie și răspândire a luminii; (concretizat) lumină (1).

PĂCLĂ s. f. (Tp) 2. (Adesea însoțit de determinările „de arșiță”, „de căldură”, „de zăduf”) (Strat de aer foarte încălzit, care produce) arșiță.

ZĂPUȘI vb. IV. Tranz. și refl. (Tp) (Și învechit) A (se) înfierbânta; p. ext. a (se) sufoca.

c) Definirea termenilor printr-un cuvânt ales ca prototipal de către lingvist, pentru imprimarea unui caracter uniform dicționarului și pentru înlăturarea ambiguităților semantice. Optând pentru acest sistem de definire, au putut fi ușor recunoscutibile seriile sinonimice, atât la nivelul terminologiei populare, cât și la cel al terminologiei științifice. Acest tip de definire se aplică mai ales cuvintelor *monosemantice* din Tp: APRÎNDERE s. f. (Sudul Munt., Olt.; în opoziție cu frig sau răcoare) Căldură; ARSOARE s. f. (Ban.) Arșiță; BUHOARE s. f. (Centrul Munt.) Arșiță; BUJĂLĂ s. f. (Estul Maram., nordul Transilv., Bucov.) Arșiță; CĂBUȘĂLĂ s. f. (Sudul Criș.) Arșiță; CĂLDICÊL, -EĂ adj. (Despre fenomene atmosferice sau atmosferă) Călduț; CĂLÎN, -Ă adj. (Sud-vestul Transilv.) Călduț; CÔCĂT s. n. Arșiță; CRĂPĂT s. m. (Olt.) Arșiță; CURĂ vb. I. Refl. (Nord-estul Ban.; despre cer) A se însenina (1); CURĂȚĂ vb. I. Refl. (Despre cer) A se însenina (1); DAMF s. n. (Transilv.) Arșiță; DOGOARE s. f. (Sudul Mold., Munt., Olt.) Arșiță; DOGÓR s. n. Arșiță; DOGOREĂLĂ s. f. Arșiță; DOGORÍME s. f. Arșiță; DOGORÍRE s. f. Arșiță; DUBÉLIȘTE s. f. (Vestul Bucov.) Arșiță; FIERBINȚEĂLĂ s. f. Arșiță; FLĂMĂ s. f. (Transilv.) Arșiță; focărie s. f. (Ban.) Arșiță; FRIPTOARE s. f. Arșiță; ÎNĂBUȘEĂLĂ s. f. (Munt.) Arșiță; ÎNĂDUȘEĂLĂ s. f. (Mold., Dobr., Olt.) Arșiță; ÎNFOCĂCIUNE s. f. (Vestul Maram.) Arșiță; ÎNNĂDÚV s. n. (Estul Transilv.) Arșiță; ÎNSĂRÎN adj. invar. (Sudul Maram.; despre cer) Senin (2); ÎNSENINĂT, -Ă adj. (Despre cer; p. ext. despre vreme, momente ale zilei, atmosferă etc.) Senin (2); JĂPSĂ s. f. (Olt.) Arșiță; LĂMURÍ vb. IV. Refl. (Nord-vestul Munt.; despre cer) A se însenina (1); LIMPEZÍ vb. IV. Refl. (Despre cer; p. ext. despre vreme, zare etc.) A se însenina (1); LIMPEZÍT, -Ă adj. (Despre cer; p. ext. despre zile, nopți, vreme etc.) Senin (2); LÚME s. f. (Învechit; în opoziție cu întuneric) Lumină (1); LUMINEĂLĂ s. f. (Nord-estul Olt.) Înseninare; NĂBÓI s. n. (Vestul Olt.) Arșiță; NĂBÚC s. n. (Sudul Munt.; cu determinarea „de căldură”) Arșiță; NĂBÚȘ s. n. (Maram., nordul Ban.) Arșiță; NĂBUȘEĂLĂ s. f. (Maram., Munt., sudul Olt., nordul și nord-vestul Ban., nordul Criș.) Arșiță; NĂCLĂIE s. f. (Olt.) Arșiță; NĂDÚF s. n. (Estul Transilv., Bucov., nord-vestul Mold., sudul Dobr., nordul și sud-vestul Munt.) Arșiță; NĂDUȘEĂLĂ s. f. (Transilv., nordul

Mold., nordul Dobr., centrul și estul Munt., nordul Olt., Ban., Criș.) Arșiță; NĀPLĀI subst. (Vestul Munt., Olt.) Arșiță; NĀPŪC subst. (Sud-vestul Munt.) Arșiță; NEPLOUĀRE s. f. Secetă; PĀRJŌL s. n. Arșiță; PĀRJOLÍ vb. IV. Intrans. (Despre soare) A dogori; POSOMŌR subst. (Nod-estul Ban.) Arșiță; PREPĀT subst. (Maram., Transilv.) Arșiță; PRĪCĀL subst. (Sud-vestul Munt.) Arșiță; PRIGOĀRE s. f. sg. (Munt.) Arșiță; PRIPEĀLĀ s. f. (Sudul Olt., estul și nord-estul Ban.; și învechit) Arșiță; PRĪPEC s. n. (Învechit) Arșiță; PRĪPET s. n. (Nordul Olt.) Arșiță; PRIPÍ vb. IV. Intrans. (Centrul Munt., Olt., sudul și centrul Ban.; și învechit; despre soare) A dogori; RĀȘCHIRĀ vb. I. Tranz. și refl. impers. (Nordul Transilv.; despre cer; p. ext. despre vreme sau despre zare, atmosferă etc.) A se însenina (1); RĀZĀ vb. I. Intrans. A lumina (1); RĀZBŪN s. n. sg. (Nord-vestul Maram.) Senin (1); RĀZBUNĀRE s. f. (Nordul Transilv.) Înseninare; RĀZBUNEĀLĀ s. f. (Nordul Transilv.) Înseninare; SĀCĀTŌS, -OĀSĀ adj. (Estul Criș.; despre vreme, vânt etc.) Secetos; SENINĀTĀTE s. f. Senin (1); SENINĪME s. f. (Învechit, rar) Senin (1); SORĪȘTE s. f. (Nord-vestul Munt.) Arșiță; TICĀZUÍ vb. IV. Refl. (Nord-vestul Criș.; despre cer) A se însenina (1); TĪSTAȘ, -Ă adj. (Nordul și centrul Transilv., nordul, vestul și centrul Criș.; despre cer) Senin (2); TĪTĀLÍ vb. IV. Refl. (Nord-vestul Maram., centrul Transilv., nord-vestul și vestul Criș.; despre cer; p. ext. despre vreme sau despre zare, atmosferă etc.) A se însenina (1); TOROPEĀLĀ s. f. Arșiță; USCĀCIŪNE s. f. Secetă; VĪERE s. f. (Munt.) Arșiță; VĪPIE s. f. (Mai ales în Munt.; de obicei precedat de prep. „în”) Arșiță; ZĀDŪF s. n. Arșiță; ZĀPŪC s. n. Arșiță.

Cuvântul monosemantic pilot este definit potrivit normelor lexicografiei explicative, indiferent dacă face parte din zona limbajului comun sau al celui științific:

CĀLDŪT, -Ă adj. (Tp) (Despre fenomene atmosferice sau atmosferă) Care face, aduce, provoacă etc. o căldură blândă, plăcută; căldicel, (sud-vestul Transilv.) călin.

CONTRARADIĀȚIE s. f. (Ts) Parte a radiației de undă lungă, emisă de atmosferă, care este îndreptată spre suprafața terestră.

DOGŌRÍ vb. IV. Intrans. (Tp) (Despre soare) A răspândi în atmosferă căldură puternică (cf. DLR); a pârjoli, (centrul Munt. și Olt., sudul și centrul Ban.; și învechit) a pripi.

FOC¹ s. n. (Tp) Arșiță.

HUPOĀRE s. f. (Tp) Arșiță.

LUMINESCĒNȚĀ s. f. (Ts) Emisie neîncetată de radiație nocturnă sau diurnă produsă de gazele din compoziția atmosferei înalte.

OPALESCĒNȚĀ s. f. (Ts) Colorație albicioasă a aerului și ușoară modificare a culorii aparente a obiectelor în raport cu cea normală, produsă în urma difuziei luminii de către micile particule aflate în suspensie în atmosferă.

RADIĀNT, -Ă adj. (Ts) (Despre diverse forme de energie) Care se răspândește (în atmosferă) prin radiații.

RADIĀTÍV, -Ă adj. (Ts) Care ține de radiație, care se referă la radiație.

RĀZĀRE s. f. (Tp) Sclipire a razelor.

RĀZIȘOĀRĀ s. f. (Tp) Rază mică. Cf. rază(1).

d) Analizând cuvintele *polisemantice* din DFA, în căutarea sensurilor care să desemneze radiațiile, am putut constata că suprapunerile dintre elementul specializat științific și elementul specializat popular sunt reduse. Intersectările se fac, în general, la nivelul aceleiași terminologii.

ARSURĂ (Tp) are un sens „arșiță”, dar și un al doilea, învechit, care denumește un vânt.

BOÁRE (Tp), din sfera vânturilor, așa cum este înregistrat și în majoritatea dicționarelor, are un al doilea sens, cu atestări din scrierile lui Dosoftei și din atlase care denumește căldura arzătoare a Soarelui, anume *arșița*.

O migrare a unui cuvânt din limbajul comun spre cel științific îl ilustrează folosirea lui *cald*, care, ca substantiv, are sensul de „căldură” în terminologia populară; intră, în terminologia specializată meteorologic cu valoarea sa adjectivală, în componența a o multitudine de sintagme: *advecție caldă*, *aer cald*, *anticiclone cald*, *ciclone cald*, *front cald*, *norii frontului cald*, *sector cald*.

CALÓRIC (Ts) se referă, atât ca adjectiv, cât și ca substantiv, numai la radiații. Interesant este sensul său substantival, „căldură”, care a pătruns în limbă în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, dispărând apoi. Repunerea acestui termen în circulație cu valoarea sa adjectivală aproape după un secol (prima atestare este din 1940) se datorează, negreșit, contactului cu limbile de origine, franceza și germana, din care s-a împrumutat masiv în efortul de a se contura limbaje specializate în română, precum cel al fizicii, al biologiei, al fiziologiei, în care *căldura* are un rol determinant.

O situație asemănătoare cu cea de sub *arsură* sau *boare* o reîntâlnim în semantismul substantivului învechit *lucoare* (Tp), care, din patru sensuri, are unul, înregistrat ca rar, care denumește electrometeorul „fulger”, restul de trei sensuri referindu-se la radiații.

La fel, *a lumina* (Tp), cu același număr de sensuri ca și *lucoare*, regional (Maram., Transilv., Dobr., Munt.), înseamnă și „a fulgera”.

LUMINĂ, alt cuvânt-pilot, cu o bogată familie lexicală, are, la nivel popular, sensul care se încadrează câmpului semantic al radiațiilor, dar, în zona Maramureșului și Transilvanei circulă și cu sensul de „turtur”. La nivel științific, are 2 sensuri care înseamnă chiar „radiație”.

Substantivul *opăreală* (Tp), pe lângă sensul de are un sens „arșiță”, are și un al doilea, care, în aceeași zonă a țării, anume în Oltenia, denumește un vânt.

Termenul *păclă*, care este uzual în ambele terminologii, științifică, respectiv populară, are, pe lângă sensul clar, care îl încadrează câmpului semantic al litometeorilor, și pe cel de „arșiță”, la nivel popular.

Raza, în limbajul comun este un „fascicul subțire de lumină”, însă, în limbajul științific desemnează chiar radiația.

SOÁRE are un sens popular care se referă strict la radiații și un altul, cu circulație regională, numai în compusele *soare-apune* și *vânt-de-sub-soare*, care sunt denumiri pentru vânturi.

Uscătură (Tp), în aceeași zonă geografică desemnează un termen care este radiație, „arșiță”, dar și efectul acesteia, „seceta”.

Pentru alte situații, vezi exemplificările din paragraful XI.

e) Există cuvinte care se referă la procese sau la efecte ale unor acțiuni care ar putea fi ușor încadrate limbajului meteorologic, dar numai prin confuzie. Deoarece unii termeni, din cauză că, de sine stătători, se subscriu limbajului din domeniul fizicii, alții pentru că sunt uzuali în limbă și, ca lexeme, nu au sens de fenomen atmosferic, au fost reținuți în DFA numai în *sintagmele* care definesc fenomenul atmosferic ce denumește o radiație, cu precizarea că unele cuvinte care compun aceste îmbinări de cuvinte pot să aparțină câmpului lexical al altor fenomene atmosferice studiate de noi, un indiciu pentru

modalitatea de construire a limbajului meteorologic științific, în evoluția sa, care combină atât termeni uzuali cu științifici, cât și termeni științifici între ei:

ABSÓRBȚIE: *absorbția radiației* (sau *absorbție a radiației*), *absorbție aurorală*, *absorbție globală*, *absorbție selectivă*; ÁER: *lumina aerului*, *masă optică a aerului*; AFLÚX: *aflux de căldură*; ATMOSFÉRĂ: *contraradiația atmosferei*, *extincția radiației în atmosferă*, *masă optică a atmosferei*, *polarizarea atmosferei*, *radiația atmosferei*; ATMOSFÉRIC: *radiație atmosferică*, *refracție atmosferică*; AURÓRĂ: *razele aurorei*, *zona aurorelor*; BÁNDĂ: *bandă de oxigen* *bandă de vapori de apă*; BÓLTĂ: *radiație difuză a bolții cerești*; CENTÚRĂ: *centura superioară de radiații*, *centuri de radiație* (sau *centuri Van Allen*); CER: *lumina cerului nocturn*, *polarizarea luminii cerului*; EFÉCT: *efect de seră*; ENERGÍE: *energie radiantă*; EXTÍNCȚIE: *extincția radiației în atmosferă*, *extincție polară*; FEREÁSTRĂ: *fereastră atmosferică* (sau *a infraroșului*); INTENSITÁTE: *intensitatea luminii*; INVERSIÚNE: *inversiune de radiație* (sau *nocturnă*); LÚNĂ: *clar de lună*; MÁSĂ: *masă optică a atmosferei* (sau *a aerului*); POLARIZÁRE: *polarizarea atmosferei* (sau *polarizare atmosferică*, astăzi rar, art., *polarizarea luminii cerului*); PROPAGÁRE: *propagare anormală*; PRECIPITÁȚIE: *precipitații radioactive*; RADIOACTIVITÁTE: *radioactivitate naturală*; REFLÉXIE: *reflexie difuză*; REFRAĆȚIE: *refracție atmosferică*, *refracție laterală*; SCHIMB: *schimb termic radiativ*; SOLÁR: *activitate solară*, *radiație corpusculară solară*, *radiație solară difuză*, *radiație solară absorbită*, *radiație solară directă*, *radiație solară disponibilă*, *radiație solară reflectată*; SPÉCTRU: *spectru de absorbție*, *spectru de emisie*; STRAT: *strat protector de ozon*; TRANSFÉR: *transfer radiativ*; TROPOPÁUZĂ: *unda tropopauzei*; ZÓNĂ: *zona aurorelor*, *zonă fierbinte*, *zonă termică*, *zonă toridă*.

f) În DFA sunt definiți termeni cărora li se identifică un sens de bază, dar care apar și ca elemente ale unor sintagme sau ale unor îmbinări stabile de cuvinte:

Sensul propriu al cuvântului *căldură* (Tp și Ts) este urmat de două sintagme comune limbajului științific și celui popular: *căldură tropicală*, *val de căldură* și de șase sintagme proprii limbajului științific: *aflux de căldură*, *export de căldură*, *flux turbulent de căldură*, *import de căldură*, *insulă de căldură*, *polii căldurii*.

CREPUSCULÁR, -Ă, adjectiv cu definiție lexicografică specială, este inclus în componența a patru sintagme din terminologia științifică: *arc crepuscular*, *culori crepusculare*, *lumină crepusculară*, *raze crepusculare*.

Numai termeni științifici definiți, cărora li se subsumează îmbinări mai mult sau mai puțin stabile sunt: DIFUZÍÚNE: (4) *difuzie fickiană*, *difuzie Mie*, *difuzie multiplă*, *difuzie turbulentă*; FLUX: (4) *flux luminos* (sau *de lumină*), *flux radiativ* (sau *de radiație*), *flux turbulent*, *fluxul radiației solare directe*; ÎNCÁLZÍRE: (2) *încălzire explozivă*, *încălzire radiativă*; RADIATÍV: (7) *ceață radiativă*, *flux radiativ*, *încălzire radiativă*, *îngheț radiativ*, *răcire radiativă*, *schimb termic radiativ*, *transfer radiativ*; RADIÁȚIE: (28) *absorbția radiației* (sau *absorbție a radiației*), *centura superioară de radiații*, *centuri de radiație*, *extincția radiației în atmosferă*, *flux de radiație*, *fluxul radiației solare directe*, *inversiune de radiație*, *îngheț de radiație*, *nori de radiație*, *punct de radiație a norilor*, *radiație atmosferică* (sau, art., *radiația atmosferei*), *radiație corpusculară solară* (sau *a soarelui*), *radiație de undă lungă* (sau *mare ori radiație*

VII. Radiațiile

infraroșie; adesea la pl., *radiații calorice*, *radiații infraroșii*, astăzi rar, *radiații roșii*), *radiație de undă scurtă*, *radiație descendentă totală*, *radiație (solară) difuză* (sau *radiație difuză a bolții cerești*), *radiație efectivă*, *radiație efectivă nocturnă*, *radiație efluentă de undă lungă*, *radiație globală*, *radiație solară*, *radiație solară absorbită*, *radiație solară directă*, *radiație solară disponibilă*, *radiație solară reflectată*, *radiație totală*, *radiație ultravioletă* (sau, la pl., *radiații chimice*), *radiație vizibilă*; RĂZĂ: (5) *rază verde*, *raze crepusculare*, *raze infraroșii*, *razele aurorii*, *raze ultraviolete*; SÉCETĂ: (2) *secetă atmosferică*, *secetă pedologică*; TEMPERATÚRĂ: (17) *temperatura de condensare adiabatică*, *temperatura lunară maximă absolută*, *temperatura lunară minină absolută*, *temperatura punctului de rouă*, *temperatură activă*, *temperatură acumulată*, *temperatură ambiantă*, *temperatură echivalentă*, *temperatură izobarică echivalentă*, *temperatură maximă lunară*, *temperatură maximă zilnică*, *temperatură medie lunară*, *temperatură medie zilnică*, *temperatură minimă lunară*, *temperatură minimă zilnică*, *temperatură virtuală*, *temperaturi extreme*; TORÍD: (1) *zonă toridă*; ÚMBRĂ (1) *temperatură la umbră*; ÚNDĂ: (4) *radiație de undă lungă*, *radiație de undă scurtă*, *radiație efluentă de undă lungă*, *unda tropopauzei*.

g) Unele cuvinte (monosemantice, v. *supra*) au sensul de bază exprimat și printr-o sintagmă, marcată conform normelor lexicografice:

CONTRARADIÁȚIE s. f. (Și în sintagma *contraradiația atmosferei*) – termen științific;

FOC¹ s. n. (Vestul și nord-vestul Ban.; și în sintagmele *foc mare* sau *foc de căldură*) – termen popular;

HUPOÁRE s. f. (Olt.; și în sintagma *hopoare de căldură*) – termen popular;

RADIÁNT, -Ă adj. (Despre diverse forme de energie; și în sintagma *energie radiantă*) – termen științific.

h) Am descoperit un termen popular care intră în componența unei locuțiuni adverbiale: SOÁRE: *cu soare*, și un al doilea, LÍMPEDE, care face parte integrantă din două expresii, dintre care una aparține limbajului popular *a da în limpede*, iar cea de a doua limbii române literare vechi: *a sta în limpede*. În terminologia fenomenelor atmosferice care denumesc radiații sintagmele și locuțiunile sunt puține ca număr și aparțin terminologiei populare.

i) Deși nu foarte numeroase (5) pentru terminologia fenomenelor atmosferice care denumesc radiații, există câteva suprapuneri între terminologia științifică și cea populară, cât și cu limbajului comun care înglobează elemente lexicale ale fondului principal de cuvinte al limbii. Astfel, s-a putut gândi un tip de definiție care să acopere cerințele impuse, normativ-lexicografic, de cele două terminologii (v. *Introducere* § 3.2.1., § 6.).

ÁRȘIȚĂ s. f. (Și, învechit, în sintagma *arșiță câinească*) Căldură arzătoare (umedă sau uscată) a soarelui; vreme extrem de călduroasă.

CĂLDÚRĂ s. f. (Mai ales la pl.; în opoziție cu frig sau răcoare) Temperatură ridicată a aerului.

CRÉPÚSCUL s. n. Lumină vizibilă în intervalul dinaintea răsăritului și cel de după apusul Soarelui, datorită reflectării și difuzării razelor solare în straturile superioare ale atmosferei.

LUMINOZITÁTE s. f. Raport dintre iluminarea produsă de un obiect pe un element de suprafață plană ce se găsește în punctul de observație, dispusă perpendicular pe direcția de vizare a obiectului și unghiul de vizare a obiectului, atmosfera slăbind luminozitatea obiectului, datorită absorbției și difuziei luminii, și măbind-o datorită luminii difuze a straturilor de aer situate între obiecte și observator.

SÉCETÓS, -OÁSĂ adj. (Despre vreme, perioade de timp sau despre aer, despre curenți de aer etc.) Care este lipsit de umezeală.

j) Când disocierea semantică a putut fi făcută, termenii respectivi au primit o definiție care să reflecte realitatea științifică, pe de o parte, și pe cea din graiuri sau din limba comună, pe de altă parte (3 situații).

LUMINĂ s. f.: 1. (Tp) „(În opoziție cu *întuneric*) Strălucire a soarelui (sau a lunii etc.); luminare, rază de soare sau de lună (v. *rază*)”; 2. (Ts) „Radiație care face corpurile vizibile”; 3. (Ts) „Radiație percepută cu ochiul liber, cu lungimi de undă între 0,76 și 0,40 μ ”.

SÉCETĂ s. f.: 1. (Tp) „Lipsă a ploii pe o perioadă îndelungată, când arșița distruge vegetația, viața ființelor fiind pusă în primejdie”; 2. (Ts) „Fenomen meteorologic complex, caracterizat prin insuficiența sau absența totală a precipitațiilor, prin temperaturi ridicate și prin valori mari ale deficitului de saturație, extinse pe perioade lungi de timp (săptămâni și chiar luni de zile), care are ca urmare micșorarea rezervelor de apă ale solului, provocând, astfel, dificultăți în creșterea și în dezvoltarea normală a plantelor”.

ZĂPUȘEALĂ s. f.: 1. (Tp) „Arșiță”; 2. (Ts) „Stare atmosferică care generează disconfort fiziologic din cauza temperaturii și umezelii ridicate a aerului, în condiții de calm atmosferic și cer senin”.

2. Serii sinonimice

În cazul radiațiilor există câteva serii cvasiparalele la nivelul terminologiei populare și la cel al limbajului terminologiei științifice al radiațiilor.

Termenul care dezvoltă cea mai bogată serie sinonimică este cuvântul care reprezintă cel mai elocvent zona de suprapunere între terminologia științifică și cea populară, și anume: *ÂRȘIȚĂ*, cu 57 de sinonime, dintre care 17 din limbajul popular și din cel comun: *arsură*, *bujală*, *caniculă*, *cocăt*, *dogor*, *dogoreală*, *dogorime*, *dogorire*, *fierbințeală*, *friptoare*, *pâclă*, *pârjol*, *toropeală*, *vipie*, *zăduf*, *zăpuc*, *zăpușeală*, 37 cu circulație limitată la nivelul graiurilor: *arsoare*, *boare* (2), *buhoare*, *căbușală*, *crăpăt*, *damf*, *dogoare*, *dubeliște*, *flamă*, *foc*¹, *focărie*, *hupoare*, *înăbușeală*, *înădușeală*, *înfocăciune*, *innăduv*, *japsă*, *năboi*, *năbuc*, *năbuș*, *năbușeală*, *năclaie*, *năduf*, *nădușeală*, *năplai*, *năpuc*, *opăreală*, *posomor*, *prepăt*, *pricăl*, *prigoare*, *pripet*, *soriște*, *uscătură*, *viere*, *pripeală*, *pripec*, o sintagmă regională: *ropot de căldură*, un termen învechit: *ars* și un lexem atestat în prima jumătate a secolului al XVII-lea, fără viabilitate în limbă: *prigoriște*. Specificăm că termenul *foc* apare, cu același sens, și în sintagmele sinonime regionale *foc de căldură*, *foc mare*, așa cum și sintagma *hupoare de căldură* este și ea atestată, *hupoare* fiind variantă a lui *hupoare*. Cuvântul învechit *ars*, într-o ocurență, cu atestare într-un document de la sfârșitul secolului al XVII-lea, intră în componența unei alte sintagme: *arsul soarelui*, care denumeste aceeași noțiune.

Redacții inițial, termenii sinonimi *cuptor*, *jar*, *pălire*, *pârlitură*, *văpaie* au fost eliminați din cauza încărcăturii lor evident figurate. *Puhăială* a fost considerat termen incert, posibila variantă a altui cuvânt și, din acest motiv a fost, la rândul său, exclus din seria de sinonime a cuvântului *arșiță*. *Strapaț* este definit în DLR prin trimitere la un sens 2. al cuvântului *ștrapaț*, sens care nu este înregistrat sub cuvântul-titlu de la litera Ș. Din acest motiv nu a fost înregistrat nici în DFA.

Un singur termen sinonim au cuvintele: CANICULĂR = *torid*; CĂLDICEL = *călduț* (Tp); LUMINĂ = 1. *a răza* (Tp); 2. *a senina* (învechit); RĂZĂ (Tp) = *lucoare* (învechit, rar).

Doi termeni sinonimi sunt atestați pentru: diminutivul CĂLDUȚ = *căldicel* (Tp), *călin* (regional), verbul DOGORÍ = *a pârjoli* (Tp), *a pripi* (învechit și regional); adjectivul SECETÓS = *sec* (Tp), *săcătos* (regional).

Trei termeni sinonimi se întâlnesc în cazul lexemelor: CĂLDURĂ = *cald* (Tp), *aprindere* (regional), *caloric* (învechit); LUMINĂ = *luminare* (Tp), *lume*, *lucoare* (învechiți).

Patru termeni intră în lanțul sinonimic al lexemului SÉCETĂ = *neplouare*, *uscăciune* (Tp), *uscat*, *uscătură* (regionali).

Sinonimia este prezentă, însă foarte rar, și la nivel sintagmatic, în terminologia științifică: RADIAȚIE: *radiație ultravioletă* = *raze ultraviolete*; TORÍD: *zonă toridă* = *zonă fierbinte*.

§ IV. Taxonomie

1. Terminologia populară (în care am încadrat și termenii regionali ori cei care se subsumează limbajului comun) cuprinde un număr de aproximativ 90 cuvinte: *aprindere*, *ars*, *arsoare*, *arsură*, *arșiță* (cu sens corespondent și în terminologia științifică), *bătaie*, *boare*, *buhoare*, *bujală*, *căbușală*, *căldicel*, *căldură* (cu sens corespondent și în terminologia științifică), *călduț*, *călin*, *cocăt*, *crăpăt*, *crepuscul* (cu sens corespondent și în terminologia științifică), *cura*, *curat*, *curăța*, *damf*, *dogoare*, *dogoreală*, *dogori*, *dogorime*, *dogorire*, *dubeliște*, *fierbințeală*, *flamă*, *foc¹*, *focărie*, *friptoare*, *gură*, *guri*, *hupoare*, *înăbușeală*, *înădușeală*, *înfocăciune*, *innăduș*, *japsă*, *lucoare*, *lume*, *lumina*, *luminare*, *lumină* (cu sens corespondent și în terminologia științifică), *lumineală*, *luminozitate* (cu sens corespondent și în terminologia științifică), *lună* (înregistrat aici, cu precizarea că acest termen apare numai în sintagme care trimit la câmpul semantic al radiațiilor), *năboi*, *năbuc*, *năbuș*, *năbușeală*, *năclaie*, *năduș*, *nădușeală*, *năplai*, *năpuc*, *neplouare*, *ochi* (verb), *păclă*, *pârjol*, *pârjoli*, *posomor*, *prepăt*, *pricăl*, *prigoare*, *prigoriște*, *pripeală*, *pripec*, *pripet*, *pripi*, *rază* (cu sens corespondent și în terminologia științifică), *rășchira*, *răza*, *răzare*, *răzișoară*, *resenina*, *săcătos*, *sec*, *secetă* (cu sens corespondent și în terminologia științifică), *secetos* (cu sens corespondent și în terminologia științifică), *senin* (cu un sens popular, dar și cu un altul care are corespondent și în terminologia științifică), *soare*, *soriște*, *ticăzui*, *tistaș*, *tistăli*, *toropeală*, *uscăciune*, *uscătură*, *viere*, *vipie*, *zăduș*, *zăpuc*, *zăpușeală* (cu sens corespondent și în terminologia științifică), *lumineală*, *luminozitate* (cu sens corespondent și în terminologia științifică), *zăpuși*.

Alți doi termeni au fost neîncadrați, la început, în DFA, fiind recuperați ulterior: *bujală* și *răzbun* (pe acesta din urmă îl amintim doar, însă el nu denumește o radiație).

2. Terminologia științifică se constituie dintr-un număr de cca 49 termeni: *absorbție* (acest termen apare numai în sintagme care trimit la câmpul semantic al radiațiilor), *arșiță* (cu sens corespondent și în terminologia populară), *auroră* (înregistrat într-o singură sintagmă cu sensul fenomenului atmosferic radiație), *bandă* (acest termen apare numai în sintagme care trimit la câmpul semantic al radiațiilor), *caloric*, *căldură* (cu sens corespondent și în terminologia populară), *centură* (acest termen apare numai în sintagme care trimit la câmpul semantic al radiațiilor), *contraradiație*, *crepuscul* (cu sens corespondent și în terminologia populară), *difuziune* (acest termen apare numai în sintagme care trimit la câmpul semantic al radiațiilor), *efect* (înregistrat într-o singură sintagmă cu sensul fenomenului atmosferic radiație), *energie* (înregistrat într-o singură sintagmă cu sensul fenomenului atmosferic radiație), *extincție* (înregistrat într-o singură sintagmă cu sensul fenomenului atmosferic radiație), *fereastră* (înregistrat într-o singură sintagmă cu sensul fenomenului atmosferic radiație), *flux* (acest termen apare numai în

sintagme care trimit la câmpul semantic al radiațiilor), *intensitate* (înregistrat într-o singură sintagmă cu sensul fenomenului atmosferic radiație), *inversiune* (înregistrat într-o singură sintagmă cu sensul fenomenului atmosferic radiație), *încălzire*, *înseninare* (cu sens corespondent și în terminologia populară), *lumină* (cu sens corespondent și în terminologia populară), *luminiscență*, *luminozitate* (cu sens corespondent și în terminologia populară), *masă* (înregistrat într-o singură sintagmă cu sensul fenomenului atmosferic radiație), *opalescență*, *polarizare* (înregistrat într-o singură sintagmă cu sensul fenomenului atmosferic radiație), *precipitație* (înregistrat într-o singură sintagmă cu sensul fenomenului atmosferic radiație), *propagare* (înregistrat într-o singură sintagmă cu sensul fenomenului atmosferic radiație), *radiant*, *radiativ*, *radiație*, *radioactivitate* (înregistrat într-o singură sintagmă cu sensul fenomenului atmosferic radiație), *rază* (cu sens corespondent și în terminologia populară), *reflexie* (înregistrat într-o singură sintagmă cu sensul fenomenului atmosferic radiație), *refracție* (acest termen apare numai în sintagme care trimit la câmpul semantic al radiațiilor), *schimb* (înregistrat într-o singură sintagmă cu sensul fenomenului atmosferic radiație), *secetă* (cu sens corespondent și în terminologia populară), *secetos* (cu sens corespondent și în terminologia populară), *senin* (cu sens corespondent și în terminologia populară), *solar* (înregistrat într-o singură sintagmă cu sensul fenomenului atmosferic radiație), *spectru* (acest termen apare numai în sintagme care trimit la câmpul semantic al radiațiilor), *strat* (înregistrat într-o singură sintagmă cu sensul fenomenului atmosferic radiație), *temperatură*, *torid* (înregistrat într-o singură sintagmă cu sensul fenomenului atmosferic radiație), *transfer* (înregistrat într-o singură sintagmă cu sensul fenomenului atmosferic radiație), *tropopauză* (înregistrat într-o singură sintagmă cu sensul fenomenului atmosferic radiație), *umbră*, *undă*, *zăpușeală* (cu sens corespondent și în terminologia populară), *zonă* (acest termen apare numai în sintagme care trimit la câmpul semantic al radiațiilor).

Din DFA a fost eliminat termenul *iradiere* „produs dintre intensitatea radiației și durata sa”, care desemnează o mărime fizică, nu un fenomen atmosferic.

3. Pentru o mai clară taxonomizare, precizăm termenii care aparțin limbajului comun sau care sunt mai speciali, așa-numite cultisme, încadrați, mai sus, în terminologia populară (6): *cald*, *canicular*, *caniculă*, *crepuscular*, *dogor*, *zădufos*.

4. Prin eforturile specialistului dialectolog, am reușit să recuperăm, pe baza materialului pus la dispoziția noastră de acesta, excerptat din atlase, glosare și monografii dialectale, o serie de cuvinte regionale (16) și/sau de sensuri ale unor cuvinte care nu au fost vreodată înregistrate într-o lucrare lexicografică de referință: *aprinde*, *buhoare*, *bujală*, *cura*, *foc*¹, *înfocăciune*, *innăduv*, *lămuri*, *năboi*, *năbuc*, *năbuș*, *năpuc*, *opăreală*, *posomor*, *pripet*, *uscătură*.

5. **Cuvintele regionale** s-au bucurat, pe de o parte, de o atenție și, pe de altă parte, de un tratament special în paginile DFA, deoarece s-a avut în vedere recuperarea și indicarea zonei lor de circulație (notată între paranteze rotunde, la începutul articolului). Accentul s-a pus, astfel, pe repartitia diastratică literar-popular-regional (cu recuperarea zonei geografice). Este o altă trăsătură definitorie a dicționarului nostru terminologic, care îi conferă originalitate, în raport cu DLR, în primul rând, dar și cu alte lucrări lexicografice ori terminologice, în care parantezele de circulație a regionalismelor sunt abordate sintetic, prin indicații zonale generale, uneori acestea lipsind cu desăvârșire. În grupul fenomenelor atmosferice

care denumesc radiații există 45 de termeni cărora li s-a stabilit arealul în care au avut sau mai au, și astăzi, circulație: APRÎNDERE s. f. (Sudul Munt., Olt.); ARSOÁRE s. f. (Ban.); BUHOÁRE s. f. (Centrul Munt.); BUJÁLĂ s. f. (Estul Maram., nordul Transilv., Bucov.); CĂBUȘÁLĂ s. f. (Sudul Criș.); CĂLÍN, -Ă adj. (Sud-vestul Transilv.); CRĂPĂT s. m. (Olt.); DAMF s. n. (Transilv.); DOGOÁRE s. f. (Sudul Mold., Munt., Olt.); DUBÉLIȘTE s. f. (Vestul Bucov.); FLĂMĂ s. f. (Transilv.); FOC¹ s. n. (Vestul și nord-vestul Ban.; și în sintagmele *foc mare* sau *foc de căldură*); FOCĂRIE s. f. (Ban.); HUPOÁRE s. f. (Olt.; și în sintagma *hopoare de căldură*); ÎNĂBUȘÉÁLĂ s. f. (Munt.); ÎNĂDUȘÉÁLĂ s. f. (Mold., Dobr., Olt.); ÎNFOCĂCIÚNE s. f. (Vestul Maram.); ÎNNĂDÚV s. n. (Estul Transilv.); JÁPSĂ s. f. (Olt.); NĀBÓI s. n. (Vestul Olt.); NĀBÚC s. n. (Sudul Munt.); NĀBÚȘ s. n. (Maram., nordul Ban.); NĀBUȘÉÁLĂ s. f. (Maram., Munt., sudul Olt., nordul și nord-vestul Ban., nordul Criș.); NĀCLÁIE s. f. (Olt.); NĀDÚF s. n. (Estul Transilv., Bucov., nord-vestul Mold., sudul Dobr., nordul și sud-vestul Munt.); NĀDUȘÉÁLĂ s. f. (Transilv., nordul Mold., nordul Dobr., centrul și estul Munt., nordul Olt., Ban., Criș.); NĀPLÁI subst. (Vestul Munt., Olt.); NĀPÚC subst. (Sud-vestul Munt.); OPĀREÁLĂ s. f. sg. (Centrul Olt.); POSOMÓR subst. (Nod-estul Ban.); PREPĀT subst. (Maram., Transilv.); PRÍCÁL subst. (Sud-vestul Munt.); PRIGOÁRE s. f. sg. (Munt.); PRÍPET s. n. (Nordul Olt.); SĀCÁTÓS, -OÁSĂ adj. (Estul Criș.); SENINÁ vb. I. Refl. (Centrul Maram., Dobr., Munt., sudul Olt., Ban.); SORÍȘTE s. f. (Nord-vestul Munt.); TICÁZUI vb. IV. Refl. (Nord-vestul Criș.); TÍSTAȘ, -Ă adj. (Nordul și centrul Transilv., nordul, vestul și centrul Criș.); TISTĂLI vb. IV. Refl. (Nord-vestul Maram., centrul Transilv., nord-vestul și vestul Criș.); USCĀTÚRĂ s. f. 1. (Sud-vestul și centrul Munt.). 2. (Sud-estul și vestul Munt.); VÍERE s. f. (Munt.); VÍPIE s. f. (Mai ales în Munt.).

Facem următoarele observații:

- în cazul cuvântului *uscătură*, cifrele în bold marchează numerele sensurilor cuvântului;
- în cazul cuvântului *vipie*, paranteza de circulație conține un grad de evazivitate deoarece suntem siguri că acest termen are o circulație mult mai largă în areal românesc, însă, lipsindu-ne atestările, nu am putut fixa zona/zonile în care este în uz.

6. Pe lângă acești termeni, regăsim două cuvinte: PRIPEÁLĂ s. f. (Sudul Olt., estul și nord-estul Ban.; și învechit) și PRÍPÍ vb. IV. Intrans. (Centrul Munt., Olt., sudul și centrul Ban.; și învechit) care sunt, de fapt, cuvinte învechite și regionale, realitate lingvistică evidențiată prin tehnica lexicografică pe care am adoptat-o în asemenea situații.

7. **Cuvintele învechite** care denumesc radiații nu au migrat spre zona limbajului comun, cum se întâmplă în cazul altor terminologii, și nici nu au suferit schimbări de sens. Ele reflectă situația din limbă din perioada atestării lor în textele scrise. Sunt în număr de 3, diferențiate de ceilalți, termeni din DFA prin paranteza specifică lexicologiei explicative: ARS s. n. (Învechit, și în sintagma *arsul soarelui*); PRÍPEC s. n. (Învechit); ZĀDUFÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit).

Pe baza atestărilor, un termen este considerat învechit și rar: PRIGÓRIȘTE s. f. (Învechit, rar).

8. Variante lexicale

Înainte de exemplificare, se impune observația că operația de selectare a variantelor termenilor care denumesc radiațiile a fost extrem de riguroasă, în dicționar păstrându-se doar variantele (cca 55) care sunt apropiate de forma etimonului, care au atestări în texte scrise vechi sau care au circulație în graiuri (referitor la terminologia populară) și cele care au fost în uz atunci când limba s-a îmbogățit, în

secolul al XIX-lea, în special, prin neologisme (referitor la terminologia științifică). Novator este DFA prin precizarea zonei de circulație a variantelor termenilor populari, acolo unde a fost posibil, atât prin recuperarea atestărilor din DLR, cât și cu ajutorul materialului oferit spre cercetare de dialectologul echipei.

- CRĂPĂȚ s. m. (Tp) – Și: **crăpet**, **crépăt** s. m.
 CREPÚSCUL s. n. (Tp, Ts) – Și: (învechit) **crepúsculă** s. f.
 CURĂȚĂ vb. I. Refl. (Tp) – Și: **curăți** vb. IV.
 DIFUZIÚNE s. f. (Ts) – Și: **difúzie** s. f.
 FIERBINȚEÁLĂ s. f. (Tp) – Și: (Bucov., Mold.) **fierbinteálă**, **herbinteálă**, (nordul Ban.) **frebințeálă** s. f.
 HUPOÁRE s. f. (Tp) – Și: (Olt.) **hopoáre**, (centrul Olt.) **opoáre** s. f.
 NÁBÚȘ s. n. (Tp) – Și: (Maram.) **năbúh** s. n.
 NÁBUȘEÁLĂ s. f. (Tp) – Și: (Maram., nordul Criș.) **năbuhálă** s. f.
 NĂCLÁIE s. f. (Tp) – Și: **năclái** subst.
 NÁDÚF s. n. (Tp) – Și: (Bucov.) **nădúh**, (estul Transilv., nordul și vestul Mold.) **nădúv** s. n.
 NÁDUȘEÁLĂ s. f. (Tp) – Și: (Transilv., Criș.) **năduhálă** s. f.
 PÁCLĂ s. f. (Tp) – Și: (sud-vestul Munt.) **páglă** s. f.
 PRIGOÁRE s. f. sg. (Tp) – Și: **prigór** s. m.
 PRÍPEC s. n. (Tp) – Și: (învechit) **prípac**, **prípác**, **prépec**, **préprec** s. n.
 RADIAȚIE s. f. (Ts) – Și: **radiațiune** s. f.
 RĂZĂ vb. I. Intrans. (Tp) – Și: **răzi** vb. IV.
 SÉCETĂ s. f. (Tp) – Și: (învechit) **săcetă** s. f.
 TISTĂLÍ vb. IV. Refl. (Tp) – Și: **tistulí**, **tistăluí**, **tiștăluí**, **tistuluí** vb. IV.
 ZĂDÚF s. n. (Tp) – Și: (Estul Maram., centrul Ban.; și învechit) **zădúg**, **zădúh**, (Mold., sudul Munt., sud-vestul și sud-estul Olt.) **zădúu**, **zădúv**, (Olt.) **zădáu**, (Munt.) **zăzdúh** s. n.
 ZĂDUFÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit) – Și: (învechit, rar) **zăduhós**, -oasă, **zăduvós**, -oasă adj.
 ZĂPÚC s. n. (Tp) Arșiță. – Și: (învechit) **zăpúh**, (sud-vestul Transilv., nordul, estul și vestul Munt., nordul Olt., estul Ban.) **zăpúg** s. n.
 ZĂPUȘEÁLĂ s. f. (Tp) – Și: **zăpușálă**, **zăbușálă**, (sudul Transilv.) **zăpuceálă** s. f.

§ V. Clase morfologice

1. Clasa lexico-gramaticală care domină câmpul semantic al radiațiilor este substantivul. Enumerarea de mai jos se referă strict la categoria gramaticală „gen”, care grupează substantivele în trei clase: masculine, feminine și neutre. Când un substantiv nu a putut fi încadrat clar într-una din clasele amintite, am optat pentru menționarea lor în categoria substantivelor cu gen neprecizat. Astfel, în DFA întâlnim:

a) substantive feminine (s. f.: cca 80, net majoritare): *absorbție*, *aprindere*, *arsoare*, *arsură*, *arșiță*, *auroră*, *bandă*, *bătaie*, *boare*, *buhoare*, *cabușală*, *caniculă*, *căldură*, *centură*, *contraradiație*, *difuziune*, *dogoare*, *dogoreală*, *dogorime*, *dogorire*, *dubeliște*, *energie*, *extincție*, *fereastră*, *fierbinteală*, *flamă*, *focărie*, *friptoare*, *gură*, *hupoare*, *intensitate*, *inversiune*, *înăbușeală*, *înădușeală*, *încălzire*, *înfocăciune*,

japsă, lucoare, lume, luminare, lumină, lumineală, luminiscență, luminozitate, lună, masă, năbușeală, năclăie, nădușeală, neplouare, opalescență, opăreală, pâclă, polarizare, precipitație, prigoare, prigoriște, pripeală, propagare, radiație, radioactivitate, rază, răzare, răzbunare, răzbuneală, răzișoară, reflexie, refracție, secetă, soriște, temperatură, toropeală, tropopauză, umbră, undă, uscăciune, uscătură, viere, vipie, zăpușeală, zonă.

b) substantive masculine (s. m.: 2): *crăpăt, soare.*

c) substantive neutre (s. n.: cca 25): *ars, cald, caloric, cocăt, crepuscul, damf, dogor, efect, flux, foc¹, innăduv, năboi, năbuc, năbuș, năduf, pârjol, pripec, pripet, schimb, spectru, strat, transfer, zăduf, zăpuc.*

d) substantive cu gen neprecizat (subst.: 5): *năplai, năpuc, posomor, prepăt, pricăl.*

2. În ciuda faptului că în studiile despre terminologii sunt greu sau deloc acceptate adjectivele, noi am convenit să înregistrăm această clasă a cuvintelor flexibile subordonată substantivului. În zona radiațiilor amintim termenii-adjective (15): *caloric, canicular, căldicel, călduț, călin, crepuscular, radiant, radiativ, săcătos, sec, secetos, solar, tistaș, torid, zădufos.* Lexemele adjectivale se circumscriu, după cum se observă cu ușurință, limbajului comun, cu uz real în limbă.

3. În situația de sub punctul 2 se află și clasa lexico-gramaticală a verbelor (v. articolul lui RUWET 1986). Acestea nu sunt numeroase (11), însă sunt extrem de sugestive și exprimă tipuri de acțiuni ale radiațiilor, ca fenomene atmosferice: *dogori* (intrans., tranz.), *lumina* (intrans., refl.), *pârjoli* (intrans.), *pripi* (intrans.), *rășchira* (refl.), *răza* (intrans.), *răzbuna* (refl.), *resenina* (refl.), *ticăzui* (refl.), *tistăli* (refl.), *zăpuși* (refl., tranz.). Majoritatea au valoare reflexivă sau intransitivă și doar câteva au caracter tranzitiv.

§ VI. Sintagme

Analizând radiațiile la nivelul limbajului popular și la nivelul celui științific, am constatat, cum era, de altfel, previzibil, bogăția materialului sintagmatic specific ultimei terminologii. Am optat pentru prudență în folosirea lexemului *sintagmă* în acest caz, deoarece, la nivelul limbajului științific, prezența unităților semantico-sintactice stabile în manualele și în dicționarele de specialitate nu reflectă, întodeauna, realitatea (prin aceasta înțelegând definirea) lingvistică. Unele îmbinări de cuvinte din meteorologie sunt strict specializate și nu au pătruns, până în acest moment, în limbajul curent, accesibil vorbitorului prin intermediul dicționarelor generale ori enciclopedice, prin intermediul mass-media ori prin accesarea informațiilor curente din spațiul virtual etc. Ca observație generală, subliniem preferința autorilor de cărți ori de glosare meteorologice pentru termenul *sintagmatic* (cf. TOMA 2010: 80):

1. Sintagme populare (4): *arsul soarelui, clar de lună, foc mare, foc de căldură.*

2. Sintagme învechite (1): *arșiță câinească* (are corespondent și în terminologia științifică).

3. Sintagme aparținând limbajului comun (2): *căldură tropicală, val de căldură* (au corespondent și în terminologia științifică, de unde a și pătruns în mentalul colectiv).

4. Sintagme cu circulație regională (1): *hopoare de căldură.*

5. Îmbinări de cuvinte mai mult sau mai puțin stabile din terminologia științifică, copleșitoare ca număr (cca 115): *activitate solară, aflux de căldură, arșiță câinească* (are corespondent și în

terminologia populară, sintagma nemaivând circulație în limbă), *bandă de oxigen*, *bandă de vapori de apă*, *căldură tropicală* (are corespondent și în terminologia populară), *centura superioară de radiații*, *centuri de radiație* (sau *centuri Van Allen*), *contraradiația atmosferei*, *difuzie fickiană*, *difuzie Mie*, *difuzie multiplă*, *difuzie turbulentă*, *efect de seră*, *energie radiantă*, *export de căldură*, *extincția radiației în atmosferă*, *extincție polară*, *fereastră atmosferică* (sau *a infraroșului*), *flux luminos* (sau *de lumină*), *flux radiativ* (sau *de radiație*), *flux turbulent*, *flux turbulent de căldură*, *fluxul radiației solare directe*, *import de căldură*, *insulă de căldură*, *intensitatea luminii*, *inversiune de radiație* (sau *nocturnă*), *încălzire explozivă*, *încălzire radiativă*, *lumina aerului*, *lumina cerului nocturn*, *lumina zilei*, *lumină albă*, *lumină difuză*, *lumină terestră*, *masă optică a atmosferei* (sau *a aerului*), *polarizarea atmosferei* (sau *polarizare atmosferică*, astăzi rar, art., *polarizarea luminii cerului*), *polii căldurii*, *precipitații radioactive*, *propagare anormală*, *radiație atmosferică* (sau, art., *radiația atmosferei*), *radiație corpusculară solară* (sau *a Soarelui*), *radiație de undă lungă* (sau *mare ori radiație infraroșie*; adesea la pl., *radiații calorice*, *radiații infraroșii*, astăzi rar, *radiații roșii*), *radiație de undă scurtă*, *radiație descendentă totală*, *radiație (solară) difuză* (sau *radiație difuză a bolții cerești*), *radiație efectivă*, *radiație efectivă nocturnă*, *radiație efluentă de undă lungă*, *radiație globală*, *radiație solară*, *radiație solară absorbită*, *radiație solară directă*, *radiație solară disponibilă*, *radiație solară reflectată*, *radiație totală*, *radiație ultravioletă* (sau, la pl., *radiații chimice*), *radiație vizibilă*, *radioactivitate naturală*, *raze crepusculare*, *raze infraroșii*, *razele aurorei*, *raze ultraviolete*, *reflexie difuză*, *refracție atmosferică*, *refracție laterală*, *schimb termic radiativ*, *secetă atmosferică*, *secetă pedologică*, *spectru de absorbție*, *spectru de emisie*, *strat protector de ozon*, *temperatura de condensare adiabatică*, *temperatura lunară maximă absolută*, *temperatura lunară minimă absolută*, *temperatura punctului de rouă*, *temperatură activă*, *temperatură acumulată*, *temperatură ambiantă*, *temperatură izobarică echivalentă*, *temperatură maximă lunară*, *temperatură maximă zilnică*, *temperatură medie lunară*, *temperatură medie zilnică*, *temperatură minimă lunară*, *temperatură minimă zilnică*, *temperatură virtuală*, *temperaturi extreme*, *transfer radiativ*, *unda tropopauzei*, *val de căldură* (are corespondent și în terminologia populară), *zona aurorelor*, *zonă fierbinte*, *zonă termică*, *zonă toridă*.

Din DFA a fost eliminată sintagma *bandă de absorbție*, pe care am considerat-o cu sens specializat pentru domeniul fizicii, cu toate că ea este înregistrată în dicționarele meteorologice.

§ VII. Locuțiuni. Expresii

În DFA a fost înregistrată o singură locuțiune adverbială: *cu soare*, care aparține terminologiei populare. Pentru expresii, nu avem atestări. În terminologia fenomenelor atmosferice care denumesc radiații sintagmele și locuțiunile sunt, prin urmare, puțin numeroase și aparțin terminologiei populare.

§ VIII. Etimologia

O noutate absolută a DFA este semnarea fiecărui articol de dicționar de către autor, pentru a individualiza contribuția fiecărui membru al echipei. În cazul în care un alt autor a adus completări (de orice natură), a modificat definiții ori a intervenit în vreun fel asupra materialului deja redactat,

semnătura acestuia apare, alături de cea a autorului principal, la finalul articolului. Precizările de ordin lexicografic, etimologic etc., considerate importante, au fost inserate în note de subsol, la fel, purtând semnătura autorului. Interesant este că acest câmp lexico-semantic, al *radiațiilor*, oglindește, cum se va vedea mai jos, în structura etimologică a termenilor săi, aproape toate procedeele de construire a cuvintelor limbii române.

1. Termeni considerați ca aparținând substratului limbii române (1)

BOĂRE s. f. sg. („arșiță”) – Probabil element de substrat (DELR). Cf. a b u r (TDRG, PUȘCARIU, ET. WB.) sau lat. b o r e a s (CADE, DEX). [C.F.]. Autoarea articolului întregeste, atât în comentariul din paragraful etimologic al termenului, prin trimiteri la alte dicționare (TDRG, PUȘCARIU, ET. WB., CADE, DEX), cât și într-o într-o notă de subsol, etimologia propusă de DELR, cu explicații din dicționarul etimologic al lui Ciorănescu: „În CIORĂNESCU, D. ET. se propune ca etimon lat. *văpōrem*, reconstruindu-se o serie de faze intermediare: **baporem* > **baborem* > **băoare* > *boare*”. Astfel de intervenții cu lămuriri etimologice, acolo unde a fost posibilă o documentare temeinică, dau o notă de unicatate DFA.

2. Termeni moșteniți sau împrumutați din limba latină (13)

ARSURĂ s. f. – Lat. **arsura**. [C.F.]

ÂRȘIȚĂ s. f. – Lat. **arsicia** (DELR). [C.F., L.M.]

AURORĂ s. f. – Lat. **aurora** (DELR). [A.B., C.F.]

CALD, -Ă s. n., adj. – Lat. **caldus** (CIORĂNESCU, D. ET.). [E.T.]. Într-o notă de subsol, o altă autoare remarcă: „Dicționarele etimologice tratează ca element semantic de referință sensul adjectival. Cf. și DÉROM s. v. **/kald-u/* cf. Nomenclature [C.F.]”

CĂLDURĂ s. f. – Lat. ***caldura** (CIORĂNESCU, D. ET.). [L.M., C.F.] În subsol avem un exemplu de notă având caracter concluziv: „Acest dicționar însumează cel mai adecvat toate ipotezele etimologice anterioare. [C.F.]”.

FLUX s. n. – Din lat. **fluxus** (da). [A.B.]

LUCOĂRE s. f. – Lat. **lucor, -oris** (DLR). [L.M.]

LŪME s. f. – Protorom. ***/lum-e/** (cf. DÉROM s. v. **/lumen/*). Cf. corelatul lat. *lumen*. [L.M., C.F.] Precizarea sursei este făcută într-o notă de subsol: „Georgescu 2014 în DÉROM 1 s. v. **/lumen/* II. 2. [C.F.]”.

LUMINĂ s. f. – Protorom. ***/lu'min-a/** (cf. DÉROM s. v. **/lumen/*). Cf. corelatul lat. *lumen*. Precizarea sursei este făcută într-o notă de subsol: „Georgescu 2014 în DÉROM 1 s. v. **/lumen/* II. 2. [C.F.]”. Prin explicațiile etimologice de acest gen (v și *supra*) ale cuvintelor protoromane cu etimologii stabilite în DÉROM, DFA are un caracter inovator față de DELR, deoarece utilizează terminologia modernă folosită de dicționarul amintit.

RĂZĂ s. f. – Lat. **radia** (DLR). [L.M.]

SÉCETĂ s. f. – Lat. **siccitas** (DLR). [L.M.] Un al tip de notă este cel în care se fac precizări legate de specializarea unui termen pe teren românesc, prin analogia cu termenii corespondenți din limbile din care, majoritar, s-au făcut împrumuturile sintagmatice din domeniul meteorologiei: „În CIULACHE 2003, p. 204, utilizările meteorologice sunt puse în legătură cu fr. *sécheresse* și cu engl. *drought*, fapt confirmat de VILLENEUVE, p. 346 s. v. [C.F.]”.

SEC, SEACĂ adj. – Lat. **siccus, -a, -um** (DLR). [A.B.]

SOARE s. m. – Lat. **sol, -is** (DLR). [A.B., L.M.]

3. Termeni împrumutați din slavonă și din limba slavă veche (4)

NĂDÚF s. n. – Din slavon. ***naduch** (DLR). [L.M.]. Autoarea invită, în nota de subsol, pentru o altă părere în domeniu, la consultarea unui dicționar etimologic important al limbii noastre: „Pentru alte explicații etimologice, v. și CIORĂNESCU, D. ET.”.

PĂCLĂ s. f. – Din slavon. **пѣкле** „păcură”, „smaală” (DLR). [L.M.]

PRIPÍ vb. IV. Intrans. – Din v. sl. **приспети** (DLR). [L.M.]

ZĂDÚF s. n. – Din v. sl. ***зѧдѧхъ**. Cf. bg. **задух** (DLR). [C.C.]. În completarea etimologiei, se face, de către alt autor, o precizare într-o notă de subsol: „Sl. *zaduchŭ*” (CIORĂNESCU, D. ET., TDRG²). [L.M.]

4. Termeni împrumutați din limba franceză (14)

BÂNDĂ s. f. – Din fr. **bande** (DLR). [E.T.]

CREPUSCULĂR, -Ă adj. – Din fr. **crépusculaire** (DA). [E.T.]

DIFUZIÚNE s. f. – Din fr. **diffusion** (DLR). [E.T.]

INVERSIÚNE s. f. – Din fr. **inversion** (mda). [A.B.]

LUMINESCÉNȚĂ s. f. – Din fr. **luminescence** (DLR). [A.B.]

LUMINOZITĂTE s. f. – Din fr. **luminosité** (DLR). [A.B.]

OPALESCÉNȚĂ s. f. – Din fr. **opalescence** (DLR). [L.M.]

RADIÁNT, -Ă adj. – Din fr. **radiant** (DLR). [C.F., L.M.]

RADIÁTÍV, -Ă adj. – Din fr. **radiatif** (MDA). [L.M.]

RADIÁȚIE s. f. – Din fr. **radiation** (MDA). [L.M.]

RADIOACTIVITĂTE s. f. – Din fr. **radioactivité** (MDA). [L.M.]

REFRÁCȚIE s. f. – Din fr. **réfraction** (DLR). [L.M.]

STRAT s. n. – Din fr. **strate** (DLR). [L.M.]

TROPOPÁUZĂ s. f. – Din fr. **tropopause** (DLR). [L.M.]. În nota din subsol este sugerată o posibilă etimologie multiplă: „În DEXI este dat, ca etimon, și germ. *Tropopause*”.

5. Termeni împrumutați din limba germană (1)

DAMF s. n. – Din germ. **Dampf** (DLR). [E.T.]

6. Termeni împrumutați din limba bulgară (2)

DOGORÍ vb. IV. Intrans. – Din bg. **догоря**. Cf. sb. *dogoreti* (DLR). [E.T.] (v. observația de la *Termeni cu etimologie nesigură la ora actuală*)

PRÍPEC s. n. – Din bg. **припек**. Cf. sb. *pripeka* (DLR). [L.M.] (v. *supra*)

7. Termeni împrumutați din limba maghiară (3)

PÂRJOLÍ vb. IV. Intrans. – Din magh. **perzsel, pörzsöl** (DLR). [L.M.]

TÍSTAȘ, -Ă adj. – Din magh. **tiszta** (DLR). [A.B.]

TISTĂLÍ vb. IV. Refl. – Din magh. **tisztál** (DLR). [A.B.]

8. Elemente formate pe teren românesc (53)

a) Infinivul lung. În paragraful etimologic, trimiterea la radicalul verbal se face prin „V.”:

APRÍNDERE s. f. – V. **aprinde**. [A.B., E.T.]

DOGORÍRE s. f. – V. **dogori** (DLR). [E.T.]

ÎNCĂLZÍRE s. f. – V. **încălzi** (da). [A.B.]

VII. Radiațiile

LUMINĂRE s. f. – V. **lumina** (DLR). [L.M.]

RĂZĂRE s. f. – V. **răza** (DLR). [A.B.]

b) Adjective propriu-zise sau cu valoare substantivală care provin de la un verb, în paragraful etimologic trimiterea făcându-se tot prin „V.”:

ARS s. n. – V. **arde** (DLR). [C.F.]

CURĂȚ, -Ă adj. – V. **cura** (MDA). [E.T.]

c) Verbe care provin dintr-un substantiv. Convențional, trimiterea se face tot prin abrevierea „V.”:

LUMINĂ vb. I. – V. **lumină** (DLR). [L.M.]

RĂZĂ vb. I. Intrans. – V. **rază** (DLR). [A.B.]

d) Etimologie directă

DOGOĂRE s. f. – De la **dogori** (DLR). [E.T.]

DOGÓR s. n. – De la **dogori** (SCRIBAN, D.). [E.T.]. Autoarea, deși nu este de acord cu ea, într-o notă de subsol, prezintă o soluție etimologică dată de autorii altor dicționare: „În DL, MDA, DLR se consideră că *dogor* reprezintă o variantă lexicală a cuvântului *dogoare*”.

e) Evoluții lexicale pe teren românesc

FOC¹ s. n. – Evoluție lexicală pe teren românesc (< lat. **focus**, DA). [E.T., C.F.]

f) Elemente postverbale

PĂRJÓL s. n. – Postverbal de la **pârjoli** (DLR). [L.M.]

PRIGOĂRE s. f. sg. – Postverbal de la **prigori** „a se arde la soare” (DLR). [L.M.]

SCHIMB s. n. – Postverbal de la **schimba** (DLR)¹. [L.M.]

g) Termeni cu etimologie nesigură, dar, cert, cu evoluție formală sau semantică de la un cuvânt românesc:

BĂȚAIE s. f. – Cf. *bate* (DLR). [C.F.]. Semnata articolului de dicționar aduce informații în plus într-o notă din subsol: „*Bătaie* 'luptă' este moștenit din lat. *batulia* care nu cuprinde (cf. REW, ERNOUT-MEILLET, TLL s. v.) sensul corespunzător fenomenelor atmosferice. Se poate admite o dezvoltare pe teren românesc. Este posibilă evoluția la nivel protoroman (cf. DÉRom)”.

NĂCLĂIE s. f. – Cf. *năclăi* (DLR) „a se sufoca de prea multă căldură” (MDA). [L.M.]. În acest caz, autoarea precizează sensul verbal de la care a evoluat sensul de fenomen atmosferic al substantivului.

NĂPLĂI subst. – Cf. *năplăi* (DLR) „a (se) sufoca din cauza căldurii” (MDA). [L.M.]. Situație similară cu *năclăie* (v. *supra*).

PREPĂȚ subst. – Cf. *pripeț*, *prăpăd* (DLR). [L.M.]

RĂȘCHIRĂ vb. I. Tranz. și refl. impers. – Cf. *răsfira* (dlr). [A.B.]

TICĂZUI vb. IV. Refl. – Cf. *tecăru* „a suci, a învârti” (DLR). [A.B.]. Sensul verbului la care se face trimiterea este notat de autorii DLR.

VIERE s. f. – Et. nec. Cf. *viu* (DLR). [C.C.]. Deși cu etimologie necunoscută, o apropiere de lexemul *viu* poate fi acceptată.

h) Termeni formați prin derivare cu sufixe:

– prin derivarea cu sufixul compus **-ărie** (< -ar + -ie) ia naștere un substantiv feminin (v. PASCU 1916: 385):

FOCĂRIE s. f. – **Foc** + suf. **-ărie** (DA). [E.T.]

– în cazul derivării cu sufixul **-ăt** (<-et), cuvântul-bază este un verb și se formează substantive masculine sau neutre (v. PASCU 1916: 33):

COCĂT s. n. – **Coace** + suf. **-ăt**. [E.T.]

CRĂPĂT s. m. – **Crăpa** + suf. **-ăt** (MDA). [E.T.]

– prin derivarea cu sufixul **-(ă)ciune** (v. PASCU 1916: 21, 23) de la un cuvânt-bază verb de conjugarea I, rezultă un substantiv feminin:

ÎNFOCĂCIUNE s. f. – **Înfoca** + suf. **-ciune**. [L.M.]

USCĂCIUNE s. f. – **Usca** + suf. **-ăciune** (DLR). [C.C.]

– în cazul derivării cu sufixul **-eală** (v. PASCU 1916: 233), se observă două situații, în ambele, rezultând, însă, substantive de genul feminin:

- cuvântul-bază este un verb (9 situații)

DOGOREĂLĂ s. f. – **Dogori** + suf. **-eală** (DLR). [E.T.]

ÎNĂBUȘEĂLĂ s. f. – **Înăbuși** + suf. **-eală** (MDA). [L.M.]

ÎNĂDUȘEĂLĂ s. f. – **Înăduși** + suf. **-eală** (MDA). [L.M.]

NĂBUȘEĂLĂ s. f. – **Năbuși** + suf. **-eală** (DLR). [L.M.]

NĂDUȘEĂLĂ s. f. – **Năduși** + suf. **-eală**. – **Năduhală**: prin apropiere de *năduh* (DLR). [L.M.]

OPĂREĂLĂ s. f. sg. – **Opări** + suf. **-eală** (DLR). [L.M.]

PRİPEĂLĂ s. f. – **Pripi** + suf. **-eală** (DLR). [L.M.]

TORPEĂLĂ s. f. – **Toropi** + suf. **-eală** (DLR). [A.B.]

ZĂPUȘEĂLĂ s. f. – **Zăpuși** + suf. **-eală** (DLR). [C.C.]

- cuvântul-bază este un adjectiv (o singură atestare):

FIERBINȚEĂLĂ s. f. – **Fierbinte** + suf. **-eală** (DA). [E.T.]

– prin derivarea cu sufixul **-et** (v. PASCU 1916: 33) de la un cuvânt-bază verb se formează un substantiv neutru:

PRÍPET s. n. – **Pripi** + suf. **-et**. [L.M.] - stare

– derivarea cu sufixele compuse **-icel**, **-icea** (v. PASCU 1916: 148), de la un cuvânt-bază adjectiv, dă naștere tot unui adjectiv:

CĂLDICÉL, -EĂ adj. – **Cald** + suf. **-icel**, **-icea** (DEX). [E.T.]

– derivarea cu sufixul de origine latină **-ime** (v. DTLR^d: 23) are un cuvânt-bază substantiv:

VII. Radiațiile

DOGORÍME s. f. – **Dogoare** + suf. *-ime* (MDA). [E.T.]

– în urma derivării cu sufixul de formă feminină **-ișoară** (v. PASCU 1916: 163), ia naștere un diminutiv-substantiv feminin:

RĂZIȘOĂRĂ s. f. – **Rază** + suf. *-ișoară* (DLR). [A.B.]

– derivarea cu sufixul de origine veche slavă **-iște** (v. DTLR^d: 85) o întâlnim în două situații în care cuvântul-bază este un verb, respectiv un adjectiv, termenii nou formați fiind substantive feminine:

PRIGÓRIȘTE s. f. – **Prigori** + suf. *-iște* (DLR). [L.M.]

SORÍȘTE s. f. – **Soare** + suf. *-iște*. (DLR). [A.B.]

– derivarea se face de la participii, prin suf. **-oare** (v. PASCU 1916: 50):

ARSOÁRE s. f. – **Ars** + suf. *-oare* (da). [C.F.]

FRIPTOÁRE s. f. – **Fript** + suf. *-oare* (DA). [E.T.]

– sufixul **-os** (v. PASCU 1916: 70) se atașează unor cuvinte-bază substantive, derivatele încadrându-se în clasa lexico-gramaticală a adjectivelor:

SĂCĂTÓS, -OÁSĂ adj. – **Secat** + suf. *-os* (DLR). [A.B.]

SECETÓS, -OÁSĂ adj. – **Secetă** + suf. *-os* (DLR). [L.M.]

ZĂDUFÓS, -OÁSĂ adj. – **Zăduf** + suf. *-os* (DLR). [C.C.]

– derivarea cu sufixul **-ură** (v. PASCU 1916: 58) are loc când cuvântul-bază este un participiu:

USCĂTÚRĂ s. f. – **Uscat** + suf. *-ură* (DLR). [L.M.]

– prin derivarea cu sufixul **-uț** (v. PASCU 1916: 153) ia naștere un diminutiv adjectival, cuvântul-bază fiind tot adjectiv:

CĂLDÚȚ, -Ă adj. – Pl.: *călduți*, *-e*. – **Cald** + suf. *-uț* (DA). [E.T., C.F.]

i) Termeni formați prin derivare regresivă

NĂBÚȘ s. n. – De la **năbuși**, prin derivare regresivă. [L.M.]

j) Termeni formați prin prefixare

ÎNNĂDÚV s. n. – Pref. *în-* + **năduv**. [L.M.]

NEPLOUÁRE s. f. – Pref. *ne-* + **plouare**. [L.M.]. Într-o notă de subsol, autoarea își justifică opțiunea pentru această etimologie: „În DLR, în paragraful dedicat etimologiei cuvântul este explicat de la *ploua*. Ținând cont că în DLR este redactat termenul *plouare*, considerăm că acesta este baza pentru formarea lexemului în discuție”.

9. Termeni cu etimologie necunoscută (11)

În trei situații au fost propuse etimologii nesigure, prin apropiere de alți termeni apropiați prin semantism ori prin formă.

BUHOÁRE s. f. – Et. nec. [A.B.]

CĂBUȘĂLĂ s. f. – Et. nec. (MDA). [E.T.]
CĂLÍN, -Ă adj. – Et. nec. (DA). [E.T.]
HUPOÁRE s. f. – Et. nec. Cf. dogoare (MDA). [A.B.]
JÁPSĂ s. f. – Et. nec. (MDA). Cf. zăpuși (DA). [L.M.]
NĂBÚC s. n. – Et. nec. Cf. năbuh. [L.M.]
NĂPÚC subst. – Et. nec. [L.M.]
POSOMÓR subst. – Et. nec. [L.M.]
PRÍCĂL subst. – Et. nec. (DLR). [L.M.]
VÍERE s. f. – Et. nec. Cf. viu (DLR). [C.C.]
VÍPIE s. f. – Et. nec. (DLR). [C.C.]

10. Termeni cu etimologie multiplă (9)

a) Termeni împrumutați din **latina savantă** și din **limba franceză** (6)

CANICULĂR, -Ă adj. – Din fr. **caniculaire**, lat. **canicularis** (mda). [E.T.]
CANÍCULĂ s. f. – Din fr. **canicule**, lat. **canicula** (DA). [E.T.]
CREPÚSCUL s. n. – Din fr. **crépuscule**, lat. **crepusculum** (MDA). [E.T.]
FLĂMĂ s. f. – Din lat. **flamma** „flacăra” (da), fr. **flamme** (mda). [A.B.]
PRECIPITĂȚIE s. f. – Din fr. **précipitation**, lat. **praecipitatio**, -onis (DLR). [L.M.]
TORÍD, -Ă adj. – Din fr. **torride**, lat. **torridus** (DLR). [A.B.]

b) Termeni împrumutați din **limba bulgară** și din **limba sârbă** (1)

ZĂPUȘÍ vb. IV. Tranz. și refl. – Din bg. **заныма** „a afuma”, sb. **zapušiti** (DLR). [C.C.]

c) Termeni împrumutați din **latina savantă**, din **limba franceză** și din **limba germană** (1)

ABSÓRBTIE s. f. – Din fr. **absorption**, lat. **absorptio**, -onem (delr), germ. **Absorption** (ndu). [L.M.]

d) Termeni împrumutați din **limba franceză** și din **limba germană** (1)

CALÓRIC, -Ă adj., s. n. – Din fr. **calorique**, germ. **kalorisch** (da). [E.T.]

11. Termeni cu etimologie nesigură (cca 100)

Aceste cuvinte au, în DFA, notația „Cf.”, explicarea etimologiei lexemului făcându-se prin trimitere la alte cuvinte apropiate ca formă sau ca sens din limba română sau din limbile cu care aceasta a venit în contact.

a) Termeni cu etimologie nesigură la ora actuală (7)

CURÁ vb. I. Refl. – Cf. lat. **curare** (MDA). [E.T.]
DOGORÍ vb. IV. Intrans. – Din bg. **догоря**. Cf. sb. **dogoreti** (DLR). [E.T.] Cu toate că este un cuvânt împrumutat din limba bulgară, autorii DLR consideră căo analogie cu verbul sârb este plauzibilă.
DUBÉLIȘTE s. f. – Cf. ucr. **dobi** (DLR). [E.T.]
MÁSĂ s. f. – Cf. fr. **masse**, germ. **Masse**, **Mass** (dlr). [A.B.]
NĂBÓI s. n. – Cf. sb. **naboj** (DLR). [L.M.]

VII. Radiațiile

PRÍPEC s. n. – Din bg. **припек**. Cf. sb. *pripeka* (DLR). [L.M.] Lexemul, împrumut direct din limba bulgară, poate fi pus în legătură, cum consideră autorii DLR, și cu un cuvânt apropiat sârbesc.

ZÁPÚC s. n. – Cf. sb. *zapuhati* „a sufla” (DLR). [C.C.]

b) Termeni care au, în completare, trimiteri la alte cuvinte prin notația „Cf.” (3)

BOÁRE s. f. sg. – Probabil element de substrat (DLR). Cf. *abur* (TDRG, PUȘCARIU, ET. WB.) sau lat. *boreas* (CADE, DEX). [C.F.]. Deși înseriat în cadrul elementelor de substrat, acest termen rămâne discutabil din punct de vedere al stabilirii etimologiei și, din acest considerent, l-am menționat și în acest paragraf.

LŪNĂ s. f. – Cf. protorom. */*lun-a*/ (DÉRom) (cf. corelatul lat. *luna* „astru”). Precizarea sursei este făcută într-o notă de subsol: „Candorini 2012-2014 în DÉRom 1 s. v. */*lun-a*/ [C.F.]”.

ZĂDÚF s. n. – Din v. sl. ***зѡдѡхъ**. Cf. bg. *зaдyx* (DLR). [C.C.].

c) Termeni al căror sens specializat, meteorologic, a fost fixat printr-un corespondent din altă limbă sau din alte limbi, în cazul radiațiilor, mai ales din franceză (7)

EFÉCT s. n. – Cf. lat. *effectus*, fr. *effet*, germ. *Effekt* (DLR). [A.B.]

ENERGIE s. f. – Cf. ngr. *ενέργεια*, lat. *energia*, fr. *énergie*, germ. *Energie*, it. *energia* (DLR). [A.B.]

EXTINCIȚIE s. f. – Cf. lat. *extinctio*, -onis, fr. *extinction*, it. *estinzione* (DLR). [A.B.]

SOLÁR, -Ă adj. – Cf. fr. *solaire* [L.M.]

SPÉCTRU s. n. – Cf. fr. *spectre* (DLR). [L.M.]

TRANSFÉR s. n. – Cf. fr. *trasfert* (DLR). [C.C.]

ÚNDĂ s. f. – Cf. lat. *unda*, fr. *onde*. [C.C.]

ZÓNĂ s. f. – Cf. fr. *zone* (DLR). [C.C.]

d) O situație specială este cea a îmbinărilor mai mult sau mai puțin stabile de cuvinte (aproximativ 84), în acest caz trimiterea făcându-se la limba sau limbile din care s-a făcut împrumutul (calcuri de structură sau calcuri parțiale): franceza sau franceza și engleza. Extrem de important de reținut este faptul că noutatea absolută a DFA constă în încercarea de a recupera etimologiile sintagmelor folosite curent în limbajul meteorologic științific.

ABSÓRBTIE s. f. (În sintagmele) **Absorbție aurorală** – cf. fr. *absorption aurorale*, engl. *auroral absorption* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). **Absorbție selectivă** – cf. fr. *absorption sélective*, engl. *selective absorption* (VILLENEUVE, p. 16). [L.M.]

BÂNDĂ s. f. (În sintagmele) **Bandă de oxigen** – cf. fr. *bande d'oxygene*, engl. *oxygen band* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). **Bandă de vapori de apă** – cf. fr. *bande de la vapeur d'eau*, engl. *water vapour bands* (VILLENEUVE, p. 51). [E.T.]

CĂLDURĂ s. f. (În sintagmele) **Aflux de căldură** – cf. fr. *apport de chaleur* (TP). **Flux turbulent de căldură** – cf. fr. *flux de chaleur turbulent*, engl. *eddy heat flux* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). **Insulă de căldură** – cf. fr. *île de chaleur*, engl. *heat island* (VILLENEUVE, p. 211). **Val de căldură** – cf. fr. *vague de chaleur*, engl. *heat wave* (id. ib. p. 393). [L.M., C.F.]

CENTURĂ s. f. (În sintagmele) **Centura superioară de radiații** v. *radiație*. **Centuri de radiație** (sau **centuri Van Allen**) – Cf. fr. *ceintures de radiation* (TLFi). [E.T.]

CONTRARADIĂȚIE s. f. (Și în sintagma **contraradiația atmosferei**) – Cf. fr. *rétrodiffusion atmosphérique*, engl. *atmospheric backward scattering* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). [E.T.]

DIFUZIÚNE s. f. (În sintagmele) **Difuzie fickiană** – cf. fr. *diffusion fickienne*, engl. *fickian diffusion* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). **Difuzie Mie** – cf. fr. *diffusion de Mie* (ib.). **Difuzie turbulentă** – cf. fr. *diffusion turbulente*, engl. *turbulent diffusion* (VILLENEUVE, p. 134). [E.T.]

EFÉCT s. n. (În sintagma) **Efect de seră** – cf. fr. *effet de serre* (VILLENEUVE, p. 145; TLFi), engl. *greenhouse effect* (VILLENEUVE, p. 145). [A.B.]

EXTINCȚIE s. f. (În sintagma) **Extincție polară** – cf. fr. *extinction polaire*, engl. *polar blackout* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). [A.B.] Într-o notă din subsol, specialistul meteorolog intervine cu o precizare terminologică: „Dintre sintagmele sinonime engl. *arctic blackout*, *blackout*, *polar blackout*, *radio blackout* (AMS-GM), ultima descrie adecvat fenomenul și se poate propune adaptarea acesteia în construcția rom. *extincția polară a radiațiilor radio* (cf. LA)”. Ulterior, deoarece am considerat că acest termen aparține mai mult zonei telecomunicațiilor, l-am exclus din DFA.

FEREĂSTRĂ s. f. (În sintagma) **Fereastră atmosferică** (sau **a infraroșului**). – Cf. engl. *atmospheric window*, fr. *fenêtre atmosphérique* (VILLENEUVE, p. 164). [A.B.]

FLUX s. n. (În sintagmele) **Flux de lumină** (sau **flux luminos**) – cf. fr. *flux lumineux*, *flux de lumière* (VILLENEUVE, p. 167; TLFi), engl. *luminous flux* (VILLENEUVE, p. 167). **Flux radiativ** – cf. engl. *radiant flux*, fr. *flux énergétique* (id. ib.). **Flux turbulent** – cf. fr. *flux turbulent* (id. ib.; TLFi), engl. *turbulent flux* (VILLENEUVE, p. 167). [A.B.]

INTENSITATE s. f. (Art.; în sintagma) **Intensitatea luminii**. – Cf. fr. *intensité lumineuse*, engl. *luminous intensity* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). [A.B.]

INVERSIÚNE s. f. (În sintagma) **Inversiune de radiație** – cf. engl. *radiation inversion* (VILLENEUVE, p. 222). [A.B.]

ÎNCĂLZIRE s. f. (În sintagmele) **Încălzire explozivă** – cf. fr. *réchauffement explosif*, engl. *explosive warming* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). **Încălzire radiativă** – cf. fr. *réchauffement radiatif*, engl. *radiative heating* (ib.). [A.B.]

LUMINĂ s. f. (În sintagmele) **Lumina aerului** – cf. fr. *lumière de l'air*, engl. *air light* (VILLENEUVE, p. 248). **Lumina cerului nocturn** – cf. fr. *lumière du ciel nocturne* (id. ib. p. 249). **Lumină difuză** – cf. fr. *lumière diffuse*, engl. *diffused light* (id. ib.). **Lumină terestră** – cf. engl. *earth light* (id. ib. p. 89). [A.B., C.F.]

MASĂ s. f. (În sintagma) **Masă optică a aerului** – cf. fr. *masse optique de l'air*, engl. *optical air mass* (VILLENEUVE, p. 255). [A.B.]

POLARIZARE s. f. (Art.; în sintagma) **Polarizarea atmosferei** (sau **polarizare atmosferică**, astăzi rar, art., **polarizarea luminii cerului**). – Cf. fr. *polarisation atmosphérique*, engl. *atmospheric polarization* (VILLENEUVE, p. 307). [L.M.]

PRECIPITAȚIE s. f. (În sintagma) **Precipitații radioactive** – cf. fr. *précipitation radioactive* (tp). [L.M.]

PROPAGĂRE s. f. (În sintagma) **Propagare anormală**. – Cf. fr. *propagation anormale*, engl. *anomalous propagation* (VILLENEUVE, p. 319). [L.M.]

RADIANT, -Ă adj. (Despre diverse forme de energie; și în sintagma **energie radiantă**) [C.F., L.M.] **Energie radiantă** – cf. fr. *énergie rayonnante* (*radiante*) (VILLENEUVE, p. 149, TLFi), engl. *radiant energy* (VILLENEUVE, p. 149). [A.B.]

RADIAȚIE s. f. (În sintagmele) **Extincția radiației în atmosferă** – cf. fr. *extinction atmosphérique*, engl. *atmospheric extinction* (VILLENEUVE, p. 162). **Radiația atmosferei** – cf. fr. *rayonnement atmosphérique*, engl. *atmospheric radiation* (id. ib. p. 329). **Radiație atmosferică** – cf. fr. *rayonnement atmosphérique*, engl. *atmospheric radiation* (id. ib.). **Radiație corpusculară** – cf. fr. *rayonnement corpusculaire*, engl. *corpuscular radiation* (TP). **Radiație de undă lungă** – cf. fr. *rayonnement de grandes longueurs d'onde*, engl. *long-wave radiation* (VILLENEUVE, p. 329). **Radiație de undă scurtă** – cf. fr. *rayonnement de courtes longueurs d'onde* (id. ib.), engl. *short-wave radiation* (id. ib.). **Radiație descendentă totală** – cf. fr. *rayonnement total descendant*, engl. *downward total radiation* (id. ib. p. 331). **Radiație (solară) difuză** – cf. fr. *rayonnement solaire diffusé*, *rayonnement solaire diffus*, engl. *diffuse solar radiation*, *sky radiation*, *diffuse skylight* (id. ib. p. 329, 330). **Radiație efectivă** – cf. fr. *rayonnement effectif*, engl. *effective radiation* (id. ib. p. 329). **Radiație efectivă nocturnă** – cf. fr. *rayonnement nocturne effectif*, engl. *effective nocturnal radiation* (id. ib. p. 330). **Radiație globală** – cf. fr. *rayonnement global*, engl. *global radiation* (id. ib.). **Radiații infraroșii** – cf. fr.

VII. Radiațiile

rayonnement infra-rouge, engl. *infrared radiation* (id. ib. p. 330). **Radiații roșii** – cf. fr. *rayon rouge*, engl. *red ray* (TP). **Radiație solară** – cf. fr. *rayonnement solaire*, engl. *solar radiation* (VILLENEUVE, p. 330.). **Radiație solară directă** – cf. fr. *rayonnement solaire direct*, engl. *direct solar radiation* (id. ib. p. 329). **Radiație solară reflectată** – cf. fr. *rayonnement solaire réfléchi*, *rayonnement solaire réfléchi*, engl. *reflected solar radiation*, *reflected global radiation* (id. ib.). **Radiație totală** – cf. fr. *rayonnement totale*, engl. *total radiation* (id. ib. p. 331). **Radiație ultravioletă** – cf. fr. *rayonnement ultraviolet*, engl. *ultra-violet radiation* (id. ib.). **Radiație vizibilă** – cf. fr. *rayonnement visible*, engl. *visible radiation* (id. ib.). [L.M.]

RADIOACTIVITĂTE s. f. (În sintagma) **Radioactivitate naturală**. – cf. fr. *radioactivité naturelle*, engl. *natural radioactivity* (VILLENEUVE, p. 326). [L.M.]

RĂZĂ s. f. (În sintagmele) **Raze crepusculare** – cf. fr. *rayons crépusculaires*, engl. *crepuscular rays* (VILLENEUVE, p. 332). **Raze infraroșii** – cf. engl. *infrared ray* (TP). **Razele aurorii** – cf. fr. *rayons auroraux*, engl. *auroral rays* (VILLENEUVE, p. 331). **Raze ultraviolete** – cf. fr. *rayon ultraviolet*, engl. *ultraviolet ray* (TP). [L.M.]

REFLÉXIE s. f. (În sintagma) **Reflexie difuză**. – Cf. fr. *réflexion diffuse*, engl. *diffuse reflection* (VILLENEUVE, p. 333).

REFRACȚIE s. f. (În sintagmele) **Refracție atmosferică** – cf. fr. *réfraction atmosphérique*, engl. *atmospheric refraction* (VILLENEUVE, p. 333). **Refracție laterală** – cf. fr. *réfraction latérale*, engl. *lateral refraction* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). [L.M.]

SOLĂR, -Ă adj. (În sintagma) **Activitate solară** – cf. fr. *activité solaire*, engl. *solar activity* (VILLENEUVE, p. 18). [L.M.]

SPÉCTRU s. n. (În sintagmele) **Spectru de absorbție** – cf. fr. *spectre d'absorption*, engl. *absorption spectrum* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). **Spectru de emisie** – cf. fr. *spectre d'émission*, engl. *emission spectrum* (ib.). [L.M.]

STRAT s. n. (În sintagma) **Strat protector de ozon** – cf. fr. *couche d'ozone*, engl. *ozone layer* (VILLENEUVE, p. 108). [L.M.]

TEMPERATURĂ s. f. (În sintagmele) **Temperatura de condensare adiabatică** – cf. fr. *température de condensation adiabatique*, engl. *adiabatic condensation temperature* (VILLENEUVE, p. 369). **Temperatura lunară maximă absolută** – cf. fr. *température maximale absolue mensuelle*, engl. *absolute monthly maximum temperature* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). **Temperatura lunară minimă absolută** – cf. fr. *température minimale absolue mensuelle*, engl. *absolute monthly minimum temperature* (id. ib.). **Temperatura punctului de rouă** – cf. fr. *température du point de rosée* (Georges Andréieff de Notbeck, Manuel du conditionnement d'air în TP, VILLENEUVE, p. 371). **Temperatură activă** – cf. fr. *température active* (VILLENEUVE, p. 368). **Temperatură acumulată** – cf. fr. *température accumulée*, engl. *accumulated temperature* (id. ib.). **Temperatură ambiantă** – cf. fr. *température ambiante* (TP). **Temperatură echivalentă** – cf. fr. *température équivalente*, engl. *equivalent temperature* (TP). **Temperatură izobarică echivalentă** – cf. fr. *température isobare équivalente*, engl. *isobaric equivalent temperature* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). **Temperatură maximă lunară** – cf. fr. *température maximale mensuelle* (VILLENEUVE, p. 369). **Temperatură maximă zilnică** – cf. fr. *température maximale quotidienne* (id. ib. p. 370). **Temperatură medie lunară** – cf. fr. *température moyenne mensuelle* (id. ib.). **Temperatură medie zilnică** – cf. fr. *température moyenne quotidienne*, engl. *mean daily temperature* (VILLENEUVE, p. 370). **Temperatură minimă lunară** – cf. fr. *température minimale mensuelle*, engl. *monthly minimum temperature* (id. ib.). **Temperatură minimă zilnică** – cf. fr. *température minimale quotidienne*, engl. *daily minimum temperature* (id. ib.). **Temperatură virtuală** – cf. fr. *température virtuelle*, engl. *virtual temperature* (id. ib. p. 371). **Temperaturi extreme** – cf. fr. *températures extrêmes*, engl. *extreme temperatures* (id. ib.).(DLR) [C.C.]

TRANSFÉR s. n. (În sintagma) **Transfer radiativ** – cf. fr. *transfert radiatif*, engl. *radiative transfer* (VILLENEUVE, p. 386). [C.C.]

ZONĂ s. f. (În sintagmele) **Zonă termică** – cf. fr. *zone thermal*, engl. *thermal zone*, *thermal belt* (VILLENEUVE, p. 418). [C.C.]

§ IX. Studiu de caz

CĂLDURA

Absența sau prezența căldurii în atmosferă influențează toate fenomenele atmosferice. În cazul termenului *căldură* a fost dificilă nu numai definirea noțiunii meteorologice („temperatură ridicată a aerului” și „vreme călduroasă”), ci și delimitarea zonei în care meteorologia se intersectează, contopindu-se, cu fizica. Așa cum susțin specialiștii, meteorologia este fizică, prin urmare se bazează pe legile fundamentale ale fizicii și se construiește în funcție de acestea. *Căldura* reprezintă energia transferată de la un corp la altul ca rezultat al unei diferențe de temperatură. Aici intervine importanta distincție între *căldură* și *temperatură*. *Căldura* este o formă de energie, pe când temperatura este măsura cantității acelei energii transferate într-un corp.

Atmosfera este străbătută în permanență de fluxuri radiativ-calorice, unele îndreptate spre suprafața terestră, altele spre cosmos. Încălzirea atmosferei se produce îndeosebi prin absorbția radiației infraroșii, cu lungime mare de undă și are loc prin mai multe procese: schimbări de fază ale apei, radiație terestră, radiație solară directă, turbulență, convecție, advecție, comprimare adiabatică și conductibilitate calorică moleculară. Însă, atmosfera terestră se încălzește prea puțin direct de la radiația solară directă. Aceasta ajunge la suprafața terestră unde, parțial, este reflectată, restul fiind absorbită și transformată în energie calorică. Astfel, suprafața terestră este principala sursă de căldură pentru atmosferă (cf. APOSTOL 2000: 23, MĂHĂRA 2001:119, CIULACHE 2002: 137). Procesele atmosferice presupun transformări frecvente de energie, dintr-o stare în alta. Acestea au loc în timpul absorbției și transformării energiei radiante, al evaporării și condensării, al încălzirii și răcirii aerului (cf. CIULACHE 2002: 142, MĂHĂRA 2001:104-105).

Lingvistul a trebuit să înțeleagă și să exprime lexicografic aceste aspecte fizico-meteorologice, să le deceleze și să opereze cu ele, mai ales pentru a putea selecta din numărul mare de sintagme care cuprind cuvântul *căldură* pe acelea care se referă numai la domeniul de cercetare în discuție, la meteorologie.

Lucrul la redactarea acestui cuvânt a cunoscut multiple faze. Inițial, termenul a avut un sens strict științific: „Formă de mișcare a materiei care constă în deplasarea haotică a particulelor ei elementare; energie care este transferată de la un corp la altul ca rezultat al unei diferențe de temperatură” și alte două sensuri cu corespondențe în ambele terminologii (Ts și Tp): „1. (La pl.) Temperatură ridicată a aerului; timp călduros, (învechit) cald”; „2. (La pl.; și, rar, în sintagma *călduri caniculare* DA; și, la sg., în sintagma *căldură tropicală* DEX², NDN) Vreme toridă, caniculară; arșiță (cu tot șirul sinonimic al acestui lexeu)”.

Distribuirea sintagmelor pe sensuri a fost greu de făcut, în această formă a redactării, deoarece nu conștientizam, în acel moment, că optasem pentru o definire specializată mai mult pentru domeniul fizicii decât pentru cel al meteorologiei. Astfel, sub sensul științific am decis să cuprindem sintagmele în care forma de energie numită *căldură* participă, prin fenomenele fizice în care este implicată (evaporare, vaporizare, condensare, sublimare, topire, solidificare/înghețare), la apariția fenomenelor atmosferice (ploaie, zăpadă, rouă, ceață, brumă etc.): *aflux de căldură*, *căldură atmosferică*, *căldură latentă* (cu

notația: este o expresie care se referă la cantitatea de energie eliberată sau absorbită de către o substanță chimică în timpul unei transformări de fază fără schimbare de temperatură, cum ar fi topirea zăpezii sau fierberea apei; termenul a fost introdus în jurul anului 1750 de Joseph Black, pe baza cuvântului din latină *latere* – potrivit Wikipedia), *căldură latentă de condensare*, *căldură latentă de evaporare* (sau de vaporizare), *căldură latentă de solidificare* (sau de înghețare), *căldură latentă de sublimare*, *căldură latentă de topire*, *căldură latentă luminoasă*, *căldură latentă obscură*, *căldură radiantă*, *căldură sensibilă*, *căldură specifică masică*, *căldură specifică volumică*, *export de căldură*, *flux de căldură*, *flux turbulent de căldură*, *import de căldură*. Mai descoperisem o sintagmă, tot în Wikipedia: *Căldură latentă de desublimare* = „căldură latentă într-o transformare termodinamică din fază de vapori în fază solidă”, pe care nu o regăsisem în cărțile de specialitate cercetate.

Sub sensul 1. (Tp-Ts) am redactat sintagmele *insulă de căldură* și *polii căldurii*, iar sub sensul 2. (Tp-Ts), sintagma *val de căldură*.

Într-o fază ulterioară, am modificat puțin definiția 2. (Tp-Ts) „(Mai ales la pl.) Vreme extrem de călduroasă, caniculară, toridă; arșiță.....”, subsumându-i sintagmele: *căldură tropicală*, *val de căldură*.

Totodată, am lărgit schema din domeniul științific prin adăugarea unui nou sens și prin corectarea celui existent. Astfel, a rezultat: „1. Formă de mișcare a materiei care constă în mișcarea haotică a particulelor elementare a substanțelor (ȚĂȘTEA 1965, p. 40, CIULACHE 2002, p. 32), în oscilații și deplasări dezordonate ale moleculelor, atomilor sau ionilor constituenți ai corpurilor solide, lichide sau gazoase și care pot duce la variația temperaturii, schimbarea stării de agregare, descompunerea corpurilor”, cu sintagmele: *căldură latentă de condensare*, *căldură latentă de evaporare* (sau de vaporizare), *căldură latentă de solidificare* (sau de înghețare), *căldură latentă de sublimare*, *căldură (latentă) de topire* (sau de fuziune), *căldură specifică masică*, *căldură specifică volumică*; „2. Mărime scalară prin care se exprimă transferul de energie între sistemele fizico-chimice sau între diferite părți ale aceluiași sistem în cadrul unei transformări în care nu se efectuează lucru mecanic (MDA)”, cu sintagmele: *aflux de căldură*, *căldură latentă luminoasă*, *căldură latentă obscură*, *căldură radiantă*, *export de căldură*, *flux de căldură*, *flux turbulent de căldură*, *import de căldură*.

Am păstrat sintagmele învechite, atestate în DA: *căldură latentă luminoasă*, *căldură latentă obscură*, *căldură radiantă*, am modificat componența sintagmei *căldură latentă de topire*, care a devenit *căldură (latentă) de topire* (sau de fuziune), eliminând partea sintagmatică specializată pe domeniul fizicii. Această redactare am păstrat-o în toate fazele lucrului la DFA, până în luna martie 2015.

În urma analizei făcute împreună cu doamna Cristina Florescu pe marginea acestui cuvânt, am concluzionat să fie unite cele 2 sensuri Tp+Ts: „(Mai ales la pl.) Temperatură extrem de ridicată a aerului; arșiță...” și să fie eliminate o serie de sintagme prea speciale. Așa a ajuns să fie un singur sens Tp+Ts al termenului *căldură*, însoțit de câteva îmbinări lexicale din terminologia științifică: *aflux de căldură*, *export de căldură*, *flux de căldură*, *flux turbulent de căldură*, *import de căldură*, *insulă de căldură*, *polii căldurii*, *val de căldură* și o sintagmă aparținând celor două terminologii: *căldură tropicală*.

Dar, nici această rezolvare nu a fost mulțumitoare, deoarece nu era surprinsă esența *căldurii* în funcție de gradualitatea ei, căci căldura poate fi extremă sau medie, poate fi uscată, când afară e arșiță,

ori umedă, sufocantă, atunci când afară e zăpușeală. Odată identificată această disociere, am reușit să diferențiem, în sfârșit, *căldura* de *arșiță* și să le definim separat, în funcție de trăsăturile specifice fiecărui fenomen atmosferic în parte:

CĂLDURĂ s. f. (Mai ales la pl.; în opoziție cu frig sau răcoare) Temperatură ridicată a aerului.

ARȘIȚĂ s. f. (Și, învechit, în sintagma *arșiță câinească*) Căldură arzătoare (umedă sau uscată) a soarelui; vreme extrem de călduroasă.

Tehnica lexicografică, ale cărei limite sunt cunoscute specialiștilor, nu ne-a permis să facem o distincție semantică la fel de clară între *arșiță* și *zăpușeală*, în dicționare termenii fiind, de cele mai multe ori, definiți unul prin celălalt sau prin „căldură extremă”, care provoacă diferite senzații, în special cea de sufocare. Noi credem că, prin demersul nostru – cu amendamentul că nu am putut surprinde cu finețea dorită realitatea meteorologică pe care am subliniat-o – s-a făcut lumină, nu numai prin definirea celor două concepte, ci și prin ordonarea materialului lingvistic (șirurile de sinonime și de sintagme, apartenența la o terminologie sau la cealaltă) în dicționarul nostru, asupra unei probleme spinoase și confuze a lexicografiei românești.

§ X. Interdisciplinaritate și interferențe cu alte discipline sau cu limbajul comun.

Menționăm, în continuare, termeni care au fost preluați din diverse domenii, cu păstrarea identității semantice sau cu modificarea acesteia, și terminologii care furnizează meteorologiei concepte (și pe bază de analogii), deoarece este știut că terminologiile evoluează de-a lungul timpului reflectându-se reciproc.

1. Domenii

Fizică: *adiabatic, căldură, caloric, corpuscular, difuz, difuziune* (și în telecomunicații) *efect* (și în artele plastice, muzică, juridică, finanțe, economie, sport), *emisie* (și în economie, juridică, medicină, filatelie, fontetică) *energie, extincție, flux, infraroșu, intensitate, încălzire* (și în chimie, în sport sau în diverse domenii tehnice), *lumină, luminescență, masă, polarizare, propagare, radiant, radiativ, reflexie, refracție, spectru, temperatură, termic, transfer* (și în juridică, finanțe, informatică, marină), *undă*.

Chimie: *chimic, condensare, inversiune* (termen specific și domeniilor: matematică, silistică, muzică, medicină, genetică, psihologie, fotografie), *ozon*.

Geofizică: *tropopauză*.

Geografie: *pol* (și în fizică, matematică, tehnică).

Geologie: *strat*.

Geomorfologie: *insulă*.

Pedologie: *pedologic*.

Meteorologie: *atmosferă, crepuscul, crepuscular*.

Astronomie: *lunar, lună, soare, solar*.

Tehnică: *efluent*.

2. **Stări** fizice, psihice, senzoriale etc.: *aprindere, arsură, cald, căldicel, călduț, curat, damf, fierbințeață, înăbușeală, încălzire, năbușeală, năduf, nădușeală, toropeală*.

3. **Acțiuni și efecte:** *ars, bătaie, cald, căldicel, călduț, a curăța, curat, a dogori, a încălzi,*

încălzire, opăreală, pârjol, a se pripi, protector.

4. Limbajul comun: *centură, fereastră, flămă, foc, focărie, global, lume, natural, schimb, total, uscătură, zonă.*

§ XI. Suprapuneri cu alte fenomene atmosferice

Radiațiile, cum se poate observa mai jos, se găsesc, cel mai adesea, la intersecția categorială cu *vânturile* sau cu un electrometeor, apoi, mai rar, cu o altă radiație, cu un litometeor ori cu un hidrometeor:

arsură = (Tp) = a) radiație: „Arșiță” și b) radiație: „Vânt fierbinte care bate dinspre sud” (v. și **III 1 d**); *cald* (Tp și în sintagme Ts) - v. **III 1 d**; *boare* (Tp) = a) vânt: „(Adesea cu determinarea „de vânt”) Adiere” și b) radiație: „Arșiță” (v. și **III 1 d**); *lucoare* (Tp) - v. **III 1 d**; *lumina* (Tp) - v. **III 1 d**; *lumină* (Tp și Ts) - v. **III 1 d**; *meteor* (Ts) = radiație și orice alt fenomen atmosferic, cu excepția norilor și a vânturilor: „Fenomen atmosferic (cu excepția norilor și a vânturilor) care constă în precipitații, depuneri, manifestări electrice, optice sau acustice”; *opăreală* (Tp) = a) vânt: „Vânt cald de vară” și b) radiație: „Arșiță” (v. și **III 1 d**); *păclă* = a) (sens din Ts) litometeor: „(Și în sintagma *păclă uscată*) Litometeor caracterizat prin suspensia în atmosferă a unor particule solide de dimensiuni microscopice, care dau aerului un aspect opalescent” și b) (sens din Tp) radiație: „Arșiță” (v. și **III 1 d**); *precipitație* (Ts) = a) hidrometeor: „(Mai ales la pl.; și în sintagma *precipitație atmosferică*) Totalitate a hidrometeorilor formați din particule de apă lichidă sau solidă, cristalizată sau amorfă, care cad dintr-un nor, dintr-un sistem noros, mai rar din ceață, și ating suprafața terestră” și b) radiație, în sintagma: „*Precipitații radioactive* = totalitate a radiațiilor α , β și γ emise de particulele radioactive conținute în precipitații”; *rază* (Tp) - v. **III 1 d**; *soare* (Tp) = a) radiație: „Lumină sau căldură care vine de la Soare” și b) vânt: „(Mold., Dobr., Munt., Olt.; în compusele) *Soare-apune* = vânt local, care bate dinspre vest. (Centrul Transilv.) *Vânt-de-sub-soare* = vânt care bate dinspre est” (v. și **III 1 d**); *uscătură* (Tp) - v. **III 1 d**.

Există o serie de fenomene atmosferice care apar ca urmare a influenței radiațiilor ori a fenomenelor fizice care le generează pe acestea din urmă: electrometeori, fenomene electrice și electroluminoase sau fotometeor. Se întâlnesc, în paginile DFA în cuvinte (mai rar) și în sintagme (frecvent) aparținând terminologiei științifice: *Arc de rouă* = arc de formă hiperbolică, asemănător curcubeului, rezultat prin refracția și reflexia razelor solare de către picăturile de rouă; *Aură secundară* = „b) fază a aurei alpine manifestată prin iluminarea vârfurilor montane de către componentele roșii ale radiațiilor vizibile, care au fost reflectate în mod difuz înapoi în atmosferă”; *Auroră polară* = „fenomen electro-optic care ia naștere prin ionizarea straturilor superioare ale atmosferei sub influența radiațiilor ultraviolete emise de Soare și care apare, de regulă, la înălțimi cuprinse între 200 și 400 km (uneori până la 600 km, dar și până la 1000 km) și la latitudini polare (mai rar, în zonele temperate)”; *Auroră australă* = „auroră polară care se produce în emisfera sudică”; *Auroră boreală* = „auroră polară care se produce în emisfera nordică”; *Auroră polară muzicală* = „auroră polară însoțită de o vibrație sonoră a aerului, care se aude în zona în care este vizibilă aurora”; *Cer albastru* (sau *albastrul cerului*) = „colorație albastră, mai mult sau mai puțin intensă, a cerului senin, datorată difuziei selective a radiației solare de către

moleculele gazelor atmosferice, conform Legii Rayleigh”; **Culori crepusculare** = „fotometeor reprezentat prin variata colorație a cerului și crestelor montane la răsăritul și apusul Soarelui, din cauza refracției, difuziei și absorbției diferențiate a luminii de către gazele componente ale atmosferei”; **curcubeu** = „arc multicolor desfășurat pe cer care se datorește refracției, reflexiei totale și dispersiei luminii solare în picăturile de apă din atmosferă” și sintagmele în care apare acest termen: *curcubeu alb*, *curcubeu în ceață*, *curcubeu lunar*, *curcubeu principal*, *curcubeu secundar*, *curcubeu suplimentar*; **Descărcare electrică în gaze** = „complex de fenomene luminoase și electrice, legate de trecerea curentului electric prin atmosferă, ceea ce generează fulgerul, focurile Sf. Elms, aurorele polare etc.”; **fotometeor** = „fenomen optic care se produce în atmosferă prin reflexia, refracția, difuzia și interferența luminii solare sau lunare”; **Fulger de căldură** = „fulger în nori de convecție locală, cauzat de ascensiunea aerului în urma încălzirii din cursul zilei, în general, nefiind însoțit de precipitații”; **gloria** = „fotometeor reprezentat printr-una sau mai multe serii de inele colorate, văzute de un observator în jurul propriei sale umbre, proiectată pe o pânză de ceață sau pe un nor constituit din picături fine de apă, rezultat al difracției luminii solare, a cărei apariție are loc numai la poziții joase ale Soarelui deasupra orizontului”; **halo** = „grup de fenomene optice în formă de inele, de arcuri, de coloane sau de puncte luminoase, centrate pe astrul luminos, produse prin refracția sau prin reflecția luminii de către cristalele de gheață aflate în suspensie în atmosferă” (și, mai explicit, în sintagmele *halo lunar*, *halo solar*); **Ionizarea atmosferei** (sau **a aerului**) = „proces de dobândire/pierdere a unor sarcini electrice de către moleculele neutre sau particulele în suspensie din atmosfera terestră, ca urmare a coliziunilor repetate cu particulele de mare energie din radiația corpusculară solară sau cosmică; ionizația aerului”; **Meteor optic** = „fenomen optic care se produce în atmosferă; fotometeor”; **miraj** = „fenomen optic prin care obiectele îndepărtate sunt percepute sub forma unor imagini deformate (stabile sau tremurătoare, alungite sau turtite vertical, în poziție normală sau răsturnate, situate dedesubt, deasupra sau lateral față de pozițiile lor reale) produse prin refracția și reflexia razelor de lumină în straturile de aer cu densități diferite” (și în sintagma *miraj inferior*); **Opacitatea atmosferei și opacitate atmosferică** = „proprietate a atmosferei de a micșora vizibilitatea prin difuzarea radiației solare vizibile”; **pseudohelie** = „fotometeor reprezentat printr-o pată albă, strălucitoare, generată de reflectarea luminii solare de către cristalele de gheață care compun anumiți nori și care poate fi văzut numai de sus în jos, adică dintr-o aeronavă sau de pe un vârf de munte”; **Reverberația aerului** = „vibrație a aerului, care se observă deasupra terenurilor puternic încălzite, unde alternanța curenților ascendenți și descendenți modifică intensitatea refracției luminii”; **Trenă meteoritică** (sau, art., **trena unui meteorit**) = „fenomen atmosferic manifestat printr-un fulger și trenă luminoasă sau trenă de ionizare care se formează în urma unui corp cosmic (meteorit) ce străbate atmosfera terestră”; **turbiditate** = „diminuare a transparenței aerului din cauza prezenței particulelor în suspensie, care absorb și difuzează radiațiile solare, micșorând sensibil vizibilitatea” etc.

Concluzii

Conștienți de faptul că lingvistica are un rol determinant în caracterizarea individuală sau comparativă a unor terminologii, în scopul de a le stabili atât specificul, cât și problemele de interes general (v. BIDU-VRĂNCEANU 2010: 25), am încercat, prin studiul de față, să analizăm, *comparativ*, după

criterii riguroase, grupul lexico-semantic al fenomenelor atmosferice care denumesc radiațiile la nivelul limbajului științific și la nivelul limbajului popular, ținând cont de diacronie (evoluție istorică), diastatie (apartenență la straturi socioculturale diferite) și diatopie (amplasare geografică).

Deși, în ierarhia fenomenologiei meteorologice, radiațiile ocupă ultimul loc (v. *Introducere* § 6.), și acest lucru este explicabil numai din cauza modernității limbajului, acesta fiind caracterizat prin termeni neologici, importanța sa în producerea tuturor celorlalte fenomene meteo este de prim rang, fără căldură, fără lumină și fără propagarea acestora în atmosferă, viața neputând, de altfel, exista. Că, la nivel popular, nu avem termeni care să fi preexistat unor cuvinte împrumutate pentru a denumi radiațiile sau anumite procese, acțiuni, efecte etc. în care acestea sunt implicate, respectiv al căror rezultat sunt, este absolut normal, deoarece termenii (plus îmbinările de cuvinte în care apar) ce constituie grupul lexical al radiațiilor au translat spre domeniul meteorologic dinspre cel al fizicii (în special). Iar omul obișnuit, la ora actuală, preia cuvântul și semnificația acestuia așa cum i se predă în școală, cum aude la televizor ori radio sau cum îl găsește când accesează internetul. Românul din vechime, ca și cel din contemporaneitate, în orice zonă a țării a locuit sau locuiește, a găsit și, cu siguranță, va găsi în continuare, pentru a numi *căldura* (cu diferitele ei grade de intensitate), multiple și neașteptate căi de desemnare, mai ales prin analogie cu efectele pe care aceasta o are asupra organismului, asupra vegetației, asupra psihicului etc. Această realitate lingvistică este una dintre descoperirile esențiale ale cercetării noastre: din cei aproape 90 termeni populari (și regionali, învechiți, rari, cuți) peste 60 sunt echivalenți ai căldurii, în variile ei forme de manifestare în atmosferă. Astfel se explică numărul mare al termenilor populari/regionali existenți în câmpul lexical (neologic) al radiațiilor.

La ora actuală, susținem, fără nicio rezervă, că termenii meteo care numesc radiațiile se circumscriu limbajului științific. Inovația/modernizarea în acest grup lexical nu este neapărat calitativă, deoarece, noțional, termenii sunt bine fixați în limbajul meteorologic, cât cantitativă, prin crearea de termeni sintagmatici de la termeni deja existenți. Îmbinările mai mult sau mai puțin stabile de cuvinte cu termenii-pivot: *căldură*, *lumină*, *radiație*, *rază* (v. VI.5.) sunt edificatoare pentru afirmația făcută anterior. Analiza polisemiei, dar și a cuvintelor monosemantice, a sinonimiei (lexicale și sintagmatice), precizarea arealului de circulație (carte – manuale, dicționare etc. și mass-media, internet – pentru termenii științifici; zonă geografică cât mai exactă – pentru termenii populari, în special regionali), indicarea etimologiei cuvintelor, dar și a sintagmelor, stabilirea primelor atestări în textele românești scrise, reliefarea relațiilor de interdisciplinaritate prin suprapunerea cu alte limbaje științifice, gradul de persuasiune a termenilor comuni în limbajul științific nu sunt numai mărci novatoare ale DFA și ale studiilor noastre, ci sunt elemente care susțin dinamicitatea terminologiei fenomenelor atmosferice per ansamblu, evidențiind și interesul social larg pentru unii termeni din acest sector atât de complex, al domeniului meteorologie.

În DFA cuvintele ce denumesc radiațiile sunt definite potrivit normelor lexicografiei explicative, indiferent dacă fac parte din zona limbajului comun sau al celui științific. Gradul de dificultate sporit al definirii termenilor complecși, cu dublă distribuție Ts și Tp este subliniat în *Introducere* (§ 3.2.). Ca număr, am înregistrat cca 90 termeni populari (v. IV.1.: cuvinte regionale - v. IV.5., regionalisme fără atestări în lucrările de specialitate - v. IV.4., cuvinte învechite și regionale - v. IV.6., cărora li s-a precizat

zona de circulație; cuvinte învechite - v. **IV.7.**; cultisme - v. **IV.3.**) și cca 50 termeni științifici (**IV.2.**), cu variantele lor (v. **IV.8.**), selectate obiectiv.

Din punct de vedere gramatical, am concluzionat că substantivul este clasa lexico-gramaticală care domină câmpul semantic al radiațiilor (v. **V.1.**), cu precădere substantivul feminin (v. **V.1.a.**). În ceea ce privește termenul sintagmatic, acesta este specific terminologiei științifice (v. **VI.5**), fiind extrem de sărac reflectat în limbajul popular (v. **VI.1.-4.**); unica locuțiune atestată aparține terminologiei populare (v. **VII.**).

În cazul radiațiilor există câteva serii sinonimice cvasiparalele relevante la nivelul terminologiei populare și cel al limbajului terminologiei științifice al radiațiilor (v. **III.2.**).

Analizând etimologia termenilor care denumesc radiații, am constatat că majoritare sunt elementele formate pe teren românesc (v. **VIII.8.**). Urmează, în ordine descrescătoare: termenii moșteniți sau împrumutați din limba latină (v. **VIII.2.**), termenii împrumutați din limba franceză (v. **VIII.4.**), termenii cu etimologie multiplă (v. **VIII.10.**), termenii împrumutați din slavonă și din limba slavă veche (v. **VIII.3.**), termenii împrumutați din limba maghiară (v. **VIII.7.**), termenii împrumutați din limba bulgară (v. **VIII.6.**), termenii împrumutați din limba germană (v. **VIII.5.**), la egalitate cu cei considerați ca aparținând substratului limbii române (v. **VIII.1.**). Totodată, există termeni cărora nu le-am putut stabili etimologia (v. **VIII.9.**) sau care au etimologie nesigură (v. **VIII.11.**). Efortul major a fost recuperarea etimologiilor sintagmelor și a îmbinărilor mai mult sau mai puțin stabile de cuvinte (v. **VIII.11.**).

În studiul nostru am observat că suprapunerile dintre elementul specializat științific și elementul specializat popular sunt reduse, intersecțiile făcându-se, în mod predominant, la nivelul aceleiași terminologii (v. **III 1 d**) și, mai rar, pe ambele paliere (v. **XI**). Pentru interferențele cu alte discipline (în special cu fizica) sau cu limbajul comun (v. **X**).

Cu siguranță au rămas lucruri neanalizate sau nespuse, din cauza limitării temporale a acestui tip de cercetare prin proiecte. Considerăm că s-au adus clarificări esențiale din punct de vedere semantic, noțional, etimologic și al încadrării într-un spațiu geografic precis a cuvintelor regionale și că s-au *luminat*, prin studiile noastre minuțioase, probleme lingvistice și meteorologice confuze, *nebuloase*. Cu multă *căldură* a fost întocmită aceasta analiză, *radierea* ei spre publicul interesat sperând să fie în folosul acestuia, așa cum a fost și intenția noastră.

Bibliografie:

- Bacinski, Dumitru (1966), *Meteorologie și climatologie*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Vrănceanu, Angela Bidu, Forăscu, Narcisa (2005), *Limba română contemporană. Lexicul*, București, Editura Humanitas.
- Coteanu, Ion (1973), *Stilistica funcțională a limbii române*, vol. I, București, Editura Academiei Române.
- Florescu, Cristina (2008), *Stări atmosferice versus stări ale ființei omenitești*, în cadrul Conferințelor Academiei Române, ciclul *Limba românilor și relațiile ei cu istoria și cultura românilor*, București.
- Florescu, Cristina (2010), *Limbaul meteo al fenomenelor atmosferice. Premise analitice*, în *Studii de lingvistică. Omagiu doamnei profesoare Angela Bidu-Vrănceanu*. Editura Universității din București, p. 190–199.
- Florescu, Cristina (2012), „Eugen Coșeriu și chestiunea relației dintre terminologiile științifice și cele populare”, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, Tom XLIX-L. 2009-2012, p. 187-196.

VII. Radiațiile

- Florescu, Cristina, Bursuc, Alina, (2012), *Terminologia românească meteorologică (științific vs popular) a stărilor atmosferice. Coordonate ale studiului lingvistic*, comunicare la cel de al 11-lea Colocviu internațional al Catedrei de limba română, (4–5 decembrie 2012).
- Florescu, Cristina *et al.* (2013), „Terminologia românească meteorologică (științific vs popular) a stărilor atmosferice. Studiu lingvistic. Anul 1 (oct. 2011- oct. 2012). Realizări”, „Anuar de lingvistică și istorie literară” t. LIII, 2013, p. 429-436.
- Hasenfratz, Eberhard (2006), *Die Rolle der Globalstrahlung im Klimasystem Südwestdeutschlands - Vergleichende statistische Untersuchungen zu ihrer raumzeitlichen Variabilität*, Mainz.
- Museanu, Elena (2010), *Terminologia economică*, în *Terminologie și terminologii*, coordonator: Angela Bidu-Vrănceanu, București, Editura Universității din București, p. 141-157.
- Nicolae, Alexandru (2010), *Dinamica terminologiei sintactice românești moderne*, în *Terminologie și terminologii*, coordonator: Angela Bidu-Vrănceanu, București, Editura Universității din București, p. 99-113.
- Ruwet, Nicolas (1986), *Note sur les verbes météorologiques*, Revue québécoise de linguistique, vol. 15, n° 2, 1986, Université du Québec à Montréal, p. 43-55 (<http://www.erudit.org/revue/rql/1986/v15/n2/602560ar.html?vue=resume>).
- Toma, Alice (2010), *Terminologia matematică*, în *Terminologie și terminologii*, coordonator: Angela Bidu-Vrănceanu, București, Editura Universității din București, p. 73-99.
- Zafiu, Rodica (2002), *Diversitatea stilistică în româna actuală*, cf. <http://ebooks.unibuc.ro/filologie/Zafiu>.

Aspecte dialectale

Florin-Teodor OLARIU

§ 1. Documentarea materialului dialectal

Proiectarea unui *Dicționar al fenomenelor atmosferice* (DFA) a presupus dintru început identificarea exegetică și asumarea din partea autorilor a celor două diasisteme fundamentale în circumscrierea din punct de vedere lexicologic a unui câmp semantic specific, precum cel care face obiectul dicționarului de față, și anume *terminologia științifică* și *terminologia populară*, această dihotomie fiind prezentă chiar în titlul proiectului ce a făcut posibilă apariția lucrării de față, proiect intitulat *Terminologia românească meteorologică (științific vs. popular) a fenomenelor atmosferice. Studiu lingvistic*. În aceste condiții, interogarea elementului popular a presupus, pe lângă excerptarea termenilor specifici limbajului meteorologic din texte adecvate acestui demers, în primul rând *Dicționarul tezaur al limbii române* (DA/DLR), și o amplă acțiune de documentare a lexicului dialectal specific temei cercetate prezent, în primul rând, în atlasele lingvistice românești, dar și în glosarele și dicționarele dialectale apărute până la ora actuală pentru limba română.

Selecția atlaselor lingvistice a fost realizată în funcție de prezența în conținutul acestora a materialului dialectal ce face referire la fenomenele atmosferice. Astfel, din *Atlasul lingvistic român* (ALR) au fost reținute un număr de 23 de hărți din trei volume ale seriei ALR SN: volumul al III-lea (h. 786 „(e) vreme rea”, h. 787 „plouă cu găleata”, h. 788 „ploaie cu furtună”, h. 789 „a bătut grindina”, h. 790 „cerne ‘plouă mărunț’”, h. 791 „adie vântul”, h. 792 „(e) vreme cu vânt”, h. 793 „vântul s-a întetit”, h. 794 „vârtej (de vânt)”, h. 795 „ceață”, h. 796 „poaie amestecată cu zăpadă”, h. 797 „mielușei”, h. 798 „fulgi de zăpadă”, h. 799 „fulguiește”, h. 801 „țurțuri”), volumul al V-lea (h. 1461 „(pădurea) vuieste (în furtună)” – în corelație cu această hartă a fost folosit și materialul prezent pe harta anterioară: h. 1460 „(apele) vâjâie” –, h. 1502 „zăpușeală”) și volumul al VII-lea, dedicat verbului (h. 2244 „fulgeră”, h. 2245 „plouă”, h. 2246 „a plouat”, h. 2247 „ninge”, h. 2248 „a nins” – formele de perfect compus ale celor două verbe au fost folosite, de asemenea, în corelație cu formele de prezent).

Pentru selecția materialului din seria *Noului Atlas lingvistic român, pe regiuni* (NALR/ALRR) am utilizat *Chestionarul* NALR, în cadrul căruia există o secțiune specială dedicată sferei lexicale de interes pentru DFA, și anume capitolul 10, intitulat *Timpul. Fenomene atmosferice*, de unde am reținut răspunsurile pentru următoarele 19 întrebări: 1563 „zăduf”, 1587 „cer”, 1593 „rouă”, 1594 „nori”, 1595 „plouă”, 1596 „să plouă” (răspunsurile la această întrebare au fost folosite în corelație cu cele de la întrebarea anterioară), 1600 „fulgeră”, 1601 „curcubeu”, 1602 „(cer) senin”, 1603 „(cerul) se

înseninează”, 1605 „ceață”, 1606 „zăpadă”, 1607 „lapoviță”, 1608 „troian”, 1610 „gheață”, 1612 „grindină”, 1613 „măzărice”, 1614 „chiciură”, 1615 „țurțuri”⁶⁹. Facem precizarea că, datorită faptului că răspunsurile obținute la cele 19 întrebări menționate mai sus au fost publicate integral (NALR. *Oltenia*, vol. II; ALRR. *Maramureș*, vol. III și IV; ALRR. *Muntenia și Dobrogea*, vol. IV) sau parțial (NALR. *Banat*, vol. III) doar de patru din cele șapte atlase lingvistice regionale, am apelat, în măsura posibilităților, și la arhivele celorlalte trei atlase regionale, folosind fie întreaga arhivă pentru porțiunea din chestionar dedicată fenomenelor atmosferice (NALR. *Moldova și Bucovina*), fie informații punctuale, acestea din urmă pentru a fi confruntate ulterior cu situația existentă la nivel dialectal pentru anumiți termeni prezenți în seria ALR SN (NALR. *Crișana* și ALRR. *Transilvania*)⁷⁰. În plus, ținem, de asemenea, să precizăm că operația de documentare a cuprins și cele două volume (fiecare în două părți) din *Atlasul lingvistic moldovenesc* (ALM)⁷¹, de unde a fost excerptat materialul de interes pentru DFA de pe următoarele nouă hărți: h. 44 „curcubeu” (un material extrem de bogat atât din punct de vedere al sintagmelor utilizate pentru noțiunea chestionată, cât și al variantelor fonetice ale termenului de bază), h. 91 „nor”, h. 94 „rouă”, h. 96 „plouă”, h. 262 „lumină”, h. 332 „secetă”, h. 357 „ger”, h. 383 „gheață”, h. 408 „senin”.

Pe lângă materialul lexical oferit de atlasele lingvistice naționale sau regionale menționate au fost folosite în operația de documentare pentru DFA și unele lucrări speciale dedicate teaurizării lexicului dialectal. Cum glosare dialectale rezultate în urma anchetelor efectuate în cadrul proiectului național NALR/ALRR au fost publicate doar pentru regiunile Dobrogei, Munteniei și Olteniei⁷² și cum materialele din aceste trei glosare au intrat, pe lângă materialul lingvistic din cele două atlase dedicate graiurilor sudice: ALRR. *Muntenia și Dobrogea* și NALR. *Oltenia*, în cuprinsul *Dicționarului graiurilor dacoromâne sudice* (DGDS), în adunarea materialului pentru redactarea DFA am utilizat cu preponderență această ultimă lucrare lexicografică, dat fiind caracterul său de sinteză pentru lexicul ariei dialectale sudice.

În urma documentării, astfel, a unui număr de nouă volume de atlase lingvistice cu caracter

⁶⁹ Nu au fost reținute răspunsurile la întrebarea 1598 „(apa) picură” pentru că, dacă în DFA acest verb se refără în mod direct la ploaie, în *Chestionarul* NALR întrebarea indirectă aferentă acestui verb este „Ce zici că face apa când cade rar de tot, câte un strop, de pe marginea acoperișului casei?”, existând, așadar, o diferențiere semantică care a făcut improprie echivalarea celor două acțiuni.

⁷⁰ Materialul din arhiva NALR. *Moldova și Bucovina* a fost adunat de dialectologii Vasile Arvinte, Stelian Dumistrăcel, Ion Florea, Ion Nuță și Adrian Turculeț, arhiva NALR. *Crișana* a fost constituită de dialectologii Ionel Stan și Dorin Urițescu iar pentru arhiva ALRR. *Transilvania* au efectuat anchete dialectologii Viorel Bidian, Dumitru Loșonți și Grigore Rusu; răspunsurile punctuale din arhivele ultimelor două atlase menționate mai sus (pentru întrebările 1563 „zăduf” și 1607 „lapoviță” din NALR. *Crișana* și 1613 „măzărice” din ALRR. *Transilvania*) ne-au fost puse la dispoziție cu promptitudine și amabilitate de colega Veronica Vlasin de la Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” din Cluj: tuturor le mulțumim pe această cale pentru sprijinul acordat!

⁷¹ Cele patru volume ale *Atlasului lingvistic român, pe regiuni. Basarabia, nordul Bucovinei, Transnistria* (ALRR. *Bas.Bucov.Transn.*), publicate la Chișinău între 1993 și 2003, nu cuprind termeni specifici ariei lexicale a fenomenelor atmosferice.

⁷² Cf. GL. MUNT., GL. OLT., T. DIAL. D.

național (ALR SN) sau regional (NALR/ALRR, ALM), a trei arhive dialectale (parțial sau în întregime) și a unei lucrări recente reprezentative pentru lexicografia dialectală românească, a rezultat o bază de date în care au fost reținuți un număr de aprox. 700 termeni, variante și structuri sintagmatice din care pentru redactarea DFA au fost folosiți aprox. 470 de astfel de itemi lexicali, care fie au îmbogățit prin noi atestări materialul deja existent în *Dicționarul tezaur al limbii române*, precizând, astfel, într-o manieră mult mai detaliată variația diatopică a acestuia, fie au constituit efectiv intrări noi în lexicografia românească⁷³. Menționăm în finalul acestui capitol că materialul nereținut din arhiva dialectală a proiectului DFA a rezultat ca urmare a unor constrângeri redacționale specifice unei lucrări lexicografice de pionerat cum este cea de față, constrângeri motivate, de exemplu, de lipsa unor încadrări sistemice în paradigmele lexicale ale unor termeni, de existența unor atestări unice pentru anumiți termeni, de lipsa unor soluții etimologice veridice în unele cazuri sau de prezența trăsăturilor „+ familiar”/„+ poetic” pentru unii termeni înregistrați pe parcursul etapei de documentare⁷⁴. Tot acest material dialectal excerptat și nereținut în corpul DFA va fi inclus, însă, atât în analiza de față, cât și în indicele final al lucrării.

§ 2. Analiza lingvistică a elementului dialectal

2.1. Componenta fonetică

Aspectul fonetic al materialului dialectal prezent în lucrările lexicografice a constituit mereu un subiect viu dezbătut de foneticieni, dialectologi sau lexicografi, unele dintre lucrările recente dedicate acestei problematice fiind cele semnate de Ion Mărie (2004) și Andrei Avram (2014) și dedicate, de obicei, principiilor care trebuie să stea la baza transcrierii răspunsurilor de pe hărțile atlaselor lingvistice (răspunsuri care, așa cum se știe, sunt redată în transcrierea fonetică specifică sistemului ALR/NALR): *literalizarea* vs. *literarizarea*. Pentru că materialul din arhiva dialectală a proiectului DFA nu a pus probleme deosebite din punct de vedere fonetic, în cele ce urmează vom lua în discuție unele aspecte punctuale ale transcrierii fonetice cu care ne-am confruntat pe parcursul documentării.

1. Mai întâi, a fost problema adaptării sistemului folosit de dialectologi în transcrierea variantelor fonetice pentru acele compartimente lexicografice specifice lucrărilor de geografie lingvistică, cum ar fi,

⁷³ Pentru o receptare corectă a studiului de față trebuie să precizăm că materialul care face obiectul acestuia este cel obținut *exclusiv* în urma propriei documentări a lucrărilor deja menționate și nu și cel din corpusurile reprezentate de dicționarele academice DA/DLR și MDA. Acolo unde există suprapuneri între arhiva dialectală a DFA realizată așa cum am precizat în acest început de studiu și elementul dialectal/regional din cele trei dicționare academice excerptat de colegele redactor pentru realizarea DFA, acestea se datorează faptului că în ultimele volume din DLR și în MDA a fost inclus și materialul din atlasele regionale, odată cu publicarea acestora în ultima perioadă (nu este cazul materialului din DGDS, de exemplu, care constituie încă un material inedit pentru proiectul DLR, ce va fi cu siguranță valorificat odată cu reluarea redactării seriei DA). Chiar dacă a fost excerptat în cadrul documentării lucrărilor de dialectologie (atlase plus dicționare/glosare), mențiunea „ID” (= „informație dialectală”) nu va apărea în dreptul lexemelor prezente deja în cele trei dicționare academice, cu excepția cazurilor când informația dialectală completează sau, uneori, corectează informația din DA/DLR/MDA.

⁷⁴ Pentru explicarea principiilor de selectare a materialului în DFA, a se vedea capitolul § 3.1. din *Introducerea* la acest volum, semnată de Cristina Florescu.

de exemplu, indicii la volumele de atlase lingvistice, la sistemul mult mai analitic de reținere a variantelor fonetice în DLR. Pentru a da un singur exemplu în acest sens, menționăm cazul paradigmei lexicale *senin* – *senina* – *însenina* (DFA s. v.: A.B., C.F., L.M.⁷⁵), pentru care în arealul dialectal nordic al românei formele curente sunt *sănin* – *sănina* – *însănina* (plus forma rotacizată, cu păstrarea lui [r] etimologic, specifică Maramureșului și Bucovinei), ca urmare a pronunțării „dure” a consoanei sibilante inițiale, pronunțare în urma căreia vocala palatală [e] trece la corespondența acesteia din seria centrală, [ă]. Astfel, dacă în indicii de termeni și forme de la volumele al III-lea și al IV-lea din ALRR. *Maramureș*⁷⁶ (singurul atlas publicat din seria atlaselor dedicate graiurilor nordice care cuprinde lexicul specific fenomenelor atmosferice), paradigma lexicală luată în discuție a fost „literarizată” conform principiilor folosite de dialectologi în alcătuirea acestor componente lexicografice ale atlaselor lingvistice (aceasta deși termenii care o compun apar pe hărți exclusiv cu pronunțarea „dură” a consoanei inițiale), în DFA termenii paradigmei apar în transcriere „literalizată”, cu păstrarea, așadar, a pronunției „dure” a siflantei, conform sistemului DLR.

2.1. În afară de durificarea șuierătoarelor, o altă problemă cu care ne-am confruntat în transcrierea materialului dialectal a fost cea a palatalizării consoanelor, aceasta fiind una dintre trăsăturile fundamentale luate în calcul la delimitarea din punct de vedere dialectal a limbii române. Un exemplu în acest sens a fost cel al formei verbale (*a*) *mižgura* (DFA s. v. *MIZGUÍ*: L.M.), formă pe care autorii NALR. *Banat* au reținut-o ca atare, adică în transcriere fonetică, atunci când au făcut indicele de cuvinte și forme al volumul al III-lea, fapt ce demonstrează dificultatea găsirii unei soluții optime de transcriere în cazul de față – metodă specifică unor asemenea situații, adoptată de autorii atlaselor în redactarea indicilor acestor lucrări. Precizăm faptul că în volumul citat există patru ocurențe ale formei (*a*) *mižgura*, în vestul regiunii (h. 522 pc. 39, 40, 43, h. 529 pc. 41), și o ocurență a formei (*a*) *mizgura*, în nord-est (h. 522 pc. 100).

În încercarea de a rezolva această situație pentru a putea recupera pentru DFA varianta în discuție (i.e. de a o putea reda într-o formă care să nu mai folosească elemente ale transcrierii fonetice), am plecat de la premisa că sunetul [ž] în subdialectul bănațean provine din fricativizarea africatel [g̊], având, spre deosebire de subdialectul moldovenesc, o pronunțare mai anterioară: *žánă* < *geană*; *cúržě* < *curge*; *žéme* < *geme* etc. Astfel, forma refăcută prin „literarizarea” acestei variante ar fi fost *(*a*) *migegura* – o soluție dificil de acceptat din punct de vedere fonetic, cum neindicat ar fi fost și echivalarea lui (*a*) *mižgura* cu (*a*) *mizgura* (posibil susținută de proximitatea celor două forme la nivel diatopic), dat fiind faptul că astfel s-ar fi pierdut specificitatea fonetică, la nivel dialectal, a formei în discuție. În aceste condiții, ne rămânea cea de-a doua soluție – cea a „literalizării” formei analizate, adică a adoptării în transcrierea

⁷⁵ Atunci când în studiul de față vor fi aduși în discuție termeni lucrați în DFA sub forma unor articole lexicografice independente în a căror redactare s-au luat în considerare aspectele dialectale aferente acestor termeni, vor fi menționate, pe lângă sigla DFA, și numele autorilor, prin precizarea inițialelor după cum urmează: A.B. = Alina Bursuc, C.C. = Cristina Cărbuș, C.F. = Cristina Florescu, L.M. = Laura Manea, E.T. = Elena Tamba.

⁷⁶ ALR – M III H 664 și ALR – M IV MN 327, [1602].

care ne interesa a grafemului corespondent sunetului celui mai apropiat de rostirea dialectală a lui [ž], și anume [j]⁷⁷, în urma căreia (*a*) *mižgura* devine (*a*) *mijgura*, aceasta din urmă reprezentând în cazul de față o „formă fonematică dialectală” (Ion Mării).

Extinzând cercetările și la seria ALR SN, am descoperit că această soluție este susținută și de rezultatele anchetelor *Atlasului lingvistic român*: în ALR SN III h 790, pe lângă formele menționate din NALR: (*a*) *mižgura*, tot cu patru ocurențe (pc. 27, 29, 36, 76), și (*a*) *mizgura*⁷⁸ cu o ocurență, de asemenea (pc. 105)⁷⁹, mai apar alte două forme: (*a*) *mijgura*, cu o ocurență în sud-vestul Crișanei (pc. 53) și (*a*) *mij'gura* cu o ocurență în nord-vestul Olteniei (pc. 836). În aceste condiții, situația existentă în ALR SN în cele două zone laterale ale nucleului bănățean reprezentat de forma (*a*) *mižgura* – zone care, așa cum se știe din literatura de specialitate, constituie arii de trecere între subdialectul crișean și cel bănățean (*Tratat* 1984: 275), respectiv între acesta din urmă și subdialectul muntenesc (Rusu 1971: 117) –, nu a făcut altceva decât să confirme faptul că procedeul „literalizării” formei în discuție era soluția optimă în cazul de față, care lua în considerare, în plus, și specificul palatalizării în zona subdialectului bănățean.

2.2. Un alt exemplu de analiză a unei situații în care a fost implicat fenomenul palatalizării este cel al substantivului *pic* (DFA s. v.: L.M.) cu sensul de ‘ploaie rece’, ‘lapoviță’. În ALR SN III h 796 avem două ocurențe ale acestui termen, ambele în estul-sud-estul Munteniei în două puncte alăturate: 705: [III] *t''ic* și 723: *a dat un kic*⁸⁰. Deși pentru estul Munteniei și Dobrogea palatalizarea labialelor este un fenomen recunoscut în lucrările de specialitate, zona respectivă fiind caracterizată drept o prelungire a ariei palatalizante caracteristice subdialectului moldovenesc (*Tratat* 1984: 169–170; Turculeț 2002: 126), am considerat utilă o radiografie mai în profunzime a situației lingvistice din regiunea menționată, dat fiind faptul că aceleași lucrări de specialitate au constatat pentru perioada mai recentă o restrângere a fenomenului în discuție. În urma consultării mai multor hărți din volumul amintit, am putut constata că,

⁷⁷ V. Mării 2004: 71, unde exemplul citat este: *săžác > săjeac*; cf. și Avram 2014: 8.

⁷⁸ Deși DLR a documentat harta 790 din ALR SN III citată aici, dovadă fiind faptul că aceasta este menționată în dreptul variantei *mijgurá*, *Dicționarul tezaur* nu reține și varianta *mizgurá*, prezentă, de asemenea, pe harta în discuție.

⁷⁹ Faptul că numărul de ocurențe atestate în ALR SN și NALR. *Banat* sunt identice în cazul ambelor forme, deși, în mod normal, ne-am fi așteptat ca numărul acestor atestări să fie mult mai mare în seria NALR, ca urmare, în primul rând, a rețelei de puncte mult mai dese, se explică prin aceea că, dacă în ALR SN harta urmărește în mod direct răspunsurile la verbul chestionat, pe harta din NALR răspunsurile sunt obținute doar accidental, ca note suplimentare la substantivul corespondent chestionat. De altfel, această situație, când în seria ALR se urmărește un verb iar în seria NALR/ALRR se urmărește substantivul corespondent (sau invers), ne-a făcut să nu putem în multe cazuri generaliza unele observații realizate pe marginea unui asemenea material incongruent din punct de vedere al noțiunilor urmărite: în cazul de față, deși forma (*a*) *mižgura* apare doar în patru puncte din vestul Banatului, în condițiile în care în seria ALR SN tot mijlocul regiunii în discuție (patru din cele șase puncte cu răspunsuri pentru limba română) este acoperit de această formă, nu putem vorbi de o restrângere a ariei de folosire a formei verbale în discuție tocmai ca urmare a motivului indicat mai sus: în NALR. *Banat* cele patru forme au fost obținute ca răspunsuri suplimentare pe harta intitulată „lapoviță”, în timp ce răspunsurile din ALR SN se regăsesc pe harta „cerne ‘plouă mărunț’”, care a vizat, așadar, în mod direct verbul în discuție (a se vedea și discuția de mai jos, de sub § 3.2.2.).

⁸⁰ Transcrierile fonetice ale răspunsurilor care urmează sunt aproximative; am încercat să redăm cu fidelitate doar contextele palatalizate, care ne interesează în mod direct în analiza de față.

într-adevăr, situația palatalizării era una generalizată în cele două puncte. Astfel, pe harta 775 „pierde vremea degeaba” răspunsul în punctul 705 este [III] *ai t'erdú-vremea degeaba*, pe harta 776 „pierde-vară”, în același punct, avem răspunsul [III] *t'erde-vară*, pe harta 789 „a bătut grindina”, în punctul 705 avem răspunsul [III] *a bătú-t'átra*, iar în punctul 723 avem *a bătut kíatra*, pentru ca, în sfârșit, pe harta 807 „cade o stea” să avem în punctul 705 răspunsul [III] *a t'erít⁸¹ o stea*, iar în punctul 723 răspunsul *kere steaua*. În plus, pentru o documentare suplimentară a fenomenului, am apelat și la jurnalul lui Emil Petrovici – cel care a făcut anchetele pentru ALR II (ALR II. INTR.), de unde am aflat informații care confirmau faptul că în zonă se produce palatalizarea labialelor: „notarul [...] pretinde că între dânșii [locuitorii] întrebuințează numai forme palatalizate”; „femeile și copiii au labialele palatalizate” și că, în plus, la subiectul [III], cel care a dat răspunsurile pentru punctul 705, „*p, b, m* urmat de *i* [...] se palatalizează totdeauna” (ALR II. INTR.: 272). În aceste condiții, a fost posibilă confirmarea „literarizării” variantei *t'ic* sub forma *pic*, formă existentă în DLR și reținută ca atare și în DFA.

3. La capitolul accidentelor fonetice, considerate ca fonetisme mai mult sau mai puțin izolate, prezente atât în graiurile sudice, cât și în cele nordice, am identificat în materialul dialectal excerptat pentru DFA *proteza consonantică* a lui [s] în cazul variantelor *scârci*, ‘chiciură’ (DFA s. v. *CÂRCI*: A.B.) (sudul Dobrogei), *schidă* ‘chiciură’ (DFA s. v. *CHIDĂ*: E.T.) (Bucovina), *a sfulgera* ‘a fulgera’ (DFA s. v. *FULGERA*: E.T.) (Banat, Bucovina, sudul Moldovei, Muntenia), *a sflăcări* ‘a fulgera’ (ALR – MD IV h 523 pc. 831), acest fenomen fiind dublat de sonorizarea lui [s] prin asimilare la [v] următor în cazul variantei *zvlog* ‘lapoviță’ (ALR – MD IV h 526 pc. 777).

4. O problemă de fonetică ce implică, de data aceasta, și luarea în discuție a unor aspecte de fonetică istorică este dată de prezența termenului *flece* (DFA s. v.: E.T., C.F.) cu sensul de ‘lapoviță’ în DFA. Așa cum se știe, o problemă majoră a limbii literare a textelor românești vechi o constituie interpretarea valorii de diftong a slovei [ɬ] în poziție *e*, o problemă care rămâne și la ora actuală fără „un punct de vedere unanim acceptat”, aceasta chiar dacă „este sigur că, la nivelul graiurilor populare, fenomenul monoftongării diftongului *éa* la *é*, în poziție *-e*, a avut loc cel puțin cu două secole înainte de apariția primelor texte în limba română” (Arvinte 2004: IV)⁸².

În DA substantivul în discuție apare sub forma *fleace*, singura atestare fiind din *Lexiconul de la Buda* (LB), unde, într-adevăr, termenul apare transcris cu slova [ɬ] sub accent și cu sensul de ‘noroi’ (lat. *lutum molle*), sens la care DA adaugă și pe cel de ‘lapoviță’ (fără a indica, după cum am spus, o altă sursă pentru cel de al doilea sens).

În documentarea materialului dialectal am întâlnit termenul *fléce* (cu *ɛ* sub accent și cu velarizarea lui *e* final după africată: [ɛ̟]) într-un singur punct în nord-estul Crișanei: ALR SN III h 796 „ploaie amestecată cu zăpadă” pc. 349. În seria NALR/ALRR am găsit în volumul al III-lea din ALRR. *Maramureș*,

⁸¹ În *Tratat* (1984) singurele stadii de palatalizare atestate pentru *p + i* sunt *ph'* și *k'*, exemple cu stadiul final *t''* nefiind menționate.

⁸² Pentru o discuție mai largă asupra acestui fenomen, v. Ivănescu 2012: 196–211.

pe harta 666 „lapoviță”, doar termenul *flécere*, sinonim cu *fléce*, într-un singur punct: pc. 224, plus verbul *a flecui* ‘a cădea lapoviță’, în punctul 221, ambele puncte aflându-se în apropierea atestării semnalate de noi în ALR SN III. În aceste condiții, am apelat la arhiva NALR. *Crișana*, care ne-a confirmat existența termenului în trei puncte din nord-estul zonei: pc. 204, 206, 209 (punctul 206 fiind, de fapt, același cu punctul 349 din seria ALR SN !), toate cele trei forme având *e* deschis sau semideschis sub accent.

Pentru stabilirea formei cuvântului care urma să fie reținută în DFA, am luat în considerare două aspecte: a) existența unei tradiții grafice pentru epoca limbii române literare vechi de redare a lui *ę* prin [b] (*Lexiconul de la Buda*, prin anul apariției sale: 1825, aparține perioadei de tranziție a limbii române literare de la perioada veche către perioada modernă); b) singurele atestări ale termenului luat în discuție, în afara celei din DA (ce provine, cum spuneam, din *Lexiconul de la Buda*, un dicționar care, prin geneza sa, aparține din punct de vedere dialectal arealului nordic), provin din subdialectul crișean, pentru care știm că fenomenul *ę – e* este unul specific (*męre*, *pęre*, *čęre* etc., *Tratat* 1984: 289–290). Coroborând cele două informații, am optat pentru o creditare a noii „baze de date” construite cu ajutorul atestărilor din atlasele lingvistice, astfel încât în DFA forma reținută a fost *fléce*, aceasta reprezentând, așadar, stadiul final al unui proces de „literarizare”, care a presupus interpretarea unui „transliterări” inițiale în alfabet chirilic prin prisma unei realități fonetice existente la nivel dialectal în zona de circulație a termenului în discuție⁸³.

5. O altă situație de interpretare fonetică/grafică a unor lexeme din dicționare prin prisma atestărilor din atlase este și cazul cuvântului *căbușălă* (DFA s. v.: C.F., E.T.) cu sensul de ‘zăpușeală’, care apare în MDA sub forma *cabușălă*.

În atlase acest termen l-am găsit, mai întâi, în ALR SN V h 1502 „zăpușeală” pc. 64 – localitatea Ineu de pe Crișul Alb –, sub forma *căbușălă*. Secțiunea din *Chestionarul* NALR dedicată fenomenelor atmosferice nefiind încă publicată în NALR. *Crișana*, am apelat din nou la arhiva acestui atlas, unde termenul în discuție este prezent în nouă puncte de pe valea Crișului Alb: pc. 115 – 119, 121 – 124, ultimul punct din această serie fiind aceeași localitate Ineu din ALR SN. Referitor la formele fonetice existente în arhiva NALR. *Crișana*, doar într-un singur punct din cele nouă apare forma *cabușălă*, în alte două localități pentru prima vocală a termenului fiind atestate variante intermediare, între [a] și [ă].

Hotărâtor în privința formei ce avea să fie reținută în DFA a fost luarea în considerare a unui fenomen de natură fonetică, și anume deschiderea în poziție medială protonică a lui [ă] la [a], printr-un fenomen de asimilare regresivă: *barbát*, *matúșă*, *matásă*, *magár* etc., fenomen specific graiurilor bucovinene și celor nord-estice, însă prezent în stadii intermediare (exact cum este și cazul de față) și în Banat, Crișana și Maramureș (*Tratat* 1984: 211 – 212, 245, 293, 323). În aceste condiții, printr-o literarizare normală în acest caz, forma reținută pentru DFA a fost *căbușălă*, rectificându-se, astfel,

⁸³ Precizăm în acest context că pe harta menționată în acest paragraf din ALRR. *Maramureș*, pe lângă atestarea lui *flécere* de care am menționat deja (cu *ę* sub accent), mai există încă două atestări ale termenului *flêșteriță* (pc. 225, 231), ambele cu același *ę* sub accent, toate cele trei ocurențe ce atestă fenomenul *ę – e* fiind reținute în indicele volumului sub forma *flécere*, respectiv *flêșteriță*, lexeme conforme cu tradiția literarizării variantelor fonetice din atlase.

variantea dialectală existentă ca intrare independentă în MDA.

6. Una dintre sarcinile dificile pe care autorii DFA le-au avut în redactarea lucrării a constat în delimitarea și precizarea termenilor de bază în interiorul unor constelații de variante, această operație presupunând, nu de puține ori, regândirea soluțiilor propuse de lucrările de referință din lexicografia românească. Din punct de vedere alfabetic, litera Ț a reprezentat un adevărat câmp de încercare în acest sens, prin susținuta capacitate derivațională (la nivel fonetic, morfologic, lexical sau chiar semantic) a unor termeni din câmpul lexical al fenomenelor atmosferice, exemplu lui *țurțur* fiind cel mai elocvent în acest sens.

7.1. Mai întâi, s-a încercat sistematizarea unor corelații din DLR, unde, de exemplu, exista ȚĂȚĂȚĂRE s. f. v. *țârțar*: pentru că există lexemul *țârțără*, cu același sens și, mai ales, cu același gen feminin, s-a considerat mai importantă apartenența la gen decât locul accentului în determinarea lexemului de bază, astfel încât în DFA s-a optat pentru soluția ȚĂȚĂȚĂRE s. f. v. *țârțără*, această soluție fiind cu atât mai adecvată cu cât intrarea imediat următoare din acest dicționar: ȚĂȚĂȚĂĂ s. f. v. *țârțără* susține o dată în plus această opțiune⁸⁴.

7.2. O rectificare dublată de o completare a informației din DLR s-a realizat în cazul a altor doi termeni din aceeași sferă semantică (aflați chiar pe aceeași hartă) cu cazul prezentat anterior: *măzărîche* (DFA s. v.: A.B., L.M.) și *țârțărîche* (DFA s. v.: C.C), doi termeni care inclusiv formal sunt relaționați, dat fiind faptul că *țârțărîche* provine „de la *țârțără*, prin analogie cu *măzărîche*” (cf. DLR). Conform informațiilor din *Dicționarul tezaur*, forma de bază *țârțărîche* o avem în NALR – O II h 318 pc. 982, în timp ce varianta *țârțărîche* este prezentă în NALR – O II h 318 pc. 983. Confruntând volumul de atlas citat, am găsit următoarea situație: în punctul 982, plus 979 (două puncte alăturate) de pe harta citată avem forma *țârțărîchie*, în timp ce în punctul 983 avem forma *țârțărîchie*, așadar ambele forme numărând câte cinci silabe și nu patru, așa cum apare termenul consemnat în DLR.

Referitor la termenul *măzărîche*, dat fiind faptul că volumul literei M din DLR a fost publicat în 1965 iar volumul al II-lea din NALR. *Oltenia*, unde se află harta „măzărîche”, a apărut de-abia în 1970, singurul atlas publicat consultat pentru sensul atmosferic⁸⁵ al termenului a fost ALR SN III h 797 „mielușei”. Pe această hartă, pe lângă formele *măzărîcă* și *măzărîche*, există, totuși, și o formă *măzărîchie* (pc. 791) pentru care finalul a fost subliniat chiar de autorul-anchetator („măzărîkîe”), fapt care în sistemul de transcriere ALR/NALR „arată că anchetatorul a auzit bine sunetele sau cuvintele subliniate, deși acestea par neobișnuite” (*Chestionar* 1963: 167). Așadar, și aici avem o formă cu cinci silabe pe care DLR nu o reține în paragraful dedicat variantelor. În plus, consultând NALR – O II h 318 „măzărîche”, am găsit încă patru atestări ale acestei forme: pc. 919, 925, 975, 977 – primele două situate

⁸⁴ Varianta *țârțără* nu este atestată în DLR, deși în redactarea volumului Ț a fost documentată și harta 318 „măzărîche” din volumul al II-lea al NALR. *Oltenia*, acolo unde apare această variantă în punctul 923, o dovadă în acest sens fiind tocmai prezența variantei *țârțără* în *Dicționarul tezaur*, care este atestată în punctul 952, imediat deasupra punctului 923.

⁸⁵ Pentru sensul de ‘borceag’ răspunsurile se găsesc în ALR SN I h 143, unde întâlnim termeni precum *măzăre*, *măzărîcă*, *măzărîche*.

„în oglindă”, peste râul Olt, față de punctul din ALR SN –, plus o atestare a variantei *mezeríchie*, în punctul 980. În acțiunea noastră de documentare am beneficiat și de apariția, între timp, a volumului aferent câmpului nostru lexical de interes din zona Munteniei și Dobrogei: ALR – MD IV, unde, la pagina 154, apare publicat materialul necartografiat „măzăríche”, ce atestă un număr de 29 de ocurențe (sudul și vestul regiunii) pentru forma *măzăríchie*, două ocurențe (pc. 789, 811) pentru forma *mezeríche* și o ocurență (pc. 757) pentru forma *mezeríchíe*.

Sistematizând informațiile referitoare la cei doi termeni din punctul de vedere al sistemului derivațional al limbii române, avem următoarea situație: *măzăríche/măzăríchíe/mezeríche/mezeríchíe* vs. *țărțăríche/țărțăríchíe/–/țărțăríchíe*, unde se poate observa că singura variantă care lipsește (cel puțin deocamdată!) din paradigmele analizate aici este *țărțăríche*.

8. Tot de o rectificare (de natură grafică, însă și cu relevanță fonetică) pe care o introduce DFA este vorba și în cazul verbului *a lăbăgtătui* (DFA s. v.: L.M.), prezent în DLR. Aici, forma de „prez. ind.” specificată sub verb este *lăbăgtuiesc*, care presupune, refăcând traseul morfologic dinspre modul indicativ înspre modul infinitiv, o formă de infinitiv *a lăbăgtui* și nu *a lăbăgtătui*, cum a fost reținută, pe bună dreptate, în DLR pe baza materialului dialectal din ALR SN III h 791 pc. 574. În plus, contextul din punctul respectiv redat în DLR este „lăbăgtătuește o țâr de vânt”, unde formei verbale îi lipsește un [i] semivocalic, prezent în informația din atlas și specifică verbelor de conjugarea a IV-a, cum este cazul de față. DFA reface aceste scăpări, reținând forma completă („lăbăgtătuieste”) a exemplului din atlas în corpul articolului și precizând, în același timp, forma corectă de prez. ind. pers. 3 („lăbăgtătuieste”) în paragraful dedicat informațiilor gramaticale.

2.2. Componenta morfologică

Analiza materialului dialectal la nivel morfologic scoate în evidență același grad ridicat de variație a informației gramaticale, manifestată în primul rând la nivelul flectivelor, fie ele verbale sau nominale.

1. Un prim exemplu în acest sens îl reprezintă situația existentă în ALR SN III h 791 „adie vântul”, unde am atestat următoarea variație a formelor verbale: *ábură* (vântul), în pc. 47 (Banat) și 836 (Oltenia), *abureáză* (vântul), în pc. 365 (Bucovina), și *aburéște* (vântul), în pc. 682 (Dobrogea), 514, 531, 537, 551 (toate în centrul Moldovei), 284, 334 (Crișana); de asemenea, avem *adíe* (vântul), în Dobrogea, Muntenia, estul Olteniei, sud-estul și nordul Transilvaniei, nord-estul Crișanei, plus *adiéște* (vântul), în pc. 414, 520 (ambele în estul Moldovei). Situația prezentată aici confirmă, în bună măsură, comentariul lui Sextil Pușcariu de sub verbul AMEȚI din primul tom al DA (A–B), unde susținea că Banatul și Transilvania „au aversiune împotriva sufixelor *-esc* și *-ez*”.

Pe harta anterioară celei menționate mai sus – ALR SN III h 790 „cerne ‘plouă mărunț’” – avem *țărâie*, în pc. 130 (sudul Transilvaniei), 219 (nordul Transilvaniei), dar și *țărâiește*, în pc. 260 (nordul Transilvaniei), 334, 349 (ambele în nordul Crișanei); de asemenea, avem *bureáză*, în pc. 520, 551 (nordul Moldovei), 987 (sudul Dobrogei), 182 (sud-estul Transilvaniei), 848 (vestul Olteniei), în acest ultim punct răspunsul fiind în variație liberă cu forma *búră* – variație prezentă, așadar, la același informator.

Pe harta 799 „fulguiește” din același atlas avem forma *fulguiéște* (*fulgăiește*) în pc. 514, 531, 551 (toate în Moldova), 728, 762 (nordul Munteniei), dar și *fúlguie*, în pc. 537 (centrul Moldovei) și 784 (nord-vestul Munteniei). Preluând comentariul lui Pușcariu menționat mai sus și generalizând informația

relativ sumară de pe aceste trei hărți, am putea spune că regiunea cu „aversiunea” cea mai redusă la flectivele verbale pare a fi Moldova.

În sfârșit, un ultim exemplu extrem de relevant pentru fenomenul analizat aici se găsește pe două hărți care cumulează răspunsurile aceleiași întrebări din *Chestionarul* NALR: 1543 „se crapă de ziuă”. În NALR – O II h 790, în nord-estul Olteniei există trei puncte alăturate unde întâlnim trei forme de persoana a 3-a ale acestui verb diferite: *se gîră de ziuă* (pc. 901), *să gurează de ziuă* (pc. 904), *să gurește de ziuă* (pc. 909). Interesant este faptul că într-o zonă apropiată și situată „în oglindă” cu cea din Oltenia, peste râul Olt, în nord-vestul Munteniei, găsim în ALR – MD IV h 504 alte trei puncte unde situația morfologică a verbului discutat este identică: *să gurează de ziuă* (pc. 671), *să gîră de ziuă*, *să gurează de ziuă* (a doua formă prezentă în notă) (pc. 672), *să zărește de ziuă*, *să gurește de ziuă* (al doilea răspuns aflat, de asemenea, în notă) (pc. 678). Așadar, într-o zonă relativ redusă ca suprafață întâlnim în șase puncte învecinate o variație maximă din punctul de vedere al sufixelor verbale pentru același verb, într-un punct din cele șase existând o astfel de variație chiar la același informator.

2. Variația flectivelor verbale pentru ind. prez. pers. 3 din materialul dialectal documentat pentru DFA merge în paralel cu oscilația verbelor între diferite conjugări, în special între conjugarea I și conjugarea a IV-a. Dăm în cele ce urmează câteva exemple în acest sens, cu precizarea că multe dintre infinitivele enumerate sunt atestări noi în raport cu materialul din DA/DLR/MDA (vezi și lista de termeni de sub § 2.2.3.1.): *a abura/a aburi*, *a băbura/a băburi*, *a bura/a burăi*, *a burhăia/a burhăi*, *a chida/a chidui*, *a flăcăra/a flăcări* (aici cu sensuri diferite), *a flutura/a fluturi*, *a se gura/a se guri*, *a (se) întroiena/a (se) întroieni*, *a mizgura/a mizguri*, *a nuvera/a nuveri*, *a slotă/a sloti (a slotăi)*.

3. Și grupul nominal prezintă variații ale flectivelor, în primul rând la nivelul desinențelor de plural, acest fapt generând inclusiv variații ale genului. Un exemplu în acest sens este cel al substantivului *ciubúc* ‘țurțur’ care în arhiva DFA de material dialectal prezintă următoarele forme de plural: *ciubúce* (ALR – MN IV h. 530), *ciubúcuri* (ALR – MN IV h. 530 pc. 763), dar și *ciubúci* (NALR – MB V ms. [1615] pc. 600), deci cu o schimbare de gen în cazul acestui ultim exemplu. Pe aceeași hartă din ALR – MD IV avem și termenul *țufurói* cu pluralul majoritar *țufuroáie*, dar am atestat și omonimia singular-plural: *țufurói*; ~. Primul răspuns de pe hartă reprezentând, conform manierei în care a fost adresată întrebarea, pluralul termenilor înregistrați, am atestat în două puncte învecinate (pc. 809, 810) inclusiv o variație a formulării singularului: *țufuroáie*; *țufurúi*, [k] *țufurói*, unde [k] este un simbol care „pus înaintea unui răspuns, arată că informatorul s-a corectat” (*Chestionar* 1963: 168).

O situație aparte din punctul de vedere al variației desinențelor de plural există în cazul substantivului *omăt* cu sensul de ‘troian’, pentru care am atestat următoarele forme: *omături* (NALR – O II h 315 pc. 901), *omăți* (NALR – B III h 528 pc. 16), *oméți* (NALR – O II h 315 pc. 904, ALR – MD IV h 527 pc. 672, 673, 674, NALR – B III h 528 pc. 49, 67), *ométe* (ALR – MD IV h 527 pc. 833, NALR – B III h 528 pc. 82) și *ométe* (NALR – B III h 528 pc. 82) – ultimele două variante fiind, după cum se poate observa, în variație liberă la același informator. Din punctul de vedere al desinențelor, substantivul analizat variază inclusiv la singular, unde există o concurență a două forme: *omăt* și *ométe*, ultima formă fiind derivată cu sufixul *-ete*, specific ariilor dialectale sudice. Menționăm că o situație relativ similară se regăsește și în cazul substantivului *năméte*, unde avem, pe de o parte, plurale precum *năméți* (general prezent într-o arie

care cuprinde jumătatea de vest a Munteniei, Oltenia și sudul Banatului), *năméțuri* (NALR – O II h 315 pc. 920) sau *năméțe* (ALR – MD IV h 527 pc. 675), dar și aceeași concurență la singular între *năméte* și *năméț*, prezentă și la substantivul analizat anterior⁸⁶.

2.3. Componenta lexicală

Pentru orice lucrare lexicografică problema variantelor (lexicale, afixale, frazeologice etc.⁸⁷) reprezintă o provocare. Pentru studiul de față problema menționată este cu atât mai complexă cu cât acesta are ca obiect de analiză *materialul dialectal* prezent în DFA – un material care reprezintă prin excelență terenul de manifestare a variației lingvistice la toate nivelurile: fonetic, lexical, morfologic, semantic sau frazeologic. În continuare vom da, mai întâi, un inventar pe diferite categorii al variantelor întâlnite și reținute pe parcursul procesului de documentare a elementului dialectal din DFA, după care vom prezenta unele situații particulare, care au presupus un proces mai laborios de analiză lingvistică.

1. Una dintre principalele contribuții rezultate în urma documentării materialului dialectal pentru DFA o reprezintă atestarea unor variante și termeni neînregistrați în DA/DLR, MDA sau DGDS (această din urmă lucrare teaurizând, așa cum am mai menționat în acest studiu, materialul dialectal aferent graiurilor sudice). După cum se poate observa și din simpla enumerare a cuvintelor care vor urma, porțiunea din alfabet cea mai bine reprezentată de aceste atestări corespunde volumelor de dicționar din seria DA, care, fiind publicate în perioada 1913–1944, nu au reușit să valorifice materialul dialectal publicat în *Atlasul lingvistic român* (1938–1942), cu atât mai puțin cel publicat în seria nouă a acestuia (ALR SN, vol. I–VII, 1956–1972). În ceea ce privește materialul dialectal arhivat și publicat de seria atlaselor lingvistice regionale (NALR/ALRR), acesta a putut intra în circuitul DLR odată cu apariția primelor volume din seria menționată (NALR. *Oltenia*, vol. I, 1967, ALRR. *Maramureș*, vol. I, 1969), existând, în mod firesc, o condiționare a dimensiunii arhivei de atestări dialectale pentru fiecare volum în parte din seria DLR de către situația publicării efective a atlaselor regionale la momentul efectuării operației de documentare pentru aceste volume. Dăm în continuare, în ordine alfabetică, seria variantelor⁸⁸ și a termenilor (inclusiv sensul) atestați în timpul documentării pentru DFA⁸⁹ la care am făcut referire mai sus, cu precizarea că din zona graiurilor sudice nu vom reține decât acei termeni care nu au fost înregistrați în DGDS, deși aceștia apar în cele două atlase lingvistice care acoperă zona în discuție: ALRR. *Muntenia și Dobrogea* și NALR. *Oltenia* (cum ar fi, de exemplu, cazurile lui *brumăroacă* (plus

⁸⁶ Aspectul care ne-a interesat în cazul de față fiind doar variația flectivelor nominale, nu am mai adus în discuție pleiada de variante fonetice și lexicale ale celor doi termeni analizați aici, variante atestate atât pentru forma de singular, cât și pentru cea de plural, toate acestea putând fi urmărite pe cele trei hărți menționate în analiză.

⁸⁷ O abordare sintetică a subiectului se găsește în lucrarea lui Moroianu 1998.

⁸⁸ În ceea ce privește variantele noi atestate în DFA, acestea sunt atât variante ale unor termeni deja prezenți în DA/DLR, cum ar fi, de exemplu, *lăcoviță* și *lăscăviță* pentru *lăpoviță*, cât și variante ale unor termeni noi introduși de DFA: *bromoroacă*, *brumoroacă*, *brumuroacă*, *brumuroágă* pentru *brumăroacă*.

⁸⁹ Vom da atestările din atlase, în maniera de citare specifică DFA, doar pentru termenii sau variantele care, din diferite rațiuni de natură lexicografică, nu au fost reținuți(/-te) în dicționarul de față.

variante) sau *măzărói*): *ârșiță* ‘arșiță’⁹⁰ (NALR – MB V ms. [1614] pc. 579), *băbureală* ‘lapoviță’, *bălhă* ‘ceață’ (ALR – M III h 665 pc. 221, 222), *bămburică* ‘lapoviță/măzărîche’⁹¹ (NALR – B III h 529 pc. 15, ib. h 530 pc. 15), *băznărie* ‘ceață’, *brișcăi* ‘a frișcăi’⁹², a lapovița’, *băhlă* ‘ceață’ (NALR – MB V ms. [1594] pc. 482, ib. [1605] p. 482), *băhliță* ‘ceață’ (NALR – MB V ms. [1605] pc. 492), *bâzgoaie* ‘ploaie mărunță’ (ALR SN III h 790 pc. 64), *bolbori* ‘a volburi, a troieni’ (NALR – B III h 528 pc. 51), *bolbură* ‘volbură, vârtej de vânt’ (ALR SN III h 794 pc. 872), *brâzgăi* ‘a cădea lapoviță/măzărîche’ (NALR – MB V ms. [1607] pc. 463, ib. [1613] pc. 463), *bromoroacă* ‘chiciură’, *brumăroacă* ‘chiciură’, *brumoroacă* ‘chiciură’, *brumuroacă* ‘chiciură’, *brumuroagă* ‘chiciură’ (NALR – MB V ms. [1614] pc. 579), *budeliște* ‘arșiță’ (NALR – MB V ms. [1563] pc. 473, 474), *buhái*⁹³ ‘burhai, ceață’ (ALR – MD IV h 525 pc. 689, 764, ALR SN III h 795 pc. 157), *búhliță* ‘ceață’ (NALR – MB V ms. [1605] pc. 623), *buhoreală* ‘arșiță’ (NALR – MB V ms. [1563] pc. 623), *bujálă* ‘arșiță’, *bújniță* ‘ceață’ (ALR SN III h 795 pc. 141), *bumburi* [pl.] ‘măzărîche’ (NALR – B III h 530 pc. 52, 78, 81), *bumburái* [pl.] ‘măzărîche’ (ALR SN III h 797 pc. 76, NALR – B III h 530 pc. 54, 63, 82), *burágă* ‘buracă, ceață’, *buráică* ‘buracă, ceață’ (NALR – B III h 526, ib. v h 792 pc. 40, 52), *buráucă*⁹⁴ ‘buracă, ceață’ (NALR – O II MN 275 [1605] pc. 935, 938), *burburái* [pl.] ‘măzărîche’ (NALR – B III h 530 pc. 58), *burnizá* ‘a lapovița’ (NALR – MB V ms. [1607] pc. 479), *buroáică* ‘buracă, ceață’ (NALR – B III h 526 pc. 60), *cețarie* ‘ceață’, *chiciurá* ‘a cădea chiciură’ (NALR – MB V ms. [1614] pc. 624), *chiciureală* ‘chiciură’ (NALR – MB V ms. [1614] pc. 624), *chiclă* ‘chiciură’ (NALR – MB V ms. [1614] pc. 524), *chíde* ‘chidă’ (NALR – MB V ms. [1613] pc. 482, ib. [1614]), *chiduí* ‘a cădea chidă’ (NALR – B III h 529 pc. 78), *chílie* ‘chidă, promoroacă’ (NALR – MB V ms. [1614] pc. 531), *chit* ‘chidă, chiciură’ (ALR – MD IV MN 156, [1614] pc. 835), *chiúciurá* ‘lapoviță’ (NALR – MB V ms. [1607] pc. 601), *cícur* (în sintagma *cícuri de gheață*) ‘țurțur’ (NALR – MB V ms. [1615] pc. 558), *ciorciorúș* ‘țurțur’, *ciúcurá* ‘chiciură’ (NALR – MB V ms. [1614] pc. 499), *cocăială* ‘arșiță’ (NALR – MB V ms. [1563] pc. 653, 655), *cocârbău* ‘curcubeu’, *cocăște* ‘arșiță’ (NALR – MB V ms. [1563] pc. 667), *cócniță* ‘arșiță’ (NALR – MB V ms. [1563] pc. 548), *cócut* ‘arșiță’ (NALR – MB V ms. [1563] pc. 658), *cohneală* ‘arșiță’ (NALR – MB V ms. [1563] pc. 468), *coláre* ‘troian’ (NALR – MB V ms. [1608] pc. 669), *corcobău* ‘curcubeu’, *corcobéu* ‘curcubeu’, *cordău* ‘curcubeu’, *cucurbău* ‘curcubeu’, *cucurbél* ‘curcubeu’, *cucurbeciói* ‘curcubeu’,

⁹⁰ Dăm sensul inclusiv după variante, care, fiind redat de cele mai multe ori prin chiar termenul de bază, face astfel transparentă legătura între cele două cuvinte.

⁹¹ Când un termen sau o variantă are două sau mai multe sensuri, acestea vor fi menționate prin separare cu „/”.

⁹² În cazul unor variante mai puțin transparente semantic pentru cititorul obișnuit, dăm la sens mai întâi lexemul de bază, care să certifice astfel statutul de variantă a formei reținute, care este dublat apoi de un termen din fondul lexical comun al limbii române.

⁹³ Fiind o variantă neatestată încă a termenului *burhái* ‘ceață’, am inclus-o în acest paragraf, în ciuda omonimiei cu substantivul ce desemnează animalul cu același nume din subfamilia bovinelor. În plus, nici în DGDS nu există varianta *buhái* cu sensul de ‘ceață’ sub intrarea *BURHAI*, aici fiind vorba în mod evident de o scăpare a redactorilor în timpul documentării materialului dialectal, din moment ce chiar primul sens de sub *BURHAI* este cel de ‘ceață’.

⁹⁴ DGDS preia greșit informația din NALR. *Oltenia* și glosează termenul sub *burávcă*, această formă neexistând, practic, pe planșa la care se face trimitere.

curcubéc ‘curcubeu’ (ALM I/1 h 44 pc. 94), *curcubéos* ‘curcubeu’ (ALM I/1 h 44 pc. 124), *curcubés* ‘curcubeu’, *curcubét* ‘curcubeu’, *curcubóu* ‘curcubeu’, *cúrcu-bóului* ‘curcubeu’, *curcubétă* ‘curcubeu’, *fâșcálă* ‘lapoviță’ (NALR – B III h. 529 pc. 22), *fâșíc* ‘țurțur’, *ferfeleágă* ‘lapoviță’, *flăcăr* ‘fulg’, *flăcări* ‘a fulgui’, *fleáscotiță* ‘lapoviță’, *flécere* ‘lapoviță’, *flêșteriță* ‘lapoviță’, *flizgău* ‘lapoviță’, *flizguí* ‘a lapovița’, *flocălău* ‘fulg mare’, *flocăli* ‘a fulgui’, *foșitură* ‘troian’ (ALR – M IV MN 328, [1608] pc. 221), *flotici* ‘a fulgui’, *flúștiur* ‘fulg’, *flúștur* ‘fulg’, *flúșture* ‘fulg’, *fluturí* ‘a fulgui’, *frișcăi* ‘a lapovița’, *frâșcăi* ‘a lapovița’, *frâșcăiálă*⁹⁵ ‘lapoviță’, *gríndire* ‘grindină’, *iniá* ‘a cădea inie, chiciură’ (NALR – B III h. 531 pc. 73), *închidá* ‘a se lăsa chidă’, *înfocăciune* ‘arșiță’, *innădúv* ‘arșiță’, *innemețit* ‘nămețit’ (ALR – MD IV h. 527 pc. 711), *însărin* ‘senin’, *însturá* ‘a stura’, *întroiená* ‘a întroieni’ (NALR – MB V ms. [1608] pc. 633, 638), *învurticúș* ‘vârtej’, *jlăpiță* ‘lapoviță’, *lăboviță* ‘lapoviță’ (NALR – MB V ms. [1607] pc. 490), *lăcoviță* ‘lapoviță’, *lapoví* ‘a lapovița’ (NALR – MB V ms. [1607] pc. 531, 598, ib. [1613] pc. 548), *lămboviță* ‘lapoviță’ (NALR – MB V ms. [1607] pc. 501), *lăscăviță* ‘lapoviță’⁹⁶, *măzăríchie*⁹⁷ ‘măzăríche’, *măzărói* ‘măzăríche’, *mezeríchie* ‘măzăríche’, *mizgurá* (a mizgui, a lapovița), *năbúș* ‘arșiță’, *năbúh* ‘arșiță’, *năiméte* ‘nămete’, *năoreálă* ‘noreală’, *nooreálă* ‘noreală’, *nóuăr* ‘nor’ (NALR – MB V ms. [1594] pc. 538, 621, 633), *nóure* ‘nor’ (NALR – B III h 521 pc. 12, 23, 71), *nuvăreálă* ‘noreală’, *nuverá* ‘a (se) înnora’, *opoáre* ‘hupoare, arșiță’, *păclă* ‘pâclă’ (ALR – M III h. 665 pc. 232, 235, 236), *păsăllău* ‘măzăríche’ (NALR – MB V ms. [1613] pc. 585), *píclă* ‘pâclă’ (ALR – M III h. 665 pc. 237), *plizgái* (în sintagma *plizgai de omăt*) ‘lapoviță’ (NALR – MB V ms. [1607] pc. 468), *plourá* ‘a burnița’ (NALR – MB V ms. [1595] pc. 523), *poléjniță* ‘poledită’, *polévniță* ‘poledită’, *polúcie* ‘policie’ (NALR – MB V ms. [1613] pc. 583), *posomór* ‘arșiță’, *prápurá* (în sintagma *a da cu prapură*) ‘măzăríche’ (NALR – B III h. 530 pc. 74), *prășcói* ‘prășcău, lapoviță’, *prepesténie* ‘furtună’ (ALR SN III h. 788 pc. 141), *premúg* ‘chiciură’ (ALR – M III h. 668 pc. 227), *preșcău* ‘prășcău, lapoviță’, *promuroácă* ‘promoroacă’ (NALR – MB V ms. [1614] pc. 616), *prumuroácă* ‘promoroacă’ (NALR – MB V ms. [1614] pc. 637), *prooroácă* ‘lapoviță’ (NALR – MB V ms. [1607] pc. 492), *róo* ‘rouă’, *săriná* ‘a (se) însenina’, *scloată* ‘zloată’, *seliná* ‘a (se) însenina’, *sflăcări* ‘a fulgera’ (ALR – MD IV h 523 pc. 831), *sloieréte* ‘sloiete, țurțur’ (NALR – B III h. 532 pc. 18), *slotái* ‘a slotă’, *slotí* ‘a slotă’, *streș* ‘chiciură’ (NALR – B III h. 532 pc. 12), *sturitură* ‘chiciură’ (NALR – MB V ms. [1614] pc. 577), *suleghiță* ‘sulughiță, țurțur’ (ALR – MD IV h. 530 pc. 883), *șlăpiță* ‘lapoviță’, *ștrei* ‘lapoviță’ (NALR – B III h. 529 pc. 68), *tuceávină* [trans. fon.: „tușávină”] ‘ploaie mărunță’ (NALR – B III h. 521 pc. 3), *tichie* ‘chidie, chiciură’ (NALR – MB V ms. [1614] pc. 518), *țărțăr* ‘țârțar, măzăríche’, *țărțără*

⁹⁵ Se poate observa din lista termenilor enumerați marea „productivitate” lexicografică a literei F în special cu referire la domeniile precipitațiilor și depunerilor, bogăția terminologică a acestei serii alfabetice fiind motivată, așa cum am menționat deja, și de faptul că litera în discuție aparține, din punct de vedere lexicografic, seriei DA a *Dicționarului tezaur al limbii române*, serie a cărei variantă actualizată nu a fost încă publicată.

⁹⁶ Deși DLR a documentat în redactarea termenului *lapoviță* atât NALR. *Oltenia*, cât și NALR. *Banat*, sub respectivul termen nu apar cele două variante menționate aici.

⁹⁷ Chiar dacă această variantă apare în DGDS, ea a fost reținută în acest dicționar doar cu referire la planta omonimă și nu la sensul meteorologic de aici, motiv pentru care am introdus-o în această serie.

‘țârțără, măzăriche’, *țârțărîchie* ‘țârțărîche, măzăriche’, *țârțărîni* ‘a cădea măzăriche’ (NALR – MB V ms. [1613] pc. 466), *țârțărî* ‘a cădea măzăriche’ (NALR – MB V ms. [1613] pc. 477), *țârțărîchie* ‘țârțărîche’, *țorțolóc* ‘țurțur’ (NALR – MB V ms. [1615] pc. 512), *țubucán* ‘țurțur’ (NALR – MB V ms. [1615] pc. 516), *țupurúmb* ‘țurțur’ (NALR – MB V ms. [1615] pc. 498), *țurlúc* ‘țurțur’ (NALR – MB V ms. [1615] pc. 530, 553, 600), *țurțărî* ‘a cădea măzăriche’ (NALR – MB V ms. [1613] pc. 469), *țurțulói* ‘țurțur’, *țurțulúg* ‘țurțur’ (NALR – MB V ms. [1615] pc. 525), *țurțulúș* ‘țurțur’, *țurțurós* ‘țurțur’, *țurțuríg* ‘țurțur’ (NALR – MB V ms. [1615] pc. 584, ALR – MD IV h 530 pc. 760), *țurțurlúi* ‘țurțur’ (NALR – MB V ms. [1615] pc. 515)⁹⁸, *uscăcîme* ‘uscăciune, secetă’ (ALM I/2 h 332 pc. 225, 226, 235), *uscăciúme* ‘uscăciune, secetă’ (ALM I/2 h 332 pc. 26, 92, 94, 113, 223), *uscăciúmie* ‘uscăciune, secetă’ (ALM I/2 h 332 pc. 183), *uscăciúnie* ‘uscăciune, secetă’ (ALM I/2 h 332 pc. 227), *vicóală* ‘viscol’ (NALR – MB V ms. [1608] pc. 488), *vicórniță* ‘troian’ (NALR – MB V ms. [1608] pc. 494), *viscolít* [subst.] ‘troian’ (NALR – MB V ms. [1608] pc. 495), *víscul* ‘troian’ (NALR – MB V ms. [1608] pc. 464, 467⁹⁹), *vulturít* (adj., despre zăpadă) ‘troienit’ (NALR – B III h 528 pc. 64), *zădáu* ‘zăduf’, *zădușálă* ‘zăpușeală’ (NALR – B III h 514 pc. 77), *zăzdúf* ‘zăduf’ (NALR – MB V ms. [1563] pc. 583), *zăpoșálă* ‘zăduf’ (NALR – MB V ms. [1563] pc. 648), *zdrumțurúi* [pl.] ‘măzăriche’ (NALR – B III h 530 pc. 92), *zgrunzurúi* [pl.] ‘măzăriche’ (ALR SN III h 797 pc. 235), *zurzúc* ‘țurțur’ (NALR – MB V ms. [1615] pc. 568), *zurzurúi* [pl.] ‘țurțurei, măzăriche’ (ALR – M III h 670 pc. 235).

2. În DLR există, ca și în DGDS, termenii *sloiete* și *sloiț* cu sensul de ‘țurțur’ ca două intrări separate, ambii termeni fiind considerați ca provenind de la același radical (*sloi*) cu două sufixe derivative diferite.

În atlase acești termeni apar mai întâi în ALR SN III h 801 „țurțuri (de gheață)”: *sloiete* în punctele 53 (sud-vestul Crișanei), 27, 29 (aici în varianta *stloiéte*), 47 (toate trei în Banat), 105 (sud-vestul Transilvaniei), 833, 836, 876 (vestul și centrul Olteniei), iar *sloiț* într-un singur punct: 36 (vestul Banatului)¹⁰⁰.

⁹⁸ Chiar dacă, spre deosebire de litera F, volumul dedicat literei Ț din DLR a fost publicat mult mai recent, în 1994, există și în acest caz o lacună de documentare pe partea atlaselor lingvistice publicate după acest an, fapt ce se traduce printr-un număr de atestări de variante și termeni noi încă și mai mare în raport cu cel de la litera F, ceea ce a făcut ca travaliul redacțional al echipei DFA pentru litera Ț să fie unul extrem de dificil.

⁹⁹ În legătură cu această variantă, ținem să precizăm că informatorii din cele două localități sunt huțuli.

¹⁰⁰ Menționăm faptul că în punctul 2 din sud-estul Banatului există forma *sloiț*, fără însă a fi precizată și forma de singular a acestui termen (ordinea obținerii răspunsurilor la întrebarea indirectă este, așa cum se poate observa pe hartă, mai întâi forma de plural și apoi forma de singular), așa încât răspunsul din acest punct este irelevant pentru stabilirea formei de singular care ne interesează în cazul de față. În acest context facem câteva completări/precizări/rectificări ale informației existente în DLR în cuprinsul celor două intrări luate în discuție în acest paragraf. Mai întâi, în ambele cazuri este menționat ca sursă bibliografică doar ALRM SN II h 618, o hartă sintetică ce folosește doar simboluri policrome, și nu și sursa originală ce a stat la baza acestei hărți, și anume ALR SN III h 801, doar aceasta din urmă conținând transcrierile fonetice absolut necesare demersului lexicografic; apoi sub *SLOIÉTE*, apare varianta *stloiéte* cu o atestare în punctul 2 din ALRM, fapt infirmat prin consultarea celor două hărți sub două aspecte: a) varianta corectă nu este *stloiéte*, ci *stloiéte* (o posibilă „metateză redacțională” involuntară; interesant este că la menționarea variantelor ca intrări separate în DLR, varianta este transcrisă de

În seria NALR/ALRR cei doi termeni sunt atestați în NALR – B III h 532, NALR – O II h 320 și ALR – MD IV h 530, cu următoarele precizări: în Banat cei doi termeni reprezintă răspunsurile majoritare, confirmând, astfel, situația din ALR SN, termenul *sloiete* având un număr de ocurențe de peste două ori mai mare decât termenul *sloieț*; în Oltenia cei doi termeni au un număr de 15 ocurențe în nordul și estul regiunii (fiind deja minoritari în comparație cu celelalte răspunsuri obținute la întrebarea urmărită), dintre care doar una singură este pentru *sloieț*; în Muntenia există doar trei atestări ale termenului *sloiete* în zona de vest a regiunii, așezate „în oglindă” cu atestările din estul Olteniei, de-o parte și de alta a râului Olt.

Coroborând situația diatopică a celor doi termeni, unde *sloiete* este net majoritar în raport cu *sloieț*, atât în zonele specifice de apariție a acestor doi termeni (Banat), cât și ca expansiune areală efectivă, cu situația acestora din DLR, unde atât baza documentară a atestărilor, cât și sfera semantică a lui *sloiete* este mai bogată decât cea a lui *sloieț*, în DFA (DFA s.v: A.B.) s-a optat pentru a considera pe *sloieț* drept o variantă a lui *sloiete*, mai precis: un singular refăcut după forma de plural a acestuia din urmă.

3. O situație oarecum similară cu cea prezentată anterior este cea a termenului *scuț*, cu același sens de ‘țurțur’.

În DLR apare doar forma *scuț*, cu pluralul *scuți*. La nivel atlaselor lingvistice publicate, termenul este atestat mai întâi în ALR SN III h 801 „țurțuri (de gheață)” în două puncte (conform întrebării, primul răspuns reprezintă forma de plural iar cel de al doilea a fost dat pentru singular): punctul 762: *scuțⁱ dă ghiță*; *scuț^u* și punctul 784: *scuț*; ~, forma de singular fiind, așadar, în ambele cazuri *scuț*. Consultând ALRR. *Muntenia* (vol. IV, h. 530), am constatat apariția unei forme de singular *scut* majoritară de data aceasta în raport cu forma *scuț*: singularul *scut* apare pe această hartă într-un număr de opt puncte (pc. 673, 674, 675, 677, 678, 681, 686, 705), în timp ce forma *scuț* apare numai în șapte puncte (pc. 676, 680, 684, 685, 693, 697, 707)¹⁰¹, forma *scut* mai având o atestare și în Oltenia: NALR – O II h 320 pc. 985.

Dacă analizăm informațiile din punct de vedere diacronic, *scut* pare să fie un singular refăcut într-o etapă ulterioară după forma de plural *scuțⁱ*, această ipoteză fiind susținută atât de datele din atlase (în ALR SN apare doar forma de singular *scuț* și de-abia în atlasele din seria NALR/ALRR, deci ulterior momentului ALR, apare forma *scut*), cât și de cele din DLR, care nu atestă deloc forma *scut*. În sfârșit, un alt argument relevant pentru această ipoteză îl constituie confruntarea în diacronie a răspunsurilor obținute la o distanță de aproximativ 40 de ani în cele două puncte din ALR SN: dacă în punctul 784 din rețeaua ALR răspunsul a fost, așa cum am precizat mai sus, *scuț*; ~, în același punct (punctul 674 din rețeaua NALR/ALRR de data aceasta) răspunsul după aprox. patru decenii este *scuțⁱ*; *scut*, deci cu singularul deja refăcut după forma de plural, în timp ce în celălalt punct din ALR SN, 762, răspunsul din ALRR. *Muntenia*

data aceasta corect: STLOIÉTE, de aici rezultând un „quid pro quo” derutant: varianta *stlioéte* de sub SLOIÉTE nu există ca intrare separată în DLR, după cum nici intrarea separată STLOIÉTE, reținută, pe bună dreptate, din atlas, nu există în DLR ca variantă sub SLOIÉTE); b) atestarea corectă pentru această variantă nu este punctul 2, ci punctul 29.

¹⁰¹ În punctul 710 de pe aceeași hartă avem răspunsul *scuțⁱ*; *scúte* (deci un singular *scúte*), probabil o analogie după modelul *sloiéț*; *sloiéte*.

și Dobrogea (pc. 698) este total diferit de data aceasta: *sloi*; ~.

În urma acestor observații, DFA a reținut singularul *scut* (DFA s.v: A.B.) ca variantă a lui *scuț*, completând, astfel, informația existentă în DLR¹⁰².

4. Pe harta 1502 „zăpușeală” din ALR SN V apare termenul *bujălă* în două puncte alăturate (pc. 219, 260) din nordul Transilvaniei, în timp ce în estul Maramureșului (pc. 362) apare varianta *brujălă*. Consultând mai multe dicționare reprezentative pentru lexicografia românească (DA, MDA, TDRG², SCRIBAN, D. etc.), nu am reușit să găsim atestat termenul în nici una dintre lucrările menționate.

Apelul la atlasele din seria NALR/ALRR avea să ne reconfirme existența acestuia la nivel dialectal, găsindu-l atestat, pentru început, în nu mai puțin de șapte puncte din Bucovina: pc. 461, 462, 463, 478, 490¹⁰³, 493, 495. Încurajat de acest nou context, am vrut să aflăm și situația din ALRR. *Transilvania*, după ce constatasem, în prealabil, că pe harta 660 „zăduf” din ALR – M III nici *bujălă* și nici *brujălă* nu mai fuseseră înregistrați. Informațiile pe care le-am primit cu referire la situația din Transilvania au confirmat prezența acestui termen în nu mai puțin de 21 de puncte: pc. 245–247, 249–257, 262–269, 277, plus o variantă cu [a] protetic – proteza vocalică fiind, de altfel, un fenomen specific Moldovei și Transilvaniei (*Tratat* 1984: 236, 359) – în punctul 275: *abrujălă mare*. În aceste condiții, necesitatea reținerii în DFA a acestui nou termen a devenit de domeniul evidenței.

2.4. Componenta semantică

Bogăției lexicale a materialului dialectal aferent terminologiei fenomenelor atmosferice în limba română îi corespunde o bogăție semantică la fel de mare, generată, în principal, de polisemantismul unor termeni sau variante ce acoperă majoritatea subcâmpurilor circumscrise acestui câmp lexical: precipitații¹⁰⁴, depuneri, stări atmosferice etc.

1. În cazul componentei semantice un loc important în analiza noastră acordăm, de asemenea, atestării unor sensuri noi în raport cu situația din DA/DLR/MDA/DGDS, pe care documentarea materialului dialectal pentru redactarea DFA a reușit să le identifice. Dăm în continuare, în ordine alfabetică, lista cuvintelor relevante pentru aspectul urmărit aici, cu precizarea că toate sensurile care vor fi menționate aici vin să se adauge sensului/sensurilor deja existent/e în lucrările lexicografice amintite mai sus: *amefi* (despre vânt, cu referire la zăpadă) ‘a troieni’ (NALR – B III h. 528 pc. 32, 54, 81, 82, 83)¹⁰⁵, *aerá* (despre

¹⁰² DGDS reține ca formă de bază varianta *SCUT*, sub care grupează celelalte două variante atestate în seria NALR/ALRR pentru graiurile sudice: *scuț* și *scute*, bazându-se, după opinia noastră, exclusiv pe situația existentă în atlasele regionale aferente zonelor Olteniei și Munteniei și neluând în calcul nici situația din ALR SN și nici cea din DLR.

¹⁰³ Fiind originar din localitatea Ilișești, județul Suceava (pc. 490 din NALR. *Moldova și Bucovina*, punct menționat în această serie de atestări), cunoșteam foarte bine termenul din graiul natal, fiind cu atât mai contrariat de lipsa lui din dicționare cu cât îl găsisem atestat, într-o primă fază, în cele trei puncte din nordul Transilvaniei și Maramureș.

¹⁰⁴ Pentru caracterul operațional al conceptului de «subcâmp lexical» în analiza terminologică a se vedea, de exemplu, cap. § 3 al studiului *Precipitațiile* din volumul de față, semnat de Cristina Florescu.

¹⁰⁵ Se poate observa pe harta respectivă concurența (cvasi)paronimică (în sensul că, în cazul de față există, totuși, o suprapunere semantică între cei doi termeni) între *a amefi* și *a omefi*, inclusiv cu apariția în punctul 82 a unei variante cu *ă* inițial ([neaua] îi *ămejátă* *dă vânt*) – un fenomen specific sudului și estului Banatului (*Tratat* 1984: 244), adică exact zonei noastre de

vânt) ‘a adia’, *burá* (despre vânt) ‘a adia’ (< subst. *boare*), *bábură* ‘măzăriche’ + ‘lapoviță’, *báburină* ‘măzăriche’, *boáre* ‘chiciură’ (ALR – M III h. 668 pc. 230¹⁰⁶), *négură* (în sintagma: *negură pe pomi*) ‘chiciură’ (ALR – M III h. 668 pc. 223), *burái* ‘a burhăi, a ploua mărunț’ (ALR SN III h. 790 pc. 130, 836), *chidá* ‘a cădea măzăriche’, *ciúciur/ciúciure* ‘țurțur’, *crúpe* [pl.] (și în sintagma *crupe de gheață*) ‘măzăriche’ (NALR – MB V ms. [1613] pc. 467, 480), *curá* ‘a se însenina’, *desfáce* (refl.; despre timp) ‘a se îndrepta, a se încălzi’ + ‘a dezgheța’¹⁰⁷, *desferecă* ‘a dezgheța’, *fir* (în sintagma *fir de zăpadă/nea*) ‘fulg’, *flăcără* ‘a fulgera’, *floc* ‘fulg’, *flocălău* ‘fulg mare’, *flușturá* ‘a fulgui’, *fluturá* ‘a fulgui’, *foc* ‘arșiță’, *fuiór* (în sintagma *fuior de vânt*) ‘vârtej (de vânt)’, *ghețár* ‘țurțur’, *ghețúș* ‘țurțur’, *grunz* ‘măzăriche’, *gúră*, în expresia: *se face gură* ‘a se însenina’, *gurí* ‘a se însenina’, *holborí* (< *volburí*; despre vânt) ‘a adia’, *învăluí* ‘a viscoli’, *învorbí* ‘a viscoli’, *învorbít* ‘viscolit’, *lápoviță* ‘măzăriche’, *lămurí* ‘a se însenina’, *mázăre* (cu referire la precipitații) ‘măzăriche’, *mázări* ‘a cădea măzăriche’, *mázărói* (cu referire la precipitații) ‘măzăriche’, *păsăluí* ‘a lapovița’, *păcliță* ‘ceață’, *piátră* ‘măzăriche’, *polédiță* ‘măzăriche’, *poléi* ‘lapoviță’, *polície* ‘lapoviță’, *prăpástie* (și în sintagma *prăpastie mare*) ‘furtună (mare)’ (ALR SN III h. 788 pc. 514, NALR – MB V ms. [1612] pc. 597), *prepesténie* ‘furtună mare’ (ALR SN III h. 788 pc. 141), *răzbí*, în expresia: *se răzbește de vreme bună* ‘a se răzbuna, a se însenina’, *sfic* ‘lapoviță’, *sorb* ‘curcubeu’ (ALM I/1 h. 44 pc. 215, 219), *spárge* (refl.; cu referire la nori) ‘a se însenina’, *stres* ‘chiciură’ (NALR – B III h. 531 pc. 5), *sturá* ‘a cădea chiciură’ + ‘a cădea măzăriche’ (NALR – MB V ms. [1613] pc. 569), *sulói* (în sintagma: *suloi de gheață*) ‘țurțur’ (NALR – B III h. 532 pc. 52), *țârțărícă* ‘lapoviță’ (NALR – B III h. 529 pc. 21), *țurțurícă* ‘lapoviță’, *șleap* ‘șlapiță, lapoviță’ (NALR – B III h. 532 pc. 18), *urlá* ‘a tuna’ (NALR – B III h. 525 pc. 14, 36, 38), *uscát* ‘secetă, uscăciune’, *vârcolí* (despre zăpadă) ‘a troieni’ (NALR – B III h. 528 pc. 48), *vicólniță* ‘troian’ (NALR – MB V ms. [1608] pc. 490), *zai* ‘țurțur’, *zolí* (în sintagma: *a zoli cu omăt*) ‘a lapovița’.

2. O primă observație cu referire la noile sensuri atestate în atlasele lingvistice românești este că, în general, acestea completează sensul inițial al termenilor, rămânând în aceeași sferă semantică a fenomenelor atmosferice (depuneri, precipitații etc.) desemnate inițial. Astfel, *piatră* (DFA s. v.: L.M., C.F.) dobândește, pe lângă sensul de ‘grindină’, și pe cel de ‘măzăriche’, *polediță* (DFA s. v.: L.M.), pe lângă sensurile de ‘brumă’, ‘zăpadă’, ‘chiciură’ sau ‘lapoviță’, este atestat acum și cu sensul de ‘măzăriche’, *polei*, care, fiind deja atestat în lexicografia românească cu sensul de ‘grindină’, primește în DFA (DFA s.

interes.

¹⁰⁶ Ca și la capitolul dedicat lexicului, și aici vom da atestările doar pentru sensurile din materialul dialectal care nu au fost reținute în DFA.

¹⁰⁷ Cu privire la primul sens, în DLR s. v. avem ‘a se deschide’, ‘a se despica’, ‘a se crăpa’, cu trimitere la „despre elemente sau fenomene ale naturii”, și ‘a se împrăstia’, ‘a se risipi’, cu mențiunea „despre nori, negură etc.”. În plus, consultând GL. OLT., am constatat că sub acest verb există patru sensuri, inclusiv cel cu referire la vreme [„despre vreme”], *Dicționarul tezaur* reținând doar trei dintre ele, mai puțin cel discutat de noi aici! În ceea ce privește al doilea sens, contextul de apariție al acestuia este aproape identic cu cele de sub verbul *a desfereca*, cu sensul ‘a dezgheța’: *Luna lui faur: faurul face, faurul desfăce* (NALR – MB V ms. [1546] pc. 597) vs. *Feurar, cică ferecă și desferecă* (NALR – MB V ms. [1546] pc. 617), acest paralelism contextual facilitând reținerea sensului ‘a dezgheța’ pentru verbul *a desfăce*.

v.: L.M.), pe baza materialului dialectal, și sensurile de ‘lapoviță’ și ‘măzăriche’ iar *policie* are acum, pe lângă sensurile de ‘polei’, ‘măzăriche’, ‘chiciură’, și cel de ‘lapoviță’ (DFA s. v.: L.M.) – termenii reținuți aici fiind doar câteva dintre exemplele ce susțin acest proces de îmbogățire semantică a intrărilor din *Dicționarul tezaur al limbii române*.

3. Trebuie să recunoaștem că procesul menționat mai sus este generat, în unele cazuri, de existența unei *incongruențe* între, pe de o parte, structurarea idiomatică a chestionarelor folosite în timpul anchetelor dialectale și, de cealaltă parte, competența idiomatică a informatorilor cooptați pentru a răspunde la întrebările din aceste chestionare. Altfel spus, atunci când subiecții anchetați sunt puși în situația de a denumi realități destul de apropiate semantic, cum ar fi, de exemplu, cele de «lapoviță», «măzăriche» sau «chiciură», aceștia pot folosi același răspuns/termen pentru a desemna realitățile în cauză, competența lor idiomatică invalidând, astfel – cel puțin la nivel terminologic –, disocierile semantice existente la nivelul chestionarului. Apariția acestor situații poate fi facilitată și de faptul că, de obicei, în chestionarele atlaselor lingvistice, datorită faptului că termenii urmăriți sunt grupați pe sfere semantice (*Familia, Casa, Curtea* etc.), întrebările aferente obținerii răspunsurilor pentru realitățile urmărite sunt plasate, de obicei, (relativ) consecutiv în economia acestor instrumente de lucru: de exemplu, în *Chestionarul NALR*, pentru cei trei termeni de mai sus întrebările au numărul [1607], [1613] și, respectiv, [1614]. În aceste condiții, apar situații când un informator desemnează cu același termen două realități diferite din perspectiva chestionarului, termenii respectivi fiind preluați, în consecință, cu sensuri diferite în lucrările lexicografice. Înainte de a da câteva exemple care să ilustreze această situație specială a omonimiei în limba română, ținem să redăm aici cele două întrebări din *Chestionarul NALR* care au fost la originea unor asemenea situații de omonimie, pentru a putea, mai întâi, observa maniera în care acestea au fost formulate și, ulterior, a analiza aceste cazuri cunoscând contextul anchetei: [1607], *lapoviță*: „Cum îi spuneți la ploaia mărunță amestecată cu zăpadă?”; [1613], *măzăriche*: „Dar aceea mai mărunță decât grindina care cade ca un fel de ploaie înghețată?” – așadar, două întrebări care, în mod teoretic, ar fi trebuit să ducă la două răspunsuri diferite, cu atât mai mult cu cât cea de a doua întrebare începe și printr-o conjuncție cu *valoare adversativă*.

Dăm în continuare exemplele selectate în acest sens: în sud-vestul Banatului, în două puncte învecinate, cei doi informatori au dat același termen: *băburină*, ca răspuns la cele două întrebări diferite, puse pentru «lapoviță» și pentru «măzăriche»: NALR – B III h 529 pc. 14, 18, respectiv NALR – B III h 530 pc. 14, 18; în nord-vestul Olteniei, *țarțăr* are la același informator atât sensul de ‘lapoviță’, cât și cel de ‘măzăriche’: NALR – O II h 314 pc. 936, respectiv NALR – O II h 318 pc. 936; în estul Moldovei, un informator desemnează prin același termen: *țârțără*, atât «lapovița», cât și «măzărichea»; în Bucovina dăm peste un verb neatestat în DA/MDA: *a brâzgăi*, care, la același informator, înseamnă atât ‘a cădea lapoviță’, cât și ‘a cădea măzăriche’: NALR – MB V ms. [1607] pc. 463, respectiv NALR – MB V ms. [1613] pc. 463. Acestea sunt doar câteva exemple reținute din arhiva dialectală a DFA care arată că situația omonimiei – în mod special a acestei omonimii „intraidiomatie” – poate fi reperată, practic, la nivelul întregului areal dialectal dacoromânesc, abordarea acestei realități lingvistice necesitând, în consecință, o perspectivă critică atât din partea dialectologilor, cât și a lexicografilor, așa cum vom arăta în cele ce urmează.

4. Nu de puține ori apar situații când este nevoie de o perspectivă critică în analiza și preluarea acestor cazuri de omonimie, demers impus de situația existentă „în teren”, altfel spus, în atlasele lingvistice, care, fiind lucrări de cartografiere a materialului dialectal, facilitează, prin prisma dimensiunii diatopice caracteristice acestora, o analiză adecvată a semantismului propriu al lexicului cartografiat. Dăm în continuare câteva exemple care să certifice necesitatea acestei perspective critice ori de câte ori materialul dialectal o permite, în primul rând prin existența unui cadru analitic contextualizant, format din elemente precum: situația răspunsurilor de pe hartă: răspunsuri unice sau multiple; titlul hărții; modalitatea de a formula întrebarea etc.

4.1. Începem acest excurs analitic prin prezentarea unei situații similare cu cele menționate anterior, sub punctul 3: în sud-estul Maramureșului avem termenul *țărâi* care acoperă la același informator, atât sensul de ‘lapoviță’, cât și pe cel de ‘măzăriche’: ALR – M III h 666 pc. 237, respectiv ALR – M III h 670 pc. 237. În analiza acestui context am plecat mai întâi de la articolul corespondent din DLR, unde aflăm că primul sens pentru *țărâi* este ‘ploaie mărunță [...]’, pentru ca ulterior să luăm în considerație maniera în care a fost formulată întrebarea în *Chestionarul* NALR: [1607] „Cum îi spuneți la *ploaia mărunță* [s.n., F.O.] amestecată cu zăpadă?”. Coroborând cele două elemente, devine evident faptul că răspunsul informatorului a fost rezultatul unei conexiuni directe și imediate pe care acesta a realizat-o între primul sens, de bază, al termenului analizat (sens care caracterizează după DLR exact zona noastră de interes: „prin Maram., Transilv. și Bucov.”) și *doar* prima parte a întrebării, acolo unde apare sintagma „ploaie mărunță”, sintagmă care, fiind pusă în corelație cu sensul general de ‘ploaie mărunță’ al lui *țărâi*, a declanșat, practic, răspunsul în cauză. În aceste condiții, spre deosebire de situația din DLR, sensul de ‘lapoviță’ pentru *țărâi* nu a mai fost reținut în DFA în urma analizei întreprinse de dialectologul echipei de autori, această decizie fiind facilitată și de faptul că atestarea acestui sens s-a făcut, inclusiv în DLR, exclusiv pe baza acestui unic exemplu: localitatea Fântâna – Borșa menționată în *Dicționarul tezaur* este exact punctul 237 din ALR – M.

O cu totul altă situație este, însă, în cazul termenului *țărâi* cu sensul de ‘măzăriche’, răspuns dat de același informator la întrebarea cu numărul [1613] din *Chestionarul* NALR: chiar dacă și în întrebarea aferentă acestui sens apar cuvintele *ploaie* și *mărunță* („Dar la aceea mai *mărunță* [s. n., F.O.] decât grindina, care cade ca un fel de *ploaie* [s. n., F.O.] înghețată?”), importantă în acest caz a devenit analiza dialectală realizată atât în sincronie, cât și în diacronie pe baza situației existente la nivelul atlaselor lingvistice. Astfel, în urma documentării, am constatat că termenul *țărâi* cu sensul de ‘măzăriche’ este atestat, pe de o parte, în sintagma *țărâiul mieilor*, în ALR SN III h 797 pc. 362, punct care acoperă *aceeași localitate* Fântâna – Borșa numerotată cu 237 în rețeaua ALR – M, iar, pe de altă parte, în seria NALR/ALRR mai există încă două localități aflate în aceeași zonă dialectală, în care termenul *țărâi* este atestat cu același sens de ‘măzăriche’: ALR – M III h 670 pc. 227 (nord-vestul Maramureșului) și ALR – T [1613] pc. 246 (nord-estul Transilvaniei, în imediata apropiere a punctului 237 din sud-estul Maramureșului). Astfel, existând atât o continuitate punctuală în diacronie pentru sensul ‘măzăriche’ al termenului *țărâi*, cât și una în sincronie, la nivel diatopic, am considerat că acest sens are baza documentară necesară pentru a fi reținut și în DFA.

4.2. În ALR – MD IV h 530, hartă intitulată „țurțuri”, avem atestat termenul *gheață* în pc. 733, 738,

răspunsul *gheață*, *lumânări de gheață* în pc. 727 și ?, *gheață* în pc. 865. Conform acestei situații existente pe harta respectivă, reținerea termenului *gheață* cu sensul de ‘țurțur’ a devenit problematică, datorită, pe de o parte, oscilării/ezitării/revenirii informatorilor în formularea răspunsurilor (pc. 865 și 727), iar pe de altă parte, ca urmare a apariției procesului de metonimie în desemnarea realității chestionate, în care partea, «țurțurul», este desemnată prin întreg, «gheața». Traectoria acestui proces denominativ poate fi decelată cel mai bine în cazul răspunsului din punctul 727, unde, după un prim răspuns cu caracter general, care vizează „întregul”, informatorul revine în direcția specializării semantice cerute de întrebarea din chestionar și dă cel de-al doilea răspuns, adecvat de data aceasta respectivei întrebări. În concluzie, luând în considerație toate aceste aspecte, în DFA nu a fost reținut termenul *gheață* cu sensul de ‘țurțur’ (DFA s. v.: A.B.).

4.3. O altă situație în care s-a impus abordarea critică a răspunsurilor din atlasele lingvistice este cea a apariției termenului *chiciură* în ALR – MD IV h 526, hartă intitulată „lapoviță”, în două puncte: pc. 746 „chiciură” și pc. 711 „chiciură, burniță, lapoviță”. Acest ultim răspuns este semnificativ pentru focalizarea semantică graduală existentă în cadrul procesului denominativ desfășurat de informator, proces care face ca, odată obținut răspunsul urmărit, primul răspuns să-și piardă proprietatea semantică (în sensul de adecvare la conținut), devenind, astfel, impropriu reținerii lui în DFA cu sensul menționat în titlul hărții; iar acest proces de analiză critică a contextului de apariție a răspunsurilor (înțeles atât drept context lingvistic imediat, cât și context general, acesta din urmă fiind dat de titlul hărții în cazul de față) a făcut ca și cea de-a doua atestare (pc. 746), rămânând ca atestare unică, să-și piardă relevanța semantică, termenul *chiciură* cu sensul de ‘lapoviță’ nefiind reținut în cele din urmă în DFA (DFA s. v.: E.T.)¹⁰⁸.

4.4. În sfârșit, un alt context de pe aceeași hartă care reflectă o dată în plus necesitatea luării în considerare în analiza materialului dialectal și a informației nonlingvistice existente în atlase este cea din pc. 696, unde avem răspunsul „chidă, [k] polei, lapoviță”: prin faptul că informatorul și-a corectat primul răspuns ([k] < ‘corectat’), ar fi fost o soluție improprie ca, neglijând relevanța acestei informații cu caracter nonlingvistic specificată în atlas, să reținem sensul ‘lapoviță’ pentru lexemul *chidă* (DFA s. v.: E.T.) doar pe baza acestui unic exemplu, problematic atât din punctul de vedere al ocurențelor înregistrate, cât și din perspectiva contextului de apariție¹⁰⁹.

2.5. Componenta etimologică

Activitatea de documentare a materialului dialectal pentru *Dicționarul fenomenelor atmosferice* a creat cadrul necesar analizei unor soluții etimologice pentru anumiți termeni. Contextul care a făcut posibilă acest tip de abordare a fost generat, în primul rând, de dimensiunea diatopică explicită a demersului nostru, cartografierea materialului lingvistic permițându-ne și, în același timp, facilitându-ne

¹⁰⁸ O analiză amplă despre caracterul propriu (în sensul de ‘adecvat la realitate’) al terminologiei populare în raport cu cea științifică este întreprinsă în cap. § 1.1.4. al *Introducerii* la volumul de față, semnată de Cristina Florescu.

¹⁰⁹ DGDS reține, totuși, acest sens sub CHIDĂ, pe lângă cel de ‘chiciură’.

unele observații cu finalitate etimologică. Dăm în continuare cinci astfel de cazuri, în care apelul fie la situația din atlase, fie la cea din alte lucrări de dialectologie românească ne-a ajutat în discutarea unor etimologii.

1. Ne oprim mai întâi asupra termenului *bujălă*, pe care, așa cum am arătat în studiul de față, l-am introdus în DFA pe baza atestărilor din volumele publicate și din arhivele atlaselor lingvistice românești regionale. Conform ariei de răspândire și a corpului fonetic ale cuvântului, am presupus o posibilă proveniență slavă în cazul de față, fapt pentru care am apelat la dicționarul etimologic al lui Max Vasmer (Vasmer 1964–1973)¹¹⁰, unde am găsit verbul v. sl. *bŭjati* (бѹжати) cu sensul ‘a muri’, ‘a-și da sufletul’, ‘a-și da duhul’. Plecând de la această atestare și echivalând *bujălă* cu ‘căldură/arșiță/zăpușeală de îți dai duhul/sufletul’, putem presupune că termenul în discuție, cu acest sens/etimon, este o creație pe teren românesc prin analogie cu termenii din aceeași sferă semantică: *năbușală*, *zăpușală*, *căbușală*, această soluție etimologică justificându-și, astfel, validitatea atât din punct de vedere formal, cât și la nivel semantic.

2. Referitor la etimologia cuvântului *băbură* ‘măzărice’, în urma documentării făcute pentru DFA s-a constatat că „au fost propuse mai multe soluții etimologice: analogie între aburii care însoțesc uneori precipitațiile și fum (v. sensul „fumar”, cf. sl. *babura* «horn», cf. CIORĂNESCU, D. ET. 578); o posibilă legătură cu sb. dial. *babura* «denumire a unei insecte» (DELR); formații de tipul: *babe* + suf. *-ură*, reduplicarea primei silabe din *bură*, *bura*, sau *babe* + *bură* (cf. DELR)” (cf. DFA, nota 33: A.B).

Apelul, pe de o parte, la situația din atlase și, pe de altă parte, la însăși baza lexicală a DFA ne-a ajutat să configurăm cu mai mare precizie o soluție etimologică în acest caz. Astfel, în ALR SN III h 797 „mielușei” acest răspuns apare în punctul 29 din sud-vestul Banatului, pentru ca în imediata apropiere, în punctul 25 – localitatea Carașova, cu populație sârbească –, să avem răspunsul *babúra* – practic același răspuns doar cu schimbare de accent! Mergând pe filiera unei influențe sârbești în cazul acestui substantiv, am încercat să vedem ce semnificație are acest cuvânt în limba sârbă. Astfel, am aflat (Gămulescu, Jivcoviți 1970: s. v.) că unul dintre sensurile termenului este cel care desemnează „aselul de ziduri” (în sârbă: *občina babura*), informație care a constituit un punct de plecare pentru o documentare mai amplă, în urma căreia am aflat că această vietate este un *crustaceu* care face parte din familia *Oniscidae*¹¹¹ și al cărui nume în latină este *Oniscus asellus*. Din această familie mai fac parte și alți asemenea crustacei, a căror denumiri în limba sârbă includ toate termenul „babura”: *Oniscus asellus* – „obična babura”, *Porcellio scaber* – „podrumska babura”, *Armadillidium vulgare* „klupčasta babura”¹¹². Așadar, până în acest punct am aflat că pentru a desemna „măzăricea” în limba sârbă există un termen pentru care unul dintre sensuri trimite la subîncrengătura *crustaceelor* – vietăți cu o *structură dură*,

¹¹⁰ Mulțumim pe această cale colegei Veronica Olariu pentru sprijinul acordat în stabilirea acestei etimologii.

¹¹¹ https://ro.wikipedia.org/wiki/Aselul_de_ziduri

¹¹² <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=5065>

acoperite cu o crustă din calcar și chitină¹¹³, unii dintre aceștia, cum ar fi *Armadillidium vulgare*, având „abilitatea de a se înfășura strâns într-o sferă pentru protecție” (Burnie 2006: 584).

În acest punct al analizei noastre a intervenit un paralelism pe care l-am făcut cu materialul lingvistic din DFA, unde în aceeași serie a precipitațiilor din zona temperaturilor scăzute avem termenul *fluture* cu sensul de ‘fulg’, ce caracterizează toată aria transcarpatică, inclusiv punctul 29 din Banat pe care îl avem acum în discuție, și care, conform DFA, este o „evoluție lexicală pe teren românesc” (DFA s. v.: E.T., C.F.). Așadar, pentru a ne apropia de finalul argumentației noastre, credem, mai întâi, că ne aflăm în cele două cazuri (*fluture* ~ *fulg/babură* ~ *măzăriche*) în situația unui paralelism mai general la nivel semantic între termeni aparținând, pe de o parte, câmpului lexical al fenomenelor atmosferice, iar pe de altă parte, câmpului lexical al animalelor din încrengătura *Arthropoda* (fluturi, crustacei etc.), paralelism pe baza căruia «fulgul» este asociat «fluturelui» iar «măzărichea» (= „[...] bobițe mici de gheață”, cf. DFA) este asociată «crustaceilor» (în cazul de față, crustacei de mici dimensiuni, dintre care unii pot căpăta o înfățișare sferică); acest paralelism inițial, ce ține, în primul rând, de *cunoașterea elocuțională* (Eugen Coșeriu) a vorbitorilor, își continuă apoi focalizarea semantică la nivelul limbii istorice (*cunoaștere idiomatică*) prin procedeul amintit deja, cunoscut în lingvistică sub denumirea de „evoluție lexicală pe teritoriul unei anumite limbi” – în cazul de față pentru *fluture* pe teritoriul limbii române, iar pentru *babura* pe teritoriul limbii sârbe; în sfârșit, în finalul argumentării trebuie să luăm în calcul influența limbii sârbe asupra lexicului dacoromân, o influență recunoscută în lingvistica românească pentru zona Banatului și prin intermediul căreia a putut pătrunde termenul *babura* cu sensul ‘măzăriche’ din graiul sârbilor din zona localității Carașova în vocabularul subdialectului bănățean. Această concluzie este confirmată și de situația din NALR – B III h 530 „măzăriche”, unde, chiar dacă în corespondentul punctului 29 din ALR SN, și anume în punctul 28, avem un alt răspuns (*piatră mănuntă*)¹¹⁴, există nu mai puțin de opt atestări ale termenului *babură* (plus variante) în această zonă: pc. 8, 12, 23, 30, 32, 37, 38, 68, dintre care în patru puncte termenii (pc. 30, 32, 38, 68) au chiar accentul paroxiton, exact ca în răspunsul din graiul sârbesc al localității Carașova (pc. 25) din ALR SN III h 797. În plus, am putut constata, pe de o parte, că în aceeași zonă despre care discutăm aici paradigma nominală a acestui termen s-a îmbogățit prin noi creații având ca punct de pornire termenul *babură*: *băburină* (< *babură* + suf. -*ină*, în trei puncte), *băbureală* (< *babură* + suf. -*eală*, într-un punct) – fiind menționat chiar și verbul *a băburi* ‘a lapovița’, iar pe de altă parte, se poate observa că inclusiv semantismul acestui termen s-a dezvoltat, desemnând acum atât ‘măzăriche’ (NALR – B III h 530), cât și ‘lapoviță’ (NALR – B III h 529).

În concluzie, cea mai plauzibilă dintre toate variantele etimologice propuse până acum pentru *babură* cu sensul de ‘măzăriche’ devine, pe baza atestărilor din atlasele lingvistice românești, cea prezentă în DELR s. v.: „et[imologie] nes[igură], probabil din sb. dial. *babura* «denumire a unei insecte»”.

3. Tot situația din atlase este cea care ne permite să presupunem o influență sârbă (eventual la nivel

¹¹³ <https://ro.wikipedia.org/wiki/Crustacee>

¹¹⁴ Pentru acest aspect, vezi discuția de mai jos, cap. § 3.2.1.

dialectal) și în cazul altor doi termeni din DFA din aceeași zonă a Banatului: *țigan/țigănel* cu sensul de ‘măzăriche’ și *șlap/șlapiță/jlapiță* cu sensul de ‘lapoviță’.

3.1. Termenul *țigănel* (în forma de plural *țigănei*) apare, mai întâi, în ALR SN III h 797 pc. 47 (nord-vestul Banatului), pentru ca, ulterior, să fie reconfirmat, împreună cu termenul *țigan*, printr-o serie de nouă ocurențe în NALR – B III h 530, situate toate în nord-vestul Banatului. Motivul presupunerii unei influențe sârbe în cazul de față este dat de răspunsul din ALR SN III h 797 pc. 37, localitate reprezentând, alături de punctul 25, graiul minorității sârbe din această zonă: *țigăncici*, cu completarea din notă: *pádu țigăncici* ‘cad mielușei’, unde „mielușei” = „măzăriche”¹¹⁵.

3.2. În cel de-al doilea caz, avem în ALR SN III h 797 pc. 25, deci în aceeași localitate Carașova cu minoritate sârbă menționată în analiza de mai sus, răspunsul *șlap* pentru „lapoviță”, pentru ca pe harta corespunzătoare pentru acest termen din seria atlaselor regionale românești: NALR – B III h 530, să avem următoarele răspunsuri: *șlap* (pc. 11: așadar, exact același răspuns, inclusiv cu palatalizarea lateralei alveolare), *șlapiță* (pc. 2, 3) și *jlapiță* (pc. 15), toate aceste patru puncte fiind grupate într-o zonă restrânsă din sudul Banatului, plasată geografic sub atestarea din ALR SN. Precizăm că în sârbă *șlap* are sensul de ‘cascadă (i.e. cădere de apă)’ (Gămulescu, Jivcoviți 1970: s. v.), posibilitatea existenței unui transfer semantic între acest sens și cel de ‘lapoviță’ fiind, așadar, reală, mai ales în condițiile unei abordări a problemei la nivel dialectal.

4. Încheiem componenta etimologică a studiului nostru cu încercarea de a propune o soluție etimologică în cazul termenului *aralie* cu sensul ‘vânt puternic, furtună’, atestat în DGDS și preluat și în DFA, cu etimologie necunoscută. Punctul de pornire în analiza noastră îl constituie chiar *Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice* (DGDS), unde am întâlnit variantele *oralie* și *uralie* pentru lexemul de bază *urlărie*, care înseamnă, conform aceluiași dicționar, „obicei în seara de Lăsata Secului de Paști, când copiii și flăcăii strigă prin sat versuri satirice, însoțite de cuvântul «urlăria»”. Deși termenul nu este atestat în DLR, este relativ ușor de constatat că acest termen este un derivat postverbal de la *a urla*.

Continuarea analizei se bazează pe existența în DLR a unui sens 3 intransitiv al verbului *a urla*, cu specificația „despre vânt, viscol, apă etc.” și unde chiar primul exemplu reținut este extrem de edificator pentru situația noastră: „N-auzi vijelia cum urlă”¹¹⁶. În sfârșit, ultimul aspect reținut ca relevant pentru argumentația noastră este că atât *aralie*, cât și *uralie* și *oralie* (plus celelalte variante ale lui *urlărie*: *hurlalie*, *urlalie* etc.) se găsesc toate, conform DGDS, în zona de sud a graiurilor muntenesti: *oralie* în județul Constanța, *uralie* în județul Ialomița, *hurlalie* în județul Călărași etc., în timp ce *aralie* apare în județul Teleorman. În aceste condiții, credem că putem considera pe *aralie* drept un postverbal de la verbul *a urla*, această soluție etimologică având acoperire atât la nivel semantic¹¹⁷, cât și la cel formal.

¹¹⁵ Cu privire la etimologia cuvântului *țigan*, a se vedea și comentariul existent în nota 327 din DFA.

¹¹⁶ Tot în DLR există și adj. *urlător*, *-toare*, al cărui sens doi are, de asemenea, specificația „despre vânt, apă etc.”.

¹¹⁷ În afară de atestările din DLR, am găsit chiar pe parcursul propriei documentări pentru DFA verbul *a urla* cu sensul ‘a tuna’ în trei puncte din Banat: NALR – B III h 525 pc. 14, 36, 38 – așadar în aceeași sferă semantică a ‘furtunii’, ca și termenul aflat

§ 3. Analiza areală (diatopică) a elementului dialectal

Ca urmare a faptului că procesul de documentare a elementului dialectal pentru redactarea DFA a cuprins toate volumele publicate până la ora actuală în cartografia lingvistică românească (inclusiv cele aferente spațiului de la est de Prut), corpusul lingvistic astfel constituit ne-a permis decelarea unor aspecte pertinente din punct de vedere diatopic, relevante atât în sincronie, cât și în diacronie.

1. Din punct de vedere diacronic, am încercat să surprindem vitalitatea unor termeni aparținând câmpului lexical al fenomenelor atmosferice prin urmărirea continuității acestora între cele două serii de atlase lingvistice românești: ALR vs. NALR/ALRR. Pentru o exemplificare cât mai relevantă a existenței acestei continuități am decis să urmărim doar acei termeni care în volumele din seria ALR apar cu câte o singură atestare, pentru a vedea situația acestora în volumele din seria NALR/ALRR, așadar la un interval de aproximativ patru decenii, atât cât au separat momentele efectuării anchetelor pentru cele două serii de atlase. În urma acestui documentări am identificat două situații:

1.1. atunci când unui cuvânt sau variantă cu o singură atestare în seria ALR îi corespunde tot o singură atestare în seria NALR/ALRR. Și la acest nivel există două categorii:

1.1.1. când cele două atestări provin din *aceeași localitate*, existând, astfel, o suprapunere perfectă între situația din ALR și cea din NALR/ALRR: *bărniță* ‘ceață’ (ALR SN III h 795 pc. 762/ALR – MD IV h 525 pc. 698), *boághe* ‘ceață’ (ALR SN III h 795 pc. 784/ALR – MD IV h 525 pc. 674), *sulughîț* ‘țurțur’ (ALR SN III h 801 pc. 682/ALR – MD IV h 530 pc. 874¹¹⁸), *țuțurúi* ‘țurțur’ (ALR I 432 pc. 900/ALR – MD IV h 530 pc. 807);

1.1.2. când atestarea din NALR/ALRR provine dintr-o localitate sau zonă apropiate de cea din ALR: *burhái* ‘ceață’ (ALR SN III h 795 pc. 784/ALR – MD IV h 525 pc. 673 – este vorba de două localități învecinate din nord-vestul Munteniei), *búștină* ‘ceață’ (ALR SN III h 795 pc. 172/ALR – MD IV h 525 pc. 673 – este vorba de două zone învecinate: sudul Transilvaniei, respectiv nord-vestul Munteniei), *prăpăstie* ‘furtună’ (ALR SN III h 788 pc. 514/NALR – MB V ms. [1612] pc. 597 – prima atestare fiind în estul Moldovei, iar cealaltă în centrul acestei regiuni).

1.2. atunci când unui cuvânt sau variantă cu o singură atestare în seria ALR îi corespunde două sau mai multe atestări în seria NALR/ALRR. Și de data aceasta situațiile reperate la nivelul atlaselor pot fi catalogate pe două paliere:

aici în discuție.

¹¹⁸ Preluând informațiile din DLR (s. v.), din ALR SN III h 801 și din ALR – MD IV h 530, am constatat că termenul *sulughîț* (plus variantele sale) apare doar în trei puncte din seria ALR, exact aceleași puncte fiind reconfirmate și în seria NALR/ALRR, după cum urmează: ALR I 432 pc. 679: *sulughîță*; *sulughîți* vs. ALR – MD IV h 530 pc. 883: *sulighîță*; *suleghîți*; ALR I 432 pc. 684: *sulughîț*; *sulughîțuri* vs. ALR – MD IV h 530 pc. 875: *sulughîță*; *sulughîți*; ALR SN III h 801 pc. 682 (în DLR apare menționat atât acest punct din atlas, cât și localitatea Somova – Tulcea, de unde informația a fost „comunicată”; în urma documentării, am constatat că pc. 682 este chiar localitatea menționată, fapt ce duce la existența a două răspunsuri în acest punct, fiecare dintre ele având, probabil, surse diferite): *sulughîț*; *sulughîțe* și *sulugîț*; *sulugîțe* vs. ALR – MD IV h 530 pc. 875: *sulughîț*; *sulughîță*. Analizând toate aceste contexte, putem constata că, la nivel formal, situația s-a păstrat identică, trecând de la ALR la NALR/ALRR, doar în pc. 682/874 – și aici doar pentru forma de singular!

1.2.1. când punctul din ALR se regăsește printre punctele din seria NALR/ALRR: *bărnă* ‘ceață’ (ALR SN III h 795 pc. 762¹¹⁹/ALR – MD IV h 525 pc. 691, 694, 698¹²⁰), *căbușălă* ‘arșiță’ (ALR SN III h 1502 pc. 64/NALR – C IV ms. [1563] pc. 115 – 119, 121 – 124), *giumânare* ‘țurțur’ (ALR SN III h 801 pc. 728/ALR – MD IV h 530 pc. 716, 747, 840), *țărțăr* ‘măzărîche’ (ALR SN III h 797 pc. 848/NALR – O II h 318 pc. 929, 933, 955, 969, 971), *țărái* ‘măzărîche’ (ALR SN III h 797 pc. 362/ALR – M III h 670 pc. 227, 237, ALR – T V ms. [1613] pc. 246), *țigănel* ‘măzărîche’ (ALR SN III h 797 pc. 47/NALR – B III h 530 pc. 43, 49, 50, 55, 57, 62).

1.2.2. când punctul din ALR nu se află printre punctele atestate în seria NALR/ALRR: *apríndere* ‘arșiță’ (ALR SN V h 1 502 pc. 928/ALR – MD IV h 516 pc. 768, 777, 798, 821, 835); *bábură* ‘măzărîche’ (ALR SN III h 797 pc. 29/NALR – B III h 530 pc. 8, 12, 37), *bumburái* ‘măzărîche’ [pl.] (ALR SN III h 797 pc. 76/NALR – B III h 530 pc. 54, 63), *focărie* ‘arșiță’ (ALR SN V h 1502 pc. 27/NALR – B III h 514 pc. 2, 3, 4, 5, 10, 11, 13, 14, 21, 27, 28, 29, 31, 74, 75, 79, 81)¹²¹, *ghețoi* ‘țurțur’ (ALR SN III h 801 pc. 848/NALR – MB V ms. [1615], ALR – MD IV h 530, NALR – O II h 320, NALR – B III h 532)¹²², *măzărîchie* ‘măzărîche’ (ALR SN III h 797 pc. 791/ALR – MD IV MN [1613], NALR – O II h 318), *mocirlă* ‘a ploua mărunț, a cerne’ (ALR SN III h 79 pc. 514/NALR – MB V ms. [1605] pc. 537, 597, 606), *pripeálă* ‘arșiță’ (ALR SN V h 1 502 pc. 27/NALR – O II h 310 pc. 980, NALR – B III h 514 pc. 70, 74, 88), *scoátă* (ALR SN III h 798 pc. 130/NALR – O II h 314 pc. 902, 913, 916), *slotá* ‘a lapovița’ (ALR SN III h 796 pc. 836/NALR – O II h 314 pc. 903, 919), *țărțără* ‘măzărîche’ (ALR SN III h 797 pc. 514/NALR – MB V ms. [1613] pc. 477, 533, 600, 607, 608, 610, 622, 623, 647), *țărțărícă* ‘măzărîche’ (ALR SN III h 797 pc. 2/NALR – O II h 318 pc. 920, 938, 942, 949 – 966, 970, NALR – B III h 530 pc. 1, 7), *țurțulúc* ‘țurțur’ (ALR SN III h 801 pc. 520, NALR – MB V ms. [1615])

¹¹⁹ În urmărirea acestor continuități între seria ALR și seria NALR/ALRR atestăm o situație specială la nivelul lexemelor *bărnă* și *bărniță*: ambele sunt atestate mai întâi – cu ocurențe unice! – în ALR SN III h 795 pc. 762, unde avem următorul răspuns: *ceață*, [IV] *bărnă*, *ceață*, *bărniță*, pentru ca în aceeași localitate din seria NALR/ALRR, și anume în ALR – MD IV h 525 pc. 875, să avem răspunsul: *ceață*, [B] *bărnă*, *bărniță* – o situație singulară în care un răspuns triplu, conținând doi termeni cu atestare unică, din seria ALR se regăsește sub aceeași formă în seria NALR/ALRR, unde informatorul face și o precizare importantă din punct de vedere al variației diacronice a termenilor analizați: *bărnă* și *bărniță* sunt termeni utilizați cu precădere de persoanele în vârstă ([B] = „așa zic bătrânii”). În plus, *bărniță* rămâne cu atestare unică și în seria NALR/ALRR (vezi mai sus cap. 1.1.1.), în timp ce *bărnă* mai are în această nouă serie încă două atestări în puncte apropiate de atestarea menționată deja: pc. 691: *ceață*, *bărnă* și pc. 694: *ceață*, [B] *bărnă*, acest din urmă răspuns confirmând încă o dată faptul că lexemele *bărnă* și *bărniță* își continuă în diacronie traseul spre statutul lexicografic de termen „învechit”, așa cum este folosit acesta în metalimbajul dicționarelor limbii române.

¹²⁰ Punctul cartografic trecut în italic în lista punctelor din NALR/ALRR reprezintă corespondentul din această serie al punctului din rețeaua ALR.

¹²¹ Deși există nu mai puțin de 17 puncte în seria nouă a atlasului Banatului în care a fost atestat termenul *focărie*, nici unul dintre acestea nu corespunde punctului 27 din ALR SN. Mai mult, absența termenului în punctul 73 din NALR – B, care este corespondentul punctului 27 din ALR SN, vine în contextul în care punctul respectiv se află în mijlocul unei zone (pc. 31, 74, 75, 79) relativ compacte unde este atestat termenul și în condițiile în care în această localitate au fost chestionați chiar doi informatori, răspunsurile obținute fiind: *zăpúc*, [II] *nădușălă*.

¹²² Aceeași situație de la *focărie* am atestat-o și în cazul termenului *ghețoi*: deși pe harta 320 din NALR – O II există nu mai puțin de 45 de răspunsuri *ghețoi* la întrebarea pentru «măzărîche», în punctul 955, care este corespondentul punctului 848 din seria ALR SN, răspunsul este *țurțói*; *țurțoaie*.

pc. 528, 598), *țuțur* ‘țurțur’ (ALR SN III h 801 pc. 76/NALR – B III h 532 pc. 4, 45, ALR – T V ms. [1615] pc. 427).

Sintetizând inventarul situațiilor prezentate mai sus, putem spune că unor lexeme (cuvânt sau variantă) atestate într-un singur punct din ALR (de obicei din seria ALR SN) le poate corespunde în NALR/ALRR un număr de ocurențe începând de la o singură atestare și până la câteva zeci de astfel de confirmări (cazul lui *ghețoi*, de exemplu).

2.1. Fiind vorba de o analiză în diacronie a acestor atestări, s-ar putea presupune că, cel puțin în cazul în care avem peste 20 de ocurențe în NALR/ALRR pentru un termen atestat doar o singură dată în ALR, am avea de a face cu o creștere a „vitalității lingvistice” (pentru a prelua un concept din sociolingvistică) a respectivului termen. Însă, de multe ori, este dificil și, în concluzie, hazardat să facem astfel de proiecții în diacronie din cauza a cel puțin doi factori: a) rețeau de puncte mult mai redusă a seriei ALR (ALR I – 301 puncte; ALR II (continuat sub forma ALR SN) – 85 puncte) în comparație cu cea a seriei NALR/ALRR (998 puncte), fapt ce face ca situația dezechilibrată între numărul atestărilor din cele două serii pentru un termen să fie cauzată nu neapărat de lipsa acestor atestări în seria ALR, ci de faptul că multe puncte cu atestări pentru acel termen din seria NALR/ALRR nu au corespondent în rețeaua ALR; altfel spus, e posibil ca și la momentul efectuării anchetelor pentru ALR numărul atestărilor la nivel dialectal să fi fost mult mai mare, dar, datorită rețelei mult mai mici de puncte, această situație să fi rămas nereperată în teren; b) fluctuația punctuală a răspunsurilor între cele două serii, în sensul că un termen poate fi găsit într-un punct din ALR și să nu mai apară în punctul corespondent din NALR/ALRR (ceea ce ar corespunde, cel puțin la nivel teoretic și într-o manieră mult schematizată, unei restrângeri a ariei de circulație) și tot același termen să apară într-un punct din seria NALR/ALRR al cărui corespondent din seria ALR să ateste un cu totul alt termen (ceea ce ar corespunde de data aceasta, tot la nivel teoretic și la fel de schematizat, unei extinderi a ariei de circulație a acelui termen în defavoarea termenului corespondent din seria ALR). Cel mai bun exemplu în acest sens rămâne tot situația termenului *ghețoi* (DFA s. v.: A.B.): din cele 45 de puncte din NALR – O II h 320 în care a fost atestat termenul, doar unul singur are corespondent în lista celor șase puncte (812, 836, 848, 872, 876, 886) din rețeaua ALR SN, și anume punctul 938, al cărui corespondent din lista menționată mai sus este punctul 836; 2) în ALR SN h 801 termenul *ghețoi* apare doar în punctul 848, însă în corespondentul acestuia în NALR – O, și anume punctul 955, termenul nu mai este atestat; în schimb, dintre cele șase puncte corespondente în NALR – O punctelor din rețeaua ALR SN (922, 934, 938, 955, 981, 997), doar în punctul 938 apare termenul în discuție, acestui punct corespunzându-i în rețeaua ALR SN punctul 836 (și nu 848, singurul care atestă termenul *ghețoi* în această rețea!), punct în care în ancheta ALR a fost obținut un alt răspuns: *sloieț de ger*; *sloiete*. În concluzie, credem că, în virtutea acestor argumente, este dificil să vorbim de o extindere a termenului *ghețoi* cu sensul de ‘țurțur’ în zona Olteniei, chiar dacă raportul atestărilor prezente în cele două atlase: NALR – O vs. ALR SN este net în favoarea primului dintre ele: 45 : 1 !

2.2. Și mai dificil este să vorbim de o eventuală extindere a zonei de atestare pentru unii termeni care pe hărțile din atlase apar *in mod fortuit*, ca răspunsuri/informații colaterale sau suplimentare la întrebarea adresată pentru a obține termenii pentru o anumită noțiune. Situația cea mai obișnuită în acest sens este atunci când pentru un substantiv ce denumește noțiunea urmărită se obține și verbul

corespondent care desemnează acțiunea în urma căreia rezultă realitatea desemnată prin substantivul în cauză, sau invers: în cadrul procesului de interogare pentru a obține denumirea acțiunii, deci forma verbală, se obține accidental și forma nominală corespondentă. Acesta este cazul a două verbe discutate mai sus, sub § 2.1.2.2, *a mocirla* și *a slota*, ambele cu sensul ‘a lapovița’, pe care le-am atestat, mai întâi, cu câte o singură ocurență pe aceeași hartă: ALR SN III h 796 „ploaie amestecată cu zăpadă”: pc. 514, respectiv pc. 836, pentru ca, ulterior, să reperăm verbul *a slota* în NALR – O II h 314 „lapoviță”, în două puncte: 903, 919, iar verbul *a mocirla* în NALR – MB V ms. [1605] „ceață”, în trei puncte: 537, 597, 606. Chiar dacă se observă o creștere a numărului de ocurențe al acestor verbe în cadrul seriei NALR/ALRR în comparație cu situația din ALR, pentru că aceste verbe au apărut doar ca informație suplimentară pe lângă substantivele ce denumesc realitatea chestionată, nu putem să știm situația reală a prezenței lor la nivel dialectal datorită lipsei unei hărți care să documenteze în mod special verbele respective și nu doar colateral – deci nici dinamica în diacronie aferentă acestor termeni.

3.1. Putem vorbi, în schimb, cu o oarecare siguranță de procesul extinderii unor zone de circulație pentru anumiți termeni atunci când, de exemplu, atestările acestora din seria NALR/ALRR depășesc ariile dialectale inițiale din ALR, extinzându-se, astfel, înspre arealele unor subdialecte diferite. Acesta este cazul termenului *arșiță*, care, fiind prezent în ALR SN V h 1502 în doar trei puncte din jumătatea de nord a Moldovei (pc. 386, 514, 520), își extinde în seria NALR/ALRR atestările, mai întâi, la întreaga zonă a Moldovei, apoi în aproape toată zona Munteniei și Dobrogei, unde intră, prin atestări punctuale, în concurență cu termenul *zăduf*, pentru a fi regăsit apoi în Oltenia, unde, prin cele patru puncte ce acoperă, practic, toată zona: pc. 970 – centru, pc. 985 – est, pc. 982 – sud, pc. 945 – nord-vest, intră în concurență cu termenul *zăpuc*, și, în sfârșit, în Banat, în două puncte din nordul provinciei: pc. 54 și 95, unde este atestat cu preponderență termenul *zăpușeală*.

3.2. În sfârșit, tot de o anumită siguranță în privința evoluției în diacronie a unor termeni putem vorbi atunci când răspunsurile obținute pe hărțile din seria NALR/ALRR sunt însoțite de specificații de genul [B] = „așa zic bătrânii”, [V] = „formă veche” vs. [T] = „așa zic tinerii”, [R] = „formă recentă”: prin faptul că aceste „simboluri” reprezintă codificarea în cunoștință de cauză și la fața locului de către informatori a „vitalității lingvistice” pentru anumiți termeni, ele reprezintă markeri importanți în decelarea tendințelor de extindere sau, dimpotrivă, de reducere a ariei de circulație a termenilor respectivi. Un exemplu relevant în acest sens este cazul discutat al termenilor *bârnă* și *bârniță* (v. nota 119), care în seria NALR/ALRR, sunt marcați deja din punct de vedere diagenetional, în sensul că informatorii îi cataloghează ca fiind specifici „graiului bătrânilor” (mențiunea [B] plasată pe hartă înaintea acestor răspunsuri).

4.1. Urmărirea în diacronie a acestei continuități pentru unii termeni are rezultate și în sincronie, la nivel diatopic, prin reliefarea la nivel dialectal a apariției unor „insule lingvistice”, mai mult sau mai puțin omogene din punct de vedere al distribuției areale și mai mult sau mai puțin extinse din punct de vedere al numărului de puncte incluse. Din exemplele prezentate mai sus, în această categorie ar intra termenii cu mai mult de două atestări aflate într-o proximitate măcar relativă, cum ar fi: *bârnă* ‘ceață’, cu trei puncte apropiate în partea de nord-vest a Munteniei; *a mocirla* ‘a ploua mărunț, a cerne’, în trei puncte din estul Moldovei; *țărțar* ‘măzărache’, în cinci puncte alăturate din centrul Olteniei; *țigănei* [pl.]

‘măzărîche’, în șase puncte alcătuind o zonă compactă în nord-vestul Banatului; *căbușală* ‘arșiță’, în nouă puncte plasate într-o zonă compactă de o parte și de alta a râului Crișul Alb etc.

4.2. În afara acestor termeni atestați în ambele serii de atlase, am identificat astfel de insule lingvistice care apar doar în seria NALR/ALRR, precum: *flizgău/a flizgui* ‘lapoviță/a lapovița’ (DFA s. v.: E.T.), în trei puncte apropiate (481, 484, 502) din Bucovina; *friptoare* ‘arșiță’ (DFA s. v.: E.T.), în trei puncte apropiate din nord-vestul Olteniei (936, 940) și nord-estul Banatului (72); *flăcăără* ‘a fulgera’ (DFA s. v.: E.T.), în patru puncte din nord-estul Banatului (pc. 83, 90, 93, 95). O posibilă explicație a acestei non-corespondențe între cele două serii de atlase este cea deja menționată în studiul de față (§ 3.2.1.), și anume rețeaua mult mai rară de puncte a seriei ALR (cu referire, în special, la rețeaua ALR II) în comparație cu cea a seriei NALR/ALRR, fapt ce face ca majoritatea punctelor din seria atlaselor regionale să nu aibă acoperire în rețeaua ALR II și, în consecință, unii termeni să rămână neatestați în acest atlas. Unul dintre cele mai relevante exemple în acest sens rămâne cazul deja discutat al verbului *a se guri/gura* atestat într-o zonă restrânsă formată din trei puncte în nord-estul Olteniei (901, 904, 908) și în alte trei puncte în nord-vestul Munteniei (671, 672, 678), nici unul dintre acestea nefiind prezent în rețeaua ALR II.

4.3. În sfârșit, un ultim aspect pe care dorim să-l evidențiem la acest capitol al variației în sincronie a unor fapte lingvistice pe arii restrânse este că, atunci când se suprapun mai multe astfel de fapte (eventual de natură diferită: lexical, semantic, fonetic etc.) peste aceste mici insule lingvistice, acest fapt poate constitui un argument în direcția individualizării la nivel dialectal a unor astfel de microzone. O astfel de zonă pare să fie tocmai cea menționată anterior, unde apare atestat verbul *a se guri/gura*, ca urmare a faptului că, pe lângă acest element lexical (cu specializare semantică), am mai atestat un asemenea fapt lexical, tot cu o specializare semantică și în cazul de față: prezența termenului *burniță* (plus variante) cu sensul de ‘ceață’ în șase puncte din nord-vestul Munteniei (ALR – MD IV h 525 pc. 674, 675, 679, 686, 688, 698), plus o atestare în Oltenia (NALR – O II MN 275, [1605] pc. 911), exact peste râul Olt de zona menționată din Muntenia.

Situația prezentată aici confirmă o dată în plus un postulat al geolingvisticii, și anume acela că marile râuri nu au constituit mai niciodată bariere lingvistice, exemplul râului Olt fiind consolidat cu încă două exemple din același câmp lexical al elementelor atmosferice: a) termenul *sloiete* (*scloiete*), care, atestat masiv în zona Banatului, trece în Oltenia, unde este prezent, mai întâi, în nouă puncte în nordul regiunii (pc. 905, 906, 912, 916, 937, 940, 944, 946, 947), pentru a coborî ulterior de-a lungul râului Olt, prin intermediul a șase atestări aflate în această zonă imediat limitrofă cursului de apă, menționate în continuare în ordine nord-sud: pc. 908, 917, 927, 928, 937, și, în final, pentru a trece acest râu în Muntenia, în trei puncte prezente în imediata apropiere a celor deja menționate din Oltenia: pc. 756, 758, 767¹²³; b) în avalul râului de data aceasta, am atestat termenii *măzărân* (NALR – O II h. 318 pc. 987) și

¹²³ Un alt exemplu din arhiva dialectală a DFA, care confirmă această prezență a unui cuvânt de o parte și de alta a unui curs de apă este cel al termenului *cârci* (*scârci*) ‘chiciură’, atestat de-a lungul Dunării în șase puncte în dreapta fluviului, în Dobrogea (de la

măzărán (NALR – O II h. 318 pc. 987), plus termenul *măzărár* (ALR – MD IV MN 154, [1613] pc. 772), toți trei cu sensul de ‘măzărîche’ dintre care primii doi se află în sud-estul Olteniei, iar cel de-al treilea în sud-vestul Munteniei, formând, astfel, o micro-insulă de o parte și de alta a Oltului.

Concluzii

Analiza, dintr-o perspectivă atât complementară, cât și comparativă, a materialului dialectal aferent câmpului lexical al fenomenelor atmosferice aflat în cele două serii de atlase lingvistice românești: ALR (în special ALR SN) și NALR/ALRR ne-a permis realizarea unei radiografii a vitalității acestui lexic specializat la nivelul graiurilor dacoromânești. Acest demers exegetic a fost întreprins atât din punct de vedere diacronic, prin paralelisme permanente la nivel fonetic, lexical sau semantic între situația existentă în volumele *Atlasului lingvistic român* și cea din volumele seriei *Noului Atlas lingvistic român pe regiuni*, cât și sincron, prin decelarea unor zone specifice de circulație pentru anumiți termeni sau variante lexicale sau fonetice. Principalul aspect relevat a fost cel al unei variații extrem de mari la nivel inter- sau chiar intra(sub)dialectal a materialului documentat pentru arhiva DFA la toate palierele de analiză: fonetic, lexical, morfologic și semantic, fapt datorat unei „explozii» informaționale de excepție” (Marin 2009: VII) ce caracterizează atlasele seriei NALR/ALRR în raport cu cele ale seriei ALR, ca urmare, în primul rând, a unei creșteri semnificative a rețelei de puncte în cazul seriei noi de atlase, și anume de peste trei ori în comparație cu cea din ALR I și de peste 10 ori comparativ cu cea din ALR II. Acest aspect ne-a permis, pe de o parte, confirmarea unor continuități lingvistice între cele două serii de atlase, prin creșterea numărului de atestări pentru anumiți termeni sau variante în seria NALR/ALRR, iar pe de altă parte, decelarea unor „insule” lingvistice nereperate în momentul efectuării anchetelor pentru ALR.

Una dintre principalele realizări ale DFA este reprezentată de introducerea în lexicografia românească, la nivelul lexicului popular, a unor noi lexeme, variante sau sensuri. Acest aspect a fost posibil, în primul rând, ca urmare a faptului că documentarea materialului dialectal a cuprins cele mai recente publicații în domeniul dialectologiei și geolingvisticii românești, lucrări care, tocmai din cauza publicării lor după apariția volumelor din seria DA și a unora din seria DLR, nu au reușit să constituie obiectul documentării efectuate la ora respectivă pentru redactarea acestor volume de dicționar. În aceste condiții, DFA devine, pe lângă primul dicționar pe teren românesc care analizează comparativ (științific vs. popular) și la o scară extinsă terminologia specifică unui câmp lexical (în cazul de față, cel al fenomenelor atmosferice), și lucrarea lexicografică românească cu cea mai actualizată documentare la nivel dialectal.

nord la sud: pc. 873, 876, 881, 892, 893, 896) și într-un punct în stânga fluviului, în sud-estul Munteniei (pc. 866).

Bibliografie

1. Corpusuri dialectale

- ALR SN = *Atlasul lingvistic român. Serie nouă*, București, Editura Academiei Române, vol. I – VII, 1956 – 1972.
- ALRM SN = *Micul Atlas lingvistic român. Serie nouă*, București, Editura Academiei Române, vol. I – IV, 1956 – 1981.
- ALR – M III, IV = *Atlas lingvistic român pe regiuni. Maramureș, București*, Editura Academiei Române, vol. III, 1973, vol. IV, 1997.
- ALR – MD IV = *Atlas lingvistic român pe regiuni. Muntenia și Dobrogea*, București, Editura Academiei Române, vol. IV, 2004.
- NALR – O II = *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Oltenia*, București, Editura Academiei Române, vol. II, 1970.
- NALR – B III = *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Banat*, București, Editura Academiei Române, vol. III, 1998.
- ALR – T V MS. = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Transilvania*, vol. V, manuscris.
- NALR – MB V MS. = *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Moldova și Bucovina*, vol. V, manuscris.
- NALR – C IV MS. = *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Crișana*, vol. IV, manuscris.
- ALM = *Atlasul lingvistic moldovenesc*, Editura „Cartea moldovenească”, Chișinău, vol. I/1,2 – 1968, vol. II/1 – 1972, vol. II/2 – 1973.
- DGDS = Maria Marin (coord.), *Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice*, București, Editura Academiei Române, vol. I, 2009, vol. II, 2010, vol. III 2011.
- GL. OLT. = *Glosar dialectal. Oltenia*, întocmit sub conducerea lui Boris Cazacu. București, Editura Academiei Române, 1967.
- T. DIAL. D. = *Texte dialectale și glosar. Dobrogea*, publicate de Paul Lăzărescu, Victorela Neagoe, Ruxanda Pană, Nicolae Saramandu, București, 1987.

2. Lucrări exegetice

- ALR II. INTR. = Emil Petrovici, *Atlasul lingvistic român II. Introducere*, redactat de Doina Grecu, Ion Mării (coord.), Rodica Orza, Cluj-Napoca, 1988.
- Arvinte, Vasile (2004), *Normele limbii literare în Biblia de la București (1688)*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- Avram, Andrei (2014), „Palatalizarea consoanelor și etimologia limbii române”, în SCL, LXV, 1/2014, p. 3–21.
- Burnie, David (coord.) (2006), *Animale. Ghid vizual complet al lumii sălbatice*, București, RAO.
- Chestionar 1963 = *Chestionarul Noului Atlas lingvistic român*, în „Fonetică și dialectologie”, V/1963, p. 157–271.
- Florescu, Cristina, Liviu Apostol, Laura Manea, Elena Tamba, Alina Bursuc, Cristina Cărăbuș, Florin-Teodor Olariu, Dan-Adrian Chelaru, Mona Corodeanu (2013), „Terminologia românească meteorologică (științific vs popular) a stărilor atmosferice. Studiu lingvistic. Anul 1 (oct. 2011–oct. 2012). Realizări”, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, t. LIII, p. 429–436. Gămulescu, Dorin, Jivcovic, Mirco (1970), *Dicționar sârbocroat-român*, București, Editura Științifică.
- Ivănescu, G. (2012 [1944–1945]), *Problemele capitale ale vechii române literare*, ediția a II-a revăzută, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- Marin, Maria (2009), *Introducere la Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice*, București, Editura Academiei Române, vol. I, 2009, p. VII–XXVIII.
- Mării, Ion (2004), *Contribuții la lingvistica limbii române*, Cluj-Napoca, Clusium (în special p. 70–78).
- Moroianu, Cristian (1998), *Tipuri de variante*, în „Limba și literatură”, 1998, vol. III–IV, p. 25–34.
- Rusu, Valeriu (1971), *Graiul din nord-vestul Olteniei*, București, Editura Academiei.
- Tratat 1984 = Valeriu Rusu (coord.), *Tratat de dialectologie românească*, Craiova, Scrisul românesc.
- Turculeț, Adrian (2002), *Dialectologie română*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- Vasmer, Max (1964–1973), *Etimologiceskij slovar' russkogo jazyka*, vol. I–IV, Moskva.

Indice de cuvinte și variante

A

ablațiune, 109, 113, 124, 125
abori, 68
abruđean, 49, 64
abruđală, 198
absorbție, 148, 149, 152, 156, 159, 162, 170, 171
abura, 68, 191, 192
aburel, 26
aburi, 68, 191, 192
acalmie, 58, 60, 62
acreție, 81, 102, 109, 124, 125
acumulare, 109, 124, 126
acvilon, 24, 58, 62
adânc, 50
adia, 25, 67, 68, 76
adiabatic, 176
adiere, 25, 59, 76
advecție, 57, 60, 62
aer, 14, 15, 28, 52, 156
AERA, 27, 68, 198
aerosol, 25
aerului, 178
aflux, 156
alb, 49
aligni, 15, 68
ALIZAT, 26, 60, 61, 62
alizeu, 60, 61, 62
Altocumulus, 32, 35, 37, 38, 39, 40, 45
Altostratus, 32, 35, 38, 40, 45
amestec, 57
ameți, 191, 198
anemograf, 56
anemometru, 56
antelie, 129, 137, 141
ANTICICLOLIZĂ, 27
anticiclon, 25, 57, 60
anticrepuscul, 130, 137
antiselenă, 25, 129, 137, 141
apă, 25, 81, 84
aprindere, 153, 159, 160, 161, 162, 166, 176
apus, 50, 51
apusean, 50, 63
aralie, 59, 205
arc, 32
Arcus, 32, 40, 45, 137, 141
armatan, 25, 58, 61
ars, 26, 158, 159, 161, 163, 167, 176
arsoare, 153, 158, 159, 161, 162, 169
arsură, 25, 155, 158, 159, 162, 165, 176, 177
arșiță, 16, 19, 23, 76, 155, 157, 158, 159, 162, 165, 176,
209
ascendență, 57, 60, 63
așiță, 194
atmosferă, 156, 176
atmosferic, 134, 139, 156
ațegan, 65
aură, 25, 58, 62
aureolă, 129, 137
auroră, 129, 137, 156, 159, 162, 165
austru, 19, 25, 49, 58
avalanșă, 109, 112, 113, 118, 119, 121, 124, 125
aversă, 75, 81, 84, 102

B

babură, 73, 81, 85, 89, 93, 199, 203, 204
bai, 81, 95
bai-u, 81, 84
baltac, 66
baltag, 66
baltă, 66
bandă, 156, 159, 162, 166, 171
baric, 25, 57
BARIERĂ, 27
barometric, 57
bastara, 73, 81, 95, 96

Indice de cuvinte și variante

bate, 25, 67, 68, 81, 89, 97, 104
băbura, 73, 81, 83, 85, 89, 97, 192
băbureală, 81, 85, 89, 104, 194, 204
băburi, 93, 94, 192, 204
băburină, 81, 85, 89, 93, 104, 199
băga, 51
bălan, 49
bălgărădean, 49, 64
bălhă, 194
băltac, 66
băltag, 66
băltăgan, 49, 66
băltăreț, 49, 65, 66
bămburică, 194
BĂRBIER, 27, 59, 61, 63
bătaie, 25, 81, 85, 152, 159, 162, 167, 176
băznărie, 81, 95, 104, 194
băhlă, 194
băhliță, 194
bărnă, 25, 73, 81, 95, 207, 209
bărniță, 206, 209
bâzgoaie, 194
beregată, 51
beznă, 25, 81, 101
bistra, 51
blizzard, 59, 61, 63
boaghe, 73, 81, 95, 96, 206
boală, 14
boare, 155, 158, 159, 162, 165, 171, 177, 199
bohoț, 49
bolbori, 194
bolbură, 194
boltă, 156
bora, 61, 62, 67
borilă, 68
boului, 195
brașovean, 63, 64, 65, 66
brăilean, 63
brâu, 133, 139, 141
brâzgăi, 194, 200
brișcăi, 194
briză, 58, 62
bromoroacă, 194
brujală, 198
bruma, 19, 97, 109, 112, 117, 118, 119, 123
brumă, 14, 15, 27, 107, 109, 112, 115, 117, 118, 119, 120,
124, 125, 127
BRUMĂROACĂ, 27, 109, 112, 113, 115, 118, 119, 123, 193,

194
brume, 79
brumoroacă, 194
brumuroacă, 194
brumuroagă, 194
budeliște, 194
buhai, 194
buhliță, 194
buhoare, 153, 158, 159, 160, 161, 162, 169
buhoreală, 194
bujală, 15, 153, 158, 159, 160, 161, 194, 198, 203
bujniță, 194
bumburei, 194
bumburi, 194
bungineală, 81, 95
bur, 74
bura, 81, 97, 192, 199
buracă, 25, 26, 73, 81, 85, 87, 95, 104
buragă, 96, 194
buraică, 194
buratec, 73, 81, 85, 104
buraucă, 194
bură, 15, 19, 24, 26, 59, 74, 81, 84, 85, 87, 95, 99, 109,
114, 115, 118, 119, 121, 191, 203
burăi, 192, 199
burăț, 73, 81, 83, 95, 96
burburei, 194
burei, 89
burez, 15, 26, 109, 111, 113, 115, 118, 119, 123
burhai, 25, 81, 85, 95, 96, 206
burhală, 73, 81, 85
burhăi, 192
burhăia, 81, 83, 85, 97, 192
burhăială, 81, 85, 104
burnă, 81, 85, 87, 95, 96
burnița, 81, 85, 87, 97
burniță, 15, 74, 81, 84, 87, 95, 96, 104, 113, 125, 210
burnițeală, 81, 85, 87
burniței, 89
burniza, 194
buroaică, 194
burui, 24, 81, 85, 87, 97, 104
buștină, 81, 95, 96, 206

C

cabușală, 159, 162, 189
cade, 89

Indice de cuvinte și variante

- cald, 155, 159, 160, 163, 165, 176, 177
calm, 58, 59
caloric, 149, 155, 159, 163, 170, 176
calotă, 15
Calvus, 32, 36, 40
canicular, 158, 160, 163, 170
caniculă, 158, 160, 162, 170
Capillatus, 32, 36, 40
carael, 49
caraiel, 16, 66
Castellanus, 32, 36, 40
catabatic, 15
catafront, 15
cazac, 63, 64
căbușală, 153, 158, 161, 170, 189, 203, 207, 210
cădea, 89
căldicel, 153, 158, 159, 163, 168, 176
căldură, 19, 23, 155, 156, 157, 159, 162, 165, 171, 174,
175, 176, 179, 180
călduț, 154, 158, 159, 163, 169, 176
călin, 153, 158, 159, 161, 163, 170
căprior, 13
căinar, 65
câmp, 57, 60, 124, 125
câmpean, 63
cârci, 109, 112, 115, 118, 119, 121
cearcăn, 133, 137, 141
ceață, 14, 15, 23, 24, 32, 39, 45, 74, 75, 77, 79, 80, 81, 87,
94, 95, 100, 104, 109, 113, 114, 125
ceilometru, 43
celulă, 57, 63
centru, 57
centură, 156, 159, 162, 171, 177
cer, 14, 15, 23, 28, 32, 39, 45, 156
cerc, 133, 137, 141
cercălan, 133
cercănel, 133, 139
cercelan, 133
cercuț, 133, 139, 141
cerne, 81, 85, 97, 98, 101
cet, 16
cetate, 73, 81, 93
cețărie, 81, 95, 194
cețos, 39, 81, 95, 97
chercheriță, 73, 81, 93
chergui, 60, 61, 63
chiamăt, 16
chic, 85, 89
chiciura, 19, 109, 111, 112, 116, 118, 119, 123, 194
chiciură, 81, 93, 107, 108, 109, 112, 113, 115, 118, 119,
121, 124, 125, 127, 202
chiciureală, 194
chiciurometru, 28
chiclă, 194
chida, 81, 95, 96, 97, 192, 199
chidă, 16, 81, 95, 96, 101, 104, 109, 112, 114, 115, 117,
118, 119, 121, 188, 202
chidinie, 109, 115, 118, 119, 122
chidui, 192, 194
chilie, 194
chimic, 176
chingă, 81, 85, 89
chinook, 60, 61, 63
chișav, 81, 85
chit, 194
chiuciură, 194
ciclogeneză, 60
ciclone, 57, 58, 60, 62
cicur, 194
ciorcioloș, 109, 116, 118, 119, 122
ciorcioruș, 194
circulație, 57, 62
Cirrocumulus, 32, 35, 38, 40, 45
Cirrostratus, 36, 38, 40
Cirrus, 32, 36, 38, 40, 45
ciubuc, 109, 113, 116, 118, 119, 121, 192
ciuciur, 109, 111, 113, 116, 118, 119, 122, 199
ciuciure, 199
ciucură, 194
ciucure, 109, 116, 118, 119, 120
clujan, 49, 64
coase, 109, 112, 118, 119, 120
cocăială, 194
cocăt, 16, 153, 158, 159, 163, 168
cocârbău, 133, 194
cocâște, 194
cocniță, 194
cocolan, 43
cocut, 194
cohneală, 194
condensare, 176
configurație, 57, 63
Congestus, 32, 36, 40
continental, 61
contraalizeu, 60, 62
contraradiație, 154, 157, 159, 162, 171

convecție, 57
corcobău, 133, 194
corcobeu, 133, 194
corcolani, 39, 43, 45
cord, 14
cordău, 133, 139, 141, 143, 194
corelat, 14
coroană, 129, 133, 137, 141, 142
corpuscular, 176
cosomor, 16, 39, 43
cosoroabă, 13
coșava, 58
coșavă, 64, 66, 67
cot, 14
crăpăt, 153, 158, 159, 161, 162, 163, 168
crepuscul, 152, 157, 159, 162, 163, 170, 176
crepuscular, 156, 160, 163, 166, 176
crivăț, 49, 50, 58, 68
crupe, 199
cucubercioi, 133
cuculbău, 133
cucurbău, 133, 194
cucurbecioi, 139, 141, 194
cucurbel, 133, 194
cucurbeu, 133
culcubău, 133
cumpănă, 43, 82, 85, 101
Cumulonimbus, 32, 36, 38, 40, 45
Cumulus, 32, 36, 37, 38, 40, 45
cuplaj, 57
cuptor, 158
cura, 76, 152, 153, 159, 160, 170, 199
curat, 152, 159, 167, 176
curăța, 152, 153, 159, 162, 176
curcu, 195
curcubău, 133
curcubec, 195
curcubei, 133
curcubel, 133
curcubeos, 195
curcubeș, 133, 195
curcubet, 133, 195
curcubetă, 133, 195
curcubeu, 14, 23, 129, 130, 133, 137, 139, 141, 142, 143, 178
curcubou, 133, 195
curcu-boului, 139
curent, 58, 62

D

damf, 153, 158, 159, 161, 163, 166, 176
dâlmă, 109, 111, 117, 118, 119, 123
deger, 24
DEPRESIUNE, 27, 62
depunere, 24, 89, 107, 108, 109, 110, 113, 124, 126
depuneri, 107
descărcare, 134, 136, 140, 142
descendență, 57, 60, 63
desface, 16, 199
desfereca, 109, 112, 118, 119, 122, 199
detonare, 139
detonit, 136
detuna, 134, 139, 141
detunare, 140, 141
detunat, 140, 141
detunător, 134, 136, 139, 140
detunătură, 134, 136, 139, 140, 141
detunet, 136, 140, 141
dezgheț, 112
dezgheța, 109, 112, 119
difuz, 176
difuzie, 149
difuziune, 152, 156, 159, 162, 166, 172, 176
dogoare, 18, 153, 158, 159, 161, 162, 167
dogor, 153, 158, 160, 163, 167
dogoreală, 153, 158, 159, 162, 168
dogori, 154, 158, 159, 163, 166, 170, 176
dogorime, 153, 158, 159, 162, 169
dogorire, 153, 158, 159, 162, 166
domolaș, 16
dornados, 56
dragoste, 18
dubeliște, 153, 158, 159, 161, 162, 170
dudăi, 134
dudet, 59, 134, 139, 141
dudui, 134, 139, 141
duduială, 134, 139, 141
duduloi, 110
dul, 110
dunărean, 64
dunăreanț, 64
dunărinț, 64
Duplicatus, 32, 36, 40
durată, 88
durăi, 134
durăt, 139, 141

durdui, 134, 141
durduit, 134, 139, 141
durduitură, 134, 139, 141
durdulă, 73, 81, 84, 85, 88
durui, 134, 139, 141

E

ecou, 142
efect, 57, 63, 156, 159, 163, 171, 172, 176
efluent, 176
El Niño, 62
electrometeor, 129, 134, 141
element, 57
emergență, 130, 137
emisie, 176
energie, 156, 159, 162, 171, 176
eolian, 56
epidermă, 14
etesian, 62
extincție, 149, 156, 159, 162, 171, 172, 176

F

făgăraș, 64
fâlfâi, 23
fâl-fâl, 23
fășcală, 82, 96, 195
fășic, 109, 111, 116, 118, 119, 122, 195
fenomen, 81
fereastră, 156, 159, 162, 172, 177
fereca, 109, 112, 118, 119, 120
ferfeleagă, 26, 81, 96, 195
fericire, 18
Fibratus, 32, 36, 39, 40, 45
fierbințeală, 153, 158, 159, 162, 168, 176
fir, 92, 199
firm, 109, 113, 124, 125
flacăr, 81, 92, 195
flacără, 18
flamă, 153, 158, 159, 161, 162, 170, 177
flaotec, 92
flăcăra, 136, 140, 141, 192, 199, 210
flăcări, 77, 81, 192, 195
fleace, 73, 81, 96, 188
fleascotiță, 81, 96, 195
fleașcă, 81, 96
flece, 188, 189

flecere, 81, 96, 189
flecui, 81, 96, 97, 189
fleoșcoviță, 81, 96
fleșcăială, 81, 96
fleșteriță, 81, 96, 195
flizgău, 81, 96, 195, 210
flizgui, 81, 96, 97, 195, 210
floc, 81, 92, 101, 199
flocălău, 81, 92, 195, 199
flocăli, 81, 90, 91, 97, 195
Floccus, 32, 36, 39, 40, 41
flogotoi, 73, 81
floștină, 92
flotac, 81, 90, 91, 92
flotag, 92
flotic, 97
flotici, 81, 90, 91, 97, 195
flotoc, 92
flotog, 92
fluștiur, 92
fluștur, 92
fluștura, 81, 90, 91, 97, 199
flușture, 81, 92, 98, 99, 195
flutur, 76
flutura, 192, 199
fluture, 76, 81, 92, 98, 99, 101, 204
fluturi, 81, 90, 91, 97, 192, 195
flux, 156, 159, 163, 165, 172, 176
foc, 154, 157, 158, 159, 160, 161, 163, 167, 177, 199
focărie, 153, 158, 159, 161, 162, 168, 177
foehn, 62, 67
föhn, 62
foloștină, 81, 90, 91, 92
fooșitură, 110, 195
forfecare, 57
foștomoc, 81, 92
fotometeor, 129, 130, 137, 178
Fractus, 32, 36, 41
frâșcăi, 195
frâșcăială, 195
frică, 18
frig, 23
friptoare, 153, 158, 159, 162, 169, 210
frișcăi, 81, 90, 91, 97, 195
frișcăială, 81, 96
front, 60, 62
frontal, 81, 97
fufula, 73, 81, 90, 91, 97

Indice de cuvinte și variante

fuior, 199
fulg, 28, 75, 76, 81, 89, 90, 91, 92, 98, 100, 104, 204
fulger, 15, 134, 135, 136, 139
fulgera, 15, 136, 139, 141, 188
fulgerare, 136, 140
fulgerătură, 136, 140
fulgu, 76
fulgui, 81, 90, 91, 97, 191
fulguială, 15, 28, 81, 90, 91
fulguire, 81, 90, 91
FULGUIT, 82
fulguitură, 81, 90, 91
fulgurare, 139
Fumulus, 32, 37, 41
furtună, 14, 16, 48, 56, 58, 59
furtunos, 49

G

Genitus, 32, 37, 41
genune, 16
ger, 26
gerui, 81, 90, 91
geruială, 16, 109, 114, 115, 118, 119, 122
gheață, 19, 81, 93, 102, 109, 112, 114, 115, 118, 119, 120, 124, 125, 127, 201, 202
ghețar, 19, 109, 111, 113, 116, 118, 119, 122, 124, 199
ghețoi, 109, 116, 117, 118, 119, 122, 207, 208
ghețuș, 109, 111, 114, 116, 117, 118, 119, 122, 199
ghiață, 197
ghibli, 60, 63
ghicol, 49
gicul, 51
gigul, 51
giruetă, 56
giumânare, 109, 116, 118, 119, 123, 207
givraj, 109, 112, 124, 125, 127
givrare, 15, 109, 112, 124, 126
gloria, 15, 130, 138, 178
gomilă, 110
gorjanin, 64
gorneac, 64, 66
gorneag, 66
granul, 102
granulă, 81, 102
grelon, 102
gren, 15, 59, 62
grindina, 73, 76, 81, 93, 94, 97, 100, 104

grindină, 19, 23, 26, 28, 58, 72, 77, 80, 81, 92, 93, 94, 100, 102, 104
grindire, 195
grunz, 26, 81, 93, 199
gura, 192, 210
gură, 159, 162, 199
gurean, 49, 64
gurgumeu, 133, 139, 143
guri, 152, 159, 192, 199, 210

H

habub, 59
hală, 56, 59, 109, 112, 113, 117, 118, 119, 124
halo, 19, 130, 138, 141, 178
halou, 133
harcodan, 56
hațegan, 63, 64, 65
hămete, 110
hățăgan, 65
hânsă, 26, 73, 81, 85, 87
hidrometeor, 80, 81, 82, 102, 108, 109, 110, 125
holbori, 68, 199
hopoare, 158
hopoi, 85, 88
hulă, 57
Humilis, 32, 36, 41
hupoare, 154, 157, 158, 159, 161, 162, 170
hurlalie, 205

I

imergență, 130, 137
Incus, 32, 37, 41
inel, 57
infraroșu, 176
inie, 26, 109, 115, 118, 119, 121, 127, 195
inimă, 14
insulă, 176
intemperie, 15, 16
intensitate, 156, 160, 162, 172, 176
Intortus, 32, 37, 41
invazie, 57
inversiune, 156, 160, 162, 166, 172, 176
invizibil, 148
iradiere, 160
istriță, 64
iugă, 66

izalobaric, 57
izentrop, 58
izentropic, 58
izobaric, 58

Î

îmbungeneală, 81, 95
îmbura, 73, 81, 85, 87, 95, 96, 97, 103, 109, 117, 118, 120, 122
îmburat, 81, 95, 97, 118, 120
împâcli, 81, 95, 96, 103
împâclit, 81, 95, 97
înăbușeală, 153, 158, 159, 161, 162, 168, 176
înădușeală, 153, 158, 159, 161, 162, 168
înămeți, 68
încâlzi, 176
încălzire, 156, 160, 162, 166, 172, 176, 177
încețoșă, 39, 81, 95, 96, 103
închida, 103, 109, 112, 115, 118, 120, 123, 195
înfocăciune, 153, 158, 159, 160, 161, 162, 168, 195
îngheț, 109
îngheța, 109, 112, 118, 120
înmoia, 16
înnăduv, 153, 158, 159, 160, 161, 163, 169, 195
înnegura, 39, 81, 95, 96, 97, 103
înnegurat, 95
înnemețit, 195
înnora, 16, 31, 43
înnorare, 31, 39, 43, 45
înnorat, 32, 39, 43
înnoura, 39
înnourare, 39
înnourat, 39
înomeți, 110, 117
însănina, 186
însărin, 153, 195
însenina, 16, 139, 141, 152, 186
înseninare, 18, 152, 160
înseninat, 153
înstura, 115, 195
întroiena, 192, 195
întroieni, 68, 110, 117, 192
învălui, 68, 199
învifora, 68
învolbi, 199
învolbit, 199
învurticuș, 195

înzăpezi, 110, 117

J

japsă, 153, 158, 159, 161, 163, 170
jar, 158
jicol, 51
jinar, 65
jinari, 65
jlapiță, 195, 205

L

laboviță, 195
lacoviță, 195
Lacunosus, 32, 37, 41
lapovi, 195
lapovița, 67, 81, 96, 97
lapoviță, 19, 72, 74, 80, 81, 93, 96, 101, 104, 109, 114, 115, 118, 119, 122, 199, 200
lavină, 112, 122
lăbăgtătui, 16, 68, 191
lăcări, 136
lămboviță, 195
lămuri, 153, 160, 199
lăscăviță, 195
Lenticularis, 32, 36, 41
levante, 24, 62
levanti, 51
licări, 140, 141
licuri, 136
limpede, 18, 152, 157
limpezi, 152, 153
limpezire, 152
limpezit, 153
liniști, 67
linitate, 58
lodos, 51, 66
lofting, 61
lospă, 73, 81, 92, 101
lospătură, 81, 92
lospeț, 26, 73, 81, 92, 104
lostopană, 81, 92
lucoare, 76, 136, 139, 152, 155, 158, 159, 163, 165, 177
lumânare, 108, 109, 116, 118, 119, 120
lume, 14, 153, 159, 163, 165, 177
lumina, 98, 136, 140, 141, 152, 155, 158, 159, 163, 167, 177

Indice de cuvinte și variante

luminare, 159, 163, 167
luminat, 180
lumină, 14, 18, 19, 109, 118, 155, 158, 159, 160, 163, 165,
172, 176, 177, 179
luminătură, 136, 140
lumineală, 152, 153, 159, 163
luminescență, 154, 166, 176
luminiscentă, 160, 163
luminozitate, 157, 159, 160, 163, 166
lunar, 176
lună, 14, 156, 159, 163, 171, 176

M

macroturbulență, 60
maladie, 14
Mamma, 32, 37, 41
mană, 81, 101, 109, 118, 119, 122
mareană, 66, 68
mariana, 50
masă, 57, 156, 160, 163, 170, 172, 176
mazăre, 81, 93, 199
măgură, 81, 95
măzăran, 211
măzărar, 16, 73, 81, 93, 104, 211
măzărean, 81, 93, 104, 210
măzări, 199
măzărică, 81, 93, 190
măzăriche, 19, 20, 81, 92, 93, 94, 99, 190, 191, 200, 204
măzărichie, 190, 191, 195, 207
măzăroi, 81, 93, 104, 194, 195, 199
mâzgă, 81, 85, 87, 101
mâzgărie, 109, 112, 117, 118, 119, 122
mâzgău, 109, 117, 118, 119, 122
mâzgoală, 73, 81, 96
mâzguș, 109, 117, 118, 119, 122
Mediocris, 32, 36, 41
MEREUAȘ, 82
mereuț, 98
MEREUȚ, 82
meridional, 58
METEOR, 27, 57, 62, 81, 82, 102, 107, 108, 109, 110, 125,
140, 177
meteoră, 135
meteoric, 81, 97, 102, 139
meteoritic, 58, 135
meteorologie, 9
mezerichie, 191

mezerichie, 191, 195
microturbulență, 60
mielușel, 20, 81, 93
migrenă, 14
mijgura, 187
miragiu, 133, 137
miraj, 130, 133, 137, 178
mizgui, 81, 85, 87, 97, 186
mizguială, 26, 73, 81, 90, 96, 104
mizgura, 186, 187, 192, 195
mizguri, 192
mizguș, 73, 81, 93, 104
moazagotl, 32, 41
mocirla, 207, 209
mocirlă, 81, 85, 95, 96
mocirli, 81, 85, 87, 97
mocran, 64
Mocrea, 64
Mocreanu, 64
moină, 16
moiște, 16
moloșag, 16
moloșogi, 16
mordie, 16
moreana, 50
morman, 109, 117, 118, 119, 123
moșoi, 24, 58
muntean, 49, 50, 51, 63
munteț, 65
murășan, 49
mureș, 64
mureșean, 63, 64, 68
murtean, 49
muson, 62
musonic, 60
Mutatus, 32, 37, 41
muzon, 62

N

nahlap, 109, 117, 118, 119, 123
natoagă, 59
natural, 177
năboi, 153, 158, 159, 160, 161, 163, 170
năbuc, 153, 158, 159, 160, 161, 163, 170
năbuh, 195
năbuș, 153, 158, 159, 160, 161, 162, 163, 169, 195
năbușală, 203

Indice de cuvinte și variante

năbușeală, 153, 158, 159, 161, 162, 163, 168, 176
năclaie, 153, 158, 159, 161, 162, 163, 167
năduf, 153, 158, 159, 161, 162, 163, 165, 176
nădușeală, 153, 158, 159, 161, 162, 163, 168, 176
năimete, 195
năloagă, 16, 26, 108, 109, 114, 116, 118, 119, 121
nămet, 193
nămete, 109, 117, 118, 119, 121, 192
nămeți, 110, 117
năoreală, 39, 195
năpastă, 18
năplai, 154, 158, 159, 161, 163, 167
năprăvălă, 16
năpuc, 154, 158, 159, 160, 161, 163, 170
năur, 39
nea, 14, 15, 23, 28, 77, 90, 91, 108, 109, 112, 115, 116,
117, 118, 119, 120
nebulos, 32, 39, 40, 43, 95
Nebulosus, 32, 36, 41, 45
nebulozitate, 15, 24, 31, 32, 40, 43, 45, 94, 95
necaz, 18
nefometru, 43
nefoscop, 43
NEGURATIC, 82
negură, 28, 39, 74, 77, 79, 81, 94, 95, 96, 100, 199
negureală, 39, 81, 95, 104
negureață, 39, 43, 45, 81, 95, 96, 104
neguros, 39, 81, 95, 97
neige, 90
nemer, 16
neplouare, 16, 154, 159, 163, 169
neveu, 109, 124, 125
Nimbostratus, 32, 36, 38, 42
Nimbus, 32, 38, 45
ningău, 81, 90, 91, 104
ninge, 15, 67, 81, 90, 91, 97, 99, 100, 104
ninsă, 73, 81, 90, 91
ninsoaie, 81, 90, 91, 104
ninsoare, 15, 19, 58, 77, 80, 81, 89, 90, 91, 104, 109, 114,
117, 118, 119, 122
nizguială, 90, 91
noian, 109, 118, 119, 123
noieș, 24, 116
noiște, 109, 116, 118, 119, 122
noor, 39
noora, 39
nooreală, 39, 195
nooros, 39

nor, 14, 15, 23, 28, 31, 32, 39, 40, 43, 45
nora, 39, 43
norat, 39, 43
noreală, 31, 39, 43, 45
noreață, 16, 31, 39, 43, 45
norel, 44, 45
nori, 43
noricel, 43, 44, 45
norișor, 43, 44, 45
noriște, 31, 39, 43, 45
noros, 31, 32, 39, 43, 45
noruleț, 44
noruos, 39
noruț, 43, 44, 45
nouă, 195
nour, 39
noura, 39
nouraș, 44, 45
nourat, 39
noure, 195
noureală, 39
nourel, 44, 45
noureț, 44, 45
nouriște, 39
nouros, 39
nuăra, 39
nuăraș, 44, 45
nuor, 39, 43
nuoraș, 44, 45
nuorat, 39
nuoriecios, 39, 43
nuoros, 39
nuoruț, 44, 45
nuvăr, 39
nuvăra, 39
nuvăreală, 39, 195
nuvăros, 39
nuvera, 192, 195
nuvereală, 39
nuveri, 39, 192

O

obială, 81, 92
oblăcei, 16, 39, 43, 45
ochi, 159
ocluzie, 60
ocnă, 64

Indice de cuvinte și variante

odmeteală, 109, 117, 118, 119, 122
odmeti, 117
odmeți, 68
oiță, 24, 39, 43
olori, 68
olteț, 65, 66
omăt, 15, 90, 93, 109, 112, 116, 117, 118, 119, 121, 192
omete, 192
ometiță, 109, 116, 118, 119, 122
omeți, 68, 117
ondulații, 57
Opacus, 32, 37, 40
opalescență, 154, 160, 163, 166
opăreală, 155, 158, 160, 161, 163, 168, 177
opoare, 195
orage, 53
oraj, 135
orajos, 135, 139
oralie, 205
orădar, 64, 65
orădean, 64
orcan, 62
ozon, 176

P

pampero, 62
Pannus, 32, 37, 40, 45
parahelie, 130
parantelie, 130, 137
parantiselenă, 130, 137
paraselen, 130
paraselenă, 130, 137
paraselenic, 129
paraselin, 130
pară, 136, 140, 141
parelie, 130
parhelic, 129
parhelie, 130, 137
pasaj, 57
pasat, 62
pazie, 13
păclă, 195
păcură, 81, 95, 96, 100
pălire, 158
păliș, 59
păracă, 16, 109, 115, 118, 119, 123
părângean, 63, 68

păsat, 73, 81, 93
păsălău, 195
păsălui, 199
păsătui, 81, 90, 91, 97, 104
PĂCLĂ, 27, 39, 74, 77, 81, 94, 95, 96, 155, 158, 159, 162, 163, 166, 177
păcleață, 81, 95, 96, 104
PĂCLEAȚĂ, 83
păcliță, 81, 93, 95, 96, 104, 199
păclos, 39, 81, 95, 97, 104
pârceală, 73, 81, 95, 96
pârci, 26, 81, 90, 91, 95, 96
pârcioagă, 16
pârjol, 154, 158, 159, 163, 167, 177
pârjoli, 154, 158, 159, 163, 166
pârlitură, 158
pârpără, 81, 85, 101
pedologic, 176
perj, 65
perjar, 65
perjeri, 65
Perlucidus, 32, 37, 40
perturbație, 60
piatră, 81, 93, 101, 104, 199
pic, 16, 81, 85, 86, 88, 89, 187, 188
pica, 81, 85, 97
picătură, 81, 84, 86, 88, 104
piclă, 195
picoti, 81, 85, 87, 88, 97
picura, 81, 85, 86, 87, 88, 97
picureza, 81, 85, 87, 88, 97
picurit, 81, 84, 85, 87, 88
piele, 14
pietrar, 65
pietricea, 81, 83, 93, 104
Pileus, 32, 37, 40
pilingăzui, 81
pilinguță, 26, 81, 92
pișătură, 81, 85, 87
pișcurea, 81, 84, 85, 87, 97
pișcurat, 81, 85, 87, 88, 97
pișoalcă, 81, 85, 87
pișorniță, 81, 85, 87
plizgai, 195
ploaie, 14, 15, 19, 23, 28, 58, 72, 74, 75, 80, 81, 84, 86, 87, 88, 94, 98, 99, 100, 102, 104, 201
ploicică, 81, 85, 87
ploicios, 81, 85, 97

Indice de cuvinte și variante

ploierniță, 73, 81, 85, 87, 104
plointe, 81, 85, 88, 97, 100
ploion, 81, 85, 89, 96
ploios, 81, 84, 97, 104
ploiș, 73, 81, 83, 85, 88
ploișoară, 87
ploiță, 81, 85, 87
ploua, 14, 15, 23, 28, 67, 75, 81, 84, 86, 97, 98, 100, 104
plouare, 24, 73, 81, 86, 87
plouat, 24, 81, 86
ploura, 195
plouros, 81, 85, 97
poienar, 65
poienari, 65
pol, 176
polar, 61
polarizare, 156, 160, 163, 172, 176
polediste, 109, 117, 118, 119
poledita, 109, 112, 117, 118, 120
poledita, 26, 81, 93, 101, 104, 108, 109, 111, 114, 115,
117, 118, 119, 122, 127, 199
polegniță, 93, 96, 116
polei, 81, 93, 96, 107, 108, 109, 114, 115, 118, 119, 123,
124, 126, 127, 199
polejniță, 96, 195
poleviță, 93
polevniță, 96, 195
policie, 81, 93, 96, 108, 109, 115, 117, 118, 119, 124, 127,
199, 200
polidi, 109, 112, 117, 118, 120
polnoci, 66
polucie, 195
posomor, 154, 158, 159, 160, 161, 163, 170, 195
posomorî, 43
poșor, 110
potop, 81, 85, 88, 101
Praecipitatio, 81, 84
PRAPURĂ, 82, 195
prașcău, 91
prănuic, 109, 115, 118, 119, 123
prăpastie, 199, 206
prășcău, 81, 85, 90
prășcoi, 195
prâsni, 81, 85, 87, 88
precipitabil, 81, 84, 97
precipitare, 71
precipitație, 15, 24, 71, 73, 74, 80, 81, 84, 92, 100, 102,
156, 160, 163, 170, 172, 177

precipitații, 107
premug, 110, 195
prepăt, 154, 158, 159, 161, 163, 167
prepestenie, 195, 199
presiune, 57
preșcău, 195
pricăl, 154, 158, 159, 161, 163, 170
pricăli, 16
prigoare, 154, 158, 159, 161, 162, 163, 167
prigoriște, 158, 159, 161, 163, 169
pripeală, 154, 158, 159, 161, 163, 168, 207
pripec, 154, 158, 159, 161, 162, 163, 166, 171
pripet, 154, 158, 159, 160, 161, 163, 168
pripri, 154, 158, 159, 161, 163, 166, 177
prișcai, 85, 87
procelă, 24, 58, 59
proces, 57
proiector, 43
promoară, 109, 115, 118, 119, 124
promoroacă, 109, 114, 115, 118, 119, 122
promorocit, 120
promuroacă, 195
prooroacă, 195
propagare, 156, 160, 163, 172, 176
prosinghilă, 16
prumuroacă, 195
pseudohelie, 130, 137, 178
pufar, 109, 116, 118, 119, 122
pufă, 26, 81, 95, 96
puhăială, 158
puhoi, 81, 85, 88, 101
punct, 57
pureaz, 66

R

radiant, 154, 157, 160, 163, 166, 172, 176
radiativ, 154, 156, 160, 163, 166, 176
Radiatus, 32, 37, 40
radiație, 19, 24, 145, 147, 156, 159, 160, 162, 163, 165,
166, 172, 179
radiațiune, 147
radierea, 180
radioactivitate, 156, 160, 163, 166, 173
rafală, 19, 58
rapăt, 26, 73, 81, 85, 88
rază, 14, 23, 28, 152, 155, 157, 158, 159, 160, 163, 165,
173, 177, 179

Indice de cuvinte și variante

răbloli, 16
răcime, 16
răpăi, 81, 85, 89, 97
răpăială, 81, 85, 88, 104
răsărit, 50, 51
răsăritean, 63
răscolniță, 59
rășchira, 16, 154, 159, 163, 167
răur, 73, 81, 85
răza, 154, 158, 159, 162, 163, 167
răzare, 154, 159, 163, 167
răzbi, 199
răzbun, 154, 159
răzbuna, 16, 163
răzbunare, 152, 154, 163
răzbuneală, 152, 154, 163
răzișoară, 154, 159, 163, 169
reflexie, 152, 156, 160, 163, 173, 176
refracție, 152, 156, 160, 163, 166, 173, 176
resenina, 159, 163
rodie, 81, 85, 89, 95, 96, 101
rodină, 26, 81, 85, 89
roghie, 85, 89
roo, 195
rop, 81, 85
ropăi, 81, 85
ropăială, 81, 85, 88
ropot, 81, 86, 88, 93
roua, 81, 86, 87, 97, 109, 117, 118, 120, 123
rouă, 28, 81, 86, 107, 108, 109, 112, 114, 115, 117, 118,
119, 120, 124, 125, 127
roua, 81, 86, 87, 97, 100, 109, 117, 118, 120
rouare, 81, 86, 117
roureală, 26, 81, 86, 87
rouică, 81, 86, 87
rouță, 81, 86
rumejală, 81, 104
rumejină, 16, 26, 81, 86, 87
rumejuie, 81, 86, 87

S

sanir, 58
santă, 109, 117, 118, 119, 121
săcătos, 154, 158, 159, 161, 163, 169
sădean, 49
săgeată, 109, 113, 116, 118, 119, 120
sănin, 186

sănina, 186
sărina, 195
scăpăra, 136, 141
scârci, 188
schidă, 188
schimb, 57, 156, 160, 163, 167, 177
sclipi, 141
scloată, 207
scloiete, 210
scurgere, 57
scut, 197, 198
scuturală, 81, 86, 87, 104
scuț, 108, 109, 116, 118, 119, 123, 197, 198
seacă, 165
sec, 159, 163, 165
secetă, 157, 158, 159, 160, 162, 163, 165
secetos, 58, 157, 158, 159, 160, 163, 169
secui, 16, 63
selina, 195
semicerc, 57
senin, 152, 159, 160, 186
senina, 158, 161, 186
seninătate, 154
seninime, 154
serein, 81, 84, 102
sfărtoană, 26
sfic, 73, 81, 86, 89, 96, 199
sflăcări, 188, 195
sfulger, 136
sfulgera, 188
shamal, 63
sifon, 58, 62
simun, 62
siroco, 62
sloi, 109, 115, 116, 117, 118, 119, 121, 127, 196, 198
sloierete, 195
sloiete, 197
sloiete, 109, 116, 117, 118, 119, 122, 196, 197
sloiete, 197
sloiete, 197
sloiete, 197
sloiete, 208
sloiete, 210
sloieț, 196, 197
sloa, 16, 81, 96, 97, 192, 207, 209
slotăi, 192, 195
sloti, 192, 195
smicli, 16, 136, 141

smiclire, 140
smidă, 77, 78, 81, 93, 136, 141
smidi, 136, 140, 141
soare, 23, 155, 157, 159, 163, 165, 176, 177
solano, 62
solar, 156, 160, 163, 171, 173, 176
sorb, 199
soreț, 49, 65, 66
sorior, 133, 139
soriș, 16
soriște, 154, 158, 159, 161, 163, 169
sparge, 199
spălare, 81
spărgău, 59
spectru, 156, 160, 163, 171, 173, 176
spic, 81, 91, 101
spicui, 24, 81, 90, 91, 97, 104
spicuî, 91
Spissatus, 32, 36, 40
spulberătură, 108, 109, 116, 118, 119, 122
spulberîș, 59, 109, 114, 117, 118, 119, 122
sticluș, 109, 117, 118, 119, 122
stloiete, 196
strapaț, 158
strat, 57, 156, 160, 163, 166, 176
Stratiformis, 32, 36, 40
Stratocumulus, 32, 36, 38, 40
stratopauză, 15
Stratus, 32, 36, 38, 40
străfulgera, 136, 141
străfulgerare, 136, 140
stres, 199
streș, 195
strop, 81, 86, 88
struț, 108, 109, 116, 118, 119, 122
stur, 76, 108, 109, 116, 118, 119, 120
stura, 81, 86, 87, 108, 109, 115, 117, 118, 120, 123, 199
stură, 115, 119
stureală, 16, 109, 115, 118, 119, 122
sturitură, 195
subsidență, 57
sufla, 19, 58, 67
suflare, 58
suflătură, 109, 117, 118, 119
suleghiță, 195
sulig, 109, 116, 118, 119
suliță, 109, 113, 116, 118, 119, 121
suloi, 199

sulughiț, 109, 116, 118, 119, 206
sunet, 142
suprafață, 57, 60

Ș

șercan, 56
șiclu, 26, 81, 96, 101
șiriță, 39, 43
șlap, 205
șlapiță, 81, 96, 195, 205
șleap, 199
șlepoiță, 26, 81, 96
șoim, 56
ȘOIMANĂ, 82
șolmotoc, 73, 81
șorlea, 49, 64
ștrapaț, 158
ștrei, 195
șuier, 133, 139

T

taifun, 58, 59, 62
talveg, 57
tană, 73, 81, 95
tărie, 59
temperatură, 157, 160, 163, 173, 174, 176
tempestate, 58, 59
tempeastă, 58, 59, 62
termic, 176
ticăzui, 152, 154, 159, 161, 163, 167
tichie, 195
timp, 16, 17, 19
tisan, 63
tistaș, 154, 159, 161, 163, 166
tistăli, 16, 152, 154, 159, 161, 162, 163, 166
tonare, 139
tonoh, 81, 95, 96
torid, 157, 158, 159, 160, 163, 170
tornadă, 19, 58, 62
toropeală, 154, 158, 159, 163, 168, 176
traistă, 66
tramontana, 62
transfer, 156, 160, 163, 171, 173, 176
Translucidus, 32, 37, 41
trăjni, 136
trăscăuan, 49

Indice de cuvinte și variante

trăsnet, 15, 19, 23, 134, 135, 136, 140, 142
trăsni, 136, 140
trăsnit, 136, 140, 141
trăsniitor, 136, 141
trăsniitură, 136, 141
trăznit, 136
trâmbă, 109, 118, 119
trenă, 57
tresni, 136
tresnit, 136
tresniitor, 136
trisi, 136
troian, 109, 112, 117, 118, 119, 123, 124, 126, 127
troieni, 68, 198
trombă, 19, 58, 62
tropopauză, 156, 160, 163, 166, 176
trosni, 136
Tuba, 32, 37, 41, 45
tuceavină, 195
tucie, 59, 73, 81, 101
tulnic, 16, 26
tuman, 81, 95, 101
tun, 134, 136, 139, 140, 141
tuna, 14, 15, 28, 67, 134, 139, 141
tunat, 134, 139, 141
tunătură, 134, 139, 141
tunet, 15, 19, 23, 134, 139, 141, 142
turbiditate, 130, 137, 178
turbion, 62
turbușeală, 16
turdean, 49, 63, 64
turlaș, 81, 83, 86, 88, 101, 109, 114, 117, 118, 121

T

țarcalam, 133
țarcalan, 39, 42
țarțar, 200
țarțăr, 195
țărcalan, 133
țărcălam, 39, 42, 45, 133, 139
țărțar, 92, 207, 209
țărțără, 190, 195
țărțare, 190
țărțărică, 207
țărțăriche, 190, 191
țărțărichie, 190, 191
țăor, 26, 73, 81, 86

țăora, 81, 86, 97
țărăi, 81, 86, 93, 96, 201, 207
țărăi, 81, 86, 97, 104, 191
țărcalam, 133
țărcalan, 133
țărțai, 81, 93
țărțar, 81, 92, 93, 109, 114, 116, 118, 119, 124
țărțăni, 196
țărțărel, 81, 93
țărțărică, 81, 93, 104, 199
țărțăra, 81
țărțără, 81, 190, 200, 207
țărțărel, 104
țărțări, 196
țărțăriche, 81, 190, 191
țărțărichie, 190, 191, 196
țășcă, 108, 109, 116, 118, 119
țățână, 108, 109, 116, 118, 119
țercalan, 133
țiclo, 16, 108, 109, 116, 118, 119, 122
țicluș, 116
țicura, 81, 86, 87, 97
țigan, 20, 81, 93, 94, 205
țigănei, 209
țigănel, 81, 93, 94, 104, 205, 207
țorțoloașă, 116
țorțoloc, 196
țorțoloș, 108, 109, 118, 119
țubucan, 196
țugui, 109, 116, 118, 119
țupurumb, 196
țurai, 26, 81, 93
țurloi, 108, 109, 116, 118, 119, 122
țurluc, 196
țurțalău, 81, 109, 116, 118, 119
țurțări, 196
țurțoi, 108, 109, 116, 118, 119
țurțui, 109, 116, 118, 119
țurțului, 196
țurțuluc, 108, 109, 116, 118, 119, 207
țurțulug, 196
țurțuluș, 196
țurțur, 81, 93, 94, 108, 109, 114, 118, 119, 124, 127, 190
țurțura, 81, 86, 93, 94, 97
țurțurău, 110, 116, 118, 119
țurțurel, 81, 93, 94, 104, 116
țurțurică, 81, 93, 96, 104, 199
țurțuroș, 196

țurțurug, 196
țurțuruș, 108, 110, 116, 118, 119
țuțur, 116, 208
țuțurlui, 196
țuțuroi, 108, 110, 116, 118, 119, 192
țuțurui, 192, 206

U

ujui, 68
umbră, 157, 160, 163
umezeală, 81
umiditate, 81
Uncinus, 32, 36, 41
undă, 58, 152, 157, 160, 163, 171
Undulatus, 32, 37, 41
unghi, 57
ungur, 63
ungurean, 63, 68
ungureni, 63
uragan, 58, 59, 62
uralie, 205
urât, 18
urla, 199, 205
urlalie, 205
urlărie, 205
uscat, 50, 159, 199
uscăcime, 196
uscăciume, 196
uscăciumie, 196
uscăciune, 154, 159, 163, 168
uscăciunie, 196
uscătură, 155, 158, 159, 160, 161, 163, 169, 177
uzoni, 73, 81, 86, 88, 101

V

vapor, 81, 95, 102
văpaie, 158
vărsa, 81, 86, 88, 97, 99, 101
vărsare, 81, 86, 88
vâjmac, 16
vânt, 14, 19, 23, 28, 47, 48, 55, 58, 59, 62, 63, 64, 69
vântoasă, 68
vântui, 67
vântură, 101
vânturiș, 16
vârcoli, 199

vârtej, 58
vârtolomei, 16
văscozitate, 57, 60
vășcol, 51
veac, 16
vecui, 16
Velum, 32, 37, 40
Vertebratus, 32, 37, 40
vicoală, 196
vicodol, 59
vicol, 51, 52
vicoli, 52
vicolniță, 59, 199
vicorniță, 196
vicul, 51
viere, 154, 158, 159, 161, 163, 167, 170
vifor, 52
viforaie, 59
viforî, 67, 68
viforniță, 59
vigădalm, 49, 59
vijelie, 15, 48, 58, 59
vipie, 154, 158, 159, 161, 163, 170
Virga, 32, 37, 40
viscoală, 59
viscol, 14, 16, 48, 51, 52, 58, 59
viscoli, 52, 67, 68
viscolie, 59
viscoliș, 59
viscolit, 196
viscolitoare, 110, 117, 119
viscolitor, 118
viscolitură, 110, 117, 118, 119
viscor, 51
viscul, 196
vișcol, 51
vizibilitate, 130, 137
vlog, 26, 81, 86
vlohișă, 81, 86, 88, 97, 104
vocot, 16, 59
voioșie, 18
voiot, 49
volbura, 68
volbură, 59
volburi, 199
vreme, 16, 17, 19
vremi, 16
vremui, 16

Indice de cuvinte și variante

vremuială, 16

vremuire, 16

vulturit, 196

Z

zai, 73, 81, 86, 101, 108, 110, 117, 118, 119, 121, 199

zapad, 50

zădău, 196

zăduf, 154, 158, 159, 162, 163, 166, 171, 209

zădufos, 160, 161, 162, 163, 169

zădușală, 196

zăpadă, 14, 19, 72, 74, 75, 77, 80, 81, 89, 90, 91, 101, 109,
110, 112, 115, 116, 117, 118, 119, 121, 124, 125, 126,
127

zăpădi, 109, 117

zăpădoc, 24, 111, 116, 119

zăpăzuică, 110, 111, 116, 118, 119

zăpăzuie, 110, 111, 116, 118, 119

zăpodie, 96, 110, 117, 118, 119, 121

zăpor, 26, 59, 81, 86, 88

zăpoșală, 196

zăpuc, 154, 158, 159, 162, 163, 171, 209

zăpușală, 203

zăpușeală, 158, 159, 160, 162, 163, 168, 176, 209

zăpuși, 159, 163, 170

zărândan, 63

zăzduf, 196

zbârgoi, 16

zbeș, 59, 81, 86, 88, 101

ZBENGUI, 82

zbiciula, 68

zburat, 16

zburî, 16

zdrobonete, 26

zdroboneț, 82, 86, 88

zdrumțurei, 93, 196

zefir, 58, 62

zgloti, 82, 86, 97

zgrunzurei, 196

zloată, 82, 86, 96, 101

zoaie, 82, 86, 110, 118, 119

zoală, 86, 96

zoi, 117, 119

zoli, 82, 86, 87, 97, 199

zonă, 57, 156, 160, 163, 171, 173, 177

zoton, 82, 86, 88

zurzuc, 196

zurzurei, 196

zvlog, 96, 97, 188

Considerații privind dezvoltarea meteorologiei în România

Liviu APOSTOL

Avându-se în vedere faptul că prezentul material este menit a facilita, alături de celelalte materiale, o abordare specifică asupra dicționarului, un dicționar de corespondențe între termenii din limbajul popular și cel științific meteorologic, vom încerca să facem unele considerații privind dezvoltarea meteorologiei românești doar prin prisma acestei tematici. Nu este ușor a face, pe un spațiu restrâns, un periplu cuprinzător asupra unei problematici atât de vaste. Menționez, de la început, că aceste considerații sunt făcute pe baza unei incursiuni bibliografice și nu a unei cercetări directe asupra arhivelor. De aceea, lucrarea nu conține documentații care să vadă pentru prima dată lumina tiparului sau aspecte inedite, cele prezentate fiind de regulă cunoscute specialiștilor, celor care au studiat meteorologia, dar și celor care au fost interesați de aceste aspecte.

Fondul principal de informații utilizat în această scurtă punere în temă este cuprins, în special, în câteva valoroase monografii, cum ar fi: *Clima R.P. Romîne*, vol I, 1962, *Geografia României*, vol. I, 1983, *Un secol de la înființarea serviciului meteorologic*, 1984, *Istoria științelor în România*, 1977, care sintetizează și principalele informații conținute de *Buletinele meteorologice*. S-au adăugat, dar în mai mică măsură, și alte lucrări, în special cursuri universitare, care, la rândul lor, preiau în mare parte sursele menționate. O mică parte din informații provine din documentare directă, documentare în care am fost sprijinit de către drd. Liviu Pelin.

În prezentarea de față accentul va fi pus pe dezvoltarea instituțională, care a asigurat cadrul propice pentru celelalte componente. De asemenea, largul acces spre public, facilitat de publicarea în presa vremii a datelor, informațiilor și explicațiilor în domeniul meteorologiei a fost de o importanță covârșitoare în domeniul pe care îl abordăm. Menționăm și numărul mare de calendare și almanahuri tipărite în secolul al XVIII-lea, și care au circulat intens, chiar și în lumea satelor, lucrări care cuprindeau și considerații despre vreme și climă.

Deoarece climatologia nu este cuprinsă în DFA, în materialul de față, despre această disciplină nu vom face decât mențiuni episodice, colaterale. De asemenea, ne-am aplecat mai degrabă asupra vremurilor mai vechi, a începuturilor, perioadă mai puțin cunoscută și mai importantă pentru contactul și influența dintre cele două limbaje meteorologice, științific și popular.

Meteorologia este o ramură a geofizicii, care s-a dezvoltat independent de celelalte științe ale pământului. Meteorologia studiază fizica, chimia și dinamica atmosferei, inclusiv fenomenele de la contactul atmosferei cu uscatul și oceanele. Direcțiile principale privesc cercetarea compoziției, structurii și mișcării atmosferei, având ca scop înțelegerea și prognoza corectă a fenomenelor atmosferice.

Datele științifice sunt, de regulă, acelea care se bazează pe măsurători. Deși în meteorologie o parte din observații sunt făcute senzorial, prin vedere și prin auz, fondul majoritar provine din observații instrumentale, fără acestea neputându-se vorbi de o meteorologie științifică.

Vom prezenta: dezvoltarea aparaturii și a metodologiilor de măsurare (tehnologia a premers dezvoltarea științei), dezvoltarea instituțională, prelucrarea datelor obținute, transmiterea către utilizatori și mass-media, publicarea datelor, interpretarea și publicarea cercetării științifice, învățământul de specialitate.

Dezvoltarea meteorologiei în România a urmat parcursul european și mondial. Față de țările dezvoltate, utilizarea aparaturii, prelucrarea și diseminarea datelor, dezvoltarea instituțională, cercetarea științifică, publicațiile în domeniu și învățământul de specialitate au prezentat un decalaj, dar putem spune că acest decalaj nu era de nedepășit, România situându-se printre țările cu un progres susținut în domeniu. Vom cita și unele momente importante pentru dezvoltarea meteorologiei mondiale, pentru a se vedea integrarea în acest flux și datorită faptului că la noi au existat relatări în presa vremii, citări și preluări, încă înainte de edificarea unor inițiative proprii în domeniul meteorologiei.

În Europa, primele măsurători meteorologice instrumentale, științifice au fost efectuate în Anglia, între anii 1337 și 1344 de către William Merle, rectorul universității din Driby. Trei secole mai târziu, după o cutumă a vremii (legiferată în Franța), medicii și farmaciștii urmau să efectueze observații meteorologice.

Până la sfârșitul secolului al XVIII-lea, în lipsa măsurătorilor instrumentale, în țara noastră nu se poate vorbi despre meteorologie ca știință, doar despre mențiuni a unor stări de vreme deosebite. Letopisețele cronicarilor moldoveni, Grigore Ureche, Miron Costin și Ion Neculce, fac referiri mai ales la fenomene meteorologice severe, în special seceta și ploile abundente, observații asupra climei Moldovei întâlnindu-se și în lucrarea domnitorului D. Cantemir, *Descriptio Moldavie*.

În anul 1778, în Germania, la Baden, s-a înființat primul institut meteorologic din lume. Meteorologia a figurat în învățământul modern începând cu anul 1780, când, la Mannheim, în Germania, în cadrul Societății Meteorologice Palatine, aparținând Academiei de Științe, s-a înființat o clasă de meteorologie. Tot această societate a înființat prima rețea modernă de stații meteorologice, compusă din 36 de stații amplasate în diferite state din Europa.

Sfârșitul secolului al XVII-lea, „secolul luminilor”, odată cu emulația culturală, a deschis și în Țările Române, calea spre progres tehnologic și științific. Este și perioada de apariție a meteorologiei ca știință în Țările Române. Primele observații meteorologice de pe teritoriul actual al României s-au efectuat la Iași, în luna august a anului 1770, de către medicul militar rus Lerch, care participa la războiul ruso-turc din 1768-1774. La începutul secolului al XVIII-lea, la Iași au fost efectuate, cu mari întreruperi, observații meteorologice, până în anul 1829.

Comparativ cu aceste observații episodice, la București, odată cu anul 1773, doctorul C. Caracaș a început să facă observații termometrice, pe care le va efectua consecvent până în anul 1829, publicând o parte din rezultate în lucrarea *Topografia Valahiei*, apărută la București în anul 1830.

Începând cu anul 1780, Carol Klapka a început să facă observații meteorologice la Timișoara, primele observații din Transilvania, aflată sub ocupație austriacă, iar la Sibiu, farmacistul Peter Sigerus a

efectuat observații meteorologice în perioada 1789-1797, observații continuate de către Schuller, în perioada 1797-1827. Cu două mici întreruperi, observațiile au fost continuate în perioada 1831-1848 și 1850-1880 de către farmaciști sibieni, datele obținute fiind publicate în *Gazeta Transilvaniei*. Stația meteorologică înființată de către profesorul L. Reissenberger datează din anul 1851, iar din acel moment și până astăzi, s-au păstrat șirurile de date, șiruri care sunt cele mai lungi din România.

La academiile domnești din București și Iași se predă fizica încă de la începutul secolului al XVIII-lea. La Iași, Nechifor Theotokis (1731-1800), cu studii de filozofie și științe exacte la Bologna și Padova, a predat la Academia Domnească meteorologia și geografia în limba greacă. A scris pentru studenți un manual de fizică, *Elemente de fizică* (unde tratează și meteorologia), tipărit la Leipzig, în limba greacă, în anul 1767 și unul de geografie, tot în limba greacă – tipărit postum, în anul 1806. În anul 1795, la Iași, episcopul Amfilohie Hotiniul a publicat primul manual de geografie în limba română, traducere după francezul Buffier, *De obște gheografie* și tot la sfârșitul secolului al XVIII-lea a scris manualul *Gramatica fizicii*, rămas în manuscris, unde este și un capitol de meteorologie, numit *Meteorografie* (lucrări care există, de altfel, în bibliografia DFA). La începutul secolului al XIX-lea, la Academia Domnească din București se predă geografia și fizica, în ambele existând noțiuni de meteorologie. Astfel, profesorul de fizică, C. Vardalahos, cu studii de medicină și științe fizico-matematice la Padova și Pisa, director al Academiei Domnești din București, la examenul public de sfârșit de an, din anul 1811, la grupul de discipline „științe” a examinat elevii asupra rarefierii aerului și electricității, elevii aplicând teoria electricității în meteorologie. C. Vardalahos a publicat în anul 1812 la București, manualul *Fizica experimentală*. Veniamin din Lesbos, cu studii la universitatea din Pisa și la Școala Politehnică din Paris, care l-a audiat pe marele chimist Lavoisier, a venit la Academia Domnească din București în anul 1817, după care s-a mutat, în anul următor, la Academia Domnească din Iași. Manuscrisul cursului său de fizică conține un capitol de meteorologie.

Gh. Adamescu consideră perioada anilor 1830–1870 ca o „epocă eroică a literaturii române”, epocă în care Principatele Române se racordează la cultura europeană, dar și epocă de mari progrese și în științe, fiind epoca unor progrese evidente și în meteorologia românească. „Aproape întreaga mișcare culturală și literară se datorește profesorilor” (Adamescu 1922), care au avut rolul principal în dezvoltarea științei. Începând cu anul 1829, în revista *Albina Românească* (1829-1849), apoi în *Icoana lumii* (1840-1841 și 1845-1846), revistă dedicată progreselor științei, s-au publicat pentru prima dată rezultatele observațiilor meteorologice. La București, I. Genilie, profesor la Colegiul Sf. Sava, a editat ziarul „Universul” în care se publicau date meteorologice și informații despre vreme. La Iași, în *Gazeta de Moldavia* și *Zimbrul* (apoi *Zimbrul și Vulturul*) s-au publicat, de asemenea, informații despre vreme și date provenind din observații meteorologice efectuate la Iași.

Numeroase informații despre vreme și chiar „prognosticuri” apăreau și în calendarele și apoi almanahurile vremii, publicații de interes, cu mare circulație în acele timpuri, cum ar fi *Calendar*, Brașov, 1733, *Calendarul pentru poporul românesc pe anul 1844*, *Almanah de învățătură și petrecere*, publicate de M. Kogălniceanu în anul 1844 la Iași, sau calendarele publicate la Iași de către I. Ionescu de la Brad, în anii 1845 și 1861, tot la Iași, calendare adresate „cultivatorilor”, respectiv „gospodarilor” sau *Calendarul pentru Bucovina pe anul 1848*, publicat la Cernăuți de preotul Samoil Andrievici.

În perioada 1833-1845, prof. A. Hornay a efectuat măsurători meteorologice la Cluj-Napoca, măsurători continuate de către A. Berde, care le-a publicat în anul 1847, însoțite de considerații privind clima Transilvaniei. În anul 1866 s-a înființat o stație meteorologică, iar în perioada 1866-1874, observațiile au fost continuate de către G. Benedek, directorul Observatorului astronomic, apoi de către prof. Kanitz. Începând cu anul 1880, la Cluj-Napoca a început să funcționeze o stație meteorologică modernă. Din anul 1836, profesorul Șt. Poenaru a făcut observații la Colegiul „Sf. Sava”, din București, publicând datele în revistele *Curierul românesc* și *Muzeul național*. Începând cu anul 1839, la Iași, s-au efectuat observații meteorologice de către profesorii universitari I. Pangrati și T. Stamati de la Academia Mihăileană. Th. Stamati este autorul unui capitol de meteorologie în manualul *Fizica elementară pentru clasele colegiale din Principatul Moldovei*, publicat la Iași în anul 1849. O parte din observațiile meteorologice ale vremii au fost sintetizate de către principele Nicolae Șutzu în *Notions statistiques sur la Moldavie*, publicată în anul 1849, apărută în anul 1852 și în limba română.

La Iași, începând din anul 1854, farmacistul Teofil Stenner, cu doctoratul în farmacie la Viena, printre pionierii analizelor de ape minerale din România, de la spitalul Sf. Spiridon, a efectuat observații meteorologice sistematice până în anul 1888. În București, la Școala de Medicină, a efectuat observații, începând cu anul 1856, Carol Davilla, medic și farmacist cu facultatea și doctoratul la Paris, profesor de chimie la Universitatea din București, (ridicat la rangul de general), a înființat Facultatea de Medicină din București, a inițiat un program de măsurători meteorologice. Unele observații au fost publicate în *Monitorul oficial*. La îndemnul său, dr. Iuliu Barasch, cu studii de medicină la Viena și Berlin și doctoratul în medicină la Berlin, continuă observațiile începând cu anul 1857, la Spitalul de copii.

După războiul Crimeii (1853-1856) s-a impus pe plan european necesitatea unor rețele meteorologice cu largă acoperire. Odată cu înființarea stației meteorologice de la Sulina, la acea vreme aflată în Imperiul Otoman, în anul 1857, de către Comisia Europeană a Dunării, meteorologia a intrat într-o nouă etapă. Tot în anul 1857 s-a înființat prima stație meteorologică de la București, la Școala de Agricultură de la Herăstrău. La solicitarea domnitorului Al. I. Cuza, prin decret al ministrului de interne, I. Ghica, referenții statistici județeni sunt însărcinați să efectueze observații meteorologice. În perioada 1861-1864, I. Petrescu, din însărcinarea Serviciului Statistic, începe un program de observații în București, de la acea dată fiind înființată prima stație meteorologică oficială în București.

În Transilvania, aflată sub ocupație ungară, s-au înființat stațiile meteorologice Bistrița – în anul 1864, Reghin – în anul 1868, Orșova, Baia Mare și Rusca – în anul 1871, Oravița în anul 1872, Miercurea Ciuc și Timișoara, în anul 1873. Șirul de date de la stația meteorologică Timișoara este, de asemenea, unul dintre cele mai lungi din România. Au urmat Odorhei și Satu Mare în anul 1874, Alba Iulia în 1875, Petroșani în 1876, Târgu Mureș în 1878, Arad în anul 1880 etc.

Dezvoltarea științelor, implicit a meteorologiei, a căpătat noi impulsuri prin înființarea universităților din Iași (1860) și București (1864), a Academiei Române (1866) și a Societății Regale Române de Geografie (1875). Societatea a publicat *Buletinul Societății Regale Române de Geografie* și în prezent editează revistele *Buletinul Societății de Științe Geografice* și *Terra*, publicații care au inclus și lucrări de meteorologie.

Începând cu anul 1862, geologul Lessman a făcut primele măsurători meteorologice cu un aparat

înregistrator automat. În perioada 1863-1869, s-au efectuat, la București, observații meteorologice sub conducerea dr. Davila, observații continuate apoi de către Lessman până în anul 1899. O sinteză a acestor observații a fost publicată în anul 1900 în *Anuarul statistic al capitalei*. În anul 1863 a fost înființată stația meteorologică de la Giurgiu. În perioada 1871-1884, profesorul P. S. Aurelian, membru al Academiei Române și prim ministru (1896-1897), a făcut observații la Școala de Agricultură de la Herăstrău (București), observațiile fiind publicate în *Analele Academiei Române* (1882) și în revista *Economia Rurală*, observații continuate de către stația meteorologică a orașului București, care a funcționat în această locație, fiind ulterior mutată la Filaret, unde a rămas până în prezent. La Iași, începând cu anul 1877, profesorul universitar Petru Poni a făcut observații asupra tuturor elementelor meteorologice. Datele au fost publicate în *Revista Științifică* și în *Analele Academiei Române*. Șirurile de date înregistrate de către Davila și Lessman, Petru Poni și P. S. Aurelian sunt printre cele mai vechi șiruri de date continue, existente, din Principatele Române.

În anul 1873 a avut loc primul Congres Internațional de Meteorologie, unde s-au stabilit regulile de efectuare a observațiilor meteorologice.

În anul 1874 a fost înființată stația meteorologică Galați, iar în anul 1878, Ștefan Hepites a înființat stația meteorologică Brăila, unde a făcut observații până în anul 1882. În anul 1880, în Bărăgan s-au instalat 10 stații „udometrice”, iar între 1880 și 1882, în orașele dunărene rețeaua meteorologică cuprindea 12 stații.

Profesorul Artemiu Publiu Alexi, cu studii universitare la Viena și doctoratul la Graz, a înființat în anul 1884, la gimnaziul din Năsăud, o stație meteorologică cu ajutorul căreia face observații regulate pe care le publică într-un *Compendiu de meteorologie*, tipărit la Brașov, în anul 1889, aceasta fiind prima carte de meteorologie tipărită în limba română în Transilvania.

În anul 1884, ca urmare a Deciziei Ministeriale a Departamentului Agriculturii, Industriilor, Comerțului și Domeniilor, titular Ion Câmpineanu, a luat ființă Serviciul Meteorologic al României, Ștefan Hepites fiind numit director. Institutul Meteorologic a fost astfel una din cele mai vechi instituții de cercetare din România. Vasile Paapa a donat clădirea și terenul pe care va funcționa instituția, iar Grigore Păucescu, a finanțat la începuturi dezvoltarea rețelei și achiziționarea clădirilor.

Ștefan Hepites, absolvent al Școlii Speciale Militare din Bruxelles, doctor în științe fizice și matematice al Universității din Bruxelles, absolvent al Școlii Politehnice din Bruxelles, a fost membru corespondent al Academiei Române de la vârsta de 29 de ani, apoi vicepreședinte al Academiei Române. Ștefan Hepites a fost o mare personalitate a meteorologiei românești și mondiale, cu un palmares științific impresionant, personalitate științifică complexă, deschizător de drumuri și în alte domenii ale științei românești, în principal seismicitatea, creator de școală științifică și de instituții, organizator și coordonator de excepție. În anul 1891, la Conferința de Meteorologie de la München, Ștefan Hepites a fost ales membru în Comitetul Internațional de Meteorologie. În anul 1875 a fost printre întemeietorii Societății Române Regale de Geografie al cărei vicepreședinte a fost între 1914-1922, după care fiind ales vicepreședinte de onoare. În învățământul superior românesc, la Facultatea de Științe a Universității din București, Șt. Hepites a ținut prelegeri încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea.

În anul 1884, anul înființării Serviciului Meteorologic, la inițiativa unui grup de țări, printre care și

România, s-a înființat Organizația Meteorologică Mondială (World Meteorological Organization – WMO). În anul 1900, Serviciul Meteorologic din România a primit medalia de argint și diploma de onoare, pentru standul expozițional prezentat la marea expoziție de la Paris, care marca sfârșitul secolului al XIX-lea, iar în anul 1903, medalia de aur a Expoziției de științe de la București.

În anul 1885 a apărut primul număr al Analelor Serviciului Meteorologic din România, care s-au publicat în limbile română și franceză, până în anul 1903. La începuturile activității serviciului, datele se publicau săptămânal și în *Monitorul Oficial*. Din anul 1892 până în anul 1960 au apărut *Buletinele lunare ale observațiilor meteorologice*, ale căror date erau centralizate în *buletine anuale*. Din anul 1915 a început să se editeze Buletinul meteorologic zilnic. Buletinele au fost înlocuite din anul 1961 cu *Anualele meteorologice*, care s-au publicat până în anul 1972, inclusiv.

În anul 1885 s-a înființat stația meteorologică Constanța, iar în anul 1886 s-a înființat stația meteorologică de la Iași. După aceasta, rețeaua meteorologică s-a dezvoltat vertiginos, cu unele fluctuații, numărul stațiilor meteorologice – care au efectuat măsurători continue și a căror observații au fost stocate și publicate în buletine – a evoluat pe scurt după cum urmează:

- în anul 1884, la înființarea Serviciului Meteorologic, rețeaua dispunea doar de trei stații meteorologice, București, Sulina și Brăila și de 10 posturi pluviometrice;
- în 1887 funcționau deja 17 stații meteorologice și 13 posturi pluviometrice (la care se adăugau posturi pluviometrice ale serviciului hidraulic);
- în 1893, 26 de stații și 133 de posturi pluviometrice;
- la sfârșitul secolului al XIX-lea, în Transilvania funcționau, în subordinea Institutului Meteorologic din Budapesta, 30 de stații meteorologice și peste 80 de posturi pluviometrice;
- în 1921, 36 stații meteorologice, din care 14 în Transilvania și 289 de posturi pluviometrice, din care 22 în Transilvania;
- în 1938, 30 de stații meteorologice sinoptice, 180 de stații meteorologice climatice și peste 1100 de posturi pluviometrice;
- în 1959, 102 stații sinoptice, 230 de stații climatologice (42 de bază și 188 auxiliare), 1665 de posturi pluviometrice și 250 de posturi fenologice.
- în perioada de maximă extensie, în deceniul al VIII-lea a secolului trecut s-a ajuns la cca 210 stații meteorologice și peste 1500 posturi pluviometrice.

În anul 1908, serviciul a fost unificat cu observatorul astronomic sub denumirea Direcția observatorului astronomic și meteorologic, condusă de către Șt. Murat (1907-1908), apoi de către prof. N. Coculescu (1908-1920). Sub conducerea sa s-a înființat publicația *Memorii și studii*. Începând din anul 1915, în preajma intrării României în Primul Război Mondial, la stațiile meteorologice militare s-au efectuat și măsurători cu baloane pilot. În timpul Primului Război Mondial, majoritatea rețelei meteorologice a fost distrusă, iar o parte din personal a murit sau a fost rănit pe front. În șirurile de date a existat o mare întrerupere din vara anului 1916 până prin anii 1920-1922.

Din anul 1920, instituția, sub numele Institutul Meteorologic Central, sub conducerea lui Enric Otetelișanu, a intrat, în România reîntregită, într-o nouă fază de dezvoltare. Cu Facultatea de Fizică și

Chimie la Universitatea din București și doctoratul în fizică la Cernăuți, Otetelișanu, deși făcuse numeroase studii și specializări în străinătate, aparținea deja școlii românești. Enric Otetelișanu avea să conducă institutul timp de 26 de ani, până în anul 1945, întreaga perioadă interbelică și cea a celui de al Doilea Război Mondial, destinul său s-a împletit cu cel al meteorologiei românești.

Pe lângă activitatea organizatorică, de coordonare și de cercetare, Otetelișanu a început și activitatea didactică, în anul 1919, la Catedra de fizico-chimie a Școlii Superioare de Silvicultură de la Brănești. Otetelișanu a predat cursuri, începând cu anul 1921, când a fost titularizat conferențiar la Școala Politehnică din București, la secția silvică, din anul 1936 și în subsecția de aviație, iar din anul 1941 a fost numit profesor titular al nou înființatei Catedre de fizica atmosferei și meteorologie din Facultatea de Științe din cadrul Universității București. El a introdus și cursul de fizica atmosferei și meteorologie, pe care l-a ținut până în anul 1945, curs care a fost apoi preluat de către prof. M. Herovanu. Meteorologia s-a mai predat începând cu anul 1921 la Școlile Superioare de Agricultură din București și Cluj-Napoca, devenite ulterior academii de înalte studii agricole, iar din anul 1923 la Facultatea de științe a Universității din București.

La universitatea ieșeană este menționată în anul 1906 o secție de meteorologie și o stație meteorologică în cadrul Laboratorului de căldură și electricitate. În anul 1924, la secția de fizică și chimie a aceleiași universități a fost înființat cursul de căldură și meteorologie. La Facultatea de Matematică-Fizică a Universității din București s-au introdus cursurile opționale de Fizica Atmosferei, Meteorologie și Climatologie, înlocuite de cursul de Fizica atmosferei și meteorologie, la nou înființata Catedră de Geofizică (1948), care a fost urmată de o Catedră de geofizică la Facultatea de matematică, iar din anul 1962, la Facultatea de Fizică. Din anul 1968, specializarea a continuat la Catedra Fizică moleculară și căldură, Secția de Geofizică, transformată în anul 1969, în Secția de Fizica Atmosferei și seismologie. Din anul 1994, la Facultatea de Fizică a Universității din București a funcționat Catedra de Mecanică, Fizica moleculară, Fizica polimerilor și Fizica globului terestru. Astăzi există specializare la licență de Fizica atmosferei, master și doctorat de specialitate. În cadrul catedrei de electricitate, de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, s-au efectuat cercetări asupra ionizării și ionosferei de către profesorul Th. V. Ionescu, în prezent existând la studiile de licență un curs de *Fizica atmosferei*, noțiuni de meteorologie fiind predate și în cadrul masterului *Fizica și protecția mediului*.

În anul 1932 E. Otetelișanu a publicat primul curs universitar de meteorologie, la Litografia Școlii Politehnice București. În anul 1940 s-a publicat *Cursul de meteorologie elementară* a lui Al. Ionescu, iar în anul 1944, Otetelișanu a publicat *Cursul de fizica atmosferei și meteorologie. Litografia Facultății de Științe a Universității*, vol. I-II, București, iar în anul 1951 s-a publicat *Cursul de fizică și meteorologie* de către C. Donciu, prin dezvoltarea învățământului și cercetării creându-se premisele unei școli autohtone de meteorologie.

Ulterior s-au pregătit meteorologi-climatologi și de către facultățile sau secțiile de geografie ale universităților, unde au predate de multe ori șieminenți cercetători din cadrul institutului. La facultățile de geografie ale universităților din București, Iași și Cluj-Napoca s-au predat cursuri de meteorologie-climatologie, precum și alte cursuri privind ramuri ale meteorologiei și climatologiei. Menționăm aici pe profesorul Ștefan Stoenescu, director al Institutului Meteorologic, care a predat meteorologie și

climatologie, microclimatologie și clima României la Facultatea de Geologie și Geografie a Universității din București în perioada 1953-1969. La Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, la specializarea geografie, cursul de meteorologie și climatologie înființat în anul 1948, a fost predat din anul 1949 de către conf. ing. V. Chiriac. La facultățile de silvicultură și la cele de științe agronomice s-au predat de asemenea, cursuri de meteorologie-climatologie, agrometeorologie și meteorologie silvică. Meteorologie-climatologie s-a predat și la facultățile sau secțiile de științe naturale, agricultură și geografie de la institutele pedagogice de 3 ani din București, Iași, Cluj-Napoca, Timișoara, Bacău, Suceava, Constanța, Pitești și Baia Mare. În anul 1990, la Facultatea de geografie de la Universitatea din București s-a înființat catedra de Meteorologie și Hidrologie.

În anul 1921, la Filaret, au început primele observații de radiație solară, observații continuate începând cu anul 1834, la Băneasa și 1938-1939, la Mangalia, de către M. Herovanu. Din anul 1925, în cadrul Institutului Meteorologic Central s-a organizat Serviciul sinoptic de prevedere a timpului, unde se efectuau prognoze pentru 24 de ore, în următorii ani prognozele fiind extinse la 36 și 48 de ore după o metodologie franceză, adăugându-se apoi și metoda fronturilor elaborată de Bjerknes. A început elaborarea hărților sinoptice și a buletinelor sinoptice informative zilnice. În perioada 1928-1949 s-au publicat majoritatea instrucțiunilor meteorologice necesare. În anul 1930 s-a inaugurat Observatorul meteorologic de la Băneasa, unde s-a organizat și un centru de pregătire a personalului. Din anul 1936 s-a organizat rețeaua de observații sinoptice și s-au înființat primele stații meteorologice montane. Se înființează Centre regionale de prevedere a timpului, în anul 1936, la Constanța, în 1938, la Băneasa și Cluj-Napoca, în 1941, la Iași și în anul 1949, la Arad. Au fost revăzute și reeditate instrucțiunile pentru efectuarea observațiilor și prelucrarea datelor meteorologice. Din anul 1938, la Mangalia s-au efectuat măsurători de fizica atmosferei și balneoclimatologie, primele de acest fel din sud-estul Europei. Primele sondaje aerologice experimentale au început din anul 1922, iar anul 1938 au început să se efectueze sondaje ale atmosferei prin radiosonde, iar din anul 1941 și cu avioanele.

După cel de-al Doilea Război Mondial, institutul a fost condus de către C. M. Ioan (1945-1946), apoi de către Al. G. Ionescu. Din anul 1949 au început să fie elaborate materiale pentru analize în altitudine. Din anul 1948 au fost elaborate și prognoze pentru 3 zile, ajungându-se în anul 1955 la 10 zile. Încă din anul 1946, Nicolae Topor a elaborat primele prognoze de lungă și foarte lungă durată, mediatizate prin publicații și radio, prognoze care erau mult discutate și apreciate de aproape întreaga populație a țării. A fost prima dată când meteorologia a fost de un interes atât de mare pentru populație și atunci s-a cristalizat și o anumită „cultură meteorologică” de largă cuprindere. Un reviriment asemănător, la scară chiar mai mare, se pare că se produce azi, sub presiunea schimbărilor climatice și a schimbărilor globale, sub impactul eficient al televiziunilor. La Institutul Meteorologic, în anul 1960 s-a introdus metoda grafico-analitică de calcul numeric pentru hărți, iar în anul 1965 s-a înființat Laboratorul de meteorologie dinamică.

În anul 1951, Institutul Meteorologic Central a trecut în subordinea Direcției hidrometeorologice, din 1956 a Comitetului de Stat a Apelor (C.S.A). Începând din anul 1951 a început edificarea unui sistem propriu modern, de telecomunicații, la clasicul telegraf și telefon adăugându-se radiotelefoane pentru stațiile montane, iar din anul 1954, prin teleimprimatoare, apoi telexuri.

În anul 1947 România a fost una dintre cele 14 țări semnatare ale Convenției de la Washington, pentru crearea OMM, fiind printre membrii fondatori a Organizației Meteorologice Mondiale (O.M.M – W.M.O.), organizație specializată a O.N.U., înființată la 23 martie 1951, dată care va deveni „Ziua Mondială a Meteorologiei”. Tot în anul 1951 a avut loc primul congres al W.M.O.

Pentru perioada postbelică emblematică a fost personalitatea profesorului Ștefan M. Stoenescu, unul din creatorii climatologiei moderne românești, geograf, șef de secție și director al Institutului Meteorologic, profesor de meteorologie și climatologie la Facultatea de Geologie și geografie a Universității din București în perioada 1948-1969. În anul 1949 s-a înființat la Afumați Observatorul de Fizica Atmosferei, condus de prof. Mircea Herovanu, rezultatele cercetărilor fiind publicate în *Anuarul observatorului de fizica atmosferei*. În anul 1950 s-a înființat Laboratorul de agrometeorologie, transformat în anul 1955 în Secția de agrometeorologie. Din anul 1959 s-au efectuat sistematic aerosondaje la București, Constanța și Cluj-Napoca. În 1960, Institutul Meteorologic Central, devenit Institutul Meteorologic, a instalat prima stație meteorologică automată de concepție proprie, la Afumați, ulterior după validare, stația fiind amplasată în anul 1961 pe vârful Cozia, apoi alte stații de acest tip pe vârfurile montane Parângul Mic și Pietrosul Rodnei. În anul 1961, sediul central al institutului s-a mutat la Băneasa. Începând cu acest an, programul principal de observații (climatic), de la orele 8, 14, 20 a fost înlocuit cu cel de 4 observații, 1, 7, 13 și 19. Tot în acest an s-au inițiat cercetările privind poluarea atmosferei, iar din anul 1973 s-au amplasat stații de urmărire a poluării de fond, iar din anul 1980, măsurătorile asupra stratului de ozon. În anul 1967, la București a început să funcționeze primul radar meteorologic.

În anul 1970 s-a dat în folosință stația de recepție a datelor satelitare, iar în anul 1973 s-a edificat rețeaua națională de radare. În anul 1970, prin unificare cu instituția de profil în hidrologie, institutul va deveni Institutul de Meteorologie și Hidrologie, apoi Institutul Național de Meteorologie și Hidrologie în perioada 1990-1998.

La Academia Română, în cadrul Institutului de fizică, în anul 1949 s-a înființat Laboratorul de fizica atmosferei, trecut apoi la Centrul de cercetări geofizice și apoi la Observatorul astronomic. Între anii 1949 și 1961, în Secția de electricitate a Institutului de fizică, sub conducerea lui Th. V. Ionescu, s-au efectuat cercetări asupra ionosferei, iar sub conducerea prof. M. Herovanu – asupra opacității atmosferei, luminii și a radiației solare, apoi s-au inițiat cercetări asupra fizicii norilor și precipitațiilor și a electricității atmosferice. Cercetări de meteorologie s-au efectuat și la Institutul de Geografie al Academiei Române din București, care, în anul 1961 a înființat Laboratorul de Topoclimatologie, unde s-a impus prodigioasa activitate a prof. univ. Octavia Bogdan. La Institutul de Cercetări Horti-Viticole, în anul 1957 s-a înființat Laboratorul de meteorologie horti-viticolă. Numeroase studii s-au efectuat și de către Institutul de Balneologie, Fizioterapie și Recuperare Medicală din București, unde creator de școală a fost prof. univ. Elena Teodoreanu, Stațiunea de Cercetări Biologice, Geologice și Geografice „Stejarul” (Pângărați – Piatra Neamț), înființată în anul 1956 de către Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, unde cercetările au fost inițiate de către prof. univ. Florin I. Mihăilescu.

Reviste ale Academiei Române în care au apărut și lucrări de meteorologie au fost: Studii și Cercetări de Geografie, Revue Romaine de Géographie, Memoriile secțiilor științifice ale Academiei,

Proceedings și Revista Geografică, iar Stațiunea de Cercetări „Stejarul” din Piatra Neamț a publicat Lucrările Stațiunii „Stejarul”.

În anul 1948, în București s-a înființat o școală medie tehnică de meteorologie, iar din anul 1962 a început să funcționeze școala tehnică postliceală de meteorologie de la Arad, școli care vor pregăti generații de tehnicieni meteorologi.

La al V-lea Congres al OMM din anul 1967 s-a lansat programul Veghea Meteorologică Mondială, program care a promovat metode moderne de monitorizare a factorilor meteorologici, în special prin utilizarea sateliților meteorologici

În anul 1963, la institute s-au introdus primele mașini analitice de calcul, iar în anul 1976 s-a înființat Centrul de calcul, devenit din 1982, Centrul de calcul electronic. În perioada 1977-1982 s-a perfecționat activitatea de conexiuni cu OMM și centre meteorologice ale țărilor vecine, iar din anul 1999 s-au stabilit comunicații GSM și satelitare, către centrele meteorologice regionale.

În anii 1949 a apărut primul fascicul din *Atlasul climatologic – Regimul precipitațiilor*, urmat în anul 1954 de *Regimul termic* și *Regimul eolian*. În anii 1961-1962 a apărut prima mare sinteză ce valorifica fondul principal de date, *Clima României*, vol. I și II (editori Șt. Stoenescu și D. Țișteanu), iar în anul 1966, *Atlasul Climatologic al R.S.R.*, opere fundamentale pentru climatologia românească. O nouă sinteză va apărea în anul 2008 (*Clima României*). Lucrările științifice ale cercetătorilor institutului au fost publicate în numeroase reviste științifice de prestigiu, din care o parte au fost editate de către institut, începând cu analele, apoi buletinele lunare, care cuprindeau și lucrări științifice.

În anul 1991 s-a înființat Societatea Meteorologică Română care, începând din anul 2013, editează publicația Buletinul Societății Meteorologice Române.

Sistemul de prevedere numerică a fost îmbunătățit începând cu anul 1997 prin adoptarea modelului ALADIN, în anul 1998 s-a automatizat sistemul național de comunicații meteorologice, MESSIR-COM, și s-au introdus sistemul de vizualizare a datelor meteorologice MESSIR-VISION, din anul 1999 sistemul meteorologic național integrat SIMIN, iar din anul 2000, sistemul de gestiune a bazelor de date relaționale, ORACLE.

În anul 2000 începe instalarea radarelor meteorologice moderne, tip Doppler, și dotarea rețelei cu stații meteorologice automate, tip Vaisala, ca și a capacităților pentru preluarea datelor sateliților NOAA.

În anul 1998, s-a înființat Compania Națională Institutul Național de Meteorologie, Hidrologie și Gospodărire a Apelor S.A., cu 7 centre meteorologice regionale: Moldova, Dobrogea, Muntenia, Oltenia, Banat-Crișana, Transilvania Sud și Transilvania Nord, centre care dețin 10 servicii meteorologice. Activitatea de meteorologie din România a fost reglementată prin *Legea privind activitatea de meteorologie/2000*. Din anul 2002, din institut s-au separat activitățile de hidrologie, iar în anul 2004, cf. Legii 216, a fost înființată Administrația Națională de Meteorologie, în cadrul acesteia funcționând și Școala Națională de Meteorologie (SNM) abilitată cu organizarea și coordonarea sistemului național de formare și pregătire profesională în domeniul meteorologiei, climatologiei și fizicii atmosferei. Rețeaua meteorologică a aeroporturilor din România funcționează separat, în cadrul ROMATSA.

În anul 2004 s-au încheiat acorduri cu EUMETSAT (European Organisation for the Exploitation of Meteorological Satellites), ECMWF (European Centre for Medium-Range Weather Forecasts) și

proiectul OPERA pentru utilizarea datelor radarelor meteorologice din Europa.

În anul 2006 s-au dat în folosință noi stații radiometrice: la București, Craiova, Timișoara, Deva, Cluj-Napoca, Iași, Galați și Gura Portiței. Specialiștii din A.N.M. au contribuit la elaborarea celui de al patrulea raport al I.P.C.C. (Grupul Interguvernamental pentru Schimbarea Climatului, constituit în anul 1988 de către ONU și WMO) (2007). Organizației IPCC și fostului vicepreședinte American le-a fost decernat în același an Premiul Nobel. România a devenit membru al Organizației Europene pentru Exploatarea Sateliților Meteorologici (EUMETSAT).

Bibliografie

- Adamescu, Gh. (1922), *Istoria literaturii române*, București, Editura „Universul”, Alcalay&Co.
- Apostol, L. (2000), *Curs de meteorologie și climatologie*, Editura Universității din Suceava.
- Bogdan, Octavia, Iliescu, Maria-Colette (2000-2001), *120 de ani de climatologie românească (1884-2004)*, Studii și cercetări de geografie, t. XLVII-XLVIII, p. 29-62.
- Bogdan, Octavia (2005), *Repere în climatologia românească*, Romanian Journal of Climatology, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.
- Bogdan, Octavia (2012), *Meteorologie – Impactul fenomenelor meteo-climatice asupra turismului*, Sibiu, Editura Universității „L. Blaga”.
- Ciulache, Sterie, Ionac, Nicoleta (2003), *Dicționar de meteorologie și climatologie*. București, Ars Docendi.
- Donisă, I., Erhan, Elena (1974), *Curs de climatologie a R. S. România*, Facultatea de Biologie și Geografie, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.
- Donisă, I. (2014), *File din istoricul geografiei ieșene*, Iași, Editura Stef.
- Cameriano-Cioran, Adriana (1971), *Academiile domnești din București și Iași*, Editura Academiei R.S.R., București.
- Erhan, Elena (1979), *Clima și microclimatele din zona orașului Iași*, Iași, Editura Junimea.
- Erhan, Elena (2005), *Dezvoltarea climatologiei la Universitatea „Al. I. Cuza” din Iași*, Romanian Journal of Climatology, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași.
- Macarie, Gh. (2004) *Școli grecești în Moldova secolelor XVII-XIX*, Acta Moldavie Septentrionalis, III, Muzeul jud. Botoșani, Editura Axa.
- Obreja, Al. (1972), *Istoria dezvoltării geografiei în România*, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza”, Facultatea de Biologie-Geografie, Iași.
- Pop, Gh. (1963), *Curs de meteorologie-Climatologie*, București, Editura Didactică și Pedagogică.
- Rovithis, Flora, Ionescu, Doina, Rovithis-Livaniou, Eleni (2013), *Greek Scholars at the Princely Academies in Bucharest and Jassy*, Romanian Astron. Journal, Vol. 23, No. 1, București.
- Stoenescu, Șt. (1960), *Curs de climatologie R.P.R.*, București, Editura de Stat Didactică și Pedagogică.
- Stoica, C., Cristea, N. (1971), *Meteorologia Generală*, București, Editura Tehnică.
- Ștefănescu, S., Murgeanu, G., Mihăilescu, V. (1977), *Istoria științelor în România*, Editura Academiei R. S. România, București.
- *** (1962), *Clima României, vol. I*, C.S.A., București, Institutul Meteorologic.
- *** (2004), *100 de ani de geografie la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași*, Iași, Editura Azimuth.
- *** (1983), *Geografia României, vol. I*, București, Editura Academiei.
- *** (1984), *Un secol de la înființarea Serviciului meteorologic al României*, I.M.H., București, Editura Tehnică.
- *** (2009), *Memento 125 – Mărturii personale. Profesioniștii meteorologiei românești*, A.N.M., București.
- *** (2014), *Meteorologia în instituții de învățământ superior din România*, Buletinul Societății Meteorologice Române, an II, nr. 1, București.

<http://www.agerpres.ro/destinatie-romania/2014/08/20/destinatie-romania-sibiul-orasul-cu-cele-mai-multe-premiere-din-romania-11-04-10>
http://www.crispedia.ro/Enric_Otetelisanu
<http://glossary.ametsoc.org/?p=1&s=A>
http://www.meteoromania.ro/anm/?page_id=148
<http://smr.meteoromania.ro/despre-noi/istoric>
<http://scoalaartemiupubliualexi.ro/istoric/>
<https://tiparituriromanesti.wordpress.com/2012/03/09/gazeta-de-moldavia-iasi-1852/>
<https://tiparituriromanesti.wordpress.com/2014/07/27/calendar-brasov-1733/>
<https://tiparituriromanesti.wordpress.com/tag/istoria-meteorologiei/page/1-4>
<http://weather-romania.blogspot.ro/2010/01/primele-observatii-meteorologice.html>

Alte materiale folosite – necesitate punctual – pentru problematica DFA

Allaby, M. (2007), *Encyclopedia of weather and climate*, Facts on File Edit., New York, U.S.A.
Gosling, S. N. et al. (2014), *A glossary for biometeorology*, Int J Biometeorol (2014) 58, p. 277–308.
Holton J. R. edit. (2002), *Encyclopedia of atmospheric sciences*, Academic Press, An imprint of Elsevier Science, London.
Kotlyakov, V. M., Komarova, A. I. (2007), *Elsevier dictionary of Geography*, Elsevier, Amsterdam, Netherland.
Oliver, J. E. edit. (2004), *Encyclopedia of world climatology*, Springer, Dordrecht, Netherland.
Schneider, S. H., Root, T. L., Mastrandea, M. D., edit. (2001), *Encyclopedia of climate and weather*, vol.1, 2nd edition, Oxford University Press.
Singh, V. P., Singh, P., Haritashya, U. K. (2011), *Encyclopedia of snow, ice and glaciers*, Dordrecht, Netherland, Springer.
Sofroni, V., Puțuntică, A., Iacob, M. (2012), *Meteorologie și climatologie*, Editura Universității de Stat din Tiraspol cu sediul în Chișinău.
Baede, A. P. M., van der Linden, P., Verbruggen, A. edit.. (2007), *I.P.C.C. Report*, Annex I, Glossary, Geneve.
https://www.meted.ucar.edu/resources_gloss.php#D
<https://www.wordnik.com/>
<http://www.wordreference.com/>
<http://www.encyclo.co.uk/>
<http://www.physicalgeography.net/glossary.html>
<http://w1.weather.gov/glossary/>
http://www.nw-weather.net/wx_terms.htm

Din istoria discursului meteorologic: „Buletinul atmosferic” în presa românească din anii 1884-1916

Rodica ZAFIU

Discursul meteorologic adresat unui public relativ larg și transmițând informații de actualitate (despre „starea vremii”¹²⁴) este prezent în presa românească încă de la sfârșitul secolului al XIX-lea. Tipul de text numit mai întâi *buletin atmosferic* sau *buletin meteorologic* își va păstra în mare măsură, timp de decenii, structura și limbajul, în ciuda unei schimbări importante, produse prin trecerea de la statutul strict informativ și verificabil (descriere a situației existente, a fenomenelor meteorologice ale zilei sau zilelor precedente) la cel orientat preponderent spre previziune (pentru orele și zilele următoare).

În cele ce urmează, vom încerca să identificăm principalele trăsături ale buletinului meteorologic românesc din perioada incipientă a dezvoltării sale, pe baza unui corpus de texte (60 de buletine)¹²⁵. Acestea sunt extrase din presa românească din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea (1884-1896) și din primele decenii ale secolului al XX-lea (1908-1916), din ziarele *România liberă* (RL), *Epoca* (E), *Adevărul* (A), *Românul* (R) – și mai ales din *Monitorul Oficial* (MO)¹²⁶. Chiar dacă sunt dominate de previzibilitate și schematism, textele prezintă interes prin formula proprie – justificată de contextul jurnalistic – de punere în discurs a terminologiei meteorologice, de selecție a informației și de variație între limbajul comun și limbajul specializat¹²⁷.

¹²⁴ „Starea vremii este reprezentarea unei meteorologii pe înțelesul tuturor” (Florescu 2011: 192).

¹²⁵ În transcrierea exemplurilor din aceste surse am modernizat și unificat ortografia, în ceea ce privește notarea diftongilor; astfel, *é* și *ó* (*séra, ușóră, plóia* etc.) au fost transcriși ca *ea*, respectiv *oa*; de asemenea, au fost transpuse potrivit regulilor actuale semivocalele sau vocalele devocalizate finale notate *ũ, ĭ* (*saiũ, mãreĩ*), grupul *sc* (=șt) din *Bucuresci, liniscit* etc.; *đ* (=z) din *di, umeđéla* etc.; *ê* (= â: pământuluĩ, vêntul), *ě* (= ă: sêptêmânal); etimologic *apêrător*, *s* în împrumuturi *resumat* (exemple din MO 20.04.1888).

¹²⁶ Cele mai multe texte provin din *Monitorul oficial* pentru că ziarul cuprindea sistematic și în forma cea mai completă buletinele, adesea omise sau reduse în alte periodice. Este mai ușor de urmărit, astfel, ce se schimbă de la o perioadă la alta. Textele din alte ziare au fost incluse mai mult ca repere pentru o verificare prin sondaj.

¹²⁷ Distincțiile între aceste zone ale vocabularului se vor putea aplica prin raportare la articolele din DFA (Florescu 2011, Florescu et al. 2013, Bursuc 2013b).

§ 1. Tipul textual și contextul istoric

1.1. Buletinul meteorologic este un tip de text formularistic, cu grad înalt de stereotipie, informativ, pus în circulație prin mass-media. Sursa sa este specializată, instituțională (informația de bază și inițial și redactarea ei fiind produse de institute de specialitate), dar mesajul este destinat unui public mai larg. În secolul al XX-lea, textul a dobândit – odată cu expansiunea mijloacelor de comunicare în masă, dar și cu orientarea netă spre perfecționarea previziunilor – un caracter popular și publicistic tot mai accentuat: de la comunicatul oficial, tehnic și instituțional (buletinele tradiționale foarte clișeizate, adesea reglementate explicit, Kuiper 2009: 43-57), s-a ajuns la spectacolul de televiziune, performat de prezentatori-mediatori.

1.2. În spațiul cultural românesc, buletinele meteorologice au fost precedate de texte care le anticipau parțial tiparele și lexicul specific, în registru științific. În afara gromovnicilor (Grigore 2015), a previziunilor din calendare (Pavel 2012: 68-78), începând chiar cu *Foietul Novel* (Grigore 2014a), s-au făcut diverse însemnări și observații despre starea vremii, tot mai riguroase în secolul al XIX-lea (trecute în revistă de Hepites 1886: XI-LX).

1.3. Buletinele emise de Institutul meteorologic al României (înființat în 1884, cu sediul în București, director fiind profesorul și academicianul Ștefan Hepites)¹²⁸ sunt, inițial, doar rapoarte, rezumând observații asupra trecutului imediat și a prezentului, fără o componentă de previziune. „Prevederea timpului” era deja o temă dezbătută și vizată (în multe articole și conferințe citate de Hepites 1886 și în Corbu, Elefteriu și Murat 1901), dar accentul cădea, deocamdată, pe adunarea datelor despre fenomenele deja petrecute. Buletinele emise de institut sunt preluate de presa vremii chiar din anul 1884¹²⁹; primele poartă semnătura directorului, uneori redusă la inițiale. Condițiile obiective ale adunării și transmiterii informațiilor produc un decalaj de cel puțin o zi între înregistrarea și publicarea datelor (explicat de Hepites 1886: LXI-LXII). Primele buletine au mai multe variante: sunt zilnice sau săptămânale, prezentând vremea în doar în București sau în mai multe localități din țară.

De la bun început a fost vizată o destinație largă a textelor: institutul „a căutat asemenea să obicinuiască pe particulari cu consultarea observațiilor meteorologice, ceea ce astăzi este de cel mai mare folos pentru o mulțime de întreprinderi, și aceasta îngrijind ca aceste observațiuni să se publice în ziarele zilnice” (Hepites 1886: LXVI). Dincolo de interesele practice din diverse domenii profesionale,

¹²⁸ Informații despre începuturile instituționale ale meteorologiei românești se găsesc în Hepites 1886.

¹²⁹ Observațiile sistematice, zilnice, încep să se facă de la 1 iulie 1884 (Hepites 1886: XLII), fiind imediat publicate în *Monitorul oficial* și în alte periodice: „Cele 10 depeși ce primim zilnic cu observațiunile de la diferite stațiuni arătate mai sus, precum și observațiunile făcute la institut, sunt întrebuințate pentru a se alcătui 11 buletine. Dintr’aceste unul este afișat în localul Ministerului Agriculturii, Comerțului, Industriei și Domeniilor, iar cele alte sunt distribuite la principalele ziare din capitală care le publică în fiecare zi: *Românul*, *Voința națională*, *l’Etoile roumaine*, *L’indépendance roumaine*, *Telegraful*, *România liberă*, *România*, *Epoca*, *Națiunea* și *Monitorul oficial*” (LXI).

buletinele erau cunoscute de cititorii obișnuți, cum o dovedesc pasaje din publicistica epocii și în mod special ecourile din literatura și corespondența lui Caragiale¹³⁰.

1.4. Denumirile inițiale ale textului sunt *buletin atmosferic* și *buletin meteorologic*; ambele provin din franceză (*bulletin atmosphérique, bulletin météorologique*) și folosirea lor pare a indica, cel puțin într-o primă etapă, o diferențiere: *buletinul atmosferic* este riguros, științific, oferind date exacte și complexe, adunate de specialiștii din stațiunile meteorologice, asupra presiunii atmosferice, umidității, temperaturii, direcției și vitezei vântului, diverselor fenomene climatice, în vreme ce *buletinul meteorologic* prezintă pe scurt aspectul general al vremii (în formule accesibile, globale – *senin, nor, ploaie* etc.) și temperatura¹³¹. Sintagma *buletin atmosferic* este frecventă și constantă în ultimele decenii ale secolului al XIX-lea, chiar dacă *buletin meteorologic* este termenul generic, folosit în sumarul MO și care se va impune treptat, în rubricile diferitelor publicații și în titluri; din 1894, apare, separat, publicația *Buletinul meteorologic zilnic al României*.

Odată cu trecerea în plan secund a consemnării datelor exacte și cu orientarea către un public mai larg se generalizează denumirea *buletin meteorologic*, care se va păstra ca atare multă vreme din presă, până în anii 1970-1989. Ulterior, formula va deveni mai puțin frecventă, pe măsură ce tipul discursiv se va diversifica, textele informative din ziare diferențiindu-se tot mai mult de secvențele televizate sau de prezentările din mediul on-line. Sintagma a fost cuprinsă ca atare în dicționare din a doua jumătate a secolului al XX-lea („*buletin meteorologic* = informație asupra situației meteorologice prezente și asupra desfășurării ei în următoarele 1-2 zile”, în DLRLC, I, s. v. *buletin*).

1.5. Buletinul atmosferic din perioada investigată este plasat în paginile informativ-practice ale ziarelor (de obicei ultimele, conținând informații utile de genul: cursul valutar, mersul trenurilor etc.); uneori, însă, apare chiar pe prima pagină, imediat sub frontispiciu (*România liberă*, 22.08.1885). În

¹³⁰ Tematica și terminologia meteorologică apar în schițe și articole umoristice: *Căldură mare*, în I. L. Caragiale, *Opere*, II, ed. Paul Zarifopol, București, Cultura Națională, 1930, p. 101; *Meteorologie*, în *Opere*, IV, ed. Șerban Cioculescu, București, Editura pentru Literatură și Artă, 1938, p. 374; *Inovațiune*, în *Opere*, V, ed. Șerban Cioculescu, București, Editura pentru Literatură și Artă „Regele Carol II”, 1938, p. 421. Și mai interesante sunt notațiile cu tematică meteorologică din corespondență, dovedind lectura consecventă a buletinelor – „Să nu mai mâniam pe A-tofȚiitorul ocărând iarna nemțească! Uitați-vă, mă rog, la buletinul meteorologic din *Universul* și la știrile din județe – la Roman, 32° minus – zi: Treizeci și două!” (*Opere*, VII, ed. Șerban Cioculescu, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1942, p. 121); „De ce nu introduceți o rubrică zilnică în *Opinia* despre vreme: observațiuni meteorologice și notarea stării cerului – senin, ploaie, zăpadă, vânt etc.?” (ibidem, p. 432) – și producerea unor texte simiare: „Berlin. *Raport meteorologic*. Am găsit aci ultima zi a unei serii de cinci zile călduroase cu 29° în umbră. De alaltăieri, avem 18° ziua, 14° noaptea. La Lipsca asemenea. Cerul cam acoperit” (ibidem, p. 461).

¹³¹ În MO se publică inițial un buletin atmosferic pentru ziua sau zilele precedente și unul de sinteză săptămânală (de exemplu, Buletin atmosferic pe zilele de Sâmbătă 15/27, Duminică 16/28 Septembre și Buletin atmosferic săptămânal nr. 5. Rezumatul observațiilor făcute de Luni 10/22 Septembre până Duminică 16/28 Septembre 1884, în MO 18/30.09.1884), cât și un buletin meteorologic (Buletinul meteorologic din județe în dimineața de 17/29 Septembre 1884, ibidem). Nu în toate numerele apar toate cele trei componente (de exemplu, în MO 16.09.1887, MO 28.08.1892 există doar Buletinul meteorologic din județe).

Monitorul Oficial, buletinul este poziționat în secțiunea a doua a publicației („Parte neoficială”) și conține informațiile cele mai complete, inclusiv tabele care nu sunt reproduse de celelalte ziare (de exemplu, *Adevărul* din 2.12.1899 conține doar partea descriptiv-narativă a buletinului, în timp ce *Monitorul Oficial* din 2.12.1899 reproduce și tabelele cu datele meteorologice înregistrate).

1.6. Buletinul meteorologic din ultimele decenii ale secolului al XIX-lea este pur informativ și, în cea mai mare parte, schematic: alcătuit din tabele, conținând date și recurgând la abrevieri. Tabelele cuprind informații despre presiune, temperatură, umiditate, vânt (direcție și viteză), „starea cerului” și alte observații (despre „starea mării”). Abrevierile sunt folosite relativ aleatoriu, inconsecvent, dar sunt ușor de decodat, dată fiind recurența formulelor: f. = *foarte* – „f. senin” (MO 1.05.1887) –, p. = *puțin(ă)* – „p. noros” (MO 1.05.1887), „p. nor” (MO 5.10.1888), „noaptea p. ploaie” (MO 1.05.1887) –, v. = *vânt* – „v. slab” (MO 20.04.1888), „v. potr.” (MO 5.10.1888) –, „acop.” (MO 20.04.1888) = *acoperit*, „dim.”/„dimin.” (MO 20.04.1888) = *dimineața* etc.

Inițial, un text compact (destul de scurt) apărea doar în secvența finală a buletinelor („Observațiuni”, „Aspectul zilei”); ulterior, totuși, se va renunța la tabele (a se vedea MO din 1908) și informația va fi transmisă de scurte texte descriptiv-narative. Astfel, de la formula informației tehnice se ajunge treptat la cea a unui tip de text mai propriu jurnalismului, orientat către cititorul nespecialist.

1.7. Toate datele contextuale (formația specialiștilor, limba folosită în publicațiile științifice din România etc.) indică o clară influență franceză asupra formării terminologiei și a discursului meteorologic românesc din secolul al XIX-lea. Versiunile paralele (în română și în franceză) trimise de Institutul meteorologic ziarelor vremii oferă o imagine a acestei influențe (perfect integrabile în fenomenul mai general de modernizare a limbii și discursului științific în epocă).

a. Viscolul a încetat mai în toată țara. Zăpada a continuat să cadă în *mici cantități* în unele localități din Moldova și mai în toată Muntenia. La Mărășești a fost polei, iar la Ploiești chiciură. *Înghet general* în toată țara, mai întins însă la munte și în Moldova, unde *termometrul s-a menținut* aproape de -10 grade. Cea mai coborâtă *temperatură* a fost -15 grade la Sinaia. *Starea mării* este rea. *Barometrul a scăzut* pretutindeni cu 3-4 mm în *mijlociu*. La București astăzi a început a ninge din nou și vântul bate tăricel de la N-E (MO 3.12.1899);

b. La chasse-neige a cessé presque dans tout le pays. La neige a continué à tomber *en petites quantités* dans quelques localités de la Moldavie et dans presque toute la Muntenie. A Maraseshti il y a eu verglas et à Ploeshti du givre. *Gel général* dans tout le pays; à la montagne cependant il a été plus intense, de même qu'en Moldavie, où le *thermomètre s'est maintenu* presque à -10 degrés. La plus basse *température* a été de -15 degrés à Sinaïa. *L'état de la mer* est mauvais. *Le baromètre a baissé* partout de 3-4 mm *en moyenne*. A Bucarest, il a commencé aujourd'hui de nouveau à neiger et le vent souffle assez fort du NE (*L'Indépendance Roumaine* 2.12.1899).

Textele (1a) și (1b) ilustrează atât diferențele inerente dintre discursurile meteorologice în cele două limbi (termenii meteorologici de bază, preluați din limba standard; mijloacele idiomatice de

aproximare), cât și asemănările explicabile prin împrumut (*temperatură* < *température*, *termometru* < *thermomètre*, *barometru* < *baromètre*) și prin calc (*starea mării* după *l'état de la mer*, în mijlociu după *en moyenne* etc.).

§ 2. Caracteristici lexico-semantică

Prima etapă din constituirea discursului meteorologic românesc este caracterizată de un inventar lexical destul de redus al *buletinului*; se creează totuși o tradiție proprie genului textual, cu formule care vor supraviețui. Discursul meteorologic este parte a limbii literare a epocii, într-o perioadă de modernizare rapidă, prin asimilarea împrumuturilor culte latino-romanice. Distincția între elemente populare și elemente culte, între lexicul tradițional și împrumuturile moderne nu este lipsită de ambiguitate: termenii vechi și populari pot fi atât rezultatul unei încercări de construire a terminologiei prin specializarea lexicului tradițional¹³², cât și alegeri dictate de nevoia de accesibilitate a textului publicistic.

Câmpurile semantice dominante sunt cele denotativ-referențiale – al timpului (segmentarea zilei), al spațiului (localizare, plasare geografică), al fenomenelor meteorologice – și cele ale aprecierii cantitative (a intensității fenomenelor).

2.1. Câmpurile referențiale sunt nespecifice meteorologiei – cele de natură temporală și spațială – sau specifice, incluzând termeni generici referitori la starea atmosferică și desemnări ale fenomenelor meteorologice.

2.1.1. Segmentarea timpului și plasarea temporală a fenomenelor, esențiale și omniprezente în buletinul meteorologic, recurg la câteva tipare și la un inventar lexical limitat.

Cele mai frecvente sunt denumirile fundamentale și de uz general ale subdiviziunilor intervalului de 24 de ore: *ziua* (MO 18.09.1884, MO 18.04.1895, MO 10.06.1915 etc.), *noaptea* (MO 18.09.1884, MO 1.05.1887, MO 10.06.1915 etc.), *dimineața* (MO 18.09.1884, MO 4.06.1885, MO 14.09.1888 etc.), *seara* (MO 18.09.1884, MO 4.06.1885, MO 20.04.1888 etc.), *după-amiază* (MO 29.03.1915, MO 10.07.1916), *la prânz* (MO 5.10.1888).

Plasarea vagă în timp poate fi realizată prin indicații care conțin prepozițiile *spre*: *spre seară* (MO 14.08.1884, MO 18.09.1884, MO 30.04.1885 etc.) sau *către*: *către seară* (MO 2.12.1899, MO 29.03.1915), *către amiază* (A 13.01.1896).

Alte indicații subliniază prezența constantă a unui fenomen meteorologic într-un interval de timp – *toată ziua* (MO 30.04.1885, MO 20.04.1888, MO 14.09.1888 etc.) – sau semnalează, într-un mod mai vag, realizarea eventual parțială ori inegală pe parcursul intervalului: *peste zi* (MO 18.09.1884, MO 4.06.1885, MO 30.04.1885 etc.), *peste noapte* (MO 5.04.1908, MO 29.03.1915, MO 10.07.1916 etc.), în

¹³² O sinteză asupra terminologiei românești în diacronie, în Bidu-Vrănceanu 2012: 50–68.

timpul nopții (MO 8.10.1899), *în cursul nopții* (MO 5.01.1908).

Intervalul este uneori prezentat prin limitele sale, tot relativ imprecise, într-un context narativizat și apropiat de registrul popular-coloquial (2a), sau precizate prin indicații orare, formulate într-un stil standard (2b) sau mai tehnic (2c):

2a. plouat *de dimîn. [=dimineața] și până seara* (MO 20.04.1888)

2b. ploaie de la orele 6 de dimineață și până la 3 după amiază (MO 12.10.1888)

2c. *De la ora 8 seara prec. [=precedentă] zăp. [=zăpadă] până la 9.10 a.m.* (MO 20.10.1888)

În indicarea orei, textul meteorologic reflectă o instabilitate a limbii din a doua jumătate a secolului (Zafiu 2002): oscilația între tiparul *unitate de măsură* (substantiv articulat hotărât) + *numeral în apozitie* (3a) și *numeral (cuantificator) + unitate de măsură* (substantiv plural, centru al grupului acordat, fără articol) (3b):

3a. *orele 8 seara* (MO 20.12.1890)

3b. *seara la 8 ore zăpadă* (MO 12.10.1888)

Pentru primul tipar se înregistrează încă o oscilație: între acordul semantic al centrului (la plural, pentru toate orele cu excepția orei 1) și folosirea sa invariabilă la singular: *orele 8 a.m.* vs. *ora 8 a.m.* (MO 5.10.1888).

În primele buletine meteorologice, variația tiparelor este surprinzătoare, adesea chiar în cadrul aceluiași text: *orele 8 a.m./8 ore seara/orele 8 dimineața* (MO 14.09.1888), *orele 8 a.m./8 ore seara/orele 8 dimineața/orele 8 seara/ora 8 a.m.* (MO 5.10.1888). Treptat, sistemul este unificat, în tabele optându-se pentru primul tipar: *orele 8 dimineața, orele 8 seara* (MO 20.12.1890).

Buletinele sintetizează însemnările observatorilor, conservând adesea elemente deictice – „ *Ieri seara ploaie*” (MO 1.05.1887) –, derutante în condițiile în care observarea și publicarea datelor au loc în zile diferite. Precizările temporale pot fi și decontextualizate și ancorate anaforic: „ *ora 8 seara prec. [=precedentă]*” (MO 20.10.1888), „ *mai slab ca în ziua precedentă*” (MO 2.12.1899). Deicticele *ieri* și *astăzi* și valoarea deictică a timpurilor verbale sunt aproape generale în sintezele narative care însoțesc tabelele în buletinele din ultimul deceniu al secolului al XIX-lea:

4a. *Ieri timp frumos și senin pretutindeni [...] Astăzi timp închis și răcoros* (MO 11.04.1895).

4b. *Timpul frumos și călduros de ieri continuă* (MO 1.04.1895)

4c. *ziua de ieri a fost frumoasă și călduroasă pretutindeni* (MO 22.12.1899)

Observațiile de mai sus se referă (a) la 7 și 8 aprilie, ziarul fiind din data de 11 aprilie; (b) la zilele de 29 și 30 martie, în vreme ce ziarul apare în 1 aprilie; (c) la 1 ianuarie stil nou, în vreme ce ziarul apare în 3 ianuarie (continuând să indice dublul sistem calendaristic: 22 decembrie/3 ianuarie).

2.1.2. Plasarea în spațiu se realiza inițial în tabele, prin listele de localități în care se înregistrau fenomenele meteorologice. Între liste existau mici variații; în 1892, pe lângă punctele din țară apar Sofia (MO 10.01.1892) și, în câteva numere (fără date) Athena; în MO 22.12.1899 sunt incluse date despre

Sofia, Salzburg și Viena, în MO 2.12.1899 despre Praga, Trieste, Salzburg, Viena, Sofia, Atena, Petersburg. În textul descriptiv, se fac referiri la starea vremii în Europa (MO 28.09.1913, 29.03.1915).

Odată cu constituirea unui discurs de sinteză descriptivă, sunt frecvente referirile la regiunile istorice ale Regatului României și la subdiviziunile lor: *Moldova* (MO 11.04.1895, MO 4.04.1908; MO 10.07.1916 etc.), *Moldova de Sus* (MO 11.04.1895, MO 14.04.1895, MO 18.04.1895 etc.), *Moldova de Jos* (MO 14.04.1895), *Muntenia* (MO 11.04.1895, MO 18.04.1895, MO 19.04.1895 etc.), *Oltenia* (MO 19.04.1895), *Dobrogea* (MO 14.04.1895, MO 2.12.1899, MO 10.07.1916 etc.). Alte zone sunt indicate prin relief sau plasare geografică: *la munte* (MO 3.12.1899, MO 22.12.1899, MO 4.04.1908), *localitățile de munte* (MO 18.04.1895), *localități muntoase* (MO 8.10.1899), *în partea muntoasă a Munteniei* (MO 2.12.1899); *la Mare* (18.04.1895), *pe malul mării* (MO 5.04.1908), *regiunea de câmpie* (MO 29.03.1915, MO 10.07.1916), *în părțile de câmpie* (MO 2.12.1899); *în partea de jos a țării* (MO 10.07.1916), *în partea de jos a Moldovei* (MO 5.01.1908); *în vestul țării* (MO 29.03.1915), *în vestul Olteniei și în nordul extrem al Moldovei* (MO 28.09.1913), *partea de la Ilfov la Romanați* (MO 9.01.1908). Unele formule presupun un centru deictic implicit:

(5) *Peste Olt a fost cel mai frumos timp* (MO 22.12.1899)

Un inventar redus de formule indică aria de răspândire a fenomenelor meteorologice, exprimând generalitatea – *pretutindeni* (MO 11.04.1895, MO 4.01.1908; MO 10.06.1915 etc.), *în toată țara* (MO 1.04.1895, MO 14.04.1895, MO 23.06.1895 etc.), *în toată Muntenia* (MO 19.04.1895), *în toată Moldova* (MO 2.12.1899) –, preponderența – *în cea mai mare parte a țării* (MO 22.12.1899, 29.03.1915), *în o bună parte a țării* (MO 5.04.1908), *în cele mai multe localități din țară* (MO 22.12.1899), *mai pretutindeni* (MO 2.12.1899, MO 29.03.1915), *mai în toată țara* (MO 3.12.1899), *mai în toată Muntenia* (MO 3.12.1899) –, mulțimea indefinită, dar consistentă – *în multe localități* (MO 11.04.1895, MO 18.04.1895), *în multe părți* (MO 3.01.1908, MO 28.09.1913), *în multe părți ale țării* (MO 4.04.1908) –, mulțimea indefinită, dar mai curând redusă – *în mai multe părți*” (MO 6.01.1908), *în mai multe localități* (MO 8.10.1899), *în mai multe localități izolate* (MO 29.03.1915), *în câteva localități izolate* (MO 29.03.1915), *în câteva localități muntoase din Oltenia și Muntenia* (MO 8.10.1899), *în unele localități din Moldova* (MO 3.12.1899), *în diferite părți ale țării* (E 4.04.1886), *parte din Muntenia* (MO 14.04.1895, MO 19.04.1895), *pe alocuri* (MO 1.01.1908, MO 5.01.1908; MO 10.06.1915 etc.).

Ca și în cazul plasării temporale a fenomenelor, numeroase formule au rolul de operatori ai vagului.

Direcția vântului este indicată în tabele prin simboluri internaționale: N, S, E, W (MO 1.05.1887, MO.20.04.1888, MO 5.10.1888 etc.), iar în text prin denumiri adaptate: *vânt puțin despre Vest* (MO 22.08.1884).

2.1.3. Discursul meteorologic românesc a selectat în mod diferit, în decursul timpului, termenul generic fundamental al domeniului. În primele buletine, pentru desemnarea globală a stării atmosferei, determinate de fenomenele meteorologice, este preferat termenul de origine latină *timp*, în defavoarea sinonimului său de origine slavă *vreme*:

- 6a. *Timp* foarte frumos în toată țara (MO 23.06.1895)
- 6b. *Timp* frumos, dar rece pretutindeni (MO 4.04.1908)
- 6c. Pretutindeni *timp* liniștit (MO 3.01.1908)

Opțiunea este în consonanță cu purismul academic al epocii: dicționarul latinist al lui Laurian și Massim (LM) recomandă explicit termenul *timp*¹³³, chiar în contexte în care uzul popular și cel standard preferau substantivul *vreme*. *Vreme* fusese folosit în accepție meteorologică în secolele precedente („vreame călduroasă”, „vreamea, noroasă” în *Foietul novel* 1694, 1695, sintagme discutate de Grigore 2014a: 19). Va fi termenul preferat în timpul regimului comunist, într-o perioadă de condamnare ideologică a latinismului și de preferință pentru termenii de origine slavă¹³⁴, păstrându-și poziția și în prezent, cel puțin în anumite sintagme¹³⁵.

2.1.4. Fenomenele meteorologice cele mai prezente în buletine sunt *ploaia* și *vântul*; inventarul este însă mult mai larg, incluzând particularizări și caracterizări globale, substantive și adjective categoriale.

2.1.4.1. Termenul *ploaie* apare extrem de frecvent fără caracterizări suplimentare (MO 18.09.1884; MO 1.05.1887; MO 16.04.1891 etc.); poate fi însă însoțit de un număr redus de adjective. *Ploaia* este *liniștită* (MO 18.09.1884, MO 16.09.1887), *măruntă* (MO 18.09.1884, MO 1.05.1887, MO 19.04.1895 etc.), *mare* (MO 4.06.1885), *repede* (MO 30.04.1885) sau *torențială* (MO 1.09.1892, MO 16.09.1892). Fenomenul apare și în ipostaza de *picături de ploaie* (MO 18.09.1884, MO 5.10.1888) – sau pur și simplu *picături* (MO 4.06.1885; MO 10.06.1915). Sunt rare precizările cantitative de tipul *ploaie 3 milimetri* (MO 1.05.1887). Termenul este cuprins și în formule descriptive sociative (conținând prepoziția *cu...*): *puțină ploaie cu fulgere și tunet* (MO 14.08.1884), *ploaie cu grindină* (MO 30.04.1885), *ploaie cu zăpadă* (MO 16.09.1887), *furtună cu ploaie* (MO 1.05.1887), care indică mai clar asocierea decât simpla enumerare a fenomenelor (modelul dominant, 7a-b) sau decât coordonarea copulativă (7c):

- 7a. *ploaie, furtună* (MO 1.09.1892)
- 7b. *ploaie, fulgere, vânt* (MO 1.09.1892)
- 7c. *Dimineața ploaie și zăpadă* (MO 28.01.1892)

Termenul *vânt* apare fără calificări (MO 18.09.1884, MO 1.05.1887, MO 17.04.1891 etc.), mai

¹³³ În LM, s. v. *tempu* (reproducem ortografia originalului) apare explicația: „tempu se dice si starea atmosferei, dispositionea aerului: *tempu formos, tempu urritu; tempu caldu, tempu rece; tempu nuerosu, tempu plouente, tempu forunosu; tempu rece si umedu, tempu abominabile*”. În LM-Glosar, *vreme* este explicat prin *tempu*; se citează și verbul *a vremui* – „*vremuesce – e tempu reu, plóua, ninge, bate ventulu*”.

¹³⁴ De exemplu, „*Vremea va continua să se răcească ușor*”; „*vremea se va ameliora*” (*România liberă*, 18 octombrie 1989).

¹³⁵ Pentru predominanța termenului *vreme*, a se vedea, de exemplu, site-urile enumerate în Manea 2013: 169). Totuși, deși sintagma *starea vremii* este mai frecventă decât *starea timpului*, sintagma *timpul probabil* depășește net *vremea probabilă* (raport verificat printr-o căutare simplă cu motorul google.com).

ales în enumerări (*senin*, *vânt*; *nor*, *vânt*, *variabil*, *vânt*, *ploaie* etc., în MO 1.05.1887), dar și însoțit de adjective care îi indică forța: *slab* (MO 4.06.1885; MO 30.04.1885; MO 14.09.1888 etc.), *moderat* (MO 18.09.1884), *liniștit* (MO 14.09.1888, MO 12.10.1888), *potrivit* (MO 4.06.1885; MO 30.04.1885; MO 14.09.1888 etc.), *tăricel* (MO 20.04.1888, MO 18.04.1895, MO 19.04.1885 etc.), *tare* (MO 30.04.1885; MO 14.09.1888, MO 18.04.1895 etc.), *violent* (MO 18.09.1884; MO 30.04.1885). Sunt menționate și denumirile unor vânturi: *Austrul*, *Crivățul* (MO 1.01.1908): „*Austrul* suflă slab și rece”; „*Crivățul* bate tare” (MO 1.01.1908)¹³⁶.

Din categoria „vânt însoțit de alte fenomene atmosferice” (Bursuc 2013a), mai rar apar *viscol* (MO 10.01.1892, MO 2.12.1899, MO 3.12.1899 etc.), *furtună*¹³⁷ (MO 14.05.1891, MO 1.09.1892; *furtună despre Nord Est*, MO 18.09.1884) și *oragiu*: *mare* (MO 30.04.1885). Sunt înregistrate și separat fenomenele asociate *fulgere* (MO 1.09.1892), dar mai ales *fulgere cu tunete/fulgere și tunete* (MO 18.09.1884).

Alte desemnări de fenomene meteorologice sunt lăsate de cele mai multe ori fără alte caracterizări – *ninsoare* (MO 16.04.1891, MO 10.01.1892, MO 28.01.1892) și *zăpadă* (MO 12.10.1888, MO 20.12.1890, MO 10.01.1892), *lapoviță* (MO 2.12.1899), *chiciură* (MO 3.12.1899, MO 22.12.1899), *grindină* (MO 30.04.1885, MO 4.06.1885, MO 14.05.1891 etc.) și *piatră* – (*ploaie*, *piatră*, MO 16.09.1887), *ceață* (MO 18.09.1884, MO 16.09.1887, MO 20.12.1890), *păclă* (MO 28.01.1892), *polei* (MO 2.12.1899, MO 3.12.1899), *îngheț* (MO 2.12.1899, MO 3.12.1899, MO 4.01.1908 etc.), *dezgheț* MO (2.12.1899) –, dar pot primi și adjective de cuantificare: *chiciură groasă* (MO 9.01.1908), *ceață deasă* (MO 22.12.1899), *ceață subțire* (RL 23.08.1886), *îngheț slab* (MO 5.04.1908) etc. Sunt înregistrate și *rouă* – cu calificările *subțire* sau *groasă*: *rouă subțire până la ora 8 a.m.* (MO 5.10.1888); *dimineața rouă groasă* (MO 5.10.1888) – și *brumă* (MO 20.04.1888, MO 5.10.1888).

Referirile la temperaturile extreme se fac prin termeni ca *ger* (MO 4.01.1908) sau *căldură mare* (23.06.1895, MO 28.09.1913).

2.1.4.2. Rubrica „*Starea cerului*” cuprinde câteva caracterizări selectate de obicei și pentru descrierea globală a vremii (v. *infra*). Cerul este descris ca: *senin* (MO 1.05.1887, MO 20.12.1890, MO 16.04.1891 etc.), *noros* (MO 1.05.1887, MO 20.12.1890, MO 16.04.1891 etc.), *acoperit* (MO 1.05.1887, MO 20.12.1890, MO 16.04.1891 etc.), *ploios* (MO 1.05.1887, MO 5.10.1888), *brumos* (MO 22.12.1899).

Noros apare în primele buletine în varianta *nooros* (MO 18.09.1884, MO 30.04.1885); uneori, este substituit de sinonimul *norat* (MO 1.05.1887, MO 16.09.1887).

Pentru *nor* (MO 1.05.1887; MO 20.12.1890; MO 16.04.1891 etc.) și *nori* – și în varianta *noori*

¹³⁶ Inventarul este extrem de redus în comparație cu extrema diversificare populară și regională, dar și a termenilor comuni din aceeași sferă semantică; cf. Bursuc 2013a, Pricop 2015.

¹³⁷ Pentru raportul dintre termenii *vânt* și *furtună* în dicționarele generale și în cele de specialitate, vezi Grigore 2014.

(MO 4.06.1885) –, adjectivele caracterizante sunt puțin numeroase; norii sunt *subțiri* (MO 4.06.1885) sau *negri* (MO 4.06.1885).

2.1.4.3. Descrierea meteorologică a zonei marine se face prin adjective aplicate fie sintagmei *starea mării*, fie direct termenului *mare*. Astfel, *starea mării* este *liniștită* (MO 1.05.1887; MO 5.10.1888; MO 16.04.1891 etc.), *lină* (MO 20.12.1890; MO 16.04.1891, MO 14.05.1891 etc.), *calmă* (MO 1.05.1887, MO 20.04.1888, MO 16.04.1891 etc.; *marea calmă*, MO 20.04.1888), *ușoară* (MO 20.04.1888, MO 5.10.1888; MO 16.04.1891 etc.), *potrivită* (MO 20.12.1890, MO 10.01.1892, MO 4.04.1908), *rea* (MO 20.12.1890, MO 10.01.1892, MO 12.10.1888), *agitată* (MO 1.09.1892; *marea agit.* [=agitată], MO 16.09.1887; *marea p.* [= puțin] *agitată*, MO 10.09.1892).

Adjectivul *ușor* apare într-o colocație atipică limbajului curent – „Starea mării *ușoară*” (MO 20.04.1888, MO 5.10.1888), contrastând, în același tabel, cu formula „Starea mării *liniștită*”; cel mai probabil, este vorba de o traducere a calificărilor graduale din „scara Beaufort” (fr. *leger – calme*)¹³⁸.

Între termenii *liniștit* și *calm* relația pare a fi de sinonimie, datorată tipicei dublări a termenului vechi (*liniștit*) prin împrumutul latino-roman modern (*calm*). Nu la fel de clară este relația între adjectivele *liniștit* și *lin*, care ar putea fi considerate echivalente¹³⁹, dar apar în același context, indicând mai curând trepte diferite pe aceeași scară¹⁴⁰:

8a. Mare *liniștită* [...]; Marea *lină* (RL 15.08.1885)

8b. Starea mării *liniștită* [Constanța]; Starea mării *lină* [Sulina] (MO 14.09.1888)

2.1.4.4. Unii termeni din categoriile anterioare funcționează în caracterizări globale ale vremii, apărând, în tabele sau în text, ca atribute pentru *aspectul zilei* (MO 4.06.1885, MO 14.09.1888) sau pentru *timp* – sau ca subiect (substantiv) sau circumstanțial (adverb) în construcții eliptice:

(9) *seara rece, senin* (MO 18.09.1884)

Evaluative globale ale lexicului comun sunt terminologizate tacit în limbajul meteorologic; sensul lor se deduce din context și din opoziția cu alți termeni ai paradigmei. Adjectivele calificative din limba comună au în limbajul de specialitate un sens categorial, strict descriptiv, bazat pe date cantitative controlabile. În caracterizări globale explicite, *timpul* este descris prin calificări referitoare la temperatură – *rece, răcoros* (MO 11.04.1895, MO 5.04.1908), *friguros* (1.01.1908), *călduros* (MO 10.06.1915) etc. –, sau la umezeală, nebulozitate, precipitații, vânt: *umed* (MO 5.01.1908, 9.01.1908), *nooros* (MO

¹³⁸ A se vedea Hontarrède 2010: „état de la mer” – „calme” (gradul 0), „très légère brise” (gradul 1), „légère brise” (gradul 2).

¹³⁹ Dincolo de alte deosebiri de sens și uz, ar putea fi vorba de o pereche de sinonime diferențiate în epocă în primul rând etimologic. În LM, *lin* este termenul recomandat („mai bine len”), în temeiul originii latine, în vreme ce *liniștit* (a cărui istorie derivativă implică prezența sufixului slav *-ište*) este plasat în LM-Glosar.

¹⁴⁰ S-ar putea ca *lin* să corespundă gradului 1 pe scara Beaufort (vezi nota 140), spre deosebire de *liniștit* și *calm* – care ar indica gradul 0.

4.06.1885; *ziua nooros*, MO 18.09.1884; *seara nooros*, MO 30.04.1885), *brumos* (MO 10.01.1892, MO 28.01.1892, MO 12.02.1892 etc.), *variabil* (MO 1.05.1887; MO 20.10.1888, MO 16.04.1891, MO 1.09.1892 etc), *senin* (MO 18.09.1884, MO 1.05.1887; MO 20.12.1890), *închis* („timp închis”, MO 11.04.1895, MO 2.12.1899), *vântos* (MO 11.04.1895), *liniștit* (MO 1.05.1887; MO 3.01.1908; MO 10.06.1915 etc.).

Încă din primele buletine este prezent (fără a deveni foarte frecvent) adjectivul *frumos* (MO 16.04.1891; MO 4.04.1908; MO 10.06.1915 etc.). Acesta apare în tabelele generale ale observațiilor „din județe”, în paralel cu *senin*, ale cărui ocurențe sunt mult mai numeroase (MO 16.09.1887, MO 14.05.1891, MO 1.09.1892). *Frumos* – tipică formulă înscrisă pe barometre – se va păstra în buletinele moderne, în ciuda posibilului conflict cu sensul apreciativ curent și cu interpretările subiective (Zafiu 2001: 146).

2.1.5. Verbele cuprinse în buletine aparțin unor serii limitate, a căror semantică indică: (i) descrieri de fenomene atmosferice, (ii) modificări ale intensității fenomenelor, (iii) valori aspectuale, referitoare la desfășurarea în timp a fenomenelor.

(i) Verbele care descriu fenomene atmosferice aparțin în genere familiilor lexicale ale substantivelor sau adjectivelor menționate mai sus (**2.1.4.**): *a ploua* (MO 28.09.1913), *a se înnora* (MO 28.09.1913), *a se răcori* (10a), *a se încălzi* (10b):

10a. Timpul iarăși *s-a mai răcorit* (MO 10.07.1916)

10b. timpul *s-a încălzit* (MO 22.12.1899)

Unele sunt acțiuni specifice atribuite unui singur agent atmosferic: vântul *sufală* (MO 1.01.1908) sau *bate* (MO 1.01.1908).

(ii) Din categoria verbelor care indică modificări ale intensității fenomenelor fac parte *a crește* (11a), *a se ridica* (11b), *a scădea* (11c): *a se coborî* (11d-e),

11a. barometrul *a crescut* în toată țara (MO 19.04.1895)

11b. termometrul *s-a ridicat* numai până la 6 grade (MO 19.04.1895)

11c. barometrul *scade* încet (MO 18.04.1895)

11d. temperatura *s-a coborât* puțin (MO 18.04.1895, MO 19.04.1895)

11e. barometrul *se coboară* încet (MO 18.04.1895)

(iii) Cele mai frecvente verbe cu sens aspectual sunt *a continua* (în diferite construcții sintactice, 12a-c), *a se menține*¹⁴¹ (12d-e), *a persista* (12f), *a începe* (12g), *a înceta* (12h):

12a. vânt tare de la E, care *continuă* și astăzi (MO 11.04.1895)

12b. zăpada *a continuat* să cadă (MO 3.12.1899)

¹⁴¹ Prima variantă fonetică de adaptare a împrumutului din fr. *maintenir* este *a manține*, înregistrată în DLR, s. v.

- 12c. ninsoarea *continuu* a cădea (MO 2.12.1899)
- 12d. timpul vântos *se manține* (MO 11.04.1895)
- 12e. barometrul ridicat *se manține* (MO 14.04.1895, MO 18.04.1895)
- 12f. înghețul *a persistat* ziua ca și noaptea (MO 9.01.1908)
- 12g. la Baia-de-Aramă *începe* a ninge (MO 11.04.1895)
- 12h. viscolul *a încetat* mai în toată țara (MO 3.12.1899)

2.2. Evaluarea cantitativă utilizează un inventar bogat de mijloace de gradație, de intensificare sau atenuare, cu valoare inerentă de aproximare, de inserare a vagului în enunț. Unele au fost deja menționate *supra*, în legătură cu plasarea spațio-temporală (2.1.1, 2.1.2).

Cuantificatorul cel mai frecvent este adverbul și adjectivul *puțin*; adverbul este atașat unui adjectiv (13a), unui grup prepozițional (13b) sau unui verb (13c); adjectivul, unui substantiv (13d):

- 13a. puțin nooros (MO 18.09.1884, MO 4.06.1885); p. noros (MO 14.05.1891)
- 13b. puțin sub punctul de îngheț (MO 4.01.1908)
- 13c. a plouat puțin (MO 11.04.1895, MO 8.10.1899)
- 13d. puțin îngheț (MO 4.04.1908),
- 13e. puțină grindină (MO 4.06.1885),
- 13f. puțini nori (MO 22.08.1884, MO 18.09.1884),
- 13g. puțin nor (MO 1.05.1887, MO 20.10.1888, MO 1.09.1892)
- 13h. puțină ploaie (MO 1.05.1887, MO 16.09.1887),
- 13i. ploaie puțină cu vânt (MO 4.06.1885)

Puțin poate fi la rândul său modificat de cuantificatori, dintre care unii aparțin gradației cvasi-gramaticalizate: *mai puțin*, *ceva mai puțin*, *foarte puțin*, *prea puțin* (semiadverbul *prea* fiind folosit cu sensul vechi de intensificator – ‚foarte’):

- 14a. Frigul este *mai puțin* aspru ca în zilele precedente (MO 5.01.1908)
- 14b. Timpul este *ceva mai puțin* friguros (MO 1.01.1908)
- 14c. Peste zi *foarte puțin* nooros (MO 8.05.1885)
- 14d. La Tulcea și Babadag *prea puțină* ninsoare (MO 4.01.1908)

Adjectivele sunt intensificate prin marca de superlativ *foarte* sau prin adverbul *mult*, verbele și substantivele prin adverbul, respectiv adjectivul în construcție superlativă – *foarte mult*:

- 15a. Starea Mării *f. liniștită* (MO 16.04.1891); *f. noros* (MO 14.05.1891); barometrul *foarte* ridicat (MO 1.04.1895)
- 15b. Barometrul *mult* ridicat (MO 11.04.1895); Temperatura este *mult* ridicată (MO 23.06.1895)
- 15c. Dimineăța a fost rouă *foarte multă* (MO 1.04.1885)

Un grad înalt de realizare a fenomenelor este exprimat de adverbul și adjectivul *simțitor* (MO 1.01.1908), v. *infra*.

Aproximatorii tipici sunt *mai* și *aproape*:

- 16a. Acum cerul acoperit *mai* în toată țara (MO 3.01.1908)
- 16b. Barometrul se menține *aproape* staționar (MO 8.10.1899)
- 16c. Diminează senin, vânt *aproape* liniștit (MO 8.05.1885)

Sunt utilizați marcatori de specificare – *mai ales* (MO 4.04.1908), *mai cu seamă* (A 13.01.1896), *cu deosebire* (MO 4.04.1908) – și de frecvență – *în general* (MO 10.06.1915).

Chiar dacă nu conține previziuni, buletinul meteorologic recurge la destul de multe aproximări cantitative, impuse de scurtimea și caracterul accesibil al textului.

§ 3. Caracteristici stilistice și sintactico-textuale

3.1. Terminologia meteorologică, relativ recentă în epocă, utiliza termeni proveniți din registrul popular. Latinismul academic și influența franceză a epocii se reflectă în împrumuturi latino-romanice, în forme de adaptare preferate și în selecția termenilor.

3.1.1. Din limba comună se preiau termeni pe care, ulterior, dublarea prin împrumuturi culte moderne îi va asocia registrului popular. În epocă, acești termeni sunt candidați la terminologizare, dar ulterior ei vor fi eliminați din limbajul științific.

Acestei categorii îi aparțin mai multe denumiri de proprietăți, vechi derivate cu sufixele *-eală* (*iuțeală*, *umezeală*), *-ie* (*tărie*, MO 20.04.1888, MO 14.09.1888, MO 5.10.1888 etc.), *-ime* (*grosime*: „*grosimea stratului de apă*”, MO 1.09.1892, MO 10.09.1892, MO 16.09.1892 etc.) etc.

Substantivele *iuțeală* (care va fi ulterior înlocuit prin *viteză*) și *umezeală* (care va fi înlocuit de *umiditate*) apar consecvent în buletinele cercetate, neconcurate încă de sinonimele neologice. Ambele apar în contexte clar specializate, având ca modificatori cultisme recente (adjectivele *mediu*, respectiv *relativ*) și în contextul unor precizări numerice:

- 17a. Vântul – *Iuțeala* medie (MO 18.09.1884, MO 4.06.1885, MO 30.04.1885 etc.)
- 17b. *iuțeala* în metri pe secundă (MO 20.04.1888, MO 14.09.1888, MO 5.10.1888 etc.)
- 17c. *Umezeala* relativă în procente (MO 18.09.1884, MO 4.06.1885, MO 30.04.1885 etc.)

Față este concurat de *suprafață*: temperatura este înregistrată „la fața pământului” (MO 20.04.1888, MO 14.09.1888, MO 5.10.1888)/„la suprafața pământului” (MO 1.09.1884).

Dintre adjectivele de caracterizare meteorologică, reprezentative pentru fondul lexical tradițional sunt *posomorât* și *repede*:

- 18a. Timpul se menține pretutindeni *posomorât* (MO 6.01.1908, MO 9.01.1908)
- 18b. timpul este pretutindeni tot *posomorât*, umed și liniștit (MO 5.01.1908)
- 18c. oragiu mare cu ploaie *repede* (MO 30.04.1885)

Adjectivul, la origine marcat afectiv, *posomorât* (MO 5.01.1908) este destul de rar în epocă și va dispărea din buletinele standard, pentru a reapărea ulterior, cu intenții stilistice clare, în buletinele care

vor prefera registrul colocvial¹⁴².

Ca termen de gradație, *simțitor* („care se produce, care se manifestă etc. cu intensitate; intens, puternic”, DLR, s. v.) este un calc după fr. *sensible*, destul de des folosit:

- 19a. frigul a fost mai *simțitor* (MO 9.01.1908)
- 19b. În Moldova-de-Sus căldura mai *simțitoare* ca în restul țării (MO 14.04.1895)
- 19c. în urma creșterii *simțitoare* a barometrului (MO 2.12.1899)
- 19d. îngheț general și *simțitor* (MO 2.12.1899)

Gradația se realizează și printr-un procedeu și mai caracteristic registrului popular – prin diminutivarea adjectivelor și a adverbelor:

- 20a. vânt *tăricel* (MO 20.04.1888)
- 20b. vântul bate *tăricel* de la NE (MO 3.12.1899)
- 20c. În Oltenia și parte din Muntenia a plouat *binișor* (MO 19.04.1895)

3.1.2. Cele mai multe dintre împrumuturile de specialitate ale epocii se vor impune în terminologia meteorologică modernă: *nebulozitate* (MO 4.06.1885; MO 20.04.1888, MO 14.09.1888 etc.), *presiune* („presiunea atmosferei”, MO 28.09.1913), *moderat* („vânt moderat”, MO 18.09.1884) etc.

Formațiile în *-iune* („*precipitațiuni* atmosferice”, MO 4.06.1885, MO 5.04.1908, MO 5.01.1908 etc.; „*evaporațiunea* apei”, MO 1.09.1884, MO 4.06.1885; MO 30.04.1885 etc.; „*insolațiunea* maximă”, MO 20.04.1888, MO 14.09.1888, MO 5.10.1888, „*observațiuni*”, MO 20.04.1888, MO 14.09.1888, MO 5.10.1888 etc.) vor persista până târziu în registrul cultivat (Pană Dindelegan 2008). În unele cazuri, este deja prezentă oscilația între formele în *-iune* și cele în *-ie*; alături de *evaporațiune* se găsește și *evaporație* „*evaporația* apei în milimetri” (MO 20.04.1888, MO 14.09.1888, MO 5.10.1888 etc.).

Un franțuzism neînregistrat de dicționare (absent din LM, DLR etc.) este *oragiu* ‚furtună’ (< fr. *orage*) – cu pluralul *oragii* („două oragii”, MO 4.06.1885), tipică latinizare a unui împrumut cult din franceză:

- 21a. seara *oragiu* (MO 4.06.1885)
- 21b. Dimineața de la 1-2^{1/2} *oragiu*, ploaie foarte puțină (MO 30.04.1885)
- 21c. La București *oragiu* la 4 p.m. (RL 19.06.1886, 3)

În același număr de ziar pot apărea atât *oragiu*, cât și *furtună* (MO 30.04.1885), poate ca efect al unor observații și notații efectuate de persoane diferite.

În 1915, cu referire la vremea „în Europa”, apar și termeni meteorologici ca *depresiune* (MO

¹⁴² „Vom avea parte de vreme *posomorâtă* de Paște” (citynews.ro). Majoritatea atestărilor din internet sunt din texte publicate în Republica Moldova, unde termenul pare să fi rămas în actualitate: „Proгноza METEO pentru ASTĂZI: vremea va fi *posomorâtă* și ploioasă” (timpul.md, 2.09.2013); „Vreme *posomorâtă* în a doua zi de weekend” (publika.md, 23.02.2013); „Vreme *posomorâtă*, dar fără precipitații” (ziarulnational.md, 14.02.2014) etc.

29.03.1915, MO 10.06.1915), *anticiclon* (MO 29.03.1915), *regim anticiclonic* (MO 10.06.1915).

3.2. Prezentarea inițială a buletinelor meteorologice sub formă de tabele nu permitea o articulare discursivă a informațiilor decât în câteva zone limitate: în rubrica de observații și în frazele conclusive. Treptat, buletinul meteorologic a devenit totuși un scurt text publicistic, informativ.

Clișeizarea și caracterul eliptic (cf. Dimitrescu 1994: 205) sunt de la început principalele caracteristici ale discursului buletinului meteorologic din presă. Timp de decenii se va menține recursul la un număr limitat de formule, cu variații minime. Textele din perioada de început au totuși unele particularități care se vor pierde în a doua jumătate a secolului al XX-lea (unele ținând de stadiul general al limbii din epocă).

3.2.1. Sub aspect sintactic, se remarcă frecvența enunțurilor eliptice, care urmează în general două modele, ambele cu denumirea fenomenului atmosferic în poziție de subiect, dar articulată și urmată de nume predicativ, deci cu elipsa copulei (22a) sau în construcție existențială (cu elipsa verbului *a fi*), cu nominalul nearticulat, cu sau fără modificator (22b):

22a. *Vântul slab* (MO 4.06.1885)

22b. *vânt slab* (MO 20.04.1888)

Construcția existențială cuprinde adesea circumstanțiale locale sau temporale (23a-b); substantivele nearticulate pot intra în serii de două sau mai multe elemente (23b):

23a. *ziua vânt* (MO 18.09.1884)

23b. *ziua desgheț, iar noaptea îngheț în toată țara* (MO 9.01.1908)

În aceste construcții pot apărea cuvinte cu statul lexico-gramatical ambiguu: adjective substantivizate prin elipsă sau adverbe:

24a. *Dimineța ceață, rece* (MO 18.09.1884)

24b. *nor, vânt, calm* (MO 20.10.1888)

24c. *Dimineța ceață, liniștit* (MO 18.09.1884)

24d. *peste zi nooros, cald* (MO 18.09.1884)

3.2.2. Enunțurile non-eliptice pot avea caracter narativ, utilizând perfectul compus:

25a. *la 12 s-a topit zăpada* (MO 20.10.1888)

25b. *Cerul s-a înseninat* (MO 5.04.1908)

25c. *Soarele a strălucit 4 ore* (MO 4.06.1885)

3.2.3. O particularitate a discursului meteorologic al epocii este indicarea temperaturii și a presiunii prin enunțuri care tematizează instrumentele de măsură:

26a. *Barometru se scoboară* (MO 20.10.1888)

26b. *Barometrul s-a coborât puțin* (MO 5.01.1908)

26c. *Barometru se urcă* (MO 14.09.1888, MO 12.10.1888, MO 20.10.1888)

26d. *Termometrul maximum s-a ridicat între -3° și -7°* (MO 1.10.1908)

26e. *Termometrul s-a coborât* noaptea în mai multe localități (MO 6.01.1908)

26f. *Termometrul a oscilat* între +4° ziua și 2° noaptea (MO 3.01.1908)

Mai rare sunt enunțurile a căror temă este chiar fenomenul măsurat: „*temperatura s-a coborât*” (MO 1.01.1908), „*Presiunea atmosferică s-a mai coborât*” (MO 10.07.1916).

3.2.4. Creșterea în complexitate a discursului meteorologic și apropierea sa de registrul standard folosit în context publicistic se poate observa prin compararea unor exemple reprezentative din perioada pe care am avut-o în vedere, selectate (pentru același moment al anului) la intervale de aproximativ un deceniu:

27a. Dimineața senin, rece, peste zi senin, vânt de la Nord Est; seara și noaptea nooros, liniștit. La suprafața pământului temperatura s-a coborât până la 2 grade (MO 1.09.1884)

27b. Ieri, spre seară, aproape în toată țara, mai ales în părțile muntoase, a fost ploaie. Barometrul a crescut puțin, mai ales în Oltenia; temperatura însă a scăzut pretutindeni. Către amiazi, la București, cerul se înnoarează, barometrul scade încet (MO 1.09.1895)

27c. Vântul de la vest, care ieri dimineață sufla destul de tare în Oltenia, către amiazi a început și în celelalte părți ale Munteniei și în Dobrogea, către seară el s-a liniștit puțin.

27d. Timpul s-a răcorit mult pretutindeni; în regiunea de câmpie termometrul a atins și întrecut +25°, ajungând la +30° la Constanța și +31° la Isaccea și Tulcea. În regiunea dealurilor și de munte, precum și în toată Moldova, afară de partea sa de jos, în cursul nopții termometrul s-a coborât sub +10°. Cea mai coborâtă temperatură din țară +4° la Govora.

27e. Către dimineață a început a ploua în nordul Moldovei, continuând și acum pe alocuri; la Herța a căzut grindină. În restul țării cerul senin și pe alocuri vântul încă bate destul de tare.

27f. Presiunea atmosferică ridicată a fost în creștere continuă, crescând în ultimele 24 de ore cu 10 la 11 milimetri, acum ea se găsește în mijlociu câte 764 milimetri în Moldova și 766 milimetri în Muntenia. (MO.2.09.1908).

Diferența de dimensiune, imediat vizibilă, este legată de transformări mai profunde: fraza eliptică și enumerativă cedează locul frazelor descriptive sau narative mai ample, chiar organizate logic-argumentativ (prin raportul de coordonare adversativ). Detaliile sunt tot mai numeroase și formulele de aproximare abundă. Dincolo de această sporire a complexității, textul buletinelor își păstrează structura referențială, caracterul deictic și accesibilitatea stilistică.

3.3. Discursul buletinului meteorologic din perioada investigată aici poate fi comparat cu ipostazele ulterioare: cu buletinele din anii 1970 (texte publicate în 1978 în ziarul *Scînteia* și *România liberă*, analizate de Dimitrescu 1995¹⁴³: 201–206), cu cele din 1990-2000 (Zafiu 2001: 144-148) și cu

¹⁴³ Volumul reproduce în versiune românească – „Observații asupra structurii buletinelor meteorologice” – articolul apărut inițial în T. Cristea et al. (ed.), *Hommage à Iorgu Iordan à l'occasion de son quatre-vingt-dixième anniversaire* [Etudes

formele cele mai recente și mai diversificate (Grigore 2011, 2012: 175–181). În a doua jumătate a secolului al XX-lea, stilul repetitiv și structura rigidă a previziunilor meteorologice s-a păstrat nu doar din tradiționalism, ci probabil și pentru că se afla în consonanță cu presa atent cenzurată, care impunea constrângeri suplimentare și evita stilul colocvial (Zafiu 2001: 144).

§ 4. Concluzii: continuitate și schimbare

Corpusul investigat probează stabilitatea de inventar lexical și de structură a unui tip de discurs bine individualizat, pe care trecerea ulterioară de la relatare la previziune nu l-a schimbat fundamental.

Cuvintele și sintagmele preluate din limba populară sau standard (mai ales cele referitoare la fenomenele meteorologice și la mijloacele de aproximare) au fost parțial înlocuite pe parcurs (*posomorât*, *iuțeală*, *simțitor* etc.); unele, prezente de la început, vor fi totuși conservate (de exemplu, aproximatorul *pe alocuri*). Și unele cultisme vor dispărea (*oragiu*); altele își vor adapta și moderniza forma în consonanță cu tendințele mai generale ale limbii literare. Buletinele ulterioare nu vor mai conține în genere referiri la numele vânturilor sau la unele fenomene (de exemplu *roua*).

Buletinele de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea se depărtează treptat de stilul însemnărilor eliptice și strict specializate, fără a-și permite inovațiile și hibriditatea stilistică din discursul mediatic al secolului XXI. Locul lor exact și raportul complex între continuitate și variație trebuie stabilit nu numai prin studiul detaliat al unor corpusuri cât mai bogate de buletine meteorologice din perioadele următoare, ci și prin confruntarea cu discursul specializat din aceeași epocă și, desigur, cu ipostazele dominante ale normei lingvistice moderne.

§ 5. Corpus

60 de buletine din: *Monitorul Oficial* (MO) 1884-1916 (53 de numere); *România liberă* (RL) 1885-1887 (4 numere), *Epoca* (E) 1886 (2 numere), *Adevărul* (A) 1896 (1 număr). Disponibile în format electronic (scanate) în Biblioteca digitală a Bucureștilor (www.digibuc.ro).

§ 6. Bibliografie

- Bidu-Vrânceanu, Angela (coord.), 2012a, *Terminologie și terminologii*, II, București, Editura Universității din București.
- Bidu-Vrânceanu, Angela, 2012b, „Terminologia. Interpretări și reinterpretări”, în Bidu-Vrânceanu 2012a: 9-72.
- Bursuc, Alina-Mihaela, 2013a, „Denumiri ale vânturilor din perspectiva proiectului «Terminologia românească meteorologică (științific vs popular) a fenomenelor atmosferice. Studiu lingvistic»”, în Ofelia Ichim *et al.* (ed.), *Tradiție/inovație – identitate/alteritate: paradigme în evoluția limbii și culturii române*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, p. 49–57.

- Bursuc, Alina-Mihaela, 2013b, „Terminologia românească meteorologică (științific vs popular) a stărilor atmosferice. Coordonate ale studiului lingvistic”, în Rodica Zafiu, Ariadna Ștefănescu, Carmen Mîrzea Vasile, Raluca Brăescu (ed.), *Limba română: variație sincronică, variație diacronică (I). Gramatică, Fonetică și fonologie, Lexic, semantică, terminologii*, București, Editura Universității din București, p. 133–138.
- Corbu, I. C., G. D. Elefteriu, Ion St. Murat (ed.), 1901, *Lui Ștefan C. Hepites, manifestațiune cu ocaziunea Jumătăței de veac a vârstei sale*, București, Tipografia Curții Regale.
- Dimitrescu, Florica, 1995, *Dinamica lexicului românesc*, Cluj-Napoca/București, Clusium/Logos.
- DLR = *Dicționarul limbii române* (serie nouă), București, Editura Academiei, 1965–2012.
- DLRLC = *Dicționarul limbii române literare contemporane*, coord. Dimitrie Macrea și Emil Petrovici, vol. I, A–C, 1955; vol. al II-lea, D–L, 1956; vol. al III-lea, M–R, 1957; vol. al IV-lea, S–Z, 1958, București, Editura Academiei Republicii Populare Române.
- Florescu, Cristina, Apostol, Liviu, Manea, Laura, Tamba, Elena, Bursuc, Alina, Cărăbuș, Cristina, Olariu, Florin-Teodor, Chelaru, Dan-Adrian, Patrașcu, Mădălin (2013), „Terminologia românească meteorologică (științific vs popular) a stărilor atmosferice. Studiu lingvistic. Anul 1 (oct. 2011 – oct. 2012). Realizări”, în *Anuar de lingvistică și istorie literară*, t. LIII, p. 429–436.
- Florescu, Cristina, 2011, „Limbajul meteo al fenomenelor atmosferice. Premise analitice”, în Isabela Nedelcu, Alexandru Nicolae, Alice Toma, Rodica Zafiu (ed.), *Studii de lingvistică. Omagiu doamnei profesoare Angela Bidu-Vrănceanu*, București, Editura Universității din București, 191–199.
- Grigore, Andreea-Victoria, [2015], „Evoluția inventarului în terminologia meteorologiei. Niveluri de utilizare”, în Marius Sala, Maria Stanciu Istrate, Nicoleta Petuhov (ed.), *Lucrările celui de-al Cincilea Simpozion Internațional de Lingvistică* (București, 27–28 septembrie 2013), București, Universal Enciclopedic Gold, 478–497.
- Grigore, Andreea-Victoria, 2011, „Variația discursivă în terminologia meteo”, în Rodica Zafiu, Camelia Ușurelu, Helga Bogdan Oprea (eds.) *Limba română: ipostaze ale variației lingvistice, I, Gramatică și fonologie. Lexic, semantică, terminologii. Istoria limbii române, dialectologie și filologie*, București, Editura Universității din București, 259–267.
- Grigore, Andreea-Victoria, 2012, „Termenii din meteorologie. Între terminologia lexicală și terminologia discursivă”, în Bidu-Vrănceanu 2012a: 161–183.
- Grigore, Andreea-Victoria, 2014a, „Câteva observații asupra folosirii termenului *vreme* în *Foietul novel*”, *Analele Universității din București. Limba și literatura română*, LXIII, 15–26.
- Grigore, Andreea-Victoria, 2014b, „Caracteristici ale terminologiei meteorologice din perspectivă lexicală. Cu referire la paradigma termenului *vânt*”, în Rodica Zafiu, Ariadna Ștefănescu (eds.), *Limba română: diacronie și sincronie în studiul limbii române, II, Stilistică, pragmatică, retorică și argumentare. Lexic, semantică, terminologii*, București, Editura Universității din București, 315–323.
- Hepites, Ștefan C., 1886, *Annales de L'Institut Météorologique de Roumanie pour l'année 1885/Analele Institutului Meteorologic al României pe anul 1885*, I, București, Tipografia Curții Regale.
- Hontarrède, Michel, 2010, „Echelle Beaufort et mesure du vent”, *Met Mar* 192, 15–17.
- Kuiper, Koenraad, 2009, *Formulaic Genres*, Basingstoke, Palgrave Macmillan.
- LM = A. T. Laurian, I. C. Massim, *Dicționarul limbei române*, București, Noua Tipografie a Laboratorilor Români, I (A–H) 1871; II (I–Z) 1876.
- LM-Glosar = A. T. Laurian, I. C. Massim, *Glosariu care cuprinde vorbele din limba română străine prin originea sau forma lor cum și cele de origine îndoioasă*, București, Noua Tipografie a Laboratorilor Români, 1871.
- Manea, Laura, 2013, „Terminologia românească meteorologică (științific vs popular) a fenomenelor atmosferice. Studiu lingvistic. ANUL III (2011–2013). Realizări (Partea I)”, *Philologica Jassyensia*, IX, 2 (18), 167–174.
- Pană Dindelegan, Gabriela, 2008, „Concurența *-fiune* ~ *-fie*. Stadiul actual al fenomenului”, *Studii și cercetări lingvistice*, LIX (2), 489–501.
- Pavel, Eugen, 2012, *Arheologia textului*, Cluj-Napoca, Casa Cărții de Știință.
- Pricop, Alina-Mihaela, 2015, „Termenul *vânt* în *Dicționarul fenomenelor atmosferice* (DFA)”, *Philologica Jassyensia*, XI, 1 (21), 2015, 93–102.
- Zafiu, Rodica, 2001, *Diversitate stilistică în româna actuală*, București, Editura Universității din București.
- Zafiu, Rodica, 2002, „Ora unu, ora două”, *România literară*, XXXV (4), 11.

Denotație și conotație în termenii meteorologici din aromână

Nistor BARDU

Practicând oieritul în diferitele sale ipostaze, transhumant, seminomad sau pe lângă casă, ca una dintre principalele lor surse de existență, dar și agricultura sau cărăușia (cărvănăritul), cei mai mulți aromâni au trăit mai mereu în mijlocul naturii, cunoscând astfel, prin experiență directă, cele mai multe fenomene atmosferice. Numele acestora, moștenite din latină sau preluate de la etniile cu care au venit în contact, erau frecvente în vorbirea lor cotidiană. Putem vorbi, aşadar, despre prezența în dialectul aromân a unei terminologii meteorologice destul de bogate și de nuanțate, comparabilă, după cum vom vedea, din punct de vedere formal și semantic, cu aceea din celelalte dialecte ale limbii române.

Fără să fie interesați în mod special de această terminologie, lingviștii români, unii dintre ei de origine aromână, au înregistrat asemenea denumiri în diverse lucrări (abecedare, manuale, antologii de texte etc.) și, mai apoi, în glosare și/sau dicționare, în atlase lingvistice. Nu avem cunoștință de existența vreunui studiu special, dedicat acestui subansamblu lexico-semantic din aromână. Un inventar aproape complet al meteorogismelor aromânești, cu exemple și comentarii riguroase, se întâlnește însă în opera lui T. Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân* (DDA 1974), însă nu grupat, ci integrat în ordinea alfabetică specifică unei asemenea opere lingvistice. Totuși, autorul ne oferă, la pagina 193, s. v. *arcoäre*, următoarea înșiruire de „cuvinte atmosferice: *dzer*, *frig*, *gl'eătă*, *neáuă*, *négură*, *plóae*, *turín* („crivăț”), *vímtu*, *virvér* („ger mare”).

În articolul de față ne-am limitat la cele mai importante denumiri de fenomene atmosferice din aromână. Criteriul principal de selecție al acestora a fost prezența în semantemele respective a semelor referitoare la precipitații sau la alte fenomene asemănătoare. Sursa de bază consultată a fost *Dicționarul* lui T. Papahagi (DDA). Pornind de la glosele de *sub voce* ale cuvintelor alese, am consultat și unele surse indicate acolo de autor (Papahagi 1900, 1905, 1909, 1922 ș.a.), precum și unele lucrări mai recente (Caragiu Marioțeanu DIARO, Saramandu 2007, Atanasov 2002 ș.a.). Alături de exemplele preluate din astfel de surse, am adăugat exemple înregistrate de noi înșine în anchetele efectuate la aromânii moscopoleni din satul Nisipari, județul Constanța, și la aromânii din satul Grabova (Albania).

Observarea și discutarea valorilor conotative ale termenilor care fac obiectul prezentărilor și analizelor noastre, precum și a derivatelor respective, au fost făcute cu scopul de a arăta vechimea lexemelor în cauză în dialectul aromân, în special, și în limba română, în general, precum și valențele stilistice ale acestora.

§ 1. ARQÁUĂ

ARQÁUĂ, s. f., defectiv de plural, „rouă”. 1. Descrierea lui T. Papahagi (DDA) este: «rosé; petite pluie fine». Exemple date: *nă aroáúă minútă ș-deádi* „o rouă subțire se lăasă”, preluat din Papahagi 1900: 882, 934; *pri-aroáúă si-nî mi-adúnă* „pe timp de rouă să mă culeagă”, preluat din propria *Antologie* (Papahagi 1922: 16).

O variantă a acestei forme este ARÁUĂ, înregistrată de T. Papahagi în aceeași *Antologie* (1922: 45): *Ia mutrea tu cîmpul vearde,/N-araúă minútă ‘ș‘deade* „Privește la câmpul verde/o rouă subțire s-a lăsat”.

O discuție aparte necesită formele fără *a* protetic. În creația populară *Cînticlu ali Pisuderi*, din *Antologia* citată (1922: 23), întâlnim varianta ROÁUĂ: *Lăcrinîle ca roaúă* „lacrimile ca roua”. La scriitorii aromâni moscopoleni de la sfârșitul secolului al XVIII-lea găsim forma RAO, la Cavalioti (Fjalorët 1936: 36) și *raoa*¹⁴⁴, la Daniil (153/21: *Ma raoa dă vârtute și intră tru rădăcină tra se nu se usucă [pomlu]* „dar roua dă putere și intră la rădăcină ca să nu se usuce pomul”).

La aromânii grămosteni din Nicolae Bălcescu, din județul Tulcea, veniți în țară din munții Rodopi, din Bulgaria, Saramandu (2007: 60 (NB 2/1)) înregistrează pentru *aroáo* sensul de „abur”: *eará oásili cáldi, cárnea cáldă ș-s-adră groáo* „erau oasele calde, carnea caldă și se făcu abur”. Avem a face aici, foarte probabil, cu un sens derivat de la cel de bază.

– < lat. *ros, roris*, cf. DDA s. v., DEX s. v.

§ 2. ASCÁPIR

ASCÁPIR, v. I (*ascăpirai, -at, -rare*) „a scăpăra”. Sensurile date de Papahagi (DDA s. v.) sunt: «1. Faire jaillir des étincelles en battant le briquet»: *ascapirí’ndalui cu mâneárlu* „scăpărând cu amnarul”; «2. Produire une lueur rapide»: *a lúpluî ... lî-ascăpirără ócl’lî* „lupului îi scăpărare ochii, lupul văzu stele verzi”; «3. Lancer des éclairs»: *ved ca ma scapiră: va da ploáie* „văd că fulgeră; va ploua”.

În graiul moscopolenilor din Nisipari (Constanța), am înregistrat forma fără *a* protetic: SCÁPÂRĂ: *Ma scápârá nafoárá. Acâță sâ scápârá; vâ ș-da ploái* „Afară fulgeră. A început să fulgere; o să plouă” (VB). Varianta fără *a* protetic se întănește, de asemenea, în limba scrierilor aromânești din secolul al XVIII-lea: la Cavalioti: *scáperu*, v. I, „a scăpăra, a fulgera” (Fjalorët 1936: 89) și la Daniil: *scápir: Bumbuneađă țerru și scápiră că va se da ploae...* (Papahagi 1909: Dan. 164/25)¹⁴⁵. La meglenoromâni:

¹⁴⁴ Per. Papahagi, care era pindean, consideră că *rao*, articulat *raoa*, variantă prezentă în graiul aromânilor din Albania, în care scriu Cavalioti și Daniil, sunt forme deviate și, de aceea, simte nevoia de a pune alături, în paranteză, forma din graiul său nativ[= *roaua*], considerată cea corectă.

¹⁴⁵ Având în vedere remarcă lui Th. Capidan (1932: 225) privind mai rară frecvență a lui *a* protetic în graiul aromânilor de nord (Macedonia) și în scrierile aromâne din Albania, de la sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XX-lea (Cavalioti, Daniil, Ucuta, Codex Dimonie), precum și concordanțele lingvistice existente între graiurile dacoromâne din Banat și cele aromâne din Albania, puse în lumină de Nicolae Saramandu (1986), noi credem că aromânii din Albania au

scăpir și scăpirări (Capidan 1935, s. v.).

Derivate: ASCĂPIRĂRE, s. f., pl. *ascăpirări*ⁱ, „scăpărare”, «action d’étinceler; lueur vive et passagère» (cf. DDA s. v.): *Tu nióri acățără ascăpirările* „în nori începură fulgerările” (DDA s. v.); *Cîndo di nă oară avde vreavă mare: bumbundzări, ascăpirări, di ți si sculă perlu din cap di frică* „când deodată aude vuiet mare: tunete, fulgere, de ți se scula părul din cap de frică” (Papahagi 1905: 74/25).

ASCĂPIRĂT, -TĂ, *ascăpirăț, -te, scăpărat*: «1. action où on a lancé des éclaires, où on a vu des éclaires; 2. très vif, très intelligent»; Pentru 1: *pri țerlu ascăpirăt își soările* „pe cerul unde a fulgerat a ieșit soarele” (DDA, s. v.). 2: Un sens conotativ mai pronunțat l-am remarcat în: *tîne ascăpirăt la țăoc* „tu, cel sprinten la joc” (DDA, s. v.; Papahagi 1900: 979); *sun livéndzî-ascăpirăț* „sunt levinți vioi ca fulgerul”, (DDA s. v.: N. Bațaria *Părăvulii*: 36).

După T. Papahagi (DDA s. v. *ascăpir*), un posibil etimon al acestui termen ar putea fi lat. *ex/*capirare?* (< *καπυρώ* „(des)secher”; *καπυρός* «brûlant, brûlé, éclatant». Autorul dă și punctul de vedere al lui Scriban < lat. *ex-caperare*, «froncer» (a încreți fruntea), dar, în final, rămâne la părerea că avem a face cu o etimologie necunoscută. Și pentru autorii DEX, etimologia lui a *scăpăra* este necunoscută.

§ 3. BRÚMĂ

BRÚMĂ, s. f., pl. *brume*, „brumă”, «gelée blanche; frimas». Este înregistrat de autorii aromâni din secolul al XVIII-lea: de Cavaloti: *brumă* (Fjalorët 1936: 740) și de Daniil: *Grândinea bruma* [...] *asparde frândile și pomlu* „grindina, bruma strică frunzele și pomul” (Papahagi, 1909: 153/21; vezi și *infra*, exemplul de la *grândine*). Același sens denotativ privind efectele acestui fenomen meteorologic întâlnim și în exemplul [...] *și cîndu apirî dimineața, ți s-veđi? Ună brumă de-ațele ți ergus li zgrumă*, „și când se făcu dimineață, ce să vezi? O brumă de-acelea ce ierburile sugrumă” (Papahagi 1905: 170/27-29). La aromânii din Dobrogea, Nicolae Saramandu îl înregistrează, în *Texte dialectale*, o singură dată, la fărșeroții din Cogealac: *bána eásti iş' fivá/ca bruma di tãh'iná* (2007: 316/13-14). Noi l-am notat la moscopolenii din Grabova (Albania), stabiliți la Nisipari (județul Constanța): *Ar dată brumă groasă dimneáța aistă* „a dat brumă groasă în dimineața asta” (VB). La Caragiu Marioțeanu, DIARO (s. v.), avem forma *brumă: căđu brumă*¹⁴⁶ „a căzut brumă”. Reținem dintre exemplele sale și imprecăția *s-ti l'ea bruma* „să te ia bruma”.

ajuns mai târziu în această țară. Ei au făcut parte mai mult timp din trunchiul românesc comun, vorbitor al protoromânei. Pledează în acest sens și afirmațiile lui G. Ivănescu (1947: 231; 1980: 309-312) și cele ale lui G. Brâncuș (1992: 42-43), care susțin migrarea mai târzie a macedoromânilor fărșeroți în Albania.

¹⁴⁶ În dicționarul său, Matilda Caragiu Marioțeanu nu folosește semne diacritice, iar unele dintre exemplele date au o formă fonetică mai recentă față de cele din DDA. În „Prefață”, autoarea precizează că sursa de informație pentru alcătuirea acestei opere a constituit-o, paralel cu DDA, propriul său grai: „cuvinte, sensuri, nuanțe, forme gramaticale, structuri, expresii, variante etc., pe care mi le-am însușit de la naștere, în familia mea [...]”. La acestea, a adăugat apoi „noi excerptări din volume de literatură cultă sau populară aromânească, apărute în ultima vreme în lume, sau cuvinte, sensuri, fonetisme auzite la vorbitori aromâni” (DIARIO: VII-VIII).

Din prezentarea din DDA (s. v.), ca și din observațiile noastre, reiese că termenul *brumă* este prezent mai cu seamă în graiurile aromânilor moscopoleni și fărșeroți, pe de o parte, iar, pe de alta, în graiul pindenilor. Cf. și mr. *brumă* (Capidan 1935, s. v., Atanasov 2002: 64, 168).

– < lat. *bruma* (cf. DDA, s. v.).

§ 4. BUMBUNĖĂȚĂ

BUMBUNĖĂȚĂ, v. I, unipersonal și BUMBUNĖȚĂ^U, v. I. (T. Papahagi), dă și formele *bumbunidză* și *bumbunidzâ*, *bumbunidzât*; *bumbunidzâre* „tuna”, «tonner; gronder; flamboyer» (DDA, s. v.); 1. și cînd i sirin *bumbunéadză* „tună și cînd e senin” (Papahagi 1900: 625); cît băgă s’*bumbunéadză*, s-ascăpiră și să sfîldziră „abia începea să tune, să scânteie și să fulgere” (Papahagi 1905: 52/6-7);

BUMBUNĖȚĂ^U „a tuna”: Bumbunéă țerru și scăpiră că va se da ploae (Dan. 164/25), Papahagi 1909: 198. La moscopolenii anchetați de noi, forma *bumbunéă* este curentă: *Ma bumbunéă nafoară. Acăță s-bumbunéă. Vă z-da ploai.* (VB) (Aceeși formă la DB, TB).

2. Sensuri derivate conotative: *bumbunidză și cărtăneă dințîlî* „tuna și scrășnea dinții” (DDA, s. v.: „Tribuna Românilor de peste hotare”, I, 10-11); 3. *bumbunéadză-te kirúte* “trăsnește-te/lua-te-ar dracul, prostule” (DDA, s. v.).

În ceea ce privește etimologia, suntem de acord cu T. Papahagi (DDA, s. v.) că avem a face cu un cuvânt onomatopeic: - < *bu! bu!* (DDA, s. v.).

BUMBUNĖĂȚĂRE, sf., pl. *bumbunidzărî* „tunare, tunet”, «action de tonner, de tempête; grondement; tonnerre» (DDA s. v.). Această formă de infinitiv lung, cu valoare substantivală, este exemplificată de Tache Papahagi cu poezia *Armănlă*, a poetului Ion Foti, inclusă în *Antologia* din 1922 (: 260): *Ș’di sfulgu ș’di bumbunidzâre/s’cutreămbură niórîlî n dzâre* „de fulger și de tunet se cutremură norii în zare”. Nu departe de un asemenea context poetic de origine cultă este și exemplul din Per. Papahagi, *Basme aromâne* (1905: 52/13): *Ne-ağumtă gîni și na! acăță nă bumbunidzari ș-nă furtună di s-cutrimbură tut loclu* „Neajunsă bine și na, a început un tunet și o furtună de se cutremura tot pămîntul”. La Cavalioti (Fjalorët 1936: 144), forma este *bubunidzâre* și nu *bumbunidzâre*, cum notează Per. Papahagi¹⁴⁷ (1909: 198).

BUMBUNIDZĂȚĂ, -Ă, pl. *bumbunidzâț, -te* „tunat”; «tonné; grondé; infortuné». Exemplul dat are un sens conotativ: *om bumbunidzât di Dumnidzăŭ*, „om nenorocit de Dumnezeu” (DDA, s. v.).

¹⁴⁷ Și aici Per. Papahagi „corectează” forma originală din *Vocabularul* lui Teodor Anastas Cavalioti, unde grafia cu litere grecești a cuvîntului respectiv este *μπουμπουνιντζάρε*, deci *bubunidzâre* și nu *bumbunidzâre*, știut fiind că, în greaca modernă, sunetul *b* este redat prin literele *μπ* (cf. Mirambel 1957: 31). Nu este cu totul exclus ca forma *bubunidzâre* să fie și efectul unei influențe fonetice a cuvîntului albanez *bubullimë*, cu același sens: „bubuit, trăsnet, tunet” (cf. DARFSR, s. v.). Să nu uităm că graiul aromânesc de la Moscopole și din împrejurimi se afla în contact cu limba albaneză și influența acesteia s-a putut exercita asupra vorbirii aromânilor din zonă, pe care o reflectă Cavalioti, Daniil și Ucuta în scrierile lor tipărite. Așa stînd lucrurile, s-ar putea ca în prima parte a formei populare aromânești *bubunidzâre* să avem a face cu o acomodare a pronunțării cu prima parte din alb. *bubullimë*.

§ 5. BÚRĂ

BÚRĂ, s. f. „furtună de zăpadă”. Cuvântul nu există în DDA. A fost înregistrat pentru prima oară de Nicolae Saramandu, în cercetările sale din anul 1971, la aromânii grămosteni din Dobrogea, mai exact, de la Ceamurlia de Jos, din județul Tulcea: *víni búra/iárna gteá greáua* „a venit furtuna de zăpadă, iarna aceea grea” (Saramandu 2007: 15/5). La cererea anchetatorului, subiectul anchetat îi oferă și glosa: *bura eará arcoári/ună bură de-arcoári/di neáu/fărtúnâ cumu l'-dâc^u/fărtúnă/ș-fărtúnă-ı dâțému ș'-noi/burâ/* „bura era frigul, un val de frig, de zăpadă, furtună cum îi spunem și noi, furtună de zăpadă” (cf. Saramandu 2007: 16/18-19). Vezi *infra*, *furtúnă*; cf. și mr. *bură* „val de apă, torent mare, puhoi, intemperie” (Capidan 1935: s. v., Atanasov 2002: 162).

– < bg. *bura* (Capidan, *loc. cit.*). Pentru dr. *bură* „ploaie mărunță și deasă (însoțită de ceață); burniță”, autorii DEX trimit la scr. *bura*.

§ 6. CĂTĂHNIE

CĂTĂHNIE, s. f., pl. *cătăhnii*, „ceață, pâclă, «brouillard»”. Avem aici un grecism (< *καταχνία* „~”), și după trimiterea lui Papahagi din DDA, s. v., (la Nicolaidu 1909 și la Geagea 1931) înțelegem că era mai puțin întrebuițat în vorbirea aromânilor, în general. Nici varianta CĂTĂCNIE, înregistrată de Cavalioti în *Glosarul* său trilingv (Fjalorët 1936: 388), dar nu și de Daniil, în *Lexicon tetragloson*, și de Ucuta, în *Noua învățătură*, nu avea, se pare, o prea mare răspândire, în secolul al XVIII-lea, în vorbirea aromânilor din zona Moscopolei. Ar putea fi vorba în acest caz de un cultism, explicabil la cei trei autori care îl menționează. Vezi *négură*.

§ 7. CURCUBEU

CURCUBEU, s. m., pl. *curcubéi* „curcubeu” «arc-en-ciel, châle». În DIARO, este dată și o altă formă de plural: *curcubead*. Aflăm din DDA (s. v.) că termenul este înregistrat în dicționarele de la începutul secolului XX ale lui Dalametra, Nicolaidu, Mihăileanu. Nu apare însă în „Glosarul” de la *Basme aromâne* (Papahagi 1905), dar este prezent în volumul *Din literatura poporană a Aromânilor* a aceluiași autor (Papahagi 1900), din care DDA (s. v.) reproduce: *curcubéu, beu, tîni mîî, tîni beái, pérli a mei, cît coáda-a cáluî* „curcubeu, beu, tu mănânci, tu bei, părul meu [să crească] cât coada calului”. Un alt exemplu dat în DDA, despre care T. Papahagi ne spune că este o credință populară, fără să facă alte precizări¹⁴⁸, este: *fîčîórlu țe ansári curcubeúlu s' fáțe feátă, iar feáta s' fáțe fîčîór* „băiatul care sare curcubeul se face fată, iar fata se face băiat”. Saramandu (2007) nu-l înregistrează și nici noi l-am notat în discuțiile noastre de la Nisipari și de la Grabova (Albania). La meglenoromâni: *curcubeái* și *curcubei*, cu același sens (Capidan 1935, s. v.).

¹⁴⁸ Este de presupus că, în acest caz, T. Papahagi își este sieși propriul informator.

În ceea ce privește etimologia, T. Papahagi (*loc. cit.*) dă mai multe păreri ale filologilor, fără să opteze pentru una anume. După Candrea-Hecht (*Les éléments latins de la langue roumaine* 1902: 99), etimonul este lat. *concurvum*. După italianul Giulio Bertoni (*Italia dialetale*, 1912, 22-23), *curcubeu* ar proveni din lat. *arcum bibit*. În „Dacoromania” (VI, 315-316), etimonul propus este lat. **curcus bibit*. Tot în „Dacoromania”, dar în IV (: 805), este dat drept termen de origine lat. **concurveus*, iar în „Revista Filologică” (II, 51): lat. *arcu+ conbibu(lus)*.

Nici pentru dr. *curcubeu*, autorii DEX nu dau ca sigur un etimon anume, ci trimit la lat. *curvus* „îndoit, curb” și la verbul *concurvare*, „a îndoii”.

§ 8. FURTÚNĂ

FURTÚNĂ, s. f. pl. *furtúní* „furtună”; «1°. orage, tempête; 2°. âprement, sans cesse» (DDA, s. v.).

1. *Acăță z-da grîndini ș-furtună turbată* „a început să dea grindină și furtună turbată” (Papahagi 1905: 52/26); *Acăță z-bumbuneață și z-da nă furtună ș-nă grîndini, s-krát lumea* „a început să tune și să dea o furtună și o grindină, să piară lumea” (Papahagi 1905: 102/18.);

2. Exemplele date în DDA, s. v., sunt în majoritate cu valoare conotativă: *si ngrănea furtúnă cu Greaca* „se mârâia aprig cu grecoica” (preluat din „Lilicea Pindului”, I, 1910-1911; *Ma țea ml'ioară murgă/Cu lîna arudă/Azghiară furtună/trei dzile dipriună/Ș'iarba nu lî-u bună*¹⁴⁹ „Dar cea mioară murgă/cu lâna moale/behăie întruna/de trei zile pline/și iarba nu-i e bună” (Papahagi 1922: 146).; *n'-ti duți furtúnă* „o ții strună, nu vrei să încetezi” (*ib.*); ambele exemple din urmă sunt preluate din versiunea aromânească a baladei *Miorița*, realizată de Tache Papahagi și apărută în *Antologia* din 1922.

La Cavaloti apare varianta *fortună* (Fjallorët 1936: 1072). Formele din albaneză, *furtună*, și din neogreacă, *φορτοῦνα*, sunt identice sau aproape identice cu cele din aromână, confirmând ideea lui T. Papahagi că avem a face în acest caz cu un cuvânt balcanic (cf. DDA, s. v.).

O variantă fonetică, înregistrată de Nicolae Saramandu la aromânii grămosteni din Dobrogea, de la Sarighiol de Deal (județul Tulcea), este *FÂRTÚNĂ*: *greu o duțéá bana/bâtúž di ploi/di vînturi/di fârtúnă...* „greu o duceam viața, bătuți de ploi, de vânturi și furtună” (Saramandu 2007: 214/4); pluralul: *fârtún*: *bâtúž di vînturi/j' di fârtún*. O altă variantă înregistrată de același autor la grămostenii din Ceamurlia de Jos, din același județ, este *FĂRTÚNĂ*, deosebit de interesantă pentru că este legată de explicarea sensului cuvântului *bură*: *búra eará arcoári/únă búřă de-arcoári/di neáu...* Vezi supra *bură* (Saramandu 2007: 16/18-19). Vezi și mr. *furtună*, cu același sens (Capidan 1935, s. v., Atanasov 2002: 123).

Etimologia: – < lat. *fortuna* „fortune, sort, hazard” cf. (DDA, s. v.).

Derivate: FURTUNÓS, -OASĂ, pl. *furtunoși*, -oase „furtunos”, «orageux, tempetueux; impetueux». Sensul propriu apare în exemplul *vînturi furtunoáse*, preluat din poezia *Toamna tu-arniu*, a

¹⁴⁹ Versurile respective fac parte din varianta în aromână a *Mioriței*, a cărei transpunere în limba română literară îi aparține lui Tache Papahagi.

lui Constantin Belimace, prezentă în *Antologia* citată: *Di lăi negurî, negurî groase/Şi de vimturî furtunoase/Iarba tută lăi 'n pade/Şi cu frundza care cade (Toamna tu-arniu)* (Papahagi 1922: 200).

Pentru sensul conotativ, exemplele date provin mai ales din literatura aromână cultă. Cităm din DDA s. v.: *minduirile aţeali căma furtunoase* „gândurile acelea mai furtunoase” (preluat din „Flambura”, II, 2, 3, 1914): *him bun, ma him şi furtunós* „sunt bun, dar sunt şi impetuos”, preluat de la scriitorul aromân Nuşi Tulliu (*Ună noapti cu furl'i*: Papahagi 1922: 315).

§ 9. GLĂȚĂ, GLEȚ^U

GLĂȚĂ, s. f., pl. *gl'êturⁱ*, „gheață”, «glace». Înțelegem din DDA (s. v.) că această formă este mai rară în aromână. La fel ca Per. Paphagi (1905: 602 : *cu gl'ăţale crustal* „cu gheţurile ca ţurţurii”), T. Papahagi, mai întâi în *Antologie* (1922) şi apoi în DDA (s. v. *gl'eţ^u*), înregistrează forma *gl'ăţă*, mai degrabă ca plural al lui *gl'eţ^u*. În MALRSN, este înregistrată forma *gl'eáţă* pentru „ţurţuri (de gheață)” (II, h. 618 (801).

- < lat. *glacia, glacies* (cf. DDA, s. v.).

GLEȚ^U, s. n, pl. *gl'ăţă* „gheață”, «glace, gelée, froid». Înregistrată, în dicționarele lor datând de la începutul secolului al XX-lea, de Dalametra, Nicolaidu, Mihăileanu, precum şi de alţi autori de mai târziu, ca Per. Paphagi, T. Papahagi (vezi DDA, s. v.), şi, mai nou, de Nicolae Saramandu (2007), *gl'eţ^u* este, fără îndoială, forma cea mai răspândită în aromână.

La scriitorii aromâni din secolul al XVIII-lea, *gl'etu* apare la Cavaloti (Fjallorët 1936: 499, 710) şi la Daniil (*Şi ni fu frică se nu arăkişu pre gl'etu* „şi mi-a fost frică să nu alunec pe gheață” (Papahagi 1909: 161/24). Acelaşi sens denotativ apare şi la poetul cult Zicu Araia, prezent în *Antologia* lui T. Papahagi, între altele, cu poezia *Toamna 'n Pind*, plină de nume de fenomene meteorologice, din care cităm: *Negura pri munţ s'priimnă,/Terlu-î pestru di niori,/Soarle slab lu-arup sudorî/Pîn' s'dizgl'iaţă gl'etu-marmar/Di la morî* (1922: 158).

La aromânii grămosteni din Camena (judeţul Tulcea), Saramandu (2007: 144/30) a înregistrat *s-adâră dáuli gl'eţ^u* „se fac amândouă gheață, se răcesc amândouă”. Un exemplu cu valoare conotativă mai pronunţată este cel preluat în DDA (s. v.) din revista „Lilicea Pindului” (74): *mi treáţi gl'eţ^u di frică* „mă trece îngheţ de frică, mă trec fiori de frică”.

Forma *gl'eţ*, cu acelaşi sens, este prezentă şi în meglenoromână (Capidan 1935, s. v., Atanasov 2002: 322). La istroromâni: *gl'aţe* (Puşcariu 1929: 114, 187).

În ceea ce priveşte etimologia, suntem de acord cu T. Papahagi (DDA, s. v.), care crede că *gl'eţ^u* s-a format după pluralul *gl'êturⁱ*, de la *gl'ăţă*. Am avea în acest caz un fenomen de derivare regresivă.

§ 10. GRÍNDINĂ (GRÍNDINE)

GRÍNDINĂ, s. f. „grindină”; *Cît aǵumsi ş-nîs aclò, acăţă z-da grîndini ş-furtună turbată* „cum a ajuns şi el acolo, a început să dea grindină şi să bată furtuna turbată” (Papahagi 1905: 52/25); *tricú furtúna şi grîndinea* (DDA, s. v. ; Papahagi 1905: 52/30).

Varianţa GRÍNDINĂ, s. f., pl. *grîndińi*, „grindină” «grêle», considerată principală de autorul DDA,

este exemplificată fără precizarea sursei: *deádi grî'ndină ca núca* „a bătut grindină mare ca nuca”. Probabil că T. Papahagi, vorbitor nativ al aromânei (graiul pindean), s-a considerat el însuși sursă. Exemplu următor: *ca bătút di grî'ndină* (DDA, s.v) este preluat din Papahagi 1900: 508. O altă variantă fonetică, GRÂNDINĂ, apare la scriitorii aromâni moscopoleni din secolul al XVIII-lea; la Cavalioti: *grăndină* (Fjallorët 1936: 1101) și la Daniil, forma articulată *grăndinea*: *Grăndinea bruma iúřido se cadă asparđe frăńđile ři pomlu* „grindina și bruma, oriunde ar cădea, strică frunzele și pomii.” Tot *grăndină* apare și în MALRM (II, h. 612).

← lat. *grando*, -*inem* “grindină” (cf. DDA, s. v. *grî'ndină*). Aceeași etimologie și pentru dr. *grîndină* (cf. DEX)

Preluăm din DDA și derivatul: GRINDINĂT, -*tă*, pl. *grindinăt*, -*te*, „ca grindina”, «blanc et replendissant comme la grêle». Acest derivat apare în exemple mai ales pentru valența lui conotativă: *řin muřeátile, múltu grindinátile* „vin frumoasele, cele prea strălucitoare” (DDA, s. v.: „Frăřil'a”, II, 15: 236); *cu álbe sarcă grindinátă* cu sarică albă ca grindina (DDA, s. v.: „Flambura Pindului”, I, 1929: 9). Pentru varianta GRÂNDINĂT, -*tă*, pl. *grândinăt*, -*te*, „grindinat” ; «1. Frappé de la grêle; 2. Bien blanchi (en parlant des vêtements)», reținem exemplele: pentru sensul denotativ: *ayîńile fîřă grîndinate* „viile au fost bătute de piatră”, iar pentru sensul conotativ: *feáte álbe grîndinate* „fete albe, strălucitoare” (cf. DDA, s. v.).

§ 11. LÁPĂ, LÁPUVIȚĂ

LÁPĂ, s. f., defectiv de pl., „lapoviță”, «pluie mêlée de neige». Precizând că această formă se găsește în *Dicționarul* lui Mihăileanu (1901), T. Papahagi (DDA, s. v. *lápă*) trimite la variantele *lăpuviță*, *lăpăiță* și la sinonimele *jigărdiță*, *sloátă*, *vlătură*. Toate aceste variante și sinonime demonstrează, din punctul nostru de vedere, că aromânii care, în cea mai mare parte, se ocupau cu oieritul, întâlneau des acest fenomen meteorologic, în campaniile lor anuale de pășunat din Peninsula Balcanică. Alte considerații despre *lápă* T. Papahagi nu mai face. În *Textele dialectale* înregistrate la aromânii din Dobrogea (2007), Saramandu nu-l înregistrează. Noi l-am auzit, însă, la aromânii fărșeroși din comuna Mihai Viteazul, în 1972, ca onomastic sau poreclă, în sintagma: *Fáni al Lápă* „Fani al lui Lapă”. Despre etimologia lui *lápă* T. Papahagi nu ne spune nimic. Să fi considerat autorul că acest termen este un derivat regresiv de la *lăpuviță*, căruia îi precizează etimonul? Forma LĂPĂÎȚĂ (DDA, s. v.), preluată tot din dicționarul manuscris al lui Ion Murnu, poate fi un derivat progresiv al lui *lápă*, deși autorul nu ne spune nimic în acest sens. Pledează pentru această interpretare și modul în care sunt grupate formele din glosa termenului *lápă*: de o parte, variantele *lăpuviță*, *lăpăiță*, iar, de altă parte, sinonimele *jigărdiță*, *sloátă*, *vlătură* (vezi *supra*).

LÁPUVIȚĂ, s. f., defectiv de pl., „ploaie amestecată cu ninsoare, zloată”. Această formă, aproape identică fonetic cu dr. *lapoviță*, a fost găsită de autorul DDA în lucrarea lui Ioan Murnu, *Dicționar macedo-român*, un manuscris în patru volume, înregistrat la Academia Română (nr. 4822-4825, sec. XIX). Etimonul precizat este bg. *lapovica* „temps pluvieux et neigeux” (DDA, s. v.). Același etimon este dat pentru mr. *lăpuviță* „lapoviță”, de Capidan (1935, s. v.) Pentru dacoromână, după autorii DEX (s. v.), *lapoviță* provine din bg., sb. *lapavica*.

Tot din *Dicționarul* manuscris al lui Ioan Murnu, T. Papahagi (DDA) a preluat sinonimul JIGĂRDÎȚĂ, s. f., fără pl., cu sensul „măzărice, lapoviță” «grésil», a cărui formă originară indicată este sb. *sugradica* sau bg. *sugrašica*. O variantă fonetică a acestei forme este JUTURĂȚĂ, despre care T. Papahagi ne spune doar că este sinonimă cu lexemul *sloată*. Tot în glosa lui *juȳărdiȳă*, T. Papahagi face trimitere la termenul ZĂGĂRDÎC^U, s. n., pl. *zăgărdiȳurⁱ*, definit ca „zer cu lapte”¹⁵⁰, iar în franceză: «1. petit-lait mélé au lait; 2. grésil» (DDA, s. v.). Termenul *grésil*, are, în franceză sensul de „măzărice, grindină mărunță” (cf. DFRRE, s. v.), ceea ce ne determină să deducem că aromânii foloseau numele produsului lactat respectiv și cu sensul conotativ de „măzărice”, acesta fiind motivul pentru care autorul DDA menționează *zăgărdiȳu* în dreptul lui *jigărdiȳă*.

SLOĂȚĂ, s. f., pl. *sloȳ*, „zloată”, «grésil». După cum arată T. Papahagi în DDA (s. v. *sloată*), acest sinonim al lui *lăpă* este înregistrat în dicționarele lui Dalametra, Nicolaidu și Mihăileanu, la acesta din urmă chiar cu fonetismul s : z: *zloată*. Exemplul dat este din volumul *Poezii* (1926: 18), al poetului aromân Nuși Tului: *și pi sloată și pi vîmtu* „și pe zloată și pe vânt”. – < vsl. *slota*; aceeași etimologie în DDA pentru dr. *zloată*.

În legătură cu VLĂTURĂ, s. f., pl. ?, cu etimologie necunoscută, „lapoviță” «giboulée; grésil», ultimul lexem indicat în glosa lui *lăpă*, autorul DDA (s. v.) precizează relația de sinonimie cu *jigărdiȳă* și *sloată* și menționează existența sa la Mihăileanu (1901) și Per. Papahagi (1905: 735), trimițând la varianta *vlăȳură*, s. f. pl. ? „moină, lapoviță, «temps lâche, grésil, temps pluvieux et neigeux, pluie melangée de neige, giboulée»”. În ce privește etimologia, T. Papahagi (DDA, s. v. *vlăȳură*) cf. alb. *vlazëtirë* „umidită”.

§ 12. NEĂUĂ

NEĂUĂ, s. f., pl. *néurî* „nea, zăpadă omăt, «neige»” (cf. DDA s. v.).

1. La moscopolenii din Grabova: *ma da neáuă* „ninge” (VB, DB, TB). O formă articulată este înregistrată de Nicolae Saramandu la Nisipari, la moscopolenii originari din Nicea: *câdeă neáuă pîște iel* „cădea zăpada peste el” (2007: 346/24); Același sens denotativ deplin, în exemplele: *acló dâdeă neauă níca di noápte dâdeă neáuă* „acolo ninge încă de noaptea ninge” (Saramandu 2007: 161/23-24); *únă cérgă mări, mări: tut lóclu-acoápiră și-amárea nu u-acoápiră – neáuă* „o cergă mare, mare: tot locul îl acoperă, dar marea nu o acoperă – zăpada” (DDA, s. v.; Papahagi 1900: 387); *múntili di neáuă nu si-aspáre* „muntele nu se sperie de nea” Papahagi 1900: 563) (cf. DDA, s. v.).

2. Sensuri conotative, bazate pe anumite seme ale sememului *neáuă*: *l-voî ca neáuă n sin* „îl iubesc ca zăpada subsoară” (DDA, s. v.; Papahagi 1900: 570); *vu se me lai ș-vu se alégescu cama nsusă di neáo* „mă vei spăla și mă voi albi mai mult decât zăpada” (Papahagi 1909: Uc. 83/28). Forma *neáuă* este prezentă și în meglenoromână (cf. Capidan 1935, s. v., Atanasov 2002: 123, 281).

¹⁵⁰ Termenul este prezent și la Saramandu 2007: 599, unde este definit ca „produs lactat rezultat din fierberea zerului, cu adaos de lapte de oaie sau iaurt, un fel de lapte bătut”, exemplele date fiind numai cu acest sens.

Varianta NEÁO a fost înregistrată de Papahagi în DDA, s. v., precum și de Saramandu, la aromânii din Dobrogea, mai exact la fărșeroții din Cogeaalac, din care cităm: *fățém búlgărⁱ di neáô/și-arucám cu ei tu fičórⁱ* „făceam bulgări de zăpadă și aruncam cu ei în băieți” (Saramandu 2007: 307/24). O altă variantă fonetică este NEÁU: *cára dâdea câti-unâ neáu câti un métru câdeá neáua* „când dădea câte-o zăpadă, câte un metru cădea zăpada” (Saramandu 2007: 102/10; cf. și 355/8, 358/30).

– < lat. *nix, nivem* (cf. DDA, s. v. *neáúă*).

§ 13. NÉGURĂ

NÉGURĂ, s. f., pl. *négurⁱ*, „negură, «brouillard»”. 1. Pentru sensul denotativ: *...négurⁱ/fârtûn/pânâ s-adună tu múnțâl/dî s-trâdeá négurli/ș-atúmțea z vîdea unu cu-alântu* „neguri, furtuni, până se adunau în munți, de se trăgeau negurile și atunci se vedeau unul cu celălalt (Saramandu 2007: 215/1). În cazul acestui termen, exemplele date de T. Papahagi în DDA, s. v., sunt mai numeroase. Reținem, dintre acestea: *..cîtră de-adoară, nă nêgură, nă lăeață l-culcă t-un somnu greú* „în zori, o negură, o întunecime îl adormi într-un somn greu” (Papahagi 1905: 120/12-13). Din DIARO, s. v. *negurâ*, reproducem: *munțâ acupiriț di neguri* „munți acoperiți de cețuri”; *easti negură nafoară* „este ceață afară”.

Ușoare nuanțe conotative se pot distinge în *ahurhî z-veadă ca pit nêgură* „începu să vadă ca prin ceață” (ib.: 481/19) și în versurile poetului Ion Foti, prezent în *Antologia* din 1922: *Se-așternă pisti munți neguri,/Prit vâluri nicurmat s-aștearnă* „Se aștern neguri peste munți/Peste văi necurmat se aștern” (Papahagi 1922: 259). Pentru alte exemple, cf. DDA, s. v..

Etimologia propusă de Tache Papahagi este – < lat. **negula* < *nebula*. Autorii DEX exclud forma neatestată **negula*, considerând satisfăcător etimonul *nebula* pentru dr. *nêgură*.

§ 14. NIÓR

NIÓR, s. m. și s. n., pl. *niórⁱ* și *nioáre*, „nor” «nuage».

1. Valori denotative: *un niór laú ș-múrnu, ca nă nêgură ndisată lo-anvîrligă maslu a eăpilor* „un nor negru și vânat, ca o negură îndesată a împresurat locul de mas al iepelor” (DDA, s. v.; Papahagi 1905: 119/37); *munț di neáúă mpliń, cu spúlbir și nioáre* „munți plini de zăpadă cu spulber și nori” (DDA, s. v., fragment preluat din „Peninsula Balcanică”, VI, 134; *ți niórov γ'ini? álbu ma lai?* „ce nor vine, alb sau negru?” (Saramandu 2007: 201/10);

2. Valori conotative: *kinisírá ca nioárele gîunári* „porniră voinici ca norii”, DDA, s. v., exemplu preluat din revista „Flambura”, I, 3, 9; *si zgîlescu pîn' di nioáre* „să țiș pînă în nori”, DDA, s. v.; Murnu, *Bair di cântic armânescu*, 1933: 59.

Variante: NĂÓRU: *Ațél ți scoase năorli de tru marțina a locluî șă fețe scăpirara tra ploie* „Acel care a scos nori de la marginea pământului și a făcut fulgerul pentru ploaie” (Papahagi 1909: Uc. 97/51). La aromânii din Grabova (Greava) în Albania, noi am înregistrat forma NQÁRI: *Ári noári ázá; poáti z da ploái* (TB).

Pentru meglenoromână, Capidan 1935 (s. v.) înregistrează forma *nor*.

În ceea ce privește etimologia, Tache Papahagi crede că *niór* nu poate fi explicat satisfăcător, din

punct de vedere fonetic, din lat. *nubilum*, *nubila* «temps couvert, nuages», mai ales că și în provensală există forma *niouro*; dar nici dintr-un **nibulum* nu se poate explica complet (cf. *niurare*, *niurat*). Poate că este vorba, crede autorul DDA, de: *niór* < *nor* + *niuráre*. În DEX, etimonul propus pentru dr. *nor* este lat. *nubilum*. Același etimon este dat și de Capidan (1935) pentru mr. *nor*.

§ 15. PLOĂIE

PLQĂIE, s. f., pl. *ploi* și *plóiuri* (cf. și *néuri*, *vimturí* etc.) „ploaie”, «plue» (DDA s. v.); *Ma da ploáie „plouă”* (VB, DB). *Ma veársă ploáia „plouă cu găleata”* (ib.); *Și carí deadi nă ploaie ș-nă kiameti, s-tukí cǎliva moàșil'eí* „și când a dat o ploaie și un prăpăd, s-a distrus coliba babei” (Papahagi 1905: 26/15); *Víne toamna și cu ploíle/Tuț Armânil'i fug cu oile* „vine toamna și cu ploile/toți aromânii pleacă cu oile” (Belimace, *Toamna tu-arniu*; Papahagi 1922: 199); *lu-acăță toámna cu plóíurile* „l-a prins toamna cu ploile” (DDA s. v.; Papahagi 1900: 765; id. 1922: 88).

Variante: PLQĂE; această formă este destul de frecventă la aromânii din Dobrogea, aflându-se în alternanță liberă cu PLQĂI, uneori la același vorbitor: *ș-ne cî ploáea s-lî ýînî* „și ploaia nu le-a venit”; *cîndu dîdeá ploái/cal'i si-acupireá* „când dădea ploaie, caii se acopereau” (Saramandu 2007: 273/5,7). La Daniil: *Bumbuneață ferru și scápiră cǎ va se da ploae* (Papahagi 1909: 164/25). La Ucuta apare PLÓE (πλόε), și nu PLO[A]E, cum „corectează”, ca și în alte dăți (vezi *supra*, nota 3), Pericle Papahagi, editorul scriitorilor aromâni din secolul al XVIII-lea. Iată fraza care conține termenul respectiv: *Ațél ți scoase nǎor'li tru mǎrțina a locluí, șǎ fețe scápirara tră ploe*¹⁵¹ „Acela ce a scos norii la marginea pământului și a făcut fulgerarea pentru ploaie” (Papahagi 1909: 97/51). *o-acăță ploáea tu pâdúri* „l-a prins ploaia în pădure” (Saramandu 2007: 115/15). În meglenoromână: *ploáia* (cf. Capidan 1935, s. v., Atanasov 2002: 59, 188, 281, 283). În istroromână: *ploia* și *ploie* (cf. Pușcariu 1929: 128).

– < lat. **ploja*, *pluvia* (cf. DDA, s. v.). Pentru dr. *ploáie*, DEX propune lat. **plovía* (= *pluvia*).

Adjectivul PLUIÓS, *-ioásă*, *pluióșí*, *-ioáse*: *toámnă pluíoásă*, *meși pluíoșí* „toamnă ploioasă, luni ploioase”, este considerat de Tache Papahagi (DDA, s.v) ca venind din lat. **plojosus* sau *pluviosus*, deci nefiind derivat din ar. *ploáie*. Derivat este, potrivit aceluiași autor, adjectivul PLUIRÓS, *-oásă*, *pluiróșí*, *-oáse* (< pl. *plóiuri* + *-os* (DDA, s. v.)). După știința noastră, aceste forme nu sunt actualizate foarte frecvent în aromână.

¹⁵¹ Ar putea fi vorba aici de un *o* deschis (*o*), provenit din monoftongarea diftongului *oa*, fonetism frecvent în graiul aromânilor din Albania, observat de Capidan (1931: 185 și 1932: 272), Caragiu Marioțeanu (1962: 94), Saramandu (1972: 63-64, 176), Neiescu: (1997: passim). La aromânii moscopoleni din Grabova (Albania), anchetați de noi în anii din urmă (2003-2010), ca și la cei veniți în România în perioada interbelică și stabiliți în cele din urmă la Nisipari (Constanța), anchetați de noi în anii 1970 ai secolului trecut, metafora *oa* : *o* era foarte actuală. Fenomenul se întâlnește și în graiurile de vest ale dacoromânei (crișean, maramureșan), ceea ce este elocvent pentru concordanțele dacoromâne-aromâne, semnalate de noi în studiul de față (vezi *supra*, nota 2; cf. și Bardu 2004: 121-122).

§ 16. VÍMTU

VÍMTU, s. n., pl *vímturi*, „vânt”; 1. «vent; tempête; 2. élan, essor; 3. fou; 4. prendre froid; 5. pauvre diable, qui n’a ni un sou; 6. gobe-mouches» (DDA, s. v.);

1. Pentru sensul propriu reținem exemplul *multu suflă vímtul* „mult mai bate vântul” înregistrat la aromânii grămosteni din Peștera (ALRSN, V, h. 1384). Forma *vímt* (*la... vímt și la ploáiě* „la vânt și ploaie”, a fost înregistrată de Saramandu la Nisipari, județul Constanța (2007: 354/23-24). În ce ne privește, noi am notat în aceeași localitate, la aromânii proveniți din Grabova (Albania), *báti vímtu mult aoá* „bate vântul mult aici” (VB). În DDA apare și o formă de vocativ: *báte, vímtu, báte* „bate, vântule, bate” (Revista „Pindul”, I, 1898, 3).

2. În DDA, s. v. *vímtu*, T. Papahagi manifestă o adevărată predilecție pentru valorile conotative ale acestui termen: *l’i-lo cáplu vímtul* „i-a luat capul vântul, a înnebunit”; *loát di vímtu* „luat de vânt, nebun” (Papahagi 1900: 657); *tu púngă súflă vímtul* „în pungă suflă vântul, nu are niciun ban” (ib.: Bațaria, *Agiucătorlu*); *lo vímtu* „a luat vânt, a răcit”. Valori asemănătoare se întâlnesc și la Per. Papahagi: *Marțul u ntribă, țe vímtu o-arcă m-păduri, cându creapă kétrili de-arcoari nafoară?* „Martie o întrebă ce vânt (nevoie, interes) a aruncat-o în pădure, când crapă pietrele de frig afară” (1905: 302/10); *tute n-vímtu* „toate în zadar” (ib.: 473/33).

VÍNTU, s. n. La scriitorii aromâni din secolul al XVIII-lea se întâlnește numai această variantă: la Cavaloti: *vinu* (Fjallorët 1936: 59; cf. și Papahagi 1909: 258); la Daniil: *cându suflă vîntulu atumțea se aleađe gărrișlu singuru...* „când suflă vântul, atunci se alege bobul singur” (Dan. 164/26); *Tra se avuzimu deadunu și se scăpămu de talază și de vînturi* „ca să înotăm împreună și să scăpăm de valuri și de vânturi” (Dan. 137/12; *Ațel ți scoase vînturle de tru hăsnápl’i a lui* „cel ce a scos vânturile din vistieriile Sale” (Uc. 97/51). La Grabova (Albania) am notat *ma báti vîntu* „bate vântul” (TB).

DDA înregistrează și varianta VINT (s. v.), s. n., pl. *vínturi*, preluată din „Glosarul” lui Per. Papahagi (1905: 733, s. v. *vímtu*), care precizează: *La Băiasa (Epir) se zice: vint*. Aceeași formă este întâlnită în revista „Peninsula Balcanică” (IV, 53: *văzesc di vint tuț póni’li* „vuiesc de vânt toți pomii”).

Forma *vint* există și în meglenoromână (cf. Capidan 1935, s. v., Atanasov 2002: 70, 197, 281). Capidan, *loc. cit.*, notează și mr. *vímtu*, identic cu termenul aromân discutat mai sus. Forma *vint*, și la istroromâni (cf. Pușcariu, 1929: 139, 198, 329).

– < lat. *ventus* „vânt”.

Forma VINTÓS, -*toásă* (*ĩrñă vintoásă* „iarnă vântoasă”) este considerată în DDA s. v., ca fiind moștenită din latinescul *ventosus*, și nu derivată în cadrul dialectului aromân, de la *víntu* + suf. -os. Ar putea fi aceasta o exagerare a lui Tache Pahagi? Oricum, în cazul lui VINTURÍȚĂ, sf., sg. și pl. „vântoasă” (DDA s. v.), autorul consideră că este un derivat din *víntu*. Pentru autorii DEX, s. v. *vântós*, termenul în cauză s-a format în interiorul dacoromânei, de la *vânt* + suf. -os. Nu este exclus ca și în cazul aromânei să avem a face cu același proces de derivare.

Concluzii

Din prezentarea noastră de mai sus se observă că terminologia principalelor fenomene atmosferice din aromână este, cu puține excepții, aceeași ca în dacoromână, iar multe dintre denumirile analizate și comentate de noi se găsesc și în meglenoromână. După cum am văzut, câteva sunt atestate și în istroromână. Forma lor fonetică, dacă nu este totdeauna aceeași ca în dacoromână, este foarte apropiată de aceasta. Având în vedere și faptul că etimologia lor, în mare parte, este aceeași, credem că denumirile respective se constituie și ele drept argumente incontestabile privind unitatea extraordinară a limbii române din punct de vedere dialectal.

Bibliografie

- Atanasov 2002 = Petar Atanasov, *Meglenoromâna astăzi*, București, Editura Academiei Române.
- Bardu 1994 = Nistor Bardu, *Limba scriitorilor aromâni de la sfârșitul secolului al XVIII-lea* (Cavalioti, Daniil, Ucuta), Constanța, Ovidius University Press.
- Brâncuș 1992 = Grigore Brâncuș, „Observații asupra structurii vocabularului aromân în dicționarul lui Daniil Moscopoleanul”, în SCL, XLIII, 1992, nr. 1, p. 39-43).
- Capidan 1932 = Th. Capidan, *Aromânii. Dialectul aromân. Studiu lingvistic*, București.
- Capidan 1935 = Th. Capidan, *Meglenoromânii*, III (Dicționar meglenoromân), București, Imprimeria Națională.
- Caragiu Marioțeanu 1962 = Matilda Caragiu Marioțeanu, *Liturghier aromânesc*, București, Editura Academiei Române.
- Fjalorët 1936 = *Fjalorët Protopapë Kavalljoti*. Botimet e revistës „Leka”. Botimi 8, Shkoder.
- Geagea 1931 = Chr. Geagea, *Elementul grec în dialectul aromân*, Cernăuți, „Glasul Bucovinei”.
- Ivănescu 1947 = *Problemele capitale ale vechii române literare*, Iași.
- Ivănescu 1980 = G. Ivănescu, *Istoria limbii române*, Iași, „Junimea”.
- Mirambel 1957 = A. Mirambel, *Introduction au grec moderne*, Paris.
- Papahagi 1905 = Per. Papahagi, *Basmе aromâne și glosar*, București, „Carol Göbl”.
- Papahagi 1900 = Per. Papahagi, *Din literatura poporană a aromânilor*, București.
- Papahagi 1909 = Per. Papahagi, *Scriitori aromâni în secolul al XVIII-lea* (Cavalioti, Ucuta, Daniil), București, „Carol Göbl”.
- Papahagi 1922 = Tache, *Antologie aromânească*, București.
- Pușcariu 1929 = Sextil Pușcariu, *Studii istroromâne*, III, București, „Cultura Națională”.
- Saramandu 2007 = Nicolae Saramandu, *Aromâna vorbită în Dobrogea. Texte dialectale. Glosar*, București, Editura Academiei Române.
- Saramandu 1972 = Nicolae Saramandu, *Cercetări asupra aromânei vorbite în Dobrogea*, București, Editura Academiei Române.
- Saramandu 1986 = Nicolae Saramandu, *Concordanțe lingvistice între aromână și graiurile din Banat*, în LR, XXXV, 1986, nr. 3, p. 225-233.
- Sârbu, Frățilă 1998 = Richard Sârbu, Vasile Frățilă, *Dialectul istroromân. Texte și glosar*, Timișoara, Editura Amacord.

Sigle

- ALRSN = *Atlasul lingvistic român*, serie nouă, vol. V., București, Editura Academiei, Române, 1966.
- DARFSR = Renata Topciu, Ana Melonashi, Luan Topciu, *Dicționa albanez-român. Fjalor shqip-rumanisht*, Iași - București, Polirom, 2003.
- DDA = Tache Papahagi, *Dicționarul dialectului aromân general și etimologic*, București, Editura Academiei Române, 1974.

Nistor BARDU

DFRRF = Gheorghina Haneș, *Dicționar francez – român român – francez*, București, Editura Științifică, 1991.

DIARO = Matilda Caragiu Marioțeanu, *Dicționar aromân (macedo-vlah) DIARO*, București, Editura Enciclopedică

MALRSN = *Micul atlas lingvistic român*, serie nouă. Partea II, vol. II, București, Editura Academiei Române, 1967,

Subiecți

DB = Dhorî Bardhi, 73 ani, zidar, agricultor; până la 60 de ani a locuit în Grabova; în prezent, locuiește la Elbasan.

TB = Todî Buzo, 45 ani, om de afaceri, un fel de lider al aromânilor din Grabova; locuiește la Grabova și la Elbasan.

VB = Vanghele Bardu, 68 ani, zidar, agricultor; născut Grabova, unde a trăit până la vârsta de 28 ani; a venit în România în 1933. A locuit la Cociumari, în Cadrilater, și apoi în satul Nisipari, județul Constanța. A fost anchetat de noi, în diferite perioade, în 1973, 1978, 1979.

Une caractéristique du roumain dans le champ lexical de la température

Maria ILIESCU

§ 1. Introduction¹⁵²

L'individualité du roumain dans l'ensemble des langues romanes est un sujet qui a été abordé maintes fois de différentes manières¹⁵³. Ma contribution a le but de donner un exemple qui caractérise le roumain dans le champ lexical météorologique suivant l'axe scalaire entre CALIDUS (fr. *chaud*) A et FRIGIDUS (fr. *froid*) B pour trouver les moyens linguistiques dont dispose cette langue pour exprimer la notion 'pas tout à fait chaud'.

1.1. CALIDUS et FRIGIDUS sont des antonymes de type multiple, en terminologie logique antonymes *contraires* : l'affirmation du terme A implique la négation de B, tandis que la négation de A n'implique pas l'affirmation de B¹⁵⁴. Ces antonymes supposent une comparaison, possible grâce à une 'norme', en d'autres mots d'un 'point de repère'. Dans le cas des antonymes thermiques, qui font référence aux températures, la norme s'établit par comparaison implicite avec le prototype de la qualité dont il est question et qui marque avec 0 (zéro) – le plus souvent sans correspondant lexical – le milieu d'un axe scalaire, théoriquement gradué comme un thermomètre. Dans notre cas l'axe unit CALIDUS à FRIGIDUS. La moitié de l'axe, qui monte de FRIGIDUS à CALIDUS est positif, l'autre moitié, qui descend de CALIDUS à FRIGIDUS est négatif. L'axe graduel qui unit joint les deux pôles est linguistiquement ouvert, dans le sens qu'il accepte un nombre illimité de termes, qui varie selon les langues.

¹⁵² Je remercie mes amis, les professeurs Adriana Costachescu et David Trotter pour la révision du texte et pour leurs précieuses suggestions.

¹⁵³ Cf. entre autres Niculescu, Alexandru, *Individualitatea limbii române între limbile romanice I. Contribuții gramaticale*. Editura Științifică și Enciclopedică, 1965, III. *Noi contribuții*, Clusium, 1999; Iliescu, Maria, *Caratteristiche tipologiche del romeno nel'ambito delle altre lingue romanze*, dans *Studi linguistici alpini in onore di Giovan Battista Pellegrini*, Firenze, Ist. per L'Alto Adige, 2001: 45-51; Gauger, Hans-Martin, *Les particularités de la langue roumaine*, dans M. Iliescu / S. Șora (edd.) *Rumänisch. Typologie, Klassifikation und Sprachcharakteristik*, Veitshochheim in Würzburg, Lehmann, 1996: 1-17; Iliescu, Maria, *Rumänisch und die Romania continua*, dans *Balkan-Archiv (neue Folge) Band 30/31/32*, 2005/2006/2007: 7-21; Sala, Marius, *De la română la latină*, Univers enciclopedic, 1998 (version française chez L'Harmattan, 1999).

¹⁵⁴ Ainsi *Le bain est chaud* implique que *Le bain n'est pas froid*, tandis que *Le bain n'est pas chaud* n'implique pas que *Le bain est froid* ; cf. Iliescu 1977: 1-2, 157-168.

2. Mon investigation s'occupe donc des termes roumains placés sur l'axe allant de 'chaud' à 'zéro', ayant le sens 'qui n'est pas tout à fait chaud'.

En latin ce concept était exprimé par *TEPIDUS* qui avait deux sens: a) un sens thermique et b) un sens figuré, concernant une personne et par extension l'attitude ou une manifestation de celle-ci.

Le mot, ainsi que ses deux sens, ont été hérités de toutes les langues romanes (REW 8657) à l'exception du roumain¹⁵⁵.

2.1. Les matériaux roumains se sont montrés insuffisants pour ma recherche.

Les dictionnaires latin-roumains (cf. Guțu 1983) indiquent comme équivalent de *TEPIDUS* seulement le mot *călduț*, un diminutif de *cald* formé avec le suffixe *-uț*, qui par sa qualité de diminutif peut avoir des connotations hypochoristiques, positives, ou bien des connotations péjoratives.

Les dictionnaires français-roumain sont presque tout aussi laconiques. Le dictionnaire de Condeescu (1972) traduit le premier sens de *tiède*, seulement par *călduț* et ajoute *apă încropită* 'eau tiède'. Le déterminé de *încropit* 'un peu chauffé' est exclusivement *apă* 'eau'. Le même dictionnaire traduit le deuxième sens, figuré, de *tiède* par: *slab* «faible», *fără vlagă* «sans force», *fără entuziasm* «sans enthousiasme».

Quant aux grands dictionnaires monolingues (DA et MDA), ainsi que Tiktin (2001), ils ne disposent pas d'articles avec entrée séparée pour *călduț*. Le mot est renvoyé dans tous les cas à *cald*, où il est mentionné sans exemples. C'est seulement le DLRC qui donne trois exemples où *călduț* détermine les substantifs: *vânt* «vent», *zile* «journées» et *baie* «bain».

Dicționarul de sinonime (DS, 2002) indique deux autres diminutifs de *cald* : *căldicel* et *căldișor*.

2.2. Comme ces informations étaient beaucoup trop réduites pour une recherche onomasiologique plus poussée, je me suis servie du français, comme langue intermédiaire où lat. *TEPIDUS* a été hérité sous la forme *tiède*.¹⁵⁶ Abstraction faite de la page du TLFi dédiée à *tiède*, j'ai eu recours à l'exceptionnel moyen d'investigation lexicale qu'est la 'recherche complexe' du même dictionnaire.

Par cette démarche j'ai obtenu tous les exemples qui contiennent le mot *tiède* dans le TLFi et par leur traduction je suis arrivée indirectement aux moyens linguistiques employés par le roumain pour exprimer la notion 'pas tout à fait chaud'. La conceptualisation diversifiée du contexte des exemples a été un élément essentiel pour le choix des correspondants roumains.

2.3. *Tiède* apparaît dans 380 exemples du TLFi¹⁵⁷ dont j'ai traduit 100, en vérifiant la traduction au

¹⁵⁵ Sala a remarqué, sans commentaire, l'absence du lat. *TEPIDUS* du roumain (Sala 1999: 206).

¹⁵⁶ TLFi: "Étymol. et Hist. 1. **a**) 1174-75 adj. *eve tieve* « qui est entre le chaud et le froid » (GUERNES DE PONT-STE-MAXENCE, *St Thomas*, 3577 ds T.-L., s. v. *teve*); 1380 *tiède* (ROQUES t. 2, p. 411, n° 12296); **b**) 1830 fig. « qui procure une sensation ou une impression de douceur agréable » (LAMART., *Harm.*, p. 487); 2. **a**) fin XIIe s. adj. « qui manque de ferveur » *les teues cuers* (*Sermons St Grégoire sur Ézéchiël*, éd. K. Hofmann, p. 37)".

¹⁵⁷ Le sens thermique de *tiède* est organisé comme suit : A.- 1. Qui est à une température modérée, qui procure une sensation

moins avec trois autres locuteurs ayant le roumain comme langue maternelle.

2.3.1. Un assez grand nombre de réponses montrent que le roum. *călduț* ne correspond pas toujours et entièrement au mot fr. *tiède*. Dans la majorité des cas *călduț* peut être remplacé par *cald*, sans qu'il y ait changement de sens¹⁵⁸.

(1) a. La voluptueuse griserie de la **tiède journée** de septembre. (Theuriet s. v. *grisérie*)

Cenușiu voluptuos al zilei calde de septembrie.

b. ziua caldă/călduță.

(2) a. L'**air** était devenu plus **tiède**, les nuits si belles, qu'ils ne fermaient plus la croisée.

(Gide s. v. *fermer*)

Aerul devenise mai cald, nopțile atât de frumoase, că nu (se) mai închideau ferestrele.

b. aer cald/călduț

(3) a. ...une bouffée d'**air tiède** et très lente déplissa sur nous une odeur à la fois fauve¹⁵⁹ et miellée (Gracq s. v. *miellé*).

o adiere de aer călduț și domol răspândește peste noi un miros tare și ca de miere.

b. aer cald/călduț

Les correspondants roumains de *tiède* (sens thermique) (A. du TLFi cf. note 6, 1.) montrent donc une forte oscillation entre *călduț* et *cald*. La presque synonymie des deux lexèmes pourrait s'expliquer de plusieurs manières.

Il faut tenir compte du signifiant très transparent¹⁶⁰, qui provoque l'association immédiate avec *cald* et aussi de la dérivation avec le suffixe *-uț*, qui peut exprimer une vraie diminution, neutre du point de vue sémantique, ou bien qui peut avoir une connotation hypocoristique ou même péjorative (cf. *supra* 2.1.). *Călduț* a donc un caractère imprécis non seulement sur le plan du contenu mais aussi sur le plan de l'expression.

thermique modérée, entre le chaud et le froid. [en parlant du climat, de la température d'un lieu] Où il fait une température modérée. *Climat, hiver tiède, tiède journée, pièce tiède*. 2. Qui est encore légèrement chaud. *Cendres tièdes, moteur tiède*. 3. Qui réchauffe modérément. *Soleil tiède*. 4. [En parlant d'un aliment ou d'une boisson.] Qu'on a laissé refroidir ou se réchauffer; qui n'est pas suffisamment chaud ou frais. *Café, bière tiède*. 5. *Au fig.* [En parlant d'une sensation, d'un sentiment] Qui s'accompagne d'une impression de douceur agréable.

¹⁵⁸ Organisation des citations: a. exemple français en cursives: auteur suivi du mot où se trouve l'exemple dans le dictionnaire en parenthèse ; traduction en roumain ; b. traductions des informateurs : la barre '/' montre qu'un traducteur a utilisé plusieurs ou une des possibilités indiquées.

¹⁵⁹ Cf. GrandRobert: *Odeur fauve*: odeur forte et animale, comparable à celle des fauves.

¹⁶⁰ On sait que la transparence est un élément cognitif important dans la vie des mots, qui peut contribuer entre autres à leur survie; cf. Iliescu 2006: 54).

2.3.1.1. Seulement dans deux exemples *tiède* a été traduit uniquement par *călduț*.

(4) a. On était comme une terre éclairée, chauffée du soleil, arrosée de bonnes **pluies tièdes**.

(Péguy s. v. *lait*)

Ne simțeam ca într-un loc luminat, încălzit de soare, udat de plăcute ploi călduțe.

b. ploi călduțe

(5) a. (fig; péj.) ils ne feront plus qu'une seule vie, une **vie** lente et **tiède**. (Sartre s. v. *lent*)

nu vor mai trăi decât o singură viață, înceată și călduță (plictisitoare, monotonă).

b. viață călduță

2.3.1.2. D'un autre côté, plusieurs fois tous les informateurs ont choisi seulement *cald*.

(6) a. Cette **pièce tiède**... et où traînait un parfum irritant de musc. (Zola s. v. *musc*)

Această încăpere caldă... unde mai plutea un parfum iritant de mosc.

b. încăpere caldă

(7) a. Du soleil, placé derrière la maison coule inépuisablement une **lumière tiède** et comme

sucrée. (Martin du Gard s. v. *patine*)

Raze de soare din spatele casei răspândesc fără încetare o lumină caldă și dulce (îndulcită).

b. lumină caldă

2.3.2. Le choix entre *cald* et *călduț* varie aussi selon le contexte linguistique (cf. (11) et dépend aussi de la modalité (positive ou négative) dont est perçu *tiède*. Il s'agit d'une modalité positive s'il y a eu réchauffement, par approche de 'chaud' sur l'axe scalaire et d'une modalité négative s'il y a eu refroidissement par approche de 'froid', par exemple, une boisson chaude devenue tiède; (cf. note 6, 4). Dans le premier cas c'est *cald* qu'on choisit, dans le deuxième le choix tombe sur *călduț*.

Importante est aussi l'attente prototypique des locuteurs : *cafea călduță* est senti comme négative, car le bon café est bu chaud tandis que *pâine caldă* est senti comme expression positive, car le meilleur pain et celui qui est encore chaud. C'est de la modalité que provient le sens **B** Fig. (cf. note 6), dont le référent est une personne, ou l'attitude d'une personne, dont on attend 'un engagement à quelque chose mais qui n'arrive pas à satisfaire cette attente': 'elle n'arrive qu'au 'tiède' non pas au 'chaud': *des amis tièdes et des amis hostiles* (Vigny s. v. *tiède*). La traduction en roumain serait 'prieteni reținuți, indiferenți'.

Les mots employés pour concrétiser le contexte pragmatique linguistique, ainsi que le contexte pragmatique extra-linguistique sont aussi importants pour l'évaluation d'un texte: dans l'exemple (4) les participes *éclairée*, *chauffée* et *arrosées* contribuent à une perception positive et dans l'exemple (6) le verbe *traîner* et le *parfum très odorant du musc* impliquent une certaine 'lourdeur' qui peut contribuer à un effet négatif.

Un exemple (8) fait exception : perception négative, pourtant choix du traducteur, *călduț* auprès de

căldu.

(8) a. A cause du temps bas et brûlant, **l'eau** restait **tiède** et elle avait goût de terre. (Bosco s. v. *gargoulette*)

Din cauza timpului/cerului apăsător și arzător, apa rămânea călduță/căldăie și avea gust de pământ.
b. apă călduță/căldăie

Le contexte (*temps bas et brûlant*) explique l'emploi du mot rare *căldu*, avec connotation péjorative 'pas encore mûr' 'pas encore prêt', employé pour le bois vert et surtout pour l'eau, 'qui n'est pas encore chaude', 'pas bonne à boire'.

Le parc est tiède peut avoir le sens 'pas froid', ou bien 'pas trop chaud'.

(9) a. **L'ombre tiède** du parc invitait à la flânerie. (Martin Du Gard s. v. *inviter*)

Umbra plăcută a parcului te invită la o hoinăreală domoală.
b. umbra plăcută/călduță/răcoroasă

Le contexte *l'ombre* et *parc* de l'exemple (9) expliquent la traduction *răcoroasă* 'fraîche' qui montre que les antonymes *călduț* et *răcoros* peuvent se rapprocher beaucoup sur notre axe. *Le parc est tiède* peut avoir le sens 'pas froid', ou bien 'pas trop chaud'.

Le choix dépend souvent aussi de ce qu'on appelle en linguistique moderne 'profil combinatoire', où il s'agit des mots qui précèdent et qui succèdent au mot dont on veut analyser la sémantique (cf. Blumenthal 2002: 2008a).

Bien que dans le domaine thermique (*aer/vânt/noapte/zi/seară, dimineață*, etc.) dans la plupart des cas *cald* et *călduț* soient considérés comme synonymes parfaits, il y a des mots qui font exception, dans le sens qu'ils sont toujours déterminés ou bien de l'un ou de l'autre des deux synonymes. C'est, par exemple, le cas des mots roumains *briză* 'brise' et *curenți* 'courants', qui ont presque toujours le déterminant *cald*.

(10) a. Il méditait la génération des tempêtes et des calmes, la circulation des **courants tièdes**. (Valéry s. v. *génération*).

Medita la producerea furtunilor și a perioadelor de calm, la circulația curenților calzi.
b. curenți calzi (tous les informateurs).

Quelques mots comme *iarnă, climă, vânt* 'hiver', 'climat', 'vent' sont souvent suivis de l'adjectif *blând*, qui correspond au français *doux*: (météo en 2015) *hiver doux et printemps frais* (www.charentelibre.fr.05.01.2015).

(11) a. L'hiver alors touchait à ses fins, un **hiver** pourri...humide et **tiède**. (Maupassant s. v. *pourri*).

Iarna se apropia atunci de sfârșit, o iarnă putredă... umedă și caldă.

b. iarnă caldă/călduță/blândă

Dans notre corpus il y a aussi des mots d'autres domaines dont on choisit toujours la traduction par le même synonyme: c'est le cas de 'sang' et généralement des mots qui expriment des notions liées au corps des êtres vivants : *le sang, la chair* – surtout d'une femme, mais aussi d'un fruit –, *la peau*, etc. La traduction a toujours été faite par *cald*.

(12) a. Le **flot tiède** et rapide **du sang**. (Leconte de Lisle s. v. *jailli*).

Un val de sânge cald și abundant.

b. val cald de sânge

(13) a. Puis le besoin... d'attirer contre sa poitrine ce **dos** élastique et **tiède**. (Zola s. v. *voluptueux*).

Apoi impulsul să strângă la piept acest spate elastic și cald.

b. spate cald

2.3.3. D'un autre point de vue la recherche a montré que le sens de *cald* et de *călduț* est souvent dominé par le sème/agréable/(cf. note 6, 5.). Dans la traduction les adjectifs *agreabil/plăcut* sont fréquents. Ils peuvent ou bien remplacer le mot thermique, ou bien l'accompagner: *agreabil/plăcut* ou bien *cald/călduț/agreabil/plăcut*.

Le sens thermique du fr. *tiède* est souvent élargi par le sème/humide/, ce qui n'est pas le cas de *călduț*.

(14) a. Une après-dînée que nous étions délicieusement bercés dans le bateau, au soleil, dans **une anse** calme et **tiède**. (Lamartine s. v. *anse*)

O după amiază când eram legănați agreabil într-un vapor/într-o barcă, la soare, într-un mic golf liniștit și călduț.

b. un golf plăcut/agreabil; călduț și agreabil; calm și agreabil

(15) a. Il vient un âge dans la vie, où un beau site, **l'air tiède**, une promenade à pas lents sous l'ombrage, un entretien amical ou la réflexion indifféremment suffisent. (Sainte-Beuve s. v. *accompagnement*).

Vine o vârstă în viață când un loc frumos, aerul călduț, o plimbare liniștită la umbră, o conversație amicală sau cugetarea, (oricare dintre ele) sunt suficiente.

b. aerul cald/călduț; aerul plăcut/agreabil; aerul călduț și agreabil

(16) a. Elle y passait ensuite **les heures tièdes** de l'après-dînée...(Lamartine s. v. *amical*)

Petrecea apoi orele agreabile ale după amiezii timpurii.

b. orele calde/călduroase/agreabile, plăcute

(17) a. (p. extension) **La tiède quiétude de la cuisine.** (Gide s. v. *fumet*)

Liniștea călduță (și umedă ?) a bucătăriei.

b. tihna caldă, calduță/caldă, plăcută (a bucătăriei)

2.4. ‘L’eau’ roum. *apă* bénéficie d’une situation tout à fait à part, dû à sa fréquence pragmatique. Abstraction faite de *călduț* et de *cald* on peut employer, avec connotation dépréciative, *călău* à étymologie inconnue (cf. *supra* (8) et *stățut*, part. passé du verbe *a sta* ‘qui n’est pas frais’, *clocit* ‘couvi’, part. passé du verbe *a cloci* ‘couvrir’. Le sens de *încropit* ‘peu réchauffé(e)’ < *uncrop* ‘eau bouillie’ < sl. *unkropu* (cf. *supra* 2.1.) est neutre.

§ 2. Conclusions

Le fait que le roumain est la seule langue romane qui n’a pas hérité du latin *TEPIDUS* ‘pas tout à fait chaud’ est encore une caractéristique qui contribue à la personnalité hors commun de cette langue. Il est probable que la disparition de *TEPIDUS* de la Roumanie orientale est due, au moins partiellement, à l’imprécision du concept qu’il exprimait, ce qui peut être déduit aussi de certains exemples latins où le mot, qui en principe devait être un antonyme de *FRIGIDUS*, a le sens ‘frais’: *tectum tepidum* ‘maison fraîche’ (Georges a s. v.) La fréquence de *TEPIDUS* laissait aussi à désirer et la survivance du mot se doit probablement au sens 2 ‘qui manque de ferveur’, attesté en français déjà au XIIe s. (cf. *supra*, note 5).

Pour le sens thermique et implicitement météorologique le roumain a eu recours surtout à *călduț* diminutif transparent de *cald*. C’est le motif pour lequel *călduț* est beaucoup plus près du point de référence *cald*, que ne l’est *tiède* de *chaud*. *Tiède* se montre plus ‘indépendant’ dans son rapport cognitif avec *chaud*, car le locuteur n’associe point les deux signifiants, ce qui est le cas de *cald* et *călduț*. C’est sans doute cette association qui explique le fait qu’en roumain on peut employer fréquemment un mot à la place de l’autre, abstraction faite de la subjectivité de chaque locuteur, quant aux sensations et perceptions thermiques.

§ 3. Bibliographie

- Condeescu, N. N./Haneș, G. (coord.), *Dicționar francez-român*, București, Editura Științifică, 1972.
- Coșeriu, Eugene (2001), «Vers une typologie des champs lexicaux», dans *L’homme et son langage*, Louvain-Paris-Sterling, Peeters, 2001, 285-410 (1^{ière} éd. 1975).
- DA = Pușcariu, Sextil et al., 1913–1949. *Dicționarul limbii române (A-De, F-Lojniță)*, București, Academia Română, Socec Universul.
- DA/DLR = Academia Română, 2010. *Dicționarul limbii române (DLR)*, ediție anastatică după *Dicționarul limbii române (DA)* și *Dicționarul limbii române (DLR)*, 19 vol., București, Editura Academiei Române.
- DLRC = *Dicționarul limbii române contemporane*, București, Editura Academiei, 1955/1957.
- DS = Seche, Mircea & Luiza, *Dicționar de sinonime*, București, Ed.Litera Internațional, 2002.
- Georges a = Georges, Heinrich, édition élaborée par Georges, Karl, Ernst, *⁷Lateinisch-Deutsches Handwörterbuch*, 2 vol, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1985.
- Georges b = Georges, Heinrich, édition élaborée par Georges, Karl, Ernst, *⁸Deutsches-Lateinisches Handwörterbuch*, Darmstadt, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, 1985.
- G. Guțu (1983), *Dicționar Latin român*, București, Editura Științifică și Enciclopedică.

Maria Iliescu

- GR = Robert, Paul (1985²), *Le Grand Robert de la langue française: dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française* (9 voll.) Paris, Le Robert.
- Iliescu, Maria (2004), „Importanța semnificantului pentru lexicul latinei târzii în trecerea spre limbile romanice”, dans éd. Lucia Wald/Theodor Georgescu, *In memoriam I. Fischer*. București, Humanitas, p. 235-241.
- Iliescu, Maria (2006), «*Traits lexicaux généraux dans le vocabulaire latino-roman*», in *Latin vulgaire – Latin Tardif VII*, éd. Carmen Arias Arbellán, Universidad de Sevilla, Sevilla, p. 367-380, (reédité dans Maria Iliescu, *Româna din perspectivă romanică*, București, Editura Academiei Române, 2007, p. 45-58.)
- Kleiber, Georges (1987), «Quelques réflexions sur le vague dans les langues naturelles», in *Études de linguistique générale et de linguistique latine, offerts en Hommage à Guy Serbat*, Paris, Société pour l'Information Grammaticale, p. 157-172.
- Lupu, Mihaela (2003), «Concepts vagues et catégorisation», in «Cahiers de Linguistique Française en ligne», Nr. 25, p. 291-304.
- MDA= *Micul Dicționar Academic*, 2 vol., București, Univers enciclopedic, Gold, 2010.
- Moscal, Dinu (2013), *Teoria câmpurilor semantice*, Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”.
- TIKTIN₃ = Tiktin, Hariton, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, [1903–1925¹], éd. élaborée par Paul Miron et Elsa Lüder, 2001–2005, 3 vol., Wiesbaden, Harrassowitz.
- TLFi = *Trésor de la langue française*, version informatisée: <http://atilf.atilf.fr/tlf.htm>.

Variante sincronice și diacronice în vocabularul gastronomic românesc.

Grupuri verbale formate cu substantivele „ploaie” și „zăpadă”

Mariana NEȚ

§ 1. Preliminarii

Vocabularul gastronomic românesc modern s-a format în a doua jumătate a secolului al XIX-lea și la începutul secolului al XX-lea. Întârzierile și defazajele înregistrate, după cum se știe, în multe privințe, de cultura română și de civilizația românească se manifestă, prin urmare, și în acest domeniu.

Oferim mai jos câteva explicații probabile ale acestei formări târzii:

1. Primele cărți de bucate identificate în spațiul românesc au fost traduceri. Dacă în cazul „manuscrisului brâncovenesc”¹⁶¹ (a cărui primă ediție tipărită a apărut în 1997 sub titlul *O lume într-o carte de bucate*) pare dincolo de orice îndoială că traducerea s-a efectuat după un original italianesc, în secolul al XIX-lea și chiar în prima jumătate a secolului al XX-lea, în acest domeniu se traducea, cu precădere, din franceză.

2. Mai trebuie adăugat că arareori traducerile se făceau după *un singur* text original. Într-un asemenea caz, faptul era specificat, cum este și firesc, pe pagina de gardă; un exemplu tipic este traducerea aparținând postelnicului Manolachi Drăghici (1846).

3. Cel mai adesea, însă, cărțile de bucate publicate în limba română până la al Doilea Război Mondial erau compilații de traduceri după multiple originale (în limba franceză), între care erau inserate, nu de puține ori, rețete furnizate de membri ai familiei sau de prieteni. Limitându-ne la un singur exemplu, *Dictatura gastronomică* a lui Bacalbașa (1935) carte care este, în cea mai mare parte, traducere din franceză, include, pe alocuri, rețete autohtone intitulate „Jumările Catincăi” (1935: 138), „Jumările franceze ale Catincăi” (1935: 136), „Jumările Anicuței” (1935: 136) etc.

4. Este posibil ca și (unele dintre) acestea din urmă să fi avut, la rândul lor, la bază, un original străin, tradus *ad hoc* de gospodină sau de bucătar.

5. Nu se cunoaște numele traducătorului din italiană al majorității rețetelor din manuscrisul

¹⁶¹ Ioana Constantinescu, autoarea ediției din 1997, și Matei Cazacu, care a semnat prefața volumului, situează acest text în a doua jumătate a secolului al XVII-lea, în timp ce Gheorghe Chivu (1983) îl plasează în prima jumătate a secolului al XVIII-lea.

brâncovenesc și, cu atât mai puțin, numele acelor bucătari sau gospodine care au furnizat celelalte rețete incluse în această compilație. Se poate totuși presupune, fără teama de a greși prea mult, că traducerea din italiană a fost făcută de un bărbat, în timp ce rețetele autohtone au fost furnizate, cu precădere, de femei (rude ale traducătorului sau bucătărese).

În aceeași ordine de idei, este important și faptul că autorii/traducătorii cărților de bucate publicate în anii '40 ai secolului al XIX-lea au fost bărbați. Cu toate că, începând din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, majoritatea cărților de bucate apărute în limba română au fost scrise/traduse/compilate de femei, prezența, fie și sporadică, a unor bărbați ale căror texte în domeniu au rămas repere (lingvistice) până în zilele noastre nu este de neglijat. Numele cele mai cunoscute sunt, desigur, cele ale lui Constantin Bacalbașa (1935) și Al. O. Teodoreanu (ale cărui cronici gastronomice încep să apară în anii '30 și continuă, cu intermitențe, până în primele decenii ale comunismului)¹⁶².

Se știe că, în general, bărbații nu găteau decât arareori, cu titlu de excepție; nici nu citeau, de regulă, cărți de bucate sau măcar rețete izolate. De aceea, este de presupus că „reinventau” ad-hoc vocabularul gastronomic ori de câte ori redactau un text de acest gen, indiferent dacă era vorba de o creație proprie, de o traducere sau de o compilație.

6. Constatările anterioare explică, într-o oarecare măsură, faptul că vocabularul gastronomic românesc a rămas, multă vreme, nefixat, căpătând o formă oarecum stabilă de-abia pe la jumătatea secolului XX.

7. Din toate aceste motive, în cele ce urmează, nu vom face diferența între texte gastronomice „originale” și traduceri; sintagma „cărți de bucate românești” desemnează cărțile de bucate redactate în limba română, indiferent de proveniența lor.

8. Din perspectiva expusă mai sus, în acest articol vom studia câteva expresii tipic „culinare” întâlnite în cărțile de bucate românești. Mai exact, ne vom ocupa de expresiile construite cu substantivele *ploaie* și *zăpadă*. Niciuna dintre aceste expresii nu figurează în *Dicționarul limbii române (DLR)*.

9. Prezența acestor substantive ca nucleu al unor expresii din vocabularul gastronomic poate fi interpretată ca rezultat al unei interferențe între acesta și vocabularul meteorologic.

10. Sintagmele „vocabular gastronomic” și „vocabular culinar” vor fi folosite în variație liberă, chiar dacă este limpede că cel dintâi trimite la un referent cu mult mai rafinat.

11. Cum, în intervalul de aproape o sută de ani care separă cartea de bucate a lui Kogălniceanu și Negruzzi (1841) de *Dictatura gastronomică* a lui Bacalbașa, imensa majoritate a traducerilor în domeniu a fost din limba franceză, expresiile culinare de care ne ocupăm aici vor fi confruntate uneori și cu echivalentele lor în limba franceză, de la care este posibil să provină.

¹⁶² Acești autori și traducători sunt însă departe de a fi singurii. Mai amintim, în ordine cronologică și fără pretenția de exhaustivitate, numele lui Christ. Ionnin (1865), Eduard Baltazar (1904) și Emil Procopiu (1931), autor care a semnat, inițial, cu pseudonimul „Stamate Bucătarul”.

§ 2. „În ploaie”

Expresia [*a turna*] în ploaie, folosită, de regulă, cu referire la făină, „toarnă făina în ploaie”, este una dintre cele mai tipice pentru vocabularul gastronomic românesc începând din a doua jumătate a secolului XX.

Este de presupus că această locuțiune vine din franceză. Totuși, nici dicționarul *Le Petit Robert*, nici dicționarul *Lexis* nu menționează expresii de tipul *verser la farine en pluie*.

Le Petit Robert include numai expresia « en pluie », pe care o explică prin perifriza « en gouttes dispersées » și o exemplifică exclusiv prin propoziția « Liquide qui retombe en pluie (le sang s'éparpillait en pluie) ». Aceeași explicație și același exemplu sunt reluate și în marele *Dictionnaire culturel en langue française*, ediția din 2005.

Expresia metaforică « verser la farine en pluie » lipsește și din dicționarul *Larousse*; apare însă în ediția online a acestuia:

«verser la farine en pluie dans le lait »

(www.larousse.fr)

și în alte dicționare și glosare online:

« verser la farine tamisée en pluie dans un saladier »

(www.forum.wordreference.com)

« verser la farine en pluie sur une planche à pâtisserie »

(www.linguee.fr)

Unele dintre acestea precizează că expresia în discuție este metaforică și a apărut prin analogie:

« en pluie, en gouttelettes fines et serrés. Un arrosage en pluie. Par anal. Verser la farine en pluie dans une préparation»

(www.systranet.com/dictionary/french-english/pluie)

și se regăsește, desigur, în textul a diverse rețete redactate în limba franceză, pe care nu le mai cităm aici.

Important este că, în limba română, expresia [*a turna*] în ploaie este, evident, o traducere din franceză.

Nu putem afirma, cu certitudine, când a apărut această expresie în textul românesc al unei rețete. Este însă destul de frecventă începând din anii '30 ai secolului trecut și până în zilele noastre.

De remarcat că, la început, formularea avea diferite variante stilistice, între care amintim locuțiunile adverbiale în *formă de ploaie* sau *sub formă de ploaie*. Cel sau cea care a consemnat rețeta a simțit nevoia să explice expresia metaforică „în ploaie”, pentru a o face mai ușor de înțeles pentru receptorul român (cărui este de presupus că nu-i era foarte familiară):

- „[Adăugați] orez turnat în *formă de ploaie*.”

(Opreanu 1938: 35)

- „La primele clocote, luăm câte o mână de mălai [...] și îl lăsăm să cadă în ceaun *sub formă de ploaie*”

(Marin [1936] 2006: 257)

- „[în supa care clocotește] se adaugă grișul [...] *sub formă de ploaie*”.

(Opreanu 1938: 35)

Unele dintre aceste formulări s-au păstrat, de altfel, până în zilele noastre; de remarcat că verbul „a turna” nu este întotdeauna exprimat explicit:

„[...] deasupra se rade *sub formă de ploaie* morcovul fiert în supă.”

(Mincu 1975: 519)

Tot în anii 1930, Constantin Bacalbașa redă probabila expresie franceză « en pluie » printr-o perifrază verbală încă și mai explicită: „a turna [ceva] de sus, ca ploaia”:

„Adaugă 150 g de griș, pe care *îl vei turna de sus, ca ploaia*, să nu se facă cocoloașe.”

(Bacalbașa 1935: 365)

Iar în exemplul citat anterior, datând din 1936, Sandală Marin folosea expresia „a lăsa să cadă sub formă de ploaie”.

Constatăm, din nou, nevoia autorilor de a explicita probabila expresie adverbială *en pluie/în ploaie* (citită într-o carte de bucate franțuzească sau în transcrierea unei rețete românești comunicate oral) pentru un public cititor căruia este posibil să nu-i fi fost prea familiară¹⁶³.

O altă variantă stilistică a grupului verbal „a turna *în ploaie*” este „a da drumul *în ploaie*”, pe care o întâlnim tot la Bacalbașa:

„Fierbe 2 l de apă cu puțină sare și *dă drumul în ploaie*, în timpul fierberii, la 6 linguri de tapioca.”

(Bacalbașa 1935: 62)

Locuțiunea verbală *a da drumul în ploaie* sugerează „curgerea”, „căderea”, astfel încât vocativul *dă drumul în ploaie* s-ar putea parafriza prin „lasă să curgă/lasă să cadă în ploaie”.

Constatăm, din nou, că Bacalbașa, om de cultură, scriitor și jurnalist, consideră potrivit să folosească multiple variante stilistice pentru exprimarea aceleiași idei. Pe de altă parte, e limpede că una dintre cauzele variației stilistice este faptul că limbajul gastronomic românesc încă nu era definitiv fixat.

Dacă ar fi fost fixat, dacă ar fi avut un statut echivalent cu al terminologiei de specialitate, variația stilistică nu ar fi apărut cu atâta ușurință.

Iar variația stilistică ajunge, la Bacalbașa, până la extrem. Dacă, așa cum am văzut, agasat, probabil, de formula fixă *a turna în ploaie*, care îi va fi părut prea închistată, autorul reușește adeseori să o evite, înlocuind-o cu diverse perifraze în care totuși analogia cu „ploaia” este exprimată explicit, există și cazuri în care formularea *a turna în ploaie* este evitată cu desăvârșire, aceeași semnificație fiind exprimată de expresii și locuțiuni în care substantivul „ploaie” nu apare deloc. Așa se întâmplă în

¹⁶³ Intenția lui Bacalbașa de a fi cât mai pe înțelesul publicului larg se vedește și în faptul că monumentală sa carte de bucate intitulată *Dictatura gastronomică* (1935) se deschide printr-un capitol de atente echivalări în grame ale măsurilor tradiționale: „o lingură de...”, „un vârf de cuțit de...”, „o litră de...” etc.

exemplul:

„Pui 65 g de făină, presărând-o încet, de sus.”

(Bacalbașa 1935: 376)

Totuși, locuțiunea adverbială *în ploaie* apărea din ce în ce mai frecvent în epocă. O întâlnim, între altele, la Aurelia și Henrieta Sachelarie, într-o carte care precedă cu cinci ani *Dictatura gastronomică* a lui Bacalbașa:

- „[...] se adaugă *în ploaie* grișul.”

(Sachelarie [1930]: 162)

O folosește, de altfel, adesea Bacalbașa însuși, dovedind că este conștient de circulația ei din ce în ce mai largă:

- „Adaugă zahărul, apoi tapioca *în ploaie*.”

(Bacalbașa 1935: 366)

Totuși, autorii cărților de bucate din anii '30 încă ezitau să folosească expresia de care ne ocupăm aici – este semnificativ că *a turna/a adăuga în ploaie* nu apare deloc în cartea de bucate a Silviei Jurcovan (1937) – sau foloseau, la fel ca Bacalbașa însuși, dar la un an după apariția *Dictaturii gastronomice*, în variație liberă diferite perifraze. Așa face, de pildă, Sandală Marin:

- „Începem să punem, *alternând*, lapte și făină, *amestecând într-una*.”

(Marin [1936] 2006: 329)

- „Se pun grișul *puțin câte puțin* și sarea.”

(Marin [1936] 2006: 54)

- „Se adaugă *încetul cu încetul* făina cernută.”

(Marin [1936] 2006: 130)

Autoarea recurge deci, repetat, la aceleași formulări prin care era exprimată ideea de „a turna/a adăuga în ploaie” în cărțile de bucate din a doua jumătate a secolului al XIX-lea:

- „Adaugă făina *puțin câte puțin*, amestecând mereu și repede.”

(Christ. Ionnin 1865: 78)

- „... apoi pune *nițică câte nițică* făină, până când va fi aluatul destul de gros.”

(Bucătăria modernă 1881: 200)

Totuși, după cum am arătat și după cum se știe, expresia *a turna în ploaie* s-a încetățenit în vocabularul culinar, ajungând până în zilele noastre. Apare, între altele, în culegerea de rețete extrem de exacte, exprimate într-un limbaj sec și precis care însoțesc tratatul de alimentație sănătoasă al doctorului Iulian Mincu:

- „În apa clocotită se toarnă *în ploaie* fulgii de orez.”

(Mincu 1975: 502)

- „[...] adaugă apoi grișul turnat în ploaie.”

(Mincu 1975: 502)

Chiar dacă am văzut că, în același text, apare și varianta *sub formă de ploaie*, prezența repetată a locuțiunii *în ploaie* în lucrarea doctorului Mincu întărește concluzia că această expresie – evident, un calc după franceză – tinde, în zilele noastre, spre statutul de termen de specialitate.

§ 3. Expresii compuse cu substantivele *zăpada*, *omăt* și *spumă*

Comparațiile unui ingredient, unei substanțe culinare cu „zăpada”, mai ales în expresia „alb(ă) ca zăpada” se întâlnesc frecvent în rețetele pentru desert. Nu ne referim numai la prăjitura *Albă-ca-Zăpada* (ale cărei foi, cremă și glazură sunt, desigur, de culoare albă), a cărei denumire trimite la personajul Fraților Grimm, deci, prin extensie, la lumea de basm a copilăriei, în care dulciurile au un rol important.

Există și comparații catahretizate ale unor produse de cofetărie cu „zăpada”. Astfel, într-o carte de bucate apărută la editura Socec în 1921 și semnată cu inițialele „M.S.”, citim:

„Glazura trebuie să fie *albă ca zăpada*.”

(M.S. 1921: 167),

iar spre sfârșitul interbelicului, Lucreția Opreanu include o rețetă de „Bezele *albe ca zăpada*” (Opreanu 1938: 131, 132).

Alteori, putem întâlni formulări ciudate, neconforme cu regulile de acceptabilitate din limba română. Este cazul unei rețete din *Bucătăria modernă*, carte de bucate publicată în 1936 de Maria Dobrescu:

„[...] albușurile se bat *ca în zăpadă*”

(Dobrescu 1936: 115)

Expresia *ca în zăpadă*, improprie limbii române, este probabil un calc după sintagma franceză « en neige/à la neige » (pe care dicționarul *Le Petit Robert* o menționează ca parte a expresiei *oeufs en neige* (la rândul său, o variantă a expresiei *oeufs à la neige*):

« oeufs à la neige, oeufs en neige = blancs d’oeufs battes et pochés, servis avec une crème »

(Le Petit Robert)

Deducem, deci, că structura de adâncime a grupului nominal *oeufs en neige/oeufs à la neige* este « oeufs qui ressemblent à la neige ». Prin analogie, sensul propoziției „Albușurile se bat ca în zăpadă” este „albușurile se bat până devin [albe] ca zăpada”. Fraza citată este, de fapt, o traducere improprie, executată la repezeală, din franceză. La originea acestui calc a stat, probabil, și o analogie implicită cu adverbialul „în ploaie”, de care ne-am ocupat anterior, care începea să circule în vocabularul gastronomic românesc tot cam pe atunci. Oricum, expresia *ca în zăpadă* nu a rezistat în timp, nu a rămas în vocabularul gastronomic românesc.

Așa cum am arătat, sintagma care s-a fixat este *alb(ă) ca zăpada*. Înainte însă ca aceasta să se impună definitiv în vocabularul de specialitate, cărțile de bucate interbelice verbalizează diferitele

structuri de adâncime pe care se poate baza:

(i) „Smântâna o bați în tingire la un loc răcoros *până se face ca zăpada*.”
(M.S. 1921: 103)

(ii) „Aaugă albușurile bătute *spumă, ca zăpada*.”
(Bacalbașa 1935: 72)

Iar pe baza acestor grupuri nominale se ajunge la formularea, între timp devenită standard, *a bate [albușurile] ca zăpada*.

O întâlnim, între altele, tot în *Dictatura gastronomică* a lui Constantin Bacalbașa (1935):

„*Bate ca zăpada* zece albușuri.”
(Bacalbașa 1935: 388)

Și în acest caz, însă, scriitorul folosește minimum o variantă stilistică:

„Aaugă patru albușuri, bătute foarte tare, *ca zăpada*.”
(Bacalbașa 1935: 365)

Această expresie înseamnă, desigur, „bătute până devin de consistența și culoarea zăpezii” și este un indiciu (1) că expresia *a bate ca zăpada* nu era încă foarte bine fixată în vocabularul gastronomic românesc și (2) că vocabularul gastronomic se caracterizează printr-un grad mai mare de creativitate, prin comparație cu alte limbaje.

Pe de altă parte, comparația explicită dintre *spumă* și *zăpadă* și motivele pentru care a fost stabilită această comparație se întâlnesc și în cartea Silviei Jurcovan, apărută la doi ani după aceea a lui Bacalbașa:

„Albușurile se bat spumă, se adaugă zahărul tos, [...] bătând în continuare *până când se întărește spuma, ca o zăpadă*.”
(Jurcovan [1937] 2007: 295)

Privit retroactiv, acesta este un indiciu că expresia *a bate spumă* (cf. *infra*) era pe cale de a înlocui locuțiunea verbală echivalentă *a bate zăpadă*.

În multe cazuri, comparația dintre „albușurile bătute” și „zăpadă” este însă implicită, ceea ce conferă formulării un plus de poeticitate. Așa se întâmplă, de exemplu, în cartea publicată de doamna M.S. în 1921, unde citim:

„Din șase albușuri de ou bați *zăpadă*.”
(M.S. 1921: 103)

În această formulare, lexemul *zăpadă* și-a schimbat categoria gramaticală, devenind adverbial.

În cartea de bucate a lui Kogălniceanu și Negruzzi, *zăpada* (tot cu valoare de adverbial) era, previzibil, *omăt*:

„[...] trei ouă numai albușul, care să se bată *omăt vârtos*.”

(Kogălniceanu – Negruzzi [1841] 2005: 48)

Constatăm astfel că expresia „a bate [albușul până devine ca un] omăt vârtos” este atestată încă din prima carte de bucate apărută pe teritoriul Moldovei.

O variantă cu un grad sporit de metaforizare a expresiei *a bate omăt* este *a face omăt*, pe care o întâlnim tot în cartea de bucate a lui Kogălniceanu și Negruzzi:

(i) „[...] *faci omăt* de patru albușuri.”

(Kogălniceanu – Negruzzi [1841] 2005: 45)

(ii) [...] *faci omăt* de la trei ouă.”

(Kogălniceanu – Negruzzi [1841] 2005: 45)

sau, cu un grad încă și mai ridicat de metaforizare, pentru că nu mai este indicat ingredientul de bază:

„[...] *faci omăt*”

(Kogălniceanu – Negruzzi [1841] 2005: 59)

În acest exemplu, se presupune că cititorul/cititoarea este deja familiarizat(ă) cu sensul culinar al substantivului *omăt*, pentru că nu numai ingredientele de bază (albușuri și zahăr pudră), dar nici metoda („bați vârtos”) nu mai sunt precizate. Astfel, propoziția *Faci omăt* poate fi citită, cum spuneam, fie ca o expresie metaforică, fie ca aparținând terminologiei de specialitate în domeniul culinar.

În acest sens, exprimarea următoare este încă și mai interesantă:

„[...] *iei de la patru albușuri omăt*, amestecându-le binișor.”

(Kogălniceanu – Negruzzi [1841] 2005: 47)

Din nou, lectorul prezumtiv al rețetei știe ce înseamnă *omăt*; nu este nevoie să i se explice. În plus, textul se referă la *omăt* gata făcut, deci nici metoda de preparare nu este specificată; substantivul *omăt* apare aici ca ingredient care va fi folosit într-o etapă ulterioară a procesării.

Mai trebuie totuși precizat că expresia *a face omăt/a bate omăt* care apare în cartea celor doi autori moldoveni de la jumătatea secolului al XIX-lea, nu se întâlnește deloc în traducerea lui Manolachi Drăghici, publicată numai cinci ani mai târziu (când cartea lui Kogălniceanu și Negruzzi avusese deja două ediții). Este deci de presupus (deși pare greu de crezut) că postelnicul nu citise lucrarea celor doi predecesori ai săi.

Am văzut că în interbelic apare și se impune varianta muntenească – expresia *a bate zăpadă*, iar examinarea diverselor ocurențe ale acesteia în cărțile de bucate din epocă permite reconstituirea procesului de metaforizare.

Se poate presupune, prin urmare, fără teama de a greși prea mult, că nici autorii interbelici nu erau familiarizați cu textul lui Kogălniceanu și Negruzzi (transliterat, de altfel, în alfabet latin de-abia în anii '70 ai secolului al XX-lea). În plus, în secolul al XX-lea, norma limbii literare o constituia dialectul muntenesc, nu cel moldovenesc. Cuvântul *omăt* avea acum statutul de regionalism.

Trebuie însă precizat că nici această variantă nu rezistă prea mult. Chiar dacă astăzi este mult mai ușor de înțeles decât *a face omăt*, nici expresia *a bate zăpadă* nu se mai folosește în vocabularul

gastronomic actual, tinzând să aibă statutul de termen învechit/expresie învechită. Expresia *a bate zăpadă* a fost înlocuită de locuțiunea verbală *a bate spumă*, care exista, de altfel, în dialectul muntenesc încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea. O întâlnim, de pildă, în repetate rânduri, în cartea de bucate anonimă apărută la prestigioasa editură bucureșteană Socec & Co. în 1881:

(i) „De obicei, albușul ouălor îl batem deosebit, de-l facem *spumă* [...]”
(Bucătăria modernă 1881: 199)

(ii) „*Spuma* de la 4-5 albușuri [...]”
(Bucătăria modernă 1881: 220)

(iii) „Fă *spumă* din ouă întregi și bate în *spumă* zahăr pisat și cernut.”
(Bucătăria modernă 1881: 228)

(iv) „Gătește din *spuma* de la 8 albușuri [...] massă [sic] ca pentru bezele.”
(Bucătăria modernă 1881: 230)

Urmând firul cronologic, este interesant de semnalat că, în cartea de bucate a doamnei M.S., din 1921, cele două cuvinte coexistă. În rețeta intitulată *Ouă cu zăpadă*, citim indicația:

„[...] bateți albușurile până se prefac în *spumă*.”
(M.S. 1921: 117)

În interbelic, expresia *a bate spumă* apare, tot repetat, în cartea de bucate a Sandei Marin, unde îndeplinește funcția de adverbial:

„Se bat albușurile *spumă*.”
(Marin [1936] 2006: 329)

„Se adaugă făina, albușurile [bătute] *spumă*.”
(Marin [1936] 2006: 331, 332, 333)

Apare apoi, după cum am arătat, tot ca adverbial, în textul Silviei Jurcovan:

„Albușurile se bat *spumă*.”
(Jurcovan [1937] 2007: 259, 260, 266, 273, 284)

Tot în cartea de bucate a Silviei Jurcovan, pe lângă adverbialul *spumă* întâlnim intensificatorul *tare*, așa cum în textul lui Kogălniceanu și Negruzzi găsisem *omăt vârtos*. Este o dovadă suplimentară a echivalenței semantice dintre expresiile apărute succesiv: *a bate omăt*, *a bate zăpadă* și *a bate spumă*.

În încheierea acestor observații, mai merită menționat un detaliu interesant: în 1871, apăsese la Galați, la tipografia Otto Bielig, lucrarea Ecaterinei Steriady *Buna menajeră. Carte de bucate practică. Bucătăria română, franceză și germană*. În 1926, o a doua ediție – revizuită și adăugită – a acestei cărți

apărea la București, la editura Alcalay & Co. Un examen comparativ al celor două ediții oferă un bun exemplu cu privire la evoluția limbii române în cei 55 de ani care despart prima versiune de cea de a doua¹⁶⁴. Aici ne vom referi însă exclusiv la expresia *a bate spumă*.

În prima ediție, autoarea – trăitoare la Galați – folosește atât muntenismul *spumă*:

„*spumă* de la 6 albușuri.”

(Steriady 1871: 69)

cât și moldovenismul *omăt*:

„... bătându-se albușurile *până se va ridica în omăt*. Când acest *omăt* va fi bine bătut, mestecați tot la un loc cu o lingură de lemn destul de ușor pentru a curge *omătul*.”

(Steriady 1871: 72)

Este însă interesant că, în ediția din 1926, substantivul *omăt* este înlocuit definitiv cu muntenismul *spumă*. Exemplul citat anterior este reformulat, în ediția a doua ca:

„bătându-se albușul până ce se face *spumă*. Când această *spumă* e bine bătută, se amestecă totul la un loc cu o lopățică de lemn, destul de ușor, pentru a curge *spuma*.”

(Steriad 1937: 90)

Limbajul Ecaterinei Steriad (1926)¹⁶⁵, este perfect compatibil cu acela care va fi folosit, un deceniu mai târziu, de Constantin Bacalbașa (1935), Sandală Marin (1936) și Silvia Jucovan (1937). Un limbaj relativ stabil, totuși destul de evoluat și creativ încât să admită, pe alocuri, variații stilistice.

Concluzii

1. Limbajul gastronomic (românesc) se caracterizează prin creativitate. Apar adesea mai multe variante stilistice ale aceleiași expresii. Acestea coexistă, de regulă, până când una dintre ele se impune.
2. Existența variantelor se explică, pe de o parte, prin faptul că unii dintre autorii cărților de bucate erau oameni de cultură și, în plus, scriitori și jurnaliști.
3. Pe de altă parte, dacă vocabularul gastronomic ar fi fost deja fixat ca subcod al limbii române – sau ca vocabular de specialitate – variațiile stilistice ar fi fost mult mai greu posibile.
4. De altfel, uneori, variantele stilistice ale unor expresii folosite în vocabularul gastronomic sunt formulări stângace, greșeli de traducere.
5. Există și cazuri în care apar formulări metaforice (*a turna în ploaie*, *a face omăt*) valabile strict pentru vocabularul gastronomic, unde au un statut apropiat de acela al terminologiei.
6. În alte cazuri – cu deosebire, în diacronie – același cuvânt poate apărea cu variante regionale. Se poate întâmpla chiar (ca în cazul *omăt/zăpadă*), ca forma lexicală care a constituit norma limbii literare la

¹⁶⁴ De remarcat, între altele, că inclusiv numele autoarei a suferit modificări: dacă autoarea primei ediții se numea Ecaterina Steriady, ediția a doua este semnată Ecaterina Steriad.

¹⁶⁵ Revizuit de L. N. (vezi Bibliografie).

un moment dat (la jumătatea secolului al XIX-lea) să aibă, un secol mai târziu, numai statutul de variantă regională (învechită) sau de expresie poetică.

7. Dacă studiem limbajul gastronomic (românesc) în diacronie, este posibil să constatăm, la un moment dat, substituirea unei expresii catahretizate cu alta, care are absolut același sens și aceeași structură de adâncime (*zăpadă/spumă*).

8. Ca perioadă de formare a limbajului gastronomic românesc, se poate propune intervalul situat între 1841 (anul apariției, la Iași, a cărții de bucate semnate de Mihail Kogălniceanu și Costache Negruzzi) și 1935 (când Constantin Bacalbașa și-a publicat *Dictatura gastronomică*)¹⁶⁶.

9. Limbajul gastronomic (românesc) este un subcod al limbii literare care conține o serie de (expresii și) termeni specializați. Aceștia apar, adesea, fie ca rezultat al unui proces de metaforizare fie ca rezultat al interferenței dintre limbajul gastronomic și alte limbi caracterizate printr-un anumit grad de specializare.

10. Ar putea fi util ca viitoarele ediții ale *Dicționarului limbii române* să includă unele dintre aceste expresii.

Bibliografie

- Bacalbașa, Constantin C. (1935), *Dictatura gastronomică. 1501 feluri de mâncări. Carte de bucătărie*. București, Socec.
- Baltazar, Eduard (1904), *Carte de bucate vegetariană*. București, f.e.
- Gheorghe Chivu (1983), „Cuvinte de origine italiană într-un manuscris românesc din prima jumătate a secolului al XVIII-lea”, în „Studii și cercetări lingvistice”, XXXV, 6, p. 341-346.
- Dobrescu, Maria General (1936), *Bucătăria modernă*. București, f.e.
- [Drăghici, Manolachi] (2005), *Rețete cercate în număr de 500 din bucătăria cea mare a lui Robert, întâiul bucătar al curții Franței, potrivit pentru toate stările*. Tradus de postelnicul Manolachi Drăghici [Iași, Albina, 1846] Ediție de Olga Rusu și Constantin-Armand Vizitiu. Iași, Opera Magna.
- Ionnin, Christ. (1865), *Bucătăria română*. Carte cuprinzătoare de mai multe rețete de bucate și bufet. București, f.e.
- Jurcovan, Silvia, [1937] 2012, *Carte de bucate*. București, Humanitas.
- Kogălniceanu, Mihail; Negruzzi, Costache, [1841, 1846] (2005), *200 de rețete cercate de bucate prăjituri și alte trebi gospodărești*. Iași; Timpul.
- Marin, Sanda, [1936] (2006), *Carte de bucate*. București, Humanitas.
- Mincu, Iulian și Dorina Bibis (1975), *Alimentația rațională a omului sănătos și bolnav*. București, Editura Medicală.
- *** *O lume într-o carte de bucate. Manuscris din epoca brâncovenească*. Transcrierea textului, prefața și postfața de Ioana Constantinescu. București: Editura Fundației Culturale Române, 1997.
- Opreanu, Lucreția (1938), *Bucătăria românească. Meniuri pentru fiecare sezon și rețete de bucate din toate regiunile românești, în special din Ardeal*. Cluj, f.e.
- Procopiu, Emil, [Stamate Bucătaru] (1931), *Rețete de mâncări din bucătăria veche*. Câmpulung.
- Sachelarie (Dr. Aurelia) și Lucreția Sachelarie (1921), *Artă și știință în bucătărie*. București, f.e.

¹⁶⁶ Credem că nu pot fi luate în considerare culegerile de rețete anterioare anului 1841, care au circulat în manuscris.

Mariana Neț

Steriady, Ecaterina (1871) *Buna menajeră. Carte de bucate practică. Bucătăria română, franceză și germană*. Galați, Typografia Otto Bielig.

Steriad Ecaterina (1937) *Buna menajeră. Carte de bucate practică. Bucătăria română, franceză și germană*. Ediție nouă, revăzută complet de L.N. București, Editura librăriei „Universale” Alcalay & Co.

Teodoreanu, Al. O. (1973), *Gastronomice*. București, Editura pentru turism.

Teodoreanu, Al. O. (1977), *De re culinaria*. București, Sport-turism.

La terminologie météorologique roumaine des phénomènes atmosphériques (scientifique versus populaire)

Résumé

L'*Introduction* (Cristina FLORESCU) décrit l'objectif de notre recherche: une analyse linguistique comparative de la terminologie météorologique roumaine, scientifique et populaire (au sens dialectal aussi bien qu'au sens large du terme). La recherche comprend ainsi des niveaux diastatiques différents (langue littéraire et langue populaire), la répartition diatopique des termes en roumain (le dialecte daco-roumain), tout en adoptant une perspective diachronique. On y présente les points de vue théoriques sur la question des terminologies populaires *versus* scientifiques et on y précise les acceptions dans lesquelles les termes *champ lexical, langage de spécialité, style, pragmatique, sociolinguistique, terminologie interne/terminologie externe, paradigme* sont employés.

Après avoir déterminé les traits caractéristiques de la terminologie météorologique par une classification générale (et historique) des terminologies, on délimite le groupe des termes désignant uniquement les phénomènes (états, procès etc.) atmosphériques. On en souligne le caractère archaïque du noyau central, où les points de contact entre Ts et Tp ont une nature centrale et continue.

On décrit les étapes de la recherche et la structure du volume. On explique brièvement comment le DFA fut rédigé, ce qui constitue la base de données de l'analyse linguistique contenue dans les études de la première partie du livre. Les critères de sélection des termes sont corrélés avec la bibliographie linguistique et météorologique du volume qui comprend des textes-source (fichés de manière exhaustive) et des ouvrages consultés ponctuellement. La perspective météorologique et celle du locuteur commun sur l'objet d'étude diffèrent parfois, ce qui apparaît dans les études, fut-il le cas, la différence se reflétant aussi dans la substance lexicologique des éléments analysés (la discussion ponctuelle a lieu surtout concernant le champ lexical des *radiations*, par exemple pour des lexèmes comme: *lumină* «lumière», *căldură* «chaleur», *rază* «rayon», etc. et celui des *dépôts*: *zăpadă* «neige», *brumă* «givre», *rouă* «rosée», etc.).

Après l'examen rigoureux des recherches antérieures sur la terminologie météorologique – avec insistance sur le champ lexico-sémantique des phénomènes atmosphériques, on conclut avoir découvert une zone linguistiquement vierge jusqu'au présent étude, tous les ouvrages précédents ayant un caractère collatéral et tangentiel, axés notamment sur l'analyse de la langue des bulletins météorologiques, bannie de notre ouvrage, puisque appartenant au langage des médias et se situant *entre (ni/ni)* la terminologie scientifique et le parler courant. Ensuite, on liste les critères de délimitation des champs lexico-

sémantiques (a. *Vents, déplacements et courants d'air*, b. *Précipitations*, c. *Dépôts*, d. *Phénomènes lumineux et sonores*, e. *Radiations*), tout en relevant et analysant les aires de superposition.

On considère que les contributions majeures de la recherche (résultées du caractère contrastif Tp/Ts, apportées par le groupe lexical identifié comme tel et soumis à l'analyse, en première, dans le cadre de la linguistique roumaine, et pas seulement) sont : a) déterminer des premières attestations ; b) inclure, pour Ts, la classe lexico-grammaticale du verbe et de l'adjectif (entièrement négligés dans les ouvrages météo) ; c) recouvrer un tas de mots et de sens dialectaux ; d) recouvrer les lexèmes Ts vieilliss ; d) identifier des étymologies appartenant aussi bien à des termes Ts et Tp qu'à la majorité des syntagmes scientifiques.

L'étude *Les nébulosités* (Cristina CĂRĂBUȘ) propose une analyse du point de vue sémantique, grammatical et étymologique, de la terminologie de la nébulosité en roumain, d'une part dans le langage scientifique (météorologique) et d'autre part dans le langage populaire (commun). L'analyse s'appuie sur des dictionnaires généraux de la langue roumaine, sur des dictionnaires de spécialité, sur des atlas linguistiques roumains et sur des ouvrages de météorologie (des manuels et des cours).

La terminologie de la nébulosité contient surtout le lexème prototypique *nor* «nuage», avec sa famille lexicale (*noros, înnora, noreală, noreață, noriște* etc.), la typologie des nuages comprenant des familles, des genres, des espèces, des variétés, des particularités supplémentaires, des nuages annexe, des syntagmes incluant le terme *nor* «nuage» (e.g. *banc de nori, baza norilor, nori frontali*), l'adjectif *noros* «nuageux» (*pâclă noroasă, sector noros*) et des syntagmes qui se réfèrent à l'aspect couvert ou moins couvert du ciel (*cer acoperit, cer foarte înnorat, cer noros, cer puțin noros, cer senin*).

Du point de vue grammatical, la majorité des termes sont des noms et seulement quelques-uns des adjectifs ou des verbes. Il y a une catégorie de noms sans genre (*Altostratus, Fibratus, Pannus*).

Du point de vue étymologique, cette terminologie inclut principalement des éléments empruntés au français, sur la filière du latin savant (plus de 70%). D'autres mots sont d'origine inconnue, d'origine latine, d'origine probable ou ont été formés dans le roumain.

La synonymie est réduite surtout dans le langage populaire.

Trois syntagmes spécialisés (*atlas de nori, clasificarea norilor, densitatea optică a norului*), quelques mots dérivés du lexème *nor* «nuage» (*noricel, norișor, noruț, noureaș, nourel, noureț*) et des variantes régionales (*norel, nuăraș, nuoraș, nuoruț*) ont été exclus du DFA. Les instruments qui délimitent la nébulosité et le plafond des nuages sont également absents du dictionnaire.

Le chapitre dédié à l'étude linguistique de la catégorie « vents, déplacements et courants d'air (VDC) » (Alina BURSUC) contient cinq sous-chapitres : 1. *L'emplacement du groupe lexical VDC dans le cadre général de la terminologie météorologique*, 2. *La situation des analyses précédentes concernant VDC*, 3. *La description générale de l'objet d'étude VDC*, 4. *L'analyse proprement-dite de VDC – La structure Ts et la structure Tp*, 5. *Conclusions*. Dans le premier sous-chapitre, on précise l'objet d'étude et les particularités générales de la terminologie scientifique et populaire VDC. L'objet d'étude est constitué par la terminologie des vents et des systèmes de vents, leurs composantes et leurs caractéristiques. Parmi les particularités générales de la terminologie scientifique, il y a : les emprunts, la riche syntagmatique et l'importance des progrès successifs des recherches dans le domaine de la météorologie pour la

connaissance du vent. Dans le deuxième sous-chapitre, on passe sélectivement en revue des analyses linguistiques précédentes concernant la catégorie VDC, réalisées en roumain et en langues romanes. Les études roumaines les plus pertinentes (Sala 1987, Boerescu 2011) contiennent l'analyse de certains paradigmes du sous-groupe lexical des noms de vents. Pour l'espace roman, on présente brièvement le tableau des désignations gallo-romans et quelques titres plus anciens et plus récents concernant les désignations romanes régionales des vents. Dans le troisième sous-chapitre, on souligne l'importance de la perspective météorologique pour la compréhension réaliste de la formation et de la manifestation du vent, et de la tendance du lexicographe à introduire des informations spécialisées dans les dictionnaires généraux, d'où leur de-spécialisation. On met en relief la richesse des syntagmes Ts et la quantité appréciable des verbes Tp, on indique les solutions DFA de présenter les acceptions Ts/Tp de certains termes, on présente les termes qui désignent des phénomènes complexes dans lesquels le vent est dominant. Le quatrième sous-chapitre, dédié à l'analyse proprement-dite des termes VDC, comprend deux parties correspondant aux deux composantes, scientifique et populaire, structurées d'après les niveaux linguistiques classiques. La terminologie scientifique comprend généralement des emprunts, est très bien représentée au niveau syntagmatique et présente généralement une étymologie multiple. La terminologie populaire contient plusieurs dénominations régionales des vents locaux, dont l'étymologie se caractérise par le procédé de la dérivation.

L'étude du champ lexico-sémantique des *précipitations* (Cristina FLORESCU) est structurée en cinq groupes/sous-champs lexicaux : 1) les éléments atmosphériques «sous forme de gouttes d'eau à diamètres variables» (exemple prototypique: *ploaie* «pluie») ; 2) «les ensembles de petites gouttes d'eau retrouvées en suspension atmosphérique, entraînant la réduction de la visibilité horizontale» (exemple prototypique : *ceață* «brouillard») ; 3) les hydrométéores sous forme de (*fulgi de* «flocons de») *zăpadă* «neige» (exemple prototypique: *ninsoare* «chute de neige») ; 4) celui des hydrométéores constitués par des «sphérules ou fragments de glace à diamètres variables» (exemple prototypique: *grindină* «grêle») ; 5) celui des «phénomènes hydrométéorologiques représentés par la chute concomitante des flocons de neige et des gouttes de pluie» (exemple prototypique: *lapoviță* «giboulée»).

La recherche linguistique étudie le terme générique de la catégorie, le nom *precipitație* «précipitation». On suppose que les séries de définitions dans les dictionnaires sont des variantes du style scientifique, l'accent explicatif tombant sur la technique lexicographique complexe du DA et du DLR.

La bibliographie linguistique antérieure axée sur le groupe des *précipitations* est absente. Pour le roumain, il existe quelques articles traitant ponctuellement les questions lexicales et étymologiques de lexèmes comme: (*aversă de*) *ploaie* «(averse de) pluie», *fulg* «flocon», *grindină* «grêle». Les analyses au niveau des langues romanes recherchent plus particulièrement l'un ou l'autre des éléments lexicaux, dans des études de facture diverse, jamais concentrées autour du groupe lexical des précipitations, comme un tout. On conclut, donc, qu'au niveau linguistique, notre recherche n'a pas de précurseurs.

Pour ce qui est de la bibliographie météorologique, le nombre de dictionnaires (imprimés ou en ligne), de manuels, de monographies et, notamment, de sites concernant la terminologie des précipitations s'élève à quelques centaines.

On énumère, tour à tour, les lexèmes de chaque champ lexical, et on en explique les critères de

sélection des éléments caractéristiques. La délimitation sémantique des sous-champs lexicaux de la catégorie en question suppose une corrélation difficile Ts – Tp, tant que les lexèmes dialectaux sont nettement supérieurs, la diatopie imposant des superpositions sémantiques qui, même si rarement à équivalent dans la terminologie scientifique de la météorologique, se doivent d'être relevées en tant que notions, conformément aux données scientifiques.

Les cinq sous-champs lexicaux viennent d'être analysés tour à tour du point de vue: du rapport Tp–Ts (les éléments spécifiques Ts et Tp, ou ceux complexes Tp+Ts), des évolutions diachroniques et de la répartition (dialectale – scientifique, contemporaine – vieillie etc.) de tous les termes dissociés en fonction des traits sémantiques dominants: intensité, durée, dimension, procès de formation ou caractéristiques particulières. On souligne des aspects importants pour des lexèmes comme: *hydrométéore, pluie torrentielle, bruine, flocon, neiger à gros flocons mêlés à de grosses gouttes de pluie (spicu)*, *chute de neige, grêle et tout petits morceaux de neige ou de glace qui tombent en hiver (măzărîche)*. On insiste sur les superpositions de type spécial entre les champs lexicaux des *précipitations* et des *dépôts*, ou entre ceux du *brouillard* et des *nébulosités*. On analyse les associations de mots (presque 250 locutions, expressions, syntagmes, combinaisons stables de mots – il n'en existe pas des composés) et la structure grammaticale de chaque groupe lexico-sémantique.

Les dominantes étymologiques sont classifiées selon leur origine. Le champ lexico-sémantique des *précipitations* reflète, par la structure étymologique des termes, presque toute possibilité de formats des lexèmes appartenant au roumain: des mots hérités, provenant de l'ancien slave, du slavon, du serbe, du bulgare, de l'ukrainien, du hongrois, et beaucoup de dérivés.

Les traits généraux caractéristiques du groupe lexical analysé sont : le grand nombre des verbes et des dérivés à suffixes.

Les lexèmes qui désignent *les dépôts* (Elena TAMBA) représentent une classe lexicale assez réduite (environ 130 lexèmes – à savoir 10% des articles du DFA), mais qui pose des problèmes intéressants, aussi bien du point de vue météorologique que linguistique. Il s'agit d'un groupe lexical qui, même si bien connu au parleur commun qui utilise les différents noms des phénomènes météorologiques pour les dépôts (du type *brumă* « givre », *polei* « verglas », *rouă* « rosée », etc.), n'est pas reconnu par les spécialistes comme appartenant au sémantisme commun de [+ météorologique]. Pour le locuteur habituel, c'est-à-dire dans le langage commun et populaire, les dépôts sont perçus comme parties du champ sémantique plus large des éléments liés à la météorologie. Puisque les dépôts représentent le plus souvent le résultat des précipitations (en voir la définition), il y a des points de superposition en ce qui concerne l'appartenance de certains termes à la classe [+dépôt] ou [+précipitation], mais également avec d'autres phénomènes atmosphériques.

L'analyse de ces lexèmes a permis leur sous-catégorisation en fonction de divers critères. Il y a plusieurs manières de les hiérarchiser. Ainsi, les dépôts peuvent être sous-catégorisés en fonction de la surface qu'ils couvrent: a) à même le sol ou sur les objets le couvrant (*brumă* « givre », *polei* « verglas », etc.); b) sur les objets qui se trouvent en l'air (*givrăj* « givrage ») ; c) sur l'eau (*gheață* « glace », *sloi* « glace flottante », etc.), ce qui démontre la nécessité de nuancer la définition.

Les dépôts peuvent être hiérarchisés aussi en: dépôts proprement-dits (*brumă* « givre », *polei*

«verglas», etc.); accumulations (*avalanșă* «avalanche»); processus (*a bruma* «givrer, couvrir de givre» *a îngheța* «geler», etc.).

Les termes de cette classe lexicale peuvent être regroupés en quelques grands sous-champs lexicaux, caractérisés par la concentration autour d'un terme de base (*chiciură* «givre», *zăpadă* «neige», etc.), ayant des séries synonymiques plus ou moins riches. Du point de vue lexico-grammatical, la majorité de ces lexèmes sont des noms féminins.

Du point de vue étymologique, la plupart des lexèmes sont des dérivés à suffixes dans le langage commun et populaire, et, dans le registre scientifique, les plus nombreux sont les néologismes.

A notre avis, même si pour cette classe lexicale il y a de grandes différences entre la perspective du météorologue et celle du locuteur, le champ lexical des dépôts est bien délimité, tant du point de vue linguistique que météorologique.

L'étude des *phénomènes lumineux et sonores* (Cristina CĂRĂBUȘ) présente des aspects lexicaux, grammaticaux et étymologiques concernant les phénomènes lumineux, les phénomènes sonores et les phénomènes électriques et électro-lumineux. Le champ lexical des phénomènes lumineux a comme élément prototypique *curcubeu* «arc-en-ciel» et il inclut surtout des termes scientifiques qui entrent dans la formation des syntagmes spécialisés (*arc anticrepuscular*, *aură secundară*, *parantelii extraordinare*, *vizibilitate verticală*, etc.). Au champ lexical des phénomènes acoustiques, l'élément prototypique est *tunet* «tonnerre» et il est dominé par la terminologie populaire. Le dernier champ lexical contient l'élément prototypique *fulger* «foudre» et est représenté par la terminologie populaire (30 termes) et par celle scientifique (26 termes), dont plusieurs aident à la formation des syntagmes spécifiques au langage météorologique (*auroră boreală*, *descărcare de retur*, *fulger difuz*, *mică perturbație aurorală*).

Certains termes se retrouvent dans les deux terminologies (Tp et Ts): *coroană* «couronne», *curcubeu*, *descărcare* «décharge», *trăsnet* «foudre», *tunet*.

Du point de vue étymologique, les emprunts au français dominent surtout les syntagmes spécifiques à la terminologie scientifique du champ lexical des phénomènes lumineux, des phénomènes électriques et électro-lumineux. A l'intérieur du champ lexical des phénomènes sonores il existe premièrement des mots formés en roumain, car la terminologie populaire est dominante. Quelques mots sont d'origine inconnue, d'origine latine, d'origine populaire ou d'origine probable.

Il y a beaucoup de syntagmes scientifiques (111) et populaires (21). La série synonymique du mot *curcubeu* «arc-en-ciel» est remarquable; elle est constituée par des termes (*cordău*, *gurgumeu*) et des syntagmes (*arc în cer*, *brâul babii*, *cununa cerului*). Les séries synonymiques sont dominantes au niveau populaire; pour la terminologie scientifique on en identifie seulement sur le plan syntagmatique.

On a accordé une grande attention aux mots et aux syntagmes éliminés du DFA, mais qui ont été inclus dans l'étude: *arcuri supranumerare*, *aurorile sub formă de panglici sau draperii galben-verzui*, *coloană luminoasă*, *ecou*, *licăritul stelelor*, *scânteierea stelelor*, *sunet*, *tremurătură*, *tremurul obiectelor*.

L'analyse du champ lexico-sémantique des *phénomènes qui désignent les rayonnements* (Laura MANEA) s'est réalisée à deux niveaux : celui de la terminologie scientifique (Ts) et celui de la terminologie populaire (Tp). Parmi les notions envisagés, il y a: des termes scientifiques liés à la propagation des rayonnements, de la lumière ou de la chaleur : *absorbție* «absorption», *difuziune*

«diffusion», *reflexie* «réflexion», *refracție* «réfraction», *undă* «onde» et des syntagmes ou des groupes de mots plus ou moins figés : *efect de seră* «effet de serre», *flux de căldură* «flux de chaleur», *flux luminos* «flux lumineux», *flux radiativ* «flux radiatif», *intensitatea luminii* «l'intensité lumineuse», *energie radiantă* «énergie radiante», *extincția radiației în atmosferă* «l'extinction du rayonnement dans l'atmosphère», *reflexie difuză* «réflexion diffuse», *refracție atmosferică* «la réfraction atmosphérique», *schimb termic radiativ* «transfert de chaleur par rayonnement», *strat protector de ozon* «couche d'ozone protectrice», etc.); des notions sur la lumière diffusée, reflétée, absorbée, etc.: *crepuscul* «crépuscule», *rază* «rayon» (Ts), *lucoare* «lueur» (Tp); des notions utilisées pour surprendre l'état de l'atmosphère, du temps clair et du ciel sans nuages : *a (se) însenina*, *a se limpezi*, *a se lumina* «s'éclaircir», *înseninare* «éclaircissement», *limpede* «serein», *limpezire* «éclaircissement», *senin* «serein, clair» (Ts), respectivement : *a cura*, *a curăța*, *a guri*, *a ticăzui*, *a se tistăli* «s'éclaircir», *curat* «clair» ou *lumineală*, *răzbunare*, *răzbuneală* «éclaircissement» (Tp) ; un terme populaire qui exprime l'émanation de la chaleur excessive: *încălzirea aerului* «le chauffage de l'air», *secetă* «sécheresse», *temperatura aerului* «la température de l'air» (en tant que dimension et non pas comme phénomène atmosphérique proprement-dit), *uscăciune* «sécheresse». Afin de mettre en relief toute la problématique de notre recherche, l'étude a été structurée en plusieurs grands chapitres: *Avant-propos*, *Objet d'étude*, *Types de définitions pour les termes atmosphériques qui désignent les radiations*, *Séries synonymiques*, *Taxonomie (termes scientifiques et termes populaires)*, *Catégories morphologiques*, *Syntagmes*, *Locutions*, *Expressions*, *Étymologie*, *Étude de cas (la chaleur)*, *Interdisciplinarité et interférences avec d'autres disciplines ou avec le langage commun*, *Superpositions à d'autres phénomènes atmosphériques*, *Conclusions*, *Références*.

L'étude des aspects dialectaux est rédigée par Florin OLARIU. L'analyse du lexique populaire pour la rédaction du DFA a supposé, à côté de la sélection des termes spécifiques pour le langage météorologique du *Dictionnaire trésor de la langue roumaine* (DA/DLR), une vaste action pour identifier le lexique dialectal spécifique pour le thème envisagé, présent dans les atlas linguistiques roumains ou dans d'autres ouvrages, comme, par exemple, les glossaires et les dictionnaires à caractère dialectal, publiés jusqu'à présent pour la langue roumaine. Selon la présence du lexique dialectal dans le sommaire des ouvrages mentionnés ci-dessus, on a documenté un nombre de neuf volumes d'atlas linguistiques à caractère national (ALR SN) ou régional (NALR/ALRR, ALM), trois archives dialectales (dont deux de manière partielle: NALR. *Crișana* et ALRR. *Transilvanie* et l'une entièrement: NALR. *Moldavie et Bucovine*) et un ouvrage récent représentatif pour la lexicographie dialectale roumaine : le DGDS. Par cette action on a délimité une base de données contenant presque 700 termes, variantes et structures syntagmatiques, dont, pour la rédaction du DFA, ont été retenus à peu près 470 éléments lexicaux. L'importance de ce riche corpus dialectal peut être synthétisée sur deux niveaux : 1. l'enrichissement du matériel présent dans le DA/DLR par de nouvelles attestations, en spécifiant, ainsi, de manière plus détaillée, sa variation diatopique; 2. l'introduction dans la lexicographie roumaine de nouveaux lexèmes et variantes, aussi bien que de nouveaux sens. Cette dernière réalisation fut possible grâce au fait que la documentation du matériel dialectal pour le DFA a inclus les plus récents ouvrages parus dans le domaine de la dialectologie et de la géolinguistique roumaines, et qui, étant publiés après l'apparition de la série

DA et de quelques volumes de la série DLR, n'ont pas réussi à entrer dans le circuit de documentation pour ces volumes. De ce fait, le DFA devient, en plus du premier dictionnaire roumain qui analyse de manière comparative (scientifique vs. populaire), à grande échelle, la terminologie d'un champ lexical (les phénomènes atmosphériques, dans ce cas), l'ouvrage lexicographique roumain le plus actuel du point de vue de la documentation au niveau dialectal.

Liviu APOSTOL présente quelques *Considérations sur le développement de la météorologie en Roumanie*. Compte tenu du matériel ci-dessus conçu pour compléter le dictionnaire, la présentation analyse le développement de la météorologie roumaine. Il faut préciser d'emblée que ces considérations sont faites ayant à la base une incursion bibliographique. Les aspects ici présentés sont généralement connus aux professionnels de la météorologie ainsi qu'à ceux intéressés à ce sujet. Le fonds principal d'informations utilisées est inclus dans quelques monographies, qui synthétisent les informations principales des Bulletins Météorologiques. On y a ajouté d'autres travaux, particulièrement des cours universitaires. Par ailleurs, l'accès du public, facilité par la publication dans la presse de l'époque des informations et des explications dans le domaine de la météorologie, a été d'une importance primordiale dans le domaine en question. Puisque la climatologie n'est pas incluse parmi les termes du dictionnaire, dans notre matériel, les mentions à ce sujet seront épisodiques, collatérales. De plus, on s'est appuyé surtout sur les temps révolus, sur les débuts, période moins connue et d'autant plus importante pour le contact et pour l'influence des deux langages météorologiques, scientifiques et populaire.

Dans *Notes pour une histoire du discours météorologique: le « Bulletin atmosphérique » dans la presse roumaine entre 1884 et 1916*, Rodica ZAFIU considère que le discours météorologique est présent dans la presse roumaine à partir des dernières décennies du XIXe siècle, sous la forme du *bulletin atmosphérique*: un type de texte informatif produit et diffusé par une instance spécialisée – l'Institut météorologique roumain. L'article vise à identifier, sur la base d'un corpus de 60 textes (publiés entre 1884 et 1916), les traits caractéristiques, au niveau lexical, syntaxique et stylistique, des premiers bulletins atmosphériques roumains. Le type de texte du bulletin est assez stéréotype et fait preuve d'une stabilité remarquable, qui laisse pourtant place à un changement graduel: les tableaux des observations météorologiques, avec leurs notations spécialisées, sont remplacés par des textes descriptifs et narratifs plus accessibles aux lecteurs du journal.

Dans le bulletin atmosphérique, on voit apparaître une formule à part de compromis entre la terminologie scientifique et les mots du lexique commun, voire populaire; l'inventaire populaire peut illustrer l'effort de construire une terminologie à partir d'éléments traditionnels, ou bien une sélection dictée par le statut communicatif des textes de presse. Les textes contiennent un inventaire assez limité de mots et de collocations désignant les phénomènes météorologiques, et leurs repères spatiaux et temporels. Un champ sémantique particulier est celui des formules de gradation et d'approximation. L'ellipse cède le pas à des structures syntaxiques complexes, mieux articulées et plus explicites. L'emprunt lexical aux langues romanes, surtout au français, et la sélection d'un certain synonyme, en raison de son origine latine (par exemple, *timp* «temps», préféré à *vreme* «temps») reflètent une idéologie linguistique dominante au XIXe siècle.

Dans l'article *Dénotation et connotation dans les termes météorologiques aroumains* rédigé par

Bardu NISTOR, l'analyse est axée sur les dénominations aroumaines des phénomènes atmosphériques les plus importantes.

Vu leur pratique d'élevage des moutons par la transhumance, semi-nomade ou au sein de leurs propres habitations, l'une des principales sources d'existence, aux côtés de l'agriculture et du transport par caravane, la plupart des Aroumains a toujours vécu au sein de la nature et a ainsi connu, par expérience directe, la majorité des phénomènes atmosphériques. Leurs noms étaient fréquents dans le parler quotidien; ils provenaient, la plupart, du latin ou étaient repris aux langues des peuples avec lesquels ils entraient en contact. Par conséquent, il est possible de parler de la présence dans le dialecte aroumain d'une terminologie météorologique assez riche et nuancée, comparable, d'un point de vue formel et sémantique, avec les autres dialectes de la langue roumaine.

Le principal critère de sélection a été la présence dans les sémantèmes respectifs des sèmes faisant référence à la « précipitation » ou à des phénomènes semblables. La source principale pour les termes météorologiques discutés a été *Le dictionnaire aroumain (macédo-roumain)* de T. Papahagi (DDA). À partir des notes *sub voce* des mots choisis pour le dictionnaire trésor, on a également consulté d'autres sources indiquées par l'auteur : Per. Papagagi 1905, Per. Papahagi 1909, T. Papahagi 1922, tout comme des travaux plus récents : CaragiuMarioțeanu DIARO, Saramandu 2007, Atanasov 2002. De plus, l'auteur a inclus des faits de langue enregistrés auprès des Aroumains de Moscopole dans le village de Nisipari, situé dans le département de Constanta, et auprès des Aroumains du village de Grabova (Albanie). Des présentations, des commentaires et des analyses ressort que, pour ce qui est des dénominations des phénomènes météorologiques, la langue roumaine démontre, au niveau dialectal, une unité extraordinaire.

L'article *Une caractéristique du roumain dans le champ lexical de la température* de Maria ILIESCU analyse l'axe scalaire formée par les pôles CALIDUS et FRIGIDUS, pour trouver les moyens linguistiques avec lesquels le roumain exprime la notion «pas tout à fait chaud», compte tenu du fait que le roumain est la seule langue romane qui ne continue pas le lat. TEPIDUS. Il est probable que l'absence du mot de toute la Roumanie orientale est due, au moins partiellement, à l'imprécision du concept exprimé.

En raison du manque de sources roumaines consistantes pour la recherche, on s'est servi du français comme langue intermédiaire, où TEPIDUS a été hérité sous la forme *tiède*. On a identifié tous les exemples qui contiennent le mot *tiède* dans le TLFi et, par leur traduction, l'analyse est arrivée aux moyens employés par le roumain pour exprimer la notion «pas tout à fait chaud». La conceptualisation et le contexte pragmatique différents des exemples ont été des éléments essentiels pour le choix des différents correspondants de *tiède* en roumain, dont le plus important est *călduț*, qui est beaucoup plus proche du point de référence à *cald*, que ne l'est *tiède* en rapport avec *chaud*.

Variantes synchroniques et diachroniques dans le vocabulaire gastronomique roumain : des groupes verbaux construits avec les noms ploaie («pluie») et zăpadă («neige»), rédigé par Mariana NEȚ, analyse certains exemples de GV's contenant les noms *ploaie* «pluie» et *zăpadă* «neige» dans le vocabulaire gastronomique roumain, tout en dressant un inventaire de leurs variantes et de leurs sens en synchronie et en diachronie. De la sorte, l'auteur est à même de déduire quelques caractéristiques du

Résumé

vocabulaire gastronomique roumain ; ce dernier est un sous-code de la langue roumaine de l'entre-deux-guerres. L'une des conclusions de l'article est la nécessité d'inclure les sens spéciaux des noms en question dans le dictionnaire trésor.

Romanian meteorological scientific and popular terminology of the atmospheric phenomena

Abstract

The *Introduction* (Cristina FLORESCU) specifies the object of study: a contrasting/comparative linguistic analysis of the Romanian scientific and popular (considered in its dialectal meaning as well as in its larger sense) meteorological terminology. Therefore, the research comprises different diastatic levels (the literary language and the folk language), the diatopic distribution of the terms in Romanian (the Daco-Romanian dialect), the diachronic perspective being always taken into consideration. The author presents the theoretical viewpoints regarding the issue of folk vs. scientific terminology and specifies the uses of the terms *lexical field*, *special language*, *style*, *pragmatics*, *socio-linguistics*, *internal terminology/external terminology*, *paradigm*.

After establishing the distinctive features of the meteorological terminology in a general (and historical) classification of terminologies, the group of terms that denominate only the atmospheric phenomena (states, processes, etc.) is delimited. The author underlines the archaic nature of the central nucleus of this lexical group, in which the contact points between Ts¹⁶⁷ and Tp have a central and continuous character.

Subsequently, the stages of research and the structure of the volume are presented. The manner in which the DFA was drafted¹⁶⁸ is briefly presented, as it constitutes the database of the linguistic analysis comprised in the studies that form the first part of the volume. The criteria for the selection of the terms are correlated to the linguistic and meteorological bibliography of the volume, including the source texts (extensively filed) and other works consulted for specific purposes. The meteorologist's perspective on the subject sometimes differs from that of the common speaker, and our studies present, where the situation requires it, this difference which is also reflected in the lexicological substance of the elements under analysis. A more specific discussion is undertaken especially in the lexical field of *radiations*, for

¹⁶⁷ Ts refers to the Romanian *terminologie științifică* translated into English as “scientific terminology” and Tp refers to the Romanian *terminologie populară* translated into English as “popular terminology”.

¹⁶⁸ DFA refers to *Dicționarul fenomenelor atmosferice* “Dictionary of Atmospheric Phenomena”.

instance, for lexemes such as *lumină* ‘light’, *căldură* ‘heat’, *arșiță* ‘parching heat’, *rază* ‘ray’ etc., and in that of *deposits*: *zăpădă* ‘snow’, *polei* ‘glaze’, *chiciură* ‘rime’, *rouă* ‘dew’.

After reviewing the previous research on meteorological terminology, focusing on the lexico-semantic field of the atmospheric phenomena, it became clear that this area had never been studied from a linguistic perspective up to this volume, all the previous studies approaching the subject only collaterally or in passing, while being interested mostly in the analysis of the language used in meteorological forecasts – otherwise eliminated from the present study, because this analysis belonged to the language of mass-media, and thus was positioned *between (neither/nor)* the scientific terminology and the common speech. Subsequently, the criteria of delimitation of the lexico-semantic fields a) *winds, movements of the air currents*, b) *precipitations*, c) *deposits*, d) *light and sound phenomena*, e) *radiations*, was presented, and the overlapping points are rendered and analysed.

The main contributions of the research (resulting from the Tp/Ts contrast, given by the lexical group as such and analysed for the first time in the field of Romanian linguistics and not only) are: a) to identify the first attestations; b) to comprise, for the Ts, the lexico-grammatical class of the verb and of the adjective (completely neglected in the meteorological works); c) to recover many words and dialectal meanings; d) to recover the old Ts lexemes; e) to identify some etymologies for the Ts and Tp terms, as well as for the majority of the scientific phrases.

The study *Nebulosities* (Cristina CĂRĂBUȘ) analyses the semantic, grammatical and etymological terminology related to cloudiness in Romanian, in the scientific language (meteorological), on the one hand, and in the popular (common) language, on the other. For this analysis, the author has used general Romanian dictionaries, specialized dictionaries, Romanian language atlases and works of meteorology (books and university courses).

The terminology of cloudiness comprises, in particular, the prototypal element *nor* ‘cloud’, with its lexical family (*noros*, *înnora*, *noreală*, *noreață*, *noriște*, etc.), the typology of clouds including families, genera, species, varieties, additional features and annex clouds, phrases containing the noun *nor* (e.g. *banc de nori* ‘cloud bank’, *baza norilor* ‘cloud base’, *nori frontali* ‘frontal clouds’), the adjective *noros* ‘cloudy’ (*pâclă noroasă* ‘cloudy haze’, *sector noros* ‘cloudy sector’) and phrases that refer to the dark aspects of the sky (*cer acoperit* ‘overcast sky’, *cer foarte înnorat* ‘very cloudy sky’, *cer noros* ‘cloudy sky’, *cer puțin noros* ‘slightly clouded sky’, *cer senin* ‘clear sky’).

From a grammatical point of view, most of the terms are nouns and only a few of them are adjectives or verbs. There is a category of nouns without gender (*Altostratus*, *Fibratus*, *Pannus*).

Etymologically speaking, this terminology includes in particular elements borrowed either from French or from scholar Latin (more than 70%). The remaining words have either a Latin etymology, or an unknown etymology, a probable etymology, they are loans from other languages or they were formed in Romanian.

The synonymy is reduced especially in the popular language.

Three specialized phrases (*atlas de nori*, *clasificarea norilor*, *densitatea optică a norului*), some words derived from the term *nor* ‘cloud’ (*noricel*, *norișor*, *noruț*, *nouraș*, *nourel*, *nouref*) and regional

variations (*norel*, *nuâraș*, *nuoraș*, *nuoruț*) were removed from DFA. The names of the used for indicating the instruments dark cloud and ceiling of clouds were also eliminated from the dictionary.

The chapter devoted to the study of the linguistic category of “winds, currents and air movements (VDC)” (Alina BURSUC-PRICOP) is composed of five chapters: 1. *Putting the VDC lexical group in the general forecast of meteorological terminology*, 2. *The situation of previous analyses of the VDC*, 3. *The general description of the subject of the VDC*, 4. *The proper analysis of the VDC – Ts structure and Tp structure*, 5. *Conclusions*. The first chapter introduces the subject and the general particularities of the scientific and popular terminology of the VDC. The subject is the terminology of winds and wind systems, their components and characteristics. Among the general particularities of the scientific terminology the author mentions: loans, a syntagmatic richness, and the importance of successive advances of the meteorological research in understanding the wind. In the second chapter the author reviews selectively the previous linguistic analyses of the category of the VDC in the Romanian and Romance languages. The most relevant Romanian studies (Sala 1987, Boerescu 2011) analyse some paradigms of the lexical subgroup of wind names. From the Romance space, the Gallo-Roman designations are summarized, together with a number of older titles, but also with the latest ones on the Romance regional winds. The third chapter underlines the importance of the meteorological perspective for a realistic understanding of the formation and manifestation of the wind, and the trend to introduce specialised information in the general dictionaries. The author highlights the phrases in Ts and the considerable amount of verbs in Tp, indicating the DFA solutions to the accepted uses in Ts/Tp of certain terms, and the terms designating complex phenomena where the wind is dominant. The fourth chapter, dedicated to the analysis of the VDC terms, consists of two parts, corresponding to the two components, scientific and popular, structured according to the classical levels of the language. The scientific terminology consists generally of loans, it is well represented on the syntagmatic level, and it has generally a multiple etymology. The popular terminology contains many regional names for the local winds, etymologies present in the process of derivation.

The lexico-semantic field of the *precipitations* (Cristina FLORESCU) is structured in five lexical groups/subfields: 1) atmospheric elements “in the shape of drops of water of variable diameters” (prototypal example: *ploaie*); 2) “masses of water droplets in suspension in the atmosphere, resulting in a reduced horizontal visibility” (prototyp example: *ceață*); 3) hydrometeors under the shape of (*flakes of*) snow (prototyp example: *ninsoare*); 4) hydrometeors made of “small spheres or fragments of ice of variable diameters” (prototyp example: *grindină*); 5) “hydrometeorological phenomena represented by the simultaneous fall of snowflakes and water drops” (prototyp example: *lapoviță*).

The study investigates the generic term for this category, namely the noun *precipitație* ‘precipitation’. The series of dictionary definitions are considered to represent a variant of the scientific

style, the explanatory focus falling on the complex lexicographical technique of the DA¹⁶⁹ and DLR.

There is no previous linguistic literature focused on the group of *precipitations*. In the case of the Romanian language, there are few studies that tackle specific lexical and etymological issues connected to a number of lexemes such as (*aversă de*) *ploaie* ‘rain shower’, *fulg* ‘snowflake’, *smidă* ‘hail’. The analyses for the Romance languages specifically target various lexical elements, in various types of linguistic investigations, but never focus on the lexical group of precipitations in its entirety. As a result, we conclude that, on a linguistic level, the present research has no predecessors.

As far as the meteorological literature is concerned, there are hundreds of dictionaries (printed or on-line), textbooks, monographs and websites dedicated to the terminology of precipitations.

The lexemes of each lexical field are enumerated while also explaining the selection criteria for the characteristic elements. The semantic delineation of the lexical subfield pertaining to this category implies a difficult Ts – Tp correlation, when the dialectal lexemes are clearly dominant, the diatopy imposing semantic overlappings which, though rarely having a counterpart in the scientific meteorological terminology, must be notionally delineated according to the scientific data.

The five subfields are investigated in turn, as our interest lies in: the relationship Tp – Ts (the specific Tp and Ts elements, or the complex elements Tp + Ts), the diachronic evolutions and the distribution (dialectal-scientific, contemporary-old, etc.) of all the terms dissociated according to the dominant semantic features: intensity, duration, dimension, process of formation, particular traits. The author underlines relevant aspects of such lexemes as: *hidrometeor* ‘hydrometeor’, *ploaie torențială* ‘pouring rain’, *bură* ‘drizzle’, *fulg* ‘snowflake’, *spicuî* ‘snowing with big snowflakes mixed with rare drops of rain’, *ninsoare* ‘snow’, *grindină* ‘hail’ and *măzărice* ‘sleet’. The focus falls on the special overlapping area between the lexical field of *precipitations* and that of *depositions*, or between those of *fog* and of *clouds*. The author analyses the combinations of words (around 250 phrases, expressions, collocations, stable combinations of words – there are no compounds) and the grammatical structure of each lexico-semantic group.

The etymological dominants are classified according to their origin. The lexico-semantic field of *precipitations* reflects, through the etymological structure of its terms, almost every possibility of formation of Romanian lexemes: inherited words from Old Slavonic, Serbian, Bulgarian, Ukrainian, Hungarian, and very many derivatives.

The general characteristic of the analysed lexical group is given by the great number of verbs and derivatives by suffixation.

Meteorological terms that designate the deposits in the Romanian language (Elena TAMBA) represent a small lexical category (approximately 130 lexemes – about 10% of the volume of DFA

¹⁶⁹ DA and DLR refer to the old and new series of the Dictionary of the Romanian Language issued by the Romanian Academy.

articles), but raising interesting problems both from a meteorological and from a linguistic point of view. It is a class which, although known by the common speaker that uses the names of various meteorological phenomena for deposits (*brumă* ‘hoar-frost’, *chiciură* ‘rime’, *rouă* ‘dew’, *polei* ‘glazed frost’, etc.), is not generally accepted by meteorologists as being part of the atmospheric conditions group. Due to the fact that most of the times the sediments represent a result of precipitations (according to the definition itself), overlapping areas naturally appear regarding the allocation of some terms to [+deposit] or to [+precipitation], but also to other atmospheric phenomena.

The deposits can be sub-classified according to the surface on which they occur, which demonstrates the necessity of shading the definition of this concept, because the deposits can be: on the surface of the ground or on the objects that stay on it, according to the existing definitions (*brumă* ‘hoar-frost’, *chiciură* ‘rime’, *rouă* ‘dew’, *polei* ‘glazed frost’, *țurțur* ‘icicles’, *zăpadă* ‘snow’, etc.); but also on the objects in the air (*givraj* ‘icing’) or on the water (*gheață* ‘ice’, etc.), issues that have not been taken into consideration yet. The deposits can also be sub-classified in: a) actual deposits (*brumă* ‘hoar-frost’, *polei* ‘glazed frost’, etc.); b) accumulations (*avalanșă* ‘avalanche’); c) processes (*a bruma* ‘to rime’, *a rouă* ‘to freeze’, etc.).

The terms of this class are grouped in several large lexical-semantic sub-fields, characterized by the concentration around a single basic term (*chiciură* ‘rime’, *zăpadă* ‘snow’, *troian* ‘snowdrift’, etc.), with more or less rich synonymic series.

In terms of lexical-grammatical framing, most of the lexemes of this class are feminine nouns, completed by very few verbs. Most of them are independent words, but for the central words many collocations also appear. Regarding their etymology, most of the lexemes are derived with suffixes in the common and popular language, and in the scientific area the majority of them are neologisms.

Although for this lexical class there are important differences between the perspectives of meteorologists and of the common speaker, the author believes that the lexical group of terms that designate the deposits in Romanian is well shaped, both linguistically and meteorologically, which justifies its presence in this research.

The study on *The luminous, sound, electric and electro-luminescent phenomena* (Cristina CĂRĂBUȘ) presents some lexical, grammatical and etymological aspects of luminous phenomena, sound phenomena, electro-luminescent and electrical phenomena. The lexical field of luminous phenomena has the prototypal element *curcubeu* ‘rainbow’ and includes in particular scientific terms which are part of special phrases (*arc anticrepuscular* ‘anticrepuscular arch’, *aură secundară* ‘afterglow’, *parantelii extraordinare* ‘extraordinary paranthelia’, *vizibilitate verticală* ‘vertical visibility’, etc.). In the second lexical field, the sound phenomena, the prototypal element is *tunet* ‘thunder’ and it is dominated by popular terminology. The last field includes the prototypal element *fulger* ‘lightning’ and it is represented by popular (30 terms) and also by scientific terminology (22 terms), many of the terms helping to develop specific phrases (*auroră boreală* ‘aurora borealis’, *descărcare de retur* ‘return stroke’, *fulger difuz* ‘sheet lighting’, *mică perturbație aurorală* ‘auroral substorm’). Some terms are found in both terminologies (Tp and Ts): *coroană* ‘corona’, *curcubeu*, *descărcare* ‘discharge’, *trăsnet* ‘lightningstroke’,

tunet.

Etymologically speaking, the loans dominate (70%) especially the Ts phrases in the lexical field of luminous and electrical phenomena. In the lexical group of acoustic phenomena the words formed on Romanian territory are prevalent, because the popular terminology is dominant. Some words have an unknown etymology, a probable etymology, a popular etymology or they are inherited.

There are a lot of scientific phrases (111) as well as popular phrases (21). The synonymic series of the word *curcubeu* 'rainbow' is interesting, as it consists of terms (*cordău, gurgumeu*) and phrases (*arc în cer, brâul babii, cununa cerului*). The synonymic series are dominant on the popular level, whereas in scientific terminology they are identified only on the syntagmatic level.

Special attention was paid to words and phrases in the meteorological language removed from the DFA, but included in the study: *arcuri supranumerare, aurorele sub formă de panglici sau draperii galben-verzui, coloană luminoasă* 'sun pillar', *ecou* 'echo', *licăritul stelelor* 'scintillation', *scânteierea stelelor, sunet* 'noise', *tremurătură, tremurul obiectelor* 'shimmer'.

The study *Radiations* (Laura MANEA) focuses on the lexical-semantic field of the atmospheric phenomena that denote radiations on two levels: the scientific terminology level (Ts) and the popular terminology level (Tp). The following issues were taken into consideration: scientific terms related to the propagation of radiation, light or heat: *absorbție* 'absorption', *difuziune* 'diffusion', *reflexie* 'reflexion', *refracție* 'refraction', *undă* 'wave', and also collocations or the more or less stable junctions of words: *efect de seră* 'greenhouse effect', *flux de căldură* 'heat flux', *flux luminos* 'light flux', *flux radiativ* 'radiation flux', *intensitatea luminii* 'light intensity', *energie radiantă* 'radiant energy', *extincția radiației în atmosferă* 'extinction of radiation in the atmosphere', *reflecție difuză* 'diffused reflexion', *refracție atmosferică* 'atmospheric refraction', *transfer radiativ de căldură* 'radiative heat transfer', *strat protector de ozon* 'ozone protective layer', etc.; notions related to the diffused, reflected, absorbed etc. light: *crepuscul* 'twilight', *rază* 'ray' (Ts), *lucoare* 'lustre' (Tp); notions that refer to the condition of the atmosphere, of the sky, of the cloudless weather: *a se însenina* 'to brighten up', *înseninare* 'brightening', 'clear', *a se limpezi* 'to clear up', *a se lumina* 'clearing up', 'to brighten', *limpede, limpezire, senin* 'serene' (Ts), respectively: *senin* 'clean', *a curăța* 'to clean up', *a guri, a ticăzui, a tistăli* 'to soar', *răzbunare, răzbuneală* 'vengeance' (Tp); a popular term that denotes the emanation of excessive heat: *căldură excesivă* 'intense heat'; terms that indicate the effects of some radiations that come through the atmosphere or which are related to the heat transfer: *încălzirea aerului* 'air heating', *secetă* 'drought', *temperatura aerului* 'air temperature' (even though it is considered to be a dimension and not an atmospheric phenomenon itself), *uscăciune* 'dryness'. The study is structured on the following comprehensive chapters, trying to cover the research problems: *Introductory word, Object of study, Types of definition for the atmospheric terms that denote radiations, Synonymic series, Taxonomy (scientific terms and popular terms), Morphological classes, Collocations, Expressions, Etymology, Case study (heat), Interdisciplinarity and interferences with other disciplines or with the common language, Superposition with other atmospheric phenomena, Conclusions, Bibliography.*

Dialectal aspects (Florin OLARIU). The research conducted on the popular terminology of the

Abstract

atmospheric phenomena for the *Dictionary of Atmospheric Phenomena* (DFA) implied, aside from a careful selection of the specific meteorological terms from the *Thesaurus Dictionary of the Romanian Language* (DA/DLR), an ample documentation of the dialectal lexis concurrent with our research theme. For the documenting part, the author used both the Romanian linguistic atlases, and the glossaries and dialectal dictionaries of the Romanian language published up to date. Based on our findings of the specific lexis in the afore-mentioned works, the author compiled nine volumes of the national linguistic atlas (ALR SN) and of the regional one (NALR/ALRR, ALM), three dialectal archives (partially: the NALR. *Crișana* and ALRR. *Transilvania*, or entirely, NALR. *Moldova and Bucovina*), and one recent work, representative for the Romanian dialectal lexicography (*The Dictionary of the Southern Daco-Roman Patois* – DGDS). As a result of this ample research phase, the author has created a database of approximately 700 terms, variants of lexical items and syntagmatic structures, and approximately 470 of these were used for the DFA. The contribution of this rich dialectal material present in the current dictionary is doubly important: a) by enriching, through new attestations, the material already present in the *Thesaurus Dictionary of the Romanian Language*, ascertaining in a more detailed manner its diatopic variation; b) by introducing new lexemes, variants and meanings into the Romanian lexicography. This last achievement was possible on account of the research on the dialectal material for the DFA which comprised the most recent publications on the Romanian dialectology and geolinguistics. Due to their publication after the appearance of the DA and DLR volumes, these works were not included in the research conducted for the completion of the two mentioned volumes. Taking these aspects into account, the DFA becomes not only the first Romanian dictionary to analyze comparatively (scientific vs. popular based), and on a large scale, the terminology of a specific lexical field (that of atmospheric phenomena), but also the Romanian lexicographical work with the most up to date research at the dialectal level.

Considerations on the development of meteorology in Romania (Liviu APOSTOL). Taking into account that this material is intended to facilitate, along with other materials, a specific approach to the dictionary, which is a dictionary of correspondences between terms in the popular language and the scientific language, the author aims to make some considerations on the development of meteorology in Romanian, through this specific perspective. Though such a comprehensive journey on an issue so large is not easy to undertake in such a limited space, the author specified, in the beginning, that these considerations are based on a bibliographic incursion rather than on a direct research of the archives. Therefore, the work does not contain new documentation, or new aspects, which are usually known to those who have studied meteorology as well as to those who have been interested in these issues. The basic information used is selected mainly from the several monographs which summarize the main information contained in the meteorological reports. There were added, but to a lesser extent, other works, in particular university courses which, in their turn, appealed to most of the above-mentioned sources. The focus will be on the institutional development, which provided a favourable framework for other components. Also, the large public access, facilitated by the publication of the meteorological data, information and explanations in the written media of the time, was of great importance in that work. Because climatology is not included in the present dictionary of terms, the author made only episodic,

collateral references to this discipline. Also, the focus was on earlier times, mainly the beginnings, a period less known, but important for the contact and influences between these two languages, scientific and popular. Consequently, the author developed a presentation focused almost exclusively on the publications in Romanian, early printed in Cyrillic then in Latin characters for that period of time.

Notes for a history of the meteorological discourse: the "Weather report" in the Romanian media between 1884 and 1916 (Rodica ZAFIU). The weather discourse is present in the Romanian media in the last decades of the nineteenth century as the *weather report*: a type of informative text produced and disseminated by a specialised instance – The Romanian Institute of Meteorology.

Based on a corpus of 60 texts (published between 1884 and 1916), the present article aims at identifying the distinctive features, on a lexical, syntactic and stylistic level, of the first Romanian weather reports. The report, as a type of text, is rather stereotypical and manifests a remarkable stability, which, however, allows for a gradual change: the tables containing meteorological information, with their specialized notations, are replaced by descriptive and narrative texts, more accessible for the readers of a newspaper.

The weather report is a compromise formula between scientific terminology and words pertaining to the common, even dialectal lexicon; the inventory of dialectal elements can illustrate the effort of creating a terminology starting from traditional elements, or a selection required by the communicative status of the media texts. The texts contain a rather limited inventory of words and collocations designating the meteorological phenomena and their spatial and temporal references. A particular semantic field is the one that contains gradation and approximation formulae. The ellipse is replaced by complex syntactic structures, better articulated and more explicit. The lexical borrowings from Romance languages, mainly French, and the preference for a certain synonym because of its Latin origin (for instance *timp* "time" preferred for *vreme* "time") reflect a linguistic ideology that dominated the nineteenth century.

"Meteorologisms": denotation and connotation in Aromanian meteorological terminology (Bardu NISTOR). Raising sheep, in its various forms – transhumant, semi-nomadic, or in small pens near the house –, as one of their main means of earning a living, farming the land, or carting goods to various destinations, most Aromanians have always lived in the middle of nature, thus gaining a wealth of experience on atmospheric phenomena. The terms by which they express it, most of them inherited from Latin, or borrowed from the languages of the people they came into contact with, are frequent in everyday conversation. Aromanian meteorological terminology is rich in nuances, and directly comparable, both formally and semantically, with that from the other dialects of Romanian.

In this study, the author focuses only on some of the most important terms that designate atmospheric phenomena in Aromanian. The main criterion of selection was the presence, in the respective semantemes, of the semes referring to "rainfall", or other similar observable facts. The main source from which the "meteorologisms" discussed here were excerpted is *Dicționarul dialectului aromân general și etimologic* (*General and Etymological Aromanian Dictionary*, compiled by Tache

Abstract

Papahagi. Starting from the *sub voce* glosses of the words chosen from this thesaurus, the author also consulted other sources indicated by the author himself: Per. Papagagi 1905, Per. Papahagi 1909, T. Papahagi 1922 a.s.o., as well as more recent works: Caragiu Marioțeanu DIARO, Saramandu 2007, Atanasov 2002 and others. To the samples thus collected, the author added new linguistic data documented during the investigations he conducted, some time ago, among the Moscopolean Aromanians from the Nisipari village, Constanța County, and the Aromanians from the Grabova village (Albania), respectively. After all the evidence was presented, all the commentaries and all the analyses concluded, the findings of our study suggest that, as far as the denominations of meteorological phenomena are concerned, the dialects of Romanian demonstrate a remarkable unity.

A characteristic of Romanian in the lexical field of temperature (Maria ILIESCU) analyses the scalar axis between CALIDUS and FRIGIDUS to find the Romanian linguistic means to express the notion ‘not really warm, not completely warm/almost warm’, considering that Romanian is the only Romance language which did not preserve the Latin word TIEPIDUS. The disappearance of the word in the entire Eastern Romania is likely to be due to the imprecision of the concept denoted.

Since the Romanian sources were not enough, the author resorted to French as an intermediary language; in French the Latin TIEPIDUS was inherited, taking the form *tiède*. I located all the examples containing the word *tiède*, in the TLFi Dictionary and, by translating them, I indirectly found the means specific to Romanian to express the notion ‘almost warm’. The conceptualization and the different pragmatic contexts of the examples were an element in choosing the various Romanian counterparts of *tiède*; among them, the most important is *călduț* ‘almost warm’, which is much closer to the reference term *cald* that *tiède* is to *chaud*.

The essay *Synchronic and Diachronic Variants in the Romanian Gastronomic Vocabulary* Ps containing the nouns *ploaie* ‘rain’ and *zăpadă* ‘snow’ (Mariana NEȚ) analyses various samples of VPs containing the nouns *ploaie* ‘rain’ and *zăpadă* ‘snow’ in the Romanian gastronomic vocabulary, and inventories their variants and their meanings synchronically and diachronically. On this basis the author devises a few characteristics of the Romanian gastronomic vocabulary, which became a stable subcode of the Romanian language in the inter-war span, and suggests the inclusion of these special meanings of the nouns in question within the thesaurus dictionary of Romanian.

Normele DFA

Cristina FLORESCU, Laura MANEA, Elena TAMBA

§ 1. ABREVIERI

Sistemul de abrevieri corespunde elementelor standard din lexicografia românească:

s. m., s. f., s. n., subst., sg., pl., art.; adj., adv., invar.;

vb., tranz., intrans., refl., prez., ind., pers., impers., absol.;

bg., fr., engl., germ., lat., magh., protorom.[= protoromanul], rom., rus., rut. [ruteanul], săs., sb., tc.,
v. sl., slavon., ucr.;

Ban., Bas.[= Basarabia], Bucov., Criș., Dobr., Maram., Mold., Munt., Olt., Transilv.;

Et. nec. [= etimologie necunoscută], v., cf., p. ext., id., ib.;

h [= harta], pc. [= punctul], p. [= pagina], ID [suprascris = informații dialectale]

loc., expr.;

n. pr., pref., suf.;

O.M.M.

Termenii științifici și terminologia științifică, termenii populari și terminologia populară sunt abreviați pe parcursul cărții și: Ts, Tp.

§ 2. SIMBOLURI¹⁷⁰

Terminologia populară (termeni dialectali, regionali, comuni) (Tp):

Pentru sensuri: **Θ** [theta]

Pentru subsensuri = disocieri ale grupurilor de sintagme sau seme specifice: **⊖**

Terminologia științifică (Ts)

Pentru sensuri: **Ξ** [ksi]

¹⁷⁰ Între cele două simboluri pentru sens/subsens, sintagme există o diferențiere vizibilă, marcată prin dimensiunea fontului – 13 puncte vs. 9 puncte.

Pentru subsensuri = disocieri ale grupurilor de sintagme sau seme specifice: Ξ

Termeni complecși = Tp+Ts sau Ts+Tp (în funcție de circulația termenului):

Pentru sensuri: $\Theta \Xi$ sau $\Xi \Theta$

Pentru subsensuri: $\Theta \Xi$ sau $\Xi \Theta$

§ 3. CUVÂNTUL TITLU

1. Este redat cu majuscule, bold.

2. Se indică accentul.

Ex.: **BĂRBIÉR**

Notă

Nu se indică accentul pentru:

- a) termenii Ts neadaptați limbii române
- b) termenii Tp al căror accent nu a fost identificat la nivel dialectal.

3. Se redă: forma nearticulată, singular (pentru substantiv și adjectiv) și forma la infinitiv (a verbului).

a. Orice excepție de la aceste forme standard este semnalată prin mărci lexicografice specifice.

4. Categoria gramaticală, prescurtată standard, se introduce după cuvântul titlu.

a. Dacă genul substantivului nu poate fi identificat, apare prescurtarea: „subst.” (când e cazul, cu indicațiile specifice standard: „invar.”, „pl.” etc.).

Ex.: PERLUCÍDUS (Pe) subst. Ξ

5. Numărul sensului Ts sau Tp (urmat de punct și redat cu bold) este indicat **după** însemnele diastratice: Θ sau Ξ .

Ex.:

IZALOBÁR, -Ă adj., s. f. Ξ 1. Adj. Care are aceeași variație a presiunii atmosferice într-un interval dat (cf. CIULACHE 2003, p. 124)...

ÎMBURÁ vb. I. Θ 1. R ef l. A se învălui în ceață. [1825] LB⁶. Cf. DA, MDA....

§ 4. ÎMBINĂRI DE CUVINTE

1. Locuțiunile, expresiile, sintagmele, construcțiile și îmbinările mai puțin stabile de cuvinte **sunt lucrate sub cuvântul titlul** care reprezintă centrul lexical al acestora, sub fiecare sens.

2. În cadrul unui sens: locuțiunile, expresiile, sintagmele, construcțiile și îmbinările mai puțin stabile de cuvinte sunt indicate în ordinea alfabetică a primului termen al structurii, prin bold + italic, primind definiția după semnul « = ».

3. Îmbinările de cuvinte, specifice Ts, în număr foarte mare în multe cazuri, reprezintă structuri lexicales de grade diferite de coeziune, „îmbinări de cuvinte mai mult sau mai puțin stabile”. Pentru că nu s-a putut întotdeauna stabili cu exactitate gradul de coeziune lingvistică a structurii lexicales, am cuprins în mod formal, prin convenție lexicografică, în formula „(În sintagma)” sau „(În sintagmele)” atât

sintagmele structurate ca atare, cât și îmbinările mai puțin stabile de cuvinte.

Ex. :

NOR s. m. **ΘΞ** (Mai ales la pl.) Masă (delimitată) de vapori, picături de apă sau cristale de gheață, care se află în suspensie în aer, cu un rol important în formarea precipitațiilor; (Ban.) oblăcei. ... **Ξ** (În sintagmele) **Banc de nori** = formațiune noroasă cu aspect de strat, orizontal ori slab înclinat, având contururi laterale clare (CIULACHE 2003, p. 22). ... **Conținut de apă al norilor** = cantitate de apă în stare lichidă sau solidă conținută într-o unitate de volum din masa norului. (ȚÎȘTEA 1965, p. 65). Cf. CIULACHE 2003, p. 56. **Descărcare electrică între nori** v. descărcare. **Descărcare în nor** v. descărcare. **Descărcare sol-nor** v. descărcare. **Dezvoltarea verticală a norului** = distanță verticală dintre baza și vârful norului (id. ib. p. 67). ... [C.C.]

Notă

Sintagmele Ts sunt tratate în DFA diferit de toate celelalte dicționare meteorologice publicate ori on-line care introduc sintagmele Ts sub formă de cuvânt titlu.

§ 5. DISTINCȚIILE DIASTRATICE

1. Se marchează pentru fiecare unitate lexicală caracterul Tp sau Ts, prin simbolurile specifice: **Θ** **Ξ** sau **Θ Ξ**, în ordinea circulației diacronice a sensurilor, subsensurilor, sintagmelor.

Ex.:

RAFĂLĂ s. f. **ΘΞ** Dezlănțuire bruscă, violentă (și scurtă) de vânt, de ploaie sau de ninsoare (cf. DLR). [1875] *Sub crâncena rafală Munți de spumă dau năvală Peste podul răsturnat.* ALECSANDRI, P. II, 143; ... Cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., ȚÎȘTEA 1965, p. 160, DEX², CIULACHE 2003, p. 193, DEXI, MDA. **Ξ** (În sintagma) **Vânt în rafale** v. vânt t.
– Pl.: *rafale*. – Din fr. *rafale*. [E.T., L.M.]

INTEMPERIE s. f. **ΞΘ** (Mai ales la pl.) Stare a atmosferei în care elementele meteorologice (vântul, precipitațiile etc.) au valori anormale (cf. LTR III, 277); vreme rea (cu ploaie, viscol, vânt etc.). [1868] *Copiii înlă goi... ca să se întărească și să se deprindă cu intemperiiile.* I. IONESCU, M. 201; *Intemperii...* [este] *tempu reu.* LM; *Reclamă să între imediat în casă, neputând sta cu mobila d-sale expusă la intemperii.* CARAGIALE, O. I, 190; ... *Pentru aplicarea prezentelor norme metodologice, termenii și expresiile de mai jos semnifică, după cum urmează: a) adăpost meteorologic: mijloc tehnic de protecție a senzorilor împotriva radiațiilor solare, intemperiiilor, depunerilor de gheață.* NORME 2000. Cf. ȘĂINEANU, RESMERIȚĂ, D., CADE, DA, SCRIBAN, D., LTR, MDA, DEXI, MDN³.
– Pl.: *intemperii*. – Din fr. *intempérie*, lat. *intempéries*, -em (DA). [A.B., L.M.]

2. Nu sunt marcate elementele lexicale livrești cu circulație (relativ) restrânsă, adesea elemente enciclopedice, care nu aparțin nici Tp, nici Ts, lipsa semnului marcator reprezentând, în sine, indicația diastratică necesară, uneori subliniată de o paranteză de circulație:

Ex.

TEMPÊSTĂ s. f. (Italianism învechit) Furtună (**1**) (DLR). [1829-1870] *Și apa și tempesta și grindina cea rece în ochi pe Franci izbește.* HELIADE, O. I, 335; *Fruntea lui deodată se încreți ca undele oceanului agitate de tempești.* FILIMON, O. I, 339; *Aici de alaltăieri e o vreme îngrozitoare: grindină, tempești, frig și-ntuner.* CARAGIALE, O. VII, 39. Cf. STAMATI, D., COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., SCRIBAN, D., DL, DN², D. ARH. REG., MDA.

– Pl.: *tempeste*. – Și: **timpêstă** (ARISTIA, PLUT.) s. f. – Din it. **tempesta** (DLR). [A.B.]

ACVILÓN s. n. sg. Vânt de nord; crivăț (**1**). [1703] DELR. *Din văi cu turbăciune aquilonul se ridică, Și... frunza-ngălbenită l-ai copacilor trunchi pică.* NEGRUZZI, S. II, 15. Cf. POEN. – AAR. – HILL., V. I., COSTINESCU,

DA, DM, DN³, DEX², MDA, NDU.

– Și: (învechit) **acuilón** (DELR), **aquilón** s. n. sg. – Din it. **aquilone**, lat. **aquilo**, **-onem**, fr. **aquilon** (DELR). [C.F.]

§ 6. DEFINIȚIA

1. Este alcătuită în funcție de apartenența cuvântului la Tp sau Ts: elementele explicative sunt redate în registru popular pentru sensurile Tp și în registru științific pentru Ts (cu păstrarea rigorilor de transparență a exprimării specializate).

2. Orice preluare completă sau fragmentară dintr-o sursă este indicată prin redarea sursei (siglate) între paranteze rotunde.

Notă

Când nu apare indicată nicio sursă, înseamnă că formularea definiției aparține autorului (autorilor) articolului.

3. Este preferată definiția analitică.

4. Sinonimia este indicată prin corelația cu termenul de bază. Acesta va cuprinde, după definiția sa analitică, toată seria sinonimică redată după semnul « ; », într-o a doua parte a definiției.

a. Sinonimele parțiale sunt introduse în ultima secvență a definiției, după «.» și «V.» fiind redate prin caractere spațiate.

Ex.:

FULG s. m. **☉** (Mai ales la pl.; adesea în sintagmele **fulg de zăpadă** sau **fulg de omăt** ori **fulg de nea**, **fulg de ninsoare**) Mici cristale de gheață de culoare albă, cu formă diferită, care se formează în atmosferă și compun zăpada (cf. MDA); flotac (1), foloștină (1), (estul Olt.) brabete de zăpadă (v. zăpadă 2), (Mold., vestul Criș) fir, (vestul Transilv.) flacă, (nordul Dobr., Olt., Criș.) flo, (sud-vestul Transilv., Ban.) flușture, (Maram., Transilv., Ban., Criș.) fluture, (Maram., Bucov.) obiele (v. obială), (estul Transilv.) pilinguță. V. lospă, lospeț, lostopană, țârțar (2). ... [E.T.]

CITATELE

1. Fiecare secvență lexicografică, sens, subsens sau sintagmă (expresie, locuțiune, construcție) este exemplificată de:

a) maximum trei citate din texte din bibliografia DFA (cf. *infra*) despărțite între ele prin « ; », șirul lor fiind încheiat prin « . »;

b) maximum zece dicționare;

c) sursele dialectale sunt redate *in extenso*.

d) există frecvente situații când nu a putut fi dat numărul maxim de citări: lexeme Ts sau Tp a căror circulație în surse este limitată.

Notă

Excepțiile depind de sistemul de alcătuire a definiției care, dacă este complexă (din mai multe părți ori precedată de o paranteză care se referă la mai mult realități care determină sensul termenului), va trebui exemplificată de un număr proporțional de citări din texte și de dicționare.

2. Citatele din texte sunt selectate în ordine cronologică, urmărindu-se următoarelor criterii:

a) să indice prima atestare (acolo unde poate fi identificată) cu anul dat între paranteze pătrate, înaintea sursei;

b) să oglindească perioadele succesive de dezvoltare a limbii române (de exemplu, perioada modernă și cea contemporană, acolo unde cuvântul circulă încă din limba română veche).

3. Șirul dicționarilor este introdus prin « Cf. », după seria citatelor exemplificatoare, și se încheie prin « . ».

Ex.

CĂLDUȚ, -Ă adj. **Θ** (Despre fenomene atmosferice sau atmosferă) Care face, aduce, provoacă etc. o căldură blândă, plăcută; căldicel, (sud-vestul Transilv.) călin. [1903] TDRG. *Toți merii grădinilor erau înfloriți și adia dintr-acolo pe un vânt călduț o mireasmă dulce.* SADOVEANU, N. F. 38; *Se porniseră vânturi călduțe de la miazăzi.* AGÎRBICEANU, S. 313. Cf. DA, CDDE, DL, DM, DEX, NDU, DEXI.

– Pl.: *călduți*, -e. – **Cald** + suf. -uț (DA). [E.T., C.F.]

MISTRĂL s. n. **Ξ** Vânt catabatic rece și uscat caracteristic țărmurilor de nord-vest ale Mării Mediterane (cu precădere în golful Lyon), în situațiile sinoptice cu presiune ridicată pe continent și presiune mică deasupra bazinului mediteraneeen de vest (CIULACHE 2003, p. 145). [1896] *Mistral... vent tare ce suflă în Provența.* ȘĂINEANU; *Canalizat de-a lungul văii Rhônului, mistralul capătă o viteză considerabilă, producând mari stricăciuni.* LTR VII, 370; *Mistralul este un vânt orografic descendent, rece care bate primăvara și iarna dinspre Masivul Central Francez.* MĂHĂRA 2001, p. 220. Cf. ȘĂINEANU, CADE, SCRIBAN, D., LTR, DER, ȚÎȘTEA 1965, p. 128, DLR, MDA.

– Din fr. **mistral** (DLR). [A.B.]

§ 7. CORPUL ARTICOLULUI

1. Un articol cuprinde taxinomizarea lexicografică caracteristică: sens, subsens și/sau sintagmă (expresie, locuțiune, construcție), fiecare (sub)categorie fiind individualizată prin: categorie gramaticală – dacă nu avem aceeași categorie semnalată după cuvântul titlu; circulație (diacronică, diastratică, diatopică); definiție; citate din texte; dicționare exemplificatoare.

2. Se poate izola o subsecvență lexicală fără a fi definită, numai pe baza unor determinări semnificative indicând caracteristici lexico-gramaticale specifice cuvântului determinat: adjectivări, adverbializări, gruparea unor determinanți semnificativi etc.

Ex.:

ALIZÉU s. n. **Ξ** (Mai ales la pl.) Vânt stabil care suflă spre zona calmului ecuatorial, fiind orientat, în emisfera nordică, dinspre nord-est spre sud-vest și, în emisfera sudică, dinspre sud-est spre nord-vest; (rar) moșoi, (învechit) alizat, pasat. [1839] VALIAN, V. ap. DELR. *Aceste vânturi, care bat de la tropice spre ecuator se numesc alizee..., adecă vânturi uniforme.* MEHEDIȚI, G. F. 43; *Acești curenți, numiți alizee, suferă și ei acțiunea lui Coriolis, căpătând o direcție NE-SV în emisfera nordică și SE-NV, în cea sudică.* CIOVICĂ 1970, p. 40; *Alizeele constituie cel mai constant și mai extins sistem de vânturi de pe Terra.* APOSTOL 2000, p. 96. Cf. POEN. – AAR. – HILL., V. I., TDRG, DA, ENC. AGR., SCRIBAN, D., DL, DER, DEX², MDA, NDU. **Ξ** (Adjectival) *Vânturi alizee.* DL. Cf. DA. **Ξ** (La pl., în sintagmele) *Alizeele marilor înălțimi* = vânturi care suflă din sectorul estic, deasupra contraalizeelor, la înălțimi de peste 20 km (ȚÎȘTEA 1965, p. 17). *Curentul superior al alizeelor* v. curent. *Front de alizee* v. front. *Inversiune de alizee* v. inversiune. *Talvegul alizeelor de est* v. talveg. *Unda alizeelor de est* v. undă. *Zona alizeelor* = zonă latitudinală de acțiune a alizeelor (de nord-est în emisfera nordică și sud-est în emisfera sudică) cuprinsă între Ecuator și latitudinile de 30-35° nord și sud, în funcție de sezon (CIULACHE 2003, p. 261).

– Pl.: *alizee*. – Din fr. **alizé** (DELR). [C.C., C.F.]

CĂLDICÉL, -EĂ adj. **Θ** (Despre fenomene atmosferice sau atmosferă) Călduț. [1900] BARCIANU. ^aMai

Normele DFA

amintim... vântul căldicel de la răsărit, sorețul. PĂCALĂ, M. R. 12; *Vânt căldicel.* dl. Cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DA, DM, DEX, NDU, DEXI. (Adverbial) *Soarele bătea căldicel pe prispă.* VLAHUȚĂ, O. A. III, 179. Cf. DL.

– Pl.: *căldiceii, -cele.* – **Cald** + suf. *-icel, -icea* (DEX). [E.T.]

3. Atunci când este indicată zona dialectală pentru secvențele Tp, ea este totdeauna specificată, evitându-se indicațiile prea generale sau relative de tipul: „regional”, „Prin Munt.”.

4. Specificarea zonelor dialectale, când acestea sunt mai multe, se dă în ordinea deplasării acelor de ceasornic, începând cu „Maram.”, urmând: „Transilv.”, „Mold.”, „Bucov.”, „Bas.”, „Dobr.”, „Munt.”, „Olt.”, „Ban.”, „Criș.”.

Ex.:

BUJĂLĂ s. f.^{ID} **Θ** (Estul Maram., nordul Transilv., Bucov.) Arșiță. Cf. ALR – SN V h 1 502 pc. 219, 260, 362, ALR – T V ms. [1563], NALR – MB V ms. [1563].

– Și: (estul Maram.) **bruǵălă** (ALR – SN V h 1 502 pc. 362) s. f. – Cf. v. sl. *бужать* (cf. VASMER). [C.F.]

DESFERECA vb. I. Intrans. impers.^{ID} **Θ** (Sudul Mold., Dobr., Munt., sudul Olt.) A se dezgheța. ^a*Feurar, cică ferecă și desferecă.* NALR – MB V ms. [1546] pc. 617; ^a*Făurar ferecă și dăsferecă, adică îngheață și dăjgheață.* ALR – MD IV h 506 pc. 785; cf. ib. pc. 698, 709, 720, 740, 755. ^a*Făurar: ferecă și desferecă, se moinează că vine 1 martie.* NALR – O II MN 272 [1546] pc. 961, cf. DGDS.

– Prez. ins. pers. 3: *desfereacă.* – Pref. *des-* + **fereca** (DLR). [E.T.]

NĂDUȘEĂLĂ s. f. **Θ** (Transilv., nordul Mold., nordul Dobr., centrul și estul Munt., nordul Olt., Ban., Criș.) Arșiță. [1686–1691] *Vara nădușăli nu sânt ca aicea la noi, ci călduri cuvioase..., cum este la noi la mai.* M. COSTIN, O. 270; cf. A V 18, ALR SN V h 1 502, NALR – MB V ms. [1563]^{ID}, ALR – MD IV h 516 pc. 795, 843, 873, 878, 879, 883^{ID}, NALR – O II h 310 pc. 915, 917, 923, 963^{ID}, NALR – B III h 514^{ID}. Cf. CADE, DLR, MDA, NDU, DGS.

– Și: (Transilv., Criș.) **năduhălă** (CABA, SĂL. 91, ALR SN h V 1 502 pc. 279, 284, 325) s. f. – **Năduși** + suf. *-eală.* – **Năduhălă**: prin apropiere de *năduh* (DLR). [L.M.]

§ 8. INDICAȚIILE GRAMATICALE ȘI LEXICOLOGICE ale ultimului paragraf

1. Sunt introduse prin semnul grafic specific: „–”.

2. Pentru substantiv și adjectiv se indică forma de plural atunci când aceasta este atestată. Dacă există în Tp sau/și Ts mai multe forme, ele sunt indicate ca atare cu specificarea categoriei gramaticale.

3. Pentru verb este indicată forma de indicativ prezent persoana 1, atunci când verbul se dezvoltă pe coordonate gramaticale care conțin această persoană. Dacă există în Tp sau/și Ts mai multe forme, ele sunt indicate ca atare, dându-se, când e cazul, indicațiile de circulație.

4. Variantele lexicale ale cuvântului titlu sunt redată indicându-se sursa (dacă forma respectivă nu apare în citate) și categoria gramaticală (dacă este diferită de cea a cuvântului titlu).

5. Variantele lexicale sunt redată cu bold și este indicat accentul lor (când este cunoscut).

Ex.

DIFUZIÚNE s. f. **Ξ**

– Pl.: *difuziuni.* – Și: **difúzie** s. f.

FLOTÁC s. m., s. n. **Θ**

– Pl.: *flotaci* s. m. și *flotace* s. n. – Și: (vestul Maram.) **floátec** s. m., **flotág** (LM, MDA), **flotóg** (CIORĂNESCU, D. ET. 3434), (Olt.) **flotóc** (CDDE, CIORĂNESCU, D. ET. 3434, MDA) s. n.

§ 9. INDICAȚIILE ETIMOLOGICE

1. Indicațiile etimologice urmează după seria indicațiilor gramaticale și lexicologice, introduse prin semnul grafic specific: „–”.

2. Etimologia este indicată diferențiat după cum elementul lexical avut în vedere aparține sau Tp sau Ts .

3. Când are loc o suprapunere etimologică Tp+Ts, etimologie unică, elementele etimologice diferențiatore funcționează la nivel sintagmatic (cf. *infra*).

4. Orice etimologie este indentificată în funcție de sursele adecvate, citate ca atare, între paranteze rotunde, după formularea etimologiei.

5. Etimologia acceptată ca certă de autorii DFA este dată prin indicarea simplă a etimonului redat cu bold și introdus, după semnul „–”, prin:

= „Lat.” element clasic pentru a indica lexemele considerate ca moștenite din latină;

= „Protorom.” element novativ pentru a indica lexemele moștenite din protoromană (latina orală caracterizând o perioadă convențional precizată din evoluția limbii latine), conform proiectului DÉRom.

= „Din ” pentru elementele care au intrat în limba română ulterior etapei protoromane; includem aici atât elemente vechi (slave, slavone, maghiare, turcice etc.), cât și neologisme de origine franceză, engleză, germană etc.

= Formațiile pe terenul limbii române sunt redată direct, prin însumarea (semnul „+”) elementelor de compunere sau derivare.

6. Etimologia incertă, probabilă, prezentată neunanim în literatura de specialitate, este indicată prin relativizantul respectiv: totdeauna autorul DFA va opta pentru o soluție, argumentând (prin citarea surselor) în notă atât propria opțiune, cât și alte ipoteze.

7. Etimologia necunoscută se indică fie prin notația „Et. nec.”, fie prin sugerarea unor posibile legături cu unele lexeme introduse (prin redare grafică spațiată) după „Cf.”.

Notă

a. Etimologia unor sensuri atmosferice, specializate Tp, sensuri evolute, **probabil**, pe terenul limbii române, cuprinse tradițional în structura unor lexeme cu etimologie cunoscută, este diferențiată de etimologia lexemului aparținător prin redare grafică specifică.

Ex.

PĂSĂT subst. ♂ (Estul Transilv., Criș.; cu sens colectiv) Măzărice. [1886] *Din cer pică un feliu de păsă* în două cu ploaie și se prefăce în polei. CONTEMPORANUL, V1, 144; cf. ALR SN III h 797 pc. 228, 574, ALR – T V ms. [1613], pc. 284, 316^{1D}. Cf. VAIDA, DLR, MDA.

– Cf. lat. pinsatum (DLR). [L.M.]

b. Atunci când verificările în areal romanic indică evoluția aproape **sigură** a acestor sensuri pe terenul limbii române, atunci în etimologia lexemului se specifică acest lucru:

Ex.:

FLUTURE s. m.^{1D} ♂ (Maram., Transilv., Ban., Criș.; în sintagmele *fluture de zăpadă* sau *fluture de omăt* ori *fluture de nea*) Fulg (MDA). [1926-1931] *Fluture de nea*. CADE. Cf. ALR SN III h. 798. Cf. MDA, DEXI.

– Pl.: *fluturi*. – Evoluție lexicală pe teren românesc (< lat. *fluttulus, MDA). [E.T., C.F.]

CAZÁC s. m. **Θ** (Transilv., Mold.) Vânt care bate dinspre est; vânt de la cazac (v. vânt); cf. c r i v ă ț . [1885] H X, 407. *Vântul de la Cazac sau Cazacul va fi cel de la răsărit*. PAMFILE, VĂZD. 55; cf. ALR I 1231 pc. 412, ȘIO. Cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, DA, NDU, DEXI.

– Evoluție semantică pe teren româneasc (< rus. **kazak**, DA). [E.T., A.B.]

8. Pentru cuvintele aparținând Tp sau elementelor livrești și/sau enciclopedice, sursele sunt:

- a. dicționarele limbii române (general, tezaur sau etimologic);
- b. orice lucrare recentă care tratează respectiva problemă, oferind o soluție etimologică.

9. Pentru cuvintele aparținând Ts, sursele sunt:

- a. dicționarele limbii române, acolo unde avem atestări în acest sens;
- b. dicționare generale, tezaur sau etimologice ale limbii sursă, mai ales franceză și engleză, indicate prin „Cf.” urmat de termenul etimologic redat spațiat spre a fi diferențiat de dicționarele unelte lingvistice ale limbii române;
- c. surse on-line, în limba din care a avut loc împrumutul, surse de autoritate în domeniul meteorologiei.

10. Pentru sintagmele aparținând Ts, foarte numeroase, etimologia este adăugată într-o notă specifică, semnalată prin indicele „ * ” adăugat la umărul drept al termenului care indică etimologia generală a cuvântului titlu căruia respectivele sintagme îi sunt subsumate.

Ex.:

BÁNDĂ s. f. **Ξ** (În sintagmele) *Bandă de oxigen* = regiune din spectrul electromagnetic în care oxigenul exercită o puternică absorbție a radiațiilor ultraviolete cu lungimi de undă cuprinse între 0,13 și 0,17 μ (maximul fiind centrat pe valoarea de 0,15 μ) sau a celor cu valori mai mici de 0,1 μ, jucând un rol deosebit de important în transferul radiației solare în atmosfera terestră și, respectiv, în formarea ionosferei (CIULACHE 2003, p. 23). *Bandă de vapori de apă* = benzi întinse în spectrul solar datorate absorbției luminii solare de către vaporii de apă conținuți în atmosfera terestră (ȚIȘTEA 1965, p. 34). *Fulger în bandă* v. fulger.

– Pl.: *benzi*. – Din fr. **bande** (DELR)*. [E.T.]

[Nota *] *Bandă de oxigen* – cf. fr. *bande d'oxygene*, engl. *oxygen band* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). *Bandă de vapori de apă* – cf. fr. *bande de la vapeur d'eau*, engl. *water vapour bands* (VILLENEUVE, p. 51).

Notă

- a. Sunt date numai acele etimologii care pot fi identificate și atestate în surse; sursele sunt totdeauna indicate între paranteze rotunde.
- b. Se face o diferențiere strictă între etimonul unei sintagme (calcul lexical direct) și sintagma echivalentă din limba sursă, mai mult sau mai puțin asemănătoare lexical cu sintagma românească.

§ 10. NOTELE

Dicționarul conține trei categorii de note.

1. Note generale care pot fi introduse oriunde în corpul articolului. Numerotarea lor se face în mod

curent, prin cifre arabe la umărul drept al elementului comentat /completat.

Ex.:

ACVILÓN s. n. sg.¹⁴ Vânt de nord; crivăţ (1). [1703] DELR. *Din vâi cu turbăciune aquilonul se ridică, Şi... frunza-ngălbenită l-ai copacilor trunchi pică.* NEGRUZZI, S. II, 15. Cf. POEN. – AAR. – HILL., V. I., COSTINESCU, DA, DM, DN³, DEX², MDA, NDU.

– Şi: (învechit) **acuilón** (DELR), **aquilón** s. n. sg. – Din it. **aquione**, lat. **aquilo**, -onem, fr. **aquilon** (DELR). [C.F.]

[Nota 14] Acest neologism nu aparţine limbajului de specialitate modern şi contemporan. Cîrculă relativ periferic în limba română literară de la începutul perioadei de modernizare, în limbajul poetic al epocii. A fost preluat de dicţionarele generale de limbă contemporane, începând cu DM, probabil şi datorită prestigiului lui Constantin Negruzzi.

2. Note etimologice ale sintagmelor – Ts redade prin „* ” (cf. *supra* § 9.10).

Ex.:

ACREŢIE s. f. ☒ ...

– Cf. fr. *accrétion*, engl. *accretion*¹. [L.M.]

¹ În DN³, D. ENC., DEXI cuvîntul este considerat ca provenind numai din franceză, sensurile lucrate în aceste dicţionare fiind, pe de o parte, din astronomie (DN³, D. ENC.), pe de alta, din tehnică şi geomorfologie (DEXI).

3. Notăţii dialectologice redade totdeauna prin sigla „ID” (=„informaţii dialectale”) aşezată la umărul drept al secvenţei lexicografice (definiţie, cuvînt titlu, sursă - citat, atlas) care este redată (redactată, completată sau exemplificată prin surse dialectologice) prin contribuţia specialistului dialectolog, prin fişarea de către acesta a materialelor dialectale: hărţi, material necartografiat, manuscrisul unor atlase etc.

Ex.:

HÁLĂ¹ s. f. ☉ (Sudul Munt., Olt., vestul Ban.)^{ID} Vânt puternic însoţit adesea de grindină; furtună puternică, vijelie, uragan (cf. DA). ... [A.B.]

ÎMBUNGENEÁLĂ s. f.^{ID} ☉ (Centrul Olt.) Ceaţă. Cf. DGDS, NALR – O II MN 276, [1605] pc. 955. ... [L.M.]

LÁPOVIŢĂ s. f. ☉ 3.^{ID} (Vestul şi estul Mold., estul Munt., Ban.) Măzărice. Cf. ALR SN III h 797 pc. 537, 723, NALR – MB V ms. [1613], NALR – B III h 530 pc. 39, 55, 80, 89, 90. ... [A.B.]

§ 11. SEMNĂTURA

1. Este redată prin iniţialele autorului redactor al unui articol, între paranteze pătrate.
2. Este introdusă la sfîrşitul tuturor articolelor DFA.
3. Nu apare la simplele semnalări ale variantelor sau în cazul acelor articole Ts care însumează numai trimiteri ale unor sintagme la alte articole.
4. Dacă există doi autori ai aceluiaşi articol, se indică ambele nume.

5. Fiecare notă poartă semnătura autorului ei, cu excepția acelor note care aparțin autorului articolului care cuprinde nota.

§ 12. SURSE SIGLATE

1. Bibliografia cuprinsă în DLR: este preluată cu siglele din acest dicționar tezaur și introdusă în Bibliografia DFA.

2. Lucrări românești de meteorologie tipărite sau on-line: siglele conțin numele (primului) autor, anul apariției lucrării și indicarea semnului de pagină („p.”) pentru disocierea de bibliografia DLR și pentru o mai exactă identificare a termenilor în dicționarele de meteorologie.

Ex.:

ȚÎȘTEA 1965, p. 43, MĂHĂRA 2001, p. 200

3. Lucrări în limbi străine de meteorologie tipărite sau on line:

Ex.:

VILLENEUVE, p. 18, TP (= *Terminum plus*)

Lumina aerului – cf. fr. *lumière de l'air*, engl. *air light* (VILLENEUVE, p. 248).

Aversă de ninsoare – cf. fr. *averse de neige*, engl. *snow flurry* (VILLENEUVE, p. 45).

Conținut de apă al norilor – cf. engl. *water content of the clouds* (TP).

Ploaie de noroi – cf. fr. *pluie de boue* (TP).

4. Dicționare etimologice (în afara celor de sub 1)

Siglele sunt preluate din DÉRom.

Ex:

Birrer/Reinhardt/Chambon 2013-2014 in DÉRom 1 s. v. /'brum-a/ I. [C.F.]

Dicționarele etimologice tratează ca element semantic de referință sensul adjectival. Cf. și DÉRom s. v. */'kald-u/ cf. Nomenclature. [C.F.]

Georgescu 2014 in DÉRom 1 s. v. */'lumen/ II. 2. [C.F.]

Ex:

BĂTĂIE s. f. ☉ Mod de manifestare, de funcționare, de desfășurare a unor fenomene atmosferice; suflare a vântului, cădere a ploii, dogorire a căldurii etc. ...

Normele DFA

– Pl.: *bătăi*. – Cf. *bate*¹ (DELR). [C.F.]

[Nota 1] *Bătaie* 'luptă' este moștenit din lat. *batulia* care nu cuprinde (cf. REW, Ernout-Meillet, TLL s. v.) sensul corespunzător fenomenelor atmosferice. Se poate admite o dezvoltare pe teren românesc. Este posibilă evoluția la nivel protoroman (cf. DÉRom).

5. În comentariile din notele DFA pot apărea surse punctuale, neintroduse în bibliografie și nesiglate.

Ex.:

International Meteorological Vocabulary

Notă:

Siglele de sub 1-3 sunt redactate cu Small Caps.

Dicționarul fenomenelor atmosferice
(DFA)

A

ABLĂȚIE s. f. v. **ablațiune**.

ABLAȚIUNE s. f. **Ξ** 1. Ansamblu al fenomenelor de sublimare, evaporare, topire, eroziune etc. care determină îndepărtarea gheții sau a zăpezii de pe suprafața unei calote glaciare sau a unui ghețar (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 9, CIULACHE 2003, p. 1). **Ξ** Cantitate de gheață sau de zăpadă pierdută de un ghețar sau de o altă masă de gheață ori de zăpadă prin fenomenele de sublimare, topire și evaporare (cf. CIULACHE 2003, p. 1). Cf. NDN.

2. Reducere a echivalentului de apă a stratului de zăpadă prin procesele de topire și de evaporare sau prin acțiunea vântului și a avalanșelor (CIULACHE 2003, p. 1). Cf. D. ENC.

– Pl.: *ablațiuni*. – Și: **ablăție** s. f. – Din fr. **ablation** (DELR), lat. **ablatio**, -onis (MDA). [L.M.]

ABOREĂLĂ s. f. v. **abureală**.

ABSORBȚIE s. f. **Ξ** (În sintagmele) *Absorbția radiației* (sau *absorbție a radiației*) = fenomen de reținere de către vaporii de apă, bioxidul de carbon, ozonul, oxigenul, picăturile de apă, cristalele de gheață, particulele de impurificare etc. a unei părți din energia radiantă care străbate atmosfera și transformarea ei în energie calorică, mecanică, chimică sau electrică (cf. CIULACHE 2003, p. 1). *Energia potențială și cea internă a maselor de aer apar..., în primul rând, datorită schimbului caloric turbulent și radiativ între suprafața subiacentă, ce se încălzește prin absorbția radiației solare, și atmosferă*. DONEAUD 1966, p. 90; *Vaporii de apă produc cea mai intensă absorbție a radiației terestre*. MĂHĂRA 2001, p. 91. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 9, D. ENC., CIULACHE 2003, p. 1. **Absorbție aurorală** = fenomen de absorbție a undelor radio în timpul producerii aurorelor polare, care determină absența ecourilor ionosferice (cf. CIULACHE 2003, p. 1). **Absorbție globală** = fenomen de reținere a radiațiilor, care are loc indiferent de lungimile de undă ale acestora (cf. id. ib.). **Absorbție selectivă** = fenomen de reținere diferențiată a radiațiilor (1), în funcție de structura, de numărul moleculelor și al particulelor din atmosferă, precum și de lungimile de undă ale radiațiilor (1) (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 9). *Absorbția selectivă a vaporilor de apă și a dioxidului de carbon asupra radiațiilor infraroșii difuzate de Pământ duce la accentuarea „fenomenului de seră a atmosferei” și la încălzirea aerului atmosferic*. MĂHĂRA 2001, p. 78; *Culorile crepusculare... sunt datorate refracției, dispersiei și absorbției selective a razelor solare în atmosferă*. MIHĂILĂ 2010, p. 296. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 9, CIULACHE 2003, p. 1. **Spectru de absorbție** v. **spectru**.

– Pl.: *absorbții*. – Din fr. **absorption**, lat. **absorptio**, -onem (DELR), germ. **Absorption** (NDU)*. [L.M.]

* **Absorbție aurorală** – cf. fr. *absorption aurorale*, engl. *auroral absorption* (*International Meteorological Vocabulary* în TP).

ABURÁ vb. I v. **aburi**.

ABUREÁLĂ s. f. **☉** Adiere. [1825] DELR¹⁷¹. *O ușoară abureală de vânt... nu ne dădea nici un pic de răcoare*. IBRĂILEANU, A. 117; *Când vântul suflă foarte încet... avem abureală*. ȘEZ. V, 140. Cf. DA, RESMERIȚĂ, D., DL, MDA, NDU, DELR.

– Pl.: *abureli*. – Și: **aboreală** (LB) s. f. – **Aburi** + suf. *-eală* (DELR). [C.F.]

ABURÉL s. m. sg. **☉** Vântuleț. [1683] DOSOFTEI, ap. HEM 103. *Deosebitele vânturi se chiamă: crivăț, austru, vârtej, furtună și aburel, când este prea mic*. ap. HEM 10¹⁷²; *Pe când „abureală” e mai abstract, exprimând mai mult „adierea vântului”, „aburel” e concret, însemnând „vântuleț”*. DA. Cf. HEM, DL, MDA. **☉** (Învechit; în sintagma) **Aburel de vânt** = adiere. *Priimiți roaă a Duhului svântu, roă înfocată, roaă nu umădă și cu aburelu de vânt pemintesc*. DOSOFTEI, ap. HEM 103.

– **Abur** + suf. *-el* (DELR). [C.F.]

ABURÍ vb. IV. Intrans. **☉** A adia. [1698] DELR. *Zefirul aburia*. CANTEMIR, IST. 125; *Sub un pom am adormit, Și mi-o fost pomu-nflorit, Și-un vânt cald ce-o aburit*. POMPILIU, B. 45; *Din care parte abură sau bate vântul în ziua de Bobotează, în acea parte se culcă grâul*. MARIAN, S. R. I, 193; *Pe Moldova și pe codri stăteau grămezi mari... de nouri și nici un vânt nu aburea*. SADOVEANU, O. I, 98; cf. ALR SN III h 791 pc. 284, 334, 514, 531, 537, 551, 682^{1D}. Cf. LB, ISER, LM, TDRG, RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D., DL, DEX, MDA, NDU.

– Prez. ind. pers. 3: *aburește*. – Și: (Mold., Olt., Ban.) **aburá** (prez. ind. pers. 3: *ábură*, ALR SN III h 791 pc. 47, 836; *aburează*, ib. pc. 365)^{1D} vb. I. – V. **abur** (DELR). [C.F.]

ACALMÍE s. f. **☉** Liniștire a vântului (care prevestește declanșarea unei furtuni); scădere accentuată a vitezei vântului, uneori până la încetarea (temporară) a acestuia; calm, (Ban.) cet. V. liniște. [1898] ENC. ROM. ^a*Liniștea neclintită a străzii părea... asemeni acalmiei încărcată de panică, din preceasul cicloanelor*. C. PETRESCU, O. P. II, 263; ^a*După acalmii și călduri pripite, năvăliseră în trei rânduri zloate, ninsori și viscole*. SADOVEANU, O. XII, 683; *Frontul rece determină o nouă perioadă de turbulență, după acalmia sectorului cald*. MĂHĂRA 2001, p. 241. Cf. CADE, RESMERIȚĂ, D., ENC. AGR., SCRIBAN, D., DA, LTR, DL, ȚÎȘTEA 1965, p. 9, MDA, CIULACHE 2003, p. 1, NDU, DGS, DELR.

– Pl.: *acalmii*. – Din fr. **accalmie** (DELR). [L.M., C.F.]

ACREȚÍE s. f. **☉** Proces de creștere a particulelor de precipitare prin coliziunea și fuzionarea unei particule înghețate (cristal de gheață sau fulg de zăpadă) cu o picătură suprarăcită de apă care îngheață

Absorbție selectivă – cf. fr. *absorption sélective*, engl. *selective absorption* (VILLENEUVE, p. 16).

¹⁷¹ Am identificat anul primei atestări în LB.

¹⁷² HEM indică o sursă din Dobrogea.

instantaneu în timpul impactului (CIULACHE 2003, p. 2). **Ξ** (În sintagma) *Acreție de gheață* = proces de formare a stratului de gheață pe părțile expuse precipitațiilor care îngheață (ploaie, burniță) sau picăturilor suprarăcite ale unor suprafețe solide (CIULACHE 2003, p. 2).

– Cf. fr. *accrétion*, engl. *accretion*¹⁷³. [L.M.]

ACUILÓN s. n. sg. v. **acvilon**.

ACUMULĂRE s. f. **Ξ** (În opoziție cu *ablațiune*) Alimentare a ghețarilor și a stratului permanent de zăpadă cu noi cantități de apă în stare solidă (CIULACHE 2003, p. 3).

– Pl.: *acumulări*. – V. **acumula** (MDA). [L.M.]

ACVILÓN s. n. sg.¹⁷⁴ Vânt de nord; crivăț (1). [1703] DELR. *Din văi cu turbăciune aquilonul se ridică, Și... frunza-ngălbenită l-ai copacilor trunchi pică*. NEGRUZZI, S. II, 15. Cf. POEN. – AAR. – HILL., V. I., COSTINESCU, DA, DM, DN³, DEX², MDA, NDU.

– Și: (învechit) **acuilón** (DELR), **aquilón** s. n. sg. – Din it. **aquilone**, lat. **aquilo**, -onem, fr. **aquilon** (DELR)¹⁷⁵. [C.F.]

ADIÁ vb. I. Intrans **Θ** (Despre vânt și manifestări ale acestuia) A sufla cu intensitate redusă; a aburi; (Criș.) a aera; (Bucov., Mold.) a aligni, (estul Olt.) a bura², (estul Transilv.) a holbori, a lăbăgtătui, (Mold.) a oleri. [1650] ANON. CAR². *Un vânt ușure începe să adie*. BARONZI, I. C. V, 103/10; *Era răcoare, căci adia un vânticel parcă plin de stropi de apă*. CAMIL PETRESCU, O. II, 173; *Soarele se stânga în pâclele vinete ale munților îndepărtați; o boare răcoroasă începu să adie*. SADOVEANU, O. I, 16; *Când adie vântul se toarnă semințele pe o mușama*. AGROTEHNICA, II, 22; *Șeade Tănislav culcat, Trei zile de când e beat, În tavanul caicului, Unde vântul adia, Barba lui că o vâslea*. PĂSCULESCU, L. P. 244; cf. ALR SN III h 791^{1D}. Cf. PONTBRIANT, D., TDRG, DA, RESMERIȚĂ, D., M. D. ENC., DEX, MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *adíe*, (estul Mold.) *adiéște* (ALR SN III h 791 pc. 414, 520)^{1D}. – Lat. ***aduliare** (< *adulare* „a se gudura”) (DELR)¹⁷⁶. [C.F.]

ADIABÁTIC, -Ă adj. (În sintagmele) *Atmosferă adiabatică* v. atmosferă. *Ceață adiabatică* v. ceață. *Proces adiabatic* v. proces. *Răcire adiabatică* v. răcire.

¹⁷³ În DN³, D. ENC., DEXI cuvântul este considerat ca provenind numai din franceză, sensurile lucrate în aceste dicționare fiind, pe de o parte, din astronomie (DN³, D. ENC.), pe de alta, din tehnică și geomorfologie (DEXI).

¹⁷⁴ Acest neologism nu aparține limbajului de specialitate modern și contemporan. Circulă relativ periferic în limba română literară de la începutul perioadei de modernizare, în limbajul poetic al epocii. A fost preluat de dicționarele generale de limbă contemporane, începând cu DM, probabil și datorită prestigiului lui Constantin Negruzzi.

¹⁷⁵ În franceză termenul este de origine latină: *aquilo*, -onis, v. TLFi s. v.; conform aceluiași dicționar, termenul circulă în limbajul poetic francez. Îl întâlnim, totuși, în VILLENEUVE, p. 36, înregistrat ca termen meteorologic.

¹⁷⁶ Autorii DELR consideră această ipoteză probabilă.

ADIĂRE s. f. v. **adiere**.

ADIÉRE s. f. ☉ (Cu determinări care desemnează tipul de vânt) Manifestare a vântului care adie; abureală, aură, boare (1); (învechit) aburel de vânt (v. aburel); (Mold.) oloreală, olorit. [1839] ^aNiște râuri trecea prin câmpul cel roditor și pe malurile lor se înălța trei arbori mari, a cărora frunză se legăna de adierea vântului munților. HELIADE, L. B. III, 16/17; *Această zăpadă... se topește acum sub adierea încropită a zefirului primăvărat*. ODOBESCU, S. II, 125; *Nicio frunză nu se mișcă din loc, ba nici măcar nu se clătină ca de o adiere de vânt barim*. ISPIRESCU, L. 238; *Niciun zgomot, nicio mișcare, nicio adiere de vânt nu se simte*. VLAHUȚĂ, O. A. II, 125. Cf. TDRG, DA, RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D., DL, MDA, DGS. ☿ (Învechit) *Noi am presupus aerul liniștit și am văzut că singura putere a evaporațiunii produce adieri de vânt*. MARIN, F. 489. ☿ (Astăzi, explicativ) *Efectele produse de vânt: adierea se simte pe obraji, frunzele tremură. Girueta se pune în mișcare*. MIHĂILĂ 2010, p. 230; *Caracteristica vântului: adiere*. id. ib. ☉ P. gener. Vânt care adie; abureală; aură, boare (1). ^aIeri timpul era coperit și blând. Cea mai ușoară adiere nu mișca frunzele. NEGRUZZI, S. I, 99; ^aSuflarea și șoapta frunzelor, ușor cletinate de o lină adiere. ODOBESCU, S. I, 381; ^aBunăvoința zeului vânturilor... umfla pânzele catargului cu o adiere potrivită. SADOVEANU, O. XII, 56; ^aO adiere lină purta miresmele parcurilor apropiate. VINEA, L. I, 213. Cf. PONTBRIANT, D., TDRG, DA, ENC. AGR., SCRIBAN, D., DEX, MDA, DELR.

– Pl.: *adieri*. – Și: **adiăre** (PONTBRIANT, D.) s. f. – V. **adia** (DA). [C.F., L.M.]

ADIETÓR, -OÁRE adj. ☉ (Despre vânt și diverse forme de manifestare a acestuia) Care adie. [1907] DELR. Cf. DA, MDA.

– Pl.: *adietori, -oare*. – **Adia** + suf. *-tor* (MDA). [C.F.]

ADVÉCȚIE s. f. ☿ Transport (orizontal) al maselor de aer și al diferitelor lor proprietăți (căldură, densitate etc.) (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 12, CIULACHE 2003, p. 4). [1949] *Advecție... orice mișcare de aer cu direcția mai mult sau mai puțin orizontală*. LTR I, 47; *Atmosfera se încălzește prin mai multe procese: schimbările de fază ale apei, radiație terestră, radiație solară directă, turbulență, convecție, advecție, și conductibilitate calorică moleculară*. APOSTOL 2000, p. 31; *Advecția este mișcarea orizontală a aerului*. MĂHĂRA 2001, p. 121. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 12, CIULACHE 2003, p. 4, DEX², MDA. ☿ (În sintagmele) **Advecția presiunii** = deplasare a valorilor presiunii atmosferice într-o anumită direcție (de exemplu de-a lungul izohipselor¹⁷⁷) cu o anumită viteză (ȚÎȘTEA 1965, p. 12). **Advecție ageostrofică** = advecție produsă de componenta ageostrofică a vântului (CIULACHE 2003, p. 4). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 12. **Advecție caldă** = creștere locală a temperaturii datorită advecției aerului (id. ib.). **Advecție geostrofică** = advecție produsă de componenta geostrofică a vântului (CIULACHE 2003, p. 4). **Advecție rece** = scădere locală a

¹⁷⁷ *Izohipsă* = linie care unește punctele cu valori egale ale înălțimii geometrice sau geopotențiale pe o suprafață izobarică (CIULACHE 2003, p. 125). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 112. [A.B.]

temperaturii datorită advecției aerului (ȚÎȘTEA 1965, p. 12). **Advecție termică** = încălzire sau răcire locală a atmosferei, determinată de advecția aerului, de deplasarea izotermelor în câmpul curenților de aer și care poate fi pozitivă (caldă) sau negativă (rece) (id. ib.). *O atmosferă barotropă este acea atmosferă în care suprafețele izotermice și izobarice coincid, adică în care nu se produc advecții termice în lungul liniilor de curent.* DONEAUD 1966, p. 146. **Advecție turbulentă** = transfer al proprietăților specifice unei mase de aer prin intermediul turbioanelor de turbulență (CIULACHE 2003, p. 4); transport turbulent (v. transport). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 13. **Ceață de advecție** v. ceață. **Inversiune (termică) de advecție** v. inversiune. **Oraș de advecție** v. oraș.

– Pl.: *advecții*. – Din fr. **advection** (DELR)*. [E.T.]

ĂER s. n. ☉ Înveliș gazos în jurul Pământului care întreține viața; atmosferă, văzduh. [cca 1400] DELR. *Din patru aceastea stihii se-au făcut văzuta aceasta lume: den foc, den aer, den apă, den pământ* (a. 1683). ap. GCR I, 260/15; ^a*Fără aer nici vitele pot trăi, nici plântele crește.* FILIPESCU, D. I, 1; ^a*Cu fața scăldată în aerul acela îmbătător de primăvară..., tânărul Vârlan se simțea ca renăscut.* BUJOR, S. 167; ^a*Aerul avea o limpezime de izvor.* SADOVEANU, N. F. 26. Cf. CADE, SCRIBAN, D., DL, DEI, MDA, NDU. ☼ (În sintagma) **Aer curat** = aer pur. [1830] ^a*Acolo este aerul foarte curat și hrănitor. Curățenia și puterea aerului pricinuește o împlinire de tinerețe și de vârtute.* CĂPĂȚINEANU, M. 13/8; ^a*Clima României este potrivită și priită; aerul curat și sănătos, dar spre munți este mai rece decât la câmpii.* GENILIE, P. 15; ^a*Spitalul veneric pentru bărbați, [este] așezat la 1784 într-o mănăstire ce fusesă a călugărilor capuțini, pe un loc bun, cu aer curat.* CUCIURAN, D. 67/3.

☼ Amestec fizic de gaze care formează atmosfera Pământului, vital pentru vietățile aerobe, având densitatea de 1,293 kg/m³ și cuprinzând componenți permanenți (azot: 78,09%, oxigen: 20,95%, argon: 0,93%, dioxid de carbon: 0,03%, kripton: 1,0 x 10⁻⁴, xenon: 0,8 x 10⁻⁵, neon: 1,8 x 10⁻³, heliu: 5,24 x 10⁻⁴, ozon: 1,0 x 10⁻⁶, iod: 3,5 x 10⁻⁹, radon: 6,0 x 10⁻⁸, hidrogen: 5,0 x 10⁻⁵), componenți variabili (vapori de apă și praf conținând substanțe minerale, cărbune, polen, microorganisme), componenți accidentali cu caracter local (hidrogen sulfurat și amoniac în locurile în care putrezesc resturi organice, monoxid de carbon și dioxid de sulf în zonele puternic industrializate etc.) (CIULACHE 2003, p. 4). [1835] ^a*Acesta este aerul 800 de ori mai ușor decât apa, compus din gaz oxigen, azot și acid carbonic.* GENILIE, G. 107; ^a*Liniștea și mișcarea ce stăpânesc una după alta în atmosferă ne arată cât de mobil este aerul, și ce putere trebuie să aibă când este animat de o vitesă mare.* MARIN, F. 115; *Isaac Newton a demonstrat că aerul este compresibil și are greutate.* APOSTOL 2000, p. 7; *Aerul... în fiecare moment se va caracteriza pe lângă temperatură, densitate, greutate și prin umiditate.* MIHĂILĂ 2010, p. 127. Cf. CADE, SCRIBAN, D., DL,

* **Advecție ageostrofică** – cf. fr. *advection agéostrophique*, engl. *ageostrophic advection* (VILLENEUVE, p. 19). **Advecție caldă** – cf. engl. *warm advection* (TP, CANWARN). **Advecție geostrofică** – cf. fr. *advection géostrophique*, engl. *geostrophic advection* (VILLENEUVE, p. 19). **Advecție rece** – cf. fr. *advection froide*, engl. *cold advection* (TP). **Advecție termică** – cf. fr. *advection thermique*, engl. *thermal advection* (ib.). **Advecție turbulentă** – cf. fr. *advection turbulente* (VILLENEUVE, p. 19).

ȚÎȘTEA 1965, p. 13, D. ENC., DEI, MDA, CIULACHE 2003, p. 4, NDU, DEXI. ☒ (În sintagmele) **Aer antarctic** = masă de aer originară din Antarctica (ȚÎȘTEA 1965, p. 13). *Între aerul polar și cel arctic sau antarctic se află frontul arctic, respectiv frontul antarctic.* APOSTOL 2000, p. 65; *Deasupra ghețurilor Antarcticii se formează aerul antarctic.* MĂHĂRA 2001, p. 227. **Aer arctic** = masă de aer originară din regiunile arctice (ȚÎȘTEA 1965, p. 13). *Aerul arctic... se formează în anticiclonele din Oceanul Înghețat.* APOSTOL 2000, p. 63; *Primăvara... apar invazii de aer... arctic, care duc la scăderea temperaturii și la apariția înghețurilor târzii de primăvară.* MĂHĂRA 2001, p. 129; *Se deosebesc două feluri de transformări ale maselor de aer: transformarea aerului arctic în cel polar și a celui polar în tropical și invers, iar a doua, transformarea masei de aer maritim în una continentală și invers.* id. ib. p. 229. **Aer arctic continental** (sau **continental arctic**) = masă de aer rece formată în bazinul Arctic, la nord și nord-est de Europa, în mările Barents și Kara, și care pătrunde în Europa prin estul Insulelor Svalbard, nordul Rusiei sau peste Scandinavia. *După S.P. Hromov, la latitudinile mijlocii, în Europa, putem întâlni următoarele mase de aer: aerul arctic continental, pătruns în Europa prin Marea Barents sau prin Marea Kara.* DONEAUD 1966, p. 98; *Aerul continental arctic... este extrem de rece, uscat, produce nori cumuliformi, fără ca din ei să cadă precipitații.* APOSTOL 2000, p. 63; *Aerul arctic continental... iarna dă cele mai scăzute valori termice (-45° C). Umezeala absolută este redusă, cea relativă ridicată, iar atunci când solul este acoperit cu zăpadă lipsesc sursele de praf, ceea ce-i conferă o mare transparență... Nebulozitatea este redusă, precipitațiile puține, iar iarna, uneori, apare ceața.* MĂHĂRA 2001, p. 227. **Aer arctic maritim** (sau **maritim arctic**) = masă de aer formată la nord-vest de Europa, deasupra Groenlandei, care se umezește și se încălzește puțin la traversarea Mării Norvegiei. *După S.P. Hromov, la latitudinile mijlocii, în Europa, putem întâlni următoarele mase de aer:... aerul arctic maritim, intrat prin regiunea Groenlanda-Spitzberg, prin Marea Nordului și Scandinavia.* DONEAUD 1966, p. 98; *Aerul maritim arctic... vara produce vreme rece și închisă, cu ploi reci, iar, în munți, zăpezi.* APOSTOL 2000, p. 63; *Axele polare normale ce străbat Europa, pleacă de pe frontul arctic, din Groenlanda, Marea Norvegiei sau Marea Barents și aduc deasupra Europei, aer maritim arctic.* id. ib. p. 76; *Aerul arctic maritim... pătrunde până în Europa centrală și de sud-est, unde este instabil, determinând pe teritoriul României ninsori târzii de primăvară și timpurii de toamnă, iar vara produce ploi reci în zonele joase și ninsori în zona de munte.* MĂHĂRA 2001, p. 227. **Aer cald** = masă de aer în mișcare a cărei temperatură este mai ridicată decât cea a suprafeței subiacente și (sau) decât cea a maselor de aer învecinate, în care stratificarea este stabilă, predominând, mai ales în stratul inferior, produse de condensare ca: ceața, norii Stratus și Stratocumulus cu plafon redus (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 13). *Deoarece înălțimea coloanei de aer rece crește spre interiorul masei reci și aerul rece este mai greu (mai dens) decât aerul cald, presiunea atmosferică crește de la front spre masa rece.* DONEAUD 1966, p. 107; *Vara și primăvara, ceața de litoral se produce deasupra mărilor, în apropierea țărmurilor, în cazurile în care aerul cald de deasupra continentelor se deplasează deasupra mărilor.* APOSTOL 2000, p. 56; *Aerul cald din zona intertropicală generează curenți convectivi ascendenți, puternici.* MĂHĂRA 2001, p. 45; *Când panta frontului rece este mai puțin abruptă în spatele liniei acestuia, aerul cald alunecă ascendent, dând naștere norilor Nimbostratus, Altostratus și Cirrostratus, dispuși în ordine inversă decât la frontul cald.* MIHĂILĂ 2010, p. 164. **Aer cețos** = fenomen hidrometeorologic care constă în opacizarea aerului din cauza prezenței

unor picături fine de apă în suspensie, ce reduc vizibilitatea orizontală între 1 și 10 km (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 13, CIULACHE 2003, p. 4). *Aerosolii naturali sunt constituiți din particule de apă, lichidă sau solidă, în suspensie, constituind norii, ceața, aerul cețos, sau în combinație cu particulele solide provenite de pe suprafața terestră, pâcla.* APOSTOL 2000, p. 11; *Hidrometeorii sunt de mai multe feluri, în funcție de constituția lor genetică și anume: hidrometeorii constituiți din suspensii de particule în atmosfera liberă: ceața, aerul cețos și ceața înghețată;... hidrometeorii sub forma unei căderi de particule (precipitații)..., hidrometeorii constituiți dintr-un depozit sau depunere.* BOGDAN 2006, p. 119; *Aerul cețos precede sau succede ceața și are aspectul unui vâl cenușiu puțin dens, care atenuează culorile peisajului și prin care norii de deasupra se văd ca printr-o sticlă murdară.* MIHĂILĂ 2010, p. 256. **Aer continental** = masă de aer care se formează deasupra unor întinse suprafețe terestre, devenind mai uscată (cf. CIULACHE 2003, p. 4). *Aerul continental... se dezvoltă deasupra uscaturilor continentale și se caracterizează printr-un grad mare de uscăciune.* MĂHĂRA 2001, p. 226; *Vara, transformarea aerului maritim în aer continental este însoțită de creșterea temperaturii.* id. ib. p. 229. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 13, CIULACHE 2003, p. 4. **Aer continental polar** (sau **polar continental**) = masă de aer care se formează iarna în Europa răsăriteană și în Asia, uneori în Peninsula Scandinavă. *După S.P. Hromov, la latitudinile mijlocii, în Europa, putem întâlni următoarele mase de aer:... aerul polar continental, format în anticilonii continentali: în toată Europa de est și în URSS în jumătatea rece a anului, în Groenlanda și în Noua Zemlie, în jumătatea caldă a anului.* DONEAUD 1966, p. 98; *În aerul continental polar... se formează cețuri frecvente și nori de tipul Stratus.* id. ib. p. 103; *În cursul iernii, crivățul aduce cu sine aer continental polar, format în anticiclonul siberian, ceea ce impune vremii un aspect geros.* CIOVICĂ 1970, p. 42; *Aerul continental polar... produce vreme foarte rece, minime absolute de temperatură, precipitațiile sunt reduse sau lipsesc.* APOSTOL 2000, p. 63. **Aer continental tropical** = masă de aer care se formează în Africa de nord și în Arabia, iar, vara, și în Iran, Levant, Anatolia, uneori și în Peninsula Balcanică, sudul Ucrainei și al Rusiei europene. *Aerul continental tropical se caracterizează prin temperaturi foarte mari, o umezeală relativ redusă, o stratificare instabilă și printr-o cantitate mare de impurități.* ȚÎȘTEA 1965, p. 16; *Aerul continental tropical... apare în Europa mai frecvent vara, iarna producându-se doar invazii de scurtă durată.* APOSTOL 2000, p. 65; *Aerul continental tropical... are temperatura ridicată pe grosimi mari, este uscat, opalescent, instabil, produce convecții și ploi mai ales sub formă de aversă.* id. ib. **Aer ecuatorial** = masă de aer care a staționat, timp de mai multe zile, în regiunile din apropierea ecuatorului, dobândind proprietățile specifice unei mase de aer cald (CIULACHE 2003, p. 4). *Aerul ecuatorial... se răspândește departe spre nord la latitudinile subtropicale, mai ales vara, atunci când ecuatorul termic se găsește deplasat către nord.* DONEAUD 1966, p. 104; *Aerul ecuatorial are temperatura echivalentă potențială cea mai ridicată și umezeala specifică cea mai ridicată dintre toate masele de aer.* APOSTOL 2000, p. 65; *Aerul ecuatorial... circulă de la ecuator spre tropice prin intermediul musonilor ecuatoriali, ca urmare a deplasării zonei de minimă presiune la nord și la sud de ecuator, împreună cu ecuatorul termic.* MĂHĂRA 2001, p. 228. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 14, CIULACHE 2003, p. 4. **Aer instabil** (sau, astăzi rar, **labil**) = masă de aer în care predomină o stratificare instabilă, determinată de gradienti termici verticali supraadiabatici până la nivelul de condensare și de gradienti mai mari decât cei umed-adiabatici deasupra acestuia, în aceste condiții fiind favorizate mișcările turbulente și convective ale aerului (cf. ȚÎȘTEA 1965,

p. 14). *Răcirea nocturnă... este mai însemnată în cazul aerului instabil..., întrucât aerul instabil, de obicei mai rece decât suprafața subiacentă, fiind mai sărac în vapori, are o conductibilitate termică mai mare.* DONEAUD 1966, p. 220. **Aer maritim** = masă de aer care a staționat un timp mai îndelungat deasupra unor suprafețe maritime, dobândind proprietăți specifice (CIULACHE 2003, p. 4). *Ceața de litoral este o ceață de advecție care se produce... iarna..., în situațiile în care peste suprafețele continentale din apropierea litoralelor, în zonele temperate și subpolare, se deplasează aer maritim, umed și mai cald.* APOSTOL 2000, p. 56; *Inversiunile de advecție... apar iarna, cu prilejul invadării uscatului răcit de către aerul maritim mai cald.* MĂHĂRA 2001, p. 139; *Aerul maritim... se formează deasupra bazinelor mărilor și oceanelor și este un aer umed și moderat termic.* id. ib. p. 226. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 14, MIHĂILĂ 2010, p. 165. **Aer maritim polar** (sau **polar maritim**) = masă de aer care se formează, iarna, în Canada, ca aer continental polar, traversând Atlanticul de Nord, iar vara, la latitudini superioare, subarctice, deasupra Atlanticului de Nord. *Aerul maritim polar se formează în anticiclonii staționari din nordul Oceanului Atlantic.* DONEAUD 1966, p. 102; *Aerul maritim polar... iarna... produce încălzire, vreme închisă și precipitații bogate.* APOSTOL 2000, p. 63; *Aerul maritim polar... este originar iarna din Canada, de unde pornește ca un aer continental polar, străbate Atlanticul, se încălzește în zona Gulf-Streamului, se încarcă cu vapori de apă, ajungând în Europa ca aer maritim polar...; generează o vreme mai blândă, cu precipitații (zăpezi) și, uneori, cețuri persistente.* MĂHĂRA 2001, p. 227; *Aerul maritim polar... vara... este răcoros și umed, pătrunde pe continentul încălzit..., dând o vreme răcoroasă, cu precipitații bogate în vestul Europei.* id. ib.; *Ceața adectiv-radiativă ia naștere sub acțiunea conjugată a proceselor adective și radiative, cum se întâmplă iarna, în cazul deplasării aerului arctic sau polar maritim peste uscatul continental, unde continuă să se răcească prin emisie de radiații infraroșii.* CIULACHE 2002, p. 183. **Aer maritim tropical** (sau **tropical maritim**) = masă de aer care se formează deasupra Oceanului Atlantic și Pacific, în regiunea insulelor Azore și în Hawaii, ajungând în Europa peste Marea Mediterană prin intermediul dorsalei mobile a anticiclonei Azorelor¹⁷⁸. *Aerul maritim tropical se caracterizează prin temperaturi relativ ridicate, umezeală mare și o stratificare stabilă în deplasarea lui deasupra regiunilor cu latitudini medii.* ȚÎȘTEA 1965, p. 16; *Aerul maritim tropical... are umezeala ridicată, dar nu produce decât ceață groasă, nori Stratus și burnițe.* APOSTOL 2000, p. 65; *Aerul maritim tropical..., iarna, este un aer cald, relativ stabil, cu condensări numai în straturile inferioare, care dau naștere... norilor Stratus,... cețurilor de advecție și... perioadelor de dezgheț.* MĂHĂRA 2001, p. 228; *Ceața aerului tropical... se dezvoltă mai ales iarna, pe areale de sute de mii de km² și grosimi de 1-2 km, datorită pătrunderii aerului tropical maritim peste suprafețe continentale reci situate la latitudini temperate.* CIULACHE 2002, p. 183. **Aer polar** (sau, rar, **aer temperat**, DONEAUD 1966, p. 119, ieșit din uz, **aer boreal**, ȚÎȘTEA 1965, p. 13) = masă de aer care staționează mai multe zile într-o regiune situată la mari latitudini, devenind foarte rece, în straturile sale inferioare (cf. CIULACHE 2003, p. 4). *Transformarea aerului mai rece într-unul mai cald, ca de exemplu*

¹⁷⁸ Definiție sistematizată de L.A.

transformarea aerului polar în aer tropical sau a aerului arctic în aer polar, se face mai ales în straturile inferioare ale atmosferei, în cuprinsul formațiilor anticiclonice cvasistaționare. DONEAUD 1966, p. 100; Înghețurile advecive sunt determinate de invaziile de aer... polar, a cărei temperatură este sub 1° C și nu depășește această limită nici în cursul zilei. CIOVICĂ 1970, p. 185; Aerul polar... este aerul zonelor temperate,... provine majoritar din aer adus din zonele polare prin intermediul ciclonilor și mai ales de anticiclone de invazie de pe fronturile arctic și antarctic, dar uneori și din transformarea aerului tropical. APOSTOL 2000, p. 63. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 15, CIULACHE 2003, p. 4. **Aer poluat** (sau, astăzi rar, **aer impurificat**, ȚÎȘTEA 1965, p. 14) = aer ce conține alți compuși (particule de praf, fum, microorganisme, gaze) decât cei obișnuiți (CIULACHE 2003, p. 4). **Aer pur** = aer care nu conține alte substanțe gazoase, lichide sau solide decât cele din compoziția sa normală (CIULACHE 2003, p. 5); aer curat. [1857] ^aCând aerul este... curat..., atmosfera absoarbe aproape un quart din căldura razelor solare. MARIN, F. 487; În atmosferă terestră nu există aer lipsit de impurități, aerul pur considerându-se acela care are un procent scăzut de particule în suspensie. ȚÎȘTEA 1965, p. 15; Prin condensarea vaporilor și filtrarea lichidelor și solidelor, rezultă aerul pur și uscat. APOSTOL 2000, p. 9. **Aer rece** = masă de aer care, în deplasarea sa, înlocuiește o masă de aer mai cald, temperatura ei fiind, îndeosebi la început, mai scăzută decât cea a suprafeței subiacente (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 15). *Ecuția echilibrului static... arată că presiunea descrește cu înălțimea, mai repede în aerul rece, care este mai dens.* DONEAUD 1966, p. 71; Aerul rece se încălzește în stratul inferior de la suprafața curentului cald, se instabilizează și devine convectiv, producând ceață la înălțime și nori. APOSTOL 2000, p. 56; În cazul frontului rece, dislocarea violentă spre înălțime a aerului cald de către aerul rece pătruns pe dedesubt, determină apariția norilor Cumulonimbus de mare dezvoltare verticală. MIHĂILĂ 2010, p. 164. **Aer saturat** = aer umed care se găsește în stare de echilibru indiferent față de o suprafață evaporantă plană și pură de apă sau gheață, la temperatură și presiune identice (CIULACHE 2003, p. 5). În cazul aerului saturat, numărul moleculelor care părăsesc suprafața umedă este egal cu numărul moleculelor ce se întorc pe acea suprafață. APOSTOL 2000, p. 51; Pentru ca vaporii atmosferei să poată condensa, sunt necesare două condiții: aerul să devină saturat în vapori de apă; în aer să existe nuclee de condensare. MĂHĂRA 2001, p. 152; Umiditatea absolută maximă sau de saturație reprezintă cantitatea de vapori de apă pe care o are un metru cub de aer saturat. MIHĂILĂ 2010, p. 128. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 15, CIULACHE 2003, p. 5. **Aer stabil** = masă de aer care, în straturile inferioare (sub 1 km), are o stratificare stabilă, adică gradientii verticali de temperatură sunt mai mici decât gradientul adiabatic uscat (până la nivelul de condensare) și mai mici decât gradientul adiabatic umed (deasupra nivelului de condensare) (ȚÎȘTEA 1965, p. 15). **Aer transparent** = aer caracterizat printr-o vizibilitate foarte mare (id. ib. p. 16). **Aer tropical** = masă de aer care a staționat un timp mai îndelungat deasupra regiunilor tropicale sau subtropicale, devenind caldă și umedă (CIULACHE 2003, p. 5). Vara, aerul tropical se formează și deasupra unor regiuni de la latitudinile mijlocii. ȚÎȘTEA 1965, p. 16; Aerul tropical se formează mai ales în anticiclone din regiunile subtropicale... și în regiuni de presiune scăzută, atunci când gradientii barici sunt reduși. DONEAUD 1966, p. 98; Aerul tropical... care ajunge în Europa se formează în zona anticiclonilor subtropicali, pe Oceanul Atlantic, în nordul Africii și în Asia de sud-vest. APOSTOL 2000, p. 63; Aerul tropical se formează în cele două brâie de maximă barometrică subtropicale (anticiclone)

subtropicali atât pe ocean, cât și pe continent. MĂHĂRA 2001, p. 228. **Aer umed** = aer cu umezeală relativă mare (cf. CIULACHE 2003, p. 5). [1835] ^a*Temperatura Asii de miazăzi..., dincoace de Tropicul Cancerului, are aer fierbinte și umed.* GENILIE, G. 163; ^a*Trebuie ca atât mai mult a nu se ului cineva aici, că în genere se caută a se persupune că aerul umed este acela ce coprinde mai mult vapor; pe când că în realitate poate coprinde mult mai puțin decât aerul cunoscut foarte sec.* MARIN, F. 492; În cazul convecției dinamice de relief (orografice), se produce ascensiunea aerului umed și a norilor pe pante, producându-se condensarea și precipitațiile. APOSTOL 2000, p. 60; Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 16, CIULACHE 2003, p. 5. **Aer umed nesaturat** = aer umed în care nu se produc condensări (APOSTOL 2000, p. 34). Răcirea prin procese adiabactice, cel mai frecvent și intens proces de răcire, se poate produce în aer nesaturat, atunci când efectuează mișcări ascensionale. id. ib. p. 53; Aerul care se mișcă pe verticală este, uneori, uscat sau umed nesaturat iar, alteori, umed saturat. MĂHĂRA 2001, p. 136. **Aer umed saturat** = aer umed în care se produc condensări (APOSTOL 2000, p. 34). Aerul care se mișcă pe verticală este uneori uscat sau umed nesaturat, iar alteori umed saturat. MĂHĂRA 2001, p. 136; Umiditatea specifică maximă ne arată care este cantitatea de vapori de apă ce intră într-un kg de aer umed saturat. MIHĂILĂ 2010, p. 128. **Aer uscat** = aer cu umezeală relativă mică (CIULACHE 2003, p. 5). 1 m³ de aer uscat cântărește 1,293 kg. DONEAUD 1966, p. 21; Nivelul de îngheț se află uneori sub nivelul condensării (iarna, dar și vara, în cazul aerului uscat). APOSTOL 2000, p. 57; Se consideră aer uscat, aerul nesaturat în vapori de apă. MĂHĂRA 2001, p. 134. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 16, CIULACHE 2003, p. 5. **Câmp cinematic al aerului** v. câmp. **Ceață de aer tropical** (sau **a aerului tropical**) v. ceață. **Circulația aerului** v. circulație. **Conductibilitatea aerului** v. conductibilitate. **Curent aer-Pământ** v. curent. **Curent de aer** v. curent. **Curent de conducție aer-Pământ** v. curent. **Gol de aer** v. gol. **Impurități ale aerului** v. impuritate. **Instabilitate aerului** v. instabilitate. **Interacțiunea aer-mare** v. interacțiune. **Invazie de aer** = advecție rapidă de aer (mai ales rece) provenit dintr-o regiune îndepărtată (CIULACHE 2003, p. 122). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 108. **Invazie de aer polar** = deplasare a unei mase de aer polar spre latitudini medii (CIULACHE 2003, p. 122). **Ionizarea aerului** v. ionizare. **Ionizația aerului** v. ionizație. **Lumina aerului** v. lumină (1). **Masă de aer** v. masă. **Masă optică a aerului** v. masă. **Poluarea aerului** v. poluare. **Reverberația aerului** = vibrație a aerului, care se observă deasupra terenurilor puternic încălzite, unde alternanța curenților ascendenți și descendenți modifică intensitatea refracției luminii (CIULACHE 2003, p. 198). **Stratificarea aerului** v. stratificare. **Turbulența aerului** v. turbulență. **Umiditatea aerului** v. umiditate.

– Lat. **aer, aerem** (DELR)*. [L.M.]

* **Aer antarctic** – cf. fr. *air antarctique*, engl. *antarctic air* (VILLENEUVE, p. 21). **Aer arctic** – cf. fr. *air arctique*, engl. *arctic air* (id. ib. p. 22). **Aer cald** – cf. fr. *air chaud*, engl. *warm air* (id. ib.). **Aer continental** – cf. fr. *air continental*, engl. *continental air* (id. ib. p. 22). **Aer ecuatorial** – cf. fr. *air équatorial*, engl. *equatorial air* (id. ib.). **Aer instabil** – cf. fr. *air instable*, engl. *unstable air* (id. ib. p. 23). **Aer maritim** – cf. fr. *air maritime*, engl. *maritime air* (id. ib.). **Aer polar** – cf. fr. *air polaire*, engl. *polar air* (id. ib.). **Aer poluat** – cf. fr. *air pollué*, engl. *polluted air* (id. ib.). **Aer pur** – cf. fr. *air pur*, engl. *pure air* (id. ib.). **Aer rece** – cf. fr. *air froid*, engl. *cold air* (id. ib. p. 22). **Aer saturat** – cf. fr. *air saturé*, engl. *saturated air*

AERÁ vb. I.^{ID} ☉ (Vestul Criș.) A adia. Numa *aeră* vânt. ALR SN III h 791 pc. 310.

– Prez. ind. pers. 3: *áeră*. – Evoluție lexicală pe teren românesc (< rom. a e a „a aerisi un siloz; a-și face vânt” < fr. **aérer**) (MDA). [A.B., E.T.]

AERIÁN, -Ă adj. (În sintagma) **Plancton aerian** v. plancton.

AEROSÓL s. m. ☐ Sistem coloidal¹⁷⁹ având drept mediu de dispersie aerul, iar drept suspensii – diferite particule lichide sau solide (CIULACHE 2003, p. 5). [1957] LTR². *Aerul atmosferic poate fi considerat un aerosol, un sistem coloidal, unde pe lângă gaze, sunt prezente particule lichide și solide.* APOSTOL 2000, p. 9; *Aerul, pe lângă gazele componente conține o serie de particule străine solide, lichide și gazoase care alcătuiesc în totalitatea lor aerosolii.* MĂHĂRA 2001, p. 39; *Orice nor este un sistem coloidal (picăturile și cristalele constituind faza dispersă, iar aerul – mediul de dispersie) numit aerosol.* CIULACHE 2002, p. 198. Cf. DEX², MDA, M. D. ENC.³, NDU, MDN². ☒ (În sintagmele) **Aerosol atmosferic** = sistem format din particule solide sau lichide în suspensie în atmosferă (LTR²). **Aerosol marin** (sau **oceanic**) = particule lichide sau solide de clorură de sodiu, care plutesc în atmosferă, rezultate prin pulverizarea crestei valurilor marine (CIULACHE 2003, p. 6). **Aerosoli de origine antropogenă** = particule care provin în majoritate de la combustii, din gazele de eșapament, ca și din alte activități industriale (APOSTOL 2000, p. 11). **Aerosoli lichizi** = particule care se încarcă chimic în zonele poluate, în special prin adăugarea gazelor acide, devenind acizi, a căror nocivitate este mai ridicată decât a gazelor poluante din zona respectivă (id. ib.). **Aerosoli naturali** = aerosoli constituiți din particule de apă lichidă sau solidă, în suspensie, constituind norii, ceața, aerul cețos, sau în combinație cu particulele solide provenite de pe suprafața terestră, pâcla (APOSTOL 2000, p. 11). **Aerosoli solizi** = particule cu conținut ridicat de carbon, încărcate chimic încă de la sursa de emisie, carbonul fiind un bun absorbant pentru noxele gazoase (id. ib.).

– Pl.: *aerosoli*. – Din fr. **aérosol** (DELX)*. [C.C.]

AFLÚX s. n. (În sintagma) **Aflux de căldură** v. căldură.

AGEOSTRÓFIC, -Ă adj. (În sintagmele) **Advecție ageostrofică** v. advecție. **Vânt ageostrofic** v. vânt.

(id. ib. p. 23). **Aer stabil** – cf. fr. *air stable*, engl. *stable air* (id. ib.). **Aer tropical** – cf. fr. *air tropical*, engl. *tropical air* (id. ib.). **Aer umed** – cf. fr. *air humide*, engl. *moist air, damp air* (id. ib. p. 22). **Aer uscat** – cf. fr. *air sec*, engl. *dry air* (id. ib.). **Invasie de aer** – cf. fr. *invasion d'air*, engl. *invasion of air* (id. ib.).

¹⁷⁹ Coloidal = care are aspectul unui coloid; coloid = materie formată din particule fine dispersate într-un mediu omogen. [C.F.]

* **Aerosol atmosferic** – cf. fr. *aérosol atmosphérique*, engl. *atmospheric aerosol* (TP). **Aerosol marin** – cf. fr. *aérosol marin*, engl. *marine aerosol* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Aerosol oceanic** – cf. fr. *aérosol océanique* (TP). **Aerosoli lichizi** – cf. fr. *aérosol liquide* (ib.). **Aerosoli naturali** – cf. fr. *aérosol naturel*, engl. *natural aerosol* (ib.). **Aerosoli solizi** – cf. fr. *aérosol solide*, engl. *solid aerosol* (ib.).

AGÓSTRU s. m. v. **austru**.

ALIGNÍ vb. IV. Intrans. **Θ** (Bucov., Mold.; despre vânt) A adia. [1888] DELR. *Să mă-ngroape lângă strungă, Fluieraș de-argint frumos, Să-mi puie-n plasă-n gard jos, Și vântul a aligni, Fluierașul s-a porni.* SEVASTOS, C. 296; ^aAl treilea [vânt] e cel de vară, care de abia alignește, de pare că-ți dă sănătate. PAMFILE, VĂZD. 55; ^aVântu alignește. SCRIBAN, D., cf. AVRAM, N. C. E. 25. Cf. TDRG, DA, CIORĂNESCU, D. ET., MDA.

– Prez. pers. 3: *alignește*. – Din ucr. **lygnuty** (DELR). [C.F.]

ALIZÁT s. n. **Ξ** (Învechit; mai ales la pl.) Alizeu. [1897] DA. *În regiunea intertropicală suflă regulat... două vânturi: unul în emisfera nordică, de la nord-est către sud-vest, și altul în cea sudică, de la sud-est către nord-vest. Aceste vânturi constante se numesc „alizate”.* PONI, F. 183. Cf. DA, MDA.

– Pl.: *alizate*. – Cf. *alizeu* (MDA). [C.F.]

ALIZÉIC, -Ă adj. (În sintagmele) **Front alizeic** v. front. **Inversiune alizeică** v. inversiune.

ALIZÉU s. n. **Ξ** (Mai ales la pl.) Vânt stabil care suflă spre zona calmului ecuatorial, fiind orientat, în emisfera nordică, dinspre nord-est spre sud-vest și, în emisfera sudică, dinspre sud-est spre nord-vest; (rar) moșoi, (învechit) alizat, pasat. [1839] VALIAN, V. ap. DELR. *Aceste vânturi, care bat de la tropice spre ecuator se numesc alizee..., adecă vânturi uniforme.* MEHEDINȚI, G. F. 43; *Acești curenți, numiți alizee, suferă și ei acțiunea lui Coriolis, căpătând o direcție NE-SV în emisfera nordică și SE-NV, în cea sudică.* CIOVICĂ 1970, p. 40; *Alizeele constituie cel mai constant și mai extins sistem de vânturi de pe Terra.* APOSTOL 2000, p. 96. Cf. POEN. – AAR. – HILL., V. I., TDRG, DA, ENC. AGR., SCRIBAN, D., DL, DER, DEX², MDA, NDU. **Ξ** (Adjectival) *Vânturi alizee*. DL. Cf. DA. **Ξ** (La pl., în sintagmele) **Alizeele marilor înălțimi** = vânturi care suflă din sectorul estic, deasupra contraalizeelor, la înălțimi de peste 20 km (ȚÎȘTEA 1965, p. 17). **Curentul superior al alizeelor** v. curent. **Front de alizee** v. front. **Inversiune de alizee** v. inversiune. **Talvegul alizeelor de est** v. talveg. **Unda alizeelor de est** v. undă. **Zona alizeelor** = zonă latitudinală de acțiune a alizeelor (de nord-est în emisfera nordică și sud-est în emisfera sudică) cuprinsă între Ecuator și latitudinile de 30-35° nord și sud, în funcție de sezon (CIULACHE 2003, p. 261).

– Pl.: *alizee*. – Din fr. **alizé** (DELR). [C.C., C.F.]

ALTOCÚMULUS (Ac) s. m. **Ξ** Nori în formă de bancuri, straturi sau pături, albi sau (și) cenușii (având umbre proprii), compuși din lamele, uneori cu aspect parțial fibros sau difuz, sudați ori nu, majoritatea elementelor mici fiind dispuse regulat și având în general o lărgime aparentă care este cuprinsă între unu și cinci grade (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 18). [1957] LTR². *Amplitudinea undelor de sub vânt atinge 200-500 m și caracteristic acestor unde este apariția norilor Altocumulus lenticularis care se formează pe crestele undelor.* DONEAUD 1966, p. 352; *Altocumulus (nori Cumulus înalți) apar sub formă de pături, straturi, bancuri, vâluri de culoare albă cenușie ori albăstrie, cu umbre proprii.* MĂHĂRA 2001, p. 170; *La fel de stabili sunt și norii mijlocii Altocumulus formați, de regulă, din picături fine de*

apă, omogene sub raportul dimensiunilor. CIULACHE 2002, p. 198; *Pe culmile undelor apar într-o succesiune nori ondulați lenticulari (Cirrocumulus, Altocumulus, Stratocumulus)*. MIHĂILĂ 2010, p. 165. Cf. DEX², MDA, M. D. ENC.³, NDU, MDN².

– Pl.: *altocumuluși*. – Din fr. **altocumulus**¹⁸⁰ (MDA). [C.C.]

ALTOSTRÁTUS (As) subst.¹⁸¹ ☐ Gen de nori cenușii sau albastrii, sub formă de pături sau straturi cu aspect striat, fibros sau uniform, care acoperă cerul, prezentând porțiuni subțiri pentru ca soarele să fie vizibil vag (CIULACHE 2003, p. 8). [1957] LTR². *Altostratus (Stratus înalți) sunt nori ce apar sub formă de pături, straturi, bancuri, văluri de culoare albă cenușie ori albastruie, cu umbre proprii*. MĂHĂRA 2001, p. 170; *Ploaia continuă sau cu întreruperi cade, de obicei, din norii Nimbostratus, dar este posibilă și din norii Altostratus sau Stratocumulus*. BOGDAN 2006, p. 222; *Granulele de gheață provin de obicei din norii Altostratus și Nimbostratus*. MIHĂILĂ 2010, p. 265. Cf. DEX², MDA, M. D. ENC.³, NDU, MDN².

– Din fr. **altostratus**¹⁸² (MDA). [C.C.]

AMÉSTEC s. n. ☐ (În sintagmele) **Amestec izentrop** v. izentrop. **Amestec lateral** = amestec turbulent al aerului în mișcare pe direcție orizontală (CIULACHE 2003, p. 8). **Amestec meridional** = amestec latitudinal de materie (vapori de apă) și energie (căldură) datorat circulației meridionale a aerului (id. ib.). **Ceață de amestec** v. ceață.

– Derivat regresiv de la **amesteca** (DELR)*. [C.C.]

ANAFRÓNT s. n. ☐ Front anabatic (v. front). *Suprafețele de separație de-a lungul cărora aerul cald se găsește în ascendență să fie numite suprafețe de alunecare ascendentă sau anafronturi (de la grecescul „ana”, care înseamnă mișcare în sus)*. DONEAUD 1966, p. 114; *Se deosebesc anafronturi, când aerul are o mișcare de alunecare pe deasupra suprafeței frontale, și catafronturi, când aerul cald alunecă descendent pe suprafața frontală*. MĂHĂRA 2001, p. 232. Cf. CIULACHE 2003, p. 96, DEXI, MDN³.

– Pl.: *anafronturi*. – Din fr. **anafront** (DEXI). [L.M.]

ANTÉLIE s. f. ☐ Fenomen fotometeorologic care apare pe boltă în partea opusă Soarelui, la aceeași înălțime, sub forma unei pete circulare, de culoare albă, uneori irizată sau înconjurată de cercuri colorate, din cauza reflexiei interioare a luminii solare în cristalele de gheață din atmosferă (CIULACHE

¹⁸⁰ Lat. *altus*, -a, -um „înalt” (GUȚU 1983, p. 72); *cumulus*, -i „grămadă, masă” (id. ib. p. 290).

¹⁸¹ În MDA, DEX², MDN este indicat acest termen ca având genul masculin. Pentru că nu există semnalată forma de plural, considerăm că cea mai adecvată indicație este aceea dată în DFA. [A.B., C. F.]

¹⁸² Lat. *altus*, -a, -um „înalt” (GUȚU 1983, p. 72); *stratus*, -us „așternere, așternut” (id. ib. p. 1158).

* **Amestec lateral** – cf. fr. *mélange latéral*, engl. *lateral mixing* (VILLENEUVE, p. 255). **Amestec meridional** – cf. fr. *échange méridien*, engl. *meridional exchange* (id. ib. p. 140).

2003, p. 12); arc antihelic (v. arc) (LTR). V. soare fals (v. soare). Cf. NDN, MDN³.

– Din fr. **anthélie** (MDN³). [C.C.]

ANTICICLOGENÉZĂ s. f. ☒ Proces care dă naștere unui anticiclone sau care face să se intensifice circulația anticiclonică în jurul unui centru de înaltă presiune preexistent (ȚÎȘTEA 1965, p. 24). Cf. MDN³.

– Din fr. **anticyclogénèse** (MDN³). [C.C.]

ANTICICLOLIZĂ s. f. ☒ Proces care provoacă slăbirea sau chiar distrugerea unui anticiclone și care diminuează circulația anticiclonică în jurul unui centru de înaltă presiune (ȚÎȘTEA 1965, p. 24).

– Cf. fr. **anticyclolyse** (VILLENEUVE, p. 34). [C.C.]

ANTICICLÓN s. n. ☒ Câmp de înaltă presiune limitat de izobare închise de formă eliptică sau circulară, unde presiunea crește de la periferie spre centru (ȚÎȘTEA 1965, p. 24). [1957]¹⁸³ LTR². *Formarea ciclonilor și anticiclonilor și dezvoltarea proceselor atmosferice sunt provocate de componenetele ageostrofice ale vântului și de variația vectorului vânt cu înălțimea*. DONEAUD 1966, p. 75; *În regiunile în care aerul este aglomerat, se formează centre denumite „maxime barometrice” sau anticicloni, în altele, unde aerul este rarefiat, se formează depresiuni atmosferice, denumite „minime barometrice” sau cicloni*. CIOVICĂ 1970, p. 41; *Anticiclonele sunt o regiune cu presiunea crescută, circulară sau eliptică, cu izobare închise*. APOSTOL 2000, p. 40. Cf. DEX², M. D. ENC.³, NDU, MDA, MDN². ☒ (În sintagmele) **Anticiclone cald** = anticiclone caracterizat prin temperaturi mai ridicate decât cele ale troposferei înconjurătoare (ȚÎȘTEA 1965, p. 24). *Ciclonii reci și anticiclonii calzi sunt formații înalte, staționare, de cele mai multe ori în fază de ocluziune*. DONEAUD 1966, p. 160; *Anticiclonii reci reprezintă centre de acțiune mai puțin puternici ca cei calzi*. MĂHĂRA 2001, p. 244. **Anticiclone de altitudine** = circulație anticiclonică în straturile superioare de aer (ȚÎȘTEA 1965, p. 24). Cf. CIULACHE 2003, p. 12. **Anticiclone de blocaj** = anticiclone care se dezvoltă la latitudinile medii și care constituie o barieră pentru circulația zonală (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 24). Cf. CIULACHE 2003, p. 12. **Anticiclone de dizlocare** = anticiclone cald care a fost dizlocat spre latitudini mai mari de către centura vânturilor de vest de la latitudini medii (id. ib. p. 13). **Anticiclone de invazie** = anticiclone care transportă aerul polar (cf. MĂHĂRA 2001, p. 246). *Anticiclonii prin intermediul cărora aerul polar pătrunde în zone temperate se numește anticiclone de invazie*. APOSTOL 2000, p. 70. **Anticiclone dinamic** = anticiclone subtropical caracterizat din perspectiva naturii lui dinamice, avându-se în vedere mecanismul circulației alizeelor (ȚÎȘTEA 1965, p. 24). *Anticiclonii dinamici rezultă din comprimarea aerului în urma unei mișcări descendente a acestuia*. MĂHĂRA 2001, p. 243. **Anticiclone extratropical** = anticiclone care poate apărea la latitudini medii și

¹⁸³ Termenul este utilizat în buletinele meteorologice de la începutul secolului al XX-lea (cf. *supra*, Zafiu 3.1.2.). Se generalizează în terminologia meteorologică spre jumătatea aceluiași secol.

superioare (id. ib. p. 244). **Anticiclón final** = anticiclón care încheie seria unei familii de ciclóni (id. ib.). **Anticiclón frontal** = formație barică de origine frontală (cf. DONEAUD 1966, p. 159). **Anticiclón înalt** = anticiclón care își păstrează sistemul de izobare închise până la mari înălțimi în troposferă (MĂHĂRA 2001, p. 244). *Anticiclónii înalți... sunt anticiclóni așa-ziși „calzi” și... simetrici din punct de vedere termic.* DONEAUD 1966, p. 160. **Anticiclón jos** (sau **la sol**) = anticiclón cu dezvoltare redusă pe verticală, în troposfera inferioară (MĂHĂRA 2001, p. 244). *Anticiclónii joși n-au corespondent pe hărțile de topografie barică de 700 mb și 500 mb, nedepășind 3000 m înălțime.* DONEAUD 1966, p. 160. **Anticiclón la înălțime** (sau **seclus**) = anticiclón care se manifestă mai ales în straturile înalte, putându-se identifica pe hărțile topografiei barice, fără să aibă corespondent la sol (ȚÎȘTEA 1965, p. 25). **Anticiclón mijlociu** = anticiclón care depășește 3000 m înălțime, fiind asimetric din punct de vedere termic (cf. DONEAUD 1966, p. 160). **Anticiclón mobil** = anticiclón care este caracteristic pentru zona temperată (MĂHĂRA 2001, p. 244). *Anticiclónii mobili apar în comun cu ciclónii mobili, pe fronturile atmosferice principale, având extinderea și viteza de deplasare asemănătoare.* APOSTOL 2000, p. 75. **Anticiclón permanent** = anticiclón care acționează în tot cursul anului deasupra unei regiuni geografice specifice, reliefându-se cu claritate pe harta distribuției presiunii medii anuale a aerului (cf. CIULACHE 2003, p. 13). *De-a lungul paralelelor geografice se întâlnesc deasupra oceanelor ciclóni și anticiclóni permanenți, iar deasupra continentelor ciclóni și anticiclóni sezonieri.* DONEAUD 1966, p. 165. **Anticiclón rece** = anticiclón care se dezvoltă în aerul rece și numai în straturile inferioare ale troposferei (ȚÎȘTEA 1965, p. 25). *Ciclónii calzi și anticiclónii reci sunt de cele mai multe ori formații joase, migratorii și în curs de dezvoltare.* DONEAUD 1966, p. 160; *În anticiclóni situația este inversă față de ciclóni; astfel, anticiclónii reci au înălțime redusă, iar cei calzi, înălțime mare.* APOSTOL 2000, p. 41; *Anticiclónii reci reprezintă centri de acțiune mai puțin puternici ca cei calzi.* MĂHĂRA 2001, p. 244. **Anticiclón semipermanent** = anticiclón caracterizat prin valori ridicate ale presiunii atmosferice în cea mai mare parte a anului și conturat foarte evident pe harta distribuției medii lunare a presiunii atmosferice (cf. CIULACHE 2003, p. 13). **Anticiclón sezonier** = anticiclón care se întâlnește de-a lungul paralelelor geografice, deasupra continentelor (cf. DONEAUD 1966, p. 165). **Anticiclón staționar** = anticiclón cu viteză mică de deplasare, uneori practic egală cu zero, în decursul unui interval mare de timp (ȚÎȘTEA 1965, p. 25). *Anticiclónii și ciclónii staționari pot fi de origine dinamică sau termică.* MĂHĂRA 2001, p. 243. **Anticiclón subtropical** = anticiclón care poate apărea la latitudini joase (cf. id. ib. p. 244). *Anticiclónii subtropicali sunt anticiclóni aproape stabiliizați, deasupra oceanelor ambelor emisfere, între latitudinile de 35-40°.* APOSTOL 2000, p. 75; *Cea mai redusă nebulozitate se înregistrează la latitudinile anticiclónilor subtropicali și alizeelor (20-35° N și S), ceea ce coincide și cu minima zonală a precipitațiilor.* CIULACHE 2002, p. 195. **Anticiclón termic** = anticiclón staționar rezultat prin răcirea excesivă a aerului la contactul cu o suprafață activă rece (id. 2003, p. 13). *Masele de aer arctice (A) se formează în anticiclónii termici aflați în apropierea Polului Nord.* MĂHĂRA 2001, p. 226. **Anticiclón tropical** = anticiclón care se manifestă la latitudini joase (cf. id. ib. p. 244). **Anticiclónul antarctic** = anticiclón de origine termică, cu formare aproape permanentă (cf. APOSTOL 2000, p. 75). **Anticiclónul arctic** = anticiclón situat deasupra bazinului arctic (ȚÎȘTEA 1965, p. 25). *Anticiclónul arctic, din Bazinul Arctic, formează ramificații periodice și centre separate atât în nordul Asiei și Americii, cât și deasupra Groenlandei și a Mării Kara.* DONEAUD

1966, p. 165. **Anticicloul asiatic** (sau **siberian**) = anticiclou de origine termică, care ia naștere iarna, cuprinzând jumătatea nordică a Asiei (cf. id. ib.). *În cursul iernii, crivățul aduce cu sine aer continental polar, format în anticicloul siberian, ceea ce impune vremii un aspect geros.* CIOVICĂ 1970, p. 42. **Anticicloul azoric** = anticiclou pus în evidență pe hărțile cu distribuția mediilor plurianuale ale presiunii deasupra Insulelor Azore, ca rezultat al unei mari frecvențe a anticicloulor în această regiune (ȚÎȘTEA 1965, p. 25). *Anticicloul Azoric, având centrul în regiunea Insulelor Azore, este un centru permanent, ceva mai intens vara, și aparține brăului subtropical.* DONEAUD 1966, p. 165. Cf. CIULACHE 2003, p. 12. **Anticicloul Bermuda** = anticiclou care aparține centurii subtropicale de mare presiune și care este pus în evidență pe hărțile cu distribuția mediilor plurianuale ale presiunii (id. ib.). **Anticicloul canadian** = anticiclou care ia naștere iarna la maxime barometrice extinse (cf. MĂHĂRA 2001, p. 193). *Stagnarea îndelungată a unei mase de aer se realizează de obicei în regim anticiclonic (anticlounii polari, cel al Azorelor, anticicloul siberian, canadian...), deci în maximele barometrice subtropicale și a celor arctice-subarctice.* (id. id. p. 225). **Anticicloul din Honolulu** (sau **Hawaii**) = anticiclou subtropical care are centrul mai ales deasupra insulelor Hawaii (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 25). **Anticicloul fenoscandic** = anticiclou format pe continent, în regiunea Fenno-Scandinavia (cf. MĂHĂRA 2001, p. 227). **Anticicloul finlandez** = manifestare a anticicloului fenoscandic centrată asupra estului regiunii Fenno-Scandinavia¹⁸⁴ (cf. id. ib. p. 243). **Anticicloul ruso-siberian** = anticiclou permanent numai în timpul iernii în regiunea Turfan (Mongolia), în timpul verii acțiunea lui fiind înlocuită de acțiunea depresiunii Golfului Persic (cf. LTR)¹⁸⁵. **Anticicloul scandinav** = manifestare a anticicloului fenoscandic centrată asupra vestului regiunii Fenno-Scandinavia¹⁸⁶ (cf. MĂHĂRA 2001, p. 243). **Anticicloul sud-atlantic** = anticiclou subtropical cu centrul în Insula Sf. Elena (cf. id. ib.). **Anticicloul sud-indian** (sau **Mauritius**) = anticiclou subtropical, de origine dinamică, care apare în Oceanul Indian (cf. id. ib.). **Axa anticicloului** = loc (geometric al punctelor) cu presiune maximă în zona anticicloului la diferite înălțimi (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 32).

– Pl.: anticicloane și (m.) anticlouni. – Din fr. **anticyclone** (MDA)*. [C.C.]

¹⁸⁴ Definiție punctuală sintetizată de L.A.

¹⁸⁵ Termenul este mai rar utilizat, fiind considerat impropriu, întrucât Siberia este în Rusia, iar regiunea Turfan se află în nord-vestul Chinei [L.A.].

¹⁸⁶ Definiție punctuală sintetizată de L.A.

* **Anticicloul cald** – cf. fr. *anticyclone chaud* (VILLENEUVE, p. 34). **Anticicloul de altitudine** – cf. fr. *anticyclone en altitude*, engl. *upper-level anticyclone* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Anticicloul de blocaj** – cf. fr. *anticyclone de blocage* (VILLENEUVE, p. 34). **Anticicloul dinamic** – cf. fr. *anticyclone dynamique* (TP). **Anticicloul permanent** – cf. fr. *anticyclone permanent*, engl. *permanent anticyclone* (VILLENEUVE, p. 35). **Anticicloul polar** – cf. fr. *anticyclone polaire* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Anticicloul rece** – cf. fr. *anticyclone froid*, engl. *cold anticyclone* (VILLENEUVE, p. 34). **Anticicloul semipermanent** – cf. fr. *anticyclone semi-permanent*, engl. *semi-permanent anticyclone* (id. ib. p. 35). **Anticicloul staționar** – cf. fr. *anticyclone stationnaire*, engl. *stationary anticyclone* (TP). **Anticicloul subtropical** – cf. *anticyclone subtropical*, engl. *subtropical anticyclone* (VILLENEUVE, p. 35). **Anticicloul termic** – cf. fr. *anticyclone thermique* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Anticicloul antarctic** – cf. fr. *anticyclone antarctique*, engl. *antarctic anticyclone* (id. ib.). **Anticicloul arctic** – cf. fr. *anticyclone arctique*, engl. *arctic anticyclone* (id. ib.).

ANTICICLONÁL, -Ă adj. ☒ (Rar) Anticiclonic. Cf. DEX², MDA, MDN². ☒ (În sintagma) **Aglomerare anticiclonală** = formațiune din anticiclони mobili polari (cf. MĂHĂRA 2001, p. 252).
– Pl.: *anticiclonali*, -e. – Din fr. **anticyclonal** (MDA). [C.C.]

ANTICICLÓNIC, -Ă adj. ☒ Care se referă la anticiclon, care ține de anticiclon; (rar) anticiclonal (MDA)¹⁸⁷. *Concomitent cu întocmirea acestor hărți se notează: valoarea izobarelor din 5 în 5 hPa, formațiunile ciclonice barice cu „D” și anticiclonice cu „M”, fronturile atmosferice și direcția lor de deplasare.* BOGDAN 2006, p. 189. Cf. LTR², DEX², MDA, NDU, MDN². ☒ (În sintagmele) **Aglutinare anticiclonică** = coagulare a două sau trei anticicloane mobile (MĂHĂRA 2001, p. 257). **Axe de acțiune anticiclonică** = fascicule de traiectorii ale anticiclonilor (cf. DONEAUD 1966, p. 172). **Brăul anticiclonic** = regiune cu presiune înaltă, mai mult sau mai puțin uniformă, cuprinsă între două anticicloane și două depresiuni (LTR²). **Circulație anticiclonică** v. circulație. **Dorsală anticiclonică** = regiune cu presiune înaltă cuprinsă între două depresiuni (DLR). *Dorsala anticiclonică este o formațiune barică cu presiunea ridicată, ca prelungire a unui anticiclon între doi ciclони.* APOSTOL 2000, p. 41; *Dorsala anticiclonică este o formă barică alungită, rezultată din prelungirea unui anticiclon.* MĂHĂRA 2001, p. 200. Cf. LTR², CIULACHE 2003, p. 71. **Forfecare anticiclonică** v. forfecare.

– Pl.: *anticiclonici*, -ce. – Din fr. **anticyclonique** (MDA)*. [C.C.]

ANTICREPÚSCUL s. n. ☒ Lumină strălucitoare vizibilă în atmosferă în partea opusă Soarelui, în timpul răsăritului și în cel al apusului (cf. CIULACHE 2003, p. 13). [1950] *Anticrepuscul... bandă lată, colorată, care conturează umbra Pământului.* LTR III, 946. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 25.

– Cf. fr. *anticrépuscule* (LE GRAND ROBERT; LITTRÉ). [E.T.]

ANTICREPUSCULĂR, -Ă adj. (În sintagma) **Arc anticrepuscular** v. arc.

ANTIHELIC, -Ă adj. (În sintagma) **Arc antihelic** v. arc.

ANTISELÉNĂ s. f. ☒ Fenomen fotometeorologic asemănător anteliei, format în partea opusă Lunii, generat prin reflexia interioară a razelor lunii de către cristalele de gheață aflate în suspensie în atmosferă; arc antiselenic (v. arc) (CIULACHE 2003, p. 13). V. lună falsă (v. lună). [1950] *Antiselenă... pată luminoasă rotunjită, care se formează pe cer în partea opusă Soarelui, respectiv a Lunii.* LTR III, 946. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 26, DEXI.

Anticlonul Bermuda – cf. fr. *anticyclone des Bermudes* (VILLENEUVE, p. 34). **Anticlonul Pacificului** – cf. fr. *anticyclone du Pacifique* (id. ib.). **Anticlonul siberian** – cf. fr. *anticyclone sibérien*, engl. *Siberian anticyclone* (id. ib. p. 35). **Axa anticlonului** – cf. fr. *axe d'anticyclone*, engl. *axis of anticyclone* (id. ib. p. 46).

¹⁸⁷ Termenul este utilizat în buletinele meteorologice de la începutul secolului al XX-lea, în sintagma *regim anticiclonic* (cf. *supra*, Zafiu 3.1.2.).

* **Dorsală anticiclonică** – cf. fr. *dorsale anticyclonique*, engl. *anticyclonic ridge* (TP).

– Cf. fr. *antisélène* (VILLENEUVE, p. 35). [E.T.]

ANTISELÉNIC, -Ă adj. (În sintagma) **Arc antiselenic** v. arc.

ANTISOLĂR, -Ă adj. (În sintagma) **Lumină antisolară** v. lumină (1).

ĂPĂ s. f. ☉ (Dobr., Munt.; în sintagma) **Apa morților** = miraj. [1905] *Peste întinderile de la hotarul vederilor jucau valurile apei morților, această fermecătoare și amăgitoare arătare*. SANDU-ALDEA, U. P. 57; *Apa cea lină nu-i apă, ci fundul văii, adică fundul mării vechi, care se visează în soarele amiezii ca-n starea ei dedemult. În zilele de August privești asta e obișnuită și fenomenul se cheamă miraj. Dobrogenii au o numire mai frumoasă: „apa morților”*. SADOVEANU, O. L. 12; cf. DGDS. Cf. DA, MDA.

☿ (În sintagmele) **Apă atmosferică** = apă care se găsește în aerul atmosferic sub formă de vapori sau produse de condensare a acestora, în suspensie (ȚÎȘTEA 1965, p. 26). *Apă atmosferică... apa aflată în atmosferă sub toate cele trei forme de agregare (vapori, picături și cristale)*. CIULACHE 2003, p. 14. Cf. RUNCANU 2014, p. 88. **Apă higroscopică** v. higroscopic. **Apă meteorică** v. meteoric. **Apă precipitabilă** = înălțime în centimetri a stratului de apă care ar rezulta dacă întreaga cantitate de vapori conținuți într-o coloană atmosferică cu secțiunea de 1 cm², s-ar condensa pe o suprafață plană de 1 cm² (CIULACHE 2003, p. 14). *Conținutul de apă precipitabilă în stratul sol – 100 Mb*. ANM¹ 23.01.2013. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 26. **Conținut de apă al norilor** v. conținut.

– Cf. lat. *aqua**. [E.T., C.F.]

APÓS, -OĂSĂ adj. (În sintagma) **Nor apos** v. nor.

APRÎNDERE s. f.^{ID} ☉ (Sudul Munt.; în opoziție cu frig sau răcoare) Căldură. Cf. DGDS, ALR SN v h 1 502 pc. 928, ALR – MD IV h 516 pc. 768, 777, 798, 821, 835.

– V. **aprinde**. [A.B., E.T.]

AQUILÓN s. n. sg. v. **acvilon**.

ARALÍE s. f.^{ID} ☉ (Rar; Munt.) Furtună (1). Cf. DGDS.

– Pl.: *aralii*. – Et. nec. [A.B., E.T.]

ARC s. n. ☿ (În sintagmele) **Arc anticrepuscular** = bandă de culoare roz-violacee care separă umbra Pământului de lumina purpurie ce dispare progresiv sub orizont, în partea opusă Soarelui

* *Apă atmosferică* – cf. fr. *eau atmosphérique*, engl. *atmospheric water* (TP). *Apă precipitabilă* – cf. fr. *eau précipitable*, engl. *precipitable water* (VILLENEUVE, p. 140).

(CIULACHE 2003, p. 15). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 27. **Arc antihelic** = antelie. **Arc antiselenic** = antiselenă. **Arc circumorizantal** = fenomen fotometeorologic din familia halourilor, reprezentat printr-un arc colorat (cu nuanțe roșiatice spre marginile superioare) tangent la baza marelui halo, când Soarele se află la 46° deasupra orizontului (CIULACHE 2003, p. 15). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 27. **Arc circumzenital inferior** = fotometeor alcătuit dintr-un arc larg deschis, situat aproape de orizont, care atinge marele halo când înălțimea astrului este de circa 68°, fiind viu colorat în culorile spectrului, cu roșul spre exterior și violetul spre interior (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 27; CIULACHE 2003, p. 15). *Arcul circumzenital inferior are forma unui arc larg deschis, cu un segment de cerc orizontal cu raza mare, observabil în vecinătatea orizontului.* BOGDAN 2006, p. 232. **Arc circumzenital superior** = fotometeor sub forma unui cerc situat aproape de zenit, care pare să fie într-un plan orizontal, care atinge marele halo când înălțimea astrului este în jurul a 22°, fiind viu colorat în culorile spectrului, cu roșul spre exterior și violetul spre interior (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 27, CIULACHE 2003, p. 15). *Arcul circumzenital superior este un arc cu curbura accentuată ca a unui segment de cerc mic orizontal, vizibil în vecinătatea zenitului.* BOGDAN 2006, p. 232. **Arc crepuscular** = fenomen fotometeorologic reprezentat printr-un arc purpuriu ce se formează în apropierea Soarelui, când acesta se află la 3°-4° sub orizont, în momentul apusului (CIULACHE 2003, p. 15). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 27. **Arc de ceață** = curcubeu alb (v. curcubeu) (cf. CIULACHE 2003, p. 15). **Arc de oraj** = arcus (CIULACHE 2003, p. 15). **Arc de rouă** = arc de formă hiperbolică, asemănător curcubeului, rezultat prin refracția și reflexia razelor solare de către picăturile de rouă (id. ib.). **Arcul lui Kern** = fenomen fotometeorologic rar, reprezentat printr-un halo care înconjoară complet zenitul (CIULACHE 2003, p. 16). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 27. **Arcul lui Parry** = fenomen fotometeorologic rar, situat deasupra haloului de 22° și având forma unui arc cu curbură accentuată (CIULACHE 2003, p. 16). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 27. **Arcuri de auroră** = benzi luminoase care se întind de-a curmezișul cerului, punctul cel mai ridicat al arcului găsindu-se în direcția meridianului magnetic (ȚÎȘTEA 1965, p. 27). Cf. CIULACHE 2003, p. 16. **Arcuri tangente la halo** = fotometeor reprezentat prin arcuri strălucitoare, de diverse forme, tangente la baza sau la vârful haloului mic (22°) sau mare (46°) format în jurul Soarelui sau Lunii, în cel de-al doilea caz, arcurile dispunându-se simetric față de două puncte situate pe circumferința inferioară a haloului (CIULACHE 2003, p. 16). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 28. **Arcurile lui Lowitz** = fenomen fotometeorologic din familia halourilor, alcătuit din două arcuri luminoase dispuse oblic, care leagă parheliile sau parselenele de haloul interior (CIULACHE 2003, p. 16). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 28. **Aurorele sub formă de arc** v. auroră.

☉ (În sintagma) **Arc în cer** v. cer.

– Pl.: *arcuri*. – Cf. fr. *arc* (TLFi)*. [E.T.]

* **Arc anticrepuscular** – cf. fr. *arche anticrépusculaire*, engl. *anti-crepuscular arch* (VILLENEUVE, p. 38). **Arc antihelic** – cf. engl. *anthelic arcs* (id. ib.). **Arc circumorizantal** – cf. fr. *arc circumhorizontal*, engl. *circumhorizontal arc* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). **Arc circumzenital inferior** – cf. fr. *arc circumzénithal inférieur*, engl. *lower circumzenithal arc* (VILLENEUVE, p. 37). **Arc circumzenital superior** – cf. fr. *arc circumzénithal supérieur*, engl. *upper circumzenithal arc* (id. ib.). **Arc crepuscular** – cf. fr. *arche crépusculaire* (id. ib. p. 38). **Arc de ceață** – cf. fr. *arc dans le*

ARCUS subst. ☐ Particularitate suplimentară a norilor Cumulonimbus (mai rar Cumulus) situată în fața părții lor inferioare și având forma unui rulou orizontal dens ce se transformă, prin întindere, într-un arc întunecat și amenințător; arc de oraj (v. arc) (CIULACHE 2003, p. 15). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 27.

– Cf. fr. arcus (VILLENEUVE, p. 39). [E.T.]

ARMATÂN s. n. Vânt continental fierbinte, foarte uscat, care bate dinspre Sahara și Africa Occidentală spre est și nord-est, spre Oceanul Atlantic (cf. DEXI). [1866] *Harmattanul suflă în Guinea, în decembrie, ianuarie și februarie, el este dirijat către mare și în general puțin intens*. DRĂGHICEANU, C. 125; *Harmattan, vent uscat, ce suflă de trei-patru ori în an din teritoriul Africei, Senegambia și Sahara de vest, către Oceanul Atlantic*. ENC. ROM.; *Bătuse armattanul fierbinte și secetos*. TUDORAN, P. 441; *Harmattanul este un vânt de nord sau nord-est ce bate din Sahara spre coastele Nigeriei*. MĂHĂRA 2001, p. 219; *Vânturi precum Suhoveiul, Simunul, Harmattanul, Khamsinul etc. în manifestarea lor afectează zone continentale întinse*. MIHĂILĂ 2010, p. 283. Cf. ENC. ROM., SCRIBAN, D., ȚÎȘTEA 1965, p. 100, DLR, DEX², MDA, CIULACHE 2003, p. 107, MDN², NDU, DEXI, DELR.

– Și: **harmatán** (SCRIBAN, D., ȚÎȘTEA 1965, p. 100) s. n. – Din fr. **harmattan** (DELR). [A.B.]

ARS s. n. ☉ (Învechit, și în sintagma **arsul soarelui**) Arșiță. [Sfârșitul sec. al XVII-lea] DELR. *Multă nevoie avut-am de ierni și de zăduh și de arsul soarelui*. ap. HEM 1734. Cf. DA, MDA, DELR, DGS.

– V. **arde** (DELR). [C.F.]

ARSOÁRE s. f. ☉ (Ban.) Arșiță. [1907] DELR. Cf. CADE, DA, MDA.

– Pl.: **arsori**. – **Ars** + suf. -oare (DA). [C.F.]

ARSÚRĂ s. f. ☉ 1. Arșiță. *Stârvul lui va fi lepădat în arsura zilei și întru înghețul nopții*. BIBLIA (1688), 518¹/1; *Norul de arsură și zăduful zilei i-au umbrit*. ANTIM, P. 101; *Prin suspinul ei aprinsă Se veștezea ca o floare ce în zori de zi... Se topește sub arsura soarelui cu înfocare*. CONACHI, P. 83. Cf. DA, MDA.

2. (Învechit) Vânt fierbinte care bate dinspre sud. *Și-l va lua pre el arsura și se va duce și-l va vântura pre el din locul lui*. BIBLIA (1688), 374/1. Cf. DA, MDA.

– Pl.: **arsuri**. – Lat. **arsura** (MDA). [C.F.]

ĂRȘIȚĂ s. f. ☉☐ (Și, învechit, în sintagma **arșiță câinească**) Căldură arzătoare (umedă sau

brouillard, engl. *fogbow* (id. ib. p. 37). **Arc de rouă** – cf. fr. *arc-en-ciel de rosée*, engl. *dewbow* (TP). **Arcul lui Kern** – cf. engl. *Kern arc* (<http://www.atoptics.co.uk/halo/kern.htm>). **Arc lui Parry** – cf. fr. *arcs de Parry*, engl. *Parry arcs* (VILLENEUVE, p. 38). **Arcuri de auroră** – cf. fr. *arc auroral*, engl. *auroral arc* (id. ib. p. 37). **Arcuri tangente la halo** – cf. fr. *arc tangent au halo*, engl. *tangent arc au halo* (id. ib. p. 39). **Arcuri de Lowitz** – cf. fr. *arcs de Lowitz*, engl. *arcs of Lowitz* (id. ib. p. 38).

uscată) a soarelui; vreme extrem de călduroasă; arsură, bujală, caniculă, cocăt, dogor, dogoreală, dogorime, dogorire, fierbințeală, friptoare, pâclă (2), pârjol, toropeală, vipie, zăduf, zăpuc, zăpușeală, (sudul Olt., estul și nord-estul Ban.; și învechit) pripeală¹⁸⁸, (învechit) ars, pripec, (Ban.) arsoare, boare (2), (centrul Munt.) buhoare, (sudul Criș.) căbușală, (Olt.) crăpăt, (Transilv.) damf, (Munt., Olt.) dogoare, (vestul Bucov.) dubeliște, (Transilv.) flamă, (vestul și nord-vestul Ban.) foc¹, (Ban.) focărie, (Olt.) hupoare, (Munt.) înăbușeală, (Dobr., Munt., Olt.) înădușeală, (vestul Maram.) înfocăciune, (estul Transilv.) înădăv, (Olt.) japsă, (vestul Olt.) năboi, (sudul Munt.) năbuc, (Maram., nordul Ban.) năbuș, (Maram., Munt., sudul Olt., nordul și nord-vestul Ban., nordul Criș.) năbușeală, (Olt.) năclăie, (estul Transilv., Bucov., nord-vestul Mold., sudul Dobr., nordul și sud-vestul Munt.) năduf, (Transilv., nordul Mold., nordul Dobr., centrul și estul Munt., nordul Olt., Ban., Criș.) nădușeală, (vestul Munt., Olt.) năplai, (sud-vestul Munt.) năpuc, (centrul Olt.) opăreală, (nord-estul Ban.) posomor, (Maram., Transilv.) prepăt, (sud-vestul Munt.) pricăl, (Munt.) prigoare, (nordul Olt.) pripet, (vestul Olt.) ropot de căldură (v. ropot), (nord-vestul Munt.) soriște, (sud-vestul și centrul Munt.) uscătură (1), (Munt.) viere, (învechit, rar) prigoriște. [1675] DELR. *Atuncea s-au văzut Moscalul înșălat de sfatul Munteanilor..., ce l-au adus de la Nistru la Prut, pre o seacătă și arșiță ca aceea*. MAG. IST. III, 348/5; [Popușoii] *se îngălbinesc și se sucesc mai ales în arșițele cele mari*. I. IONESCU, C. 98; *Nu vezi că pe aici e mare lipsă de apă? Și pe arșița asta o să ne uscam de sete*. CREANGĂ, P. 204; *Firea și sufletul lor au blândeța acelor ținuturi, ... fiind în același timp schimbătoare și furtunoase... ca apele, ca vânturile și ca tot văzduhul lor fără cumpănă, întru care se îmbulzesc arșițile și gerurile*. SADOVEANU, O. XII, 18; cf. ALR SN V h 1502 pc. 386, 520, 537, NALR – MB V ms. [1563], ALR – MD IV h 516, NALR – O II h 310 pc. 945, 982, 985, NALR – B III h 514 pc. 54, 95^{1D}. Cf. LB, TDRG, DA, RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D., DL, DEX², NDU.

– Pl.: *arșițe*. – Lat. * **arsicia** (DELR). [C.F., L.M.]

ASCENDENȚĂ s. f. **Ξ** Mișcare ascendentă a aerului, legată de convecția termică și dinamică (ȚÎȘTEA 1965, p. 28). Suprafețele de separație de-a lungul cărora aerul cald se găsește în ascendență să fie numite suprafețe de alunecare ascendentă sau anafroturi. DONEAUD 1966, p. 114; Ciclonii termici rezultă din ascendența aerului deasupra unei suprafețe calde. MĂHĂRA 2001, p. 243. Cf. CIULACHE 2003, p. 16. **Ξ** (În sintagma) **Nor de ascendență** v. nor.

– Pl.: *ascendențe*. – Cf. fr. *ascendance* (DELR). [E.T.]

ATMOSFERĂ s. f. **Ξ** (Și în sintagma *atmosferă terestră*) Înveliș gazos, alcătuit din aer, care înconjoară Pământul fără o limită superioară precisă (trecând treptat în spațiul interplanetar), a cărei masă reprezintă 0, 000 001 din masa globului pământesc și care este alcătuit din troposferă, stratosferă,

¹⁸⁸ În DLR cuvântul *pripeală* este semnalat diferit, de două ori, în lanțul sinonimic: s. v. *zăpușeală* apare indicația de circulație a lexemului „învechit și regional”, s. v. *zăduf* indicația este numai „regional”. Pe baza atestărilor noastre și confruntând sursele, am încadrat termenul în discuție în categoria cuvintelor regionale, cu circulație în Banat. [L.M.]

mezosferă, ionosferă și exosferă; p. restr. troposferă (cf. DEXI). [1852] *Presia ordinare a atmosferei*. MARIN, PR. I, 34/7; *Înălțarea norului arzător în atmosferă este însoțită de puternice descărcări electrice*. DER; *Învelișul gazos ce înconjoară globul terestru, alcătuit dintr-un amestec mecanic de gaze, conținând vapori de apă și impurități, se numește atmosferă*. APOSTOL 2000, p. 9; *Atmosfera este alcătuită din pături de aer concentrice, mai dense către suprafața terestră și din ce în ce mai rare în altitudine*. MĂHĂRA 2001, p. 30. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 29, CIULACHE 2003, p. 17, DEXI. Ξ (În sintagmele) **Atmosferă adiabetică** = atmosferă a cărei temperatură scade pe verticală după un gradient adiabetic uscat (CIULACHE 2003, p. 17). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 29. **Atmosferă autobarotropă** = atmosferă teoretică ce-și păstrează barotropia¹⁸⁹ în orice condiții de schimbare a stării ei (ȚÎȘTEA 1965, p. 29). Cf. CIULACHE 2003, p. 17. **Atmosferă baroclină** = model atmosferic ale cărui suprafețe izosterice sau izopicnice intersectează suprafețele izobarice (CIULACHE 2003, p. 18). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 29. **Atmosferă ideală** = atmosferă teoretică, lipsită de aerosoli și de vapori de apă (id. ib.). **Atmosferă izotermă** = atmosferă a cărei temperatură nu se modifică în funcție de altitudine (CIULACHE 2003, p. 18). *Atmosferă izotermă... atmosferă în care temperatura rămâne constantă în tot cuprinsul ei*. LTR² II, 166; *Atmosfera izotermă apare ca un caz particular al atmosferei politrope*. DONEAUD 1966, p. 24. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 29. **Atmosferă înaltă** = ansamblu de straturi atmosferice situate deasupra mezosferei (cf. CIULACHE 2003, p. 18). **Atmosferă liberă** = ansamblu de straturi superioare ale atmosferei considerate ca nefiind influențate direct de suprafața terestră (cf. id. ib.). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 30. **Atmosferă omogenă** = atmosferă ipotetică, având o grosime medie de 8 km, în care se presupune că densitatea aerului este constantă la toate nivelurile, iar presiunea de la nivelul mării este egală cu cea a atmosferei reale (CIULACHE 2003, p. 18). *Atmosferă omogenă... atmosferă caracterizată prin aceeași densitate în tot cuprinsul ei*. LTR² II, 166; *Raportul dintre presiune și temperatură are aceeași valoare în orice punct al atmosferei omogene*. DONEAUD 1966, p. 25. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 29. **Atmosferă politropă** = atmosferă al cărei gradient termic vertical este constant și se află în echilibru hidrostatic (cf. CIULACHE 2003, p. 18). *Atmosferă politropă: atmosferă în care temperatura descreește linear în înălțime sau, cu alte cuvinte, atmosfera în care gradientul termic vertical e constant*. LTR² II, 166. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 30. **Atmosferă standard** = atmosferă convențională de referință, aleasă astfel încât să reprezinte într-o manieră simplă condițiile care sunt aproximativ întâlnite, în medie, pe verticală (ȚÎȘTEA 1965, p. 30): temperatura de 15° C, presiunea la nivelul mării de 760 mm Hg, iar accelerația gravitațională de 9,8062 m/s² indiferent de altitudine și latitudine (CIULACHE 2003, p. 19). *Atmosferă standard se numește o atmosferă convențională simplificată, cu caracteristici fizice bine definite și invariabile, cât mai apropiată de starea medie a atmosferei reale*. LTR² II, 166. **Circulația generală a atmosferei** v. circulație. **Circulația planetară a atmosferei** v. circulație. **Conductibilitatea atmosferei** v. conductibilitate. **Contraradiația atmosferei** v. contraradiație. **Curenți electrici ai atmosferei** v. curent. **Descărcare**

¹⁸⁹ Barotropie = distribuție a masei aerului atmosferic în funcție numai de parametrul presiune (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 36, CIULACHE 2003, p. 24). [A.B.]

în *atmosferă* v. descărcare. *Electricitate a atmosferei* v. electricitate. *Extincția radiației în atmosferă* v. radiație. *Foehn al atmosferei libere* (sau în *atmosfera liberă*) v. foehn. *Instabilitate a atmosferei* v. instabilitate. *Opacitatea atmosferei* v. opacitate. *Polarizarea atmosferei* v. polarizare. *Radiația atmosferei* v. radiație. *Spălarea atmosferei* v. spălare. *Strat limită al atmosferei* v. strat.

– Pl.: *atmosfera*. – Din fr. **atmosphère** (DELR)*. [E.T.]

ATMOSFÉRIC, -Ă adj., s. m. **Ξ 1.** Adj. Care aparține atmosferei, privitor la atmosferă, din atmosferă. [1955] *Ofilirea se produce din cauza uscăciunii atmosferice, a căldurii, și a vânturilor uscate.* CHIRIȚĂ, p. 262; *Ciclonii și anticiclonii sunt formele cele mai frecvente și mai bine conturate ale circulației atmosferice.* DONEAUD 1966, p. 133; *Sunt controlate sistematic cca 40 de tipuri de poluanți atmosferici.* MĂHĂRA 2001, p. 42. Cf. DEXI. **Ξ** (În sintagmele) **Aerosol atmosferic** v. aerosol. **Apă atmosferică** v. apă. **Câmp de presiune atmosferică** v. câmp. **Centru de acțiune atmosferică** v. centru. **Circulație atmosferică** v. circulație. **Depresiune atmosferică** v. depresiune (2). **Descărcare atmosferică** v. descărcare. **Electricitate atmosferică** v. electricitate. **Fenomen atmosferic** v. fenomen. **Fereastră atmosferică** v. fereastră. **Front atmosferic** v. front. **Gheață atmosferică** v. gheață. **Hulă atmosferică** v. hulă. **Impurități atmosferice** v. impuritate. **Instabilitate atmosferică** v. instabilitate. **Maree atmosferică** v. maree. **Maree atmosferică lunară** (sau **selenară**) v. maree. **Masă optică a atmosferei** v. masă. **Opacitate atmosferică** v. opacitate. **Perturbație atmosferică** v. perturbație. **Plancton atmosferic** v. plancton. **Polarizare atmosferică** v. polarizare. **Precipitație atmosferică** v. precipitație. **Presiune atmosferică** v. presiune. **Radiație atmosferică** v. radiație. **Refracție atmosferică** v. refracție. **Remuuri atmosferice** v. remuu. **Secetă atmosferică** v. secetă. **Turbulență atmosferică** v. turbulență. **Umiditatea atmosferică** v. umiditate. **Undă atmosferică** v. undă. **Vizibilitate atmosferică** v. vizibilitate.

2. S. m. Perturbații electromagnetice produse în aparatele de radiorecepție, datorate variațiilor stării electrice a atmosferei (LTR I, 228). *Atmosferici... unde electromagnetice produse în timpul descărcărilor electrice (fulgere) din atmosferă* (CIULACHE 2003, p. 19). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 30. **Ξ** (În sintagma) **Sursa atmosfericilor** v. sursă.

– Pl.: *atmosferici*, -ce. – Din fr. **atmosphérique** (DELR). [E.T.]

AȚEGĂN s. m. sg. v. **hațegan**.

* *Atmosferă adiabetică* – cf. fr. *atmosphère adiabatique*, engl. *adiabatic atmosphere* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). *Atmosferă autobarotropă* – cf. fr. *atmosphère autobarotrope*, engl. *autobarotropic atmosphere* (VILLENEUVE, p. 41). *Atmosferă izotermă* – cf. fr. *atmosphère isotherme*, engl. *isothermal atmosphere* (id. ib. p. 42). *Atmosferă înaltă* – cf. fr. *haute atmosphère*, engl. *upper atmosphere* (id. ib. p. 197). *Atmosferă liberă* – cf. fr. *atmosphère libre*, engl. *free atmosphere* (id. ib. 42). *Atmosferă omogenă* – cf. fr. *atmosphère homogène*, engl. *homogeneous atmosphere* (id. ib.). *Atmosferă politropă* – cf. fr. *atmosphère polytrophe*, engl. *polytropic atmosphere* (id. ib.). *Atmosferă standard* – cf. fr. *atmosphère standard*, engl. *standard atmosphere* (id. ib.).

ĂURĂ s. f. ☉ Adiere. [1804-1808] ^a*Cât trage omul aură sau aer de răsuflat în sine, pânțele lui îndată se întinde și, prin aceea, mai multă apă mișcând din loc, el încă mai ușor se face și așa din fire mai îndelung rămâne deasupra apei.* ȘINCAI, ÎNV. 37; *Mai pre urmă trebuie băgat de seamă, ca oile ceale vărsate să aibă pururea aură noao și stămpărată.* ȘINCAI, POVĂȚ. EC. CÂMP. 95; *Plâng nimfe, junii, plâng grațioase, Plâng aure, zefiri și orice floare.* I. VĂCĂRESCUL, p. 116; *O aură suavă juca pe floricele și răspândea-n departe mirosul dulce-al lor.* BOLINTINEANU, O. 204. Cf. HEM, TDRG, DA, RESMERIȚĂ, D., DL, NDU, DEXI, DELR.

☐ 1. (Învechit) Vânt foarte lin. [1835] ^a*După suflare, vânturile au diferite numiri: Aura este cel mai lin vânt, ce curge o urmă pe secundă; Viforul este un vânt mare de 25 urme pe secundă.* GENILIE, G. 108.

☐ 2. (În sintagma) **Aură secundară** = **a**) arc luminos care apare ocazional spre vest, în lumina amurgului, deasupra norilor de mare dezvoltare verticală (CIULACHE 2003, p. 19); **b**) fază a luminiscenței alpine, manifestată prin iluminarea vârfurilor montane de către componentele roșii ale radiațiilor vizibile, care au fost reflectate în mod difuz înapoi în atmosferă (cf. id. ib.).

– Pl.: *aure*. – Lat. **aura** (DELR). [A.B., C.F.]

AUREOLĂ s. f. ☐ Inel luminos exterior, cu raza mai mică de 5° și culoare maroniu-roșcată, format în cadrul unei coroane, în imediata apropiere a astrului luminos (cf. CIULACHE 2003, p. 19). [1949] LTR I, 234. *În coroanele lunare și solare, dispunerea culorilor este inversă față de halo și curcubeu, adică în fiecare serie, inelul interior este întotdeauna violet sau albastru iar cel exterior roșu, fiind numit și aureolă.* MĂHĂRA 2001, p. 291. Cf. ȚIȘTEA 1965, p. 30, MDA, DEXI. ☐ (În sintagmele) **Aureolă lunară** = cerc luminos în jurul lunii. [1949] LTR I, 234. Cf. LTR². **Aureolă solară** = cerc luminos în jurul soarelui. [1949] LTR I, 234. Cf. LTR².

– Pl.: *aureole*. – Din fr. **auréole**, lat. [corona] **aureola** (DELR)*. [A.B.]

AURORÁL, -Ă adj. ☐ Referitor la auroră. [1949] LTR I, 235. ^a*Lumină aurorală.* NDU. Cf. MDN, DELR. ☐ (În sintagmele) **Absorbție aurorală** v. absorbție. **Coroană aurorală** v. coroană. **Furtună aurorală** v. furtună. **Mică perturbație aurorală** v. perturbație. **Nori aurorali** = auroră cu aspect de nori luminoși în zona inferioară a ionosferei (LTR I, 235). Cf. LTR².

– Pl.: *aurorali*, -e. – Din fr. **auroral** (DELR). [A.B.]

AURÓRĂ s. f. ☉ Lumină portocalie care colorează aerul în depărtare înainte de răsăritul soarelui. [1838]¹⁹⁰ *Halima nu povestea istoriile ei nici noaptea, nici zioa; ci pă vremea aurori, adică în răvărsatul*

* **Aureolă solară** – cf. fr. *auréole solaire* (TLFi).

¹⁹⁰ În DELR anul primei atestări este 1796 cu sensul temporal: „interval de timp înainte de răsăritul soarelui, când există o lumină difuză în atmosferă”. [C.F.]

zorilor. GORJAN, H. IV, 228; *Aurora se ivește vestitoare dimineții*. NEGRUZZI, S. II, 17. Cf. PONTBRIANT, D., LM, DA, RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D., DEX², MDA.

☒ Lumină difuză în atmosferă care precede răsăritul soarelui (cf. DER). [1866] ^a*Cu cât soarele se apropie de horizontul, razele lui luminând stratele superioare ale atmosferei, formează aceste frumoase nuanțe cari produc fenomenul aurorei*. DRĂGHICEANU, C. 230; *Aurora, roșeala ce se vede în est dimineața, înainte de resărirea soarelui; ea provine de la vaporii de apă ce se află în aer*. ENC. ROM.; *Aurorele sunt foarte frecvente în regiunile polare, cu deosebire în vecinătatea a două cercuri de 2500 km rază, centrate în polii magnetici ai Pământului, în apropierea solstițiului de iarnă*. LTR I, 235. Cf. ENC. ROM., LTR, LTR², M. D. ENC. ☒ (În sintagmele) **Arcuri de auroră** v. arc. **Auroră australă** = auroră polară care se produce în emisfera sudică (cf. CIULACHE 2003, p. 19). [1913] DA. *Azotul molecular emite lumină roșie și violetă, rezultând astfel gama aurorelor polare boreale și australe*. MĂHĂRA 2001, 297. Cf. CADE, SCRIBAN, D., LTR², DER, ȚÎȘTEA 1965, p. 31, DEX², MDA. **Auroră boreală** = auroră polară care se produce în emisfera nordică (cf. CIULACHE 2003, p. 19); zioară de miazănoapte (v. zioară) (MDA). [1857] ^a*Se știe că aurorele boreale sunt în oarecare chip soarele înaltelor latitudini și al regioanelor polarii; este o lumină ce vine din timp în timp, la perioade incerte, spre a le lumina în meajlocul lungei lor nopți de mai multe luni*. MARIN, F. 518. Cf. LM, ȘĂINEANU, ENC. ROM., DA, LTR, DER, ȚÎȘTEA 1965, p. 31, MDA. **Auroră însorită** = auroră observabilă în partea însorită a atmosferei înalte, deasupra umbrei Pământului (CIULACHE 2003, p. 19). **Auroră polară** = fenomen electro-optic care ia naștere prin ionizarea straturilor superioare ale atmosferei sub influența radiațiilor ultraviolete emise de Soare și care apare, de regulă, la înălțimi cuprinse între 200 și 400 km (uneori până la 600 km, dar și până la 1000 km) și la latitudini polare (mai rar, în zonele temperate) (cf. CIULACHE 2003, p. 19). [1949] *Aurorele polare apar între 80 și 1000 km înălțime*. LTR I, 235; *Aurorele polare iau naștere în urma ionizării aerului rarefiat al termosferei prin bombardarea moleculelor și atomilor acestuia de către corpusculii electrizați, de mare energie, care alcătuiesc vântul solar*. CIULACHE 2002, p. 65. Cf. DER, ȚÎȘTEA 1965, p. 31, M. D. ENC., DEX², MDA, DEXI. **Auroră polară muzicală** = auroră polară însoțită de o vibrație sonoră a aerului, care se aude în zona în care este vizibilă aurora (LTR I, 235). Cf. LTR². **Aurorele cu structură radiară** = fenomen luminos sub forma unor raze pornind în toate direcțiile dintr-un anumit punct al bolții cerești (cf. CIULACHE 2003, p. 19). **Aurorele sub formă de arc** = fenomen luminos sub formă de semicerc cu capetele sprijinite pe orizont, din care pornesc în sus, benzi luminoase de culoare verzuie sau roșie-portocalie (cf. id. ib.). **Aurorele sub formă de luminiscență difuză** = fenomen luminos care apare la periferia nordică a bolții cerești, în intervalul de la începutul nopții (cf. id. ib.). **Razele aurorei** v. rază. **Zona aurorelor** = zonă circulară situată la latitudini geomagnetice de 10°-15° față de polii magnetici ai Pământului, în care aurorele polare au frecvență maximă (CIULACHE 2003, p. 262). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 203.

– Pl.: *aurora*. – Lat. **aurora** (DELR)*. [A.B., C.F.]

AUSTRÁL, -Ă adj. (În sintagma) *Auroră australă* v. auroră.

AÚSTRU s. m. ☉ Vânt cald și uscat care bate dinspre sud, mai ales vara (în Câmpia Română); (Olt.) traistă-goală (v. traistă). V. câinar, sărăcilă. [1500-1510] ^a*Fum veselindu-ne. Întoarse Domnul prădarea noastră ca valea cu austru. Sămănătoriul... cu bucurie seaceră.* PSALT. HUR.² 197; *Omeții se rump de austrul ce suflă cu călduri.* DOSOFTEI, PS. 441; ^a*Dacă bate Crivățul de Bobotează, când moaie crucile, timp bun însemnează, dacă o bate Agostrul (Austrul), timp rău „că va fi”.* MUSCEL, 17; ^a*Agostrul, poate că austrul sau câinarul... prin jud[eu] Muscel este numele vântului de miazăzi. Dacă agostrul bate la Bobotează, prevestește timp rău.* PAMFILE, VĂZD. 55; *Veni austrul cel răsunător și topi zăpezile.* SADOVEANU, O. VII, 113; *Vântul de mează-zi se numește și austru, iar cel de mează-noapte crivăț.* ap. HEM 2 138. Cf. TDRG, DA, SCRIBAN, D., DL, DER, ȚÎȘTEA 1965, p. 31, DEX², NDU, DEXI, DGS.

☉ P. ext. Orice fel de vânt. [1577] *Austrul și marea, tu faptu-le-ai.* CORESI, PS. 243; *Afară este viscol, austrul vijește și zguduie coliba.* NEGRUZZI, S. II, 34; ^a*Pentru că austrul puternic te bântuie, vinde-vei oare vasul pe care-ai plecat dincolo de valul egeic?* EMINESCU, O. IV, 402; *Vântul de la apus se zice austru sau „traistă-goală”.* ap. HEM 2 139; *Austrul... vântul părții apusului.* PISCUPESCU, O. 70. ☉ (Învechit, adjectival) *Domnul aduse vânt austru pe pământ.* BIBLIA (1688), 46¹/50.

– Și: **agóstru** s. m. – Lat. **austrum** (DELR). [C.F.]

AVALÂNȘĂ¹⁹¹ s. f. ☉☉ (Și în sintagma *avalanșă de zăpadă*) Cantitate mare de zăpadă care se desprinde brusc de pe versantul unui munte și se rostogolește la vale; lavină. [1873] DELR. *Rinul... Se schimbă-n largi troiene de spume argintii Ce valmeș se răstoarnă... Formând o avalanșă.* ALECSANDRI, P. III, 135; *Dacă n-ar fi venit avalanșa de zăpadă din iarna aceea..., poate că niciodată nu s-ar fi împrietenit cu noii ei vecini.* ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 79, 6/1; *Avalanșele distrug totul.* DGS. Cf. TDRG, DA, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., ȚÎȘTEA 1965, p. 32, MDA, MDN, CIULACHE 2003, p. 22, DEX², NDU, DEXI. ☉ (În sintagma) **Vânt de avalanșă** v. vânt.

– Pl.: *avalanșe*. – Din fr. **avalanche** (DELR). [C.F.]

AVÉRSĂ s. f. ☉☉ (Mai ales la pl.) Precipitație (ploaie, lapoviță, zăpadă) de scurtă durată, cu început și sfârșit brusc, cu schimbări de intensitate rapide, provenind, cel mai adesea, din norii Cumulonimbus (cf. CIULACHE 2003, p. 22); (Mold.) pârăpără. [1949] DELR. *Averse locale.* DL; *O aversă nocturnă e privită cu religiozitate.* CĂLINESCU, în NDU. *Precipitațiile sub formă de averse sunt cele care*

* *Auroră australă* – cf. fr. *aurora australe*, engl. *aurora australis* (VILLENEUVE, p. 43). *Auroră boreală* – cf. fr. *aurora boréale*, engl. *aurora borealis* (id. ib.). *Auroră însorită* – cf. engl. *sunlit aurora* (id. ib.). *Auroră polară* – cf. fr. *aurora polaire*, engl. *polar aurora* (id. ib.).

¹⁹¹ Referențul desemnează o formă de manifestare a zăpezii (ca depunere).

încep și se termină brusc, dând cantități mari într-un timp scurt. CIOVICĂ 1970, p. 36; Se formează nori orografici din care cad precipitații locale, sub formă de averse însoțite de descărcări electrice. MĂHĂRA 2001, p. 182; Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 32, DN³, DM, DEX², DER, M. D. ENC., MDA, DEXI, DCSR, DGS. ≡ (În sintagmele) **Aversă de lapoviță** = precipitație de scurtă durată formată din picături de ploaie și fulgi de zăpadă (cf. CIULACHE 2003, p. 20). Cf. DONEAUD 1966, p. 195. *Aversa de lapoviță este lapovița cu caracter de aversă, având particularități asemănătoare cu cele ale aversei de ninsoare.* BOGDAN 2006, p. 223; *Aversa de lapoviță. Acest hidrometeor este format din picături de ploaie și fulgi de zăpadă, ce precipită pe intervale de scurtă durată. Precipitarea are un început și sfârșit brusc și prezintă în timpul ei schimbări rapide de intensitate.* MIHĂILĂ 2010, p. 264. **Aversă de ploaie**¹⁹² = precipitație de scurtă durată formată din picături de ploaie, însoțită frecvent de descărcări electrice și, mai rar, de grindină (cf. CIULACHE 2003, p. 22); puhoi (1). *Aversa de ploaie... pe parcursul producerii poate suferi schimbări rapide (uneori violente) de intensitate.* MIHĂILĂ 2010, p. 261. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 32. **Aversă de zăpadă** (sau **de ninsoare**) = precipitație de scurtă durată, cu început și sfârșit brusc, care prezintă în intervalul producerii ei schimbări de intensitate foarte rapide, fiind formată din fulgi de zăpadă de dimensiuni mari (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 31, CIULACHE 2003, p. 20). *După felul precipitațiilor, se deosebesc averse de ploaie (însoțite deseori de grindină) și averse de zăpadă.* ȚÎȘTEA 1965, p. 31; *Mesajele sinoptice mai conțin uneori date suplimentare asupra... unor fenomene meteorologice mai puțin obișnuite, cum sunt aversele de zăpadă sau lapoviță la temperaturi pozitive.* DONEAUD 1966, p. 195. Cf. DEXI. **Nor de aversă** v. nor.

– Pl.: averse. – Din fr. **averse** (DELR)*. [C.F.]

¹⁹² Sintagma s-a extins din limbajul meteorologiei, prin presiunea buletinelor meteo din mass-media, spre limbajul colocvial.

* **Aversă de ploaie** – cf. fr. *averse de pluie* (VILLENEUVE, p. 45). **Aversă de zăpadă** – cf. fr. *averse de neige* (id. ib.).

B

BÁBURĂ s. f. ☉ (Ban.) **1.** Picături mari de ploaie amestecate, adesea, cu grindină (MDA); (sudul Ban.) băbureală. [1893] *Babură se zice la picăturile de ploaie mari, care uneori sunt amestecate cu grindină; iar, când timpul e așa se zice că băburează.* ap. HEM 2287; cf. JAHRESBER. III, 313; cf. ALR SN III h 797 pc. 29, NALR – B III h 529 pc. 8, 24, 27^{1D}. Cf. DA, CIORĂNESCU, D. ET. 577, MDA.

2.^{1D} Măzăriche. Cf. ALR SN III h 797 pc. 29, NALR – B III h 530 pc. 8, 12, 37.

– Pl.: *baburi* (MDA) și *babure* (CIORĂNESCU, D. ET. 577). – Și: (centrul Ban.) **băbúrá** (NALR – B III h 530 pc. 32, 68); (estul Ban.) **bobúra** (ib. pc. 30) s. f. – Et. nec. (DA)¹⁹³. [A.B.]

BAI subst. ☐ Ceață care se produce primăvara și toamna în China și în Japonia datorită norilor de praf ce, antrenăți de vânt până la mari înălțimi, se umezesc, provocând condensarea vaporilor de apă pe particulele de praf și precipitarea acestora în stratul inferior de aer, sub forma unei depuneri groase de culoare galbenă (CIULACHE 2003, p. 22).

– Cf. fr. *bai* (VILLENEUVE, p. 50). [E.T.]

BAI-U subst. ☐ Cele mai abundente căderi sezoniere de precipitații (mai ales în lunile iunie și iulie), în sudul Japoniei și în unele părți ale Chinei¹⁹⁴ (cf. CIULACHE 2003, p. 22).

– Cf. fr. *bai-u* (VILLENEUVE, p. 50). [E.T., C.F.]

BANC s. n. (În sintagmele) **Banc de ceață** v. ceață. **Banc de nori** v. nor.

BÁNDĂ s. f. ☐ (În sintagmele) **Bandă de oxigen** = regiune din spectrul electromagnetic în care oxigenul exercită o puternică absorbție a radiațiilor ultraviolete cu lungimi de undă cuprinse între 0,13 și 0,17 μ (maximul fiind centrat pe valoarea de 0,15 μ) sau a celor cu valori mai mici de 0,1 μ, jucând un rol deosebit de important în transferul radiației solare în atmosfera terestră și, respectiv, în formarea ionosferei (CIULACHE 2003, p. 23). **Bandă de vapori de apă** = benzi întunecate în spectrul solar datorate absorbției luminii solare de către vaporii de apă conținuți în atmosfera terestră (ȚÎȘTEA 1965, p. 34). **Fulger în bandă** v. fulger.

– Pl.: *benzi*. – Din fr. **bande** (DELR)*. [E.T.]

¹⁹³ Au fost propuse mai multe soluții etimologice: analogie între aburii care însoțesc uneori precipitațiile și fum (v. sensul „fumar”, cf. sl. *babura* „horn”, cf. CIORĂNESCU, D. ET. 578); o posibilă legătură cu sb. dial. *babura* „denumire a unei insecte” (DELR); formații de tipul: *babe* + suf. *-ură*, reduplicarea primei silabe din *bură*, *bura*, sau *babe* + *bură* (cf. DELR).

¹⁹⁴ Sunt numite în chineză și japoneză „ploile prunelor” sau „ploile mucegaiului” (cf. CIULACHE 2003, p. 22). [C.F.]

* **Bandă de oxigen** – cf. fr. *bande d'oxygene*, engl. *oxygen band* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). **Bandă de vapori de apă** – cf. fr. *bande de la vapeur d'eau*, engl. *water vapour bands* (VILLENEUVE, p. 51).

BĂRIC, -Ă adj. ☐ Care se referă la presiunea atmosferică, care ține de presiunea atmosferică; barometric. [1949] LTR I, 297. *Caracteristicile termice diferite ale apei și uscatului se răsfrâng și în caracteristicile barice diferite*. APOSTOL 2000, p. 76; *Ciclونul (depresiunea sau minima barometrică) este o formă barică ce reprezintă o arie cu presiune scăzută*. MĂHĂRA 2001, p. 200; *Delimitarea lor [a regiunilor sinoptice naturale] nu s-a făcut convențional, ci pe baza constatării că evoluția vremii în fiecare dintre ele este determinată de acțiunea conjugată a anumitor centri barici cu caracter cvasipermanent și sezonier*. MIHĂILĂ 2010, p. 305. Cf. D. ENC., MDA, NDU, DEXI. ☐ (În sintagmele) **Caracteristica tendinței barice** = creștere, descreștere sau staționare a presiunii atmosferice în intervalul de trei ore dintre două observații sinoptice (CIULACHE 2003, p. 30). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 43, D. ENC. **Câmp baric** = distribuție spațială a presiunii atmosferice la un moment dat, caracterizată prin sistemul suprafețelor izobarice (APOSTOL 2000, p. 40). [1949] *Câmp baric... Câmpul presiunii atmosferice*. LTR I, 297. *S-a arătat că studiul câmpului presiunii atmosferice (câmpul baric) se face cu ajutorul suprafețelor izobarice și al gradientilor săi*. DONEAUD 1966, p. 35; *Sistemul de izobare care redă repartitia presiunii la suprafața terestră se numește câmp baric sau relief baric, prin similitudine cu relieful terestru*. MIHĂILĂ 2010, p. 20. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 53, D. ENC., CIULACHE 2003, p. 31, DEXI. **Depresiune barică** v. depresiune. **Dorsală barică** v. dorsală. **Formațiune** (sau **formație**) **barică** = denumire generică pentru ciclони și anticiclони. *Structura termică a atmosferei implică evoluții complexe ale câmpului baric, perioade de adâncire și de intensificare ale formațiilor barice și perioade de distrugere a lor*. DONEAUD 1966, p. 74; *La latitudini mijlocii și superioare, deplasarea maselor de aer se face prin formațiuni barice mobile, ciclони și anticiclони, formațiuni mobile, care se deosebesc din unele puncte de vedere de ciclонii și anticiclонii stabili, din centrele de acțiune*. APOSTOL 2000, p. 69; *Astfel de situații sunt caracteristice mai ales pentru formațiunile barice depresionare (ciclони)*. CIULACHE 2002, p. 39; *Concomitent cu întocmirea acestor hărți se notează: valoarea izobarelor din 5 în 5 hPa, formațiunile ciclonice barice cu „D” și anticiclонice cu „M”, fronturile atmosferice și direcția lor de deplasare*. BOGDAN 2006, p. 189. **Forța gradientului baric orizontal** v. forță. **Gradient baric** = variație numerică a presiunii atmosferice pe unitatea de distanță, care este întotdeauna orientat dinspre presiunea ridicată către cea coborâtă; gradient barometric (CIULACHE 2003, p. 103). [1949] LTR I, 297. *Vântul geostrofic este o mișcare orizontală rectilinie uniformă și fără frecare, rezultată din echilibrarea forței gradientului baric și a forței de deviație, datorită rotației Pământului*. DONEAUD 1966, p. 61; *Gradientul baric vertical reprezintă scăderea presiunii pe unitatea de distanță verticală*. APOSTOL 2000, p. 39; *Gradientul baric este orientat... dinspre uscat spre mare, dând naștere unui curent de aer în acest sens numit briză de uscat sau de noapte*. MĂHĂRA 2001, p. 221. Cf. LTR², ȚÎȘTEA 1965, p. 101, DEXI. **Salt baric** v. salt. **Sistem baric** = formă a reliefului câmpului baric, care poate fi pozitivă (anticlонul, dorsala anticlонică) sau negativă (ciclонul, talvegul depresionar) (CIULACHE 2003, p. 207). [1962] DER. *Regiunile cu presiune atmosferică crescută sau scăzută, se numesc sisteme barice*. APOSTOL 2000, p. 40; *Variațiile neperiodice ale presiunii aerului denumite adeseori și perturbații se pot produce de la o zi la alta, în funcție de schimbările termice și de deplasarea și dezvoltarea sistemelor barice (ciclони și anticiclони mobili)*. MĂHĂRA 2001, p. 193. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 176, D. ENC., DEX², MDA. **Șa barică** = formă a reliefului baric cu aspect de șa, situată la intersecția axelor de comprimare și dilatare dintre doi

cicloni și doi anticicloni dispuși pe diagonală; șa barometrică (CIULACHE 2003, p. 223). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 186. *Harta câmpului baric are următoarele elemente mai importante: ... șaua barometrică sau punctul hiperbolic, configurație complexă a câmpului baric, formată din ansamblul a doi cicloni (sau talveguri) și doi anticicloni (sau dorsale)*. DONEAUD 1966, p. 36; *Șaua barometrică este o regiune a câmpului baric cuprinsă între doi anticicloni și doi cicloni*. APOSTOL 2000, p. 41; *Șaua barometrică (punct hiperbolic) este o formă barică cuprinsă între două talveguri depresionare și două dorsale anticiclonice*. MĂHĂRA 2001, p. 200. **Talveg baric** v. talveg. **Tendință barică** = variație locală a presiunii atmosferice într-un interval de trei ore; tendință barometrică (APOSTOL 2000, p. 39). *Tendința barică reprezintă diferența între două citiri succesive ale barometrului... efectuate la un interval de trei ore*. MIHĂILĂ 2010, p. 218. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 181, CIULACHE 2003, p. 229. **Vânt baric** v. vânt.

– Din fr. **barique** (MDA)*. [E.T.]

BARIÉRĂ s. f. ☐ (În sintagma) **Barieră noroasă** = zid noros dens, care apare la orizont în momentul apropierii unui ciclon tropical de mare intensitate (CIULACHE 2003, p. 23).

– Cf. fr. *barrière de nuages*, engl. *cloud bar* (VILLENEUVE, p. 54). [A.B.]

BAROCLÍN, -Ă adj. ☐ Care se referă la baroclinitate, care ține de baroclinitate. Din hidrodinamică se știe că nașterea și destrămarea turbioanelor în deplasarea acestora în lungul circulației generale sunt determinate de caracterul baroclin al proceselor atmosferice. DONEAUD 1966, p. 146. ☐ (În sintagmele) **Distribuție baroclină** = distribuție în care suprafețele izosubstanțiale și izobare atmosferice se întretaie (cf. LTR I, 301). **Perturbație baroclină** v. perturbație.

– Pl.: *baroclini, -e*. – Cf. fr. *baroclin* (TP). [E.T.]

BAROCLINITĂTE s. f. ☐ Stare a atmosferei dată de intersecția suprafețelor izobarice cu cele cu densitate constantă (cf. CIULACHE 2003, p. 23). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 35.

– Cf. engl. *baroclinity*, fr. *baroclinité* (TP). [E.T.]

BAROMÉTRIC, -Ă adj. ☐ Baric. ☐ (În sintagmele) **Depresiune barometrică** v. depresiune (1). **Dorsală barometrică** v. dorsală. **Gradient barometric** = gradient baric (v. baric). **Maree barometrică** v. maree. **Șa barometrică** = șa barică v. (baric). **Tendință barometrică** = tendință barică. În telegramele sinoptice, *tendința barometrică se precizează ca formă, sens de variație și ca valoare*. ȚÎȘTEA 1965, p. 190. Cf. CIULACHE 2003, p. 229.

– Pl.: *barometrici, -ce*. – Cf. fr. *barométrique* (TLFi)**. [E.T.]

* **Câmp baric** – cf. engl. *baric field* (VILLENEUVE în TP). **Sistem baric** – cf. fr. *système barique* (TP).

** **Gradient barometric** – cf. fr. *gradient barométrique*, engl. *barometric gradient* (VILLENEUVE, p. 190). **Șa barometrică** – cf. fr. *col barométrique* (id. ib. p. 100).

BAROTRÓP, -Ă adj. (În sintagmele) *Instabilitate barotropă* v. instabilitate. *Perturbație barotropă* v. perturbație.

BASTARĂ s. f. sg. ♂ (Munt., rar) Ceață în timpul verii, periculoasă pentru semănături (MDA). [1884] H VII, 384. Cf. DA, MDA, DELR.

– Et. nec. (DELR). [C.F.]

BÁTE vb. IV. ♂ Tranz. și intrans. (Despre fenomene ale naturii ca vântul, ploaia, grindina, lumina soarelui etc.) A se manifesta cu putere (și ritmic), mai ales distrugător¹⁹⁵. V. sufla. [1643] *Corabia era pre mijlocul mării, învăluită de valuri, că le bătea vântul dinainte*. VARLAAM, C. 257; *Au bătut toată ziua o furtună mare*. AMIRAS, C. 158; *De va bate ploaia peste o arătură proaspătă, strică pe tot anul acel pământ*. I. IONESCU, C. 30; *De multe ori se întâmplă că brumele ce vin din răcelele de noapte bat porumbul și nimicesc astfel toate ostenele și speranțele cultivatorilor*. id. D. 146; ^a*Vântul pe o parte bătea asupra corăbiei, iar pe alta în coasta din protivă*. DRĂGHICI, R. 19; ^a*Urmează mare căldură fiind tocmai sub linie unde soarele bate drept în creștet*. id. ib. 49; *Soarele bătea căldicel pe prispă*. VLAHUȚĂ, D. 300; ^a*Când a-nceput să bată vântul, am scos foaia mea de cort*. SAHIA, N. 80; *Dumnezeu, ca să apere pe credincioși, porunci vântului să bată asupra păgânilor și tot fumul de la arme căzu asupra lor, de îi orbea și îi înecă*. ISPIRESCU, M. V. 24; *Cum venea de bătea soarele în ea [în apă], o făcea de părea a fi valurile ei valuri de aur și de pietre nestemate*. STĂNCESCU, B. 87; *Murgule, coamă rotată, Du-mă la mândra odată. Că ți-oiu face grajd de piatră, Vântul să nu mi te bată*. HODOȘ, P. P. 47; *Păcurar cu oile, De te-ar bate ploile, Să-ți omoare turmele!* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 279; *Codrule cu frunza lată, Bruma cază, nu te bată*. id. ib. 199; *Care fată n-a juca, Bată-i piatra cânepa, Să n-aibă ce melița*. DOINE, 281; *Dacă în ziua de Bobotează va bate crivățul, vor fi roade la bucate*. ȘEZ. III, 46; *A bătut gheața*. ALR SN III h 789; cf. ALR SN III h 791, 792, 793, ALR SN V h 1384, NALR – MB V ms. [1612], ALR – MD IV h 529, NALR – O II h 317^{1D}. Cf. LM, TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DA, DL, DM, DEX², CIORĂNESCU, D. ET., DEXI, DGS. ♂ Tranz. (Învechit; despre Dumnezeu; cu un complement care desemnează fenomene ale naturii) A arunca asupra, a face să se producă, a provoca. [1500-1510] ^a*Deade rruginriei rroada lor și agonisita lor lăcustelor. Și bātu cu grindire vinile lor și smochinele lor zdrobi cu brumă*. PSALT. HUR.² 153. Cf. DA, MDA.

– Prez. ind. pers. 3: bate. – Lat. **battere** (= **battuere**) (DELR). [C.F.]

¹⁹⁵ Reproducem (respectând ortografia și tehnica lexicografică din vechea serie a Dicționarului Academiei) comentariile deosebit de elocvente din DA s. v. (VI), cu referire la sensul privind desfășurarea fenomenelor atmosferice: «La origine trans., despre grindina și ploaie, exprimând „lovirea repetită” în pământ a stropilor de apă s. a boabelor de grindină; mai apoi și intrans., exprimând „căderea lor ritmică”. P. ext. și despre alte elemente ale naturii, păstrându-se însă, de cele mai multe ori, nota originală a „lovirii”. Astfel despre „brumă” se zice de obicei că dă, c a d e s. p i c ă; când ne gândim însă la urmările stricăcioase ale acestui fenomen, zicem că **bate**; „vântul”, de obicei **bate**, când suflă (tare) izbînd în ceva; despre „soare” se zice că **bate** mai ales atunci când dogorește etc.».

BĂBURĂ vb. I. Intrans. ⚡ (Ban.) A ploua cu picături mari amestecate cu grindină sau cu zăpadă (MDA). [1893] *Babură se zice la picăturile de ploaie mari, care uneori sunt amestecate cu grindină; iar, când timpul e așa se zice că băburează.* ap. HEM 2 287; cf. NALR – B III h 529 pc. 24, 76^{ID}. Cf. DA, MDA, DELR.

– Ind. prez. pers. 3: *băburează*. – Și: **băburí** (NALR – B III h 529 pc. 24) vb. IV. – V. **babură** (DA). [A.B.]

BĂBÚRĂ s. f. v. **babură**.

BĂBUREĂLĂ s. f.^{ID} ⚡ (Sudul Ban.) Babură (1). Cf. NALR – B III h 529 pc. 24.

– Pl.: *băbureli*. – **Babură** + suf. *-eală*. [A.B.]

BĂBURÍ vb. IV v. **băbura**.

BĂBURÍNĂ s. f. (Sud-vestul Ban.) ⚡ 1. Lapoviță (1). Cf. NALR – B III h 529 pc. 14, 18^{ID}. Cf. MDA.

2. Măzărice. Cf. NALR – B III h 530 pc. 14, 18, 19^{ID}.

– Pl.: *băburine*. – **Babură** + suf. *-ină* (MDA). [A.B., C.F.]

BĂLTĂG s. m. sg. ⚡ (Transilv.) Numele unui vânt puternic. [1898] DELR. *La vântul cel mare se zice pe la noi „baltagul”.* ap. HEM 3 066. Cf. DA, DELR.

– Cf. *baltă* (DELR). [C.F.]

BĂLTĂGÁN s. m. sg. ⚡ (Sudul Mold.) Vânt care bate dinspre est. V. *băltăreț*. [1898] DELR. *Vântului de la răsărit i se zice „băltăgan”.* HEM 3 066. Cf. DA, MDA.

– **Băltag** + suf. *-an* (DELR). [C.F.]

BĂLTĂREȚ s. m. sg. ⚡ (Munt., Olt.) Vânt prielnic pentru agricultură, care bate dinspre bălțile Dunării (DA) sau dinspre sud (cf. MDA), aducând căldură și ploaie. V. *băltăgan*. [1829] *Băltărețul* [e] *vântul polului miezii zile[i]*. PISCUPESCU, O. 70; *Băltărețul suflă despre sud; e cald; se mai numește și vânt de la nimeazi.* ap. HEM 3071, ib. 3072; *Vântul băltăreț suflă de la Dunărea (despre meazăzi).* I. IONESCU, M. 62; *Nu era însă primejdia atât de mare cum și-o închipuiseră ei. După apusul soarelui, băltărețul s-a oprit.* SLAVICI, V. P. 104; cf. H II 5, 15, 22, 50, 106, 127, 134, 156, id. III 157, 316, id. IV 15, 47, 68, 77; *Când bate băltărețul, Ia-ți toiagul și săculețul.* POP, ap. HEM III, XXXVI. Cf. LM, TDRG, DA, SCRIBAN, D., DEX², MDA, NDU.

– Și: (rar) **băltăréz** (FUNDESCU, L. P. 168) s. m. – **Baltă** + suf. *-ăreț*. – **Băltărez** < **băltăreț**, cu schimbare de sufix (DA). [C.F.]

BĂLTĂRÉZ s. m. v. **băltăreț**.

BĂRBIÉR s. m. invar. **Ξ** 1. Furtună deosebit de puternică, însoțită de căderi abundente de precipitații fine care îngheață instantaneu pe suprafețele expuse ale navelor aflate în largul mării (CIULACHE 2003, p. 26).

2. Formă locală de viscol din golful Sf. Laurențiu, ale cărui vânturi puternice proiectează ace fine de gheață cu efect tăios (id. ib.).

– Cf. fr. *barbier* (VILLENEUVE, p. 52). [E.T.]

BĂTĂIE s. f. **Θ** Mod de manifestare, de funcționare, de desfășurare a unor fenomene atmosferice; suflare a vântului, cădere a ploii, dogorire a căldurii etc. [1675] *Eu mă împiedecai și, de bătaia vântului, căzui în mare.* ap. GCR. I, 225; *Din bătaia grindinei, brumei și din mari geruri ce se întâmplă uneori, se pricinuia locuitorului mare pagubă și nedreptate* (a. 1755). URICARIUL, VI, 176; *Mijloacele de ocrotire a sănătății și a frumuseței... Fereala capului gol de bătaia căldurii razelor soarelui.* PISCUPESCU, O. 185; *Petiționarii... atârnav în bătaia crivățului, de brațele spânzurătorilor.* IORGA, L. I, 330; ^a*Grâul în floare pe lunci se clatin-alene-n bătaia Celui din urmă răsuflet de vânt.* COȘBUC, P. II, 62; ^a*Mobila cazonă... se desmințea greoaie sub bătaia razelor calde ale soarelui.* SAHIA, N. 71; ^a*Blana groasă a câinelui lucea neagră prin bătaia ninsorii.* SADOVEANU, O. II, 552; ^a*Bătaie de vânt.* SCRIBAN, D.; ^a*A întins... pielea iepurelui pe două brațe de stuh și a așezat-o în bătaia vântului să se usuce mai repede.* GALAN, Z. R. 51; ^a*Stătea pe gânduri în bătaia ploii.* DL. Cf. PONTBRIANT, D., TDRG, DA, RESMERIȚĂ, D., CADE, ȘĂINEANU, D. U., DEX², DEI, MDA, DEXI, DGS.

– Pl.: *bătăi*. – Cf. *bate*¹⁹⁶ (DELR). [C.F.]

BĂZNĂ s. f. v. **beznă**.

BĂZNĂRIE s. f.^{ID} **Θ** (Nordul Transilv.) Beznă. Cf. ALR SN III h 795 pc. 219.

– **Băznă** + suf. *-ărie*. [C.F.]

BĂRLIȚĂ s. f. v. **burniță**.

BĂRNĂ¹ s. f. sg. **Θ** (Nord-vestul Munt.) Ceață. [1871] LM. *Când atmosfera este încărcată cu vapori care stau jos, poporul zice: astăzi este „ceață” sau „bârnă” sau „burhai”.* H IV 51; cf. ALR SN III h 795 pc. 762, ALR – MD IV h 525 pc. 691, 694, 698^{ID}. Cf. DA, MDA, DELR.

– Derivat regresiv de la **bârniță**. [C.F.]

BĂRNĂ² s. f. v. **burnă**.

¹⁹⁶ *Bătaie* 'luptă' este moștenit din lat. *batulia* care nu cuprinde (cf. REW, Ernout-Meillet, TLL s. v.) sensul corespunzător fenomenelor atmosferice. Se poate admite o dezvoltare pe teren românesc. Este posibilă evoluția la nivel protoroman (cf. DÉRom).

BĂRNIȚĂ s. f. v. **burniță**.

BÉZNĂ s. f. ☉ (Transilv.) Negură groasă (DA); băznărie. [1825] LB. *Du-te, bade, cu norii, Și vină când te-oi dori. Du-te, bade, cu bezna, Și vină când te-oi chema*. MÂNDRESCU, L. P. 70; cf. ALR SN III h 795 pc. 219, 235^{1D}. Cf. DA, MDA.

– Pl.: *bezne*. – Și: **băznă** (ALR SN III h 795 pc. 219) s. f. – Din. v. sl. **bezdūna** „abis”¹⁹⁷ (DELR). [C.F.]

BLÍZZARD s. n. invar. ☼ Furtună violentă în timpul iernii, în care temperatura aerului scade brusc sub punctul de îngheț, iar vânturile se intensifică și spulberă zăpada, reducând astfel vizibilitatea la mai puțin de 1 km (CIULACHE 2003, p. 26). Cf. ȚIȘTEA 1965, p. 39, DEXI.

– Cf. engl., fr. *blizzard*¹⁹⁸ (VILLENEUVE, p. 59). [E.T.]

BOĂGHE s. f. ☉ (Nordul Munt.) Ceață (mai ales pe munți) (MDA). [1901] RĂDULESCU-CODIN. Cf. DGDS, ALR SN III h 795 pc. 784, ALR – MD IV h 525 pc. 674^{1D}. Cf. DA, MDA.

– Et. nec. (DELR). [A.B.]

BOĂRE s. f. sg. ☉ 1. (Adesea cu determinarea „de vânt”) Adiere. V. briză. PARACLIS [1639], 30^v/7. *Suflând odată boarea, Au căzut jos toată floarea*. BĂRAC, A. 8; *Liniștea-i deplin stăpână Peste câmpii arși de soare. Lunca-i goală: la fântână E pustiu; și nu se-ngână Nicio boare*. COȘBUC, F. 57; *Leagănă-se bradu-n codru..., Fără vânt, fără răcoare, Fără nici un pic de boare*. CĂTANĂ, B. 153; *Boare de vânt. reteganul, tr. 24; Erai într-un adevărat cuptoriu; nici o boare de vânt*. ap. TDRG; cf. ALR SN III h 798 pc. 95, 102^{1D}. Cf. POLIZU, LM, RESMERIȚĂ, D., CADE, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DA, DL, DEX², CIORĂNESCU, D. ET., DEI, MDA, DGS.

2. Arșiță. [1673] *Nu-i nime să-i scape de boare, Să s-ascundză de dâns la răcoare*. DOSOFTEI, PS. 58; *Ce boare!, se zice când e căldura mare și vântul nu adie*. H IV 51, în DA; *Boare de căldură*. NALR – O II h 310; cf. DGDS, ALR – MD IV h 516 pc. 757, 765^{1D}. Cf. CIORĂNESCU, D. ET., MDA.

– Probabil element de substrat (DELR). Cf. *abur* (TDRG, PUȘCARIU, ET. WB.) sau lat. *boreas* (CADE, DEX)¹⁹⁹. [C.F.]

BOBÚRĂ s. f. v. **babură**.

BOHOLT subst. ☉ (Vestul Transilv.) Furtună puternică (DA). [1886] FRÂNCU–CANDREA, R. 49.

¹⁹⁷ Probabil sens dezvoltat pe terenul limbii române.

¹⁹⁸ Fenomenul și termenul care-l desemnează sunt originare din America de Nord [L.A.].

¹⁹⁹ În CIORĂNESCU, D. ET. se propune ca etimon lat. *văpōrem*, reconstruindu-se o serie de faze intermediare: **baporem* > **baborem* > **băoare* > *boare*.

Cf. ALR SN III h 788^{ID}. Cf. DA, MDA.

– Et. nec. (MDA). [C.F.]

BÓLBORĂ s. f. v. **volbură**.

BÓLTĂ s. f. ☸ (În sintagma) *Boltă cerească* (sau *a cerului*) = emisferă aparentă, de culoare albastră în zilele senine (datorită aerului atmosferic) ce pare sprijinită pe orizont, pe un cerc în centrul căruia se găsește observatorul situat pe Pământ, și pe care par proiectate corpurile cerești (ȚÎȘTEA 1965, p. 39); firmament, (învechit) crâng, crug. [1871] LM. Cf. SCRIBAN, D., DER, D. ENC., CIULACHE 2003, p. 28, DEX², MDA. ☹ (În sintagma) *Radiație difuză a bolții cerești* v. *radiație*.

– Cf. fr. *voûte céleste* (TLFi). [E.T.]

BÓRA s. f. invar. ☹ Vânt catabatic rece și frecvent uscat, care suflă în rafale violente dinspre culmile montane, orientate în lungul țărmurilor, către marea mai caldă, în special pe coastele de nord-est ale Mării Adriatice și ale Mării Negre (cf. CIULACHE 2003, p. 26). [1966] *Bora... Vânt violent, uscat și rece, care suflă în special pe coastele de NE ale Adriaticei*. LTR² XVIII, 550; *Sunt două categorii de vânturi locale: cele care iau naștere datorită circulației termice a aerului (brizele) și cele care se formează prin schimbarea temperaturii și umezelii curenților circulației generale a atmosferei... foehnul și bora*. APOSTOL 2000, p. 46; *Bora se formează în Munții Dinarici și Podișul Karst atunci când în Marea Adriatică apare o minimă barometrică ce atrage aerul mai rece și cu presiune mare din zona Dinaricilor*. MĂHĂRA 2001, p. 220. Cf. DER, ȚÎȘTEA 1965, p. 39, D. ENC., DEX², MDA, NDU, DEXI.

– Din fr., it. **bora** (DELR). [E.T.]

BORÍLĂ s. m. sg. ☸ (Mold., rar) 1. Vânt care bate dinspre sud și care aduce ploaie (cf. DA). [1868] DELR. Cf. HEM 104. Cf. DA, MDA.

2. Vânt care bate dinspre nord (cf. MDA). [1868] Cf. BARCIANU, V., ALEXI, W., MDA.

– **Boare** + suf. *-ilă* (MDA). [C.F.]

BRAȘOVEÁN s. m. sg. ☸ (Nordul Munt., nordul Olt.) Numele unui vânt care bate, probabil, dinspre Brașov (cf. DA). Cf. HEM 2 138, H IX 292, DA, MDA.

– N. pr. **Brașov** + suf. *-ean* (MDA). [C.F.]

BRĂILEÁN s. m. sg. ☸ (Sudul Mold., nordul Dobr.) Numele unui vânt care bate, probabil, dinspre bălțile Brăilei (cf. MDA). Cf. H III 157, XIV 344, DA.

– N. pr. **Brăila** + suf. *-ean* (MDA). [C.F.]

BRÂU s. n. ☸ (Și în sintagmele *brâul babii*, ALM I/1 h 44 pc. 203^{ID}, *brâul cerului*, ALM I/1 h 44 pc. 157, PAMFILE, VĂZD. 157, DA, MDA, DEXI, *brâul ciobanului*, ib. pc. 136, 141, 142, 149, 150, 164, *brâul Cosânzenii*, COȘBUC, B. 117, *brâul Domnului*, ALM I/1 h 44 pc. 141^{ID}, *brâul Dumnezeuului*, ib. pc. 190, 225, 226, *brâul lui Dumnezeu*, H II 292, ȘEZ. I, 125, ALM I/1 h 44 pc. 48, 98, 101, 166^{ID}, *brâul*

Maicii Domnului, ib. pc. 22, **brâul Maicii preacinstite**, PONTBRIANT, D., **brâul Mariei**, ALM I/1 h 44 pc. 34^{1D}, **brâul popii**, ȘEZ. VI, 30, **brâul roșu**, ALM I/1 h 44 pc. 81, 203, 206, 214, 216, 218, 220, 229^{1D}, **brâul Sfintei Marii**, ib. pc. 74, 82, 120) Curcubeu. [1862] PONTBRIANT, D. *Când plouă, vara, câteodată, Un brâu... pe cer s-arată, Iar noi îi zicem curcubeu*. COȘBUC, P. I, 125; cf. NALR – MB V ms. [1601] pc. 662, 666, ALM I/1 h 44^{1D}, NALR – O II MN 275, [1601] pc. 962^{1D}. Cf. DA, MDA, DEXI.

– Probabil element autohton (DELR); cf. lat. brandeum (CIORĂNESCU, D. ET.). [C.F.]

BRIȘCĂI vb. IV v. **frișcăi**.

BRIZĂ s. f. ☉ Vânt ușor care suflă în timpul zilei dinspre mare spre uscat, iar în timpul nopții invers; jeliță. V. adiere. [1895] DELR. *O briză... se menținea încă îndărătnică, stricând linia de front a navelor în larg*. BART, E. 117; *Spectacolul neprețuit... care se va dezlănțui fără preget, scăldat în aceeași orgie luminoasă de arcuri voltaice și răcorit de briza umedă a mării*. C. PETRESCU, Î. I, 4; *Marea gemea... nemulțumită în vuiete lungi și își trimetea briza ca iscoadă prin sat*. ROMÂNIA LITERARĂ, 1973, nr. 36, 18/4. Cf. TDRG, DA, DL, D. MAR., DEX, MDA, NDU.

☐ Circulație locală a curenților de aer având periodicitate diurnă, determinată de diferențele de temperatură și presiune care iau naștere în straturile inferioare ale troposferei ca urmare a deosebirilor dintre două suprafețe active învecinate (cf. CIULACHE 2003, p. 26). [1897] PONI, F. 185; *Brizele sunt evidente mai ales în zona de litoral, a lacurilor și a marilor fluvii*. ȚÎȘTEA 1965, p. 39; *Fenomenele locale, ca vijeliile, trombele, brizele, vânturile de munte etc., reprezentând aspecte modificatoare ale curenților principali, fac parte... din sistemul acestei circulații generale*. DONEAUD 1966, p. 179; *Sunt două categorii de vânturi locale: cele care iau naștere datorită circulației termice a aerului (brizele) și cele care se formează prin schimbarea temperaturii și umezelii curenților circulației generale a atmosferei... foehnul și bora*. APOSTOL 2000, p. 46. Cf. DA, DER, LTR², D. ENC., NDU, DEXI. ☐ (În sintagmele) **Briză de ghețar** = vânt slab care suflă, atât ziua, cât și noaptea, dinspre vârful spre baza ghețarilor (CIULACHE 2003, p. 26). **Briză de mare** (sau **de zi**) = vânt al regiunilor de coastă, suflând ziua dinspre mare spre uscat, ca urmare a încălzirii mai accentuate a uscatului față de apa mării (ȚÎȘTEA 1965, p. 39). *În regiunile în care se produc vânturi locale, cum sunt vânturile de munte și de vale, brizele de mare și de uscat, vântul real rezultă din compunerea vântului baric cu vântul local*. DONEAUD 1966, p. 296; *Iarna se înregistrează maximele barice deasupra continentelor, iar vara deasupra oceanelor, din aceasta rezultând circulația musonică pe teritorii întinse sau vânturi locale produse de variațiile barice diurne dintre ape și uscat (brizele de mare-uscă)*. APOSTOL 2000, p. 86; *Brizele de mare și de uscat... exercită o influență deosebită asupra regiunilor de țărm, creând climate locale de litoral maritim*. MĂHĂRA 2001, p. 222; *Pe litoral, maximul diurn se înregistrează ziua în intervalul orar 14⁰⁰-15⁰⁰, când briza de zi se intensifică cel mai mult, aducând cantități importante de vapori de apă de deasupra mării*. CIULACHE 2002, p. 174. **Briză de uscat** (sau **de noapte** ori **de coastă**) = vânt al regiunilor de coastă, suflând noaptea dinspre uscat spre mare, ca urmare a răcirii nocturne mai accentuate a uscatului față de apa mării (ȚÎȘTEA 1965, p. 38). *În regiunile în care se produc vânturi locale, cum sunt vânturile de munte și de vale, brizele de mare și de uscat, vântul real rezultă din compunerea vântului baric cu vântul local*.

DONEAUD 1966, p. 296; *Gradientul baric este orientat... dinspre uscat spre mare dând naștere unui curent de aer în acest sens numit briză de uscat sau de noapte*. MĂHĂRA 2001, p. 221. **Briză de vale** = sistem diurn de circulație a aerului (pe timp senin și calm) de-a lungul unei văi, aerul deplasându-se ziua dinspre părțile joase către culmi (cf. CIULACHE 2003, p. 27). Asemenea vânturi, de amplasare redusă, sunt brizele marine, cele de munte și de vale. DONEAUD 1966, p. 58; *Briza de vale... ține, sub forma unui curent de aer ce se ridică pe versantul muntelui, până la apusul soarelui*. MĂHĂRA 2001, p. 223. **Briză montană** (sau **de munte**) = briză care, în mod sistematic, pe timp senin și calm, suflă seara dinspre culmi spre vale, iar dimineața dinspre părțile joase spre culmi. *Brizele de munte au noaptea un sens descendent spre câmpie*. AGROTEHNICA I, 252; *Vânturi de amplasare redusă sunt brizele marine, cele de munte și de vale*. DONEAUD 1966, p. 58; *Briza de mare și de munte este rezultatul asocierii dintre factorul termic și cel orografic*. MĂHĂRA 2001, p. 222. Cf. CIULACHE 2003, p. 27, DEXI. **Brize marine** = denumire generică pentru briza de mare și pentru briza de uscat. Asemenea vânturi, de amplasare redusă, sunt brizele marine, cele de munte și de vale. DONEAUD 1966, p. 58; *Brize marine... vânt slab care bate ziua dinspre marea mai rece către uscatul mai cald (briza de mare sau de zi), iar noaptea dinspre uscatul mai rece spre marea mai caldă (briza de uscat sau de noapte)*. CIULACHE 2003, p. 27. **Frontul brizei de mare** v. front.

– Pl.: *brize*. – Din fr. **brise** (DELR)*. [E.T., C.F.]

BROMOROÁCĂ s. f. v. **brumăroacă**.

BRUJĂLĂ s. f. v. **bujală**.

BRUMĂ vb. I. ⚡ 1. Intrans. impers. A cădea, a da bruma (cf. DA). [1733] *Au și brumat pă la zua de Ispas*. IORGA, S. D. XIII, 50; *A brumat astă-noapte*. SCRIBAN, D. Cf. DA, ȘĂINEANU, D. U., DL, DM, DEX², MDA.

2. Tranz. impers. A (se) acoperi cu brumă (cf. DA). *Verde frunzuță... Cât o ninge ș-o brumează, ea e tot mândră și crează*. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 21; *Florile s-au ofilit că le-a brumat*. SCRIBAN, D.; *Dimineața florile s-au brumat*. DICT. Cf. DA, ȘĂINEANU, D. U., DL, DM, DEX², MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *brumează*. – V. **brumă** (DELR). [C.F.]

BRÚMĂ s. f. ⚡ 1. Strat subțire din cristale de zăpadă care se formează pe plante, pe pământ sau pe suprafața corpurilor, la contactul cu aerul rece (de dimineață, de toamnă etc.); chidă (1), (învechit, rar) polegniță (v. poledniță 3). [1500-1510] ^a*Bătu cu grindire vinile lor și smochinele lor zdrobi cu brumă*. PSALT. HUR.² 153; *Blagosloviți brumele și zăpăzile*. CORESI, PS. 437; *S-așează bruma peste vii*.

* **Briză de ghețar** – cf. fr. *brise de glacier*, engl. *glacier brise* (VILLENEUVE, p. 63). **Briză de mare** – cf. fr. *brise de mer*, engl. *sea breeze* (id. ib.). **Briză de munte** – cf. fr. *brise de montagne*, engl. *mountain breeze* (id. ib.). **Briză de uscat** – cf. fr. *brise de terre*, engl. *land breeze* (id. ib.). **Briză de vale** – cf. fr. *brise de vallée*, engl. *valley breeze* (id. ib.). [E.T.]

EMINESCU, O. I, 235; *Pe vâlcele se înșirau cireși sălbatici cu frunzele în culoarea arămii; cea dintâi brumă dăduse alte fețe și alt zvon codrului*. SADOVEANU, O. XII, 191; *Codrule cu frunza lată, Bruma cază, nu te bată*. JARNÍK–BÂRSEANU, D. 199. Cf. LM, DA, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, LTR² IX, 87, D. ENC., DEX², MDA.

⊕ 2. Chiciură (1). [1875] *Gerilă... trânteste o brumă pe păreți, de trei palme de groasă*. CREANGĂ, P. 254; *Deodată, la gura cuptorului se făcu brumă*. ISPIRESCU, L. 323; *Primăvara, muma noastră, Suflă bruma din fereastră și zăpada de pe coastă*. ALECSANDRI, P. P. 287. Cf. DA, CADE.

Ξ (Și în sintagma **brumă de radiație**) Hidrometeor sub formă de depunere de gheață cu aspect cristalin, care ia în cele mai multe cazuri forma de coajă, de ace, de pene sau de evantai și care se formează într-un mod analog cu roua, dar la temperaturi mai coborâte de 0° C (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 40). *Brumă... Cristale de ghiață cari se formează pe sol și pe obiectele libere, în urma scăderii temperaturii sub 0°, în urma radiației nocturne*. LTR III, 943; *Condensarea vaporilor în urma răcirii prin radiație a scoarței terestre și a aerului cu care vine în contact, se face sub formă de rouă, iar sublimarea sub formă de brumă și chiciură*. MĂHĂRA 2001, p. 153; *Bruma... se produce în nopțile senine, calme și reci de primăvară, toamnă și iarnă, prin sublimarea vaporilor de apă din aer, pe suprafețe a căror temperatură scade sub 0° C, ca urmare a răcirii radiative nocturne. Din această cauză se numește și brumă de radiație*. CIULACHE 2002, p. 178. Cf. LM, RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D., DL, DER, LTR², D. ENC., DEX², MDA, DEXI. Ξ (În sintagma) **Depuneri de brumă** v. depunere.

– Pl.: *brume* și (rar) *brumi* (MARIAN, SE. II, 155, DA, MDA). – Protorom. */**brum-a/** (DÉRom). Cf. corelatul lat. *bruma* „iarnă”²⁰⁰. [E.T., C.F.]

BRUMĂROÁCĂ s. f.^{ID} ⊕ Chiciură (1). Cf. ALR – MD IV MN 156, [1614] pc. 739, 872, 884, 886, 889, 890, 891.

– Și: **brumoroacă** (NALR – MB V ms. [1614] pc. 586, ALR – MD IV MN 156, [1614] pc. 739, 884, 891), **bromoroacă** (NALR – MB V ms. [1614] pc. 652, 668, ALR – MD IV MN 156, [1614] pc. 872, 886), **brumuroacă** (NALR – MB V ms. [1614] pc. 670, ALR – MD IV MN 156, [1614] pc. 889) s. f. – Contaminare între **brumă** și **promoroacă**. [A.B.]

BRUMOROÁCĂ s. f. v. **brumăroacă**.

BRUMUROÁCĂ s. f. v. **brumăroacă**.

BUHOÁRE s. f. ⊕ (Centrul Munt.) Arșiță (DA). Cf. DGDS, ALR – MD IV h 516 pc. 841^{ID}. Cf. DSR. – Et. nec. [A.B.]

²⁰⁰ Birrer/Reinhardt/Chambon 2013-2014 in DÉRom 1 s. v. */**brum-a/** I. [C.F.]

BUJĂLĂ s. f.^{ID} ☉ (Estul Maram., nordul Transilv., Bucov.) Arșiță. Cf. ALR – SN V h 1 502 pc. 219, 260, 362, ALR – TV ms. [1563], NALR – MB V ms. [1563].

– Și: (estul Maram.) **brujaală** (ALR – SN V h 1 502 pc. 362) s. f. – Cf. v. sl. бужать (cf. VASMER)²⁰¹. [C.F.]

BUNGINEĂLĂ s. f. ☉ (Estul Olt.) Ceață. [1931] ap. DELR. Cf. DGDS, NALR – O II MN 276, [1605]²⁰² pc. 928^{ID}. Cf. MDA, DELR.

– Et. nec. Cf. bunget „desiș, pădure întunecoasă” (DELR), cf. bungineală „încurcătură de plante dese, de pe vreji de dovlegei sau curpeni” (COMAN, GL.). [A.B.]

BUR s. n. v. **bură**¹.

BURĂ¹ vb. I. Intrans. impers. ☉ A ploua mărunț și des; a burnița, a îmbura (3), (și învechit) a roura (2), (nordul și sudul Maram., sud-estul Transilv., nord-estul și vestul Munt., estul Olt.) a roua (2), (rar) a burui, (nord-vestul Munt.) a pișcura, (nordul Transilv., centrul Bucov.) a stura (4), (nord-vestul Munt.) a țicura. V. cerne. [1839] DELR. *Începe a bura, apoi o întoarce în lapoviță, pe urmă o dă în frig și ninsoare*. CREANGĂ, A. 30; *Spre miezul nopții, începuse a bura și a tuna mai tare*. CONTEMPORANUL, IV 303; *Când e nour și burează, se zice: vreme mohnită*. H X 534. *Plouă afară? – Ba nu, burează numai*. Com. G. TOFAN; cf. ALR SN III h 790 pc. 182, 520, 551, 987, NALR – MB V ms. [1598] pc. 504, 527^{ID}. Cf. CIHAC, II, 34, DA, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DEX, MDA, DEXI. ☉ (Învechit, rar) A se lăsa promoroacă (LM).

– Prez. ind. pers. 3: *burează*. – V. **bură**¹ (DELR). [C.F.]

BURĂ² ^{ID} vb. I. Intrans. ☉ (Estul Olt.) A adia. *Burează vântul*. Cf. ALR SN III h 791, pc. 812.

– Prez. ind. pers. 3: *burează*. – V. **boare**²⁰³. [C.F.]

BURĂCĂ s. f. ☉ 1. **Bură**¹ (1). [1879] CIHAC, II, 34. Cf. REV. CRITIC. III, 90. Cf. DA, MDA.

2. Ceață. [1879] CIHAC, II, 34. Cf. REV. CRITIC. III, 90; cf. ALR SN III h 795 pc. 27, 37, 47, 76, NALR – B III h 526^{ID}. Cf. DA, CIORĂNESCU, D. ET., MDA, DEXI²⁰⁴. ☉ (Ban.; în forma *buragă*)^{ID} Ceață caldă care vine imediat după ploaie, dăunătoare culturilor agricole. *Dacă vine buraga, ceața care vine după ploaie, coace grâul înainte de vreme, îl arde, îl strânge, îl coace iute, mediat*. NALR – B V h 792 pc. 43, cf. ib. pc. 49, 51, 54^{ID}.

– Și: **burágă** s. f. – **Bură**¹ + suf. *-acă* (MDA). [C.F., A.B.]

²⁰¹ Soluție etimologică propusă de F.O.

²⁰² Titlul materialului necartografiat: „ceață”. [F.O.]

²⁰³ Soluție etimologică propusă de F.O.

²⁰⁴ Ca soluție etimologică nu poate fi luat în considerație fr. *bourrer* indicat în acest dicționar.

BURĂGĂ s. f. v. **buracă**.

BURĂI s. n. v. **burhai**.

BURĂTEC s. m. **Θ** (Bucov., Mold.) Bură¹ (**1**) de scurtă durată. [1861] ALECSANDRI, T. 1 752. Cf. DA, CIORĂNESCU, D. ET. 1 209, MDA, DELR.

– **Bură**¹+ suf. *-atec* (MDA). [C.F.]

BURĂ¹ s. f. **ΘΞ 1**. (Mai ales complinit prin „de ploaie”) Ploaie mărunță și deasă (însoțită de ceață); burniță (**1**), buracă (**1**), burnițeală, burhai de ploaie (v. burhai **2**), burnă (**1**), (nordul Transilv.) hânsă, (nord-vestul Munt.) picurit, (nord-vestul Munt.) ploierniță, (Munt.) prișcai (v. prășcău **2**), (estul Olt., sud-vestul Munt.) roureală. [1743] *Au eșit Mihai Vodă din scaon, din Iași, can pe o bură de ploaie*. NECULCE, LET. 694; ^a*În vremea aceasta începu a cădea și o bură de ploaie*. HELIADE, D. C. 167; *Oastea noastră a fost numai ca o bură ușoară de ploaie, pe lângă năprasnicul potop slovenesc*. ODOBESCU, O. III, 561; *Pulberea de diamante cade fină ca o bură*. EMINESCU, O. I, 142; *Mai pe sară că-nora, Un bur de ploaie-ncepea, toți prin corturi se băga*. RĂDULESCU-CODIN, L. 94. Cf. ALR SN III h 790 pc. 812, 848. Cf. LB^e, VALIAN, V., LM, DA, CADE, SCRIBAN, D., DL, LTR², D. ENC., DEX², MDA, DGS. **Ξ** (În sintagma) **Bură marină** = picături fine de apă luate de vânt de pe crestele valurilor mării și purtate la distanțe mici în atmosferă (cf. CIULACHE 2003, p. 27). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 40.

Θ 2. (Maram., Bucov., estul Ban.) Chiciură (**1**). *Dacă în ajunul Bobotesei e bură pe pomi, vor fi poame multe*. MARIAN, în CADE; cf. ALR – M III h 668, NALR – MB V ms. [1614], NALR – B III h 531 pc. 95^{1D}. Cf. LM, SCRIBAN, D.

Θ 3. (Ban., Criș.) Ceață. Cf. ALR SN III h 795 pc. 53, 64, 316^{1D}, NALR – B III h 526^{1D}.

– Pl.: *bure* și *buri*. – Și: **bur** (ALR – M III h 668 pc. 222, 231) s. n. – Probabil element de substrat; cf. alb. bōre (DELR). – **Bur** < **bură**¹, derivat regresiv (DELR). [C.F., E.T.]

BURĂ² s. f. (Învechit) Furtună (**1**). [1559-1560] *E nu prespre multu suflă rău vântu cu bură, ce-l chema crivățu*. COD. BRATUL, 248; *Dzăsă de să feace vânt cu bură, De rădică val de necătură*. DOSOFTEI, PS. 376; *Au mers să treacă cu oștile peste Marea-Roșie, unde de bure împiedecat s-au întors*. CANTEMIR, HR. 191. Cf. BARCIANU, CADE, PETRI, V., CIHAC, I, DA, SCRIBAN, D., CIORĂNESCU, D. ET., MDA, DEXI.

– Pl.: *bure*. – Și: **búrie** (CADE) s. f. – Din bg., sb. **bura** (DELR); cf. v. sl. *burja* (DA, CADE). [E.T.]

BURĂȚ s. n. **Θ** (Transilv.) Ceață pe munți (MDA). [1912] DELR. Cf. DA, MDA.

– Probabil contaminare între **bură** și **crivăț** (DELR). [C.F.]

BURÉZ subst.^{ID} ☉ (Nordul Olt.) Chiciură (1). *Chidă sau burez*. NALR – O II h 319 pc. 904, cf. DGDS.

– Cf. *bumburez*²⁰⁵. [C.F.]

BURHÁI s. n. ☉ 1. Ceață (în timpul dimineții); burnă (2), (Transilv., nordul Munt.) buștină. V. pâclă. [1857] ^a*Absorpțiunea devine totală când aceste nebule constitue burai sau nori*. MARIN, F. 483; ^a*Burhaiele... lunecau din ponoare spre piscuri luminate pieziș de soare... și-n jocul apelor lucii și cascadelor*. SADOVEANU, O. XII, 16; cf. H IV 51, DGDS, ALR SN III h 795 pc. 784, ALR – MD IV h 525 pc. 673^{ID}. Cf. DA, SCRIBAN, D., MDA, DELR.

2. (În sintagma **burhai de ploaie**) Ploaie mărunță (de toamnă) (SCRIBAN, D.); bură¹ (1). [1913] ^a*Începu să fârlăie un burhai de ploaie rece*. CONV. LIT. 1913, 828, în SCRIBAN, D. ^a*Ceața oarbă, tăiată cu fuioare de aburi albi, amestecată cu burhai de ploaie, repede schimbată în mazărice, ne încercui, nepătrunsă, din toate părțile*. VOICULESCU, P. I, 80; cf. DGDS.

– Pl.: *burhaie*. – Și: **burái** s. n. – Probabil derivat de la **burhală** (DELR). [C.F.]

BURHÁLĂ s. f. ☉ Ploaie mărunță din pâclă (mda); (nordul Munt.) burhăială. [1870] DELR. Cf. COSTINESCU, DA, CIORĂNESCU, D. ET. 1 209, MDA, DELR.

– Pl.: *burhale*. – Probabil din **bură**¹ + **hală** „furtună” (DELR). [C.F.]

BURHÁI vb. IV v. **burhăia**.

BURHÁIÁ vb. I. Intrans. impers. ☉ (Estul Munt.) A cădea burhală. [1939] (DELR). Cf. DGDS, ALR – MD IV h 526 pc. 726^{ID}.

– Și: **burhái** (DGDS, ALR – MD IV h 526 pc. 726) vb. IV. – V. **burhai** (DELR). [C.F.]

BURHÁIÁLĂ s. f. ☉ (Nordul Munt.) Burhală (MDA). [1885] DELR. Cf. H XI 320. Cf. DA, CIORĂNESCU, D. ET. 1 209, MDA, DELR.

– Pl.: *burhăieli*. – **Burhai** + suf. *-ială* (MDA). [C.F.]

BÚRIE s. f. v. **bură**².

BÚRLĂ s. f. v. **burnă**.

BÚRLIȚĂ s. f. v. **burniță**.

²⁰⁵ Termenul etimologic propus are și sensul „Plantă erbacee... cu inflorescență în spice (*Schaenus nigricans*)” (DA, MDA); inflorescența acestei plante poate fi asemănată cu *chiciura*. Din punct de vedere fonetic ne găsim în fața unei afereze a primei silabe, ca în *turugă* din *buturugă* (cf. DLR, MDA s. v. *turugă*) atestat tot în Oltenia.

BÚRNĂ s. f. ☉ 1. Bură¹ (1). [1871] *Cât am călătorit pre între munți, nu ne-am putut bucura de fromoseșile lor din cauza burnei ce nu a încetat în timp de trei zile.* LM. Cf. CIORĂNESCU, D. ET. 1 209, DELR.

2. Burhai (1). [1885] *Când atmosfera este încărcată cu vapori care stau jos, poporul zicei : astăzi este „ceață” sau „bârnă” sau „burhaiu”.* H IV 51. Cf. DA, MDA, DELR.

– Și: **búrlă** (DELR), **bârnă**² (CIORĂNESCU, D. ET. 1 209) s. f. – Derivat regresiv de la **burniță** (DELR). [C.F.]

BURNIȚĂ vb. I. Intrans. impers. ☉ A bură¹. [1885] DELR. ^aNorii posomoriți burnițau, înecând casele într-o atmosferă fumurie și împufată asemuită cu aburii ce plutesc alene pe deasupra bălților. DELAVRANCEA, O. I, 35; ^aAbia mai pășesc, șovăind, prin păcla deasă, ce înneacă orașul amuțit; de sus burnițează, întunericul cade din ce în ce... mai rece peste dânșii. VLAHUȚĂ, N. 11; Ploaia începuse din nou. Burnița din negură, ca dintr-un burete, o pacoste de apă borbonată. D. ZAMFIRESCU, R. 259; Pe înserate a început să burnițeze. CAMIL PETRESCU, în DEXI. Cf. SCRIBAN, D., DL, MDA, DELR.

– Prez. ind. pers. 3: burnițează. – V. **burniță**. [C.F.]

BÚRNIȚĂ s. f. ☉ 1. (Rar, complinit prin „de ploaie”) Bură¹ (1). [1839] VALIAN, V. ^aParada... trece pe podul Mogoșoaie, Și-ncepe ca să pice o burniță de ploaie. MACEDONSKI, O. I, 44; ^aÎntr-un răstimp, curgerea ploii conteni și se învâluie asupra cuprinsurilor o păclă cenușie din care curgea burniță. SADOVEANU, O. XIII, 208; Am văzut totul printr-un ecran cenușiu, de burniță și de ceață, și astfel n-am putut stabili nici o legătură intimă cu peisajul. TUDORAN, O. 245. Cf. ALR SN III h 790 pc. 886, ALR – MD IV h 525 pc. 674, 675, 686, 688^{ID}. Cf. PETRI, V., PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 34, DA, SCRIBAN, D., DL, DM, CIORĂNESCU, D. ET. 1 209, MDA, DEXI.

☉ 2. (Nordul și vestul Munt., centrul Olt.; și în formele *burliță*, *bârniță*) Ceață. Cf. DGDS, ALR SN III h 795 pc. 762, ALR – MD IV h 525 pc. 674, 675, 679, 686, 688, 698, NALR – O II MN 275, [1605] pc. 911^{ID}.

☉ 3.^{ID} (Bucov., Mold., nordul Munt., sudul Dobr., Ban.) Lapoviță (1). Cf. DGDS, NALR – MB V ms. [1607] pc. 475, 482, 491, 562, 600, ALR–MD IV h 526 pc. 710, 711, 890, NALR – B III h 529 pc. 73.

☐ Fenomen hidrometeorologic constituit exclusiv din picături dense și fine de apă (al căror diametru nu depășește 0,5 mm), care cad din norii Stratus (mai rar Stratocumulus) atât de lent, încât par suspendate în aer (CIULACHE 2003, p. 27). [1951] *Burniță... Ploaie slabă, formată din picături fine... care se produce în special toamna.* LTR III, 944; *În urma condensării vaporilor de apă în atmosferă se formează ceață și nori din care cad la suprafața solului precipitații solide sau lichide (zăpadă, ploaie, burniță etc.).* CIOVICĂ 1970, p. 30; [Precipitațiile atmosferice] pot fi sub formă de: ploaie, zăpadă, lapoviță, burniță, măzărliche sau grindină. MĂHĂRA 2001, p. 176; *Burnița reprezintă o precipitație uniformă caracterizată prin picături foarte fine (cu diametrul sub 0,5 mm) și dese de apă, care cade dintr-un nor.* BOGDAN 2006, p. 223. Cf. RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D., DL, LTR², ȚÎȘTEA 1965, p. 40, D. ENC., DEX², MDA, NDU, DEXI. ☐ (În sintagma) **Burniță care îngheață** (sau **suprarăcită**) = picături de

burniță care îngheață la contactul cu solul sau cu obiectele de pe suprafața acestuia, formând, astfel, o peliculă sau un strat de gheață transparentă. *Poleiurile... se produc sub influența ceții și burniței suprarăcite*. DONEAUD 1966, p. 314; *Când picăturile sunt suprarăcite (cu temperaturi negative) poartă numele de burniță care îngheață*. CIULACHE 2003, p. 27; *Burnița suprarăcită contribuie în același timp și la producerea fenomenului de givraj*. MIHĂILĂ 2010, p. 254. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 40.

– Pl.: *burnițe*. – Și: **búrliță** (LM, DA, DELR), **bárniță** (ALR SN III h 795 pc. 762, ALR – MD IV h 525 pc. 698, MDA) s. f. – De la **bură** (DELR)²⁰⁶. [E.T., C.F.]

BURNIȚEĂLĂ s. f. ♂ Faptul de a burnița; bură¹ (1). [1958] DELR. Cf. DM, DEX², DELR, DEXI.

– Pl.: *burnițeli*. – **Burniță** + suf. *-eală* (DM). [C.F.]

BURUÍ vb. IV. Intrans. impers. (Rar) A bura¹. [1912] DELR. Cf. DA, DELR.

– **Bur** + suf. *-ui* (DA). [C.F.]

BÚȘTINĂ s. f. ♂ (Transilv., nordul Munt.) Burhai (1); negură pe munți. Cf. VICIU, GL., DGDS, ALR SN III h 795 pc. 172; ALR – MD IV h 525 pc. 673^{1D}. Cf. DA, CIORĂNESCU, D. ET., MDA, DEXI, DELR.

– Probabil lat. ***bustum** (< *bustum*²⁰⁷ „rug”) (DELR). [C.F.]

²⁰⁶ În CADE se propune: „comp. și slov. *burnica* «furtună»”. [E.T.]

²⁰⁷ Termenul este pus în legătură cu arom. *buștină* „funingine” (DA, CIORĂNESCU, D. ET., DELR).

C

CALD, -Ă s. n., adj. ☉ S. n. (În opoziție cu frig sau răcoare) Căldură²⁰⁸. [1643] *S-au ivit primăvara cu caldul și cu seninul*. VARLAAM, C. 36; ^a*Chirița: Uf! Doamne! că mare cald îi!... Hai sub copaci, cumnățico*. ALECSANDRI, O. V, 41; ^a*L-am văzut odată, când era cald, cum s-a jupuit singur de piele*. VOICULESCU, P. I, 4; cf. ALR – MD IV h 516, NALR – O II h 310^{1D}. Cf. LB, COSTINESCU, TDRG, CADE, DA, DL, MDA, NDU, DEXI.

☒ Adj. (În sintagmele) **Advecție caldă** v. advecție. **Aer cald** v. aer. **Anticiclon cald** v. anticiclon. **Ciclon cald** v. ciclon (1). **Front cald** v. front. **Norii frontului cald** v. nor. **Sector cald** v. sector.

– Pl.: calzi, calde. – Lat. **caldus** (CIORĂNESCU, D. ET.)²⁰⁹. [E.T.]

CALM s. n. ☉ Lipsă a vântului; potolire a vântului; acalmie. [1820] *Pacea..., calmul serii... mă biruiau*. GALACTION, în DL; ^a*Viața mea se-nstrăinează De tot ce se petrece-afară, Și s-adâncește, visătoare, În calmul nopților de vară*. VLAHUȚĂ, P. 135. Cf. CADE, SCRIBAN, D., DA, ȘAINEANU, D. U., DN², DEX, NDU, DEXI.

☒ Absență a vântului (ȚÎȘTEA 1965, p. 41). [1857] ^a*Este... aproape de Ecuator, dar în hemisferul boreal, o zonă... cuprinsă între vânturile alisate contrarii, care este zona calmiilor, a vânturilor slabe și variabile și a ploilor perpetuale*. MARIN, F. 504. *Calm... Absență de vânt apreciabil*. LTR I, 487. Cf. DER, D. ENC., DEX², MDA, CIULACHE 2003, p. 28, DEXI. ☒ (În sintagmele) **Calm ecuatorial** = zonă de presiune atmosferică scăzută, situată între limitele dinspre ecuator ale alizeelor celor două emisfere, caracterizată prin lipsa vântului și intense mișcări termoconvective ascendente, care generează în fiecare zi nori de mare dezvoltare verticală și precipitații sub formă de averse (CIULACHE 2003, p. 28). [1949] LTR I, 487. Cf. DER, D. ENC., DEX², MDA, DEXI. **Calm tropical** = zonă lipsită de vânturi sau cu vânturi slabe, situată în partea centrală a brăurilor anticiclonice subtropicale din ambele emisfere și care se caracterizează prin descendența aerului, predominanța timpului senin și precipitații reduse (cf. CIULACHE 2003, p. 28). [1949] LTR I, 487. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 41, D. ENC., DEX², MDA, DEXI.

– Pl.: calmuri. – Din fr. **calm** (MDA)*. [E.T.]

CALÓRIC, -Ă adj., s. n. ☒ 1. Adj. De căldură; care se referă la căldură. [1940] *Raze calorice*. DA.

²⁰⁸ Sensul popular dominant, cu valoare de adjectiv („Care se găsește la o temperatură înaltă, fără a fi fierbinte, față de mediul ambiant sau corpul omenesc” MDA), nu reprezintă o trăsătură (sau valoare specifică) a unui fenomen atmosferic. [C.F.]

²⁰⁹ Dicționarele etimologice tratează ca element semantic de referință sensul adjectival. Cf. și DÉRom s. v. */kald-u/ cf. Nomenclature. [C.F.]

* **Calm ecuatorial** – cf. fr. *calmes équatoriaux*, engl. *equatorial calms* (VILLENEUVE, p. 72). **Calm tropical** – cf. fr. *calmes tropicaux*, engl. *tropical calms* (DE LUCCA 1994, p. 188).

Cf. LTR², DM, DN², DEX, NDU, DEXI. ☒ (În sintagma) **Radiație calorică** v. radiație.

2. S. n. (Învechit) Căldură. [1852] ^a*Prin caloricul ce el desbrănează, ne ferește de frigul iernelor.* BREZOIANU, MAN. SĂN. 64/3; *Câteodată căldura se propagă în distanță, trecând prin spațiu ca lumina...; atunci căldura se cheamă căldură radiantă, caloric radiant.* MARIN, F. 9.

– Pl.: *calorici*, *-ce*. – Din fr. **calorique**, germ. **kalorisch** (DA). [E.T.]

CALÓTĂ s. f. (În sintagma) **Calotă de nori** v. nor.

CÁLVUS (Cal) subst. ☒ Specie a genului de nori Cumulonimbus, în care unele protuberanțe din partea lui superioară încep să-și piardă contururile de tip cumuliform, fără să apară aspecte de tip Cirrus, în protuberanțele și înmuguririle de culoare albicioasă apărând striuri mai mult sau mai puțin verticale (cf. CIULACHE 2003, p. 28). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 42. *Calvus reprezintă un nor Cumulonimbus în care unele protuberanțe din partea superioară își pierd conturul și apare ca o masă albicioasă.* MĂHĂRA 2001, p. 171; *Familia norilor de dezvoltare verticală: Cumulonimbus; specii: calvus capillatus.* MIHĂILĂ 2010, p. 166.

– Cf. fr. *calvus* (VILLENEUVE, p. 73). [E.T.]

CANICULĂR, -Ă adj. Care se referă la caniculă, de caniculă; (despre căldură, anotimpuri, vânt etc.) care este excesiv de cald; torid. [cca 1700] *Prodromi... vânturi care înaintea zălelor caniculare de cătră crivăț suflă.* T. CORBEA D. 526; *Prin arșița caniculară, semnându-și pașii pe asfalt, Porni din nou.* ANGHEL-IOȘIF, C. M. II, 10; [Ziua] *ardea încă în toată puterea caniculară a razelor soarelui.* HOGAȘ, M. N. 166; *Uneori aceste mlaștini devin gloduri uscate în arșițele caniculare.* SADOVEANU, în NDU; *Călduri caniculare.* DA. Cf. BARCIANU, TDRG, CADE, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DL, DM, DN², DEX, MDA, NDU, DEXI, DGS.

– Pl.: *caniculari*, *-e*. – Din fr. **caniculaire**, lat. **canicularis** (MDA). [E.T.]

CANÍCULĂ s. f. Căldură dogoritoare specifică zilelor calde de vară; arșiță. [1900] BARCIANU. ^a*Nici câinii sau mistreții turbați de arșița caniculei nu mai pricinuiesc moartea păstorului.* ODOBESCU, O. I, 211; *Sentimentul oniric nu-l părăsește pe spectator, se amestecă cu aburii caniculei italiene și ai căldurii dogoritoare a Vezuviului care stă să erupă.* ROMÂNIA LITERARĂ, 2000, nr. 9, 16/3; cf. ALR – MD IV h 516 pc. 703^{1D}. Cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, DEX, D. ENC., NDU, DEXI, DGS.

– Pl.: *canicule*. – Din fr. **canicule**, lat. **canicula** (DA). [E.T.]

CAPILLÁTUS (Cap) subst. ☒ Specie de nori Cumulonimbus caracterizați prin prezența, mai ales în regiunea superioară, de porțiuni tip Cirrus cu structura vizibil fibroasă sau striată, având adesea forma unei nicovale, a unui penaj sau a unei coame mai mult sau mai puțin dezordonate (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 43). *Capillatus (păros) este o specie a norului Cumulonimbus care are unele porțiuni cu structură fibroasă sau a unei mase păroase, dezordonată.* MĂHĂRA 2001, p. 171; *În timpul averselor de ninsoare, fulgii au dimensiuni mari și cad de regulă din norii Cumulonimbus calvus, pentru că specia capillatus este mult mai rară în sezonul rece la latitudini mijlocii și mari.* MIHĂILĂ 2010, p. 264. Cf. CIULACHE

2003, p. 29.

– Cf. fr. *capillatus* (VILLENEUVE, p. 74). [E.T.]

CARAÉL s. m. sg. ♂ 1. (Dobr.; în forma *caraial*) Vânt care bate dinspre vest (DA). [1885] H II 247, 286. Cf. D. MAR., D. ARH. REG., MDA, E. SUCIU, INFL. TURC. II, 159.

2. (Dobr.; în forma *carail*) Vânt care bate dinspre est (DA). [1885] H II 283; cf. ib. 304. Cf. D. MAR., D. ARH. REG., MDA, E. SUCIU, INFL. TURC. II, 159.

3. (Estul Dobr.) Vânt de nord-vest. Cf. SCL 1987, 511, CL 1993, 217, E. SUCIU, INFL. TURC. II, 159.

– Și: **caraiál** (H II 247), **caraił** (H II 283) s. m. – Din tc. **kara-yel** (DA). [E.T., A.B.]

CARAIÁL s. m. v. **carael**.

CARAIŁ s. m. v. **carael**.

CASCĂDĂ s. f. ☒ (În sintagmele) *Cascadă de nori* v. nor. *Cascadă Kolmogoroff* = transfer gradat al energiei cinetice spre turbioane având dimensiuni din ce în ce mai mici și, în final, spre mișcări dezordonate ale moleculelor (CIULACHE 2003, p. 30). *Nori de cascadă* v. nor.

– Cf. engl. Kolmogoroff cascade, fr. cascade de Kolmogoroff (TP). [E.T.]

CASTELLÁNUS (Cas) subst. ☒ Specie de nori Cirrus, Cirrocumulus, Altocumulus și Stratocumulus, care prezintă (într-o parte a regiunii lor superioare) protuberanțe cumuliforme ca niște mici turnuri, a căror înșiruire pe o bază comună creează imaginea unor creneluri (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 43, CIULACHE 2003, p. 30). *Castellanus... sunt nori cu prelungiri cumuliforme în formă de turnulețe cu aspect crenelat, care se ridică de pe o bază comună*. MĂHĂRA 2001, p. 171.

– Cf. fr. *castellanus* (VILLENEUVE, p. 77). [E.T.]

CATABÁTIC, -Ă adj. ☒ Care posedă o componentă descendentă (cf. DEXI). [1978] DN³. Foehnul este un vânt catabatic cald și uscat. Se produce atunci când o masă de aer umed traversează un lanț montan, iar în timpul ascensiunii se produc precipitații. APOSTOL 2000, p. 48; După altitudine se disting: vânturi de suprafață; vânturi de altitudine; curenți ascendenți și descendenți de pantă, ultimele numite și vânturi catabatice. MĂHĂRA 2001, p. 217. Cf. DN³, MDA, NDU, DEXI. ☒ (În sintagmele) *Curent catabatic* v. curent. *Vânt catabatic* v. vânt.

– Pl.: *catabatici*, -ce. – Din fr. **catabatique** (MDA). [E.T.]

CATAFRÓNT s. n. ☒ Front catabatic (v. front). Suprafețe de separație de-a lungul cărora aerul coboară sunt denumite suprafețe de alunecare descendentă sau catafronturi (sufixul „cata” înseamnă în grecește mișcare în jos). DONEAUD 1966, p. 115; *Se deosebesc anafonturi, când aerul are o mișcare de alunecare pe deasupra suprafeței frontale, și catafronturi, când aerul cald alunecă descendent pe suprafața frontală*. MĂHĂRA 2001, p. 233. Cf. CIULACHE 2003, p. 96, DEXI, MDN³.

– Pl.: *catafronturi*. – Din fr. **katafront** (DEXI). [L.M.]

CAZÁC s. m. ♂ (Transilv., Mold.; și în sintagma *vânt de la cazac*) Vânt care bate dinspre est; crivăț (1). [1885] H X 407. *Vântul de la Cazac sau Cazacul va fi cel de la răsărit*. PAMFILE, VĂZD. 55; cf. ȘIO, ALR I 1 231 pc. 412. Cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, DA, NDU, DEXI.

– Evoluție lexicală pe teren românesc (< rus. **kazak**, DA). [E.T., A.B.]

CĂBUȘĂLĂ s. f. ♂ (Sudul Criș.) Arșiță. Cf. CV, 1951, nr. 3, ALR SN V h 1502 pc. 64, NALR – C IV ms [1563]^{1D}. Cf. MDA.

– Cf. zăbușală. [C.F., E.T.]

CĂLDICÉL, -EÁ adj. ♂ (Despre fenomene atmosferice sau atmosferă) Călduț. [1900] BARCIANU. ^a*Mai amintim... vântul căldicel de la răsărit, sorețul*. PĂCALĂ, M. R. 12; *Vânt căldicel*. DL. Cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DA, DM, DEX, NDU, DEXI. (Adverbial) *Soarele bătea căldicel pe prispă*. VLAHUȚĂ, O. A. III, 179. Cf. DL.

– Pl.: *căldicei*, -cele. – **Cald** + suf. -icel, -icea (DEX). [E.T.]

CĂLDURĂ s. f. ♂ (Mai ales la pl.; în opoziție cu frig sau răcoare) Temperatură ridicată a aerului; cald, (învechit) caloric (2), (sudul Munt., Olt.) aprindere; vreme călduroasă. [cca 1640-1660] ^aANON. CAR. ^a*Căldura soarelui trage aburul de pe pământ, în sus și de acolo să pogoară roao*. ANTIM, O. 197; ^a*Când acest pământ ne dă... toate cele bune..., ne învață să suferim gerul iernii și căldura cea mare din vremea secerișului*. GOLESCU, P. 215; ^a*Păstorul cată să aibă grijă a-și pune oile la umbră pe vremea căldurilor celor mari*. BREZOIANU, A. 521; ^a*Aerul absoarbe a treia parte sau un quart din căldura soarelui*. MARIN, F. 438; ^a*Sânt multe flori care prevăd schimbarea aerului, căldurei și venirea ploii*. BARASCH, M. I, 27; ^a*Orașul era mai tot pustiu și adormit din pricina căldurii*. CAMIL PETRESCU, O. II, 121; ^a*Căldura este o formă de energie*. CIȘMAN, FIZ. I, 492; *Vara și toamna, instalarea dorsalei azorice produce căldură și secetă*. APOSTOL 2000, p. 75; *Transmiterea căldurii de la suprafața subiacentă în atmosferă și în interiorul atmosferei de la un strat la altul se face prin: conductivitate termică moleculară; radiație; convecție; turbulență atmosferică; advecție; comprimare adiabatică; transformările de fază ale apei*. MĂHĂRA 2001, p. 119; *Răcirea radiativă... este procesul pierderii căldurii prin emisia de radiații calorice... și are loc mai ales în nopțile senine și calme*. CIULACHE 2002, p. 176; *Lucea luna cu lumina și soarele cu căldura*. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 513; ^a*Meridzuș și Meridziș: locul unde stau vitele în timpul căldurii când nu pot paște din cauza năduvului*. FRÂNCU – CANDREA, M. 102; cf. ALR SN V h 1502, NALR – MB V ms. [1563], ALR – MD IV h 516, NALR – O II h 310, NALR – B III h 514^{1D}. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX. II, RESMERIȚĂ, D., CADE, DA, LTR², ȚÎȘTEA 1965, p. 39, D. ENC., NDN, DEX², CIULACHE 2003, p. 30, MDA, NDU. ♂ (În sintagmele) **Căldură tropicală** = căldură dogoritoare, caniculară (DEX², NDN). **Val de căldură** = încălzire puternică a aerului sau invazie de aer foarte cald în regiunile temperate, ce se extinde asupra unui teritoriu vast (ȚÎȘTEA 1965, p. 194). *Valurile de căldură sunt foarte periculoase în regiunile cu latitudine mijlocie, unde, frecvent, se produc temperaturi extreme și umiditate redusă timp de câteva zile în lunile calde*. MIHĂILĂ 2010, p. 14. Cf. CIULACHE 2003, p. 250. ♂ **Aflux de căldură** = transport de căldură din afară într-o anumită masă de aer delimitată sau cedare de

căldură din această masă în afară (aflux de căldură negativ) (ȚÎȘTEA 1965, p. 16). **Export de căldură** = proces prin care atmosfera terestră pierde energie calorică (CIULACHE 2003, p. 85). **Flux turbulent de căldură** = flux vertical de căldură, orientat, în mod obișnuit, de jos în sus și datorat amestecului turbulent al aerului, prin intermediul turbioanelor de turbulență (id. ib. p. 90). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 86, MDA. **Fulger de căldură** v. fulger. **Furtună de căldură** v. furtună. **Import de căldură** = proces prin care atmosfera terestră primește energie calorică (CIULACHE 2003, p. 112). **Insulă de căldură** = masă de aer cald și poluat care staționează deasupra zonelor urbane și industriale, făcând ca temperatura acestora să fie mai ridicată decât în împrejurimi (CIULACHE 2003, p. 120). **Polii căldurii** = puncte unde s-au înregistrat cele mai ridicate temperaturi ale aerului pentru fiecare dintre cele două emisfere ale planetei (Al Azizyah, cu temperatura de 58° C, înregistrată la 13 septembrie 1922, pentru emisfera nordică și 52,2°C, înregistrată la Cloncurry, Queensland, pentru emisfera sudică) (id. ib. p. 173).

– Pl.: *călduri*. – Lat. ***caldura** (CIORĂNESCU, D. ET.²¹⁰)*. [L.M., C.F.]

CĂLDUȚ, -Ă adj. ♂ (Despre fenomene atmosferice sau atmosferă) Care face, aduce, provoacă etc. o căldură blândă, plăcută; căldicel, (sud-vestul Transilv.) călin. [1903] TDRG. *Toți merii grădinilor erau înfloriți și adia dintr-acolo pe un vânt călduț o mireasmă dulce*. SADOVEANU, N. F. 38; *Se porniseră vânturi călduțe de la miazăzi*. AGÎRBICEANU, S. 313. Cf. DA, CDDE, DL, DM, DEX, NDU, DEXI.

– Pl.: *călduți*, -e. – **Cald** + suf. -uț (DA). [E.T., C.F.]

CĂLÍN, -Ă adj. ♂ (Sud-vestul Transilv.) Călduț. [1895] REV. CRIT. III, 91. Cf. DA, D. ARH. REG., MDA.

– Pl.: *călini*, -e. – Et. nec. (DA). [E.T.]

CÂINĂR s. m. sg. ♂ (Sudul Mold.) Vânt care bate dinspre sud. V. austru, băltăreț (cf. DA). [1885] H I 304. Cf. DA, D. ARH. REG., MDA.

– Et. nec. (MDA). [E.T.]

CÂMP s. n. ☿ (În sintagmele) **Câmp baric** v. baric. **Câmp cinematic al aerului** = câmp de vânt. Câmpul vântului mai poartă și denumirea de câmp cinematic al aerului. DONEAUD 1966, p. 30. **Câmp de gheață** = formațiune de gheață pe oceane sau pe mări de dimensiuni orizontale mai mari decât cele verticale (ȚÎȘTEA 1965, p. 51). **Câmp de înaltă** (sau **mare**) **presiune** = anticiclon (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 53). *Majoritatea gerurilor puternice ce se produc iarna în țara noastră sunt urmarea unor pătrunderi masive de aer arctic care se deplasează pe flancul anterior al câmpurilor de mare presiune ce se dezvoltă în*

²¹⁰ Acest dicționar însumează cel mai adecvat toate ipotezele etimologice anterioare. [C.F.]

* **Aflux de căldură** – cf. fr. *apport de chaleur* (TP). **Flux turbulent de căldură** – cf. fr. *flux de chaleur turbulent*, engl. *eddy heat flux* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Insulă de căldură** – cf. fr. *île de chaleur*, engl. *heat island* (VILLENEUVE, p. 211). **Val de căldură** – cf. fr. *vague de chaleur*, engl. *heat wave* (id. ib. p. 393).

nordul Pensinsulei Scandinavice. DONEAUD 1966, p. 101. **Câmp de joasă presiune** = ciclon (1), depresiune (1). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 53. **Câmp de presiune (atmosferică)** = câmp baric. Se va folosi expresia *câmp al presiunii atmosferice...* pentru a desemna numai repartiția pe orizontală a valorilor de presiune. DONEAUD 1966, p. 35; *Marea barometrică (mlaștina barometrică)* reprezintă un câmp de presiune relativ uniform, cu valori ale presiunii apropiate de presiunea normală. MĂHĂRA 2001, p. 201. **Câmp de vânt** (sau **al vântului**) = distribuție spațială a vântului, adică a vitezelor de mișcare a aerului, privită ca o mărime vectorială și care se caracterizează printr-o mărime și o direcție a vitezei sau prin mărimi ale componentelor vitezei pe axele coordonatelor (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 54.). În cazul în care se cunosc vitezele vântului în mai multe puncte de observație, la un anumit moment, avem imaginea structurii spațiale a câmpului vântului în acel moment. DONEAUD 1966, p. 30; *Câmpul de vânt de suprafață...* duce la o alternanță a curenților aerieni. MĂHĂRA 2001, p. 255. **Câmp geopotențial** = distribuție a altitudinilor geopotențiale pe o suprafață izobarică determinată (CIULACHE 2003, p. 31). **Câmp izobaric** = câmpul variațiilor presiunii atmosferice în timp, la un anumit nivel sau pe anumite suprafețe izobarice (Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 53). **Câmp termobaric** = suprapunere a câmpurilor de temperatură și presiune din atmosferă, care se analizează cu ajutorul hărților de topografie barică (id. ib. p. 53). **Câmp turbionar** = distribuție spațială a turbionului în atmosferă, privită ca mărime vectorială (id. ib. p. 54).

– Pl.: *câmpuri*. – Cf. fr. *champ* (MDA)*. [E.T.]

CÂMPPEÁN subst. ♂ (Vestul Mold.) Numele unui vânt care bate, probabil, dinspre câmpie (DA). [1885] H X, 269. Cf. DA.

– **Câmp** + suf. *-ean* (DA). [E.T.]

CÂRCI s. m. ♂ (Estul Munt., Dobr.) Chiciură (1)²¹¹. [1940] DA. Cf. DGDS, ALR – MD IV MN 156, [1614] pc. 866, 873, 876, 881, 892, 893^{1D}.

– Pl.: *cârci*. – Și: (sudul Munt.) **scârci** (ALR – MD IV MN 156, [1614] pc. 896) s. m. – Din bg. **кѣръ** (DA). [A.B.]

CEÁRCĂN s. n. ♂ Cerc de vapori, vizibil uneori în jurul soarelui sau al lunii; cerc, cercuț, curtea lunii (v. curte), curtea soarelui (v. curte). V. coroană, halo. *Cearcănul sau cerile carele uneori împrejurul soarelui ca brâul să veade*. CALENDARIU (1814), 78/1; *Luna s-a arătat c-un cearcăn roșu*.

* **Câmp de deformare** – cf. fr. *champ de déformation*, engl. *deformation field* calms (VILLENEUVE, p. 82). **Câmp de gheață** – cf. fr. *champ de glace*, engl. *ice-field, field of ice* (id. ib.). **Câmp de înaltă presiune** – cf. fr. *aire de haute pression*, engl. *high pressure area* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Câmp de joasă presiune** – cf. fr. *aire de basse pression*, engl. *low pressure area* (id. ib.). **Câmp de presiune** – cf. fr. *champ de pression* (VILLENEUVE 1980, în TP). **Câmp de vânt** – cf. fr. *champ de vent*, engl. *wind field* (TP). **Câmp geopotențial** – cf. fr. *champ de géopotentiel*, engl. *wind field* (ib.). **Câmp izobaric** – cf. fr. *champ isallobarique*, engl. *isallobaric field* (id. ib.).

²¹¹ Termenul este atestat metonimic în 1885: *Cârciu* = arbore acoperit cu brumă, iarna (H XIV 352, ap. DA, cf. MDA).

DELA VRANCEA, A. 106; *Cearcăn de lună*. PĂSCULESCU, L. P. 65; *Bată-te, bădiță, bată Cearcănul de lângă soare Și dreptatea mea ast' mare, Cearcănul de lângă lună Și dreptatea mea ast' bună*. RETEGANUL, TR. 143/15, în DA; *Țarcănu' de p-ângă lună*. JARNÍK-BĂRSEANU, D. 257, cf. PAMFILE, CER. 34. Cf. BARCIANU, TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DA, DL, DM, CIORĂNESCU, D. ET., DEX, MDA, NDU, DEXI.

– Pl.: *cearcăne*. – Și: **țarcăn** s. n. – Refăcut din ***cearcene** (pl. lui **cearcen* < lat. *circinus*) (MDA)²¹². [E.T.]

CEĂȚĂ s. f. ☉ Aburi de apă care plutesc în aer aproape de suprafața pământului; buracă (2), negureală; (învechit) vapori (v. vapor 1), (Munt.) bârnă¹, (estul Olt.) bungineală, (Ban., Criș.) bură¹ (3), (nordul și vestul Munt., centrul Olt.) burniță (2), (sud-estul Ban.) cețarie, (centrul Olt.) îmbungeneală, (Transilv., Munt.) măgură, (Mold.) mocirlă (1), (sud-estul Olt.) pâcleață, (sud-estul Mold.) pâcliță (2), (nordul Dobr.) tuman, (Munt., rar) bastara (DA). V. boaghe, burhaiu, buștină (1), negură, negureață (1), păcură, pâclă, pârceală, pârci (1). [1673] *La-ntunerec de ceață Va vedea lucruri de viață*. DOSOFTEI, PS. 391; *Să făcu întunearec, negură, ceață, pre tot pământul*. BIBLIA (1688), 46²/20; *Când se lasă ceață jos, Este semn de timp frumos*. ZANNE, P. I, 20; cf. ALR SN III h 795, ALR – M III h 665, NALR – MB V ms. [1605], ALR – MD IV h 525, NALR – O II MN 275-276, [1605], NALR – B III h 526^{1D}. Cf. LB, DA, CDDE, DEX², MDA, NDU, DEXI.

☿ Ansamblu de picături mici de apă sau de cristale fine de gheață (sau ambele), aflate în suspensie în atmosferă, având ca efect principal reducerea vizibilității orizontale la mai puțin de 1 km (cf. CIULACHE 2003, p. 33). [1835] *„Dacă aburii pământesteți îndesați de răceală nu se pot înălța în sus, ci stau pe jos, se numesc ceață și negură*. GENILIE, G. 112; *În urma condensării vaporilor de apă în atmosferă se formează ceață și nori din care cad la suprafața solului precipitații solide sau lichide (zăpadă, ploaie, burniță etc.)*. CIOVICĂ 1970, p. 30; *Difuzia se produce în atmosferă prin dispersia fluxurilor radiative de către moleculele gazelor constitutive ale atmosferei, vaporii de apă și mai ales de către aerosoli (nori, ceață, pâclă)*. APOSTOL 2000, p. 21; *Ceața reprezintă suspensia în pătura troposferică inferioară a unor picături mici de apă, cristale fine de gheață sau picături și cristale laolaltă, care micșorează sub 1 km vizibilitatea orizontală din stratul de aer inferior (sub 2 m) în lumină puternică*. CIULACHE 2002, p. 181. Cf. CDDE, CADE, LTR, ȚÎȘTEA 1965, p. 44, D. ENC. ☿ (În sintagmele) **Arc de ceață** v. arc. **Banc de ceață** = **a**) ceață dezvoltată pe suprafețe restrânse (cu lățimi de câteva sute de metri), sub influența condițiilor locale (vâi, mlaștini, lacuri etc.) (CIULACHE 2003, p. 22); **b**) ceață care

²¹² Pentru alți specialiști (cf. CIORĂNESCU, D. ET.) originea acestui cuvânt este incertă. Ciorănescu propune ca etimologie lat. *circinus* „compas”, de la *circināre* „a rotunji” (Densusianu, *Rom.*, XXXIII, 276; Pușcariu 329; Candrea-Dens., 312; REW 1942; Iordan, *Dift.*, 116; D. ARH. REG.), cu fonetismul, însă, neclar, cf. it. *cercine*, fr. *cerne*, sp. *cercén*, *cercenar*, cu sensuri asemănătoare: „Rezultatul rom. ar fi trebuit să fie **cércen*, și nu se înțelege cum s-a ajuns la un c velar. Explicația lui Pușcariu (ZRPPh., LVII, 263; Archiv., CLXIV, 213; Dacor., III, 396; D.ARH. REG.), bazată pe un lat. **circanus*, este greșită, căci ridică o problemă de schimbare de accent și face abstracție de *an* > *în* (cf. Rosetti, I, 58)”. Ciorănescu arată că este mai probabil să fie vorba de o derivare internă în română, pornindu-se de la *cerc* sau de la o formă feminină dispărută, **cearcă*, la fel ca în *boc*, *boacă* > *boacăn*, pe baza unui sufix construit după modelul lui *zdravăn*, *țapăn* etc.

se întinde pe suprafețe mici, cu o lărgime de câteva sute de metri, cu succesiunea la distanțe mai mult sau mai puțin regulate a cețurilor de același tip (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 34). [1951] LTR III, 943. *Ceața advecțiv-radiativă...* este deosebit de densă și persistentă, având forma unor bancuri de ceață care se succed unul după altul ca niște valuri. MĂHĂRA 2001, p. 159; *Gloria reprezintă „una sau mai multe serii de inele colorate, văzute de observator în jurul umbrei sale, proiectată pe un nor constituit din numeroase picăturile mici de apă sau pe un banc de ceață, ori, foarte rar, chiar pe rouă”*. BOGDAN 2006, p. 233; *Vizibilitatea între bancurile de ceață este mai mică de 1000 m*. MIHĂILĂ 2010, p. 258. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 34. **Ceața mărilor arctice** = ceață de evaporație care se produce când aerul relativ rece vine în contact cu o suprafață de apă relativ caldă (ȚÎȘTEA 1965, p. 45). *Din această subdiviziune fac parte: ceața aerului tropical...; ceața mărilor arctice (formată prin înaintarea maselor de aer arctic, foarte rece, peste suprafața cu temperaturi mai ridicate a unor mări care beneficiază de aportul curenților calzi ai Norvegiei, Alaskăi etc.)*. CIULACHE 2002, p. 183. **Ceață adiabatică** = ceață de pantă (id. ib. p. 44). *Ceața adiabatică ia naștere în timpul mișcărilor ascendente lente ale aerului pe pantele munților; fiind rezultatul răcirii acestuia (prin destindere adiabatică) până sub punctul de rouă*. CIULACHE 2002, p. 183. **Ceață arctică** = ceață a regiunilor arctice, de culoare gri-albăstruie (dacă este privită din direcția opusă Soarelui) sau maroniu-roșiatică (dacă este privită în direcția Soarelui), care reduce vizibilitatea orizontală și oblică până la o înălțime de cca 10 km (CIULACHE 2003, p. 32). **Ceață care îngheață** = ceață alcătuită din picături suprarăcite de apă, care îngheață instantaneu pe suprafețele descoperite ale obiectelor, acoperindu-le cu o peliculă fină de gheață (id. ib.). **Ceață cu cer invizibil** = pătură de ceață cu înălțimi mai mari de 2 m, în care atât vizibilitatea orizontală (pe toate direcțiile), cât și vizibilitatea verticală coboară sub 1 km (cf. MIHĂILĂ 2010, p. 258). *Un mesaj cu cer parțial acoperit, dar cu fenomen de ceață cu cer invizibil este eronat*. DONEAUD 1966, p. 202. **Ceață de advecție** = ceață cauzată de pătrunderea masei de aer cald și umed deasupra unei suprafețe subiacente mai reci (ȚÎȘTEA 1965, p. 44). *Cețurile de advecție sunt cețuri produse de situații în care răcirea se produce într-o masă de aer cald ce se deplasează deasupra unei suprafețe reci. Sunt frecvente în sezonul rece, sunt cețuri groase ce se extind mult în altitudine și acoperă regiuni foarte întinse*. APOSTOL 2000, p. 56; *Ceața de advecție se formează prin deplasarea aerului cald și umed peste o suprafață mai rece sau a aerului rece peste regiuni mai calde, acvatic*. MĂHĂRA 2001, p. 159; *Ceața de advecție se formează în interiorul maselor de aer cald și umed care se deplasează peste suprafețe întinse cu temperaturi scăzute, dar și în interiorul maselor de aer rece care se deplasează peste suprafețe acvatic*. CIULACHE 2002, p. 182. **Ceață de aer tropical** (sau **a aerului tropical**) = ceață de advecție care se formează într-o masă de aer tropical maritim (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 44). *Ceața aerului tropical este o ceață de advecție produsă de deplasarea în zona temperată, în sezonul rece, a unor mase de aer tropical maritim*. APOSTOL 2000, p. 56; *Se deosebesc mai multe subtipuri de ceață de advecție: ceața aerului tropical, ceața de litoral și ceața maritimă*. MĂHĂRA 2001, p. 159; *Din această subdiviziune fac parte: ceața aerului tropical (care se dezvoltă mai ales iarna, pe areale de sute de mii de km² și grosimi de 1-2 km, datorită pătrunderii aerului tropical maritim peste suprafețe continentale reci situate la latitudini temperate); ceața musonică*. CIULACHE 2002, p. 183. **Ceață de amestec** = ceață slabă și de scurtă durată, care se produce prin amestecul a două mase de aer umed nesaturat, cu temperaturi diferite (id. 2003, p. 32). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 44. *Ceața de amestec se*

datorează suprasaturației rezultate în urma amestecului unor volume de aer cu temperaturi și umezeli diferite. CIULACHE 2002, p. 183. **Ceață de evaporare** (sau **de evaporație**) = ceață produsă în interiorul unei mase stabile de aer rece, prin evaporarea rapidă de pe suprafața unei ape mai calde deasupra căreia aceasta se deplasează (cf. id. 2003, p. 32). *Ceața formată prin creșterea cantității de vapori de apă din aer... poartă numele de ceață de evaporare, este mai frecventă iarna și se subdivide în: ceața de mare, ceața de lac, ceața de râu, ceața de mlaștină etc.* CIULACHE 2002, p. 182; *Ceața de evaporare este o variantă a ceții joase; se formează toamna, deasupra râurilor, mlaștinilor sau lacurilor neînghețate, în condițiile existenței unui aer mai rece peste suprafețe mai calde de ape.* BOGDAN 2006, p. 225; *O variantă aparte de ceață joasă o constituie ceața de evaporare, care se formează în timpul toamnei deasupra râurilor, lacurilor sau mlaștinilor neînghețate, a căror apă are temperatura mai ridicată decât a aerului de deasupra, care este mai rece.* MIHĂILĂ 2010, p. 257. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 44. **Ceață de fum** = amestec de fum și ceață (id. ib.). **Ceață de gheață** (sau **înghețată**) = suspensie, în aerul atmosferic, a numeroase particule minuscule de gheață, care reduc substanțial vizibilitatea la nivelul suprafeței terestre (CIULACHE 2003, p. 32). [1951] LTR III, 943. *Haloul reprezintă un grup de fenomene optice care au forma de inele, arcuri, coloane sau pete luminoase, determinate de refracția sau reflexia luminii pe cristalele de gheață aflate în suspensie în atmosferă (... ace de gheață, ceață înghețată).* MĂHĂRA 2001, p. 288; *Ceața înghețată este suspensia de particule foarte mici și numeroase de gheață în atmosferă, care reduc vizibilitatea la suprafața terestră.* BOGDAN 2006, p. 226. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 45. **Ceață de inversiune** = ceață produsă în partea inferioară a norilor Stratus formați sub nivelul unei inversiuni termice (CIULACHE 2003, p. 32). **Ceață de litoral** (sau **litorală**) = ceață de advecție care se formează iarna, în urma deplasării aerului maritim mai cald peste regiunile limitrofe mai reci sau vara, când aerul continental cald se deplasează peste regiunile litorale mai reci (cf. MĂHĂRA 2001, p. 159). *Ceața de litoral este o ceață de advecție care se produce pe uscat și pe mare în regiunile litorale.* APOSTOL 2000, p. 56; *Ceața de amestec... este caracteristică litoralelor (ceața litorală), dar și regiunilor oceanice în care se întâlnesc curenți calzi și reci (ceața marină).* CIULACHE 2002, p. 183. **Ceață de munte** = nor care învăluie vârful unui munte (id. 2003, p. 32). **Ceață de pantă** (sau **de versant**) = ceață formată prin răcirea adiabatică a aerului în ascensiunea lui pe pantele munților (ȚÎȘTEA 1965, p. 44); ceață adiabatică. *Ceața de versant apare în urma mișcării ascendente, lente, pe versanții munților și a răcirii adiabactice, a maselor de aer umed.* MĂHĂRA 2001, p. 159. **Ceață de radiație** (sau **radiativă**) = ceață rezultată prin răcirea radiativă nocturnă a suprafeței terestre și aerului de deasupra sa (CIULACHE 2003, p. 32). *Ceața joasă de radiație se produce prin răcirea radiativă puternică a suprafeței terestre și a stratului inferior de aer, până la stratul de inversiune, de regulă pe o grosime până la 10 m, rareori până la 100 m.* APOSTOL 2000, p. 500; *Iarna... anticicloul generează ger, înghețuri nocturne și ceață de radiație.* MĂHĂRA 2001, p. 209; *Cunoașterea exactă a intensității radiației efective... este extrem de utilă în rezolvarea unor probleme practice ca: prognoza înghețurilor și cețurilor radiative, calcularea bilanțului radiativ etc.* CIULACHE 2002, p. 119; *Ceața de radiație este tipic continentală și ia naștere datorită răcirii radiative a suprafeței terestre și aerului de deasupra, adică în condiții de inversiune termică, frecvente noaptea și iarna în regim anticiclonic, caracterizat prin calm atmosferic sau vânt slab (sub 2 m/s).* id. ib. p. 182. **Ceață frontală** = ceață legată de activitatea fronturilor, a cărei apariție este determinată de advecție, de saturarea

aerului de către precipitațiile frontale și răcirea lui adiabatică, cauzată de scăderea prefrontală a presiunii (ȚÎȘTEA 1965, p. 45). *Ceața frontală* este ceața care apare în zonele de separație a maselor de aer cu însușiri fizice diferite. CIULACHE 2002, p. 184. Cf. id. 2003, p. 32. ***Ceață înaltă de inversiune*** = ceață care se formează în perioada rece a anului, în anticiclonele stabili, pe mari întinderi, ca urmare a unei răciri îndelungate a suprafeței terestre (ȚÎȘTEA 1965, p. 45). ***Ceață la sol*** (sau ***joasă***) = ceață de radiație joasă, dar adesea densă, prin care se pot observa stelele în timpul nopții și Soarele în timpul zilei (ȚÎȘTEA 1965, p. 45). În masa de aer cald, la nivelul inferior, se produc răciri, apoi condensări care generează ceață joasă. APOSTOL 2000, p. 56; *Ceața joasă este un strat subțire de ceață, a cărui grosime nu depășește 2 m, deasupra suprafeței solului, sau 10 m, deasupra suprafeței mării*. BOGDAN 2006, p. 225; *Ceața joasă poate fi observată sub formă de fâșii destrămate ce se deplasează lent de-a lungul văilor... sau sub forma unui vâl relativ continuu (ceața joasă continuă), format deasupra suprafețelor umede*. MIHĂILĂ 2010, p. 257. ***Ceață maritimă*** = ceață de advecție care se produce deasupra mărilor în masa de aer ce se deplasează dinspre apele mai calde către cele mai reci (ȚÎȘTEA 1965, p. 45). *Ceața maritimă este o ceață de advecție care se produce deasupra mărilor și oceanelor, în regiunile de întâlnire ale curenților oceanici reci și calzi*. APOSTOL 2000, p. 56; *Se deosebesc mai multe subtipuri de ceață de advecție: ceața aerului tropical, ceața de litoral și ceața maritimă*. MĂHĂRA 2001, p. 159. ***Ceață musonică*** = ceață de advecție care se formează în regiunile litorale, în timpul perioadei musonului de vară, când aerul cald și umed de pe ocean este transportat spre suprafața rece a uscatului (CIULACHE 2003, p. 32). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 45. ***Ceață postfrontală*** = ceață de radiație care se formează pe terenurile umede, după trecerea unui front rece (CIULACHE 2003, p. 33). *Ceața joasă postfrontală este de origine adactivă; după trecerea frontului cald, masa de aer cald se deplasează adactiv peste solul care se mai păstrează o vreme rece*. APOSTOL 2000, p. 56. *După poziția față de linia frontului, ceața frontală poate fi: prefrontală, legată de linia frontului și postfrontală*. CIULACHE 2002, p. 184. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 45. ***Ceață precipitabilă*** = picături de apă care cad pe sol de pe crengile arborilor sau de pe alte obiecte care s-au umezit prin contactul cu un banc de ceață în mișcare (CIULACHE 2003, p. 32). ***Ceață prefrontală*** = ceață formată în fața unui front cald, din cauza creșterii umezelii aerului rece ca urmare a evaporării precipitațiilor prefrontale (id. ib. p. 33). *Ceața prefrontală se produce în fața frontului cald, în masa de aer rece peste care se deplasează aerul cald*. APOSTOL 2000, p. 56; *După poziția față de linia frontului, ceața frontală poate fi: prefrontală, legată de linia frontului și postfrontală*. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 45, CIULACHE 2002, p. 184. ***Ceață umedă*** = ceață suficient de densă pentru a se depune sub formă de picături de apă pe obiecte (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 46). ***Ceață urbană*** (sau ***de oraș***) = ceață care se formează sau se intensifică într-un mare oraș datorită abundenței produselor de ardere suspendate în aer, care constituie nuclee de condensare (id. ib. p. 44). *Ceturile urbane apar mai ales în orașele cu mare densitate și masivitate a construcțiilor, în partea a doua a nopții și dimineața; sunt produse prin răcirea intensă pe timpul nopții a suprafețelor betonate, asfaltate, construcțiilor din orașe*. APOSTOL 2000, p. 55. ***Curcubeu în ceață*** v. curcubeu. ***Disiparea*** (sau ***risipirea***) ***ceții*** = împrăștiere a ceții datorită influențelor naturale

sau acțiunii artificiale asupra factorilor care au dus la formarea ei (ȚÎȘTEA 1965, p. 78).

– Pl.: *cețuri*. – Lat. **caecia** (DA)*. [E.T.]

CELÚLĂ s. f. **Ξ** (În sintagmele) **Celulă de convecție** (sau **convectivă**) = volum de aer supus procesului convecției, caracterizat prin configurația sistematică a mișcărilor interne și lipsa amestecului cu aerul înconjurător (CIULACHE 2003, p. 33). *În diferite regiuni se formează celule convective, formate din areale cu mișcare ascensională însoțite de areale cu mișcări descendente*. APOSTOL 2000, p. 31; *Aerul rece de la înălțime intră într-o mișcare descendentă, ajunge la suprafața terestră unde se încălzește și intră din nou într-o mișcare ascendentă, formând așa-numitele celule de convecție*. MĂHĂRA 2001, p. 120. **Celulă de precipitații** = zonă de mică întindere din interiorul unei regiuni de precipitații, în care acestea sunt mai uniforme și mai intense (CIULACHE 2003, p. 33). **Celulă Ferrel** = celulă de circulație, la joasă înălțime, a aerului de la latitudinile medii și mari ale ambelor emisfere, pe care W. Ferrel a descris-o ca fiind orientată în direcția polilor, la nivelul suprafeței terestre, și spre ecuator, la un nivel mediu al atmosferei (id. ib.). **Celulă Hadley** = model de circulație meridianală a aerului, pentru explicarea mecanismului de producere a alizeelor (id. ib.). **Celulă meridianală** = circulație convectivă de mari proporții a aerului în lungul meridianelor (id. ib. p. 34). **Celulă orajoasă** = regiune cu puternici curenți ascendenți de aer care generează precipitații abundente în timp și spațiu (id. ib.). **Celulă polară** = circulație meridianală de mică intensitate, între latitudinile de 60° nord/sud și cei doi poli, exprimată prin ușoara descendență a aerului în regiunea polilor, vânturi de est la joasă altitudine, mișcări ascendente în dreptul latitudinilor de 60° nord/sud și vânturi la mare înălțime în direcția polilor (id. ib.). **Celule deschise** = convecție la scară medie, din care rezultă nori dispuși în rulouri, cu un diametru de câțiva zeci de km, caracterizată prin mișcări ascendente de-a lungul formațiunilor noroase și mișcări descendente în interiorul acestora (id. ib.).

– Cf. fr. *cellule* (MDA)**. [E.T.]

* **Banc de ceață** – cf. fr. *banc de brouillard*, engl. *fog bank* (VILLENEUVE, p. 51). **Ceața mărilor arctice** (sau **antarctice**) – cf. fr. *fumée de mer arctique*, engl. *steam fog, sea fog* (id. ib. p. 175). **Ceață arctică** – cf. fr. *brume arctique*, engl. *arctic haze* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Ceață care îngheață** – cf. fr. *brouillard givrant* (VILLENEUVE, p. 65). **Ceață de advecție** – cf. fr. *brouillard d'advection*, engl. *advection fog* (id. ib. p. 64). **Ceață de aer tropical** – cf. fr. *brouillard d'air tropical*, engl. *tropical air fog* (id. ib.). **Ceață de amestec** – cf. fr. *brouillard de mélange*, engl. *mixing fog* (id. ib.). **Ceață de evaporare** – cf. fr. *brouillard d'évaporation*, engl. *evaporation fog* (id. ib. p. 65). **Ceață de fum** – cf. fr. *brouillard de fumée* (TP). **Ceață de gheață** – cf. fr. *brouillard de glace*, engl. *ice fog* (VILLENEUVE, p. 65). **Ceață de inversiune** – cf. fr. *brouillard d'inversion*, engl. *high inversion fog* (id. ib.). **Ceață de munte** – cf. fr. *brouillard de montagne*, engl. *hill fog* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Ceață de pantă** – cf. fr. *brouillard de pente*, engl. *upslope fog* (VILLENEUVE, p. 64). **Ceață de radiație** – cf. engl. *radiation fog* (id. ib.). **Ceață frontală** – cf. fr. *brouillard frontal*, engl. *frontal fog* (id. ib. p. 65). **Ceață la sol** – cf. fr. *brouillard au sol*, engl. *ground fog* (id. ib. p. 64). **Ceață maritimă** – cf. fr. *brouillard marin*, engl. *sea fog* (id. ib. p. 65). **Ceață musonică** – cf. fr. *brouillard de mousson*, engl. *monsoon fog* (id. ib. p. 64). **Ceață postfrontală** – cf. fr. *brouillard postfrontal*, engl. *post-frontal fog* (id. ib. p. 65). **Ceață prefrontală** – cf. fr. *brouillard préfrontal*, engl. *pre-frontal fog* (VILLENEUVE, p. 65). **Ceață umedă** – cf. fr. *brouillard mouillant*, engl. *wet fog* (id. ib.). **Disiparea ceții** – cf. fr. *dissipation du brouillard*, engl. *fog dissipation* (id. ib. p. 135).

** **Celulă de convecție** – cf. fr. *cellule de convection*, engl. *convection cell* (VILLENEUVE, p. 79). **Celulă de precipitații** – cf. fr.

CÉNTRU s. n. ☒ (În sintagmele) *Centru de acțiune atmosferică* = regiune întinsă în care presiunea scăzută sau ridicată este dominantă tot anul sau într-o parte a anului, influențând mersul vremii pe teritorii mult mai vaste (CIULACHE 2003, p. 34). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 46, D. ENC. *Centru de presiune minimă* = centrul ciclonului (v. ciclon 1).

– Pl.: centre. – Cf. fr. centre (MDA). [E.T.]

CENTURĂ s. f. ☒ (În sintagmele) *Centura superioară de radiații* v. radiație. *Centuri de radiație* (sau *Van Allen*) = centuri circumterestre compuse din particule electrizate provenind de la Soare (sub forma radiațiilor corpusculare) și din spațiul cosmic (sub forma radiațiilor corpusculare cosmice), care sunt captate de câmpul magnetic terestru și dirijate pe traiectorii spirale de-a lungul unora dintre liniile lui de forță (CIULACHE 2003, p. 36). Cf. D. ENC.

– Cf. fr. ceintures de radiation (TLFi). [E.T.]

CER s. n. ☉ Spațiu văzut deasupra pământului, pe care se observă aștrii, norii etc., reprezentat ca o boltă (albastră) uriașă; aer, văzduh. [1500-1510] ^a*Noureadză ceriul de nuori, ... gătește pământului ploaie*. PSALT. HUR.² 209; *Ceriul deade ploaie și pământul rrăsări rrodul său*. COD. VOR.² 363; *Rădică austru din ceriu și aduse cu vrătute sa liva*. PSALT. SCH. 247; *Câmpul înflorise și cerul se luminase*. ODOBESCU, S. III, 201; *Când e ceriul senin, are să cadă rouă sau brumă*. ȘEZ. IV 120; *Se ridicau din când în când... grămezi de nouri care astupau lumina. Treceau și cerul se lumina iarăși*. SADOVEANU, O. XIII, 227; cf. NALR – MB V ms. [1587], ALR – MD IV MN 134, [1587], NALR – O II MN 274, [1587]^{1D}. Cf. CDDE, CADE, RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D., ȘĂINEANU, D. U., LTR, DM, DA, D. ENC., DEX², MDA, NDU, DEXI. ☉ (În sintagmele) *Arc în cer* = curcubeu. *Meteoră să cheamă un lucru ce se înfomează și să arată în aer, precum tunetul, grindina, arcul în ceriu sau curcubeul*. AR (1830), 450²/38. *Brăul cerului* v. brâu. *Crângul cerului* v. crâng. *Crugul cerului* v. crug. *Cununa cerului* v. cunună. *Lumina cerului nocturn* v. lumină(1).

☒ Termen care indică gradul de acoperire și tipologia norilor (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 45). [1857] *În timpî ordinarii, când cerul nu este furtunos, vânturile regioanelor celor înalte ocupă, în genere, o mare întindere; direcțiunea lor ne este dată prin nori ce trec la zenit*. MARIN, F. 502; *Sistemul noros devine din ce în ce mai compact și acoperă progresiv cerul*. DONEAUD 1966, p. 175; *Particulele mici, chiar și moleculele difuzează intens radiațiile ultraviolete, violete, indigo și albastre, din aceste procese rezultând culoarea albastră a cerului*. APOSTOL 2000, p. 21; *În condiții deosebite, determinate de prezența ceței, viscolului, pâclei, furtunii de praf etc., cerul devine complet invizibil, iar nebulozitatea nu*

cellule de précipitation (id. ib.). *Celulă Ferrel* – cf. fr. cellule de Ferrel (International Meteorological Vocabulary în TP). *Celulă Hadley* – cf. fr. cellule de Hadley, engl. Hadley cell (VILLENEUVE, p. 79). *Celulă meridianală* – cf. fr. cellule méridienne, engl. meridional cell (id. ib.). *Celulă orajoasă* – cf. fr. cellule orageuse (International Meteorological Vocabulary în TP). *Celulă polară* – cf. fr. cellule polaire (ib.). *Celule deschise* – cf. fr. cellules ouvertes (ib.).

poate fi determinată cu precizie sau deloc. BOGDAN 2006, p. 111. ☉ (În sintagma) **Cer senin** v. senin. ☼ (În sintagmele)²¹³ **Ceață cu cer invizibil** v. ceață. **Cer acoperit** = cer a cărui nebulozitate este de 8-10 zecimi (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 45; CIULACHE 2003, p. 36). [1949] LTR. *Nebulozitatea se apreciază în zecimi de cer acoperit, din totalul bolții cerești*. APOSTOL 2000, p. 59; *În zilele noroase sau cu cer acoperit, aceste observații se fac cu foarte mare atenție, constituind o apreciere convențională a transparenței aerului*. MIHĂILĂ 2010, p. 248. **Cer albastru** (sau **albastrul cerului**) = colorație albastră, mai mult sau mai puțin intensă, a cerului senin, datorată difuziei selective a radiației solare de către moleculele gazelor atmosferice, conform Legii Rayleigh (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 17, CIULACHE 2003, p. 37). **Cer foarte înnourat** = cer a cărui nebulozitate este egală cu 8-9 zecimi (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 45; CIULACHE 2003, p. 38). **Cer noros** = cer a cărui nebulozitate este de 3-7 zecimi (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 45; CIULACHE 2003, p. 37). [1949] LTR I, 601. *Nebulozitatea exercită o puternică influență în studiul variației diurne; în zilele cu cer senin valoarea maximă de temperatură se produce cu 1-1,5 ore mai târziu decât în zilele cu cer noros*. BOGDAN 2006, p. 58; *După procentul de cer acoperit cu nori, acesta este considerat... noros pentru nebulozități cuprinse între 3-7*. MIHĂILĂ 2010, p. 179. **Cer puțin noros** = cer a cărui nebulozitate este de 1-3 zecimi (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 45). [1958] LTR² IV, 185. **Polarizarea luminii cerului** v. polarizare. **Starea cerului** = caracteristici ale norilor care se dezvoltă în atmosferă la un moment dat, din punct de vedere al cantității, genului, înălțimii lor etc. (CIULACHE 2003, p. 213). **Turbulența cerului senin** v. turbulență.

– Lat. **caelum** (DA)*. [E.T., C.F.]

CERC s. n. ☉ Cearcăn (DA). [1891] *Bată-te... cercul cel de lângă lună..., cel de lângă soare*. DOINE, 209/18; *Uneori cerul este căpușit cu o ceață ușoară, ceea ce face ca soarele să pară încunjurat de un cerc, ceruț sau cearcăn*. PAMFILE, CER. 34, 62. Cf. DA.

– Pl.: *cercuri*. – Lat. **circus** (DA). [E.T.]

CERCĂLÁN s. n. v. țărcălam.

CERCĂNÉL s. n. ☉ Diminutiv al lui cearcăn. [1908] *Cercănel de lângă lună, Spune-i badii voie-bună; Cercănel de lângă soare, Trimete-mi, bade, scrisoare*. PAMFILE, C. T. 186, cf. id. CER. 34. Cf. DA, MDA.

²¹³ Cu excepția sintagmelor *ceață cu cer invizibil* și *starea cerului*, toate celelalte sintagme cuprinse în acest paragraf au echivalențe aproximative în limbajul popular. Nu le-am marcat ca atare pentru că la acest nivel au coeziune sintagmatică mai laxă, nespecializată. [C.F.]

* **Cer acoperit** – cf. fr. *ciel couvert*, engl. *overcast sky* (VILLENEUVE, p. 85). **Cer albastru** – cf. fr. *bleu du ciel*, engl. *blue of the sky* (id. ib. p. 59). **Cer foarte înnourat** – cf. fr. *ciel très nuageux*, engl. *very cloudy sky* (id. ib. p. 86). **Cer noros** – cf. fr. *ciel nuageux*, engl. *cloudy sky* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Cer puțin noros** – cf. fr. *ciel peu nuageux*, engl. *slightly clouded sky* (VILLENEUVE, p. 86). **Cer senin** – cf. fr. *ciel clair*, *ciel pur*, engl. *clear sky* (id. ib. p. 85). **Starea cerului** – cf. fr. *état du ciel*, engl. *state of sky* (id. ib. p. 158).

– Pl.: *cercănele*. – **Cearcăn** + suf. *-el* (DA). [E.T.]

CERCELÂN s. n. v. **țarcălam**.

CERCÚȚ s. n. ☉ Cearcăn (DA). [1915] *Soare, lună cu cercuț*. PAMFILE, CER. 34, 66; *Cercuțu' de p-ângă lună*. ȚIPLEA, P. P.; *Cercuțu' de p-ângă soare*. id. ib. Cf. DA, MDA.

– Pl.: *cercuțe*. – **Cerc** + suf. *-uț* (DA). [E.T.]

CERÉSC, **-EÁSCĂ** adj. (În sintagmele) **Boltă cerească** v. boltă. **Crugul ceresc** v. crug.

CÉRNE vb. III. Intrans. unipers. ☉ A ploua mărunț, a bura¹ (DA). [1886] *Afară era moină, cernea de sus o bură mărunță*. VLAHUȚĂ, în TDRG; *Burniță = ceață deasă care aproape cerne*. PAMFILE, B. 76; *Se cerneau ploile echinocțiului sau ultimele ninsori ale unei ierni întârziate*. GHEȚIE, în NDU; *Nu plouă, numai cerne*. com. CORBU; cf. ALR SN VII h 790^{1D}. Cf. POLIZU, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DA, DM, CIORĂNESCU, D. ET., DEX, MDA, NDU, DEXI. ☉ (Centrul Ban., în expr.) **A cerne mereuț** = a ploua mereuț (v. ploua) (cf. DLR). *Șerne, mișgură mereuț*. ALR I 1 978 pc. 28. Cf. DLR, MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *cerne*. – Cf. lat. *cerno*, *-ere* (MDA). [E.T.]

CET adj. invar. ☉ (Ban.; despre vreme) Liniștit (cf. MDA). [1922] ^a*Când e vremea frumoasă, nu adie nici vântul, nici nor, nici frunza nu clătește, se zice că e vreme cet*. PLOȘOR, V. O. 6. ☉ (Substantivat) Acalmie. *Când e zăpușeală, e cet, liniște, nu bate vântul*. NALR – B III h 514 pc. 41, cf. ib. pc. 50, 51^{1D}.

– Et. nec. (MDA). [A.B.]

CETÁTE s. f. ☉ (Învechit, rar) Grindină (DA). [1573-1578] *Și puse în ploae cetațile lor, foc arădzându în țara lor!* PSALT. SCH. 346. Cf. DA.

– Calc după slav. **grad** „grindină” (DA). [E.T.]

CETĂRIE s. f.^{1D} ☉ (Sud-estul Ban.) Ceață. Cf. ALR SN III h 795 pc. 2.

– **Ceață** + suf. *-ărie*. [E.T.]

CETÓS, **-OÁSĂ** adj. ☉ Cu ceață, plin de ceață; întunecat de ceață (DA); neguros, pâcios. [1900] *S-a luminat a ploaie; lumină cețoasă; începe, să cearnă mărunț și înțepos*. CARAGIALE, M. 7; ^a*Se vedea bine, cu toate că lumina era cețoasă*. CAMIL PETRESCU, O. II, 145; ^a*Misterioasele și cețoasele fiorduri norvege*. STANCU, R. A. III, 167. Cf. CADE, SCRIBAN, D., DM, CIORĂNESCU, D. ET. 1 628, DEX, MDA, NDU, DEXI. ☹ (În sintagma) **Aer cețos** v. aer.

– Pl.: *cețoși*, *-oase*. – **Ceață** + suf. *-os* (DA). [E.T.]

CHEMOPÁUZĂ s. f. ☹ Nivel al atmosferei înalte care constituie limita superioară a chemosferei (cf. CIULACHE 2003, p. 37).

– Cf. engl. *chemopause*, fr. *chimopause* (*International Meteorological Vocabulary* în TP).

[E.T.]

CHEMOSFÉRĂ s. f. ☒ Strat al atmosferei superioare, cu înălțimea oscilând între 40 și 80 de km, în care are loc atât disocierea (ziua), cât și recombinația (noaptea) moleculelor diferitelor gaze, sub influența radiațiilor ultraviolete (cf. CIULACHE 2003, p. 37). Cf. ȚIȘTEA 1965, p. 47, MDN, D. ENC., DEXI.

– Cf. engl. chemosphere, fr. chimosphère (VILLENEUVE, p. 84). [E.T.]

CHÉRCHERIȚĂ s. f. ☉ (Munt.) Grindină mărunță (DA). [1886] H IX 435. Cf. D. ARH. REG., MDA.

– Et. nec. (MDA). [E.T.]

CHERGUI subst. ☒ Vânt de est – sud-est care suflă în Maroc, dinspre deșertul Sahara (CIULACHE 2003, p. 37).

– Cf. fr. chergui (TLFi). [E.T.]

CHIĂMĂȚ s. m. sg. ☉ (Ban.) Timp urât, cu ploaie, zăpadă, vânt (MDA). ^aE mare chiamăt. ALR I 1 230 pc. 9; *Ce chiamăt e afară!* Com. COCA; cf. NOVACOVICIU, C. B. 6, GĂMULESCU, E. S. 107. Cf. CADE, D. ARH. REG., MDA.

– Din sb. **kijámet** (MDA)²¹⁴. [E.T.]

CHICIURĂ vb. I. Intr. impers.^{ID} (Estul Mold.) A cădea chiciură. Cf. NALR – MB V ms. [1615] pc. 624.

– V. **chiciură**. [E.T.]

CHÍCIURĂ s. f. ☉ 1. Strat subțire din cristale de gheață care se depune iarna pe crengi, pe sârme etc. (cf. DA); brumă (2), chidă (2), chidinie, promoroacă (1), rouă înghețată (v. rouă 1); (Dobr.) cârci, (Mold., Dobr., Munt.) brumăroacă, (Maram., Bucov.) bură¹ (2), (nordul Olt.) burez, (estul Munt., Olt.) geruială (2), (sudul și nordul Ban.) gheață (3), (Ban.) inie (6), (nordul Mold.) lapoviță (2), (Criș.) nea (2), (Transilv., Ban.) păracă, (Bucov., nord-vestul Mold.) polediță (2), (Mold., nord-vestul Munt., sudul Ban.) polei (2), (Transilv., Mold., nord-vestul Dobr., nord-estul Munt.) policie (2), (nordul Criș.) prănuic, (Mold.) promoară, (nordul Maram.) sloi (3), (Bucov., nord-vestul Mold.) stură (v. stur 2), (nord-vestul Mold.) stureală. [1885] *Ogrăzile, înecate în fumuriu, dorm, nălbite de chiciură și zăpadă*. DELAVRANCEA, S. 33; *Promoroacă se mai numește și promoară, ... chiciură, ... rouă înghețată*. PAMFILE, VĂZD. 66; *Iau fetele mielele din gârlă, se uită la ele, și văzându-le cu polei (chiciură), se bucură*. H II 34; cf. NALR – MB V ms. [1614], ALR – MD IV MN 156, [1614], NALR – B III h 531 pc. 18, 33^{ID}. Cf.

²¹⁴ În DA se face precizarea etimologică: „cf. turc. *kyjâmet* «révolution, tumulte, tapage» (Lacea).

RESMERIȚĂ, D., CADE, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., LTR III, 943, DM, DER, DEX², MDA, NDU.

⊕ 2. (Estul Mold.) Măzăriche. Cf. NALR – MB V ms. [1613] pc. 606, 620^{1D}. Cf. RESMERIȚĂ, D.

Ξ Fenomen hidrometeorologic care constă dintr-o depunerea, de granule de gheață albicioasă pe copaci, pe obiectele subțiri etc. (cf. CIULACHE 2003, p. 37), iarna, atunci când temperatura este foarte scăzută, vânt slab și ceață (cf. DEXI). *Depunerile de gheață reprezintă un mare pericol... Dintre acestea, de cea mai mare importanță sunt poleiul și chiciura (granuloasă sau cristalină)*. DONEAUD 1966, p. 314; *Chiciura se produce în condiții de vânt slab, când aerul este răcit la contact cu solul pe un strat mai gros. Este necesară prezența unui aer foarte umed, cu apă suprarăcită și cristale de gheață*. APOSTOL 2000, p. 54; *Chiciura (promoroaca, bura) este o depunere solidă care apare fie prin sublimarea vaporilor de apă, fie prin înghețarea picăturilor foarte fine suprarăcite*. MĂHĂRA 2001, p. 156. Cf. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DM, LTR IV, 943, ȚÎȘTEA 1965, p. 47, DER, D. ENC., DEX², NDU, DEXI. Ξ (În sintagmele) **Chiciură moale** (sau **cristalină**) = depunere de granule de gheață albicioasă formate prin sublimarea vaporilor de apă, pe obiectele subțiri (ramurile arborilor, conductorii aerieni, fibre, etc) din natură, în condiții de timp calm sau cu vânt slab, cu ceață sau aer cețos și cu temperaturi foarte coborâte (sub -15° C), ea scuturându-se la cea mai mică atingere sau la viteze ale vântului care depășesc 5 m/s. (CIULACHE 2003, p. 37). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 47. *Prin sublimare apare chiciura moale, cristalină, alcătuită din cristale aciculare de gheață*. MĂHĂRA 2001, p. 156; *Chiciura moale (cristalină sau pufoasă)... se formează prin sublimarea vaporilor de apă pe obiecte subțiri (ramurile arborilor, conductorii aerieni, fibre etc.) din natură, în condiții sinoptice specifice (timp calm sau cu vânt slab, cu ceață sau cu aer cețos și cu temperaturi foarte coborâte)*. CIULACHE 2002, p. 178; *Chiciura moale (cristalină sau pufoasă) este o depunere constituită mai ales din ace fine sau solzi de gheață, separate între ele prin incluziuni de aer care iau forma unor ramificații cristaline cu aspect de ghirlande, ciucuri, tufe, frunze de ferigă sau ramuri de vâsc*. MIHĂILĂ 2010, p. 272. **Chiciură tare** (sau **granulară**) = depunere de gheață granulară albă-mată, care are inițial aspect de zăpadă sau măzăriche, devenind apoi compactă și sticloasă și care se formează de obicei la temperaturi între -2 și -7° C, sau chiar mai coborâte, pe timp cețos și cu vânt tare, prin înghețarea bruscă a picăturilor suprarăcite de ceață, pe conductorii aerieni, pe arborii subțiri, pe firele de iarbă etc. (CIULACHE 2003, p. 38). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 47. *În condițiile de înghețare a picăturilor de ceață suprarăcită, apare chiciura grăunțoasă tare, de culoare albă-mată*. MĂHĂRA 2001, p. 156; *Chiciura tare (granulară) este o depunere de gheață granulară albă-mată, care prezintă inițial aspect de zăpadă sau măzăriche, devenind apoi compactă și sticloasă*. CIULACHE 2002, p. 179; *Chiciura tare (granulară) este o chiciură granulară, în general albă ornată cu ramificații cristaline, constituită din granule de gheață, mai mult sau mai puțin separate prin incluziuni de aer*. BOGDAN 2006, p. 228. **Chiciură transparentă** = chiciură compactă și netedă, transparentă și destul de amorfă care prezintă o suprafață neuniformă și asemănătoare morfologic cu poleiul, depunându-se îndeosebi pe obiectele expuse vântului de pe sol sau din vecinătatea solului

(BOGDAN 2006, p. 228). În situația în care apa rămasă în stare lichidă după încetarea suprarăcirii pătrunde între spațiile libere dintre particulele de gheață care s-au format mai înainte și apoi îngheață lent, se formează chiciura transparentă. MIHĂILĂ 2010, p. 275.

– Pl.: chiciuri. – Din bg. **кичуръ** (DA)*. [E.T.]

CHIDĂ vb. I. Intrans. **⊕ 1.** A cădea brumă (1). Cf. MDA.

2. A cădea chiciură (1) (cf. MDA). Cf. CIORĂNESCU, D. ET., MDA.

3. A se lăsa pâclă (1). [1885-1890] *Când e timpul așa, de îngheață ceața (aburii), se zice că chigează.* H XVIII 136; Cf. DA, CIORĂNESCU, D. ET., TAMÁS, ET. WB., MDA.

4.^{ID} (Sud-estul Mold.) A cădea mazărice. Cf. NALR – MB V ms. [1613] pc. 618.

– Prez. ind. pers. 3 sg: *chidează*. – De la **chidă**. [E.T.]

CHIDĂ s. f. **⊕ 1.** Brumă (1) (DA). [1680] *Deștindu ca roa graiurele mele, ca sloata spre troscotu, ca iniia (chidia D) spre fânu.* PSALT. SCH. 488; *Lăsaiu râmnico-nflorit, Și l-am găsit veștejit Și de chidă năpădit.* GRAIUL, I, 131, cf. PAMFILE, VĂZD. 69. Cf. CADE, TAMÁS, ET. WB., MDA.

2. Chiciură (1) (DA). [1885] H IV 51. *Dacă peste noapte s-a prins chidă (chidie) de dânsele, atunci, pe care s-a prins mai multă chidă, acela cred ele că va fi mai bogat.* MARIAN, S. R. I, 135; *Se mai crede că-i bine să se samene în ziua când a fost întâiu chidie pe copaci.* PAMFILE, A. R. 59; *O fost cidie pe lemne și el o zâs că dă-n boi ș-o dat în pomi. Cidia o căzut pe ea și ea zicea: Omule, ce faci? – Dau în boi și vântu' bate și cade cidia.* ALEXICI, L. P. 233/12; cf. H IV 267, V, IX 93, X 149, XVIII 136, 266; cf. DGDS, NALR – MB V ms. [1614], ALR – MD IV MN 156, [1614], NALR – O II h 319, NALR – B III h 531^{ID}. Cf. CIHAC II, 489, SCRIBAN, D., LTR, DM, CIORĂNESCU, D. ET., MDA.

3. (Sudul Transilv.) Pâclă (în munți) (cf. DA). [1879] CIHAC II, 489. *Umblând Sânt-Iliei tot așa prin văzduhuri, prin chidie și răceală.* I. CR. IV, 145. Cf. CIORĂNESCU, D. ET., MDA.

4.^{ID} (Centrul Bucov., centrul și estul Mold.) Măzărice. NALR – MB V ms. [1613] pc. 482, 600, 618.

– Pl.: *chide* (PSALT. SCH. 520). – Și: **chidie**, **cidă**, **cîdie** (com. MARIAN), **tîdie** (TODORAN, GL., TEAHA, C. N. 273), (sudul Ban.) **chíge** (NALR – B III h 531 pc. 2^{ID}), **chígie** (ib. pc. 21^{ID}), (nordul Bucov.) **schidă** (NALR – MB V ms. [1614] pc. 478) s. f. – Din magh. **köd** (DA)²¹⁵. [E.T.]

CHIDIE s. f. v. **chidă**.

CHIDINIE s. f. **⊕** Chiciură (1). [1894] *E Marcu Pașa bătrân, Cu mustățile de brumă, Cu barba de chidinie (chidă), Cu toiag de gheață-n mână.* REV. CRIT. II, 377, cf. PUȘCARIU, în DR II, 434. Cf. DA,

* *Chiciură moale* (sau *cristalină*) – cf. fr. *givre léger*, engl. *light frost* (VILLENEUVE, p. 183). *Chiciură tare* (sau *granulară*) – cf. fr. *givre dur*, engl. *hard rime* (id. ib.). *Chiciură transparentă* – cf. fr. *givre transparent* (International Meteorological Vocabulary în TP).

²¹⁵ Soluția etimologică este cea propusă în CIHAC II, 489 (DA).

MDA.

– **Chidă** + suf. *-inie* (DA). [E.T.]

CHÍGE s. f. v. **chidă**.

CHÍGIE s. f. v. **chidă**.

CHÍNGĂ s. f.^{ID} ☉ (Munt.) Ploaie locală rapidă (cu grindină). ^a*A venit o chingă dânspre Slatina și-a trecut încoace*. GL. MUNT. 80. Cf. DGDS.

– Pl.: *chingi*. – Cf. lat. **clinga* (= *cingula*) (cf. DA). [E.T.]

CHINOOK subst. ☐ Vânt de tip foehn care suflă pe versanții estici ai Munților Stâncoși (CIULACHE 2003, p. 38). Cf. MDN, DEXI.

– Cf. fr., engl. *chinook* (VILLENEUVE, p. 84). [E.T.]

CHÎȘAV, **-Ă** adj. ☉ (Mold.) Ploios. [1910] ^a*Vreme chișavă sau rea, ploioasă*. I. CR. II, 55; *Vremea de ploaie se chiamă... vreme chișavă*. PAMFILE, VĂZD. 107. Cf. SCRIBAN, D., DA, CIORĂNESCU, D. ET., D. ARH. REG., MDA.

– Din bg. **kišav**. Cf. *chișorniță* (DA). [E.T.]

CICLOGENÉZĂ s. f. ☐ Proces prin intermediul căruia se formează un ciclon sau se intensifică circulația ciclonică în jurul unui centru de joasă presiune preexistent (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 48, CIULACHE 2003, p. 38). [1950] LTR. *Deformarea suprafeței frontale și scăderea accentuată a presiunii în masa caldă favorizează și dezvoltă activitatea turbionară (în formă de vârtej ascendent) specifică ciclogenezei*. DONEAUD 1966, p. 137. Cf. MDN, DEXI. ☐ (În sintagma) **Ciclogeneză locală** = formare a unui ciclon ca urmare a influenței directe a regimului termic de la suprafața solului asupra masei de aer (ȚÎȘTEA 1965, p. 48).

– Din fr. **cyclogénèse**, engl. **cyclogenesis** (MDN, DEXI). [E.T.]

CICLOLÍZĂ s. f. ☐ Proces care diminuează sau chiar suprimă circulația ciclonică în jurul unui centru de joasă presiune atmosferică (ȚÎȘTEA 1965, p. 48). [1958] LTR². Cf. MDN, CIULACHE 2003, p. 38, DEXI.

– Cf. fr. *cyclolyse* (MDN, DEXI). [E.T.]

CICLÓN s. n. ☉ Vânt puternic cu deplasarea aerului în spirală, însoțit de ploi torențiale și de descărcări electrice, specific regiunilor tropicale (DEX²). V. *taifun*, *uragan*. [1897] *Alexandru a amețit o lume, ca trombele și ciclonii călători*. CARAGIALE, N. F. 82. Cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., D. ENC., MDA, NDU.

☐ 1. Perturbație atmosferică cu presiune scăzută și cu o circulație a aerului în jurul centrului în sensul invers acelor de ceasornic în emisfera nordică și în sensul acelor de ceasornic în emisfera sudică;

câmp de joasă presiune (v. câmp), depresiune (**1**) (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 48). [1958] LTR². În cazul creșterii presiunii, ciclonul este în umplere, în cazul scăderii, ciclonul este în adâncire. DONEAUD 1966, p. 38; În cazul emisferei sudice orientarea circulației în cicloni și anticicloni este inversă celei din emisfera nordică. CIOVICĂ 1970, p. 41; Presiunea scade în ciclon de la periferie spre centru. În secțiune verticală, izobarele apar în formă de pâlnie. APOSTOL 2000, p. 40. Cf. DER, D. ENC., MDN, CIULACHE 2003, p. 40, DEX², DEXI. Ξ (În sintagmele) **Axa ciclonului** = linie care ar rezulta din unirea punctelor cu presiune atmosferică minimă de la diferite înălțimi ale ciclonului (CIULACHE 2003, p. 20). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 33. **Centrul ciclonului** = punct situat în partea centrală a ciclonului unde presiunea este cea mai scăzută (id. ib. p. 46); centru de presiune minimă (v. centru). **Ciclon cald** = ciclon puțin dezvoltat, prezent numai în troposfera inferioară, unde masa de aer este relativ caldă în comparație cu cea a aerului din jur, la aceeași înălțime (cf. id. ib. p. 49, CIULACHE 2003, p. 40). *Ciclonii calzi și anticiclonii reci sunt de cele mai multe ori formații joase, migratorii și în curs de dezvoltare.* DONEAUD 1966, p. 160; *Ciclonul cald, având în centru cele mai ridicate temperaturi are înălțime redusă.* APOSTOL 2000, p. 41. **Ciclon central** = depresiune vastă și adâncă staționară sau cvasistaționară de care sunt legate mai multe perturbații ciclonice; ciclon înalt (ȚÎȘTEA 1965, p. 49). *Ciclonii înalți, denumiți și cicloni centrali, sunt simetrici din punct de vedere termic și aproape staționari.* DONEAUD 1966, p. 160. **Ciclon cu deplasare normală** = ciclon mobil (ce se deplasează în emisfera nordică spre est, sud-est, nord-est și nord), care are în general masa rece în sectorul sud-vestic sau sudic al nucleului și cea caldă în sectorul nord-estic sau nordic (cf. id. ib.). **Ciclon cu deplasare retrogradă** = ciclon mobil (ce se deplasează în emisfera nordică spre nord-vest, vest sau sud-vest), care are de obicei masa rece în sectorul nordic al nucleului și masa caldă în cel sudic (cf. id. ib.). **Ciclon de altitudine** = circulație ciclonică în straturile superioare de aer (CIULACHE 2003, p. 40). **Ciclon de dizlocare** = depresiune barică rece care a fost dizlocată spre latitudini mai mici de către centura vânturilor de vest de la latitudinile medii la care se găsea inițial; depresiune de dizlocare (id. ib. p. 41). **Ciclon de undă** = sistem de joasă presiune atmosferică care se dezvoltă în vârful unei perturbații frontale ondulatorii (id. ib. p. 40). **Ciclon extratropical** = sistem de joasă presiune atmosferică dezvoltat în afara latitudinilor tropicale (id. ib.). În ciclonii extratropicali, viteza vântului poate atinge 30m/s. DONEAUD 1966, p. 134; *Pot apărea la latitudini medii și superioare ciclonii și anticiclonii extratropicali – sau la latitudini joase – ciclonii și anticiclonii tropicali – subtropicali.* MĂHĂRA 2001, p. 244. **Ciclon frontal** = formație barică de origine frontală (cf. DONEAUD 1966, p. 159). **Ciclon ideal** = ciclon cu sector cald (ȚÎȘTEA 1965, p. 49). **Ciclon înalt** = ciclon central (cf. id. ib.). *Ciclonii înalți, denumiți și cicloni centrali, sunt simetrici din punct de vedere termic și aproape staționari.* DONEAUD 1966, p. 160. **Ciclon jos** (sau **la sol**) = ciclon cu dezvoltare redusă pe verticală, în troposfera inferioară (ȚÎȘTEA 1965, p. 49). *Ciclonii joși sau fără corespondenți pe hărțile de topografie barică de 700 mb și 500 mb nu depășesc înălțimea de 2000-2500 m.* DONEAUD 1966, p. 160. **Ciclon la înălțime** = ciclon care se găsește mai ales în straturile înalte și este asociat nucleului de aer rece care s-a separat de curentul circumpolar principal (ȚÎȘTEA 1965, p. 49). **Ciclon local** = ciclon ce ia naștere sub acțiunea directă a regimului termic al suprafeței subiacente (cf. id. ib. p. 48). **Ciclon mobil** = ciclon extratropical care se deplasează destul de repede în sensul general al curentului director (cf. id. ib.). *Aerul maritim tropical (mT) se formează în anticiclonul Azorelor. Ajunge în Europa peste Marea Mediterană, prin dorsale calde*

sau în sectoarele calde ale unor cicloni mobili. APOSTOL 2000, p. 64; *Cea mai largă desfășurare o au ciclonii și anticiclonii mobili din zona temperată.* MĂHĂRA 2001, p. 244; *Pe măsura înaintării către poli, norii, în cea mai mare parte asociați activității frontale din cadrul ciclonilor mobili, tind să devină stratiformi, adică mai extinși pe orizontală și mai persistenți în timp.* CIULACHE 2002, p. 195. **Ciclon oclus** = ciclon frontal în ultimul stadiu al evoluției, caracterizat printr-un proces de ocluziune (ȚÎȘTEA 1965, p. 49); depresiune oclusă (v. depresiune 1). *Analizând viața unui ciclon, de data aceasta cu ajutorul componentelor turbionare și de divergență ale structurii câmpului baric, regăsim cele patru faze principale ale evoluției acestuia, stabilite prin metoda frontologică: faza ondulatorie, de ciclon tânăr, de ciclon dezvoltat și ciclon oclus.* DONEAUD 1966, p. 151. **Ciclon orografic** = ciclon format prin modificarea bruscă a circulației particulelor și a liniilor de curent în apropierea obstacolului și formarea dincolo de acesta a unui vârtej ciclonic (cf. id. ib. p. 161). *Ciclonul... orografic... poate fi generat atât de o masă de aer rece, cât și de una de aer cald care întâlnesc obstacolul.* id. ib. **Ciclon permanent** = zonă de joasă presiune atmosferică ce acționează tot cursul anului asupra unei regiuni geografice specifice, reliefându-se cu claritate pe harta distribuției presiunii medii anuale a aerului (CIULACHE 2003, p. 40). *De-a lungul paralelelor geografice se întâlnesc deasupra oceanelor cicloni și anticicloni permanenți, iar deasupra continentelor cicloni și anticicloni sezonieri.* DONEAUD 1966, p. 165. **Ciclon principal** = ciclon care se formează primul într-o familie de cicloni. *Un prim ciclon, numit principal, va fi aproape întotdeauna urmat de alții mai tineri, numiți secundari.* id. ib. p. 163; *Primul se numește ciclon principal, iar ceilalți mai tineri, cicloni secundari.* MĂHĂRA 2001, p. 246. **Ciclon rece** (sau **adânc**) = ciclon a cărui masă de aer este relativ rece și se menține în înălțime (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 49). *Ciclonii reci și anticiclonii calzi sunt formații înalte, staționare, de cele mai multe ori în fază de ocluziune.* DONEAUD 1966, p. 160. **Ciclon retrograd** = ciclon care se deplasează în direcție opusă celei inițiale (CIULACHE 2003, p. 40). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 49. *Cunoașterea și prevederea ciclonilor retrograzi este foarte importantă pentru previziuniști datorită schimbărilor bruște de timp care le sunt specifice.* DONEAUD 1966, p. 171; *Ciclonii retrograzi se formează la întâlnirea a două mase de aer cu contraste termice mari.* MĂHĂRA 2001, p. 250. **Ciclon secundar** = ciclon care însoțește o depresiune mai veche și mai adâncă (id. ib.). *Un prim ciclon, numit principal, va fi aproape întotdeauna urmat de alții mai tineri, numiți secundari.* DONEAUD 1966, p. 163; *Primul se numește ciclon principal, iar ceilalți mai tineri, cicloni secundari.* MĂHĂRA 2001, p. 246. **Ciclon semipermanent** = regiune caracterizată prin valori coborâte ale presiunii atmosferice în cea mai mare parte a anului, motiv pentru care ciclonul conturat de acestea pe harta distribuției medii lunare a presiunii atmosferice este foarte evident (CIULACHE 2003, p. 40). **Ciclon sezonier** = zonă de joasă presiune atmosferică ce acționează doar în anumite perioade ale anului asupra unei regiuni geografice specifice. *De-a lungul paralelelor geografice se întâlnesc deasupra oceanelor cicloni și anticicloni permanenți, iar deasupra continentelor cicloni și anticicloni sezonieri.* DONEAUD 1966, p. 165. **Ciclon staționar** = ciclon puțin mobil într-o anumită perioadă de timp, de obicei după ocluzie (ȚÎȘTEA 1965, p. 49). *Anticilonii și ciclonii staționari pot fi de origine dinamică sau termică.* MĂHĂRA 2001, p. 243. **Ciclon subtropical** = ciclon mobil din regiunile subtropicale. *Pot apărea la latitudini medii și superioare ciclonii și anticiclonii extratropicali – sau la latitudini joase – ciclonii și anticiclonii tropicali – subtropicali.* MĂHĂRA 2001, p. 244; *Inundațiile... pot fi produse de furtuni*

puternice, tornade, cicloni tropicali și extra-tropicali, musoni, gheață sau zăpadă topită. MIHĂILĂ 2010, p. 13. **Ciclon temperat** = ciclon mobil din regiunile temperate. *Ciclonii tropicali sunt violenți, dar sunt mult reduși ca suprafață față de ciclonii temperați, având arii depresionare cu diametre sub 1000 km.* APOSTOL 2000, p. 73. **Ciclon tropical** = ciclon mobil specific regiunilor intertropicale, în care deplasarea aerului aflat în mișcare depășește 17 m/s sau 61 km/h (cf. CIULACHE 2003, p. 40). [1958] LTR² IV, 168. Asemenea vânturi, de amploare intermediară, se întâlnesc în ciclonii tropicali și tornade. DONEAUD 1966, p. 58; *Ciclonii tropicali apar pe frontul tropical, în zona de convergență a alizeelor din cele două emisfere, uneori și în zona alizeelor, independent de fronturile atmosferice.* APOSTOL 2000, p. 73; *Statisticile arată că, în ultimul secol, aproape 70% dintre dezastrele naturale au avut cauze meteorologice și hidrologice (secete, inundații, cicloni tropicali, alunecări de teren, incendii și invazii de insecte).* BOGDAN 2006, p. 6; *Numele [ciclonilor] depinde de locul în care se formează:... cicloni tropicali în Oceanul Indian și în sudul Pacificului.* MIHĂILĂ 2010, p. 13. Cf. DER, ȚÎȘTEA 1965, p. 50. **Deplasarea ciclonului** = deplasare a unui centru de joasă presiune atmosferică ca urmare a proceselor de redistribuire locală a masei atmosferei, din cauza convecției termice a aerului sau a transformărilor căldurii latente a vaporilor în timpul formării norilor și precipitațiilor care modifică repartitia temperaturii aerului și implicit a densității aerului, schimbând tiparul distribuției presiunii atmosferice (CIULACHE 2003, p. 65). **Familie de cicloni** = succesiune de 4-5 cicloni, în alternanță cu 3-4 anticicloni sau dorsale intermediare, care se formează pe același front atmosferic principal (arctic sau polar) (id. ib. p. 87)²¹⁶. *Între indivizii unei familii sunt de regulă anticicloni, iar familiile de cicloni sunt despărțite între ele printr-un anticiclon mai puternic, anticiclonul de invazie.* APOSTOL 2000, p. 69; *Familia de cicloni se încheie atunci când traiectoria ultimului ciclon format coboară departe, spre sud.* MĂHĂRA 2001, p. 246. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 85. **Ochiul ciclonului** (sau **furtunii** ori **ochi de ciclon**) = regiune centrală, cu timp relativ calm și senin, din interiorul zidului circular de nori termoconvectivi ai ciclonului tropical (CIULACHE 2003, p. 159). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 144. *Fronturile ciclonului se rotesc în jurul unui ax central, ochiul ciclonului.* APOSTOL 2000, p. 71; *Se găsește o zonă de calm, în formă de pâlnie... zonă numită de marinari „ochiul furtunii” (ochiul ciclonului).* MĂHĂRA 2001, p. 258. **Ocluzia ciclonilor** v. ocluzie (1). **Regenerarea ciclonului** = fenomen care constă într-o nouă adâncire a unui ciclon pe cale de umplere, ca urmare a pătrunderii în zona ciclonului a unei mase de aer rece (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 169). Cf. CIULACHE 2003, p. 196. **Segmentarea ciclonului** = divizare a unui ciclon în două sau mai multe depresiuni barice mai mici, delimitate uneori de izobare periferice comune (cf. id. ib. p. 205). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 175. **Umplerea ciclonului** = creștere treptată a presiunii atmosferice în partea centrală a ciclonului (CIULACHE 2003, p. 246). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 201.

☞ 2. Regiune a sistemului baric, cu diametrul de câteva mii de kilometri, în care presiunea scade de la periferie spre centru, iar masele de aer au o mișcare convergentă (DEXI). *Ciclonul este o regiune cu presiunea scăzută, circulară sau eliptică, cu izobare închise.* APOSTOL 2000, p. 40. Cf. MDN, DEX², MDA.

²¹⁶ Sintagmă lucrată în colaborare cu A.B.

– Pl.: *cicloane* și (m.) *cicloni*. – Din fr. **cyclone** (DA)*. [E.T.]

CICLONÁL, -Ă adj. ☞ Ciclonic. *Iarna... apar maxime barometrice extinse ca anticicloul siberian, anticicloul canadian, iar vara... apar minime barometrice – arii ciclonale*. MĂHĂRA 2001, p. 193. Cf. DEX², MDN, D. ENC., MDA, NDU, DEXI.

– Pl.: *ciclonali*, -e. – Din fr. **cyclonal** (MDA). [E.T.]

CICLÓNIC, -Ă adj. ☞ Care aparține ciclonului, care se referă la ciclon; ciclonal (DEX²). *Frontul rece de ordinul întâi se observă de obicei în afara regiunilor ciclonice și se caracterizează prin deplasări lente*. DONEAUD 1966, p. 123; *Deoarece fronturile termice se întâlnesc în interiorul formațiunilor barice depresionare (ciclonale) se mai numesc precipitații ciclonice*. MĂHĂRA 2001, p. 181-182. Cf. DA, DEX², MDA, NDU, DEXI. ☞ (În sintagmele) **Activitate ciclonică** = formă a circulației generale a atmosferei în regiunile extratropicale, reprezentată prin dezvoltarea și deplasarea ciclonilor și anticiclonilor (DEXI). *Deplasarea către nord a unor importante cantități de aer este consecința unor activități ciclonice intense*. DONEAUD 1966, p. 101; *Fazele de ger alternează iarna cu dezghețul, moina, burnița și umezeala, specifice activității ciclonice și invaziilor de aer din sud-vest*. CIOVICĂ 1970, p. 48; *Fluctuațiile neperiodice sunt mai frecvente și extinse pe întreaga suprafață a planetei; ele sunt datorate factorilor de circulație generală a atmosferei și sunt mai puternice în ariile cu intensă activitate ciclonică, zonele temperate*. APOSTOL 2000, p. 44. **Circulație ciclonică** v. circulație. **Forfecare ciclonică** v. forfecare. **Mișcare ciclonică** = mișcare convergentă, caracteristică unei depresiuni sau unui ciclon (LTR I, 47). **Precipitații ciclonice** v. precipitație. **Rotație ciclonică** = rotație a ciclonului în lungul unei linii de curent sau al unei traiectorii, în sens invers acelor de ceasornic pentru emisfera nordică și în sensul acelor de ceasornic pentru emisfera sudică (CIULACHE 2003, p. 190). *Depresiunea formată organizează circulația în stratul anterior după rotația ciclonică (invers acelor de ceasornic)*. MĂHĂRA 2001, p. 254. **Undă ciclonică** v. undă.

– Pl.: *ciclonici*, -ce. – Din fr. **cyclonique** (MDA) **. [E.T.]

CÍDĂ s. f. v. **chidă**.

CÍDIE s. f. v. **chidă**.

* **Ciclon central** – cf. fr. *cyclone central*, engl. *central cyclone* (TP). **Ciclon de undă** – cf. engl. *wave cyclone* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Ciclon extratropical** – cf. fr. *cyclone extra-tropicale*, engl. *extratropical cyclone* (ib.). **Ciclon frontal** – cf. fr. *cyclone frontal*, engl. *frontale cyclone* (TP). **Ciclon subtropical** – cf. fr. *cyclone subtropical*, engl. *subtropical cyclone* (ib.). **Ciclon tropical** – cf. fr. *cyclone tropicale*, engl. *tropical cyclone* (ib.). **Deplasarea ciclonului** – cf. fr. *mouvement d'un cyclone*, engl. *cyclone movement* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Familia de cicluni** – cf. fr. *famille de cyclones*, engl. *cyclone family* (TP). **Ochiul ciclonului** – cf. fr. *oeil du cyclone*, engl. *eye of the cyclone* (ib.).

** **Rotație ciclonică** – cf. fr. *rotation cyclonique*, engl. *cyclonic rotation* (VILLENEUVE, p. 340).

CIORCIOLOȘ s. m. ♂ (Olt., Ban.) Țurțur (1). [1895] REV. CRIT. III, 93; cf. DGDS, NALR – O II h 320 pc. 956^{1D}. Cf. DA, D. ARH. REG., MDA.

– Pl.: *ciorcioloși*. – Și: (centrul Olt.) **ciorcioruș** (NALR – O II h 320 pc. 956) s. m. – **Ciorciol** „ciorchine” + suf. -oș. (DA). [E.T.]

CIORCIORUȘ s. m. v. **ciorcioloș**.

CIRCULĂȚIE s. f. ☒ (Și în sintagma *circulația aerului*) Deplasare a aerului deasupra suprafeței terestre (CIULACHE 2003, p. 41). [1857] *„Aceasta este o circulațiune necesarie și perpetuală ca aceea ce se produce prin cause analoge în întinsul basin al mărilor. De aci rezultă... niște curenți inferiori opuși: vânt constant de la nord în hemisferul boreal; vânt constant de la sud în hemisferul austral. MARIN, F. 504; Vântul termic... explică unele particularități ale circulației aerului la suprafața Pământului. DONEAUD 1966, p. 74; Circulația aerului într-un curent atmosferic are o direcție generală bine definită. CIOVICĂ 1970, p. 9; În cazul emisferei sudice orientarea circulației în cicloni și anticicloni este inversă celei din emisfera nordică. ib. id. p. 41; În zonele temperate și subpolare, amplitudinile zilnice sunt perturbate mult de variațiile produse de circulație. APOSTOL 2000, p. 40; Depresiunea formată organizează circulația în stratul anterior după rotația ciclonică (invers acelor de ceasornic). MĂHĂRA 2001, p. 254; Depunerea este mai consistentă pe părțile proeminente sau ascuțite expuse circulației aerului. MIHĂILĂ 2010, p. 272. ☒ (În sintagmele) **Circulație anticiclonică** = totalitatea mișcărilor orizontale ale aerului într-un anticlon (CIULACHE 2003, p. 423). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 49. **Circulație atmosferică** (sau, art., *circulația generală* ori *planetară a atmosferei*) = mișcări la scară mare ale atmosferei, determinate de deosebirile termobarice înregistrate pe suprafața uscatului și oceanului planetar la diferite latitudini și care sunt constituite din curenții polari estici, curenții vestici și activitatea ciclonică de la latitudinile medii, alizeele din regiunile subtropicale, nucleele de mare presiune de la subtropice ca și din zona de calm de la ecuator (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 49; CIULACHE 2003, p. 42). [1958] LTR² IV, 388. *Ciclonii și anticiclonii sunt formele cele mai frecvente și mai bine conturate ale circulației atmosferice. DONEAUD 1966, p. 133; Prin circulația generală a atmosferei se înțelege sistemul de macroprocese ce determină curenții principali de aer la scară mare: starea timpului, precum și cele mai importante particularități ale climatului de pe glob. ib. id. p. 358; Principala caracteristică a circulației generale a atmosferei este marea sa variabilitate în timp și în spațiu. CIOVICĂ 1970, p. 39; Deplasarea și schimbul maselor de aer cu temperaturi și densități diferite, anumite mecanisme ale circulației atmosferice care provoacă comprimarea sau rarefierea în masele atmosferice în anumite regiuni, provoacă modificarea greutateii coloanei atmosferice verticale, deci variații de presiune. APOSTOL 2000, p. 39; Variațiile anuale ale direcției vântului sunt generate de caracteristicile circulației generale a atmosferei. ib. id. p. 45; În funcție de natura lor și de zona de acțiune, se... identifică: vânturi care sunt rezultatul circulației atmosferice generale; vânturi locale. MĂHĂRA 2001, p. 217; În ultimul deceniu, un accent deosebit s-a pus pe predicția sezonieră și climatică a anomaliilor de temperatură de la suprafața Oceanului Pacific de Sud în episoadele El Niño și schimbările circulației atmosferice induse de acesta care pot fi folosite în prevederea dezastrelor naturale. BOGDAN 2006, p. 7. Cf. D. ENC. **Circulație****

celulară = circulație generală a atmosferei (în special a troposferei) în cadrul căreia particulele de aer par să execute mișcări aproape circulare (cf. CIULACHE 2003, p. 42). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 50. **Circulație ciclonică** = totalitatea mișcărilor orizontale ale aerului atmosferic care se efectuează într-o regiune de presiune joasă (ciclon), îndreptate dinspre periferia spre centrul ciclonului, în emisfera nordică în sens invers acelor de ceasornic, iar în cea sudică, în sensul acelor de ceasornic, ca rezultat al acțiunii forței Coriolis și al gradientului baric îndreptat spre centrul ciclonului (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 52). Cf. CIULACHE 2003, p. 42. **Circulație meridională** = **a)** deplasare a aerului care se face în mod predominant de-a lungul meridianelor de la nord spre sud sau de la sud spre nord (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 50). Cf. CIULACHE 2003, p. 42; **b)** parte a circulației generale a atmosferei care se caracterizează prin existența în zonele polare a unor sisteme barice ce se succed în deplasarea lor de la vest spre est (ȚÎȘTEA 1965, p. 50). Cf. CIULACHE 2003, p. 42. **Circulație musonică** = deplasare a aerului din circulația atmosferică generală, care este caracterizată prin prezența sezonieră a unei direcții a vântului și printr-o schimbare marcată de această direcție de la un anotimp la altul²¹⁷. *Originea formațiilor anticiclonice din troposferă este strâns legată de circulația alizeelor și de circulația musonică.* DONEAUD 1966, p. 95; *Circulația musonică prezintă... direcții inverse de la un sezon la altul, vara dinspre oceane spre continente și iarna dinspre continente spre oceane.* APOSTOL 2000, p. 45; *Ceața musonică [este] impropriu denumită astfel, întrucât se datorează nu circulației musonice specifice, care în semestrul cald are direcția dinspre ocean spre uscat, ci deplasărilor aerului continental fierbinte peste suprafața mai rece a oceanului, sub influența unor migrări episodice ale formațiunilor barice.* CIULACHE 2002, p. 183. **Circulație primară** = circulație generală a atmosferei datorată variației latitudinale a radiației solare, rotației Pământului și distribuției inegale a suprafețelor de apă și de uscat (CIULACHE 2003, p. 42). **Circulație terțiară** = circulație atmosferică de mici dimensiuni care se desfășoară în cadrul unei circulații de ordin primar sau secundar (de exemplu, vânturile locale, furtunile, tornadele etc.) (cf. id. ib.). **Circulație Walker** = sistem zonal de circulație tropicală a aerului cald, caracterizat prin ascendența acestuia deasupra apelor calde ale Pacificului de Vest și descendența acestuia deasupra apelor mai reci din Pacificul de Est (id. ib.). **Circulație zonală** = parte a circulației generale a atmosferei în care mișcările aerului din troposferă se efectuează predominant de-a lungul paralelelor, într-un sens sau altul, mai ales în regiunile celor două emisfere cuprinse între subtropice și zonele polare; curent dominant vest-est (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 50). Cf. CIULACHE 2003, p. 42. **Configurația circulației** v. configurație. **Inel de circulație** v. inel.

– Din fr. **circulation** (MDA)*. [E.T.]

²¹⁷ Definiție preluată după *International Meteorological Vocabulary* în TP.

* **Circulație anticiclonică** – cf. fr. *circulation anticyclonique*, engl. *anticyclonic circulation* (VILLENEUVE, p. 86). **Circulație atmosferică** – cf. fr. *circulation atmosphérique*, engl. *atmospheric circulation* (id. ib.). **Circulație celulară** – cf. fr. *circulation cellulaire*, engl. *cellular circulation* (id. ib.). **Circulație ciclonică** – cf. fr. *circulation cyclonique*, engl. *cyclonic circulation* (id. ib.). **Circulație meridională** – cf. fr. *circulation méridienne*, engl. *meridional circulation* (id. ib.). **Circulație musonică** – cf. engl. *monsoon circulation* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). **Circulație primară** – cf. fr. *circulation primaire*, engl. *primary circulation* (VILLENEUVE, p. 87). **Circulație terțiară** – cf. fr. *circulation tertiaire*, engl.

CIRROCÚMULUS (Cc) subst. ☐ Nori cu aspect de banc, pânză sau strat subțire, albi, fără umbre proprii, compuși din elemente foarte mici (în formă de granule, de pliuri etc.), adesea sudate și dispuse regulat (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 52). În aceste condiții se formează norii superiori: *Cirrus, Cirrostratus, Cirrocumulus, formați din cristale de gheață și din care nu cad precipitații*. MĂHĂRA 2001, p. 46; *Norii superiori Cirrus, Cirrostratus și Cirrocumulus au o stabilitate atât de mare, încât nu generează niciodată precipitații*. CIULACHE 2002, p. 198; *Pe culmile undelor apar într-o succesiune nori ondulați lenticulari (Cirrocumulus, Altocumulus, Stratocumulus)*. MIHĂILĂ 2010, p. 165. Cf. LTR², DEX², MDA, M. D. ENC.³, NDU.

– Din fr. **cirrocumulus**²¹⁸ (MDA). [C.C.]

CIRROSTRÁTUS (Cs) subst. ☐ Nori transparenți și albicioși, cu aspect fibros, neted și lucios, acoperind în întregime sau parțial cerul și favorizând, în general, formarea fenomenelor de halo (ȚÎȘTEA 1965, p. 52). *Pe măsură ce frontul se apropie, norii ciriformi sunt urmați de nori Cirrostratus (Cs), așezați chiar deasupra suprafeței frontale*. DONEAUD 1966, 121; *Datorită temperaturilor foarte reduse și cantităților mici de vapor de apă, acest substrat reprezintă domeniul norilor Cirrus, Cirrostratus și Cirrocumulus, constituiți în exclusivitate din cristale fine de gheață*. CIULACHE 2002, p. 48; *În cazul frontului cald, alunecarea ascendentă lentă a aerului cald dă naștere unui sistem noros de mare întindere, format din genurile: Cirrus, Cirrostratus, Altostratus și Nimbostratus*. MIHĂILĂ 2010, p. 164. Cf. LTR², DEX², MDA, M. D. ENC.³, NDU.

– Din fr. **cirrostratus**²¹⁹ (MDA). [C.C.]

CÍRRUS (Ci) subst. ☐ Nori separați, în formă de filamente albe și fine, de bancuri, sau de benzi înguste, (în cea mai mare parte) albe, care au un aspect fibros și luciu mătăsos (ȚÎȘTEA 1965, p. 52). *Primii nori ce se observă atunci când se apropie un front cald sunt norii Cirrus (Ci), care apar în fața frontului la distanțe ce depășesc uneori 1000 km*. DONEAUD 1966, 121; *Obişnuit, norii luminoși nocturni sunt alb-argintii, dar uneori pot căpăta nuanțe albastrii care-i fac ușor confundabili cu norii Cirrus*. CIULACHE 2002, p. 52; *Așa, de exemplu, norii Cirrus, care sunt nori de timp frumos, sunt mesagerii timpului urât care va apărea cât mai repede*. BOGDAN 2006, 108; *Criteriul altitudinal clasifică norii în funcție de altitudinea la care se află baza lor: norii superiori, ce au baza situată la altitudini de peste 6 km (norii Cirrus)*. MIHĂILĂ 2010, p. 166. Cf. LTR², DEX², MDA, M. D. ENC.³, NDU.

– Din fr. **cirrus**²²⁰ (MDA). [C.C.]

tertiary circulation (id. ib.). **Circulație Walker** – cf. fr. *circulation de Walker*, engl. *Walker circulation* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). **Circulație zonală** – cf. fr. *circulation zonale*, engl. *zonal circulation* (VILLENEUVE, p. 87). **Circulația planetei a atmosferei** – cf. fr. *circulation planétaire*, engl. *planetary circulation* (id. ib.).

²¹⁸ Lat. *cirrus*, -i „buclă, moț, ciuf” (GUȚU 1983, p. 195); *cumulus*, -i „grămadă” (id. ib. p. 290).

²¹⁹ Lat. *cirrus*, -i „buclă, moț, ciuf” (id. ib. p. 195); *stratus*, -us „așternut, cuvertură” (id. ib. p. 1158).

²²⁰ Lat. *cirrus*, -i „buclă, moț, ciuf” (id. ib. p. 195).

CIUBÚC s. n.^{ID} ☉ (Centrul Mold., sudul Dobr., Munt.; la pl., și în sintagma *ciubuce de gheață*) Țurțur (1). Cf. DGDS, ALR I 432 pc. 750, 760, ALR SN III h 801 pc. 769, ALR – MD IV h 530 pc. 689, 831, NALR – MB V ms. [1615] pc. 600.

– Pl.: *ciubuce*. – Cf. tc. *çubuk* (cf. DA). [E.T.]

CIÚCIUR s. n.^{ID} ☉ (Centrul Munt.) Țurțur (1). Cf. DGDS, ALR – MD IV h 530 pc. 752.

– Pl.: *ciuciure*. – Și: **ciúciure** (ib. pc. 819), **ciúrciure** (pl. *ciurciuri*) (ib. pc. 854) s. n. – Cf. bg. *чучуль* (cf. MDA). [E.T.]

CIÚCIURE s. n. v. **ciuciur**.

CIÚCURE s. m. ☉ (Și, la pl., în sintagma *ciucuri de gheață*) Țurțur (1). [1903] TDRG. *Streșinile erau încărcate cu ciucuri de gheață*. DL; cf. ALR – MD IV h 530 pc. 672, 679, 682, 847, 889^{ID}. Cf. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DA, DM, CIORĂNESCU, D. ET., DEX, DSR, MDA, NDU, DEXI.

– Pl.: *ciucuri*. – Cf. lat. *cicculum* (DA, MDA) [E.T.]

CIÚRCIURE s. n. v. **ciuciur**.

COALESCENȚĂ s. f. ☿ Creștere, prin unire, a picăturilor de apă care se ciocnesc din cauza vitezelor de cădere diferite, a mișcărilor turbulente și a forțelor de atracție dintre particulele cu sarcini electrice diferite (CIULACHE 2003, p. 43). *Procesul de contopire (congelare sau coalescență) reprezintă al doilea stadiu în formarea precipitațiilor*. MĂHĂRA 2001, p. 177. [Grăunțele de mazărice]... *prin coalescență (givraj) se acoperă cu un strat de gheață transparentă*. id. ib. p. 179. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 58, DEX², MDA, NDU, DEXI.

– Din fr. **coalescence** (MDA). [E.T.]

COĂSE vb. III. Intransz., refl. ☉ A îngheța (DA). [1915] *Rășinărenii zic că în ziua aceasta [la Sf. Andreiu] se coase pământul (= îngheață)*. PĂCALĂ, M. R. 196. Cf. DA, MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *coase*. – Cf. lat. pop. *cosere* (= *consuere*) (MDA)²²¹. [E.T.]

CÓCĂT s. n. ☉ Arșiță. [1913] PAMFILE, A. R. *Această arșiță, zăduh, zăduv, zăpușală, crăpăt, crăpet sau cocăt, care aproape nu se mai poate îndura, se crede a fi un semn de ploaie*. id. CER. 3; ^a*Cocăt „căldură mare”*. SFC III, 159. Cf. DA, DSR.

– **Coace** + suf. *-ăt*. [E.T.]

COCÂRBĂU s. n. v. **curcubeu**.

²²¹ Vechimea și răspândirea sensului posibil protoromân presupun o analiză etimologică specială.

COMPLÉX s. n. ☒ (În sintagma) **Complex convectiv de mezoscară** = sistem convectiv de mare extindere verticală, care depășește dimensiunile unei simple celule orajoase, fiind adesea reprezentat de nori cumuliformi având formă de nicovală, ce se înalță până la nivelul mediu al troposferei (CIULACHE 2003, p. 52).

– Cf. fr. complexes convectifs de méso-échelle, engl. mesoscale convective complex (*International Meteorological Vocabulary* în TP). [E.T.]

CONDUCTIBILITĂȚE s. f. ☒ (În sintagmele) **Conductibilitate turbulentă** = capacitate a atmosferei, exprimată printr-un coeficient de schimb/turbulență, de a conduce căldura în scurgerea turbulentă a aerului, prin intermediul turbioanelor de turbulență (CIULACHE 2003, p. 53). **Conductibilitatea aerului** (sau a **atmosferei**) = capacitate a atmosferei de a conduce electricitatea, exprimată prin densitatea curentului raportată la unitatea diferenței de potențial electric, în direcția de scurgere a fluxului electric (id. ib.). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 63.

– Din fr. **conductibilité** (MDA)*. [E.T.]

CONFIGURAȚIE s. f. ☒ (Art.; în sintagma) **Configurația circulației** = mod de distribuție a vitezelor într-o regiune a atmosferei, la un moment dat (CIULACHE 2003, p. 53).

– Cf. fr. configuration de la circulation, engl. flow pattern (*International Meteorological Vocabulary* în TP). [E.T.]

CONGÉSTUS (Con) subst. ☒ Specie a genului de nori Cumulus cu mare dezvoltare verticală, cu protuberanțe puternic dezvoltate și cu aspect de conopidă înflorită la partea superioară (CIULACHE 2003, p. 53). *Masele de aer instabile se caracterizează, în general, prin precipitații sub formă de averse, însoțite uneori de descărcări electrice, și printr-o nebulozitate de natură convectivă de tipul Cumulus congestus și Cumulonimbus.* DONEAUD 1966, p. 219; *Numărul picăturilor variază între 300 și 400 g/m³ de aer la norii Cumulus..., iar cantitatea de apă... între 4 și 5 g/m³ de aer în cazul norilor Cumulus congestus.* CIULACHE 2002, p. 191; *Familia norilor de dezvoltare verticală: Cumulus; specii: Congestus.* MIHĂILĂ 2010, p. 166. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 64, DEXI.

– Din fr. **congestus** (DEXI). [E.T.]

CONTRAALIZÉU s. n. ☒ Curent aerian puternic, de componență vestică, care suflă uneori în altitudine deasupra alizeelor, având direcție contrară față de acesta, în regiunile subtropicale ale fiecărei emisfere (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 65, CIULACHE 2003, p. 55). [1962] DER. Cf. LTR, D. ENC., DEX², MDA, NDU, DEXI. (Adjectival) *La latitudinile subtropicale, unde... se acumulează aerul ce se scurge de la înălțime*

* **Conductibilitate turbulentă** – cf. fr. *conductivité turbulente* (VILLENEUVE, p. 102). **Conductibilitatea aerului** (sau a **atmosferei**) – cf. fr. *conductivité atmosphérique*, engl. *air conductivity* (id. ib.).

de la ecuator către tropice, sub forma vânturilor contraalizee, se nasc anticicloni foarte stabili. DONEAUD 1966, p. 95.

– Pl.: contraalizee. – Din fr. **contre-alizé** (MDA). [E.T.]

CONTRARADIĂȚIE s. f. ☐ (Și în sintagma **contraradiația atmosferei**) Parte a radiației de undă lungă, emisă de atmosferă, care este îndreptată spre suprafața terestră (ȚÎȘTEA 1965, p. 65). *Cantitatea de energie primită (S_1) se compune din radiația solară directă (I) minus radiația solară directă reflectată ($I.r$); radiația solară difuză (i), minus radiația difuză reflectată ($i.r$); contraradiația atmosferei (R_A). CIOVICĂ 1970, p. 21; La altitudine, radiația efectivă este mare, iar contraradiația atmosferei, scăzută. APOSTOL 2000, p. 86; *Fracțiunea din radiația atmosferică care se îndreaptă spre suprafața terestră se numește radiația contrară a atmosferei sau contraradiația. MĂHĂRA 2001, p. 92; Radiația efectivă [Re] se definește ca diferența dintre radiația terestră [Et] și contraradiația atmosferei [Ea]; reprezintă radiația proprie a Pământului. BOGDAN 2006, p. 32. Cf. CIULACHE 2003, p. 55.**

– Cf. fr. *rétrodiffusion atmosphérique*, engl. *atmospheric backward scattering* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). [E.T.]

CONTRĂST s. n. ☐ (În sintagma) **Contrast termic** = diferență de temperatură. *Uneori, la marginea unui ciclon în curs de umplere sau în urma invaziei unei mase de aer rece bine marcată, adică având un contrast termic în raport cu cea existentă mare, se observă... modificarea bruscă a circulației particulelor și a liniilor de curent. DONEAUD 1966, p. 161; Briza de zi este mai puternică decât briza de noapte, pentru că contrastele termice dintre uscat și mare sunt mai puternice pe timpul zilei. APOSTOL 2000, p. 46; Ciclonii retrograzi se formează la întâlnirea a două mase de aer cu contraste termice mari. MĂHĂRA 2001, p. 250.*

– Cf. fr. *contraste thermique*, engl. *thermal contrast* (TP). [E.T.]

CONVECTÎV, -Ă adj. ☐ Care ține de convecție, care se referă la convecție; produs prin convecție (DEX^2). *Aerul rece se încălzește în stratul inferior de la suprafața curentului cald, se instabilizează și devine convectiv, producând ceață la înălțime și nori. APOSTOL 2000, p. 56. Cf. DEXI. ☐ (În sintagmele) Celulă convectivă v. celulă. Complex convectiv de mezoscară v. complex. Curent convectiv v. curent. Instabilitate convectivă v. instabilitate. Nori convectivi v. nor. Precipitații convective v. precipitații.*

– Pl.: convectivi, -e. – Din germ. **konvektiv** (MDA). [E.T.]

CONVÉCȚIE s. f. ☐ Mișcare verticală (ascendentă și descendentă) a aerului, determinată de încălzirea inegală a straturilor inferioare ale atmosferei (convecție termică) sau de obstacolele aflate în calea aerului în mișcare (convecție dinamică) (CIULACHE 2003, p. 56). [1949] LTR I, 47. *Procesele prin care suprafața terestră împrumută caracteristicile sale aerului din preajma sa sunt: turbulența, convecția și radiația. DONEAUD 1966, p. 95; Atmosfera se încălzește prin mai multe procese: schimbările de fază ale apei, radiație terestră, radiație solară directă, turbulență, convecție, advecție și*

conductibilitate calorică moleculară. APOSTOL 2000, p. 31; *Convecția este procesul de transmitere a căldurii pe verticală prin intermediul curenților de aer.* MĂHĂRA 2001, p. 119; *Când convecția este slabă și se dezvoltă numai în straturile inferioare, se formează nori Cumulus humilis de timp frumos.* MIHĂILĂ 2010, p. 163. Cf. DER, ȚÎȘTEA 1965, p. 65, D. ENC., DEX², DEXI. ≡ (În sintagmele) **Celulă de convecție** v. celulă. **Convecția celulară** = mișcări ascendente și descendente regulate din stratul de aer care se încălzește din partea inferioară sau se răcește din partea superioară (CIULACHE 2003, p. 55). **Convecție de penetrație** = proces prin care mișcările convective din interiorul unui strat instabil străpung stratul stabil situat deasupra acestuia (id. ib. p. 56). **Convecție dinamică** = mișcări verticale forțate ale aerului determinate mai ales de rugozitatea suprafețelor subiacente (ȚÎȘTEA 1965, p. 65). *Convecția dinamică este produsă în sisteme frontale sau în zone montane (orografică).* APOSTOL 2000, p. 60; *Convecția dinamică este mișcarea ascendentă forțată a maselor de aer deplasate de vânt peste un obstacol întâlnit în cale.* MĂHĂRA 2001, p. 121; *Norii de convecție dinamică se datorează atât convecției dinamice orografice, cât și convecției dinamice frontale.* CIULACHE 2002, p. 192. Cf. id. ib. 2003, p. 56. **Convecție forțată** = convecție datorată unor cauze predominant mecanice, asemeni celor care determină ascensiunea forțată a aerului pe pantele munților dispuși perpendicular pe direcția sa de deplasare (id. ib.). **Convecție frontală** = convecție dinamică în care aerul mai cald este deplasat ascendent, de-a lungul unei suprafețe frontale peste o masă de aer rece (MĂHĂRA 2001, p. 121). **Convecție liberă** = convecție datorată diferențelor de densitate a aerului (CIULACHE 2003, p. 56). **Convecție orografică** = convecție dinamică în care mișcarea ascendentă a aerului are loc pe versanții unei înălțimi (cf. MĂHĂRA 2001, p. 121). *Convecția orografică determină creșterea cantităților de precipitații.* APOSTOL 2000, p. 88; [Convecția dinamică]... poate fi convecție orografică, atunci când mișcarea ascendentă a aerului are loc pe versanții unei înălțimi. MĂHĂRA 2001, p. 121. **Convecție termică** = mișcări verticale lente ale aerului, provocate de încălzirea neomogenă a acestuia în straturile inferioare (ȚÎȘTEA 1965, p. 65). *Pentru a aprecia formarea sau destrămarea formelor noroase... un rol important îl au următoarele procese: ascensiunea regulată a maselor de aer..., convecția sau turbulența dinamică..., convecția termică..., mișcările ondulatorii..., mișcările descendente.* DONEAUD 1966, p. 307; *Convecția termică constă în amplificarea turbulenței și deplasarea pe verticală, în mod compact, a unor mari mase de aer.* APOSTOL 2000, p. 31; *Norii specifici convecției termice sunt cei din genul Cumulus, slab dezvoltați pe verticală când nivelul convecției depășește cu puțin nivelul condensării (Cumulus humilis) și puternic dezvoltați pe verticală când distanța dintre nivelurile menționate este mare (Cumulus congestus).* CIULACHE 2002, p. 200. Cf. id. 2003, p. 56. **Convecție umedă** = convecție care determină formarea norilor (id. ib.). **Curent de convecție** v. curent. **Nori de convecție** v. nor. **Nori de convecție termică** v. nor. **Precipitații de convecție** v. precipitație.

– Pl.: convecții. – Din fr. **convection** (MDA)*. [E.T.]

* **Convecția celulară** – cf. fr. *convection cellulaire*, engl. *cellular convection* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Convecție de penetrație** – cf. fr. *convection penetrante*, engl. *penetrative convection* (id. ib.). **Convecția forțată** – cf. fr.

CONVERGENTĂ s. f. ☒ Con tracție a câmpului vectorilor; divergență a vectorilor negativi; apropiere a liniilor de curent ale aerului (CIULACHE 2003, p. 56). *Convergența sau divergența aerului nu depind numai de direcțiile vânturilor, ci și de vitezele lor.* DONEAUD 1966, p. 33. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 65, DEXI. ☒ (În sintagmele) **Convergență de frecare** = flux de aer orientat spre regiunea de joasă presiune atmosferică, rezultată prin încrucișarea izobarelor ca urmare a acțiunii forței de frecare, care determină micșorarea unghiului dintre direcția vântului și gradientul baric (CIULACHE 2003, p. 56). **Convergență forțată** = apropiere a liniilor de curent determinată de influența suprafeței subiacente asupra câmpului vântului (ȚÎȘTEA 1965, p. 65).

– Pl.: *convergențe*. – Din fr. **convergence** (MDA)*. [E.T.]

CORCOBĂU s. n. v. **curcubeu**.

CORCOBÉU s. n. v. **curcubeu**.

CORCOLĂNI s. m. pl. ☉ (Estul Olt.) Nori groși, care apar mai ales în timpul verii (DA). [1913] *Uite ce mai corcolani vin de la vale, barem să sfârșim vrau' ăsta!* BOCEANU, GL.; cf. PAMFILE, VĂZD. 62. Cf. SCRIBAN, D., DA, MDA.

– Et. nec. Cf. *cocolan*²²². [E.T.]

CORDĂU s. n.^{ID} ☉ (Estul Maram.) Curcubeu. Cf. ALR – M III h 663 pc. 237.

– **Coardă** „ceva adus în formă de arc”+ suf. *-ău* (DA). [E.T.]

CORELĂȚIE s. f. ☒ (Art.; în sintagma) **Corelația Soare-vreme** = relație dintre procesele activității solare și fenomenele meteorologice din troposfera inferioară (CIULACHE 2003, p. 58).

– Cf. engl. *sun-weather correlation*, fr. *corrélation Soleil-temps* (TP). [E.T.]

CORN s. n. sg. ☉ (Sudul Mold., sud-vestul Olt.; art., în compusul) **Cornul-caprei** = vânt care bate dinspre nord-est (H I 160) sau dinspre sud (H IX 130). [1884] ib. I 160. Cf. DA.

– **Corn** + **capră**. [E.T., A.B.]

COROÂNĂ s. f. ☒☉ (Și în sintagma **coroană solară** ori **lunară**) Fotometeor alcătuit din una sau

convection forcée, engl. *forced convection* (VILLENEUVE, p. 106). **Convecția frontală** – cf. engl. *frontal convection* (<http://www.cmmmap.org/research/docs/jul09/pp-tromeur.pdf>). **Convecția orografică** – cf. fr. *convection orographique* (<http://www.infoclimat.fr/photolive-photos-meteo-99337-convection-orographique.html?auteur=41>). **Convecția umedă** – cf. fr. *convection humide*, engl. *moist convection* (*International Meteorological Vocabulary* în TP).

* **Convergență de frecare** – cf. fr. *convergence de frottement*, engl. *frictional convergence* (*International Meteorological Vocabulary* în TP).

²²² Apropierea de termenul **cocolan** este justificată de faptul că și acest termen circulă tot în Oltenia.

mai multe serii de inele colorate, centrate în jurul Soarelui sau Lunii (ȚÎȘTEA 1965, p. 66). [1868] *Când scapătă soarele și va face coroane roșii împrejurul-i, ... atunci schimbarea timpului este iminintă*. I. IONESCU, M. 64; *Soarele-nroșește cu-a sa coroană norii*. CONTEMPORANUL I, 95. *Se formează un inel luminos cu benzi strălucitoare și întunecate, numit coroana solară/lunară*. MĂHĂRA 2001, p. 291; *În funcție de particularitățile lor genetice, meteorii se împart în patru grupe și anume: hidrometeorii...; litometeorii...; fotometeorii reprezentați prin fenomene optice și electrice din atmosferă generate de reflecția, refracția, difuzia sau difracția luminii (halou, coroana solară sau lunară, curcubeul, mirajul etc.); electrometeorii*. BOGDAN 2006, p. 160; *Coroana reprezintă „una sau mai multe serii (foarte rar mai mult de trei) de inele colorate, cu raza relativ mică, concentrice în jurul Soarelui sau a Lunii”*. id. ib. p. 232; *Pentru identificarea mai exactă a genului, speciei, varietății și a caracteristicilor suplimentare a norilor sunt folosite mai multe elemente de sprijin: ... fenomene optice însoțitoare (halo, coroane, irizații)*. MIHĂILĂ 2010, p. 170; *Coroana solară sau lunară. Fotometeorul este reprezentat prin două-trei (foarte rar mai mult de trei) serii de inele colorate cu rază relativ mică și cu o poziție concentrică în jurul Soarelui sau al Lunii*. id. ib. p. 289. Cf. COSTINESCU, DA, LTR, DT, D. ENC., DEX², MDA, CIULACHE 2003, p. 58, DEXI. ☒ (În sintagma) **Coroană aurorală** = raze ale aurorei polare orientate în benzi paralele de-a lungul liniilor de forță ale câmpului geomagnetic, convergente spre zenitul magnetic (CIULACHE 2003, p. 57). Cf. MDA.

– Pl.: *coroane*. – Cf. fr. *couronne*²²³ (VILLENEUVE, p. 115)*. [E.T.]

COSOMÓR adj. ☉ (Transilv.; despre vreme) Înnorat (1) Cf. VICIU, GL.. Cf. DA, MDA.

– Cf. *posomorî* (DA). [E.T.]

COȘÁVA s. f. art. ☉ 1. (Olt.) Vânt care bate dinspre est. [1885] H V 390. Cf. DR. I, 282. Cf. DA, CIORĂNESCU, D. ET., DEXI.

☉ 2. (Sud-vestul Olt.) Vânt care bate dinspre vest (H IX 130). Cf. DA.

☉ 3. (Sud-vestul Olt.) Vânt care bate dinspre sud. [1913] *Bate coșava*. BOCEANU, GL., cf. PAMFILE, VĂZD. 53. Cf. DA.

☉ 4. (Olt.) Crivăț (1) (H V 130). Cf. DA.

☉ 5. (Dobr.) Vânt care bate dinspre est (H II 314). Cf. DA.

☒ Vânt rece, neregulat, descendent dinspre est și sud-est în regiunea Porților de Fier. [1950] LTR.

^a*Bate dinspre sud-est un vânt numit coșava*. AGROTEHNICA I, 272. Cf. ȚÎȘTEA, 1965, p. 64, DEX², D. ENC., MDA, DEXI.

²²³ În DA se propune ca soluție etimologică lat. med. *corona* „intrat de timpuriu în limbă prin mijlocire ungurească (*korona*) sau slavă (bulg., rus., rut., pol. *korona*). Cf. dubletul cunună”.

* **Coroană aurorală** – cf. fr. *couronne aurorale*, engl. *auroral corona* (VILLENEUVE, p. 115).

– Și: **coșăvă** (DA, CIORĂNESCU, D. ET.) s. f. – Din bg. **кошава**, sb. **košava** (DA). [E.T.]

COȘĂVĂ s. f. v. **coșava**.

CRĂPĂT s. m. ☉ (Olt.) Arșiță. [1913] *Uf, ce crepăt al dracului!* BOCEANU, GL., cf. HEM 1746, PAMFILE, CER. 34, CIAUȘANU, V., H IX 35, DGDS, NALR – O II h 310 pc. 955^{1D}. Cf. CADE, DA, DM, DEX², MDA, DEXI.

– Și: **crăpet** (CIAUȘANU, V., CADE, DA, DGDS), **crépăt** s. m. – **Crăpa** + suf. -ăt (MDA). [E.T.]

CRĂPET s. m. v. **crăpăt**.

CRÂNG s. m. ☉ (Învechit; și, art., în sintagma **crângul cerului**) Boltă cerească (v. boltă). [1903] TDRG. ^a*În noaptea aceea, a Sfântului Ion de vară, se schimba crângul cerului după porunca cea prea înaltă și soarele începe să deie îndărăt.* SADOVEANU, O. XII, 430. ^a*Cunoștea de pe cer, de pe crângul cerului, de e promoroacă la Bobotează, atunci e vara bogată.* ALR II 5 053 pc. 805. Cf. CADE, ȘĂINEANU, D. U., DA, CIORĂNESCU, D. ET., D. ARH. REG., DEX, MDA, NDU, DEXI.

– Din v. sl. **krōgŭ** (CIORĂNESCU, D. ET.), bg. **крагъ** (MDA). [E.T.]

CRÉPĂT s. m. v. **crăpăt**.

CREPÚSCUL s. n. ☉☉ Lumină vizibilă în intervalul dinaintea răsăritului și cel de după apusul Soarelui, datorită reflectării și difuzării razelor solare în straturile superioare ale atmosferei (CIULACHE 2003, p. 58). [1835] ^a*Penumbra pământului se numește cea de dimineața aurora, iar cea de seara crepuscula.* GENILIE, G. 95; *Nu se auzea decât murmura valurilor Nistrului... și strigătul monoton al ostașilor de strajă, care întru lumina crepusculului se zărea răzemați pe lungile lor lance.* NEGRUZZI, S. I, 160; [Refracția astronomică] *explică de ce Soarele și Luna sunt vizibile și după apusul lor și înainte de răsărit... dând așa-numitul „crepuscul” din amurg și din zori.* MĂHĂRA 2001, p. 282. Cf. LM, TDRG, SCRIBAN, D., DA, LTR, DER, ȚÎȘTEA 1965, p. 67, MDN, D. ENC., MDA.

– Pl.: *crepuscule*. – Și: (învechit) **crepúsculă** (COSTINESCU, POLIZU) s. f. – Din fr. **crépuscule**, lat. **crepusculum** (MDA). [E.T.]

CREPUSCULĂR, -Ă adj. Care ține de crepuscul, privitor la crepuscul. [1902] *Lumina crepusculară a zilei ce murea.* D. ZAMFIRESCU, R. 110. Cf. TDRG, SCRIBAN, D., DEX, DN, MDN, D. ENC., MDA, NDU, DEXI. ☉ (În sintagmele) **Arc crepuscular** v. arc. **Culori crepusculare** v. culoare. **Lumină crepusculară** v. lumină (1). **Raze crepusculare** v. rază.

– Pl.: *crepusculari*, -e. – Din fr. **crépusculaire** (DA). [E.T.]

CREPÚSCULĂ s. f. v. **crepuscul**.

CRISTÁL s. n. (În sintagmele) **Cristale de gheață** v. gheață. **Cristale de zăpadă** v. zăpadă.

CRÍVĂȚ s. n. **Θ** 1. Vânt puternic și rece, care suflă iarna în Moldova și în Câmpia Dunării dinspre nord-est, aducând scăderi mari de temperatură; acvilon, (Olt.) coșava (**4**), (Olt., Ban.) ocnean, (Dobr.) perioz, (sud-estul Mold.) rusescul (v. rusesc), (Transilv.) secuiul (v. secui), (nord-vestul și vestul Munt.) traistă-goală (v. traistă) (cf. DA). V. cazac. [1577] *Rădică austru den ceriu și aduse cu vârtutea sa crivățu*. CORESI, PS. 210; *Întinzând crivețul preste nemică, spânzurând pământul preste nemică*. BIBLIA (1688), 374^{1/2}; *Timpul fuge, sboară, se trece a mea junie! Cum pre stejar usucă criveții viforoși*. NEGRUZZI, S. II, 73; *Iarna vine, Vine pe crivăț călare*. ALECSANDRI, P. 8; *Nu știu niciodată cât o să fie crivățul și ce o să ducă cu el*. SLAVICI, P. 157; *Crivăț de munte*. ȘEZ. V 11; cf. ALR I 1 231. Cf. TDRG, CADE, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DA, LTR, DL, CIORĂNESCU, D. ET., D. ENC., MDA.

Θ 2. Vânt geros (DA). Cf. CIORĂNESCU, D. ET., MDA, NDU, DEXI.

– Pl.: *crivățuri*, (rar) *crivețe* s. n., (rar) *criveți*, *crivăț* (RĂDULESCU-CODIN, Î. 326) s. m. – Și: (Mold.) **criveț**; **griveț** (H X 574) s. n. – Din bg. **кривецъ** (DA). [E.T.]

CRÍVET s. n. v. **crivăț**.

CRÚCE s. f. **Ξ** (În sintagma) **Cruce luminoasă** (sau **solară** ori **a Soarelui**) = fenomen fotometeorologic constituit din intersectarea Soarelui sau Lunii de către o bandă luminoasă verticală și una orizontală, aceasta din urmă fiind un fragment al cercului parhelic sau paraselenic (CIULACHE 2003, p. 58). [1950] LTR. *Crucea Soarelui este un alt fenomen optic care poate fi observat numai la latitudini înalte, deasupra mării, când Soarele ocupă o înălțime mică deasupra orizontului*. MĂHĂRA 2001, p. 291; *Crucile luminoase se formează atunci când coloanele luminoase intersectează cercul parahelic sau paraselenic și au în centrul lor Soarele sau Luna*. MIHĂILĂ 2010, p. 288. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 68, D. ENC.

– Cf. *cruce*. [E.T.]

CRUG s. n. **Θ** (Învechit; și, art., în sintagma) **Crugul cerului** (sau **ceresc**) = boltă cerească (v. boltă). *Ai făcut ceale deasupra crugului ceresc*. MINEIUL (1776) 15^{2/2}; *Spre deosebirea altor lumini a crugului ceresc* (a. 1768). URICARIUL, I, 338/3; *Crugul cerului*. ALEXANDRIA, 11; *Văzutu-s-au vreodată să-și dea din cale, O stea pierzându-și cursul, din crug să fi sărit?* F (1870), 40; *Și-nainte ne-a mânat, Pre crugul cerului, Pre semnele pământului*. TEODORESCU, P. P. 163, cf. GĂMULESCU, E. S. 123. Cf. TDRG, CADE, DA, DEX, MDA, NDU, DEXI.

– Din rus., sb. **krugŭ** (DA). [E.T.]

CUCULBĂU s. n. v. **curcubeu**.

CUCURBĂU s. n., s. m. v. **curcubeu**.

CUCURBECIOI s. n.^{ID} **Θ** (Centrul Maram.) **Curcubeu**. Cf. ALR – M III h 663 pc. 231.

– **Cucurbeu** (< **curcubeu**) + suf. **-ciori**. [E.T.]

CUCURBÉL s. m. v. **curcubeu**.

CUCURBÉU s. n. v. **curcubeu**.

CULCUBĂU s. n. v. **curcubeu**.

CULOĂRE s. f. ☒ (La pl., în sintagma) **Culori crepusculare** = fotometeor reprezentat prin variata colorație a cerului și a creștelor montane la răsăritul și apusul Soarelui, din cauza refracției, difuziei și absorbției diferențiate a luminii de către gazele componente ale atmosferei (CIULACHE 2003, p. 59). *Culorile crepusculare se transpun prin colorații diferite ale cerului și ale vârfurilor montane la apusul sau răsăritul Soarelui*. MIHĂILĂ 2010, p. 296; *Culorile crepusculare... sunt datorate refracției, dispersiei și absorbției selective a razelor solare în atmosferă*. id. ib.

– Cf. fr. *teintes crépusculaires*, engl. *twilight colours* (VILLENEUVE, p. 367). [E.T.]

CÚMPĂNĂ s. f. ☉ (Mold.) Ploaie mare (cu grindină); rupere de nori (v. **nor**). [1906] *Nu vezi ce cumpănă? Suie malul și intră în casă, de te sbicește!* SADOVEANU, M. 186; *Să nu sune clopotele la biserică, când vor vedea o cumpănă – nor cu tunete și trăsnete*. PAMFILE, VĂZD. 153; *Vine o furtună, slavă mare, cumpănă*. ALR SN III h 788 pc. 365; cf. ib. pc. 520^{1D}, ALR II 4 232 pc. 414. Cf. DA, DL, DM, DEX, MDA, NDU.

– Pl.: *cumpene*. – Din v. sl. **КОНПОНА** (MDA). [E.T.]

CUMULIFÓRM, -Ă adj. (La pl., în sintagma) **Nori cumuliformi** v. **nor**.

CUMULONÍMBUS (Cb) s. m. ☒ Nori cu densitate mare, cu extensie verticală considerabilă, în formă de munți sau de turnuri uriașe (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 65). *Din cauza conținutului redus de umezeală, norii Cumulonimbus (Cb) se dezvoltă mai greu*. DONEAUD 1966, p. 103; *Norii Cumulonimbus se caracterizează prin dezvoltarea puternică pe verticală*. CIOVICĂ 1970, p. 31; *Grindina cade în sezonul cald, din norii Cumulonimbus, însoțind aversele de ploaie*. APOSTOL 2000, p. 60. Cf. LTR², DEX², MDA, M. D. ENC.³, NDU.

– Pl.: *cumulonimbuși*. – Din fr. **cumulonimbus** (MDA). [C.C.]

CÚMULUS (Cu) s. m. ☒ Nori separați, care, deși au, în general, contururi bine delimitate, se dezvoltă vertical în formă de mamele, de domuri sau de turnuri, iar regiunile lor superioare seamănă adesea cu o conopidă (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 66). *Norii Cumulus sunt compuși din picături de apă, la latitudini medii nu dau precipitații*. CIOVICĂ 1970, p. 31; *Grindina cade, în sezonul cald, din norii Cumulonimbus, însoțind aversele de ploaie*. APOSTOL 2000, p. 60; *Acestora li se adaugă doar vârfurile albe ale norilor cumulonimbus și cumulus, formate, de asemenea, din cristale de gheață*. CIULACHE 2002, p. 48; *Norii Cumulus, în formă de grămezi izolate, sunt nori de convecție termică*. BOGDAN 2006,

p. 109. Cf. LTR², DEX², MDA, M. D. ENC.³, NDU.

– Pl.: *cumuluși*. – Din fr. **cumulus**²²⁴ (MDA). [C.C.]

CUNÚŃĂ s. f. ☉ (Mold.; art., în sintagma) **Cununa cerului** = curcubeu. [1916] PAMFILE, VĂZD.
157. Cf. DA, MDA, DEXI.

– Pl.: *cununi*. – Cf. lat. *corona*, -am (DA). [E.T.]

CUPLĂJ s. n. ☿ (În sintagma) **Cuplaj stratosferic** = interacțiune dintre perturbațiile stratosferice și cele troposferice (CIULACHE 2003, p. 59).

– Cf. fr. *couplage stratosphérique*, engl. *stratospheric coupling* (VILLENEUVE, p. 110). [E.T.]

CURÁ vb. I. Refl.^{ID} ☉ (Nord-estul Ban.; despre cer) A se însenina (1). *“Se curează de nori, se face curat, se-nseninează.* NALR – B III h 523 pc. 82.

– Cf. lat. *curare* (MDA). [E.T.]

CURÁT, -Ă adj. ☉ (În opoziție cu acoperit, posomorât; despre timp, văzduh etc.) Fără nori. *Atunci în ziua aceea va fi vreme curată.* CALENDARIU (1814), 77/7; *Văzduhul curat dintr-acea zi.* DRĂGHICI, R. 139/25; *În zori seninul pare mai vesel, mai curat.* ALECSANDRI, P. I, 125; *Era o dimineață frumoasă și curată de primăvară.* GHEȚIE, în NDU. Cf. SCRIBAN, D., DA, DL, DEX, DSR, D. ENC., MDA, NDU, DEXI. (Adverbial) *Deacă soarele dimineața curat cu obicinuita sa față răsare.* CALENDARIU (1814), 77/2. ☿☉ (În sintagma) **Aer curat** v. aer.

– V. **cura** (MDA). [E.T.]

CURĂȚĂ vb. I. Refl. ☉ (Despre cer) A se însenina (1). [1835] *Au început... ceriul a se curăți.* DRĂGHICI, R. 112/27. Cf. DA, MDA.

– Și: **curăți** vb. IV. – De la **curat** (DA). [E.T.]

CURĂȚÍ vb. IV v. **curăța**.

CURCUBĂU s. n. v. **curcubeu**.

CURCUBÉI s. n. v. **curcubeu**.

CURCUBÉL s. m. v. **curcubeu**

CURCUBÉȘ s. n. v. **curcubeu**.

²²⁴ Lat. *cumulus*, -i „grămadă, masă” (GUȚU 1983, p. 290).

CURCUBÉT s. n. v. **curcubeu**.

CURCUBÉTĂ s. f. v. **curcubeu**.

CURCUBÉU s. n. ☉ Arc multicolor desfășurat pe cer, care apare în urma refracției, reflexiei totale și dispersiei luminii solare în picăturile de apă din atmosferă (cf. SCRIBAN, D.); arc în cer (v. **cer**), brâu, cununa cerului (v. **cunună**), (estul Maram.) cordău, (centrul Maram.) cucurbecioi, (sud-vestul Munt.) gurgumeu. [1649] *Curcubeul*. MARDARIE, L. 134; *Meteoră să cheamă un lucru ce se informează și să arată în aer, precum tunetul, grindina, arcul în ceriu sau curcubeul*. AR (1830), 450²/38; ^a*Curcubeu... se face din razele soarelui ce trec prin norii ce stau drept el, ca printr-o prismă*. GENILIE, G. 111; *Curcubeul este drumul bălaurilor. Pe curcubeu se duc la apă*. PAMFILE, DUȘM. 315. *Curcubeul este cel mai cunoscut fenomen optic*. MĂHĂRA 2001, p. 285; *Curcubeul este reprezentat printr-un grup de arce de cerc concentrice, dispuse cu concavitățile în jos și ale căror culori merg de la roșu pe exterior la violet pe interior*. MIHĂILĂ 2010, p. 291; cf. DGDS, ALR – M III h 663, NALR – MB V ms. [1601], ALM I/1 h 44, ALR – MD IV MN 144, [1601], NALR – O II MN 275, [1601], NALR – B III h 524^{ID}. Cf. LM, TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, LTR, ȚÎȘTEA 1965, p. 69, DER, D. ENC., DEX², MDA, NDU, DEXI. ☿ (În sintagmele) **Curcubeu alb** (sau **în ceață**, ȚÎȘTEA 1965, p. 69) = curcubeu principal, constituit dintr-o bandă albă, în general mărginită de o dungă roșie în exterior și de o dungă albastră în interior, apărând pe picăturile foarte fine de ceață, în partea opusă astrului ce luminează (Luna sau Soarele) și care este produs prin refracția și reflecția și, într-o mai mică măsură, prin difracția luminii solare sau lunare, la trecerea ei prin picături de apă foarte mici; arc de ceață (v. **arc**) (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 69). [1951] LTR III, 947. *Poate fi observată și o variantă deosebită, necolorată, denumită curcubeul alb*. MĂHĂRA 2001, p. 286; *Curcubeul alb poate fi observat sub forma unei benzi albe mărginită în cea mai mare parte de un franj roșu exterior și altul albastru interior*. BOGDAN 2006, p. 234; *Curcubeul alb... este un curcubeu principal*. MIHĂILĂ 2010, p. 294. **Curcubeu lunar** = fotometeor reprezentat prin arce concentrice dispuse cu concavitățile în jos și colorate de la partea superioară către cea inferioară, în culorile spectrului solar, care se formează datorită refracției, reflexiei și dispersiei razelor lunare ce cad pe picăturile de apă care alcătuiesc un nor de ploaie, precum și pe picăturile fine de burniță (cf. CIULACHE 2003, p. 59). **Curcubeu principal** = fotometeor reprezentat prin arce concentrice dispuse cu concavitățile în jos și colorate de la partea superioară către cea inferioară, în culorile spectrului solar, și care ia naștere datorită refracției, reflexiei și dispersiei razelor solare sau lunare ce cad pe picăturile de apă care alcătuiesc un nor de ploaie, precum și pe picăturile fine de burniță sau ceață, fiind situat întotdeauna în partea opusă a astrului care-l generează (cf. id. ib.). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 70. *Curcubeul principal (obișnuit) are forma unui arc semicircular colorat*. MĂHĂRA 2001, p. 286; *Curcubeul principal are forma unui arc semicircular colorat, mai mult sau mai puțin continuu, care apare pe un ecran de picături de apă luminate direct de Soare sau de Lună*. BOGDAN 2006, p. 233; *Fiind format din mai multe arcuri colorate, observatorul va deosebi în majoritatea cazurilor un curcubeu principal*. MIHĂILĂ 2010, p. 291. **Curcubeu secundar** = curcubeu situat deasupra celui principal, având culorile dispuse invers și arcele mai late, dar mai puțin luminoase (CIULACHE 2003, p. 60). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 70. *Curcubeul secundar (curcubeu dublu) se formează*

datorită dublei reflexii a razei. MĂHĂRA 2001, p. 287; *Curcubeul secundar apare simultan cu curcubeul principal, sub forma unui arc colorat mai puțin luminos decât arcul principal și cu lățimea aproape dublă*. BOGDAN 2006, p. 233; *Curcubeul secundar se produce în același timp cu curcubeul principal, putând fi observat ca un arc colorat, mai puțin luminos decât arcul principal, cu lățime aproape dublă, plasat la exteriorul arcului principal și având culorile dispuse invers*. MIHĂILĂ 2010, p. 293. **Curcubeu suplimentar** = fotometeor reprezentat prin arce înguste, colorate alternativ în verde și violet, situate atât în interiorul curcubeului principal, cât și la exteriorul celui secundar (CIULACHE 2003, p. 60). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 70.

– Pl.: *curcubee*. – Și: (nordul Maram.) **cocârbău** (ALR – M III h 663 pc. 225^{ID}), (nordul Bucov.) **corcobău** (NALR – MB V ms. [1601] pc. 479^{ID}), (nord-estul Mold.) **corcobéu** (ib. pc. 524^{ID}), (vestul Maram.) **cuculbău** (ALR – M III h 663 pc. 221, 229^{ID}, VICIU, GL.), **cucurbéu** (MDA), (Transilv.) **culcubău** (ib.), (Mold., Bucov.) **curcubău** (CIORĂNESCU, D. ET., NALR – MB V ms. [1601], ALM I/1 h 44 pc. 204^{ID}), (nordul Munt.) **curcubéi** (ALR – MD IV MN 144, [1601] pc. 724, 725^{ID}, DR. IV 366, DGDS), (nordul Bucov.) **curcubél** (DA, ALM I/1 h 44 pc. 209^{ID}), (Mold.) **curcubés** (ib.), (sud-estul Mold.) **curcubét** (ib. pc. 205, 224^{ID}), (vestul Bucov., estul Mold., sud-vestul Bas.) **curcubóu** (NALR – MB V [1601] pc. 463, 547, ALM I/1 h 44 pc. 195, 199^{ID}), **cúrcu-bóului** (PAMFILE, VĂZD. 157, ALM I/1 h 44 pc. 50, 68, 72, 201^{ID}) s. n., (Maram., Mold., Ban.) **cucurbău** (ALR – M III h 663, ALM I/1 h 44 pc. 1, 2, 3, 4, NALR – B III h 524^{ID}) s. n., s. m., (sudul Maram.) **cucurbél** (ALR – M III h 663 pc. 233^{ID}) s. m., (sudul Mold.) **curcubétă** (ALM I/1 h 44 pc. 202, 230^{ID}) s. f. – Lat. **curcus** (= *circus*) + *bibit* (DA)^{225*}. – **Cocârbău, cuculbău, cucurbeu, cucurbău, cucurbel**: prin metateză. – **Curcu-boului** – prin etimologie populară (cf. DA). [E.T.]

CURCUBÓU s. n. v. **curcubeu**.

CÚRCU-BÓULUI subst. sg. v. **curcubeu**.

CURÉNT s. m. ☉ Mișcare a unei mase de aer dintr-un loc într-altul, care este cauzată de o diferență de temperatură (cf. DEX²). [1915] *Chiar și murășanul, vântul care suflă în anotimpul de vară de la apus, încă se pare a proveni din curentul acesta încărcat cu vapori*. PĂCALĂ, M. R. 12; *Mă izbește în*

²²⁵ În DEX², MDA se dă indicația: etimologie necunoscută. În PUȘCARIU, ET. WB. și DA, în cadrul unei analize ample, la sfârșitul paragrafului etimologic (după ce se optează inițial tot pentru etimologie necunoscută), se vorbește despre un probabil etimon lat. *curcus* (= *circus*) + *bibit*, soluție care este preluată și în unele dicționare mai noi – vezi NDU. O altă ipoteză etimologică este avută în vedere în CIORĂNESCU, D. ET., unde se face legătura cu lat. **cucuvius*, printr-o reduplicare expresivă a lui *curvus*. SCRIBAN, D. propune ca soluție etimologică o contaminare între *cocobelci* „melc, culbec” și *cobelci* „un fel de peptănătură femeiască în formă de coarne”. Pentru alte ipoteze vezi DEXI – cf. lat. *curvus* „îndoit”, „curb”, *concurvo*, -are „a îndoi”.

* **Curcubeu alb** – cf. fr. *arc-en-ciel blanc*, engl. *white rainbow* (VILLENEUVE, p. 37). **Curcubeu în ceață** – cf. fr. *arc dans le brouillard*, engl. *fogbow, mistbow* (id. ib.). **Curcubeu lunar** – cf. fr. *arc-en-ciel lunaire*, engl. *lunar rainbow, moonbow* (id. ib. p. 38). **Curcubeu principal** – cf. fr. *arc-en-ciel principal*, engl. *primary rainbow* (id. ib.). **Curcubeu secundar** – cf. fr. *arc-en-ciel secondaire*, engl. *secondary rainbow* (id. ib.).

obraz un curent puternic și picături ușoare de ploaie. SAHIA, N. 26. Cf. RESMERIȚĂ, D., DEX², MDA, DEXI.

Ξ (Și în sintagma **curent de aer**) Deplasare a aerului, determinată de forța gradientului baric, dinspre spațiile cu presiune mare către cele cu presiune mică (CIULACHE 2003, p. 61). [1929] ȘĂINEANU, D. U. [În] *cazul frontului staționar...*, în *absența frecării, curenții de aer se mișcă paralel cu suprafața de separație*. DONEAUD 1966, p. 110; *Praful provenit din zonele de stepă și deșerturi poate fi transportat de curenții de aer la distanțe mari de locul de origine*. CIOVICĂ 1970, p. 7. *Acești curenți, numiți alizee, suferă și ei acțiunea lui Coriolis, căpătând o direcție NE-SV în emisfera nordică și SE-NV, în cea sudică*. id. ib. p. 40; *Dimensiunile turbioanelor depind de viteza de deplasare a curentului de aer, de temperatura suprafeței subiacente, de forma de relief și de structura termică a atmosferei*. MIHĂILĂ 2010, p. 226. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 71, D. ENC., DEX², MDA, DEXI. Ξ (În sintagmele) **Axa curentului jet** = axa vitezelor maxime ale curentului jet de la un anumit nivel (CIULACHE 2003, p. 20). **Curent aer-Pământ** = transfer de sarcină electrică dinspre atmosfera încărcată pozitiv spre Pământul încărcat negativ (id. ib. p. 60). **Curent ascendent** (sau **anabatic**) = curent de aer care se deplasează din straturile inferioare spre cele superioare ale atmosferei, având în general o viteză redusă și care se întâlnește mai ales în partea centrală a ciclonilor și talvegurilor, iar, în cazul convecției, mai rar și cu o intensitate sporită în norii orajoși (ȚÎȘTEA 1965, p. 70). [1949] LTR I, 47. *În regiunea frontului există în permanență tendința ca aerul cald să fie evacuat de către cel rece, ceea ce dă naștere în această regiune unor curenți ascendenți, care influențează sensibil asupra aspectului vremii*. DONEAUD 1966, p. 108; *Precipitațiile termoconvective se formează datorită curenților ascendenți de mare intensitate, care iau naștere în masele de aer instabil, ca urmare a încălzirii puternice din straturile lor inferioare*. CIULACHE 2002, p. 200; *Norii se pot menține numai dacă prin aportul de vaporii de apă datorat curenților ascendenți numărul particulelor nou formate compensează integral numărul particulelor evaporate*. MIHĂILĂ 2010, p. 161. Cf. CIULACHE 2003, p. 61. **Curent Birtland** = curent electric al ionosferei care se propagă de-a lungul câmpului geomagnetic (id. ib. p. 60). **Curent de conducție aer-Pământ** = parte a curentului aer-Pământ datorat conductivității electrice a atmosferei (id. ib.). **Curent de convecție** (sau **convectiv**) = curent ascendent al aerului supus procesului convecției (id. ib.). *Praful terestru este antrenat de curenții de aer convectivi în stratele înalte ale aerului și poate fi transportat de vânt la distanțe mari*. MĂHĂRA 2001, p. 40; *Curenții de aer verticali, ascendenți și descendenți, poartă denumirea de curenți de convecție*. id. ib. p. 120; *Modificările neîncetate de formă, culoare și dimensiuni pe care le suferă norii sunt consecințe ale mișcărilor verticale și orizontale provocate de curenții convectivi și turbulenți din atmosfera terestră*. CIULACHE 2002, p. 189. Cf. D. ENC., DEX², DEXI. **Curent de derivă** = curent format prin punerea în mișcare a apei în urma acțiunii vântului asupra sa (CIULACHE 2003, p. 60). **Curent de ghidare** = curent atmosferic din straturile mijlocii și superioare ale atmosferei, care influențează direcția de mișcare a aerului din atmosfera inferioară (id. ib.). **Curent de precipitații** = flux de sarcini electrice format prin căderea precipitațiilor încărcate electric pe suprafața terestră (id. ib.). **Curent descendent** (sau **catabatic**) = curent de aer care se deplasează din straturile superioare spre cele inferioare ale atmosferei, mai ales în partea centrală a anticiclonilor, a dorsalelor și cu intensitate mai mare în norii orajoși (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 70). [1949] LTR I, 47. *Convecția de origine termică provine din amplificarea fenomenului de turbulență termică, unui întreg areal corespunzându-i doar mișcări ascensionale sau mișcări descendente,*

turbioanele ascendente nemaifiind amestecate cu curenți descendenți. APOSTOL 2000, p. 31; Inversiunile de comprimare sau anticiclonale se dezvoltă în maximele barometrice anticiclonale în care, pe verticală, sunt curenți de aer descendenți ce duc la încălzirea aerului prin comprimare adiabatică. MĂHĂRA 2001, p. 139; Radarele... sunt folosite... pentru detecția fenomenului de „microburst”, fenomen care, în esență, constă într-un puternic curent vertical descendent, mult mai puternic decât curenții descendenți caracteristici norilor convectivi Cumulonimbus. MIHĂILĂ 2010, p. 45. Cf. CIULACHE 2003, p. 61. **Curent director** = curent din troposfera înaltă sau mijlocie în sensul căruia se deplasează ciclonii și anticiclonii migratori (ȚÎȘTEA 1965, p. 70). **Curent dominant vest-est** = circulație zonală (id. ib. p. 52). **Curent jet** = curent tubular aplatizat, care acționează la nivelul tropopauzei, având în medie o lungime de câteva mii de km, lățimea de câteva sute de km, grosimea de câțiva km și viteza de cel puțin 30 m/s (108 km/h) în toate punctele sale (CIULACHE 2003, p. 61). *Curentul jet este un curent tubular aplatizat, cvasiorizontal, a cărui axă este situată sub sau în vecinătatea tropopauzei și în lungul căreia vitezele de vânt sunt maxime.* DONEAUD 1966, p. 185; *Curenții jet sunt intim legați, ca artere principale, de geneza și amplasarea ciclonilor.* APOSTOL 2000, p. 93. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 70, D. ENC. **Curent jet de joasă altitudine** = tip de curent jet situat la o înălțime mult mai mică decât cea a curenților jet obișnuiți din tropopauză, ca de exemplu curentul jet al Africii Orientale (situat la numai 1,5 km înălțime) și curentul jet nocturn (CIULACHE 2003, p. 61). **Curent jet nocturn** = strat în cadrul căruia aerul se deplasează cu viteze supergeostrofice și care se formează, în timpul nopții, atunci când, prin intensă răcire radiativă a suprafeței terestre, la înălțimi de câteva sute de metri deasupra acesteia, apare un curent de aer rece care separă curenții aerieni din altitudine, de fluxul relativ lent de la nivelul stratului de frecare (id. ib.). **Curent laminar** = curent în care particulele de aer se mișcă regulat și paralel cu direcția generală de curgere (id. ib.). *În cazul unui curent laminar, traiectoriile particulelor de aer nu se întretaie.* DONEAUD 1966, p. 79. **Curent orizontal** = curent în care particulele de aer se mișcă regulat în plan orizontal. *Dacă într-o anumită regiune de la suprafața solului, ca urmare a convergenței curenților orizontali, pătrunde o cantitate de aer mai mare decât aceea care se scurge în afară, surplusul de aer ce ia naștere din mișcarea de pe orizontală este evacuat sub forma unor curenți verticali ascendenți (ce se deplasează pe verticală de jos în sus).* DONEAUD 1966, p. 32. Cf. CIULACHE 2003, p. 61. **Curent vertical** = curent în care particulele de aer se mișcă regulat în plan vertical. *Dintre factorii ce contribuie în cea mai mare măsură la transformarea temperaturii aerului în mișcare se pot cita: suprafața terestră cu caracteristicile sale, radiația aerului, radiația straturilor noroase, degajarea căldurii latente de condensare, curenții verticali.* DONEAUD 1966, p. 303. Cf. CIULACHE 2003, p. 61. **Curent vertical ascendent** = curent ce se deplasează pe verticală de jos în sus. *Dacă într-o anumită regiune de la suprafața solului, ca urmare a convergenței curenților orizontali, pătrunde o cantitate de aer mai mare decât aceea care se scurge în afară, surplusul de aer ce ia naștere din mișcarea de pe orizontală este evacuat sub forma unor curenți verticali ascendenți (ce se deplasează pe verticală de jos în sus).* DONEAUD 1966, p. 32. **Curent vertical descendent** = curent ce se deplasează pe verticală de sus în jos. *Radarele... sunt folosite... pentru detecția fenomenului de „microburst”, fenomen care, în esență, constă într-un puternic curent vertical descendent, mult mai puternic decât curenții descendenți caracteristici norilor convectivi Cumulonimbus.* MIHĂILĂ 2010, p. 45. **Curentul jet al mezosferei** = curent jet al

latitudinilor medii și subpolare, care suflă dinspre vest, în emisfera de iarnă, și dinspre est, în emisfera de vară, la înălțimi de peste 60 km (cf. CIULACHE 2003, p. 62). **Curentul jet al nopții polare** = curent jet vestic, de mare intensitate, care se formează în stratosfera latitudinilor medii și subpolare din emisfera de iarnă, din cauza îndelungatei răcirii radiative a aerului din regiunile polare, în acest anotimp (id. ib.). **Curentul superior al alizeelor** = transport de aer, în regiunea alizeelor, între stratul de inversiune al alizeelor și contraalizee (ȚÎȘTEA 1965, p. 71). **Curenți de compensare** = curenți electrici din atmosferă, care transportă sarcinile pozitive în sens ascendent și pe cele negative în sens descendent, pentru echilibrarea curentului aer-Pământ ce are tendința de acumulare a sarcinilor pozitive în părțile inferioare ale atmosferei (CIULACHE 2003, p. 62). *Receptarea și transformarea diferită a energiei solare în căldură pe suprafața activă generează diferențieri barice, care pun în mișcare, prin forța gradientilor barici, curenți de compensare.* APOSTOL 2000, p. 92. **Curenți descendenți de compensare** = mișcare descendentă a aerului care se produce în cadrul procesului de convecție, ca o compensare a pierderilor de aer din straturile inferioare, datorită mișcărilor ascendente (ȚÎȘTEA 1965, p. 71). **Curenți electrici ai atmosferei** = curenți formați prin deplasarea, cu mare viteză, a ionilor și electronilor liberi ai atmosferei, de-a lungul liniilor de forță ale câmpului geomagnetic, având orientare transversală față de direcția de propagare a vântului solar (CIULACHE 2003, p. 61). **Curenți turbulenți** = curenți în care particulele descriu traiectorii neregulate (id. ib.).

– Pl.: *curenți*. – Din fr. **courant** (MDA)*. [E.T.]

CÚRTE s. f. ☉ (Art., în sintagma) **Curtea soarelui** (sau **a lunii**) = cearcăn (DA). *Dacă soarele are cearcăn în jur e semn de ploaie, dar dacă cearcănul, numit și curtea soarelui, e mare, e a secetă.* CADE; *Aseară luna avea curte.* DA.

– Lat. ***curtem** (< *cōhortem*) (CIORĂNESCU, D. ET.). [E.T., C.F.]

* **Axa curentului jet** – cf. fr. *axe du courant jet*, engl. *jet-stream axis* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Curent aer-Pământ** – cf. fr. *courant air-Terre*, engl. *Air-Earth current* (VILLENEUVE, p. 110). **Curent ascendent** – cf. fr. *courant ascendant* (id. ib.). **Curent de conducție aer-Pământ** – cf. fr. *courant de conduction air – Terre*, engl. *air – Earth conduction current* (id. ib. p. 111). **Curent de convecție** – cf. fr. *courant de convection*, engl. *convection current* (id. ib.). **Curent de ghidare** – cf. fr. *courant de guidage*, engl. *steering flow* (id. ib.). **Curent de precipitații** – cf. fr. *courant de précipitation*, engl. *precipitation current* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Curent descendent** – cf. fr. *courant descendant*, engl. *downdraught* (VILLENEUVE, p. 112). **Curent director** – cf. fr. *courant de guidage* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Curent jet** – cf. fr. *courant-jet*, engl. *jet stream* (VILLENEUVE, p. 113). **Curent jet de joasă altitudine** – cf. fr. *courant-jet à basse altitude* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Curent jet nocturn** – cf. fr. *courant-jet nocturne* (id. ib.). **Curent laminar** – cf. fr. *courant laminaire*, engl. *laminar flow* (VILLENEUVE, p. 113). **Curent orizontal** – cf. fr. *courant horizontal*, engl. *horizontal current* (TP). **Curentul jet al nopții polare** – cf. fr. *courant-jet de la nuit polaire*, engl. *polar night jet* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Curenți de compensare** – cf. fr. *courant de compensation* (VILLENEUVE, p. 111). **Curenți electrici ai atmosferei** – cf. fr. *courant électrique dans l'atmosphère*, engl. *electric currents in the atmosphère* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Curenți turbulenți** – cf. fr. *courant turbulent*, engl. *turbulent flow* (VILLENEUVE, p. 114).

D

DAMF s. n. **Θ** (Transilv.) Arșiță. *E mare danfa aicea*. CV 1951, nr. 5, 25. Cf. MDA, DEXI, DLR.
– Din germ. **Dampf** (DLR). [E.T.]

DĂLMĂ s. f.^{ID} **Θ** (Nordul Ban.) Troian . Cf. NALR – B III h 528 pc. 86.
– Contaminare între **dâmb** și **gâlmă** (MDA). [E.T.]

DEFICÎT s. n. **Ξ** (În sintagma) **Deficit de saturație** = diferență între tensiunea maximă și cea reală a vaporilor de apă la o temperatură și o presiune identice (cf. CIULACHE 2003, p. 63). [1950] LTR II, 27. *Deficitul de saturație este diferența dintre tensiunea de saturație și tensiunea aerului la un anumit moment*. APOSTOL 2000, p. 51; *Cantitatea de vaporii de apă din atmosferă se exprimă prin diferiți parametri sau mărimi fizice, cum sunt: tensiunea vaporilor de apă, umezeala absolută, umezeala specifică, umiditatea relativă, deficitul de saturație și punctul de rouă*. MĂHĂRA 2001, 146; *Deficitul de saturație este mărimea care redă diferența între tensiunea maximă a vaporilor de apă (sau umiditatea absolută maximă) și tensiunea reală din momentul observației (sau umiditatea absolută)*. MIHĂILĂ 2010, p. 129. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 69.

– Cf. fr. *déficit de saturation*, engl. *saturation deficit* (VILLENEUVE, p. 125). [E.T.]

DÉGER s. n. (Rar) Îngheț (DLR). [1893] *Privirea lui (a gerului) e deger crud*. TDRG. Cf. MDA.
– Postverbal de la **degera** (DLR). [E.T., C.F.]

DEGERÓS, -OĂSĂ adj. **Θ** (Olt.) Geros (DLR). [1906] *Cât fu vara de văroasă și iarna de degeroasă, Nu pusăi picior la coasă*. GRAIUL I, 70. Cf. MDA.
– Pl.: *degeroși, -oase*. – **Degera** + suf. -os (DLR)²²⁶. [E.T.]

DEJGHÊȚ s. n. v. **dezgheț**.

DEPRÉSIE s. f. v. **depresiune**.

DEPRESIÚNE s. f. **Ξ 1**. (Și în sintagma **depresiune barică** sau **barometrică**) Ciclon (1). [1857] *Aburii... au... o forță elastică și o tensiune care se măsură printr-o depresie a coloanei barometrice*. MARIN, F. 174; *Depresiune barometrică, coborârea nivelului coloanei mercurice sub nivelul normal, atunci când presiunea atmosferică este în scădere*. ENC. AGR.; *Harta câmpului baric are următoarele elemente mai importante:... minimul barometric (cicloul sau depresiunea), regiune de presiune mai*

²²⁶ În MDA se propune soluția etimologică: **Deger** + suf. -os.

coborâtă decât aceea din jur, pusă în evidență de una sau mai multe izobare închise. DONEAUD 1966, p. 36; *La latitudinile înalte... se întâlnesc depresiuni întinse cvasistaționare, așa-zișii cicloni centrali, care rămân un timp îndelungat într-o regiune anumită.* id. ib. p. 96; *Sistemele barice cu izobare închise sunt ciclonul (depresiunea, minima), notat cu D și anticiclonul (maxima), notată cu M.* APOSTOL 2000, p. 40; *Depresiuni barice foarte adânci, cum sunt ciclonii tropicali, se distrug rapid când ajung deasupra uscatului.* id. ib. p. 86; *Ariile cu valori de presiune coborâte se numesc minime barometrice, depresiuni barice sau cicloni.* MĂHĂRA 2001, p. 198; *Ciclonul (depresiunea sau minima barometrică) este o formă barică ce reprezintă o arie cu presiune scăzută.* id. ib. p. 200. Cf. DA, LTR, ȚÎȘTEA 1965, p. 70, LTR², DN², M. D. ENC., MDA, DLR, DEXI. ☒ (În sintagmele) **Depresiune de dizlocare** = ciclon de dizlocare (v. ciclon 1). Cf. CIULACHE 2003, p. 40. **Depresiune de siaj** = sistem de joasă presiune atmosferică care se formează imediat în spatele unui obstacol care se opune scurgerii aerului (id. ib. p. 65). **Depresiune ecuatorială** = zonă de joasă presiune atmosferică formată în regiunea cuprinsă între anticiclonii subtropicali din cele două emisfere (id. ib.). **Depresiune izalobarică** = izalobare care delimitează, în interiorul lor, o regiune de maximă scădere a presiunii atmosferice într-un interval de timp dat (id. ib.). **Depresiune joasă** = depresiune barică al cărei gradient orizontal de presiune este mic (id. ib.). **Depresiune musonică** = regiune de joasă presiune atmosferică ce se dezvoltă deasupra uscatului, în timpul musonului de vară sau deasupra oceanului, în timpul musonului de iarnă (id. ib.). **Depresiune oclasă** = ciclon oclus (v. ciclon 1). Cf. id. ib. **Depresiune orografică** = zonă de presiune atmosferică redusă, ce se formează pe panta adăpostită (de „sub vânt”) a unui obstacol orografic dispus perpendicular pe direcția de deplasare a aerului (id. ib.). **Depresiune polară** = depresiune barică puțin adâncă, care se formează îndeosebi iarna, în interiorul maselor de aer polar sau arctic de deasupra mărilor situate la mari latitudini (id. ib.). Talveg depresionar situat în straturile înalte ale atmosferei ce se formează de obicei la periferia depresiunii polare. ȚÎȘTEA 1965, p. 178. **Depresiune principală** = depresiune oclasă, cea mai adâncă și cea mai veche dintr-o familie de cicloni, care influențează deplasarea celorlalți membri ai familiei (id. ib. p. 72). Cf. RUNCANU 2014, p. 316. **Depresiune secundară** = depresiune barică puțin adâncă, legată de o altă depresiune mai importantă sau mai veche (principală) (id. ib. p. 65-66). [1950] LTR II, 646. **Depresiune termică** = depresiune barică rezultată prin încălzirea excesivă a aerului de la contactul cu o suprafață activă caldă (CIULACHE 2003, p. 66). **Trena depresiunii** v. trenă.

2. (Și în sintagma **depresiune atmosferică**) Arie ciclonală în zonele cu climă temperată (DLR). [1937] *Iarna aduce timp cald, fiind cauzat de depresiunile atmosferice produse la N și vine cu ploaie sau zăpadă.* ENC. AGR. I, 359; *În regiunile în care aerul este aglomerat se formează centre denumite „maxime barometrice” sau anticicloni, în altele unde aerul este rarefiat, se formează depresiuni atmosferice, denumite „minime barometrice” sau cicloni.* CIOVICĂ 1970, p. 41; *Un val de căldură s-a instalat..., urmare a unei depresiuni atmosferice.* RL 2005, nr. 4 670. Cf. DA, LTR², DL, DN², M. D. ENC., DEXI.

– Și: (învechit) **deprésie** s. f. – Din fr. **dépression**, lat. **depressio**, -onis (DLR)*. [E.T.]

* **Depresiune barică** – cf. fr. *dépression barique* (VILLENEUVE, p. 129). **Depresiune de siaj** – cf. fr. *dépression dans le sillage*

DEPÚNERE s. f. ☐ (Mai ales la pl.; și în sintagma **depuneri pe sol**) Picături mici de apă sau cristale fine de gheață formate prin condensare ori sublimare în stratul inferior al aerului atmosferic și depuse pe suprafața solului (pe obiectele de pe acesta ori aflate în aer) (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 71, CIULACHE 2003, p. 66) sau pe apă. *Depunerile lichide și solide pe suprafața terestră se produc în cazul invaziilor de aer cald și umed în regiuni în care suprafața terestră este rece... mai frecvente pe timp acoperit sau când se produce ceață.* APOSTOL 2000, p. 54; *Vaporii de apă condensează sau sublimează pe sol și pe obiectele răcite de pe sol, rezultând, o serie de depuneri: rouă, brumă, chiciură, depunerile lichide și solide, poleiul.* MĂHĂRA 2001, p. 154; *Hidrometeori constituiți dintr-un depozit sau depunere pot fi sub formă de picături de apă (ceață sau rouă)... sau sub formă de strat de gheață omogen și transparent (poleiul).* BOGDAN 2006, p. 119; *Procesele de condensare și sublimare conduc doar la apariția suspensiilor de particule minuscule de apă în stare lichidă sau solidă sau la formarea depunerilor de picături ori cristale pe suprafețe plane sau puțin înclinate.* MIHĂILĂ 2010, p. 259. ☐ (Mai ales la pl., în sintagmele) **Depuneri de brumă** = depunere de particule înghețate pe suprafața unor obiecte. *Răcirea radiativă... determină condensări care dau naștere depunerilor de rouă și brumă, cețurilor radiative subțiri și norilor stratiformi.* CIULACHE 2002, p. 176. **Depuneri de gheață** = strat de cristale de gheață care se formează pe suprafața unor obiecte. *Poleiul este o depunere de gheață, transparentă sau mată, pe suprafața solului și pe diferite obiecte (stâlpi, clădiri, conductoare aeriene etc.).* DONEAUD 1966, p. 314; *Poleiul... este o depunere de gheață transparentă și omogenă, rezultată prin înghețarea picăturilor suprarăcite de ploaie sau burniță, pe suprafețe a căror temperatură înregistrează valori de 0° C sau foarte apropiate de aceasta.* CIULACHE 2002, p. 180; *Prin depuneri de gheață (pe conductorii aerieni) se înțelege acoperirea acestora cu gheață de diferite feluri (de la cea transparent sticloasă, la cea cristalină), precum și cu lapovița și zăpadă umedă înghețată.* BOGDAN 2006, p. 164. **Depuneri de picături de apă** = depunere de particule lichide pe suprafața unor obiecte. *Rouă... constituie o depunere de picături de apă care se formează pe suprafața solului sau a obiectelor de pe sol care sunt suficient de răcite (de regulă prin radiație nocturnă), pentru a provoca condensarea directă a vaporilor de apă conținuți în aerul transparent (limpede) ambiant.* MIHĂILĂ 2010, p. 269. **Depuneri de rouă** = depunere de particule lichide pe suprafața unor obiecte. *Uneori noaptea, în stratul din imediata apropiere a scoarței terestre, temperatura crește pe baza căldurii latente de vaporizare cedate în urma condensării vaporilor și depunerii de rouă.* MĂHĂRA 2001, p. 131; *Depunerile de rouă au loc la temperaturi ale aerului și suprafeței solului mai mari de 0° C.* CIULACHE 2002, p. 178.

(International Meteorological Vocabulary în TP). **Depresiune ecuatorială** – cf. fr. *dépression équatoriale*, engl. *equatorial depression* (TP). **Depresiune oclusă** – cf. fr. *dépression occluse*, engl. *occluded depression* (VILLENEUVE, p. 130). **Depresiune orografică** – cf. fr. *dépression orographique*, engl. *orographic depression* (id. ib. p. 131). **Depresiune polară** – cf. fr. *dépression polaire* (TP). **Depresiune principală** – cf. fr. *dépression principale* (VILLENEUVE, p. 130). **Depresiune secundară** – cf. fr. *dépression secondaire*, engl. *secondary depression* (id. ib. p. 131). **Depresiune termică** – cf. fr. *dépression thermique* (id. ib.).

– V. **depune** (DLR)*. [E.T.]

DESCĂRCĂRE s. f. ☉ (Mai ales la pl.; și în sintagma *descărcare de electricitate* sau *electrică luminoasă*) Manifestare amplă a electricității din atmosferă, produsă prin fulgere și trăsnete (DEXI). [1900] *Aseară am avut furtună cu mari descărcări electrice*. CARAGIALE, O. VII, 30; *Fierbeau văzduhurile și cerurile clocoteau sub descărcările zguduitoare ale tunetelor*. HOGAȘ, DR. I, 275; *Înălțarea norului arzător în atmosferă este însoțită de puternice descărcări electrice*. DER; *Prin oraje se înțeleg descărcările electrice (fulgere și trăznete) care se produc uneori în atmosferă din norii Cumulonimbus*. DONEAUD 1966, p. 353; *Printre cauzele naturale se numără vânturile, furtunile și mișcările convective puternice, erupțiile vulcanice și cutremurele, incendiile provocate de descărcări electrice naturale, spulberarea de către vânt a sărurilor marine de la crestele valurilor etc*. CIULACHE 2002, p. 25; *Focul Sf. Elm reprezintă „o descărcare electrică luminoasă în atmosferă”*. BOGDAN 2006, p. 235; *Descărcarea electrică în sine este rezultatul procesului de ionizare a aerului în norii de oraj, ca urmare a existenței unor câmpuri electrice considerabile*. MIHĂILĂ 2010, p. 299. Cf. DL, LTR², ȚÎȘTEA 1965, p. 72, M. D. ENC., MDA, NDU, DLR, DEXI. ☹ (În sintagmele) **Canal de descărcare** = traiectorie a unei descărcări electrice în atmosferă (CIULACHE 2003, p. 28). *Fiecare impuls... constă într-o descărcare inițială de mai mică intensitate numită leader (lovitură conducătoare, precursor sau pilot), care pleacă de la nor spre pământ, și dintr-o descărcare principală (canal de descărcare), care vine de la pământ spre nor*. MĂHĂRA 2001, p. 295. **Descărcare atmosferică** (sau **în atmosferă**) = descărcare electrică între un nor și atmosfera liberă, ce se manifestă printr-un fulger sub forma unei linii sinuoase, adesea ramificate, plecând de la un canal principal, bine marcat, care rezultă dintr-un nor orajos, dar fără să atingă solul (cf. CIULACHE 2003, p. 66, ȚÎȘTEA 1965, 72). [1960] LTR² VI, 191. *Descărcări[le] atmosferice... sinuoase, adesea ramificate, care pleacă dintr-un nor orajos fără ca să atingă solul*. BOGDAN 2006, p. 235; *Descărcările atmosferice... de tip fulgere, se observă sub forma unor sinuozități luminoase, adesea ramificate, care pleacă dintr-un canal bine conturat, ce pornește dintr-un nor orajos*. MIHĂILĂ 2010, p. 299. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 72, CIULACHE 2003, p. 66, MDA, NDU, DEXI. **Descărcare (de) la sol** = trăsnet. *Descărcările la sol (trăznete) au forma unei scânteii intense între nor și sol care prezintă ramificații orientate în jos și care urmează un canal principal net conturat (fulger în linie sau bandă)*. BOGDAN 2006, p. 235; *Descărcările de la sol sunt cunoscute în limbaj curent și sub denumirea de trăsnete*. MIHĂILĂ 2010, p. 298. **Descărcare de retur** = descărcare electrică luminoasă intensă care se produce în același canal de descărcare cu fulgerul principal, dar este orientată în sens invers (cf. CIULACHE 2003, p. 66). **Descărcare electrică în gaze** = complex de fenomene luminoase și electrice, legate de trecerea curentului electric prin atmosferă, ceea ce generează fulgerul, focurile Sf. Elms, aurorele polare etc. (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 72). **Descărcare electrică între nori** = descărcare electrică între centrul cu sarcină electrică pozitivă al unui nor și cel cu sarcină electrică negativă al altui nor (CIULACHE 2003, p. 66).

* **Depuneri de gheață** – cf. fr. *dépôt de glace* (VILLENEUVE, p. 129).

Descărcare internă = fulger difuz. *Descărcări[le] interne... se produc în interiorul norului orajos și se manifestă printr-o iluminare difuză în care nu este posibil să se identifice un canal net.* BOGDAN 2006, p. 235; *Descărcările interne sunt denumite de regulă prin sintagma de fulgere în pânză.* MIHĂILĂ 2010, p. 299. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 92. **Descărcare punctiformă** = descărcare electrică silențioasă și neluminoasă provenită dintr-un conductor al cărui potențial electric este diferit de cel al mediului gazos din jurul său (CIULACHE 2003, p. 66). **Descărcare sol-nor** = electrometeor constând dintr-o descărcare electrică care se propagă de jos în sus, dinspre un obiect de pe suprafața Pământului (clădiri înalte) spre atmosfera liberă (CIULACHE 2003, p. 67).

– V. **descărca** (MDA). Cf. fr. *décharge*, engl. *discharge* (VILLENEUVE, p. 124)*. [E.T.]

DESCENDENȚĂ s. f. ☐ Mișcare a aerului de sus în jos, determinată de convecția termică și dinamică (CIULACHE 2003, p. 67). *În cazul descendenței aerului (comprimare), o parte din căldură este consumată la evaporarea produselor de condensare, deci creșterea temperaturii este mai mică decât în cazul procesului adiabatic uscat.* ȚÎȘTEA 1965, p. 153; *La descendență, aerul se comprimă, presiunea crește, energia cinetică se transformă în energie calorică, iar temperatura crește.* APOSTOL 2000, p. 34.

– Cf. fr. *descendance* (DLR). [E.T.]

DESFACE vb. III. Refl. și intranz. impers.^{ID} ☉ 1. (Estul Mold. și sudul Olt.; despre vreme) A se încălzi. ^a*În martie, când se desface timpul, plec în sat.* GL. OLT. pc. 990, cf. DGDS.

2. (Centrul Mold.) A se dezgheța. *Luna lui faur: faurul face, faurul desface.* NALR – MB V ms. [1546] pc. 597.

– Prez. ind. pers. 3: *desface*. – Evoluție lexicală pe teren românesc (< lat. **disfacere**, CIORĂNESCU, D. ET.). [E.T.]

DESFERECA vb. I. Intranz. impers.^{ID} ☉ (Sudul Mold., Dobr., Munt., sudul Olt.) A se dezgheța. ^a*Feurar, cică ferecă și desferecă.* NALR – MB V ms. [1546] pc. 617; ^a*Făurar ferecă și dăsferecă, adică îngheață și dăjgheață.* ALR – MD IV h 506 pc. 785; cf. ib. pc. 698, 709, 720, 740, 755. ^a*Făurar: ferecă și desferecă, se moinează că vine 1 martie.* NALR – O II MN 272 [1546] pc. 961, cf. DGDS.

– Prez. ins. pers. 3: *desfereacă*. – Pref. *des-* + **fereca** (DLR). [E.T.]

DETONÍT s. n. v. **detunet**.

DETUNĂ vb. I. ☉ 1. Tranz. A lovi fulgerul, a trăsni (cu zgomot asurzitor) (DLR). [1642] *Pre un*

* **Descărcare electrică** – cf. fr. *décharge électrique* (VILLENEUVE, p. 124). **Descărcare atmosferică** – cf. fr. *décharge atmosphérique* (id. ib.). **Descărcare (de) la sol** – cf. fr. *décharge au sol*, engl. *ground discharge* (id. ib.). **Descărcare de retur** – cf. fr. *décharge en retour* (id. ib.). **Descărcare internă** – cf. fr. *décharge interne* (id. ib. p. 125). **Descărcare sol-nor** – cf. fr. *décharge sol-nuage*, engl. *ground-to-cloud discharge* (id. ib.).

șleahțici l-au dătunatu suptu cortu și doisprăzeace cai ai lui. URECHE, L. 103; Munte cu capul de piatră de furtune detunată. EMINESCU, O. I, 31; Din nour s-a descărcat fulgerul, detunând în cort pe un șleahțic cu doisprezece cai. SADOVEANU, O. XII, 373. Cf. PONTBRIANT, D., LM, DDRE, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DA, DL, CIORĂNESCU, D. ET., DEX. ☉ Refl. pas. Întâmplându-se de s-au detunat casa acelu Enache Huruianul, la carele era ei în gazdă și, arzind casa..., li-au arsu și scrisorile (a. 1775). BUL. COM. IST. IV, 177; [Turcii] au geamie alătura, pentru care s-au scris că s-au detunat. CHIRIAC, 23; Și tot scapără și tună, Cerul pare mănios; Ici un arbor se detună. CONV. LIT. IV, 82. Cf. DM, DLR. ☉ Intran z. Fulgerul așa iute nu detună Din nouri încărcăți. BUDAI-DELEANU, Ț. 141; Uneori, de pe vârful unui munte, se vede fulgerul și trăsnetul detunând mai jos de picioarele tale. PELIMON, I. 53/17; Furtuna detuna o dată în mijlocul bolții și catapeteasma cerului era crăpată de fulger. ARGHEZI, P. T. 160. Cf. ANON. CAR.², DDRE, DL, DEX, MDA, DEXI, DLR.

2. Intran z. impers. A tuna (2). [1870] COSTINESCU. Al tunetului cântec printre nouri lung detună Dus pe fulgerul aprins. MILLE, V. P. 45; Când nouri au să detune Eu suferința mea ți-oi spune. CERNA, P. 121. Cf. LM, ȘĂINEANU, MDA, DLR.

– Prez. ind. pers. 3: *detună*. – Lat. **detonare** (DLR). [E.T.]

DETUNĂRE s. f. ☉ (Învechit) Trăsnet. [1857] POLIZU. Îndată niște tunete se succedară, prin o detunare nemărginită, și fulgerul ce luminează cu lumina sa electrică toată valea... sparse pentru un moment întinericimea nuorilor. PELIMON, I. 99/30. Cf. DDRE, MDA, DEXI, DLR.

– V. **detuna** (DLR). [E.T.]

DETUNĂT s. n. ☉ (Învechit) Trăsnet. [1795] După credința lor, tunetul, fulgerile și detunatul era săvârșitorii dreptății soarelui. IST. AM. 43^r/12. Cf. MDA, DLR.

– V. **detuna** (DLR). [E.T.]

DETUNĂTOR, -OĂRE adj. ☉ 1. (Învechit, rar) Care trăsnește. [1862] PONTBRIANT, D. Cf. MDA, DLR.

2. (În dicționarele din trecut) Care tună. [1862] PONTBRIANT, D. Cf. ȘĂINEANU², MDA, DLR.

– Pl.: *detunători, -oare*. – **Detuna** + suf. -tor (DLR)²²⁷. [E.T.]

DETUNĂTURĂ s. f. ☉ 1. Trăsnet. [1650] ANON. CAR. Cf. COSTINESCU, DDRE, TDRG, CADE, CIORĂNESCU, D. ET. 2 912, MDA, DLR.

2. Tunet. [1857] POLIZU. Cf. DLR.

– Pl.: *detunături*. – **Detuna** + suf. -(ă)tură (DLR)²²⁸. [E.T.]

²²⁷ În MDA se propune soluția etimologică: **Detuna** + suf. -ător.

²²⁸ În MDA se propune soluția etimologică: **Detuna** + suf. -ătură.

DETÚNET s. n. ⚡ (Învechit) Trăsnet. [1682] *Să rugă... să le taie viața amândurora deodată fără milă cu detunetul, cu săgeata fulgerului.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 41^v/5; *Detonitul a prefăcut în cenușă două case.* LM. Cf. DLR.

– Și: **detonít** s. n. – **Detuna** + suf. -et (DLR). [E.T.]

DEZGHÉT s. n. ⚡ Topire naturală a gheții sau a zăpezii (din cauza căldurii); dezghețare (DLR). [1835] *Era în timpul desghețului.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 49; *Înghețurile și disghețurile... pot să-i facă multă stricăciune.* I. IONESCU, C. 9/19; *După câteva zile de desgheț... a început să ningă.* CARAGIALE, O. VII, 454; *A venit dezghețu'.* TUDORAN, P. 24; *A căzut la 6 octomvrie stil vechi și a ținut neîntrerupt, fără o zi de dezgheț.* SADOVEANU, O. XX, 92. Cf. BARCIANU, V., COSTINESCU, DDRF, TDRG, ȘĂINEANU², RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., LTR², DL, MDA.

☞ Topire a zăpezii și a gheții, datorată creșterii temperaturii aerului și a solului, care se produce în general la sfârșitul iernii și la începutul primăverii (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 72; CIULACHE 2003, p. 67). *Fazele de ger alternează iarna cu dezghețul, moina, burnița și umezeala, specifice activității ciclonice și invaziilor de aer din sud-vest.* CIOVICĂ 1970, p. 48; *În ambele cazuri acțiunea distructivă a poluanților s-a conjugat cu cea a factorilor climatici (umezeală, precipitații, îngheț-dezgheț etc.), mai puternică în regiunile temperate decât în cele tropicale.* CIULACHE 2002, p. 43; *Fenomenele de îngheț și dezgheț nu sunt condiționate numai de coborârea sau urcarea valorilor termice ale învelișului pedologic sub sau peste 0° C, ci și de cantitatea de apă existentă în solul respectiv.* MIHĂILĂ 2010, p. 123. Cf. LTR².

– Pl.: *dezghețuri*. – Și: (și învechit) **dejghét** (TDRG) s. n. – Postverbal de la **dezgheța** (DLR). [E.T.]

DEZGHEȚĂ vb. I. Refl. ⚡ (Despre gheață sau despre zăpadă) A se înmuia și a redeveni lichid atunci când afară se încăzește; (sudul Mold., Dobr., Munt., sudul Olt.) a desfereca. [1867] *Primăvara, când zăpezile se dizgheată..., apa e... răpede.* CONV. LIT. I, 343. Cf. CDDE, CADE, TDRG², D. ENC., MDA, NDU, DEXI.

– Și: **dizghețá** vb. I. – Lat. **disglaciare**. [L.M.]

DEZGHEȚĂRE s. f. ⚡ Acțiunea de a (se) dezgheța și rezultatul ei; dezgheț. Cf. *dezgheța* (DLR). [1845] *Întâmplându-se disghiețări de omăt în ianuarie, trebuie... să se curețe brazdele făcute de cu toamnă.* I. IONESCU, C. 6/2; *Când într-o stâncă crăpată întră apă care... îngheață, la disghețarea ei părțile stânței... cad.* COBĂLCESCU, G. 53/9. Cf. PONTBRIANT, D., BARCIANU, V., DDRF, ALEXI, W., M. D. ENC., MDA, DLR.

– Pl.: *dezghețări*. – Și: (învechit) **dizghețáre** s. f. – V. **dezgheța** (DLR). [E.T.]

DEZVOCÁ vb. I. Refl. ⚡ (Nord-vestul Munt., despre fenomene ale naturii) A se porni, a se dezlănțui (DLR). *S-au dezvocat ploile, parcă s-au rupt porțile cerului.* UDRESCU, GL.

– Prez. ind. pers. 3: *dezvoacă*. – Et. nec. (DLR). [E.T.]

DIFÚZIE s. f. v. **difuziune**.

DIFUZIUNE s. f. ☞ Împrăștiere, în masa unui fluid, a unei substanțe conținute de acesta sau a unei proprietăți interne, prin intermediul mișcărilor moleculare (difuzie moleculară) sau a mișcărilor turbulente (difuzie turbulentă), aceasta din urmă fiind dominantă în atmosfera terestră (CIULACHE 2003, p. 69). *Specificul difuziei globale iese în evidență în cazul plafonului de nori.* MĂHĂRA 2001, p. 79; *Radiația solară directă [S'] reprezintă fluxul radiațiilor ce provine direct de la Soare și ajunge nemodificat, prin difuziune, reflecție, refracție etc. la nivelul suprafeței terestre.* BOGDAN 2006, p. 32; *Fotometeorii sunt fenomene optice generate de reflexia, refracția, difuzia sau difracția luminii și pot fi observați în atmosferă sub formă de inele, pete luminoase sau numai ca simple modificări ale aspectului obiectelor terestre privite pe fondul orizontului.* id. ib. p. 231; *Difuzia este procesul de împrăștiere a radiației de către moleculele gazelor și vaporilor din atmosferă, ca și de către aerosoli atmosferici de mici dimensiuni.* APOSTOL 2000, p. 20; *În cazul pâclei, datorită difuziei luminii pe particulele constituente ale acesteia, obiectele capătă nuanțe albastrii când sunt privite pe un fond mai întunecat al orizontului sau galben-portocalii când sunt proiectate pe un fond luminos.* MIHĂILĂ 2010, p. 257. ☞ (În sintagmele) **Difuzie fickiană** = difuzie a unei proprietăți (q), caracterizată prin aceeași amplitudine pe orice direcție de propagare (CIULACHE 2003, p. 69). **Difuzie Mie** = difuzare a radiațiilor vizibile de către particulele sferice care plutesc în atmosferă și al căror diametru nu depășește de 0,1-50 ori lungimea de undă a radiațiilor incidente pe suprafața lor (id. ib.). **Difuzie multiplă** = difuzare a unui fascicul de radiații de către mai multe molecule atmosferice în același timp (id. ib.). **Difuzie Rayleigh** = difuzie produsă de particulele sferice existente în atmosferă, atunci când diametrul lor este mai mic decât a zecea parte din lungimea de undă a radiației incidente pe suprafața lor (id. ib.). **Difuzie turbulentă** = difuzare a particulelor de aer și a proprietăților lor caracteristice (căldură, mișcare etc.) prin intermediul turbioanelor de turbulență specifice scurgerii turbulente a aerului (id. ib. p. 70).

– Pl.: *difuzii*. – Și: **difúzie** s. f. – Din fr. **diffusion** (DLR)*. [E.T.]

DIFUZIVITĂTE s. f. ☞ Viteză cu care substanța din compoziția unui fluid sau una din proprietățile sale interne se difuzează în masa acestuia, valoarea acesteia fiind mai mare în cazul difuziei turbulente (a aerului), decât în cazul difuziei moleculare (CIULACHE 2003, p. 70). ☞ (În sintagma) **Difuzivitate turbulentă** = coeficient de schimb sau de turbulență prin difuzie, al unei proprietăți a aerului în scurgerea sa turbulentă, prin intermediul turbioanelor de turbulență (id. ib.).

– Cf. fr. *diffusivité*, engl. *diffusivity* (VILLENEUVE, p. 134)**. [E.T.]

DISCONTINUITĂTE s. f. ☞ Variație bruscă a valorii unui element meteorologic oarecare, între

* **Difuzie fickiană** – cf. fr. *diffusion fickienne*, engl. *fickian diffusion* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). **Difuzie Mie** – cf. fr. *diffusion de Mie* (ib.). **Difuzie turbulentă** – cf. fr. *diffusion turbulente*, engl. *turbulent diffusion* (VILLENEUVE, p. 134).

** **Difuzivitate turbulentă** – cf. fr. *diffusivité turbulente* (VILLENEUVE, p. 134).

două puncte foarte apropiate (ȚÎȘTEA 1965, p. 74). [1950] LTR II, 194. *Aceste zone de discontinuitate ce separă masele de aer, denumite în meteorologia sinoptică fronturi atmosferice, se va trata pe larg.* DONEAUD 1966, p. 94; *Haloul mare... apare destul de frecvent sub forma unui cerc incomplet din cauza discontinuității pânzei noroase cirriforme pe care se formează. Foarte rar poate să apară și un al treilea inel concentric, cu rază unghiulară de 90°.* MIHĂILĂ 2010, p. 287. Cf. CIULACHE 2003, p. 70. ☒ (În sintagma) **Suprafață de discontinuitate** v. suprafață.

– Cf. fr. discontinuité (VILLENEUVE, p. 135). [E.T.]

DISIPĂRE s. f. ☒ Fenomen prin care energia cinetică a atmosferei slăbește în intensitate ca urmare a transferului său gradat în cadrul unor mișcări ale căror viteze devin din ce în ce mai mici, pentru a atinge nivelul final al mișcărilor moleculare (CIULACHE 2003, p. 70). *Moleculele, atomii și ionii gazelor din stratele periferice ale atmosferei... se deplasează foarte rapid... părăsesc atmosfera și intră în spațiul interplanetar. Această disipare se produce la altitudinea de 2500 – 3000 km.* MĂHĂRA 2001, p. 30. ☒ (În sintagmele) **Disiparea ceții** v. ceață. **Trenă de disipare** v. trenă.

– Cf. fr. dissipation, engl. dissipation (VILLENEUVE, p. 135). [E.T.]

DIZGHEȚĂ vb. I v. dezgheța.

DIZGHEȚĂRE s. f. v. dezghețare.

DOGOĂRE s. f. ☉ (Sudul Mold., Munt., Olt.) Arșiță. [1839] VALIAN, V. *Cine ar crede c-așa e țărani și țărancă, n-are decât să poftiească o zi dă vară pân-n seară... în dogorii soarelui și să ne arate d-ar mai dori să meargă ș-a doua zi.* JIPESCU, O. 40; *A răsărit soarele, amenințând cu groaznică dogoare.* CARAGIALE, O. II, 34; *Înspre prânzul cel mic, oprindu-se să-și șteargă sudorile care-i făneau acum din sângele încins de dogoarea soarelui, iar se uita în vale, spre sat.* REBREANU, I. 53; *Spre margini, acolo unde rămânea numai un noroi pierdut, subțire, cu o iarbă deasă și întunecată, fiartă în dogorile verii, alunecau într-o parte și-o alta cutii de tablă ruginite, scufundate în clisa vânăată.* BARBU, G., 50; cf. NALR – MB V ms. [1563] pc. 670, ALR – MD IV h 516 pc. 700, 826, 866, NALR – O II h 310 pc. 986, 989, 991, 993¹²⁹. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., CADE, DL, D. ARH. REG., MDA, DLR.

– Pl.: *dogori*. – De la **dogori** (DLR). [E.T.]

DOGÓR s. n. Arșiță. [1900] BARCIANU. Cf. SCRIBAN, D., ȘĂINEANU, D. U., D. ARH. REG., NDU.

– De la **dogori** (SCRIBAN, D.)²²⁹. [E.T.]

²²⁹ În DL, MDA, DLR se consideră că *dogor* reprezintă o variantă lexicală a cuvântului *dogoare*.

DOGOREĂLĂ s. f. ☉ Arșiță. [1857] POLIZU. *O dogoreală de soare îngrozitoare*. CARAGIALE, O. IV, 119; *Lumina și căldura soarelui îi dau viață și tărie ca să poată înfrunta... vijelia furtunilor sau dogoreala secetei*. PLR II, 458; *Dogoreala e pe sfârșite*. REBREANU, N. 128; *Doi tineri, studenți pare-se, ... așteptaseră să treacă dogoreala soarelui*. CAMIL PETRESCU, P. 257; cf. NALR – O II h 310 pc. 957^{1D}. Cf. COSTINESCU, RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., CADE, DL, DEX, MDA, DEXI, DLR.

– **Dogori** + suf. *-eală* (DLR). [E.T.]

DOGORÍ vb. IV. Intrans. ☉ (Despre soare) A răspândi în atmosferă căldură puternică (cf. DLR); a pârloli, (centrul Munt. și Olt., sudul și centrul Ban.; și învechit) a pripi. [1857] POLIZU. *Soarele dogorea drept d-asupra și în arșița amiezului*. ODOBESCU, S. III, 179; *Soarele a început să dogoare*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 57; *Soarele... dogorea ca-n mijlocul verii*. AGÎRBICEANU, S. 586; cf. PASCU, S. 140, PAMFILE, A. R. 243; *Dogore soarele*. NALR – O II h 310 pc. 954; cf. NALR – MB V ms. [1563] pc. 555, 643, ALR – MD IV h 516 pc. 693, 700^{1D}. Cf. MDA, DLR. ☉ T r a n z. *Toată ziua soarele atârnat ca o lampă... te dogorește și te orbește*. GHICA, C. E. II, 421. Cf. COSTINESCU, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., CADE, DL, DM, DEX, NDU, DEXI, DLR.

– Prez. ind. pers. 3: *dogorește*, (rar) *dogoăre* sau *dogóre*. – Din bg. **догоря**. Cf. sb. *dogoreti* (DLR). [E.T.]

DOGORÍME s. f. ☉ Arșiță. [1916] Cf. PASCU, S. 140. Cf. PAMFILE, A. R. 243. Cf. MDA, DLR.

– **Dogoare** + suf. *-ime* (MDA). [E.T.]

DOGORÍRE s. f. ☉ Arșiță. [1839] VALIAN, V. *Aștepta în capul podului, în vântul aspru al iernii, ca și în dogorirea soarelui de vară*. LUC. VII, 312. Cf. POLIZU, COSTINESCU, RESMERIȚĂ, D., MDA, DEXI, DLR.

– V. **dogori** (DLR). [E.T.]

DOMOLĂȘ subst. ☉ (Estul Transilv.) Vreme blândă (care urmează după o perioadă de frig) (cf. DLR). *A dat pe domolaș*. Com. din ZAGRA – NĂSĂUD. Cf. MDA, DLR.

– **Domol** + suf. *-aș* (DLR). [E.T.]

DORSÁLĂ s. f. ☒ (Și în sintagma *dorsală barometrică* sau *barică* ori *de mare presiune*) Formă pozitivă alungită a reliefului câmpului baric, reprezentată pe harta sinoptică prin izobare deschise (în formă de U) legate de anticlon, în care presiunea crește dinspre periferii către o axă de divergență a vânturilor (cf. CIULACHE 2003, p. 71). *Harta câmpului baric are următoarele elemente mai importante:... dorsala, regiune de presiune ridicată situată între regiuni de presiune mai scăzută*. DONEAUD 1966, p. 36; *Harta câmpului baric are următoarele elemente mai importante:... șaua barometrică sau punctul hiperbolic, configurație complexă a câmpului baric, formată din ansamblul a doi cicloni (sau talveguri) și doi anticloni (sau dorsale)*. id. ib.; *Aerul maritim tropical (mT) se formează în anticlonul Azorelor; ajunge în Europa peste Marea Mediterană, prin dorsale calde sau în*

sectoarele calde ale unor cicloni mobili. APOSTOL 2000, p. 64. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 75, DN³, CIULACHE 2003, p. 71, MDA, DEXI, DLR. **Ξ** (În sintagmele) **Axa dorsalei** = linie de mare presiune în lungul căreia izobarele sunt puternic curbate, iar vânturile diverg către periferiile cu presiuni din ce în ce mai mici (CIULACHE 2003, p. 20). **Dorsală anticiclonică** v. anticiclonic. **Dorsală de altitudine** = dorsală de mare presiune atmosferică mai pronunțată în straturile superioare decât în cele inferioare de aer (CIULACHE 2003, p. 71).

– Pl.: *dorsale*. – Din fr. **dorsale** (DLR)*. [E.T.]

DUBÉLIȘTE s. f. **Θ** (Vestul Bucov.) Arșiță (DLR). Cf. ALR SN V h 1 502 pc. 365, GLOSAR REG. 31. Cf. DLR.

– Pl.: *dubeliști*. – Cf. ucr. *dobî* (DLR). [E.T.]

DUDĂÎ vb. IV v. **dudui**.

DÚDET s. n. **Θ** 1. (Nord-estul Transilv. și nordul Maram.) Tunet (DLR). Com. DRĂGANU, cf. PAȘCA, GL. *Dudet mare vine de ploaie.* ALR SN III h 788 pc. 353^{ID}. Cf. MDA.

2. (Nord-estul Transilv.; p. ext.) Vifor (DLR). [1928] Com. DRĂGANU, cf. PAȘCA, GL. Cf. MDA.

– Pl.: *dudete*. – Cf. tunet (DLR). [E.T.]

DUDUI vb. IV. Intrans. ^{ID} **Θ** A tuna (1). [1852] *Tunetul duduie în sânul unui nour brăzduit de fulgere.* PÂCLEANU, I. II, 166/17; *Toată noaptea a fulgerat și a dudăit.* BOCEANU, GL., com. din ORAVIȚA; *Mie mi-e frică când aud așa... cum dudăie.* DGDS, cf. TDO pc. 961; *Strălucește și dudăie.* NALR – O II MN 275, [1600] pc. 954; cf. NALR – B III h 525 pc. 13, 37, 38, 48. Cf. MDA, DEXI, DLR.

– Prez. ind. pers. 3: *dúduie*. – Și: (vestul Olt., Ban.) **dudăi** vb. IV. – Formație onomatopeică (DLR). [E.T.]

DUDUIĂLĂ s. f. **Θ** (Olt.) Tunet (DLR). *N-am mai auzit dudăială demult.* DGDS; cf. GL. OLT. pc. 976^{ID}. Cf. MDA.

– Pl.: *duduieli*. – **Dudui** + suf. *-ială* (MDA). [E.T.]

DUNĂREĂNT s. n. v. **dunărinț**.

DUNĂRÉNT s. n. v. **dunărinț**.

DUNĂRÍNȚ s. n. **Θ** (Ban.) Vânt ce bate dinspre Dunăre, din direcția sud, sud-vest (DLR). [1910] VÎRCOL, M. 86. Cf. PAMFILE, VĂZD. 54, BOCEANU, GL., CHEST. IV, 85/22. Cf. CADE, MDA, DLR.

* **Axa dorsalei** – cf. fr. *axe de dorsale*, engl. *ridge axis* (TF). **Dorsală barometrică** – cf. fr. *dorsale barométrique* (ib.).

– Și: **dunărént** (CHEST. IV, 85/22), **dunăreánt** (CADE) s. n. – Cf. n. pr. Dunăre (DLR). [E.T.]

DUPLICÁTUS (Du) subst. ☒ Varietate a norilor Cirrus, Cirrostratus, Altocumulus, Altostratus și Stratocumulus, având formă de bancuri, pânze sau straturi suprapuse, separate sau parțial sudate (CIULACHE 2003, p. 71) și situate la nivele puțin diferite (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 76). [Varietățile de nori]... pot fi: *Intortus...*; *Vertebratus...*; *Undulatus...*; *Radiatus...*; *Duplicatus*. MĂHĂRA 2001, p. 172; *Familia norilor superiori: genul Cirrus; varietăți: Duplicatus*. MIHĂILĂ 2010, p. 166.

– Cf. fr. *duplicatus* (VILLENEUVE, p. 137). [E.T.]

DURĂI²³⁰ vb. IV v. **durui**.

DURĂȚ s. n. ☐ Tunet (MDA). [1926-1931] CADE.

– V. **durăi**. Cf. *freamăt* (MDA). [E.T.]

DURDUÍ vb. IV. Intrans. ☐ (Transilv., nord-vestul Ban.) A tuna (1). (DLR). [1825] ^aLB. ^aS-a înnuerat cerul și a început a durui. LM; *Afară durduia, fulgera și trăznea cumplit*. F (1875), 174; *Trăznetul culca la pământ fagi și brazi, Tunul ceresc durduia*. ISAC, O. 63; cf. LEXIC REG. 91, ib. II, 50; cf. ALR I 1 242, NALR – B III h 525 pc. 56^{1D}. Cf. ISER, PONTBRIANT, D., BARCIANU, CIORĂNESCU, D. ET., MDA, DLR.

– Prez. ind. pers. 3: *dúrduie*. – Contaminare între **dura**²³¹ și **dudui** (DLR)²³². [E.T.]

DURDUÍT s. n. ☐ (Mold.) Tunet (MDA). [1871] LM. Cf. BARCIANU, ALEXI, W.

– V. **durdui** (MDA). [E.T.]

DURDUITÚRĂ s. f. ☐ Tunet (MDA). [1825] LB. ^aVîforele de vară, care aduc furtunile cele mari, cu fulgere și trăsnete dese, cu durduituri ce se țin lanț... de unde își iau ele puterea cea grozavă, cu care încovoie copacii pădurii? AGÎRBICEANU, O. I, 155; cf. ALR I 1 241 pc. 158. Cf. LM, ISER, BARCIANU, ALEXI, W., DLR.

– Pl.: *durduituri*. – **Durduit** + suf. *-ură* (DLR)²³³. [E.T.]

DURDÚLĂ s. f. ☐ (Estul Transilv.) Ploaie torențială, de scurtă durată, cu multe tunete și trăsnete

²³⁰ În MDA forma-titlu a cuvântului (care stă la baza întregii familii lexicale) este *durăi*. În DLR este *durui*, formă pentru care optăm.

²³¹ Este dificil de admis că avem de a face cu verbul intransitiv *durà* care are un sens durativ evident. Probabil aici este implicată onomatopeea *dúra*, definită în același volum DLR s. v.: „Cuvânt care imită zgomotul produs de un lucru care se rostogolește sau se învârtă repede”. [C.F.]

²³² Soluția etimologică propusă în MDA: „cf. *d u d u i*”.

²³³ În MDA se propune soluția etimologică: **Durdui** + suf. *-tură*.

(DLR). Cf. com. din ZAGRA-NĂSĂUD.

– Pl.: *durdule*. – Cf. *durdui* (DLR). [E.T.]

DURUI vb. IV. Intrans. ☉ (Vestul și nordul Ban.) A tuna (DLR). [1862] PONTBRIANT, D. *Au scăpărat fulgerele, au duruit tunetele și totul s-a împrăștiat în scurtă vreme*. SADOVEANU, O. XXI, 499; *D-atuncea oricând s-aude duruind pe cer după fulger, să știi... că e sfântul Ilie*. GRAIUL, I. 219, com. din TIMIȘOARA; cf. ALR I 1 242, ALR II/I MN 112 [2834], pc. 29^{ID}, NALR – B III h 525^{ID}. Cf. PONTBRIANT, D., LM, CADE, CIORĂNESCU, D. ET., MDA.

– Și: **durăi** (PONTBRIANT, D., LM, CADE, NALR – B III h 525 pc. 39, 41, 42-47^{ID}) vb. IV. – **Dur** + suf. **-ui** (DLR, CIORĂNESCU, D. ET.)²³⁴. [E.T.]

²³⁴ În LM și MDA se propune soluția etimologică: **Dura** + suf. **-ăi**.

E

EFÉCT s. n. ☐ (În sintagmele) *Efect de blocaj* = barare a circulației vestice și deviere a ciclonilor și anticiclonilor datorită formării, la latitudini medii, a unui anticiclon cald înalt (CIULACHE 2003, p. 78). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 78. *Efect de coastă* = variație (bruscă) a vitezei vântului în dreptul litoralului, cauzată de modificarea forței de frecare (CIULACHE 2003, p. 78). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 78. *Efect de seră* = protecție împotriva pierderilor excesive de căldură în spațiul interplanetar cauzate de însușirea atmosferei de a fi transparentă pentru radiația solară de undă scurtă și relativ opacă pentru radiația (1) terestră de undă lungă (CIULACHE 2003, p. 78). [1949] *În cadrul acestui bilanț termic [al Pământului], atmosfera se comportă ca o seră care lasă să pătrundă radiațiile solare, dar reține căldura în jurul Pământului (efectul de seră al atmosferei)*. LTR I 340. *Această radiație atmosferică, adăugată la cea solară, produce „efectul de seră” care depinde și de compoziția aerului... și a vaporilor de apă care absorb radiația terestră*. MĂHĂRA 2001, p. 68. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 78, DEXI. *Efecte de foehn* (sau *foehnale*) = deplasare a aerului cu un grad scăzut de umiditate în jos, pe versantul unui munte (cf. TP). *Pe versanții feriți de vânt, datorită efectelor de foehn..., nebulozitatea se va destrăma*. DONEAUD 1966, p. 310; *Deasupra regiunii montane este situat un maxim barometric din care pornesc mișcări descendente de aer cu efecte foehnale, pe ambii versanți*. MĂHĂRA 2001, p. 219. *Efect unghiular* = sporire a vitezei vântului în partea dinspre care bate acesta, în fața diferitelor obstacole (faleze înalte, culmi montane etc.), datorată convergenței liniilor de curent (cf. CIULACHE 2003, p. 78). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 79. *Efectul Venturi* = creștere apreciabilă a vitezei vântului în trecători, defilee, văi înguste, străzi mărginite de edificii înalte și compacte etc., influențată de canalizarea aerului și de îndesirea liniilor de curent (CIULACHE 2003, p. 78). *Relieful face ca transportul maselor de aer prin AMP [Anticiclonele Mobili Polare] să fie înlocuit cu o scurgere liniară, concentrată, generând vânturi adesea violente (efectul Venturi)*. MĂHĂRA 2001, p. 254. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 79.

– Pl.: efecte. – Cf. lat. effectus, fr. effet, germ. Effekt (DLR)*. [A.B.]

EFLÚX s. n. ☐ Flux de aer provenind dintr-un element convectiv prin care o parte din căldura și umezeala acestuia se transmite aerului din jur (CIULACHE 2003, p. 78). ☐ (În sintagma) *Eflux orajos* = flux de aer pe care un curent descendent de aer rece îl împinge în afara mișcărilor convective ascendente, dirijându-l spre suprafața terestră, unde se disipează (id. ib.).

– Pl.: *efluxuri*. – Din fr. **efflux** (DLR). [A.B.]

* *Efect de seră* – cf. fr. effet de serre (VILLENEUVE, p. 145, TLFi), engl. greenhouse effect (VILLENEUVE, p. 145). *Efect Bergeron* – cf. fr. effet Bergeron, engl. Bergeron effect (International Meteorological Vocabulary în TP). *Efectul Venturi* – cf. fr. effet Venturi, engl. Venturi effect (VILLENEUVE, p. 146). *Efecte de foehn* – cf. fr. effet de Föhn/Foehn, engl. föhn/foehn effect (TP).

ELECTRICITĂȚE s. f. ☒ (În sintagmele) **Descărcare de electricitate** v. descărcare. **Electricitate atmosferică** (sau **a atmosferei**) = totalitate a fenomenelor electrice naturale din atmosferă (câmpul electric, conductibilitatea electrică a aerului, sarcinile electrice ale norilor, descărcările electrice, aurorele polare etc.) (CIULACHE 2003, p. 79). [1857] ^aAu făcut cercetări asupra electricității atmosferice. MARIN, F. 508; Orajul reprezintă una sau mai multe descărcări bruște de electricitate atmosferică, ce se manifestă printr-o lumină scurtă și intensă (fulger) și printr-un zgomot sec sau printr-un bubuit surd. MĂHĂRA 2001, p. 294; I. Frenkel a emis ideea că electricitatea atmosferică se manifestă ca un proces în circuit închis, între sol și atmosferă, proces care se închide prin nori. MIHĂILĂ 2010, p. 297. Cf. MINERVA, LTR, DL, DER, ȚÎȘTEA 1965, p. 79, MDA, DLR. **Electricitate orajoasă** = ansamblul sarcinilor electrice care iau naștere în nori și generează fulgerele (CIULACHE 2003, p. 79). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 79.
– Cf. fr. *électricité*, germ. *Electrizität* (DLR)*. [A.B.]

ELECTRIZĂRE s. f. ☒ (Art., în sintagma) **Electrizarea norilor** = proces prin care diferitele părți ale norilor se încarcă cu sarcini electrice pozitive sau negative (CIULACHE 2003, p. 79).
– Cf. engl. *cloud electrification*, fr. *électrisation d'un nuage* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). [A.B.]

ELECTROMETEÓR s. m. ☒ Manifestare vizibilă sau audibilă a electricității atmosferei, sub forma unor descărcări electrice discontinue (fulgerul, tunetul) sau relativ continue (focul Sfântului Elmo, aurora polară) (CIULACHE 2003, p. 79); meteor electric (v. meteor), meteor luminos (v. meteor). [1900] ENC. ROM. *Diferitele însușiri, fenomene și procese fizice din atmosferă poartă denumirea de elemente meteorologice... Se adaugă... fenomene produse... de prezența electricității atmosferice (electrometeorii), ca și unele caracteristici particulare ale elementelor meteorologice (cum ar fi vântul tare etc.)*. APOSTOL 2000, p. 76; *Electrometeorul este o manifestare vizibilă și/sau sonoră a electricității atmosferei; un asemenea fenomen meteorologic corespunde, atât descărcărilor electrice discontinue ca fulgerul și tunetul, cât și descărcărilor electrice lente, mai mult sau mai puțin continue, cum sunt Focul Sf. Elm și aurorele polare*. BOGDAN 2006, p. 234; *Meteorii se împart în următoarele mari grupe: hidrometeorii, litometeorii, fotometeorii și electrometeorii, la care se mai adaugă și alte categorii de fenomene de o importanță sau pondere mai mică*. MIHĂILĂ 2010, p. 254. Cf. ENC. ROM., ȚÎȘTEA 1965, p. 79, NDN, MDN², DEXI.

– Pl.: *electrometeorii*. – Pref. *electro-* + **meteor** (MDN²). Cf. fr. *électrométéore*, engl. *electrometeor* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). [A.B.]

ELEMÉNT s. n. ☒ (În sintagmele) **Element climatic** = stare sau proprietate a atmosferei

* **Electricitate atmosferică** – cf. fr. *électricité atmosphérique* (VILLENEUVE, p. 146, TLFi), engl. *atmospheric electricity* (VILLENEUVE, p. 146).

(temperatură, umezeală, precipitații etc.) ce caracterizează clima unei anumite regiuni (CIULACHE 2003, p. 80). **Element conservativ** = element meteorologic deosebit de constant (temperatură potențială, umezeală specifică etc.), care permite stabilirea caracteristicilor reale ale maselor de aer în mișcare (id. ib.). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 80. **Element meteorologic** (sau **climatologic**) = însușire (temperatură, umezeală, presiune etc.) sau fenomen (precipitații, vânt etc.) atmosferic cu rol esențial în caracterizarea stării vremii (CIULACHE 2003, p. 80). [1897] *Presiunea atmosferică, precum și celelalte elemente meteorologice, sunt observate în fiecare zi*. PONI, F. 186; *Presiunea atmosferică este unul dintre cele mai importante elemente meteorologice, de variația căruia se leagă dezvoltarea proceselor principale din atmosferă*. DONEAUD 1966, p. 16; *Temperatura aerului reprezintă unul dintre elementele climatologice de bază; valorile temperaturii aerului influențează un număr mare de procese fizice și biologice cum ar fi: distribuția presiunii atmosferice, formarea curenților de aer (vânturile), variația umezelii aerului etc.* BOGDAN 2006, p. 57. Cf. RESMERIȚĂ, D., LTR, ȚÎȘTEA 1965, p. 80.

– Cf. lat. *elementum*, fr. *élément*, it. *elemento*, germ. *Element* (DLR)*. [A.B.]

EL NIÑO s. m. ☞ Curent oceanic cald în largul coastelor vestice ale Americii de Sud, însoțit, adesea, de precipitații abundente (cf. CIULACHE 2003, p. 79). [2001] [El] N[iño] *degajă o energie uriașă (comparativă cu cea a 3.000 de centrale atomice), cu consecințe catastrofale pentru emisfera sudică și cu repercusiuni asupra climei întregului glob*. D. ENC. *Se are în vedere, de asemenea, și influența pe care o exercită fenomenele de tip El Niño și... Oscilația Sudică și Oscilația Nord-Atlantică sau Pacifică, ca și activitatea musonilor ecuatoriali și extratropicali*. BOGDAN 2006, p. 19. Cf. CIULACHE 2003, p. 79, MDN².

– Din sp. **El Niño** (MDN²)²³⁵. [A.B.]

EMERGENTĂ s. f. ☞ Formă de miraj optic care se manifestă prin reflectarea, pe bolta cerească, a imaginii obiectelor situate sub orizont (CIULACHE 2003, p. 80).

– Pl.: *emergențe*. – Cf. it. *emergenza*, fr. *émergence* (DLR). [A.B.]

ENERGIE s. f. ☞ (În sintagmele) **Energie de instabilitate** (sau **labilă** ori **de labilitate**) = energie potențială a atmosferei determinată de stratificarea verticală, adică de distribuția temperaturii în coloana de aer (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 80). [1949] *Energia de labilitate...* [reprezintă] *energia pe care unitatea de masă de aer trebuie să o mai primească din afară, pentru a trece din starea de labilitate latentă în starea*

* **Element climatic** – cf. fr. *élément climatique*, engl. *climatic element* (VILLENEUVE, p.147). **Element conservativ** – cf. fr. *élément conservatif*, engl. *conservative element* (TP). **Element meteorologic** – cf. fr. *élément météorologique* (VILLENEUVE, p.147, TLFi), engl. *meteorological element* (VILLENEUVE, p. 147).

²³⁵ Termenul spaniol *El Niño* („Copilul [Hristos]”) a fost utilizat inițial de pescarii din nordul statului Peru pentru a desemna un curent sudic anual de aer cald care se manifestă imediat după perioada Crăciunului (cf. VILLENEUVE, p. 148). Termenul a fost asociat ulterior cu încălzirea puternică (însoțită de ploi torențiale) a coastelor aparținând țărilor Peru și Chile (cf. L.A.).

de labilitate umedă. LTR I, 227; *Energia potențială rezultată din distribuția pe verticală a temperaturii se numește energie de instabilitate.* APOSTOL 2000, p. 35; [Aerul] *având o temperatură mai mare și o densitate mai mică, asupra sa acționează o forță egală cu greutatea gazului dislocat, a cărui energie se numește energie de instabilitate.* MĂHĂRA 2001, p. 135. Cf. LTR². **Energie de turbulență** = energie cinetică a componentei turbulente a vitezei de deplasare a aerului (cf. CIULACHE 2003, p. 81). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 80. **Energie eoliană** = energie mecanică a maselor de aer în mișcare, în atmosferă (DER). Cf. LTR, DER. **Energie potențială disponibilă** = mică parte a energiei potențiale totale a atmosferei, care poate fi convertită în energie cinetică numai în procesele adiabatică (cf. CIULACHE 2003, p. 81). **Energie radiantă** v. radiant. **Spectru de energie** v. spectru. **Transfer de energie** v. transfer.

– Cf. ngr. ενέργεια, lat. energia, fr. énergie, germ. Energie, it. energia (DLR)*. [A.B.]

EVAPORĂ vb. I. Refl. ☒ (Despre picături de apă, zăpadă, gheață) A se transforma, la contactul cu elementele calorice, în vapori atmosferici. [1900] BĂRCIANU. ^a*Aceste corole albe ar da aerului substanța lor care s-ar evapora spre a se depozita într-un nor.* CĂLINESCU, I. 281; *Precipitațiile calde se vor evapora în masa de aer rece, aerul se va satura, se vor produce condensări care vor genera ceață.* APOSTOL 2000, p. 56; *Dacă aerul conține picături de apă sau cristale de gheață, ele se vor evapora prin încălzire consumând o parte a căldurii rezultate din încălzirea adiabatică pentru vaporizare.* MĂHĂRA 2001, p. 135. Cf. BĂRCIANU, TDRG, CADE, LTR, DL, DER, DEI, DEXI, DLR, MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *evaporă*. – Din lat. **evaporare**, fr. **évaporer** (DLR). [C.F.]

EVAPORAȚIE s. f. ☒ Proces de trecere a vaporilor de apă în atmosferă, ca urmare a desprinderii celor mai mobile molecule de pe suprafețele de apă, zăpadă, gheață, sol umed, picături și cristale de gheață (ȚÎȘTEA 1965, p. 82). [1832] *Toate aceste sânt fenomene a evaporații[i] sau aburirii cii firești a apelor.* AR (1832), 292¹/19; ^a*Noi am presupus aerul liniștit și am văzut că singura putere a evaporațiunei produce adieri de vânt.* MARIN, F. 489; *Evaporația fizică, reală... are loc la suprafața liberă a solului și a apelor.* MĂHĂRA 2001, p. 144; *Umiditatea aerului micșorează evaporația sau o anulează.* MIHĂILĂ 2010, p. 130. Cf. RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., MDA, CIULACHE 2003, p. 83, DLR. ☒ (În sintagma) **Ceață de evaporație** v. ceață.

– Pl.: *evaporații*. – Și: (învechit) **evaporațiune**. – Din lat. **evaporatio**, -onis, fr. **évaporation** (DLR). [A.B.]

EVAPORAȚIUNE s. f. v. **evaporație**.

EXOSFERĂ s. f. ☒ Strat periferic al atmosferei (între 1000-1200 și 3000-20000 km) în care

* **Energie de turbulență** – cf. fr. *énergie de turbulence*, engl. *turbulence energy* (VILLENEUVE, p. 149). **Energie potențială disponibilă** – cf. fr. *énergie potentielle disponible*, engl. *available potential energy* (International Meteorological Vocabulary în TP).

gazele care compun aerul sunt disociate și rarefiate, particulele lor pierzându-se cu ușurință în spațiul interplanetar din cauza reducerii accentuate a forței gravitaționale (CIULACHE 2003, p. 84). [1957] *Exosfera e ultima zonă a atmosferei; ea se termină la înălțimi de aproximativ 2500 km. LTR². De la înălțimea de 1000 km începe exosfera.* CIOVICĂ 1970, p. 11; *Stratele atmosferei sunt: troposfera urmată de tropopauză, stratosfera urmată de stratopauză, mezosfera urmată de mezopauză, termosfera urmată de termopauză, apoi exosfera prin care se face contactul cu spațiul cosmic.* APOSTOL 2000, p. 12. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 83, M. D. ENC., NDN, DEX², MDA, DLR.

– Pl.: *exosfere*. – Din fr. **exosphère** (DLR). [A.B.]

F

FÁTA MORGÁNA²³⁶ loc., s. f. Miraj multiplu, care se produce prin micșorarea sau creșterea rapidă a densității aerului în funcție de înălțime (cf. CIULACHE 2003, p. 87). [1900] *După mit, fata morgana locuiește la strâmtoarea de mare de lângă Messina, în fundul mării, într-un palat de cristal, și când e apusul soarelui iese cu soațele sale și se arată într-o sută de forme. Fata morgana [este un] fenomen optic.* ENC. ROM. *Fata morgana (termen italian): miraj inferior, format din imagini multiple și variabile.* LTR III, 947; *Un alt tip de miraj alcătuit din imagini multiple este „Fata Morgana” prin care un peisaj plat se poate transforma în unul spectaculos.* MĂHĂRA 2001, p. 284; *Mirajul... fenomenul mai este cunoscut sub denumirea de „fata morgana”.* MIHĂILĂ 2010, p. 294. Cf. ENC. ROM., ȘĂINEANU, D. U., LTR, DL, DER, ȚÎȘTEA 1965, p. 85, MDA, DEXI.

– Din it. **fata** [„zână”] **Morgana** (MDA)^{237, 238}. [A.B.]

FÂȘÍC s. n.^{ID} **Θ** (Nord-estul Mold.) Țurțur (1) Cf. NALR – MB V ms. [1615] pc. 510.

– Cf. tc. fişek (DA). [E.T.]

FENOMÉN s. n. **Ξ** (În sintagma) *Fenomen atmosferic* = proces, transformare care are loc în atmosferă (cf. MDA). Fenomen atmosferic (cu excepția norilor) constând dintr-o precipitație, o suspensie, o depunere, o manifestare electrică, optică sau acustică. CIULACHE 2003, p. 140.

– Cf. fr. *phénomène atmosphérique* (TLFi). [A.B.]

FEREÁSTRĂ s. f. **Ξ** (În sintagma) *Fereastră atmosferică* (sau *a infraroșului*) = interval spectral în care atmosfera absoarbe cantități nesemnificative din radiația terestră de undă lungă (CIULACHE 2003, p. 88). *Cea mai slabă absorbție este în intervalul spectral... numit și „fereastra infraroșului” sau fereastra atmosferică, în care atmosfera nu absoarbe și prin care se pierde spre spațiul cosmic o mare parte din căldura emisă de Pământ.* MĂHĂRA 2001, 91.

– Cf. engl. *atmospheric window*, fr. *fenêtre atmosphérique* (VILLENEUVE, p. 164). [A.B.]

²³⁶ Încadrarea gramatical-lexicală a construcției este conform DOOM². În lucrările meteorologice sau lexicografice, fenomenul optic este redat când ca nume propriu, când cu valoare de substantiv comun, ortografierea lui variind în funcție de opțiunea unui autor sau a altuia. [C.F.]

²³⁷ Cf. și engl. *fata Morgana* (*International Meteorological Vocabulary* în TP) pentru împrumutul neadaptat din italiană, dar și variația termen adaptat/neadaptat: fr. *fata Morgana* (VILLENEUVE, p. 164), *fée Morgane*, sp. *fata Morgana*, *hada Morgana* (*International Meteorological Vocabulary* în TP).

²³⁸ Cităm completarea enciclopedică din MĂHĂRA 2001, p. 284: „Denumire italiană a zânei Morgan, sora vitregă a regelui Arthur, ce trăia într-un palat de cristal situat pe fundul mării și care, având puteri magice, putea construi castele în aer”.

FERECĂ vb. I. Intrans. ^{ID} ⚡ (Sudul Mold., Dobr., Munt., Olt.) A îngheța (ALR – MD IV h 506).

^aFăurar *ferecă și dăsferecă, adică îngheață și dăjgheață*. ib. pc. 785, cf. ib. pc. 698, 709, 720, 740, 755;

^aFăurar: *ferecă și desferecă, se moinează că vine 1 martie*. NALR – O II MN 272, [1546] pc. 961; cf. DGDS, NALR – MB V ms. [1546], pc. 617.

– Prez. ind. pers. 3: *ferecă*. – Cf. lat. fabricare (cf. DA). [E.T.]

FERFELEĂGĂ s. f. ^{ID} ⚡ (Sud-vestul Criș.) Lapoviță (1). ^aPloaie cu neauă, îi ferfeleagă. ALR SN III h 796 pc. 53²³⁹.

– Cf. rut. ferfelicja „zăpadă deasă” (CIORĂNESCU, D. ET. 3 327). [E.T.]

FIBRATUS (Fib) subst. ☿ Specie a genurilor de nori Cirrus și Cirrostratus, cu aspect de formațiuni separate sau de văluri subțiri, care sunt alcătuite din filamente rectilinii sau curbate (CIULACHE 2003, p. 88). *Fibratus* – nori formați din fibre, filamente mai mult sau mai puțin ordonate. MĂHĂRA 2001, p. 171; *Familia norilor superiori: genul Cirrostratus; specii: Fibratus*. MIHĂILĂ 2010, p. 166. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 85.

– Cf. fr., engl. fibratus²⁴⁰ (VILLENEUVE, p. 165). [A.B.]

FIERBINTEĂLĂ s. f. v. fierbințeală.

FIERBINȚEĂLĂ s. f. ⚡ Arșiță. [1682] Ședzu supt umbra unui copaci să să stâmpere de herbinteală. DOSOFTEI, V. S. octombrie 56^v/8; Și de ferbințala cel dogorea, n-au putut să se apropie. DRĂGHICI, R. 119/17; ^aFierbințeală mare, innădușă a ploaie. ALR SN V h 1502 pc. 414; cf. NALR – MB V ms. [1563], NALR – B III h 514 pc. 82, 88, 96^{ID}. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE, DA, SCRIBAN, D., DL, DM, CIORĂNESCU, D. ET. 3 355, DEX, D. ENC., MDA, NDU, DEXI.

– Pl.: *fierbințeli* și *fierbințele*. – Și: (Bucov., Mold.) **fierbinteălă**, **herbinteălă**, (nordul Ban.) **frebințeălă** (NALR – B III h 514 pc. 96) s. f. – **Fierbinte** + suf. -eală (DA). [E.T.]

FIR s. n. ^{ID} ⚡ (Mold., vestul Criș.; în sintagmele **fir de zăpadă** sau **fir de neauă**) Fulg (ALR SN III h 798 pc. 316, 531). *Fir de zăpadă*. SCRIBAN, D. 531.

– Pl.: *fire*. – Evoluție lexicală pe teren românesc (< lat. **filum**, DA). [E.T., C.F.]

FIRMAMENT s. n. Boltă cerească (v. boltă) (DA). [1680] ^aCeriul [firmamentul D] *spure*

²³⁹ În respectivul punct dialectal apare indicația „[B]”, care corespunde comentariului „așa spun bătrânii”. [F.O]

²⁴⁰ În română denumirile tipurilor de nori (ex.: *fibratus*, *floccus*, *fractus* etc.) sunt împrumuturi din latina savantă după model mai ales francez și englez (cf. MIHĂILĂ 2010, p. 161); meteorologul tinde să raporteze acești termeni utilizați în limbajul românesc de specialitate direct la latină (lat. *fibratus* „fibros, compus din fibre”, CIULACHE 2003, p. 88; lat. *floccus* „zdreanță”, id. ib.; lat. *frangere* „a sparge, a fractura, a deșira”, id. ib. p. 93).

slava zeului; făptura mărilor lui spuse vrătute. PSALT. SCH. 30; *Coloarea firmamentului.* I. NEGRUZZI, S. III, 332; *Firmamentul desfășoară peste noi O imensă zdreanță udă cu largi pete de noroi.* TOPÎRCEANU, P. O. 83. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., PROT. – POP., N. D., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL, DEX, D. Î. LAT.-ROM., D. ENC., MDA.

– Din fr. **firmament**, lat. **firmamentum** (MDA). [E.T.]

FIRN s. n. ☞ Formă intermediară între zăpada veche, care devine granulară și își mărește densitatea sub influența înghețurilor, dezghețurilor, sublimărilor și presiunii straturilor superioare, și gheață²⁴¹; neveu²⁴² (MDN²). [1960] *Suprafața ocupată de firn, concavă, de forma unei palete neregulate cu panta spre vale, formează câmpul sau bazinul firnului.* LTR². Cf. DER, ȚÎȘTEA 1965, p. 85, M. D. ENC., NDN, CIULACHE 2003, p. 88, DEXI.

– Din germ. **Firn** (MDN²). [A.B.]

FLĂCĂR s. n.^{ID} ☉ (Vestul Transilv.) Fulg. Cf. ALR SN III h 798 pc. 95.

– Cf. flacăără. [E.T., C.F.]

FLĂMĂ s. f. ☉ (Transilv.) Arșiță. [1906] *La noi nu s-a făcut nimic, de atâta flamă!* VICIU, GL. Cf. DA, MDA.

– Pl.: *flame*. – Din lat. **flamma** „flacăără” (DA), fr. **flamme** (MDA). [A.B.]

FLĂCĂRĂ vb. I. Intrans. ^{ID} ☉ (Ban.) A fulgera (2). Cf. NALR – B III h 525 pc. 83, 90, 93, 95.

– Prez. ind. pers. 3: *flăcărează*. – De la **flacăără**. Cf. înflacăra (cf. MDA). [E.T.]

FLĂCĂRÍ vb. IV. Intrans. ^{ID} ☉ (Vestul Transilv.) A fulgui. ^a*Flăcărește la nea.* ALR SN III h 799 pc. 95.

– Prez. ind. pers. 3: *flăcărește*. – De la **flacăără**. [E.T.]

²⁴¹ Dicționarele meteorologice și enciclopedice categorizează diferit *firnul*: *zăpadă veche... devenită granulară* (CIULACHE 2003, p. 88), *zăpadă persistentă* (DER), *gheață grăunțoasă* (ȚÎȘTEA 1965, p. 85), *gheață macrogranulară* (LTR²). Principalele surse străine la care ne raportăm definesc *firnul* drept „zăpadă veche”: fr. *névé* = *vieille neige* (VILLENEUVE, p. 271), engl. *firn* = *old snow* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). Deși la origine fr. *névé* și germ. *Firn* sunt termeni echivalenți, glaciologii britanici au tendința de a utiliza termenul din franceză cu un sens restrâns pentru o anumită suprafață de firn, cea din vârful unui ghețar.

²⁴² Atât dicționarele meteorologice, cât și cele lingvistice înregistrează și tratează diferit sinonimele *firn* și *neve(u)*. În timp ce dicționarele meteorologice (ȚÎȘTEA 1965, CIULACHE 2003) înregistrează exclusiv termenul *firn*, în MDA apare numai termenul *neveu*. Dicționarele lingvistice recente (diferite ediții DN, MDN, DEXI) glosează *firn* prin sinonimul *neve(u)*, înregistrând astfel concurența celor doi termeni echivalenți noțional. Pe de o parte, dicționarele de neologisme glosează *firn* prin *neveu*, și definesc termenul *neveu*, modul de tratare a celor două „neologisme” indicând statutul de prototip al lui *neveu*. Pe de altă parte, *firn* este explicat în DEXI printr-o definiție în două părți, cu sinonimul *neve*, în timp ce acesta din urmă (cu varianta *neveu*) este doar glosat prin sinonimul *firn* (DEXI, s. v.).

FLEĂSCOTIȚĂ s. f.^{ID} ☉ (Sudul Maram.) Lapoviță (1). Cf. ALR – M III h 666 pc. 235, 236.

– Cf. flească și lapoviță. [E.T., C.F.]

FLEĂȘCĂ s. f. ☉ (Olt.) Lapoviță (1) (DA). [1885] H IX 3. Cf. DGDS, NALR – O II h 314 pc. 908^{ID}. Cf. CADE, DA.

– Și: (nord-estul Olt.) **fleoască** (NALR – O II h 314 pc. 908), (Mold.) **fleoască** (CADE) s. f. – De la **fleașc** (DA). [E.T.]

FLÉCE s. f. ☉ (Nord-vestul Maram., nord-estul Criș.) Lapoviță (1) (DA). Cf. ALR SN III h 796 pc. 349, NALR – C IV ms. [1607] pc. 204, 206, 209^{ID}. Cf. LB^e, DA, D. ARH. REG., MDA.

– De la **flecí** „a muia; a fleșcăi” (DA). [E.T., C.F.]

FLÉCERE s. f.^{ID} ☉ (Nord-vestul Maram.) Lapoviță (1). *Flecere cu omăt*. Cf. ALR – M III h 666 pc. 224.

– Cf. flece. [E.T.]

FLECUÍ vb. IV. Intrans. ☉ (Vestul Maram., nordul Transilv.) A lapovița. Cf. ALR SN III h 796 pc. 219, ALR – M III h 666 pc. 221^{ID}. Cf. MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *flecuiește*. – Et. nec. (MDA). [E.T.]

FLEOĂȘCĂ s. f. v. **fleașcă**.

FLEOȘCOVIȚĂ s. f.^{ID} ☉ (Vestul Olt.) Lapoviță (1). ^a*Lapoviță sau fleoșcoviță, sloată*. NALR – O II h 314 pc. 961, cf. DGDS.

– De la **fleoască**. Cf. lapoviță. [E.T.]

FLEȘCĂIALĂ s. f. ☉ (Olt.) Lapoviță (1) (DA). Cf. H IX 3. Cf. DA, MDA.

– **Fleșcăi** + suf. *-eală* (DA). [E.T.]

FLÉȘTERIȚĂ s. f.^{ID} ☉ (Nord-vestul Maram.) Lapoviță (1). Cf. ALR – M III h 666 pc. 225, 231.

– Cf. fleșteri „pleoști”, lapoviță. [E.T., C.F.]

FLIZGĂU s. n.^{ID} ☉ (Vestul și nordul Mold.) Lapoviță (1). Cf. NALR – MB V ms. [1607] pc. 481, 484, 502.

– Et. nec. [E.T.]

FLIZGUÍ vb. IV.^{ID} ☉ (Vestul și nordul Mold.) A lapovița. Cf. NALR – MB V ms. [1607] pc. 463, 481, 484, 502.

– Și: (Vestul Bucov.) **vlezguí** (NALR – MB V ms. [1607] pc. 463) vb. IV. – **Flizgău** + suf. *-ui*. [E.T.]

FLOĂȘCĂ s. f. v. **fleașcă**.

FLOÁTEC s. m. v. **flotac**.

FLOC s. m., s. n.^{ID} **Θ** (Nordul Dobr., Olt., Criș.; mai ales cu determinările „de zăpadă”, „de omăt” sau „de neauă”) Fulg. [1907] CDDE. Cf. ALR SN III h 798 pc. 64, 272, 284, 310, 682, 836.

– Pl.: *floci* și *floace*. – Cf. lat. *floccus* (DA). [E.T., C.F.]

FLOCĂLĂU s. m.^{ID} **Θ** (Vestul Criș.) Fulg mare. Cf. ALR SN III h 798 pc. 316.

– Pl.: *flocălăi*. – **Floc** + suf. *-ălău*. [E.T.]

FLOCĂLÍ vb. IV. Intrans.^{ID} **Θ** (Vestul Criș.) A fulgui. *Flocălește neaua* ALR SN III h 799 pc. 316.

– Prez. ind. pers. 3: *flocălește*. – **Floc** + suf. *-ăli*. [E.T.]

FLOCCUS (Flo) subst. **Ξ** Specie a genurilor de nori Cirrus, Cirrocumulus, Altocumulus și Stratocumulus, cu aspectul unor formațiuni cumuliforme izolate, având partea inferioară zdrențuită, care generează, deseori, fenomenul Virga (CIULACHE 2003, p. 88). [1950] LTR II, 572. *Floccus (Fl)*: *Mase noroase ca niște mici nori Cumulus, fără bază comună, mai mult sau mai puțin sfâșiați*. ib. IV, 114; *Familia norilor mijlocii: Altocumulus; specii: Floccus*. MIHĂILĂ 2010, p. 166. Cf. LTR², ȚÎȘTEA 1965, p. 86.

– Cf. fr., engl. *floccus* (VILLENEUVE, p. 166). [A.B.]

FLOGOTÓI s. m. **Θ** (Mold.) Fulg mare de zăpadă (DA). [1908] *Flogotoiu... fulg de omăt mare*. PAMFILE, C. 44. Cf. CDDE, CIORĂNESCU, D. ET. 3 434, MDA.

– Pl.: *flogotoi*. – **Flotag** + suf. *-oi*²⁴³. [E.T.]

FLÓȘTÍNĂ s. f. v. **foloștină**.

FLOTÁC s. m., s. n. **Θ** 1. S. m. (Mai ales în sintagmele *flotac de zăpadă* sau *de omăt*) Fulg (mare) de zăpadă (cf. DA). [1901] JAHRESBER. VII, 83. *Floateci de omăt*. ALR SN III h 798 pc. 349; cf. ib. pc. 2, 157, 172, 848^{ID}. Cf. CDDE, CADE, DA, CIORĂNESCU, D. ET. 3 434, MDA.

2. S. n. (La pl.; în forma *flotace*) Ninsoare mare care cade pe timp moinos (cf. MDA). Cf. COSTINESCU.

– Pl.: *flotaci* s. m. și *flotace* s. n. – Și: (vestul Maram.) **floátec** s. m., **flotág** (LM, MDA), **flotóg** (CIORĂNESCU, D. ET. 3 434), (Olt.) **flotóc** (CDDE, CIORĂNESCU, D. ET. 3 434, MDA) s. n. – De la ***flocac**

²⁴³ În DA se face precizarea: **flotăgoi*, prin asimilare **flotogoi*, cu metateză *flogotoi*.

(floc + suf. -ac) (DA). [E.T.]

FLOTĂG s. n. v. **flotac**.

FLOTICÍ vb. IV. Intrans. ^{ID} ⚡ (Vestul Maram.) A fulgii (ALR SN III h 799 pc. 349). *Floticește de omăt*. ib.

– Prez. ind. pers. 3: *floticește*. – De la **flotac**. [E.T.]

FLOTÓC s. n. v. **flotac**.

FLOTÓG s. n. v. **flotac**.

FLÚȘTIUR s. m. v. **flușture**.

FLÚȘTUR s. m. v. **flușture**.

FLUȘTURĂ vb. I. Intrans. ^{ID} ⚡ (Estul și nord-vestul Ban.) A fulgii. *Fluștură neaua*. ALR SN III h 799 pc. 27, 47.

– Prez. ind. pers. 3: *fluștură*. – De la **flușture**. [E.T.]

FLÚȘTURE s. m. ^{ID} ⚡ (Sud-vestul Transilv., Ban.) Fulg. Cf. ALR SN III h 798 pc. 47, 105, 130.

– Pl.: *flușturi*. – Și: **flúștur**, **flúștiur** (ALR SN III h 798 pc. 47, 105, 130) s. m. – Cf. *fluture*. [E.T.]

FLÚTUR s. m. v. **fluture**.

FLUTURĂ vb. I. Intrans. ^{ID} ⚡ (Nordul Maram. și vestul Transilv.) A fulgii. *Fluturează de omăt*. ALR SN III h 799 pc. 260. *Cât de tare flutureă afară*. ib. pc. 362.

– Și: **fluturí** vb. IV. – Prez. ind. pers. 3: *fluturează* și *fluturește*. – De la **fluture**. [E.T.]

FLÚTURE s. m. ^{ID} ⚡ (Maram., Transilv., Ban., Criș.; și în sintagmele **fluture de zăpadă** sau **fluture de omăt** ori **fluture de nea**) Fulg (MDA). [1825] *Fluture de neauă*. LB. Cf. ALR SN III h 798. Cf. CADE, MDA, DEXI.

– Pl.: *fluturi*. Și: (Transilv., Criș.) **flútur** (ALR SN III h 798 pc. 172, 228, 235, 325, 334) s. m. – Evoluție lexicală pe teren românesc (< lat. ***flutulus**, MDA). [E.T., C.F.]

FLUTURÍ vb. IV. ^{ID} v. **flutura**.

FLUX s. n. ☒ Curent atmosferic. *Atracția exercitată de Soare și Lună determină în masa atmosferei mișcări de flux și reflux (maree atmosferică) schimbând periodic dimensiunile acesteia*. MĂHĂRA 2001, p. 30. Cf. DL. ☒ (În sintagmele) **Flux de inerție** = curent de aer care se scurge, în absența frecării, pe o suprafață geopotențială al cărei gradient baric este nul, dând naștere unei mișcări

atmosferice sub forma unui cerc de inerție (cf. CIULACHE 2003, p. 89). **Flux luminos** (sau **de lumină**, CIULACHE 2003, p. 89) = mănunchi de raze vizibile care produc o senzație luminoasă (id. ib.). [1950] *Fluxul luminos, ca sumă a fracțiunilor de curent de energie radiată percepute ca lumină, reprezintă curentul de energie radiată, evaluat după senzația de lumină pe care o produce*. LTR II, 583. *Fenomenele cauzate de difuzia selectivă și a dispersiei fluxului luminos dau cerului și astrelor, aparent, diferite culori*. MĂHĂRA 2001, p. 280. Cf. DL, DN, DER, NDN, MDA, MDN², DEXI. **Flux meridional** = curent de aer orientat în sensul meridianelor (CIULACHE 2003, p. 89). **Flux radial** = componentă a vitezei vântului, orientată spre centrul unui sistem atmosferic (id. ib.). **Flux radiativ** (sau **de radiație**) = energie care se propagă sub forma undelor radiative (id. ib.). *Influența directă, sesizabilă senzorial, a presiunii atmosferice asupra climatului este scăzută, dar prin rarefierea masei atmosferice se produce o creștere a fluxului radiativ*. APOSTOL 2000, p. 87; *În perimetrul său este inclus complexul de instrumente actinometrice (pentru măsurarea intensității fluxurilor radiative)*. BOGDAN 2006, p. 22. **Flux turbulent** = viteză de transmitere a proprietăților aerului (masă, căldură, mișcare etc.) prin intermediul turbioanelor de turbulență, în timpul scurgerii sale turbulente (Cf. CIULACHE 2003, p. 89). **Flux turbulent de căldură** v. căldură. **Fluxul radiației solare directe** = flux de radiație care ajunge nemodificată pe suprafața pământului. *Fluxul radiației solare directe, ce cade pe o suprafață orizontală, reprezintă insolația*. APOSTOL 2000, p. 19; *Temperatura aerului nu este o mărime constantă, ci variază atât în timp, cât și în spațiu, ea fiind o consecință indirectă a fluxului radiației solare pe suprafața Pământului*. MĂHĂRA 2001, p. 122. **Stratul fluxului constant** v. strat.

– Pl.: *fluxuri*. – Din lat. **fluxus** (DA)*. [A.B.]

FOC¹ s. n. ^{ID} ☉ (Vestul și nord-vestul Ban.; și în sintagmele **foc mare** sau **de căldură**) Arșiță. Cf. NALR – B III h 514.

– Evoluție lexicală pe teren românesc (< lat. **focus**, DA). [E.T., C.F.]

FOC² s. n. ☿ (Art., în sintagma) **Focul Sfântului Elm** (sau **Elmo**)²⁴⁴ = descărcare electrică luminoasă în atmosferă, mai mult sau mai puțin continuă, de o intensitate slabă sau moderată, care emană fie din obiecte ascuțite situate la suprafața globului (paratrăsnete, anemometre, catarge de nave etc.), fie din aeronave în zbor (extremități ale aripilor, elice etc.) (ȚÎȘTEA 1965, p. 86-87). [1900] *Focul Sf. Elmo* [reprezintă] *mici flăcări luminoase ce se produc pe corpurile ascuțite prin acțiunea norilor încărcăți cu*

* **Flux de inerție** – cf. engl. *inertial flow*, fr. *flux inertial* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). **Flux de lumină** (sau **luminos**) – cf. fr. *flux lumineux*, *flux de lumière* (VILLENEUVE, p. 167, TLFi), engl. *luminous flux* (VILLENEUVE, p. 167). **Flux meridional** – cf. fr. *courant méridien*, engl. *meridional flow* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). **Flux radiativ** – cf. engl. *radiant flux*, fr. *flux énergétique* (VILLENEUVE, p. 167). **Flux turbulent** – cf. fr. *flux turbulent* (id. ib., TLFi), engl. *turbulent flux* (VILLENEUVE, p. 167).

²⁴⁴ Fenomenul este numit de antici *Castor și Pollux*, în timp ce marinarii moderni îl numesc *focurile Sf. Elmo*, *focurile Sf. Nicolae* (cf. ENC. ROM.).

electricitate în timpul furtunelor. ENC. ROM. *Descărcările în efluvii sau focul Sfântului Elm sunt descărcări electrice luminoase lente, de durată, care apar pe obiecte înalte.* MĂHĂRA 2001, p. 296; *Electrometeorul este o manifestare vizibilă și/sau sonoră a electricității atmosferei; un asemenea fenomen meteorologic corespunde atât descărcărilor electrice discontinue ca fulgerul și tunetul, cât și descărcărilor electrice lente, mai mult sau mai puțin continue, cum sunt Focul Sfântului Elm și aurorele polare.* BOGDAN 2006, p. 234. Cf. CIULACHE 2003, p. 90, MIHĂILĂ 2010, p. 300.

– Cf. fr. Feu Saint-Elme (VILLENEUVE, p. 165; TLFi), engl. Saint Elmo's fire (VILLENEUVE, p. 165). [A.B.]

FOCĂRIE s. f. ☉ (Ban.) Arșiță. [1907] CDDE. Cf. ALR SN v h 1502 pc. 27, NALR – B III h 514^{1D}. Cf. CADE, DA, MDA, NDU.

– **Foc** + suf. -ărie (DA). [E.T.]

FOEHN²⁴⁵ s. n. ☹ Vânt cald și uscat, întâlnit în regiunile muntoase, pe pantele adăpostite, produs după ce aerul în ascendență pe pantele expuse, micșorându-și umezeala prin precipitare, coboară pe pantele opuse, și în descendență, se încălzește adiabatic, iar umezeala relativă scade uneori până la câteva procente (ȚÎȘTEA 1965, p. 87). [1950] LTR II, 617. *Föhnul e generat de un curent de aer ascendent, umed și rece care urcă pe panta unui munte.* ib. VII, 370; *Foehnul este un vânt catabatic cald și uscat. Se produce atunci când o masă de aer umed traversează un lanț montan, iar în timpul ascensiunii se produc precipitații.* APOSTOL 2000, p. 48; *Foehnul este un vânt local cald, descendent, ce se formează în regiunea montană.* MĂHĂRA 2001, p. 217. Cf. DER, M. D. ENC., MDA, CIULACHE 2003, p. 90, MDN², DEXI, RUNCANU 2014, p. 410. ☹ (În sintagmele) **Foehn al atmosferei libere** (sau **în atmosfera liberă**) = aer cald și uscat de altitudine, datorat subsidenței din atmosfera liberă (CIULACHE 2003, p. 91). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 87. **Gol de foehn** = întrerupere, în timpul perioadei de formare a foehnului, a aliniamentului de nori dezvoltăți la înălțimi mai mari decât crestele munților, din cauza evaporării produselor de condensare pe panta adăpostită de vânt (unde aerul, în coborâre, se încălzește adiabatic), determinând distrugerea lor temporară și refacerea parțială sau totală la oarecare distanță în aval (CIULACHE 2003, p. 102). **Nor de foehn** v. nor. **Undă de foehn** v. undă. **Zid de foehn** v. zid.

– Pl.: *foehnuri*. – Și: **föhn** s. n. – Din fr. **foehn**, germ. **Föhn** (MDA)*. [A.B.]

FÖHN s. n. v. **foehn**.

FOLOȘTÎNĂ s. f. ☉ 1. (Și în sintagma **foloștină de zăpadă**) Fulg (mare) de zăpadă (cf. DA).

²⁴⁵ În dicționarele generale (lingvistice) apare varianta *foehn*, în grafie franceză, formă pentru care s-a optat ca intrare DFA, în timp ce varianta *föhn*, în grafie germană, este curentă în dicționarele de specialitate.

* **Foehnul atmosferei libere** – cf. fr. *foehn dans l'atmosphère libre*, engl. *free air foehn* (VILLENEUVE, p. 167). **Gol de foehn** – cf. fr. *brèche de foehn*, engl. *foehn break* (id. ib. p. 62).

^a*Floștine de zăpadă*. ALR SN III h 798 pc. 705; ^a*Ce floștini mari ninge!* ib. h 799 pc. 705^{1D}. Cf. TDRG, CADE, CIORĂNESCU, D. ET. 3 428, MDA, NDU, DEXI.

2. Ninsoare cu fulgi mari (cf. MDA). [1885] ^a*Viscolul giuruia des floștină înflorită, ca niște rotocoale de hârtie albă*. DELAVRANCEA, S. 181; *Când ninge uneori fulgi mari de zăpadă se zice cu mirare: Dar ce floștină!* ap. DA. Cf. DL, DM, DEX, NDU, DEXI.

– Pl.: *floștine, floștini*. – Și: (estul Munt.) **flóștină** (pl. *floștine*) s. f. – Et. nec. (DA, TDRG, MDA)²⁴⁶. [E.T.]

FORFECĂRE s. f. **Ξ** (În sintagmele) *Forfecare anticiclonică* = schimbare bruscă a componentei orizontale a vântului, care se produce în emisfera nordică, dacă viteza vântului descrește de la stânga la dreapta în direcția de scurgere a aerului, iar în emisfera sudică de la dreapta la stânga (CIULACHE 2003, p. 91). *Forfecarea vântului* = modificare permanentă a vectorului de vânt sau a uneia din componentele sale spre o anumită direcție (id. ib.). *Forfecarea verticală a vântului* = forfecare a vântului în plan vertical (id. ib.). *Forfecare ciclonică* = instabilitate dinamică a unui ciclon manifestată prin schimbarea bruscă a componentelor orizontale și verticale ale vântului (id. ib.). *Forfecarea orizontală a vântului* = forfecare a vântului în plan orizontal (id. ib.). *Forța turbulentă de forfecare* v. forță. *Instabilitate de forfecare* v. instabilitate. *Tensiune de forfecare* v. tensiune. *Undă de forfecare* v. undă.

– Pl.: *forfecări*. – Cf. *forfeca* (MDA)*. [A.B.]

FORTÚNĂ s. f. v. **furtună**.

FÓRȚĂ s. f. **Ξ** (Art., în sintagmele) *Forța gradientului baric orizontal* = forță generată de diferența de presiune dintre două puncte oarecare, adică gradientul baric orizontal, raportat la unitatea de masă (CIULACHE 2003, p. 93). *Forța Coriolis și forța gradientului baric orizontal ajung să se echilibreze, iar vântul va avea direcția paralelă cu izobarele*. APOSTOL 2000, p. 43; *Asupra aerului care se mișcă în direcție orizontală, acționează mai multe forțe...: forța gradientului baric orizontală, forța lui Coriolis, forța de frecare și forța centrifugă*. MĂHĂRA 2001, p. 202. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 89. *Forța Reynolds* (sau *turbulentă de forfecare*) = forță ce apasă pe unitatea de suprafață a unui fluid în mișcare turbulentă, valoarea sa fiind stabilită, într-un plan dat, de media temporală a densității fluidului dintr-un anumit punct înmulțită cu produsul celor două componente ale vitezei turbulente (CIULACHE 2003, p. 93). *Forța* (sau *tăria vântului*) v. vânt.

– Cf. fr. *force* (DA)*. [A.B.]

²⁴⁶ În DA se propune ca soluție etimologică o înrudire cu lexemul *hoștină*.

* *Forfecare anticiclonică* – cf. engl. *anticyclonic shear*, fr. *cisaillement anticyclonique* (VILLENEUVE, p. 88). *Forfecare ciclonică* – cf. engl. *cyclonic shear*, fr. *cisaillement cyclonic* (id. ib.). *Forfecarea orizontală a vântului* – cf. engl. *horizontal wind shear*, fr. *cisaillement horizontal du vent* (id. ib. p. 89). *Forfecarea verticală a vântului* – cf. engl. *vertical wind shear*, fr. *cisaillement vertical du vent* (id. ib.). *Forfecarea vântului* – cf. engl. *wind shear*, fr. *cisaillement de vent* (id. ib.).

FOTOMETEÓR s. m. ☒ Fenomen optic care se produce în atmosferă prin reflexia, refracția, difuzia și interferența luminii solare sau lunare (principalele fenomene de acest tip fiind haloul, coroana, curcubeul, gloria, inelul Bishop, mirajul etc.) (CIULACHE 2003, p. 93); meteor optic (v. meteor). *Diferitele însușiri, fenomene și procese fizice din atmosferă poartă denumirea de elemente meteorologice... [cărora li] se adaugă... fenomene produse de trecerea luminii prin atmosferă (fotometeorii).* APOSTOL 2000, p. 76; *Fotometeorii sunt fenomene optice... și pot fi observați în atmosferă sub formă de inele, pete luminoase.* BOGDAN 2006, p. 231; *Meteorii se împart în următoarele mari grupe: hidrometeorii, litometeorii, fotometeorii și electrometeorii, la care se mai adaugă și alte categorii de fenomene de o importanță sau pondere mai mică.* MIHĂILĂ 2010, p. 254. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 89, NDN, DEX², MDA, MDN², DEXI.

– Pl.: fotometeorii. – Pref. foto- + **meteor**. Cf. engl. photometeor (MDA). [A.B.]

FRACTUS (Fra) subst. ☒ Specie a genurilor de nori Stratus și Cumulus sub forma unor petice neregulate, vizibil destrămate (CIULACHE 2003, p. 93). *În partea inferioară a undelor, paralel cu creasta muntelui se formează rotorii, care se fac vizibili prin prezența norilor cumuliformi, staționari, animați de o mișcare rapidă de rotație. Sunt nori Cumulus fractus.* DONEAUD 1966, p. 352; *Fractus (a sparge, a rupe, a deșira, a face bucăți) nori cu aspect de petice neregulate.* MĂHĂRA 2001, p. 171; *Familia norilor de dezvoltare verticală: Cumulus; specii: fractus.* MIHĂILĂ 2010, p. 166. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 89, CIULACHE 2003, p. 93.

– Cf. fr., engl. fractus (VILLENEUVE, p. 172). [A.B.]

FREBINȚEĂLĂ s. f. v. **fierbințeață**.

FRIG s. n. ☐☒ (În opoziție cu căldură) Temperatură scăzută a aerului, a mediului ambient care dă senzația de rece (mai rece decât răcoare, mai puțin rece decât ger) (cf. MDA). [1559-1560] ^a*E frigu, nu puțin.* COD. BRATUL, 249/14. *Aprinseră foc și fâgăduiră toți noi, derep ce era ploae și frigu.* COD. VOR.² 324; ^a*Vântul accelerează evaporațiunea și produce mai mult frig.* MARIN, F. 495; *Eu am putere ca să dau un frig și o geruală peste tine.* ISPIRESCU, L. 130; cf. ALR SN V h 1385, 1386, NALR – O II MN 276, [1611] pc. 971, 982^{ID}. Cf. ANON. CAR.², DRLU, LM, TDRG, CADE, DA, SCRIBAN, D., DL, CIORĂNESCU, D. ET., LTR². ☐☒ (În sintagma) **Val de frig** = răcire a aerului sau invazie de aer foarte rece, în regiunile temperate, care se extinde asupra unui teritoriu vast (ȚÎȘTEA 1965, p. 194). *Valul de frig care s-a abătut... asupra Suediei este pe cale să bată toate acordurile stabilite în ultimii 10 ani.* RL 1982, nr. 11565, 6/7; *Un val de frig, însoțit de ninsori puternice, afectează Marea Britanie.* ib. 1982, nr. 11569, 6/4. Cf. CIULACHE 2003, p. 250, D. ENC., DLR, MDA.

* **Forța Reynolds** – cf. fr. tension de Reynolds, engl. Reynolds stress (VILLENEUVE, p. 375).

– Lat. **frigus** (DA)*. [E.T., C.F., C.C.]

FRIPTOĂRE s. f. ☉ Arșiță. [1746] *La arșiță se zice friptoare.* ap. HEM 16; *Azi a fost mare friptoare: zi foarte fierbinte.* REV. CRIT. III, 154; cf. DGDS, NALR – O II h 310 pc. 936, 940, NALR – B III h 514 pc. 9, 72^{ID}. Cf. CDDE, CADE, DA, CIORĂNESCU, D. ET. 3 487, MDA.

– **Fript** + suf. -oare (DA). [E.T.]

FRIȘCĂÍ vb. IV. Intrans. ^{ID} ☉ (Estul Ban.) A fulgui. Cf. NALR – B III h 529 pc. 81, ib. h 530 pc. 81²⁴⁷.

– Prez. ind. pers. 3: *frîșcăie*. – Și: **brișcăí** (NALR – B III h 529 pc. 81) vb. IV. – Et. nec. [E.T.]

FRIȘCĂIALĂ s. f. ^{ID} ☉ (Estul Ban.) Lapoviță (1). Cf. NALR – B III h 529 pc. 81.

– **Frișcăi** + suf. -ială. [E.T.]

FRONT s. n. ☿ (Și în sintagma **front atmosferic**) Zonă de separație între două sau mai multe mase de aer cu însușiri fizice diferite în care gradientii principalelor elemente meteorologice au valori deosebit de mari (CIULACHE 2003, p. 95). [1950] LTR II, 740. *Suprafețele frontale intersectează suprafața Pământului după linii care se numesc fronturi.* ib.; *Deoarece înălțimea coloanei de aer rece crește spre interiorul masei reci și aerul rece este mai greu (mai dens) decât aerul cald, presiunea atmosferică crește de la front spre masa rece.* DONEAUD 1966, p. 107; *Fronturile atmosferice sunt sediul unor intense mișcări ascendente, care duc la formarea norilor și precipitațiilor.* CIOVICĂ 1970, p. 42; *Meteorologia sinoptică (știința vremii), studiază macroprocese atmosferice (geneza și evoluția ciclonilor și anticiclonilor, a maselor de aer și a fronturilor), în scopul prognozei vremii.* APOSTOL 2000, p. 6; *Zona de tranziție dintre două mase de aer se realizează de-a lungul suprafețelor frontale (numite fronturi atmosferice).* id. ib. p. 65. Cf. DER, ȚÎȘTEA 1965, p. 89, DEX², MDA, MDN², DEXI. ☿ (În sintagmele) **Front activ** = (porțiune de) front care este însoțit de un sistem noros dezvoltat și de precipitații mai abundente (ȚÎȘTEA 1965, p. 90). Cf. CIULACHE 2003, p. 96. **Front antarctic** = suprafață de discontinuitate ondulată, de mare întindere, care separă o masă de aer antarctic de o masă de aer din zona temperată a emisferei sudice (ȚÎȘTEA 1965, p. 90). *Aerul polar (P) este aerul zonelor temperate. Poartă această denumire întrucât provine majoritar din aer adus din zonele polare prin intermediul ciclonilor și mai ales de anticiclonii de invazie de pe fronturile arctic și antarctic, dar uneori și din transformarea aerului tropical.* APOSTOL 2000, p. 63. Cf. DER, M. D. ENC. **Front alizeic** (sau **de alizee**) = front care se formează în sezonul cald, între aerul mai rece adus de alizee de pe suprafețele oceanice și cel cald de pe continente (CIULACHE 2003, p. 96). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 90. **Front anabatic** = front deasupra căruia aerul cald are

* **Val de frig** – cf. fr. *vague de froid* (VILLENEUVE, p. 393). [C.C.]

²⁴⁷ Titlurile hărților sunt „lapoviță” și „măzărîche”. [F.O.]

mișcare ascendentă (CIULACHE 2003, p. 96); anafront. **Front aparent** (sau *fictiv*) = pseudo-front (1). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 90. **Front arctic** = suprafață de discontinuitate ondulată de mare întindere, care separă o masă de aer arctic de o masă de aer din zona temperată a emisferei nordice (ȚÎȘTEA 1965, p. 90). [1952] [Frontul] *din emisfera boreală se numește front arctic*. LTR IV, 457; *Frontul ce separă mase de aer arctic de cel polar se va numi front arctic*. DONEAUD 1966, p. 119. Cf. DER, M. D. ENC. **Front cold** = suprafață de discontinuitate ce separă o masă de aer cald de una rece, masa caldă alunecând deasupra celei de aer rece (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 90). [1950] LTR II, 740. *Când deplasarea se face sub impulsul aerului cald, frontul se numește front cold*. ib. IV, 457; *Atunci când frontul se mișcă, astfel încât aerul cald înaintează luând locul celui rece, care se retrage, el poartă denumirea de front cold*. DONEAUD 1966, p. 119; *Din norii caracteristici fronturilor calde cad precipitații înaintea liniei frontului*. MĂHĂRA 2001, p. 181; *În cazul frontului cald, alunecarea ascendentă lentă a aerului cald dă naștere unui sistem noros de mare întindere format din genurile Cirrus, Cirrostratus, Altostratus și Nimbostratus*. CIULACHE 2002, p. 193. Cf. LTR, DER, M. D. ENC., CIULACHE 2003, p. 95. **Front catabatic** = front deasupra căruia aerul se deplasează descendent; catafront (CIULACHE 2003, p. 96). **Front climatologic** = front atmosferic cu poziție geografică specifică într-o anumită regiune a planetei (CIULACHE 2003, p. 96). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 90. **Front de furtună** = masă de aer rece care, împinsă de o furtună, provoacă deplasarea aerului mai cald din fața ei și formarea de curenți ascendenți (LTR II, 740). [1950] *Pe când la o pantă curenții ascendenți se formează prin devierea în sus a vântului, în cazul frontului de furtună, curenții ascendenți se formează prin deplasarea obstacolului*. ib. Cf. NDN, MDA, DEXI. **Front de trenă** = front rece cu mare extindere latitudinală, de-a lungul căruia se formează o familie de cicloni (CIULACHE 2003, p. 96). **Front intertropical** (sau *ecuatorial* ori *tropical*) = front cvasipermanent²⁴⁸ care separă alizeele celor două emisfere, marcând, totodată, limita extremă a musonilor tropicali (id. ib.); zona de convergență intertropicală (v. zonă). [1952] *Intersecțiunea cu solul a suprafeței de discontinuitate care separă aerul tropical de aerul temperat se numește front tropical*. LTR IV, 457. *Pe linia celor mai ridicate temperaturi, vara între ecuator și Tropicul Racului și iarna între ecuator și Tropicul Capricornului, se află frontul tropical care pendulează între cele două tropice*. APOSTOL 2000, p. 65; *În emisfera nordică distingem: ... frontul tropical (intertropical) între aerul tropical și cel ecuatorial*. MĂHĂRA 2001, p. 233. Cf. DER, ȚÎȘTEA 1965, p. 90, 92, M. D. ENC., CIULACHE 2003, p. 262. **Front mascat** = front atmosferic real care nu se individualizează cu claritate pe harta sinoptică din cauza influenței unor factori climatogeni locali (id. ib. p. 96). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 91. **Front mediteraneean** = front atmosferic care se formează în zona de joasă presiune atmosferică dezvoltată deasupra Mării Mediterane, în timpul iernii, separând aerul rece de deasupra Europei Centrale, de cel cald, provenind din Sahara (CIULACHE 2003, p. 96). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 91. **Front oclus** (sau *complex* ori *de ocluziune*) = contopire a două fronturi prin unirea unui front rece cu unul cald sau cu unul cvasistaționar (CIULACHE 2003, p. 96). [1950] LTR II, 740. *Linia punctată din*

²⁴⁸ CIULACHE 2003 introduce inconsecvent aceeași sintagmă cu două forme: *front quasi-permanent*, respectiv *front cvasipermanent*, în două articole diferite (s. v. *front intertropical*, p. 96; *front polar*, p. 97).

interiorul depresiunii reprezintă frontul oclus, și e dată de intersecțiunea cu solul a suprafeței de discontinuitate care s-a format între aerul rece de V și cele rece de E. ib. IV, 458; *Fronturile... de ocluziune se formează la joncțiunea fronturilor calde și reci și... au o structură mai complexă.* DONEAUD 1966, p. 119; *Din acest punct de vedere se deosebesc fronturi calde și fronturi reci, iar în cazul mixării celor două tipuri de fronturi, fronturile ocluse.* APOSTOL 2000, p. 66. Cf. LTR, ȚÎȘTEA 1965, p. 91. **Front polar** = front cvasipermanent de mare extindere, care se formează la latitudini medii, în zona de separație dintre aerul polar și cel tropical (id. ib. p. 97). V. vortex polar (v. vortex). [1952] *Intersecțiunea cu solul a suprafeței de discontinuitate dintre aerul polar și cel temperat, se numește front polar.* LTR IV, 457; *Între aerul tropical și cel polar se află frontul polar ce prezintă curburi spre tropice, numite fronturile alizeelor.* APOSTOL 2000, p. 65; *În emisfera nordică, frontul polar... se fragmentează în frontul polar atlantic, asiatic, nord-american, pacific și mediteranean.* MĂHĂRA 2001, p. 233. Cf. DER. **Front secundar** = front care separă mase de aer cu aceeași origine, dar având însușiri fizice diferite, din cauza interacțiunii mai mult sau mai puțin îndelungate cu suprafața activă peste care s-a deplasat (CIULACHE 2003, p. 95). *Fronturile secundare, care au un caracter mai puțin permanent și o extensie mai mică decât cele principale, apar de obicei în interiorul aerului polar (temperat).* DONEAUD 1966, p. 119; *Fronturile secundare se formează în aceeași masă geografică de aer, în care se formează cel mai ades mari contraste termice între aerul maritim sau polar, sau între sectoare calde și reci din interiorul ciclonilor.* APOSTOL 2000, p. 66. **Front staționar** (sau **cvasistaționar**) = front atmosferic cu viteză mică de deplasare (CIULACHE 2003, p. 97, cf. id. ib. 95). [În] cazul frontului staționar..., în absența frecării, curenții de aer se mișcă paralel cu suprafața de separație. DONEAUD 1966, p. 110; *Pe talvegurile depresionare se pot instala fronturi cvasistaționare, care pendulează timp îndelugat față de o poziție fixă.* APOSTOL 2000, p. 67; *Frontul staționar sau cvasistaționar... separă două mase de aer cu proprietăți diferite care alunecă concomitent de o parte și de alta a frontului în direcții contrare, fără să deplaseze linia frontului.* MĂHĂRA 2001, p. 239. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 90, 92. **Front superior** (sau **la înălțime**) = front care se formează în altitudine, fără a atinge suprafața terestră (CIULACHE 2003, p. 97). [1952] *Ele [fronturile] intersectează și suprafețele „paralele” cu cea a Pământului (fronturi în înălțime).* LTR IV, 457; *Fronturile superioare... sunt bine exprimate în straturile mijlocii și superioare ale troposferei.* DONEAUD 1966, p. 119. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 91. **Frontul brizei de mare** = suprafață frontală care se formează între stratul de aer cald de deasupra uscatului și cel relativ mai rece și puțin profund de deasupra unei suprafețe acvatice, sub efectul brizei de mare (CIULACHE 2003, p. 97). **Fronturi la sol** (sau **de sol** ori **de la sol**) = fronturi (puțin înalte) care se pot transforma unele în altele (CIULACHE 2003, p. 95). *Fronturile zise de la sol se pot observa numai în cele mai de jos straturi ale atmosferei.* DONEAUD 1966, p. 119. **Fronturi principale** = fronturi care separă mase de aer cu origini geografice diferite și poartă numele uneia dintre masele separate, ca de exemplu frontul arctic sau antarctic, frontul temperat și frontul ecuatorial (CIULACHE 2003, p. 95). *Fronturile principale separă de obicei principalele mase de aer din troposferă, având un caracter aproape permanent.* DONEAUD 1966, p. 119; *În zonele fronturilor atmosferice principale, valorile nebulozității sunt ridicate.* APOSTOL 2000, p. 107. **Fronturi reci** = fronturi care se deplasează spre masa de aer cald, deasupra părții lor posterioare putând exista atât mișcări ascendente ale aerului cald, frontul rece de ordinul I, cât și mișcări descendente, frontul rece de

ordinul II (CIULACHE 2003, p. 95). [1950] LTR II, 740. Când aerul rece pătrunde ca o pană sub cel cald, frontul se numește front rece. ib. IV, 457; În cazul când masa rece este cea care avansează luând locul aerului cald pe care îl evacuează, frontul poartă denumirea de front rece. CIOVICĂ 1970, p. 42; Norii caracteristici frontului rece dau precipitații ce cad pe o zonă îngustă. MĂHĂRA 2001, p. 181. Cf. LTR, DER, M. D. ENC. **Fronturi simple** = fronturi care separă două mase de aer (CIULACHE 2003, p. 95). **Fronturi troposferice** = fronturi cu mare întindere verticală (id. ib.). În funcție de întinderea lor pe verticală, fronturile se împart în: fronturi troposferice, fronturi de sol și fronturi superioare. DONEAUD 1966, p. 119. **Intensificare a frontului** v. intensificare. **Norii frontului cald** v. nor. **Norii frontului rece** v. nor.

– Pl.: fronturi. – Din fr. **front** (DA)*. [A.B.]

FRONTĂL, -Ă adj. ☞ Referitor la frontul atmosferic. Cf. NDN, MDA. ☞ (În sintagmele) **Anticlon frontal** v. anticlon. **Ceață frontală** v. ceață. **Convecție frontală** v. convecție. **Furtună frontală** v. furtună. **Inversiune termică frontală** v. inversiune. **Nori frontali** v. nor. **Oraș frontal** v. oraș. **Pasaj frontal** v. pasaj. **Precipitații frontale** v. precipitație. **Sistem frontal** v. sistem. **Suprafață frontală** v. suprafață. **Turbulență frontală** v. turbulență. **Zonă frontală** v. zonă. **Zonă frontală înaltă** v. zonă. **Zonă frontală planetară înaltă** v. zonă.

– Pl.: frontali, -e. – Din fr. **frontal** (MDA). [A.B.]

FRONTOGENEZĂ s. f. ☞ Proces de formare a fronturilor atmosferice, condiționat de existența curenților de aer de sens contrar, care apropie masele de aer cu însușiri fizice diferite. [1950] LTR II, 741. Regiunile de presiune coborâtă, caracterizate prin mișcări ascendente pe verticală și convergente pe orizontală, favorizează procesele de frontogeneză. DONEAUD 1966, p. 118; Pentru frontogeneză sunt necesari curenți contrari. APOSTOL 2000, p. 65; Pe direcția axei de dilatare apare nebulozitatea și cad precipitații (frontogeneza). MĂHĂRA 2001, p. 210. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 91, M. D. ENC., DEX², MDA, CIULACHE 2003, p. 97, DEXI. ☞ (În sintagmele) **Frontogeneză cinematică** = frontogeneză caracterizată de

* **Front activ** – cf. fr. *front actif* (VILLENEUVE, p. 173, TLFi), engl. *active front* (VILLENEUVE, p. 173). **Front alizeic** – cf. engl. *trade-winds front* (id. ib. p. 174). **Front anabatic** – cf. fr. *front anabatique*, engl. *anabatic front* (id. ib. p. 173). **Front antarctic** – cf. fr. *front antarctique*, engl. *antarctic front* (id. ib.). **Front arctic** – cf. fr. *front arctique* (id. ib., TLFi), engl. *arctic front* (VILLENEUVE, p. 173). **Front cald** – cf. fr. *front chaud* (id. ib. p. 174, TLFi), engl. *warm front* (VILLENEUVE, p. 174). **Front catabatic/catafront** – cf. fr. *front catabatique/catafront*, engl. *katabatic front/katafront* (id. ib. p. 173). **Front climatologic** – cf. fr. *front climatologique*, engl. *climatological front* (id. ib. p. 174). **Front ecuatorial** (sau **intertropical**) – cf. fr. *front équatorial/ intertropical* (id. ib., TLFi), engl. *equatorial/intertropical wind* (VILLENEUVE, p. 174). **Front mascat** – cf. fr. *front masqué*, engl. *masked front* (id. ib.). **Front mediteranean** – cf. fr. *front méditerranéen*, engl. *Mediterranean front* (id. ib.). **Front oclus** – cf. fr. *front occlus*, engl. *occluded front* (id. ib.). **Front polar** – cf. fr. *front polaire*, engl. *polar front* (id. ib. p. 175). **Front principal** – cf. fr. *front principal*, engl. *principal front* (id. ib.). **Front rece** – cf. fr. *front froid* (id. ib. p. 174, TLFi), engl. *cold front* (VILLENEUVE, p. 174). **Front secundar** – cf. fr. *front secondaire*, engl. *secondary front* (id. ib. p. 175). **Front staționar/ cvasistaționar** – cf. fr. *front stationnaire/quasi stationnaire*, engl. *stationary front/quasi-stationary front* (id. ib.).

creșterea gradientilor de temperatură și mărirea contrastului dintre celelalte caracteristici ale maselor de aer prin convergența curenților. *Frontogenez[a] topografică... împreună cu frontogeneza cinematică, dar în mai mică măsură decât aceasta, constituie căile principale de formare a fronturilor în troposferă.* DONEAUD 1966, p. 118. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 91. **Frontogeneză topografică** = frontogeneză legată de influența condițiilor de temperatură neomogene ale suprafeței subiacente, deasupra căreia se deplasează aerul. *Frontogenez[a] topografică... împreună cu frontogeneza cinematică, dar în mai mică măsură decât aceasta, constituie căile principale de formare a fronturilor în troposferă.* DONEAUD 1966, p. 118. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 91.

– Pl.: *frontogeneze*. – Din fr. **frontogénèse** (MDA). [A.B.]

FRONTOLÍZĂ s. f. ☒ Destrămarea a fronturilor, proprie formațiunilor barice caracterizate prin fenomenul de divergență a maselor de aer (anticiclonele, dorsala anticiclonică și șaua barică) pe axa de dilatare (cf. CIULACHE 2003, p. 97). [1950] LTR II, 741. *Regiunile de presiune ridicată, caracterizate prin mișcări descendente pe verticală și divergente pe orizontală, favorizează procesele de frontoliză.* DONEAUD 1966, p. 118; *Pentru frontogeneză sunt necesari curenți contrari, iar pentru frontoliză, curenți divergenți.* APOSTOL 2000, p. 65; *Divergența este însoțită de mișcări de aer descendente, care determină destrămarea fronturilor preexistente (frontoliza).* MĂHĂRA 2001, p. 210. Cf. LTR, ȚÎȘTEA 1965, p. 91, DEX², NDN, MDA, MDN², DEXI.

– Pl.: *frontolize*. – Din fr. **frontolyse** (MDA). [A.B.]

FUFULĂ vb. I. Intrans. impers. ☉ (Bucov.) A ninge lin, cu fulgi mari și deși (cf. DA). Cf. MARIAN, în DA, DR I, 83. Cf. MDA.

– Et. nec. [E.T., C.F.]

FUIĂȘ s. n. ☉ (Nord-estul Transilv., vestul Bucov.) Viscol. Cf. NALR – MB V ms. [1608] pc. 462^{ID}. Cf. DA.

– Și: (vestul Bucov.) **fuiేశ** (NALR – MB V ms. [1608] pc. 462^{ID}) – Din magh. dial. **szél fujás** (DA). [L.M., C.F.]

FUIÓR s. n.^{ID} ☉ (Nord-vestul Maram.; în sintagma **fuior de vânt**) Vârtej (de vânt). Cf. ALR SN III h 794 pc. 346.

– Pl.: *fuioare*. – Evoluție lexicală pe teren românesc (< rom. fuior < lat. pop. ***folliolus**, DA). [E.T.]

FULG s. m. ☉☒ (Mai ales la pl.; adesea în sintagmele **fulg de zăpadă** sau **fulg de omăt** ori **fulg de nea**, **fulg de ninsoare**) Mici cristale de gheață de culoare albă, cu formă diferită, care se formează în atmosferă și compun zăpada (cf. MDA); flotac (1), foleștină (1), (estul Olt.) brabete de zăpadă (v. zăpadă 2), (Mold., vestul Criș) fir, (vestul Transilv.) flacăr, (nordul Dobr., Olt., Criș.) floc, (sud-vestul Transilv., Ban.) flușture, (Maram., Transilv., Ban., Criș.) fluture, (Maram., Bucov.) obieie (v. obială),

(estul Transilv.) pilinguță. V. Iospă, Iospeț, Iostopană, țârțar (2). [1818] BUDAI-DELEANU, LEX.²⁴⁹. *“Fulgi dă zăpadă, dă ninsoare.* LM 1 264; *Fulgii zbor, plutesc în aer.* ALECSANDRI, P. II, 9; *A început de ieri să cadă Câte un fulg.* COȘBUC, F. 62; *Fulgi de zăpadă zboară-n sus și-n jos.* BLAGA, POEZII, 287; *“Nu este tot așa de lesne a explica cum aceste ace hecsaedrice se grup spre a forma fulgi așa de regulați, având câteodată o mare întindere.* MARIN, F. 501; *Fețișoara lui, Spuma laptelui... Neajunsă de soare, De fulg de ninsoare.* TEODORESCU, P. P. 92; *Ca parte componentă, fulgii de zăpadă pot fi găsiți în norii de gheață și micști, care în anotimpul rece al anului dau ninsoarea.* ȚÎȘTEA 1965, p. 97; cf. ALR SN III h 798, NALR – MB V ms. [1606] pc. 462^{1D}. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., TDRG, CADE, DA, SCRIBAN, D., DL, CIORĂNESCU, D. ET., DEX, D. ENC., CIULACHE 2003, p. 95

– Pl.: *fulgi*. – Lat. pop. ***fulgus**, -a, -um (DA)²⁵⁰ [E.T.]

FULGĂETURĂ s. f. v. **fulguitură**.

FULGĂÎ vb. IV v. **fulgui**.

FULGĂIRE s. f. v. **fulguire**.

FŪLGER s. n. ☉ Lumină de scurtă durată, mai ales în formă de linie frântă, ivită pe cer (la întâlnirea a doi nori); luminare a cerului; fulgerătură, luminătură, (rar) lucoare (3), (învechit) smidă (2), (sud-vestul Transilv.) șărâmpaie de foc (v. șărâmpaie). [1500-1510] *“Luminră fu[l]gerul toată lume ta.* psalt. hur.² 152; *Fulgerul ce iase de la răsărit și se iveaște până la apus.* TETRAEV. 243; *Fulgere cu trăsnet prin văzduh scăpărătoare.* CONACHI, P. 101; *Dorul meu pe unde pleacă Nu-i pasere să-l întreacă; E mai răpede ca vântul; Ca fulgerul și ca gândul.* JARNÍK-BÂRSEANU, D. 90. Cf. CIHAC I, ENC. ROM., TDRG, RESMERIȚĂ, D., DA, MDA. ☉ (În sintagmele) **Fulger cu foc** = fulger care determină aprinderea obiectelor. [1924] *Este fulger cu foc care dacă lovește în ceva – aprinde.* COM. SAT. II, 80. **Fulger sec** = fulger care determină uscarea pomilor. [1924] *Este fulger sec, care dacă lovește în pomi, îi uscă, iar pe om îl seacă.* ib.

☿ Electrometeor constând dintr-o descărcare electrică bruscă (între doi nori, în interiorul aceluiași nor sau între nori și suprafața terestră), însoțită de o manifestare luminoasă (CIULACHE 2003, p. 97). [1857] *“Trebue dar ca nori să se înfășure, să se strângă asupra lor-însuși [sic!], să-și schimbe forma subt*

²⁴⁹ Informația este luată din articolul lui Pârveu Boerescu, cf. BOERESCU, NOTE, 45. [C.F.]

²⁵⁰ Explicația completă dată de Pușcariu este: „Se pare că avem a face cu un adjectiv substantivat, cu înțelesul fundamental de „strălucitor”, care ar putea fi lat. pop. ***fulgus**, -a, -um (adjectiv postverbal din *fulgēre* „a străluci”). CONV. LIT. XXXIX, 65-66, sau reconstruit din *fulgidus*” (DA s. v. *fulg*). În TDRG se propune etimologia lat. *floccus*. O altă soluție etimologică este oferită în CIORĂNESCU, D. ET., pentru care *fulg* vine de la *floc* (< lat. *floccus*), cu metateza (**folcus*) și cu aceeași schimbare a finalei ca în *stâng*, *vitreg*. Ciorănescu menționează faptul că „nu par deloc probabile ipotezele emise de Pușcariu 665 și *DAR*, cf. REW 3554a, care pune în legătură acest cuvânt cu lat. *fulgere* „a străluci”; de Körting 3864, din lat. *fluxus*; și încă și mai puțin opinia lui Giuglea, *Dacor.*, III, 626, care pleacă de la v.germ. *vlügel* (> germ. *Flügel*)”. Scriban îl explică prin *floc* (SCRIBAN, D. s. v. *fulg*). Alte lucrări lexicografice propun o etimologie necunoscută (DEX, MDA, NDU).

influența forcelor electrice, și să producă astfel fulgeri și bubuituri de tunet repetate, în același timp și condensățiuni de vapor, ploaie, zăpadă sau grindină, după temperatură sau timp. MARIN, F. 511; Prin oraje se înțeleg descărcările electrice (fulgere și trăznete) care se produc uneori în atmosferă din norii Cumulonimbus. DONEAUD 1966, p. 353; Incendiile devastatoare pot fi provocate în timpul și după perioadele de secetă de către fulgere. MIHĂILĂ 2010, p. 14. Cf. ENC. ROM., DA, LTR, DER, ȚIȘTEA 1965, p. 92, DEX², MDA, DEXI. Ξ (În sintagmele)²⁵¹ **Fulger de căldură** = fulger în nori de convecție locală, cauzat de ascensiunea aerului în urma încălzirii din cursul zilei, în general, nefiind însoțit de precipitații (LTR II, 340). [1950] ib. **Fulger difuz** (sau **în pânză** ori, rar, **plat**) = iluminare difuză, relativ frecventă, în interiorul unui nor orajos (CIULACHE 2003, p. 97); descărcare în nor. [1950] LTR II, 340. **Fulgerul plat** (difuz sau în pânză) se produce în interiorul norului orajos. MĂHĂRA 2001, p. 295; **Descărcări interne** (fulgere în pânză) se produc în interiorul norului orajos și se manifestă printr-o iluminare difuză în care nu este posibil să se identifice un canal net. BOGDAN 2006, p. 235; **Fulgere în pânză...** Acest tip de fulger se produce în interiorul norului orajos și se manifestă printr-o iluminare difuză, care nu este posibil să se identifice într-un canal net. MIHĂILĂ 2010, p. 299. Cf. DER, ȚIȘTEA 1965, p. 92. **Fulger globular** (sau **sferic**) = sferă incandescentă cu un diametru mediu de 10-20 cm (rareori 1 m), care se formează în timpul descărcărilor electrice de mare intensitate, deplasându-se lent prin aer sau deasupra suprafeței terestre și deformându-se la trecerea prin spațiile înguste, înainte de a dispărea brusc, printr-o explozie violentă, produsă ca urmare a expansiunii bruște a gazelor comprimate în globul de foc (CIULACHE 2003, p. 97). [1950] LTR II, 341. **Fulgerul globular este un fenomen spectaculos, ce se prezintă ca un glob de foc.** MĂHĂRA 2001, p. 295; **Fulgerul globular se deplasează lent în atmosferă sau pe sol și dispare brusc, producând de regulă o explozie violentă.** MIHĂILĂ 2010, p. 298. Cf. DER, ȚIȘTEA 1965, p. 92, M. D. ENC., DEX², MDA, DEXI. **Fulger în bandă** (sau **în linie**) = fulger obișnuit, având o lungime de 2-20 km, sub forma unor benzi strălucitoare de lumină alb-albăstruie, simple sau ramificate, care șerpuiesc între doi nori sau între un nor și suprafața terestră (CIULACHE 2003, p. 98). **Descărcările la sol (trăznete)** au forma unei scântei intense între nor și sol care prezintă ramificații orientate în jos și care urmează un canal principal net conturat (fulger în linie sau bandă). BOGDAN 2006, p. 235; **Acest tip de fulger are forma unei scântei imense care se formează între nor și sol, ce urmează o traiectorie sinuoasă și de obicei prezintă ramificații orientate în jos, care pleacă dintr-un canal principal net conturat (fulger în**

²⁵¹ În MARIN, F. 511-512 apare construcția silonul fulgerului: Bubuitul tunetului, ce se produce incontestabilmente în toate puncturile silonului fulgerului, este o bubuitură de o mare întindere și, prin urmare, de un spaciu de timp destul de mare. Fr. sillon este un termen general tehnic (cf. TLFi s. v.). Conform cercetărilor noastre el era întrebuintat în limbajul meteorologic francez din a doua jumătate a secolului al XIX-lea, câtă vreme construcția fr. sillon de l'éclair (aproximativ „brazda, urma, dâra, linia fulgerului”, fără a fi o construcție fixă) era uzuală în cel puțin două lucrări ale meteorologului francez M. Pouillet, cunoscute cu certitudine de A. Marin: *Météorologie: Note sur la hauteur, la vitesse et la direction des nuages*, în „Compte rendu des séances de l'Académie des Sciences”, 1840, p. 718; respectiv lucrarea din 1850 tradusă în română de A. Marin în 1857: MARIN, F. Putem conchide că traducătorul român a redat fr. sillon de l'éclair prin silonul fulgerului. Termenul silon există în limba română numai prin omonimul său, de origine germană, cu sensul „fibră textilă”, cf. DLR, DEX, MDA. Traducerea din MARIN, F. cuprinde, după informațiile noastre, singura atestare a termenului meteorologic silon de origine franceză.

linie sau bandă). MIHĂILĂ 2010, p. 298. **Fulger în mătănii** (sau **în mărgel** ori **perlat**) = fulger rar, având aspectul unui șirag de mărgel luminoase, care constituie forma de tranziție între fulgerul liniar și cel globular, deoarece de-a lungul canalului de descărcare cu aspect de linie frântă apar numeroase puncte de descărcare electrică de mare intensitate (CIULACHE 2003, p. 98). [1950] *Fulger în mătănii* [este] *fulger globular care apare sub forma unui șirag de globuri mici, luminoase*. LTR II, 341; *Fulgerul în formă de boabe (mătănii) apare mai rar sub forma unei succesiuni de mărgel luminoase*. MĂHĂRA 2001, p. 295. Cf. LTR², DER, ȚÎȘTEA 1965, p. 92, RUNCANU 2014, p. 432. **Fulger în trepte** = descărcare electrică care se propagă prin salturi succesive în interiorul unui canal principal de ionizare (CIULACHE 2003, p. 98). **Fulger liniar** = fulger obișnuit, având forma unei linii drepte ori frânte, adesea ramificată, cu lungimi de 2-3, până la 20 km (id. ib.). *Fulgerul linear se observă sub forma unor descărcări sinuoase, adesea ramificate, care pleacă dintrun nor orajos fără ca să atingă solul*. BOGDAN 2006, p. 235. Cf. DER, ȚÎȘTEA 1965, p. 92. **Fulger-trasor** = stadiu inițial al unei descărcări electrice, manifestat prin pulsații succesive de linii luminoase, apărute în urma stabilirii unui canal principal de ionizare prin care se propagă, de obicei, descărcarea luminoasă de la baza norului spre suprafața terestră (CIULACHE 2003, p. 98).

– Pl.: *fulgere* și (învechit) *fulgeri*. – Și: (Olt., Ban.) **sfülger** (MDA) s. n. – Lat. **fulgur**, -**erem/fulgurem** (DA)*. [A.B.]

FULGERĂ vb. I. Intrans. **⊕ 1.** (Subiectul este Dumnezeu, cerul, norii etc.) A produce fulgere; (învechit) a smicli, a smidi, (Munt., Olt.) a însenina (**2**), (Dobr., Munt., nordul Olt.) a licări. [1500-1510] *Doamne, pleacă ceriul și... flugeră cu fulgerul și-i veri rrăsfira*. PSALT. HUR.² 207; *Luci fulgerul [fulgeră cu fulgerul H fulgerează fulgerul D] și spargi-i; tremeate săgeatele tale și smenteste-i*. PSALT. 297; *Fulgeră fulger și vei răsipi pre dânșii*. BIBLIA (1688), în TDRG; *Îmi place să văd cerul fulgerând*. ALECSANDRI, P. I, 144. Cf. POLIZU, CDDE, CADE, DA, SCRIBAN, D., DL, CIORĂNESCU, D. ET. 3 513, MDA, DEXI.

2. Impers. A se produce fulgere (în atmosferă); a scăpăra, (Ban.) a flăcăra, (Maram., Transilv., Dobr., Munt.) a (se) lumina (**2**). [1835] *Începând a fulgera, se părea că ceriul arde*. DRĂGHICI, R. 9; O, *cum fulgeră de strașnic..., groaznice tunete o să avem!* I. NEGRUZZI, S. I, 58; *Când fulgeră, se face cruce*. ȘEZ. III, 49; cf. DGDS, ALR SN VII h 2244, ALR – M IV MN 327, [1600], NALR – MB V ms. [1600], ALR – MD IV h 523, NALR – O II MN 275, [1600], NALR – B III h 525^{1D}. Cf. ISER, POLIZU, PONTBRIANT, D., LM, CADE, DA, SCRIBAN, D., DL, DEX, D. ENC., MDA.

* **Fulger de căldură** – cf. fr. *éclair de chaleur* (VILLENEUVE, p. 143, TLFi), engl. *heat lightning* (VILLENEUVE, p. 143). **Fulger difuz** – cf. fr. *éclair diffus*, engl. *sheet lightning* (id. ib.). **Fulger globular** – cf. fr. *foudre globulaire* (id. ib. p. 171), engl. *globe/ball lightning* (id. ib.). **Fulger în bandă** – cf. fr. *éclair en bandes*, engl. *band/ribbon/fillet lightning* (id. ib. p. 143), cf. și fr. *éclair en ruban/éclair en trait* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Fulger în mărgel** – cf. fr. *éclair en chapelet*, engl. *pearl lightning/pearl necklace lightning/beaded lightning* (VILLENEUVE, p. 143). **Fulger în trepte** – cf. fr. *tracéur par bonds*, engl. *stepped leader* (id. ib. p. 386). **Fulger-trasor** – cf. engl. *leader stroke/leader streamer* (id. ib. p. 385).

– Prez. ind. pers. 3: *fulgeră*. – Și: (Ban., Oltenia) **sfulgerá** (NALR – MB V ms. [1600] pc. 466, 472, 476, 484, 650, ALR – MD IV h 523, NALR – B III h 525 pc. 7, 9, 19, 31^{ID}, CDDE, CIORĂNESCU, D. ET. 3 513) vb. I. – Lat. pop. **fulgerare** (= **fulgurare**) (DA). [E.T.]

FULGERĂRE s. f. ♂ Acțiunea de a fulgera și rezultatul ei; fulgerătură, străfulgerare, (învechit) smiclire. [1857] POLIZU. Cf. PONTBRIANT, D., CADE, DA, MDA, NDU, DEXI.

– Pl.: *fulgerări*. – V. **fulgera** (DA). [E.T.]

FULGERĂTURĂ s. f. ♂ Fulgerare; fulger (DA). [1850] ISER. *Noaptea pe fulgerătură, atuncea caii se fură*. POP., în NDU; cf. DGDS, ALR – MD IV h 523 pc. 822^{ID}. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., LM, DM, CIORĂNESCU, D. ET. 3 513, MDA, NDU, DEXI.

– Pl.: *fulgerături*. – **Fulgera** + suf. *-tură* (DA). [E.T.]

FULGUÍ vb. IV. Intrans. impers. ♂ A ninge cu fulgi rari; a începe să ningă (cf. DA); (vestul Transilv.) a flăcări, (vestul Criș.) a flocăli, (vestul Maram.) a flotici, (estul și nord-vestul Ban.) fluștura, (nordul Maram. și vestul Transilv.) flutura, (estul Ban.) a frișcăi. [1832] I. GOLESCU, C.²⁵². *Înspre seară... începu să înghețe și să fulguie*. I. NEGRUZZI, S. I, 338; *În martie (și chiar în aprilie) poate fulgui de zăpadă*. MEHEDINȚI, R. 12, în DA; *Fulguia rar de ninsoare*. SANDU-ALDEA, A. M. 45; *Când iarna fulgue cu soare, e semn că are să ningă târziu*. ȘEZ. VI, 62; *Fulguie a ninsoare: începe să ningă*. PAMFILE, C.; cf. ALR SN III h 799 pc. 531, 551, 537, 514, 728, 762^{ID}. Cf. POLIZU, CIHAC I, LM, TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DL, CIORĂNESCU, D. ET. 3 512, DEX, D. ENC., MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *fulguiește*. – Și: (centrul Mold.) **fulgăi** (ALR SN III h 799 pc. 531) vb. IV. – **Fulg** + suf. *-ui*. [E.T.]

FULGUIĂLĂ s. f. ♂ Ninsoare cu fulgi rari (cf. DA); fulguire, (Munt.) fulguitură, (nord-vestul Munt.) scutureală de ninsoare (v. scutur eală). [1832] I. GOLESCU, C.²⁵³ *Fulgi mari de omăt... închiseră zarea... cu fulguiala lor bezmetică*. DEMETRIUS, în CADE; *Când dă fulgi de zăpadă se zice fulguială*. H IV 151. Cf. DL, DM, DEX, D. ENC., MDA, NDU, DEXI.

– Pl.: *fulguieli*. – **Fulgui** + suf. *-eală* (DA). [E.T.]

FULGUÍRE s. f. Fulguială. [1832] I. GOLESCU, C.²⁵⁴ *Fulguiri repezi de zăpadă*. IONESCU-BOTENI, S. N. 215. Cf. POLIZU, CIHAC I, DA, DEX, MDA, NDU, DEXI.

– Pl.: *fulguiri*. – Și: **fulgăire** (CIHAC, I) s. f. – V. **fulgui** (DA). [E.T.]

²⁵² Prima atestare este preluată din articolul lui Pârvu Boerescu, cf. BOERESCU, NOTE, 45. [C.F.]

²⁵³ Ibid. [C.F.]

²⁵⁴ Ibid. [C.F.]

FULGUITURĂ s. f. ☉ (Munt.) Fulguială. *Pe strade puțină lume trece, grăbită de frig și de o fulgăetură de ninsoare*. N.A. BOGDAN, în TDRG. Cf. DA, CIORĂNESCU, D. ET. 3 512, MDA.

– Pl.: *fulguituri*. – Și: **fulgăetură** (N.A. BOGDAN, în TDRG) s. f. – **Fulgui** + suf. *-tură* (DA). [E.T.]

FUMULUS (Fum) subst. ☿ Varietate de nori cu aspect de vâl foarte fin, abia vizibil. Cf. LTR IV, 114.

– Cf. fr., engl. *fumulus* (VILLENEUVE, p. 176). [A.B.]

FURTUNĂ s. f. ☉ 1. Vânt puternic însoțit de ploaie sau de grindină, de fulgere, tunete și trăsnete; volbură, (învechit) bură², (latinism învechit) procelă, tempestate, (italienism învechit) tempestă, (nordul Maram.) dudet (3), (estul Bucov.) tucie, (vestul Transilv.) vocot, (Maram., Transilv., Criș.) vreme mare (v. vreme), vreme tare (v. vreme), vremuri mari (v. vreme), (Transilv., Munt., Ban.) zăpor, (Criș.) zbeg, (rar, Munt.) aralie. [1733] *În al optulea an al domniei lui Mihai-Vodă, dat-au Dumnezeu o furtună grea, și s-au aprins târgul Iașii*. NECULCE, L. 398; *S-au scornit aice în Iași o fortună de vânt mare*. MUSTE, în LET. III, 38; *Făt-Frumos ... o luă pe brațe și începu să fugă cu ea prin furtună*. EMINESCU, N. 11; *Norul, până nu se-ngroașă, furtună nu aduce*. ZANNE, P. I, 55; cf. ALR SN III h 788^{1D}. Cf. CIHAC I, RESMERIȚĂ, D., DA, DL, DEX², DEXI. ☉ (Însoțit de determinări care arată felul) *Furtună de ploaie* [cf. și ☿]. *Se ascunsese bietul de fortuna cea de ploaie*. SBIERA, P. 223.

☉ 2. Vânt puternic ce se ivește pe mare, răscolindu-i valurile (DA). [1835] *Ridicându-se o furtună strașnică, ... au sălbăticit marea*. DRĂGHICI, R. 31; *Nici mări să se răscolească de a furtunelor stârnire*. CONACHI, P. 266; *Cârmaciul bun scapă din furtună*. ZANNE, P. V, 136.

☿ Vânt foarte puternic, de durată relativ lungă, caracteristic trecerii ciclonilor adânci, însoțit de efecte distructive pe uscat și de o agitație puternică a suprafețelor de apă (ȚÎȘTEA 1965, p. 93). [1900] ENC. ROM. *Pe mare se simte hula lungă, premergătoare furtunii*. MĂHĂRA 2001, p. 265; *Printre cauzele naturale se numără vânturile, furtunile și mișcările convective puternice, erupțiile vulcanice și cutremurele, incendiile provocate de descărcări electrice naturale*. CIULACHE 2002, p. 25; *Furtunile puternice pot cauza inundații în orice parte a lumii*. MIHĂILĂ 2010, p. 13. Cf. TDRG, LTR, DER, ȚÎȘTEA 1965, p. 93, DEX², MDA, DEXI. ☿ (Cu determinări care indică intensitatea) [1955] *Furtună puternică (vijelie mare) ... răstoarnă arbori (21,6... 25,1 m/s)*. LTR VII, 366. ☿ (În sintagmele) **Front de furtună** v. front. **Furtună aurorală** = succesiune rapidă de mici perturbații aurorale în timpul unei furtuni geomagnetice (CIULACHE 2003, p. 99). **Furtună de căldură** = furtună care se produce vara, în urma unei instabilități termice. [1950] *Furtunile... cari se produc în zilele calde de vară, în urma unei mari instabilități termice, se numesc furtuni de căldură*. LTR II, 771. **Furtună de gheață** = formare intensă a gheții prin înghețarea instantanee a picăturilor de apă provenite dintr-o ploaie sau burniță, pe suprafețele expuse ale obiectelor (CIULACHE 2003, p. 99). **Furtună de ploaie** [cf. și ☉] = perturbație atmosferică caracterizată prin ploi torențiale (id. ib.). **Furtună de praf** (sau **de nisip**) = vânt foarte puternic care dizlocă de pe sol particule de praf și/sau nisip, transportându-le la înălțimi și distanțe mari (id. ib.). *Înrăutățirea vizibilității din cauza furtunilor de praf sau de nisip se înregistrează mai ales în regiunile secetoase, unde solurile au o granulație mai fină și sunt în general friabile*. DONEAUD 1966, p. 320; *În*

condiții deosebite, determinate de prezența ceței, viscolului, pâclei, furtunii de praf etc., cerul devine complet invizibil, iar nebulozitatea nu poate fi determinată cu precizie. BOGDAN 2006, p. 111. Cf. ȚIȘTEA 1965, p. 93, DEXI. **Furtună de zăpadă** = perturbație meteorologică care se manifestă prin căderi abundente de zăpadă însoțite de frecvente intensificări ale vântului (CIULACHE 2003, p. 96). **Furtună frontală** = furtună produsă la un front rece. [1950] *Furtunile care se produc la un front rece se numesc frontale*. LTR II, 771. **Furtună ionosferică** = creștere a turbulenței stratului ionosferic F [cuprins între 180 și 500 de km] în perioadele de intensă activitate solară (erupții solare) (CIULACHE 2003, p. 99). [1950] LTR. *În perioada de intensă activitate solară se produc așa numitele „furtuni ionosferice” ce ... favorizează apariția aurorelor polare*. MĂHĂRA 2001, p. 50. Cf. DER, M. D. ENC. **Furtună tropicală** = ciclon tropical, în care viteza vântului atinge 37 de noduri (CIULACHE 2003, p. 40). [La ciclon]... se pot distinge patru stadii principale de evoluție: stadiul de perturbație tropicală...; stadiul de depresiune tropicală...; stadiul de furtună tropicală...; stadiul de uragan. MĂHĂRA 2001, p. 262; Prin ei [navigatorii] Europa lua cunoștință de existența alizeelor și musonilor, a furtunilor tropicale și altor fenomene atmosferice caracteristice mărilor îndepărtate. CIULACHE 2002, p. 5. **Nori de furtună** = nori care declanșează furtuna. [Aerul maritim tropical] vara, favorizează dezvoltarea norilor de furtună. MĂHĂRA 2001, p. 228; Zidurile de praf sau de nisip în mișcare însoțesc frecvent norii de furtună (Cumulonimbus) mascând, prin praful ridicat de vânt, baza acestora. MIHĂILĂ 2010, p. 284. **Ochiul furtunii** = ochiul ciclonului (v. ciclon 1). [1952] *În zona geografică ocupată de centrul ciclonului, cerul este senin, datorită unei spărturi în pătura noroasă, cunoscută sub numele de ochiul furtunii*. LTR IV, 458; *Se găsește o zonă de calm, în formă de pâlnie... zonă numită de marinari „ochiul furtunii” (ochiul ciclonului)*. MĂHĂRA 2001, p. 258.

– Pl.: furtuni și furtune. – Și: (învechit) **fortună** s. f. – Din ngr. φοῦρτοῦνα (MDA), lat. **fortuna**, -am (DA)*. [A.B.]

* **Furtună aurorală** – cf. fr. tempête aurorale, engl. auroral storm (International Meteorological Vocabulary în TP). **Furtună de gheață** – cf. fr. tempête de verglas, engl. ice storm (VILLENEUVE, p. 372). **Furtună de nisip** – cf. fr. tempête de sable, engl. sand storm (id. ib.). **Furtună de ploaie** – cf. fr. tempête de pluie, engl. rain storm (id. ib.). **Furtună de praf** – cf. fr. tempête de poussière, engl. duststorm (id. ib.). **Furtună de zăpadă** – cf. fr. tempête de neige (id. ib. p. 372, TLFi), engl. snow-storm (VILLENEUVE, p. 385). **Furtună ionosferică** – cf. fr. tempête ionosphérique, engl. ionospheric storm (id. ib. p. 372). **Furtună tropicală** – cf. fr. tempête tropicale, engl. tropical storm (id. ib. p. 373). **Ochiul furtunii** – cf. fr. oeil de la tempête (id. ib. p. 286, TLFi), engl. eye of the storm (VILLENEUVE, p. 243).

G

GEMĂNĂRE s. f. v. **giumânare**.

GENITUS subst. ☒ Porțiune a unui nor-origine, care se dezvoltă dând naștere unor prelungiri ce se pot separa și transforma în nori de alt gen (CIULACHE 2003, p. 100). Cf. ȚIȘTEA 1965, p. 94.

– Cf. fr., engl. *genitus* (VILLENEUVE, p. 180). [A.B.]

GENÚNE s. f. ☐ (Nord-vestul Mold.) Vreme rea, cu ploaie și vânt Cf. ^aGLOSAR REG.

– Evoluție lexicală pe teren românesc (< rom. *genune* „mare” < lat. ***gyronem** „vârtej”, CADE, DA²⁵⁵). [A.B., C.F.]

GEOSTRÓFIC, -Ă adj. ☒ (Despre mase de aer) Care se deplasează paralel cu Pământul, în straturile superioare ale atmosferei (MDA). În cazul izobarelor circulare, mișcarea *geostrofică* poartă numele de *vânt de gradient*. DONEAUD 1966, p. 61. Cf. MDN². ☒ (În sintagmele) **Advecție geostrofică** v. *advecție*. **Reglare geostrofică** = revenire a atmosferei în starea de mișcare cvasigeostrofică din cauza compensării efectelor secundare provocate de mișcarea ageostrofică (CIULACHE 2003, p. 197). **Turbion geostrof** v. *turbion*. **Vânt geostrof** v. *vânt*.

– Pl.: *geostrofici*, -ce. – Din engl. **geostrophic** (MDA)*. [A.B.]

GER s. n. ☐ Frig foarte mare (în timpul iernii) însoțit de îngheț; (învechit, Olt.) gheț, (Olt.) ghețoi (3). [1577] *Domnul ce leapădă grindinea sa ca pâinile, împotriva feaței gerului lui cine va sta?* CORESI, PS. 399; *De multe ori dintru întâmplările și primejdiile vremilor, adică din bătaia grindinei, brumei și din mari geruri ce se întâmplă uneori, se pricinuia locuitorului mare pagubă și nedreptate*. URICARIUL, VI 176; *Iarna de gerul cel amarnic trăznea grinda în odaie*. EMINESCU, N. 41; *De trei zile ninsoarea contenise și un ger fără vânt încremenise troenele*. C. PETRESCU, S. 200; cf. ALM I/2 h 357^{1D}. Cf. CDDE, ȘĂINEANU, D. U., DA, SCRIBAN, D., DL, TDRG², DEX², MDA. ☐ (Cu determinări care indică intensitatea sau felul fenomenului)^{1D} (Nordul și sudul Transilv., centrul Mold.) *Ger mare*. Cf. ALR SN V h 1386 pc. 172, 260, 537. (Nordul și sudul Mold., nord-estul Munt., sudul Olt.) *Ger grozav*. Cf. ib. pc. 414, 605, 728, 872. (Vestul Olt., sudul Munt.) *Ger tare*. Cf. ib. pc. 848, 928. ☐ (În sintagmele) **Ger sec** = ger uscat, fără zăpadă; frig mare, năprasnic (DL). [1910] *Dacă va fi ninsoare, ploaie, vâjgăraie, nu ger sec, promoroacă, anul va fi bun*. I. CR. III, 211; *După asta... o să se lase un ger sec! Aspru și sec!... De nins nu cred c-o să*

²⁵⁵ Cf. ipoteza etimologică prezentă în CIORĂNESCU, D.ET. s. v. și sprijinită pe sensul românesc vechi al lui *genune*: „mare” (< lat. *caerula* „mare, albastrul mării”). [C.F.]

* **Reglare geostrofică** – cf. engl. *geostrophic adjustment*, fr. *ajustement géostrophique* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). **Turbion geostrof** – cf. fr. *tourbillon géostrophique* (VILLENEUVE, p. 385).

mai ningă. LĂNCRĂJAN, C. III, 300. **Ger subțire** = ger pătrunzător, care provoacă o senzație dureroasă. (cf. DLR). *Era un ger subțire, care tăia și frigea.* AGÎRBICEANU, S. 284. **Ger uscat** = ger fără zăpadă; frig mare, năprasnic (DLR). [1885] *Când e frig mare se zice ger uscat.* H V 3; *Și era un ger uscat prin luna lui Noemvrie, și bătea un vântișor supțire în ziua aceea, de-ți frigea obrazul!* CREANGĂ, O. 227; Aici ger uscat. CARAGIALE, O. VII, 58; *Era un ger uscat, că sub picioare noroiul înțepenit... suna ca o nucă găunoasă.* I. BOTEZ, ȘC. 72. Cf. DDRE, DA, MDA. **Gerul Bobotezei** = frig cumplit, caracteristic, de obicei, lunii ianuarie. [1895] *Ca gerul Bobotezii de frig. Adică: ger cumplit.* ZANNE, P. I 15. Cf. DA, DL, MDA. **Pui de ger** = gerișor (cf. MDA). Cf. DA. ☉ (În expresia) **Ger de crapă pietrele** = ger foarte puternic. [1929] ȘĂINEANU, D. U. *E un ger de îngheață și cenușa-n vatră, de crapă lemnele și petrele, e grozav de ger.* SCRIBAN, D.

☞ Temperatură atmosferică foarte scăzută, cu valori mai mici de -10°C. Majoritatea gerurilor puternice ce se produc iarna în țara noastră sunt urmarea unor pătrunderi masive de aer arctic, care se deplasează pe flancul anterior al câmpurilor de mare presiune ce se dezvoltă în nordul Peninsulei Scandinavice. DONEAUD 1966, p. 101; *Se întâmplă uneori ca, în timpul încălzirilor accentuate ce urmează gerurilor puternice, să cadă ploi sau burnițe cu picături nesuprarăcite, care îngheață... rapid la atingerea solului sau obiectelor de pe sol, întrucât acestea păstrează încă temperaturi negative foarte coborâte.* CIULACHE 2002, p. 180. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 95, CIULACHE 2003, p. 100.

– Pl.: geruri. – Lat. **gelu(m)** (DA). [A.B.]

GERĂ vb. I Tranz. ☉ A face să înghețe (DA). [1897] *Batăr ce ger o [frunza] gerează, Ea-i tot mândră și tot creafă.* RETEGANUL, CH. 36. Cf. MDA.

– Prez. ind. pers. 3: gerează. – V. ger. [A.B.]

GERIȘÓR s. n. ☉ Ger mai puțin aspru (MDA); geruleț, pui de ger (v. ger). [1906] *Dar cum ne-a fost prinsoarea? Să vii vara dă șapte ori Că sunt multe sărbători Și-i ghine dă omu călător, Și iarna dă trii ori Că ie frig și gerișor, Și-i rău dă omu călător.* GRAIUL, I, 380. Cf. DA, DEXI.

– Pl.: gerișoare. – **Ger** + suf. -ișor (MDA). [A.B.]

GERÓS, -OÁSĂ adj. ☞ Cu ger; foarte friguros, extrem de rece. [1620] MOXA. *Vremi geroase.* VARLAAM, C. 36; *Începutul iernii va fi vânturos, ... iară sfârșitul vânturos și geros.* CALENDARIU (1814), 67; *Convoiu-ntreg, nedeslipit, Îngenunchind se lasă Pe câmpul alb și troenit, Sub negura geroasă.* ALECSANDRI, P. II, 271; *Un viscol geros.* MARIAN, S. R. II, 107; *Anticlonul asiatic (siberian), de origine termică, ... formează dorsale și centre secundare până în țara noastră, generând astfel perioade geroase cu temperaturi minime, atingând și chiar depășind -30° C.* DONEAUD 1966, p. 165; *În cursul iernii, crivăful aduce cu sine aer continental polar, format în anticlonul siberian, ceea ce impune vremii un aspect geros.* CIOVICĂ 1970, p. 42; *Pe vreme geroasă, la temperaturi sub -30°C fenomenul se poate produce chiar și în lipsa ceții, dar depunerea sa este lentă și puțin consistentă, are aspect pufos și se scutură ușor.* MIHĂILĂ 2010, p. 272. Cf. CDDE, ȘĂINEANU, D. U., DA, SCRIBAN, D., DL, TDRG², DEX², MDA.

– Pl.: geroși, -oase. – **Ger** + suf. -os (DA). [A.B.]

GERUI vb. IV. Intrans. unipers. **⊕ 1.** A fi ger; a se lăsa ger. [1868] BARCIANU, V. *Nu era aspru gerul, dar geruia.* SLAVICI, V. P. 105; *Dacă va ninge înainte de a gerui, atunci promite o recoltă frumoasă.* ap. TDRG; *Peste noapte că-mi ploua, Și la ziuă geruia.* MATEESCU, B. 106. Cf. ȘĂINEANU, D. U., DA, SCRIBAN, D., DL, TDRG², DEX², MDA.

2. (Sudul Transilv.) A ninge cu fulgi mici, cristalizați, când este foarte frig (cf. MDA). *Se zice geruește iarna.* Com. I. PANȚU. Cf. DA, SCRIBAN, D., DL.

– Prez. ind. pers. 3: *geru(i)ește*. – **Ger** + suf. *-ui* (DA). [A.B.]

GERUIĂLĂ s. f. **⊕ 1.** Vreme de iarnă cu ger (DA); (nordul Munt.) frig mare (H XI 388); geruire. [1870] COSTINESCU. *Ș-a stat ninsoarea și s-a pus o gerueală de crăpau pietrile, de trosneau lemnele și-ți scrâșneau dinții în gură.* DELAVRANCEA, V. V. 178; *N-ai auzit tu oare de mine, mă, îi zise și Gerul, ca eu am putere să dau un frig și o geruială peste tine, de să înghețe mațele în tine.* ISPIRESCU, L. 130. Cf. CDDE, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DL, TDRG², DEX², D. ARH. REG., MDA.

2. (Estul Munt., Olt.) Vaporii înghețați pe arbori și pe alte obiecte (H VII 384); chiciură (**1**) (DA); firicele de gheață care se mișcă prin aer iarna, când este ger mare (DL). [1909] *Și spre ziuă geruială, Peste geam de poleială.* MATEESCU, B. 109. Cf. DGDS, ALR – MD IV h 530 pc. 705, NALR – O II h 319 pc. 901, 903^{ID}. Cf. DEX², D. ARH. REG., MDA.

– Pl.: *geruieli*. – **Gerui** + suf. *-eală* (DA). [A.B.]

GERUIRE s. f. (Sudul Transilv.) Geruială (**1**). Cf. POLIZU.

– V. **gerui**. [E.T.]

GERULÉȚ s. n. **⊕** Gerișor. [1857] POLIZU. *Aici am câteva zile splendide: geruleț și soare.* CARAGIALE, O. VII 83. Cf. DA, DL, DEX², MDA, DEXI.

– Pl.: *gerulețe*. – **Ger** + suf. *-uleț* (MDA). [A.B.]

GHEĂȚĂ s. f. **⊕ 1.** Apă înghețată. V. inie (**5**). [1577] *Focul, grindinea, zăpada, ghețile.* CORESI, PS. 401; *Turculeț, trecând Prutul să margă la dânșii să-i lovască, ... s-au și rumtu ghiiața, că era de primăvară.* NECULCE, O. 329; *Câmpii de gheață cu nămeții de zăpadă.* ISPIRESCU, L. 57; cf. ALR – M IV MN 328, [1610], NALR – MB V ms. [1610] pc. 461, 462, ALM I/2 h 383, NALR – O II MN 276, [1610]^{ID}. Cf. LB, ȘĂINEANU, TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, DA, SCRIBAN, D., DL. **⊕** (În sintagmele) **Ploaie cu gheață** v. ploaie. **Ploaie de gheață** v. ploaie.

⊕ 2. (Maram., Transilv., Bucov., Mold., nordul Dobr., nord-vestul Munt., nord-vestul Criș.) Grindină (cf. DA). [1825] LB. Cf. MARIAN, NU. 787. Cf. ALR SN III h 789, ALR – M III h 669, NALR – MB V ms. [1612], ALR – MD IV h 529 pc. 671, 877^{ID}. Cf. TDRG, DA, DEX², DEXI.

⊕ 3.^{ID} (Sudul și nordul Ban.) Chiciură (**1**). Cf. NALR – B III h 531 pc. 17, 22, 25, 55.

⊕ 4.^{ID} (Vestul Bucov. și centrul Mold.; și în sintagma **gheață mărunță**, NALR – MB V ms. [1613] pc. 470, 557, 561, 588, 591) Măzăriche. Cf. NALR – MB V ms. [1613].

⊕ 5.^{ID} (În sintagmele) (Centrul Mold., sudul Dobr., Munt.) **Ciubuce de gheață** v. ciubuc. (Mold.,

Dobr., Munt.) **Lumânări de gheață** v. lumânare. (Maram., Transilv.) **Lumini de gheață** v. lumină (2). Cf. DLR, DGS. **Sloi de gheață** v. sloi (1, 2). (Olt., Ban.) **Sloieți de gheață** v. sloiete (1). (Sudul Dobr., estul și nord-estul Munt., Olt.) **Scuți de gheață** v. scuț. (Transilv.) **Țurțălăi de gheață** v. țurțălău (1). **Țurțuri de gheață** v. țurțuri (v. țurțur 1). (Vestul Munt., nordul Olt., sudul Criș.) **Țurțuruși de gheață** v. țurțuruș. (Dobr., estul și sud-estul Munt., sudul și estul Olt.) **Țuturoaie de gheață** v. țuturoi.

⊕ 6. (La pl.; și în sintagma **ghețuri polare**) Întindere mare de gheață, pe uscat sau pe apă. Cf. CADE, DA, SCRIBAN, D., DL, DEX², MDA, DEXI.

Ξ Apă care trece în stare solidă în urma procesului de înghețare. [1900] ENC. ROM. *Depunerile de gheață reprezintă un mare pericol pentru economia națională*. DONEAUD 1966, p. 314. Cf. LTR², DER, ȚÎȘTEA 1965, p. 95, M. D. ENC., DEX², MDA, CIULACHE 2003, p. 100, DEXI. Ξ (În sintagmele) **Ace de gheață** = fenomen hidrometeorologic reprezentat prin cristale de gheață fine, alungite și neramificate, ce plutesc în atmosferă la temperaturi negative coborâte, cuprinse, de regulă, între -4 și -6° C (CIULACHE 2003, p. 2). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 9. **Acreție de gheață** v. acreție. **Câmp de gheață** v. câmp. **Ceață de gheață** v. ceață. **Cristale de gheață** = particule de gheață macroscopice formate prin sublimarea vaporilor de apă în diverse forme de cristalizare (CIULACHE 2003, p. 59). *La latitudinile mijlocii, precipitațiile cad numai din norii aflați în stare mixtă, adică formați atât din picături de apă cât și din cristale de gheață*. DONEAUD 1966, p. 311. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 65. **Crustă de gheață** = crustă subțire de gheață ce se formează la suprafața solului sau a stratului de zăpadă (CIULACHE 2003, p. 59). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 65. **Depuneri de gheață** v. gheață. **Flori de gheață** = îngheț care se formează pe suprafața interioară a geamurilor de la ferestre când există umezeală și când temperatura exterioară este sub 0° C (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 86). **Furtună de gheață** v. furtună. **Gheață amorfă** = gheață brută de culoare albă, fără o structură cristalină aparentă (CIULACHE 2003, p. 101). **Gheață atmosferică** = totalitatea formelor de gheață existente în atmosferă (id. ib.). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 95. **Gheață de givraj** = gheață formată prin înghețarea instantanee a picăturilor suprarăcite de apă din ceață sau nori pe obiectele a căror temperatură este mai mică sau egală cu 0° C (CIULACHE 2003, p. 101). **Granule de gheață** v. granulă. **Multiplicarea gheții** = proces de creștere a concentrației particulelor de gheață din compoziția norilor, în absența nucleelor de gheață, prin fragmentarea cristalelor de gheață sau prin pulverizarea învelișului exterior de gheață din jurul picăturilor de apă (CIULACHE 2003, p. 148). **Ploaie de gheață** v. ploaie. **Nor de gheață** v. nor. **Pod de gheață** = strat continuu de gheață care acoperă suprafața unui râu sau a unui lac, în perioadele prelungite, cu temperaturi ale aerului sub punctul de îngheț (LTR² VIII, 555). *În apele curgătoare și chiar în lacuri, prima dată se nasc ace de gheață, ... apoi gheață de fund, ... gheață de mal ... și podul de gheață (când lățimea râului sau lacul sunt complet acoperite)*. POSEA 1986, p. 112. **Prisme de gheață** = cristale prismatice de gheață neramificate, având forma de ace, de coloane sau de plăci suspendate în atmosferă (ȚÎȘTEA 1965, p. 152). Cf. CIULACHE 2003, p. 181. **Pudră de gheață** = precipitație sub forma unor cristale de gheață foarte fine, pe timp cu cer senin, care cad atât de lent, încât par să se afle în suspensie în aerul din jur (cf. CIULACHE 2003, p. 185). **Saturație în raport cu gheața** v. saturație. **Sfinți de gheață** v. sfânt. **Suprasaturație în raport cu gheața** v. suprasaturație.

– Pl.: (6) **ghețuri** și (învechit) **gheți**. – Și: (învechit) **ghiăță** (cf. CIHAC I, TDRG, CADE, LTR, MDA) s.

f. – Lat. **glacia** (= *glacies*) (DA)*. [A.B.]

GHEȚ s. n. **Θ** (Olt. și învechit; la pl.) Ger (cf. DA). [1886] *Ce... învață pe dobitoace... A prooroci furtuna, ghețul, arșița și ploaia?* CONACHI, P. 293; *Ghenar cu ghețele tari*. NALR – O II MN 271-272, [1545] pc. 983²⁵⁶; *Făurar cu ghețuri tari*. ib. 272, [1546]²⁵⁷ pc. 969, cf. DGDS, NALR – O II MN 271-272, [1545] pc. 974, 975^{ID}. Cf. DA, MDA.

– Pl.: *ghețe* și *ghețuri*. – Derivat regresiv de la **îngheț**. [A.B., L.M., E.T.]

GHEȚĂR s. m. **ΞΘ 1**. Gheață glaciară permanentă, situată pe văile înalte ale munților, care, sub acțiunea forței gravitaționale și a presiunii straturilor superioare, curge în josul pantelor sau de-a lungul văilor, mai jos de linia zăpezilor (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 95). V. sloi (1). [1901] *Iar ghețarii cu greutatea enormă a gheței apasă malurile văilor; le netezește, macină stâncile și le transportă până departe spre câmpie, unde le așează grămadă unele peste altele, făcând mici coline numite morene*. MEHEDINȚI, G. F. 89; *Prin tuneluri și peste înaltele arcade ale viaductelor, trenul spintecase alți munți cu mai mărețe piscuri sub cușma sclipitoare a ghețarilor*. C. PETRESCU, A. 395. Cf. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DL, ȚÎȘTEA 1965, p. 95, DEX², MDA. **Ξ** (Însoțit de determinări) *Ghețar alpin*. Cf. DL. *Ghețar polar*. ib. **Ξ** (În sintagma) **Briză de ghețar** v. briză.

Θ 2.^{ID} (Nordul Mold.) Țurțur (1). Cf. DGDS, NALR – MB V ms. [1615] pc. 498.

– Pl.: *ghețari*. – **Gheață** + suf. -ar (după fr. *glacier*) (cf. DA). [A.B., C.F.]

GHEȚÓI s. n. **Θ 1**. (Sudul Mold., Dobr., Munt., nord-vestul Olt., Ban.) Țurțur (1) (cf. DA). [1885] H IX 90. Cf. DGDS, ALR SN III h 801 pc. 848, NALR – MB V ms. [1615] pc. 661, 662, 665, 666, 667, 668, ALR – MD IV h 530 pc. 683, 723, 724, 772, NALR – O II h 320, NALR – B III h 532 pc. 1, 3, 9, 21, 22, 72^{ID}. Cf. DA, MDA.

2. Sloi (1). [1929] ȘĂINEANU, D. U. Cf. SCRIBAN, D.

3.^{ID} (Olt.; la pl.) Ger. *Ianuarie vine cu ghețoaiele tari*. NALR – O II MN 271, [1545] pc. 971. *Făurar cu ghețoaiele tari*. ib. 272, [1546] pc. 984. Cf. DGDS.

– Pl.: *ghețoaie*. – **Gheață** + suf. -oi (cf. DA). [A.B.]

GHEȚÓS, -OÁSĂ adj. **Θ** Care îngheață; cu gheață (cf. DA). [1642-1647] *Au fost iarnă goală și*

* *Ace de gheață* – cf. fr. *aiguille de glace*, engl. *ice needle* (VILLENEUVE, p. 21). *Cristale de gheață* – cf. fr. *cristal de glace*, engl. *ice cristal* (id. ib. p. 118). *Crustă de gheață* – cf. fr. *croûte de glace*, engl. *ice crust* (id. ib.). *Gheață amorfă* – cf. fr. *gelée amorphe* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). *Multiplacarea gheții* – cf. fr. *multiplication de la glace*, engl. *ice multiplication* (ib.). *Pod de gheață* – cf. fr. *pont de glace* (TLFi). *Prisme de gheață* – cf. fr. *prismes de glace*, engl. *ice prisms* (VILLENEUVE, p. 317).

²⁵⁶ Titlul materialului necartografiat: „ianuarie”. [F.O.]

²⁵⁷ Titlul materialului necartografiat: „februarie”. [F.O.]

ghețoasă. URECHE, L. 193. *Trista iarnă vine cu... suflul său ghețos*. I. NEGRUZZI, S. II, 282; *Așa merse multă vreme prin talazurile negre ale nopții, prin ploaia frământată de vânt, biciuit din când în când de învăluiri de stropi ghețoși*. SADOVEANU, M. 183. Cf. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DA, DL, DEX², TDRG², MDA.

– Pl.: *ghețoși*, -oase. – **Gheață** + suf. -os (DA). [A.B.]

GHEȚUȘ s. n. ☉ 1. Îngheț (DA). [1698] *Alții intrând în ger și în ghețuș ca cum ar intra în căldură și în feredeu*. CANTEMIR, D., în TDRG²; *De să va întâmpla naștere, iarna va fi tare, și îndoită, și vânturoasi, și ploai ușoară, ghețuș va fi mult*. GCR II 59. Cf. TDRG², MDA.

2. Polei (1) (DA). [1890] *În pădure a ploat grozav! Și s-a făcut o mazăgă și-un ghețuș, de nu te mai poți de feliu ținea pe picioare*. CREANGĂ, P. 47; *Ghețușul trosnea sub pași*. EMINESCU, N. 88. Cf. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DA, DL, TDRG², DEX², MDA.

3.^{1D} (Sudul Ban.) Țurțur (1). Cf. NALR – B III h 532 pc. 11.

– Pl.: *ghețușuri*. – **Gheață** + suf. -uș (DA). [A.B.]

GHIĂȚĂ s. f. v. *gheață*.

GHIBLI subst. ☐ Vânt fierbinte, încărcat cu particule de nisip, care suflă dinspre deșert, pe teritoriul Libiei (CIULACHE 2003, p. 101).

– Cf. fr., engl. *ghibli* (VILLENEUVE, p. 182). [A.B.]

GHIDĂRE s. f. ☐ Influență exercitată de curenții de aer din straturile superioare ale atmosferei asupra direcției de deplasare a perturbațiilor din atmosfera inferioară (CIULACHE 2003, p. 101). ☐ (În sintagmele) *Curent de ghidare* v. *curent*. *Ghidare termică* = orientare a unei perturbații atmosferice în direcția vântului termic din apropierea sa (id. ib.).

– Pl.: *ghidări*. – V. *ghida* (MDA)*. [A.B.]

GIUMÂNĂRE s. f. ☉ (Dobr., Munt.; și, la pl, în sintagma *giumânări de gheață*) Țurțur (1). *Giumânări de gheață*. ALR – MD IV h 530 pc. 716, 747, 840; cf. ALR SN III h 801 pc. 728^{1D}, DGDS. Cf. SCRIBAN, D.

– Pl.: *giumânări*. – Și: **gemănăre** (SCRIBAN, D.) s. f. – Cf. *geamăn*²⁵⁸. [A.B.]

* *Ghidare termică* – cf. fr. *guidage thermique*, engl. *thermal steering* (VILLENEUVE, p. 194).

²⁵⁸ Lexemul *gemănare* are mai multe sensuri, învechite și regionale, toate subsumate ideii semantice de „îmbinare; bifurcare” (cf. DA, SCRIBAN, D., TDRG, CIORĂNESCU, D. ET., MDA). Legătura etimologică cu *îngemănare* (de asemenea, termen moștenit) nu este exclusă. Sensul inclus în DFA presupune, ca evoluție semantică pe teren românesc, o legătură cu forma de obicei bifurcată a unui Țurțur. [C.F.]

GIVRĂJ s. n. **Ξ** Înghețare bruscă a picăturilor de apă suprarăcită (cu temperaturi negative) care alcătuiesc frecvent norii frontului cald sau ai frontului oclus de tip cald, pe aeronave în zbor (CIULACHE 2003, p. 101); givrare. *Givrajul este al treilea proces de creștere a componentelor din nor și el constă în ciocnirea cristalelor de gheață cu picăturile de apă suprarăcite.* MĂHĂRA 2001, p. 178²⁵⁹; *Frecvența maximă a givrajului se produce în regiunile din atmosferă caracterizate prin picături de apă suprarăcită sau un amestec de picături de apă suprarăcită cu cristale fine de gheață sau zăpadă (nori, precipitații lichide, zăpadă umedă, lapoviță).* MIHĂILĂ 2010, p. 275. Cf. LTR², DER, ȚÎȘTEA 1965, p. 96, M. D. ENC., MDA. **Ξ** (În sintagmele) **Gheață de givraj** v. gheață. **Givraj opac** (sau **mixt**) = înghețare a cristalelor fine de gheață, pe aeronave în zbor. *La trecerea unui avion prin zona cristalelor fine de gheață, apare givrajul opac sau a celui mixt.* MIHĂILĂ 2010, p. 276. **Givraj sticlos** = înghețare a picăturilor de apă suprarăcită, pe aeronave în zbor. *Picăturile de apă suprarăcită se întâlnesc în toate formele în interiorul Cb-ului. Astfel, picăturile de apă suprarăcită în stare lichidă, la trecerea unui avion prin aceasta, se preling pe avion și apoi îngheață, dând givrajul sticlos.* MIHĂILĂ 2010, p. 276. **Givrajul aeronavei** = proces de depunere a gheții pe fuselajul avionului în timpul zborului (CIULACHE 2003, p. 101); givrarea avioanelor (v. givrare). [1961] *Givrajul avioanelor poate avea următoarele consecințe periculoase pentru zbor: mărirea considerabilă a greutateii totale de zbor a avionului; descentrajul avionului.* LTR² VIII, 584.

– Pl.: *givrage*. – Și: **jivrăj** (DL, DEX², MDA, MDN², DEXI) s. n. – Din fr. **givrage** (MDA)*. [A.B.]

GIVRĂRE s. f. **Ξ** Givraj. Cf. LTR. **Ξ** (Art., în sintagma) **Givrarea avioanelor** = givrajul aeronavei (v. givraj). [1950] *Givrarea avioanelor...* [reprezintă] Formarea de straturi de ghiață pe aripile, ampenajele, parbrizul, elicele, carburatoarele și antenele unui avion care zboară într-o zonă de givrare. LTR II, 852.

– V. **givra**. [E.T.]

GLACIĂȚIE s. f. **Ξ** Proces de transformare a picăturilor de apă din partea superioară a norilor Cumulonimbus, în cristale de gheață (CIULACHE 2003, p. 101). Cf. MDA.

– Pl.: *glaciații*. – Din fr. **glaciation** (MDA). [A.B.]

GLÓRIA s. f. **Ξ** Fotometeor reprezentat printr-una sau mai multe serii de inele colorate, văzute de un observator în jurul propriei sale umbre, proiectată pe o pânză de ceață sau pe un nor constituit din

²⁵⁹ În citatul: [Grăunțele de mazărice]... *prin coalescență (givraj) se acoperă cu un strat de gheață transparentă* (MĂHĂRA 2001, p. 179-180), termenii *coalescență* și *givraj* par a fi sinonimi, dar, de fapt, niciunul dintre aceștia nu este utilizat corect. *Givraj* este un termen legat de aviație, extensia lui putând fi aplicată cel mult pentru obiecte aflate la înălțime, nu și pentru *măzărice*, iar *coalescență* vizează picăturile de apă, față de *măzărice* care reprezintă picături de apă cu particule de gheață. [L.A.]

* **Givrajul aeronavei** – cf. fr. *givrage d'aéronef* (VILLENEUVE, p. 183).

picături fine de apă, rezultat al difracției luminii solare, a cărei apariție are loc numai la poziții joase ale Soarelui deasupra orizontului (cf. CIULACHE 2003, p. 101). [1950] LTR II, 857. *Gloria este denumirea atribuită uneia sau mai multor inele colorate văzute de observator în jurul umbrei sale, proiectată pe un banc de ceață ori chiar de rouă.* MĂHĂRA 2001, p. 292; *Gloria reprezintă una sau mai multe serii de inele colorate, văzute de observator în jurul umbrei sale, proiectată pe un nor constituit din numeroase picăturile mici de apă sau pe un banc de ceață, ori, foarte rar, chiar pe rouă.* BOGDAN 2006, p. 233; *Gloria poate fi observată și de pasagerii avioanelor în zbor, în jurul umbrei avionului proiectată pe norii de sub el.* MIHĂILĂ 2010, p. 290. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 96, MDA, MDN², DEXI.

– Pl.: *glorii*. – Din it., lat. **gloria** (MDA). [A.B.]

GOL s. n. ☒ (În sintagmele) **Gol de aer** = fenomen de întrerupere bruscă a unui curent de aer ascendent, accentuat uneori prin înlocuirea cu un curent descendent (cf. CIULACHE 2003, p. 102). [1961] *Gol de aer... Zona dintr-un remu de aer... în care curentul e descendent.* LTR² VIII, 608. Cf. DL, ȚÎȘTEA 1965, p. 96, DEX², DEXI. **Gol de foehn** v. foehn.

– Cf. fr. trou d'air (TLFi). [A.B.]

GORNEÁC s. m. ☐ (Olt.) Vânt rece care bate în zona de deal, în Dolj dinspre nord sau dinspre vest, iar, în Mehedinți, dinspre est sau dinspre nord și nord-vest (cf. DA). [1898] *„Munteanul, în Mehedinți numit gorneag (numire slavă) este de fel răce, suflă din direcția de la nord-vest și nord, aici aduce la fel cu austrul, aici seamănă cu crivățul, după direcția d-încotro vine.* GRECESCU, FL. 697. *Și ai dintâi fulgi de zăpadă, aduși de fiul gorneagului, n-au întârziat să plesnească obrazul plaiului.* PLOPȘOR, C. 142; cf. H V 130, 390, H IX 130. Cf. SCRIBAN, D., D. ARH. REG., MDA.

– Și: **gorneág** (DA, SCRIBAN, D.) s. m. – Din sb. **gornjak** „vânt de vest”, bg. **gornjak** „vânt de nord” (DA). [A.B.]

GORNEÁG s. m. v. **gorneac**.

GRADIÉNT s. m. ☒ Variație a unui element meteorologic oarecare, pe unitatea de distanță (CIULACHE 2003, p. 103). În practica prevederii timpului, direcția și mărimea vitezei de deplasare a anticiclonilor se stabilesc... ținându-se seama de direcția și gradientul izoliniilor curentului director din atmosfera liberă și de variația acestora în intervalul de prognoză dat. DONEAUD 1966, p. 172; Din analiza unui volum mare de date obținute atât prin metode indirecte, cât și pe calea sondajelor aerologice moderne cu rachete și sateliți meteorologici, a rezultat că termosfera se caracterizează prin inversiune termică în părțile ei inferioare și mijlocii (gradienti de creștere a temperaturii cu înălțimea cuprinși între 0,2 și 0,8°/100 m) și prin izotermie în partea superioară (mai sus de 700 km). CIULACHE 2002, p. 54. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 96, DEX², MDA, MDN², DEXI. ☒ (În sintagmele) **Forța gradientului baric orizontal** v. forță. **Gradient adiabatic** = variație a temperaturii în volumele de aer cu mișcare convectivă adiabatică, fără schimb de căldură cu mediul înconjurător (CIULACHE 2003, p. 103). Starea de instabilitate în aerul umed apare atunci când gradientul local este mai mic decât gradientul adiabatic uscat, dar mai mare decât gradientul adiabatic umed. MĂHĂRA 2001, p. 137. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 97, DEXI. **Gradient baric** v. baric.

Gradient barometric v. barometric. **Gradient termic** (sau **de temperatură**) = variație a temperaturii aerului pe unitatea de distanță (CIULACHE 2003, p. 104). [1950] LTR II, 869. *Creșterea temperaturii... contribuie la mărirea gradientului termic vertical*. DONEAUD 1966, p. 101; *În troposferă gradientul termic vertical, care este media diferențelor gradienti adiabatici uscați și umezi, are o valoare medie, deasupra uscatului zonelor temperate, de 0,6-0,7° C/100 m*. APOSTOL 2000, p. 34. Cf. LTR, ȚÎȘTEA 1965, p. 98, M. D. ENC., DEXI. **Vânt de gradient** v. vânt.

– Pl.: *gradienti*. – Din fr. **gradient** (MDA)*. [A.B.]

GRANULĂ s. f. ☐ (La pl., în sintagmele) **Granule de gheață** = hidrometeor format din fragmente transparente ori translucide de gheață cu forme sferice sau neregulate și diametre între 1 și 5 mm, care iau naștere în norii Altostratus și Nimbostratus, prin înghețarea unor picături de apă suprarăcite sau prin reînghețarea apei provenite din topirea fulgilor de zăpadă aflați în cădere spre suprafața terestră (cf. CIULACHE 2003, p. 104). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 99. **Granule de grindină** v. grindină.

– Cf. fr. *granule* (TLFi)**²⁶⁰. [A.B.]

GREN s. n. ☐ Vijelie (cf. DER). [1950] LTR II, 894. Vijelia (grenul) este un fenomen meteorologic caracterizat printr-o puternică și bruscă variație a direcției și vitezei vântului, o creștere bruscă a presiunii și umezelii relative, o scădere bruscă a temperaturii și, adesea, prin precipitații sub formă de averse însoțite, uneori, de oraje. BOGDAN 2006, p. 236. Cf. DER, ȚÎȘTEA 1965, p. 196, CIULACHE 2003, p. 105, MDA, MDN², DEXI. ☐ (În sintagmele) **Gren alb** = vijelie fără precipitații (CIULACHE 2003, p. 105). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 99, DEXI. **Gren orajos** = vijelie însoțită de oraje (CIULACHE 2003, p. 105). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 99. **Nor de gren** v. nor.

– Pl.: *grenuri*. – Din fr. **grain** [de vent] (MDA)***. [A.B.]

GRÍNDENĂ s. f. v. grindină.

* **Gradient adiabatic** – cf. fr. *gradient adiabatique* (TLFi). **Gradient geotermic** – cf. fr. *gradient géothermique*, engl. *geothermal gradient* (VILLENEUVE, p. 190). **Gradient termic** – cf. fr. *gradient thermique* (id. ib.).

** **Granule de gheață** – cf. fr. *granules de glace*, engl. *grains of ice* (VILLENEUVE, p. 192).

²⁶⁰ Principala diferență dintre fenomenele atmosferice desemnate prin sintagmele *granule de gheață* și *granule/greloane de grindină* este dată de diametrul diferit al particulelor de gheață considerate (cf. definițiile date s. v.). Sintagma *granule de gheață* este, evident, împrumutată din fr. *granules de glace* (cf. engl. *ice pellets/grains of ice*), care impune accentul termenului de bază, în comparație cu termenul deja existent *grânul* s. n. „grăunte mic, grăuncior”, atestat în 1931 (CADE); menționăm că SCRIBAN, D. consideră incorecte variantele *granul* și *granulă*. Sintagma *granule de grindină*, care pare a fi creată pe teritoriul limbii române după modelul sintagmei *granule de gheață*, este echivalentă cu termenul fr. *grêlon*, derivat din fr. *grêle* „grindină”, cf. TLFi. Recent (v. atestarea la BOGDAN 2006) a fost creată sintagma *greloane de grindină* prin probabila contaminare a sintagmei *granule de grindină* cu termenul *grelon*, preluat din franceză, sau din nevoia determinării termenului împrumutat, *grelon*, prin *grindină*. *Boabe de grindină* se remarcă prin uzul unui termen autohton.

*** **Gren alb** – cf. fr. *grain blanc*, engl. *white squal* (VILLENEUVE, p. 191). **Gren orajos** – cf. fr. *grain orangeux* (id. ib.).

GRÍNDENE s. f. v. **grindină**.

GRINDINĂ vb. I. Intrans. **☉** A cădea grindină (DA). [1822] DRLU. Cf. TEODORESCU, P. P. 40. Cf. CDDE, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DL, TDRG², DEX², D. ARH. REG., MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *grindină* și *grindinează*. – Lat. **grandinare** (DA). [A.B.]

GRÍNDINĂ s. f. **☉** Apă înghețată care cade din nori pe pământ sub formă de bucăți mici de gheață; piatră (1), (învechit) smidă (1), (Maram., Transilv., Bucov., Mold., nordul Dobr., nord-vestul Munt.) gheață (2), (centrul Transilv.) mielușei (v. mielușel 2), (nordul Bucov.) țârțar (3), (învechit, rar) cetate. [1577] *Și bătú cu grindine viile lor*. CORESI, PS. 214; *Fulgere și grindini*. MINEIUL (1776) 146; *Vin curgând de pretutindenii precum grindina din nori*. C. NEGRUZZI, II 121; cf. ALR SN III h 789 pc. 531, 682, 182, ALR – M III h 669, NALR – MB V ms. [1613], ALR – MD IV h 529, NALR – O II h 317^{1D}. Cf. LB, ȘĂINEANU, TDRG, CADE, DA, SCRIBAN, D., DEX², DEXI.

☐ Hidrometeor constituit din sferule sau fragmente de gheață cu diametre între 5 și 50 mm, uneori mai mari, care se asociază câteodată în blocuri neregulate (CIULACHE 2003, p. 105). [1857] *Grindina... prin dimensiunile cele considerabile ce ia câteodată, este încă mai inesplicabilă decât mazăricea*. MARIN, F. 501; *Grindina este alcătuită din particule de gheață, cu forme destul de diferite, cristalizate sau amorfe, numite elemente de grindină*. CIOVICĂ 1970, p. 35; *Grindina cade în sezonul cald, din norii Cumulonimbus, însoțind aversele de ploaie*. APOSTOL 2000, p. 60; *Grindina este o precipitație solidă sub formă de particule de gheață (greloane), fie transparente, fie opace, sub formă sferoidală, conică sau neregulată, cu diametru între 5 și 50 mm, ce cad din nori, fie separate, fie aglomerate în blocuri de formă neregulată*. BOGDAN 2006, p. 224. Cf. ENC. ROM., TDRG, RESMERIȚĂ, D., LTR, DL, DER, ȚÎȘTEA 1965, p. 99, MDA. **☒** (În sintagmele) **Granule** (sau **boabe** ori **greloane**) **de grindină** = fragmente transparente sau translucide de gheață cu forme sferice sau neregulate și diametre între 5 și 50 mm, uneori mai mari, care se asociază câteodată în blocuri neregulate, alcătuite dintr-un nucleu mat, înconjurat de un strat de gheață transparentă sau de straturi alternative transparente și mate, care se formează prin înghețarea apei suprarăcite din partea mediană a norilor Cumulonimbus, pe granulele de mazărice moale incomplet înghețate (CIULACHE 2003, p. 105). [1857] *Este prea cert că cade boabe de grindină a căroră greutate merge până la 250 sau 300 grami; or, până acum toate ipotezele ce s-au propus spre a explica grindina lasă cuștiunea într-o profundă obscuritate*. MARIN, F. 501; *Mărimea boabelor de grindină depinde de forța și durata curenților convectivi din nor*. MĂHĂRA 2001, p. 180; *Cea mai mare granulă de grindină măsurată până în prezent pe glob avea diametrul de 9,3 cm și masa de 3 kg*. id. ib.; *Greloanele de grindină, în formarea lor, își conturează mai întâi nucleul, care derivă de regulă dintr-un bob de mazărice tare, care s-a format în jurul unei particule de mazărice moale în partea mediană a norilor Cumulonimbus. Pe suprafața acestuia aderă particulele de apă suprarăcite, formând întâi un prim strat de gheață transparent ce înconjură nucleul*. MIHĂILĂ 2010, p. 266. **Stadiu de grindină** = fază fictivă a procesului de destindere adiabatică, în timpul căreia aerul saturat, aflat în mișcare ascendentă, se menține la temperatura de 0° C, până la înghețarea întregii cantități de apă conținute (CIULACHE 2003, p. 213). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 170.

– Pl.: *grindine* și *grindini*. – Și: (învechit, Transilv.) **grîndine**, **grîndenă**, (învechit) **grîndene**, (Maram.) **grîndire** (ALR – M III h 669 pc. 232, 236, 238)^{ID}. – Lat. **grando**, **-înem** (DA). [A.B.]

GRÎNDINE s. f. v. **grindină**.

GRÎNDIRE s. f. v. **grindină**.

GRÎVEȚ s. n. v. **crivăț**.

GRUNZ^{ID} s. n. ♂ (Nord-estul Ban.; la pl.) Măzăriche. Cf. NALR – B III h 530 pc. 98.

– Pl.: *grunzuri*. – Evoluție lexicală pe teren românesc (< rom. *grunz* „bucată dintr-o materie tare și sfărâmicioasă”). Cf. magh. *göröngy*, arom. *grândze*, alb. *grunde*, *krunde* „tărățe” (DA). [A.B.]

GURĂ vb. I v. **guri**.

GÚRĂ s. f.^{ID} ♂ (Ban.; și la pl., în expresia) **A se face gură** (sau **guri**) = a se însenina (1). Cf. NALR – B III h 523 pc. 36, 44, 60, 74.

– Cf. *guri*. [A.B.]

GURCÂN s. m. sg. ♂ (Sud-vestul Transilv.) Vânt care bate dinspre sud (MDA). [1930] CHEST. IV 85.

– Cf. *gurean* (MDA). [A.B.]

GUREÁN s. m. sg. ♂ (Sud-vestul Transilv.) Vânt care bate dinspre est; vânt cald dinspre vest, care suflă mai ales iarna. [1885] H XVII 259; *Vântul dela miază-zi se numește și Gureanu, acesta nu prea bate pe jos, ci numai pe sus. Se cunoaște de pe sunetul închis și puternic – despre bubuit –, ce se aude când bate*. COM. SAT. II, 105. Cf. MDA.

– Cf. bg. *gorjanin* „vânt de la munte”; cf. *gorneac* (DA). [A.B.]

GURGUMÉU s. n.^{ID} ♂ (Sud-vestul Munt.) Curcubeu. Cf. DGDS, ALR – MD IV MN 144, [1601] pc. 780.

– Pl.: *gurgumeuri*. – Et. nec. Cf. *curcubeu*. [A.B., E.T.]

GURÍ vb. IV. ♂ 1. Intrans. (Sud-vestul Transilv., Olt.) A se crăpa de ziuă. [1895] ^a*Gurescu, refl. numai în espresiunea: se gurește de ziuă = se revarsă de ziuă, începe a se zări de ziuă, se înzorește*. REV. CRIT. III 156; *Se gurește, se gurează de ziuă*. NALR – O II h 308 pc. 901, 904, 909, 915^{ID}; cf. DGDS, ALR – MD IV h 504 pc. 671, 672, 678^{ID}. Cf. DA, MDA.

2.^{ID} Refl. (Sudul Ban.) A se însenina (1). *O-nceput a guri*. NALR – B III h 523 pc. 15.

– Prez. ind. pers. 3: *gurește și gurează*. – Și: (Olt.) **gurá** vb. I. – Cf. sl. *gorě* „în sus” (DA). [A.B., C.F.]

H

HABUB subst. ⚡ Furtună puternică de nisip sau de praf în pustiurile Africii orientale și în câmpiile Indiei, dând naștere unui nor de praf a cărui înălțime poate atinge 1 500 m (ȚÎȘTEA 1965, p. 100). Cf. CIULACHE 2003, p. 107.

– Cf. fr., engl. habub/haboub (VILLENEUVE, p. 195). [A.B.]

HÁLĂ¹ s. f. ⚡ (Sudul Munt., Olt., vestul Ban.) Vânt puternic însoțit adesea de grindină; furtună puternică, vijelie, uragan (cf. DA). [1885] *Se crede că halele sânt oameni... [ale căror] suflete... se transformă în vânturi și se scoală, unul dintr-o parte, altul dintr-alta, de se bat cu multă putere, astfel că dărâmă case, dezrădăcinează arbori etc.* H XI 8; *Pe seară vine, nene, o hală, de-i face arie tot ce săpase.* MUSCEL, 65; ^a*E rău de tot de „hale” și furtuni cu piatră. Hala – furtună groaznică.* ib. 73; ^a*În Dolj cred că Vântul cel turbat e sus, în cer, și când cade el, se zice, că este ală sau și hală.* COM. SAT. II, 108; cf. H XIV 67, H V 362, DGDS, ALR SN III h 788 pc. 48, 848, 886^{ID 261}. Cf. TDRG², DEX², D. ARH. REG., MDA.

– Pl.: hale. – Din sb., bg. **hala** „uragan, monstru, faptă îngrozitoare” (DA). [A.B.]

HÁLĂ² s. f.^{ID} ⚡ (Vestul Munt.) Troian. Cf. ALR – MD IV h 527 pc. 786.

– Pl.: hăli. – Cf. hală¹. [A.B.]

HALÓ s. n. ⚡ Cerc luminos care apare în anumite condiții atmosferice în jurul Soarelui sau al Lunii (DL)²⁶². [1926-1931] CADE. Cf. DEX², MDA.

⚡ Grup de fenomene optice în formă de inele, de arcuri, de coloane sau de puncte luminoase, centrate pe astrul luminos, produse prin refracția sau prin reflecția luminii de către cristalele de gheață aflate în suspensie în atmosferă (ȚÎȘTEA 1965, p. 100). [1950] LTR II, 929. *Haloul reprezintă un grup de fenomene optice care au forma de inele, arcuri, coloane sau pete luminoase, determinate de refracția sau reflexia luminii pe cristalele de gheață aflate în suspensie în atmosferă (nori cirriformi, ace de gheață, ceață înghețată).* MĂHĂRA 2001, p. 288; *Fenomenele de halo (haloul solar și haloul lunar) constituie un grup de fenomene optice care au forma de inele, arcuri, coloane sau pete luminoase determinate de refracția sau reflexia luminii pe cristale de gheață în suspensie în atmosferă (nori ciliformi, ace de gheață, ceață înghețată).* BOGDAN 2006, p. 231. Cf. DER, MIHĂILĂ 2010, p. 267, MDN². ⚡ (În sintagmele) **Arcuri tangente la halo** v. arc. **Halo Bouguer** = arc sau inel circular strălucitor, având diametrul de cca 39°, format în jurul punctului antisolar, apărând deseori sub forma unui inel luminos distinct în jurul

²⁶¹ Titlul hărții: „ploaie cu furtună”. [F.O.]

²⁶² Este individualizat sensul comun datorită utilizărilor sale figurate frecvente, începând cu prima jumătate a secolului trecut, în literatura artistică. [C.F.]

anticoroanei (CIULACHE 2003, p. 107). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 100. **Halo Cellini** = fotometeor având aspectul unui inel difuz, de culoare albă, care apare în jurul umbrei făcute de capul observatorului pe un strat de iarbă acoperită cu rouă, atunci când unghiul înălțimii Soarelui deasupra orizontului este încă mic, iar distanța dintre observator și umbra sa este suficient de mare (CIULACHE 2003, p. 107). **Halo lunar** = fotometeor cu aspect de inele, arcuri, coloane sau focare luminoase, rezultate în urma refracției, reflexiei și dispersiei luminii lunare de către cristalele de gheață aflate în suspensie în atmosferă (cf. id. ib.). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 100. *Norii pot avea aspectul unui voal, formând halo solar sau lunar, și producând un apus de soare roșu.* MĂHĂRA 2001, p. 265; *Haloul determinat de refracția luminii solare poate fi mai colorat, iar haloul lunar este întotdeauna alb.* MIHĂILĂ 2010, p. 285. **Halo mare** (sau **extraordinar** ori **de 46°**) = halo mai puțin frecvent și mai puțin luminos, alcătuit dintr-un inel cu o lumină slabă, având o rază aparent egală cu 46° (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 100). [1961] LTR². *Haloul mare, haloul de 46°, sau haloul extraordinar... are formă de cerc albicios, concentric cu primul însă cu raza de 46°, centrat în jurul astrului luminos.* MĂHĂRA 2001, p. 290; *Haloul mare este fenomenul optic observat mai rar ca cel precedent; are tot formă circulară, cu raza de 46°, centrat de asemenea în jurul astrului luminos.* BOGDAN 2006, p. 231. **Halo mic** (sau **ordinar** ori **de 22°**) = halo frecvent, alcătuit dintr-un inel luminos, (în mare parte) alb, cu raza de 22°, prezentând pe marginea sa interioară zone roșii, puțin vizibile și, în cazuri rare, zone violete pe marginea sa exterioară, conținând în interiorul său o porțiune de cer vizibil mai întunecată decât restul bolții (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 100). [1961] LTR². *Haloul mic sau ordinar... se observă sub forma unui inel luminos, alb, situat în jurul arcului luminos.* MĂHĂRA 2001, p. 289; *Haloul mic este fenomenul optic cel mai frecvent observat sub forma unui inel luminos sau în cea mai mare parte alb, situat concentric în jurul Soarelui sau lunii, având raza de 22°.* BOGDAN 2006, p. 231; *Arcele ating haloul mic fie în punctul lor cel mai înalt (arcul tangent superior), fie în punctul cel mai jos (arcul tangent inferior).* MIHĂILĂ 2010, p. 287. **Halo solar** = fotometeor cu aspect de inele, arcuri, coloane sau focare luminoase, rezultate în urma refracției, reflexiei și dispersiei luminii solare de către cristalele de gheață aflate în suspensie în atmosferă (CIULACHE 2003, p. 107). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 100. *Norii pot avea aspectul unui voal, formând halo solar sau lunar, și producând un apus de soare roșu.* MĂHĂRA 2001, p. 265; *Haloul determinat de refracția luminii solare poate fi mai colorat, iar haloul lunar este întotdeauna alb.* MIHĂILĂ 2010, p. 285.

– Pl.: *halouri*. – Și: **halóu** (MDA) s. n. – Din fr. **halo**, germ. **Halo** (MDA)*. [A.B., C.F.]

HALÓU s. n. v. **halo**.

HAMSIN s. n. v. **khamsin**.

* **Halo Bouguer** – cf. fr. *halo de Bouguer*, engl. *Bouguer's halo* (VILLENEUVE, p. 196). **Halo Cellini** – cf. fr. *halo de Cellini*, engl. *Cellini's halo* (id. ib. 1980, ap. TP). **Halo mare/ halo de 46°** – cf. fr. *grand halo/halo de 46°*, engl. *large halo/halo of 46°* (VILLENEUVE, p. 191). **Halo lunar/solar** – cf. fr. *halo lunaire/solaire*, engl. *solar/lunar halo* (id. ib. p. 196). **Halo mic/halo de 22°** – cf. fr. *petit halo/halo de 22°*, engl. *small halo/halo of 22°* (id. ib. p. 301).

HARMATÁN s. n. v. **armatan**.

HATEGÁN s. m. sg. **☉ 1.** (Estul Ban.; în forma *hățăgan*) Vânt care bate dinspre nord (cf. DA). [1887] H XVIII 29. Cf. SCRIBAN, D.

2. (Vestul Olt.; și în forma *ațegan*) Vânt care bate dinspre est (cf. DA). [1887-1893] HEM 2 082. Cf. SCRIBAN, D.

– Și: (Estul Ban.) **hățăgán**, (vestul Olt.) **ațegán** s. m. – **Hațeg** + suf. *-an* (DA). [A.B.]

HĂȚĂGÁN s. m. sg. v. **hațegan**.

HÂNSĂ s. f. **☉** (Nordul Transilv., și în sintagma *hânsă de ploaie*) Ploaie scurtă, la intervale dese (cf. DA); bură¹ (**1**) (SCRIBAN, D.). *A mai trecut o hânsă*. Com. I. CORBU; *De obicei ploile cari vin cu picături mari, și deodată, ropotele sau hânsele, nu țin mult*. PAMFILE, VĂZD. 108. Cf. SCRIBAN, D., MDA.

– Pl.: *hânse*. – Et. nec. (MDA). Cf. v. sl. **honsa* „pradă, tâlhărie”, germ. *Hanse* (SCRIBAN, D.). [A.B.]

HERBINTEĂLĂ s. f. v. **fierbințală**.

HIDROMETEÓR s. m. **☐** Formă pe care o îmbracă produsele de condensare și sublimare a vaporilor de apă, în atmosferă și pe suprafața terestră (CIULACHE 2003, p. 109); meteor apos (v. *meteor*) (cf. LTR II, 968). [1950] *ib.* *Considerațiile legate de mersul diurn al elementelor meteorologice, și în primul rând, al hidrometeorilor trebuie avute în vedere și atunci când analizăm datele de la diferitele stații de observație*. DONEAUD 1966, p. 219; *Norul este un hidrometeor constituit dintr-o suspensie de particule minuscule de apă lichidă sau de gheață în atmosferă sau de ambele în același timp, care, în general, nu ating solul*. BOGDAN 2006, p. 107; *Toți hidrometeorii împreună cu componenta lichidă și solidă a norilor totalizează o foarte mică parte din volumul total de apă atmosferică*. MIHĂILĂ 2010, p. 259. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 103, DEX², MDA.

– Pl.: *hidrometeori*. – Din fr. **hydrométéore**, germ. **Hidrometeore** (MDA). [A.B.]

HIDROSTÁTIC, -Ă adj. (În sintagmele) **Instabilitate hidrostatică** v. instabilitate. **Stabilitate hidrostatică** v. stabilitate.

HIGROSCÓPIC, -Ă adj. **☐** Care are calitatea de a absorbi sau de a adsorbi umiditatea din aer (cf. MDA). Cf. SCRIBAN, D., LTR, DL, DER, M. D. ENC., DEX². **☐** (În sintagma) *Apă higroscopică*²⁶³ = apă din zona de aerare a solului, care se află în stare de echilibru cu vaporii de apă din atmosferă (CIULACHE 2003, p. 14). [1961] LTR². *Particulele de săruri marine, higroscopice, provin din evaporarea picăturilor*

²⁶³ Sintagmă lucrată în colaborare cu E.T.

de apă marină introdusă în atmosferă de către valuri și ele au un rol extrem de important ca nuclee de condensare, în geneza precipitațiilor. APOSTOL 2000, p. 11; Nucleele de condensare sunt particule microscopice, solide și lichide, cu proprietăți higroscopice, care plutesc în aer. MĂHĂRA 2001, p. 153; Aerul ceșos este reprezentat printr-o suspensie de picături microscopice de apă sau particule higroscopice umede care nu reduce vizibilitatea orizontală a atmosferei sub 1000 m. MIHĂILĂ 2010, p. 256. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 26, DEX², CIULACHE 2003, p. 14.

– Și: **igroscópic** (SCRIBAN, D.) adj. – Din fr. **hygroscopique** (MDA)*. [A.B.]

HOLBORÍ vb. IV. Intrans. ^{ID} **⊗** (Estul Transilv.) A adia. Cf. ALR SN III h 791 pc. 228.

– Prez. ind. pers. 3: *holborește*. – Cf. volburi. [A.B.]

HÓLBURĂ s. f. v. **volbură**.

HOLBURÍ vb. IV v. **volbura**.

HOMÁT s. m., s. n. v. **omăt**.

HOMÉT s. m., s. n. v. **omăt**.

HOMÉTE s. m., s. n. v. **omete**.

HOPOÁRE s. f. v. **hupoare**.

HOPÓI s. n. v. **puhoi**.

HÚLĂ s. f. **⊖** (În sintagma) *Hulă atmosferică* = unde de gravitație provocate de acțiunea vântului sau de diferența dintre viteza vântului în două straturi de aer suprapuse (cf. LTR II, 983). [1950] *Ca și hula marină, hula atmosferică se datorește acțiunii vântului*. id. ib. 890.

– Cf. fr. *houle* (MDA)**. [A.B.]

HUMILIS (Hum) subst. **⊖** Specie a genului de nori Cumulus, cu dezvoltare verticală mică și aspect turtit; Cumulus de timp frumos (cf. CIULACHE 2003, p. 111). *Când convecția... se dezvoltă numai în straturile inferioare, se formează nori Cumulus humilis de timp frumos*. MĂHĂRA 2001, p. 164; Asemenea valori se înregistrează în văile montane de la circa 2000 m altitudine unde radiația solară directă se intensifică pe seama reflectării provocate de norii Cumulus humilis și de zăpada care acoperă culmile învecinate. CIULACHE 2002, p. 111.

* *Apă higroscopică* – cf. fr. *eau hygroscopique*, engl. *hygroscopic water* (International Meteorological Vocabulary în TP).

** *Hulă de vânt* – cf. fr. *houle du vent*, engl. *wind wave* (International Meteorological Vocabulary în TP).

– Cf. fr., engl. humilis (VILLENEUVE, p. 205). [A.B.]

HUPOÁRE s. f. **☉** (Olt.; și în sintagma **hopoare de căldură**) Arșiță. [1912] I. CR. V. 345. *Căldură mare, hipoare de căldură*. NALR – O II h 310 pc. 918, cf. ib. pc. 952^{ID}, DGDS. Cf. DA, D. ARH. REG., MDA.

– Pl.: *hupori*. – Și: (Olt.) **hopoáre**, (centrul Olt.) **opoáre** (NALR – O II h 310 pc. 952) s. f. – Et. nec. Cf. dogoare (MDA). [A.B.]

I

IGROSCÓPIC, -Ă adj. v. **higroscopic**.

IMERGENTĂ s. f. ☒ Formă de miraj optic manifestată prin ascunderea sub orizont a obiectelor situate la sau în apropierea orizontului (CIULACHE 2003, p. 112).

– Pl.: *imergențe*. – Cf. fr. *immersion* (VILLENEUVE, p. 212). [A.B.]

IMPURITĂTE s. f. ☒ (La pl., în sintagma) *Impurități atmosferice* (sau *ale aerului*) = particule de origine naturală sau antropică, aflate în suspensie în atmosferă (CIULACHE 2003, p. 112). [1951] LTR III, 61. *După încetarea precipitațiilor, vizibilitatea se ameliorează în comparație cu valoarea sa dinaintea căderii acestora, ca urmare a curățirii aerului de impurități*. DONEAUD 1966, p. 319; *Când vizibilitatea este tot între 1 km și 10 km, dar în aer sunt prezente impurități solide de pe suprafața terestră, se formează pâcla*. APOSTOL 2000, p. 54; *Dacă densitatea produselor de condensare este mică, iar în aer se găsesc impurități solide care reduc vizibilitatea la mai puțin de 10 km dar peste 1 km, atunci fenomenul se numește pâclă*. MĂHĂRA 2001, p. 157. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 105, M. D. ENC., DEXI.

– Cf. fr. *impuretés atmosphériques*, engl. *atmospheric impurities* (VILLENEUVE, p. 212). [A.B.]

INCUS (Inc) subst. ☒ Particularitate suplimentară a genului de nori Cumulonimbus, reprezentată prin porțiunea lui superioară aplatizată sub formă de nicovală, cu aspect neted, fibros sau striat (CIULACHE 2003, p. 112). [1951] LTR III, 146. *Alte particularități suplimentare ale norilor amintim: Incus sub formă de nicovală*. MĂHĂRA 2001, p. 172. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 105.

– Cf. fr., engl. *incus* (VILLENEUVE, p. 212). [A.B.]

INÉL s. n. (Învechit; în sintagma) *Inelul lunii* v. lună.

☒ (În sintagmele) *Inel de circulație* = celulă zonală a circulației generale a atmosferei, care comunică cu celulele învecinate prin mijlocirea activității ciclonice (CIULACHE 2003, p. 117). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 106. *Inelul lui Bishop* = fotometeor reprezentat printr-un inel albicios, ce se formează în jurul Soarelui sau al Lunii, având uneori culoarea albastruie la partea interioară și brună-roșiatică la cea exterioară, cu dimensiuni mai mici decât coroana și culorile dispuse invers față de halo (cf. CIULACHE 2003, p. 117). [1951] *Inelul lui Bishop* [este o] *coroană de culoare cenușie-lăptoasă, cu un diametru mai mare [decât] cel al unei coroane obișnuite. Fenomenul se datorește difracției luminii în pulberile atmosferice, în special după erupțiile vulcanice*. LTR III, 947; *Un alt fenomen optic legat de difracția luminii este inelul lui Bishop... Acest fenomen este descris pentru prima dată de Bishop în 1883*.

MĂHĂRA 2001, p. 292; *Inelul lui Bishop se prezintă ca un inel albicios, asemănător cu coroanele, conturat în jurul Soarelui sau al Lunii*. MIHĂILĂ 2010, p. 294. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 106.

– Cf. lat. *anellus*, -um (DA)*. [A.B.]

INIE s. f. ☉ **1.** (Maram., Transilv., Munt., Olt., Ban.) Gheață moale și sfărâmicioasă, uneori zăpadă pe jumătate înghețată, alteori sloiuri, care, topindu-se, plutește pe apă mai ales primăvara și toamna. [1577] CORESI, PS. 410; *Blagosloviți ruorele și iniile Domnului*. id. ib. 437; cf. H XVIII 15, CIAUȘANU, V. Cf. ANON. CAR.², COSTINESCU, CADE, SCRIBAN, D., MDA, DEXI.

2. (Maram., Transilv., vestul Mold., centrul Munt., vestul Olt.) Pojghiță subțire de gheață (formată pe suprafața apelor). [1906] *S-a făcut o țără de inie pe Arieș*. VICIU, GL.; *Nu te duce, că nu-i înghețat, că-i numai inie, și te uzi!* id. ib.; cf. DGDS, ALR – M IV MN 328, [1610] pc. 232, NALR – MB V ms. [1610] pc. 462, ALR – MD IV 150, [1610] pc. 816, NALR – O II MN 276, [1610] pc. 945^{1D}. Cf. SCRIBAN, D., MDA.

3. (Transilv.) Cristale mărunte de gheață, care se formează spre primăvară peste noapte și se topesc după răsăritul soarelui. Com. din ZAGRA – NĂSĂUD, com. A. CORBUL. Cf. DA.

4. (Mold.; la pl.) Bucățele de gheață zdrobită prin ciocnirea sloiurilor, când este ger mare (DA). Cf. ȘEZ. II, 41.

5. (Bucătă de) gheață. V. gheață **(1)**. Cf. DA, MDA, DEXI.

6. (Ban.) Chiciură **(1)** (DA). Cf. NALR – B III h 531^{1D}. Cf. DA.

– Pl.: *inii*.– Din v. sl. **hnhie** (MDA). [L.M.]

INSTABILITĂTE s. f. ☒ Modificare a echilibrului din atmosferă (cf. MDA). *În condiții de instabilitate, caracterizate prin scăderea rapidă a temperaturii cu înălțimea..., acești nori se dezvoltă intens și dau naștere la ploi sub formă de averse*. DONEAUD 1966, p. 127; *Prin stabilitate meteorologică se înțelege acea stare a atmosferei în care nu există mișcări verticale, iar instabilitatea, prin frecvenți curenți de aer verticali (convectivi)*. MĂHĂRA 2001, p. 135; *Însușirea densității aerului este extrem de importantă, de relațiile ei cu temperatura, presiunea și umezeala depinzând o serie întreagă de procese termodinamice, care influențează hotărâtor stabilitatea sau instabilitatea vremii*. CIULACHE 2002, p. 16. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 107. ☒ (În sintagmele) **Energie de instabilitate** v. energie. **Instabilitate absolută** = stare a coloanei de aer atmosferic al cărei gradient vertical de temperatură este mai mare decât gradientul adiabatic uscat, adică are gradient termic supraadiabatic (CIULACHE 2003, p. 118). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 107. **Instabilitate atmosferică** (sau **a atmosferei** ori **a aerului**) = ansamblu de mișcări convective ascendente. *Instabilitatea atmosferică este caracteristică depresiunilor barice în care sunt curenți de aer ascendenți*. MĂHĂRA 2001, p. 226; *Dimpotrivă, instabilitatea atmosferei (mișcările convective ascendente) și vânturile puternice duc la împrăștierea suspensiilor și dispariția pâclei*. CIULACHE 2002, p. 184; *Cauza generatoare a mișcărilor spiralate este reprezentată de instabilitatea aerului din imediata*

* *Inelul lui Bishop* – cf. fr. *anneau de Bishop*, engl. *Bishop's ring* (VILLENEUVE, p. 32).

vecinătate a solului, datorată puternicei încălziri a suprafeței active prin insolație. MIHĂILĂ 2010, p. 284. **Instabilitatea coloidală a norului** v. nor. **Instabilitate baroclinică** = instabilitate dinamică a unui fluid (atmosfera) caracterizată prin apariția unui gradient orizontal de temperatură și, deci, a unei forfecări verticale a scurgerii, determinând transformarea energiei potențiale disponibile a fluxului median sau a curentului central de scurgere, în energia cinetică a perturbației ori a unei barocline (cf. CIULACHE 2003, p. 118). **Instabilitate barotropă** = instabilitate dinamică care apare în anumite tipuri de distribuție a turbionului într-un flux sau într-un curent bidirecțional non-divergent (id. ib. p. 119). **Instabilitate convectivă** (sau **potențială**) = stare a coloanei sau a stratului de aer nesaturat în condițiile în care gradientul său termic vertical devine mai mare decât cel adiabatic al aerului saturat (id. ib.). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 107. **Instabilitate de forfecare** = instabilitate dinamică provocată de discontinuitatea vitezei vântului pe suprafața de contact dintre două straturi învecinate de aer (cf. CIULACHE 2003, p. 119). **Instabilitate dinamică** = instabilitate a mișcărilor particulelor de aer sau, mai frecvent, a perturbațiilor ondulatorii ale aerului în mișcare (id. ib.). **Instabilitate hidrostatică** = stare a atmosferei în care un volum de aer dizlocat de la nivelul său inițial, suportă acțiunea unei forțe hidrostatice care îl îndepărtează de acest nivel (id. ib.). **Instabilitate latentă** = instabilitate specifică situațiilor în care particula de aer, supusă unei mișcări ascendente, atinge un anumit nivel critic (cf. id. ib.). **Instabilitate lineară** = proces de creștere nelimitată a perturbației unui sistem liniar, prin transferul neîncetat de energie de la sistemul zonal (id. ib.).

– Pl.: *instabilități*. – Din lat. *instabilitas*, -atis, fr. *instabilité* (MDA)*. [A.B.]

INTEMPERIE s. f. ☞ (Mai ales la pl.) Stare a atmosferei în care elementele meteorologice (vântul, precipitațiile etc.) au valori anormale (cf. LTR III, 277); vreme rea (cu ploaie, viscol, vânt etc.). [1868] *Copiii îmblă goi... ca să se întărească și să se deprindă cu intemperiiile*. I. IONESCU, M. 201; *Intemperia... [este] tempu reu*. LM; ^a*Reclamă să intre imediat în casă, neputând sta cu mobila d-sale expusă la intemperii*. CARAGIALE, O. I, 190; ^a*Mieii... erau mai viguroși, mai cărnosi și mai răbdurii la intemperiiile muntelui*. DRAGOMIR, O. M. 10; ^a*Vulcanizarea face cauciucul insensibil la acțiunea intemperiiilor, îi mărește elasticitatea și rezistența și îl face aproape complet insolubil*. MINERVA, 282; ^a*Agricultorul e deseori în luptă cu intemperiiile*. ENC. AGR. I, 91; ^a*Umbrela e un scut al omului împotriva... intemperiiilor*. TEODOREANU, M. U. 123; *Pentru aplicarea prezentelor norme metodologice, termenii și expresiile de mai jos semnifică, după cum urmează: a) adăpost meteorologic: mijloc tehnic de*

* **Instabilitate absolută** – cf. fr. *instabilité absolue*, engl. *absolute instability* (VILLENEUVE, p. 219). **Instabilitate baroclinică** – cf. fr. *instabilité barocline*, engl. *baroclinic instability* (id. ib.). **Instabilitate barotropă** – *instabilité barotrope*, engl. *barotropic instability* (id. ib. p. 220). **Instabilitate convectivă** – cf. fr. *instabilité convective*, engl. *convective instability* (id. ib.). **Instabilitate de forfecare** – cf. fr. *instabilité de cisaillement*, engl. *shearing instability* (id. ib.). **Instabilitate dinamică** – cf. fr. *instabilité dynamique*, engl. *dynamic instability* (id. ib.). **Instabilitate hidrostatică** – cf. fr. *instabilité hydrostatique*, engl. *hydrostatic instability* (id. ib.). **Instabilitate latentă** – cf. fr. *instabilité latente*, engl. *latent instability* (id. ib.). **Instabilitate lineară** – cf. fr. *instabilité linéaire*, engl. *linear instability* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Instabilitate potențială** – cf. fr. *instabilité potentielle*, engl. *potential instability* (VILLENEUVE, p. 220).

protecție a senzorilor împotriva radiațiilor solare, intemperiilor, depunerilor de gheață. NORME 2000. Cf. ȘĂINEANU, RESMERIȚĂ, D., CADE, DA, SCRIBAN, D., LTR, MDA, DEXI, MDN³.

– Pl.: *intemperii*. – Din fr. **intempérie**, lat. **intemperies**, **-em** (DA). [A.B., L.M.]

INTENSIFICĂRE s. f. **Ξ** Termen aplicat în meteorologia sinoptică²⁶⁴ pentru a desemna creșterea în intensitate a depresiunilor și anticiclonilor²⁶⁵. Cf. MDA. **Ξ** (În sintagmele) **Intensificarea frontului** = accentuare a contrastelor dintre însușirile fizice ale maselor de aer separate de zona frontală, în care gradientii tuturor elementelor meteorologice cresc substanțial (CIULACHE 2003, p. 120). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 108. **Intensificarea vântului** = creștere a vitezei vântului. *Prin vijelie se înțelege intensificarea bruscă a vântului, în decurs de câteva minute, însoțită de schimbarea direcției sale.* DONEAUD 1966, p. 297. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 64, 79, CIULACHE 2003, p. 99, 193.

– Pl.: *intensificări*. – V. **intensifica** (MDA). [A.B.]

INTENSITĂȚE s. f. **Ξ** (Art., în sintagma) **Intensitatea luminii** = cantitate de energie radiantă vizibilă ce cade pe unitatea de suprafață, în unitatea de timp (CIULACHE 2003, p. 121).

– Cf. fr. *intensité lumineuse*, engl. *luminous intensity* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). [A.B.]

INTERACȚIUNE s. f. **Ξ** (Art., în sintagma) **Interacțiunea aer-mare** = schimb de căldură, umezeală și energie dintre suprafața superficială a mării și stratul de aer aflat în contact direct cu aceasta sau invers (cf. CIULACHE 2003, p. 121).

– Cf. fr. *interaction air-eau*, engl. *air-water interaction* (TP). [A.B.]

INTORTUS (In) subst. **Ξ** Varietate a genului de nori Cirrus, cu filamentele componente incurbate atât de neregulat, încât par adesea încurcate într-un nod capricios (CIULACHE 2003, p. 122). *Intortus... reprezintă varietatea de nori Cirrus cu filamente curbate neregulat, părând încâlcite.* MĂHĂRA 2001, p. 171; *Familia norilor superiori: genul Cirrus; varietăți: Intortus.* MIHĂILĂ 2010, p. 166. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 105.

– Cf. fr., engl. *intortus* (VILLENEUVE, p. 222). [A.B.]

INVĂZIE s. f. (În sintagmele) **Anticlon de invazie** v. anticlon. **Invazie de aer** v. aer. **Invazie de aer polar** v. aer.

²⁶⁴ Sintagma de specialitate *meteorologie sinoptică* (neinclusă în DFA) denumește acea ramură a meteorologiei care studiază fenomenele atmosferice de mare amploare determinate în procesul schimbărilor atmosferice, având ca scop predicțiile vremii într-o anumite regiune, la un moment dat. [C.F., L.A.]

²⁶⁵ Definiția este preluată din VILLENEUVE, p. 221.

INVERSIUNE s. f. ☐ Schimbare a ordinii de manifestare a unui fenomen atmosferic. [1951] LTR III, 309. ☐ (În sintagmele) **Ceață de inversiune** v. ceață. **Ceață înaltă de inversiune** v. ceață. **Inversiune alizeică** (sau **de alizee**) = inversiune termică produsă în zona alizeelor, prin subsidența aerului rece și umed adus de alizee de pe suprafețele oceanice (CIULACHE 2003, p. 123). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 109. **Inversiune (termică) de advecție** = inversiune termică generată de pătrunderea unei mase de aer rece într-o regiune acoperită cu aer mai cald, pe care îl dislocă spre înălțime (cf. CIULACHE 2003, p. 123). **Inversiune de comprimare** = inversiune termică datorată încălzirii prin comprimare adiabatică a aerului cu mișcări descendente din părțile centrale ale anticiclonilor (cf. id. ib.). **Inversiune de precipitații** = scădere a cantităților de precipitații paralel cu creșterea altitudinii, dincolo de nivelul precipitațiilor maxime (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 109, CIULACHE 2003, p. 123). **Inversiune de radiație** (sau **nocturnă**) = inversiune termică produsă prin răcirea radiativă nocturnă a suprafeței terestre și a aerului de deasupra sa, favorizată de prezența stratului de zăpadă (cf. id. ib.). *Inversiunea de radiație nocturnă se formează în timpul nopților senine și calme prin răcirea radiativă a solului și a aerului de deasupra sa.* MĂHĂRA 2001, p. 138. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 109. **Inversiune de subsidență** (sau **de sedimentare**) = inversiune termică datorată încălzirii adiabactice a unui strat de aer subsident (CIULACHE 2003, p. 123). *În cazul unei lente comprimări adiabactice, un strat de aer nesaturat aflat în mișcare descendentă se va încălzi..., ceea ce creează o inversiune termică... numită inversiune de subsidență.* MĂHĂRA 2001, p. 138. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 109. **Inversiune de turbulență** = inversiune termică care separă un strat neturbulent superior de unul turbulent inferior (CIULACHE 2003, p. 123). **Inversiune de zăpadă** (sau **de primăvară**) = inversiune de temperatură provocată de advecția aerului cald deasupra unei suprafețe cu strat de zăpadă (ȚÎȘTEA 1965, p. 109). *Primăvara, când apare o masă de aer cald peste suprafețele acoperite cu zăpadă în curs de topire, se răcește atât prin radiație de la sol, cât și prin consumul de căldură în procesul de topire a zăpezii, formând inversiunea de primăvară sau de zăpadă.* MĂHĂRA 2001, p. 138. **Inversiune la sol** = inversiune termică datorată răcirii radiative nocturne a suprafeței solului și a aerului de deasupra (CIULACHE 2003, p. 123). **Inversiune termică** (sau **de temperatură**) = distribuție verticală a temperaturii, în care valorile acesteia cresc cu înălțimea, spre deosebire de condițiile obișnuite, când temperatura scade cu înălțimea (cf. id. ib.). *Datorită proceselor de evaporare, aerul rece prefrontal cuprins între suprafața solului și suprafața frontală, care în acest caz determină o inversiune termică, se saturează cu vapori de apă, ceea ce permite producerea ceții.* DONEAUD 1966, p. 318; *În funcție de tendința gradientului termic vertical se individualizează stările de inversiune termică atunci când gradientul termic vertical este pozitiv și stările de izotermie, atunci când acest gradient este nul.* APOSTOL 2000, p. 35; *Izotermia și inversiunea termică se opune [sic!] dezvoltării curenților convectivi.* MĂHĂRA 2001, p. 47. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 109, M. D. ENC. **Inversiune termică frontală** = inversiune termică formată prin alunecarea ascendentă lentă a unei mase de aer cald peste o masă de aer rece (cf. CIULACHE 2003, p. 123). **Nor de inversiune** v. nor. **Strat de inversiune** = strat atmosferic în care temperatura aerului crește cu înălțimea, în loc să scadă (id. ib. p. 217). *Nivelul convecției este nivelul superior al norului, marcat de regulă de un strat de inversiune.* APOSTOL 2000, p. 57; *Temperatura, în loc să scadă cu altitudinea, crește, situație numită inversiune termică, iar stratul de aer mai cald de deasupra se numește strat de inversiune.* MĂHĂRA 2001, p. 130; *Sub stratul de inversiune, aceste mișcări sunt frânate și reținute, fapt care duce la*

aparitia norilor stratiformi. BOGDAN 2006, p. 110. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 173.

– Pl.: *inversiuni*. – Din. fr. **inversion** (MDA)*. [A.B.]

IONIZĂRE s. f. ☐ (Art., în sintagma) **Ionizarea atmosferei** (sau **a aerului**) = proces de dobândire sau de pierdere a unor sarcini electrice de către moleculele neutre ori particulele în suspensie din atmosfera terestră, ca urmare a coliziunilor repetate cu particulele de mare energie din radiația corpusculară solară sau cosmică (CIULACHE 2003, p. 124); ionizația aerului. [Radiația corpusculară] este dirijată... către zonele polare, unde... determină fenomene de ionizare a aerului și de formare a aurorelor polare. MĂHĂRA 2001, p. 63; Descărcarea electrică în sine este rezultatul procesului de ionizare a aerului în norii de oraj, ca urmare a existenței unor câmpuri electrice considerabile. MIHĂILĂ 2010, p. 299. Cf. CIULACHE 2003, p. 124.

– Cf. fr. *ionisation atmosphérique*, engl. *atmospheric ionisation* (VILLENEUVE, p. 223). [A.B.]

IONIZĂȚIE s. f. ☐ (Art., în sintagma) **Ionizația aerului** = ionizare a aerului. [1951] *Determinarea ionizației aerului se face cu numărătorul de iono Elbert*. LTR III, 320.

– Cf. fr. *ionisation atmosphérique*, engl. *atmospheric ionisation* (VILLENEUVE, p. 223). [A.B., E.T.]

IONOSFĂRĂ s. f. ☐ Strat atmosferic situat între 80 și 1000-1200 km înălțime, în care se constată o puternică ionizare a aerului, aceasta având însușirea de a reflecta undele radio (CIULACHE 2003, p. 124); termosferă. [1951] LTR III, 321. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 29, DN³, DEX², MDA, NDU, DEXI.

– Pl.: *ionosfere*. – Din fr. **ionosphère** (MDA). [A.B.]

IONOSFÉRIC, -Ă adj. (În sintagmele) **Furtună ionosferică** v. furtună. **Maree ionosferice** v. maree. **Perturbație ionosferică bruscă** v. perturbație. **Perturbație ionosferică mobilă** v. perturbație. **Talveg ionosferic** v. talveg.

IRIZĂRE s. f. (În sintagma) **Irizarea norilor** v. nor.

ÎSTRITĂ s. f. ☉ (Munt.) Vânt care bate dinspre Istrița, zonă din Buzău (MDA). [1884] H I 354. Cf. DA.

– Pl.: *istrițe*. – De la n. pr. **Istrița**. [L.M.]

* **Inversiune de alizee** – cf. fr. *inversion des alizés*, engl. *trade wind inversion* (VILLENEUVE, p. 222). **Inversiune de precipitații** – cf. fr. *inversion de précipitation*, engl. *inversion of precipitation* (id. ib.). **Inversiune de radiație** – cf. engl. *radiation inversion* (id. ib.). **Inversiune de subsidență** – cf. fr. *inversion de subsidence* (id. ib.). **Inversiune de temperatură** – cf. fr. *inversion de température*, engl. *temperature inversion* (id. ib.). **Inversiune de turbulență** – cf. fr. *inversion de turbulence*, engl. *turbulence inversion* (id. ib.). **Inversiune la sol** – cf. fr. *inversion au sol*, engl. *ground inversion* (id. ib.).

IÚGĂ s. f. ☉ (Munt.) Vânt care bate dinspre sud (MDA). [1920] DR. I 282. Cf. DA.

– Din bg. **jyr**, sb. **jug**. [L.M.]

IZALOBĂR, -Ă adj., s. f. ☐ 1. Adj. Care are aceeași variație a presiunii atmosferice într-un interval dat (cf. CIULACHE 2003, p. 124).

2. S. f. Linie care unește punctele cu valori egale ale variației presiunii atmosferice dintr-un interval dat (id. ib.). [1951] LTR III, 327. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 110, MDA.

– Pl.: *izalobari*, -e. – Din fr. **isallobare** (MDA). [A.B.]

IZALOBĂRIC, -Ă adj. (În sintagmele) *Câmp izalobaric* v. câmp. *Depresiune izalobarică* v. depresiune (1). *Vânt izalobaric* v. vânt.

IZENTRÓP, -Ă adj. ☐ (În sintagmele) *Amestec izentrop* = amestec turbulent al aerului de-a lungul unei suprafețe izentropice (CIULACHE 2003, p. 8). *Suprafață izentropă* = suprafață având aceeași valoare de temperatură potențială sau entropie (CIULACHE 2003, p. 221).

– Din germ. **isentrop** (MDA)*. [A.B.]

IZENTRÓPIC, -Ă adj. (În sintagma) *Proces izentropic* v. proces.

IZOBĂR, -Ă adj., s. f. ☐ 1. Adj. Calitate a unor linii de a avea aceeași presiune atmosferică (cf. LTR III, 328). [1900] *Isobar, de aceeași presiune atmosferică*. ENC. ROM. Cf. SCRIBAN, D., LTR, DL. ☐ (În sintagmele) *Curbă izobară* (sau *linie*) = izobară. [1939] SCRIBAN, D. Cf. LTR, DL, M. D. ENC., DEX².

2. S. f. Linie care unește punctele cu valori egale ale presiunii atmosferice (CIULACHE 2003, p. 125); curbă izobară, linie izobară. [1951] *În meteorologie, sensul pozitiv pe isobare se alege astfel, încât, dacă se progresează în sensul lui, regiunile cu presiuni mai mici rămân în stânga în emisfera de nord și în dreapta în emisfera de sud*. LTR III, 328. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 111. ☐ (Art., la pl., în sintagma) *Unghi de încrucișare a izobarelor* v. unghi.

– Pl.: *izobari*, -e. – Din fr. **isobare** (DEX²). [A.B.]

IZOBĂRIC, -Ă adj. (În sintagma) *Proces izobaric* v. proces.

IZOTÉRM, -Ă adj. (În sintagma) *Atmosferă izotermă* v. atmosferă.

* *Amestec izentrop* – cf. fr. *mélange isentrope*, engl. *isentropic mixing* (VILLENEUVE, p. 255). *Suprafață izentropă* – fr. *surface isentrope*, engl. *isentropic surface* (id. ib. p. 361).

Î

ÎMBUNGENEĂLĂ s. f. ^{ID} **Θ** (Centrul Olt.) Ceață. Cf. DGDS, NALR – O II MN 276, [1605] pc. 955.
– **Îmbungeni** „a se murdări” (MDA) + suf. *-eală*. Cf. *bungineală*. [L.M.]

ÎMBURĂ vb. I. **Θ 1**. Refl. A se învălui în ceață. [1825] LB. Cf. DA, MDA.
2. Refl. A se acoperi de brumă. Cf. DA, MDA.
3. Intrans. A bura¹. Cf. SCRIBAN, D., CIORĂNESCU, D. ET. 125, DEXI.
– Prez. ind. pers. 3: *îmburează*. – Pref. *în-* + **bură** (MDA). [L.M.]

ÎMBURĂȚ, **-Ă** adj. **Θ 1**. Care este acoperit de ceață. [1825] LB. Cf. DA, MDA.
2. Care este acoperit de brumă. Cf. DA, MDA.
– Pl.: *îmburați*, *-te*. – V. **îmbura**. [L.M.]

ÎMPÂCLÍ vb. IV. Refl. **Θ** A se acoperi cu păclă (1) (MDA). Cf. DL, DEX², MDA, NDU, DEXI.
– Prez. ind. pers. 3: *împâclește*. – Pref. *în-* + **păclă** (MDA). [L.M.]

ÎMPÂCLÍT, **-Ă** adj. **Θ** Care este acoperit cu păclă (1) (cf. DA). [1878] *Nu s-a priceput... să potolească vântul cu vihor ce se lăsase pe Dunăre, la aceeași împăclită și vițoroasă Rahovă*. ODOBESCU, S. III, 608; *Ceru s-a împăclit*. SCRIBAN, D. Cf. CADE, DA, DL, CIORĂNESCU, D. ET. 6 350, MDA, NDU, DEXI, DGS.
– Pl.: *împăcliți*, *-te*. – V. **împăcli** (MDA). [L.M.]

ÎNĂBUȘEĂLĂ s. f. **Θ** (Munt.) Arșiță. Cf. ALR – MD IV h 516 pc. 698, 782, 840^{ID}. Cf. MDA, NDU, DEXI, DGS.
– Pl.: *înăbușeli*. – **Înăbuși** + suf. *-eală* (MDA). [L.M.]

ÎNĂDUȘEĂLĂ s. f. **Θ** (Mold., Dobr., Olt.) Arșiță. Cf. DGDS, ALR SN V h 1502 pc. 514, 531, NALR – MB V ms. [1563], ALR – MD IV h 516 pc. 871, 874, 875, 884, NALR – O II h 310 pc. 952^{ID}. Cf. MDA, NDU, DGS.
– Pl.: *înădușeli*. – **Înăduși** + suf. *-eală* (MDA). [L.M.]

ÎNCĂLZÍ vb. IV. Refl. **ΘΞ** (Despre aer, vreme etc.; în opoziție cu răci) A deveni (mai) cald, cu temperatura (mai) ridicată; a se face frumos (cf. DA); (sud-vestul Munt., estul Olt.) a se pricăli, (sud-vestul Munt.) a se răbholi. [1857] ^a*Aerul se încălzește prin contactul său cu solul care ia, în genere, un mare prisos de căldură sub acțiunea razelor solare*. MARIN, F. 483; *Aerul din grajd se încălzește prea mult și se încarcă de aburi vătămători sănătății animalelor*. PĂCALĂ, M. R. 434; *Vremea se încălzește sau face a moină*. PAMFILE, VĂZD. 3; *Severitatea peisajului sugera ceva glacial..., dar de fapt nu mai era frig, aerul se încălzise*. PREDĂ, R. 438; *Pe măsură ce se deplasează mai adânc în regiunile continentale*

în timpul verii, el [aerul maritim tropical] se încălzește și dă naștere nebulozității de natură conectivă (nori de tip Cumulus). DONEAUD, 1966, 104; Aerul rece se încălzește în stratul inferior de la suprafața curentului cald..., producând ceață la înălțime și nori. APOSTOL 2000, p. 56; Aerul se încălzește de jos în sus și nu invers. MĂHĂRA 2001, p. 118. Cf. D. ENC., MDA, NDU, DEXI, DGS. ☉ Impers. Dacă se mai încălzește puțin, azi-mâine se varsă apele. BENIUC, M. C. I, 204; Când se mai încălzește, e moloșag, apa dă deasupra produhului și, când năbușește apa din produh, cum să se cheme altfel, dacă nu năboi. I. CR. III, 88; Peste zi se prea încălzește. DOINE, 9. ☿ Tranz. [Soarele] așăzat în mijlocul tăriei ca să lumineze și să încălzească. I. IONESCU, C. 83/7; Abia își trimite primăvara pe cei mai iuți vornice, care să vestească lumii sosirea ei, și văzduhul, puțin încălzit de soarele mai ridicat pe cer, e săgetat de un fluture drăgălaș. SIMIONESCU, F. R. 37; Soarele încălzește Pământul și acesta, la rândul său, prin radiație și turbulență încălzește mai întâi păturile de aer din vecinătatea sa. DONEAUD, 1966, p. 90.

– Prez. ind. pers. 3: încălzește. – Lat. ***incalDESCO**, **-ire** (DA), pref. în- + **cald** (MDA). [L.M.]

ÎNCĂLZIRE s. f. ☿ Creștere a temperaturii aerului. [1857] ^aUrmează din acestea că [sic!] căldura poate fi privită ca un agent, ca un fluid, ce penetră toți corpii în vremea încălzirii și care scapă dintr-înșii în vremea răcirii. Fluidul acesta se zice că este neponderabil pentru că, strângându-se în corpi, nu le schimbă nicidecum greutatea lor. Aceasta se înțelege când se zice fluidul caloric sau caloricul. MARIN, F. 4; Acest proces este influențat și de cantitatea de umezeală din aer, care tinde să micșoreze amplitudinea diurnă a temperaturii, micșorând atât răcirea nocturnă, cât și încălzirea din timpul zilei. DONEAUD 1966, p. 305; Atmosfera suferă un proces lent, dar constant de încălzire, ce a debutat odată cu industrializarea și explozia demografică. MIHĂILĂ 2010, p. 334. Cf. LTR, MDA. ☿ (În sintagmele) **Încălzire explozivă** = întrerupere bruscă, temporară sau permanentă, la sfârșitul iernii și începutul primăverii, a turbionului stratosferic arctic sau antarctic, ca urmare a creșterii rapide a temperaturii aerului în stratosfera polară (CIULACHE 2003, p. 128). **Încălzire radiativă** = creștere a temperaturii suprafeței terestre și a aerului de deasupra acesteia în fazele pozitive ale bilanțului radiativ din timpul zilei, când intensitatea radiației absorbite este mai mare decât cea emisă (id. ib.).

– Pl.: încălziri. – V. **încălzi** (DA)*. [A.B.]

ÎNCEȚĂ vb. I v. **încețoșa**.

ÎNCEȚOȘĂ vb. I. Refl. ☉ A se lăsa ceață (MDA); a se înnegura (2). [1939] SCRIBAN, D. Afară s-a încețoșat. DL; cf. DGDS, ALR – MD IV h 525 pc. 894^{1D}. Cf. CIORĂNESCU, D. ET. 166, MDA, NDU, DEXI, DGS.

– Prez. ind. pers. 3: încețoșează. – Și: **înceță** (SCRIBAN, D., ALR – MD IV h 525 pc. 894) vb. I. –

* **Încălzire explozivă** – cf. fr. *réchauffement explosif*, engl. *explosive warming* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Încălzire radiativă** – cf. fr. *réchauffement radiatif*, engl. *radiative heating* (ib.).

Pref. în- + **cețos** (MDA). [L.M.]

ÎNCHIDĂ vb. I. Refl.^{ID} **Θ** (Nord-vestul Munt. și Ban.) A se lăsa chidă (2). *S-a-nchidat pădurea.* ALR – MD IV MN 156, [1614] pc. 674; cf. NALR – B III h 531 pc. 17, 60.
– Prez. ind. pers. 3: *îchidează*. – Pref. în- + **chidă**. [L.M.]

ÎNFOCĂCIUNE s. f.^{ID} **Θ** (Vestul Maram.) Arșiță. Cf. ALR – M III h 660 pc. 228.
– Pl.: *înfocăciuni*. – **Înfoca** + suf. -ciune. [L.M.]

ÎNGHET s. n. **Θ** Acțiunea de a îngheța; înghețare, ghețuș (1), (rar) deger. *Stârvul lui va fi lepădat în arsura zilei și întru înghețul nopții.* BIBLIA (1688), 518¹/1; *Deși ovăsul semănat timpuriu este cel mai roditor, totuși înghețurile și disghiețurile ce au să mai urmeză pot să-i facă multă stricăciune.* I. IONESCU, C. 9/19; *Făr-a înșela vrodată, ce lumină de minune, Învață pe dobitoace... A prooroci furtuna, ghețul, arșița și ploaie?* CONACHI, p. 293; *Și unde începu o ploaie d-alea de părea că toarnă cu găleata..., apoi dete un îngheț de nu se mai puteau mișca de loc.* ISPIRESCU, L. 28. Cf. LB, TDRG, CADE, DA, SCRIBAN, D., MDA, NDU, DEXI, DGS.

Ξ 1. Coborâre a temperaturii aerului la valori egale cu 0° C sau mai mici de 0° C (CIULACHE 2003, p. 128). [1951] *Alternarea dintre îngheț și dezgheț joacă un rol important în dezagregarea rocilor.* LTR III, 202. *Primăvara și toamna ramificațiile și centrele de separare, formate ca nuclee secundare ale anticiclonului arctic, ... influențează Bazinul Mediteranean și... în țara noastră favorizează producerea înghețurilor și a brumelor târzii de primăvară și timpurii de toamnă.* DONEAUD 1966, p. 165; *În unele cazuri se pot face prognoze locale după observațiile unei stații, spre ex.: ceață radiativă sau înghețurile primăvara și toamna, care de obicei apar în nopțile cu răcirea suprafeței terestre prin radiație.* CIOVICĂ 1970, p. 44; *Viscoalele sunt furtunile violente care combină temperaturi sub nivelul înghețului cu vânturi puternice și zăpadă.* MIHĂILĂ 2010, p. 14. Cf. RESMERIȚĂ, D., LTR, DER, ȚÎȘTEA 1965, p. 113, M. D. ENC.
Ξ (În sintagmele) **Îngheț adectiv** = îngheț provocat de advecția aerului rece (ȚÎȘTEA 1965, p. 113). *Înghețurile care apar în urma pătrunderilor de aer rece, arctic sau polar, cu temperaturi inițiale negative, mai cu seamă când se desfășoară în mod rapid, pe o traiectorie directă..., sunt denumite înghețuri adective.* DONEAUD 1966, p. 306; *Înghețurile adective sunt determinate de invaziile de aer rece polar, a cărui temperatură este sub 1° C și nu depășește această limită nici în cursul zilei.* CIOVICĂ 1970, p. 185. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 113, CIULACHE 2003, p. 128. **Îngheț de evaporare** = îngheț produs prin evaporarea apei de pe suprafața deasupra căreia staționează o masă de aer uscat, determinând coborârea temperaturii suprafeței active sub valoarea de 0° C (id. ib.). **Îngheț la sol** (sau **pe sol**) = **a**) scădere a temperaturii solului sub 0° C (id. ib.). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 113; **b**) acoperire a solului cu un strat de gheață format prin sublimarea vaporilor de apă pe suprafețele a căror temperatură este mai mică de 0° C (CIULACHE 2003, p. 129). *Scăderile de scurtă durată ale temperaturii sub 0° C, pe sol și în imediata sa*

vecinătate provoacă înghețul pe sol. DONEAUD 1966, p. 305. **Îngheț permanent** (sau **veșnic**, **etern** ori **peren**)²⁶⁶ = fenomen caracteristic regiunilor nordice ale Eurasiei și Americii, constând în permanența înghețului în stratul superior al litosferei (gros de 100-200 m) care, în timpul verii, se dezgheață de la suprafață până la adâncimi de câțiva decimetri sau de câțiva metri (CIULACHE 2003, p. 129). [1961] *Regiunile cu îngheț etern se găsesc în Nordul Europei (URSS, Finlanda, Suedia și Norvegia), în Nordul Asiei (Siberia și Mongolia), în Nordul Americii de Nord (Canada, Alaska, Groenlanda) și în Antarctica*. LTR². Cf. DER, ȚÎȘTEA 1965, p. 114, M. D. ENC. **Îngheț radiativ** (sau **de radiație**, **nocturn** ori **alb**) = îngheț provocat de răcirea aerului în cursul nopții, ca urmare a radiației efective intense (ȚÎȘTEA 1965, p. 113). [1900] *În meteorologie se numesc îngheț nocturn înghețurile de toamnă și primăvară, cari se produc numai în nopțile înstelate, senine; ele mai sunt numite și înghețuri albe, din cauza colorii pe care o dau plantelor și pentru cari, mai ales pentru vița de vie, ele sunt foarte reușitoare*. ENC. ROM.; *Înghețurile care apar în sânul aceleiași mase de aer, de obicei polară, datorită unei intense radiații nocturne, favorizate de condițiile de nebulozitate, umiditate, vânt... poartă numele de înghețuri radiative*. DONEAUD 1966, p. 306; *Înghețurile de radiație (radiative) se formează în nopțile senine și liniștite, sau cu slabe adieri ale aerului, determinate de pierderea intensă a căldurii*. CIOVICĂ 1970, p. 185. Cf. ENC. ROM., CIULACHE 2003, p. 128.

☒ 2. Totalitatea fenomenelor legate de formarea stratului de gheață pe suprafața apei (CIULACHE 2003, p. 128). Geoglaciometrul (tip Danilin) se utilizează pentru determinarea adâncimii înghețului, respectiv adâncimea la care temperatura este mai mică de 0° C, care determină înghețarea apei. BOGDAN 2006, p. 28.

– Pl.: *înghețuri*. – V. **îngheța** (DA)*. [A.B.]

ÎNGHEȚĂ vb. I. ☉ Intrans. impers. A se face foarte frig; a (se) coase, (Dobr., Munt., Olt.) a fereca, (Mold., Olt.) a se stura (1). [1874] ^a*Înspre seară... începu să înghețe și să fulguie*. I. NEGRUZZI, S. I, 338; *Dacă îngheață spre ziua de Patruzeci de Sfinți, atunci au să fie 40 de înghețuri până ce se va face primăvară*. MARIAN, S. R. II 155; ^a*Când plouă și îngheață, police, stecluș*. H X 534. Cf. DA.

☒ (În sintagmele) **Burniță care îngheață** v. burniță. **Ceață care îngheață** v. ceață. **Precipitație care îngheață** v. precipitație.

– Prez. ind. pers. 3: *îngheață*. – Lat. **inglacio**, **-are** (DA). [A.B., L.M.]

ÎNGHEȚĂRE s. f. ☉ Îngheț. [1845] *Lucernă... Această plantă se samănă în martie pe la sfârșitul lunii, când nu ni mai temem de înghețări, care îi sânt foarte primejdioase*. I. IONESCU, C. 41/16. Cf. DA,

²⁶⁶ Sintagma *îngheț peren* corespunde termenului rus. *merzlotă* (cf. DER).

* **Îngheț de evaporare** – cf. fr. *gelée d'évaporation*, engl. *evaporation frost* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Îngheț la sol** – cf. fr. *gel/gelée du sol*, engl. *ground frost* (VILLENEUVE, p. 179). **Îngheț permanent** – cf. fr. *gel permanent* (International Meteorological Vocabulary în TP).

DL, MDA.

☒ Solidificare a apei sau a vaporilor de apă din atmosferă, când temperatura scade sub 0° (LTR III, 203). [1900] *Înghiețare, trecerea corpurilor lichide în stare solidă. ENC. ROM.; Chiciura (promoroaca, bura) este o depunere solidă care apare fie prin sublimarea vaporilor de apă, fie prin înghețarea picăturilor foarte fine suprarăcite. MĂHĂRA 2001, p. 156. Cf. RESMERIȚĂ, D., M. D. ENC. ☒ (În sintagma) Înghețare omogenă = înghețare care se produce în absența nucleelor de înghețare, fenomen lipsit de importanță în atmosfera terestră (CIULACHE 2003, p. 129).*

– Pl.: *înghețări*. – V. **îngheța** (DA)*. [A.B.]

ÎNGHEȚĂȚ, -Ă adj. (În sintagmele) *Ceață înghețată* v. ceață. *Ploaie înghețată* v. ploaie. *Rouă înghețată* v. rouă.

ÎNMOINĂ vb. I. Refl. impers. ☉ A se moina (MDA). *Nu vă încredeți în vreme, chiar când senmoinează; atunci e chiar și mai primejdioasă pentru guturaiu și tuse. CARAGIALE, O. VII, 60; Senmoinase... streșinile picurau. SANDU-ALDEA, U. P. Cf. SCRIBAN, D. 695, DL, CIORĂNESCU, D. ET. 519, MDA, NDU, DEXI.*

– Prez. ind. pers. 3: *înmoinează*. – Pref. în- + **moină** (MDA). [L.M.]

ÎNNĂDÚV s. n.^{ID} ☉ (Estul Transilv.) Arșiță. Cf. ALR SN V h 1502 pc. 228.

– Pref. în- + **năduv**. [L.M.]

ÎNNEGURĂ vb. I. ☉ 1. T r a n z . A acoperi cu negură. [1874] *Aburii înălțându-se de pe apă, începeau a înnegura orizontele amurgit. ODOBESCU, S. III, 96. Cf. CADE, DL, DEX², MDA, NDU, DEXI.*

2. R e f l . și i n t r a n z . A se acoperi cu ceață; a se lăsa ceață; a se încețoșa. [1896] *În aer se-negură tulburii aburi. COȘBUC, AE. 140; Soarele cade roșu, mărit printre nori, dincolo de dealul care s-a înnegurat ca o umbră. CAMIL PETRESCU, O. I, 296; cf. ALR SN III h 795 pc. 836^{ID}. Cf. CADE, SCRIBAN, D., DL, CIORĂNESCU, D. ET. 543, MDA, NDU, DEXI, DGS.*

– Prez. ind. pers. 3: *înnegurează*. – Pref. în- + **negură** (MDA). [L.M.]

ÎNNOORĂ vb. I v. **înnora**.

ÎNNORĂ vb. I. Intrans., refl. (impers.) ☉ 1. A apărea (mulți) nori pe cer (cf. MDA), a se acoperi de nori; a (se) nora (1). [1893–1895] *Se înnoură a ploaie. DDRF; Când intrarăm în sat, începuse să se înnourez. SADOVEANU, O. VI, 244; Cerul s-a înnorat. DL; Începu a se înnora. RETEGANUL, P. I, 19; cf. NALR – MB V ms. [1594] pc. 643. Cf. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DA, DL, MDA, DEXI.*

* *Înghețare omogenă* – cf. fr. *congélation homogène*, engl. *homogeneous freezing* (International Meteorological Vocabulary în TP).

2. A se întunece din cauza norilor (MDA). [1837] *S-a văzut fără de veste o pulbere înorând*. PANN, E. II, 39; *Iar de dreptă ce era, Soarele se-nnoura*. ALECSANDRI, P. P. 313; *Nu știu luna-a-nnourat, Ori puica s-a supărat?* SEVASTOS, C. 27/23. Cf. ȘĂINEANU, D. U., CADE, DA, DL, CIORĂNESCU, D. ET. 547, MDA, DEXI, DGS.

– Prez. ind. pers. 3: *innorează*. – Și: **innourá** (DA), (sudul Mold.) **innoorá** (NALR – MB V ms. [1594] pc. 643) vb. I. – Pref. în- + **nor** (MDA). [L.M.]

INNORĂRE s. f. **☉** Faptul de a (se) *innora*. Cf. DA, DL, DEX², MDA, NDU, DEXI. **☿** (În sintagma) **Grad de innorare** = nebulozitate (1). Cf. LTR.

– Pl.: *innorări*. – Și: **innouráre** (DA) s. f. – V. **innora** (MDA). [L.M.]

INNORÁT, -Ă adj. **☉☿** 1. (Despre cer sau, p. ext., despre vreme, atmosferă) Care este acoperit de nori; noros, (Transilv.) cosomor, (Transilv., Dobr., Munt.) norat, (nord-estul Criș.) nuoriecios. [1896] *Afară-i vânt și e-nnorat, Și noaptea e târzie*. COȘBUC, P. I, 193; *Fulgerul liniar are forma unei scânteii luminoase care brăzdează cerul innorat*. MĂHĂRA 2001, p. 295; *Vârtejul de praf sau de nisip... se formează mai ales pe timp senin sau puțin innorat, în absența vântului sau în condiții de vânt slab și vreme caldă*. MIHĂILĂ 2010, p. 284; *Atâta-s de supărat, Cumu-i ceriul innorat*. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 220. Cf. DL, MDA, NDU, DEXI, DGS. (Adverbial) *Afară e innourat*. MARIAN, S. R. I, 249.

☉ 2. (Despre aștri) Care este întunecat din cauza norilor. Cf. DL, MDA, DEXI.

– Pl.: *innorați*, -te. – Și: **innourát**, -ă (DA) adj. – V. **innora** (MDA). [L.M.]

INNOURÁ vb. I v. **innora**.

INNOURĂRE s. f. v. **innorare**.

INNOURÁT, -Ă adj. v. **innorat**.

ÎNSĂINÁ vb. I v. **însenina**.

ÎNSĂININÁ vb. I v. **însenina**.

ÎNSĂININĂRE s. f. v. **înseninare**.

ÎNSĂININÁT, -Ă adj. v. **înseninat**.

ÎNSĂRÍN adj. invar.^{ID} **☉** (Sudul Maram.; despre cer) *Senin* (2). Cf. ALR – M IV MN 327, [1602] pc. 234.

– De la **însărina**, prin derivare regresivă. [L.M.]

ÎNSĂRINÁ vb. I v. **însenina**.

ÎNSĂRINĂRE s. f. v. **înseninare**.

ÎNSĂRINĂT, -Ă adj. v. **înseninat**.

ÎNSENINĂ vb. I. **Θ** 1. Refl. (Despre cer; p. ext. despre vreme sau despre zare, atmosferă etc.) A se face senin (prin împrăștierea norilor); a se curăța, a se limpezi, a se lumina (**4**), a se răzbuna (**1**), (nord-estul Ban.) a se cura, (Ban.) a se face gură (v. gură), a se guri (**2**), (nord-vestul Munt.) a se lămuri, (nordul Transilv.) a se rășchira, (centrul Maram., Dobr., Munt., sudul Olt., Ban.) a se senina (**2**), (nord-vestul Criș.) a se ticăzui, (nord-vestul Maram., centrul Transilv., nord-vestul și vestul Criș.) a se tistăli. v. a se ochi (**2**). [1814] *Înseninându-se și scăzând râul, Bulgarii... au silit pe robii... să facă pod*. ȘINCAI, HR. I, 150/17; *Se topea grozavul nor, Aerul se-nsenina Și cerul se lumina*. ALECSANDRI, P. I, 112; *Du-te dor, până ce-i nor, Că dacă s-o-nsărina, Mai departe te-oiu mâna*. MÂNDRESCU, L. P. 21; cf. ALR – M III h 664 pc. 228, 229, 230, 231, 232, 234, 239, NALR – MB V ms. [1603], ALR – MD IV h 524, NALR – O II h 313, NALR – B III h 523^{ID}. (Impers.) *Tu cu ochii faci belele: Intri-n cas', se luminează, Ieși afar', se-nseninează*. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 40. **Θ** Intrans. *Ieri a plouat, azi a-nseninat*. ZANNE, P. I 38; cf. ALR – M III h 664 pc. 233, NALR – MB V ms. [1603] pc. 538, 548, ALR – MD IV h 524^{ID}. Cf. CADE, SCRIBAN, D., DA, DL, DEX², CIORĂNESCU, D. ET. 706, MDA, NDU, DEXI, DGS.

2. Intrans. (Centrul Maram., nordul Munt.; despre nori) A fulgera (**1**). *Când norii înseninează în miezul nopții, parcă-aprinde pământul*. CONV. LIT. XLIV₂, 955, cf. ALR – M III h 664 pc. 233, ALR – MD IV h 524^{ID}. Cf. DA.

– Prez. ind. pers. 3: *înseninează și însenină*. – Și: **însănină** (DA, NALR – MB V ms. [1603]^{ID}), **însărină**, (nordul Maram.) **însăină** (ALR – M III h 664 pc. 229) vb. I. – Lat. **inserenare** (MDA). [L.M.]

ÎNSENINĂRE s. f. **ΘΞ** Faptul de a (se) însenina (**1**); limpezire, luminare a cerului, sau, p. ext., a vremii, a zării, a atmosferei etc. (CIULACHE 2003, p. 129); (nord-estul Olt.) lumineală, (nordul Transilv.) răzbunare, răzbuneală; disipare a norilor. *Scăderea temperaturii datorită înseninărilor nocturne se poate resimți și în regiunile învecinate*. DONEAUD 1966, p. 304. Cf. DA, DL, ȚÎȘTEA 1965, p. 114, DEX², MDA, NDU, DEXI, DGS.

– Pl.: *înseninări*. – Și: **însăninăre** (DA), **însărinăre** (ib.) s. f. – V. **însenina** (DA). [A.B., L.M.]

ÎNSENINĂT, -Ă adj. **Θ** (Despre cer; p. ext. despre vreme, momente ale zilei, atmosferă etc.) Senin (**2**). [1814] *Noaptea-nseninată Lucește-ncoronată De stele ce iubești*. ALECSANDRI, P. I, 130; cf. ALR – M IV MN 327, [1602] pc. 224, 239^{ID}. Cf. DA, DL, MDA, NDU, DEXI, DGS.

– Pl.: *înseninați, -te*. – Și: **însăninăt, -ă** (DA), **însărinăt, -ă** (ib.) adj. – V. **însenina** (MDA). [L.M.]

ÎNSTURĂ vb. I. ^{ID} **Θ** (Nordul Mold.) A stura (**3**). NALR – MB V ms. [1614]²⁶⁷ pc. 565.

– Pref. în- + **stura**. [A.B.]

²⁶⁷ Titlul hârtii este „chiciură”. [F.O.]

ÎNVĂLUÍ vb. IV. Intrans. ^{ID} **Θ** (Nord-vestul Ban.) A viscoli. Cf. NALR – B III h 528 pc. 60.

– Prez. ind. pers. 3: *învăluie*. – Pref. *în-* + **val** + suf. *-ui* (MDA). [L.M.]

ÎNVIFORÁ vb. I. Intrans. **Θ** A viforî (1, 2). [1825] LB. Cf. DA, MDA, NDU, DEXI, DGS.

– Prez. ind. pers. 3: *înviforează* și *înviforă*. – Și: **înviforí** (DA) vb. IV. – Pref. *în-* + **vifor** (MDA). [L.M.]

ÎNVIFORÁRE s. f. **Θ** Acțiunea de a învifora; viscolire puternică (MDA). Cf. DA, MDA, NDU, DEXI.

– Pl.: *înviforări*. – Și: **înviforáre** (DA) s. f. – V. **învifora** (MDA). [L.M.]

ÎNVIFORÁRE s. f. v. **înviforare**.

ÎNVIFORÍ vb. IV v. **învifora**.

ÎNVOLBÍ vb. IV. Intrans. ^{ID} **Θ** (Estul Ban.) A viscoli. Cf. NALR – B III h 528 pc. 73.

– Prez. ind. pers. 3: *învolvește*. – Cf. lat. *involvere* (MDA). [L.M.]

ÎNVOLBÍT, -Ă adj. ^{ID} **Θ** (Estul Ban.) Viscolit. Cf. NALR – B III h 528 pc. 73.

– Pl.: *învolveți, -te*. – V. **învolve**. [L.M.]

ÎNVURTICÚȘ subst. ^{ID} **Θ** (Centrul Mold.) Vârtej. Cf. ALR SN III h 794 pc. 537.

– **Învurteci** (< **învârteci** „a învârti des”, MDA) + suf. *-uș*. [L.M.]

J

JÁPSĂ s. f. **⚧** (Olt.) Arșiță. Cf. CONV. LIT. LIV, 366. Cf. DA, MDA, DGS.

– Pl.: *japse*. – Et. nec. (MDA). Cf. *zăpuși* (DA). [L.M.]

JÉLIȚĂ s. f. **⚧** (Transilv., Mold., Criș.) Briză (cf. TDRG²). [1888] *O jelițe răcoritoare legăna frunzele arborilor și care din ce în ce bătea mai tare, încât deodată se auzea răsunând urletul puternicului vânt, care smulgea copacii din pământ.* FRÂNCU–CANDREA, M. 68; *Ce jelniță rece o suflat de către pădure.* VICIU, GL.; *Jelița, jelnița este un vânt răcoritor, dar și „rece”.* PAMFILE, VĂZD. 54. Cf. TDRG², DLR.

– Și: **jélnițe** s. f. – Et. nec.; cf. *vieliște* (TDRG²). [A.B.]

JÉLNIȚĂ s. f. v. **jéliță**.

JIVRÁJ s. n. v. **givraj**.

JLÁPIȚĂ s. f. v. **șlapită**.

K

KAMSÍN s. n. v. **khamsin**.

KHAMSÍN s. n. **𐤊𐤍𐤏𐤍** Vânt uscat, încărcat cu nisip, care suflă dinspre deșert, în Egipt și zona Mării Roșii (CIULACHE 2003, p. 130). [1866] *Chamzinul este propriu Egiptului; el suflă la epoca echinoxului de primăvară și ține 50 de zile după cum ne spune numele lui*. DRĂGHICEANU, C. 125. Cf. LTR², ȚÎȘTEA 1965, p. 100, MDN, CIULACHE 2003, p. 130, DEXI.

– Și: **kamsín** (LTR²), **hamsín** (ȚÎȘTEA 1965, p. 100) s. n. – Cf. fr., engl. kamsin/khamsin (VILLENEUVE, p. 234). [A.B.]

L

LÁCOVIȚĂ s. f. v. **lapoviță**.

LACUNOSUS (La) subst. ☒ Varietate proprie genurilor de nori Cirrocumulus, Altocumulus și foarte rar Stratocumulus, cu aspect de bancuri sau pături noroase subțiri, în care apar spații circulare lipsite de nori, repartizate mai mult sau mai puțin regulat și care au adesea marginile destrămate (CIULACHE 2003, p. 130). *Familia norilor mijlocii: Altocumulus; varietăți: Lacunosus*. MIHĂILĂ 2010, p. 166. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 114, CIULACHE 2003, p. 130.

– Cf. fr., engl. lacunosus (VILLENEUVE, p. 237). [A.B.]

LÁPAVIȚĂ s. f. v. **lapoviță**.

LÁPĂVIȚĂ s. f. v. **lapoviță**.

LAPOVIȚĂ vb. I. Intrans. impers. ☐ (Ban., Criș.) A cădea lapoviță (1); (vestul Maram., nordul Transilv.) a flecui, (vestul și nordul Mold.) a flizgui, (Transilv., Ban., sudul Criș.) a mizgui, (vestul Maram., Bucov., nord-vestul Munt., nordul Olt.) a slotă, (nordul Bucov.) a zoli cu omăt; a fi lapoviță (1) (cf. DLR). *Ieri a lapovițat*. DLR; *În nordul țării lapovițează*. ib.; cf. ALR I 1 230 pc. 69, NALR – MB V ms. [1607] pc. 617^{ID}, NALR – B III h 529 pc. 90^{ID}. Cf. MDA, DLR, NDU, DEXI.

– Prez. ind. pers. 3: *lapovițează*. – Și: (nord-estul Ban.) **lăpoviță** (ALR I 1 230 pc. 69, NALR – B III h 529 pc. 90) vb. I. – Din **lapoviță** (DLR). [L.M.]

LÁPOVIȚĂ s. f. ☐ 1. Ploaie amestecată cu ninsoare; spic, (învechit) ploaie cu ninsoare (v. ninsoare 1), (sud-vestul Ban.) băburină (1), (Bucov., Mold., Ban.) burniță (3), (sud-vestul Criș.) ferfeleagă, (sudul Maram.) fleascotiță, (Olt.) flească, (nord-vestul Maram., nord-estul Criș.) flece, (nord-vestul Maram.) flecere, (vestul Olt.) fleșcoviță, (Olt.) fleșcăială, (nord-vestul Maram.) fleșteriță, (vestul și nordul Mold.) flizgău, (estul Ban.) frișcăială, (Bucov.) mîzgoală, (nord-estul Munt.) mizguială (1), (Ban., Criș.) ploaie cu nea (v. nea 1), (nordul Mold.) ploaie cu ningău (v. nîngău), (Maram., nordul Transilv., Bucov., Mold., Criș.) ploaie cu omăt (în două) (v. omăt 1), (nordul și sudul Transilv., Mold., sudul Dobr., Munt., Olt.) ploaie cu zăpadă (v. zăpadă 2), (vestul Ban.) poledită (6), (estul Mold., Munt și sud-estul Olt.) polei (3), (estul Mold.) policie (4), (centrul și sudul Olt., sud-estul Ban.) sfic (2), (vestul Criș.) șiclu, (sudul Ban.) șlapiță, (sudul Transilv.) șlepoiță, (sudul Ban.) țințurică (2), (Olt.) zăpodie (2), (nordul Bucov.) zoaie, (și învechit) zloată. *Zăpada am văzut-o întocmai ca de multe ori în luna lui martie, când ne face niște zile cu ploaie și lapoviță*. CR (1834) 289¹/18; ^a*Începe a bura, apoi o întoarce în lapoviță, pe urmă o dă în frig și ninsoare*. CREANGĂ, A. 30; *Ninsoarea amestecată cu ploaie, cum e aceea din zilele babelor, se cheamă lapoviță, zloată sau șlepeiță*. PAMFILE, VĂZD. 169; cf. H IV 152, 243, VII 383, IX 3, X 464, 534, XI 434; cf. ALR I 1 228 pc. 986, 1 230 pc. 45, ALR SN III h 796, 797, ALRM SN II h 616, ALR – M III h 666 pc. 227, NALR – MB V ms. [1607]^{ID}, ALR – MD IV h 526^{ID}, NALR – O II h 314^{ID}, NALR

– B III h 529^{1D}. Cf. I. GOLESCU, C., POLIZU, PONTBRIANT, D., ȘĂINEANU, TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., CIORĂNESCU, D. ET., MDA, DEXI, DLR, DGS.

⊕ 2. (Nordul Mold.) Chiciură (1). Cf. ALR I 1 260 pc. 558. Cf. DLR, MDA.

⊕ 3.^{1D} (Vestul și estul Mold., estul Munt., Ban.) Măzăriche. Cf. ALR SN III h 797 pc. 537, 723, NALR – MB V ms. [1613], NALR – B III h 530 pc. 39, 55, 80, 89, 90^{1D}.

Ξ Fenomen hidrometeorologic reprezentat prin căderea concomitentă a fulgilor de zăpadă și a picăturilor de apă, compoziția mixtă datorându-se topirii fulgilor de zăpadă care traversează straturi de aer cu temperaturi pozitive (cf. CIULACHE 2003, p. 130). *Mesajele sinoptice mai conțin uneori date suplimentare asupra... unor fenomene meteorologice mai puțin obișnuite, cum sunt aversele de zăpadă sau lapoviță la temperaturi pozitive, furtunile de nisip la temperaturi negative etc.* DONEAUD 1966, p. 195; *Lapovița se formează când în stratul de aer dintre masa noroasă și suprafața terestră temperatura aerului este cu câteva grade superioară temperaturii 0° C.* CIOVICĂ 1970, p. 35; *Când stratul de temperatură pozitivă este mai mic, topirea fulgilor este parțială și ei cad în amestec cu ploaia formând lapovița.* MĂHĂRA 2001, p. 179. Cf. LTR III, 439, DER, ȚÎȘTEA 1965, p. 115, M. D. ENC., DLR. Ξ (În sintagma) *Aversă de lapoviță* v. *aversă*.

– Pl.: *lapovițe*. – Accentuat și: (Mold., Dobr., Munt., Olt., Ban.) *lapovîță* (L. ROM. 1962, 184, ALRM SN II h 616 pc. 76, 551, ALR SN III h 796 pc. 76, 551, NALR – B III h 529). – Și: (sud-estul Olt.) *lăcoviță* (NALR – O II h 314 pc. 988^{1D}), (nord-vestul Ban.) *lăpaviță* (NALR – B III h 529 pc. 64, accentuat și, sudul Ban., *lapaviță* ib. pc. 1, 4), (sudul și sud-estul Ban.) *lăpăviță* (DA, SCL 1980, 592), *lăpăvîță* (CADE, DA, ALRM SN II h 616 pc. 2, ALR SN III h 796 pc. 2, NALR – B III h 529), (sud-vestul Mold., Ban.) *lăpovîță* (ALR I 1 230 pc. 45, NALR – MB V ms. [1607] pc. 657, NALR – B III h 529, ib. h 530 pc. 80), (estul Ban.) *lăscăvîță* (ib. pc. 31^{1D}), (vestul Olt., nord-vestul Ban.) *lipovîță* (NALR – O II h 314 pc. 950, NALR – B III h 529 pc. 39, 80, ib. h 530 pc. 39), *lópăvîță* (H XVIII 136)²⁶⁸, (estul Ban.) *lúpovîță* (NALR – B III h 529 pc. 70) s. f. – Din bg. *лапавица* (DLR), sb. *lapovica* (CIORĂNESCU, D. ET.) [A.B.]

LAVÍNĂ s. f. Avalanșă. [1842] *Lăcuiitorii din văli pătimesc mult de lavine sau de surupăturile gheții și a neaei de pe munți.* RUS, I. I, 230; *Lavinele Alpilor.* ȘĂINEANU, D. U; *În Elveția... strălucesc ghețarii în lumina strălucitoare a soarelui, alunecă lavinele și cascadele spumegă.* VIANU, L. U. 381. Cf. STAMATI, D., POLIZU, LM, RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DEX, DN³, DLR.

– Pl.: *lavine* și *lavini*. – Din. it. *lavina*, germ. *Lawine*, rus. *лавина* (DLR). [A.B.]

LĂBĂGTĂTUÍ vb. IV. Intrans. ⊕ (Estul Transilv.; despre vânt și manifestări ale acestuia) A adia. *Lăbăgtătuiește o țăr de vânt.* ALR SN III h 791 pc. 574. Cf. DLR, MDA.

– Prez. ind. pers.: 3: *lăbăgtătuiește*. – Din magh. *lebegtet* (DLR). [L.M.]

²⁶⁸ Lipsa numărului chestionarului face dificilă de recuperat regiunea. [L.M.]

LĂCĂRÍ vb. IV v. **licări**.

LĂMURÍ vb. IV. Refl.^{ID} **☉** (Nord-vestul Munt.; despre cer) A se însenina (**1**). *Se lămurește cerul de nori*. ALR – MD IV h 524 pc. 685.

– Prez. ind. pers. 3: *lămurește*. – V. **lamură** „ceea ce este în stare pură” (DLR). [L.M.]

LĂPĂVÍȚĂ s. f. v. **lapoviță**.

LĂPOVIȚĂ vb. I v. **lapovița**.

LĂPOVÍȚĂ s. f. v. **lapoviță**.

LĂSCĂVÍȚĂ s. f. v. **lapoviță**.

LENTICULARIS (Len) subst. **☒** Specie proprie mai ales genurilor de nori Cirrocumulus, Altocumulus și Stratocumulus, având forme bine conturate, de lentile sau migdale foarte alungite, uneori cu irizații, apărând mai frecvent în sistemele noroase orografice și mai rar în cele din regiunile de câmpie (cf. CIULACHE 2003, p. 132); nori lenticulari (v. **nor**). [1951] LTR III, 470. *Amplitudinea undelor de sub vânt atinge 200-500 m și caracteristic acestor unde este apariția norilor Altocumulus lenticularis care se formează pe crestele undelor*. DONEAUD 1966, p. 352; *Lenticularis au formă de lentile, de migdale, uneori prezintă irizații*. MĂHĂRA 2001, p. 171; *Mișcările ondulatorii apar și în cazul deplasării aerului peste lanțuri montane constituite din culmi paralele despărțite de văi. Dacă undele astfel formate pătrund în partea inferioară a unui strat de inversiune, pot lua naștere nori Altocumulus lenticularis*. CIULACHE 2002, p. 194. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 118.

– Cf. fr., engl. lenticularis (VILLENEUVE, p. 239). [A.B.]

LEVÂNTE s. n. (Rar) Vânt care bate dinspre est pe țărmul Mării Negre (DLR). Cf. SCL 1987, 510, CL 1993, 214.

☒ Vânt care suflă dinspre est și nord-est, pe coastele estice ale Spaniei și în Strâmtoarea Gibraltar (CIULACHE 2003, p. 132).

– Din it. **levante**, fr. **levant** (DLR). Cf. și engl. levante (VILLENEUVE, p. 240). [A.B.]

LICĂRÍ vb. IV. Intrans. **☉** (Dobr., Munt., nordul Olt.) A fulgera (**1**) (DLR). Cf. DGDS, ALR I 1 246 pc. 684, ALR – MD IV h 523 pc. 683, 702, 831^{ID}, NALR – O II MN 275, [1600] pc. 918, 932^{ID}. Cf. DLR, MDA, DEXI.

– Prez. ind.: *licăresc*. – Și: **licurí** (ALR – MD IV h 523 pc. 683, NALR – O II MN 275, [1600] pc.

932^{ID}), **lăcări**²⁶⁹ (ALR – MD IV h 523 pc. 831, NALR – O II MN 275, [1600] pc. 918^{ID}) vb. IV. – **Lic** + suf. -ări (DLR). [L.M., C.F.]

LICĂRIRE s. f. ☒ (În sintagma) **Licărirea stelelor** = intermitență a strălucirii stelelor, determinată de variația densității atmosferei turbulente (CIULACHE 2003, p. 132). [1962] LTR². Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 118.

– Cf. fr. scintillation d’une étoile (TLFi). [A.B.]

LICURÍ vb. IV v. **licări**.

LÍMPEDE adj. ☉ (Despre cer; p. ext. despre vreme, zare etc.) Senin (2). [1800] *Vezi tot zile sărine și ceriu limpede, fără nuori*. BUDAI-DELEANU, Ț. 324; *E limpede-orizontul și cerul luminos*. ALEXANDRESCU, O. I, 138; *Cerul era limpede și luceferii sclipitori râdeau la stele*. CREANGĂ, O. 36; *Fumul vineții se înălța neîntrerupt, drept ca niște suluri de aburi, în văzduhul limpede*. AGÎRBICEANU, A. 146; *Era liniște și răcoare, în aerul tare, limpede, înviorător al dimineții*. G. M. ZAMFIRESCU, M. D. II, 55; *Pescărușii încă se mai abăteau fluturând peste brazde, undeva la nord, spre zarea limpede*. ȚOIU, Î. 427; cf. ALR I 1 232, ib. II 2 449 pc. 872, ib. h 2 450 pc. 47, 310, ALR – MD IV MN 144, [1602]^{ID}, NALR – O II MN 275, [1602] pc. 957, 980, 988^{ID}. Cf. DRLU, LB, LM, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DLR, MDA, NDU, DEXI, DGS. ☉ Expr. **A da în limpede** = (despre cer) a se însenina. *Cerul, scuturat, dă în limpede și acopere ca un coviltir argintuit rotunda arie a pământului*. DELAVRANCEA, S. 170. (Învechit) **A sta în limpede** = (despre furtună) a se potoli; a înceta. [1573-1578] *Și zise buriei și stătu în limpede* (linu C², linru H, liniște D) *și tăcură undele ei*. PSALT. 231/8; *Zise buriei și stătu în limpede*. CORESI, PS. 305.

– Pl.: *limpezi*. – Lat. **limpidus**, -a, -um (sg. refăcut după pl. *limpezi*, prin analogie cu adj. ca *verde*) (DLR). [L.M.]

LIMPEZÍ vb. IV. Refl. ☉ (Despre cer; p. ext. despre vreme, zare etc.) A se însenina (1). [1861] *Argații să fie gata a se apuca de muncă îndată ce vremea se va limpezi*. I. IONESCU, C. 29/23; *Cerul se limpeze oarecât*. PAPADAT-BENGESCU, O. I, 276; *Afară se limpeze și era frig*. M. I. CARAGIALE, C. 94; *Văzduhul se limpezi treptat*. BLAGA, H. 111; *Zarea se limpeze, scânteiau în depărtare acoperișuri*. V. ROM. octombrie 1958, 32; cf. ALR I 1 264 pc. 90, 96, NALR – MB V ms. [1603]^{ID}, ALR – MD IV h 524^{ID}, NALR – O II h 313^{ID}, NALR – B III h 523^{ID}. Cf. DDRF, CADE, DL, DM, DLR, MDA, NDU, DEXI, DGS. ☉ Tranz. *Precum tunetul ce norii limpezește și străbate, Astfel vuietul se-ntinde pe culmele învecinate*. NEGRUZZI, S. II, 120; *În zarea limpezită dup-oricare furtună Ca tine printre seculi, ei par mai înălțați*. ALECSANDRI, POEZII, 567; *Soarelui îi pare bine că limpezește zece orizonturi pe rând, până la hotarele cele mai din fund ale lumii*. ARGHEZI, S. VIII, 244.

²⁶⁹ Spre deosebire de DLR, considerăm *lăcări* o variantă a termenului *licări*. [L.M.]

– Prez. ind. pers. 3: *limpezește*. – V. **limpede** (DLR). [L.M.]

LIMPEZÍT, -Ă adj. ☉ (Despre cer; p. ext. despre zile, nopți, vreme etc.) Senin (2). [1836] *După vișor... seninu-mpărățește în cerul cel limpezit*. HELIADE, O. I, 456; *Prin aerul spălat și limpezit însă tot mai zbârnâiau când și când stropi întârziați*. REBREANU, NUV. 10; *Mult nu mai puteau întârzia... în noaptea limpezită*. SADOVEANU, O. XIII, 217; *Pomii spălați de praful obișnuit, aerul limpezit și cerul albastru străluceau proaspăt în soare*. CAMIL PETRESCU, O. III, 57. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *limpeziți*, -te. – V. **limpezi** (DLR). [L.M.]

LIN, -Ă adj., s. n. ☉ I. Adj. 1. (Nordul Transilv., Bucov.; despre ploaie, ninsoare etc.) Care cade domol, fără vânt și tunete. [1870] *Ploaie lină*. COSTINESCU. În Bucovina, pentru a exprima ninsoarea lină, cu fulgi mari și deși... se întrebuințează verbul „a fufula”. DR. I, 83; cf. ALR I 1 978 pc. 341. Cf. DLR. (Adverbial) *Plouă lin*. ALR I 1 978 pc. 239.

2. (Despre cer; p. ext. despre zile, nopți, vreme etc.) Senin (2). [cca 1830] *Furtuni în vreme lină*. ZILOT, CRON. 75, în DLR; *Copii, ce lină dimineată! Pe țarm cu toții v-adunați!* I. VĂCĂRESCUL, P. 197/3; *Dulce farmec a vieții călătoare, Profundă nostalgie de lin, albastru cer!* ALECSANDRI, POEZII, 5; *Era într-o sară lină de mai din anul 1871*. MAIORESCU, CR. I, 294; *Noaptea era lină. Un vânt căldicel îmi amintea de zefirii atât cântați de poeți*. CONTEMPORANUL, I, 22; *M-a îndemnat să ies puținel să mă răcoresc. Afară-i văzduh lin de toamnă și lună*. SADOVEANU, O. XIII, 51. Cf. DLR, MDA, NDU, DEXI, DGS.

II. S. n. Stare de calm a naturii. [1581] *Ceia ce înoată pre mare cu precepătură... aorea înoată, când vremea au fără valuri și lin, iară aorea stau înlăuntrul adăpostului când văd bure*. CORESI, EV. 56; *Fierbetul riului, bătut de roata morii... întrerupea singur tăcerea aceștii seri de un lin profund*. FM (1845), 21²/37. Cf. SCRIBAN, D., DLR, MDA, NDU, DEXI, DGS. ☉ Loc. adv. (Transilv.) **În lin** = (despre ploaie) domoală, mărunță, fără vânt. Cf. ALR I 1 978 pc. 255. Cf. DLR. ☉ Expr. **A sta în** (sau **întru**) **lin** = (despre vânt, furtună) a se liniști; a se opri. [1573–1578] *Dzise buriei și stătu în limpede (în lin C², în liniște D) și tăcură undele ei*. PSALT. 231; *Zise vântului și stătu întru lin și se potoliră valurile mării*. CORESI, EV. 234. Cf. DLR.

– Pl.: *lini*, -e și (învechit, s. n.) *linuri*. – Lat. **lenus**, -a, -um (= *lenis*) (DLR). [L.M.]

LÍNGE vb. III v. **ninge**.

LÍNIȘTE s. f. ☉ Stare de calm a naturii, a fenomenelor atmosferice; (învechit) linitate. V. acalmie. [1643] *Ce iară străluci dulce primăvară și liniște mare într-această zi de astăzi întru carea ne-am adunat și noi să dăm laudă lui Dumnedzău*. VARLAAM, C. 31; *După vijelii urmează, firește, a ne bucura de liniște*. MARCOVICI, D. 127/6; *Liniște era. Iarba cea verdzie Nici se clătina*. ALECSANDRI, P. III, 123; *Un vânt rece începu a sufla dinspre soare-apune și nori cenușii se ridicau, se împrăștia în înălțimile văzduhului, împânzind cerul, mohorând liniștea zilei de vară*. SANDU-ALDEA, D. N. 17; *Domnea în văzduhuri o liniște mare*. V. ROM. noiembrie 1953, 104. Cf. VALIAN, V., ISER, POLIZU, TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., CIORĂNESCU, D. ET. 469, DLR, MDA, NDU.

– Pl.: (rar) *liniști*. – **Lin** + suf. -iște (DLR). [L.M.]

LINIȘTÍ vb. IV. Refl. ☹ (Despre aer, vânt etc.) A se diminua în intensitate, a-și reduce violența manifestării, a se domoli; a înceta să se manifeste. [1835] *Nu după multă vreme au început atmosfera a se liniști, valurile mării a să alina, tunetele și fulgerile a înceta, ceriul a să curăți.* DRĂGHICI, R. 112/26; *Vântul se liniști deodată.* AGÎRBICEANU, S. 527; *Bietul om așteaptă cât așteaptă să se liniștească furtuna, dar văzând că vremea-și face de cap și n-are gând să se răzbune, își luă inima-n dinți și porni.* CONTEMPORANUL, VI, 20; *Se potolește și se liniștește Vântu pe pământ, Furiosu vânt.* MARIAN, D. 108; cf. NALR – MB V ms. [1603] pc. 501^{ID}. Cf. CADE, CIORĂNESCU, D. ET. 469, DLR, MDA, NDU, DEXI, DGS.

– Prez. ind. pers. 3: *liniștește*. – V. **liniște** (DLR). [L.M.]

LINITĂTE s. f. (Învechit) Liniște. [1876] LM. Cf. GHEȚIE, R. M. 140, BARCIANU, ALEXI, W., DLR, MDA, DGS.

– **Lin** + suf. *-itate*. Cf. lat. *lenitas*, *-atis* (DLR). [L.M.]

LINSOĂRE s. f. v. **ninsoare**.

LIPOVÍȚĂ s. f. v. **lapoviță**.

LITOMETEÓR s. m. ☹ Ansamblu de particule, în principal solide, ridicate de vânt de pe suprafața terestră și purtate prin atmosferă la distanțe și în intervale care depind, pe de o parte, de viteza vântului, iar, pe de altă parte, de mărimea particulelor (CIULACHE 2003, p. 134). *Furtunile de praf sau de nisip când se produc pe teritorii întinse pot aduce litometeorul... din zone îndepărtate.* DONEAUD 1966, p. 300; *În funcție de particularitățile lor genetice, meteorii se împart în patru grupe și anume: hidrometeorii...; litometeorii care conțin substanțe solide de natură terestră (praf, nisip, fum etc.); fotometeorii...; electrometeorii.* BOGDAN 2006, p. 160; *Litometeorii sunt fenomene meteorologice constituite din ansambluri de particule de natură terestră (praf, fum, nisip, pulberi industriale, cenușa vulcanică), în cea mai mare parte solidă, care pot exista în atmosferă sub formă de suspensii (mai mult sau mai puțin stabile) sau ca particule transportate.* MIHĂILĂ 2010, p. 281. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 119, DEX², DLR, MDA.

– Pl.: *litometeorii*. – Din engl. **lithometeor** (DLR). [A.B.]

LÍVA²⁷⁰ s. f. art. ☹ (Învechit) Vânt care bate dinspre sud-vest (DLR) sau dinspre nord (MDA). [1573-1578] *Rădică austru din ceriu și aduse cu vârtutea sa liva* (crivăț C). PSALT. 157. Cf. SCRIBAN, D., DLR.

– Din gr. **λίβα**, slavon. **ливѣ** (DLR). [L.M.]

²⁷⁰ Cuvântul este lucrat, în MDA, în forma nearticulată, *lívă*, și considerat a fi un slavonism învechit, rar.

LÓDOS s. n. sg. ☐ (Dobr., Munt.) Vânt de sud-vest, care bate în regiunea Mării Negre tot timpul anului, nefiind prielnic pentru pescuitul marin. [1916] ^a*La Sf. Gheorghe și la Cosa... cele mai rele vânturi... sunt „vântul de West” (rusește Lodus) și de NW (rusește Zapăt).* ANTIPA, p. 356, cf. LTR, L. ROM. 1960, nr. 5, 31, SCL 1961, 615, ib. 1987, 511, 514. Cf. DLR, MDA.

– Și: **lódus** (LTR) s. n. sg. – Din tc. **lodos** (DLR). [L.M.]

LÓDUS s. n. sg. v. **lodos**.

LOFTING subst. ☐ Tip de transport al substanțelor poluante în atmosferă, întâlnit seara devreme, noaptea sau dimineața devreme, în regim anticiclonic cu nebulozitate redusă și calm atmosferic (CIULACHE 2003, p. 134).

– Cf. engl. *lofting* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). [A.B.]

LOOPING subst. ☐ Tip frecvent de transport al penei de substanțe impurificatoare, produs în situațiile sinoptice cu gradienti termici verticali medii supraadiabatici (ceea ce determină mișcări convective ascendente) și cu vânturi moderate sau puternice, caracteristice mai ales pentru formațiunile barice depresionare (cicloni) (CIULACHE 2003, p. 134).

– Cf. engl. *looping* (TP). [A.B.]

LÓPĂVIȚĂ s. f. v. **lapoviță**.

LÓSPĂ s. f. ☐ (Nordul Munt.) Lostopană. *Vin lospe mari de zăpadă, s-așterne pe zăpadă.* UDRESCU, GL. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *lospe*. – Din ucr. **лодба** (DLR). [C.F.]

LOSPĂTÚRĂ s. f. ☐ (Nord-vestul Munt.) Fulg apăsător de zăpadă. *Curg lospăturile de zăpadă în roiuri, s-a pus pe ninsoare.* UDRESCU, GL. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *lospături*. – Cf. *lospă* (DLR). [L.M.]

LOSPÉT s. n. ☐ (Sudul Transilv.) Lostopană (cf. ALR I 1 249 pc. 772). *Lospețuri mari.* ib. Cf. DLR, MDA, DGS.

– Pl.: *lospețuri*. – **Lospă** + suf. *-eț* (DLR). [L.M.]

LOSTOPĂNĂ s. f. ☐ (Mold., estul Munt.) Fulg (mare) de zăpadă; (nordul Munt.) *lospă*, (sudul Transilv.) *lospeț*. *Lostopene mari de zăpadă cădeau, de ce cădeau, mai mare glod se făcea pe străzi.* N. REV. R. II supl., nr. 18, 93; *Cum ninge de tare cu lostopăni de omăt.* ALR II 2 442 pc. 250. Cf. DLR, MDA, DGS.

– Pl.: *lostopane* și *lostopene, lostopăni*. – Et. nec. Cf. *stolohan* (DLR). [L.M.]

LUCOĂRE s. f. ☐ 1. (Învechit; astăzi rar) Lumină, strălucire produsă de un astru. [1563–1583]

Întru amiazădăzi în cale vădzuu, împarte, din ceriu, mai vârrtos de lucoarea soarelui, iuo-mi străluci lumină și cea ce merrgea cu menre toți cădzură spre pământu. COD. VOR.² 304; Ai tocmit și luna să crească, să scază, Să-și ia de la soare lucoare și rază. DOSOFTEI, PS. 27/13. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., STAMATI, D., TDRG, CADE, SCRIBAN, D., CIORĂNESCU, D. ET., DLR, MDA, NDU, DGS.

2. (Învechit, rar; la pl.) Raze (v. rază). [1682-1686] Vedeă limpede străluminatele și dragele lucori a soarelui. DOSOFTEI, V. S. noiembrie 178^r/17; Dzua nu-ți va fi de soare Zăduvu, ce-ți va fi răcoare. Nice luna te-a păli-te Noaptea cu lucori herbinte. id. PS. 431/16. Cf. DLR, MDA, DGS.

3. (Rar) Fulger. [1933] Pleoapa sinistră de foc erau lucorile unei furtuni îndepărtate. IBRĂILEANU, A. 202. Cf. DLR, MDA, DGS.

4. Lumină de slabă intensitate (și intermitentă); rază de lumină abia perceptibilă. [1838] La lucoarea lunei și, în lipsa acesteia, cu fanare, se întreprindea o asemenea vânătoare. ASACHI, S. L. II, 114; La lucoarea roșatică a murgului serii, se văzu o scenă din cele mai înfiorătoare. ODOBESCU, S. I. 387; Munții... acum erau niște ipotetice blocuri de întuneric masiv, profilate pe întunericul universal diluat în puțina lucoare a stelelor. IBRĂILEANU, A. 88; Apoi mi s-a deschis luciul larg, rumenit de cea dintâi lucoare a zorilor. SADOVEANU, O. XVII, 426. Cf. LM, TDRG, DLR, MDA, NDU, DGS.

– Pl.: lucori. – Lat. **lucor**, **-oris** (DLR). [L.M.]

LUMÂNĂRE s. f. ☉ (Mold., Dobr., Munt.; la pl.; și în sintagma **lumânări de gheață**) Țurțur (1) (cf. DLR). Cf. DGDS, ALR I 432 pc. 588, 677, ALR SN III h 801 pc. 537^{1D}, ALRM SN II h 618 pc. 537, NALR – MB V ms. [1615]^{1D}, ALR – MD IV h 530 pc. 727, 728, 821, 895^{1D}. Cf. MDA, DGS.

– Pl.: lumânări. – Cf. lat. **luminare** (DLR). [E.T., L.M.]

LÚME s. f. ☉ (Învechit; în opoziție cu întuneric) Lumină (1) (cf. DLR). [1573–1578] Intră pă ră la gintu părinților săi și pă ră în veacu nu veade lumea (lumina C²). PSALT. 95; Valuri mari ca munții se ridic ca spume, Se turbură cerul, nu mai vede lume. PANN, P. V. I, 170; Pe bolta-nseninată Sclipesc lumile cerești. CONV. LIT. XI, 269; Sensul arhaic de lumină a vorbei „lume” îl întâmpinăm... și în limba modernă. ȘĂINEANU, Î. 73. Cf. LB, LM, DDRF, CDDE, CIORĂNESCU, D. ET., DLR, MDA, NDU, DEXI, DGS.

– Pl.: lumi. – Protorom. */**lum-e/** (cf. DÉRom s. v. */**lumen/**). Cf. corelatul lat. **lumen**²⁷¹. [L.M., C.F.]

LUMINĂ vb. I. ☉ 1. Intrans. (Despre aștri sau despre radiații luminoase) A produce lumină; a răspândi lumină sau a reflecta lumina primită; a răza. [1581] Această stea... și zioa prealuminat lumina. CORESI, EV. 501; Soarele luminează zioa,... luna luminează noaptea. ANTIM, O. 63; Soarele iaste pricina luminei și nu poate să nu lumineaze. MICU, L. 151; Lumina ce luminează în statornica mieza-zi. POTECA, F. 268^v/21; Mărețul soare pe ceruri s-au aprins, Voioasele lui raze roșind au luminat. ALECSANDRI,

²⁷¹ Georgescu 2014 în DÉRom 1 s. v. */**lumen/** II. 2. [C.F.]

POEZII, 353; *Era frumos, căzuse omăt mare și o lună plină lumina ca ziua*. SADOVEANU, O. I, 121; *Lumina soarele. Zăvoaiele erau verzi și le știam răcoroase*. STANCU, R. A. I, 13; *Afară s-a înseninat, Mândre stele a luminat*. PĂSCULESCU, L. P. 30; *Lună, lună, ești nebună, Ce lumini seara pe brumă*. FOLC. OLT. – MUNT. III, 683. Cf. LB, LM, CADE, SCRIBAN, D., TDRG, CIORĂNESCU, D. ET. 477, DLR, MDA, NDU, DEXI, DGS. Tranz. (Cu complement intern) *Toate stealele ceriului și tot ce luminează lumină din ceriu se vor întuneca preste tine*. MAIOR, PRED. I, 26/25.

2. Intrans. și refl. (Maram., Transilv., Dobr., Munt.) A fulgera (2). [1918] CABA, SĂL. *Se lumină de către Feleac*. MAT. DIALECT. I, 78, cf. TEAHA, C. N. 239; *Să lumină cerul*. ALR I 1 245 pc. 278; *Pă sară o apucat a tuna ș-a lumina*. ALR SN III h 766 pc. 310; cf. ALR I 1 246 pc. 65, 90, 131, 180, 289, 305, ib. II 4 565 pc. 310, ALR SN III h 766; ib. V h 2 244 pc. 310^{ID}, ALRM SN II h 585, ALR – MD IV h 523 pc. 672^{ID}. Cf. DLR.

3. Tranz. A revărsa lumină peste ceva, a face ca ceva sau cineva să aibă lumină; (învechit) a senina (1). [1573-1578] *Lumireadză* (străluminară D) *fulgerele tale toată lumea*. PSALT. 154; *Aurora boreală... luminează locurile*. GENILIE, G. 112/12; *Luna... se legăna în văzduh, luminând pământul*. CREANGĂ, P. 56; *Un fulger lumină deodată înălțimile*. SANDU-ALDEA, U. P. 86; *Soarele apune, după ce a luminat și a încălzit pământul*. PAMFILE, CER. 37; *Luna ieși din nou... și lumina cerul*. D.R. POPESCU, I. Ș. 136. *Ceru-i mare, stele-s multe..., Dară luna-i numai una și lumină toată lumea*. ȘEZ. III, 59; *Apăru pe ceruri luna, luminând depărtările și pustietățile*. FOLC. TRANSILV. III, 388; cf. DGDS. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., LM, ALEXI, W., TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DLR, MDA, NDU, DEXI, DGS.

4. Refl. (Despre cer; p. ext. despre vreme sau despre zare, atmosferă etc.) A se însenina (1). [1573-1578] *Noaptea ca zua lumira-se-va*. PSALT. 289; *Tot orizontul se luminează*. NEGRUZZI, S. II, 129; *Nicio stea nu mai scânteia pe cer și văzduhul începu să se lumineze*. AGÎRBICEANU, S. 169; *Urmează veac bun, dacă la asfințit de soare Se luminează cerul*. PĂCALĂ, M. R. 161; *Poftiți înăuntru până se luminează întunericul*. VOICULESCU, P. I, 111; *După un răstimp, mi s-a părut că negura nopții de toamnă se luminează puțin*. SADOVEANU, O. I, 97; *Noaptea se mai luminase puțin, devenise ușor cețoasă*. CAMIL PETRESCU, O. II, 7; *Când o fost la arat, Mândrî dzi s-o luminat; Când o fost la grapat, Mari omăt o chicat*. GRAIUL, I, 548; cf. NALR – MB V ms. [1603] pc. 583^{ID}, ALR – MD IV h 524^{ID}, NALR – O IV h 313^{ID}, NALR – B III h 523 pc. 46, 85^{ID}. Cf. ANON. CAR., POLIZU, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, SCRIBAN, D., DLR, MDA, NDU, DEXI, DGS. ☉ Intrans. (Învechit) *Și zise Dumnedzeu: „... să lumineaze în țăriia ceriului”*. PO 13/19; *Lumină și a doa zi și făcu al doile ceriu*. MOXA, în CUV. D. BĂTR.² 304/16; *Încă lumina zioa și aburea un vântișor dulce*. DRĂGHICI, R. 80/21. ☉ Tranz. (Subiectul gramatical sau logic indică sursa de lumină) *Despuitoriule Dumnedzău atotputearnice, ... ai luminat dzua cu lumina soarelui și noaptea o ai seninat cu lucoarea focului*. DOSOFTEI, PS. 502/6; *Noaptea era senină, luminată de lună*. SLAVICI, O. II, 217; *Soarele apuse iar și noaptea luminată mai mult de lună îi învălui*. VISSARION, B. 140. ☉ Refl. pas. *Deaca să dusă, să lumină dzua de soare*. DOSOFTEI, V. S. noiembrie 105^V/20. ☉ Expr. **A se lumina a** (sau **de**) **ploaie** = (despre cer, văzduh) a avea o lumină difuză care anunță venirea ploii. *Vântul s-a mai potolit; s-a luminat a ploaie; lumină, cețoasă; începe să cearnă mărunt*. CARAGIALE, O. I, 144; *Când plouă cu vlog și se arată soarele din când în când, este semn că va mai ploua; atunci „se luminează de ploaie”*. PAMFILE, VĂZD. 109; *Cerul câte-oleacă, spre apus, Se luminează puținel – a ploaie*. TOPÎRCEANU, O. A.

II, 370. Cf. DLR.

– Prez. ind. pers. 3: *luminează* și (Munt.; și învechit) *lumină*. – V. **lumină** (DLR). [L.M.]

LUMINĂRE s. f. ☉ Acțiunea de a lumina (1) și rezultatul ei; producere, emitere și răspândire a luminii; (concretizat) lumină (1). [1649] MARDARIE, L. 189/8, 299/6. *Strălucirea soarelui întru puterea și covârșirea luminării sale, arătată și cunoscută... de toată făptura*. EUSTATIEVICI, GR. RUM. 5^r, în DLR; *Stelile..., printr-a lor număr și luminare, fac frumoase și dragălașe nopțile*. AMFILOHIE, G. F. 98^r/6; *Aurora boreală se-ngălbini încet-încet, viile ei luminări se stinseră într-o ceață luminoasă*. FM (1844), 288²/3; *A zilei luminare de pe cer acum s-a stins*. NEGRUZZI, S. II, 14. Cf. LB, POLIZU, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL, DLR, MDA.

– Pl.: *luminări*. – V. **lumina** (DLR). [L.M.]

LUMINĂ s. f. ☉ 1. (În opoziție cu întuneric) Strălucire a soarelui (sau a lunii etc.); luminare, rază de soare sau de lună (v. rază), (învechit) lume. V. **lucoare** (1). [1500-1510] *Lăudați-l toate stealele și luminra*. PSALT. HUR.² 210; *Era lumină de lună de lumina ca ziua*. NEAGOE, ÎNV. 182; *Unii obicinuesc a o sămăna ghinda la creșterea luminii*. COD. SILV. 23; *La Români, ca și la Romani, Cocoșul e cel dintâi vestitor al luminei*. MARIAN, O. II, 244; *Pe când nu era moarte, nimic nemuritor, Nici sâmburul luminii de vieață dătător*. EMINESCU, O. I, 115; *Brazii, pinii, stejarii cresc așa de deși, încât trunchiurile se usucă gătuite și se răsucesc ca șerpui, căutând lumina*. CĂLINESCU, O. IX, 19; cf. ALR SN III h 784 pc. 728, 791, 812, 872, ALM I/2 h 262^{1D}. Cf. ANON. CAR., DDRF, TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CIORĂNESCU, D. ET., MDA, DLR, DGS.

☉ 2. (Maram., Transilv.; la pl., și în sintagma **lumini de gheață**) Țurțur (1) (cf. DLR). Cf. ALR SN III h 801 pc. 260, 353, ALRM SN II h 618, ALR – M IV MN 328, [1615] pc. 223, 227, 231, NALR – MB V ms. [1615] pc. 480^{1D}. Cf. DLR.

Ξ 1. Radiație care face corpurile vizibile (DLR; cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 120). [1857] ^a*Câteodată căldura se propagă în distanță, trecând prin spațiu ca lumina...; atunci căldura se cheamă căldură radiantă, caloric radiant*. MARIN, F. 9; *Atunci când particulele în suspensie au dimensiuni mai mici decât lungimea de undă a luminii, se creează așa-numita turbulență opalescentă*. DONEAUD 1966, p. 100; *În cazul pâclei, datorită difuziei luminii pe particulele constituente ale acesteia, obiectele capătă nuanțe albastre când sunt privite pe un fond mai întunecat al orizontului sau galben-portocalii când sunt proiectate pe un fond luminos*. MIHĂILĂ 2010, p. 257. Cf. CADE, DEX², MDA, DLR. Ξ (În sintagmele) **Flux de lumină** v. flux. **Intensitatea luminii** v. intensitate. **Lumina aerului** = lumină difuzată spre ochii unui observator terestru de către particulele în suspensie din aerul situat în conul său de vedere (CIULACHE 2003, p. 135). **Lumina cerului nocturn** = lumină slabă, diferită de cea a Lunii sau stelelor, care este vizibilă în timpul nopții (id. ib.). Cf. LTR III, 547. **Lumina zilei** = ansamblu format de lumina solară directă și de lumina solară difuză (ib.). Factorii care influențează lumina zilei sunt următorii: norii...; picăturile de apă...; impuritățile atmosferice, cari, la răsăritul și la apusul Soarelui, pot difuza radiațiile roșii, producând colorarea în roșu a cerului. ib. **Lumină albă** = lumină mijlocie a zilei care conține toate radiațiile spectrului vizibil (DEX²). Cf. MDA. **Lumină antisolară** = fotometeor constând într-

o pată circulară de lumină, care se ivește pe cerul nocturn în partea opusă Soarelui (cf. CIULACHE 2003, p. 135). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 120, DEX², MDA. **Lumină crepusculară** = fotometeor reprezentat prin slaba iluminare a orizontului la răsăritul și apusul Soarelui, pe fondul căruia strălucesc anumite linii spectrale de emisie a diverselor gaze atmosferice (CIULACHE 2003, p. 135). **Lumină difuză** = parte a radiației difuze care este percepută de ochiul observatorului (id. ib.). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 120. **Lumină purpurie** = licărire de culoare variind între roz și roșu, care se observă în dreptul Soarelui după ce acesta apune și care se prezintă sub forma unei porțiuni de disc luminos mai mare sau mai mic, ce apare deasupra orizontului (cf. id. ib.). [1951] *Lumină purpurie, care apare uneori după apusul Soarelui, în emisfera occidentală, și care dispare îndată ce Soarele coboară mai jos de 6° sub orizont*. LTR III, 947. Cf. CIULACHE 2003, p. 135. **Lumină terestră** = iluminare slabă a părții întunecate a discului lunar produsă prin reflectarea luminii solare de către suprafața terestră și atmosfera de deasupra sa (id. ib.). **Lumină verde** = fotometeor care apare deasupra locului unde răsare sau apune Soarele ori Luna, sub forma unei străluciri verzui de scurtă durată (id. ib.). **Lumină zodiacală** = fotometeor reprezentat printr-o lucire albă sau gălbuie, de formă conică, ce se ivește pe bolta cerească în perioada echinocțiului de primăvară (la 2-3 ore după apusul Soarelui) și a celui de toamnă (la 2-3 ore înaintea răsăritului Soarelui) (id. ib.). [1951] *La latitudini joase, lumina zodiacală este vizibilă în orice noapte fără lună*. LTR III, 549. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 120, DEX². **Polarizarea luminii cerului** v. polarizare.

☒ 2. Radiație percepută cu ochiul liber, cu lungimi de undă între 0,76 și 0,40 μ (ȚÎȘTEA 1965, p. 120).

– Pl.: *lumini*. – Protorom. */**lu'min-a**/ (cf. DÉROM s. v. */*lumen*/). Cf. corelatul lat. *lumen*^{272*}. [A.B., C.F.]

LUMINĂTŪRĂ s. f. ☉ Fulger. [1831] *Luminătorile aceste fosforicești, despiciând întunerecul cel cumplit, ne-au arătat numai caicele pescarilor*. BUZNEA, P. V. 170/14; cf. ALR I 1 245 pc. 305. Cf. DLR.

– Pl.: *luminături*. – **Lumina** + suf. *-ătură* (DLR). [L.M.]

LUMINEĂLĂ s. f. ☉ (Nord-estul Olt.) Înseninare. Cf. VÎRCOL, V. Cf. MDA, DLR, DGS.

– **Lumina** + suf. *-eală* (DLR). [L.M.]

LUMINESCENȚĂ s. f. ☒ Emisie neîncetată de radiație nocturnă sau diurnă produsă de gazele din compoziția atmosferei înalte (CIULACHE 2003, p. 135-136). Cf. DEX², DLR, MDA. ☒ (În sintagmele)

²⁷² Georgescu 2014 în DÉROM 1 s. v. */**lumen**/ IV. 2. [C.F.]

* **Lumina aerului** – cf. fr. *lumière de l'air*, engl. *air light* (VILLENEUVE, p. 248). **Lumina cerului nocturn** – cf. fr. *lumière du ciel nocturne* (id. ib. p. 249). **Lumină antisolară** – cf. fr. *lumière/ leur antisolaire* (id. ib. p. 248). **Lumină difuză** – cf. fr. *lumière diffuse*, engl. *diffused light* (id. ib. p. 249). **Lumină purpurie** – cf. fr. *lumière/ leur pourpre*, engl. *purple light* (id. ib. p. 248). **Lumină terestră** – cf. engl. *earth light* (id. ib. p. 89). **Lumină zodiacală** – cf. fr. *lumière zodiacale*, engl. *zodiacal light* (id. ib. p. 249).

Aurorele sub formă de luminiscență difuză v. auroră. **Luminiscență alpină** = colorație roșiatică sau gălbuie în jurul vârfurilor muntoase situate în direcția opusă Soarelui, care le iluminează înainte de răsărit sau după apus, atunci când acesta se află sub orizont, dispărând după un scurt interval de colorație albăstruie, pe măsură ce umbrele terestre ating nivelul acestor culmi (cf. CIULACHE 2003, p. 136); roșeața Alpilor (v. roșeață) (ȚÎȘTEA 1965, p. 163).

– Pl.: *luminescențe*. – Și: **luminiscență** s. f. – Din fr. **luminescence** (DLR)*. [A.B.]

LUMINISCENȚĂ s. f. v. **luminiscență**.

LUMINÓS, -OÁSĂ adj. (În sintagmele) **Descărcare electrică luminoasă** v. descărcare. **Flux luminos** v. flux. **Meteor luminos** v. meteor. **Nori luminoși nocturni** v. nor.

LUMINOZITĂTE s. f. ☸ Raport dintre iluminarea produsă de un obiect pe un element de suprafață plană ce se găsește în punctul de observație, dispusă perpendicular pe direcția de vizare a obiectului și unghiul de vizare a obiectului, atmosfera slăbind luminozitatea obiectivului, datorită absorbției și difuziei luminii, și măbind-o datorită luminii difuze a straturilor de aer situate între obiecte și observator (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 120). [1930] *Drumul... se deschide deodată pe tăpșanul... cu luminozitatea văii Șomuzului*. LOVINESCU, M. 22; *Soarele a scăpat din nori și se plimbă pe orizont, numai la 2 grade, dar încă o dată constat că are o luminozitate neobișnuită*. TUDORAN, O. 231; *În deșerturi și în stepe, unde cerul este numai scurtă vreme acoperit, luminozitatea este foarte mare*. AGROTEHNICA, I, 76; *Creșterea este provocată de marea luminozitate a fulgilor de zăpadă care produc reflectarea multiplă a razelor solare, făcând ca în asemenea situații radiația difuză să reprezinte circa 70% din radiația globală*. CIULACHE 2002, p. 109; *Senzorul de determinare a luminozității fondului determină intensitatea luminii ambientale și folosește informațiile cu privire la luminozitatea de noapte, zi, amurg și de ceață luminoasă cu precizie de ±10%*. BOGDAN 2006, p. 174. Cf. SCRIBAN, D., DEX², CIULACHE 2003, p. 136, MDA, DLR.

– Pl.: *luminozități*. – Din fr. **luminosité** (DLR). [A.B.]

LÚNĂ s. f. ☸ (În sintagmele) **Clar de lună** = lumină strălucitoare a lunii într-o noapte senină (cf. DLR). *Iubita cântă la pian pe clar de lună*. LOVINESCU, S. IV, 659; *Clarul de lună în seara aceea era pal*. PAPADAT-BENGESCU, O. III, 31; *În palidul clar de lună, aceste bătaii repezi și zgomotoase îți dau impresia unor fantomatice aplauze*. BĂCESCU, PĂS. 276; *Se întorceau noaptea urcând muntele, sub clarul... de lună*. DAN, U. 144. Cf. DEX², DLR. **Curtea lunii** v. curte. (Învechit) **Inelul lunii** = cerc care înconjoară uneori luna. V. cearcăn. [1825] LB. Cf. DLR, MDA, DEXI. ☸ (În sintagma) **Lună falsă** = nume generic dat parselenelor, parantiselenelor și antiselenelor când ele sunt deosebit de strălucitoare (CIULACHE 2003, p.

* **Luminiscență alpină** – cf. fr. *lueur crepusculaire*, germ. *Alpenglühen*, engl. *alpine glow* (VILLENEUVE, p. 248).

136). În anumite puncte de pe cercul parhelic pot apărea pete sau nuclee luminoase, situate în imediata vecinătate a haloului mic și deseori viu colorate, numite parhelii sau „Sori falși” respectiv „Luni false”. MĂHĂRA 2001, p. 290-291; Când paraheliile/paraseleniile, parantheliile/paraseleniile sunt deosebit de strălucitoare ele sunt denumite și „sori falși” sau „luni false”. MIHĂILĂ 2010, p. 288.

– Cf. protorom. */lun-a/ (DÉRom) (cf. corelatul lat. luna „astru”)²⁷³. [L.M., A.B., C.F.]

LÚPOVIȚĂ s. f. v. **lapoviță**.

²⁷³ Candorini 2012-2014 in DÉRom 1 s. v. */lun-a/ [C.F.]

M

MACROTURBULENȚĂ s. f. ☹ Transport de aer de-a lungul meridianului, provocat de perturbațiile ciclonice și anticiclonice în cadrul circulației generale a atmosferei (ȚÎȘTEA 1965, p. 126). Cf. CIULACHE 2003, p. 137, DEXI, MDN³.

– Pl.: *macroturbulențe*. – Pref. *macro-* + **turbulență** (DEXI, MDN³). Cf. fr. *macroturbulence*, engl. *macroturbulence* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). [A.B., L.M.]

MAGNETOSFERĂ s. f. ☹ Regiune circumterestră (care se întinde dincolo de învelișul atmosferic) sub forma unui vast câmp electromagnetic, în cuprinsul căruia particulele electrizate ce compun centurile de radiații sunt atrase și menținute în jurul Pământului de către câmpul geomagnetic (cf. MĂHĂRA 2001, p. 51, CIULACHE 2003, p. 137). *Particulele care vin de la Soare sau din spațiul cosmic sunt capturate de magnetosferă și dirijate apoi pe traiectorii spiralate de-a lungul liniilor de câmp magnetic*. MĂHĂRA 2001, p. 52; *Obiectul [meteorologiei] s-a diversificat foarte mult prin conturarea mai precisă a direcțiilor principale de cercetare. Printre acestea amintim: radiometria..., aeronomia (prin care se urmăresc procesele fizice din stratele cele mai înalte ale atmosferei, cum sunt ionosfera, exosfera și magnetosfera) iar, în contrast cu aceasta, micrometeorologia..., ca și meteorologia spațială sau satelitară*. BOGDAN 2006, p. 1. Cf. DN³, DEX², DEI, MDA, NDU, DEXI.

– Pl.: *magnetosfere*. – Din fr. **magnétosphère**, engl. **magnetosphere** (MDA). [A.B., C.F.]

MAMMA (Mam) subst. ☹ Caracteristică suplimentară a genurilor de nori Cirrus, Cirrocumulus, Altocumulus, Altostratus, Stratocumulus și Cumulonimbus, exprimată prin formarea unor protuberanțe asemănătoare, în partea inferioară a norilor, unor mamele (CIULACHE 2003, p. 137). [1951] LTR IV, 114. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 121.

– Cf. fr. *mamma* (mam), engl. *mamma* (mam) (VILLENEUVE, p. 252). [A.B.]

MÂNĂ s. f. ☹ 1. Rouă sau ploaie de vară (pe timp însorit), cu efect dăunător asupra plantelor, în special asupra viței-de-vie (cf. DLR). [1870] COSTINESCU. Cf. LM, DDRF, MDA, NDU, DEXI. (Și în imprecății) *Mânca-te-ar mana, pământ, Ce-am semănat n-o ieșit; Am sămănat grâu de vară Și-o ieșit neagră săcară*. ȘEZ. XVIII, 31.

2. (Transilv.) Rouă care, mâncată de albine, le produce o boală specifică (cf. DLR). CHEST. VI 19 supl. Cf. MDA.

– Din v. sl. **mana**, gr. **μάννα** (DLR). [L.M.]

MAREĂNA s. f. art. ☹ Vânt (puternic) care bate dinspre sud – sud-vest în regiunile situate în apropierea mării (cf. DLR). [1884] *Se arunca în cea mai mare furtună ca să scape, pe nenorociții aruncați de vântul fără de milă, mareana, pe năsipurile și băncile acestui țerm pustiu*. CONTEMPORANUL, IV, 42; *Vânturile cele mai favorabile pescuitului, crivățul și mareana, sunt tocmai cele*

cari domină în aceste regiuni [Sulina], bătând peste 182 zile pe an. ANTIPA, p. 357; cf. ALR I 1 231 pc. 675. Cf. DLR, MDA, DEXI.

– Și: (estul Dobr.) **măreánul** (ALR I 1 231 pc. 675) subst. art. – Din rus. **моряна** (DLR). [L.M.]

MARÉE s. f. **Ξ** (În sintagma **maree atmosferică**) Fluctuație periodică a formei atmosferei sub influența atracției gravitaționale a Lunii și Soarelui, cu amplitudine neînsemnată datorită densității mici a aerului (cf. CIULACHE 2003, p. 137). [1951] *Maree atmosferică... Dilatări și comprimări periodice ale atmosferei, cari se manifestă prin scăderi și prin creșteri ale presiunii atmosferice*. LTR III, 623; *Atracția exercitată de Soare și Lună determină în masa atmosferei mișcări de flux și reflux (maree atmosferică) schimbând periodic dimensiunile acesteia*. MĂHĂRA 2001, 30; *Kelvin... explică marea amplitudine a componentelor semidiurne ale mareelor atmosferice pe baza fenomenului de rezonanță a unei oscilații atmosferice având aceeași perioadă* (CIULACHE 2003, p. 232). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 121. **Ξ** (În sintagmele) **Maree atmosferică lunară** (sau **selenară**) = maree atmosferică generată de atracția gravitațională a Lunii, care se produce la intervale de cca 12 ore, asemeni mareelor oceanice (cf. CIULACHE 2003, p. 138). [1951] *Mareea lunară are perioada de 12 ore și 27 de minute și o amplitudine mijlocie de 0,01 mm*. LTR III, 623; *Grosimea și forma atmosferei este modificată temporar de mareele solare și lunare, precum și de propriile oscilații termice periodice (diurne și anuale)*. MĂHĂRA 2001, p. 28. **Maree gravitațională** = maree atmosferică produsă de atracția Lunii sau a Soarelui (cf. LTR III, 623). **Maree solară** = maree atmosferică generată de atracția gravitațională a Soarelui. [1951] *Mareea solară produce un efect mai mic [decât marea lunară]*. LTR III, 623. **Maree termică** (sau **barometrică**) = maree atmosferică produsă de variația diurnă a temperaturii (cf. ib.). [1951] *La sol, marea termică produce o variație regulată a presiunii, cu o perioadă de 12 ore și o amplitudine mijlocie de 0,2 mm*. ib. (La pl.) **Maree ionosferice** = oscilații diurne sau semidiurne în ionosferă, generate de atracția Lunii și a Soarelui sau de acțiunea termică a Soarelui (ȚÎȘTEA 1965, p. 121). Cf. CIULACHE 2003, p. 138.

– Pl.: maree. – Din fr. **marée** (DLR)*. [A.B.]

MĂSĂ s. f. **Ξ** (În sintagmele) **Masă de aer** = cantitate de aer din troposferă cu însușiri fizice slab diferențiate, care ocupă porțiuni întinse ale continentelor și oceanelor și s-a format în urma interacțiunii (îndelungate) cu o suprafață activă subiacentă omogenă, deasupra căreia a staționat sau peste care s-a deplasat lent (cf. CIULACHE 2003, p. 138). [1949] *Invazi[a] de aer rece... [reprezintă] înlocuirea mai mult sau mai puțin rapidă a unei mase de aer cald cu o masă de aer rece*. LTR I, 46; *Pentru a aprecia formarea sau destrămarea formelor noroase... un rol important îl au următoarele procese: ascensiunea regulată a maselor de aer..., convecția sau turbulența dinamică..., convecția termică..., mișcările*

* **Maree atmosferică lunară** (sau **selenară**) – cf. *marée lunaire*, engl. *lunar atmospheric tides* (VILLENEUVE, p. 253). **Maree solară** – cf. fr. *marée solaire*, engl. *solar tide* (id. ib. p. 254). **Maree termică** – cf. fr. *marée thermique*, engl. *thermal tide* (id. ib.). **Maree atmosferice** – cf. fr. *marées atmosphériques*, engl. *atmospheric tide* (id. ib. p. 253). **Maree ionosferice** – cf. fr. *marées ionosphériques*, engl. *ionospheric tides* (id. ib.).

ondulatorii..., mișcările descendente. DONEAUD 1966, p. 307; *Înghețurile mixte (advective-radiative) se formează în urma invaziilor maselor de aer rece a căror temperatură continuă să scadă în cursul nopții, prin efecte de radiații.* CIOVICĂ 1970, p. 185; *Aceste porțiuni mari din atmosferă, în care vremea prezintă în general același aspect, poartă numele de mase de aer.* MĂHĂRA 2001, p. 53. Cf. LTR, DER, ȚÎȘTEA 1965, p. 122, M. D. ENC., D. ENC., NDU, DEXI. **Masă optică a atmosferei** (sau **a aerului**) = drum străbătut de razele solare până la suprafața terestră în momentul când Soarele se află la zenit (CIULACHE 2003, p. 138). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 122. **Norii maselor stabile** v. nor. **Oraj din interiorul unei mase de aer** v. oraj. **Sursa maselor de aer** v. sursă. **Transformarea unei mase de aer** = schimbare a însușirilor fizice ale unei mase de aer sub influența suprafeței active subiacente (CIULACHE 2003, p. 237). Se deosebesc două feluri de transformări ale maselor de aer: transformarea aerului arctic în cel polar și a celui polar în tropical și invers, iar a doua, transformarea masei de aer maritim în una continentală și invers. MĂHĂRA 2001, p. 229. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 187.

– Cf. fr. *masse*, germ. *Masse*, *Mass* (DLR)*. [A.B.]

MĂZĂRE s. f.^{ID} ☉ (Nord-vestul Munt.; cu sens colectiv) Măzăriche. Cf. ALR – MD IV MN 154, [1613] pc. 675, 698, 699.

– Probabil evoluție pe teren românesc²⁷⁴ (cf. alb. *modhullë*, DLR). [L.M.]

MĂGURĂ s. f. ☉ (Transilv., Munt.) Ceață. [1885] H IV 132. Cf. CHEST. IV supl. Cf. DLR. ☉ (În sintagma) **Măgură de zăpadă** v. *zăpadă* (1).

– Pl.: *măguri*. – Cf. alb. *magullë* (DLR). [L.M.]

MĂREÂNUL subst. art. v. **mareana**.

MĂZĂRĂR s. m.^{ID} ☉ (Sud-vestul Munt.; cu sens colectiv) Măzăriche. Cf. DGDS, ALR – MD IV MN 154, [1613] pc. 772.

– **Mazăre** + suf. *-ar* (DLR). [L.M.]

MĂZĂREÂN s. m.^{ID} ☉ (Sud-estul Olt.; cu sens colectiv) Măzăriche. Cf. DGDS, NALR – O II h 318 pc. 987, 988.

– **Mazăre** + suf. *-ean* (DLR). [L.M.]

* **Masă de aer** – cf. fr. *masse d'air* (TLFi). **Masă optică a aerului** – cf. fr. *masse optique de l'air*, engl. *optical air mass* (VILLENEUVE, p. 255). **Transformarea unei mase de aer** – cf. fr. *transformation d'une masse d'air*, engl. *transformation of an air mass* (id. ib. p. 386).

²⁷⁴ Discuțiile privind etimologia acestui cuvânt sunt extinse, se admite originea lui autohtonă, dar sensul avut mereu în vedere este acela care desemnează leguma cunoscută. De aici probabilitatea unei evoluții ulterioare în protoromână sau în protoromana zonei carpato-dunărene. [C.F.]

MĂZĂRÍCĂ s. f. ♂ (Dobr., Munt., Ban.; cu sens colectiv) Măzăriche. [1862] PONTBRIANT, D. *Era o zloată nepomenită: ploaie, zăpadă, măzărică și vânt vrăjmaș*. CARAGIALE, O. I, 175; cf. H VII 384, ALR SN III h 797 pc. 762, 784, 987^{1D}, ALR – MD IV MN 154, [1613]^{1D}, NALR – B III h 530 pc. 16, 72^{1D}. Cf. DLR, MDA, DGS.

– **Mazăre** + suf. *-ică* (DLR). [L.M.]

MĂZĂRÍCHE s. f. ♂ (Cu sens colectiv) Picături de apă care cad din nori pe pământ sub formă de bobițe mici de gheață, de culoare albă-opacă, transparente sau translucide, cu diametre mai mici de 5 mm, cu aspect buretos (mai ales la sfârșitul iernii, spre primăvară); (Ban.) babură (2), (sud-vestul Ban.) băburină (2), (estul Mold.) chiciură (2), (centrul Bucov., centrul și estul Mold.) chidă (4), (vestul Bucov. și centrul Mold.) gheață măruntă (v. gheață 4), (nord-estul Ban.) grunz, (vestul și estul Mold., estul Munt., Ban.) lapoviță (3), (nord-vestul Munt.) mazăre, (Dobr., sud-vestul Munt.) măzărar, (sud-estul Olt.) măzărean, (Dobr., Munt., Ban.) măzărică, (sud-vestul Munt.) măzăroi, (Maram., Transilv., Olt., Ban.) mielușei (v. mielușel), (sud-vestul Transilv.) mizguș, (vestul Transilv., Criș.) neaua mieilor (v. nea 1), (Maram., Bucov., Mold.) omătul mieilor (v. omăt 1), (estul Transilv., Criș.) păsat, (sud-estul Olt.) pâcliță, (Mold., nordul Olt., Ban.) piatră (2), (nord-vestul Olt.) pietricele (v. pietricea), (nord-estul Bucov.) ploaie de gheață (v. ploaie), ploaie înghețată (v. ploaie), (nordul Mold., estul Ban.) poledită (7), (sudul Mold., sudul și estul Olt.) polei (4), (estul și sud-estul Mold.) polici (v. policie 3), (Maram., nord-estul Transilv.) țârai (2), (Transilv., nord-vestul Bucov.) țârțai, (nordul Maram., vestul Transilv., Olt.) țârțar, (nordul Ban.) țârțarel, (Munt., Olt., sudul Ban.) țârțărică (1), (Mold., Olt.) țârțără, (Olt.) țârțărache, (vestul Ban.) țigani (v. țigan), (nord-vestul Ban.) țigănei (v. țigănel), (Transilv.) țurai, (Maram., Transilv., Criș.) țurțalău (2), (Maram., Transilv., Ban.) țurțurel, (Maram., Transilv., Bucov., Ban.) țurțuri (v. ț u r ț u r 2), (sud-estul Ban.) țurțurică (1), (sudul-estul Ban.) zăpada mieilor (v. zăpadă 2); *Vântul vuia de te lua groaza; măzărichea răpăia în fereastră*. DELAVRANCEA, S. 16; *Începuse a ninge, cădea o măzăriche tare ca plumbul*. CONTEMPORANUL, VI₂, 294; *Te-au apucat vijelii și te-au spulberat viscolele cu măzăriche ale sfârșiturilor de toamnă*. SADOVEANU, O. II, 51; cf. ALR I 1 253, ALR SN III h 796, 797, NALR – MB V ms. [1613], ALR – MD IV MN 154, [1613], NALR – O II h 318, NALR – B III h 530 pc. 5^{1D}. Cf. COSTINESCU, ȘĂINEANU, TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, CIORĂNESCU, D. ET., DLR, MDA, DGS.

☞ Precipitație atmosferică solidă sub forma unor granule de gheață puternic înghețate, cu diametre sub 5 mm, provenite din fulgi de zăpadă sau din înghețarea picăturilor de apă în stare de supratopire (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 123, CIOVICĂ 1970, p. 35). [1857] ^a*Măzărichea ce cade primăvara în climații noștri este... zăpadă a căria formațiune nu este mai puțin neînțeleasă decât a zăpadei ernei*. MARIN, F. 501; *Măzărichea este formată din fulgi de zăpadă aglomerați și lipiți între ei*. CIȘMAN, FIZ. I, 561; *După starea de agregare, pot fi: precipitații lichide (ploaia și burnița); precipitații solide (zăpada, grindina, măzărichea); precipitații mixte (lapovița)*. MĂHĂRA 2001, p. 181; *Chiciura tare (granulară) este o depunere de gheață granulară albă-mată, care prezintă, inițial, aspect de zăpadă sau măzăriche, devenind, apoi, compactă și sticloasă*. CIULACHE 2002, p. 179. Cf. LTR, DER, DLR, D. ENC., DEX², MDA. ☞ (În sintagmele) **Măzăriche moale** = precipitație constituită din grăunțe albe sau opace de gheață, cu

forme sferice sau conice și diametre cuprinse între 2 și 5 mm, ce cade în mod obișnuit din norii Cumulonimbus, la temperaturi apropiate de 0° C (CIULACHE 2003, p. 138). [1951] LTR III, 944. *Măzărichea moale este constituită din granule... afânate, sfărâmicioase*. APOSTOL 2000, p. 60; *Cristalele și fulgii de zăpadă... cresc prin sublimare, formând sferocristale afânate alcătuind măzărichea moale*. MĂHĂRA 2001, p. 179; *Căderea de măzăriche moale se observă înainte sau împreună cu aversa de ninsoare (iarna) sau de lapoviță (primăvara și toamna)*. MIHĂILĂ 2010, p. 264. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 123. **Măzăriche tare** = precipitație formată din particule transparente sau translucide de gheață, având forme sferice, neregulate sau conice și diametre până la 5 mm, ce ia naștere din granulele de zăpadă sau de măzăriche moale, care se îmbracă într-un strat de gheață transparentă, fie prin înghețarea pe suprafața lor a picăturilor de apă suprarăcită interceptate în timpul căderii, fie prin reînghețarea apei provenite din însăși topirea granulelor respective, căzând, în mod obișnuit, din norii Cumulonimbus (mai ales primăvara și toamna), fiind întotdeauna însoțită de ploaie (CIULACHE 2003, p. 138). [1951] LTR III, 944. *Sferocristalele... se acoperă cu un strat de gheață transparentă și se transformă în măzăriche tare, care este forma de trecere spre grindină*. MĂHĂRA 2001, p. 179; *Majoritatea meteorologilor consideră că bobul de măzăriche tare reprezintă un stadiu intermediar între măzărichea moale și grelonul de grindină*. MIHĂILĂ 2010, p. 265; *Bobul de măzăriche tare se deosebește de cel de măzăriche moale prin suprafața parțial netedă și masa volumetrică mai mare, iar de grindină doar prin dimensiunile lui mai mici*. id. ib. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 123.

– Pl.: *măzărichi*. – Și: (vestul și sudul Munt., estul și sudul Olt.) **măzărichie** (ALR SN III h 797 pc. 791, ALR – MD IV MN [1613], NALR – O II h 318 pc. 919, 925, 975, 977)^{ID}, (vestul Munt.) **mezeríche** (ALR – MD IV MN 154, [1613] pc. 789, 811), (vestul Munt., sudul Olt.) **mezeríchie** (ALR – MD IV MN 154, [1613] pc. 757, NALR – O II h 318 pc. 980) s. f. – De la **mazăre** (DLR). [A.B., L.M.]

MĂZĂRÍCHIE s. f. v. **măzăriche**.

MĂZĂRÓI subst.^{ID} **Θ** (Sud-vestul Munt.; cu sens colectiv) Măzăriche. Cf. ALR – MD IV MN 154, [1613] pc. 835.

– **Mazăre** + suf. -oi (DLR). [L.M.]

MĂZGĂ s. f. v. **mâzgă**.

MÂZG s. n. v. **mâzgă**.

MĂZGAÍ vb. IV v. **mizgui**.

MĂZGĂ s. f. **Θ** Ploaie mărunță (amestecată cu ninsoare) (DLR). V. *lapoviță* (1). [1682–1686] *Pentru care vină te laș nebăgat samă și negrijit cu ascuțate petrecări, neaducându-ți aminte de neputința plămădirii noastre că s-au făcut din tină și are gata obiceaiu a să răsăpi lesne de mizguri, de soare și de vânturi greale, mestecături reale?* DOSOFTEI, V. S. decembrie, 209^V/3; *E mâsg afară; am venit pe mâsg*. REV. CRIT. III, 160; *Să nu să strice la obraz de mâzgă*. ALR II 2 833 pc. 29; cf. NALR – B III h

529^{1D}. Cf. DLR, MDA.

– Și: **mâzg** s. n., **măzgă** s. f., **mizg** (pl. *mizguri*) s. n. – Din slavon. **мѣзга**, bg. **мѣзга**, **мезга** (MDA). [L.M.]

MÂZGĂRIE s. f. **Θ** (Bucov.) Polei (1). Cf. CONV. LIT. XLIV₂, 131. Cf. DLR, MDA, DGS.

– **Mâzgă** + suf. *-ărie* (DLR). [L.M.]

MÂZGĂU subst. **Θ** (Olt., Ban.) Polei (1). LEXIC REG. 49. Cf. DLR, MDA, DGS.

– **Mâzgă** + suf. *-ău* (DLR). [L.M.]

MÂZGOĂLĂ s. f. **Θ** (Bucov.) Lapoviță (1) (DLR). *După mâtgoala asta, om avea glod.* Com. din VICOVU DE SUS – RĂDĂUȚI, cf. com. din STRAJA – RĂDĂUȚI. Cf. DLR, MDA, DGS.

– De la **mâzgă** (DLR). [L.M.]

MÂZGOÎ vb. IV v. **mizgui**.

MÂZGÚȘ s. n. **Θ** (Transilv., Olt., Ban.) Polei (1). [cca 1650] ANON. CAR. *Nicolaie a căzut pe mâtguș.* L. COSTIN, GR. BĂN. 135; *O plouat și s-o făcut mâtguș.* MAT. DIALECT, I, 80, cf. LEXIC REG. 49. Cf. DLR, MDA, DGS.

– **Mâzgă** + suf. *-uș* (DLR). [L.M.]

MEDIOCRIS (Med) subst. **Ξ** Specie a genului de nori Cumulus, cu extindere verticală moderată și cu protuberanțe slab dezvoltate la partea superioară (CIULACHE 2003, p. 140). *Familia norilor de dezvoltare verticală: Cumulus; specii: Mediocris.* MIHĂILĂ 2010, p. 166. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 123.

– Cf. fr., engl. *mediocris* (VILLENEUVE, p. 255). [A.B.]

MERIDIANÁL, -Ă²⁷⁵ adj. **Ξ** (În sintagmele) **Amestec meridianal** v. amestec. **Celulă meridianală** v. celulă. **Circulație meridianală** v. circulație. **Flux meridianal** v. flux. **Schimb meridianal** v. schimb.

– Și: **meridional**, -ă adj. – Cf. engl. *meridional* (VILLENEUVE, p. 79)²⁷⁶. [A.B.]

²⁷⁵ Autorii DFA au optat pentru termenul *meridianal*, derivat, neatestat în dicționarele de limbă, al termenului *meridian* (cf. adj. *meridian*), căruia îi corespunde în conținut. În CIULACHE 2003 și în dicționarul manuscris al cercetătorilor de la Agenția Națională de Meteorologie, este preferat determinantul *meridianal* (cf. *meridional* cu același conținut numai în sintagmele *circulație meridianală* și *schimb meridianal*, în ȚÎȘTEA 1965). [L.A., A.B.]

²⁷⁶ Sintagmele echivalente din franceză (*échange méridien*, *cellule méridienne*, *circulation méridienne*, *flux méridien*) și din engleză (*meridional exchange*, *meridional cell*, *meridional circulation*, *meridional flow*) conțin adjectivul fr. *méridien*, -ne, respectiv adjectivul engl. *meridional*, cărora le corespund adjectivele rom. *meridian*, -ă (utilizat rar) și *meridional*, preferându-se în traducere a doua variantă sub influența limbii engleze. Este de observat gradul scăzut de standardizare în

MERIDIONAL, -Ă adj. v. **meridional**.

MESTEÁCĂN s. m. sg. ☉ (Transilv.) Numele unui vânt care bate dinspre nord (DLR). [1885] H XVII 10, ib. XVIII 106. Cf. DLR, DEXI.

– Evoluție lexicală pe teren românesc (< lat. **mastichinus**, DLR). [L.M.]

METEÓR s. m. ☿ Fenomen atmosferic (cu excepția norilor și a vânturilor) care constă în precipitații, depuneri, manifestări electrice, optice sau acustice (cf. CIULACHE 2003, p. 140). [1780-1790] *Meteore de aer, de apă și de foc*. AMFILOHIE, G. F. 151^v/6; *Toate câte să fac în aer, precum ploaie, grindină, nori, fulgere, trăsnete, stele de care să las seara..., să numesc cu un nume meteor*. CR (1829) 145²/32; *Așadar, este de crezut că zăpada, grindina și ploaia determină totodată un fel de gol și, prin urmare, vânturi mai mult sau mai puțin subite, mai mult sau mai puțin impetuoase, îndreptate din toate părțile către regiunile unde s-au produs aceste meteore*. MARIN, F. 116; *Principala categorie de fenomene (numite și meteori) o constituie hidrometeorii, produși de prezența apei în atmosferă, în suspensie, cădere sau depusă pe suprafața terestră*. APOSTOL 2000, p. 5; *Pentru identificarea mai exactă a genului, speciei, varietății și a caracteristicilor suplimentare a norilor sunt folosite mai multe elemente de sprijin: ... meteori (cu precădere hidrometeorii) generați de norul respectiv*. MIHĂILĂ 2010, p. 170. Cf. LM, ȘĂINEANU, ENC. ROM., RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D., LTR, DER, ȚÎȘTEA 1965, p. 123, DLR, MDA. ☿ (Mai ales la pl.; în sintagmele) **Meteor apos** = hidrometeor. [1951] *Se măsoară, de asemenea, evaporarea apei, element în directă legătură cu formarea meteorilor apoși, și care interesează problema mai generală a schimburilor de apă între sol și atmosferă*. LTR III, 945. Cf. DER. **Meteor electric** (sau **luminos**) = descărcare electrică între nori și sol; electrometeor. [1904] *Meteorii pot fi calorici, proveniți din cauza căldurei, electrice din a electricității, și optici din a luminei*. ENC. ROM. Cf. LTR, DER. **Meteor optic** = fotometeor. Cf. LTR.

– Pl.: *meteori* și (învechit, rar) *meteoruri* (PONTBRIANT, D.), *meteore*. – Și: (învechit) **meteórá** s. f.
– Din it. **meteora**, ngr. **μετέωρον**, fr. **météore**, germ. **Meteor** (DLR). [A.B.]

METEÓRĂ s. f. v. **meteor**.

METEÓRIC, -Ă adj. ☿ Care aparține unui meteor, care provine din meteor, cu privire la meteor. [1851] STAMATI, D. Cf. ȘĂINEANU, RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, CADE, LTR², DLR, MDA. ☿ (În sintagma) **Apă meteorică** = apă care provine din precipitațiile atmosferice (DEX²). [1957] *Aceasta face ca apele meteorice să se infiltreze, micșorându-se astfel acțiunea lor de distrugere la suprafață*. ONCESCU, G. 14. Cf. DLR, M. D. ENC., DEX².

română a acestor sintagme, mai ales în condițiile tendinței de inovare pe care o practică CIULACHE 2003, care întrebuințează în majoritatea cazurilor adjectivul neatestat, dar adecvat din punct de vedere al conținutului, meridional (celulă meridională, circulație meridională, flux meridional, schimb meridional).

– Pl.: *meteorici, -ce.* – Din fr. **météorique** (DLR)*. [A.B.]

METEORÍT s. m. (În sintagma) *Trena unui meteorit* v. trenă.

METEORÍTIC, -Ă adj. (În sintagmele) *Pulbere meteoritică* v. pulbere. *Trenă meteoritică* v. trenă.

METEORIZĂRE s. f. ☒ Acțiune mecanică, chimică și biologică a aerului, a hidrometeorilor și a particulelor în suspensie asupra formei, culorii și compoziției oricăror forme de materie expusă (CIULACHE 2003, p. 140).

– Pl.: *meteorizări.* – Cf. fr. *météorisation* (TP). [A.B.]

MEZERÍCHE s. f. v. *măzăriche.*

MEZERÍCHIE s. f. v. *măzăriche.*

MEZOSFÉRIC, -Ă adj. (În sintagma) *Nori mezosferici* v. nor.

MEZOSFÉRĂ s. f. ☒ Strat atmosferic situat între 35-45 și 80-100 km înălțime, deasupra stratosferei și sub ionosferă și care se caracterizează printr-o creștere rapidă a temperaturii cu înălțimea (de la bază până la cca 55 km), urmată apoi de o scădere lentă (până la limita lui superioară) (cf. CIULACHE 2003, p. 137). Cf. DN², M. D. ENC., DEX², MDA, NDU, DEXI.

– Din fr. **mésosphère** (MDA). [L.M., E.T.]

MICROTURBULENȚĂ s. f. ☒ Amestec al proprietăților și compușilor atmosferici prin intermediul unor mici turbioane de turbulență (CIULACHE 2003, p. 144).

– Pl.: *microturbulențe.* – Din fr. *microturbulence*, engl. *microturbulence* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). [A.B.]

MIELUȘÉL s. m. (La pl.) ☉ 1. (Maram., Transilv., Olt., Ban.) Măzăriche. *Ziua alegerii sosi cu învăluiri mari de vânt, de ploaie, de mielușei și zăpadă.* AGÎRBICEANU, L. T. 237; *De cu seară vântul începu să bată iarăși cu mielușei.* id. ib. 255; cf. com. din DUMBRĂVENI, ALR SN III h 797 pc. 130, 141, 157, 235, 833^{ID}, ALR – M III h 670 pc. 236^{ID}, NALR – MB V ms. [1613] pc. 594^{ID}, NALR – O II h 318^{ID}, NALR – B III h 530 pc. 56, 61, 71^{ID}. Cf. DLR, MDA, NDU, DEXI.

2. (Centrul Transilv.) Grindină. Cf. ALR I 1 253 pc. 136, 156, 158. Cf. DLR, MDA, NDU, DEXI.

– Pl.: *mielușei.* – **Mieluș** + suf. -el (DLR). [L.M.]

* *Apă meteorică* – cf. engl. *meteoric water* (*Glossary of meteorology* în TP).

MIJGURÁ vb. I v. **mizgui**.

MIRÁGIU s. n. v. **miraj**.

MIRÁJ s. n. ☹ Fenomen optic prin care obiectele îndepărtate sunt percepute sub forma unor imagini deformate (stabile sau tremurătoare, alungite sau turtite vertical, în poziție normală sau răsturnate, situate dedesubt, deasupra sau lateral față de pozițiile lor reale) produse prin refracția și reflexia razelor de lumină în straturile de aer cu densități diferite (cf. CIULACHE 2003, p. 145); (Dobr., Munt.) apa morților (v. apă). V. fata morgana. *Să află într-o scriere a colonelului Tod descrierea următoare a unui fenomen interesant: „Mirajul nu este văzut decât numai în vremea frigului”.* CR (1829), 234¹/20; *Miragiu sau oglindirea, un fenomen optic, ce se observă în locurile năsipioase în fierbințeala verii, și constă în aceea, că arborii și celelalte obiecte se ved întoarse ca în apă.* ENC. ROM.; *Apa cea lină nu-i apă, ci fundul văii... În zilele de august privești asta e obișnuită și fenomenul se cheamă miraj.* SADOVEANU, O. XVI, 11; *Anton Lupan, chinuit și el de miraje, le lemuri că asemenea nestatornice imagini se datoresc refracțiunii anapoda a razelor de soare.* TUDORAN, p. 467; *Obiectele percepute într-un miraj apar uneori deasupra sau sub orizont, nu așa cum sunt ele în realitate.* MĂHĂRA 2001, p. 283; *Mirajul este un fenomen fotometeorologic datorat refracției și reflexiei luminii în straturile de aer cu temperaturi și densități diferite.* MIHĂILĂ 2010, p. 294. Cf. ȘĂINEANU, RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D., LTR, DER, ȚÎȘTEA 1965, p. 128, DLR, DEX², MDA. ☹ (În sintagmele) **Miraj inferior** = imagine răsturnată a unui obiect, văzută sub nivelul lui real, produsă vara în stepe și deșerturi, pe nisipul plajelor, pe asfaltul autostrăzilor etc., din cauza încălzirii excesive a straturilor de aer inferioare, a căror densitate scade foarte mult în comparație cu cea a straturilor mai înalte (cf. CIULACHE 2003, p. 145). [1951] *Mirajul inferior se produce în regiunile uscate și puternic încălzite; cel superior în regiunile polare.* LTR III, 947; *Mirajul inferior se produce atunci când aerul din apropierea solului este puternic încălzit și rarefiat, iar deasupra apar straturi mai reci și mai dense.* MĂHĂRA 2001, p. 283; *Mirajul inferior se manifestă asupra întinderilor de apă, soluri, plaje sau șosele puternic încălzite de insolație.* MIHĂILĂ 2010, p. 295. Cf. LTR, DER, ȚÎȘTEA 1965, p. 128. **Miraj lateral** = imagine virtuală situată lateral față de obiectul real și care apare foarte rar, în situațiile cu diferențe apreciabile ale densității aerului pe orizontală (CIULACHE 2003, p. 145). *În cazul în care apar diferențe apreciabile de densitate a aerului pe orizontală poate fi observat, dar foarte rar, și mirajul lateral.* MIHĂILĂ 2010, p. 295. **Miraj superior** = imagine răsturnată a unui obiect, văzută deasupra nivelului lui real și produsă iarna, deasupra câmpurilor de zăpadă și gheață a mărilor reci, din cauza temperaturilor mai coborâte ale straturilor inferioare de aer, a căror densitate crește substanțial în comparație cu cea a straturilor superioare (CIULACHE 2003, p. 145). [1951] LTR III, 947; *Mirajul superior constă în proiectarea deasupra orizontului a imaginii virtuale, drepte sau răsturnate, a unor obiecte reale.* MĂHĂRA 2001, p. 284; *Mirajul superior... se observă deasupra câmpurilor de zăpadă, a mărilor foarte reci și, în general, deasupra suprafețelor reci în comparație cu stratul de aer de deasupra lor.* BOGDAN 2006, p. 234; *Mirajul superior se observă deasupra suprafețelor reci în comparație cu aerul de la partea lor superioară la suprafața câmpurilor de zăpadă, a mărilor foarte reci etc.* MIHĂILĂ 2010, p. 295. Cf. LTR, DER, ȚÎȘTEA 1965, p. 128.

– Pl.: *miraje*, (rar) *mirajuri*. – Și: **mirágiu** (pl. *miragii*) s.n. – Din fr. **mirage**. – Pentru **miragiu**, cf. it. *miraggio* (DLR)*. [A.B.]

MISTRÁL s. n. ☹ Vânt catabatic rece și uscat caracteristic țărmurilor de nord-vest ale Mării Mediterane (cu precădere în golful Lyon), în situațiile sinoptice cu presiune ridicată pe continent și presiune mică deasupra bazinului mediteraneean de vest (CIULACHE 2003, p. 145). [1896] *Mistral... vent tare ce suflă în Provența*. ȘĂINEANU; *Canalizat de-a lungul văii Rhônului, mistralul capătă o viteză considerabilă, producând mari stricăciuni*. LTR VII, 370; *Mistralul este un vânt orografic descendent, rece care bate primăvara și iarna dinspre Masivul Central Francez*. MĂHĂRA 2001, p. 220. Cf. ȘĂINEANU, CADE, SCRIBAN, D., LTR, DER, ȚÎȘTEA 1965, p. 128, DLR, MDA.

– Din fr. **mistral** (DLR). [A.B.]

MIZG s. n. v. **mâzgă**.

MIZGĂÍ vb. IV v. **mizgui**.

MIZGOIÁ vb. I v. **mizgui**.

MIZGUÍ vb. IV. Intrans. impers. ☉ (Transilv., Ban., sudul Criș.) A ploua sau a ninge încet și mărunț, a bura, a cerne; a lapovița. [1885–1890] H XVII 14, XVIII 137. *Norii atârnau jos de tot peste dealuri. Mâzgoia încet și rece*. BENIUC, M. C. I, 402; *Începe a mizgui*. COMAN, GL.; cf. PĂCALĂ, M. R. 140, L. COSTIN, GR. BĂN. 137, LEXIC REG. 20, com. BENIUC, ALR I h 1 266 pc. 45, ALR SN III h 790 pc. 27, 29, 36, 53, 76, 105, 157^{ID}, NALR – B III h 522 pc. 39, 40, 43, 100, h 529 pc. 41^{ID}. Cf. BARCIANU, DLR, MDA, DEXI. (Cu subiectul „ploaia”) *Vântul rece și ploaia care mizguia îi răcoriră fruntea înfierbântată*. V. ROM. mai 1955, 26; *Mizguri o țăr de ploaie*. ALR I 1 266 pc. 87.

– Prez. ind. pers. 3: *mízguie* și *mizguiește*. – Și: **mizgurí**, **mizgăí** (BARCIANU), **mâzgăí** (LEXIC REG. 20), **mâzgoí** vb. IV; **mizgoiá** (com. BENIUC), (nord-vestul Olt., vestul Ban., sudul Criș.) **mijgurá** (ALR I 1 266 pc. 45, ALR SN III h 790 pc. 27, 29, 36, 53, 76, 836, NALR – B III h 522 pc. 39, 40, 43, ib. h 529 pc. 41^{ID}), (sud-vestul Transilv., nord-estul Ban.) **mizgurá** (ALR SN III h 790 pc. 105, NALR – B III h 522 pc. 100^{ID}) vb. I. – De la **mizg** (DLR). [L.M.]

MIZGUIÁLĂ s. f. ☉ 1.^{ID} (Nord-estul Munt.) Lapoviță (1). Cf. DGDS, ALR – MD IV h 526 pc. 742.

2. (Dobr.; în forma *nizguială*) Fulguire ușoară (DLR). Com din ȚEPEȘ VODĂ – CERNAVODĂ. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *mizguieli*. – Și: **nizguiálă** s. f. – **Mizgui** + suf. *-eală*. [L.M.]

* **Miraj inferior** – cf. fr. *mirage inférieur*, engl. *inferior mirage* (VILLENEUVE, p. 261). **Miraj lateral** – cf. *mirage latéral*, engl. *lateral mirage* (id. ib.). **Miraj superior** – cf. fr. *mirage supérieur*, engl. *superior mirage* (id. ib.).

MIZGURĂ vb. I v. **mizgui**.

MIZGURÎ vb. IV v. **mizgui**.

MIZGŪȘ subst. ♂ (Sud-vestul Transilv.) Măzăriche. Cf. ALR SN III h 797 pc. 105. Cf. DLR, MDA.
– **Mizg** + suf. -uș²⁷⁷. [L.M., C.F.]

MOAZAGOTL subst. ♂ 1. Banc staționar de nori cirriformi²⁷⁸ situați în partea superioară a unui sistem de nori lenticulari, formați în unda de sub vânt, generată prin scurgerea aerului peste Munții Sudeți (CIULACHE 2003, p. 145).

2. Vânt puternic care suflă peste o creastă montană, determinând formarea norilor de tip Moazagotl (CIULACHE 2003, p. 146).

– Cf. fr., engl. moazagotl (VILLENEUVE, p. 263). [A.B.]

MOCIRLĂ vb. I v. mocirli.

MOCÍRLĂ s. f. (Mold.) ♂ 1. Ceață. [1916] PAMFILE, VĂZD. 64. Cf. I. CR. I, 60, COMAN, GL., NALR – MB V ms. [1605]^{ID}. Cf. DLR, MDA.

2. Bură¹ (1). [1909] *E mocirlă (burează de ploaie)*. PAMFILE, J. II, 155; cf. NALR – MB V ms. [1605] pc. 537, 597, 606^{ID}. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *mocirle*. – Cf. bg. мочило, rom. moceră, mocerită (cf. DLR). [L.M.]

MOCIRLÎ vb. IV. Intrans. impers. ♂ (Estul Mold.) A ploua mărunț (și amestecat cu zăpadă) (DLR). V. lapovița. Cf. ALR I 1 228 pc. 510. *Moșiriază di pluaii*. ALR SN III h 790 pc. 514, ib. h 796^{ID}, NALR – MB V ms. [1605] pc. 537, 597, 606. Cf. DLR, MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *mocirlează*. – Și: **mocirlă** vb. I – V. **mocirlă** (DLR). [L.M.]

MOCRÂN subst. ♂ (Sudul Criș.) Numele unui vânt care bate în zona județului Arad. Cf. ALR II 5 053 pc. 64. [Va fi] *an bun când bate mai mult mocranul*. ib. Cf. DLR.

– Et. nec. (DLR). [L.M.]

MOIĂȘTENĂ s. f. v. **moiștină**.

MOINĂ vb. I. Refl. și (rar) intrans. (impers.) ♂ A se face moină (DLR), a începe să se dezghețe; a se înmoina, (nord-estul Olt.) a se moiști, (Mold.) a se moloșăgăi, (Bucov.) a se moloșogi.

²⁷⁷ În DLR etimologia termenului este considerată a fi necunoscută, făcându-se trimitere la verbul *mizgui*.

²⁷⁸ Nori cu formă și funcționare de tipul Cirrus (Ci). [C.F.]

[1885] H XVI 21. *Să moinase și zăpada cădea mai mare și mai deasă.* DELAVRANCEA, V. V. 178; *Când se încură boii, moinează.* GOROVEI, CR. 381; *Să moinează (când începe să înnoreze puțin).* ALR I 1 228 pc. 856; cf. DGDS, ALR I 1 228 pc. 770, NALR – O II MN 272, [1546] pc. 961^{1D}. Cf. CADE, CIORĂNESCU, D. ET. 519, DLR, NDU, DEXI, DGS. ☉ (Cu subiectul „vremea”) *Când cântă bufnița, se zice că să moinează vremea.* H XVI 21.

– Prez. ind. pers. 3: *moinează*. – V. **moină** (DLR). [L.M.]

MOINĂTEC, -Ă adj. ☉ (Despre timp ca stare atmosferică) Moinos (DLR). *Dacă e bine, cald, [pieile] într-o zi se usucă, iar dacă este vremea mai moinatecă, două zile* (sec. XVIII). HEM 1569. Cf. MDA, DGS.

– **Moină** + suf. -atic (DLR). [L.M.]

MÓINĂ s. f. ☉ Timp umed și relativ călduț (cu cerul înnorat) (mai ales) la sfârșitul iernii (când se topește zăpada), care urmează după o perioadă cu temperaturi scăzute (cf. DLR); (Transilv., Mold., Ban.) *moiște* (1), (nord-estul Olt.) *moișteală*, (Transilv.) *moiștină*, (Mold.) *moleșniță*, (Transilv., Mold.) *moloșag*, (centrul Bucov.) *promoroacă* (2). V. tulnic. *Pe aici, soare și ger – foarte neplăcut lucru pentru mine, amator de moină și de lumină moderată.* CARAGIALE, O. VII, 158; *Când cântă cocoșii după-amiază, prevestesc moină (vreme mai călduroasă) sau căderea negurii.* I. CR. IV, 48; *Când iarna dă puțină ploaie sau e cald, zicem moină.* H IV 143; *Timpu-i a moină.* ALR I 1 228 pc. 675, cf. ib. pc. 596, ALR SN III h 674 pc. 537^{1D}. Cf. CADE, SCRIBAN, D., CIORĂNESCU, D. ET., NDU, DEXI, DGS.

– Pl.: *moine*. – Cf. *moale* (CIORĂNESCU, D. ET., DLR), *moiște* (DLR). [L.M.]

MOINÓS, -OĂSĂ adj. ☉ (Despre timp ca stare atmosferică) Care este umed și relativ călduț (în timpul iernii) (cf. DLR); *moinatec*, (Ban.) *moiște* (2). [1857] POLIZU. *Vor să afle dacă iarna va fi moinoasă sau geroasă.* PAMFILE, S. T. 71; *Ziua aceea... îngropa deodată iarna cea neagră, moinoasă și plină de boleșnițe.* SANDU-ALDEA, A. M. 149; *Au câte un ogar, mult doi, cu care fac vânătoare de iepuri, îmblând mai ales iarna în timpuri moinoase.* H III 69. *Vremi moinoasă.* ALR I 1 228 pc. 552, ALR – MD IV h 526 pc. 788^{1D}. Cf. PONTBRIANT, D., COSTINESCU, CADE, SCRIBAN, D., CIORĂNESCU, D. ET. 5 387, NDU, DEXI, DGS.

– Pl.: *moinoși*, -oase. – **Moină** + suf. -os (DLR). [L.M.]

MÓIȘTE s. f., adj. ☉ 1. S. f. (Transilv., Mold., Ban.) *Moină* (DLR). *Lumina lunii cându-i cu pânțele în jos și cu coarnele la deal, urmează moiște* (a. 1774). IORGA, S. D. XIII, 75; *Era moiște și sătenii, vrând-nevrând, trebuiau să-și cumpere opinci.* POPOVICI-BĂNĂȚEANU, V. M. 72; *Când se îngână cocoșii des, fac a moiște.* PRIBEAGUL, P. R. 113, cf. H XVII 14. *Era o moiște afară și ulițele pline de glod.* Com. din BILCA – RĂDĂUȚI, cf. com. din ORAVIȚA, ALR I 1 228 pc. 35, 156, 582, ALR – MD IV h. 526 pc. 788^{1D}. Cf. CADE, MDA, DEXI, DGS.

2. Adj. (Ban.) Moinos (DLR). *Vreme moiștse.* L. COSTIN, GR. BĂN. 139. Cf. MDA.

– Pl.: *moiști*. – Și: **molîște** (GLOSAR REG.) s. f. – **Moale** + suf. -iște (DLR). [L.M.]

MOIȘTEĂLĂ s. f. ☉ (Nord-estul Olt.) Moină (DLR). *Era un cutreier fără spor prin viroage și rovinii, pe lapoviță și moișteală.* CIAUȘANU, R. SCUT. 20, cf. MAT. DIALECT. I, 231. Cf. MDA, DEXI, DGS.

– **Moiști** + suf. *-eală* (DLR). [L.M.]

MOIȘȚÍ vb. IV. Refl. impers. ☉ (Nord-estul Olt.) A se moina (DLR). Cf. CIAUȘANU, v. 180. Cf. CADE, MDA, DEXI.

– Prez. ind. pers. 3: *moiștește*. – V. **moiște** (DLR). [L.M.]

MOIȘȚINĂ s. f. ☉ (Transilv.) Moină (DLR). [1876] LM. Cf. MDA, DEXI, DGS.

– Pl.: *moiștini*. – Și: **moiăștenă** (LB) s. f. – **Moiște** + suf. *-ină* (DLR). [L.M.]

MOIȘȚÍT, -Ă adj. ☉ (Nord-estul Olt.; mai ales despre zăpadă) Care este (în)muiat, fleșcăit (cf. DLR). Cf. MAT. DIALECT. I, 231. Cf. MDA.

– V. **moiști** (DLR). [L.M.]

MOLEȘNIȚĂ s. f. v. **moleșniță**.

MOLEȘĂG s. n. v. **moloșag**.

MOLEȘNIȚĂ s. f. ☉ (Mold.) Moină (DLR). *Dacă ninge ori e moleșniță în ziua de Sf. Vasile, va fi îmbelșugat tot anul.* GOROVEI, CR. 20. Cf. MDA.

– Pl.: *moleșnițe*. – Și: **molésniță** (PAMFILE, J. II, 155) s. f. – Contaminare între **moale** și **mleșniță** „mlăștină” (DLR). [L.M.]

MOLÍȘTE s. f. v. **moiște**.

MOLOȘĂG s. n. ☉ (Transilv., Mold.) Moină (DLR). *Iarna, când cântă cocoșii... e semn cum că vremea are să se moaie, va fi cald sau moloșag.* MARIAN, S. R. I, 120; *Era așa, după o vreme de moloșag, cam pe la aprinsul lumânărilor. Omătul muiat începea să înghețe iar.* SADOVEANU, O. V, 261; *După câteva zile de ger aspru, a venit un moloșag, de credeai că-i aproape primăvară.* Com. din PIATRA-NEAMȚ. Cf. CADE, SCRIBAN, D., CIORĂNESCU, D. ET. 5 370, NDU, DEXI, DGS. (Adjectival) *De Bobotează... dacă vremea a fost moloșagă, se va înăspri.* ZANNE, P. IX, 390.

– Pl.: *moloșaguri*. – Și: **moleșág** (SCRIBAN, D.²⁷⁹, PAMFILE, J. II, 155, CIORĂNESCU, D. ET. 5 370) s. n. – **Moale** + suf. *-oșag* (DLR). [L.M.]

MOLOȘĂGĂÍ vb. IV. Refl. impers. ☉ (Mold.) A se moina (DLR). Cf. ALR I 1 228 pc. 540. Cf. MDA, DGS.

²⁷⁹ SCRIBAN, D. s. v. trimite și la magh. *molyhossag* „lucru moale ca pufu vegetal”. [C.F.]

– Prez. ind. pers. 3: *moloșăgăiește*. – **Moloșag** + suf. *-ăi* (DLR). [L.M.]

MOLOȘOGÍ vb. IV. Refl. impers. **Θ** (Bucov.) A se moina (DLR). Cf. GLOSAR REG. Cf. MDA, DGS.

– Prez. ind. pers. 3: *moloșogeste*. – V. **moloșag** (DLR). [L.M.]

MOMÉT subst. v. **nămete**.

MÓRDIE s. f. **Θ** (Transilv.) Vreme posomorâtă (DLR). Cf. COMAN, GL. Cf. DLR, MDA.

– Și: **múrdie** (COMAN, GL.) s. f. – Et. nec. (DLR). [L.M.]

MORMÁN s. n. **Θ** (Centrul și sudul Mold., centrul și estul Munt., nordul Dobr., Olt. și nordul Ban.; și în sintagmele **morman de zăpadă**, **morman de omăt**) Troian. [1900] *Cu lopata în mână, spintecau mormanele de omăt, cari înconjurau casele*. N. REV. R. I, 40; *Pe drumul acesta erau mormanele de zăpadă mai mari*. PAS, Z. IV, 108; cf. DGDS, NALR – MB V ms. [1608], ALR – MD IV h 527 pc. 693, 695, 717, 842, 872, 873, 880, NALR – O II h 315 pc. 938, 955, 956, 963, 967, 993, NALR – B III h 528 pc. 51, 89, 92^{1D}. Cf. CADE, DLR.

– Pl.: *mormane*. – Et. nec. (CIORĂNESCU, D. ET.). Cf. *gorgan* (DLR). [L.M.]

MOȘÓI s. m. pl. (Rar) Alizee (v. alizeu) (cf. DLR). [1886] ALEXI, W. Cf. DLR, MDA.

– Et. nec. (DLR). [L.M.]

MUNTEÁN s. m. sg. **Θ** (Mold., Munt., Olt., Ban.; de obicei art.) Vânt (rece) care bate dinspre nord sau dinspre est (cf. DLR). V. băltăgan. [1829] *Munteanul [e] vântul polului miezii nopți[i]*. PISCUPESCU, O. 70/15; *Zile întregi a nins și „munteanul” a vișorât turbat*. ap. TDRG. *Băltăganul este un vânt de răsărit; pentru unele părți, băltăganul se numește și muntean*. PAMFILE, VĂZD. 54; cf. H II 50, 84, 92, IV 15, 68, 109, VII 174, IX 430, XIV 256, XVI 16. Cf. CADE, SCRIBAN, D., MDA, NDU.

– **Munte** + suf. *-ean* (DLR). [L.M.]

MUNTÉȚ s. m. sg. **Θ** (Munt.) Vânt care bate dinspre vest (cf. DLR). [1884] H XII 133. Cf. DLR, MDA.

– **Munte** + suf. *-eț* (DLR). [L.M.]

MÚRDIE s. f. v. **mordie**.

MÚREȘ s. m. sg. **Θ** (Transilv.; de obicei art.) Mureșean (DLR). [1884] H XVII 10. Cf. DLR, MDA.

– De la n. pr. **Mureș** (DLR). [L.M.]

MUREȘEÁN, -Ă s. m. sg. **Θ** (Transilv., Munt., Ban.; de obicei art.) Vânt care bate dinspre Mureș (COM. SAT. II, 106), de la vest (HEM 2 138) sau de la nord (ALR I 1 231 pc. 75) (cf. DLR); (Transilv.)

mureș. [1884] H II 15. *Chiar și murășanul, vântul care suflă în anotimpul de vară de la apus, încă se pare a proveni din curentul acesta încărcat cu vapori.* PĂCALĂ, M. R. 12. Cf. DLR, MDA, DEXI.

– N. pr. **Mureș** + suf. -*ean* (DLR). [L.M.]

MUSÓN s. m. ☞ *Circulație a aerului din troposfera inferioară, care își schimbă sensul de două ori pe an, dezvoltată pe teritorii foarte întinse ca urmare a diferențelor termobarice care iau naștere între suprafețele continentale și cele oceanice, caracteristică mai ales sudului și sud-estului Asiei, unde se amplifică prin suprapunerea alizeelor (cf. CIULACHE 2003, p. 148). [1780-1790] Vânturile cu orânduială schimbate numite muzoni. AMFILOHIE, G. F. 114^v/12; Mișcarea de rotație a pământului se adaogă la aceste cauze generale spre a da naștere vânturilor alisate; și configurațiunea chiar a globului, înalte lanțuri ale Cordillierilor și Himalaya, intervin asemenea, ori spre a modifica vânturile alisate, ori spre a concura la formațiunea câtorva vânturi generale periodice și reguliere precum musonii mării Indiilor. MARIN, F. 503; În această categorie [vânturi geostrofice] se consideră toate mișcările de mare amploare: circulația generală a atmosferei, musonii, circulația în ciclonii și anticiclonii latitudinilor mijlocii și înalte. DONEAUD 1966, p. 58; Se are în vedere, de asemenea, și influența pe care o exercită fenomenele de tip El Niño și La Niña (Eñso – Oscilația Sudică) și Oscilația Nord – Atlantică sau Pacifică, ca și activitatea musonilor ecuatoriali și extratropicali. BOGDAN 2006, p. 19. Cf. COSTINESCU, ȘĂINEANU, ENC. ROM., SCRIBAN, D., DER, LTR, ȚÎȘTEA 1965, p. 129, DLR. ☞ (În sintagmele) **Muson de iarnă** (sau **continental**) = muson care bate în sens opus, dinspre uscatul mai rece (pe care domină regimul anticiclonic), către oceanul mai cald (pe care se dezvoltă depresiuni barice persistente) sub forma unui vânt rece și uscat (CIULACHE 2003, p. 148). [1962] *Deasupra Asiei se stabilește un regim de mare presiune atmosferică, generând musonul de iarnă, rece și uscat, care bate dinspre N-NE (în perioada octombrie-martie).* DER. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 130, M. D. ENC. **Muson de vară** (sau **oceanic** ori **maritim**) = muson care bate dinspre oceanul mai rece (deasupra căruia presiunea atmosferică este mai ridicată) către uscatul mai cald (deasupra căruia presiunea atmosferică este mai mică) determinând căderi abundente de precipitații (CIULACHE 2003, p. 148). [1962] *Deasupra continentului asiatic se formează în timpul verii o vastă arie depresionară, care provoacă invazia aerului oceanic, deci formarea musonului de vară, cald și foarte umed, care bate dinspre sud-vest (în perioada aprilie-septembrie), constituind o prelungire a alizeului nordic.* DER. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 130, M. D. ENC. **Muson european** = muson de vară prin care pătrund mase de aer maritim din Oceanul Atlantic pe continentul european (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 130). **Schimbarea musonului** (sau **a musonilor**) = înlocuire a musonului de vară (care bate dinspre ocean spre continent) cu cel de iarnă (care bate în sens invers) (CIULACHE 2003, p. 203). [1962] *Schimbarea („răsturnarea”) musonilor este însoțită de furtuni puternice (numite taifunuri în Marea Chinei de Sud și în Japonia).* DER. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 165.*

– Pl.: *musoni* și (rar) *musoane* (DRĂGHICEANU, C. 122). – Din fr. **mousson** (DLR)*. [A.B.]

* **Muson de iarnă** (sau **continental**) – cf. fr. *mousson d'hiver*, engl. *winter monsoon* (VILLENEUVE, p. 264). **Muson de vară**

MUSÓNIC, -Ă adj. ☞ Referitor la muson. [1904] *Celelalte vânturi musonice au multe și numiri speciale, s.e. vânturile etesiene*. ENC. ROM.; *Cea mai tipică regiune musonică este Asia de S (India) și de SE (Indochina)*. D. ENC. IV, 512. Cf. DEX², MDA. ☞ (În sintagmele) **Ceață musonică** v. ceață. **Circulație musonică** v. circulație. **Depresiune musonică** v. depresiune. **Ploaie musonică** v. ploaie. **Progresie musonică** = avansare lentă a maselor de aer asociate circulației musonice dintr-o regiune de mare întindere (CIULACHE 2003, p. 183). **Sezon musonic** = perioadă în care musonul ploios de vară bate deasupra uscatului (CIULACHE 2003, p. 206). **Talveg musonic** v. talveg.

– Pl.: *musonici*, -ce. – **Muson** + suf. -ic (MDA). [A.B.]

MUTATUS subst. ☞ Termen care desemnează procesul de transformare internă a unui nor și care determină trecerea lui dintr-un gen în altul. (Cf. CIULACHE 2003, p. 148). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 130.

– Din fr., engl. *mutatus* (VILLENEUVE, p. 266). [A.B.]

(sau **oceanic** ori **maritim**) – cf. fr. *mousson d'été*, engl. *summer monsoon* (id. ib.). **Schimbarea musonului** – cf. fr. *renversement de la mousson*, engl. *reversal of the monsoon* (id. p. 337).

N

NAHLÁP s. m., s. n. (Mold.) **Θ** 1. S. n. Troian (cf. DLR). Cf. A VI 33. Cf. DLR, MDA.

2. S. m. Bulgăre mare de zăpadă. Cf. SCRIBAN, D.

– Pl.: *nahlape*. – Et. nec. Cf. bg. слап „val”, sb. slap (DLR)²⁸⁰. [L.M.]

NAMÉT subst. v. **nămete**.

NATOÁGĂ s. f. **Θ** (Mold.) Viscol (DLR). A V 18. Cf. MDA, DGS.

– Et. nec. (DLR). [L.M.]

NĂBÓI s. n.^{ID} **Θ** (Vestul Olt.) Arșiță. Cf. DGDS, NALR – O II h 310 pc. 975.

– Pl.: *năboiuri*. – Cf. sb. naboј (DLR). [L.M.]

NĂBÚC s. n.^{ID} **Θ** (Sudul Munt.; cu determinarea „de căldură”) Arșiță. Cf. DGDS, ALR – MD IV h 516 pc. 834.

– Et. nec. Cf. năbuh. [L.M.]

NĂBÚH s. n. v. **năbuș**.

NĂBUHÁLĂ s. f. v. **năbușeală**.

NĂBÚȘ s. n.^{ID} **Θ** (Maram., nordul Ban.) Arșiță. Cf. ALR – M III h 660, NALR – B III h 514 pc. 54.

– Și: (Maram.) **năbúh**²⁸¹ (ALR – M III h 660) s. n. – De la **năbuși**, prin derivare regresivă. [L.M.]

NĂBUȘEÁLĂ s. f. **Θ** (Maram., Munt., sudul Olt., nordul și nord-vestul Ban., nordul Criș.) Arșiță. [1898] *Pe năbușala asta te bolnăvești chiar din senin*. D. ZAMFIRESCU, V. T. 15; cf. H XVIII 18; *Se pun la umbra unui pom, că era căldură mare și năbușală cumplită*. RETEGANUL, P. I, 22, cf. MAT. DIALECT. I, 213, 232; cf. ALR SN V h 1 502 pc. 334, 346, 349, 886, 899, NALR – MB V ms. [1563] pc. 524, 575, 633, 638, 646^{ID}, ALR – MD IV h 516^{ID}, NALR – O II h 310^{ID}, NALR – B III h 514 pc. 56, 60, 61, 86^{ID}. Cf. CIORĂNESCU, D. ET. 5 564, DLR, MDA, NDU, DGS.

– Pl.: *năbușeli*. – Și: (Maram., nordul Criș.) **năbuhálă** (MAT. DIALECT. I, 213, ALR SN V h 1 502 pc. 334, 346, 349) s. f. – **Năbuși** + suf. *-eală* (DLR). [L.M.]

²⁸⁰ „Pare legat de sl. *chlapati* «a face valuri valuri mici» (TDRG) sau mai curând var. a lui *năvrap*” (CIORĂNESCU, D. ET.).

²⁸¹ Considerăm că *năbuh* este variantă a lui *năbuș*, câtă vreme, în același areal geografic, *năbuhálă* este identificat (cf. și DLR, MDA) ca variantă regională a lexemului *năbușeală* [L.M., C.F.].

NĂCLĂI subst. v. **năclaie**.

NĂCLĂIE s. f. ☉ (Olt.) Arșiță. [1901] RĂDULESCU-CODIN, cf. I. CR. XIII, 115. Cf. DLR, MDA.

– Și: **năclăi** (I. CR. XIII, 115) subst. – Cf. *năclăi* (DLR) „a se sufoca de prea multă căldură” (MDA, DLR). [L.M.]

NĂDÚF s. n. ☉ (Estul Transilv., Bucov., nord-vestul Mold., sudul Dobr., nordul și sud-vestul Munt.) Arșiță. [1643] *Că dzua lucrătorii lucrează și rabdă năduvul și gerul*. VARLAAM, C. 320; *Omul la vânătoare, fie pe ger și ninsoare, fie pe năduf de soare, nici nu prinde veste... ce timp mai este*. ODOBESCU, S. III, 197; cf. H XII 168, com. din STRAJA-RĂDĂUȚI, A VI 3, ALR SN V h 1 502 pc. 157, 235, 574, NALR – MB V ms. [1563] pc. 466, 483, 487, 502, 577^{ID}, ALR – MD IV h 516 pc. 731, 777, 890^{ID}. Cf. COSTINESCU, DDRF, CADE, SCRIBAN, D., CIORĂNESCU, D. ET., DLR, MDA, NDU, DEXI, DGS.

– Și: (Bucov.) **nădúh** (NALR – MB V ms. [1563] pc. 469, 475, 484, 485, 491^{ID}), (estul Transilv., nordul și vestul Mold.) **nădúv** (NALR – MB V ms. [1563] pc. 554, 578, ALR SN V h 1 502 pc. 574) s. n. – Din slav. **naduch*²⁸² (DLR). [L.M.]

NĂDÚH s. n. v. **năduf**.

NĂDUHĂLĂ s. f. v. **nădușeală**.

NĂDUȘEĂLĂ s. f. ☉ (Transilv., nordul Mold., nordul Dobr., centrul și estul Munt., nordul Olt., Ban., Criș.) Arșiță. [1686–1691] *Vara nădușăli nu sânt ca aicea la noi, ci călduri cuvioase..., cum este la noi la mai*. M. COSTIN, O. 270; cf. A V 18, ALR SN V h 1 502, NALR – MB V ms. [1563]^{ID}, ALR – MD IV h 516 pc. 795, 843, 873, 878, 879, 883^{ID}, NALR – O II h 310 pc. 915, 917, 923, 963^{ID}, NALR – B III h 514^{ID}. Cf. CADE, DLR, MDA, NDU, DGS.

– Și: (Transilv., Criș.) **năduhălă** (CABA, SĂL. 91, ALR SN h V 1 502 pc. 279, 284, 325) s. f. – **Năduși** + suf. *-eală*. – **Năduhală**: prin apropiere de *năduh* (DLR). [L.M.]

NĂDÚV s. n. v. **năduf**.

NĂIMÉTE subst. v. **nămete**.

NĂIMÉȚ subst. v. **nămete**.

NĂLOĂGĂ s. f. ☉ 1. (Bucov., Mold.; și în sintagma *năloagă de omăt*) Zăpadă (1) mare (DLR). Cf. GLOSAR REG.; cf. NALR – MB V ms. [1608] pc. 492^{ID}. Cf. DLR, MDA, NDU.

²⁸² Pentru alte explicații etimologice, v. și CIORĂNESCU, D. ET.

2. (Bucov.) Vreme rea cu lapoviță (DLR). Cf. ȘEZ. V, 113, MDA, NDU.

– Pl.: (2) *nălogi*. (ȘEZ. V, 113). – Și: **noloágă** (GLOSAR REG.) s. f. – Din sb. **naloga**. Cf. ucr. **налога** (DLR). [L.M.]

NĂMĂT subst. v. **nămete**.

NĂMÉT s. m. v. **nămete**.

NĂMÉTE s. m. ☉ (Mai ales la pl.; și în sintagmele *nămete de nea*, *nămete de zăpadă*) Troian. [1825] LB^e. *O parte a gurguiului, împresurată de cenușă groasă ca un nămet de nea*. CODRU-DRĂGUȘANU, C. 170; *Câmpii de gheață cu nămieți de zăpadă*. ISPIRESCU, L. 57; *Sprintenă, elegantă, sania despica nămeții, aruncând în lături cu partea din față... două brazde albe*. GALAN, Z. R. 145; cf. DGDS, ALR I 1 252, NALR – MB V ms. [1608] pc. 620^{ID}, ALR – MD IV h 527^{ID} NALR – O II h 315^{ID}, NALR – B III h 528^{ID}. Cf. I. GOLESCU, C., VALIAN, V., POLIZU, COSTINESCU, LM, TDRG, CADE, SCRIBAN, D., CIORĂNESCU, D. ET., DLR.

– Pl.: *nămeți*. – Și: (sud-estul și estul Mold., estul Munt.) **nămēt** (NALR – MB V ms. [1608] pc. 620, ALR – MD IV h 527^{ID}) s. m., (vestul Munt.) **nămēt** (ALR I 1 252 pc. 790; pl. *nămete*, ib.) s. n., (nord-vestul Munt.) **nămăt** (ALR – MD IV h 527 pc. 675, 676, 677, 678, 681, 688^{ID}), (sudul Ban.) **năiméte** (NALR – B III h 528^{ID}), **năimēt** (ALR I 1 252 pc. 5), (sud-estul Olt.) **namēt** (ib. pc. 880) subst., (Transilv., vestul Munt.) **neméte** (LB, VALIAN, V., COSTINESCU, LM, DDRE, BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ALR I 1 252 pc. 100, 896, 898, ALR – MD IV h 527^{ID}; pl. și, n., *nemeturi*, LB) s. m., (centrul Munt.) **nemēt** (pl. *nemete*, ALR I 1 252 pc. 748) s. n., (nord-vestul Munt.) **nomēt** (ib. pc. 770) s. m., (Olt.) **momēt** (VÎRCOL, V. 96) subst.

– Din bg. **хамет** (DLR). [L.M.]

NĂMÉT s. n. v. **nămete**.

NĂOREĂLĂ s. f. v. **noreală**.

NĂPLĂI subst. ☉ (Vestul Munt., Olt.) Arșiță. [1920] I. CR. XIII, 115. ^aÎu, ce năplai! Uite așa... î[și] vâlvoia țoalele de pe ea. SORESCU, în NDU; *Îți vine năplai și când e căldură prea mare în casă*. ARH. OLT. XXI, 270; cf. DGDS, ALR – MD IV h 516 pc. 756, NALR – O II h 310 pc. 963^{ID}. Cf. DLR, MDA, DEXI, DGS.

– Cf. năplăi „a (se) sufoca din cauza căldurii” (DLR). [L.M.]

NĂPRĂVĂLĂ s. f. ☉ (Bucov.) Vreme rea, cu furtună (DLR). [1894-1895] ȘEZ. III, 82. Cf. MDA, DLR.

– Et. nec. Cf. prăvăli (DLR). [L.M.]

NĂPÚC subst.^{ID} ☉ (Sud-vestul Munt.) Arșiță. Cf. DGDS, ALR – MD IV h 516 pc. 775.

– Et. nec.²⁸³ [L.M.]

NĂUR s. m. v. **nor**.

NĂURÁT, -Ă adj. v. **norat**.

NEA s. f. ☉ **1**. (Transilv., Ban., Criș.; și învechit)²⁸⁴ Zăpadă (**1**, **2**). [1500–1510] *Stropiși-me cu sopun, curăți-me-voiu; la-me-veri și mai decât neaoa înrălbime-voiu*. PSALT. HUR.² 130; *Blagosloviți brumele și neile*. PSALT. SCH. 520; *Dacă la vreamă cuviincioasă cade multă zăpadă sau neaoă și așijderea în vreamă cuviincioasă soseaște frigul iernei, sânt folositoare rodurile*. CALENDARIU (1814), 88/9; *Zăpada, omătul sau neaua se face din apă, „din aburi”, ca și ploaia*. PAMFILE, VĂZD. 165; *Pe unele locuri zic neaua sau zăpadă în loc de omăt*. SBIERA, p. 250; cf. A III 2, 3, 7, 16, 17, 38, 19, IV 1, 3, 5, ALR I 1 248, 1 249, 1 251, 1 252, 1 262, ib. II 1 404, 2 448, 3 398, 4 369, 4 371, 5 053, NALR – B III h 527^{ID}. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., DRLU, LB, PONTBRIANT, D., CADE, SCRIBAN, D., TDRG², CIORĂNESCU, D. ET., DLR, DGS. ☉ (În sintagmele) **Fulg de nea** v. fulg. (Mold., vestul Criș.) **Fir de neauă** v. fir. (Maram., Transilv., Ban., Criș.) **Fluture de nea** v. fluture. (Ban.) **Foștomoc de nea** v. foștomoc. **Nămete de nea** v. nămete. (Vestul Transilv., Criș.) **Neaua mieilor** = mazărice. Cf. ALR SN III h 797 pc. 64, 102^{ID}. (Nordul, nord-estul sau estul Ban.) **Nea învălmășită** (sau **învolută**, NALR – B III h 528 pc. 84, ori **omețită**, ib. pc. 70, 75) = troian. Cf. ib. pc. 92. Ban., Criș.) **Ploaie cu nea** = lapoviță (**1**). Cf. ALR SN III h 796, ib. h 798 pc. 53, NALR – B III h 529^{ID}.

2. (Criș.) Chiciură (**1**) (cf. DLR). Com. BENIUC.

– Pl.: (învechit) *nei*. – Și: **neăuă** s. f. – Protorom. */**nɪβ-e**/ (DÉRom). Cf. corelatul lat. *nix*, *nivis*²⁸⁵. [L.M., C.F.]

NEÁUĂ s. f. v. **nea**.

NEBULÓS, -OÁȘĂ adj. ☉☉ (Rar; despre cer sau, p. ext., despre vreme, atmosferă) Care este acoperit de nori sau de ceață. [1862] PONTBRIANT, D. *Cer nebulos*. ȘĂINEANU, D. U.; *Nebulosus (acoperit cu pâclă, ceață, cu aspect nebulos)*. Este un văl neguros în care nu se disting detalii sau relief. MĂHĂRA 2001, p. 171. Cf. COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., SCRIBAN, D., DLR, DEXI, DGS.

– Pl.: *nebulosi*, -oase. – Din fr. **nébuleux** (DLR). [A.B., L.M.]

NEBULOSUS (Neb) subst. ☉ Specie de nori întâlnită mai ales la genurile Cirrostratus și Stratus,

²⁸³ În DLR este lucrat un termen omonim, dar cu sens din domeniul zoologiei.

²⁸⁴ În limba literară modernă și contemporană are mai ales valoare poetică, cf. și DLR, MDA s. v.

²⁸⁵ Delormé 2011-2014 în DÉRom 1 s. v. */**nɪβ-e**/ I. [C.F.]

cu aspect de pânză ori vâl neguros, din care lipsesc (în totalitate) detaliile sau reliefurile (CIULACHE 2003, p. 149). *Nebulosus* (acoperit cu pâclă, ceață, cu aspect nebulos). Este un vâl neguros în care nu se disting detalii sau relief. MĂHĂRA 2001, p. 171; Familia norilor superiori: genul *Cirrostratus*; specii: *Nebulosus*. MIHĂILĂ 2010, p. 166. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 130.

– Cf. fr., engl. *nebulosus* (VILLENEUVE, p. 268). [A.B.]

NEBULOZITĂȚE s. f. **Ξ 1**. (Grad de) acoperire cu nori a bolții cerești (exprimat în zecimi sau optimi de cer acoperit) (cf. LTR, CIULACHE 2003, p. 149); grad de înnorare (v. înnorare). [1866] [Cometele] sânt mai totdeauna încongiurate de o nebulozitate care varie repede și care se schimbă adesea într-o coamă strălucitoare. DRĂGHICEANU, C. 7; Într-un front oclus cu caracter cald coexistă trei sisteme noroase: nebulozitatea frontului cald, cea a frontului rece și nebulozitatea frontului cald inferior apărut în procesul de ocluziune. DONEAUD 1966, p. 127; Scăderea nocturnă a temperaturii aerului este cauzată de pierderea căldurii de către suprafața terestră prin radiațiile cu lungime de undă mare și este cu atât mai redusă cu cât umezeala atmosferică este mai mare; nebulozitatea influențează în același fel scăderea nocturnă a temperaturii aerului, dar într-o măsură mai redusă decât umezeala atmosferică. CIOVICĂ 1970, p. 27; Nebulozitatea variază în funcție de temperatură, umiditate, dinamica maselor de aer, latitudine, altitudine etc. MIHĂILĂ 2010, p. 177. Cf. COSTINESCU, LM, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DER, ȚÎȘTEA 1965, p. 130, M. D. ENC., DLR, DEXI **Ξ** (În sintagmele) **Nebulozitate parțială** (sau **inferioară**) = (grad de) acoperire cu nori de un anumit gen, dintr-o anumită specie sau varietate, mai ales din etajul inferior. În practica meteorologică se deosebește... o nebulozitate parțială, când aprecierea se referă la cantitatea norilor situați în etajul inferior. MĂHĂRA 2001, p. 173; Nebulozitatea este... parțială (inferioară), când se referă la norii ce se dezvoltă în straturile inferioare ale troposferei. MIHĂILĂ 2010, p. 177. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 131. **Nebulozitate totală** = (grad de) acoperire cu nori a bolții cerești, indiferent de înălțimea la care sunt situați aceștia. În practica meteorologică se deosebește o nebulozitate totală când aprecierile asupra nebulozității se fac global, asupra tuturor tipurilor de nori. MĂHĂRA 2001, p. 173; Nebulozitatea este totală atunci când este apreciată după toți norii, indiferent de nivelul lor de înălțime. MIHĂILĂ 2010, p. 177. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 131.

2. (Rar) Ceață ușoară (DLR); pâclă (**1**) (cf. SCRIBAN, D.). [1926-1931] CADE. O nebulozitate se vedea pe dealuri. SCRIBAN, D.; Intensitatea luminii este mai mică din cauza ploilor dese și a nebulozității. AGROTEHNICA, I, 77. Cf. CADE, M. D. ENC., DLR, MDA, DEXI.

– Pl.: *nebulozități*. – Din fr. **nébulosité** (DLR)*. [A.B., C.F.]

NÉGURĂ s. f. **Θ** (La pl. cu valoare de sg.) Pâclă (**1**). [1500–1510] Dătătoriu nea sa ca lânra, negura ca cenușea o varsă. PSALT. HUR.² 210; Așa i-au coprinsu pre turci negura, de nu să vedea unul

* **Nebulozitate parțială** – cf. fr. *nébulosité partielle*, engl. *cloud amont* (VILLENEUVE, p. 268). **Nebulozitate totală** – cf. *nébulosité totale*, engl. *total cloud cover* (id. ib.).

cu altul. URECHE, L. 92; Când aceste picături se află în apropiere de suprafața pământului, ele constituie negurele. PONI, F. 189; Dacă negura este deasă și întunecoasă, se crede că aduce ploaie. PAMFILE, VĂZD. 65; Neguri albe se rădicau spre văzduhuri din văile depărtate și adânci. HOGAȘ, DR. I, 147; cf. ALR SN III h 795²⁸⁶, ALR – M III h 665²⁸⁷, NALR – MB V ms. [1605], ALR – MD IV h 525, NALR – O II MN 275, [1605] pc. 905, 907, 909, NALR – B III h 526^{288ID}. Cf. PONTBRIANT, D., CADE, SCRIBAN, D., TDRG², CIORĂNESCU, D. ET., DLR, MDA, NDU, DEXI, DGS.

– Pl.: neguri și (învechit) negure. – Lat. **nebula** (DLR). [L.M.]

NEGUREĂLĂ s. f. ☉ Ceață. [1847–1852] Acolo, folosindu-se de poziția locului, chiar și de negureala atmosferei, puse o seamă de oameni în câmpie, care deteră semnal de război cu trâmbițe, buciume și tobe. BĂLCESCU, M. V. 660; Lumina-mpestrită nu e nici zare, nici licărire-mpănată cu negureală: e ca văzu orbețului când zărește d-abielușă ca prin sită. JIPESCU, O. 14; cf. ALR I 1 263 pc. 878. Cf. CADE, TDRG², CIORĂNESCU, D. ET. 5 662, DLR, MDA, NDU, DEXI, DGS.

– Pl.: (rar) negureli (MDA). – **Negură** + suf. -eală (DLR). [L.M.]

NEGUREĂȚĂ s. f. ☉ 1. Pâclă (1)²⁸⁹. [1872] BARONZI, L. 115. Dimineața cam pe ceață, Pe ceață, pe negureață. Pe vale că-mi venea. MAT. FOLK. 32. (Atribuind calitatea ca un adjectiv) Tu, ceață Negureață! De-ai fi vorbitoare și-ndatoritoare, Eu te-aș întreba. POP., ap. GCR II, 299. Cf. DLR, MDA, DGS.

2. (Nord-estul Olt.) Nori negri și întunecoși, aducători de ploaie (DLR). Cf. VÎRCOL, v. 96. Cf. CADE, DLR, MDA.

– **Negură** + suf. -eață (DLR). [L.M.]

NEGURÓS, -OÁSĂ adj. ☉ Cețos. Lasa-mă să odihnesc puțin, Mainte de ce a merge de unde nu mă voi înțoarce, La pământ întunecos și neguros, la pământ de întunearec veacinic. BIBLIA (1688), 367²/23; Iarna [e] foarte friguroasă și neguroasă. CALENDARIU (1814), 68/4; Voi avea plăcerea să mai stau de vorbă cu d-ta... într-o noapte neguroasă. CARAGIALE, O. VII, 172; cf. ALR II/I MN 116, 3 783 pc. 848. Cf. LB, PONTBRIANT, D., LM, CADE, SCRIBAN, D., TDRG², CIORĂNESCU, D. ET. 5 662, DLR, NDU, DGS.

– Pl.: neguroși, -oase. – **Negură** + suf. -os. Cf. lat. *nebulosus* (DLR). [L.M.]

NÉMER s. n. sg. ☉ (Transilv.) Vânt rece și puternic care bate în sud-estul Transilvaniei, dinspre

²⁸⁶ Titlul hărții este „ceață”.

²⁸⁷ Idem.

²⁸⁸ Idem.

²⁸⁹ Acest sens este marcat poetic la nivelul limbii populare. Strict denotativ privind faptele, diferența specifică lexicală în cadrul familiei de cuvinte *negură*, *negureală*, *negureață* este dată, în cazul lui *negureață*, de sensul al doilea, atestat în Oltenia, care marchează legătura referențială între *ceață* și *nor* [C.F.].

nord-est și est (cf. DLR). [1958] *Crivățul... poartă în Transilvania numele de nemer*. AGROTEHNICA, I, 271. Cf. MDA, DEXI.

– Și: **némëra** (LTR² XVIII, 551) s. n. sg. – Din magh. **nemere** (DLR). [L.M.]

NÉMERA s. n. sg. v. **nemer**.

NEMÉT s. n. v. **nămete**.

NEMÉTE s. m. v. **nămete**.

NEPLOUĂRE s. f. ☉ Secetă. *Această icoană... la vreme de neplouare scoțându-se cu litanie afară din monastire* (a. 1723). URICARIUL, I, 401; *La vreme de neplouare foamete* (a. 1809). BV III, 6; *La neplouare e bună și grindina (= la nevoie ne mulțumim cu orice)*. ZANNE, P. I, 36; cf. H IV 91, XI 89.

– Pref. *ne-* + **plouare**²⁹⁰. [L.M.]

NEVÉ s. n. v. **neveu**.

NEVÉU s. n. ☹ Firm. Cf. DN³, MDA, DEXI.

– Pl.: *neveuri*. – Și: **nevé** (DEXI) s. n. – Din fr. **névé** (MDA)²⁹¹. [A.B.]

NIMBOSTRÁTUS (Ns) subst. ☹ Gen de nori cu aspect de pânză cenușie, de obicei întunecată, de grosime suficient de mare pentru a masca total Soarele, producând precipitații lichide ori solide continue și cu intensități moderate (cf. CIULACHE 2003, p. 150); (învechit) nimbus (LTR). [1952] *Norii Nimbostratus produc ploaie sau ninsoare continuă*. ib.; *Din norii Nimbostratus cad ploi mărunte sau burnițe*. DONEAUD 1966, p. 318; *Norii mijlocii și inferiori sunt apoși și micști, ei pot da precipitații; cele mai importante cantități însă provin din norii Nimbostratus*. CIOVICĂ 1970, p. 31; *Nimbostratus (cf. latin nimbus = ploaie) reprezintă o pânză noroasă cenușie de culoare închisă, din care cad precipitații continue*. MĂHĂRA 2001, p. 170. Cf. DER, ȚÎȘTEA 1965, p. 131, M. D. ENC., DEX², MDA.

– Din fr. **nimbo-stratus** (MDA). Cf. lat., fr., engl. *nimbostratus* (VILLENEUVE, p. 272). [A.B.]

NÍMBUS s. m. ☹ (Învechit) Nimbostratus. [1938] *Aceste lacuri albastre se tulbură îndată, covârșite de treceri grăbite de nimbuși*. SADOVEANU, O. XIV, 548; *Nimbus... sunt norii negri și compacți care plutesc pe la 600-1000 m sau ceva mai sus*. CIȘMAN, FIZ. I, 560; *Norii negri, care apar amenințatori, prevestind furtună, ploaie mare și câteodată grindină, poartă numele de nimbus*. AGROTEHNICA, I, 253. Cf. LTR, DEX², MDA.

²⁹⁰ În DLR, etimologia acestui termen este corelată cu verbul *a ploua*.

²⁹¹ Etimonul *névé* este, în limba franceză, un derivat dialectal (atestat în 1840), care continuă în franco-provensală latinescul *nix, nivis* „neige” (cf. TLFi).

– Pl.: (rar) *nimbuși*. – Din lat. **nimbus** (MDA). [A.B., L.M.]

NINGĂU s. n. ☉ Ninsoare mare, de lungă durată (cf. DLR). [1883] *Dă Dumnezeu un ningău și un viscol ca acela... și ninge și viscolește toată noptica*. MARIAN, O. I, 274; *Când ninsoare este mare se chiamă ningău*. PAMFILE, VĂZD. 168; *Popurul ține cântecul gaiței de semn că primăvara va fi frumoasă și nu vor urma furtune cu ningău*. GOROVEI, CR. 379. Cf. TDRG, CADE, CIORĂNESCU, D. ET. 5 685, MDA, NDU, DEXI. ☉ (Nordul Mold., estul Bucov.; în sintagma) **Ploaie cu ningău** = lapoviță (1). Cf. NALR – MB V ms. [1607] pc. 565, cf. ib. [1614] pc. 494^{1D}.

– **Ninge** + suf. -ău (DLR). [L.M.]

NÍNGE vb. III. Intrans. impers. ☉ A cădea, a se așterne zăpada; (estul Transilv.) a pilingăzui (cf. DLR). [1650] ^aANON. CAR. *Ningea foarte*. MAG. IST. V, 137; *Asemene și în Scoția iarna este foarte blândă și încă nu ninsese*. AR (1834), 82¹/44; *Și văzduhul s-a-nnorat, Ninge sus la munte – Trec pe vale, la iernat, Turmele mărunte*. IOSIF, V. 74; *Uite, semn bun, a nins din senin*. CONTEMP. 1962, nr. 795, 1; *În practica observațiilor meteorologice se face o distincție între viscolul general, când zăpada este viscolită puternic, fără să se poată aprecia dacă ninge sau nu, și viscolul cu zăpadă, când observatorul poate stabili dacă ninge*. ȚÎȘTEA 1965, p. 196; cf. DGDS, ALR SN VII h 2 247, ib. h 2 248, ALR – MD IV MN 148, [1606] pc. 807, 835, 875^{1D}. Cf. LB, LM, TDRG, RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D., D. ENC., MDA. ☉ Expr. (Vestul Bucov., estul Ban.) **A ninge(-n două) cu ploaie** = a lapovița. Cf. NALR – MB V ms. [1605] pc. 462, 463, 469, NALR – B III h 529 pc. 75^{1D}.

– Prez. ind. pers. 3: *ninge*. – Și: **línge** (H XIV 358, ALR I 1 249, 1 250, ib. II 4 566, ALR SN VII h 2 247, h 2 248 pc. 705, 886, ALR – MD IV MN 148, [1606] pc. 807, 835, 875^{1D}) vb. III. – Lat. **ningere** (DLR, CIORĂNESCU, D. ET.). – **Linge**: prin disimilare consonantică și prin apropiere semantică de verbul omonim. [A.B., C.F.]

NÍNSĂ s. f. ☉ (Centrul Olt.; în sintagma) **Ninsă mare** = ninsoare (1). ALR I 1 249 pc. 825.

– Pl.: *ninse*. – V. **ninge** (DLR). [L.M.]

NINSOÁIE s. f. ☉ (Sudul Mold., estul Dobr., sudul și estul Munt.) Ninsoare (1). *Neatins de vânt, De fulg de ninsoaie Și de spic de ploaie*. TEODORESCU, P. P. 68. Cf. DLR, MDA.

– **Nins** + suf. -oaie²⁹². [C.F.]

²⁹² Spre deosebire de DLR, MDA, considerăm că *ninsoaie* nu este variantă a lui *ninsoare*, ci un alt lexem, fiind format cu sufixul -oaie. Se pune, însă, problema implicării acestui cuvânt în registrul denotativ al lexicului Tp, câtă vreme singura lui atestare se găsește într-o poezie populară în contextul prozodic al unei rime care înlesnește respectiva transformare derivativă. Am preferat să considerăm acest lexem ca articol DFA independent, plecând de la observația că, în limba română, în contextul unei expresivități crescute și al unei corelații semantice între stările sufletești și fenomenele atmosferice, există, totuși, o apreciabilă rezistență derivativă în registrul denotativ a termenilor care desemnează precipitații.

NINSOĂRE s. f. **ΘΞ 1.** Cădere a zăpezii; zăpadă (2), (sudul Mold., estul Dobr., sudul și estul Munt.) ninsoaie, (centrul Olt.) ninsă mare (v. ninsă) (CIULACHE 2003, p. 150). [1700-1710] *Lovise nisoare și un ger mare*. N. COSTIN, LET. II, 33/25; *³Ploaia, ninsoarea, grindina ce se precipită de sus, din nori, nu se pun în mișcare prin acția lor chiar: corpii acestia ca și toți corpii neorganici sânt inerți sau înzestrați de inerție... Așadar este o cauză sau o forță esterioră care lucrează asupra lor spre a-i pune în mișcare și spre a-i face să cază*. MARIN, F. 2; *Începe a bura, apoi o întoarce în lapoviță, pe urmă o dă în frig și ninsoare cum se cade*. CREANGĂ, A. 30; *Era o vreme rea: un sfic de ploaie și altul de ninsoare*. ȘEZ. VII, 199; *Așa se explică precipitațiile sub formă de ninsoare din timpul iernii din norii cu dezvoltare pe verticală redusă, când izoterma de -10° C se află situată la o mică înălțime în comparație cu anotimpul cald și când temperaturi sub -10° C se întâlnesc de obicei la înălțimi de peste 5 km*. DONEAUD 1966, p. 311; *Ninsoarea (zăpada) este o precipitație solidă sub formă de cristale de gheață, izolate sau unite între ele, care cade din nori*. BOGDAN 2006, p. 223. Cf. LB, LM, TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DLR, ȚÎȘTEA 1965, p. 131, M. D. ENC., DEX², CIULACHE 2003, p. 150, MDA. **Θ** (În sintagmele) **Fulg de ninsoare** v. fulg. (Învechit) **Ploaie cu ninsoare** (sau **cu ninsori**) = lapoviță (1). [1675] *Lovisă niște răceale și ploi cu ninsori*. M. COSTIN, O. 85; *Așe i-au lovit o ploaie cu ninsoare, de i-au ținut acel vicol vro trei, patru dzili*. NECULCE, L. 107. **Scuturală de ninsoare** v. scuturală. **Ξ** (În sintagmele) **Aversă de ninsoare** v. *aversă*. **Ninsoare grăunțoasă** = zăpadă grăunțoasă (v. zăpadă). **Viscol cu ninsoare** v. viscol. **Ξ** (În construcția precipitații sub formă de ninsoare) *Așa se explică precipitațiile sub formă de ninsoare din timpul iernii din norii cu dezvoltare pe verticală redusă, când izoterma de -10° C se află situată la o mică înălțime în comparație cu anotimpul cald și când temperaturi sub -10° C se întâlnesc de obicei la înălțimi de peste 5 km*. DONEAUD 1966, p. 311.

Θ 2. Zăpadă (1). *Să să pogoare ca roua cuvintele meale... și ca ninsoarea pre buruian*. BIBLIA (1688), 150²/1; *La poalele munților acoperiți iarna de ninsoare și vara de codri de brazi*. F (1906), 27; cf. NALR – MB v ms. [1605] pc. 592, 597, 612^{1D}. Cf. ȘĂINEANU, ENC. ROM., RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D., DLR, M. D. ENC., MDA. **Θ** (În sintagma) **Troian de ninsoare** v. troian.

– Pl.: *ninsori*. – Și: **linsoăre** (ALR I 1 248 pc. 900, 1 249 pc. 690, 704, 725) s. f. – **Nins** + suf. -oare (DLR). – **Linsoare**: prin apropiere de *linge*. * [A.B., C.F., E.T.]

NIZGUIĂLĂ s. f. v. **mizguială**.

NOCTÚRN, -Ă adj. (În sintagmele) **Inversiune nocturnă** v. inversiune. **Îngheț nocturn** v. îngheț (1). **Lumina cerului nocturn** v. lumină (1). **Nori luminoși nocturni** v. nor. **Radiație efectivă nocturnă** v. radiație. **Răcire nocturnă** v. răcire.

NOIĂM s. n. v. **noian**.

* *Aversă de ninsoare* – cf. fr. *averse de neige*, engl. *snow flurry* (VILLENEUVE, p. 45).

NOIÂN s. n. ☉ (Adesea urmat de determinări introduse prin prep. „de”) Cantitate mare de zăpadă (care cade din cer, este îngrămadită de viscol etc.) (cf. DLR). V. troian. [1885] *Ce noiam de zăpadă a căzut!* H IV 243; cf. DGDS, ALR – MD IV h 527 pc. 686, 696, 715^{1D}. Cf. TDRG², CIORĂNESCU, D. ET., DLR, MDA, DGS.

– Pl.: *noiane*. – Și: (centrul Munt.) **noiám** (ALR – MD IV h 527 pc. 715^{1D}) s. n. – Et. nec. Cf. alb. ujan(ë) (DLR). [L.M.]

NOIÊȘ subst. (Rar) Zăpadă proaspăt căzută. [1937] *Noieșul este de mare folos vânătorului la constatarea urmelor și la urmărirea vânatului*. STOICA, VÂN. 18. Cf. DLR, MDA.

– Cf. *noiște* (DLR). [L.M.]

NOIȘTE s. f. ☉ (Mold.) Zăpadă care a căzut prima dată. *Cum a dat noiștea, am găsit huciul plin de iepuri*. Com. din PIATRA-NEAMȚ. Cf. DLR, MDA, DTLR^d.

– **Nou** + suf. *-iște* (DLR). [L.M.]

NOLOĂGĂ s. f. v. **năloagă**.

NOMÊȚ s. m. v. **nămete**.

NÓOR s. m. v. **nor**.

NOORĂ vb. I v. **nora**.

NOOREĂLĂ s. f. v. **noreală**.

NOORÓS, -OĂSĂ adj. v. **noros**.

NOR s. m. ☉☼ (Mai ales la pl.) Masă (delimitată) de vapori, picături de apă sau cristale de gheață, care se află în suspensie în aer, cu un rol important în formarea precipitațiilor; (Ban.) oblăcei. [1500-1510] ^a*Apă întunrecată în nuori-i porânci lui*. PSALT. HUR². 99; *Iaca nuor luminat umbri pre ei*. N. TEST. (1648), 22^r/22; *Suflă austrul subțind norii printre care încep să se ivească stele*. BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. 14; *Nori albi trec peste crestele munților*. CONTEMP. 1953, nr. 359, 1/3; *Norii se formează în urma condensării sau sublimării vaporilor de apă din atmosferă*. DONEAUD 1966, p. 307; *Norii care conțin apă și gheață sunt cei care produc cele mai intense precipitații*. APOSTOL 2000, p. 50; *Norul este un hidrometeor constituit dintr-o suspensie de particule minuscule de apă lichidă sau de gheață în atmosferă, sau de ambele în același timp, care, în general, nu ating solul*. BOGDAN 2006, p. 107; cf. ALR – M IV MN 327, [1594], NALR – MB v ms. [1594], ALM I/1 h 91, NALR – O II h 312, NALR – B III h 521^{1D}. Cf. DER, TDRG², ȚIȘTEA 1965, p. 132, DLR, DEX², MDA, NDU. ☉ (Loc. vb.) **E nor** sau (rar) **sunt nori** = e înnorat. *Va fi nor și liniște*. PAMFILE, S. T. 123. *Du-te, dor, Până e nor*. RETEGANUL, CH. 83. Cf. ALR I 1 228 pc. 744, ib. 1 234 pc. 85, ib. 1 267 pc. 129. ☉ (Nord-vestul Munt.; în sintagma) **Scutureală de nori** v. *scutureală*. ☉☼ (În sintagma) **Rupere de nori** = ploaie torențială însoțită de descărcări electrice (MDA);

aversă de ploaie cu intensitate deosebit de mare (CIULACHE 2003, p. 199); (Mold.) cumpănă. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 164, DEX². Ξ (În sintagmele) **Banc de nori** = formațiune noroasă cu aspect de strat, orizontal ori slab înclinat, având contururi laterale clare (CIULACHE 2003, p. 22). **Baza norilor** = partea cea mai joasă a norilor (id. ib. p. 24). **Calotă de nori** = masă de nori cu aspect de căciulă, care acoperă vârfurile munților izolați (id. ib. p. 28). **Cascadă de nori** = revărsare de nori cu mare extindere verticală, ce are loc pe partea de „sub vânt”²⁹³ a unei culmi montane (id. ib. p. 30). **Conținut de apă al norilor** = cantitate de apă în stare lichidă sau solidă conținută într-o unitate de volum din masa norului (ȚÎȘTEA 1965, p. 65). Cf. CIULACHE 2003, p. 56. **Descărcare electrică între nori** v. descărcare. **Descărcare în nor** v. descărcare. **Descărcare sol-nor** v. descărcare. **Dezvoltarea verticală a norului** = distanță verticală dintre baza și vârful norului (id. ib. p. 67). **Electrizarea norilor** v. electrizare. **Etaje de nori** = straturi verticale ale atmosferei, în care se pot întâlni nori de un anumit gen (ȚÎȘTEA 1965, p. 81). **Familie de nori** = grupare a norilor după criteriul altitudinii (cf. TP). *Cumulonimbii... prezintă o structură zonală având pe verticală particularitățile tuturor familiilor de nori.* MĂHĂRA 2001, p. 167; *Ținând seama de criteriul formal, altitudinal (și de alte criterii ca cel al genezei), specialiștii O.M.M.²⁹⁴ au grupat norii în patru familii, 10 genuri, 26 specii și 31 varietăți.* MIHĂILĂ 2010, p. 167. **Flamură de nori** = nor cu aspect de steag alb, arborat parcă pe vârfurile montane înalte, izolate, care ia naștere ca urmare a răcirii adiabactice a aerului în mișcare ascendentă forțată (cf. CIULACHE 2003, p. 88). **Genuri de nori** = unitate taxonomică de primă importanță a clasificării morfologice internaționale a norilor (cf. id. ib. p. 100). *Fiecare gen de nori prezintă unele însușiri specifice (de formă sau microstructură) care îl deosebesc esențial de celelalte. Un nor aparține întotdeauna unui singur gen.* POSEA 1986, p. 104; *Combinând cele patru criterii de clasificare a norilor... s-a realizat o clasificare internațională care împarte norii în patru familii sau etaje, după criteriul altitudinii, familiile în zece genuri, în funcție de aspectul morfologic (formă), genurile au mai multe specii, iar speciile varietăți.* MĂHĂRA 2001, p. 169; *Acest substrat este sediul dezvoltării maxime a celor mai multe genuri de nori, printre care nimbostratus și cumulonimbus, din care cad cele mai mari cantități de precipitații.* CIULACHE 2002, p. 48; *Prima clasificare a norilor a fost publicată în 1803 de către farmacistul englez Luke Howard. Aceasta se baza pe criteriul morfologic și împărțea norii (după modelul sistematicii vegetale și animale) în genuri și specii, ale căror denumiri exprima, în limba latină, principalele lor caracteristici formale.* MIHĂILĂ 2010, p. 161. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 94. **Instabilitatea coloidală a norului** = stare caracteristică norilor formați din particule lichide și solide sau din particule lichide de dimensiuni diferite, care favorizează mărirea acestora și căderea sub formă de precipitații (id. ib. p. 120). **Irizarea norilor** = apariție a culorilor curcubeului la marginea norilor (Alto cumulus și Stratocumulus) situați la o distanță de peste 30° de

²⁹³ **Pantă „sub vânt”** = versant al unui deal, al unui munte etc. expus direcției dinspre care bate vântul (CIULACHE 2003, p. 164), caracterizat prin mișcări ascendente forțate ale aerului, care duc la formarea norilor și la intensificarea fronturilor (ȚÎȘTEA 1965, p. 143); parte expusă vântului (id. ib.). [L.M.]

²⁹⁴ O.M.M. = Organizația Mondială de Meteorologie.

Soare (ȚÎȘTEA 1965, p. 110). **Înălțimea norilor** = diferență de nivel dintre suprafața terestră și limita inferioară a norilor (CIULACHE 2003, p. 127). **Însămânțarea norilor** = pulverizare în norii cu structură microfizică mixtă a unor substanțe chimice, în scopul activizării măririi particulelor care îi alcătuiesc până la dimensiuni precipitabile (id. ib. p. 129). *Deocamdată este vorba de experimente și acțiuni menite să diminueze efectele distrugătoare ale ciclonilor tropicali (prin însămânțarea norilor din partea lor centrală), să provoace căderea precipitațiilor (prin pulverizarea unor nuclee de condensare în norii cu structură microfizică mixtă), să prevină formarea și căderea grindinei, să combată înghețurile radiative și încălzirile excesive etc.* id. 2002, p. 7. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 114. **Mare de nori** = suprafață superioară, netedă sau vălurită, a unor nori stratiformi, privită dinspre aeronavă sau de pe culmile montane situate deasupra norilor respectivi (CIULACHE 2003, p. 137). **Modificarea norilor** = proces artificial de modificare a evoluției norilor, în vederea disipării acestora sau a stimulării producerii precipitațiilor (id. ib. p. 148). **Nor apos** = nor compus numai din picături de apă la temperaturi pozitive (ȚÎȘTEA 1965, p. 132). Cf. CIULACHE 2003, p. 152. **Nor de ascendență** = nor format prin ascensiunea unor straturi masive de aer pe deasupra suprafețelor frontale, datorită răcirii dinamice (ȚÎȘTEA 1965, p. 133). **Nor de aversă** = nor Cumulonimbus (id. ib.). **Nor de foehn** = nor aparținând, de regulă, speciei Lenticularis, care se formează în unda de sub vânt, cu orientare paralelă față de culmea montană, ce favorizează producerea foehnului (CIULACHE 2003, p. 153). **Nor de gheață** = nor compus în întregime din cristale de gheață, având temperatura mult sub 0° C (cf. id. ib.). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 133. **Nor de gren** = nor format sub partea frontală a unui nor orajos, între ramurile ascendente și descendente ale curenților din interiorul acestora (CIULACHE 2003, p. 153). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 133. **Nor de inversiune** = nor format în cuprinsul unui strat de inversiune (CIULACHE 2003, p. 153). **Nor de uragan** = nor prezentând aspectul unui zid întunecat, observat uneori în fața unui ciclon tropical (ȚÎȘTEA 1965, p. 133). **Nor mixt** = nor alcătuit din picături suprarăcite de apă și cristale de gheață (CIULACHE 2003, p. 153). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 135. **Nor orajos** = nor de tip Cumulonimbus, de mare dezvoltare verticală, în care se produc frecvente fenomene orajoase (CIULACHE 2003, p. 153). ^a**Nori oragioși**. MARIN, F. 510. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 135. **Nor origine** = nor din care se formează, prin evoluție, alte genuri de nori (CIULACHE 2003, p. 153). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 135. **Nor orografic** = nor care apare datorită ascensiunii forțate a aerului umed, în lungul pantelor montane (CIULACHE 2003, p. 153). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 135. **Nor staționar** = nor care nu-și schimbă poziția față de culmea muntelui deasupra căruia s-a format (CIULACHE 2003, p. 153). **Nor subfrontal** = nor format sub suprafața frontală, din cauza turbulenței aerului umezit de precipitațiile frontale (id. ib.). **Nori anexă** = formațiuni noroase, de obicei puțin întinse, care însoțesc diferite genuri de nori (id. ib.). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 133. **Nori argintii** = **a)** (sau **sidefii**) nori care se formează la înălțimi de 20-25 km și prezintă irizații pronunțate, cu strălucire maximă în intervalele când Soarele coboară la câteva grade sub orizont (CIULACHE 2003, p. 155). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 135; **b)** (sau **luminoși nocturni**) = nori de tipul Cirrus, alcătuiți din praf cosmic, observabili pe cerul nopții la înălțimi cuprinse între 70 și 90 km, datorită culorii lor argintii-albastrii care, uneori, devine portocalie sau roșiatică (CIULACHE 2003, p. 154). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 135. **Nori artificiali** = nori care apar ca rezultat al activității omenești, cum ar fi: trenele de condensare în urma avioanelor, norii cumuliformi ce apar iarna deasupra furnalelor sau cei ce apar deasupra unor incendii puternice (ȚÎȘTEA 1965, p. 133). **Nori auroral** v. auroral. **Nori cumuliformi** =

nori care au aspectul unor îngrămădiri de baloturi, de munți, turnuri cu mare întindere verticală (CIULACHE 2003, p. 152). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 132. **Nori cu structură microfizică mixtă** = nori în componența cărora intră atât picăturile de apă suprarăcită, cât și cristalele de gheață, alcătuind un sistem coloidal instabil (CIULACHE 2003, p. 152). **Nori de cascadă** = nori asemănători celor de tip Cumulus, formați în apropierea marilor cascade, datorită curenților ascendenți de compensație ce transportă spre înălțime aerul umezit prin evaporarea micilor picături pulverulente (id. ib. p. 153). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 133. **Nori de convecție** (sau **convectivi**) = nori care ating maximul de dezvoltare la amiază și după-amiază, deasupra suprafețelor continentale (APOSTOL 2000, p. 59). *În urma convecției termice se produc nori convectivi din care cad averse* (id. ib. p. 60). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 134. **Nori de convecție termică** = nori (Cumulus) care se formează în interiorul aceleiași mase de aer prin ascensiunea aerului încălzit la nivelul suprafeței terestre (CIULACHE 2003, p. 152). **Nori de dezvoltare verticală** = nori care pot avea bazele în etajul inferior, iar vârfurile în etajul mijlociu (Nimbostratus) sau superior (Cumulonimbus, Cumulus) (id. ib.). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 134. **Nori de erupție vulcanică** = nori care se produc în urma erupțiilor vulcanice, având forme și înălțimi asemănătoare norilor Cumulus și Cumulonimbus, dar cu evoluție mult mai rapidă și pe arii mai extinse (CIULACHE 2003, p. 154). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 134. **Nori de explozie** = nori de fum și de praf, care rezultă în urma unor explozii violente (cf. CIULACHE 2003, p. 154). **Nori de furtună** v. furtună. **Nori de incendii** = nori alcătuiți din produse de combustie rezultate în urma incendiilor (forestiere, petroliere etc.), asemănători norilor de convecție termică (CIULACHE 2003, p. 154). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 134. **Nori de mișcare ondulatorie** = nori (Altocumulus, Stratocumulus) care se formează în lungul suprafețelor orizontale de separație între două mase de aer cu însușiri fizice diferite, ca urmare a mișcărilor ondulatorii în plan vertical, caracterizate prin apariția norilor la partea lor superioară și dispariția acestora în partea inferioară (CIULACHE 2003, p. 152). **Nori de radiație** = nori (Stratus) care iau naștere prin răcirea radiativă nocturnă a aerului (id. ib.). **Nori de subinversiune** = nori care se formează sub stratul de inversiune termică, în atmosfera liberă, ca urmare a acumulării vaporilor de apă transportați, prin turbulență, în straturile superioare și a răcirii dinamice (ȚÎȘTEA 1965, p. 134). **Nori de tranziție** = nori constituiți din aglomerate stratiforme, groase, cu aspect vălurat (APOSTOL 2000, p. 58). **Nori de turbion** = formațiuni noroase de tip Altocumulus care se formează pe pantele adăpostite ale marilor bariere montane, atunci când aerul din cuprinsul lor se rotește în jurul unei axe paralele cu muntele (CIULACHE 2003, p. 154). **Nori de turbulență** = nori (Stratus, Stratocumulus, Altocumulus) care apar în masele de aer umed deplasate deasupra uscatului, datorită acumulării vaporilor de apă transportați prin turbulență și răciți adiabatic până sub baza de inversiune (id. ib. p. 152). *Nori de turbulență apar în cadrul maselor de aer umed, deplasate deasupra uscatului, în care se dezvoltă mișcări turbulente.* BOGDAN 2006, p. 110. **Nori de undă** = nori orografici dezvoltați la partea superioară a undelor, care se formează prin scurgerea aerului deasupra unui lanț montan alcătuit din șiruri paralele de culmi (CIULACHE 2003, p. 154). **Nori frontali** = nori care iau naștere ca urmare a convecției dinamice, proprii zonelor de separație dintre două mase de aer cu însușiri fizice diferite (id. ib. p. 152). **Norii frontului cald** = nori (Cirrus, Cirrostratus, Altostratus, Nimbostratus) generați prin ascensiunea lentă a aerului cald peste aerul rece (id. ib.). **Norii frontului rece** = nori (Cumulonimbus) formați prin ascensiunea violentă a aerului cald dizlocat de cel rece (id. ib.). **Nori industriali** = nori de origine industrială (norii de fum în

urma diverselor activități industriale, norii de gaze vulcanice, gaze toxice de luptă etc.) (cf. id. ib. p. 154). **Nori inferiori** (sau **joși**, ȚÎȘTEA 1965, p. 134, ori, art., **norii etajului inferior** id. ib.) = nori (Stratus, Stratocumulus) care se dezvoltă la înălțimi mai mici de 2000 m (id. ib. p. 152). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 134. **Nori lenticulari** = Lenticularis. [1952] LTR IV, 114. **Norii maselor stabile** = nori ce apar în aerul stabil stratificat ca urmare a răcirii lui deasupra suprafeței subiacente, a turbulenței dinamice și a mișcărilor ondulatorii pe suprafața de inversiune (ȚÎȘTEA 1965, p. 134). **Nori mezosferici** = nori care apar rareori în mezosferă, la înălțimi cuprinse între 50 și 80 km (CIULACHE 2003, p. 154). **Nori mijlocii** = nori (Altostratus, Altostratus) care se formează între 2000 și 7000 m (id. ib. p. 152). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 135. **Nori stratiformi** = Stratiformis. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 136, CIULACHE 2003, p. 152. **Nori superiori** (sau **înălți**, ȚÎȘTEA 1965, p. 135) = nori (Cirrus, Cirrocumulus, Cirrostratus) care apar la înălțimi de peste 7000 m (CIULACHE 2003, p. 152). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 135. **Particularități suplimentare ale norilor** = fragmente noroase, în număr de șase, de dimensiuni în general mici, atașate formațiunii noroase principale sau învecinate cu aceasta și care sunt cunoscute sub numele de Arcus (Arc), Incus (Inc), Mamma (Mam), Praecipitatio (Pra), Tuba (Tub) și Virga (Vir) (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 143). Cf. CIULACHE 2003, p. 166. **Plafonul norilor** = înălțime a bazei norilor inferiori (ȚÎȘTEA 1965, p. 146). Cf. CIULACHE 2003, p. 170. **Punct de radiație a norilor** = punct al orizontului către care par să converge, ca urmare a efectului de perspectivă, norii dispuși în benzi paralele (ȚÎȘTEA 1965, p. 156). Cf. CIULACHE 2003, p. 186. **Risipirea norilor** = diminuare și dispariție a norilor datorate evaporării, vântului etc. (id. ib. p. 199). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 163. **Spărtură de nori** = porțiune dintr-un sistem noros prin care se vede cerul senin (CIULACHE 2003, p. 211). **Specii de nori** = subunități taxonomice ale clasificării morfologice internaționale a norilor, subordonate genurilor, în număr de 14: Calvus (Cal), Capillatus (Cap), Castellanus (Cas), Congestus (Con), Fibratus (Fib), Floccus (Flo), Fractus (Fra), Humilis (Hum), Lenticularis (Len), Mediocris (Med), Nebulosus (Neb), Spissatus (Spi), Stratiformis (Str), și Uncinus (Unc), care se individualizează în funcție de forma (bancuri, straturi, baloturi etc.), dimensiunea (atât a elementelor constitutive, cât și a întregului nor), structura microfizică (picături, cristale) și procesele care conduc la formarea lor (CIULACHE 2003, p. 211). *Cele mai importante specii de nori sunt: Fibratus...; Uncinus...; Spissatus...; Castellanus...; Nebulosus...; Lenticularis...; Fractus...; Calvus...; Capillatus.* MĂHĂRA 2001, p. 171. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 169. **Strat de nori** = nori compacți de tipul Stratocumulus, Altostratus și Nimbostratus, ce acoperă toată bolta cerească sau o mare parte a acesteia (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 173). **Varietăți de nori** = subunități taxonomice ale clasificării morfologice internaționale a norilor subordonate speciilor, care se individualizează în funcție de caracteristicile particulare ale dispunerii elementelor care alcătuiesc norii și de transparența acestora (CIULACHE 2003, p. 255). *Norii Cirrus... adeseori... aparțin varietății Uncinus.* DONEAUD 1966, p. 121; *Varietățile de nori sunt date de modul de aranjare a elementelor componente și de gradul de transparență.* MĂHĂRA 2001, p. 171; *Ținând seama de criteriul formal, altitudinal (și de alte criterii ca cel al genezei), specialiștii O.M.M. au grupat norii în patru familii, 10 genuri, 26 specii și 31 varietăți.* MIHĂILĂ 2010, p. 167. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 195. **Vârful norilor** = nivelul cel mai înalt al norilor, la care aerul conține o cantitate perceptibilă de produse de concentrare (CIULACHE 2003, p. 254).

– Pl.: *norii*. – Și: **nóur**, (învechit) **núor**, (Mold.) **nóor** (ALM I/1 h 91^{1D}, NALR – MB V ms. [1594] pc.

535, 613, 624, 626, 643, NALR – B III h 521^{ID}) **năur** (ALM I/1 h 91 pc. 204, 213, 216, 217, 220, 221, 222^{ID}), (sudul Ban.) **núvăr** (NALR – B III h 521^{ID}) s. m. – Lat. **nubilum** (DLR)*. [C.C.]

NORÁ vb. I. **☉** 1. Intrans. și refl. unipers. A (se) înnora. *Și va fi când voiui noora noor pre pământ, să va ivi arcul în nori.* BIBLIA (1688), 6²/39; *Au nuvărat tarie de ploaie.* ALR I 1 228 pc. 1, cf. ib. pc. 200. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB, POLIZU, TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CIORĂNESCU, D. ET. 5 715, DLR, MDA.

2. Tranz. fact. (Astăzi, rar) A face să se acopere de nori. [1500-1510] *Cântați Domnului nostru... ce nuorează ceriul de nuori.* PSALT. HUR.² 209; cf. GRAIUL, I, 245. Cf. DLR, MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *norează*. – Și: **nourá**, (învechit) **noorá**, **nuorá**, (nordul Transilv.) **nuără** (CANDREA, Ț. O. 51), **nuvărá**, (sudul Ban.) **nuverá** (NALR – B III h 523 pc. 8^{ID}) vb. I. – V. **nor**. Cf. lat. *nubilare* (DLR). [L.M.]

* **Banc de nori** – cf. fr. *banc de nuages*, engl. *cloud bank* (VILLENEUVE, p. 51). **Baza norilor** – cf. fr. *base d'un nuage*, engl. *cloud base* (id. ib. p. 55). **Calotă de nori** – cf. engl. *cap cloud* (id. ib. p. 280). **Conținut de apă al norilor** – cf. engl. *water content of the clouds* (TP). **Dezvoltarea verticală a norului** – cf. fr. *extension verticale d'un nuage*, engl. *vertical extent of a cloud* (VILLENEUVE, p. 161). **Etaje de nori** – cf. fr. *étage des nuages*, engl. *cloud etage, cloud level* (id. ib. p. 157). **Familie de nori** – cf. fr. *famille de nuages*, engl. *family of clouds* (TP). **Genuri de nori** – cf. fr. *genres de nuages*, engl. *cloud genera* (VILLENEUVE, p. 180). **Înălțimea norilor** – cf. fr. *hauteur des nuages*, engl. *height of cloud* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Însămânțarea norilor** – cf. fr. *ensemencement de nuage*, engl. *cloud seeding* (VILLENEUVE, p. 150). **Mare de nori** – cf. fr. *mer de nuages*, engl. *sea of cloud* (id. ib. p. 256). **Modificarea norilor** – cf. fr. *modification des nuages*, engl. *cloud modification* (id. ib. p. 263). **Nor apos** – cf. engl. *water cloud*, fr. *nuage d'eau* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Nor de ascendență** – cf. engl. *upglide cloud* (VILLENEUVE, p. 278). **Nor de aversă** – cf. fr. *nuages d'averses*, engl. *showers cloud* (TP). **Nor de foehn** – cf. fr. *nuage de foehn*, engl. *foehn cloud* (VILLENEUVE, p. 279). **Nor de gheață** – cf. engl. *ice cloud* (id. ib. p. 280). **Nor de gren** – cf. engl. *squall cloud* (id. ib. p. 341). **Nor de inversiune** – cf. fr. *nuage d'inversion*, engl. *inversion cloud* (id. ib. p. 279). **Nor de uragan** – cf. engl. *hurricane cloud* (id. ib. p. 294). **Nor mixt** – cf. fr. *nuage mixte*, engl. *mixed cloud* (id. ib. p. 280). **Nor orajos** – cf. fr. *nuage orangeux*, engl. *thundercloud* (id. ib.). **Nor origine** – cf. fr. *nuage-origine* (id. ib.). **Nor orografic** – cf. fr. *nuage orographique*, engl. *orographic cloud* (id. ib.). **Nor staționar** – cf. fr. *nuage stationnaire*, engl. *standing cloud* (id. ib. p. 282). **Nor subfrontal** – cf. fr. *nuage subfrontal*, engl. *subfrontal cloud* (id. ib.). **Nori artificiali** – cf. fr. *nuage artificiel*, engl. *artificial cloud* (id. ib. p. 278). **Nori cumuliformi** – cf. fr. *nuage cumuliforme*, engl. *Cumuliform cloud* (id. ib.). **Nori de cascadă** – cf. fr. *nuages de cascades d'eau*, engl. *clouds from waterfalls* (id. ib. p. 280). **Nori de convecție** – cf. fr. *nuage de convection*, engl. *convection cloud* (id. ib. p. 279). **Nori de dezvoltare verticală** – cf. fr. *nuage à développement vertical*, engl. *vertically developed cloud* (TP). **Nori de erupție vulcanică** – cf. fr. *nuages d'éruptions volcaniques*, engl. *clouds due to volcanic eruptions* (VILLENEUVE, p. 281). **Nori de explozie** – cf. fr. *nuage d'explosion*, engl. *cloud resulting from explosion* (id. ib. p. 279). **Nori de incendii** – cf. fr. *nuages d'incendies*, engl. *clouds from fire* (id. ib. p. 281). **Nori de turbion** – cf. fr. *nuages de tourbillon d'aval* (id. ib.). **Nori de undă** – cf. fr. *nuage d'onde*, engl. *wave cloud* (id. ib. p. 279). **Nori mezosferici** – cf. fr. *nuage mésosphérique*, engl. *mesospheric cloud* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Nori stratiformi** – cf. fr. *nuage stratiforme*, engl. *stratiform cloud* (VILLENEUVE, p. 282). **Particularități suplimentare ale norilor** – cf. fr. *particularités supplémentaires*, engl. *supplementary (cloud) features* (id. ib. p. 296). **Risipirea norilor** – cf. fr. *dissipation des nuages*, engl. *cloud dispersal, cloud dissipation* (id. ib. p. 135). **Rupere de nori** – cf. fr. *averse torrentielle*, engl. *cloudburst* (TP). **Specii de nori** – cf. fr. *espèces de nuages*, engl. *species of clouds* (VILLENEUVE, p. 18). **Strat de nori** – cf. fr. *couche de nuages*, engl. *cloud layer* (id. ib. p. 108). **Varietăți de nori** – cf. fr. *variétés de nuages*, engl. *varieties of clouds* (id. ib. p. 396). **Vârful norilor** – cf. fr. *sommet d'un nuage*, engl. *cloud top* (id. ib. p. 352).

NORÁT, -Ă adj. ☉ (Transilv., nordul Dobr., Munt. nord-estul Criș.; despre cer sau, p. ext., despre vreme, atmosferă) Înnorat (1). [1801-1820] *După zi norată, După vânt cu ploi, negură cu ceață, Soare mai frumos strălucind s-arată!* BUDAI-DELEANU, T. V. 103; cf. ALR I 1 234 pc. 273, ALR – MD IV MN 142, [1594] pc. 877^{1D}. Cf. LB, MDA, NDU.

– Pl.: *norați, -te*. – Și: **nourát, -ă** (SCRIBAN, D.), (nord-estul Criș.) **nuorát, -ă** (ALR I 1 234 pc. 273) (nordul Dobr.) **năurát, -ă** (ALR – MD IV MN 142, [1594] pc. 877) adj. – V. **nora** (DLR). [L.M.]

NOREÁLĂ s. f. ☉ (Centrul Munt., Ban., Criș.; și învechit) Nori de ploaie (DLR). *Cerul rar se vede fără de noreală* (a. 1811). BV III, 44, TEAHA, C. N. 246; cf. DGDS, ALR I 1 234 pc. 808, 1 240 pc. 9, ib. II 2 449 pc. 95, 105, ALR – MD IV MN 142, [1594] pc. 814, NALR – B III h 521 pc. 12, 14, 27, 41, 51, 69^{1D}. Cf. POLIZU, ALEXI, W., MDA.

– Și: (sudul Ban. și Criș.) **noureală** (ALR I 1 234 pc. 79, 116, ib. II 2 449 pc. 27, NALR – B III h 521 pc. 14, 69^{1D}), (sudul Ban.) **năoreală** (ib. pc. 12^{1D}), **nooreală** (ib. pc. 27^{1D}), **nuvăreală** (ib. pc. 13^{1D}), **nuvereală** (ALR I 1 228 pc. 5, 1 234 pc. 5, NALR – B III h 521 pc. 2^{1D}) s. f. – **Nor** + suf. *-eală* (DLR). [L.M.]

NOREĂȚĂ s. f. ☉ (Olt.) Vreme închisă, cu nori de ploaie (DLR). [1885] H XVI 39. *Cum e afară? – E cam noreăță!* CIAUȘANU, GL. Cf. DLR, MDA.

– **Nor** + suf. *-eață* (DLR). [L.M.]

NORIȘTE s. f. ☉ (Transilv., Ban.) Cer înnorat. *Afară e înnourat, e nourişte*. MARIAN, S. R. I, 249, cf. PAMFILE, VĂZD. 62; *E cu noriște*. ALR I 1 234 pc. 190, cf. ib. 1 228 pc. 164, 1 234 pc. 166. Cf. DLR, MDA, DTLR^d.

– Și: **nouriște** s. f. – **Nor** + suf. *-iște* (DLR). [L.M.]

NORÓS, -OÁSĂ adj. ☉ (Despre cer sau, p. ext., despre vreme, atmosferă) Înnorat (1). *Și demineața astăzi vreme turbure că să rușiaște ceriul nuoros*. N. TEST. (1648), 21^r/16; *Începutul iernii vânturos, mijlocul noros, iară sfârșitul cu ploaie și ger*. CALENDARIU (1814), 65/8; *E vremea noroasă; cad leneș picături de ploaie*. SADOVEANU, O. III, 240; *Fiind vremea nouroasă, Nouroasă și ploioasă Și cărarea lunecoasă*. MARIAN, SA. 18; *A fost ziua nuvăroasă, Tu ai gândit că e frumoasă*. L. COSTIN, GR. BĂN. 147. Cf. LB, LM, ȘĂINEANU, TDRG, RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D., CIORĂNESCU, D. ET. 5 715, DLR, MDA, DGS.

☒ Referitor la nori. *Scăderea temperaturii în acest caz depinde de starea timpului în noaptea respectivă (senin sau noros), starea umidității și temperaturii aerului vântos sau calm etc.* CIOVICĂ 1970, p. 44; *După procentul de cer acoperit cu nori, cerul este considerat senin, atunci când nebulozitatea are valori de la 0-2; noros pentru 3-7 și acoperit, la valori ale nebulozității cuprinse între 8 și 10.* APOSTOL 2000, p. 59; *În funcție de condițiile de formare, sistemul noros din care cad și temperatura straturilor de aer întâlnite în cădere, precipitațiile pot fi observate sub mai multe forme.* MIHĂILĂ 2010, p. 261. Cf. D. ENC. ☒ (În sintagmele) **Barieră noroasă** v. barieră. **Cer noros** v. cer. **Cer puțin noros** v. cer. **Pâlnie**

noroasă v. pâlnie. **Sector noros** v. sector. **Sistem noros** = asociere de nori migratori care au caracteristici diferite, succedându-se pe distanțe și intervale mari, întotdeauna în aceeași ordine (ex.: sistemul noros al frontului cald format din genurile Cirrus, Cirrostratus, Altostratus și Nimbostratus) (cf. CIULACHE 2003, p. 207). [1951] *Un sistem noros se compune din următoarele părți: fruntea și marginile...; la mijloc, corpul...; în urmă, trena.* LTR; *Uneori..., sistemul noros prefrontal As-Ns este urmat de un sistem postfrontal de nori Stratus (St), din care cad burnițe.* DONEAUD 1966, p. 122. **Sistem noros depresionar** = sistem noros caracteristic depresiunilor barice (cf. CIULACHE 2003, p. 208). Cf. ȚIȘTEA 1965, p. 168. **Trena unui sistem noros** v. trenă. **Văl noros** v. vâl.

– Pl.: **noroși**, -oase. – Și: **nourós**, -oásă, (Maram.) **noruós**, -oásă (ALR I 1 234 pc. 354), (nordul Transilv., Maram.) **noorós**, -oásă (CANDREA, Ț. O. 51), (nord-estul Criș.) **nuorós**, -oásă, (Ban.) **nuvărós**, -oásă adj. – **Nor** + suf. -os (DLR)*. [A.B., L.M.]

NORUÓS, -OÁSĂ adj. v. **noros**.

NÓUR s. m. v. **nor**.

NOURÁ vb. I v. **nora**.

NOURÁT, -Ă adj. v. **norat**.

NOUREÁLĂ s. f. v. **noreală**.

NOURÍȘTE s. f. v. **norîște**.

NOURÓS, -OÁSĂ adj. v. **noros**.

NUĂRÁ vb. I v. **nora**.

NUCLEÁȚIE s. f. ☒ (În sintagma) **Nucleație omogenă** = acțiune a particulelor denumite nucleee, în transformările de fază ale apei, care se produce în absența aerosolilor (cf. CIULACHE 2003, p. 155).

– Cf. fr. nucléation homogène, engl. homogenous nucleation (*International Meteorological Vocabulary* în TP). [A.B.]

NÚOR s. m. v. **nor**.

NUORÁ vb. I v. **nora**.

* **Sistem noros** – cf. fr. système nuageux, engl. cloud system (VILLENEUVE, p. 363). **Sistem noros depresionar** – cf. fr. système nuageux dépressionnaire, engl. cloud system of a depression (id. ib.).

NUORÁT, -Ă adj. v. **norat**.

NUORIECIÓS, -OÁSĂ adj. **Θ** (Nord-estul Criș.; despre cer sau, p. ext., despre vreme, atmosferă) Înnotat (1). ALR I 1 234 pc. 273. Cf. DLR, MDA, DGS.

– Pl.: *nuorieciosi, -oase*. – **Nuori** (pl. lui *nuor*) + suf. *-(e)cios* (DLR). [L.M.]

NUORÓS, -OÁSĂ adj. v. **noros**.

NÚVĀR s. m. v. **nor**.

NUVĀRÁ vb. I v. **nora**.

NUVĀREÁLĀ s. f. v. **noreală**.

NUVĀRÓS, -OÁSĂ adj. v. **noros**.

NUVERÁ vb. I v. **nora**.

NUVEREÁLĀ s. f. v. **noreală**.

O

OBIĂLĂ s. f. ☉ (Maram., Bucov.; la pl.; și în sintagma **obiele de omăt**) Fulgi (mari) de zăpadă (DLR). [1916] *Fulgii de omăt, când sunt mai mari, se numesc... foloștine, lostopane sau obiele*. PAMFILE, VĂZD. 167; *Ninge cu obiele*. id. J. II, 405; cf. ALR II 2 442 pc. 219, 228, 250, 353, 365, ALR SN III h 798 pc. 353, 365^{1D}, NALR – MB V ms. [1606] pc. 462^{1D}. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *obiele*. – Cf. bg. обияло (DLR). [L.M.]

OBLĂCÉI s. m. pl. ☉ (Ban.) Nori (v. nor). [1899] *Ploaie, doamne, ploaie, Să curgă șiroaie, Ploiță curată, D'in șeri îi lăsată, Oblășei cu nourei*. ALEXICI, L. P. 198. Cf. DLR, MDA.

– Cf. sb. oblak „nor” (DLR). [L.M.]

OCHEĂ vb. II v. **ochi**.

OCHÍ vb. IV. Refl. unipers. ☉ 1. (Mold.; despre zăpadă) A se topi treptat, scoțând la iveală pete, ochiuri de pământ sau de verdeață (DLR). [1926] *Când omătul se ochea, prevestind primăvara, tu mă făceai să simt împreună cu voi bucuria ce v-o aducea noul timp*. CARDAȘ, C. P. 9. Cf. DLR, MDA.

2. (Nordul Bucov., nordul Ban.; despre cer) A se însenina parțial (DLR). ALR I 1 264 pc. 69. Cf. com. din STRAJA – RĂDĂUȚI. Cf. DLR, MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *ochește*. – Și: (Mold.; și învechit) **ocheá** (prez. ind. pers. 3 *ochează*) vb. II. – V. **ochi** (DLR). [L.M.]

OCLÚS, -Ă adj. ☹ Care caracterizează o ocluzie, care ține de ocluzie, care se referă la ocluzie. Cf. DN³, MDA, DEXI. ☹ (În sintagmele) **Ciclón oclus** v. ciclon (1). **Depresiune oclusă** v. depresiune (1). **Front oclus** v. front.

– Pl.: *ocluși*, -se. – Din fr. **occlus** (MDA). [L.M.]

OCLÚZIE s. f. ☹ 1. (Și, art., în sintagma **ocluzia ciclonilor**) Stadiu final al evoluției ciclonului, când frontul rece se contopește cu cel cald, aerul rece umplând întregul ciclon până la înălțimi mari (CIULACHE 2003, p. 159). *Ciclonii reci și anticiclonii calzi sunt formații înalte, staționare, de cele mai multe ori în fază de ocluziune*. DONEAUD 1966, p. 160; *Aerul rece din spatele frontului rece se unește cu aerul rece din fața frontului cald, iar aerul cald situat între ele se ridică de la sol în altitudine, proces numit ocluzie*. MĂHĂRA 2001, p. 237. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 138, D. ENC., DEI, NDU, DEXI, MDN, ENACHE 2012, p. 83. ☹ (În sintagmele) **Front de ocluziune** v. front. **Ocluzie neutră** = proces de destrămarea norilor stratiformi și de dispariție treptată a precipitațiilor, datorat stingerii mișcării ascendente a aerului (cf. MĂHĂRA 2001, p. 238). *Dacă masele reci ce s-au întâlnit au aceeași temperatură, totul se limitează la procesul... de lichidare treptată a fenomenelor frontale. Acest caz poartă denumirea de ocluziune neutră. El se caracterizează și prin faptul că la nivelul solului nu există o separație de mase de aer și, ca atare, un front*. DONEAUD 1966, p. 126. **Ocluzie orografică** = proces în care masa de aer rece care

întâlnește în deplasarea ei un obstacol orografic (masiv muntos) îl înconjoară, separându-se în două ramuri. *Aerul cald este înconjurat și ridicat în altitudine, creând așa-numita ocluzie orografică.* MĂHĂRA 2001, p. 242. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 138, D. ENC., DEI, CIULACHE 2003, p. 159, DEXI. **Punct de ocluzie** = punct de pe suprafața terestră din care pornesc, divergent, fronturile cald și rece într-un ciclon oclus (CIULACHE 2003, p. 186), adesea dezvoltându-se lângă el un ciclon secundar (ȚÎȘTEA 1965, p. 156).

2. Front rezultat din contopirea frontului rece cu frontul cald. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 138.

– Pl.: *ocluzii*. – Și: **ocluziune** s. f. – Din fr. **occlusion** (MDA), lat. **occlusio**, **-onis** (DEI, NDU, DEXI, MDN). [L.M.]

OCLUZIÚNE s. f. v. **ocluzie**.

OCNEÁN subst. ☉ (Olt., Ban.; mai ales art.) Crivăț (1). [1868] *Vântul ocnean suflă de la miazănoapte*. I. IONESCU, M. 62; *Trage ocneanu!* CIAUȘANU, V. 184; cf. H V 346. Cf. DLR, MDA, DEXI.

– **Ocnă** + suf. *-ean* (DLR). [L.M.]

ODMETEÁLĂ s. f.^{ID} ☉ (Sudul Dobr.) Troian. Cf. DGDS, ALR – MD IV h 527 pc. 892.

– Pl.: *odmetele*. – **Odmeti** + suf. *-eală*. [L.M.]

OÍȚĂ s. f. Nor mic, alburii care aduce ploaie (cf. DLR). [1896] ȘĂINEANU. Cf. JAHRESBER. VIII, 154, CIȘMAN, FIZ. I, 558. Cf. BARCIANU, DLR, MDA, DEXI.

– Pl.: *oițe*. – **Oaie** + suf. *-iță*. Cf. germ. Schafchen, magh. báránymelhő (DLR). [L.M.]

OLOREÁLĂ s. f. ☉ (Mold.) Adiere. [1913] *Prin aceste locuri, curenții cei mai regulați se frâng și se fărâmă, dând naștere unui vânt neregulat, care dacă este și slab, se numește oloreală sau olorit de vânt*. PAMFILE, A. R. 214. Cf. DLR, MDA, DGS.

– **Olori** + suf. *-eală* (DLR). [L.M.]

OLORÍ vb. IV. Intrans. unipers. ☉ (Mold; despre vânt și manifestări ale acestuia) A adia. [1916] *Vântul bate câteodată mai domol, ... de-abia olorește*. PAMFILE, VĂZD. 27; *Bate vântul, olorește, Pe min' dorul mă muncește*. id. C. Ț. 180. Cf. DLR, MDA, DGS.

– Prez. ind. pers. 3: *olorește*. – Et. nec. (DLR). [L.M.]

OLORÍT s. n. ☉ (Mold.) Adiere. [1913] PAMFILE, A. R. 214. Cf. DLR, MDA.

– V. **olori** (DLR). [L.M.]

OLTÉȚ subst. ☉ (Olt.) Vânt care bate dinspre vest (cf. DLR). [1885] H XI 249. Cf. DLR, MDA.

– N. pr. **Olt** + suf. *-eț* (DLR). [L.M.]

OMĂȚ s. m., s. n. ☉ 1. (Maram., Transilv., Bucov., Mold., centrul Olt., Ban., Criș.) Zăpadă (1, 2). *Topindu-să omăturile vara în munți, să înflă apa lui Nilos*. HERODOT (1645), 99; *Că aceea iarnă degrabă*

cu omeți mari și cu ger au căzut. N. COSTIN, L. 306; *Amurgul pune o umbră albăstrie pe neclintitele întinderi de omăt*. SADOVEANU, O. III, 85; *Iarna grea, omete mare, Semne bune anul are*. PĂSCULESCU, L. P. 22; cf. ALR – M IV MN 328, [1606]^{ID}, NALR – MB V ms. [1606]^{ID}. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB, CADE, SCRIBAN, D., TDRG², CIORĂNESCU, D. ET., DLR, NDU, DEXI, DGS. ☉ (În sintagmele) **Flotac de omăt** v. flotac (1). **Fulg de omăt** v. fulg. **Fluture de omăt** v. fluture. (Sud-estul Mold.) **Maidan de omăt** = troian. NALR – MB V ms. [1608] pc. 632^{ID}. **Morman de omăt** v. morman. **Năloagă de omăt** v. năloagă (1). **Obiele de omăt** v. obiele (v. obială). (Maram., Bucov., Mold.) **Omătul mieilor** (sau **al cocostârcilor, al oilor, al păsărilor**) = mazărice. Cf. PAMFILE, VĂZD. 166. *Au să ne mai bată viscole, căci trebuie să vie asupra lumii omătul mieilor și-al cocostârcilor*. SADOVEANU, B. 92; cf. com. MARIAN, ALR II 2 440 pc. 349, 365, ALR SN III h 797 pc. 349, 365, NALR – MB V ms. [1613] pc. 468, 483, 491, 495, 555^{ID}. Cf. DLR, MDA, DEXI, DGS. (Maram., nordul Transilv., Bucov., Mold., Criș.) **Ploaie (în două) cu omăt** = lapoviță (1). Cf. ALR SN III h 796 pc. 228, 260, 272, 353, 386, ALR – M III h 666, NALR – MB V ms. [1607] pc. 468, 482, 484, 493^{ID}. **Spulburătură de omăt** = troian. **Țurțuri de omăt** v. țurțur (2). **Zoală de omăt** v. zoală (2).

2. (Sud-estul Transilv., Mold., Munt., nord-estul Olt., Ban.; și, în sintagmele, sudul Munt., **omăt de zăpadă** ALR – MD IV h 527 pc. 809^{ID}, centrul Mold., **omăt viscolit**, NALR – MB V ms. [1608] pc. 559^{ID}) Troian. [1889] [Femeile iau] *apă de pe neauă, dacă mai este, de unde nu, se duc prin codru și aduc de pe omeții de nea de prin vârtoape*. MARIAN, S. R. II, 17; *Dacă se întâmplă... să nimerească în vreun omet și vântul nu-și domolea furia, atunci era astupat tot: și oi și cioban*. DRAGOMIR, O. M. 243, cf. RĂDULESCU-CODIN, DENSUSIANU, Ț. H. 61; cf. DGDS, ALR I 1 252, ALR – MD IV h 527, NALR – O II h 315, NALR – B III h 528^{ID}. Cf. SCRIBAN, D., DLR, MDA, NDU, DEXI, DGS.

– Pl.: *omeți și omături*, (rar) *omete* (PAMFILE, VĂZD. 166). – Și: (sud-estul Transilv., Mold., centrul și sudul Munt., nord-estul Ban.) **omét, homét** (ALR I 1 252 pc. 87, 178, 776, ALR – MD IV h 527 pc. 817, 826^{ID}, NALR – B III h 528 pc. 83, 91, 93, 94^{ID}), (sudul Munt., nordul Olt., sudul Ban.) **ométe, hométe** (ALR I 1 249 pc. 808, ALR – MD IV h 527 pc. 797, 806, 827, 830, 831^{ID}, NALR – O II h 316 pc. 902, 905, 912, 913^{ID}, NALR – B III h 528^{ID}), (Transilv., Munt., centrul Olt., centrul Ban., Criș.) **omét** (ALR I 1 252 pc. 80, 90, 290, 782, 795, 800, NALR – B III h 528 pc. 34, 68, 74, 75, 79^{ID}), (nord-vestul Munt.) **homăt** (ALR – MD IV h 527 pc. 680^{ID}), (sud-estul Transilv.) **úmet** (ALR I 1 252 pc. 190), (centrul Transilv.) **uméte** (ib. pc. 140) s. m., s. n. – Din ucr. **о́мет** „măturare; pospai” (DLR). [L.M.]

OMĂTÓS, -OĂSĂ adj. ☉ (Transilv., Mold.; și învechit; despre iarnă) Cu multă zăpadă (cf. DLR). [1876] LM. *Dacă iarna va fi ometoasă..., e un semn că vearea următoare va fi foarte roditoare*. F (1877), 519; *De mult nu fusese o iarnă așa de omătoasă*. ap. TDRG. Cf. DDRF, CADE, SCRIBAN, D., TDRG², CIORĂNESCU, D. ET. 5 876, DLR, MDA, NDU, DEXI.

– Pl.: *omătoși, -oase*. – Și: **ometós, -oăsă** adj. – **Omăt** + suf. -os (DLR). [L.M.]

OMÉT s. m., s. n. v. **omăt**.

OMÉTE s. m., s. n. v. **omăt**.

OMETIȚĂ s. f. ☉ (Mold.) Zăpadă fină pe care o spulberă vântul (SCRIBAN, D.). [1926–1931] CADE. În zborul lui [vântul] *spulbera prin jurul săniei o ometiță ușoară ca o negură*. SADOVEANU, P. S. 32. Cf. TDRG², CIORĂNESCU, D. ET. 5 876, DLR, MDA, NDU, DEXI.

– Cf. ucr. обметица „resturi de făină” (DLR), sb. umetica (CADE, SCRIBAN, D., CIORĂNESCU, D. ET. 5 876). [L.M., C.F.]

OMETÓS, -OÁSĂ adj. v. **omătos**.

OMÉTȚ s. m., s. n. v. **omăt**.

OMETȚÍ vb. IV. Intrans. ☉ (Ban.) A viscoli (DLR). [1885-1890] H XVIII 136. Cf. DM, DLR, MDA, NDU, DEXI.

– Prez. ind. pers. 3: *omețește*. – V. **omet** (DLR). [L.M.]

ONDULĂȚII s. f. pl. ☒ (În sintagma) *Ondulații Kelvin-Helmholtz* = formă de circulație a aerului cu aspect de unde, care se revarsă și se descompun în turbioane de turbulență situate la distanțe aproximativ egale, în cadrul unui strat stabil din punct de vedere termic, în care se produce forfecarea verticală a vântului (cf. CIULACHE 2003, p. 159).

– Cf. fr. onde de Helmholtz, engl. Helmholtz wave (VILLENEUVE, p. 287). [L.M.]

OPACITĂȚE s. f. ☒ (În sintagma) *Opacitatea atmosferei* (sau *opacitate atmosferică*) = proprietate a atmosferei de a micșora vizibilitatea prin difuzarea radiației solare vizibile (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 138). *Raportul dintre coeficientul de extincție al atmosferei reale (atmosfera ce conține vapori de apă și aerosoli) și coeficientul de extincție al atmosferei ideale (fără vapori de apă și aerosoli) reprezintă factorul de opacitate al atmosferei*. APOSTOL 2000, p. 20. Cf. CIULACHE 2003, p. 160.

– Cf. fr. trouble atmosphérique, engl. atmospheric turbidity (VILLENEUVE, p. 389). [L.M.]

OPACUS (Op) subst. ☒ Varietate proprie genurilor de nori Altocumulus, Altostratus, Stratocumulus și Stratus, cu aspect de banc, strat sau pătură noroasă, având în cea mai mare parte opacitatea suficient de mare pentru a masca complet Soarele sau Luna (CIULACHE 2003, p. 160). *Dacă ne referim la transparența unor nori prin care se poate vedea astrul, se utilizează varietățile: Translucidus, Perlucidus și Opacus*. MĂHĂRA 2001, p. 172. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 138, MIHĂILĂ 2010, p. 166.

– Cf. lat. opacus, fr. opacus (op) (VILLENEUVE, p. 288). [L.M.]

OPALESCENȚĂ s. f. ☒ Colorație albicioasă a aerului și ușoară modificare a culorii aparente a obiectelor în raport cu cea normală, produsă în urma difuziei luminii de către micile particule aflate în suspensie în atmosferă (cf. CIULACHE 2003, p. 160). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 139, D. ENC., DEX², DEI, MDA, NDU, DEXI.

– Pl.: *opalescențe*. – Din fr. **opalescence** (DLR). [L.M.]

OPĂREĂLĂ s. f. sg. **⊙ 1.** (Olt.) Vânt cald de vară (DLR). [cca 1885] H V 3. Cf. TDRG², DLR, MDA, DEXI.

2.^{ID} (Centrul Olt.) Arșiță. Cf. DGDS, NALR – O II h 310 pc. 924²⁹⁵.

– **Opări** + suf. *-eală* (DLR). [L.M.]

OPOÁRE s. f. v. **hupoare**.

ORÁGIU s. n. v. **oraj**.

ORÁJ s. n. **Ξ** Electrometeor caracteristic norilor Cumulonimbus, care constă în descărcări electrice repetate între nori sau între nori și suprafața terestră, însoțite de tunete (cf. CIULACHE 2003, p. 160).²⁹⁶ *Prin oraje se înțeleg descărcările electrice (fulgere și trăznete) care se produc uneori în atmosferă din norii Cumulonimbus.* DONEAUD 1966, p. 353; *De condensarea vaporilor de apă din atmosferă sunt legate fenomene atmosferice ca: formarea norilor și căderea precipitațiilor, orajele, ceața etc.* CIOVICĂ 1970, p. 6; *Grindina cade cel mai frecvent în sezonul cald al anului, fiind însoțită în general de oraje, averse puternice de ploaie și intensificări puternice ale vântului (vijelii).* MIHĂILĂ 2010, p. 266. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 139, DEX², DEI, MDA, NDU, DEXI, MDN. **Ξ** (În sintagmele) **Arc de oraj** v. arc. **Oraj apropiat** (sau **la stație**) = oraj al cărui interval dintre observarea fulgerului și auzirea tunetului este mai mic de 10 secunde și care se produce la o distanță de maxim 3 kilometri de o stație meteorologică (cf. CIULACHE 2003, p. 160). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 139. **Oraj de advecție** = oraj care se datorează stratificării instabile a atmosferei, ca urmare a fenomenului de advecție (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 139). **Oraj din interiorul unei mase de aer** = oraj care se produce în interiorul unei mase de aer instabile, ca urmare a convecției termice locale (cf. CIULACHE 2003, p. 160), și care nu este determinat de trecerea unui front atmosferic (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 139). **Oraj frontal** = (mai ales la pl. **oraje frontale**) oraj datorat convecției dinamice frontale (cf. CIULACHE 2003, p. 161), care se produce, prin urmare, la trecerea unui front atmosferic. *Orajele frontale sunt produse de fronturile calde, reci, ocluse și de cele reci de altitudine. Ocupă suprafețe mari și se extind pe sute de kilometri. Ele se produc la orice oră din zi sau din noapte, fiind legate de front și nu de variația diurnă a temperaturii.* DONEAUD 1966, p. 354. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 139. **Oraj îndepărtat** = oraj al cărui interval dintre observarea fulgerului și auzirea tunetului este mai mare de 10 secunde și care se produce la o distanță de peste 10 kilometri de o stație meteorologică (cf. CIULACHE 2003, p. 161). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 139. **Sursă de oraje** v. sursă.

– Pl.: *oraje*. – Din fr. **orage** (MDA). Cf. engl. thunderstorm (VILLENEUVE, p. 289)*. [L.M., C.F.]

²⁹⁵ Se folosește și în limbajul familiar din Moldova.

²⁹⁶ Termenul era utilizat la sfârșitul secolului al XIX-lea, în forma *oragiu* (cf. *supra*, Zafiu 3.1.2.).

* **Oraj de advecție** – cf. fr. *orage d'advection*, engl. *advective thunderstorm* (VILLENEUVE, p. 289). **Oraje frontale** – cf. fr. *orages frontaux*, engl. *frontal thunderstorms* (id. ib.).

ORAJÓS, -OĂSĂ adj. **Ξ** 1. (Despre fenomene atmosferice) Care caracterizează un oraj; care are caracter de furtună sau de vijelie. *Tornado este un fenomen similar ca formă cu tromba, care se produce sub Cb [Cumulonimbus] în situații orajoase, mai ales deasupra solului.* DONEAUD 1966, p. 355; *După condițiile genetice, se deosebesc: precipitații convective, generate de nori convectivi (Cumulonimbus), din care cad ploi cu caracter de aversă (torențiale); de obicei cad în timpul dupăamiezii și sunt însoțite de fenomene orajoase.* BOGDAN 2006, p. 119; *Pe timp instabil sau orajos se produc acumulări mari de sarcini electrice în norii convectivi (în special Cumulonimbus), care modifică puternic și rapid valoarea absolută a câmpului electric terestru prin descărcări lente sau rapide, care intensifică considerabil transportul de sarcini electrice între atmosferă și Pământ.* MIHĂILĂ 2010, p. 297. Cf. DEX², NDN, DEI, MDA, MDN, NDU, DEXI. **Ξ** (În sintagmele) **Celulă orajoasă** v. celulă. **Eflux orajos** v. eflux. **Electricitate orajoasă** v. electricitate. **Gren orajos** v. gren. **Nor orajos** v. nor. **Precipitații orajoase** v. precipitație. **Turbulență orajoasă** v. turbulență.

2. Care anunță un oraj. *Folosirea radarului meteorologic dă posibilitatea detectării focarelor orajoase pe o rază de circa 200-300 km și permite urmărirea deplasării lor.* DONEAUD 1966, p. 354; *La trecerea frontului presiunea scade brusc, apărând pe barogramă ca un cioc numit crușetă orajoasă sau cioc de furtună.* MĂHĂRA 2001, p. 237; *Fulgerele denumite în general „fulgere de căldură” ... constau în iluminări sau licăriri difuze observate la orizont și provin de la focare orajoase îndepărtate.* MIHĂILĂ 2010, p. 299. Cf. NDN, DEXI.

– Pl.: orajoși, -oase. – Din fr. **orageux** (MDA). [L.M.]

ORCÂN s. n. **Ξ** (Astăzi rar) Uragan. [1829] *Orcanul seau înfricoșata fortuna..., rumpând multe acoperemânturi de casă cu grinzi și scânduri, le-au aruncat pre unele prin mai multe locuri ale orașului.* AR (1829), 68¹/13; *Liniște ca înaintea unui orcan.* BARIȚIU, P. A. II, 150; *Volburele și orcanii le-a redicat și le mână.* F (1876), 210; *[Ciclonii tropicali] din sudul Oceanului Indian se mai numesc și orcane.* DONEAUD 1966, p. 162. Cf. STAMATI, D., LM, DLR.

– Pl.: orcan și orcanuri, (m.) orcani. – Din germ. **Orkan** (DLR). [L.M.]

OSCILĂȚIE s. f. **Ξ** Variație periodică sau ritmică (reversibilă) a unui element meteorologic în timp (CIULACHE 2003, p. 161). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 140. **Ξ** (În sintagmele) **Oscilație bianuală** = alternanță, în stratosfera superioară, pe perioade variind între 24 și 30 de luni, a regimului vânturilor de est cu cele de vest, în regiunea situată între 12° latitudine nord și dus, la o altitudine mai mare de 30 km începând un nou regim care se propagă spre stratosfera inferioară cu viteza de 1 km/lună, pentru a se atenua la o înălțime mai mică de 23 km (cf. CIULACHE 2003, p. 161). **Oscilație sudică (pacifică)** = amplă variație a presiunii atmosferice între Oceanele Pacific și Indian, care determină modificarea regimului vântului, al temperaturii și al precipitațiilor în regiunile respective și în cele adiacente (id. ib. p. 162). *Se are în vedere, de asemenea, și influența pe care o exercită fenomenele de tip El Niño și La Niña (Eñso-Oscilația Sudică) și Oscilația Nord-Atlantică sau Pacifică, ca și activitatea musonilor ecuatoriali și extratropicali.* BOGDAN 2006, p. 19. Cf. D. ENC.

– Pl.: oscilații. – Din fr. **oscillation** (DLR). [L.M.]

P

PAMPÉRO subst. ☐ Vânt foarte rece, care bate, dinspre sud și sud-vest, peste regiunea de pampas din Argentina și Uruguay (cf. CIULACHE 2003, p. 164), mai ales din aprilie până în noiembrie²⁹⁷. Cf. DEXI, MDN.

– Din sp. **pampero**, fr. **pampero** (DEXI, MDN). [L.M.]

PANNUS (Pan) subst. ☐ Nor anexă care se prezintă, uneori, sub forma unor fragmente destrămate (fâșii, petice), alteori, ca un strat continuu, situat sub unul din norii din genurile Altostratus, Nimbostratus și Cumulonimbus, de care poate fi sau nu atașat (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 141, CIULACHE 2003, p. 164). *Norii-anexă... sunt: Pileus sub formă de bonetă (capișon) pe vârful unui Cumuliform, Velum – sub formă de văl noros, Pannus – fragmente destrămate de nori.* MĂHĂRA 2001, p. 172.

– Cf. fr. **pannus** (**pan**) (VILLENEUVE, p. 294). [L.M.]

PARAHELIE s. f. v. **parhelie**.

PARANTELIE s. f. ☐ Fenomen fotometeorologic din familia halourilor, format din pete albicioase de formă circulară cu diametrul puțin mai mare decât cel al Soarelui, care apare, deasupra orizontului, la aceeași înălțime cu acesta (cf. CIULACHE 2003, p. 165). V. soare fals (v. soare). *Mult mai rar pot fi observate nuclee luminoase similare la o distanță azimutală de 120° față de Soare/Lună (parantheii/paraselenii) sau, foarte rar, în partea opusă Soarelui/Lunii (antehelii/anteselenii).* MIHĂILĂ 2010, p. 288; *Când paraheliile/paraseleniile, parantheliile/paraseleniile sunt deosebit de strălucitoare, ele sunt denumite și „sori falși” sau „luni false”.* id. ib. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 143, DN³, MDA, DEXI, MDN. ☐ (La pl.; în sintagmele) **Parantelii extraordinare** = parantelii care apar când distanța azimutală față de Soare este de 90° (cf. CIULACHE 2003, p. 165). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 143. **Parantelii ordinare** = parantelii care sunt vizibile când distanța azimutală față de Soare este de 120° (cf. CIULACHE 2003, p. 165). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 143.

– Pl.: **parantelii**. – Din fr. **paranthélie** (MDA)*. [L.M.]

PARANTISELÉNĂ s. f. ☐ Fenomen fotometeorologic din familia halourilor, asemănător paranteliei, cu deosebirea că astrul care luminează este Luna (CIULACHE 2003, p. 165). V. lună falsă (v. lună). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 143, MDA, DEXI, MDN.

– Pl.: **parantiselene**. – Din fr. **parantisélène** (MDA). [L.M.]

²⁹⁷ Precizarea este preluată din VILLENEUVE, p. 294.

* **Parantelii extraordinare** – cf. fr. **paranthélie extraordinaires** (VILLENEUVE, p. 295). **Parantelii ordinare** – cf. fr. **paranthélie ordinaires** (id. ib.).

PARASELÉN s. n. v. paraselenă.

PARASELÉNĂ s. f. ☹ Fenomen fotometeorologic din familia halourilor, asemănător parheliilor, cu deosebirea că astrul care luminează este Luna (CIULACHE 2003, p. 165) și este mai puțin strălucitor decât parhelia (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 142); cerc paraselenic (v. paraselenic). V. lună falsă (v. lună). [1804–1808] *Parhelii cu paraselenele, adică înmulțiții sori cu înmulțitele lune*. ȘINCAI, ÎNV. 89; *Parelii și parselinele ori soriorii și lunioarele*. GENILIE, G. 111/23; *Mult mai rar pot fi observate nuclee luminoase similare la o distanță azimutală de 120° față de Soare/Lună (paranthelii/paraselenii) sau foarte rar în partea opusă Soarelui/Lunii (antehelii/anteselenii)*. MIHĂILĂ 2010, p. 288. Cf. ALEXI, W., DLR, MDA, DEXI, MDN.

– Pl.: *paraselene*, (învechit, astăzi rar, m.) *paraseleni*. – Și: (învechit) **paraselén**²⁹⁸, **parselín** s. n. – Din fr. **parasélène** (MDA). Cf. **it. paraselene** (DLR). [L.M.]

PARASELÉNIC, -Ă adj. ☹ (În sintagma) **Cerc paraselenic** = paraselenă. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 47, CIULACHE 2003, p. 38. Cf. D. ENC.

– Pl.: *paraselenici*, -ce. – Cf. fr. *cercle parasélénique*, engl. *paraselenic circle* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). [E.T., L.M.]

PÁRĂ s. f. ☹ (Sud-vestul Transilv.) Trăsnet. ALR I 1 243 pc. 96. Cf. DLR, MDA, DGS.

– Din v. sl. **пара** (DLR). [L.M.]

PARELÍE s. f. v. parhelie.

PARHÉLIC, -Ă adj. ☹ (În sintagma) **Cerc parhelic** = fenomen fotometeorologic din familia halourilor, care constă dintr-un cerc alb, situat orizontal la aceeași înălțime cu Soarele (ȚÎȘTEA 1965, p. 47). Cf. CIULACHE 2003, p. 38. Cf. D. ENC., MDN.

– Pl.: *parhelici*, -ce. – Cf. fr. *cercle parahélique*, engl. *parhelic circle* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). [E.T., L.M.]

PARHELÍE s. f. ☹ (Mai ales la pl.) Fenomen fotometeorologic din familia halourilor, care apare sub forma a două pete luminoase irizate pe cercul parhelic (CIULACHE 2003, p. 166); (învechit, rar) sorior. V. soare fals (v. soare). [1804–1808] *Parhelii... adică înmulțiții sori*. ȘINCAI, ÎNV. 89; *Parelii și parselinele ori soriorii și lunioarele*. GENILIE, G. 111/23; *Parelii sau soriorii... se produc de refrângerea razelor solare prin nește nori ce stau din contra soarelui*. FONTANIN, C. 25/6; *Celelalte forme luminoase*,

²⁹⁸ În DLR este lucrat numai cuvântul *paraselén*. În MDA, *paraselén* și *paraselénă* sunt considerate a fi două cuvinte distincte, primul fiind definit „cerc luminos în jurul lunii. V. halo”, ultimul fiind sinonim cu *parantiselenă*. Am modificat această propunere din dicționar, izvorâtă din confuziile care există și în cadrul terminologiei meteorologice.

asociate haloului,... sunt arcurile tangente și parheliile. MĂHĂRA 2001, p. 290; Când paraheliile/paraseleniile, parantheliile/paraseleniile sunt deosebit de strălucitoare ele sunt denumite și „sori falși” sau „luni false”. MIHĂILĂ 2010, p. 288. Cf. LM, CADE, LTR², D. ENC., DLR, DEX², MDN. ☐ (La pl.; în sintagmele) **Parhelii de 22°** = fenomen fotometeorologic din familia halourilor, care apare sub forma a două pete luminoase irizate pe cercul parhelic în apropierea haloului mic, de 22°. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 142, CIULACHE 2003, p. 166. **Parhelii de 46°** = fenomen fotometeorologic din familia halourilor, care apare sub forma a două pete luminoase irizate pe cercul parhelic în apropierea haloului mare, de 46°. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 142, CIULACHE 2003, p. 166.

– Pl.: *parhelii*. – Și: **parahelie**, (învechit) **parelie** s. f. – Din fr. **parhélie** (DLR)*. [L.M.]

PARSELÍN s. n. v. **paraselenă**.

PASÁJ s. n. ☐ (În sintagma) **Pasaj frontal** = trecere a unui front atmosferic printr-un punct dat, determinând schimbări caracteristice ale temperaturii aerului, ale tendinței barice, direcției și vitezei vântului, vizibilității, nebulozității și precipitațiilor (CIULACHE 2003, p. 166).

– Pl.: *pasaje*. – Cf. *passage frontal* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). [L.M.]

PASÁT subst. ☐ (Învechit) Alizeu. [1835] *Pasatul este un vânt regulat între tropice*. GENILIE, G. 109, cf. FABIAN-BOB, 18/2. Cf. DLR, MDA.

– Din germ. **Passat**[wind] (DLR). [L.M.]

PĂCURĂ s. f. ☐ (Transilv.) Ceață (deasă). [1825] LB^e. Cf. BL VI, 203, FD I, 200; cf. MAT. DIALECT. I, 25, com. din TĂRCĂIȚA – BEIUȘ, ALR I 1 260 pc. 65. Cf. CIORĂNESCU, D. ET., DLR, MDA, DEXI, DGS.

– Lat. **picula** (DLR). [L.M.]

PĂLÍCI s. n. sg.^{ID} ☐ (Nordul Munt.) Vânt secetos. Cf. DGDS.

– **Păli** + suf. *-ici* (DLR). [L.M.]

PĂLIȘ s. n. ☐ (Vestul și centrul Munt.) Vânt cu ninsoare sau cu ploaie, care te izbește pieziș (cf. DLR), furtună cu lapoviță (GL. MUNT.). *E un păliș de-ți scoate ochii*. UDRESCU, GL.; *Vînea... o ploaie cu zăpadă, Doamne! Un păliș*. ap. DGDS^{ID}, cf. GL. MUNT. 80^{ID}. Cf. DLR, MDA, DEXI.

– Pl.: *pălișuri*. – **Păli** + suf. *-iș* (DLR). [L.M.]

PĂRÁCĂ s. f. ☐ (Transilv., Ban.) Chiciură (1). Cf. ALR I 1 260 pc. 63, 112. Cf. DLR, MDA.

– Et. nec. (DLR). [L.M.]

* **Parhelii de 22°** – cf. fr. *parhélies de 22°* (VILLENEUVE, p. 296). **Parhelii de 46°** – cf. fr. *parhélies de 46°* (id. ib.).

PĂRÂNGEÁN subst. ♂ (Olt.) Vânt care bate dinspre nord (cf. DLR). [1884] H VI 236. Cf. ALR I 1 231 pc. 825. Cf. DLR, MDA.

– De la n. pr. **Părâng** (DLR). [L.M.]

PÂRPĂRĂ s. f. v. **pârpără**.

PĂSĂT subst. ♂ (Estul Transilv., Criș.; cu sens colectiv) Măzăriche. [1886] *Din cer pică un feliu de păsat în două cu ploaie și se preface în polei*. CONTEMPORANUL, V₁, 144; cf. ALR SN III h 797 pc. 228, 574, ALR – T V ms. [1613], pc. 284, 316^{ID299}. Cf. VAIDA, DLR, MDA.

– Cf. lat. pinsatum (DLR). [L.M.]

PĂSĂTUÍ vb. IV. Intrans. ♂ (Estul Transilv.) A ninge cu măzăriche (cf. DLR). ALR SN III h 797 pc. 574³⁰⁰. Cf. DLR, MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *păsătuiește*. – **Păsat** + suf. -ui (DLR). [L.M.]

PĂCLĂ s. f. ♂ 1. Ceață (deasă), care se formează mai ales dimineața și seara, reducând (mult) vizibilitatea; negură, negureață (1), (rar) nebulozitate (2), (Olt.) pufă, (nord-estul Transilv.) tonoh, (nordul Dobr.) tuman. V. burhai(1), ceață, chidă (3). [1786] *Zi de întunearec și de negură, zi de nor și de pâclă*. VARLAAM–IOASAF, 39^v/14; *Am găsit Parisul pierdut în pâclă, glodos și rece*. ALECSANDRI, S. 210; *Și tot ninsoare și pâclă pînă în pământ, de nu se vedea om pe om alături fiind*. CREANGĂ, A. 30; *La nevasta cea frumoasă Luminează noaptea-n casă, La nevasta cea urâtă Și ziua-n casă stă pâclă*. FOLC. MOLD. II, 591; cf. DGDS, ALR SN III h 795 pc. 260, 362, 386, 520, 769, 928³⁰¹, ALR – M III h 665 pc. 225, 232, 235, 236, 237³⁰², NALR – MB V ms. [1605] pc. 462, 463, 464, 465, 627, 633, 664, ALR – MD IV h 525³⁰³, NALR – O II MN 275, 276, [1605] pc. 962, 983, 986, 990, 991, 994^{ID304}. Cf. CADE, SCRIBAN, TDRG², D., CIORĂNESCU, D. ET., DLR, MDA, NDU, DEXI, DGS. ♂ (Urmărit de determinări care desemnează felul)^{ID} *Pâclă de negură*. NALR – MB V ms. [1605] pc. 661. *Pâclă de nori*. NALR – O II MN 275, [1602] pc. 958.

♂ 2. (Adesea însoțit de determinările „de arșiță”, „de căldură”, „de zăduf”) (Strat de aer foarte încălzit, care produce) arșiță (cf. DLR). [1857] POLIZU. *Într-o zi fierbinte a lunii lui Cuptor, pe la nămiezi, apăsă deasupra mahalalei Mihai Vodă o pâclă strașnică*. CARAGIALE, O. III, 126; *O pâclă de arșiță învăluia zarea*. SADOVEANU, O. III, 485; *Ce zăduf! sau ce pâclă!* H IV 51; *S-a lăsat o pâclă de zăduf de cazi d-a-n picioarele*. UDRESCU, GL.; cf. ALR – MD IV h 516^{ID}. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U.,

²⁹⁹ Titlul hărții este „mielușei”.

³⁰⁰ Ibid.

³⁰¹ Titlul hărții este „ceață”.

³⁰² Ibid.

³⁰³ Ibid.

³⁰⁴ Ibid.

CADE, SCRIBAN, D., CIORĂNESCU, D. ET., DLR, MDA, NDU, DEXI.

☒ (Și în sintagma **pâclă uscată**) Litometeor caracterizat prin suspensia în atmosferă a unor particule solide de dimensiuni microscopice, care dau aerului un aspect opalescent (CIULACHE 2003, p. 163). *Furtunile frontale... creează o zonă de pâclă uscată, care slăbește cu timpul.* DONEAUD 1966, p. 300; *Când vizibilitatea este... între 1 km și 10 km, dar în aer sunt prezente impurități solide de pe suprafața terestră, se formează pâcla, care este litometeor, nu hidrometeor, ca în cazul celorlate fenomene..., a căror producere este legată de prezența apei.* APOSTOL 2000, p. 54; *Când umiditatea relativă este sub 70%, avem de-a face cu o pâclă uscată.* MĂHĂRA 2001, p. 157; *Pâcla uscată este suspensia în atmosferă de particule uscate extrem de mici, invizibile cu ochiul liber și suficient de numeroase pentru a da aerului un aspect opalescent.* BOGDAN 2006, p. 230; *Nici aerul cețos, nici ceața nu pot fi confundate cu pâcla, care este mult mai uscată (umiditatea relativă este frecvent redusă sub 50%) și care imprimă peisajului și chiar cerului un aspect tulbure, opalescent.* MIHĂILĂ 2010, p. 257. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 146, D. ENC., DEX², MDA, NDU, DEXI. ☒ (În sintagmele) **Pâclă prăfoasă** (sau **de nisip** ori **nisipoasă**) = pâclă formată prin suspensia, în părțile inferioare ale troposferei, a particulelor fine de praf sau de nisip spulberate de pe suprafața solului de către o furtună recentă de praf sau de nisip (CIULACHE 2003, p. 163). *Pâcla de nisip (suspensia de praf sau de nisip) constituie o suspensie în atmosferă a unor pulberi sau granule mici de praf sau de nisip care au fost ridicate de pe sol, înainte de momentul observației, de către o furtună care între timp a încetat.* MIHĂILĂ 2010, p. 282, cf. id. ib. 255. **Pâclă salină** = pâclă formată prin suspensia, în părțile inferioare ale troposferei, a particulelor fine de sare provenite din pulverizarea creștelor valurilor marine (CIULACHE 2003, p. 163). **Pâclă umedă** = pâclă amestecată cu aer cețos, care se formează când umiditatea relativă depășește 70%. *La umezeli relative mai mari de 70%, când pâcla este amestecată cu aer cețos, fenomenul poartă numele de pâclă umedă, spre deosebire de pâcla obișnuită, numită pâclă uscată.* APOSTOL 2000, p. 54; *Când în aer există numeroase impurități, iar umiditatea relativă depășește 70%, atunci se formează pâcla umedă.* MĂHARA 2001, p. 157. **Pâclă urbană** (sau **de oraș** ori **industrială**) = litometeor caracteristic marilor centre industriale, care constă în prezența în aerul urban a unor cantități mari de fum, de funingine și de praf, emise de surse locale. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 146, CIULACHE 2003, p. 163.

– Pl.: *pâcle*. – Și: (sud-vestul Munt.) **păglă** (ALR – MD IV h 525 pc. 799^{ID305}) s. f. – Din slavon. **пѣкаѣ** „păcură”, „smoală” (DLR)*. [L.M.]

PÂCLEĂȚĂ s. f. sg.^{ID} ☉ (Sud-estul Olt.) Ceață. Cf. DGDS, NALR – O II MN 275, 276, [1605] pc. 987.

³⁰⁵ Titlul hărții este „ceață”.

* **Pâclă prăfoasă** (sau **de nisip** ori **nisipoasă**) – cf. fr. *brume de sable* (sau *de poussière*), engl. *sand haze, dust haze* (VILLENEUVE, p. 67, *International Meteorological Vocabulary* în TP). **Pâclă salină** – cf. fr. *brume de sel*, engl. *salt haze* (id. ib.). **Pâclă uscată** – cf. fr. *brume sèche*, engl. *haze, dry haze* (id. ib.).

– **Pâclă** + suf. *-eață* [L.M.]

PĂCLIȚĂ s. f.^{ID} **Θ** 1. (Sud-estul Olt.; cu sens colectiv) Măzăriche. Cf. DGDS, NALR – O II h 318 pc. 996.

2. (Sud-estul Mold.) Ceață. Cf. NALR – MB V ms. [1605] pc. 624, 632.

– **Pâclă** + suf. *-iță*. [L.M.]

PÂCLÓS, -OĂSĂ adj. **Θ** Cețos. [1825] LB^e. *Era toamnă, O zi posomorâtă, pâcloasă*. VLAHUȚĂ, O. A. II, 241; *Vremea fusese mereu pâcloasă, rece, umedă*. AGÎRBICEANU, A. 407; *Afară, căpitanul... respirând greoi un aer pâclos de toamnă, o luă... spre cazarmă*. BRĂESCU, O. A. I, 128. Cf. DDRF, BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., TDRG², CIORĂNESCU, D. ET. 6 350, DLR, DEXI, DGS.

– Pl.: *pâcloși, -oase*. – **Pâclă** + suf. *-os* (DLR). [L.M.]

PĂGLĂ s. f. v. **pâclă**.

PĂLNIE s. f. **Ξ** (În sintagma) **Pâlnie noroasă** = nor (de tip Tuba) alcătuit din picături fine de apă, având aspectul unei pâlnii cu un diametru mediu de 150 m, care se formează printr-o mișcare turbionară ascendentă a aerului, foarte rapidă, ce determină condensarea masivă a vaporilor de apă în jurul unei cavități unde forța centrifugă micșorează foarte mult presiunea, și care reprezintă semnul distinctiv al unei tornade (cf. CIULACHE 2003, p. 164).

– Pl.: *pâlnii*. – Cf. fr. *nuage en entonnoir*, engl. *funnel cloud* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). [L.M.]

PÂRCEĂLĂ s. f. **Θ** (Estul Munt.) Ceață (deasă) (cf. DLR). [1885] H VII 384. Cf. DLR, MDA.

– Cf. *pârci* (DLR). [L.M.]

PÂRCI subst. **Θ** 1. (Sudul Transilv., sud-vestul Olt.) Ceață (deasă) (cf. DLR) (mai ales în timpul iernii) (cf. CADE). [1915] PĂCALĂ, M. R. 141, LEXIC REG. 50. Cf. CADE, DLR, MDA.

2. (Olt.) Ninsoare cu fulgi mărunți și rari. Cf. ARH. FOLK. VII, 158. *A nins puțin, așa un pârci*. ib. Cf. DLR, MDA.

– Et. nec. (DLR). [L.M.]

PÂRCIOĂGĂ s. f. **Θ** (Mold.) Vreme întunecoasă, cu ceață deasă și ploaie mărunță (DLR). Cf. PAMFILE, J. II, 159, CV 1950, nr. 2, 44. Cf. DLR, MDA.

– Cf. *pârci, pârceală* (DLR). [L.M.]

PÂRJÓL s. n. **Θ** Arșiță. *Pârjol de vară era, și iarba atât de înaltă Că orice vânt se prăvălea în ea*. BLAGA, L. U. 48; *După o primăvară de secetă și pârjol, vara acelui an se vestea sub semnul ropotelor de grindină*. C. PETRESCU, A. R. 5; *Într-o toamnă, secetă; pârjol. Nimica nu se face pe pământul țărănesc*. GALAN, Z. R. 67. Cf. DLR, MDA, NDU, DEXI, DGS.

– Pl.: *pârjoluri*. – Postverbal de la **pârjoli** (DLR). [L.M.]

PÂRJOLÍ vb. IV. Intrans. **☉** (Despre soare) A dogori. *Soarele de primăvară pârjolisă cu putere, iar sub streșina codrului prindea a se potoli*. SADOVEANU, N. P. 22; *Nu iese la plajă pentru că soarele pârjolește prea tare*. DGS. Cf. DLR, MDA, NDU, DEXI.

– Prez. ind. pers. 3: *pârjolește*. – Din magh. **perzsel**, **pörzsöl** (DLR). [L.M.]

PÂRPĂRĂ s. f. **☉** (Mold.; de obicei determinat prin „de ploaie”) Aversă (DLR). [1879] *O pârăpără de ploaie*. CIHAC, II, 246; *Stă să treacă pârăpără, își ia apoi bulendrele... și pornește înainte*. PAMFILE, D. 123. Cf. CADE, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., TDRG², DLR, MDA, NDU, DEXI, DGS.

– Și: **pârăpără** (CADE) s. f. – Din sb. **prpor** (DLR). [L.M.]

PÂRȘCAU s. n. v. **prășcău**.

PERIÓZ subst. **☉** (Dobr.) Crivăț (1) (DLR). [1916] *La Dunăre, cârligele se pun... și la fundul apei... Vânturile au o foarte mare influență la mare asupra prinsorii... Sunt foarte bune: vara, vântul de sud (mareana), iar toamna, crivățul (perioz)*. ANTIPA, F. I. 270. Cf. DLR, MDA.

– Cf. tc. *poyraz* (DLR). [L.M.]

PERJĂR s. m. **☉** (Nord-estul Dobr.) Vânt care bate, probabil, dinspre Moldova. [1885] H XIV 381. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *perjari*. – **Perj** „prun” + suf. *-ar* (DLR). [A.B., L.M.]

PERLUCÍDUS (Pe) subst. **☒** Varietate caracteristică norilor Altocumulus și Stratocumulus, cu aspect de banc sau pătură în care apar spații libere, uneori foarte mici, dar întotdeauna conturate limpede, care permit să se zărească Soarele, Luna, cerul senin sau norii de deasupra (CIULACHE 2003, p. 168). *Dacă ne referim la transparența unor nori prin care se poate vedea astrul, se utilizează varietățile: Translucidus, Perlucidus și Opacus*. MĂHĂRA 2001, p. 172. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 144.

– Cf. fr. *perlucidus (pe)* (VILLENEUVE, p. 300). [L.M.]

PERTURBĂȚIE s. f. **☒** Tulburare în cursul firesc al evenimentelor meteorologice³⁰⁶. [1857] *Principalele cauze ale vânturilor sunt... încălzitura și răcitură atmosferei, formațiunea și condensățiunea vaporilor... Aceste cauze... exercită în general acțiuni încete..., afară de cea din urmă ce poate produce efecti mai iuți și care se pare a fi cauza dominantă a perturbațiunilor celor mari ale echilibrului atmosferic*. MARIN, F. 503; *Ciclonii și anticiclonii sunt formele cele mai frecvente și mai bine conturate ale circulației atmosferice și, totodată, centrii de geneză a particularităților activității maselor*

³⁰⁶ Definiția este preluată din VILLENEUVE, p. 300.

de aer venite în contact și a fronturilor, adică, într-un cuvânt, a perturbațiilor timpului. DONEAUD 1966, p. 133; *Variațiile neperiodice ale presiunii aerului, denumite adeseori și perturbații, se pot produce de la o zi la alta, în funcție de schimbările termice și de deplasarea și dezvoltarea sistemelor barice (cicloni și anticicloni mobili).* MĂHĂRA 2001, p. 193; *Prognozele de scurtă durată sunt cele mai exacte, mai ales pentru regiunile geografice omogene și mai ales deasupra mărilor și oceanelor, unde perturbațiile produse de suprafața activă sunt minime.* MIHĂILĂ 2010, p. 335. Ξ (În sintagmele) **Mică perturbație aurorală** = furtună aurorală de slabă intensitate (id. ib. p. 143). **Perturbație atmosferică** = **a**) (mai ales la pl.) suspendare temporară a stării de echilibru a atmosferei (CIULACHE 2003, p. 168). *Radarul meteorologic permite efectuarea observațiilor în orice condiții de timp, în orice moment al zilei și al anului pe o rază de 200-300 km..., depistând și localizând fronturile atmosferice, stabilind direcția, viteza de deplasare și tendința de evoluție a acestora, descoperă zonele cu precipitații și cele cu perturbații atmosferice.* MIHĂILĂ 2010, p. 3. Cf. DM, DER, ȚÎȘTEA 1965, p. 144, D. ENC., DEX², MDA, NDU, DEXI, MDN; **b**) abatere a stării atmosferice de la starea generală medie (CIULACHE 2003, p. 168), în care se încadrează ciclonii, anticiclonii, fronturile, ocluziile etc. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 144; **c**) depresiune barică puțin adâncă sau ansamblul condițiilor meteorologice care conturează tiparul unei circulații ciclonale dintr-o anumită regiune (CIULACHE 2003, p. 168). *La formarea acestora [ciclonilor frontali] intervin... și procesele de dezvoltare a perturbațiilor atmosferice de-a lungul suprafețelor frontale.* DONEAUD 1966, p. 96. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 144. **Perturbație baroclină** = sistem de joasă presiune a aerului, format în regiunea atmosferică în care sunt caracteristici marii gradienti orizontali de temperatură și vânturile termale puternice; undă baroclină (v. undă) (CIULACHE 2003, p. 169). **Perturbație barotropă** = perturbare a fluxului/curentului principal de scurgere într-o atmosferă barotropă, energia acestei perturbări rezultând din forfecarea orizontală a fluxului/curentului de bază; undă barotropă (v. undă) (id. ib.). **Perturbație cvasistaționară** = abatere, pentru o perioadă de ordinul săptămânilor, a circulației aerului față de câmpul mediu latitudinal specific (id. ib. p. 168). **Perturbație ionosferică bruscă** = schimbare bruscă, de scurtă durată, a stării fizice a ionosferei inferioare, ca urmare a intensificării activității solare (id. ib.). **Perturbație ionosferică mobilă** = undă atmosferică care se propagă dinspre regiunile polare spre cele ecuatoriale, în urma încălzirii aerului din altitudine prin intensificarea energiei de vibrație și rotație a particulelor electrizate ale aurorelor polare (id. ib. p. 169). **Perturbație orografică** = turbioane care se formează în troposferă în urma interacțiunii curenților de aer cu obstacolele orografice peste care trec (id. ib.). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 144.

– Pl.: *perturbații*. – Din fr. **perturbation**, lat. **perturbatio** (DLR)*. [L.M.]

* **Perturbație atmosferică** – cf. fr. *perturbation atmosphérique*, engl. *atmospheric disturbance* (VILLENEUVE, p. 300). **Perturbație baroclinică** – cf. fr. *perturbation barocline*, engl. *baroclinic perturbation* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Perturbație barotropă** – cf. fr. *perturbation barotrope*, engl. *barotropic disturbance* (ib.). **Perturbație cvasistaționară** – cf. fr. *perturbation quasi-stationnaire*, engl. *quasi-stationary perturbation* (ib.). **Perturbație ionosferică bruscă** – cf. fr. *perturbation ionosphérique brusque*, engl. *sudden ionospheric disturbance* (VILLENEUVE, p. 300). **Perturbație ionosferică mobilă** – cf. fr. *perturbation ionosphérique migratoire*, engl. *travelling ionospheric disturbance*

PIĂTRĂ s. f. ① 1. (Mai ales în legătură cu verbele „a ploua”, „a bate”, „a da”, „a cădea”) Grindină. [1500–1510] ^a*Ploa-va pre greașnici cursele, foc și piiatră, pucioasă, duh de vihor.* PSALT HUR.² 94; *Pre multe locuri au căzut smidă (peatră).* URECHE, în LET. I, 203/26; *O ploaie amestecată cu piatră îmi izbea fața.* EMINESCU, G. P. 42; *A bătut piatra și n-a putut strânge mai nimic de pe câmp.* BUJOR, S. 161; *Pentru alungarea pietrii, poporul cunoaște... o mulțime de vrăji.* PAMFILE, A. R. 13; *A venit de cătră asfințit un vifor mare, cu pietre de gheață.* SADOVEANU, O. X, 240; *Să nu dea piatră, îl întrerupse Catrina.* PREDA, M. 199; *Strugurel bătut de piatră.* JARNÍK–BÎRSEANU, D. 203; *Când plouă cu peatră, înfîge toporul sau sapa în pământ.* ȘEZ. II, 194, cf. H IV 114, ALR SN III h 789, NALR – MB V ms. [1612], ALR – MD IV h 529, NALR – O II h 317^{1D}. Cf. LB^e, CADE, SCRIBAN, D., TDRG², CIORĂNESCU, D. ET., DLR, MDA, DEXI, DGS.

2.^{1D} (Mold., nordul Olt.; și în sintagmele, Ban., *piatră mărunță*, NALR – MB V ms. [1613] pc. 626, ALR – MD IV h 529, NALR – O II h 318 pc. 911, NALR – B III h 530, vestul Bucov., *piatră mărunțică*, NALR – MB V ms. [1613] pc. 469, 615, nordul Bucov., centrul Mold., *piatră mică*, ib. pc. 466) Măzărice. Cf. NALR – MB V ms. [1613] pc. 615, 626.

3. (Centrul Mold., centrul Criș.; în sintagma) *Piatră cu foc* (sau *de trăsnet*) = trăsnet. Cf. ALR I 1 243 pc. 56, 305, 536. Cf. DLR, MDA, DGS.

– Pl.: *pietre*. – Lat. **petra** (DLR). [L.M., C.F.]

PIC s. n. ① 1. (Adesea la pl.; de obicei urmat de determinarea „de ploaie”) Picături de ploaie (v. picătură). [1573–1578] *Deștinge-va ca ploa spre bască și ca picătura (picura D) ce pică în pământu.* PSALT. SCH. 221; *Când plouă mult, De pic niciunde nu-i scut.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 11; *Ploaia cade-n repezi picuri, repezi fulgerele cad.* COȘBUC, P. I, 119; *Cade frunza sau picurul de ploaie.* LESNEA, ap. IORDAN, L. R. A 247; *Veneau gloanțele-n noi ca și picurii de ploi.* FOLC. MOLD. I, 543. Cf. LB^e, CADE, DLR, MDA.

2. P. ext. (Sudul Transilv., estul Munt.) Ploaie rece (DLR). [1885] H VII 383. *În vremuri rele și „chicuri” (ploi reci), aproape fiecare miel... trebuia zvântat.* DRAGOMIR, O. M. 8; cf. ALR SN III h 796 pc. 705. *A dat un chic.* ib. pc. 723. Cf. DLR, MDA.

3. P. ext. (Nordul Munt.) Vreme ploioasă și friguroasă (DLR). Cf. COMAN, GL.

– Pl.: *picuri*. – Și: (învechit) **picură** s. f., (Mold.) **picur** s. m. – Onomatopee panromanică. Cf. alb. pike. – **Picur, picură**: sg. refăcut de la *picuri* (pl. lui *pic*) (DLR). [L.M.]

PICĂ vb. I. Intrans. ① (Despre ploaie sau despre picături de ploaie) A picura (1, 2). [1500–1510] ^a*Deștinge-va ca ploaia pre lănră și picătura ce pică pre pământu.* PSALT. HUR.² 148; *Vreme de săptămâni pic de ploaie n-a mai picat pe ogoarele arse de sete.* SANDU-ALDEA, D. N. 232; *Ploaia peste case pică tot mai rar.* TOPÎRCEANU, B. 78. ② Impers. *Afară-i grozav... și plouă și ninge și pică și-*

(International Meteorological Vocabulary în TP).

ngheață. CARAGIALE, O. II, 175; *Dacă la Cozia pică, la Bistrița plouă*. ZANNE, P. VI, 63. Cf. DLR, MDA, DEXI.

– Prez. ind. pers. 3: *pică*. – V. **pic** (DLR). [L.M., C.F.]

PICĂTÚRĂ s. f. ☉ (Mai ales la pl.; și în sintagma **picături de ploaie**) Părticică sferică de apă care cade din nori alcătuind ploaia (cf. DLR); picuri (v. **pic 1**), strop, (Ban.) prâsni, (Munt.) zdrobonete. V. puhoi (2). ^aSocotit-ai pământul și-l adăpași... Brazdile lui adăpă și mulți viptul lui, în picăturile ei... câmpii tăi sătura-se-vor. PSALT. HUR.² 141; *Picăturile ploii piatra găurește*. CANTEMIR, IST. 189; *Sunetul picăturilor de ploaie... băteau în fereastră*. DELAVRANCEA, S. 146; *Mă izbește în obraz un curent puternic și picături ușoare de ploaie*. SAHIA, N. 26. Cf. LB^e, DLR.

☿ (La pl.; în sintagma) **Picături de ploaie** = stropi de apă ai căror diametre sunt egale sau mai mari de 0,5 mm (CIULACHE 2003, p. 169).

– **Pica** + suf. -*tură* (DLR) [C.F., L.M.]

PICOTÍ vb. IV. Intrans. ☉ (Vestul Transilv., Ban.; despre ploaie sau despre picături de ploaie) A picura (1). Cf. ALR I 429 pc. 87, 308. Cf. DLR, MDA, DGS.

– Prez. ind.: *picotește*. – **Pica** + suf. -*oti* (DLR). [L.M.]

PÍCUR s. m. v. **pic**.

PICURĂ vb. I. Intrans. ☉ 1. (Despre ploaie sau despre picături de ploaie) A cădea în picături; a pica, (vestul Transilv., Ban.) a picoti. [1573–1578] *Deștinge-va ca ploa spre bască și ca picătura ce pică (picură d) în pământu*. PSALT. SCH. 221; *Încet picura ploaia*. VLAHUȚĂ, O. A. II, 155.

2. Impers. A ploua ușor, cu stropi rari; a pica (2), (Transilv.) a picureza. [1916] *În caz că innorează, că cerul e închis, că huruie, că picură..., atunci o ștergem fuga*. ATILA, P. 51; *Auzind neguțătorii cum picură prin frunze, ziseră: „Hei! pică rouă de la Dumnezeu!”* SBIERA, P. 6; *Toată noaptea a picurit*. UDRESCU, GL.; cf. com. din MARGINEA-RĂDĂUȚI, ALR I 429 pc. 590, 1 266 pc. 98, 100, 231, 578, 1 978 pc. 125, 174, 178, ALR SN III h 790 pc. 346, NALR – MB V ms. [1597] pc. 667^{1D}. Cf. SCRIBAN, D., DLR, MDA, DEXI. ☉ (Cu subiectul „cerul”) [1876 și 1887] *Mai pe toată ziua cerul posomorât picurează*. ODOBESCU, S. III, 564. Cf. DLR.

– Prez. ind. pers. 3: *picură* și (Munt.; și învechit) *picurează*. – Și: (Munt.) **picurí** vb. IV. – V. **picur** (DLR). [L.M.]

PÍCURĂ s. f. v. **pic**.

PICUREZĂ vb. I. Intrans. impers. ☉ (Transilv.; despre ploaie sau despre picături de ploaie) A picura (2). *O picurezat o fără*. ALR I 1 266 pc. 122, cf. ib. pc. 174, 178. Cf. DLR, MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *picurează*. – **Picur** + suf. -*eza* (DLR). [L.M.]

PICURÍ vb. IV v. **picura**.

PICURÍT s. n. ☉ (Nord-vestul Munt.) Bură¹ (1). *Un picurit des și mărunț*. UDRESCU, GL. Cf. DLR, MDA.

– V. **picura** (DLR). [L.M.]

PIETRĂR s. m. sg. ☉ (Transilv.) Vânt care bate dinspre nord (cf. DLR) [1885] H XVII 43. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *pietrari*. – **Piatră** + suf. *-ar* (DLR). [L.M.]

PIETRICEĂ s. f.^{ID} ☉ (Nord-vestul Olt.; la pl.) Măzăriche. Cf. DGDS, NALR – O II h 318 pc. 947.

– Pl.: *pietricele*. – **Piatră** + suf. *-icea* (DLR). [L.M.]

PIETRÓS s. m. sg. ☉ (Dobr.) Sărăcilă. [1885] H XIV 381. Cf. DLR, MDA.

– **Piatră** + suf. *-os*. Cf. lat. *petrosus* (DLR)³⁰⁷. [L.M.]

PILEUS (Pil) subst. ☿ Nor anexă, sub formă de bonetă sau de căciulă, cu diametru mediu, dezvoltat deasupra vârfulor sau atașat părții superioare a norilor Cumulus ori Cumulonimbus, adesea fiind străpuns de vârful norului cumuliform de dedesubt (cf. CIULACHE 2003, p. 169), dar care poate apărea și ca o suprapunere de mai mulți nori anexă de acest tip. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 144.

– Cf. fr. *pileus (pil)*, lat. *pileus (pil)* (VILLENEUVE, p. 303). [L.M.]

PILINGĂZUÍ vb. IV. Intrans. impers. ☉ (Estul Transilv.) A ninge (DLR). Cf. ALR SN III h 799 pc. 574. Cf. DLR, MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *pilingăzuiește*. – Din magh. **pilinkéz(ik)**, **pilingéz** (DLR). [E.T.]

PILINGÚȚĂ s. f. ☉ (Estul Transilv.) Fulg de zăpadă (DLR). Cf. ALR SN III h 798 pc. 574. Cf. DLR, MDA.

– Cf. magh. *pilinke* (DLR). [L.M.]

PÍSLEA s. m. art. sg. ☉ (Munt.) Vânt care bate dinspre sud (cf. DLR). [1885] H VII 174.

– Et. nec. (DLR). [L.M.]

PIȘĂTÚRĂ s. f. ☉ Ploaie mărunță și deasă de lungă durată (DLR); (nord-vestul Munt.) pișoalcă, pișorniță. [1857] POLIZU. Cf. DDRF, DLR, MDA.

– **Pișa** + suf. *-ătură* (DLR). [L.M.]

³⁰⁷ V. și CIORĂNESCU, D. ET. 6341: „*Pietros* (mr. *kitros* poate reprezenta direct lat *petrōsus* (Pușcariu 1317, Candrea-Dens., 1372), cf. it. *pietoso*”.

PIȘCURĂ vb. I. Intrans. **☉** (Nord-vestul Munt.) A bura¹. A început să pișcure puțin, pișcurează subțire ca firul de ață. UDRESCU, GL. Cf. DLR, MDA.

– Prez. ind. pers. 3: pișcurează și pișcură. – Contaminare între **pișa** și **picura** (DLR). [L.M.]

PIȘCURĂȚ, -Ă adj. **☉** (Nord-vestul Munt.; despre ploaie) Care cade cu stropi mici și rari (cf. DLR). UDRESCU, GL. *Ploaie pișcurată*. id. ib. (Adverbial) *Plouă pișcurat*. id. ib. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: pișcurați, -te. – V. **pișcura** (DLR). [L.M.]

PIȘOĂLCĂ s. f. **☉** (Nord-vestul Munt.) Pișătură. *E o pișoalcă (de vreme) afară, că nu-ți vine să ieși din casă*. UDRESCU, GL. Cf. DLR, MDA, NDU, DEXI.

– Și: **pișoărcă** (NDU, DEXI) s. f. – De la **pișa** (DLR). [L.M.]

PIȘOĂRCĂ s. f. v. **pișoalcă**.

PIȘÓRNIȚĂ s. f. **☉** (Nord-vestul Munt.) Pișătură. [1939] SCRIBAN, D. *Ce pișorniță de vreme: îți scoate ochii, te pătrunde la măduva oaselor*. UDRESCU, GL.; cf. ALR SN III h 796 pc. 182^{ID}. Cf. DLR, MDA.

– V. **pișa** (DLR). [L.M.]

PLANCTÓN s. n. **Ξ** (În sintagma) *Plancton aerian* (sau *atmosferic*) = totalitate a microorganismelor aflate în suspensie în atmosfera terestră (CIULACHE 2003, p. 170), care provoacă o difuzie suplimentară a luminii (ȚÎȘTEA 1965, p. 145). Cf. DEX², MDA, NDU, DEXI, MDN.

– Cf. fr. plancton aérien (ou atmosphérique) (TLFi). [L.M.]

PLOAIE s. f. **☉** Apă (în șiroaie, picături etc.) care cade din nori pe pământ; (învechit) plouare (2). V. ploieș. [1500-1510] *“Nuoreadză ceriul de nuori, ... gătește pământului ploaie*. PSALT. HUR.² 209; *Nuorii peste măsură ploaie sloboziră*. N. COSTIN, L. 59; *Afară e o ploaie teribilă*. CARAGIALE, O. II, 19; *Ploaia ciuruie domol*. SADOVEANU, O. III, 93; *A venit ploua și ne-a oprit*. GL. OLT. pc. 961; cf. ALR – M IV MN 327, [1597], NALR – MB V ms. [1597], ALR – MD IV MN 138, [1597], NALR – O II MN 275, [1597]^{ID}. Cf. LM, REMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D., ȘĂINEANU, D.U., DEX, DLR, MDA. **☉** (Urmă de determinări care desemnează felul)^{ID} (Transilv., Dobr.) *Ploaie cu furtună*. ALR SN III h 788 pc. 53, 64, 682, 987; (Transilv., Mold., Ban.) *Ploaie cu vânt (mare)*. ib. pc. 76, 102, 260, 316, 414; (sud-vestul Transilv.) *Apruape de dzâua o venit“ o pluiaie mare*. ib. h 763 pc. 130; (nordul Mold., nord-vestul Munt.) *Ploaie cu vițor (vițoră)*. ib. h 788 pc. 386, 784; (estul Ban.) *Ploaie cu vijulie*. ib. pc. 27; *Ploaie cu ninge*. NALR – B III h 529 pc. 69; (nord-vestul Maram.) *Turlaș de ploaie cu vântoasă*. ALR SN III h 763 pc. 346; (estul Mold.) *Pluiaie cu cumpânî*. ib. pc. 520; (sudul Mold.) *Ploaie cu piatră*. NALR – MB V ms. [1612] pc. 639, 642, 650. **☉** (În sintagmele) *Burhai de ploaie* v. burhai². (Nordul Transilv.) *Hânsă de ploaie* v. hânsă. (Ban., Criș.) *Ploaie cu nea* v. nea (1). (Nordul Mold., estul Bucov.) *Ploaie cu ningău* v. ningău. (Învechit) *Ploaie cu ninsoare* v. ninsoare (1). (Maram., nordul Transilv., Bucov., Mold., Criș.) *Ploaie (în două) cu omăt* v. omăt (1). (Sudul Transilv., sudul Mold., sudul Dobr., nord-vestul Munt., sudul Olt.) *Ploaie cu zăpadă* v. zăpadă (2). (Nord-estul Bucov.) *Ploaie de gheață* (sau *înghețată*) =

măzărice. Cf. NALR – MB V ms. [1613] pc. 487, 488^{ID}. (Nord-estul Bucov., nordul Dobr.) **Ploaie mocănească** = ploaie mărunță, de lungă durată. V. vlog. Cf. LEXIC REG. II, 30; cf. ALR I 1 228 pc. 684, NALR – MB V ms. [1613] pc. 487, 488^{ID}. Cf. DLR, MDA. ☉ (În sintagmele) **Picături de ploaie** v. picătură. **Ploaie torențială** [cf. și ☿] = ploaie foarte puternică (de scurtă durată); potop, puhoi (1), (învechit) vărsare, (nordul Bucov.) rapăt, (vestul Transilv.) ropotă (v. ropot 1), (Ban.) uzoni, (Transilv., Munt., Ban.) zăpor, (Criș.) zbeg, (nord-vestul Munt.) zoton. [1857] ^a*Ploile torențiale*. MARIN, F. 365; *Multe sărutări vă trimit pe o ploaie torențială*. CARAGIALE, O. VII, 397; *Nu se mai cunoștea nimic din ploaia torențială din ajun*. V. ROM. mai 1970, 19. Cf. COSTINESCU, DDRE, BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D. (v. torențial), DLR, M.D. ENC., DEX, MDA.

☿ Precipitație atmosferică sub formă de picături de apă cu diametrul între aproximativ 2 și 5 mm, provenită din condensarea vaporilor din atmosferă. *Observațiile au arătat că picăturile de ploaie cu diametrul mai mare de 7 mm nu ajung la suprafața pământului deoarece ele, în cădere, se turtesc și se divid în picături mai mici*. CIOVICĂ 1970, p. 34; *Cețurile de evaporare din precipitații se produc atunci când o ploaie caldă intră într-o inversiune termică în care există aer rece aproape saturat*. APOSTOL 2000, p. 56; *Precipitațiile convective sunt generate de curenții de convecție termică ascendenți, care duc la destinderea adiabatică a maselor de aer și la formarea norilor de convecție din care cad ploi locale cu caracter de aversă*. MĂHĂRA 2001, p. 181. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 146. ☿ (În sintagmele) **Aversă de ploaie** v. aversă. **Furtună de ploaie** v. furtună. **Ploaie artificială** = creștere a cantității de apă provenită din precipitații, prin însămânțarea artificială a norilor cu diverși agenți de însămânțare (cf. CIULACHE 2003, p. 170). **Ploaie continuă** = ploaie de lungă durată, de intensitate uniformă (care cade pe o suprafață mare de pământ), fiind, mai ales, de origine frontală și provedind, în special, din norii Nimbostratus (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 146). *Irigarea solurilor se face prin ploaie artificială*. DGS. **Ploaie de abatere** = ploaie a cărei direcție a fost deviată de vânturi puternice (cf. CIULACHE 2003, p. 171). **Ploaie fină** = ploaie mărunță și deasă, ale cărei picături sunt puțin mai mari decât cele ale burniței și au viteză de cădere mai mare. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 147. **Ploaie de gheață** (sau **înghețată** ori **care îngheață**)³⁰⁸ = ploaie ale cărei picături îngheață în stratul inferior de aer cu temperaturi negative (id. ib.). Cf. CIULACHE 2002, p. 201. **Ploaie de noroi** = ploaie care conține particule de praf și de nisip (id. 2003, p. 171). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 147. **Ploaie de sânge** = ploaie a cărei culoare roșiatică rezultă din dizolvarea particulelor de praf conținând elemente de oxizi de fier din atmosferă (CIULACHE 2003, p. 171). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 147. **Ploaie de sulf** = ploaie de culoare galbenă datorită conținutului de polen, argilă, loess etc. (CIULACHE 2003, p. 165). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 154, RUNCANU 2014, p. 782. **Ploaie echinocțială** = ploaie care apare, în regiuni ecuatoriale, cu regularitate, în timpul (sau imediat după) producerea echinocțiilor (cf. CIULACHE 2003, p. 165). **Ploaie excedentară** = proporția cantității de apă provenite dintr-o aversă de

³⁰⁸ Corespondentul românesc al engl. *freezing rain* reprezintă aproximativ echivalentul rom. *ploaie suprarăcită* (cf. *infra*), desemnând o ploaie care îngheață la contactul cu suprafețe reci (pământ, mai ales copaci, aceștia răcindu-se mai rapid decât solul) și este asimilată depunerilor de gheață de tipul *poleiului* sau *chiciurei*. V. *ploaie suprarăcită* [L.A.].

precipitații, care se scurge pe suprafața terestră spre un organism hidrografic (id. ib.). **Ploaie musonică** = ploaie abundentă asociată circulației musonice în timpul verii în Asia de sud-est și în India (id. ib.). **Ploaie suprarăcită** = cădere a picăturilor de ploaie cu temperatură mai mică de 0°, care, la contact cu solul sau cu obiectele de pe sol, duce la formarea chiciurei transparente sau poleiului (ȚÎȘTEA 1965, p. 147). Cf. MIHĂILĂ 2010, p. 262. **Ploaie torențială** [cf. și ☉] = ploaie frontală, intensă, de lungă durată (ȚÎȘTEA 1965, p. 147). **Ploaie tropicală** = ploaie abundentă cu caracter de aversă, care cade în zona intertropicală (cf. CIULACHE 2003, p. 147). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 147. **Umbră de ploaie** v. umbră.

– Pl.: ploi. – Și: (Olt.) **ploăuă** (GL. OLT.), **plouă** s. f. – Lat. ***plovia** (DLR)*. [C.F.]

PLOĂUĂ s. f. v. **ploaie**.

PLOIĂ vb. I v. **ploua**.

PLOICĂ s. f. ☉ Ploiță. [1900] DDRF. *Ploicica... ține puțin și are stropii potrivit de mari*. PAMFILE, VĂZD. 108; *E nevoie de-o ploică...; măcar așa să se mai umezească praful*. MIHALE, O. 198. Cf. TDRG, CADE, SCRIBAN, D., CIOĂNESCU, D. ET. 6 534, MDA, NDU, DEXI, DGS.

– Pl.: **ploicele**. – **Ploaie** + suf. **-ică** (DLR). [L.M.]

PLOICIOS, -OĂȘĂ adj. ☉ (Maram., Transilv., Mold.; despre climă, anotimpuri, perioade de timp) Ploios. Cf. ALR I 1 228 pc. 257, 268, 273, 345, 350, 357, 590. Cf. DLR, MDA, DGS.

– Pl.: **ploicios, -oase**. – Și: (Transilv.) **plouăcios, -oășă** (ALR I 1 228 pc. 257) adj. – **Ploaie** + suf. **-icios** (DLR). [L.M.]

PLOIERNIȚĂ s. f. ☉ (Nord-vestul Munt.) Bură¹ (1). *S-a așezat o ploierniță, de te taie la oase*. UDRESCU, GL. Cf. DLR, MDA, DGS.

– Pl.: **ploiernițe**. – **Ploaie** + suf. **-arniță** (DLR). [L.M.]

PLOINTE adj. invar., s. f. ☉ 1. Adj. invar. (Vestul Munt., Olt.; despre climă, anotimpuri, perioade de timp) Ploios. *Anul e plointe*. CIAUȘANU, GL. Cf. SCRIBAN, D., DLR, MDA, NDU, DEXI, DGS.

2. S. f. (Mold., Olt.) Ploaie multă și deasă (DLR). [1869] *Nimeni... nu se plânge de plointe, dar de secetă se plânge toată lumea*. I. IONESCU, P. 301; *A se vedea în care luni ale anului o să fie secetă, în care plointe*. PAMFILE, VĂZD. 106; cf. ALR I 1 228. Cf. DLR, MDA, NDU, DEXI.

– Lat. **plovens, -entis** (CDDE, DLR)³⁰⁹. [L.M.]

* **Ploaie artificială** – cf. fr. *pluie artificielle* (TLFi). **Ploaie de noroi** – cf. *pluie de boue* (TP). **Ploaie de sânge** – cf. fr. *pluie de sang* (TLFi). **Ploaie de sulf** – cf. fr. *pluie de soufre* (TP). **Ploaie echinocțială** – cf. fr. *pluie équinoxiale* (ib.). **Ploaie excedentară** – cf. fr. *pluie excédentaire* (ib.). **Ploaie musonică** – cf. fr. *pluie de mousson* (ib.). **Ploaie torențială** – cf. fr. *pluie torrentielle* (ib.).

³⁰⁹ CIOĂNESCU, D. ET. consideră cuvântul derivat de la *ploaie*; CDDE avansează ipoteza preluată în DLR trimițând la „lat.

PLOIÓŃ subst. sg. ♂ (Bucov.) Ploaie cu grindină (DLR). L. ROM. 1963, nr. 2, 40.

– De la **ploaie** (DLR). [L.M.]

PLOIÓS, -OÁSĂ adj. ♂ Care este caracteristic ploii, care aparține ploii, care se referă la ploaie; (despre nori, vânt etc.) care aduce ploaie; (despre climă, anotimpuri, perioade de timp) în care plouă (mult), care este bogat în ploi, care este favorabil ploilor; (Transilv., nord-vestul Mold.; și învechit) plouros, (estul Mold.) chișav, (Maram., Transilv., Mold.) ploicios, (vestul Munt., Olt.) plointe (1). *Vara va fi ploioasă.* PARACLIS (1639), 30; *Un nor ploios... să ivi dăspre austru.* ANON. CANTAC, CM I, 159; *Anul în care iaste acea planetă: friguros, ploios.* CALENDARI (1733), 6/5; [Buruienile] *înădușă pe cele semănite și le împedecă creșterea, mai ales dacă timpul este ploos.* I. IONESCU, C. 73/7; *După o săptămână ploioasă și murdară... răsări o zi aurită.* REBREANU, I. 290; *Vara aceea, foarte ploioasă, îi era îndeosebi neprielnică.* SADOVEANU, O. XII, 325; cf. ALR I 1 228 pc. 218, 280, 343, 345, ib. II 5 053 pc. 2, 414. Cf. CADE, SCRIBAN, D., TDRG², CIORĂNESCU, D. ET. 6 534, DLR, MDA, NDU, DEXI, DGS.

– Pl.: *plioși, -oase*. – Și: (învechit) **plóós, -oásă** adj. – **Ploaie** + suf. -os (DLR). [L.M.]

PLOÍȘ subst. ♂ (Maram.) Ploaie (mare) (cf. DLR). [1939] T. PAPAĞAGI, C. L. 36. *Mai la munte de-un ploiș, despre ziuă de-un soriș.* id. ib. 44. Cf. DLR, MDA.

– **Ploaie** + suf. -iș (DLR). [L.M.]

PLOÍȚĂ s. f. ♂ Ploaie puțină și de scurtă durată (DLR); ploicică. [1845] *O ploiță cât de mică, de va bate ogoarele prășite, le străbate foarte adânc.* I. IONESCU, C. 98/2; *O ploiță caldă stropise fâșia de drum.* DELAVRANCEA, A. 48; *Cădea din senin... o ploiță repede, binefăcătoare.* BRĂESCU, A. 227; *Ploi, ploiță, cu bulbuci, C-aceea-i bună d'e slugi.* T. PAPAĞAGI, M. 20. Cf. DDRF, CADE, SCRIBAN, D., TDRG², DLR, MDA, NDU, DEXI, DGS.

– Pl.: *ploițe*. – **Ploaie** + suf. -iță (DLR). [L.M.]

PLOÓS, -OÁSĂ adj. v. **plioios**.

PLOUĂ vb. I. Intrans. impers. ♂ A cădea ploaie, a fi ploaie (DLR). [1563-1583] *Și se rrugă cu rrugăciunri să nu fie ploaie și nu ploo spre pământu în trei ani.* COD. VOR.² 363; *În pădure a plouat grozav.* CREANGĂ, O. 30; *Afară plouă mărunțel.* CARAGIALE, O. 1, 173; *Afară stă să plouă.* BASSARABESCU, S. N. 98; *Când începe să ploaie, putrezesc și pietrele.* C. PETRESCU, Î. II, 242; *Ploua subțire, pieziș, o ploaie rece.* BRĂESCU, O. A. I, 290; *Plouă cu piatră.* ȘEZ. II, 194; *Cât ce o ploiet, di loc s-o băgat apa în pământ.* ALR I 424 pc. 61, cf. ib. II 3 149 pc. 53, ALR SN III h 790^{ID}, ib. VII h 2 245^{ID}, ib. h 2 246, ALR – M IV MN 327, [1595]^{ID}, NALR – MB V ms. [1595]^{ID}, ALM I/1 pc. 96^{ID}, ALR – MD IV h 529 pc.

plovens, -pluentem (= pluens) cu păstrarea lui -o- aton sub influența lui *ploaie*". [C.F.]

729, 846, 875^{1D}, NALR – O II MN 274, 275, [1595]^{1D}, NALR – B III h 529 pc. 37, 43, 44, 48^{1D}. Cf. CADE, SCRIBAN, D., TDRG², CIORĂNESCU, D. ET., DLR, MDA, NDU, DEXI. **☉** Expr. **A ploua ca prin sită** = a ploua mărunț și des (MDA). Cf. MDA, NDU, DEXI. **A ploua cu găleata** (sau **cu donița, cu cofa** ori **ca din cofă**) = a ploua foarte tare, cu picături mari și repezi. Cf. MDA, NDU, DEXI. **A ploua mereuaș** (sau **mereuț**) = a ploua mărunț, domol (cf. DLR); a cerne mereuț (v. cerne). *Dacă pl'oiie cam mereuaș, nu ștu cî-o fi.* ALR I 325 pc. 59. *Ploaie mereuț ca pin sătă.* ib. 1 978 pc. 1. *Ploauă mereuaș.* ib. 1 978 pc. 51. Cf. DLR, MDA. **Plouă de toarnă cu ciutura** = a ploua foarte tare. Cf. DEXI. **Plouă de varsă** v. vărșă. **☉☉** Expr. **A ploua torențial** = a ploua foarte tare într-un timp scurt; plouă de varsă. **□** *Afară plouă torențial.* **☉** Intrans. unipers. (Despre ploaie) *Ploaia plouă, iarba crește, Dorul mândrei mă topește.* F (1870), 307; *Plouați, ploi, pe toate văi.* MÂNDRESCU, L. P. 83; *Ploaie, Doamne, ploaie, Să curgă șiroaie.* ALEXICI, L. P. 198. Cf. DLR, MDA, DEXI. **☉** Tranz. (Învechit) *Nuori de pluară ploaie streină.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 110^r/18; *Nor dătătoriu de ploaie, ca una ce ai ploat ploi de bună credință.* MINEIUL (1776), 185¹¹/27. Cf. DLR, MDA, DEXI.

– Prez. ind. pers. 3: *plouă, ploăuă*; conjunct. pers. 3 și: (Mold., Ban.) *să ploaie*. – Și: (Olt., Ban., Criș.) **ploiă**, (învechit) **pluă** vb. I. – Lat. **plovere** (DLR). [L.M.]

PLOUĂRE s. f. 1. (Rar) Plouat. [1900] DDRF. Cf. DLR, MDA.

2. (Învechit) Ploaie. [1857] POLIZU. Cf. TDRG², DLR, MDA, DGS.

– V. **ploua** (DLR). [L.M.]

PLOUĂT s. n. (Rar) Faptul de a ploua; (rar) plouare (1). [1819] BUDAI-DELEANU, LEX. Cf. DLR, MDA, DGS.

– V. **ploua** (DLR). [L.M.]

PLÓUĂ s. f. v. **ploaie**.

PLOUĂCIÓS, -OÁSĂ adj. v. **ploicios**.

PLOURÓS, -OÁSĂ adj. **☉** (Transilv., nord-vestul Mold.; și învechit; despre climă, anotimpuri, perioade de timp) Ploios. *Va fi iarna grea și plouroasă.* PARACLIS (1639), 255, în DLR; *Începutul iernii plouros, mijlocul neguros.* CALENDARIU (1814), 69/8; *Vremea e plouroasă.* POP., ap. DDRF; *Se strânge apă dacă ține timpul plouros.* GLOSAR REG.; cf. A V 15, 26, ALR I 1 228 pc. 170, 178, 190, 231, 558, ALR II 157 pc. 228. Cf. TDRG², DLR, MDA, DGS.

– Pl.: *plouroși, -oase*. – **Ploua** + suf. *-uros* (DLR). [L.M.]

PLUĂ vb. I v. **ploua**.

POHÓI s. n. v. **puhoi**.

POLARIZĂRE s. f. **☉** (Art.; în sintagma) **Polarizarea atmosferei** (sau **polarizare atmosferică**, astăzi rar, art., **polarizarea luminii cerului**) = proces de transformare a radiațiilor solare vizibile în

lumină polarizată (CIULACHE 2003, p. 172) prin difuzie în atmosfera terestră. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 148.

– Cf. fr. polarisation atmosphérique, engl. atmospheric polarization (VILLENEUVE, p. 307). [L.M.]

POLÉCNIȚĂ s. f. v. **poledită**.

POLEDIȘTE s. f. **Θ** (Mold.) Polei (1). A v 15. Cf. DLR, MDA, DGS.

– De la **poledită** cu schimbare de sufix (cf. DLR). [L.M.]

POLEDIȚĂ vb. I. **Θ** Intrans. impers. (Nordul Bucov., vestul Ban.) A se face, a se forma polei (1); (Mold., Ban.) a (se) polidi. [1885] H XVIII 136. Cf. com. din VICOVU DE SUS – RĂDĂUȚI. Cf. DLR, MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *poledițează* și *polédiță*. – Și: (nordul Bucov.) **polediți** (com. din VICOVU DE SUS – RĂDĂUȚI) vb. IV, (vestul Ban.) **polejniță** (prez. ind. pers. 3: *poléjniță*, H XVIII 136) vb. I. – V. **poledită** (DLR). [L.M.]

POLÉDIȚĂ s. f. **Θ** 1. (Transilv., Bucov., Mold., Ban., Criș.; și învechit) Polei (1). [1550-1600] CUV. D. BĂTR. I, 297. *O lapoviță încă mai apoasă îngheață de multe ori de îndată ce cade pe pământ... Aceasta se cheamă policie sau poliviță*. PAMFILE, VĂZD. 169; *Se zice că afară-i poliviță*. VICIU, GL., cf. PĂCALĂ, M. R. 141, L. COSTIN, GR. BĂN. 163, H XVIII 266, GLOSAR REG.; cf. com. din ZAGRA – NĂSĂUD și din TĂRCĂIȚA – BEIUȘ, A V 2, 15, 22, VI 16, NALR – MB V ms. [1607] pc. 477, 565^{ID}. Cf. CIHAC, II, 274, DDRE, CADE, SCRIBAN, D., TDRG², CIORĂNESCU, D. ET., DLR, MDA, DEXI, DGS.

2. (Bucov., nord-vestul Mold.) Chiciură (1). Cf. ALR I 1 260 pc. 394, 412, 550, A v 14. Cf. DLR, MDA, DGS.

3. (Învechit, rar; în forma *polegniță*) Brumă (1). *Ca ploaia pre troscot și ca polegnița pre iarbă* (a. 1784). ap. TDRG. Cf. CIORĂNESCU, D. ET., DLR, MDA.

4. (Învechit; în forma *polegniță*) Sloi (1). [1825] LB^e. Cf. DLR, MDA.

5. (Sud-vestul Transilv., Ban.; în forma *polegniță*) Zăpadă (1). [1885] H XVIII 301. Cf. DLR, MDA, DEXI.

6. (Sud-vestul Ban.; în formele *polegniță*, *polejniță*, *polevniță*) Lapoviță (1). Cf. NALR – B III h 529 pc. 23, 37, 48^{ID}. Cf. CADE.

7.^{ID} (Estul Bucov., vestul Ban.; în formele *polegniță*, *poleviță*) Măzărice. Cf. ALR SN III h 797 pc. 36, NALR – MB V ms. [1613] pc. 493.

– Pl.: *poledițe*. – Și: (sud-vestul Transilv., estul Bucov., vestul Ban.; și învechit) **polégniță**, (estul Bucov.; și învechit) **poléviță** (CIHAC, II, 274, NALR – MB V ms. [1613] pc. 493^{ID}), (Mold., Ban.) **polécniță** (CADE, SCRIBAN, D., L. COSTIN, GR. BĂN. 163), (sud-vestul Ban.) **poléjniță** (NALR – B III h 529 pc. 23), (Criș.) **polégghiță** (TEAHA, C. N. 255), **polétiță** (GLOSAR REG.), (vestul Ban.) **polévniță** (NALR – B III h 529 pc. 48^{ID}), (sudul Transilv.) **pólighiță** (PĂCALĂ, M. R. 141), (Transilv.) **póliviță** s. f.

– Din bg. **поледница**, sb. **poledica** (DLR). [L.M.]

POLEDIȚÍ vb. IV v. poledîta.

POLÉGHIȚĂ s. f. v. poledîta.

POLÉGNIȚĂ s. f. v. poledîta.

POLÉI s. n. ❶ 1. Strat subțire de gheață, continuu și neted, care se formează pe suprafața solului, pe arbori sau pe obiecte, prin înghețarea apei provenite din ploaie sau din topirea zăpezii; ghețuș (2), (Transilv., Bucov., Mold., Ban., Criș.; și învechit) poledîta (1), (Bucov.) mîzgărie, (Olt., Ban.) mîzgău, (Transilv., Olt., Ban.) mîzguș, (Mold.) poledîște, (Mold.) policie (1), (nordul Munt.) sticluș, (nord-vestul Munt.) zai (3). [1881] *Chiciură, negură, polei n-o hi*. JIPESCU, O. 61; *Cînd dă ploaie cu ninsoare (lapoviță) și, în urma aceștia, dînd ger, se formează polei*. H IV 152, cf. 7, 114, 243, V 3, IX 405, XII 168, 236. Cf. POLIZU, CADE, TDRG², DLR, MDA, NDU, DEXI, DGS.

❷ 2. (Mold., nord-vestul și sudul Munt., nordul Olt, sudul Ban.) Chiciură (1). [1881] *Iau fetele mielele din gîrlă, se uită la ele și văzându-le cu polei (chiciură) se bucură*. H II 34, cf. 57; *Promoroaca se mai numește și... polei*. PAMFILE, VĂZD. 66; cf. DGDS, ALR I 1 260 pc. 808, 837, 840, 940, NALR – MB V ms. [1614] pc. 639^{ID}, ALR – MD IV MN 156, [1614]^{ID}, NALR – B III h 531 pc. 4, 8, 19^{ID}.

❸ 3.^{ID} (Estul Mold., Munt., sud-estul Olt.) Lapoviță (1). Cf. NALR – MB V ms. [1607] pc. 627, ALR – MD IV h 526 pc. 696, 776, 825, NALR – O II h 314 pc. 996, 997.

❹ 4.^{ID} (Sudul Mold., sudul și estul Olt.) Măzărîche. Cf. DGDS, NALR – MB V ms. [1613] pc. 627, 670, NALR – O II h 318.

❺ Depunere de gheață omogenă și transparentă, care rezultă mai ales în urma înghețării picăturilor suprarăcite de ploaie sau burniță pe obiectele a căror suprafață are temperaturi cuprinse între 0,1 și -1° C, foarte rar formându-se la temperaturi de -10° C și, în mod excepțional, la -16° C, când devine mai opac și mai puțin dens, trecând către chiciura tare, granulară (CIULACHE 2003, p. 173). [1897] *Pămîntul fiind rece, picăturile de apă se solidifică și formează pătura de gheață lunecoasă cunoscută sub nume de polei*. PONI, F. 19; *Chiciura și poleiul dăunează îndeosebi pomilor și copacilor prin depunerile de gheață pe ramuri*. CIOVICĂ 1970, p. 210; *Cînd ploaia devine suprarăcită, dar nu se produce înghețul ei în acest strat de aer și ea cade sub formă lichidă pe sol, se produce poleiul*. APOSTOL 2000, p. 60; *Hidrometeorii sunt de mai multe feluri, în funcție de constituția lor genetică și anume: ... hidrometeorii constituiți dintr-un depozit sau depunere pot fi sub formă de picături de apă (ceață sau rouă) ... sau sub formă de strat de gheață omogen și transparent (poleiul)*. BOGDAN 2006, p. 119; *În natură se pot observa două forme de polei: una mată, destul de asemănătoare cu formele de tranziție către chiciura granulară, una transparentă sau sticloasă, care are forma unei depuneri de gheață groasă, densă și transparentă, ce îmbracă solul sau obiectele de pe părțile expuse vîntului*. MIHĂILĂ 2010, p. 276. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 148, D. ENC., DEX², NDU, DEXI, DGS. ❻ (În sintagma) **Polei secundar** = polei de grosimi mai mici, format prin înghețarea unor picături nesuprarăcite care ating solul în prealabil răcit sub 0° C (MĂHĂRA 2001, p. 156).

– Pl.: *poleiuri*. – Postverbal de la **polei** (DLR). [L.M.]

POLEJNIȚĂ vb. I v. **polediță**.

POLÉJNIȚĂ s. f. v. **polediță**.

POLÉTIȚĂ s. f. v. **polediță**.

POLÉVIȚĂ s. f. v. **polediță**.

POLÉVNIȚĂ s. f. v. **polediță**.

POLÍCE s. f. sg. v. **policie**.

POLÍCHIE s. f. sg. v. **policie**.

POLÍCI subst. v. **policie**.

POLÍCE s. f. sg. **Ⓢ 1.** (Mold.) Polei (1). [1885] *Când plouă și îngheață, police, stecluș*. H X 534; *O lapoviță încă mai apoasă îngheață de multe ori de îndată ce cade pe pământ... Aceasta se cheamă policie sau poliviță*. PAMFILE, VĂZD. 169. *Lucie policie Frunză varzalicie* (Fasolea). GOROVEI, C. 140; cf. H 464, 495, XI 434, 485, 501, GLOSAR REG. Cf. SCRIBAN, D., DLR, MDA, NDU, DEXI, DGS.

2. (Transilv., Mold., nord-vestul Dobr., nord-estul Munt.; și în forma *polici*) Chiciură (1). [1885] H III 398. Cf. ib. XI 516; *Iarna este polișii sau promoroacă pe copaci*. ALR II 5 053 pc. 514, cf. DGDS, ALR I 1 260 pc. 200, 510, 516, 590, 592, 614, NALR – MB V ms. [1614]^{ID}, ALR – MD IV MN 156, [1614] pc. 728, 871^{ID}. Cf. DLR, MDA.

3. (Estul și sud-estul Mold.; și în formele *police*, *polici*) Măzărice. Cf. ALR SN III h 797 pc. 605, NALR – MB V ms. [1613]^{ID}. Cf. DLR, MDA.

4.^{ID} (Estul Mold.) Lapoviță (1). Cf. NALR – MB V ms. [1607] pc. 531, 610.

– Și: (Mold., Munt.) **políci** (H XII 168, ALR SN III h 797 pc. 605, NALR – MB V ms. [1613] pc. 526^{ID}, ALR – MD IV MN 156, [1614] pc. 728^{ID}, GLOSAR REG.) subst., (Mold.) **políce**, **políchie** (PASCU, C. 77), (vestul Ban.) **polígie** (H XVIII 136) s. f. sg. – Cf. *polei* (DLR). [L.M.]

POLIDÍ vb. IV. Intrans. impers. și refl. impers. **Ⓢ** (Mold., vestul Ban.) A poledița. [1885] H XVIII 136. *Se polidește pământul, e mare lunecuș*. GLOSAR REG. Cf. DLR, MDA, DGS.

– Prez. ind. pers. 3: *polidește*. – Și: (vestul Ban.) **poligiá** (H XVIII 136) vb. I. – Cf. *polediță* (DLR). [L.M.]

POLÍGHIȚĂ s. f. v. **polediță**.

POLIGIÁ vb. I v. **polidi**.

POLÍGIE s. f. sg. v. **policie**.

POLÍVIȚĂ s. f. v. **poledită**.

PÓLNOCI subst. ♂ Vânt care bate dinspre nord-est (cf. DLR). Cf. L. ROM. 1960, nr. 5, 31. Cf. DLR, MDA.

– Din rus. **полночь** (DLR). [L.M.]

POLUĂRE s. f. ♀ (În sintagmele) **Poluarea aerului** = **a**) totalitate a substanțelor gazoase, lichide sau solide impurificatoare conținute în aerul atmosferic sau al spațiilor închise (CIULACHE 2003, p. 173); **b**) cantitate, caracteristici și durată a persistenței, în aerul atmosferic, a diverselor substanțe impurificatoare care dăunează vieții plantelor, animalelor și oamenilor (id. ib.). **Poluare de fond** = poluare care ar exista într-un anumit loc, în absența impurităților emise de sursele locale (id. ib.). **Poluare termică** = creștere a temperaturii aerului sau a apei prin mijloace artificiale, cum ar fi emisiile calorice ale termocentralelor (cf. id. ib.).

– Pl.: *poluări*. – V. **polua**. [L.M.]

POMOROÁCĂ s. f. v. **promoroacă**.

POSOMÓR subst.^{ID} ♂ (Nord-estul Ban.) Arșiță. Cf. NALR – B III h 514 pc. 94.

– Et. nec. [L.M.]

POTÓP s. n. ♂ Ploaie torențială (v. ploaie) (cf. DLR). *Potop de ploi*. PRAVILA (1814), 58/29; *Ploile mari se numesc... potop sau potoape*. PAMFILE, VĂZD. 109; *Afară e-o mișelie ș-un potop, de parcă vine sfârșitul lumii*. SADOVEANU, O. V, 682. *Pe urmă a fost o năruire de tunete, întretăiate de fulgere, și a început potopul*. CAMIL PETRESCU, O. II, 371. Cf. D. ENC., DLR, MDA, NDU, DEXI.

– Pl.: (astăzi rar) *potoape* și *potopuri*. – Din slavon. **потопъ** (DLR). [L.M.]

POVÓI s. n. v. **puhoi**.

PRAECIPITATIO (Pra) subst. ♀ Orice formă de precipitație (ploaie, burniță, zăpadă, grindină etc.) care cade dintr-un nor pe suprafața terestră, apărând ca o extensie laterală a norului, fiind considerată o caracteristică suplimentară a genurilor de nori Altostratus, Nimbostratus, Stratocumulus, Stratus, Cumulus și Cumulonimbus (cf. CIULACHE 2003, p. 174).

– Cf. lat. *praecipitatio* (pra), fr. *praecipitatio* (pra) (VILLENEUVE, p. 312). [L.M.]

PRĂNUÍC subst. ♂ (Nordul Criș.) Chiciură (1) (DLR). Cf. ALR I 1 260 pc. 345. Cf. DLR, MDA.

– Et. nec. (DLR). [L.M.]

PRĂȘCĂI s. n. v. **prășcău**.

PRĂȘCĂU s. n. ♂ 1. (Munt., Olt.; adesea determinat prin „de zăpadă”) Ninsoare rară (cu fulgi

mari), care se topește repede (DLR). V. fulguială. [1885] *Cătră primăvară, încălzindu-se și întâmplându-se să ningă, acea zăpadă nu ține decât puțin: acestei zăpezi îi zicem prășcău*. H IV 143; *Te pomenești cu câte un prășcău de zăpadă, însoțită de lapoviță ori de vifore*. MUSCEL, 36; *Dete Dumnezeu un prășcău de zăpadă. A nins puțin de de-abia a acoperit pământul, aproape nimic*. I. CR. V, 278; cf. DGDS, ALR – MD IV h 526 pc. 814, 835^{1D}, ib. MN 156, [1614] pc. 694^{1D}. Cf. TDRG, DM, DLR, MDA, NDU, DEXI, DGS.

2. (Munt.; în forma *prișcai*) Bură¹ (1). [1912] CHIRIȚESCU, GR. 253.

– Pl.: *prășcăuri* (UDRESCU, GL., ALR – MD IV h 526 pc. 835) și *prășcăi, prășcaie* (ib.). – Și: **prășcăi** (H IV 151), **prășcói** (ib. MN 156, [1614] pc. 694^{1D}), **preșcău** (ib. h 526 pc. 814^{1D}), **prișcăi, prișcău** (CV 1951, nr. 6, 30), **proșcăi** (L. ROM. 1959, nr. 3, 67), **proșcău** (MUSCEL, 39), **pârșcău** s. n. – Cf. bg. пръска „picătură” (DLR). – **Prășcai**, sg. refăcut după pl. *prășcaie* [L.M.]

PRĂȘCÓI s. n. v. **prășcău**.

PRÂSNI subst. pl. ☉ (Ban.) Picături (v. picătură). *Am simțit prâsnii pe frunte*. L. COSTIN, GR. BĂN. 168, cf. NOVACOVICIU, C. B. I, 16. Cf. DLR, MDA.

– Postverbal de la **prâsní** „a stropi” (DLR). [L.M.]

PRECIPITÁBIL, -Ă adj. (În sintagmele) *Apă precipitabilă* v. apă. *Ceață precipitabilă* v. ceață.

PRECIPITÁȚIE s. f. ☒ (Mai ales la pl.; și în sintagma *precipitație atmosferică*) Totalitate a hidrometeorilor formați din particule de apă lichidă sau solidă, cristalizată sau amorfă, care cad dintr-un nor, dintr-un sistem noros, mai rar din ceață, și ating suprafața terestră (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 149, CIULACHE 2003, p. 175). [1934] DA (s. v. *grindină*)³¹⁰. *Cultura inului a dat rezultate în regiunile... cu precipitații mai abundente*. CONTEMP. 1954, nr. 382, 5/2; *O parte din precipitațiile atmosferice se infiltrează în sol, alimentând pânza de apă freatică, o parte se scurge în râuri și fluvii, care duc apa în oceane și mări*. CIOVICĂ 1970, p. 6; *Precipitațiile (ploaia și zăpada), în căderea lor, antrenează particule de praf și gaze din aer, jucând rol de filtru purificator pentru aer*. MĂHĂRA 2001, p. 44; *Precipitațiile atmosferice reprezintă toate produsele de condensare și de cristalizare a vaporilor de apă din atmosferă, care cad din nori și ajung la suprafața terestră sub formă lichidă (ploaie, burniță), solidă (zăpadă, grindină) sau sub ambele forme în același timp*. BOGDAN 2006, p. 119; *Hidrometeorii sub forma unei căderi de particule sau sub formă de precipitații sunt: ploaia, burnița, ninsoarea, lapovița, mazăricea moale, mazăricea tare, zăpada grăunțoasă, granulele de gheață, grindina și acele de gheață*. MIHĂILĂ 2010, p. 259. Cf. DM, D. ENC., DLR, DEX², MDA, NDU, DEXI. ☒ (În sintagmele) *Celulă de precipitații* v.

³¹⁰ În DLR prima atestare este dată din anul 1954, din CONTEMP., nr. 382, 5/2. Includerea respectivului termen în definiția termenului *grindină* din DA, dovedește circulația relativ frecventă în epocă a lexemului specializat al meteorologiei (cf. *supra*, *Precipitațiile* 1). [C.F.]

celulă. **Curent de precipitații** v. curent. **Inversiune de precipitații** v. inversiune. **Precipitație care îngheață** = precipitație alcătuită din picături suprarăcite de apă (având temperaturi negative), care îngheață la contactul cu solul sau cu obiectele de pe acesta, dând naștere poleiului sau chiciurei granulare (CIULACHE 2003, p. 174). **Precipitație de electroni** = mișcare a particulelor electrizate de mare energie, provenite de la Soare, în cadrul unor extinse zone latitudinale din atmosfera superioară a celor două emisfere, din interacțiunea acestora cu gazele atmosferice rezultând aurorele polare (id. ib. p. 175). **Precipitație eficientă** = **a**) fracțiune din cantitatea de apă rezultată dintr-o precipitație lichidă, care se scurge la suprafața solului (id. ib.); **b**) fracțiune din cantitatea de apă rezultată dintr-o precipitație lichidă care se infiltrează în sol (id. ib.). **Precipitații areale** = cantitate medie de precipitații căzută pe o anumită suprafață într-un interval de timp dat (id. ib.). **Precipitații artificiale** = precipitații sub formă lichidă sau solidă (id. ib.) care cad din norii formați sau stimulați printr-o intervenție a omului (ȚÎȘTEA 1965, p. 149). **Precipitații ciclonice** = precipitații determinate de circulația ciclonică (CIULACHE 2003, p. 175). *Norii caracteristici frontului rece dau precipitații ce cad pe o zonă îngustă, au caracter de aversă și sunt de scurtă durată. Deoarece fronturile termice se întâlnesc în interiorul formațiunilor barice depresionare (ciclonale) se mai numesc precipitații ciclonice.* MĂHĂRA 2001, p. 182. **Precipitații convective** (sau **de convecție**) = precipitații care cad din norii convectivi și care au, în majoritatea cazurilor, caracter de aversă (ȚÎȘTEA 1965, p. 149). *Brizele de munte și de vale au rol în producerea precipitațiilor de convecție dinamică de după-amiază din ariile montane înalte.* APOSTOL 2000, p. 48; *Precipitațiile convective sunt generate de curenții de convecție termică ascendenți.* MĂHĂRA 2001, p. 181; *După condițiile genetice, se deosebesc: precipitații convective, generate de nori convectivi (Cumulonimbus), din care cad ploi cu caracter de aversă (torențiale); de obicei cad în timpul după-amiezii și sunt însoțite de fenomene orajoase.* BOGDAN 2006, p. 119. Cf. CIULACHE 2003, p. 175. **Precipitații externe** = precipitații provenite din vaporii de apă aduși, din afară, pe un teritoriu oarecare, mai ales de pe ocean (ȚÎȘTEA 1965, p. 150). **Precipitații frontale** = precipitații care cad din sistemele noroase ale fronturilor calde, reci și ocluse (CIULACHE 2003, p. 175). *Precipitațiile frontale pot avea fie un caracter general, îmbrăcând teritorii întinse și având o mare durată în timp, fie caracterul de averse.* DONEAUD 1966, p. 311; *Precipitațiile frontale sunt precipitații de convecție dinamică și se diferențiază în funcție de tipul frontului căruia îi sunt caracteristice.* CIULACHE 2002, p. 200; *După condițiile genetice, se deosebesc:... precipitații frontale, care cad în sisteme noroase care însoțesc fronturile atmosferice calde, reci și ocluse.* BOGDAN 2006, p. 119. **Precipitații interne** = precipitații provenite din vaporii de apă rezultați de pe același teritoriu pe care acestea cad (ȚÎȘTEA 1965, p. 150). **Precipitații în altitudine** = precipitații lichide sau solide care nu ating suprafața terestră (CIULACHE 2003, p. 175). **Precipitații lichide** = apă în stare lichidă care cade din nori sau ceață (ploaia și burnița) (ȚÎȘTEA 1965, p. 150). *În urma condensării vaporilor de apă în atmosferă se formează ceață și nori din care cad la suprafața solului precipitații solide sau lichide (zăpadă, ploaie, burniță etc.).* CIOVICĂ 1970, p. 30; *Precipitațiile... după starea de agregare, pot fi: precipitații lichide (ploaia și burnița); precipitații solide (zăpada, grindina, măzăricea); precipitații mixte (lapovița).* MĂHĂRA 2001, p. 181; *Efectul Bergeron... este caracteristic mai ales pentru norii cu structură mixtă Nimbostratus și Cumulonimbus, care dau cele mai mari cantități de precipitații atât lichide, cât și solide.* CIULACHE 2002, p. 199. Cf. id. 2003, p. 175. **Precipitații locale** = precipitații căzute

pe o suprafață limitată, de ordinul câtorva km² (id. ib. p. 176). *Se formează nori orografici din care cad precipitații locale, sub formă de averse însoțite de descărcări electrice.* MĂHĂRA 2001, p. 182. **Precipitații orajoase** = precipitații sub formă de aversă, care cad dintr-un nor orajos de tip Cumulonimbus (incus) (CIULACHE 2003, p. 176). **Precipitații orografice** = precipitații care cad din norii formați prin ascensiunea forțată a aerului umed pe pantele munților (id. ib.). *Precipitațiile orografice (de relief) sunt date de mișcarea ascendentă a unei mase de aer de-a lungul unui versant muntos.* MĂHĂRA 2001, p. 182; *După condițiile genetice, se deosebesc: ... precipitații orografice (de relief), care sunt rezultatul mișcărilor ascendente forțate ale aerului pe pantele unor obstacole orografice.* BOGDAN 2006, p. 119. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 150. **Precipitații probabile maxime** = cea mai mare cantitate de precipitații care poate cădea, în mod teoretic, pe suprafața unui bazin hidrografic, într-o anumită perioadă a anului (CIULACHE 2003, p. 176). **Precipitații protonice** = intense fluxuri de protoni din atmosfera superioară, care sunt captați de câmpul magnetic terestru și dirijați de-a lungul unora dintre liniile lui de forță (id. ib.). **Precipitații radioactive** = totalitate a radiațiilor α , β și γ emise de particulele radioactive conținute în precipitații (id. ib.). **Precipitații solide** = apă în stare solidă care cade din nori (zăpada, măzărichea, grăunțele de zăpadă, ploaia de gheață și grindina) (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 150). *Tipurile de precipitații solide sunt: zăpada, măzărichea, ploaia înghețată, grindina și acele de gheață.* APOSTOL 2000, p. 59; *Vaporii de apă... prin condensare generează norii, ceața, precipitațiile lichide și solide.* MĂHĂRA 2001, p. 146; *Precipitațiile solide (zăpadă, grindină etc.) se măsoară raportând grosimea stratului de apă, rezultat din topirea lor la unitatea de suprafață.* MIHĂILĂ 2010, p. 180. Cf. CIULACHE 2003, p. 175.

– Pl.: *precipitații*. – Și: **precipitațiune** (DA s. v. **grindină**) s. f. – Din fr. **précipitation**, lat. **praecipitatio**, -onis (DLR)*. [L.M.]

PRECIPITAȚIUNE s. f. v. **precipitație**.

PREPĂT subst. ♂ (Maram., Transilv.) Arșiță. Cf. PAȘCA, GL., COMAN, GL.; cf. ALR – M III h 660 pc. 225, 235^{1D}. Cf. DLR, MDA, DGS.

– Cf. **pripec**, **prăpăd** (DLR). [L.M.]

PRÉPEC s. n. v. **pripec**.

PRÉPREC s. n. v. **pripec**.

* **Precipitație eficientă** – cf. fr. *précipitation efficace*, engl. *effective precipitation* (VILLENEUVE, p. 313). **Precipitații artificiale** – cf. fr. *précipitation artificielle*, engl. *artificial precipitation* (id. ib.). **Precipitații ciclonice** – cf. fr. *précipitation cyclonique*, engl. *cyclonic precipitation* (id. ib.). **Precipitații convective** – cf. fr. *précipitation de convection*, engl. *convective precipitations* (id. ib.). **Precipitații frontale** – cf. fr. *précipitation frontale*, engl. *frontal precipitation* (id. ib.). **Precipitații locale** – cf. fr. *précipitation locale*, engl. *local precipitation* (id. ib.). **Precipitații orajoase** – cf. fr. *précipitation orageuse*, engl. *thunderly precipitation* (id. ib.). **Precipitații orografice** – cf. fr. *précipitation orographique*, engl. *orographic precipitation* (id. ib.). **Precipitații radioactive** – cf. fr. *précipitation radioactive* (TP).

PRÉSIE s. f. v. **presiune**.

PRESIÚNE s. f. ☒ (În sintagmele) *Advecția presiunii* v. advecție. *Câmp de înaltă* (sau *mare*) *presiune* v. câmp. *Câmp de joasă presiune* v. câmp. *Câmp de presiune (atmosferică)* v. câmp. *Centru de presiune minimă* v. centru. *Dorsală de mare presiune* v. dorsală. *Presiune atmosferică* = forță cu care coloana verticală de aer ce se extinde de la suprafața Pământului la limita superioară a atmosferei apasă pe unitatea (orizontală) de suprafață terestră, valoarea ei medie (normală) la nivelul mării, latitudinea de 45° și temperatura de 0° C fiind egală cu greutatea unei coloane de mercur de 760 mm înălțime (cf. CIULACHE 2003, p. 177). [1832] *Presie atmosferică*. HELIADE, A. 127/19; *Causa care face ca mercurul să rămână ridicat înăuntrul barometrului este presiunea atmosferică*. PONI, F. 71; *În fiecare dimineață notez temperatura, vânturile, presiunea atmosferică*. SEBASTIAN, T. 32; *Variațiile neperiodice ale presiunii atmosferice provin din încălzirea inegală a suprafeței terestre, care duce la schimbări de densitate și de presiune*. APOSTOL 2000, p. 40; *E. Torricelli construiește primul barometru cu mercur și pune în evidență presiunea atmosferică*. CIULACHE 2002, p. 5; *În meteorologie, presiunea atmosferică într-un anumit punct reprezintă greutatea unei coloane de aer cu secțiunea de 1 cm² și cu înălțimea măsurată de la nivelul punctului respectiv până la limita superioară a atmosferei*. MIHĂILĂ 2010, p. 204. Cf. ALEXI, W., ȚÎȘTEA 1965, p. 150, D. ENC., DLR, DEX², MDA, NDU, DEXI. *Presiunea vântului* = presiune exercitată de vânt pe unitatea de suprafață expusă perpendicular față de direcția acestuia (CIULACHE 2003, p. 178). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 150. *Presiune de condensare adiabatică* = presiune la care un volum de aer umed devine saturat în timpul unui proces de destindere adiabatică (CIULACHE 2003, p. 177). *Presiune parțială* = forță cu care fiecare dintre gazele ce compun atmosfera, luat în parte, apasă pe unitatea de suprafață orizontală (id. ib.). *Tensiunea vaporilor... reprezintă presiunea parțială ce revine vaporilor de apă dintr-un volum de aer*. MĂHĂRA 2001, p. 146; *Presiunea parțială exercitată de vaporii de apă din presiunea totală a aerului atmosferic reprezintă... tensiunea elastică sau, mai simplu, tensiunea vaporilor de apă*. MIHĂILĂ 2010, p. 127. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 151. *Presiune reală* = presiune obținută prin aplicarea tuturor corecțiilor la valoarea presiunii citite la barometru (ȚÎȘTEA 1965, p. 151). Cf. CIULACHE 2003, p. 177. *Presiune redusă la nivelul mării* = presiune reală, redusă, pe baza formulei barometrice, la valoarea pe care ar trebui să o aibă la nivelul mării (id. ib.). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 151. *Presiune standard* = presiune egală cu 760 mm Hg sau 1013,25 mb (CIULACHE 2003, p. 177). Cf. DEXI. *Presiune totală* = presiune atmosferică a cărei valoare este dată de suma presiunilor parțiale ale tuturor gazelor componente ale atmosferei, conform legii Dalton (CIULACHE 2003, p. 177). *Talveg de joasă presiune* v. talveg. *Undă de presiune* v. undă.

– Pl.: *presiuni*. – Și: (învechit) **présie** s. f. – Din fr. **pression**, lat. **pressio**, -onis (DLR)*. [L.M.]

* *Presiune atmosferică* – cf. fr. *pression atmosphérique*, engl. *atmospheric pressure* (VILLENEUVE, p. 314). *Presiunea vântului* – cf. fr. *pression du vent*, engl. *wind pressure* (id. ib.). *Presiune de condensare adiabatică* – cf. fr. *pression de condensation adiabatique*, engl. *adiabatic condensation pressure* (id. ib.). *Presiune parțială* – cf. fr. *pression partielle*, engl.

PREȘCĂU s. n. v. **prășcău**.

PRICĂL subst. ♂ (Sud-vestul Munt.) Arșiță. [1914] I. CR. VII, 52. Cf. DLR, MDA.

– Et. nec. (DLR). [L.M.]

PRICĂLÍ vb. IV. Refl. unipers. ♂ (Sud-vestul Munt., estul Olt.; despre vreme) A se încălzi (cf. DLR). *De câteva zile s-a mai pricălit*. CV 1951, nr. 6, 30, cf. LEXIC REG. 43. ♂ Intrans. *Timpul pricălise*. *Venea martie*. BARBU, G. 408. Cf. DLR, MDA, DGS.

– Prez. ind. pers. 3: *pricălește*. – Din sb. **prekaliti** (DLR). [L.M.]

PRIGOÁRE s. f. sg. ♂ (Munt.) Arșiță. *În loc de arșiță se zice prigoare*. POP., ap. HEM 1 746. *Ce prigor s-a pus pe lume, fierbe apa-n lac!* UDRESCU, GL., cf. DGDS^{1D}. Cf. SCRIBAN, D., DLR, MDA, NDU, DGS.

– Și: **prigór** s. m. – Postverbal de la **prigori** „a se arde la soare” (DLR). [L.M.]

PRIGÓR s. m. v. **prigoare**.

PRIGÓRIȘTE s. f. ♂ (Învechit, rar) Arșiță. *Avraam... ședea lângă drum în prigoriștea soarelui* (a. 1746). ap. TDRG. Cf. SCRIBAN, D., DLR, MDA.

– **Prigori** + suf. *-iște* (DLR). [L.M.]

PRÍPAC s. n. v. **pripec**.

PRIPÁLĂ s. f. v. **pripeală**.

PRÍPĂC s. n. v. **pripec**.

PRÍPEÁLĂ s. f. ♂ (Sudul Olt., estul și nord-estul Ban.; și învechit) Arșiță. *La Eghipat... arapii sânt pârlîți și negri de pripala soarelui* (a. 1750). GCR II, 64/38; *De pripesc razele soarelui... și e pripeală mare foarte, atunci aduce ploaie și tunete*. CALENDARIU (1814), 78/11; *De arșiță (arderea sau pripeala) soarelui, nu crește nicio plantă*. LIUBA-IANA, M. 38, cf. H XVIII 282, 301, L. COSTIN, GR. BĂN. 168; cf. DGDS, ALR SN V h 1 502 pc. 27, NALR – O II h 310 pc. 980^{1D}, NALR – B III h 514 pc. 70, 74, 88^{1D}. Cf. CADE, SCRIBAN, D., TDRG², CIORĂNESCU, D. ET. 6 849, DLR, MDA, NDU, DEXI, DGS.

– Pl.: *pripeli*. – Și: (învechit) **pripălă** s. f. – **Pripi** + suf. *-eală* (DLR). [L.M.]

partial pressure (id. ib. p. 315). **Presiune reală** – cf. fr. *pression réelle* (TP). **Presiune redusă la nivelul mării** – cf. fr. *pression réduite au niveau de la mer* (VILLENEUVE, p. 315). **Presiune standard** – cf. fr. *pression standard*, engl. *standard pressure*. (TP). **Presiune totală** – cf. fr. *pression totale*, engl. *total pressure* (VILLENEUVE, p. 315.).

PRÍPEC s. n. **☉** (Învechit) Arșiță. [1573–1578] *Blagosloviți focul, zăduh. Frigul și preprecul.* PSALT. SCH. 520; *Toate pre lesne le rabdă, și foamea și goliciunea și pripăcul și gerul.* VARLAAM, C. 194; *Adună grămadă de găteaje uscate și, stând deasupra lor în pripecul soarelui, fâlfâie cu aripile sale până să-și aprindă flacără* (a. 1826). GCR II, 254/20. Cf. DDRF, CADE, SCRIBAN, D., TDRG², CIORĂNESCU, D. ET. 6 849, DLR, MDA, NDU, DEXI, DGS.

– Și: (învechit) **пріпак** (CANTEMIR, ap DDRF), **пріпăc**, **прépec** (MARDARIE, L. 115²/3, SCRIBAN, D.), **préprec** s. n. – Din bg. **припек**. Cf. sb. *pripeka* (DLR). [L.M.]

PRÍPET s. n. ^{ID} **☉** (Nordul Olt.) Arșiță. Cf. DGDS, NALR – O II h 310 pc. 905, 938.

– **Pripi** + suf. –et. [L.M.]

PRIPÍ vb. IV. Intrans. **☉** (Centrul Munt., Olt., sudul și centrul Ban.; și învechit; despre soare) A dogori. [1794–1820] *Soarele încălzește și desfată, Iar nu pripește niciodată.* BUDAI-DELEANU, Ț. 325; *De pripec razele soarelui mai pre sus de obicinuița lor... atunci aduce ploaie.* CALENDARIU (1814), 78/10; cf. DGDS, ALR – MD IV h 516 pc. 822, NALR – O II MN 274, [1588] pc. 965, NALR – B III h 514^{ID}. Cf. TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DLR, MDA, NDU, DEXI, DGS.

– Prez. ind. pers. 3: *pripește*. – Din v. sl. **приспети** (DLR). [L.M.]

PRIȘCĂI s. n. v. **prășcău**.

PRIȘCĂU s. n. v. **prășcău**.

PROCĒLĂ s. f. (Latinism învechit) Furtună (1); vijelie. (cf. DLR). [1862-1881] *Când însă o procelă a smuls din rădăcină Un arbore suleget, ne cade cu amar.* MUREȘANU, P. 123/9; *De nou se ncinge cerul cu nuori ca de procelă Și aerul începe a fi sufocător.* id. ib. 125/12. Cf. DLR, MDA.

– Din lat. **procella** (DLR). [L.M.]

PROCÉS s. n. **☒** (În sintagmele) **Proces adiabatic** = proces atmosferic prin mijlocirea căruia un volum de aer în mișcare pe verticală își modifică temperatura, densitatea și volumul, fără schimb de căldură cu mediul înconjurător (CIULACHE 2003, p. 181). *Un exemplu de proces adiabatic ce se petrece în atmosferă îl constituie mișcarea verticală a aerului datorită turbulenței termice sau dinamice.* DONEAUD 1966, p. 13; *Legătură între presiune și temperatură, în procesul adiabatic în aerul uscat sau nesaturat, se exprimă prin ecuația lui Poisson.* CIOVICĂ 1970, p. 8; *Procesele termodinamice... au loc în aerul antrenat în mișcări pe verticală numite procese adiabatice, în cadrul cărora au loc variații de densitate, presiune și temperatură.* MĂHĂRA 2001, p. 133. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 152. **Proces Bergeron** = proces esențial de formare a precipitațiilor, care constă într-un permanent transfer de vapori, ce asigură creșterea cristalelor de gheață în urma evaporării picăturilor de apă (cf. CIULACHE 2003, p. 181). **Proces diabolic** = proces atmosferic prin mijlocirea căruia un volum de aer în mișcare pe verticală își modifică temperatura, densitatea și volumul prin schimb de căldură cu mediul înconjurător (id. ib.). **Proces izentropic** = proces atmosferic ce decurge în condițiile unei entropii constante, similar cu procesul

adiabatic (ȚÎȘTEA 1965, p. 153). **Proces izobaric** = proces atmosferic care decurge în condiții în care presiunea rămâne constantă (id. ib.). *Procesele izobarice, izosterice, izotermice și adiabatică apar ca niște cazuri particulare de procese politrope*. DONEAUD 1966, p. 12. **Proces macroatmosferic** = proces de activitate atmosferică având o scară de reprezentare de peste 10 000 km, caracterizat prin scurgerea hidrostatică, aproape geostrofică și ondulatorie a aerului, ca urmare a diferențelor latitudinale ale încălzirii radiative, a acțiunii forței Coriolis și repartiției spațiale a oceanelor și mărilor pe suprafața planetei (CIULACHE 2003, p. 181). **Proces pseudo-adiabatic** = transformare adiabatică a stării aerului umed prin care toată apa condensată cade sub formă de precipitații (ȚÎȘTEA 1965, p. 153).

– Pl.: *proces*. – Cf. lat. *processus* (DLR)*. [LM]

PROMOĂRĂ s. f. sg. ♂ (Mold.) Chiciură (1). [1898] *Novembre... luna brumei și a promoarei*. MARIAN, S. R. I, 97; *Promoroacă se mai numește și promoară, ... chiciură, ... rouă înghețată*. PAMFILE, VĂZD. 66. Cf. DL, DM.

– Și: **promoroără** (ALECSANDRI, P. P. 34) s. f. – Cf. *promoroacă* (DLR). [L.M.]

PROMOROĂCĂ s. f. ♂ 1. Chiciură (1). [1852–1853] *Lunca [e] pudruită de albă promoroacă*. ALECSANDRI, P. III, 48; *Promoroacă se face mai ales iarna din negura înghețată ce se prinde de ramurile copacilor*. PAMFILE, VĂZD. 66; *Decembrie ia locul lui iunie și florile de promoroacă, locul florilor adevărate*. GALACTION, O. A. II, 215; *Dacă e promoroacă la Bobotează, atunci e vară bogată*. ALR II 5 053 pc. 605; cf. H X 509, XI 516, XII 168; cf. ALR I 1 260; cf. NALR – MB V ms. [1613]^{ID}, ALR – MD IV MN 156, [1614]^{ID}. Cf. DDRF, CADE, SCRIBAN, D., TDRG², CIORĂNESCU, D. ET., DLR, MDA, NDU, DEXI, DGS.

2. (Centrul Bucov.) Moină (DLR). Cf. ALR I 1 228 pc. 214. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: (rar) *promoroace*. – Și: (nordul Mold.) **promoroágă** (ALR I 1 260 pc. 420, NALR – MB V ms. [1613] pc. 646^{ID}) s. f., **promoróc** (ARGHEZI, S. I, 86) subst. **promoroacă** (SCRIBAN, D.) s. f. – Cf. ucr. примозок, rus. поморок (DLR). [L.M.]

PROMOROĂGĂ s. f. v. **promoroacă**.

PROMOROĂRĂ s. f. v. **promoară**.

PROMORÓC subst. v. **promoroacă**.

PROPAGĂRE s. f. ☒ (În sintagma) *Propagare anormală* = proces de transmitere a variatelor forme de energie prin atmosfera terestră atunci când acestea sunt refractate de-a lungul altor traiectorii

* **Proces adiabatic** – cf. fr. *processus adiabatique*, engl. *adiabatic process* (VILLENEUVE, p. 317). **Proces diabatic** – cf. fr. *processus diabatique*, engl. *diabatic process* (id. ib. 318). **Proces pseudo-adiabatic** – cf. fr. *processus pseudo-adiabatique*, engl. *pseudo-adiabatic process* (id. ib.).

decât cele directe, din cauza discontinuităților de densitate a aerului de la unul sau mai multe niveluri din atmosferă, acest proces datorându-se, de fapt, distribuției verticale inegale a temperaturii și a umezelii aerului (CIULACHE 2003, p. 181).

– Cf. fr. *propagation anormale*, engl. *anomalous propagation* (VILLENEUVE, p. 319). [L.M.]

PROSINGHILĂ s. f. sg. ♂ (Estul Transilv.) Vreme rea (DLR). Cf. A V 31. Cf. DLR, MDA.

– Et. nec. (DLR). [L.M.]

PROȘCĂI s. n. v. **prășcău**.

PROȘCĂU s. n. v. **prășcău**.

PSEUDO-FRONT s. n. ♂ 1. Linie sau suprafață de discontinuitate, din atmosfera inferioară, a temperaturii sau a altui element meteorologic, ca rezultat al modificării caracteristicilor suprafeței active (CIULACHE 2003, p. 185); front aparent (v. *front*), front fictiv (v. *front*) (ȚÎȘTEA 1965, p. 90). Cf. id. ib. p. 154.

2. Front de talie medie format între aerul răcit de precipitații din interiorul unei furtuni și cel foarte cald din jur (CIULACHE 2003, p. 185).

– Pl.: *pseudo-fronturi*. – Cf. fr. *pseudo-front*, engl. *pseudo-front* (VILLENEUVE, p. 319). [L.M.]

PSEUDOHÉLIE s. f. ♂ Fotometeor reprezentat printr-o pată albă, strălucitoare, generată de reflectarea luminii solare de către cristalele de gheață care compun anumiți nori și care poate fi văzut numai de sus în jos, adică dintr-o aeronavă sau de pe un vârf de munte (cf. CIULACHE 2003, p. 185). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 154.

– Cf. fr. *pseudohélie* (VILLENEUVE, p. 212, id. ib. p. 319). [L.M.]

PUFĂR s. n. ♂ (Vestul Bucov.) Zăpadă mărunță. *Omătu ista-i gros, nu-i pufăriu*. CONV. LIT. XLIV₂, 132. Cf. DLR, MDA, DEXI.

– Pl.: *pufaruri*. – **Puf** + suf. *-ar* (DLR). [L.M.]

PÚFĂ s. f. ♂ (Olt.) Pâclă (1). *Pă pufă nu vez dăloc*. GL. OLT.; cf. NALR – O II MN 275, [1605] pc. 911^{1D}. Cf. DLR, MDA, DGS.

– Et. nec. Cf. *pufăi* (DLR). [L.M.]

PUHÓI s. n. ♂ 1. Ploaie torențială (v. *ploaie*) (cf. DLR); aversă de ploaie (v. *aversă*). [1682] *După amiază zi, fiind liniște, să feaceră holburi și vânturi greale și cu pohoi de ploi*. DOSOFTEI, v. s. septembrie 3^v/24; *Povoiul, pe țarină coaptă Căzând cu năprasnă într-o clipită strică truda plugariului dreaptă*. BUDAI-DELEANU, Ț. 170; *Ploile mari se numesc puhoiuri, hopoiuri*. PAMFILE, VĂZD. 109; cf. ALR

SN III h 787. Cf. LB, CADE, SCRIBAN, D., NDU, DEXI, DLR, MDA.

2. (Olt.; la pl., în forma *hopoi*) Picături (mari) de ploaie. *Ploaia vine în hopoiuri*. VICIU, GL. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *puhoaie* și (rar) *puhoiuri*. – Și: **pohói**, (Transil.; și învechit) **povói** (Mold., Olt.) **hopói** (pl. *hopoiuri*) s. n. – Din v. sl. **поѡиѡ**. – **Hopoi**, prin metateză (DLR). [L.M.]

PUNCT s. n. **☒** (În sintagmele) **Punct de convergență** = punct în câmpul vântului către care converg liniile de curent, cum este, de exemplu, centrul ciclonului la suprafața terestră (CIULACHE 2003, p. 186). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 155. **Punct de divergență** = punct în câmpul vântului, de la care diverg liniile de curent, cum este, de exemplu, centrul anticiclonului la suprafața terestră (CIULACHE 2003, p. 186). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 155. **Punct de ocluzie** v. ocluzie. **Punct de radiație a norilor** v. nor. **Punct hiperbolic**³¹¹ = punct din câmpul vântului, corespunzând punctului șei barice, în care axa de comprimare se intersectează cu cea de dilatare, într-un câmp izobaric (CIULACHE 2003, p. 186). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 156.

– Pl.: *puncte*. – Cf. lat. *punctum* (DLR)*. [LM]

³¹¹ În ȚÎȘTEA 1965, p. 156, *punct hiperbolic* este lucrat cu trimitere la *punct neutru*, considerat sinonim. Deoarece în literatura de specialitate sintagma *punct neutru* este încetățenită cu alt sens, lucrată și în dicționarul lui Țîștea, însă la pl.: *puncte neutre*, am considerat că nu trebuie să punem în același plan, analogic, aceste două sintagme, optând pentru cea care are circulație actuală în limbajul meteorologic.

* **Punct hiperbolic** – cf. fr. *point hyperbolique*, engl. *hyperbolic point* (VILLENEUVE, p. 307). **Punct de convergență** – cf. fr. *point de convergence*, engl. *convergence site* (TP). **Punct de divergență** – cf. fr. *point de divergence*, engl. *fault splay* (ib.). **Punct de ocluzie** – cf. fr. *point d'occlusion*, engl. *point of occlusion* (VILLENEUVE, p. 308).

R

RADIÁL, -Ă adj. (În sintagmele) **Flux radial** v. flux. **Vânt radial** v. vânt.

RADIÁNT, -Ă adj. ☞ (Despre diverse forme de energie; și în sintagma **energie radiantă**³¹²) Care se răspândește (în atmosferă) prin radiații. [1857] ^a*Câteodată căldura se propagă în distanță, trecând prin spațiu ca lumina...; atunci căldura se cheamă căldură radiantă, caloric radiant.* MARIN, F. 9; *Această căldură radiantă poate fi oprită de unele obstacole, așa-zise opace.* CIȘMAN, FIZ. I, 448; *În același moment, în diferite puncte ale suprafeței globului pământesc nu ajunge aceeași cantitate de căldură..., fluxul energiei radiante primită de la Soare este variabil în timp.* CIOVICĂ 1970, p. 13; *Recepționată de suprafața terestră, energia radiantă se transformă în căldură.* BOGDAN 2006, p. 31. Cf. PROT. – POP., N. D., CADE, SCRIBAN, D., ȚÎȘTEA 1965, p. 81, D. ENC., DLR, DEX², CIULACHE 2003, p. 81, NDU, MDN.

– Pl.: *radianți, -te.* – Din fr. **radiant** (DLR). [C.F., L.M.]

RADIATÍV, -Ă adj. ☞ Care ține de radiație, care se referă la radiație. *Efect[ul] de seră [este] acțiunea de protecție a atmosferei în procesul schimbului radiativ de căldură al Pământului cu spațiul interplanetar.* ȚÎȘTEA 1965, p. 78; *Pe cale radiativă se încălzește primul strat de aer din vecinătatea solului, de la care tot prin radiație se transmite căldura spre straturile superioare.* MĂHĂRA 2001, p. 119; *Climatul este... totalitatea schimbărilor succesive posibile ale proceselor atmosferice ce caracterizează regimul vremii unei regiuni oarecare, ca rezultat al interacțiunii dintre factorii radiativi, circulația generală a atmosferei și influențele condițiilor fizico-geografice, sub presiunea tot mai accentuată a activității umane.* APOSTOL 2000, p. 79. Cf. D. ENC., DEX², MDA, NDU, DEXI, MDN. ☞ (Adverbial) *Inversiunile orografice se produc în a doua parte a nopții și în prima parte a dimineții în văile montane. Aerul răcit radiativ pe culmi, devine dens și coboară sub forma vântului de munte în văi, ridicând deasupra aerul cald existent aici.* APOSTOL 2000, p. 38; *Briza de munte prezintă curenți descendenți, noaptea și în prima parte a dimineții. Pe timpul nopții, versanții și culmile se răcesc radiativ mai puternic decât văile.* id. ib. p. 47; *Roua ... se formează, de regulă, în nopțile senine și calme ori cu vânt slab, când suprafața de depunere este răcită radiativ până sub punctul de rouă.* CIULACHE 2002, p. 178. ☞ (În sintagmele) **Ceață radiativă** v. ceață. **Flux radiativ** v. flux. **Încălzire radiativă** v. încălzire. **Îngheț radiativ** v. îngheț (1). **Răcire radiativă** v. răcire. **Schimb termic radiativ** v. schimb. **Transfer radiativ** v. transfer.

– Pl.: *radiativi, -e.* – Din fr. **radiatif** (MDA). [L.M.]

³¹² **Energie radiantă** – cf. fr. *énergie rayonnante (radiante)* (VILLENEUVE, p. 149, TLFi), engl. *radiant energy* (VILLENEUVE, p. 149). [A.B.]

RADIATUS (Ra) subst. ☐ Varietate proprie norilor Cirrus, Altocumulus, Altostratus, Stratocumulus și Cumulus, având forma unor benzi lungi, paralele care, datorită perspectivei, par a se aduna într-unul (când nu traversează întreaga boltă cerească) sau în două (când traversează în întregime cerul) puncte opuse ale orizontului, numite puncte de radiație (cf. CIULACHE 2003, p. 188). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 157, CIULACHE 2003, p. 255, MIHĂILĂ 2010, p. 166.

– Cf. lat. radiatus (ra), fr. radiatus (ra) (VILLENEUVE, p. 326). [L.M.]

RADIĂȚIE s. f. ☐ Formă a materiei posedând simultan atât însușirile undelor electromagnetice, cât și pe cele ale particulelor, dar care nu este nici undă, nici particulă (cf. CIULACHE 2003, p. 189); rază. V. lumină (1). [1851] STAMATI, D. *Dintre factorii ce contribuie în cea mai mare măsură la transformarea temperaturii aerului în mișcare se pot cita: suprafața terestră cu caracteristicile sale, radiația aerului, radiația straturilor noroase, degajarea căldurii latente de condensare, curenții verticali*. DONEAUD 1966, p. 303; *Soarele emite corpuscule cu mari viteze care ... produc ... pe Pământ, aurorele polare, furtunile magnetice și brăuri de radiații intense în jurul Pământului*. MĂHĂRA 2001, p. 55; *Formarea lor [hidrometeorii constituiți dintr-o depunere de particule de apă sau gheață] se datorează fie condensării sau sublimării directe a vaporilor de apă conținuți în aerul care se află în contact direct cu suprafața solului sau cu obiectele de pe sol răcite prin radiație (roua, bruma, uneori chiciura), fie depunerii și/sau înghețării picăturilor de apă suprarăcită, în urma ciocnirii lor cu suprafața solului sau cu obiectele de pe sol (chiciura, poleiul)*. MIHĂILĂ 2010, p. 268. Cf. CADE, SCRIBAN, D., ȚÎȘTEA 1965, p. 157, D. ENC., DEX², MDA, NDU, MDN, DGS. ☐ (În sintagmele) **Absorbția radiației** (sau **absorbție a radiației**) v. absorbție. **Brumă de radiație** v. brumă. **Ceață de radiație** v. ceață. **Centura superioară de radiații** = centură constituită din electroni cu viteze de deplasare mai mici, în dreptul ecuatorului geomagnetic având grosimi de 20000 km, deoarece limita ei inferioară este situată la înălțimea de 55000 km, iar cea superioară la 75000 km, intensitatea mai redusă a radiațiilor din cuprinsul său diminuând pericolul pe care l-ar putea prezenta pentru navele cosmice cu oameni la bord (CIULACHE 2003, p. 36). **Centuri de radiație** v. centură. **Extincția radiației în atmosferă** = scădere a intensității și modificare spectrală a radiațiilor solare la trecerea prin atmosfera terestră, datorată absorbției și difuziei provocate de gazele componente ale aerului și de particulele lichide și solide aflate în suspensie (cf. CIULACHE 2003, p. 85), exprimându-se prin coeficientul de transparență și prin factorul de opacitate (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 84). **Extincția radiațiilor solare în atmosferă este slabă**. DONEAUD 1966, p. 90. **Flux de radiație** v. flux. **Fluxul radiației solare directe** v. flux. **Inversiune de radiație** v. inversiune. **Îngheț de radiație** v. îngheț (1). **Nori de radiație** v. nor. **Punct de radiație a norilor** v. nor. **Radiație atmosferică** (sau, art., **radiația atmosferei**) = flux radiativ din domeniul infraroșu al spectrului, cu lungimi mari de undă (4-120μ), emis în toate direcțiile de atmosfera terestră (CIULACHE 2003, p. 188, cf. id. ib. p. 189). *Această radiație atmosferică adăugată la cea solară produce „efectul de seră” care depinde și de compoziția aerului... și a vaporilor de apă care absorb radiația terestră*. MĂHĂRA 2001, p. 68; *În urma procesului de absorbție, atmosfera terestră se încălzește și, la rândul său, emite și ea radiații termice infraroșii, cu lungimea de undă mare, care alcătuiesc radiația atmosferică*. id. ib. p. 92; *Scoarța terestră primește radiațiile de undă lungă sub forma radiației atmosferice*. MIHĂILĂ 2010, p. 65.

Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 157. **Radiație corpusculară solară** (sau **a Soarelui**) = flux de particule electrizate emise de regiunile active ale suprafeței solare, care parcurg distanța până la Pământ cu viteze ce pot atinge $2,2 \times 10^9 \text{ cm/s}$ (cf. CIULACHE 2003, p. 189); Soarele emite două feluri de radiații: *radiații corpusculare și radiații termice de natură electromagnetică*. MĂHĂRA 2001, p. 63. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 157. **Radiație de undă lungă** (sau **mare** ori **infraroșie**, CIULACHE 2003, p. 190, adesea la pl., **radiații calorice** ori **infraroșii**, id. ib. p. 189, astăzi rar, **radiații roșii**, DONEAUD 1966, 90) = radiație invizibilă, cu lungimi de undă mai mari de $0,76 \mu$ (radiația terestră și radiația atmosferei) (cf. CIULACHE 2003, p. 189); raze infraroșii (v. r a z ă). *Radiația solară... se produce în mai mare măsură în cazul prezenței în cantitate mai mare a vaporilor de apă sau a norilor, care... absorb aproape în totalitate radiațiile roșii (calorice) ale spectrului radiativ*. DONEAUD 1966, p. 90; *Scăderea nocturnă a temperaturii aerului este cauzată de pierderea căldurii de către suprafața terestră prin radiațiile cu lungime de undă mare și este cu atât mai redusă cu cât umezeala atmosferică este mai mare*. CIOVICĂ 1970, p. 27; *Încălzirea atmosferei se produce îndeosebi prin absorbția energiei radiației infraroșii, cu lungime mare de undă*. APOSTOL 2000, p. 31; *Ozonul... își exercită absorbția și asupra radiațiilor infraroșii emise de Pământ*. MĂHĂRA 2001, p. 38; *Această influență se datorează însă, cu precădere, efectului de seră determinat de absorbția pe care vaporii de apă o exercită în anumite benzi din gama radiațiilor infraroșii emise de suprafața terestră*. CIULACHE 2002, p. 24; *În timpul nopții, scoarța terestră emite radiații de undă lungă (infraroșii)*. MIHĂILĂ 2010, p. 64. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 158, DEXI. **Radiație de undă scurtă** = radiație cu lungimi de undă cuprinse între $0,3$ și 4μ (CIULACHE 2003, p. 189). *Se consideră că radiațiile solare sunt de undă scurtă, iar cele emise de Pământ și de atmosferă sunt de undă lungă*. MĂHĂRA 2001, p. 69; *La răsăritul și apusul Soarelui... radiațiile de undă scurtă (violet, albastre, verde) sunt difuzate de moleculele gazelor, iar cele de undă lungă (roșu, portocaliu, galben) sunt singurele care își continuă cursa și care prin compunere optică imprimă cerului culoarea roșu-portocaliu*. id. ib. p. 281; *Temperaturile extrem de ridicate care se întâlnesc în termosferă sunt puse pe seama absorbției radiațiilor solare de undă scurtă și interacțiunii electronilor liberi cu câmpul geomagnetic*. CIULACHE 2002, p. 55. **Radiație descendentă totală** = fracțiune din radiația solară de undă scurtă și din cea atmosferică de undă lungă care este îndreptată spre suprafața terestră (cf. CIULACHE 2003, p. 189). **Radiație (solară) difuză** (sau **radiație difuză a bolții cerești**, id. ib.) = parte a radiației solare care, la trecerea prin atmosferă, suferă un proces de difuzie provocat de moleculele diferitelor gaze și de particulele solide sau lichide aflate în suspensie în aer și care, venind din toate părțile bolții cerești, ajunge la suprafața terestră cu compoziția spectrală modificată (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 158, CIULACHE 2003, p. 189). *Cantitatea de energie primită (S_1) se compune din radiația solară directă (I) minus radiația solară directă reflectată (I_r); radiația solară difuză (i), minus radiația difuză reflectată (i_r); contraradiația atmosferei (R_A)*. CIOVICĂ 1970, p. 21; *Observațiile întreprinse în regiunile polare au arătat că intensitatea radiației difuze a cerului senin crește odată cu albedoul din cauza difuzării repetate a radiațiilor reflectate de suprafața stratului de zăpadă*. CIULACHE 2002, p. 109; *Radiația difuză [D] reprezintă acea parte a radiației solare care, datorită compoziției neomogene a suprafeței terestre (gaze, vaporii de apă, cristale de gheață, diverse suspensii), este dispersată (difuzată, abătută)... astfel încât, la suprafața Pământului ajunge din toate direcțiile*. BOGDAN 2006, p. 32; *Intensitatea radiației difuze se măsoară cu ajutorul aparatului numit*

piranometru cu ecran, care este umbrit față de radiația solară directă, cu ajutorul unui ecran și prin intermediul piranometrului absolut tip Angström. MIHĂILĂ 2010, p. 64. **Radiație efectivă** = radiație de undă lungă reprezentând diferența dintre radiația terestră și partea absorbită de către suprafața activă din contraradiația atmosferei, al cărei flux este dirijat în sus (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 158, CIULACHE 2003, p. 190). *La altitudine, radiația efectivă este mare, iar contraradiația atmosferei, scăzută.* APOSTOL 2000, p. 86; *Cunoașterea exactă a intensității radiației efective, care joacă un rol însemnat în schimbul caloric neîncetat dintre suprafața terestră și aerul de deasupra, este extrem de utilă în rezolvarea unor probleme practice ca: prognoza înghețurilor și cețurilor radiative, calcularea bilanțului radiativ etc.* CIULACHE 2002, p. 119; *Diferența... poartă numele de radiație efectivă, a cărei intensitate se măsoară cu ajutorul instrumentului numit pirgeometru.* MIHĂILĂ 2010, p. 65. **Radiație efectivă nocturnă** = radiație de undă lungă, reprezentând diferența dintre radiația terestră și partea absorbită de către suprafața activă din contraradiația atmosferei, în absența radiației solare (CIULACHE 2003, p. 190). **Radiație efluentă de undă lungă** = sumă a radiațiilor de undă lungă care se pierd în spațiul cosmic, incluzând radiația terestră, radiația emisă de suprafețele superioare ale norilor și fracțiunea radiației atmosferice ce se îndreaptă spre atmosfera liberă (cf. id. ib.). **Radiație globală** = sumă a radiației solare directe și difuze primite pe unitatea de suprafață terestră orizontală (id. ib.). *Particulele de aerosoli... slăbesc radiația solară globală, reduc transparența aerului și temperatura.* MĂHĂRA 2001, p. 42; *Printre principalele lor efecte meteorologice se numără creșterea coeficientului de opacizare a atmosferei, diminuarea intensității radiației globale și, parțial, asigurarea nucleelor de condensare necesare formării norilor și precipitațiilor.* CIULACHE 2002, p. 25; *Piranometrul fără ecran și piranometrul absolut tip Angström măsoară intensitatea radiației globale (care este suma radiației directe și a celei difuze).* MIHĂILĂ 2010, p. 64. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 158. **Radiație solară** = ansamblu al radiațiilor emise de Soare care se propagă, sub formă de unde electromagnetice, cu o viteză de 300 000 km/s, pătrund în atmosfera Pământului, suferind, la trecerea prin aceasta, modificări calitative (spectrale) și cantitative (de intensitate) din cauza difuziei și absorbției și ajung pe suprafața terestră sub formă de radiație directă și radiație difuză, constituind sursa energetică primară a aproape tuturor proceselor fizico-chimice și biologice de pe Pământ și din atmosfera acestuia (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 158, CIULACHE 2003, p. 191). [1852] *Subt influența radiației solare și a căldurei.* MARIN, PR. I, 17/18. *Sursa cea mai importantă de energie a tuturor proceselor atmosferice este radiația solară.* CIOVICĂ 1970, p. 5; *Elemente meteorologice... sunt: radiația solară (acest element fiind și principalul factor climatogenetic), temperatura, presiunea, vântul, umezeala, nebulozitatea și precipitațiile.* APOSTOL 2000, p. 5; *O parte din radiația solară este difuzată în toate direcțiile de particule care plutesc în atmosferă (vapori de apă, pulberi în suspensie) și se îndreaptă către scoarța terestră sub forma unui flux.* MIHĂILĂ 2010, p. 64. Cf. D. ENC. **Radiație solară absorbită** = radiație solară care a fost absorbită de gazele componente ale atmosferei, de particule în suspensie, de nori și de suprafața terestră (CIULACHE 2003, p. 191). **Radiație solară directă** = fracțiune din radiația solară care străbate atmosfera și ajunge nemodificată la suprafața terestră, sub forma unui flux de raze paralele cu lungimi de undă cuprinse între 0,291 și 4-5 (cf. id. ib.). *Cantitatea de energie primită (S_1) se compune din radiația solară directă (I) minus radiația solară directă reflectată (I_r); radiația solară difuză (i), minus radiația difuză reflectată (i_r); contraradiația atmosferei (R_A).* CIOVICĂ

1970, p. 21; *Fluxul de radiație ce provine direct de la discul solar și care ajunge nemodificat (nedifuzat, nereflectat, nereflectat), la suprafața terestră, constituie radiația solară directă (S')*. APOSTOL 2000, p. 19; *Intensitatea radiației solare directe se măsoară în unități absolute (langley) cu aparate numite pirheliometre*. MIHĂILĂ 2010, p. 64. **Radiație solară disponibilă** = radiație solară globală incidentă pe suprafața terestră (CIULACHE 2003, p. 191). **Radiație solară reflectată** = parte a radiației solare incidente pe suprafața terestră căreia i se schimbă direcția de propagare, fără a i se modifica, însă, compoziția spectrală (cf. id. ib.). **Radiație totală** = sumă a radiației solare și a celei terestre (cf. id. ib. p. 192). *Primăvara, o dată cu intensificarea radiației totale, valorile bilanțului cresc aproximativ cu câte 3 kcal/cm² lună, ajungând în luna mai la 7,3 kcal/cm² lună*. CIOVICĂ 1970, p. 24; *Suma radiației directe și a celei difuze constituie radiația totală*. APOSTOL 2000, p. 21. **Radiație ultravioletă** (sau, la pl., **radiații chimice**, APOSTOL 2000, p. 18) = flux radiativ cu lungimi de undă cuprinse între 0,010 și 0,390 μ, având pronunțate efecte chimice (CIULACHE 2003, p. 192); raze ultraviolete (v. rază). [1948] *"Spectrul solar este compus din radiații simple, împărțite în trei categorii: radiații infraroșii, radiații vizibile și radiații ultra-violete*. MACAROVICI, 1970; *Particulele mici, chiar și moleculele..., difuzează intens radiațiile ultraviolete, violete, indigo și albastre, din aceste procese rezultând culoarea albastră a cerului*. APOSTOL 2000, p. 21; *Temperaturile ridicate... se datorează fie degajării de căldură în urma procesului fotochimic al disocierii moleculelor de oxigen, fie prin absorbția de către ozon a radiațiilor ultraviolete*. MĂHĂRA 2001, p. 48. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 159. **Radiație vizibilă** = flux radiativ cu lungimi de undă cuprinse între 0,39 și 0,76, care este perceput de ochiul uman (CIULACHE 2003, p. 192). *Dintre radiațiile vizibile, cele mai difuzate de molecule sunt cele albastre, indigo și violet... care, difuzate în atmosfera superioară, dau bolții cerești culoarea albastru închis*. MĂHĂRA 2001, p. 78. *Când Soarele se află la zenit, culoarea sa este albă deoarece... radiațiile vizibile sunt egal difuzate*. id. ib. p. 281.

– Pl.: **radiații**. – Și: **radiațiune** s. f. – Din fr. **radiation** (MDA)*. [L.M.]

* **Extincția radiației în atmosferă** – cf. fr. *extinction atmosphérique*, engl. *atmospheric extinction* (VILLENEUVE, p. 162). **Radiația atmosferei** – cf. fr. *rayonnement atmosphérique*, engl. *atmospheric radiation* (id. ib. p. 329). **Radiație atmosferică** – cf. fr. *rayonnement atmosphérique*, engl. *atmospheric radiation* (id. ib.). **Radiație corpusculară** – cf. fr. *rayonnement corpusculaire*, engl. *corpuscular radiation* (TP). **Radiație de undă lungă** – cf. fr. *rayonnement de grandes longueurs d'onde*, engl. *long-wave radiation* (VILLENEUVE, p. 329). **Radiație de undă scurtă** – cf. fr. *rayonnement de courtes longueurs d'onde*, engl. *short-wave radiation* (id. ib.). **Radiație descendentă totală** – cf. fr. *rayonnement total descendant*, engl. *downward total radiation* (id. ib. p. 331). **Radiație (solară) difuză** – cf. fr. *rayonnement solaire diffusé*, *rayonnement solaire diffus*, engl. *diffuse solar radiation*, *sky radiation*, *diffuse skylight* (id. ib. p. 329, 330). **Radiație efectivă** – cf. fr. *rayonnement effectif*, engl. *effective radiation* (id. ib. p. 329). **Radiație efectivă nocturnă** – cf. fr. *rayonnement nocturne effectif*, engl. *effective nocturnal radiation* (id. ib. p. 330). **Radiație globală** – cf. fr. *rayonnement global*, engl. *global radiation* (id. ib.). **Radiații infraroșii** – cf. fr. *rayonnement infra-rouge*, engl. *infrared radiation* (id. ib. p. 330). **Radiații roșii** – cf. fr. *rayon rouge*, engl. *red ray* (TP). **Radiație solară** – cf. fr. *rayonnement solaire*, engl. *solar radiation* (VILLENEUVE, p. 330.). **Radiație solară directă** – cf. fr. *rayonnement solaire direct*, engl. *direct solar radiation* (id. ib. p. 329). **Radiație solară reflectată** – cf. fr. *rayonnement solaire réfléchi*, *rayonnement solaire réfléchi*, engl. *reflected solar radiation*, *reflected global radiation* (id. ib.). **Radiație totală** – cf. fr. *rayonnement totale*, engl. *total radiation* (id. ib. p. 331). **Radiație ultravioletă** – cf. fr. *rayonnement ultraviolet*, engl. *ultra-violet radiation* (id. ib.). **Radiație vizibilă** – cf. fr. *rayonnement visible*, engl. *visible radiation* (id. ib.).

RADIAȚIUNE s. f. v. **radiație**.

RADIOACTIVITĂȚE s. f. ☒ (În sintagma) **Radioactivitate naturală** = ansamblu al radiațiilor α , β și γ provenite de la Soare, din cosmos și de la particulele radioactive suspendate în atmosferă (CIULACHE 2003, p. 192).

– Pl.: *radioactivități*. – Cf. fr. radioactivité naturelle, engl. natural radioactivity (VILLENEUVE, p. 326). [L.M.]

RAFĂLĂ s. f. ☒ Dezlănțuire bruscă, violentă (și scurtă) de vânt, de ploaie sau de ninsoare (cf. DLR). [1875] *Sub crâncena rafală Munți de spumă dau năvală Peste podul răsturnat*. ALECSANDRI, P. II, 143; *Uneori, o rafală bruscă de vânt face să se ivească... o microscopică furtună*. BOGZA, C. O. 219; *În prima rafală, care ne izbi în față, urlând furioasă, se auzi o trosnitură seacă, sus, în catargul din provă*. BART, S. M. 51. *Gări risipite prin lume..., gări sub rafale de ploaie*. S. aprilie 1960, 44. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., ȚÎȘTEA 1965, p. 160, DEX², CIULACHE 2003, p. 193, DEXI, MDA. ☒ (În sintagma) **Vânt în rafale** v. vânt.

– Pl.: *rafale*. – Din fr. **rafale**. [E.T., L.M.]

RAORĂ vb. I v. **roura**.

RĂPĂȚ s. n. ☐ (Nordul Bucov.) Ploaie torențială (v. ploaie) (DLR). [1960] LEXIC REG. 115. Cf. MDA.

– Cf. rap. (DLR). [A.B.]

RĂUĂ s. f. v. **rouă**.

RAZ s. m. v. **rază**.

RĂZĂ s. f. ☐ (Urmă de determinările „de soare” sau „a soarelui”, „de lună” ori „a lunii”, „lunară”) Fascicul subțire de lumină, traiectorie luminoasă (DLR); (învechit, rar) lucoare (2). V. lumină (1). [1563] CUV. D. BĂTR. I, 249; *În vreamă de ger, para gerului, raza soarelui trage-le de vine cătr-înșii*. CORESI, EV. 236; *O rază de soare se giuca pe fizionomia maiorului*. RUSSO, S. 28; *Acuma umblau încet, se odihneau parcă în soarele auriu de toamnă, care frângea raze*. SADOVEANU, O. IV, 431; [Turbulența termică] *Fenomenul este frecvent vara, între orele amiezii, pe timp senin și calm și este pus în evidență de tremurul conturului obiectelor datorat refracției diferențiate a razelor de lumină*. MĂHĂRA 2001, p. 121; *Arcurile tangente... se nasc prin refracția razelor solare sau lunare ce cad pe fețele laterale ale cristalelor de gheață cu forme aciculare*. MIHĂILĂ 2010, p. 287; *Din două-trei mândre ale mele... Cea din ulița cea mare Ca și raza de la soare*. DOINE, 30; cf. ALR SN III h 784^{1D}. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB, POLIZU, CADE, SCRIBAN, D., DLR, DEX², MDA, NDU.

☒ Radiație (1) (DLR). [1857] ^a*Căldura radiantă... se propagă ca și lumina, trece prin aer, trece prin gol, și vine d-a dreptul la organele noastre, precum și lumina vine la ochii noștri. După această*

analogie, se zice că sânt raze de căldură, raze calorifice, precum se zice că sânt raze de lumină, raze luminoase. MARIN, F. 212; *Încălzirea pământului prin căldură solară atârână de la direcțiunea în care cad razii de căldură pe pământ.* F (1889), 459, cf. FD III, 196. Cf. STAMATI, F. 61, CADE, DGS. ☿ (În sintagmele) **Rază verde** = strălucire scurtă, de culoare dominant verde, observată în momentul în care extremitatea marginii superioare a Soarelui, a Lunii sau chiar a unei planete dispare sub sau apare deasupra orizontului (cf. ȚIȘTEA 1965, p. 160, MIHĂILĂ 2010, p. 297). *Raza verde este un alt fenomen optic observat la apusul Soarelui și, mai rar, la răsărit, când cerul este limpede iar atmosfera pură și calmă.* MĂHĂRA 2001, p. 284. Cf. MIHĂILĂ 2010, p. 255. **Raze crepusculare** = fluxuri strălucitoare de raze divergente emise de Soarele situat la orizont (răsărit sau apus) sau sub orizont, ce au fost difuzate de ceață sau penetrează (sub formă de radiație solară directă) prin diverse spărturi ale plafonului de nori (cf. CIULACHE 2003, p. 194). **Raze infraroșii** = radiații infraroșii (v. r a d i a ț i e). Cf. DLR. **Razele aurorei** = linii de lumină aurorală bine individualizate, care sunt orientate de-a lungul liniilor de forță ale câmpului geomagnetic (cf. CIULACHE 2003, p. 194). **Raze ultraviolete** = radiații ultraviolete (v. r a d i a ț i e). [1914] *Spațiile interplanetare sunt străbătute de razele ultraviolete emise de soare.* MARINESCU, P. A. 41; *Arsurile prin raze ultraviolete se produc la alpiniști.* A. POP, CHIRURG. 236; *În cazul razelor ultraviolete... cerul nu este violet, pentru că radiațiile albastre au o pondere mai mare în spectrul vizibil.* MĂHĂRA 2001, p. 281. Cf. DT, LTR², DL, DM, M. D. ENC, DEX, DN³, FORM. CUV. II, 250, 251, V. BREBAN, D. G. – Pl.: raze. – Și: (Transilv.; și învechit) **raz** (pl. m. razi) s. m. – Lat. **radia** (DLR)*. [L.M.]

RĂBLOLÍ vb. IV. Refl. unipers. ☉ (Sud-vestul Munt.; despre vreme) A se încălzi (DLR). Cf. CV 1951, nr. 6, 30. Cf. MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *răbrolește*. – Et. nec. (DLR). [A.B.]

RĂCEÁLĂ s. f. ☉ (Nord-vestul și vestul Transilv., Ban., sudul Criș.; în opoziție cu căldură) Temperatură scăzută a aerului, vreme rece (cf. DLR). V. frig. [1581] *Alții mulți era goli și degerând de ger și de răceală înghețându-se.* CORESI, EV. 364; *Mare scădere au avut în oameni..., că lovisă niște răceale și ploi cu ninsori.* M. COSTIN, O. 85; *Apa iară din răceala văzduhului să schimbă în zăpadă* (a. 1750). GCR II, 64/33; *Nu am grijă, nici îmi pasă Ca de cald sau de răcele Să mă apere o casă.* ASACHI, S. L. I, 141; *Ea... păru înfiorată de răceala nopții; își trase la gât și la obraji gulerașul de blăniță albă.* SADOVEANU, O. V, 705; cf. ALR I 1 366 pc. 5, 9, 26, 77, 98, 107, 270. Cf. DDRF, ALEXI, W., TDRG, DL, DEX², MDA.

– Pl.: *răceli* și (învechit) *răcele*. – Și: (centrul Ban.) **riceálă** (ALR I 1 366 pc. 77) s. f. – **Răci** + suf. - *eală* (DLR). [A.B.]

* **Rază verde** – cf. fr. *rayon vert*, engl. *green flash* (VILLENEUVE, p. 332). **Raze crepusculare** – cf. fr. *rayons crépusculaires*, engl. *crepuscular rays* (id. ib.). **Raze infraroșii** – cf. engl. *infrared ray* (TP). **Razele aurorei** – cf. fr. *rayons auroraux*, engl. *auroral rays* (VILLENEUVE, p. 331). **Raze ultraviolete** – cf. fr. *rayon ultraviolet*, engl. *ultraviolet ray* (TP).

RĂCÍ vb. IV. Refl. ☉ (Despre aer, despre vreme etc.; în opoziție cu încălzi) A deveni (mai) rece, cu temperatură (mai) scăzută (cf. DLR); a se răcori. [1718-1729] *Vîind toamna și răcindu-se vremea, și multe ploi reci fiind, nu le-au dat îndemână să bată Livovul.* R. POPESCU, CM I, 420; *Șăzând deci Domniia în Târgoviște... și vreme[a] începându a să răci, au purces de la Târgoviște.* R. GRECEANU, CM II, 136. Cf. DDRE, DL, MDA. ☉ Intrans. (Învechit) *Ștefan Vodă, dacă au scos vrăjmașii săi din țară și dacă au răcitu vremea și caii turcilor au slăbitu, au lovit pre Malcociu.* URECHE, L. 99; *Au răcit vremea și caii Turcilor au slăbit.* M. COSTIN, ap. GÂDEI. Cf. SCRIBAN, D., DL, DEX².

– Prez. ind. pers. 3: *răcește*. – V. **rece** (DLR). [A.B.]

RĂCÍME s. f. ☉ (Nord-estul Olt.) Vreme rece (DLR). [1910] VÂRCOL, v. 98. Cf. CIAUȘANU, GL., MDA.

– Pl.: *răcimi*. – Și: (Nord-estul Olt.) **recíme** (VÂRCOL, v. 98) s. f. – **Rece** + suf. *-ime* (DLR). [A.B.]

RĂCÍRE s. f. ☿ (În sintagmele) *Răcire adiabatică* (sau *dinamică*) = descreștere a temperaturii aerului în ascensiune (CIULACHE 2003, p. 194), determinată de o destindere adiabatică (ȚÎȘTEA 1965, p. 160). *Marea majoritate a norilor se formează... datorită răcirii adiabactice a aerului ascendent.* CIOVICĂ 1970, p. 9; *Răcirea adiabatică este principalul proces de condensare a vaporilor.* MĂHĂRA 2001, p. 153; *Turbulența dinamică determină răcirea dinamică a aerului și condensarea vaporilor, iar sub stratul de inversiune apar norii Stratus.* MIHĂILĂ 2010, p. 165. *Răcire nocturnă* = scădere a temperaturii aerului, care este provocată de intensă pierdere radiativă de căldură din timpul nopții de către suprafața terestră (CIULACHE 2003, p. 194). *Vara, în urma răcirilor nocturne, în aerul cu umezeală specifică și relativă mare se pot produce cețuri de radiație pe suprafețe destul de întinse.* DONEAUD 1966, p. 177; *Răcirea nocturnă... este mai însemnată în cazul aerului instabil..., întrucât aerul instabil, de obicei mai rece decât suprafața subiacentă, fiind mai sărac în vapori, are o conductibilitate termică mai mare.* id. ib. p. 220. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 160. *Răcire radiativă* = scădere a temperaturii suprafeței terestre și a aerului de deasupra acesteia în fazele negative ale bilanțului radiativ din timpul nopții, când intensitatea radiației emise este mai mare decât radiația absorbită (CIULACHE 2003, p. 194). *Inversiunile de iarnă se produc frecvent în regim anticiclonic, mai ales datorită răcirilor radiative pe timp senin, atingând mari grosimi.* APOSTOL 2000, p. 38; *Răcirea radiativă... este procesul pierderii căldurii prin emisia de radiații calorice. Se supune legilor energiei radiante și are loc mai ales în nopțile senine și calme.* CIULACHE 2002, p. 176; *Norii de radiație se nasc toamna și iarna, datorită răcirii radiative nocturne a aerului de sub stratul de inversiune în prezența suspensiilor solide și a vaporilor de apă.* MIHĂILĂ 2010, p. 165.

– Pl.: *răciri*. – V. **răci** (DLR)*. [L.M.]

* *Răcire adiabatică* (sau *dinamică*) – cf. fr. *refroidissement adiabatique, refroidissement dynamique*, engl. *adiabatic cooling, dynamic cooling* (VILLENEUVE, p. 334). *Răcire nocturnă* – cf. fr. *refroidissement nocturne*, engl. *nocturnal cooling* (id. ib.).

RĂCOĂRE s. f. ☉ Frig moderat; răcoreală, răcorire. [1581] *Și auziră glasul Domnului Dumnezeuului ce împlă în rai la răcoare după amiazăzi.* PALIA (1581), 21/9; *Nu-i nime să-i scape de boare, Să s-ascundă de dâns la răcoare.* DOSOFTEI, PS. 58/6; *O răcoare plăcută se răspândea pe fața luncilor îmbălsămate.* BOLINTINEANU, O. 429; *Ei umblau mai mult noaptea pe răcoare.* ODOBESCU, S. I, 147; *Era răcoare și oamenii se strâneau în sumăieșele lor scurte.* SADOVEANU, O. I, 223; *Al nostru crai lăudat... ieși la vânat. A vânat câmpii cu florile, Munții cu recorile.* SEVASTOS, N. 371. Cf. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DL, DLR, MDA. ☉ (Expr.) **A se lăsa (cu) răcoare** = a se face frig. [1931] *Ia cerga asta și te-nvește, că despre ziuă se lasă răcoare.* CARAGIALE, O. II, 247; *Brr, sara se lasă cu răcoare.* T martie 1962, 36. Cf. DLR, MDA. **Pe răcoare** = pe vreme răcoroasă, când nu este încă foarte cald (DEX²). [1929] *Noaptea pe răcoare.* ȘĂINEANU, D. U. Cf. DL.

☒ 1. Temperatură ușor scăzută a aerului; frig moderat (DLR). *Brizele de zi transportă în interiorul uscatului umezeală, produc o nebulozitate care protejează vegetația în timpul zilelor toride, aduc răcoare pe litoral, generând condiții optime curei heliomarine.* APOSTOL 2000, 47.

☒ 2. (Învechit; în sintagmele) [1857] MARIN, F. 115. **Bun-răcoare** = vânt cu viteza de 9 metri/secundă, respectiv 32,4 kilometri/oră, favorabil navigației (cf. id. ib.). **Răcoare cel mare** (sau **marele răcoare**) = vânt cu viteza de 12 metri/secundă, respectiv 43,2 kilometri/oră, care determină corăbierii să strângă pânzele (cf. id. ib.). ^a*Vitesa vânturilor celor mai impetuoase, a uraganilor ce dăram edificii și care le ia departe fărămăturile, nu se pare a trece peste 40 sau 45 metri pe secundă și că marele răcoare ce face a se strânge pânzele cele mari este numai de 12 metri.* id. ib. 502. **Vânt-răcoare** = vânt cu viteza de 6 metri/secundă, respectiv 21,6 kilometri/oră, care întinde bine pânzele (cf. id. ib. 115).

– Pl.: răcori. – Și: (Transilv.) **recoăre** s. f. – **Rece** + suf. -oare (DLR). [A.B.]

RĂCOREĂLĂ s. f. ☉ Răcoare (DLR); boare răcoroasă (DL). [1686-1691] *La ceață, tundeă părul, să fie capul tot slobod de sudori și în răcoreală la ostenele.* M. COSTIN, O. 271; *Focul, premenindu-să în răcoreală de rouă, neardzând nice leac... acela trup..., să cutremurată toți.* DOSOFTEI, V. S. noiembrie 130^f/9; *De la Călugăra răcoreala atmosferei, săninea orizonului, vioșia verdeței îmi arată că intru în regiunea munților.* NEGRUZZI, S. I, 308; *Pe apă s-așterneau umbre mari, și o răcoreală dulce, venită de la Dunăre, primenia aerul.* DUNĂREANU, CH. 227. Cf. DRLU, LB, LM, DEX², DLR, MDA.

– Pl.: răcoreli. – **Răcori** + suf. -eală (DLR). [A.B.]

RĂCORÍ vb. IV. Tranz. și refl. ☉ (Despre aer, despre vreme etc.; în opoziție cu încălzi) A se răci (DLR). [1868-1869] *Soarele era la apus, aerul începea a se răcori.* EMINESCU, G. P. 100; *Soarele se lasă tot mai jos, valea se răcorește.* VLAHUȚĂ, O. A. II, 178. *După câteva zile, la începutul lui septembrie, au stat ploile și vremea s-a răcorit.* SADOVEANU, O. XVII, 198. Cf. ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DL, DEX², MDA. ☉ Refl. impers. [1901] *S-a răcorit binișor... Ceața s-a lăsat încet-încet peste capetele noastre.* CARAGIALE, O. I, 291; *Ziua trecea, soarele scăpăta; se mai răcorise.* GÂRLEANU, N. 229; *Către miezul nopții se răcori puțin. Parcă se simțea și un vânt rătăcit.* BARBU, P. 249. Cf. DL, MDA.

– Prez. ind. pers. 3: răcorește. – V. **răcoare** (DLR). [A.B.]

RĂCORIRE s. f. ☉ Răcoare. [1825] LB^e. *Orcând întâlnești zefire Pieptul prea iubitei mele, Nu sufla cu răcorire, Ci cu foc și văpăi grele.* PANN, E. I, 22/21. Cf. POLIZU, DDRE, DLR, MDA.

– Pl.: *răcoriri*. – V. **răcori** (DLR). [A.B.]

RĂORÁ vb. I v. **roura**.

RĂORÁRE s. f. v. **rourare**.

RĂPĂÍ vb. IV. Intrans. ☉ (Despre ploaie, grindină) A cădea producând zgomote scurte și dese (cf. NDU); (vestul Transilv.) a ropăi (DLR). [1885] *Vântul vuia de te lua groaza; măzărichia răpăia în fereastra mamei Stanchei.* DELAVRANCEA, S. 16; *Plouă cât poate să plouă... Rapănă-n geamuri ca-n tobe.* MACEDONSKI, O. I, 157; *Ploaia începu să răpăie, alt fulger scăpără și din nou trosniră bolțile cerului.* C. PETRESCU, R. DR. 58; *Ploaia răpăi scurt în brazi, apoi sunetul ei pieri în suflarea furtunii.* SADOVEANU, O. VII. 345; *Unde-aud cucul cântând... Ploaia-n codru răpănind, Mă fac broască pe pământ.* MAT. FOLK. 327, cf. MAT. DIALECT. I, 91, UDRESCU, GL. Cf. SCRIBAN, D., DL, DLR, DEX², MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *răpăie*. – Și: **răpăni** (prez. ind. pers. 3 *răpăne*) vb. IV, **răpăná** (prez. ind. pers. 3 *răpănă*) vb. I. – Cf. rap (DLR). [A.B.]

RĂPĂIALĂ s. f. ☉ Ploaie abundentă, zgomotoasă, de scurtă durată; (vestul Transilv.) ropăială (cf. DLR). V. ropot. [1916] *Bura, burueala, buratul, bureala, burul, burnița, burlița, rumejuea ploicica, pârpăra sau răpăeala ține puțin și are stropii potrivit de mari.* PAMFILE, VĂZD. 108; *Ploaia stătuse de mult; a fost o răpăială grăbită.* ARDELEANU, D. 176. Cf. SCRIBAN, D., DL, DEX², NDU.

– Pl.: *răpăieli*. – **Răpăi** + suf. *eală* (DLR). [A.B.]

RĂPĂNÁ vb. I v. **răpăi**.

RĂPĂNÍ vb. IV v. **răpăi**.

RĂSĂRITEÁN s. m. sg. ☉ (Nordul Dobr.) Vânt care bate dinspre est (cf. DLR). [1885] H XIV 344. Cf. DLR, MDA.

– **Răsărit** + suf. *-ean* (DLR). [A.B.]

RĂSCOÁLĂ s. f. ☉ (Nordul Mold.) Vânt mare, puternic, care nu aduce ploaie (DLR). Cf. CHEST. V/46 supl. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *răscoale*. – Postverbal de la **răscula** (DLR). [A.B.]

RĂSCÓL s. n. ☉ (Nord-vestul Munt.) Viscol mare; vifor (DLR). ^a*Tot văzduhul e un răscol, un roi alb și plin de floare.* UDRESCU, GL. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *răscoale*. – Postverbal de la **răscoli** (DLR). [A.B.]

RĂSCÓLNIȚĂ s. f. ☉ (Nord-vestul Munt.; determinat prin „de vifor”) Vijelie (DLR). *A venit az-*

noapte o răscolniță de viitor, a răvășit toate lanurile, toate ogrăzile. UDRESCU, GL. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *răscolnițe*. – **Răscoli** + suf. *-niță* (DLR). [A.B.]

RĂȘCHIRĂ vb. I. Tranz. și refl. impers. ☉ (Nordul Transilv.; despre cer; p. ext. despre vreme sau despre zare, atmosferă etc.) A se însenina (1) (cf. DLR). Cf. ALR I 1 264 pc. 360. Cf. DLR, MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *rășchiră* și *rășchirează*. – Cf. *răsfira* (DLR). [A.B.]

RĂUR subst. ☉ (Învechit) Rumejină (cf. DLR). [1761] *Într-aciastă zi când am scris bine era și soare, numai un răur de ploe au dat în deseară* (a. 1761). CAT. MAN. II, 30. Cf. DLR, MDA.

– Postverbal de la **răura** (DLR). [A.B.]

RĂURĂ vb. I v. **roua**.

RĂUREĂLĂ s. f. v. **roureală**.

RĂURÍ vb. IV v. **roua**.

RĂURÍCĂ s. f. v. **rouică**.

RĂÚȚĂ s. f. v. **rouță**.

RĂZĂ vb. I. Intrans. ☉ A lumina (1) (cf. DLR). [1893] *Două raze unde-mi rază? Rază-n vârful muntelui.* BIBICESCU, P. P. 233; *Tria rază... Rază-n câmp la holde verzi.* VICIU, GL.; *Soarele cu razele, Luna cu luminele. Întâia rază ce răzește? Sus la vârful munților, La crucile brazilor.* id. COL. 21. Cf. TDRG, DL, D. ARH. REG., DLR, MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *rază*. – Și: **răzi** vb. IV. – V. **rază** (DLR). [A.B.]

RĂZĂRE s. f. ☉ Sclipire a razelor (cf. DLR). [1885] *Ochii-și negri d-arunca În spre lungul drumului La răzarea soarelui.* TEODORESCU, P. P. 476; *Când, a doua zi, Moș Mărian ieși d-acasă, cerul era senin, soarele tomnatic se ridica din dosul caselor, eară copacii încărcăți de sloi străluciau în răzarea dimineții.* SLAVICI, N. II, 24; *Răzarea soarelui.* T. PAPAHAĞI, C. L. Cf. DL, D. ARH. REG., DLR, MDA.

– Pl.: *răzări*. – V. **răza** (DLR). [A.B.]

RĂZBÚN s. n. sg. ☉ (Nord-vestul Maram.) Senin (1). [1924] BÂRLEA, B. 47; cf. ALR – M IV MN 327, [1602] pc. 227^{1D}. Cf. DLR, MDA.

– Postverbal de la **răzbuna** (DLR). [A.B.]

RĂZBUNĂ vb. I. Refl. ☉ 1. (Despre vreme) A se îmbunătăți; (despre cer) a se însenina (1) (cf. DLR). [cca 1650] ANON. CAR. *Cum ploaia încetase și cerul se răzbunase puțin, probabil să avem mâine o zi minunată.* REBREANU, I. 135; *Afară se mai răzbunase vremea; soarele râdea acum printr-o spărtură de nouri.* MIRONESCU, S. A. 45; cf. GR. BĂN. Cf. DDRE, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., DEX², MDA. ☉ Refl.

impers. *Peste vrun ceas se răzbună; bolta se limpezește*. VLAHUȚĂ, O. A. II, 155; *Baba Dochie, văzând că s-a răzbunat și s-a mai încălzit, ... a lăsat toate cojoacele ca să se usuce*. MARIAN, S. R. II, 115; *A stat ploaia? Da, acum e frumos, s-a răzbunat*. SADOVEANU, O. I, 254; cf. ALR – M III h 664, NALR – MB V ms. [1603], ALR – MD IV h 524 pc. 741, 754, 835, 871, 890, NALR – B III h 523^{1D}. Cf. LB, DL. **Θ** Intrans. [1915] *Răzbună, Doamne, răzbună, Să să facă vremea bună*. DENSUSIANU, Ț. H. 162.

2. (Despre nori) A se împrăștia. *Norii s-au mai răzbunat Spre Apus, dar stau grămadă Peste sat*. COȘBUC, P. I, 223. *Este-un nor de vreme grea, Ori încotro se răzbună, De-acolo nu-i vreme bună*. FOLC. TRANSILV. I, 178. Cf. DL, MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *răzbună*. – Pref. *răz-* + **bun** (DLR). [A.B.]

RĂZBUNĂRE s. f. **Θ** (Nordul Transilv.) Înseninare. [1931] CHEST. V/11 SUPL. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *răzbunări*. – V. **răzbuna** (DLR). [A.B.]

RĂZBUNEĂLĂ s. f. **Θ** (Nordul Transilv.) Înseninare. [1931] CHEST. V/11 SUPL., ib. 22 supl., 99 supl. Cf. DLR, MDA.

– **Răzbuna** + suf. *-eală* (DLR). [A.B.]

RĂZÍ vb. IV v. **răza**.

RĂZIȘOARĂ s. f. **Θ** Rază mică. Cf. *rază* (1). [1886] *Sorioară! Prinde-te de răzișoară*. SBIERA, P. 176; *Răsari, soare, frățioare, Cu nouă răzișoare*. MARIAN, S. R. I, 186. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *răzișoare*. – **Rază** + suf. *-ișoară* (DLR). [A.B.]

RÂUREĂLĂ s. f. v. **roureală**.

REĂVĂN, **-Ă** adj. **Θ** (Despre aer, vânt etc.) Care este răcoros; care este proaspăt. *Începu să bată ușor un vânt reavăn și zăpada încetă să mai cadă*. DUMITRIU, N. 14; *Mă sculam de dimineață și porneam prin aerul reavăn respirând larg, ca un om ce iese de sub pământ*. VLASIU, D. 30. Cf. DL, DLR.

– Pl.: *reveni, -e*. – Din bg. **павен** „plan, șes” (DLR). [A.B.]

RÉCE adj. **ΘΞ** (Despre procese, fenomene sau elemente atmosferice; în opoziție cu *c a l d*) Care are o temperatură mai scăzută decât o limită dată (cf. DLR). [cca 1600] *Acolo iaste ger reace*. CUV. D. BĂTR. II, 228/8; *Să nu fie vară zădufoasă..., nici toamnă rece*. BUDAI-DELEANU, Ț. 325; ^a*Vântul este un curs al aerului din smintirea echilibrului sau cumpănirii sale: căci aerul unde este mai cald, acolo este mai ușor; pentru că se răcește și se înalță; iar în locu-i curge cel mai rece de alături*. GENILIE, G. 108; *Vântul rece și vântul cald*. H II 314; *Într-un front oclus cu caracter cald coexistă trei sisteme noroase: nebulozitatea frontului cald, cea a frontului rece și nebulozitatea frontului cald inferior apărut în procesul de ocluziune*. DONEAUD 1966, p. 127; ^a*Vântul rece de toamnă care alungă păsările cântătoare e ca bătrânețea care seacă izvorul cântecelor*. ROMÂNIA LITERARĂ, 1968, nr. 3, 12/2; *Un astfel de vânt rece și uscat este Nemira, o ramură a Crivățului*. MĂHĂRA 2001, p. 220; *O masă de aer este considerată rece*

atunci când temperatura ei este mai mică decât cea a aerului și a suprafeței deasupra căreia se află și când aerul primește căldură din partea suprafeței respective. ENACHE 2012, p. 75 Cf. LB^e, BARCIANU, TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL, DLR, DEX², CIORĂNESCU, D. ET., DEI, DEXI, MDA. ☒ (În sintagmele) **Advecție rece** v. advecție. **Aer rece** v. aer. **Anticiclon rece** v. anticiclon. **Ciclon rece** v. ciclon (1). **Fronturi reci** v. front. **Norii frontului rece** v. nor.

– Pl.: *reci*. – Lat. **recens** „proaspăt; recent” (MDA). [C.F., L.M.]

RECÍME s. f. v. **răcime**.

RECOĂRE s. f. v. **răcoare**.

REFLÉXIE s. f. ☒ (În sintagma) **Reflexie difuză** = reflectare, de către particulele mari aflate în suspensie în atmosferă, a tuturor radiațiilor, indiferent de lungimea lor de undă (CIULACHE 2003, p. 195).

– Pl.: *reflexii*. – Cf. fr. *réflexion diffuse*, engl. *diffuse reflection* (VILLENEUVE, p. 333). [L.M.]

REFRACȚIE s. f. ☒ (În sintagmele) **Refracție atmosferică** = proces de modificare a traiectoriei de propagare a radiațiilor electromagnetice de origine solară (în special a componentelor vizibile) în timpul traversării diverselor straturi atmosferice caracterizate prin densități și indici de refracție foarte diferiți (CIULACHE 2003, p. 195). *Devierea direcției razelor luminoase în straturile de aer cu densitate diferită se numește refracție atmosferică*. MĂHĂRA 2001, p. 282; *Refracția atmosferică și dispersia razelor determină și licăritul stelelor sub forma unor pulsații*. id. ib. p. 283. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 161. **Refracție laterală** = refracție a unei raze de lumină emisă de o sursă oarecare, din cauza scăderii pe orizontală a densității aerului, astfel încât imaginea unui obiect este alungită și deplasată lateral față de poziția reală a acestuia (CIULACHE 2003, p. 196).

– Pl.: *refracții*. – Din fr. **réfraction** (DLR)*. [L.M.]

REMÚU s. n. ☒ (La pl.; în sintagma) **Remuuri atmosferice** = variații extrem de rapide ale componentelor verticale ale aerului în mișcare, care determină puternice trepidații ale aeronavelor în zbor (CIULACHE 2003, p. 197).

– Cf. fr. *remous atmosphérique* (VILLENEUVE, p. 336). [L.M.]

RESENINĂ vb. I. Refl. ☉ (Învechit, rar) A se însenina din nou (DLR). [1900] BARCIANU. Cf. ALEXI, W., MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *reseninează*. – Pref. *re-* + [în]**senina** (DLR). [A.B.]

* **Refracție atmosferică** – cf. fr. *réfraction atmosphérique*, engl. *atmospheric refraction* (VILLENEUVE, p. 333). **Refracție laterală** – cf. fr. *réfraction latérale*, engl. *lateral refraction* (*International Meteorological Vocabulary* în TP).

RETROGRÉSIE s. f. ☒ Deplasare a unei unde atmosferice sau sistem baric în direcție opusă celei a curentului de bază din care unda sau sistemul respectiv face parte (CIULACHE 2003, p. 197).

– Pl.: *retrogresii*. – Din fr. **rétrogression** (MDA). [L.M.]

RICEĂLĂ s. f. v. **răceală**.

ROÁDE s. f. v. **rodie**.

ROÁUĂ s. f. v. **rouă**.

ROĂRÁ vb. I v. **roura**.

RÓDIE s. f. ☉ 1. (Sud-estul Criș.) Ceață dăunătoare pentru fructe și pentru semănături (cf. DLR). [1939] T. PAPAAGI, C. L. Cf. DLR, MDA.

2. (Nordul Transilv.; și în forma *roghie*) Ploaie cu soare (DLR). [1924] ^a*În multe părți apoi și ploaia cu soare se numește roghie și zic că „bate roghia”*. COM. SAT. II, 9; cf. ALR II 5 197 pc. 260. Cf. DLR, MDA.

– Și: (nordul Transilv.) **roáde** (ALR II 5 197 pc. 260, com. din CUZDRIOARA – DEJ), **róghie** s. f. – Din magh. **ragya** (DLR). [A.B.]

RÓDINĂ s. f. ☉ (Transilv.) Ploaie dăunătoare pentru cereale (DLR). [1896] GHETIE, R. M. Cf. DLR, MDA.

– Cf. **rodie** (DLR). [A.B.]

RÓGHIE s. f. v. **rodie**.

RÓO s. f. v. **rouă**.

RÓOR s. n. v. **rouă**.

ROORÁ vb. I v. **roura**.

ROORÁRE s. f. v. **rourare**.

ROP subst. ☉ (Nordul Olt.; determinat prin „de ploaie”) Ropot (1) (DLR). *S-a pus un rop de ploaie*. GL. OLT. Cf. DGDS, DLR, MDA.

– Onomatopee (DLR). [A.B.]

ROPĂÍ vb. IV. Intrans. ☉ (Vestul Transilv.; despre ploaie) A răpăi (DLR). [1956] *De când se desprimăvărare, venea și ropăia câte o ploaie aproape tot la trei zile*. AGÎRBICEANU, A. 270; *M-aș sui cu calu-n munte, S-aud ploaia ropoind, Vântul printre brazi bătând*. BIBICESCU, P. P. 24. Cf. MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *ropăie*. – Și: **ropoí** vb. IV. – **Rop** + suf. *-ăi* (DLR). [A.B.]

ROPĂIALĂ s. f. ☉ (Vestul Transilv.) Răpăială (cf. DLR). [1960] MAT. DIALECT. I, 91. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *ropăieli*. – **Ropăi** + suf. *-eală* (DLR). [A.B.]

ROPOÍ vb. IV v. **ropăi**.

RÓPOT s. n. ☉ 1. Cădere precipitată și zgomotoasă (de scurtă durată) a ploii sau a grindinei; (nordul Olt.) rop; zgomot produs de această cădere. V. răpăială (cf. DLR). [1881] *Și ca nouri de aramă și ca ropotul de grindeni, Orizonu-ntunecându-l, vin săgeți de pretutindenii*. EMINESCU, O. I, 148; *De obicei, ploile cari vin cu picături mari, și deodată, ropotele sau hânsele, nu țin mult*. PAMFILE, VĂZD. 108. *Vântul conteni deodată, o neclintire desăvârșită se întinse peste câmpii; apoi în liniște începu să se audă ropotul ploii venind din urmă*. SADOVEANU, O. V, 178. Cf. DL, MDA. ☉ (Vestul Transilv.; în forma *ropotă*) Ploaie torențială (v. ploaie) (DLR). [1960] *O venit o ropotă și tot mi-a udat fânul*. MAT. DIALECT. I, 287, cf. COM. SAT. II, 8, LEXIC REG. 25. Cf. DLR, MDA.

2. ^{ID} (Vestul Olt.; în sintagma) **Ropot de căldură** = arșiță. Cf. NALR – O II h 310 pc. 963.

– Pl.: *ropote* și (rar) *ropoturi*. – Și: **rópotă** s. f. – Din bg. **ponot** (DLR). [A.B.]

RÓPOTĂ s. f. v. **ropot**.

ROȘEĂȚĂ s. f. ☿ (Art., în sintagma) **Roșeața Alpilor** = luminiscență alpină (v. luminiscență). Cf. ȚIȘTEA 1965, p. 163.

– Cf. germ., fr. engl. *Alpenglühen*, engl. *alpine glow* (VILLENEUVE, p. 248). [A.B.]

ROUÁ vb. I. Intrans. impers. ☉ 1. (Nord-vestul Transilv.) A roura (1) (DLR). Cf. com. din CUZDRIOARA – DEJ. Cf. MDA. ☉ Tranz. (Sudul Munt.) A uda cu rouă (1). [1862] *Floricelele rouate D-al izvorului nectar*. MUREȘANU, P. 7/1; *Vita care n-o fi rouată din noaptea asta, să n-o mai dai a doua zi... la iarbă*. MUSCEL, 60; *Am crescut floare străină Într-un mijloc de grădină... Dumnezeu... cu ploaia m-a plouat, Și cu roua m-a rouat*. HODOȘ, P. P. 107; cf. ALR I 1 266 pc. 940. ☉ Refl. *Să aibă a vini, Cu roua să să rouază, În trup să să rășchirează*. T. PAPAHAĞI, M. 138. Cf. MDA.

2. (Nordul și sudul Maram., sud-estul Transilv., nord-estul și vestul Munt., estul Olt.) A bura¹. Cf. ALR I 1 266 pc. 186, 345, 359, 735, 808, 890. Cf. DLR, MDA.

3. Tranz. (Nord-vestul Munt., vestul Ban.) A ploua cu picături mărunte (cf. DLR). Cf. ALR I 1 266 pc. 49, 780.

– Prez. ind. pers. 3: *rouează*. – V. **rouă** (DLR). [A.B.]

RÓUĂ s. f. ☉ 1. Picături de apă care se formează în timpul nopților senine de primăvară, de vară și de toamnă prin condensarea vaporilor de apă din atmosferă și care se depun pe plante, pe pământ și pe obiectele aflate în aer liber (DLR). [1500–1510] *Rroa Iermonului... deștinge pre dealurile Sionului*. PSALT. HUR.² 199; *Dânsul cunoaște îndeobște (osebit roaoa albă de primăvară și grindina) toate pricinile fizice care sunt vătămătoare în producția viilor* (a. 1849). DOC. EC. 959; *Pornește desculță prin*

rouă de culege o poală de somnoroasă. CREANGĂ, O. 94; *Sus la munte ninge, plouă, Jos la țară cade rouă.* ANT. LIT. POP. I, 542; cf. A IX 4, ALR I 619 pc. 815, ib. 1 265, 1 266, ALR – M IV MN 327, [1593]^{ID}, NALR – MB V ms. [1593]^{ID}, ALM, I/1 h 94^{ID}, ALR – MD IV MN 136, [1593]^{ID}, NALR – O II MN 274, [1593]^{ID}. Cf. LB, POLIZU, SCRIBAN, D., CADE, DEX², MDA, NDU. **Θ** (Mold.; în sintagma) **Rouă înghețată** [cf. și **Ξ**] = chiciură (1). [1916] *Promoroaca se mai numește și promoară, bură, buracă, polei, chidă, chidie, chiciură, brumă, rouă înghețată sau stură.* PAMFILE, VĂZD. 66. Cf. DLR, MDA.

Θ 2. (Munt., Olt., Ban.; și determinat prin „de ploaie”) Roureală. Cf. ALR I 1 266.

Ξ Hidrometeor care constă în depunerea pe suprafața solului sau a obiectelor de pe sol a unor picături de apă provenite din condensarea vaporilor conținuți în aerul de deasupra și care se formează, de regulă, în nopțile senine și calme ori cu vânt slab, când suprafața de depunere este răcită radiativ până sub temperatura punctului de rouă, ce rămâne, totuși, pozitivă (CIULACHE 2003, p. 199). *Roua este... un element al precipitațiilor atmosferice cu importanță mare în perioadă de secetă.* CIOVICĂ 1970, p. 32; *Roua se produce mai ales în nopțile senine de vară sau în prima parte a toamnei. Pentru producerea ei sunt necesare tensiuni mari ale vaporilor de apă în stratul de contact cu suprafața terestră.* APOSTOL 2000, p. 54; *Hidrometeorii sunt de mai multe feluri, în funcție de constituția lor genetică și anume: hidrometeorii constituiți din suspensii de particule în atmosfera liberă: ceața, aerul cețos și ceața înghețată;... hidrometeorii constituiți dintr-un depozit sau depunere pot fi sub formă de picături de apă (ceață sau rouă)... sau sub formă de strat de gheață omogen și transparent (poleiul).* BOGDAN 2006, p. 119; *Când este vorba de plante, observatorul va trebui să fie atent și să facă deosebirea între picăturile de rouă și picăturile de apă rezultate din transpirația normală a plantelor.* MIHĂILĂ 2010, p. 269. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 163, DEX², MDA, NDU, DEXI. **Ξ** (În sintagmele) **Arc de rouă** v. arc. **Depuneri de rouă** v. depunere. **Rouă înghețată** [cf. și **Θ**] = picături de rouă înghețate (ȚÎȘTEA 1965, p. 163). *Roua înghețată... se formează atunci când temperatura aerului și a suprafeței pe care s-a depus roua scad sub valoarea de 0° C.* MIHĂILĂ 2010, p. 270; *Picăturile de rouă înghețată formează o depunere solidă, care poate fi confundată adesea cu o formă amorfă de brumă.* id. ib. **Temperatura punctului de rouă** v. temperatură.

– Pl.: (învechit) *rouă*. – Și: (sud-estul Transilv., Bucov., centrul Ban.; și învechit) **roáuă** (ALR I 1 265, ib. 1 266 pc. 77, 772, ALM I/1 h 94^{ID}, NALR – MB V ms. [1593]^{ID}, A IX 4), (centrul Transilv.) **ráuă** (ALR I 1 265, ib. 1 266, ib. 1 978 pc. 251), (Munt., Dobr., sudul Olt.) **róo** (ALR – MD IV MN 136, [1593], NALR – O II MN 274, [1593]^{ID}) s. f., (sud-vestul Olt.) **róor** (ib. 1 266 pc. 856) s. n. – Lat. **ros, roris** (MDA)*. [A.B., L.M.]

ROURÁ vb. I. **Θ** Intrans. 1. A cădea rouă (1) (DLR), (nord-vestul Transilv.) a roua (1). [1650] ANON. CAR. *De cu seara roura, Peste noapte că-mi ploua, Și la ziuă geruia.* MATEESCU, B. 106. Cf.

* **Rouă înghețată** – cf. fr. *rosée blanche*, engl. *white dew* (VILLENEUVE, p. 336).

ANON. CAR., KLEIN, D. 411, LB, DDRF, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, CADE, SCRIBAN, D., MDA.

2. (Și învechit) A bură¹. Pentru că pre acolo, din sus di Eghipt, nici odinioria nu mai ploaă. Ce, și atuncia, numai ci au răorat. HERODOT (1645), 150; Așa prin ploaia ce roura încă, am plecat la munte. TURCU, E. 173; cf. LEXIC REG. II, 53, A v 14, 15, ALR I 1 266, ib. 1 978. Cf. SCRIBAN, D., MDA. ☉ Tranz. A stropi cu picături mărunte de ploaie. O răurat fânu. Cf. ALR I 1 266 pc. 103, cf. ib. pc. 247, 418, 532. ☉ Refl. S-a roorat pământu. ib. pc. 865. Cf. MDA.

– Prez. ind. pers. 3: rourează. – Și: (și învechit) **răurá**, (vestul Maram., estul, nordul și vestul Transilv.; și învechit) **răorá** (ALR I 1 978 pc. 103, 571, ib. 1 266 pc. 257, 290, 337, 341), (sudul Dobr.) **roorá** vb. I, **răurí** (CUV. D. BĂTR. I, 249/24, ALR I 1 266 pc. 984) vb. IV, (învechit) **raorá** (KLEIN, D. 411), **roără** (ANON. CAR.), **ruără** (ib., SCRIBAN, D.) vb. I. – Lat. **rorare** (DLR). [A.B.]

ROURÁRE s. f. ☉ Cădere de rouă (1). [1823] DRLU. Cf. LB, BARCIANU, ALEXI, W., DLR, MDA.

– Și: **rooráre** (DRLU, LB, BARCIANU, ALEXI, W.), **răoráre** (LB) s. f. – V. **roura** (DLR). [A.B.]

ROUREÁLĂ s. f. ☉ (Sud-vestul Munt., estul Olt.) Ploaie mărunță și de scurtă durată, (Munt., Olt., Ban.) rouă (2), (nord-estul Criș.) rouță; bură¹ (1) (cf. DLR). Cf. LEXIC REG. II, 53; cf. ALR I 1 266 pc. 878, 898. Cf. MDA, D. ARH. REG. ☉ (Nord-estul Munt.; determinat prin „de ploaie”) O răureală de ploaie. ALR I 1 266 pc. 740.

– Și: (estul Olt., vestul Ban.) **răureală** (ALR I 1 266 pc. 40, 878, LEXIC REG. II, 53), (sud-vestul Munt.) **răureală** (ALR I 1 266 pc. 898) s. f. – **Roura** + suf. *-eală* (DLR). [A.B.]

ROURÍCĂ s. f. ☉ (Sud-vestul Mold.; și determinat prin „de ploaie”) Ploaie mărunță (cf. DLR). V. bură¹ (1). A dat o răurici di ploaii. ALR I 1 266 pc. 592. Cf. ib. 1 978 pc. 592. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: rourele. – Și: (sudul Mold.) **răurică** s. f. – De la **rouă** (DLR). [A.B.]

ROÚȚĂ s. f. ☉ (Nord-estul Criș.) Roureală. Cf. ALR I 1 266 pc. 285.

– Și: **răúță** (ALR I 1 266 pc. 285) s. f. – **Rouă** + suf. *-uț* (DLR). [A.B.]

RUĂRĂ vb. I v. **roura**.

RUGOZITÁTE s. f. ☹ (În sintagma) **Rugozitate termică** = turbulență cauzată de neregularitățile câmpului de temperatură (cf. CIULACHE 2003, p. 199).

– Pl.: rugozități. – Cf. fr. rugosité thermique (*International Meteorological Vocabulary* în TP) [L.M.]

RUMEJĂLĂ s. f. ☉ (Olt.) Umezeală (DLR). Îmi mai venise inima la loc cu rumejala ploii. CIAUȘANU, R. SCUT. 12. Cf. D. ARH. REG., DLR, MDA.

– Pl.: rumejeli. – **Rumeji** + suf. *-eală* (DLR). [A.B.]

RUMEJÎNĂ s. f. ♂ (Olt.; în legătură cu verbele „a da”, „a veni”; centrul Olt., estul Ban., adesea determinat prin „de ploaie”) Ploaie de scurtă durată; rumejuie (DLR), (învechit, rar) răur. [1928] *De mult nu mai dedese aproape strop. O rumejină de mai alalteri n-a folosit nimic.* PLOPȘOR, C. 92; *Apoi că n-o dat decât o rumejină de ploaie, nici cât s-ar spăla brusturii de varză.* CV 1954, nr. 1, 36. Cf. ALR I 1 266 pc. 18, 874. Cf. SCRIBAN, D., D. ARH. REG., DLR, MDA.

– Pl.: *rumejini*. – De la **rumeji** (DLR). [A.B.]

RUMEJÚIE s. f. ♂ (Olt.; și în legătură cu verbul „a da”; adesea determinat prin „de ploaie”) Rumejină (DLR). [1913] *A dat o rumejuiă de ploaie as-noapte, de-a mai potolit praful.* BOCEANU, GL.; *Bura, burueala, buratul, bureala, burul, burnița, burlița, rumejuea, ploicica, pârpăra sau răpăeala țin puțin și are stropii potrivit de mari.* PAMFILE, VĂZD. 108. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *rumejui*. – De la **rumeji** (DLR). [A.B.]

RUSÉSC s. m. sg. ♂ (Sud-estul Mold.; art.) Crivăț (1) (DLR). [1885] *Vântului de miazănoapte îi zic și crivățul sau rusescul.* H III 78. Cf. DLR, MDA.

– **Rus** + suf. *-esc* (DLR). [A.B.]

S

SALT s. n. ☒ (În sintagma) *Salt baric* = creștere de mică intensitate, dar bruscă, a presiunii atmosferice dintr-o anumită regiune (CIULACHE 2003, p. 200).

– Pl.: *salturi*. – Cf. fr. *saute de pression* (VILLENEUVE, p. 345). [L.M.]

SAMÚN s. n. v. **simun**.

SÁNÍR s. n. (Învechit) Numele unui vânt nedefinit mai de aproape (DLR). *Un înger pre crivățul oprindu-l, celalalt pre austrul, celalalt pre zefirul și celalalt pre sanirul* (a. 1805). GRECU, p. 196. Cf. DLR, D. ARH. REG., MDA.

– Et. nec. (DLR). [A.B.]

SÁNTĂ s. f. ☉ (Sud-vestul Ban.) Sloi (1) (cf. DLR). [1939] SCRIBAN, D. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *sante*. – Din sb. **santa** (DLR). [A.B.]

SÁRCINĂ s. f. ☒ (În sintagmele) *Sarcină de vânt* v. vânt. *Sarcină electrică* = exces de ioni pozitivi sau negativi în elementele microfizice ale norilor (cf. CIULACHE 2003, p. 200). *Totalitatea sarcinilor electrice aflate în atmosferă alcătuiesc câmpul electric al atmosferei, al cărui pol inferior îl constituie suprafața terestră încărcată negativ iar cel superior, ionosfera, încărcată pozitiv*. MĂHĂRA 2001, p. 293; *Cele mai mari sarcini electrice le întâlnim în norul orajos Cumulonimbus*. id. ib.; *Pe timp instabil sau orajos se produc acumulări mari de sarcini electrice în norii convectivi (în special Cumulonimbus), care modifică puternic și rapid valoarea absolută a câmpului electric terestru prin descărcări lente sau rapide, care intensifică considerabil transportul de sarcini electrice între atmosferă și Pământ*. MIHĂILĂ 2010, p. 297. *Sarcină spațială* = sarcină pozitivă sau negativă care rezultă prin predominarea, într-o anumită porțiune a atmosferei, a ionilor pozitivi sau negativi (CIULACHE 2003, p. 200).

– Pl.: *sarcini*. – Cf. lat. *sarcina* (DLR)*. [L.M.]

SATURĂȚIE s. f. ☒ Stare a aerului umed în care acesta se găsește în echilibru (având cantitățile de apă ce trec dintr-o fază în alta egale) indiferent față de o suprafață evaporantă plană, la temperatură și presiune identice (cf. CIULACHE 2003, p. 201). *Umezeala relativă reflectă gradul de saturație a aerului cu vapori de apă*. CIOVICĂ 1970, p. 29; *Umiditatea relativă exprimă cel mai clar gradul de saturație al aerului în vapori de apă*. MIHĂILĂ 2010, p. 128. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 164. ☒ (În sintagmele) **Deficit de**

* *Sarcină electrică* – cf. fr. *charge électrique*, engl. *electric charge* (International Meteorological Vocabulary în TP). *Sarcină spațială* – cf. fr. *charge d'espace*, engl. *space charge* (ib.).

saturație v. deficit. **Saturație în raport cu apă** = stare de echilibru între vaporii de apă din aer și o suprafață plană de apă (CIULACHE 2003, p. 201). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 164. **Saturație în raport cu gheața** = stare de echilibru între vaporii de apă din aer și o suprafață plană de gheață (CIULACHE 2003, p. 201). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 164.

– Pl.: *saturații*. – Din fr. **saturation**, lat. **saturatio**, **-onis** (DLR). [L.M.]

SĂCĂTÓS, -OĂSĂ adj. ☉ (Estul Criș.; despre vreme, vânt etc.) Secetos (cf. DLR). [1949] *An sărac sau săcătos*. AI 23. Cf. DLR, D. ARH. REG., MDA.

– Pl.: *săcătoși*, *-oase*. – **Secat** + suf. *-os* (DLR). [A.B.]

SĂCETĂ s. f. v. **secetă**.

SĂDEÁN subst. ☉ (Sudul Transilv.) Numele unui vânt care bate dinspre comuna Sadu (Sibiu). Cf. COM. SAT. II, 106.

– N. pr. **Sadu** + suf. *-ean*. [A.B., C.F.]

SĂGEÁTĂ s. f.^{ID} ☉ (Centrul Mold.) Țurțur (1). Cf. NALR – MB V ms. [1615] pc. 551.

– Pl.: *săgeți*. – Cf. lat. *sagitta* (DLR). [C.C.]

SĂNÍN, -Ă s. n., adj. v. **senin**.

SĂNINÁ vb. I v. **senina**.

SĂNINÁT, -Ă adj. v. **seninat**.

SĂNINEÁȚĂ s. f. v. **senineată**.

SĂNINÓS, -OĂSĂ adj. v. **seninos**.

SĂRĂCÍLĂ s. m. sg. ☉ (Dobr.) Vânt foarte uscat și cald, care suflă în Dobrogea, în timpul verii, distrugând recoltele (DLR); (Dobr.) vântul negru (v. *vânt*), (Dobr.) pietros. V. austru, traistă-goală (v. *traistă* 1). LTR VII, 371. *În regiunea Constanța bate, mai ales vara, Vântul negru, denumit și Sărăcilă, care aduce căldură și uscăciune*. AGROTEHNICA, I, 272. Cf. DEX², D. ARH. REG., MDA.

– **Sărac** + suf. *-ilă* (DLR). [A.B.]

SĂRÍN, -Ă s. n., adj. v. **senin**.

SĂRINÁ vb. I v. **senina**.

SĂRINÁT s. n. v. **seninat**.

SCĂPĂRÁ vb. I. Intrans. impers. ☉ A fulgera (2) (DLR). [1862] *Privește ce-ntunerec, cum*

scapără de des. MUREȘANU, P. 48/21; *Când scapără pentru prima oară, să te pleci jos.* GOROVEI, CR. 52; cf. DGDS, ALR SN VII h 2 244 pc. 605, 682, ALR – M IV MN 327, [1600] pc. 228^{ID}, NALR – MB V ms. [1600]^{ID}, ALR – MD h 523^{ID}, NALR – O II MN 275, [1600] pc. 967^{ID}. Cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D. – Prez. ind. pers. 3: *scápără*. – Et. nec. [L.M.]

SCÂRCI s. m. v. **cârci**.

SCHÍDĂ s. f. v. **chidă**.

SCHIMB s. n. **Ξ** (În sintagmele) *Schimb meridional* = deplasare a maselor de aer cu însușiri fizice diferite, efectuată în lungul meridianelor (CIULACHE 2003, p. 203). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 166. *Schimb termic radiativ* = schimb caloric între diferitele straturi ale atmosferei, care se realizează prin emisia și absorbția radiațiilor infraroșii (cf. CIULACHE 2003, p. 203). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 166. *Schimb turbulent* = transport vertical (ascendent și descendent) de materie și energie, care este provocat de turbulența aerului și care are ca efect omogenizarea însușirilor acestuia (cf. CIULACHE 2003, p. 203). *În stratul cel mai de jos al atmosferei, având o grosime de 10-30 m, influența schimbului turbulent în contact cu solul este deosebit de mare.* DONEAUD 1966, p. 89; *Distribuția verticală este determinată, mai ales, de distanța față de sursele de evaporare și de intensitatea schimburilor turbulente și convective din atmosferă.* CIULACHE 2002, p. 23. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 165.

– Pl.: *schimburi*. – Postverbal de la **schimba** (DLR)*. [L.M.]

SCIRÓCO s. n. v. **siroco**.

SCLOÁTĂ s. f. v. **zloată**.

SCLOI s. n. v. **sloi**.

SCLOIÉTE s. m. v. **sloiete**.

SCÚRGERE s. f. **Ξ** (În sintagmele) *Scurgere laminară* = (în opoziție cu *scurgere turbulentă*) tip de circulație a aerului, care se caracterizează prin deplasarea lină a aerului de-a lungul unor linii de curent dispuse în straturi paralele (cf. CIULACHE 2003, p. 204). *Scurgere tranzitorie* = flux de aer cu scurgere intermediară între cea laminară și cea turbulentă (id. ib.). *Scurgere turbulentă* = (în opoziție cu *scurgere laminară*) tip de circulație a aerului, care se caracterizează prin continua schimbare a direcției și a vitezei de mișcare a aerului (cf. id. ib.). *Scurgere orografică a vântului* v. **vânt**.

– Pl.: *scurgeri*. – V. *scurge* (DLR)³¹³. [L.M.]

* *Schimb meridional* – cf. fr. *échange méridien*, engl. *meridional exchange* (VILLENEUVE, p. 140).

³¹³ *Scurgere laminară* – cf. fr. *courant laminaire*, engl. *laminar flow* (VILLENEUVE, p. 113). *Scurgere tranzitorie* – cf. fr.

SCUT s. m. v. **scuț**.

SCUTUREĂLĂ s. f. ☉ (Nord-vestul Munt.; în sintagmele) *Scutureală de nori* = ploaie de vară ușoară și de scurtă durată (DLR). *E o scutureală de nori, acum trece*. UDRESCU, GL. Cf. DLR, D. ARH. REG., MDA. *Scutureală de ninsoare* = fulguială (cf. DLR). UDRESCU, GL. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *scuturi*. – **Scutura** + suf. *-eală* (DLR). [A.B.]

SCUȚ s. m. ☉ 1. (Sudul Dobr., estul și nord-estul Munt., Olt.; și, la pl., în sintagma *scuți de gheață*) Țurțur (1) (DLR). [cca 1845] *Scuțurile, semn de frig*. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I, 65; cf. H IV 243; cf. ALR I 432, ALR SN III h 801 pc. 762, 784^{ID}, ALR – MD IV h 530^{ID}, NALR – O II h 320 pc. 985^{ID}. Cf. VALIAN, V., POLIZU, CIHAC, II, 335, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU², TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D.

2. Sloi (1) mare de gheață (DLR). [1839] VALIAN, V. *Pe stânci de scuți de ghiață, troiene de zăpezi Pe care o suflare le-aruncă răpezi jos*. ap. ODOBESCU, S. III, 82; *Gheața se rupe. Scuți năpraznici, ca steiuri de sare grunjoasă lunecau agale în jos*. CONV. LIT. XLIII, 921. Cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., DL, DM, DLR, MDA.

– Pl.: *scuți* și (rar, n.) *scuțuri*. Și: **scut** (ALR – MD IV h 530, NALR – O II h 320 pc. 985^{ID}) s. m. – Et. nec. (DLR)³¹⁴. [A.B.]

SEC, SEĂCĂ adj., s. n. ☉ 1. Adj. (Despre vreme, vânt etc.) Care este sau care se manifestă fără precipitații, uscat; p. ext. secetos (cf. DLR). *Di este aerul sec, atunce argintul viu se coboară și însemnează senin*. AR (1829) 7²/50, în DLR; *Dacă în florar domnește un timp cald și săc și un vânt fierbinte, atunce toate sămămurile se usucă*. I. IONESCU, C. 75/3; *Trecând în nordul teritoriului foarte uscăcios al Rusiei, vântul nordic sosește la noi sec*. HASDEU, I. C. I, 221; *Suflă vânturi mari, săci*. ALR SN III h 792 pc. 284. Cf. DLR, MDA. ☉ (În sintagmele) **Ger sec** v. ger. **Fulger sec** v. fulger.

2. S. n. (Nord-vestul Munt.; în expresia) **A fulgera în sec** = a fulgera când este timp senin (DLR). UDRESCU, GL. Cf. DLR, MDA.

– Lat. **siccus**, **-a**, **-um** (DLR). [A.B.]

SĂCETĂ s. f. ☉ Lipsă a ploii pe o perioadă îndelungată, când arșița distruge vegetația, viața ființelor fiind pusă în primejdie; neplouare, uscăciune, (Bas.) uscat, (sud-estul și vestul Munt.) uscătură (2). [1642-1647] *În zilele lui Pătru Vodă mare săcetă s-au făcut în țară*. URECHE, în LET. I, 203/24; *Aceste mari răcele au fost urmate apoi de atâta săcetă, că cele mai multe fântâni și izvoară au săcat*. AR (1830), 69²/34; *Seceta și lăcustele potopiseră toate semănăturile*. NEGRUZZI, S. I, 292; *Malurile sunt*

régime transitoire, engl. *transitional flow* (id. ib. p. 335). **Scurgere turbulentă** – cf. fr. *courant turbulent*, engl. *turbulent flow* (id. ib. p. 114).

³¹⁴ Cf. v. sl. *scuť* „margine de haină” (SCRIBAN, D.).

crăpate de secetă și fac miros de cuptor încins. TEODOREANU, C. B. 136; cf. ALM I/2 h 332^{1D}. Cf. ANON. CAR., SCRIBAN, D., CADE, DL, DM, TDRG², DLR, MDA, NDU, DGS.

☒ Fenomen meteorologic complex, caracterizat prin insuficiența sau absența totală a precipitațiilor, prin temperaturi ridicate și prin valori mari ale deficitului de saturație, extinse pe perioade lungi de timp (săptămâni și chiar luni de zile), care are ca urmare micșorarea rezervelor de apă ale solului, provocând, astfel, dificultăți în creșterea și în dezvoltarea normală a plantelor (cf. CIULACHE 2003, p. 204). *Roua este... un element al precipitațiilor atmosferice cu importanță mare în perioadele de secetă*. CIOVICĂ 1970, p. 32; *Seceta de vară apare sub influența anticlonilor subtropicali*. MĂHĂRA 2001, p. 187; *Prima cauză a oricărei secete este lipsa ploilor*. MIHĂILĂ 2010, p. 13. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 166, D. ENC., MDA, NDU, DEXI. ☒ (În sintagmele) **Secetă atmosferică** = deficit de umezeală prelungit numai în aer (CIULACHE 2003, p. 204). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 166. **Secetă pedologică** = deficit de umezeală prelungit atât în aer, cât și în sol (CIULACHE 2003, p. 204). *Cunoașterea evoluției umidității solului permite agricultorilor și specialiștilor agronomi... luarea la timp a unor măsuri pentru contracararea unor fenomene negative, cum sunt seceta pedologică sau excesul de umiditate*. MIHĂILĂ 2010, p. 158. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 166.

– Pl.: *secete*. – Și: (învechit) **săcetă** s. f. – Lat. **siccitas** (DLR)³¹⁵. [L.M.]

SECETÓS, -OÁSĂ adj. ☒ (Despre vreme, perioade de timp sau despre aer, despre curenți de aer etc.) Care este lipsit de umezeală (cf. DLR); sec (**1**), (estul Criș.) săcătos. [1673] *I-ai datu-i ploaie-N vreme secetoasă de vărsa poghoaie, Să-nverdzască câmpia, s-aibă vita hrană*. DOSOFTEI, PS. 215/10; *Toamna au fost foarte secetoasă* (a. 1858). IORGA, S. D. XIII, 74; *În timpul perioadelor secetoase și vânturilor puternice, se formează trombe mari de nisip*. PROBL. GEOGR. II, 201; *Înrăutățirea vizibilității din cauza furtunilor de praf sau de nisip se înregistrează mai ales în regiunile secetoase, unde solurile au o granulație mai fină și sunt în general friabile*. DONEAUD 1966, p. 320; *Subtipul mediteranean se caracterizează prin ploi puține cu o perioadă secetoasă de vară și cu una umedă de iarnă sau toamnă*. MĂHĂRA 2001, p. 187. Cf. BARCIANU, ȘĂINEANU², CADE, SCRIBAN, D., TDRG², DLR, D. ENC., MDA, DGS. ☐ (Despre vânt) Care produce secetă (DLR). *Bătuse armatanul fierbinte și secetos*. TUDORAN, P. 441.

– Pl.: *secetoși, -oase*. – **Secetă** + suf. -os (DLR). [L.M.]

SECLÚZIE s. f. ☒ Stadiu rar și de scurtă durată în evoluția unui ciclon, care constă în contopirea fronturilor rece și cald, la o anumită distanță de punctul de convergență (cf. CIULACHE 2003, p. 204). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 166, MDA, DEXI, MDN.

– Pl.: *secluzii*. – Și: **secluziune** (DEXI, MDN) s. f. – Din fr. **séclusion** (MDA). [L.M.]

³¹⁵ În CIULACHE 2003, p. 204, utilizările meteorologice sunt puse în legătură cu fr. *sécheresse* și cu engl. *drought*, fapt confirmat de VILLENEUVE, p. 346 s. v. [C.F.]

SECLUZIÚNE s. f. v. **secluzie**.

SECTOR s. n. ☒ (În sintagmele) **Sector cald** = porțiune dintr-o depresiune barică în care masa de aer cald se găsește între frontul cald anterior și cel rece posterior (CIULACHE 2003, p. 205). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 166. **Sector noros** = zonă diferențiată de un sistem noros, în care aspectul general al cerului prezintă particularități marcate (cf. VILLENEUVE, p. 346).

– Pl.: *sectoare*. – Cf. fr. *secteur* (MDA)*. [L.M., C.C.]

SECÚI s. m. sg. ☉ (Transilv.; art.) Crivăț (1) (DLR). [1916] HEM 2 138. *Vântul de la răsărit se numește secuul sau crivățul*. id. ib. Cf. DLR, MDA.

– Din magh. **székely** (DLR). [E.T., L.M.]

SEDIMENTÁRE s. f. ☒ Cădere a particulelor atmosferice pe suprafața solului sub efectul atracției gravitaționale (CIULACHE 2003, p. 205). *Inversiunile de sedimentare... se dezvoltă în anticiclone datorită mișcărilor descendente*. DONEAUD 1966, p. 113; *Inversiunile termice dinamice sunt de comprimare (sedimentare) în anticiclone, de turbulență, ale vântului de altitudine, de advecție, orografice și frontale*. APOSTOL 2000, p. 38.

– Pl.: *sedimentări*. – V. **sedimenta** (MDA). [L.M.]

SELINÁ vb. I v. **senina**.

SEMICÉRC s. n. ☒ (În sintagmele) **Semicerc periculos** = regiune situată în partea dreaptă a traiectoriei unui ciclon tropical, pentru emisfera nordică, și în partea stângă a acestuia, pentru emisfera sudică, unde vânturile foarte puternice de pe mare împing navele în calea ciclonului (CIULACHE 2003, p. 205). **Semicerc navigabil** = regiune situată în partea stângă a traiectoriei unui ciclon tropical, pentru emisfera nordică, și în partea dreaptă a acestuia, pentru emisfera sudică, unde vânturile foarte puternice de pe mare împing navele în calea ciclonului (cf. id. ib.).

– Pl.: *semicercuri*. – **Semi-** + **cerc** (după fr. *demi-cercle*) (DLR)** . [L.M.]

SENÍN, -Ă s. n., adj. ☉ 1. S. n. Stare a cerului lipsit de nori (caracteristică timpului frumos, fără nori); seninătate, (învechit) seninat (1), senineață, (învechit, rar) seninime, (nord-vestul Maram.) răzbun (DLR). [1643] *Au trecut iarna cu gerul și s-au ivit primăvara cu caldul și cu seninul*. VARLAAM, C. 30; *Răbdând bărbătește vânturile și schimbăturile seninului ceale împotriva*. DOSOFTEI, V. S. februarie 69^v/2;

* **Sector cald** – cf. fr. *secteur chaud*, engl. *warm sector* (VILLENEUVE, p. 346). **Sector noros** – cf. fr. *secteur nuageux*, engl. *cloud sector* (id. ib.).

** **Semicerc periculos** – cf. fr. *demi-cercle dangereux*, engl. *dangerous semicircle* (VILLENEUVE, p. 127). **Semicerc navigabil** – cf. fr. *demi-cercle maniable*, engl. *navigable semicircle* (id. ib.).

După veme bună și sănin să vie vreme turburată. N. COSTIN, L. 564; *După o ninsoare cu viscol, urmă un senin ca sticla, aducând cu dânsul un ger aprig.* BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. 229; *Se arată soarele în senin puține ceasuri.* SADOVEANU, O. XIII, 999; cf. NALR – MB V ms. [1602]^{1D}. Cf. M. D. ENC., DEX, TDRG², DLR, MDA.

☉ 2. Adj. (Despre cer; și în sintagma **cer senin**) Care este lipsit de nori (caracteristic timpului frumos) (cf. DLR); înseninat, limpede, limpezit, lin, (învechit) seninat (2), seninos, (sudul Maram.) însărin, (nordul și centrul Transilv., nordul, vestul și centrul Criș.) tistaș. [1650] ANON. CAR.; *Ochii râdea ca ceriul sărin.* BUDAI-DELEANU, T. V. 64; *Luna lui martie aduse cer senin și soare.* GÂRLEANU, N. 166; *Iarna, sub acțiunea anticicloului siberian și a Depresiunii mediteraneene, are loc o scurgere a aerului arctic până în Peninsula Balcanică și o coborâre spre sud a frontului polar, fenomene care produc în țara noastră perioade de vreme aspră, cu ninsori viscolite de crivăț și apoi intervale de ger cu cer senin.* DONEAUD 1966, p. 166; *Nebulozitatea pronunțată reduce valorile amplitudinii termice diurne, iar cerul senin o mărește.* MĂHĂRA 2001, p. 125; *În zilele cu cer senin valoarea maximă de temperatură se produce cu 1-1,5 ore mai târziu decât în zilele cu cer noros.* BOGDAN 2006, p. 58; *Când cerul este complet senin, nebulozitatea este zero, iar când este complet acoperit, acest quantum este egal cu zece.* MURĂRESCU 2013. Cf. LTR I, 601, ȚÎȘTEA 1965, p. 45, M. D. ENC., DEX, CIULACHE 2003, p. 37. ☿ (În sintagma) **Turbulența cerului senin** v. turbulență.

☉ 3. Adj. (Despre zile, nopți, vreme etc.) Cu cer senin; lipsit de precipitații; limpezit, lin, (învechit) seninos (2) (DLR). [1806] *Stupii să nu ți-i rătezi pre vreamă serină și călduroasă.* ECONOMIA, 201/4; *Un soare frumos, o noapte senină mă înveselește.* NEGRUZZI, S. I, 57; *Era o zi senină de aprilie, se vedeau în depărtare munții albaștri, cu nori prăbușiți peste piscurile lor fumegând.* PREDA, I. 222; *Roua se produce mai ales în nopțile senine de vară sau în prima parte a toamnei.* APOSTOL 2000, p. 54; *În practica meteorologică se disting zile: senine, noroase și acoperite.* MĂHĂRA 2001, p. 174; *Acele de gheață se observă numai în condiții de timp senin rece și calm.* BOGDAN 2006, p. 224; cf. ALR – M IV MN 327, [1602], NALR – MB V ms. [1602], ib. [1603], ALM I/2 h 408, ALR – MD IV h 524 pc. 760, 766, 834, ib. MN 144, [1602], NALR – O II MN 275, [1602]^{1D}. Cf. SCRIBAN, D., DL, DLR, MDA.

– Pl.: *senini*, -e și (1, rar) *seninuri*. – Și: (și învechit) **serín**, -ă, **sănin**, -ă, **sărin**, -ă, s. n., adj. – Lat. **serenus**, -a, -um (DLR). [A.B., C.F.]

SENINĂ vb. I. ☉ 1. Tranz. (Învechit) A lumina (3) (DLR). [1818] BUDAI-DELEANU, LEX. Cf. CIHAC, I, 253, DLR, D. ARH. REG., MDA. ☉ (Absol.) *Lună din ceriu, arătă-te... O, lună, săninează.* ASACHI, N. 2/22.

2. Intrans., refl.^{1D} (Centrul Maram., Dobr., Munt., sudul Olt., Ban.; despre cer; p. ext. despre vreme) A se însenina (1). Cf. DGDS, ALR – M III h 664 pc. 224, 238 NALR – MB V ms. [1603], pc. 627, 661, ALR – MD IV h 524, NALR – O II h 313, NALR – B III h 523^{1D}.

– Prez. ind. pers. 3: *seninează*. – Și: **sănină**, **selină** (ALR – MD IV h 524 pc. 808, 863), **sărină** (ALR – M III h 664 pc. 224, 238^{1D}) vb. I. – V. **senin** (DLR). [A.B., L.M.]

SENINĂT, -Ă s. n., adj. (Învechit) ☉ 1. S. n. *Senin* (1). [1823] *Albinele... se arată triste.. când e*

zi bună și sărinat cătră ameazezi, după obiceiul albinelor, nu se văd înaintea matchei jucând. TOMICI, C. A. 87; Acum, o, Cecilio, te văd strălucind ca o stea în seninatul întunecat a cerului. DACIA LIT. 266/16. Cf. DLR, MDA.

2. Adj. (Despre cer) **Senin** (2). [1829] Aicea anul are numai 2 timpuri, de vară ci să începe de la aprilie și până la noiembrie supt un pururea seninat ceriu și zile calde. AR (1829), 196¹/26. Cf. DDRF, DLR, MDA.

– Pl.: *seninați, -te*. – Și: (învechit) **sărinát** s. n., **săninát, -ă**, adj. – V. **senina** (DLR). [A.B.]

SENINĂTATE s. f. ☉ **Senin** (1). [1818] BUDAI-DELEANU, LEX. Soarele se ridica încet în seninătatea adânc-albastră a cerului. EMINESCU, P. L. 72; *Seninătatea albastră a cerului se răsfrânge în inima cea mai turburată*. MACEDONSKI, O. IV, 87. Cf. I. GOLESCU, C., PONTBRIANT, D., ȘĂINEANU², RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DEX, TDRG², DLR, MDA.

– **Senin** + suf. *-ătate* (DLR). [L.M.]

SENINEĂȚĂ s. f. ☉ (Învechit) **Senin** (1) (DLR). [1870] CIHAC, I, 253; *Răcoreala atmosferei, sănineța orizontului, vioșia verdeței îmi arăta că intru în regiunea munților*. NEGRUZZI, S. I, 308. Cf. CIHAC, I, 253, DLR, MDA.

– Și: **sănineăță** s. f. – **Senin** + suf. *-eață* (DLR). [A.B.]

SENINÍME s. f. (Învechit, rar) **Senin** (1) (DLR). [1870] CIHAC, I, 253. Cf. DLR, D. ARH. REG., MDA, DTLR^d 41, 63, 70, 73.

– **Senin** + suf. *-ime* (DLR). [A.B.]

SENINÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit) ☉ 1. (Despre cer) **Senin** (2) (DLR). [1694] Soare luminos și cerul seninos. FN 36; *Cerul era seninos*. CR (1830), 346/2; *Până acum avurăm ceriul mai neprecurmat seninos și cald*. GT (1839), 65.

2. (Despre zile, nopți, vreme etc.) **Senin** (3) (DLR). [1829] *Vara este aerul mai supțiat de căldură, și mai ușor de purtat, în zile luminoase și seninoase: iar în zilele cele noruase și ploiuase mai greu*. PISCUPESCU, O. 69/19. Cf. VALIAN, V., DLR, D. ARH. REG., MDA.

– Pl.: *seninoși, -oase*. – Și: **săninós, -oasă** (DLR) adj. – **Senin** (1) + suf. *-os* (DLR). [A.B.]

SEREIN s. n. ☿ Picături fine de ploaie care cad pe timp senin din nori ce s-au disipat anterior (CIULACHE 2003, p. 205).

– Cf. fr., engl. *serein* (VILLENEUVE, p. 347, TLFi). [L.M.]

SERÍN, -Ă s. n., adj. v. **senin**.

SFÂRTOÁNĂ s. f. ☉ (Nord-estul Criș.) Pală de vânt cu ploaie și cu zăpadă (DLR). Cf. MAT. DIALECT. I, 215. Cf. DLR, D. ARH. REG.

– Pl.: *sfârtoane*. – Et. nec. (DLR). [A.B.]

SFIC s. n. **☉ 1.** (Centrul și sudul Olt.) Rafală de ploaie sau de ninsoare (DLR). [1916] *Era o vreme rea: un sfic de ploaie și altul de ninsoare.* PAMFILE, DUȘM. 99; *Un sfic de ploaie și-unu de ninsoare.* ALR SN II h 616 pc. 872; cf. DGDS, ALR I 1 230 pc. 1, ALR SN III h 796 pc. 872, NALR – O II h 314 pc. 959^{1D}. Cf. DLR, MDA.

2.^{1D} (Sud-estul Ban.) Lapoviță (1). Cf. NALR – B III h 529 pc. 1.

– Și: **sfig** s. n. – Et. nec. [L.M.]

SFIG s. n. v. **sfic**.

SFÚLGER s. n. v. **fulger**.

SFULGERÁ vb. I v. **fulgera**.

SGLOTÍ vb. IV v. **zgloti**.

SHAMAL subst. invar. **Ξ** Vânt cald și uscat, care transportă mari cantități de praf și de nisip dinspre deșerturile din nord-vestul Arabiei spre văile inferioare ale râurilor Tigru și Eufrat și golful Persic (CIULACHE 2003, p. 206).

– Cf. fr., engl. shamal (VILLENEUVE, p. 52). [L.M.]

SIEȘ s. n. sg. **☉** (Vestul Transilv.) Vânt aspru și uscat care suflă, de obicei, iarna (DLR). [1888] ^a*Sieș: vântul uscat care pătrunde iarna până la os și care bate când e gerul mai cumplit.* FRÂNCU–CANDREA, M. 105. Cf. DLR, D. ARH. REG., MDA.

– Et. nec. (DLR). [A.B.]

SIFÓN s. n. **ΞΘ** (Învechit) Vânt foarte puternic în formă de vârtej, asemănător cu tromba (DLR). [1835] *Tromba sau sifonul este un vârtej repede, care pe mări soarbe apele oceanului, sfărâmă corăbiile...; iar pe uscat seacă lacurile.* GENILIE, G. 108/22; *Vârtejul este o învârtire a aerului, din care cele mai grozave sunt trompa și sifonul.* id. P. 62/11. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *sifoane*. – Și: (învechit; Munt., Mold.) **țifón** (I. GOLESCU, C., ALR II 537) s. n. – Din fr. **siphon**, lat. **sipho**, **-onis** (DLR). [A.B.]

SIMÚN s. n. **Ξ** Vânt puternic, uscat și foarte cald, care, bătând de la sud către nord, transportă mari cantități de praf și de nisip în deșerturile Saharei, Arabiei și Orientului Mijlociu (cf. CIULACHE 2003, p. 207). [1835] *În multe părți ale ei [ale Africii] bate vântul cel fierbinte vătămător..., samun.* GENILIE, G. 168/9; *Simunul dogorător din pustiuri purta de ici colo nisipul de aur.* ANGHEL, PR. 18; *În întunericul ființei ei băntuia parcă simunul pustiului.* SADOVEANU, O. V, 481; *Astfel de furtuni [de praf sau de nisip] se produc, de regulă, în locurile sau regiunile în care solul uscat este acoperit cu praf sau cu nisip mobil, dar pot să afecteze chiar și areale acvatice umede, înierbate sau împădurite, situate, uneori, la mari distanțe de locul de origine (vânturi precum Suhoveiul, Simunul, Harmattanul, Khamsinul etc.*

care, în manifestarea lor, afectează zone continentale întinse). MIHĂILĂ 2010, p. 283. Cf. SCRIBAN, D., CADE, ȚÎȘTEA 1965, p. 167, DLR, D. ENC., MDA, NDU, MDN.

– Pl.: *simunuri* și (rar) *simune* (SCRIBAN, D.). – Și: (învechit) **samún** s. n. – Din fr. **simoun** (DLR)³¹⁶. [L.M.]

SIRÓC s. n. v. **siroco**.

SIRÓCO subst. ♂ Vânt cald și umed care bate în sudul Italiei, Sicilia și Malta, dinspre deșertul Sahara, peste Marea Mediterană (CIULACHE 2003, p. 204). [1834] *Bate siroco*. HELIADE, L. B. II, 33/16; *Unele țeri pățimesc prin intrarea din timp în timp a vânturilor vătămătoare: așa Italia prin siroco..., Spania prin solano*. ELEM. G. 38/11; *Când sciroco se apropie, aerul devine pâcios... și căldura devine chinuitoare*. MEHEDIŢI, G. F. 50; *Sirocco – un vânt saharian – aduce din Sahara particule de praf până în regiunile din sudul Europei*. MĂHĂRA 2001, p. 40. Cf. VALIAN, V., POLIZU, ANTONESCU, D., ȚÎȘTEA 1965, p. 165, DLR, D. ENC., MDA, NDU, MDN.

– Și: (rar) **sciróco**, (învechit) **siróc** (VALIAN, V., POLIZU; ANTONESCU, D.) s. n. – Din fr. **siroc(c)o**, **siroc**, it. **scirocco** (DLR). [L.M.]

SISTÉM s. n. ♂ (În sintagmele) **Sistem baric** v. baric. **Sistem frontal** = fronturi atmosferice caracteristice unei depresiuni barice (CIULACHE 2003, p. 207). **Sistem noros** v. noros. **Sistem noros depresionar** v. noros.

– Pl.: *sisteme*. – Cf. fr. *système* (MDA)*. [L.M.]

SLOÁTĂ s. f. v. **zloată**.

SLOI s. n. ♂ 1. (Și în sintagma **sloi de gheață**) Bucată de gheață care plutește pe apele curgătoare sau stătătoare, înainte ca acestea să înghețe cu totul sau în timpul dezghețului; ghețoi (2), (sud-vestul Ban.) santă, (sud-vestul Transilv.) sloiete (2), (nordul Mold.) turlaș (1), (Transilv., nord-vestul Munt., Ban.) zai (1), (Munt.) zăpodie, (nord-vestul Transilv., Bucov.) zoi (v. zoaie 3), (învechit) polegniță (v. poledită 4); ghețar din regiunile polare sau alpine (DLR), v. ghețar (1). [1650] ANON. CAR. *Au început a veni sloi*. N. COSTIN, L.² 33/27; *Schimbarea cea simțitoare... în temperatura... unor țări se pare a se trage de la sloiurile de gheață carele... plutesc spre amiază-zi*. CR (1832), 108¹/11; *Soarele desprinde și oboară sloiuri mari de gheață din vârful Apeninilor*. BUZNEA, P. V. 109/12; *Cătră răsărit... se zărește o linie de verde-nchis, pe care se străcur grozavi sloi albi*. FM (1884), 286²/35; cf. DGDS. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., LB, I. GOLESCU, C., POLIZU, RESMERIȚĂ, D., CADE, DA, M. D. ENC., DEX, TDRG², MDA.

³¹⁶ Cf. engl *simoon* (VILLENEUVE, p. 349).

* **Sistem frontal** – cf. fr. *système frontale*, engl. *frontal system* (VILLENEUVE, p. 363).

2. (Și în sintagma **sloi de gheață**) Țurțur (1) (DLR). [1825] LB. *Închipuiește-ți un munte de marmură albă..., încoronat cu o pădure de turnuri și turnulețe, ce, în formă de sloi de gheață, caută spre cer.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 33; *Înghețul pe sub streșini dă sloi... Și flori pune pe glajă.* COȘBUC, P. II, 185. Cf. DGDS, ALR SN III h 801, ALR – M IV MN 328, [1615], NALR – MB V ms. [1615], ALR – MD IV h 530, NALR – O II h 320, NALR – B III h 532^{ID}. Cf. DLR, DL, MDA, DGS.

3. (Nordul Maram.) Chiciură (1). GLOSAR REG.

– Pl.: *sloiuri* și (învechit, Mold., m.) *sloi* (DLR). – Și: (vestul și sud-vestul Transilv., nordul Olt., Criș., 2) **scloi** (ALR SN III h 801 pc. 130, 279, 284, 310, 325, NALR – O II h 320 pc. 902^{ID}) s. n. – Din v. sl. ***sblojs**; cf. bg. слоѣ „strat, pătură; pojghiță de gheață” (DLR). [A.B.]

SLOIÉTE s. m. ♂ 1. (Sud-vestul Transilv., vestul Munt., Olt., Ban.; și, la pl., în sintagma **sloieți de gheață**) Țurțur (1) (DLR). [1885] H XVIII 301. *Da ăla, de mult, de mult înghețase d-a binele, ba făcuse și sloiete la gură.* RĂDULESCU-CODIN, L. 9; cf. H XVIII 301; cf. DGDS, ALR SN III h 801, ALRM SN II h 618, ALR – MD IV h 530 pc. 756, 758, 767, NALR – O II h 320^{ID}, NALR – B III h 532^{ID}. Cf. CADE, DLR, D. ARH. REG., MDA.

2. Sloi (1) de gheață. Cf. DGDS, D. ARH. REG.

– Pl.: *sloieți* și (centrul Ban., n.) *sloiețuri* (ALR I 432 pc. 28). – Și: (sud-vestul Transilv., centrul Olt.) **scloiéte** (ib. pc. 85, NALR – O II h 320 pc. 917^{ID}), (Olt., Ban.) **sloiét** (CADE, H XVIII 301, ALR SN III h 801 pc. 36, DLR), (sud-estul Ban.) **stloiéte** (ALR SN III h 801 pc. 29) s. m. – **Sloi** + suf. -ete (DLR). – **Sloiet**, sg. refăcut după pl. [A.B.]

SLOIÉT s. m. v. **sloiete**.

SLOTÁ vb. I. Intrans. impers. ♂ (Vestul Maram., Bucov., nord-vestul Munt., nordul Olt.) A lapovița (DLR). [1931] CIAUȘANU, GL.; cf. DGDS, ALR SN III h 796 pc. 836, ALR – M III h 666 pc. 222, ALR – MD IV h 526 pc. 684, NALR – O II h 314 pc. 903, 919, 938^{ID}. Cf. D. ARH. REG., MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *slotează*. – Și: (Bucov., Mold.) **slotái** (NALR – MB V ms. [1607] pc. 496^{ID}), **slotí** (ALR – M III h 666 pc. 222, NALR – MB V ms. [1607] pc. 486, 509, NALR – O II h 314 pc. 938^{ID}) vb. IV. – V. **zloată** (DLR). [A.B.]

SLOTĂÍ vb. IV v. **slota**.

SLOTÍ vb. IV v. **slota**.

SMICLÍ vb. IV. Intrans. ♂ (Învechit) A fulgera (1) (cf. DLR). [1825] LB. Cf. GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., D. ARH. REG., MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *smiclește*. – Cf. *sclipi*, *smidi* (DLR). [A.B.]

SMICLÍRE s. f. ♂ (Învechit) Fulgerare (cf. DLR). [1906] ALEXI, W. Cf. D. ARH. REG., MDA.

– Pl.: *smicliri*. – V. **smicli** (DLR). [A.B.]

SMIDĂ s. f. ☉ (Învechit) 1. Grindină (DLR). [1680] *De lucirea într-ănsu nuori îmblă; grindire (smidă D) și cărburi de focu.* PSALT. SCH. 46; *Să porniră din ceriu... fulgere și tunete și smidă, atâta cât stânsă focul.* DOSOFTEI, V. S. octombrie 85^f/26. Cf. SCRIBAN, D., CIORĂNESCU, D. ET., TDRG², D. ARH. REG.

2. Fulger (DLR). [1825] LB^e. Cf. LM, DLR, MDA.

– Pl.: *smide* și *smizi*. – Et. nec. (DLR)³¹⁷. [A.B.]

SMIDÍ vb. IV. Intrans. ☉ (Învechit) A fulgera (1) (DLR). [1825] LB. Cf. ALEXI, W., CIHAC, II, 338, D. ARH. REG., MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *smidește*. – V. **smidă** (DLR). [A.B.]

SMOG s. n. ☐ Suspensie, în păturile inferioare ale troposferei, a unui amestec de substanțe poluante și picături de apă, cu moduri de formare și compoziție chimică diferite (cf. CIULACHE 2003, p. 209). În cazul smogului, cauzele au putut fi elucidate. ROMÂNIA LITERARĂ, 1970, nr. 83, 23/2; *Un caz particular se produce în ariile puternic poluate, unde ceața devine acidă datorită dizolvării gazelor acide, putându-se adăuga și poluanți solizi (pulberi în suspensie) fenomen ce se numește smog.* APOSTOL 2000, p. 54; *Ceața urbană reprezintă un amestec de picături de apă, fum, praf și diverse gaze care alcătuiesc smog-ul.* MĂHĂRA 2001, p. 160; *Smogul, ploaia acidă, găurile din stratul de ozon și creșterea efectului de seră pot fi cauzate de poluare.* MIHĂILĂ 2010, p. 13. Cf. DER, DLR, D. ENC., MDA, NDU, DEXI, MDN. ☐ (În sintagmele) **Smog (de tip) londonez** (sau **reducător**, D. ENC.) = amestec de variate substanțe impurificatoare ale fumului industrial cu picăturile fine de apă din compoziția ceții (CIULACHE 2003, p. 209). Acest amestec capătă o culoare cenușie sau chiar neagră alcătuind, smogul negru (obișnuit) sau de tip londonez apărut în condițiile unei intensități mai slabe a radiațiilor solare. MĂHĂRA 2001, p. 43. Cf. D. ENC. **Smog (de tip) Los Angeles** (sau **fotochimic, oxidant**, D. ENC., NDU) = smog care se formează prin combinarea hidrocarburilor (olefinelor) nesaturate cu bioxidul de azot în prezența radiațiilor ultraviolete solare, rezultând oxidul de azot și oxigenul atomic care, la rândul său, intră în reacție cu oxigenul molecular, dând naștere ozonului, sau este absorbit de hidrocarburi nesaturate, formând radicali liberi de hidrocarburi, care reacționează mai departe cu oxigenul molecular și cu bioxidul de azot, generând nitratul peroxidic al acidului acetic, cu potențial cancerigen extrem de ridicat (CIULACHE 2003, p. 209). Mai nociv este smogul oxidant fotochimic. MĂHĂRA 2001, p. 43; *Smogul oxidant... produce perturbări în straturile inferioare ale atmosferei.* id. ib.; *Oxigenul atomic... intră în reacție cu oxigenul molecular dând naștere ozonului, care este un indicator excelent al intensității procesului de formare a smogului fotochimic, pe toată întinderea lui.* CIULACHE 2002, p. 32. Cf. D. ENC., NDU.

– Din engl. **smog** (DLR)*. [L.M.]

³¹⁷ Cf. pol. *swiad „furtună”* (SCRIBAN, D.), etimologie contestată în CIORĂNESCU, D. ET.

* **Smog de tip londonez** – cf. fr. *smog de Londres*, engl. *London smog* (TP). **Smog reducător** – cf. engl. *reducing smog* (ib.). **Smog de tip Los Angeles** – cf. engl. *Los Angeles smog* (ib.). **Smog fotochimic** – cf. fr. *smog photochimique*, engl.

SOĂRE s. m. ☉ 1. Lumină sau căldură care vine de la Soare (DLR). [1500-1510] *La dzuo soarele nu te va arde, nece lunra nopției*. PSALT. HUR.² 195; *Au și lucit soare cu mare hierbințeală, cumu-i în luna lui iulie*. NECULCE, L. 244; *Să nu răzbată soarele și ploaia înlăuntru*. CREANGĂ, P. 239; *Dorul meu odihnă n-are Nici la umbră, nici la soare*. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 381. Cf. BUDAI-DELEANU, LEX., BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., M. D. ENC., DEX, MDA. ☉ (În loc. adv.) **Cu soare** = cât mai este încă (lumină de) zi; p. ext. pe lumină; pe înserate. [1895] *Toți gospodarii au venit cu soare, dar nu la miezul nopții* (a. 1895). NĂDEJDE, NUV. 201; *Afară e o vreme... cu soare*. SCÂNTEIA, 1969, nr. 8 213; *Ea se culcă tot cu soare și se scoală-n ziua mare*. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 436. Cf. DL, DM, M. D. ENC., DEX, MDA. ☉ (În sintagma) **Curtea soarelui** v. curte.

☉ 2. (Mold., Dobr., Munt., Olt.; în compusele) **Soare-apune** = vânt local, care bate dinspre vest (cf. DLR). *Vântului de la apus i se zice soare-apune*. ap. HEM 1 434. Cf. COM. SAT. II, 107. (Centrul Transilv.) **Vânt-de-sub-soare** = vânt care bate dinspre est. Cf. ib. 105, 107.

☿ (În sintagma) **Soare fals** = nume generic dat parheliilor, paranteliilor și anteliilor atunci când acestea sunt deosebit de strălucitoare (CIULACHE 2003, p. 209).

– Lat. **sol**, **-is** (DLR)*. [A.B., L.M.]

SOLÁNO s. n. sg. ☼ Vânt puternic, cald, distrugător, care suflă în sud-estul Spaniei, dinspre est. [1835] *Sunt unele vânturi... foarte nesănătoase și vătămătoare, precum... solano și siroco în Europa de m[iazăzi]*. GENILIE, G. 109/13; *Unele țări pătimesc prin intrarea din timp în timp a vânturilor vătămătoare: așa Italia prin siroco, sud Spania prin solano*. ELEM. G. 38/12; *Vântul solano suflătoriu de către Africa*. RUS I. I, 140/1. Cf. DLR, D. ENC., MDA, NDU, DEXI.

– Din sp. **solano** (DLR). [L.M.]

SOLĂR, -Ă adj. ☼ (În sintagmele) **Activitate solară** = ansamblu al fenomenelor fizice care au loc la suprafața Soarelui (pete solare, facule, protuberanțe etc.) ca reflex al proceselor din interiorul acestuia, a căror intensificare determină creșterea intensității vântului solar și a radiației ultraviolete, ce influențează sensibil atmosfera terestră (cf. CIULACHE 2003, p. 2). *În perioada de intensă activitate solară se produc așa numitele „furtuni ionosferice” ce... favorizează apariția aurorelor polare*. MĂHĂRA 2001, p. 50; *În ceea ce privește prognoza meteorologică pe termen mediu, aceasta are în vedere integrarea semnalelor date de diverse variabile cu evoluție lentă de la frontiera atmosferei: ocean, banchize polare, strat de zăpadă continental, activitatea solară*. BOGDAN 2006, p. 193. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 11, DEXI. **Aureolă solară** v. aureolă. **Coroană solară** v. coroană. **Cruce solară** v. cruce. **Fluxul radiației solare directe** v. flux. **Halo solar** v. halo. **Maree solară** v. maree. **Radiație corpusculară**

photochemical smog (International Meteorological Vocabulary în TP). **Smog oxidant** – cf. fr. smog oxydant (La pollution atmosphérique în TP).

* **Soare fals** – cf. fr. faux soleil, engl. mock sun (VILLENEUVE, p. 164).

solară v. radiație. **Radiație solară** v. radiație. **Radiație solară absorbită** v. radiație. **Radiație solară difuză** v. radiație. **Radiație solară directă** v. radiație. **Radiație solară disponibilă** v. radiație. **Radiație solară reflectată** v. radiație.

– Pl.: **solari**, -e. – Cf. fr. **solaire***. [L.M.]

SORÉȚ s. m. ☉ (Transilv., Ban.) Vânt călduț care bate dinspre est (DLR). [1915] *Vântul căldicel de la răsărit, Sorețul, care suflă și vara și iarna*. PĂCALĂ, M. R., 12; *Sorețul, cupă-goală...* nu priește sămănăturilor. COM. SAT. II, 105; cf. H IV 181. Cf. D. ARH. REG., DLR, MDA.

– **Soare** + suf. -eț (DLR). [A.B.]

SORIÓR s. m. ☉ (Învechit, rar) Parhelie (DLR). [1835] *Parelii și parselinele ori soriorii și lunioarele*. GENILIE, G. 111/23; *Parelii sau soriorii... se produc de refrângerea razelor solarie prin nește nori ce stau din contra soarelui*. FONTANIN, C. 25/6.

– Pl.: **soriori**. – **Soare** + suf. -ior (DLR). [L.M.]

SORIȘ s. n. ☉ (Maram.) Vreme însorită (cf. DLR). [1936] *Mai la munte de-un ploș, Despre ziuă de-un soriș*. ap. T. PAPAHAĞI, C. L. Cf. D. ARH. REG., MDA.

– Pl.: **sorișuri**. – **Soare** + suf. -iș (DLR). [A.B.]

SORIȘTE s. f. ☉ (Nord-vestul Munt.) Arșiță (cf. DLR). [1967] *Nu mai sta cu capul gol în soriște, că te bate la cap*. UDRESCU, GL. Cf. D. ARH. REG., DLR, MDA, DTLR^d 95, 100, 101, 105.

– Pl.: **soriști**. – **Soare** + suf. -iște. (DLR). [A.B.]

SPĂLĂRE s. f. ☿ (Art.; în sintagma) **Spălarea atmosferei** = eliminare a substanțelor impurificatoare din atmosferă prin intermediul precipitațiilor (CIULACHE 2003, p. 211).

– Pl.: **spălări**. – Cf. fr. **lavage**. [L.M.]

SPĂRGĂU subst. ☉ (Mold.) Vifor; viscol. [1888] URICARIUL, X, 407. *Când este însoțită de omăt, furtuna se cheamă și vifor, viforniță, vihorniță, givorniță, ghihorniță, vicol, ghicol, gigul, givâr, sbărgău, spărgău sau vocot*. PAMFILE, VĂZD. 46. Cf. D. ARH. REG., DLR, MDA.

– Și: **zbărgău** (DLR) subst. – **Sparge** + suf. -ău (DLR). [A.B.]

SPÉCTRU s. n. ☿ (În sintagmele) **Spectru Brocken** (sau, art., **spectrul lui Brocken**) = fenomen optic care constă într-o umbră considerabil mărită a unui obiect, uneori înconjurată de un inel colorat, vizibilă de pe vârful unui munte, în direcția opusă Soarelui, pe timp noros sau cu ceață (cf. CIULACHE

* **Activitate solară** – cf. fr. **activité solaire**, engl. **solar activity** (VILLENEUVE, p. 18).

2003, p. 212). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 170. **Spectru de absorbție** = totalitate a liniilor și a benzilor de absorbție rezultate prin traversarea energiei radiante emisă de o sursă continuă prin mediul de absorbție selectivă, a cărei temperatură este, de obicei, mai mică decât cea a sursei de radiație (CIULACHE 2003, p. 212). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 170. **Spectru de emisie** = grupare continuă sau discontinuă de linii individuale de emisie cu diferite lungimi de undă, care au fost produse, în anumite condiții, de atomii și de moleculele gazelor atmosferice (cf. CIULACHE 2003, p. 212). **Spectru de energie** = pătrat al amplitudinii unei funcții aperiodice care conține o cantitate finită de energie totală, în transformarea Fourier (CIULACHE 2003, p. 212). **Spectrul turbioanelor de turbulență** = **a**) distribuție a frecvenței turbioanelor de turbulență, care are diverse mărimi în scurgerea turbulentă a aerului (CIULACHE 2003, p. 212); **b**) distribuție a energiei cinetice în turbioanele de turbulență, care are diferite mărimi și frecvențe (cf. id. ib. p. 212).

– Pl.: *spectre*. – Cf. fr. *spectre* (DLR)*. [L.M.]

SPIC s. n. ☉ (Adesea determinat prin „de zăpadă”, „de ploaie”) Fulgi rari de zăpadă sau picături rare de ploaie (cf. DLR). [1876] LM; *Deodată începu să plouă cu spicuri de zăpadă*. MARIAN, S. R. II, 125; *Vremea s-a zburat pretimpuriu cu spic de zăpadă în ploaie*. C. PETRESCU, R. DR. 47; *Mura câmpului, Coaptă la răcoare, Neajunsă la soare, De fulg de ninsoare Și de spic de ploaie*. TEODORESCU, P. P. 92; cf. ALR SN III h 798 pc. 769^{1D}. Cf. DDRF, DL, DLR, MDA.

– Pl.: *spicuri*. – Cf. lat. *spicum* (DLR). [A.B.]

SPICUÍ vb. IV. Intrans. unipers. (Rar) A ninge cu fulgi mari de zăpadă amestecată cu stropi rari de ploaie (DLR). Cf. DDRF, MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *spicuiește*. – **Spic** + suf. *-ui* (DLR). [A.B.]

SPISSATUS (Spi) subst. ☿ Specie a genului de nori Cirrus, cu grosimi suficiente de mari pentru a căpăta culoarea cenușie atunci când se poziționează între Soare și observator (cf. CIULACHE 2003, p. 213). *Spissatus... sunt norii Cirrus cu aspect de pete albe compacte*. MĂHĂRA 2001, p. 171; *Familia norilor superiori: genul Cirrus; specii: Spissatus densus*. MIHĂILĂ 2010, p. 166. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 170.

– Cf. fr. *spissatus* (spi) (VILLENEUVE, p. 356). [L.M.]

SPULBERĂTURĂ s. f. ☉ (Determinat prin „de zăpadă”) Zăpadă împrăștiată de vânt (DLR). [1905] *Era atâta pulberătură de zăpadă, încât ți se părea că se dărmă cerul*. SANDU-ALDEA, U. P. 60.

* **Spectru Brocken** (sau, art., **spectrul lui Brocken**) – cf. fr. *spectre du Brocken*, engl. *Brocken spectrum* (VILLENEUVE, p. 355). **Spectru de absorbție** – cf. fr. *spectre d'absorption*, engl. *absorption spectrum* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). **Spectru de emisie** – cf. fr. *spectre d'émission*, engl. *emission spectrum* (ib.). **Spectru de energie** – cf. fr. *spectre d'énergie*, engl. *energy spectrum* (ib.). **Spectrul turbioanelor de turbulență** – cf. fr. *spectre des tourbillons de turbulence* (VILLENEUVE, p. 355).

Cf. SCRIBAN, D., DL, DEX, MDA. **Θ** (Vestul Bucov.; în sintagma) *Spulburătură de omăt* = troian. Cf. NALR – MB V ms. [1608] pc. 586^{1D}.

– Pl.: *spulberături*. – **Spulbera** + suf. -*ătură* (DLR). [A.B.]

SPULBERÎȘ s. n. **Θ 1**. (Centrul Mold.) Viscol (DLR). Cf. ALR I 1 230 pc. 526. Cf. D. ARH. REG., MDA.

2. (Estul Mold.) Troian (DLR). Cf. ALR I 1 252 pc. 510. Cf. D. ARH. REG., MDA.

– **Spulbera** + suf. -*iș* (DLR). [A.B.]

STABILITĂTE s. f. **Ξ** (Și în sintagma *stabilitate hidrostatică*). Stadiu de echilibru hidrostatic al atmosferei, în care o particulă de aer, abătută ușor de la poziția ei inițială, tinde să revină la aceasta (ȚÎȘTEA 1965, p. 170). Cf. CIULACHE 2003, p. 213 **Ξ** (În sintagma) *Stabilitate dinamică* = stare staționară a aerului (id. ib.).

– Din lat. *stabilitas*, -*atis*, fr. *stabilité* (DLR)*. [L.M.]

STĂDIU s. n. **Ξ** (În sintagma) *Stadiu de grindină* v. grindină. *Stadiu de nesaturație* = fază a procesului de destindere adiabatică a aerului umed, în cursul căreia aerul nesaturat, aflat în mișcare ascendentă, se răcește după gradientul adiabatic uscat (1° C/100 m) (CIULACHE 2003, p. 213).

– Pl.: *stadii*. – Cf. fr. *stade sec*, *stade non saturé*, engl. *dry stage* (VILLENEUVE, p. 357). [L.M.]

STĂRE s. f. **Ξ** (Art.; în sintagmele) *Starea cerului* v. cer. *Starea timpului* = expresie cantitativă și calitativă a tuturor elementelor și fenomenelor meteorologice dintr-o regiune oarecare la un moment dat sau într-un interval scurt de timp (CIULACHE 2003, p. 214). *Prin circulația generală a atmosferei se înțelege sistemul de macroprocese ce determină curenții principali de aer la scară mare: starea timpului, precum și cele mai importante particularități ale climatului de pe glob*. DONEAUD 1966, p. 358; *Scăderea temperaturii... depinde de starea timpului în noaptea respectivă (senin sau noros), starea umidității și temperaturii aerului vântos sau calm etc*. CIOVICĂ 1970, p. 44; *Vizibilitatea depinde de mai mulți factori: starea timpului care modifică transparența atmosferei, de culoarea, dimensiunile, gradul de iluminare și depărtare a obiectelor respective față de punctul de observații*. MIHĂILĂ 2010, p. 247. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 171.

– Pl.: *stări*. – V. **sta** (DLR). [L.M.]

STECLUȘ subst. v. **sticluș**.

* *Stabilitate dinamică* – cf. fr. *stabilité dynamique*, engl. *dynamic stability* (VILLENEUVE, p. 357). *Stabilitate hidrostatică* – cf. fr. *stabilité hydrostatique*, engl. *hydrostatic stability* (id. ib.).

STICLÚȘ subst. ♂ (Nordul Munt.) Polei (1). [1885] H IX 315, 354. Cf. ȘEZ. V, 124, SFC II, 211. Cf. DLR.

– Și: **steclúș** (ȘEZ. V, 124) subst. – **Sticlă** + suf. -uș (DLR). [L.M.]

STLOIÉTE s. m. v. **sloiete**.

STRAT s. n. ♂ (În sintagmele) **Strat de inversiune** v. *inversiune*. **Strat de nori** v. *nor*. **Strat de zăpadă** v. *zăpadă*. **Strat (limită) de frecare** (sau **al atmosferei, planetar**) = strat atmosferic cuprins între suprafața terestră și nivelul la care se dezvoltă vânturile de gradient (1000-2000m), deasupra lui aflându-se atmosfera liberă, caracterizat printr-o turbulență accentuată datorată atât termoconvecției, cât și frecării aerului în mișcare cu neregularitățile suprafeței terestre (cf. CIULACHE 2003, p. 216). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 175. **Strat limită de suprafață** = strat de aer cu o grosime de 10-100 m, care se situează în imediata apropiere a suprafeței terestre (CIULACHE 2003, p. 218). **Strat limită de turbulență** = strat inferior al atmosferei, în care, ca urmare a frecării suprafeței terestre, turbulența este mai pronunțată decât în straturile superioare (ȚÎȘTEA 1965, p. 175), tensiunea Reynolds fiind mai mare decât cea datorată vâscozității (CIULACHE 2003, p. 218). **Strat protector de ozon** = protecție a suprafeței terestre împotriva radiațiilor ultraviolete solare ucigătoare de către stratul de ozon al stratosferei care le absoarbe (CIULACHE 2003, p. 218). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 173. **Stratul fluxului constant** = parte inferioară a stratului limită de frecare a atmosferei, cu o grosime medie de 50 m, în care valoarea tensiunii de turbulență este aproximativ aceeași cu cea de la nivelul suprafeței terestre, iar viteza vântului crește logaritmic (CIULACHE 2003, p. 219). **Strat zero** = strat de aer a cărui componentă verticală de mișcare este egală cu zero (id. ib. p. 219).

– Pl.: *straturi*. – Din fr. **strate** (DLR)*. [L.M.]

STRATIFICĂRE s. f. ♀ (În sintagma) **Stratificarea aerului** = repartiție verticală a temperaturii în atmosferă, care determină dezvoltarea și intensitatea mișcărilor convective (cf. CIULACHE 2003, p. 219). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 174.

– Pl.: *stratificări*. – V. **stratifica** (DLR)**. [L.M.]

STRATIFÓRM, -Ă adj. (În sintagma) **Nori stratiformi** v. *nor*.

* **Strat (limită) de frecare** (sau **al atmosferei, planetar**) – cf. fr. *couche de frottement, couche limite atmosphérique, couche limite planétaire*, engl. *friction layer, atmospheric boundary layer, planetary boundary layer* (VILLENEUVE, p. 109). **Strat limită de suprafață** – cf. fr. *couche limite de surface*, engl. *surface boundary layer* (id. ib.). **Strat limită de turbulență** – cf. fr. *couche limite turbulente*, engl. *turbulent boundary layer* (id. ib.). **Strat protector de ozon** – cf. fr. *couche d'ozone*, engl. *ozone layer* (id. ib. p. 108). **Stratul fluxului constant** – cf. *couche à flux constant*, engl. *constant flux layer* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Strat zero** – cf. fr. *couche zéro*, engl. *zero-layer* (ib.).

** **Stratificarea aerului** – cf. fr. *stratification de l'air*, engl. *air stratification* (TP).

STRATIFÓRMIS (Str) subst. ☐ Specie de nor întâlnită la genurile Altocumulus, Stratocumulus și, mai rar, la Cirrocumulus, având forma unor pânze sau pături de mare întindere orizontală (CIULACHE 2003, p. 219); nori stratiformi (v. nor). *Familia norilor superiori: genul Cirrocumulus; specii: Stratiformis.* MIHĂILĂ 2010, p. 166. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 174.

– Cf. fr. stratiformis (VILLENEUVE, p. 359). [L.M.]

STRATOCÚMULUS (Sc) subst. ☐ Gen de nori cu aspect de bancuri, straturi sau pături pământii și cenușii-albicioase, având aproape întotdeauna părți întunecate, ale căror elemente componente (sudate sau nu între ele) au forma unor dale, bolovani de râu, rulouri etc., care, dispuse regulat, au, în majoritatea lor, lărgimi aparente care depășesc 5° (cf. CIULACHE 2003, p. 219). [1958] LTR². *Norii Stratus și Stratocumulus apar frecvent noaptea și dimineața.* APOSTOL 2000, p. 59; *După forma sau aspectul exterior (criteriul morfologic) norii sunt împărțiți în patru grupe: nori sub formă de grămezi izolate (Cumulus); nori sub formă de grămezi compacte și sudate între ele, cu aspect de valuri, lamele (Stratocumulus); nori sub formă de pânză continuă (Stratus); nori sub formă de filamente, cârlige, fulgi (Cirrus).* MĂHĂRA 2001, p. 163; *Ploaia continuă sau cu întreruperi cade, de obicei, din norii Nimbostratus, dar este posibilă și din norii Altostratus sau Stratocumulus.* BOGDAN 2006, p. 222. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 175, DLR, D. ENC., MDA, NDU, DEXI, MDN.

– Din fr. **strato-cumulus** (DLR), **stratocumulus** (MDA). [L.M.]

STRATOPÁUZĂ s. f. ☐ Strat relativ îngust, situat la înălțimi de 35-45 km, care face tranziția între stratosferă și mezosferă (CIULACHE 2003, p. 219). [1958] *Înălțimea bazei stratopauzei variază, după latitudine și anotimp, între 18 și 35 km.* LTR² II, 165; *Stratele atmosferei sunt: troposfera urmată de tropopauză, stratosfera urmată de stratopauză, mezosfera urmată de mezopauză, termosfera urmată de termopauză, apoi exosfera prin care se face contactul cu spațiul cosmic.* APOSTOL 2000, p. 12. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 175, MĂHĂRA 2001, p. 44, DLR, MDA, DEXI, MDN.

– Din fr. **stratopause** (DLR). [L.M.]

STRATOSFÉRĂ s. f. ☐ Strat atmosferic situat la înălțimi cuprinse între 8-18 și 35-45 km, caracterizat prin temperaturi foarte scăzute (între -85 și -95° C iarna și între -30 și -35° C vara) și izotermie, mai ales în păturile inferioare și mijlocii, prin producerea, uneori, a unor încălziri puternice (până la 0° C) datorate proceselor fotochimice ce dau naștere ozonului, prin fomarea, la înălțimi de 20-25 km, a norilor sidefii, partea inferioară fiind afectată de curenții-jet (cf. CIULACHE 2003, p. 219). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 175, DN², M. D. ENC., DEX, DLR, MDA, NDU, DEXI.

– Din fr. **stratosphère** (DLR). [L.M.]

STRATOSFÉRIC, -Ă adj. ☐ Care aparține stratosferei; privitor la stratosferă; de stratosferă (DLR). Cf. DN², M. D. ENC., DEX, MDA, NDU, DEXI. ☐ (În sintagmele) **Cuplaj stratosferic** v. cuplaj. **Turbion stratosferic antarctic** v. turbion. **Turbion stratosferic arctic** v. turbion.

– Pl.: **stratosferici, -ce.** – Din fr. **stratosphérique** (DLR). [L.M.]

STRÁTUS subst. ♂ Gen de nori în formă de pânză sau strat de nuanță cenușie, cu baza destul de uniformă, putând apărea și sub formă de bancuri cu aspect de tablă de șah sau fragmente destrămate, care generează burniță, ace de gheață și zăpadă grăunțoasă și care are dezvoltare verticală slabă, mascând în mod frecvent Soarele și Luna (cf. CIULACHE 2003, p. 220). [1850] *Nourii strate sunt lungi și subțiri*. BARASCH, M. III, 141/30; *Ceața nu e decât un stratus, la înălțime mică*. CIȘMAN, FIZ. I, 558; *Norii sunt... sub formă de pânză continuă (Stratus)*. MĂHĂRA 2001, p. 163. Cf. CADE, DL, ȚÎȘTEA 1965, p. 175, DLR, MDA, NDU, DEXI, MDN.

– Pl.: (învechit și rar, m.) *strate*. – Din fr. **stratus**, lat. **stratus** (DLR). [L.M.]

STRĂFULGERĂ vb. I. Intrans. ♂ A fulgera tare (DLR). [1900] BARCIANU. Cf. ALEXI, W., ȘĂINEANU², SCRIBAN, D., DL, MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *străfulgeră*. – Pref. *stră-* + **fulgera** (DLR). [A.B.]

STRĂFULGERĂRE s. f. Fulgerare (DLR). [1893-1895] DDRF. Cf. TDRG, DL, DM, MDA.

– Pl.: *străfulgerări*. – V. **străfulgera** (DLR). [A.B.]

STROP s. m. ♂ (Cu determinarea „de ploaie”) Picătură. [1825] LB^e. *Ploaia curge potop și din streșină sar stropi mărunți ca o pulbere rece*. C. PETRESCU, Î. II, 30; *A plouat și de un strop de ploaie atârnă câtămai pământul*. ARGHEZI, S. VIII, 160. Cf. VALIAN, V., SCRIBAN, D., DL, DLR, MDA.

– Pl.: *stropi* și (învechit, rar, n.) *stropuri*. – Postverbal de la **stropi** (DLR). [A.B.]

STRUȚ s. m. ♂ (Bucov., estul Mold.; adesea cu determinarea „de gheață”) Țurțur (1) (DLR). Cf. LEXIC REG. 64; cf. ALR I 432 pc. 420, 508, 510, 512, 516, ALR SN III h 801 pc. 514, ALRM SN II h 618 pc. 514, NALR – MB V ms. [1615]^{1D}. Cf. SCRIBAN, D., DLR, MDA.

– Pl.: *struți*. – Și: (estul Mold.) **struz** (ALR I 432 pc. 516), **ștruț** (GLOSAR REG., NALR – MB V ms. [1615] pc. 471^{1D}). – Din lat. **struthio**, **-onis**, it. **struzzo**, germ. **Strauss** (DLR). [A.B.]

STRUZ s. m. v. **struț**.

STUR s. m., s. f. ♂ 1. S. m. (Nordul Maram., estul Transilv., centrul Bucov., nord-vestul Mold., centrul Criș.; și învechit) Țurțur (1). [1573–1578] *Lăudați Domnul... Focul, grindirea, neaoa, sturii* (ghețile C, ghiața D, bruma H) *și duh repede ce feacără cuvântul lui*. PSALT. SCH. 477; cf. H X 29, 149, GLOSAR REG.; cf. com. din STRAJA-RĂDĂUȚI, ALR I 1 260. Cf. CADE, SCRIBAN, D., DLR, MDA.

2. S. f. (Bucov., nord-vestul Mold.; și în forma *stură*) Chiciură (1). [1898] ȘEZ. V, 125; *Promoroaca se mai numește și promoară, bură, buracă, polei, chidă, chidie, chiciură, brumă, rouă înghețată sau stură*. PAMFILE, VĂZD. 66. Cf. NALR – MB V ms. [1614], ALR – M III h 668 pc. 240^{1D}. Cf. DLR, D. ARH. REG., MDA.

– Pl.: *sturi*. – Și: (Bucov., nord-vestul Mold.) **stură** (NALR – MB V ms. [1614]) s. f. – Lat. **stylus** (DLR). [A.B.]

STURĂ vb. I. **☉ 1.** Refl. (Mold., Olt.; despre fulgi de zăpadă sau picături de ploaie) A îngheța (cf. DLR). [1928] *Fulgii se topeau de ger și se-ngrămădeau unii-ntr-alții, sturându-se. Piciorul nu se mai scufunda peste tot în zăpadă.* PLOPȘOR, C. 125; cf. GLOSAR REG., com. din STRAJA – RĂDĂUȚI. Cf. SCRIBAN, D.

2. Intrans. impers. A bruma (DLR). [1916] *Verbul corespunzător este a brumui, a bruma, a stura sau sturi, care se întrebuințează rar în locul expresiunii a bate bruma.* PAMFILE, VĂZD. 66; *Când sturăsc copacii de tăria gerului.* GLOSAR REG. Cf. SCRIBAN, D., DLR, D. ARH. REG., MDA.

3.^{ID} Intrans. impers. (Centrul Bucov.) A cădea chiciură (**1**); a înstura. Cf. NALR – MB V ms. [1614] pc. 470, 473, 483, 486, 491, 569.

4. Intrans. impers. (Nordul Transilv., centrul Bucov.) A bura¹ (DLR). Cf. A V 19, com. din MORĂRENI – REGHIN. Cf. DLR.

– Prez. ind. pers. 3: *sturează* – Și: (Bucov.) **sturí** (NALR – MB V ms. [1614] pc. 470, 473, 483^{ID}, SCRIBAN, D.) vb. IV. – V. **stur** (DLR). [A.B.]

STÚRĂ s. f. v. **stur**.

STUREĂLĂ s. f. sg. **☉** (Nord-vestul Mold.) Chiciură (**1**). Cf. GLOSAR REG.

– **Stur** (**2**) + suf. *-eală*. [A.B., C.F.]

STURÍ vb. IV v. **stura**.

SUBGEOSTRÓFIC, -Ă adj. (În sintagma) *Vânt subgeostrofic* v. vânt.

SUBGRADIÉNT s. m. (În sintagma) *Vânt de subgradient* v. vânt.

SUBSIDÉNȚĂ s. f. **☒** Descendență lentă a aerului deasupra unei regiuni extinse, însoțită, adesea, de divergență orizontală în straturile inferioare ale atmosferei, fenomen în urma căruia aerul descendent se încălzește prin comprimare adiabatică și devine, astfel, mai stabil decât înainte (cf. CIULACHE 2003, p. 220). Cf. DLR, D. ENC., MDA, NDU, DEXI, MDN. **☒** (În sintagma) *Inversiune de subsidență* v. inversiune. – Din fr. **subsidence**. Cf. lat. *subsidentia* (DLR). [L.M.]

SUBȚIRÉL s. m. sg. art. **☉** (Nordul Transilv.) Numele unui vânt nedefinit mai îndeaproape (DLR). Cf. CHEST. IV 85/264a. Cf. DL, DLR, MDA.

– **Subțire** + suf. *-el* (DLR). [A.B.]

SUFLĂ vb. I. Intrans. **☉☒** (Despre vânt) A acționa (puternic) prin deplasarea maselor de aer în atmosferă într-o sau dintr-o direcție determinată; a bate; p. ext. (despre curenți de aer, despre aburi etc. din atmosferă) a se deplasa într-o sau dintr-o direcție determinată (DLR). [1563-1583] *Rădicară veatrila și sufla ventișoru.* COD. VOR.² 322; *Și-l scoase de-l puse deasupra apeei, e vântul lăsa să-ș sufle.* CORESI, EV. 269; *Curenți aerieni puternici, de componență vestică... suflă uneori în altitudine deasupra*

alizeelor, în regiunile subtropicale ale fiecărei emisfere. ȚÎȘTEA 1965, p. 63; Vânturi estice de joasă altitudine... suflă spre limita polară a centurii de joasă presiune atmosferică situată la latitudini subpolare. CIULACHE 2003, p. 254; cf. ALR SN III h 791 pc. 130, 325, 346, 362, 886, ib. h 792, ib. v h 1 384^{ID}. Cf. SCRIBAN, D., DLR, MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *suflă*. – Lat. **sufflare** (DLR). [A.B.]

SUFLĂRE s. f. **☉** Acționare (puternică) a vântului prin deplasarea maselor de aer în atmosferă într-o sau dintr-o direcție determinată, bătaie; deplasare a curenților de aer, a aburilor etc. din atmosferă într-o sau dintr-o direcție determinată (cf. DLR). [1648] *Rădicând veatrila cătră suflarea vântului, siliia la țarmure*. N. TEST. (1648)², 361. Cf. SCRIBAN, D., DL, DLR, MDA.

– Pl.: *suflări*. – V. **sufla** (DLR). [A.B.]

SUFLĂTŪRĂ s. f. **☉** (Maram., vestul Transilv.) Troian. Com. din VAȘCĂU. *Suflatură d'e neauă*. TEAHA, C. N. 268; cf. ALR I 1 252 pc. 308, ALR – M IV MN 328 [1608]^{ID}. Cf. DLR, D. ARH. REG., MDA.

– Pl.: *suflături*. – **Sufla** + suf. -*ătură* (DLR). [A.B.]

SUHOVÉI subst. **☉** Vânt cald și uscat de est, care suflă peste stepile din sudul Rusiei (cf. CIULACHE 2003, p. 220). *Astfel de furtuni [de praf sau de nisip] se produc de regulă în locurile sau regiunile în care solul uscat este acoperit cu praf sau cu nisip mobil, dar pot să afecteze chiar și areale acvatice umede, înierbate sau împădurite situate uneori la mari distanțe de locul de origine (vânturi precum Suhoveiul, Simunul, Harmattanul, Khamsinul etc. care, în manifestarea lor, afectează zone continentale întinse)*. MIHĂILĂ 2010, p. 283.

– Din n. pr. rus. **Суховей**³¹⁸. Cf. fr. *sukhovei*, engl. *sukhovei* (VILLENEUVE, p. 360). [L.M.]

SULÍG s. m. **☉** (Sud-vestul Dobr., sud-estul Munt.) Țurțur (1). Cf. ALR I 432 pc. 695, 980, 984, 986, ALR SN III h 801 pc. 705, ALRM SN II h 608 pc. 705. Cf. DLR, D. ARH. REG., MDA.

– Pl.: *suligi*. – Și: (sudul Dobr., sud-estul Munt.) **suligă** (ALR – MD IV h 530) – Et. nec. (DLR). [A.B.]

SULÍGĂ s. f. v. **sulig**.

SULIȚĂ s. f.^{ID} **☉** (Sudul Mold.; mai ales la pl.) Țurțur (1). Cf. NALR – MB V ms. [1615] pc. 636.

– Pl.: *suliți*. – Cf. v. sl. **сулиця** (DLR). [E.T.]

SULUGHÍȚ s. m., s. n. **☉** (Nordul Dobr.) Țurțur (1) (DLR). Com. din SOMOVA – TULCEA. Cf.

³¹⁸ Cf. *Суховей, их происхождение и борьба с ними / Suhovei, ih proishozhdenie i bor'ba s nimi*. Академия наук СССР, Институт географии/Academiia SSSR. Institut geografii, Moskva, 1957. [C.F.]

DGDS, ALR I 432 pc. 679, 684, ALR SN III h 801pc. 682, ALRM SN II h 618 pc. 682. Cf. DLR, D. ARH. REG., MDA.

– Pl.: (m.) *sulughiți* (ALR – MD IV h 530 pc. 874), (n.) *sulughițuri* (ALR I 432 pc. 684) și *sulughițe* (ALR SN III h 801 pc. 682, ALRM SN II h 618 pc. 682). – Și: (nordul Dobr.) **sulughită** (ALR I 432 pc. 679; pl. *sulughiți*, ib., ALR – MD IV h. 530 pc. 875) s. f., (nordul Dobr.) **sulugit** (pl. *sulugite*, com. din SOMOVA – TULCEA) s. n. – **Suligă** + suf. *-iț* (cf. DLR). [A.B.]

SULUGHITĂ s. f. v. **sulughiț**.

SULUGIT s. n. v. **sulughiț**.

SUPRAFĂȚĂ s. f. ☐ (În sintagmele) **Suprafață de discontinuitate** = suprafață atmosferică de-a lungul căreia se produce o variație bruscă a valorilor diferitelor elemente meteorologice (gradienți termici, barici și de umezeală) (CIULACHE 2003, p. 221). În cadrul analizelor sinoptice trecerea de la o masă de aer la alta apare bruscă și în salturi, iar frontul atmosferic va fi considerat ca o suprafață de discontinuitate a elementelor meteorologice. DONEAUD 1966, p. 105. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 176. **Suprafață frontală** = suprafață de separație a două sau mai multe mase de aer cu însușiri fizice diferite (CIULACHE 2003, p. 221). O suprafață frontală apare în atmosferă dacă sunt îndeplinite două condiții esențiale: 1) de o parte și de alta a viitorului front să existe deja mase de aer cu proprietăți diferite, cum ar fi o masă caldă în vecinătatea unei mase reci; 2) circulația curenților de aer să se facă astfel încât să mențină un contact cât mai strâns între cele două mase, pentru ca în zona de separație proprietățile lor să varieze în mod brusc. DONEAUD 1966, p. 116; Circulația poate fi determinată de: încălzirea aerului de la suprafața subiacentă, alunecarea aerului pe suprafața frontală înclinată și de mișcarea aerului pe pantele dealurilor și munților. CIOVICĂ 1970, p. 30; Se deosebesc anafronturi, când aerul are o mișcare de alunecare pe deasupra suprafeței frontale, și catafronturi, când aerul cald alunecă descendent pe suprafața frontală. MĂHĂRA 2001, p. 233. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 176. **Suprafață izentropă** v. izentrop.

– Pl.: *suprafețe*. – Cf. fr. *surface* (MDA)*. [L.M.]

SUPRAGEOSTRÓFIC, -Ă adj. (În sintagma) **Vânt suprageostrofic** v. vânt.

SUPRAGRADIÉNT s. m. (În sintagma) **Vânt de supragradient** v. vânt.

SUPRARĂCIRE s. f. ☐ Coborâre a temperaturii apei lichide sub punctul de îngheț (CIULACHE 2003, p. 221). Chiciura tare se naște prin înghețarea rapidă mai mult sau mai puțin individuală a picăturilor de apă rămase în stare lichidă după încetarea stării de suprarăcire. Modalitatea producerii

* *Suprafață de discontinuitate* – cf. fr. *surface de discontinuité*, engl. *surface of discontinuity* (VILLENEUVE, p. 361). *Suprafață frontală* – cf. fr. *surface frontale*, engl. *frontal surface* (id. ib.).

înghețului determină ca între particulele înghețate să rămână spații cu aer, poroase. MIHĂILĂ 2010, p. 273. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 176.

– Pl.: *suprarăcirii*. – Pref. *supra-* + **răcire** (DLR). – Cf. engl. *supercooling* (VILLENEUVE, p. 362). [L.M.]

SUPRASATURĂȚIE s. f. ☒ Stare a atmosferei care se caracterizează prin prezența unor cantități de vapori de apă mai mari decât cele necesare saturației, în natură realizându-se foarte rar în raport cu suprafețele de apă, realizându-se mai frecvent în raport cu suprafețele de gheață (cf. CIULACHE 2003, p. 221). *Cristalele pline se formează prin înghețarea picăturilor de apă și sublimarea lentă a vaporilor în condițiile unei suprasaturații moderate*. MĂHĂRA 2001, p. 168; *Ceața de amestec se datorează suprasaturației rezultată în urma amestecului unor volume de aer cu temperaturi și umezeli diferite*. CIULACHE 2002, p. 183; *În atmosfera liberă suprasaturația se realizează prin răcirea aerului, care are loc pe mai multe căi: destindere adiabatică datorată mișcărilor convective ascendente, termice și dinamice (orografice și frontale); emisia radiativă; amestecul volumelor de aer foarte umed cu temperaturi diferite*. MIHĂILĂ 2010, p. 161. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 177. ☒ (În sintagmele) **Suprasaturație în raport cu apa** = stare a unui volum de aer umed al cărui raport efectiv de amestec este mai mare decât cel de saturație în raport cu apa la temperatură și presiune identice (CIULACHE 2003, p. 222). **Suprasaturație în raport cu gheața** = stare a unui volum de aer umed al cărui raport efectiv de amestec este mai mare decât cel de saturație în raport cu gheața la temperatură și presiune identice (id. ib.).

– Pl.: *suprasaturații*. – Pref. *supra-* + **saturație** (după fr. *sursaturation*) (DLR). – Cf. engl. *supersaturation* (VILLENEUVE, p. 362)*. [L.M.]

SUPRAUMEZÎRE s. f. ☒ Caracteristică a climatelor cu cantități de precipitații care depășesc infiltrația și evaporația (CIULACHE 2003, p. 222). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 177.

– Pl.: *supraumeziri*. – Cf. fr. *surhumidification* (TLFi). [L.M.]

SÚRSĂ s. f. ☒ (În sintagmele) **Sursa atmosfericilor** = loc de producere a unei descărcări electrice care generează atmosferici (CIULACHE 2003, p. 222). **Sursa maselor de aer** = porțiune întinsă din suprafața Pământului, care se caracterizează printr-o oarecare omogenitate a condițiilor de la nivelul suprafeței active, astfel încât orice masă de aer care staționează deasupra ei dobândește trăsăturile sale specifice (id. ib.). **Sursă de oraje** = regiune în care furtunile însoțite de puternice descărcări electrice au frecvență mai mare (id. ib.). **Sursă lineară** = ansamblu de surse punctuale de poluare, care sunt dispuse suficient de aproape unele de altele pentru a crea o pană aproape rectilinie de substanțe poluante (id. ib.). **Sursă punctiformă** = sursă de poluare de dimensiuni foarte mici (id. ib. p. 223).

* **Suprasaturație în raport cu apa** – cf. fr. *sursaturation par rapport à l'eau*, engl. *supersaturation with respect to water* (VILLENEUVE, p. 362). **Suprasaturație în raport cu gheața** – cf. fr. *sursaturation par rapport à la glace*, engl. *supersaturation with respect to ice* (id. ib.).

– Pl.: *surse*. – Cf. fr. *source* (DLR)*. [L.M.]

* ***Sursa atmosfericilor*** – cf. fr. *source d'un atmosphérique, foyer d'atmosphériques*, engl. *foyer of atmospherics* (VILLENEUVE, p. 354). ***Sursa maselor de aer*** – cf. fr. *source de masse d'air* (id. ib.). ***Sursă de oraje*** – cf. fr. *foyer d'orages* (id. ib. p. 171).

Ș

ȘĂRĂMPĂIE s. n. pl. **☉** (Sud-vestul Transilv.; în sintagma) *Șărâmpaie de foc* = fulgere (v. fulger) (DLR s. v. *șarampoi*). Cf. ALR I 1 245 pc. 831. Cf. D. ARH. REG., MDA.

– Cf. magh. *sorompó* (DLR). [A.B., C.F.]

ȘERCÂN s. m. **☉** (Transilv., nordul Ban.) Vânt puternic (DLR). [1885] *Când vântul cutare rotește... și e foarte stricător se numește șercan*. H XVIII 82. Cf. Com. din TĂRCĂIȚA – BEIUȘ, ALR II 4 242 pc. 76, D. ARH. REG., MDA.

– Pl.: *șercani*. – Din magh. **sárkány** (DLR). [A.B.]

ȘÍCLU s. n. **☉** (Vestul Criș.) Lapoviță (1) (DLR). Cf. ALR SN III h 796 pc. 316. Cf. D. ARH. REG., MDA.

– Pl.: *șicluri*. – Din magh. **sikló** „alunecos” (DLR). [A.B.]

ȘÍRITĂ s. f. **☉** (Nordul Transilv.) Șir de nori subțiri (DLR). *Când se arată la orizont șirițe e semn că se apropie timp ploios*. Com. din ZAGRA – NĂSĂUD. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *șirițe*. – **Șir** + suf. *-iță* (DLR). [A.B.]

ȘLÁPIȚĂ s. f. ^{ID} **☉** (Sudul Ban.) Lapoviță (1). Cf. NALR – B III h 529 pc. 2, 3.

– Și: **jlápiță** (ib. pc. 15) s. f. – V. *șleapoiță*. [A.B.]

ȘLEÁPĂIȚĂ s. f. v. **șlepoiță**.

ȘLEÁPOIȚĂ s. f. v. **șlepoiță**.

ȘLEÁPOVIȚĂ s. f. v. **șlepoiță**.

ȘLÉPOIȚĂ s. f. **☉** (Sudul Transilv.) Lapoviță (1) (DLR). [1900-1901] JAHRESBER. VIII, 84. *Ninsoarea amestecată cu ploaie, cum e cea din zilele babelor, se chiamă lapoviță, zloată sau șlepoiță*. PAMFILE, VĂZD. 169; *În ajunul Bobotezei era o șleapăiță cum nu mai fusese de nu se ținea minte*. MOROIANU, S. 96; *E tot șlepoiță pe drum*. VICIU, GL. 78. Cf. ALEXI, W., D. ARH. REG., MDA.

– Și: **șleápoiță** (JAHRESBER. VIII, 84), **șleápăiță**, **șleápoiță** (ib., ALEXI, W.) s. f. – Probabil contaminare între **șlepei** „a se murdări de noroi” și **lapoviță** (DLR). [A.B.]

SOLMOTÓC s. n. **☉** (Nord-vestul Munt.) Fulg mare de zăpadă (DLR). Cf. UDRESCU, GL., D. ARH. REG., DLR, MDA.

– Pl.: *șolmotoace*. – Cf. *șomoio*, *ghemotoc* (DLR). [A.B.]

ȘÓRLEA s. m. sg. art. **Θ** (Sud-vestul Transilv.) Vânt puternic, care bate dinspre est (DLR). [1885] H XVII 259. ^a*În jurul Hunedoarei sunt 6 feliuri de vânt, anume patru după cele patru anotimpuri – vântul de primăvară, de vară, de toamnă și de iarnă, apoi e vântul cel mare, numit și șorlea.* COM. SAT. II, 106. Cf. D. ARH. REG., MDA.

– Et. nec. (DLR). [A.B.]

ȘTRUȚ s. n. v. **struț**.

ȘÚIER s. n. **Ξ** Perturbație atmosferică provenind de la oraje extrem de îndepărtate, care este rezultatul propagării, de-a lungul liniilor de forță ale câmpului geomagnetic, a unor unde acustice, fiind recepționată sub forma unui șuierat continuu (CIULACHE 2003, p. 223).

– Pl.: *șuiere*. – Postverbal de la **șuiera** (DLR). [C.C.]

T

TAIFÚN s. n. ☯ Vânt puternic, însoțit de ploi torențiale, care produce pagube mari. V. ciclon. [1772] *Uraște pre tifonul ca pre un vrăjmaș*. AETHIOPICA, 54^v/10; *În mările chineze furtunile acestea poartă numele caracteristic taifun (= diavol, zeu al răului)*. MEHEDINȚI, G. F. 51; *Un taifun... s-a abătut asupra coastelor japoneze*. ROMÂNIA LITERARĂ, 1969, nr. 54, 29/2. Cf. ALEXI, W., CADE, SCRIBAN, D., TDRG², DLR, LTR², D. ENC., MDN³.

☒ Ciclon tropical din Pacificul de vest (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 177, CIULACHE 2003, p. 224). *Ciclonii tropicali... din Oceanul Pacific, Insulele Filipine, Marea Chinei, Oceanul Indian poartă denumirea de taifunuri*. DONEAUD 1966, 162; *Anual, în sud-vestul Oceanului Pacific se formează cca 20 de taifunuri*. MĂHĂRA 2001, p. 263; *Numele [ciclonilor] depinde de locul în care se formează: taifunuri în vestul Pacificului de nord și sudul Chinei*. MIHĂILĂ 2010, p. 13.

– Pl.: taifunuri. – Și: (învechit) **tifón** s. n. – Din germ. **Taifun**, fr. **thyphon** (DLR). [C.C.]

TALVÉG s. n. ☒ (În sintagmele) **Axa talvegului** = linie de joasă presiune în lungul căreia izobarele sunt puternic curbate, iar vânturile converg dinspre periferiile cu presiuni din ce în ce mai mari (CIULACHE 2003, p. 20). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 32. **Talveg de altitudine** (sau **la înălțime**) = talveg depresionar mai pronunțat în straturile superioare decât în cele inferioare de aer (CIULACHE 2003, p. 224). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 178. **Talveg depresionar** (sau **baric**, ȚÎȘTEA 1965, p. 178, ori **de joasă presiune**, id. ib. p. 177) = formă negativă, alungită, a reliefului câmpului baric, reprezentată prin izobare deschise (sub formă de U), legată de ciclon, în care presiunea scade dinspre periferii către o axă de convergență a vânturilor (axa talvegului) ce separă, adesea, mase de aer cu însușiri fizice diferite (front) și în care mișcările verticale ale aerului sunt ascendente, iar timpul este instabil, cu înnorări și precipitații frecvente (cf. CIULACHE 2003, p. 224). *Ciclonii mijlocii depășesc 3000 m înălțime, dar apar numai ca talveguri pe hărțile de topografie barică de 500 mb*. DONEAUD 1966, p. 160; *Talvegul depresionar este o formațiune barică cu presiunea scăzută, ca prelungire a unui ciclon între doi anticicloni, are o formă alungită, este delimitată de izobare deschise în formă de V, formă pe care o are și secțiunea verticală*. APOSTOL 2000, p. 40; *Talvegul depresionar reprezintă o prelungire periferică a unui ciclon*. MĂHĂRA 2001, p. 200. Cf. LTR², MDN². **Talveg de rezonanță** = talveg la tropice, rezultat în urma dezvoltării unei unde frontale pe frontul polar al latitudinilor mai mari. ȚÎȘTEA 1965, p. 178. **Talveg dinamic** = talveg depresionar format în partea de sub vânt (adăpostită) a unui lanț montan orientat perpendicular pe direcția vântului (CIULACHE 2003, p. 224). **Talveg ionosferic** = zonă îngustă din cuprinsul stratului F2, situată în dreptul ecuatorului geomagnetic, caracterizată prin scăderea concentrației electronice la apusul Soarelui (CIULACHE 2003, p. 224). **Talveg mascat** = formă a câmpului baric, în care gradientul baric orizontal, fără a-și schimba substanțial direcția, se modifică brusc ca valoare (ȚÎȘTEA 1965, p. 178). **Talveg musonic** = talveg depresionar, cu orientare nord-vest – sud-est, care se formează deasupra Indiei, la o distanță de cca 500 km sud-est de Munții Himalaya, în timpul musonului ploios de vară (CIULACHE 2003, p. 224). **Talvegul alizeelor de est** = talveg depresionar ce se individualizează în zona alizeelor, orientându-se

perpendicular pe liniile de curent ale aerului care se deplasează de la est către vest (id. ib.). **Talvegul troposferei tropicale superioare** = talveg depresionar de mari dimensiuni, care se formează vara, în troposfera superioară de deasupra marilor mase oceanice de la latitudini mici și medii (id. ib. p. 225). **Talvegul vânturilor de vest** = talveg depresionar de mare întindere, ce se formează în zona vânturilor de vest, extinzându-se spre est, până la niveluri atmosferice superioare de la latitudini mici (id. ib.).

– Pl.: *talveguri*. – Din germ. **Talweg**, fr. **thalweg** (MDA)*. [C.C.]

TĂNĂ s. f. ☉ (Olt.) Ceață rară (cf. DLR). [1967] GL. OLT. Cf. MDA.

– Pl.: *tăni*. – Din. sb. **tama** (DLR). [A.B.]

TĂRIE s. f. ☉ (Învechit) Furtună (1) distrugătoare (DLR). [1500-1510] *Fi-va tărie pre pământu și la vârhu codrilor*. PSALT. HUR.² 149. Cf. DLR, MDA.

– **Tare** + suf. *-ie* (DLR). [A.B.]

TEMPERATŪRĂ s. f. ☿ Grad de căldură a aerului. *Închis în cuptoare înfierbântate supt o temperatură sau gradul căldurei mult mai întrecătoriu decât ar pute suferi oricare altă zidire*. AR (1829) 44¹/38; *Trebuie a se sluji cu apă curată într-o temperatură și presie atmosferică hotărâte*. HELIADE, A. 127/20; *Hemisferul boreal și hemisferul austral sunt pe rând dirigiați către soare și au, pe rând, o temperatură mai caldă și mai rece*. DRĂGHICEANU, C. 92. Cf. PONTBRIANT, D., ȘĂINEANU, D. U., LTR², DER, DLR, D. ENC., NDU. ☿ (În sintagmele) **Gradient de temperatură** v. gradient. **Inversiune de temperatură** v. inversiune. **Temperatura de condensare adiabatică** = temperatură la care un volum de aer umed devine saturat în timpul proceselor de destindere adiabatică (CIULACHE 2003, p. 226). **Temperatura lunară maximă absolută** = cea mai ridicată temperatură înregistrată într-o anumită lună calendaristică dintr-un număr determinat de ani (id. ib.). **Temperatura lunară minimă absolută** = cea mai coborâtă temperatură înregistrată într-o anumită lună calendaristică dintr-un număr determinat de ani (id. ib.). **Temperatura punctului de rouă** = temperatură la care trebuie să coboare un volum de aer pur pentru a deveni saturat, fără a-și modifica presiunea și raportul de amestec (CIULACHE 2003, p. 226). *Pentru formarea norilor este necesar un aflux continuu de vapori de apă și o răcire a aerului sub temperatura punctului de rouă*. APOSTOL 2000, p. 57; *Ceața... este alcătuită numai din picături de apă, în cazul când temperatura punctului de rouă este pozitivă*. CIULACHE 2002, p. 181; *Temperatura punctului de rouă reprezintă valoarea până la care trebuie să scadă temperatura aerului (în condițiile în care presiunea*

* **Talveg de altitudine** – cf. fr. *thalweg d'altitude*, engl. *upper-level trough* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Talveg ionosferic** – cf. fr. *thalweg ionosphérique*, engl. *ionospheric trough* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Talveg musonic** – cf. fr. *thalweg de mousson*, engl. *monsoon trough* (id. ib.). **Talvegul alizeelor de est** – cf. engl. *easterly trough* (VILLENEUVE, p. 377). **Talvegul troposferei tropicale superioare** – cf. fr. *thalweg de la haute troposphère tropicale*, engl. *tropical upper-tropospheric trough* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Talvegul vânturilor de vest** – cf. engl. *westerly trough* (VILLENEUVE, p. 377).

rămâne constantă iar raportul de amestec neschimbat) pentru ca aceasta să devină saturat în vapori. MIHĂILĂ 2010, p. 129. **Temperatură activă** = temperatură a aerului care depășește minimumul biologic necesar dezvoltării unei plante, într-o fază oarecare sau în întreaga perioadă de vegetație (CIULACHE 2003, p. 227). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 179. **Temperatură acumulată** = sumă a temperaturilor (medii zilnice sau altele) înregistrate în cursul unei perioade determinate (id. ib.). Cf. CIULACHE 2003, p. 227. **Temperatură ambiantă** = temperatură a aerului din jurul unui obiect dat (id. ib.). **Temperatură echivalentă** = temperatură pe care ar trebui să o aibă aerul, în cazul condensării totale a vaporilor de apă, în cadrul unui proces adiabatic (ȚÎȘTEA 1965, p. 179). *Temperatura la care ajunge aerul prin condensarea întregii cantități de vapori pe care o conține, în condiții de presiune constantă, se numește temperatură echivalentă.* APOSTOL 2000, p. 34. **Temperatură izobarică echivalentă** = temperatură la care ar ajunge un volum dat de aer, dacă întreaga lui cantitate de vapori de apă s-ar condensa la presiune constantă, căldura latentă eliberată fiind consumată exclusiv pentru reîncălzirea aerului (CIULACHE 2003, p. 228). **Temperatură maximă lunară** = cea mai ridicată valoare de temperatură înregistrată într-o lună calendaristică dintr-un anumit an (id. ib.). **Temperatură maximă zilnică** = cea mai ridicată temperatură înregistrată într-un interval de 24 de ore consecutive (id. ib.). **Temperatură medie lunară** = media temperaturilor maxime zilnice observate în decursul unei luni calendaristice (cf. VILLENEUVE, p. 370). **Temperatură medie zilnică** = medie a valorilor orare de temperatură înregistrate în cursul unei zile (CIULACHE 2003, p. 228). **Temperatură minimă lunară** = cea mai coborâtă valoare de temperatură înregistrată într-o lună calendaristică dintr-un anumit an (id. ib. p. 228). **Temperatură minimă zilnică** = cea mai coborâtă temperatură înregistrată într-un interval de 24 de ore consecutive (id. ib. p. 229). **Temperatură virtuală** = temperatură a aerului uscat, a cărui densitate și presiune sunt egale cu cele ale aerului umed cu care se află în amestec (id. ib.). **Temperaturi extreme** = cele mai ridicate și mai coborâte valori de temperatură dintr-un interval dat (id. ib.).

– Pl.: *temperaturi*. – Din lat. **temperatura**, fr. **température**, germ. **Temperatur** (DLR)*. [C.C.]

* **Temperatura de condensare adiabatică** – cf. fr. *température de condensation adiabatique*, engl. *adiabatic condensation temperature* (VILLENEUVE, p. 369). **Temperatura lunară maximă absolută** – cf. fr. *température maximale absolue mensuelle*, engl. *absolute monthly maximum temperature* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Temperatura lunară minimă absolută** – cf. fr. *température minimale absolue mensuelle*, engl. *absolute monthly minimum temperature* (id. ib.). **Temperatura punctului de rouă** – cf. fr. *température du point de rosée* (Georges Andréieff de Notbeck, *Manuel du conditionnement d'air* în TP, VILLENEUVE, p. 371). **Temperatură activă** – cf. fr. *température active* (VILLENEUVE, p. 388). **Temperatură acumulată** – cf. fr. *température accumulée*, engl. *accumulated temperature* (id. ib.). **Temperatură ambiantă** – cf. fr. *température ambiante* (TP). **Temperatură echivalentă** – cf. fr. *température équivalente*, engl. *equivalent temperature* (ib.). **Temperatură izobarică echivalentă** – cf. fr. *température isobare équivalente*, engl. *isobaric equivalent temperature* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Temperatură maximă lunară** – cf. fr. *température maximale mensuelle* (VILLENEUVE, p. 369). **Temperatură maximă zilnică** – cf. fr. *température maximale quotidienne* (id. ib. p. 370). **Temperatură medie lunară** – cf. fr. *température moyenne mensuelle* (id. ib.). **Temperatură medie zilnică** – cf. fr. *température moyenne quotidienne*, engl. *mean daily temperature* (VILLENEUVE, p. 370). **Temperatură minimă lunară** – cf. fr. *température minimale mensuelle*, engl. *monthly minimum temperature* (id. ib.). **Temperatură minimă zilnică** – cf. fr. *température minimale quotidienne*, engl. *daily minimum temperature* (id. ib.). **Temperatură virtuală** – cf. fr. *température virtuelle*, engl. *virtual temperature* (VILLENEUVE, p. 371). **Temperaturi extreme** – cf. fr. *températures extrêmes*, engl.

TEMPESTĂTE s. f. (Latinism învechit) Furtună (1) (DLR). [1842] CAIET, 101^v/21, în DLR; *Vulturul e considerat de cătră poporul român și ca un anunciator al tempestății*. MARIAN, O. I, 191. Cf. PROT. – POP., N. D. 611, GHEȚIE R. M., ALEXI, W., DL, MDA.

– Pl.: *tempestăți*. – Din lat. **tempestas**, **-atis** (DLR). [A.B.]

TEMPĚSTĂ s. f. (Italianism învechit) Furtună (1) (DLR). [1829-1870] *Și apa și tempesta și grindina cea rece În ochi pe Franci izbește*. HELIADE, O. I, 335; *Fruntea lui deodată se încreți ca undele oceanului agitate de tempesta*. FILIMON, O. I, 339; *Aici de alaltăieri e o vreme îngrozitoare: grindină, tempesta, frig și-ntuneric*. CARAGIALE, O. VII, 39. Cf. STAMATI, D., COSTINESCU, BARCIANU, ALEXI, W., SCRIBAN, D., DL, DN², D. ARH. REG., MDA.

– Pl.: *tempeste*. – Și: **tîmpĚstă** (ARISTIA, PLUT.) s. f. – Din it. **tempesta** (DLR). [A.B.]

TEMPORALES s. n. ☒ Sistem de cicloni tropicali care se formează în zona de convergență intertropicală a Oceanului Pacific și afectează coastele vestice ale Americii Centrale, producând ploi catastrofale ce determină inundații și alunecări de teren în zona muntoasă (CIULACHE 2003, p. 229).

– Cf. fr. *temporales* (*International Meteorological Vocabulary* în TP), *temporale* (VILLENEUVE, p. 373). [C.C.]

TENSIÚNE s. f. ☒ (În construcțiile) *Tensiunea de saturație a vaporilor în raport cu apa* = produs dintre fracția molară a vaporilor de apă care determină saturația unui volum de aer, în raport cu apa și presiunea aerului umed, exprimat printr-o relație fizico-meteorologică specifică (CIULACHE 2003, p. 230). *Tensiunea de saturație a vaporilor în raport cu gheața* = produs dintre fracția molară a vaporilor de apă care determină saturația unui volum de aer, în raport cu gheața și presiunea aerului umed, exprimat printr-o relație fizico-meteorologică specifică (id. ib.). *Tensiunea de saturație a vaporilor în stare pură în raport cu apa* = tensiune a vaporilor de apă pură aflați în stare de echilibru cu o suprafață plană de apă, la temperatură și presiune identice (id. ib.). *Tensiunea de saturație a vaporilor în stare pură în raport cu gheața* = tensiune a vaporilor de apă pură aflați în stare de echilibru cu o suprafață plană de gheață, la temperatură și presiune identice (id. ib.). ☒ (În sintagmele) **Tensiunea vaporilor de apă** = presiune parțială a vaporilor de apă din atmosferă (id. ib.). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 181. *La creșterea temperaturii, crește evaporarea și tensiunea vaporilor de apă (e)*. APOSTOL 2000, p. 52; *Umiditatea relativă (R) reprezintă raportul procentual dintre tensiunea vaporilor de apă (e) și tensiunea maximă de saturație (E)*. BOGDAN 2006, p. 94; *Tensiunea vaporilor de apă variază în relație direct proporțională cu temperatura aerului*. MIHĂILĂ 2010, p. 128. **Tensiunea vântului** v. vânt. **Tensiunea vântului la sol** v. vânt. **Tensiune de forfecare** = forță de frecare ce se manifestă în regiunea de forfecare a vânturilor (CIULACHE 2003, p. 230). **Tensiune de saturație** (sau *maximă*) = presiune parțială a vaporilor de apă din

extreme temperatures (id. ib.).

atmosferă, aflați în echilibru indiferent cu o suprafață evaporantă (id. ib. p. 231). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 181. **Tensiune reală** = presiune parțială a vaporilor de apă din atmosferă, măsurată la un moment dat (CIULACHE 2003, p. 231).

– Pl.: *tensiuni*. – Din fr. **tension** (DLR)*. [C.C.]

TERMÁL s. n. ☒ Curent ascendent de aer format deasupra unei mici fațete de sol încălzit excesiv (CIULACHE 2003, p. 232). *Volumul de aer cald, ridicat prin convecție în atmosferă, poartă denumirea de termal*. MĂHĂRA 2001, p. 119.

– Din fr. thermal, engl. thermal (VILLENEUVE, p. 379). [C.C.]

TERMOSFÉRĂ s. f. ☒ Ionosferă. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 185, DLR, CIULACHE 2003, p. 234, D. ENC., MDA, NDU, DEXI.

– Pref. *termo-* + **sferă** (DLR) [L.M.]

TICĂZUI vb. IV. Refl. ☉ (Nord-vestul Criș.; despre cer) A se însenina (1) (DLR). Cf. ALR I 1 264 pc. 335. Cf. DLR, MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *ticăzește*. – Cf. *tecăru* „a suci, a învârti” (DLR). [A.B.]

TÍDIE s. f. v. **chidă**.

TIFÓN s. n. v. **taifun**.

TIMP s. n., m. ☒ (În concurență cu *vreme*) Stare a atmosferei (într-un anumit loc și într-o anumită perioadă). [1743] *Tâmplatu-s-au într-acești doi ani,... de-au fost și timpurile proaste, de nu s-au făcut pâine*. NECULCE, L. 312; *Când este... timpul după pofta prisăcarilor, atuncia fieștecare stup dă pe an câte șapte roi*. CANTEMIR, în TDRG; *De la răsărit pân la sfințit de soare se schimbă, se-ntoarce timpul, de nu-l mai cunoști*. JIPESCU, O. 132; *Deplasarea norilor Cirrus... vestesc înrăutățirea timpului*. DONEAUD 1966, p. 171; *Bazele meteorologiei sinoptice includ noțiunile esențiale referitoare la masele de aer, fronturile atmosferice, cicloni și anticicloni și, în final, prevederea timpului*. CIULACHE 2002, p. 10;

* **Tensiunea de saturație a vaporilor în raport cu apa** – cf. fr. *tension de vapeur saturante de l'air humide par rapport à l'eau*, engl. *saturation vapour pressure of moist air with respect to water* (VILLENEUVE, p. 375). **Tensiunea de saturație a vaporilor în raport cu gheața** – cf. fr. *tension de vapeur saturante de l'air humide par rapport à la glace*, engl. *saturation vapour pressure of moist air with respect to ice* (id. ib.). **Tensiunea de saturație a vaporilor în stare pură în raport cu apa** – cf. fr. *tension de vapeur saturante dans la phase pure par rapport à l'eau*, engl. *saturation vapour pressure in the pure phase with respect to water* (id. ib.). **Tensiunea de saturație a vaporilor în stare pură în raport cu gheața** – cf. fr. *tension de vapeur saturante dans la phase pure par rapport à la glace*, engl. *saturation vapour pressure in the pure phase with respect to ice* (id. ib.). **Tensiunea vaporilor de apă** – cf. fr. *tension de vapeur d'eau* (id. ib.). **Tensiune de forfecare** – cf. fr. *tension de cisaillement* (id. ib.). **Tensiune de saturație** – cf. fr. *tension de saturation* (TP). **Tensiune maximă** – cf. fr. *tension maximale* (ib.).

Prevederea timpului păstrează încă grade de probabilitate ce variază invers proporțional cu durata perioadei pentru care s-a efectuat prognoza. MIHĂILĂ 2010, p. 335; cf. ALR I 1 228, ib. II 5 053 pc. 27, 705, 784, 791, 812, ib. 5 054 pc. 102, 5 055 pc. 836, 6 113 pc. 260. Cf. LB, COSTINESCU, DDRF, BARCIANU, ALEXI, W., CADE, DEX², M. D. ENC.³, MDA. ☸ (Urmă de determinări care desemnează felul) Într-acest an au fost timp rău, cu răceală, cât nimene n-au apucat altă dată să fie fost așa, că nici la Sfântul Gheorghe nu era înverzit. MUSTE, în LET. III, 64/10; În cele întâi zile ale lunii martie nu dorește cineva decât un timp uscat. I. IONESCU, C. 17/3; Masele de aer oceanic aduse de el pe continent, când ajung iarna până în regiunea țării noastre, determină un timp relativ călduros cu caracter maritim. DONEAUD 1966, p. 165; Caracterul circulației turbulente a aerului se poate observa în mișcarea fulgilor de zăpadă pe timp vântos. CIOVICĂ 1970, p. 9; Inversuniile de iarnă se produc frecvent în regim anticiclonic, mai ales datorită răcirilor radiative pe timp senin, atingând mari grosimi. APOSTOL 2000, p. 38; Vara, pe timp senin și calm, în orele amiezii, are loc numai turbulența termică. MĂHĂRA 2001, p. 121; Pe timp calm și geros, cu temperaturi sub -30° C, [chiciura moale] poate să apară chiar în lipsa ceții sau aerului ceșos. CIULACHE 2002, p. 10; p. 179; Chiciura tare... se formează, de obicei, la temperaturi oscilând între -2 și -7° C sau chiar mai coborâte, pe timp ceșos și cu vânt tare. id. ib.; Acele de gheață se observă numai în condiții de timp senin, rece și calm. BOGDAN 2006, p. 224; Pe timp instabil sau orajos se produc acumulări mari de sarcini electrice în norii convectivi (în special Cumulonimbus). MIHĂILĂ 2010, p. 297; cf. ALR SN III h 786, ib. h 792 pc. 531. ☹ (În sintagmele) **Starea timpului** v. stare. **Timpul probabil** = condiții meteorologice care se prevăd pentru zilele care urmează (DLR). În urma analizării hărții [sinoptice de suprafață]... se conturează elementele ce conduc la elaborarea timpului probabil pentru viitoarele 6^h, 12^h, 24^h etc. DONEAUD 1966, p. 195. Cf. DL, DM, DEX. **Tip de timp** = ansamblu de condiții meteorologice specifice care pot fi asociate unui tip de circulație determinat (ȚÎȘTEA 1965, p. 186); tip de vreme (v. vreme).

☹ (În sintagma) **Timp lăptos** = fotometeor specific regiunilor polare, caracterizat prin persistența unei lumini albe și uniforme, din cauza lipsei de contrast între bolta cerească și obiectele din jur, ceea ce face imposibilă orice orientare în spațiu (cf. CIULACHE 2003, p. 235).

– Pl.: (și învechit) *timpuri*. – Lat. **tempus**, **-oris** (DLR)*. [A.B., C.C.]

TIMPÉȘTĂ s. f. v. **tempeștă**.

TISÁN s. m. sg. ☹ (Vestul Ban.) Vânt care suflă dinspre vest, dinspre Tisa (DLR). [1885] H IV 181. Cf. MDA.

– N. pr. **Tisa** + suf. **-an** (DLR). [A.B.]

* **Tip de timp** – cf. fr. *type de temps*, engl. *weather type* (VILLENEUVE, p. 390). **Timp lăptos** – cf. fr. *temps laiteux* (id. ib. p. 373).

TÍSTAȘ, -Ă adj. ☉ (Nordul și centrul Transilv., nordul, vestul și centrul Criș.; despre cer) Senin (2) (cf. DLR). *Cer tistaș*. Cf. ALR I 1 232 pc. 231, 278, 315, 320, cf. ib. 1 233 pc. 138, 257, 298, ib. II 2 450 pc. 325.

– Pl.: *tistași*, -e. – Din magh. **tiszta** (DLR). [A.B.]

TISTĂLÍ vb. IV. Refl. ☉ (Nord-vestul Maram., centrul Transilv., nord-vestul și vestul Criș.; despre cer; p. ext. despre vreme sau despre zare, atmosferă etc.) A se însenina (1). Cf. ALR I 1 264 pc. 231, 333, ib. II 2 432bis pc. 316.

– Prez. ind. pers. 3: *tistălesc*. – Și: **tistulí**, **tistăluí**, **tiștăluí**, **tistuluí** (ALR I 925 pc. 343) vb. IV. – Din magh. **tisztál** (DLR). [A.B.]

TISTĂLUÍ vb. IV v. **tistăli**.

TISTULÍ vb. IV v. **tistăli**.

TISTULUÍ vb. IV v. **tistăli**.

TIȘTĂLUÍ vb. IV v. **tistăli**.

TONÓH s. n. sg. ☉ (Nord-estul Transilv.) Pâclă (1) (cf. DLR). [1887-1888] BUGNARIU, N. Cf. DAR. – Et. nec. (DLR). [A.B.]

TORENȚIAL, -Ă adj. (În sintagma) **Ploaie torențială** v. ploaie.

TORÍD, -Ă adj. (Despre căldură, anotimpuri, vânt etc.) Care este excesiv de cald (cf. DLR); canicular, (învechit) zădufos. [1900] BARCIANU. *I-am văzut, pe arșițele toride ce înfierbântă asfalturile Iașului*. ANGHEL, PR. 53; *Anghel ne evocă... cerul torid al Spaniei*. LOVINESCU, S. I, 68; *S-a scăldat cu farmec, după o zi de muncă sub soarele torid*. GALACTION, O. 137; *După veri toride, toamna are mângâierea unei delicate prietenii feminine*. SADOVEANU, O. IX, 284; *Decorul se schimbă brusc într-un scenariu spaniol: munți de granit goi și dezolați, căldură toridă, lipsă de apă*. RALEA, O. 117. Cf. ALEXI, W., DL, MDA. ☹ (În sintagma) **Zonă toridă** = porțiune de pe suprafața Pământului situată între cele două tropice, unde temperatura este foarte ridicată tot timpul anului (DLR); zonă fierbinte (v. zonă). [1780-1790] AMFILOHIE, G. F. 183, ap. URSU, T. Ș. 290; *Uraganii așa de teribili ai Antilelor și ai mai multor puncturi ai zonei toride se explică într-un chip general prin aceste condensări apropiate instantanate ale vaporului atmosferic, de care ploile tropicale sunt însăse proba*. MARIN, F. 506; *Tropicele și cele două cercuri polare împart suprafața Pământului în cinci bande sau zone care sunt: o zonă torridă, două zone temperate, două zone glaciale*. DRĂGHICEANU, C. 53; *Zona toridă cuprin[de] regiunea ecuatorială dintre ambele tropice*. PONI, F. 176. Cf. COSTINESCU, BARCIANU, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., M. D. ENC., DEX, MDA.

– Pl.: *torizi*, -de. – Din fr. **torride**, lat. **torridus** (DLR). [A.B.]

TORNADĂ s. f. ☉ Vânt foarte violent, cu viteză foarte mare, care este însoțit de ploi torențiale și care se manifestă pe regiuni întinse (cf. DLR). [1954] *Urmând oarecum pilda climatului din această parte de lume, care se desfășoară fără noimă și-n salturi de tigru, amestecând anotimpurile, ploile cu viscocele, tornadele cu calmurile neclintite... Domnia de la Moldova s-a tulburat îndată după moartea bătrânului.* SADOVEANU, O. XII, 201. Cf. DM, LTR², DN², M. D. ENC., NDU, MDN².

☐ Nume sub care sunt cunoscute tromba puternică în America de Nord și vârtejul de vânt cu oraje în Africa Occidentală (cf. CIULACHE 2003, p. 237)³¹⁹. Asemenea vânturi, de amploare intermediară, se întâlnesc în ciclonii tropicali și tornade. DONEAUD 1966, 58; *Tornado este un fenomen similar ca formă cu tromba, care se produce sub Cb [Cumulonimbus] în situații orajoase, mai ales deasupra solului.* id. ib. p. 355; *Tornado-ciclon sau sucitor este un vârtej compus din ploaie și praf, care se răsucesc mugind, apărând de obicei la sfârșitul primăverii și începutul verii.* MĂHĂRA 2001, p. 264; *Tornadele iau naștere atât pe uscat cât și pe apă, din cauza excesului de încălzire de la sol sau de la suprafața apei.* id. ib. p. 265; *Furtunile puternice..., în anumite părți ale lumii..., produc tornade.* MIHĂILĂ 2010, p. 14. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 187, LTR², NDU. ☐ (În sintagmele) **Colan de tornadă** = guler rezidual format la contactul norului tuba cu suprafața terestră. (CIULACHE 2003, p. 52). **Erupție de tornade** = serie de multiple tornade individuale sau grupate, care se formează în timp de 24-48 de ore într-o regiune oarecare. (id. ib. p. 82).

– Pl.: *tornado*. – Și: **tornado** subst. – Din fr. **tornado**, sp. **tornado** (DLR)*. [C.C.]

TORNÁDO subst. v. **tornadă**.

TOROEALĂ s. f. ☉ Arșiță. *Toropeala din afară e copleșită de toropeala din lăuntru.* STANCU, D. 197. Cf. DL, DLR, MDA.

– Pl.: *toropeli*. – **Toropi** + suf. *-eală* (DLR). [A.B.]

TRAIECTÓRIE s. f. ☐ Drum parcurs de un volum de aer în mișcare (CIULACHE 2003, p. 237). *Prin traiectoria unei particule de aer se înțelege drumul parcurs de particulă într-un anumit interval de timp.* DONEAUD 1966, p. 31. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 187. ☐ (În sintagma) **Traietoria turbionului absolut constant** v. turbion.

– Pl.: *traietorii*. – Din fr. **trajectoire** (MDA). [C.C.]

TRÁISTĂ s. f. ☉ (În compusul) **Traistă-goală** = **a**) (Olt.) austru (cf. DLR). [1885] H IX 234. Cf.

³¹⁹ *Dicționarul Societății Americane de Meteorologie*, 2002, definește astfel *tornado*: „A rotating column of air, in contact with the surface, pendant from a cumuliform cloud, and often visible as a funnel cloud and/or circulating debris/dust at the ground.” („O coloană rotitoare de aer, în contact cu suprafața terestră, legată de un nor cumuliform, de multe ori vizibilă ca o pâlnie, și/sau vârtej de materiale/praf, la nivelul pământului”). [L.A.]

* **Erupție de tornade** – cf. fr. *éruption de tornades*, engl. *tornado outbreak* (*International Meteorological Vocabulary* în TP).

HEM 2 139, H XI 10, CHEST. IV 85/808. **b)** (nord-vestul și vestul Munt.) crivăț **(1)** (cf. DLR). ^a*Crivățul, poreclit și traistă-goală prin județul Argeș, bate iarna dinspre răsărit și miazănoapte*. PAMFILE, VĂZD. 54. Cf. TDRG², MDA.

– **Traistă + goală**. [A.B.]

TRAMONTÁNA s. f. ☐ Vânt catabatic rece, care suflă dinspre nord și nord-est, pe pantele sudice adăpostite ale munților Alpi, Apenini și Pirinei (CIULACHE 2003, p. 237). Cf. MDA, MDN².

– Din it. **tramontana**, fr. **tramontane** (MDA). [C.C.]

TRANSFÉR s. n. ☐ (În sintagmele) **Transfer de energie** = transfer al unei forme determinate de energie între componentele zonale, latitudinale, meridianale, liniare și turbionare ale vântului (CIULACHE 2003, p. 237). *Circulația generală a atmosferei, ca factor climatogenetic dinamic, asigură uniformizarea caracteristicilor atmosferei terestre, prin transferul de energie calorică și de apă sub formă de vapori*. APOSTOL 2000, p. 92. **Transfer radiativ** = transfer de energie sub forma radiației (CIULACHE 2003, p. 237).

– Pl.: *transferuri*. – Cf. fr. *trasfert* (DLR)*. [C.C.]

TRANSLUCIDUS (Tr) subst. ☐ Varietate a norilor Altocumulus, Altostratus, Stratocumulus și Stratus, în formă de banc întins, pânză sau pătură, suficient de transparentă pentru a lăsa să se vadă poziția Soarelui sau a Lunii (CIULACHE 2003, p. 237). *Familia norilor mijlocii: Altocumulus; varietăți: Translucidus*. MIHĂILĂ 2010, p. 166. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 187.

– Cf. fr., engl. *translucidus*³²⁰ (VILLENEUVE, p. 387). [C.C.]

TRĂJNÍ vb. IV trăsni.

TRĂSCĂUÁN subst. ☐ (Sud-vestul Transilv.) Vânt care bate dinspre vest, dinspre Munții Trascăului. COM. SAT. II, 105.

– N. pr. **Trascău** + suf. *-an*. [A.B., L.M.]

TRĂSNET s. n. ☐ Descărcare electrică între nori și suprafața pământului sau obiecte aflate pe pământ, care are aspectul unei linii sinuoase cu ramificații laterale în partea inferioară; descărcare (de) la sol, detunătură, (sud-vestul Transilv.) pară, (centrul Mold., centrul Criș.) piatră cu foc (v. piatră 3), piatră de trăsnet (v. piatră 3), (estul, centrul și nordul Transilv., nordul Munt., sud-vestul Ban.) trăsnet, (nordul Transilv., centrul Olt., sudul Criș.) trăsnetură, (nordul Transilv., centrul Bucov., vestul Ban.,

* **Transfer de energie** – cf. fr. *transfert d'énergie*, engl. *energy transfer* (VILLENEUVE, p. 386). **Transfer radiativ** – cf. fr. *transfert radiatif*, engl. *radiative transfer* (id. ib.).

³²⁰ Lat. *translucidus*, -a, -um „străveziu, transparent” (GUȚU 1983, p. 1242).

vestul și estul Criș.) tun (2), (învechit) detunare, detunat, detunet. [1700-1710] Acestu împărat Anastasie fu omorât de trăsnet. N. COSTIN, L. 160; De năprasnă din toate părțile și marginile pământului holburi, vivore, tremuri, cutremuri, tunete, sunete, trăsnete, plesnete scorniră. CANTEMIR, IST. 169; Fiind ploai și trăsnet..., cârmaciul, înfricoșându-să de valuri, își lasă cârma (cca 1800). GCR II, 181/30; Trăznet după trăznet începu să spintece văzduhul încețoșat. V. ROM. mai 1958, 57; Zgomotul care însoțește trăsnetul sau fulgerul se numește tunet. MĂHĂRA 2001, p. 294; Descărcările la sol (trăznetele) au forma unei scântei intense între nor și sol care prezintă ramificații orientate în jos și care urmează un canal principal net conturat (fulger în linie sau bandă). BOGDAN 2006, p. 235; Descărcările de la sol sunt cunoscute în limbaj curent și sub denumirea de trăsnete. MIHĂILĂ 2010, p. 298. Cf. LB, TDRG, CADE, SCRIBAN, D., LTR², DLR, DEX², CIULACHE 2003, p. 239, D. ENC., MDA, NDU, DEXI, DGS.

– Pl.: trăsnete. – Trăsni + suf. -et (DLR). [C.C.]

TRĂSNÍ vb. IV. **Θ** 1. Intrans. impers. A se produce trăsnete. V. detuna (DLR). [1650] ANON. CAR.; O, cum fulgeră de strașnic..., groaznice tunete o să avem! Trebuie să trăsnească undeva. NEGRUZZI, S. I, 58; Să nu șezi în prag și să nu lași câinii să stea în prispă când fulgeră, că trăsnește. GOROVEI, CR. 325; Asupra noastră fulgeră, trăsnește și bat puhoaiete. SADOVEANU, O. X, 514; A trosnit o dată de s-a cutremurat pământul. UDRESCU, GL.; cf. ALR I 1 244, NALR – MB V ms. [1600] pc. 488, 626^{1D}, NALR – O II MN 275, [1600] pc. 934^{1D}, NALR – B III h 525^{1D}. Cf. LB, POLIZU, CIHAC, II, 419, DDRF, BĂRCIANU, ALEXI, W., SCRIBAN, D., TDRG², MDA, NDU, DEXI.

2. Intrans. unipers. (Și învechit; subiectul este „trăsnetul”) A se produce trăsnet; (subiectul este „Dumnezeu”) a face să cadă trăsnet (DLR). [1836-1838] Tunetul curăță cerul și revarsă rodnicia, dar și trăsnește din când în când. HELIADE, O. II, 107; Și cerbul se spăimântează când trăsnetul trăsnește. I. GOLESCU, ap. ZANNE, P. I, 66; Doamne, ... din ceri trăsnește și omoară pe loc! CONACHI, P. 55. Cf. DLR, MDA, NDU.

3. Tranz. A izbi, a lovi pe cineva trăsnetul. [cca 1750] Toate din poronca lui Dumnezeu să plinesc, că amestecându-să (norii) fiind înferbântați de aburul pământului și de pripala soarelui să lovască ca oțalul cu cremine, și întâi tună apoi fulgeră; iar pentru că vedere este mai ascuțită, auzul mai pestit, întâi(i) videm fulgerul, apoi auzăm tunetul. Iar trăsnetul, adică săgeata ce de piază, care trăsnești din materii norilor pentru păcatele noastre ca și cutremurul; iară pre cine i-ar trăsni, zice sfânta scriptură, că va afla acela om milă și iertare de păcate de la Dumnezeu. GCR II, 64/28; Scrie că a perit trăsnet fiind de fulger. ȘINCAI, HR. I, 33/15; Când șezi lângă carpă în timp de ploaie, nu-i bine, că te trăsnește. GOROVEI, CR. 55; cf. ALR II/I MN 112, 2 834 pc. 272. Cf. LB, POLIZU, DL, MDA, NDU, DEXI.

– Prez. ind. pers. 3: trăsnește. – Și: (vestul Transilv., sudul și centrul Ban., sud-estul și estul Crișanei) tresní (ALR I 1 243 pc. 77, ib. 1 244), (sudul Ban.) trosní, trisní (ib. 1 244 pc. 24, 30), trăjní (A II 6) vb. IV. – Din v. sl. **трѣснѣти** (DLR). [A.B.]

TRĂSNÍT s. n. **Θ** (Estul, centrul și nordul Transilv., nordul Munt., sud-vestul Ban.) Trăsnet (DLR). Cf. ALR I 1 243 pc. 136, 150, 230, 270, ALR II/I MN 112, 2 837 pc. 36, ib. MN 112, 2 834 pc. 762. Cf. TDRG², MDA, DGS.

– Și: (Transilv.) **trăznít** (COM. SAT. II, 80), (sud-vestul Ban.) **tresnít** (ALR II/I MN 112, 2 837 pc. 36) s. n. – V. **trăsni** (DLR). [A.B.]

TRĂSNITÓR, -OÁRE adj. (Despre fulger) Care trăsnește (1). *Norii turburi, roșu întunecați, și în chipul sângelui, carii să arată în vreme călduroase, adeseori aduc trăsnete sălbatece, fulgeri trăznitoare, aprinzătoare și aducătoare de pagubă.* CALENDARIU (1814), 82/22; *E vânt cu ploaie rece și noapte cu fiori, Căci umbra e ȣesută de fulgeri trăsnitori.* ALECSANDRI, POEZII, 450. Cf. COSTINESCU, DL, TDRG², DLR, MDA.

– Pl.: *trăsnitori, -oare.* – Și: (învechit) **tresnitór, -oáre** adj. – **Trăsni** + suf. *-tor* (DLR). [A.B.]

TRĂSNITÚRĂ s. f. ☉ (Nordul Transilv., centrul Olt., sudul Criș.) Trăsnet (DLR). Cf. ALR I 1 243 pc. 59, 270, ib. II/I MN 113, 2 841 pc. 812, ib. MN 113, 2 850 pc. 812. Cf. POLIZU, COSTINESCU, MDA, DGS.

– **Trăsni** + suf. *-tură* (DLR). [A.B.]

TRĂZNÍT s. n. v. **trăsni**.

TRĂMBĂ s. f. ☉ Vârtej de praf sau de ninsoare. V. trombă. [1848] *Văz jos turtită albind o trambă învăluită, O blează mare-n sus se ridică.* I. VĂCĂRESCUL, p. 332; *De pe întinsul foșnitor al păpurișului năvăli o trambă de vânt... rece.* CAZABAN, V. 161; *O săniuță ușurică, cu toată împotrivirea vântului ș-a trâmbelor de viscol, mă purta pe drumul fatalității.* SADOVEANU, O. VII, 169; *Vișnița se răsuțește-n trâmbe În jurul caselor schiloade, strâmbe.* V. ROM. februarie 1957, 99. Cf. SCRIBAN, D., TDRG², D. ENC., MDA, NDU.

– Pl.: *trâmbe.* – Din v. sl. **трѣба** (DLR). [C.C.]

TRÉNĂ s. f. ☹ (În sintagmele) **Front de trenă** v. front. **Trena depresiunii** = sector de aer rece care înaintază în spatele unei depresiuni de la latitudini medii sau mari, în faza sa de maturitate sau în cea de declin (cf. CIULACHE 2003, p. 239). **Trena unui sistem noros** = parte posterioară a unui sistem noros, care prezintă un aspect variat și haotic (cf. VILLENEUVE, p. 386). **Trenă de condensare** = nor alungit ce se formează înapoia avioanelor în zbor, ca urmare a gazelor eșapate, cu temperaturi înalte, în aerul rece și umed de la nivelul la care se efectuează zborul (CIULACHE 2003, p. 239). **Trenă de destindere** = nor alungit care se formează în rare condiții atmosferice, în urma unui avion în zbor (în special în vârtejurile produse la extremitățile aripilor și palelor elicei), prin rapida expansiune a aerului sub influența gazelor eșapate (id. ib.). **Trenă de disipare** = spărtură alungită, produsă de un avion în zbor, într-un strat subțire de nori (id. ib. p. 240). **Trenă meteoritică** (sau, art., **trena unui meteorit**) = fenomen atmosferic manifestat printr-un fulger și trenă luminoasă sau trenă de ionizare care se formează în urma unui corp cosmic (meteorit) ce străbate atmosfera terestră (id. ib.).

– Pl.: *trene*. – Cf. fr. *traîne* (DLR)*. [C.C., A.B.]

TRESNÍ vb. IV **trăsni**.

TRESNÍT s. n. v. **trăsnit**.

TRESNITÓR, -OÁRE adj. v. **trăsnitor**.

TRISNÍ vb. IV **trăsni**.

TROIÁN s. n. **Θ** (Și în sintagmele **troian de zăpadă** [cf. și **Ξ**] sau **de ninsoare**) Cantitate mare de zăpadă adusă de vânt și depusă în valuri sau în dune (DLR); nămete, viscolitură, (rar) viscolitoare (v. viscolitor **2**), (nordul Ban.) dâlmă, (vestul Munt.) hală², (sud-estul Mold.) maidan de omăt (v. omăt **1**), (centrul, nord-estul și estul Munt., sud-estul Olt.) maidan de zăpadă (v. zăpadă **1**), (centrul Munt., nord-estul, centrul și sudul Olt.) mal de zăpadă (v. zăpadă **1**), (sud-estul Olt.) măgură de zăpadă (v. zăpadă **1**), (centrul și estul Munt., nordul Dobr., Olt. și nordul Ban.) morman, (Mold.) nahlap (**1**), (nord-estul Ban.) nea învălmășită (v. nea **1**), (nordul Ban.) nea involburită (v. nea **1**), (estul Ban.) nea omețită (v. nea **1**), (sudul Dobr.) odmeteală, (sud-estul Transilv., Mold., Munt., nord-estul Olt., Ban.) omăt (**2**), (vestul Bucov.) spulburătură de omăt (v. spulberătură), (estul Mold.) spulberiş (**2**), (Maram., vestul Transilv.) suflătură. [1717-1723] *Troianii omeților de vivor și vicol în toate părțile spulbărați*. CANTEMIR, HR. 297; *Napoleon... pre care l-am urmat... în troienele zăpezilor Rusiei*. NEGRUZZI, S. I, 294; *Sufla cu tărie vântul cel de miazănoapte, aducând cu sine troiene de zăpadă deasă*. FILIMON, O. I, 178; *Deschisei un oblon al ferestrei și-aruncă pistolul pe un troian de ninsoare*. EMINESCU, G. P. 58; *Sub troiane de ninsoare zace stâncă, zace val*. MACEDONSKI, O. I, 163; *Afară, viscolul zidise troiene până la streșini și împresurase satul cu întărituri de albă cetate*. C. PETRESCU, R. DR. 108; cf. DGDS, ALR I 1 252, NALR – MB V ms. [1608]^{1D}, ALR – MD IV h 527^{1D}, NALR – O II h 315 pc. 903, 934, 951, 983^{1D}, NALR – B III h 528 pc. 53^{1D}. Cf. COSTINESCU, DDRF, ALEXI, W., TDRG, SCRIBAN, D., DL, MDA, NDU, DEXI, DGS.

Ξ (În sintagma) **Troian de zăpadă** [cf. și **Θ**] = acumulare de zăpadă cu o pantă lină (în vânt) și una abruptă (sub vânt) provocată de vânturile puternice (CIULACHE 2003, p. 240). [1857] *ⁱTroenele de zăpadă se rup din vârful munților și se prestăvălesc rupând, răsturnând, prin vitesa lor cea câștigată, arburii bătrâni ce se află în trecătul lor*. MARIN, F. 3; *Troiene de zăpadă. Îngrămădire a zăpezii provocată de*

* **Trena depresiunii** – cf. fr. *traîne (arrière) d'une depression*, engl. *rear of a depression* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Trena unui sistem noros** – cf. fr. *traîne d'un système nuageux* (VILLENEUVE, p. 386). **Trenă de condensare** – cf. fr. *traînée de condensation*, engl. *condensation trail* (id. ib.). **Trenă de destindere** – cf. fr. *traînée de détente*, engl. *aerodynamic trail* (id. ib.). **Trenă de disipare** – cf. fr. *traînée de dissipation*, engl. *dissipation trail* (id. ib.). **Trenă de eșapare** – cf. fr. *traînée d'échappement* (id. ib.). **Trenă meteoritică** – cf. fr. *traînée météorique*, engl. *meteor trail* (International Meteorological Vocabulary în TP).

vânt sau de viscole îndelungate. ȚÎȘTEA 1965, p. 188; *Va aprecia următoarele caracteristici: strat de zăpadă depus uniform (continuu), fără troiene; strat de zăpadă depus neuniform, cu troiene mici; strat de zăpadă depus neuniform, cu troiene mari.* BOGDAN 2006, p. 129.

– Pl.: *troiene* și *troiane*, (nord-estul și centrul Mold., nordul Dobr., estul și centrul Munt.; și învechit) *troianuri* (ALR I 1 252), (sudul Dobr.) *troienuri* (ib. 1 252 pc. 986), (m.) *troieni* și (învechit) *troiani*. – De la numele topic **Troian** (DLR). [A.B.]

TRÓMBĂ s. f. ☉ Vânt în formă de vârtej, cu o viteză foarte mare (cf. DLR). V. trâmbă. *Prin viscolul crunt, prin trombe de vânt.* CONTEMP. 1949, nr. 165, 9/1. *Se formează atunci așa-numitele trombe, în care aerul capătă o mișcare foarte rapidă de rotație, în jurul centrului.* CIȘMAN, FIZ. I, 555. *Trombe uriașe de viscol îi prindea în mijloc.* VOICULESCU, P. II, 143. Cf. CADE, SCRIBAN, D., LTR², DEX², D. ENC., MDA, NDU, MDN².

☿ Turbion de vânt caracterizat fie printr-o coloană noroasă, fie printr-o pâlnie care continuă, în partea superioară, norul Cumulonimbus, unită cu o a doua pâlnie inversată, formată din picături de apă sau particule de praf și nisip, ridicate de pe suprafața terestră (cf. CIULACHE 2003, p. 240). *Tornado este un fenomen similar ca formă cu tromba, care se produce sub Cb [Cumulonimbus] în situații orajoase, mai ales deasupra solului.* DONEAUD 1966, p. 355; *Tromba reprezintă „un fenomen constituit dintr-un turbion de vânt, adesea intens, a cărui prezență se manifestă printr-o coloană noroasă sau un con noros răsturnat, cu forma de pâlnie, care iese din baza unui nor Cumulonimbus și printr-un tufiș format din picături de apă ridicate de la suprafața mării sau din particule de praf, nisip sau diverse resturi și obiecte ridicate de pe sol”.* BOGDAN 2006, p. 229. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 189, DEX², MDA, NDU, MDN². ☿ (În sintagmele) **Trombă de nisip** = turbion violent de nisip (cf. VILLENEUVE, p. 388). **Trombă marină** = trombă care se formează deasupra suprafețelor acvatice, a cărei viteză de rotație și forță distructivă se reduce simțitor deasupra uscatului, din cauza forței de frecare (CIULACHE 2003, p. 240).

– Pl.: *trombe*. – Din fr. **trombe**, it. **tromba** (DLR)*. [C.C.]

TROPOPĂUZĂ s. f. ☿ Strat atmosferic (discontinuu, simplu sau multiplu) cu grosimi de 1000-2000 m, care separă troposfera de stratosferă, coboară în trepte, de la ecuator (16-18 km înălțime) spre regiunile temperate (10-14 km) și cele polare (8-10 km) și se caracterizează prin temperaturi foarte scăzute (până la -80° C deasupra regiunilor intertropicale), izotermie (sau chiar creștere a temperaturii cu înălțimea) și curenți rapizi de vest (jet-streams) (cf. CIULACHE 2003, p. 240). [1955] *Troposfera se determină printr-o zonă de tranziție, tropopauza.* LTR; *În regiunile ecuatoriale, tropopauza apare mult mai sus.* CIȘMAN, FIZ. I, 541. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 189, DLR, D. ENC., MDA, NDU, DEXI, MDN³. ☿ (În sintagma) **Unda tropopauzei** v. undă.

* **Trombă de nisip** – cf. fr. *trombe de sable*, engl. *sand pillar* (VILLENEUVE, p. 388). **Trombă marină** – cf. fr. *trombe marine*, eng. *water-spout* (id. ib.).

– Din fr. **tropopause** (DLR)³²¹. [L.M.]

TROPOSFÉRĂ s. f. ☒ Strat inferior al atmosferei, cu înălțimi cuprinse între 8-10 km în regiunile polare, 10-14 km în cele temperate și 16-18 km în cele intertropicale, în care temperatura scade în general cu înălțimea și în care este conținută aproape întreaga cantitate de vapori de apă a atmosferei, are loc formarea tuturor genurilor și speciilor de nori, a precipitațiilor, a ceții etc., se dezvoltă curenții de aer verticali (convectivi) și orizontali (advecțivi) și majoritatea proceselor atmosferice ce determină evoluția vremii pe suprafața terestră (cf. CIULACHE 2003, p. 241). V. atmosferă. [1955] LTR. *Partea inferioară a atmosferei, care se întinde până la o înălțime de circa 11 km, se numește troposferă*. CAROFOLI – OROVEANU, M. F. I, 72; *Meteorologia își limitează preocupările mai ales la troposferă*. CIȘMAN, FIZ. I, 542. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 189, DER, DLR, D. ENC., MDA, NDU, DEXI, MDN³. ☒ (În sintagma) **Talvegul troposferei tropicale superioare** v. talveg.

– Din fr. **troposphère** (DLR). [L.M.]

TROSNÍ vb. IV trăsni.

TUBA subst. ☒ Particularitate suplimentară a norilor Cumulonimbus și rar a norilor Cumulus, cu aspect de coloană sau con noros, ce se aseamănă cu o pâlnie a cărei parte lărgită se află la baza norului principal (CIULACHE 2003, p. 241).

– Cf. fr. *tuba*, engl. *tuba*³²² (VILLENEUVE, p. 389). [C.C.]

TÚCIE s. f. ☉ 1. (Bucov.) Pâclă deasă de toamnă înainte de căderea zăpezii (GLOSAR REG.); vreme neguroasă, cețoasă și umedă (DLR). ^a*Așa-i o tucie afară*. GLOSAR REG. Cf. MDA.

2. (Estul Bucov.) Furtună (1) (DLR). Cf. MDA.

– Din ucr. **туча** (DLR). [A.B.]

TUHÁN s. n. ☉ (Sud-vestul Mold.) Vânt puternic. [1885] H XI 448. Cf. D. ARH. REG., MDA

– Cf. rus. **тыха** „viscol”, tc. **tu fan** „furtună” (DLR). [A.B.]

TÚLNIC s. n. ☉ (Bucov.) Vreme neguroasă (DLR). [1916] ^a*Vremea de ploaie se chiamă... moină, tulnic, vreme chișavă...; după aceasta, nourul se sparge într-un loc și ploaie începe să pice, să picure*. PAMFILE, VĂZD. 107. Cf. MDA.

– Pl.: *tulnice*. – Et. nec. (DLR). [A.B.]

TUMÁN s. n. ☉ (Nordul Dobr.) Ceață; pâclă (1) (DLR). Cf. ALR I 1 263 pc. 675. Cf. MDA.

³²¹ În DEXI este dat, ca etimon, și germ. *Tropopause*.

³²² Lat. *tuba*, -ae „trompetă; bubuit; tub” (GUȚU 1983, p. 1253).

– Pl.: *tumanuri*. – Din rus., ucr. **туман** (DLR). [A.B.]

TUN s. n. **☉ 1.** (Estul Transilv., estul Criș.; și învechit) Tunet (DLR). [1500-1510] *De glasulu tunrulu[i] tău spământă-se*. PSALT. HUR.² 173; *Glasul tunulelor (tunetelor C, tunetului C² D) tale în roată, luminează fulgerele tale toată lume*. PSALT. SCH. 242; *În tunure și în fulgere și în cutremur de pământ*. VARLAAM, C. 344; *Da eu cum nu voi ofta, Că greu tun a ploaie vine. Draga tatei Irinucă, Acela nu-i tun de ploaie, ci acela-i tun de Turci*. BIBICESCU, P. P. 274; cf. ALR I 1 241 pc. 93, 315. Cf. LB, TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL, MDA.

2. (Nordul Transilv., centrul Bucov., vestul Ban., vestul și estul Criș.) Trăsnet (DLR). *Tot era de tun de fulger să moară*. M. COSTIN, în CADE. Cf. ALRT II, 332, ALR I 1 243 pc. 320, 324, 375, ib. II/I MN 112, [2834] pc. 47, 260, 316.

– Pl.: *tunuri* și (învechit) *tunure*. – Postverbal de la **tuna** (DLR). [A.B.]

TUNĂ vb. I. Intrans. impers. **☉ 1.** A se produce un tunet; a se auzi tunetul (DLR); a dudu, (Transilv., nord-vestul Ban.) a durdu, (vestul și nordul Ban.) a durui. [1650] ANON. CAR.; *Plesmuiaște norii în văzduh și aci cu trăsirea și lucirea tună*. MOLNAR, RET. 6/2; *Dintr-un nor depărtat s-auzi tunând, ca un sgomot produs într-o altă lume*. VLAHUȚĂ, O. A. 368; *Auzeam când cade brumă, Și-amu n-aud nici când tună*. FOLC. TRANSILV. I, 309; cf. ALR II 95. Cf. CLEMENS, LB, COSTINESCU, TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DL, MDA.

2. (Și învechit; subiectul este „cerul”, „norii”, „Dumnezeu” etc.) A face să se producă tunetul (DLR); a detuna (2). [1500-1510] *D[u]medzăul slavei tunră*. PSALT. HUR.² 109; *Răsăritul s-au mântuit de împărăția lui Anastasie celui fără de nicio credință, carele tunând cerul, fugea dintr-o chilie într-alta*. ȘINCAI, HR. I, 97/29; *Năvalnic afară bate vânt. De-al fulgerelor vuiet văzduhurile tună*. COȘBUC, P. I, 141. Cf. TDRG.

– Prez. ind. pers. 3: *tună* și *tunează* (NALR – O II MN 275, [1600] pc. 934). – Protorom. */**tōn-a-re**/ (cf. DÉRom s. v. */tōn-a-/). Cf. corelatul lat. *tonare*³²³. [A.B., C.F.]

TUNĂT s. n. **☉** (Învechit) Tunet (DLR). [1620] *Muri curând de tunat și de fulger, și fu îngropat*. MOXA, 370/2; cf. COM. SAT. II, 91. Cf. TDRG², DLR, MDA.

– V. **tuna** (DLR). [A.B.]

TÚNĂT s. n. v. **tunet**.

TUNĂTÚRĂ s. f. **☉** (Nordul Mold.) Tunet (DLR). Cf. ALR I 1 241 pc. 542. Cf. POLIZU, ALEXI, W., MDA.

³²³ Mertens 2014 in DÉRom 1 s. v. */tō'n-a-/ I. [C.F.].

– Pl.: *tunături*. – **Tuna** + suf. *-(ă)tură* (DLR). [A.B.]

TÚNET s. n. ☉ Zgomot puternic care însoțește un fulger sau un tunet; detunătură (2), durăt, durduitură, (învechit) tunat, (estul Transilv., estul Criș.; și învechit) tun (1), (nord-estul Transilv.) dudet (1), (Olt.) duduială, (Mold.) durduit, (nordul Mold.) tunătură. [1581] *Codrul tot ardea cu foc, cu fulgere și cu tunete*. CORESI, EV. 177; *Tunetul vuia în depărtare*. NEGRUZZI, S. I, 57; *Tunetul urlă prin cer și se zguduie zarea de fulger*. COȘBUC, AE. 13, cf. ALR I 1 241 pc. 90, 528. Cf. LB, LM, CADE, ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., LTR², TDRG², DLR, D. ENC., MDA, NDU.

☐ Zgomot sec sau bubuit surd care însoțește fulgerul, produs de încălzirea și de dilatarea bruscă a aerului pe traiectoria fulgerului (ȚÎȘTEA 1965, p. 190). *Tunetul este zgomotul produs de o descărcare electrică între doi nori sau între un nor și sol*. MĂHĂRA 2001, p. 298; *Tunetul este „zgomotul sec sau bubuitura surdă care însoțește fulgerul”*. BOGDAN 2006, p. 235; *Cu excepția regiunilor montane, unde se suprapune și efectul de ecou, durata tunetelor depășește foarte rar 30-40 de secunde*. MIHĂILĂ 2010, p. 303. Cf. CIULACHE 2003, p. 241.

– Pl.: *tunete*. – Și: (centrul Mold., vestul Transilv.) **túnit** (ALR I 1 241 pc. 528, accentuat și *tunít* ib. 1 241 pc. 90), (Maram., Mold., Munt., Transilv.) **túnăt** (ib. 1 241 pc. 65, 255, 259, 283, 290, 298, 337, 363) s. n. – Din **tuna** + suf. *-et* (DLR). [C.C.]

TÚNIT s. n. v. **tunet**.

TURBIDITĂTE s. f. ☐ Diminuare a transparenței aerului din cauza prezenței particulelor în suspensie, care absorb și difuzează radiațiile solare, micșorând sensibil vizibilitatea (CIULACHE 2003, p. 241). Cf. LTR², DEX², D. ENC., DLR, MDA, NDU, MDN².

– Din fr. **turbidité** (DLR). [C.C.]

TURBIÓN s. n. ☐ Mișcarea spiralată a aerului în jurul unei axe de rotație (CIULACHE 2003, p. 241). *În lipsa datelor privitoare la vânt, turbionul se determină după datele câmpului presiunii sau al geopotențialului*. DONEAUD 1966, p. 146; *În aer apar turbioane atmosferice de mărimi diferite, datorită cărora unele cantități de aer dintr-un curent (elementele turbulenței) au o mișcare dezordonată*. CIOVICĂ 1970, p. 9; *Încălzirea prin turbulență se produce prin mișcări ascensionale, în formă de turbioane elicoidale cu diametrul de la câțiva centimetri, până la sute de metri*. APOSTOL 2000, p. 31; *Turbionul unui anticiclone mobil se deplasează în spațiu cu viteze mai mari ca cea a suprafeței Terrei*. MĂHĂRA 2001, p. 253. Cf. LTR², DER, DLR, ȚÎȘTEA 1965, p. 190, DEX², NDU, MDN². ☐ (În sintagmele) **Nori de turbion** v. nor. **Spectrul turbioanelor de turbulență** v. spectru. **Traectoria turbionului absolut constant** = traiectorie a unei particule de aer care se deplasează pe orizontală în așa fel încât componenta verticală a turbionului său absolut rămâne constantă (CIULACHE 2003, p. 243). **Turbion absolut** = turbion al vitezei aerului raportat la un sistem de coordonate imobil pe suprafața Pământului în rotație (ȚÎȘTEA 1965, p. 190). **Turbion de aspirație** = vârtej de vânt care se formează la baza norului de tip tuba al tornadei, rotindu-se în aceeași direcție cu vânturile din interiorul acestuia și acționând ca o pompă de

absorbție (CIULACHE 2003, p. 242). **Turbion de turbulență** = mișcare spiralată a aerului datorată, în general, încălzirii puternice a suprafeței active (ciclone, trombe, vârtej de praf) (id. ib.). **Turbion de vânt** = coloană de aer în rotație (cf. VILLENEUVE, p. 385). Tromba reprezintă „un fenomen constituit dintr-un turbion de vânt, adesea intens, a cărui prezență se manifestă printr-o coloană noroasă sau un con noros răsturnat”. BOGDAN 2006, p. 229. **Turbion geostrof** = turbion produs de vântul geostrof (CIULACHE 2003, p. 242). **Turbion orografic** = turbion staționar, ce se rotește în jurul unei axe orizontale, care se formează uneori în undele de „sub vânt” de pe panta adăpostită a munților (id. ib.). **Turbion polar** = circulație ciclonică de mare anvergură din troposfera medie și superioară a regiunilor polare (id. ib.). **Turbion potențial** = turbion al coloanei de aer delimitată de două suprafețe izentropice, acesta reprezentând o proprietate conservativă a masei de aer în care se formează și se utilizează pentru identificarea evoluției acesteia (id. ib.). **Turbion relativ** = turbion măsurat într-un sistem de coordonate terestre (id. ib.). **Turbion stratosferic antarctic** = circulație vestică persistentă a stratosferei, care se intensifică în timpul iernii, între latitudinile de 60°-70° ale emisferei sudice, atingând nivelul stratopauzei (id. ib.). **Turbion stratosferic arctic** = circulație vestică persistentă a stratosferei, care se intensifică în timpul iernii, între latitudinile de 60°-70° ale emisferei nordice, atingând nivelul stratopauzei, vitezele sale maxime fiind mai mici decât cele ale turbionului stratosferic antarctic (id. ib.). **Turbion termic** = turbion produs de vântul termic (id. ib. p. 243). **Turbion vertical absolut** = componentă verticală a turbionului absolut (ȚÎȘTEA 1965, p. 190). **Turbion vertical relativ** = componentă verticală a turbionului relativ (id. ib.).

– Pl.: *turbioane*. – Din fr. **tourbillon** (DLR)*. [C.C.]

TURBIONĂR, -Ă adj. ☞ Cu turbulențe. *Deasupra oceanului, masele de aer umed instabile intră într-o mișcare convectivă spiralată (turbionară)*. MĂHĂRA 2001, p. 260; *Turbionul (vârtejul) de praf sau nisip este un ansamblu de particule de praf sau de nisip, însoțite uneori de mici resturi ridicate de pe sol sub forma unei coloane turbionare și de înălțime variabilă, cu axul aproximativ vertical și diametrul mic*. BOGDAN 2006, p. 231. Cf. DEX², D. ENC., MDA, NDU, MDN². ☞ (În sintagma) **Câmp turbionar** v. câmp.

– Din fr. **turbillonnaire** (DLR). [C.C.]

TURBIONĂRE s. f. ☞ 1. Apariție a unei perturbații ciclonice sau anticiclonice (ȚÎȘTEA 1965, p. 190).

* **Traietoria turbionului absolut constant** – cf. fr. *trajectoire à tourbillon absolu constant* (VILLENEUVE, p. 386). **Turbion absolut** – cf. fr. *tourbillon absolu* (id. ib. p. 384). **Turbion de aspirație** – cf. fr. *tourbillon d'aspirations* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Turbion de turbulență** – cf. fr. *tourbillon de turbulence* (VILLENEUVE, p. 384). **Turbion de vânt** – cf. fr. *tourbillon de vent* (id. ib. p. 385). **Turbion geostrof** – cf. fr. *tourbillon géostrophique* (id. ib.). **Turbion orografic** – cf. fr. *tourbillon orographique* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Turbion potențial** – cf. fr. *tourbillon potentiel* (VILLENEUVE, p. 385). **Turbion relativ** – cf. fr. *tourbillon relatif* (id. ib.). **Turbion stratosferic antarctic** – cf. fr. *tourbillon stratosphérique antarctique* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Turbion termic** – cf. fr. *tourbillon thermique* (International Meteorological Vocabulary în TP).

2. Trecere a unei perturbații ciclonice din stadiul de undă în fază turbionară, adică ocluderea ciclonului (id. ib.).

3. Formare a turbioanelor, de exemplu în partea adăpostită de vânt a obstacolelor (id. ib.).

– Pl.: *turbionări*. – V. **turbiona** „a face turbioane” (MDN²). Cf fr. *turbillonnement* (MDA). [C.C.]

TURBULENȚĂ s. f. ☞ Stare a aerului caracterizată prin prezența turbioanelor, care condiționează, în atmosferă, rafale de vânt, transportul pe verticală a suspensiilor și a căldurii, schimbul cantității de mișcare între diferite straturi și, legat de aceasta, a forței de frecare (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 191). *Turbulența crește ziua și scade noaptea*. DONEAUD 1966, p. 82; *Norii Cumulus dinamici se formează prin convecție termică însoțită de turbulență, prezentându-se ca mase noroase, din care cad precipitații bogate, sub formă de averse însoțite de oraje, vijelii sau grindină*. MIHĂILĂ 2010, p. 163. ☞ (În sintagmele) **Energie de turbulență** v. energie. **Inversiune de turbulență** v. inversiune. **Nori de turbulență** v. nor. **Strat limită de turbulență** v. strat. **Turbion de turbulență** v. turbion. **Turbulența aerului** = stare a aerului în care sunt prezente mișcări turbulente (CIULACHE 2003, p. 243). *Turbulența în aer se produce întotdeauna și depinde de viteza straturilor vecine*. CIOVICĂ 1970, p. 9. **Turbulența cerului senin** = nume dat turbulențelor din atmosfera superioară prin care trece o aeronavă în zbor pe timp senin (CIULACHE 2003, p. 243). **Turbulență atmosferică** = mișcări aparent haotice ale aerului, prin care se transmit proprietățile sale specifice (temperatură, umezeală etc.) (id. ib.). *Transmiterea căldurii de la suprafața subiacentă în atmosferă și în interiorul atmosferei de la un strat la altul se face prin: conductivitate termică moleculară, radiație, convecție, turbulență atmosferică, advecție, comprimare adiabatică, transformările de fază ale apei*. MĂHĂRA 2001, p. 119. **Turbulență dinamică** = mișcare determinată de interacțiunea curentului de aer cu neregularitățile suprafeței active (CIULACHE 2003, p. 243). *Turbulența dinamică a vântului crește odată cu creșterea vitezelor*. APOSTOL 2000, p. 44; *Turbulența dinamică determină răcirea dinamică a aerului și condensarea vaporilor, iar sub stratul de inversiune apar norii Stratus*. MIHĂILĂ 2010, p. 165. **Turbulență frontală** = turbulență creată de fronturile atmosferice din cauza structurii diferite a maselor de aer, a iuțelilor și a direcțiilor diferite pe care le au curenții de aer în zonele de separație (DONEAUD 1966, p. 353). **Turbulență liberă** = mișcări neregulate ale aerului, asupra căruia se exercită o forță ascendentă (CIULACHE 2003, p. 243). **Turbulență orajoasă** = turbulență intensă din interiorul sau vecinătatea unui nor orajos (id. ib. p. 244). *Ca tipuri de turbulență trebuie menționate: turbulența orajoasă. Este creată de mișcările ascendente și descendente din norii Cumulonimbus, indiferent dacă orajele sunt locale sau frontale*. DONEAUD 1966, p. 353. **Turbulență termică** = turbulență datorată încălzirii inegale a diferitelor suprafețe active și aerului de deasupra (CIULACHE 2003, p. 244). *Turbulența termică este maximă în perioadele calde și minimă în cele reci*. APOSTOL 2000, p. 44; *Un exemplu de proces adiabatic ce se petrece în atmosferă îl constituie mișcarea verticală a aerului datorită turbulenței termice sau dinamice*. DONEAUD 1966, p. 13.

– Pl.: *turbulențe*. – Din fr. **turbulence**, lat. **turbulentia** (DLR)*. [C.C.]

TURBUREĂLĂ s. f. v. **tulbureală**.

TURBUSEĂLĂ s. f. ☉ (Nord-vestul Munt.) Vreme întunecată, cu ceață și ploaie (DLR). *E o turbuseală p-afară, de nu-ți vine să pleci*. UDRESCU, GL. Cf. MDA.

– Pl.: *turbuseli*. – Cf. *turbureală* (DLR). [A.B.]

TURDEÁN subst. ☉ (Sudul Transilv.) Vânt furtunos care bate dinspre nord, dinspre Turda (cf. COM. SAT. II 105). Cf. DR VII, 403. Cf. ALR I 1 231 pc. 140, 148. Cf. DLR, MDA.

– N. pr. **Turda** + suf. *-ean* (DLR). [A.B.]

TURLĂȘ s. m. 1. ☉ (Nordul Mold.) Sloi (1). [1893-1895] DDRF. Cf. ȘEZ. II, 44. Cf. DLR, MDA.

2.^{ID} (Nordul Criș.; în sintagma) *Turlaș de ploaie cu vântoasă* = ploaie cu furtună. ALR SN III h 788 pc. 346.

– Pl.: *turlași*. – Din magh. **torlasz** (DLR). [A.B.]

* *Turbulența aerului* – cf. fr. *turbulence de l'air*, engl. *turbulent air* (LUCCA, p. 86). *Turbulența cerului senin* – cf. fr. *turbulence en air limpide*, engl. *clean air turbulence* (VILLENEUVE, p. 390). *Turbulență atmosferică* – cf. fr. *turbulence atmosphérique*, engl. *atmospheric turbulence* (International Meteorological Vocabulary în TP). *Turbulență dinamică* – cf. fr. *turbulence dynamique*, engl. *dynamic turbulence* (TP). *Turbulență liberă* – cf. fr. *turbulence libre*, engl. *free turbulence* (International Meteorological Vocabulary în TP). *Turbulență orajoasă* – cf. fr. *turbulence orageuse* (VILLENEUVE, p. 390). *Turbulență termică* – cf. fr. *turbulence thermique*, engl. *thermal turbulence* (TP).

Ț

ȚARCALĂM s. n. v. **țarcălam.**

ȚARCALĂN s. n. v. **țarcălan.**

ȚĂRCĂN s. n. v. **cearcăn.**

ȚARTĂR s. m. v. **țârțar.**

ȚĂRTĂR s. m. v. **țârțar.**

ȚĂRCALĂN s. n. v. **țarcălam.**

ȚĂRCĂLĂM s. n. **Θ 1.** (Transilv., Bucov., Mold.) Cerc luminos care se vede în jurul lunii sau al unei stele (cf. DLR). V. halo. [1876] LM. *De cealaltă parte se arăta luna în crai nou cu un țercalan galben împrejur.* GANE, N. I, 133; *Ea se uita tot la stele, mai ales la cercălanul albui de pe ceri.* SBIERA, F. S. 6; *Când luna-i în țarcalam, are să fie vreme rea.* GOROVEI, CR. 373; *Un cerc luminos și colorat ca un curcubeu, pe care-l numim halo, iar în popor țarcălan.* CIȘMAN, FIZ. I, 558; *Când luna are în juru-i țarcalan (un cerc gălbui), va vremui.* ȘEZ. VI, 38; cf. A V 15,16, ALR I 1 261 pc. 552. Cf. ALEXI, W., DDRF, TDRG, ȘĂINEANU, D. U, SCRIBAN, D., DL, DLR, MDA, NDU.

2. (Bucov.; mai ales la pl.; în forma *țarcalan*) Nume dat norilor mărunți, roșietici (DLR). *Dacă pe cer sunt țarcalani..., e a vânt.* COM. SAT. I, 78.

– Pl.: *țarcălamuri.* – Și: **țarcălán, țarcălám, țarcălán, țercălán, țarcălan, țarcălám** (SCRIBAN, D.), **țarcalán** (ib.), **cercălán** (LM), **cercelán** (ib.) s. n. – Din magh. **cirkalom** (DLR). – **Cercelán** prin analogie cu *cercel*. [C.F., C.C.]

ȚĂRCĂLĂN s. n. v. **țarcălam.**

ȚĂRTĂR s. m. v. **țârțar.**

ȚĂRTĂRE s. f. v. **țârțără.**

ȚĂRTĂRĂ s. f. v. **țârțără.**

ȚĂRTĂLĂU s. m. v. **țurțalău.**

ȚĂRTĂRÍCĂ s. f. v. **țârțărică.**

ȚĂRTĂRÍCHIE s. f. v. **țârțăriche.**

ȚĂNTĂRÍCĂ s. f. v. **țârțărică.**

ȚĂOR s. m. **Θ** (Transilv.) Ploaie mărunță și deasă (DLR). [1890] VAIDA. Cf. MAT. DIALECT. I, 217.
Θ P. restr. (La pl.) Picături mărunte de ploaie. *Cad țâori*. Com. din SOMEȘ GURUSLĂU – ZALĂU. Cf. MDA.

– Pl.: *țâori*. – Et. nec. (MDA) [C.C.]

ȚĂORĂ vb. I. Intrans. **Θ** (Transilv.) A ploua cu stropi mărunți și deși (DLR). Cf. MAT. DIALECT. I, 217, com. din SOMEȘ GURUSLĂU – ZALĂU. Cf. MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *țâorează*. – Cf. *țâor*³²⁴. [C.C., C.F.]

ȚĂRĂI s. n. **Θ** 1. (Maram., Transilv., Bucov.) Ploaie mărunță și înceată (MAT. DIALECT. I, 289). Cf. LEXIC REG. II, 114, T. DIAL. B. N. 353; cf. ALR I 1 266 pc. 350, 355, com. din CUZDRIOARA – DEJ. Cf. DLR.

2. (Maram., nord-estul Transilv.; și în sintagma *țârâiul mieilor*, ALR SN III h 797 pc. 362) Măzărice. Cf. PAȘCA, GL., L. ROM. 1964, 84; cf. ALR SN III h 797 pc. 362, ALR – M III h 670 pc. 227, 237^{1D}, ALR – T 1 613 pc. 246³²⁵. Cf. DLR.

– Postverbal de la *țârâi* (v. *țârâi*) (DLR). [C.C., C.F.]

ȚĂRĂÎ vb. IV. Intrans. **Θ** (Maram., Transilv., Criș.; despre ploaie) A cădea în picături mărunte, cu intermitență (producând un zgomot caracteristic) (cf. DLR). [1825] LB^e. *Îl scoase în ploaia care țârâia cu o monotonie plictisitoare*. REBREANU, NUV. 6; *Țârâie ploaia... Nu-i nimeni pe drum*. BACOVIA, O. 10; *Ploaia de toamnă țârâia subțire și vântată ca painjenișul*. SADOVEANU, O. I, 112. **Θ** Impers. *Afară țârâi mărunț din pâcla fumurie*. id. ib. 443; cf. ALR SN III h 790 pc. 130, 219, 334, 349, NALR – MB V ms. [1598] pc. 529, 550, ib. [1607] pc. 537^{1D}. Cf. CADE, SCRIBAN, D., MDA, NDU, DEXI.

– Prez. ind. pers. 3: *țârâie*. – De la *țâr* „sunetul produs de scurgerea în picături a unui lichid” + suf. *-ui* (DLR). [L.M.]

ȚĂRCALĂM s. n. v. *țârcălam*.

ȚĂRCALÂN s. n. v. *țârcălam*.

ȚĂRLÓI s. n. v. *țurloi*.

³²⁴ În analiza etimologică a grupului (verb – substantiv) *țâoră* – *țâor*, am preluat pentru verb opțiunea din MDA („Et[imologie] nec[unoscută]”). Considerăm trimiterea corelativă la *țâr* din DLR mai puțin probabilă. Astfel, ținând cont de structura semantică ceva mai dezvoltată a subst. *țâor*, îl indicăm, spre deosebire de DLR, pe acesta ca punct derivațional de plecare pentru verbul *țâoră*. [C.F.]

³²⁵ În DLR apare, ca sursă pentru forma de plural, CADE, dicționar în care nu este atestat acest cuvânt (C.F.). Sursele dialectale nu au nici o indicație privind pluralul acestui lexem (F.O.).

ȚÂRȚĂI subst. ♂ (Transilv., nord-vestul Bucov.; cu sens colectiv; și în sintagma *țârțai de omăt*, NALR – MB V ms. [1613] pc. 468^{1D}) Măzărice (DLR). Cf. BUGNARIU, N. 262/100, în DLR; cf. com. din STRAJA – RĂDĂUȚI, ALR – T 1 613 pc. 241, 249, 250. Cf. DLR, MDA.

– Cf. țârai, țârțâr (DLR). [C.C., C.F.]

ȚÂRȚĂR s. m. ♂ 1. (Nordul Maram., vestul Transilv., Olt.; cu sens colectiv; și în sintagma *țurțarii mieilor*, SCL 1980, 90, ALR SN III h 797 pc. 272) Măzărice (DLR). Cf. DGDS, ALR SN III h 797 pc. 95^{1D}, NALR – O II h 318^{1D}, ALR – T 1 613 pc. 328, 329, 330. Cf. DLR, MDA.

2. (Nordul Transilv.) Fulg mic de zăpadă (TEAHA, C. N. 277) Cf. DLR, MDA.

3. (Nordul Bucov.) Grindină (com. din PUTNA). Cf. DLR, MDA.

4. (Transilv.) Țurțur (1) (DLR). [1825] LB^e. Cf. ISER, DLR, MDA.

– Pl.: *țârțari*. – Și: (centrul Olt.) **țârțâr** (ISER, SCL 1980, 90, ALR SN III h 797 pc. 848^{1D}, NALR – O II h 318 pc. 929, 933, 955, 969, 971^{1D}), (nord-vestul Olt.) **țarțâr** (ib. h 318 pc. 936, 940, 944, 945^{1D}), (nord-vestul Transilv.) **țârțâr** (NALR – MB V ms. [1613] pc. 484^{1D}), (nordul Maram., sudul Bucov.) **țurțâr** (ALR SN III h 797 pc. 272^{1D}, NALR – MB V ms. [1615] pc. 482^{1D}) s. m. – Cf. ț â r ț â r (DLR). [C.C., L.M.]

ȚÂRȚĂLĂU s. m. v. **țurțalău**.

ȚÂRȚĂRĂ s. f. v. **țârțără**.

ȚÂRȚĂRÉL s. m. ♂ (Nordul Ban.; cu sens colectiv) Măzărice (DLR). NALR – B III h 530 pc. 59, 66^{1D}. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *țârțărei*. – **Țârțar** + suf. *-el* (DLR). [C.C.]

ȚÂRȚĂRÍCĂ s. f. ♂ 1. (Munt., Olt., sudul Ban.; cu sens colectiv; și în forma *țârțărică*) Măzărice (DLR). Cf. UDRESCU, GL., DGDS; cf. NALR – O II h 318, NALR – B III h 530 pc. 1, 6, 7, 10, 11, 21^{1D}. Cf. DLR, MDA.

2. (Ban.; în forma *țințărică*) Ploaie scurtă de vară (DLR). [1924] COM. SAT. II, 8. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *țârțărele*. – Și: (nord-vestul Munt., Olt., sudul Ban.) **țârțărică** (UDRESCU, GL., ALR SN III h 797 pc. 2, NALR – O II h 318, NALR – B III h 530 pc. 1, 7^{1D}), (Ban.) **țânțărică** (COM. SAT. II, 8, NALR – B III h 530 pc. 4^{1D}), **țințărică** (COM. SAT. II, 8) s. f. – **Țârțără** + suf. *ică* (DLR). [C.C., C.F.]

ȚÂRȚĂRÍCHE s. f. v. **țârțăriche**.

ȚÂRȚĂRĂ vb. I. Intrans. impers. ♂ (Sudul Mold., Dobr.) A țurțura (1) (DLR). [1879] CIHAC, II, 435. Cf. ALR I 1 266 pc. 690, ALR SN III h 790 pc. 605, NALR – MB V ms. [1613] pc. 624^{1D}. Cf. MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *țârțără*. – Și: **țirtiră** (CIHAC, II, 435) vb. I. – Formație onomatopeică. Cf. ț â r „sunetul produs de scurgerea în picături a unui lichid” (DLR). [C.C.]

ȚÂRȚĂRĂ s. f. ♂ (Mold., Olt.; cu sens colectiv) Măzărice (DLR). [1879] CIHAC, II, 436. Cf.

PAMFILE, VĂZD. 169, COM. SAT. II, 8; cf. ALR SN III h 797 pc. 514, NALR – MB V ms. [1613]^{ID}. Cf. SCRIBAN, D., DLR, NDU, MDA.

– Și: (centrul Olt.) **țărțără** (NALR – O II h 318 pc. 923^{ID}), (centrul și sudul Olt.) **țărțare** (ib. pc. 952, 956, 970, 973, 974^{ID}), (Mold.) **țărțără** (SCRIBAN, D.) s. f. – Formație onomatopeică. Cf. țâr „sunetul produs de scurgerea în picături a unui lichid” (DLR). [C.C.]

ȚĂRȚĂRÍCHE s. f. **☉** (Olt.; cu sens colectiv) Măzărîche (DLR). [1884] H V 34. Cf. DGDS, NALR – O II h 318 pc. 979, 982^{ID}. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *țărțărîchi*. – Și: **țărțărîche** (H V 34), **țărțărîchie** (NALR – O II h 318 pc. 979, 982), **țărțărîchie** (ib. pc. 983) s. f. – De la **țărțără**, prin analogie cu *măzărîche* (DLR). [C.C.]

ȚĂRȚĂRÍCHIE s. f. v. **țărțărîche**.

ȚĂȘCĂ s. f. **☉** (Nordul Ban.) Țurțur (1) (DLR). Cf. NALR – B III h 532 pc. 87^{ID}. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *țășche*. – **Țăști** „a țășni” + suf. -că (DLR). [A.B.]

ȚĂȚĂNĂ s. f. **☉** (Sud-estul Transilv., Munt., sudul și nordul Ban.; și cu determinarea „de gheață”) Țurțur (1) (DLR). Cf. DGDS, ALR I 432 pc. 730, 954, ALR SN III h 801 pc. 192, ALR – MD IV h 530 pc. 828^{ID}, NALR – B III h 532 pc. 13, 66, 86, 97^{ID}. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *țățâni*. – Et. nec. (DLR)³²⁶. [A.B.]

ȚÉBEȘ, -Ă adj. **☉** (Maram.; despre vânt) Care suflă cu putere. [1925] *Un vânt țebeș a sufla, Fluieru ș-a fluiera*. T. PAPAHAĞI, M. 80. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *țebeși*, -e. – Din magh. **sebes** (DLR). [C.C., C.F.]

ȚERCALÁN s. n. v. **țărcălam**.

ȚICLÓI subst. **☉** (Sudul Ban.) Țurțur (1) (DLR). Cf. NALR – B III h 532 pc. 96^{ID}. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *țicloî*. – **Țiclă** „vârf” + suf. *oi* (DLR). [C.C.]

ȚICLÚȘ s. m. **☉** (Sudul Ban.) Țurțur (1) (DLR). Cf. NALR – B III h 532 pc. 96^{ID}. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *țiclúși*. – **Țiclu** „vârf” + suf. *uș* (DLR). [C.F., L.M.]

ȚICURÁ vb. I. Intrans. impers. **☉** (Nord-vestul Munt.) A bura¹. [1893] REV. CRIT. III, 171. *Țăcură a ploaie*. UDRESCU, GL. Cf. DLR, MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *țicur*. – Cf. *pișcurea* (DLR). [C.C.]

³²⁶ De la *țăță* (TDGR²) sau de la *țățâi* (CIORĂNESCU, D. ET. 8781).

ȚIFÓN s. n. v. **sifon**.

ȚIGÁN s. m. **Θ** (Vestul Ban.; la pl.; în legătură cu verbe ca „a ploua”, „a ninge”, „a pica”) Măzăriche (DLR). *Pică țâgań*. NALR – B III h 530 pc. 40, 41, 42^{ID}; *Ploaie țâgań*. ib. pc. 40; *Ninze cu țâgań*. ib. pc. 41. Cf. MDA.

– Pl.: *țigani*. – Et. nec.³²⁷ [C.C., C.F., A.B.]

ȚIGĂNÉL s. m. **Θ** (Nord-vestul Ban.; la pl.) Măzăriche (DLR). Cf. ALR SN III h 797 pc. 47, NALR – B III h 530 pc. 43, 49, 50, 55, 57, 62^{ID}. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *țigănei*. – **Țigan** + suf. *-el* (DLR). [A.B.]

ȚINȚĂRÍCĂ s. f. v. **țârțărică**.

ȚIRTİRĂ vb. I v. **țârțâra**.

ȚORTOLOĂȘĂ s. f. v. **țorțoloș**.

ȚORTOLOĂȘĂ s. f. v. **țorțoloș**.

ȚORTOLÓȘ s. n. **Θ** (Vestul și estul Olt.; în formele *țorțoloasă*, *țorțoloașă*) Țurțur (1). Cf. com. din OSTROVUL MARE – TURNU SEVERIN, NALR – O II h 320 pc. 962^{ID}. Cf. CADE, DLR, MDA.

– Pl.: *țorțoloașe*. – Și: **țorțoloășă** (DLR, MDA), (estul Olt.) **țorțoloășă** (NALR – O II h 320 pc. 962) s. f. – **Țorțol** + suf. *-oș*. Cf. *ciorcioloș* (DLR). [A.B.]

ȚÓRTOR s. m. v. **țurțur**.

ȚÓRTUR s. m. **țurțur**.

ȚUGÚI s. n. **Θ** (Centrul Munt.) Țurțur (1) (DLR). Cf. ALR I 432 pc. 725. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *țuguiri* și *țugie*. – Cf. *țicui* (DLR). [A.B.]

ȚUNTURÉL s. m. v. **țurțurel**.

ȚUNTURÚȘ s. m. v. **țurțuruș**.

³²⁷ În DLR se dă ca etimologie a cuvântului general, sub care este lucrat sensul care desemnează fenomenul atmosferic, bg. *циганин*. Ținând cont de diastazia termenului DFA și de sensul perfect independent de toate celelalte sensuri derivate ale cuvântului *țigan* (evolute prin diferite analogii din sensul de bază), considerăm că avem de-a face cu un lexem independent, omonim, dezvoltat, probabil pe baza unui element sârbesc sau (mai puțin probabil) maghiar ori german dialectal. În viitoarea ediție a DLR, va trebui lucrat, alături de un ȚIGAN¹ (cu toate celelalte sensuri evolute din sensul inițial care denumește etnia respectivă) și omonimul ȚIGAN² cu sensul „măzăriche”. [C.F.]

ȚUPTURÉL s. m. v. **țurturel**.

ȚURĂI subst. ♂ (Transilv.; cu sens colectiv) Măzăriche (DLR). Cf. com. din PODENI – TURDA. Cf. DLR, MDA.

– Postverbal de la **țurăi** „țurui” (DLR). [C.C.]

ȚURLÓI s. n. ♂ (Transilv., Bucov., Mold., Dobr., Munt.) Țurțur (1) (DLR). [1900] *Roțile morii erau grele de polei și de Țurloi, dar se-nvârteau, fiindcă apa creștea*. SLAVICI, V. P. 159; *Țurloaiele de gheață sclipeau lin*. SĂM. V, 26; cf. com. din BISTRIȚA, DGDS, ALR I 432 pc. 540, 710, 786, 934, ALR SN III h 801 pc. 723, 928^{ID}, ALRM SN II h 618, NALR – MB V ms. [1615] pc. 469, 654^{ID}, ALR – MD IV h 530^{ID}. Cf. DLR, DEX², MDA, NDU.

– Pl.: *țurloaie* și (rar, m.) *țurloi* (ALR SN III h 801 pc. 723, ALR – MD IV h 530). – Și: (Dobr., Munt.) **țârlói** (ib. pc. 690, 714, 744, 831, 844, 860^{ID}), **țurlúi** (NALR – MB V ms. [1615] pc. 520, ALR – MD IV h 530 pc. 746, 888^{ID}) s. n. – **Țurlă** „surlă” + suf. -oi (DLR). [C.C.]

ȚURLÚI s. n. v. **țurloi**.

ȚURȚALĂU s. m. (Maram., Transilv., Criș.) ♂ 1. (Și, la pl., în sintagma *țurțălăi de gheață*) Țurțur (1) (DLR). [1906] ALEXI, W. Cf. VAIDA, CABA, SĂL. 93; cf. com. din BISTRIȚA, MAT. DIALECT. I, 271, 290; cf. ALR I 432 pc. 61, 255, 341, ALR SN III h 801 pc. 64, 260, 346^{ID}, ALRM SN II h 618, ALR – T 1 615 pc. 259, 326. Cf. DLR, MDA.

2. (Mai ales la pl.; și în sintagmele *țurțălăii mieilor*, ALR – T 1 613, *țurțălăi de ploaie*, ib. 1 613 pc. 323) Măzăriche (DLR). Cf. GHEȚIE, R. M., COMAN, GL. 82, MAT. DIALECT. I, 100; cf. ALR SN III h 797 pc. 260, 279, 316, 334, 346^{ID}, ALR – T 1 613. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *țurțălăi*. – Și: **țurțălău** (ALEXI, W., MAT. DIALECT. I, 290, ALR – T 1 613 pc. 323), **țurțulău** (COMAN, GL.), **țârțălău** (ALR I 432 pc. 61, ALR SN III h 797 pc. 53^{ID}, ib. h 801 pc. 64), **țărtălău** (ALR – T 1 613 pc. 333, 346, 347, 426) s. m. – Cf. Țurțur (DLR). [C.C.]

ȚURTĂR s. m. v. **țârțar**.

ȚURȚĂLĂU s. m. v. **țurțălău**.

ȚURȚÓI s. m., s. n. ♂ (Transilv., estul Dobr., centrul Olt.) Țurțur (1) (DLR). [1929] CHEST. IV, 91/175; cf. DGDS, ALR – MD IV h 530 pc. 881, NALR – O II h 320 pc. 955, 958, 959^{ID}. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: (m) *țurțoi* (ALR – T 1 615 pc. 420) și (n.) *țurțoaie* (ALR – MD IV h 530 pc. 881, NALR – O II h 320^{ID}). – Cf. Țurțur (DLR). [C.C.]

ȚURȚÚI s. m. ♂ (Estul Munt., nordul și sud-vestul Olt.; și cu determinarea „de gheață”) Țurțur (1) (DLR). Cf. SCL 1980, 91; cf. NALR – O II h 320 pc. 905, 973^{ID}. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *țurțui*. – Cf. Țurțur (DLR). [C.C.]

ȚURȚULĂU s. m. v. **țurțalău**.

ȚURȚULÓI s. n. v. **țuțuroi**.

ȚURȚULÚC s. m. **Θ** (Bucov., nordul și estul Mold.; și cu determinarea „de gheață”) Țurțur (1) (DLR). Cf. SCL 1980, 95; cf. ALR SN III h 801 pc. 520, NALR – MB V ms. [1615] pc. 522, 528, 529, 598, ALR – MD IV h 530 pc. 695^{ID}. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *țurțuluci*. – Și: (Bucov., nordul și estul Mold., Munt.) **țurțurúc** (NALR – MB V ms. [1615] pc. 522, 529, ALR – MD IV h 530 pc. 695^{ID}) s. m. – **Țurțur** + suf. *-uc* (DLR). [C.C.]

ȚURȚULÚȘ s. m. v. **țurțuruș**.

ȚURȚUR s. m. **Θ 1**. (Mai ales la pl.; mai ales la pl., și în sintagma *țurțur de gheață*) Sloi de gheață de formă prelungă și ascuțită spre vârf, care se formează de-a lungul streșinilor, pe ramuri etc., prin înghețarea imediată a apei care se scurge (DLR); ciucure, sloi (2), (nordul Maram., estul Transilv., centrul Bucov., nord-vestul Mold., centrul Criș. și învechit) stur (1), (Olt., Ban.) ciorcioloș, (centrul Mold., sudul Dobr., Munt.) ciubuc, (Munt.) ciuciur, (nord-estul Mold.) fâșic, (nordul Mold.) ghețar, (Dobr., Munt., nord-vestul Olt., Ban.) ghețoi (1), (sudul Ban.) ghețuș (3), (Dobr., Munt.) giurmânare, (Mold., Dobr., Munt.) lumânare, (Maram., Transilv.) lumini de gheață (v. *gheață* 4), (centrul Mold.) săgeată, (sudul Dobr., estul și nord-estul Munt., Olt.) scuț (1), (sud-vestul Transilv., vestul Munt., Olt., Ban.) sloiete (1), (Bucov., estul Mold.) struț, (sud-estul Munt., sud-vestul Dobr.) sulig, (sudul Mold.) sulită, (nordul Dobr.) sulughit, (Transilv.) țârțar (2), (nordul Ban.) țâșcă, (sud-estul Transilv., Munt., sudul și nordul Ban.) țâțână, (sudul Ban.) țicloi, (sudul Ban.) țicluș, (vestul și estul Olt.) țorțoloașă (v. *țorțoloș*), (centrul Munt.) țugui, (Transilv., Bucov., Mold., Dobr., Munt.) țurloi, (Maram., Transilv., Criș.) țurțalău (1), (Transilv., estul Dobr., centrul Olt.) țurțoi, (estul Munt., nordul și sud-estul Olt.) țurțui, (Bucov., nordul și estul Mold.) țurțuluc, (Transilv.) țurțurău, (Maram., Transilv., Ban.) țurțurel, (vestul Munt., nordul Olt., sudul Criș.) țurțuruș, (Dobr., estul și sud-estul Munt., sudul și estul Olt.) țuțur, țuțuroi, (Dobr., estul și sud-estul Munt., sudul și estul Olt.) țuțuroi, (sud-vestul Transilv.) zai de gheață (v. *zai* 4). [1887] *Crivățul și gerul...*, *fulgii de zăpadă și țurțurii de gheață*. GHICA, S. 337; *Sub crengile ce se întind, De țurțuri încărcate, Hăitașii mare foc aprind*. ALECSANDRI, P. III, 139; *Cele din urmă raze luciră în țurțurii de gheață ai streșinei*. SADOVEANU, O. X, 564; *Fetele sau uitat... la streșini și au numărat țurțurii de gheață*. BĂNULESCU, I. 52; cf. UDRESCU, GL., DGDS; cf. ALR I 432, ALR SN III h 801, ALR – T 1 615 pc. 327, 328, 383, 397, 408, NALR – MB V [1615]^{ID}, ALR – MD IV h 530^{ID}, NALR – B III h 532 pc. 1, 4, 89^{ID}. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., TDRG, ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., CIHAC, II, 436, DLR, MDA, NDU.

2. (Maram., Transilv., Bucov., Ban.; la pl.; și în sintagma *țurțurii mieilor*, com. MARIAN, sau, estul Bucov., *țurțuri de omăt*, NALR – MB V ms. [1613] pc. 493, 496^{ID}) Măzărice. Cf. CIHAC, II, 436, ȘEZ. V, 167; cf. ALR SN III h 797, ALR – M III h 670 pc. 221, ALR – T 1 613 pc. 245, 263, NALR – MB V ms. [1613]^{ID}, NALR – B III h 530 pc. 65^{ID}.

– Pl.: (m.) *țurțuri* și (n.) *țurțure* (LEXIC REG. 58). – Și: **țurțure** (TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DEX; ALR – MD IV h 530 pc. 691, 703, 706, 812, 833^{ID}), **țórțur** (SCRIBAN, D., ALR I 432 pc. 690, ib. 1 876 pc. 677,

ALR SN III h 801 pc. 987, ALR – MD IV h 530 pc. 876, 878, 883, 885^{ID}), **țórțor** (BAR. – MUNT., w. 356¹/30, ALEXI, W., VAIDA, ALR – T 1 615 pc. 419, ALR – MD IV h 530 pc. 737^{ID}), **țuțúr** (ALR SN III h 801 pc. 76^{ID}, ALR – T 1 615 pc. 427, NALR – B III h 532 pc. 4, 45^{ID}) s. m. – Cf. țur „sunetul produs de scurgerea în picături a unui lichid” (DLR). [C.C., L.M., E.T.]

ȚURȚURĂ vb. I. Intrans. impers. **Θ** 1. A ploua puțin; a ploua mărunț; a țârțâra (DLR). Cf. UDRESCU, GL. Cf. CIHAC, II, 435, GHEȚIE, R. M., BARCIANU, ALEXI, W., DLR, MDA.

2. (Mold.) A cădea măzăriche (DLR). Cf. com. MARIAN, ALR SN III h 797 pc. 551, NALR – MB V ms. [1613] pc. 570^{ID}.

– Prez. ind. pers. 3: *țúrțură*. – Și: (nordul Mold.) **țurțurí** (ALR SN III h 797 pc. 551; prez. ind. pers. 3 *țurțurește*) vb. IV. – Formație onomatopeică. Cf. țur „sunetul produs de scurgerea în picături a unui lichid” (DLR). [C.C.]

ȚURȚURĂU s. m. **Θ** (Sud-vestul Transilv.) Țurțur (1) (DLR). Cf. MAT. DIALECT. I, 271, ALR – T 1 615 pc. 399. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *țurțurăi*. – Și: (sud-vestul Transilv.) **țuțurău** (ALR – T 1615 pc. 399) s. m. – **Țurțur** + suf. *-ău* (DLR). [C.C.]

ȚÚRȚURE s. m. v. **țurțur**.

ȚURȚURÉL s. m. **Θ** (Maram., Transilv., Ban.; mai ales la pl.; adesea cu determinările „de gheață”, „de ploaie”; și în sintagma *țurțureii mieilor*, ALR – T 1 613 pc. 256, 257, 265, NALR – B III h 530 pc. 61^{ID}) Măzăriche (DLR). Cf. SCL 1980, 95; cf. ALR SN III h 797 pc. 353, ALR – M III h 670^{ID}, ALR – T 1 613 pc. 243, 244, 256, 257, 261, NALR – MB V ms. [1613] pc. 490, 494^{ID}, NALR – B III h 530 pc. 60, 61, 83, 90, 93^{ID}. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *țurțurei*. – Și: (nord-estul Ban.) **țunțurél** (NALR – B III h 530 pc. 83, 90, 93^{ID}), (sud-vestul Ban.) **țupțurél** (ALR – M III h 670 pc. 222^{ID}) s. m. – **Țurțur** + suf. *-el* (DLR). [C.C.]

ȚURȚURÍ vb. IV v. **țurțura**.

ȚURȚURÍCĂ s. f. **Θ** 1. (Sud-estul Ban.; cu sens colectiv) Măzăriche (DLR). Cf. NALR – B III h 530 pc. 25, 26^{ID}. Cf. DLR, MDA.

2.^{ID} (Sudul Ban.) Lapoviță (1). Cf. NALR – B III h 529 pc. 17, 20, 25.

– **Țurțur** + suf. *-ică* (DLR). [C.C.]

ȚURȚURÓI s. n. v. **țuțuroi**.

ȚURȚURÓȘ s. m. v. **țurțuruș**.

ȚURȚURÚC s. m. v. **țurțuluc**.

ȚURȚURÚȘ s. m. **☉** (Vestul Munt., nordul Olt., sudul Criș.; și, la pl., în sintagma *țurțuruși de gheață*) Țurțur (1) (DLR). Cf. UDRESCU, GL.; cf. ALR I 1 254 pc. 87, NALR – O II h 320 pc. 915^{ID}. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *țurțuruși*. – Și: (nordul Olt.) **țunțurúș** (ALR I 1 254 pc. 87), (estul Munt.) **țurțulúș** (ALR – MD IV h 530 pc. 764, 787, 790^{ID}), (vestul Munt.) **țurțuróș** (ib. pc. 759^{ID}), (nordul Olt.) **țortorúș** (NALR – O II h 320 pc. 915) s. m. – **Țurțur** + suf. *uș* (DLR). [C.C.]

ȚUTȚÚR s. m. v. **țurțur**.

ȚUTȚURĂU s. m. v. **țurțur**.

ȚUTȚURLÓI s. n. v. **țuturoi**.

ȚUTȚURÓI s. n. **☉** (Vestul și sudul Munt., sudul și estul Olt.; și, la pl., în sintagma *țuturoaie de gheață*) Țurțur (1) (DLR). [1884] *La strașina casei s-au făcut țurțuroie*. H XIV 235; cf. DGDS, ALR I 432 pc. 885, 887, 896, ALR SN III h 801 pc. 812, 872, 899, ALR – MD IV h 530 pc. 757, 761, 769, 776, 778, 783, 808^{ID}, NALR – O II h 320^{ID}. Cf. CADE, DLR, MDA, NDU.

– Pl.: *țuturoaie* și (m.) *țuturoi* (ALR I 432 pc. 887, 898). – Și: (sudul Munt.) **țuturlói** (ALR I 432 pc. 926, ALR – MD IV h 530 pc. 835^{ID}), (vestul Munt.) **țurțulói** (ALR – MD IV h 530 pc. 789, 790, 796, 800^{ID}), (centrul Olt.) **țurțurói** (NALR – O II h 320 pc. 960^{ID}) s. n. – **Țutur** + suf. *-oi* (DLR). [C.C.]

ȚUTȚURÚI s. n. **☉** (Sudul Munt.) Țurțur (1) (DLR). [1884] H XIV 235. Cf. SCL 1980, 96; cf. DGDS, ALR I 432 pc. 900, ALR – MD IV h 530 pc. 807^{ID}. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *țuturuie*. – **Țutur** + suf. *-ui* (DLR). [C.C.]

U

UJUÍ vb. IV. Intrans. **Θ** (Centrul Transilv., Ban.; despre vânt) A sufla cu putere (DLR). [1891] *Bate vântu, ujuiește, Mândra-n sat se odihnește.* RETEGANUL, CH. 24; cf. ALR I 1 230 pc. 290, ALR SN V h 1 461. Cf. DLR, MDA, NDU, DEXI, DGS.

– Prez. ind. pers. 3: *ujuiește* și (Ban.) *újuie* (ALR SN V h 1 460). – Formație onomatopeică (DLR). [C.C.]

ÚMBRĂ s. f. **Ξ** Regiune în care un anumit tip de radiație nu poate pătrunde din cauza existenței unui obstacol situat între sursa radiației și regiunea respectivă (CIULACHE 2003, p. 245). Cf. DEX², M. D. ENC.³, MDA. **Ξ** (În sintagmele) *Temperatură la umbră* v. temperatură. *Umbra Pământului* = umbră trimisă de Pământ pe atmosferă, care apare, la crepuscul, în partea opusă Soarelui, sub forma unei benzi albastre foarte închise, uneori violacee (ȚÎȘTEA 1965, p. 191). *Iarna, în umbra Pământului, temperatura coboară până sub –90° C, iar vara urcă la valori de peste –30° C.* CIULACHE 2002, p. 50; *Umbra Pământului este un fotometeor reprezentat prin umbra planetei, care se ridică treptat deasupra orizontului în partea opusă Soarelui sub forma unui segment sau părți de disc de culoare albastru închis (uneori cu tendință violetă) și care este mărginită la limita sa superioară de o fâșie roz-violet denumită arc anticorpuscular.* MIHĂILĂ 2010, p. 296. *Umbră de ploaie* = regiune cu ploi reduse, situată în partea adăpostită de vânt a unui munte sau a unui lanț de munți, în comparație cu partea expusă vântului, unde ploile sunt mai abundente (ȚÎȘTEA 1965, p. 191). Cf. CIULACHE 2003, p. 245.

– Lat. **umbra** (DLR)*. [C.C.]

ÚMED, -Ă adj. (Despre atmosferă, deplasări ale aerului etc.) Care conține vapori de apă, care este încărcat cu vapori de apă; umezos. *Când sânt stele rari pe ceriu, însămnază aer umed și ploaie.* CALENDARIU (1814), 80/28; *Adâncindu-ne prin deosebitele cotituri boltoase..., o răceală umedă se părea că ne înghiață creerii.* PELIMON, I. 50; *Vântul de toamnă rece și umed Țiuie în rămășițele frunzelor.* DELAVRANCEA, T. 165; *Vremea era de asemenea răcoroasă, umedă, mohorâtă.* AGÎRBICEANU, S. P. 115; *Vântul trecea... prin văzduhul umed.* SADOVEANU, O. I, 297. Cf. TDRG², DLR, MDA, M. D. ENC³, NDU, DEXI. **Ξ** (În sintagmele) *Aer umed* v. aer. *Aer umed nesaturat* v. aer. *Aer umed saturat* v. aer. *Ceață umedă* v. ceață. *Convecție umedă* v. convecție. *Pâclă umedă* v. pâclă.

– Pl.: *umezi*, -de. – Lat. **humidus** (DLR). [C.F., C.C.]

UMEDÓS, -OASĂ adj. v. umezos.

* *Umbra pământului* – cf. fr. *ombre de la Terre*, engl. *earth's shadow* (VILLENEUVE, p. 286). *Umbră de ploaie* – cf. engl. *rain shadow* (International Meteorological Vocabulary în TP).

ÚMET s. m., s. n. v. **omăt**.

UMÉTE s. m., s. n. v. **omăt**.

UMEZEÁLĂ s. f. ☹ Stare a aerului încărcat cu vaporii de apă; umiditate, (Olt.) rumejală. [1811]

^aSă înalță crinii de la pământ... pentru că mai multă roao și umezeală ce cade din ceriu sug. MAIOR, PRED. II, 21/27; Orașul doarme ud în umezeala grea. BACOVIA, O. 49; E frig și umezeală, dar nu vreau... să cobor în cabină. TUDORAN, O. 60; Fazele de ger alternează iarna cu dezghețul, moina, burnița și umezeala, specifice activității ciclonice și invaziilor de aer din sud-vest. CIOVICĂ 1970, p. 48; Prezența vaporilor de apă în atmosferă determină o însușire fizică a sa, umezeala, care este determinată prin mai mulți parametri. APOSTOL 2000, p. 51. Cf. SCRIBAN, D., TDRG, LTR², DLR, DEX², MDA, NDU, M. D. ENC.³, DGS. ☹ (În sintagmele) **Umezeala aerului** (sau **atmosferică**) = conținut al vaporilor de apă din aer exprimat în unități absolute și relative (ȚÎȘTEA 1965, p. 191), umiditatea aerului (v. umiditate), umiditatea atmosferică (v. umiditate). [1704-1705] Soarele în zodia Racului se coboară... și umezeala aerului... se înmulțește. CANTEMIR, IST. 138; În locurile împădurite... umezeala aerului este mai mare. BIANU, D. S. 762; Scăderea nocturnă a temperaturii aerului este cauzată de pierderea căldurii de către suprafața terestră prin radiațiile cu lungime de undă mare și este cu atât mai redusă cu cât umezeala atmosferică este mai mare. CIOVICĂ 1970, p. 27. Cf. CIULACHE 2003, p. 245. **Umezeala relativă a aerului în raport cu apa** = raport dintre fracția molară a vaporilor de apă care saturează un volum de aer și cea a apei, la presiune și temperatură date (CIULACHE 2003, p. 245). **Umezeala relativă a aerului în raport cu gheața** = raport dintre fracția molară a vaporilor de apă care saturează un volum de aer și cea a gheții, la presiune și temperatură date (id. ib. p. 246). **Umezeală absolută** = densitate a vaporilor de apă conținuți în aer, adică masa lor raportată la unitatea de volum (ȚÎȘTEA 1965, p. 191, cf. MĂHĂRA 2001, p. 147); concentrația vaporilor de apă în aer (v. concentrație), umiditate absolută (v. umiditate). Astfel, umezeala absolută și umezeala relativă sunt mai ridicate cu mult deasupra suprafețelor oceanice. APOSTOL 2000, p. 86; Umezeala absolută este în realitate densitatea vaporilor. MĂHĂRA 2001, p. 147; Umezeala maximă absolută (A) este umezeala maximă posibilă care se atinge la o anumită temperatură. BOGDAN 2006, p. 94. Cf. CIULACHE 2003, p. 245. **Umezeală relativă** = raport dintre umezeala absolută sau specifică la un moment dat și umezeala absolută sau specifică a aerului saturat la aceeași temperatură (ȚÎȘTEA 1965, p. 191, cf. BOGDAN 2006, p. 94), umiditate relativă (v. umiditate). Umezeala relativă, depinzând direct de temperatura aerului, este și ea o mărime puțin conservativă. DONEAUD 1966, p. 99; Cu scăderea temperaturii, umezeala relativă va crește, și invers. CIOVICĂ 1970, p. 29; Ceața se produce în stratul inferior de aer al atmosferei (uneori și la înălțimi depășind 1 km), când umezeala relativă este 100 %, sau puțin sub această valoare. APOSTOL 2000, p. 55. Cf. CIULACHE 2003, p. 245. **Umezeală specifică** = cantitate a vaporilor de apă în grame, conținuți într-un kg de aer umed (ȚÎȘTEA 1965, p. 192), umiditate specifică (v. umiditate). Dintre mărimile ce caracterizează o masă de aer de cea mai mare importanță sunt temperatura și umezeala specifică. DONEAUD 1966, p. 95; Aerul ecuatorial are temperatura echivalentă potențială cea mai ridicată și umezeala specifică cea mai ridicată dintre toate masele de aer. APOSTOL 2000, p. 65; Umezeala specifică (q) prin care se exprimă cantitatea de vaporii de

apă pe care o conține 1 kg de aer umed. BOGDAN 2006, p. 94. Cf. CIULACHE 2003, p. 245.

– **Umezi** + suf. *-eală* (DLR)*. [C.C.]

UMEZÓS, -OÁSĂ adj. (Despre atmosferă, deplasări ale aerului etc.) Umed. [1795] *Aerul iaste foarte umedos și stâmpărat*. IST. AM. 17^v/17; *Cu toate că era în luna lui aprilie, nopțile erau umedoase și reci*. SION, P. 310; *El de vânturi umedoase și de arșiță-mi ferește Turma caprelor pribeghe*. OLLĂNESCU, H. O. 67; *Când anu e ploios, umedos, ... curge apa-ncoace*. T. DIALECT. 843; cf. ALR I 1 228 pc. 9. Cf. POEN. – AAR. – HILL, V. I, 790¹/35, CIHAC, I, 297, TDRG², DLR, MDA, NDU, DGS.

– Pl.: *umezoși, -oase*. – Și: **umedós, -oásă** adj. – **Umed** + suf. *-os* (DLR). [C.C., L.M.]

UMIDITĂTE s. f. ☞ Umezeală. *Precipitațiile atmosferice deosebit de abundente aduc pagube agriculturii, în primul rând, prin excesul de umiditate, care creează în straturi superficiale ale solului băltiri și chiar inundații*. CIOVICĂ 1970, p. 209; *Aerul maritim polar... își pierde, treptat, din umiditate, transformându-se într-un aer continentalizat sau maritim polar vechi*. MĂHĂRA 2001, p. 227; *Aerul... în fiecare moment se va caracteriza, pe lângă temperatură, densitate, greutate și prin umiditate*. MIHĂILĂ 2010, p. 127. Cf. DEX², MDA, MDN², NDU, M. D. ENC.³. ☞ (În sintagmele) **Umiditate absolută** = umezeală absolută (v. umezeală). *Umiditatea absolută crește odată cu temperatura*. MIHĂILĂ 2010, p. 128. **Umiditate absolută maximă** (sau **de saturație**) = cantitate de vapori care saturează un m³ de aer (MĂHĂRA 2001, p. 147). **Umiditatea aerului** (sau **atmosferică**) = umezeala aerului (v. umezeală), umezeala atmosferică (v. umezeală). *În prezent există mai multe metode (circa 20) de măsurare a umidității aerului*. CIOVICĂ 1970, p. 30; *Psihrometrul se folosește la determinarea temperaturii și umidității aerului*. MIHĂILĂ 2010, p. 81; *De aceea la stațiile meteorologice se fac măsurători permanente cu privire la umiditatea atmosferică*. id. ib. p. 127. **Umiditate relativă** = umezeală relativă (v. umezeală). *Când umiditatea relativă este sub 70 %, avem de-a face cu o pâclă uscată*. MĂHĂRA 2001, p. 157; *Senzorul de umiditate relativă determină umezeala atmosferică cu o precizie de ±2% și cu o rezoluție de 1%*. BOGDAN 2006, p. 174; *Termohigrograful de tip Eijkelpkamp măsoară și înregistrează independent temperatura aerului și umiditatea relativă*. MIHĂILĂ 2010, p. 106. **Umiditate specifică** = umezeală specifică (v. umezeală). *Umiditatea specifică se află în relație de directă proporționalitate cu temperatura*. id. ib. p. 128. **Umiditate specifică maximă** (sau **de saturație**) = cantitatea de vapori care saturează un kilogram de aer (BOGDAN 2006, p. 94). Cf. MĂHĂRA 2001, p. 148.

– Din fr. **humidité**, lat. **humiditas, -atis** (DLR). [C.C.]

* **Umezeala aerului** – cf. fr. *humidité de l'air*, engl. *humidity of the air* (VILLENEUVE p. 203). **Umezeală absolută** – cf. fr. *humidité absolue* (id. ib.). **Umezeala relativă a aerului în raport cu apa** – cf. fr. *humidité relative de l'air par rapport à l'eau*, engl. *relative humidity of moist air with respect to water* (id. ib. p. 204). **Umezeala relativă a aerului în raport cu gheața** – cf. fr. *humidité relative de l'air par rapport à la glace*, engl. *relative humidity of moist air with respect to ice* (id. ib.). **Umezeală relativă** – cf. fr. *humidité relative*, engl. *relative humidity* (id. ib.). **Umezeală specifică** – cf. fr. *humidité spécifique*, engl. *specific humidity*. (id. ib.).

UNCINUS (Unc) subst. ☐ Specie de nori Cirrus, adesea în formă de virgule, terminați sus cu un cârlig sau cu un pământuf, a cărui parte superioară nu este în formă de protuberanță rotunjită (CIULACHE 2003, p. 246). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 192.

– Cf. fr., engl. *uncinus*³²⁸ (VILLENEUVE, p. 391). [C.C.]

UNDĂ s. f. ☉ Val de aer care se mișcă ușor; p. ext. aer, văzduh. [1874] *Aerul, răsfirat în unde diafane subt arșița soarelui de vară, oglindește ierburile și bălăriile din depărtare*. ODOBESCU, S. III, 14; *O ciocârlie se îmbată de cântece, plutind pe undele înălțimilor*. SADOVEANU, O. II, 442; *Se auzea răpăitul picăturilor de ploaie, se simțea și-o undă răcoroasă*. V. ROM. iulie 1970, 17. ☉ (Determinat prin „de vânt”). *O undă de vânt clatină un ram*. ANGHEL-IOSIF, C. L. 119. Cf. DLR, DEX², MDN², NDU, M. D. ENC.³.

☐ Fenomen variabil în timp, care se transmite prin contiguitate, adică prin acțiune din aproape în aproape (LTR²). *Fluxurile de energie radiantă ce vin de la Soare se propagă prin atmosferă sub formă de unde și sub formă de corpusculi*. MĂHĂRA 2001, p. 63. ☐ (În sintagmele) **Ciclon de undă** v. ciclon (1). **Nori de undă** v. nor. **Radiație de undă lungă** v. radiație. **Radiație de undă scurtă** v. radiație. **Radiație efluentă de undă lungă** v. radiație. **Unda alizeelor de est** = perturbație sinoptică ce se propagă de la est spre vest, producând ondularea curentului de bază al alizeelor de est (CIULACHE 2003, p. 246). **Unda tropopauzei** = undă indusă, care se produce în tropopauză, cauzată de deplasarea ciclonilor și anticiclonilor (ȚÎȘTEA 1965, p. 192). **Undă acustică** (sau **sonoră**) = vibrație periodică a unui mediu elastic, care are, în aer, valoarea de 332 m/s la temperatura de 0° C (id. ib.). **Undă atmosferică** = modalitate de scurgere orizontală a aerului, având o anumită periodicitate în timp și/sau spațiu (id. ib. p. 246). **Undă baroclină** = perturbație baroclină (v. perturbație). Cf. id. ib. p. 169. **Undă barotropă** = perturbație barotropă (v. perturbație). Cf. id. ib. **Undă ciclonică** (sau **frontală**) = undă pe fronturile atmosferice, de care sunt legate apariția și dezvoltarea ciclonilor și anticiclonilor mobili (ȚÎȘTEA 1965, p. 192). **Undă de adăpost** = undă a curentului atmosferic formată pe panta adăpostită a dealurilor sau munților (CIULACHE 2003, p. 247). **Undă de comprimare** = undă generată de variațiile presiunii atmosferice ce se propagă din cauza compresibilității aerului (id. ib.). **Undă de explozie** = undă de presiune produsă în urma unei explozii puternice naturale (meteoritice, vulcanice etc.) sau antropice (atomice) (id. ib.). **Undă de foehn** = mișcarea ondulatorie a aerului deasupra unei regiuni de formare a foehnului (id. ib.). **Undă de forfecare** = undă de instabilitate care se formează pe suprafața de contact dintre două straturi învecinate de aer, caracterizată prin discontinuitatea vitezei vântului (id. ib.). **Undă de gravitație** (sau **gravitațională**) = undă formată prin deplasarea verticală a aerului stabil care își pierde starea de echilibru (id. ib.). **Undă de gravitație acustică** = undă liberă de gravitație care se propagă prin atmosfera liberă cu viteza sunetului (300 m/s) (id. ib.). **Undă de presiune** = **a**) oscilație de scurtă durată a presiunii atmosferice provocată de undele sonore sau de șoc din atmosferă; **b**) oscilație periodică a

³²⁸ Lat. *uncinus*, -a, -um „încârligat, îndoit” (GUȚU 1983, p. 1264).

presiunii atmosferice dintr-un anumit loc, excluzând variațiile diurne și sezoniere ale acesteia (id. ib.). *Asemenea variații ale vântului se datoresc în parte undelor rapide de presiune, denumite sonore și gravitaționale.* DONEAUD 1966, 293. **Undă ecuatorială** = slabă perturbație ondulatorie, cu propagare vestică, a zonei de convergență intertropicală, datorată eliberării bruște de energie latentă în timpul producerii precipitațiilor termoconvective (CIULACHE 2003, p. 247). **Undă instabilă** = undă atmosferică a cărei amplitudine crește în timp (id. ib.). **Undă Kelvin** (sau *Hautwitz – Helmholtz*) = undă produsă într-o atmosferă stratificată static stabilă, în care forfecarea verticală a vântului depășește o anumită valoare critică (id. ib. p. 248). **Undă Rossby** (sau *lungă*) = undă a circulației generale a aerului, având lungime și amplitudine considerabile, care se formează într-una din principalele zone ale vânturilor de vest (id. ib.). *Sistemul curenților de compensare din atmosfera înaltă se deplasează în general dinspre vest spre est, ondulatoriu, sub formă de „unde Rosby”.* APOSTOL 2000, p. 93. **Undă semidiurnă** = undă sinusoidală cu perioada de 12 ore, având importanță deosebită în calcularea seriei Fourier a variației diurne a presiunii atmosferice (CIULACHE 2003, p. 248). **Unde de pulsație** = unde care apar pe o suprafață de discontinuitate, provocate de diferențele de viteză ale aerului (ȚÎȘTEA 1965, p. 193). **Unde de sub vânt** = unde staționare care se dezvoltă sub creasta unui munte, în partea sa adăpostită (id. ib.). *Amplitudinea undelor de sub vânt atinge 200-500 m și caracteristic acestor unde este apariția norilor Altocumulus lenticularis care se formează pe crestele undelor.* DONEAUD 1966, p. 352. **Unde lungi** (sau *planetare*) = perturbații ondulatorii în curentul de aer vest-est (zonal), care se observă în câmpul baric al troposferei mijlocii și înalte sub forma unor izobare curbate de tipul dorsalei și talvegului (ȚÎȘTEA 1965, p. 193). *Formarea undelor planetare pe fondul circulației de bază se datorește baroclinicității marcate, provocate de curenții jet.* DONEAUD 1966, p. 185. **Unde orografice** = mișcări oscilatorii ale aerului care se deplasează peste un munte sau lanț montan, formând unde de adăpost pe pantele situate în partea opusă celei dinspre care bate vântul (CIULACHE 2003, p. 248). **Unde staționare** = unde care se formează într-un curent de aer ce trece peste lanțuri de munți sau creste (ȚÎȘTEA 1965, p. 193). *Undele staționare se produc în lungul frontului subtropical, cele moderate în lungul frontului arctic și cele rapide în lungul frontului polar.* DONEAUD 1966, p. 138.

– Pl.: *unde*. – Cf. lat. *unda*, fr. *onde*^{329*}. [C.C.]

³²⁹ Sensul atmosferic al cuvântului românesc moștenit din lat. *unda*, este un calc după fr. *onde*. [C.F.]

* **Unda alizeelor de est** – cf. engl. *waves in the easterlies* (VILLENEUVE, p. 288). **Unda tropopauzei** – cf. fr. *onde de la tropopause*, engl. *tropause waves* (id. ib. p. 287). **Undă atmosferică** – cf. fr. *onde atmosphérique*, engl. *atmospheric wave* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Undă baroclină** – cf. fr. *onde barocline*, engl. *baroclinic wave* (ib.). **Undă barotropă** – cf. fr. *onde barotrope*, engl. *barotropic wave* (ib.). **Undă ciclonică** – cf. fr. *onde cyclonique*, engl. *cyclonic wave* (VILLENEUVE, p. 286). **Undă de comprimare** – cf. fr. *onde de compression*, engl. *compresasion wave* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Undă de explozie** – cf. fr. *onde d'explosion*, engl. *blast waves, explosion waves* (VILLENEUVE, p. 288). **Undă de foehn** – cf. fr. *onde de foehn*, engl. *foehn wave* (id. ib. p. 287). **Undă de forfecare** – cf. fr. *onde de cisaillement*, engl. *shearing wave* (id. ib.). **Undă de gravitație** – cf. fr. *onde de gravité*, engl. *gravity wave* (id. ib.). **Undă de presiune** – cf. fr. *onde de pression*, engl. *pressure wave* (id. ib.). **Unde de sub vânt** – cf. fr. *ondes sous le vent*, engl. *lee waves* (id. ib. p. 288). **Undă ecuatorială** – cf. fr. *onde équatoriale*, engl. *equatorial wave* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Undă gravitațională** – cf. fr. *onde gravitationnelle*, engl. *gravitational wave* (tp). **Undă Helmholtz** – cf.

UNDULATUS (Un) subst. ☒ Varietate proprie mai ales genurilor de nori Cirrocumulus, Cirrostratus, Altopcumulus, Altostratus, Stratocumulus și Stratus, având formă de bancuri, pânze ori pături simplu sau dublu ondulate (CIULACHE 2003, p. 248). *Undulatus* [sunt] nori în bancuri, pânze ori pături, cu ondulații. MĂHĂRA 2001, p. 172; *Familia norilor superiori: genul Cirrocumulus; varietăți: undulatus*. MIHĂILĂ 2010, p. 166. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 193.

– Cf. fr., engl. *undulatus*³³⁰ (VILLENEUVE, p. 391). [C.C.]

UNGHI s. n. ☒ (În sintagmele) *Unghi de deviație a vântului* v. vânt. *Unghi de încrucișare a izobarelor* = unghi format între vectorul vântului și izobară la orice nivel al atmosferei, cu o importanță deosebită în stratul limită de frecare, în care mișcarea aerului se face după o componentă orientată în sensul descreșterii presiunii atmosferice (cf. CIULACHE 2003, p. 248).

– Pl.: *unghiuri*. – Cf. lat. *angulus* (DLR)*. [C.C.]

ÚNGUR s. m. sg. ☐ (Estul Mold.; și, nord-vestul Mold., în sintagma *vânt de la ungur*) Vânt răcoros care bate dinspre vest (cf. DLR). [1885] H III 55. Cf. CHEST. IV 85/49. Cf. DLR, MDA.

– Din v. sl. *ꙗꙋꙋꙋ* (pl.) (DLR). [C.C.]

UNGUREÁN s. m. ☐ (Sud-vestul Transilv., Ban.) Vânt care bate (iarna) dinspre nord (cf. DLR). [1885] H IV 181. Cf. ALR I 1 231 pc. 40, 56, ib. II 47. Cf. DLR, MDA.

– **Ungur** + suf. *-ean* (DLR). [C.C.]

URAGÁN s. n. ☐ Furtună violentă care provoacă mari distrugerii; (italienism învechit) tempestă, (astăzi rar) orcan. V. ciclon. *Cele cumplite fortune numite uragane, carele s-au întâmplat la Antele*. CR (1832), 16²/8; *Dinspre larg de ocean... Vine vajnic uraganul!* CARAGIALE, O. IV, 347; *Groaznicul uragan... a bântuit la începutul verii*. VOICULESCU, P. I, 301; *Alizeul ar fi fost mai nimerit; dar dacă în locul lui vine uraganul, ce poți face?* TUDORAN, P. 433. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DM, LTR², M. D. ENC., DLR, DEX², MDN².

☒ Cicloni tropicali cu nucleu cald din nordul Oceanului Atlantic, Marea Caraibilor, Golful Mexic și nord-estul Oceanului Pacific, în care viteza vântului atinge 118 km/h, sau originari din sudul

fr. *onde de Helmholtz*, engl. *Helmoltz wave* (VILLENEUVE, p. 287). *Undă instabilă* – cf. fr. *onde instable*, engl. *unstable wave* (id. ib.). *Undă Rossby* (sau *lungă*) – cf. fr. *onde de Rossby, grande onde* (VILLENEUVE, p. 287). *Undă semidiurnă* – cf. fr. *onde semi-diurne*, engl. *semi-diurnal wave* (id. ib.). *Unde orografice* – cf. fr. *onde orographique*, engl. *orographic wave* (TP). *Unde staționare* – cf. fr. *ondes stationnaires*, engl. *standing waves* (VILLENEUVE, p. 288). *Unde planetare* (sau *lungi*) – cf. fr. *onde planétaire, grande onde* (id. ib. p. 287), engl. *planetary wave* (id. ib. p. 510), engl. *long wave* (id. ib. p. 490).

³³⁰ Lat. *undulatus*, *-a*, *-um* „ondulat” (GUȚU 1983, p. 1265).

* *Unghi de încrucișarea izobarelor* – cf. fr. *angle de croisement des isobares*, engl. *cross-isobar angle* (International Meteorological Vocabulary în TP).

Oceanului Pacific și sud-estul Oceanului Indian (cf. CIULACHE 2003, p. 249); (astăzi rar) orcan. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 194. *Marginea interioară a vârtejului noros se numește zidul noros al uraganului.* MĂHĂRA 2001, p. 258; *Numele [ciclونilor] depinde de locul în care se formează: uragane în Atlantic, Caraibe și Golful Mexic, în estul și centrul Pacificului de nord.* MIHĂILĂ 2010, 13. ☐ (În sintagma) **Nor de uragan** v. nor.

– Pl.: *uragane*. – Din fr. **ouragan** (DLR). [C.C.]

URCIÓR s. n. ☐ (Nord-estul Olt.) Vârtej de vânt; volbură (DLR). Cf. ALR I 1 979 pc. 798, 815. Cf. DLR, MDA.

– Cf. lat. *urceolus* (DLR). [C.C.]

USCÁT, -Ă adj., subst. I. Adj. ☐ 1. (Despre vreme și perioade de timp) Care este lipsit de umiditate, fără precipitații atmosferice (DLR); uscăcios. V. sec (1). *Primăvara și vara plouasă; toamna, uscată.* CALENDARIU (1814), 65/25; *Vremea e tot uscată: geme împărăția toată de așa secetă.* CARAGIALE, O. VII, 36; *Era o zi caldă, uscată, de sfârșit de mai.* V. ROM. septembrie 1963, 19. ☐ (În sintagma) **Ger uscat** v. ger. ☐ (În sintagmele) **Aer uscat** v. aer. **Pâclă uscată** v. pâclă.

2. (Despre vânt) Care nu aduce precipitații. V. sec (1). *Vara fusese secetă mare, cu călduri dogorătoare, cu vânturi uscate.* AGÎRBICEANU, S. P. 28; *Aș fi vrut... să simt briză sărată și vânt uscat de deșert.* M. ELIADE, M. 30; *Evaporarea foarte activă... este mult agravată de vânturile uscate.* CHIRIȚĂ, P. 280. Cf. DLR, MDA, NDU, M. D. ENC.³

II. Subst.^{ID} (Bas.) Secetă. Cf. ALM I/2 h 332.

– Pl.: *uscați, -te*. – V. **usca** (DLR). [C.C., C.F., L.M.]

USCĂCIOȘ, -OĂȘĂ adj. ☐ (Despre vreme și perioade de timp) Uscat (1). [1898] *Când seara e uscăcioasă, arată timp bun, frumos și uscăcios.* MARIAN, S. R. I, 121. Cf. SCRIBAN, D., DEX, CIORĂNESCU, D. ET. 9 099, DLR, MDA, NDU.

– Pl.: *uscăcioși, -oase*. – **Usca** + suf. -ăcios (DLR). [C.C.]

USCĂCIÚNE s. f. ☐ Secetă. [1650] ANON. CAR.; *Primăvara... vor fi multe ploi și tunete și după aceea uscăciune.* CALENDARIU (1814), 70/4; *Mânia Domnului, ce ne-a venit cu viitor mare,... cu cutremuri și cu cea mai mare uscăciune, cu foamete grozavă.* I. GOLESCU; *Ofilirea se produce din cauza uscăciunii atmosferice, a căldurii, și a vânturilor uscate.* CHIRIȚĂ, P. 262; cf. ALM I/2 h 332^{ID}. Cf. DRLU, LB, POLIZU, ALEXI, W., ȘĂINEANU, D. U., CADE, SCRIBAN, D., DLR, MDA.

– Pl.: *uscăciuni*. – **Usca** + suf. -ăciune (DLR). [C.C.]

USCĂTÚRĂ s. f. ☐ 1.^{ID} (Sud-vestul și centrul Munt.) Arșiță. Cf. GL. MUNT. 268.

2. (Sud-estul și vestul Munt.) Secetă. Cf. UDRESCU, GL., GL. MUNT. 268^{ID}. Cf. DLR, MDA.

– **Uscat** + suf. -ură (DLR). [L.M.]

UZÓI s. n. v. **uzoni**.

UZÓNI s. n. ☉ (Ban.) Ploaie torențială (v. ploaie). Com. din BANAT, NOVACOVICIU, C. B. I, 22, LEXIC REG. II, 38. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *uzoane*. – Și: **uzói** (com. din. BANAT) s. n. – Din magh. **özön** (DLR). [C.C.]

V

VAL s. n. **Θ** (Mai ales în sintagma **val de aer**) Pală de vânt (ușor). [1904-1906] *Un val de aer rece ne lovește în față*. IORGA, P. A. I, 94; *Un val de aer umed am adus cu mine-n casă*. TOPÎRCEANU, B. 73. Cf. DEX², DLR, MDA. **Ξ** (În sintagmele) **Val de căldură** v. căldură. **Val de frig** v. frig.

– Pl.: *valuri*. – Din v. sl. ***Валъ** (MDA). Cf. bg. вал, sb. val (DLR). [C.C.]

VAPÓR s. m. **Ξ 1**. (Învechit; mai ales la pl.) Ceață (DLR). [1796] *Celi vânturi care sânt săci și răci, când cuprind mai puțină strânsură de vapoare au ceți, ... închipuiesc noorii*. AMFILOHIE, G. F. 149^v/12; *Vaporii ori ceți sunt o mulțime de particeli apoase, osebite de pe fața apii și de pe a pământului umed*. id. ib. 152^v/11. Cf. PONTBRIANT, D., MDA, DGS.

2. (În sintagmele) **Bandă de vaporii de apă** v. bandă. **Tensiunea vaporilor de apă** v. tensiune. **Vapori de apă** = apă în stare gazoasă, unul din elementele componente ale aerului atmosferic (ȚÎȘTEA 1965, p. 194). *Norii se formează în urma condensării sau sublimării vaporilor de apă din atmosferă*. DONEAUD 1966, p. 307; *O altă ipoteză consideră că apa atmosferică provine din vaporii de apă emiși la degazeificarea magnelor*. APOSTOL 2000, p. 9; *Vaporii de apă reprezintă totuși numai 0,3-0,4% din masa totală a atmosferei, dar importanța lor meteorologică și climatologică este foarte mare*. MIHĂILĂ 2010, p. 259. Cf. CIULACHE 2003, p. 254.

– Pl.: *vapori*, (învechit) *vapoare*. – Din fr. **vapeur** (DLR)*. [C.C., C.F.]

VĂL s. n. **Ξ** (În sintagma) **Văl noros** = dispunere particulară a norilor, care formează un strat continuu, cu o grosime relativ redusă și cu o foarte mare extindere orizontală (cf. VILLENEUVE, p. 267). *Cirrostratus reprezintă vălul noros transparent și albicios, cu aspect fibros (păros) sau neted, acoperind, parțial sau total, cerul și producând fenomenul de halo*. MĂHĂRA 2001, p. 170; *Norii Cirrostratus apar pe bolta cerească sub forma unui vâl noros transparent și albicios, ... care..., în general, dă naștere la fenomene de halo*. MIHĂILĂ 2010, p. 167.

– Cf. fr. *nappe de nuages*, engl. *cloud sheet* (VILLENEUVE, p. 267). [C.C.]

VĂRSĂ vb. I. **Θ** Intrans. impers. (Cu determinări) A ploua (foarte) mult. [1832] *Varsă cu donița*. I. GOLESCU, C.; *Varsă cu șubăru*. ALR SN III h 787 pc. 105; *Varsă cu cofa*. ib. pc. 250. Cf. TDRG², DLR, MDA. **Θ Plouă de varsă** = plouă torențial. *Afară ploua de vârsa*. REV. CRIT. I, 131; *Răsărind soarele cu un nor înaintea sa, se crede că în ziua aceea plouă de varsă*. PĂCALĂ, M. R. 161; *Lasă-mă, mândruțo-n casă, C-afară plouă de varsă*. JARNÍK-BÂRSEANU, D. 375. Cf. CIHAC I, 306, LM, CADE, DLR, MDA, NDU, DEXI.

* *Vapori de apă* – cf. fr. *vapeur d'eau*, engl. *water vapour* (VILLENEUVE, p. 394).

– Prez. ind. pers. 3: *vărsă*. – Lat. **versare** (DLR). [C.F., C.C.]

VĂRSĂRE s. f. (Învechit) Ploaie torențială (v. ploaie) (DLR). [1798] *Ploao crugul ceresc vărsări făcătoare de baie*. MOLNAR, RET. 18/18; *Întâmplându-se primăvara vărsări mari de ape, în vara cea viitoare va fi preste măsură căldură*. CALENDARIU (1814), 90/26. Cf. MDA.

– Pl.: *vărsări*. – V. **vărsa** (DLR). [C.C.]

VĂZDÚH s. n. ♂ (Astăzi mai ales poetic) Aer. [1563-1583] *Rădicară glasul său grăindu: „Ia de spre pământu cel ca acela, că nu i se cade a vie”. Și strigându ei și lepădându-și veșmentele, pulbere vărsându spre văzduhu*. COD. VOR.² 271; *Am văzut schimbări fără veste în văzduh, cu vremi rele: vânturi tari..., tunete* (a. 1704). FN 156; *Prin văzduh urla vântul nebun*. CARAGIALE, O. I, 143; *O păclă... întuneca și mai mult văzduhul*. ROMÂNIA LIBERĂ, 1974, nr. 27, 14/3. Cf. LB^e, DDRF, TDRG, RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D., M. D.ENC., DEX, DLR, MDA, NDU.

– Pl.: *văzduhuri*. – Din slavon. **ВѢЗДУХЪ** (DLR). [C.C., C.F.]

VÂJGĂLĂU s. n. ♂ (Mold.) Vijelie (cu ploaie sau cu ninsoare) (DLR). Cf. SCRIBAN, D., MDA.

– Pl.: *vâjgălaie*. – Cf. *vâj* (DLR). [C.F.]

VÂJGĂRĂIE s. f. ♂ (Mold., Munt.) Vânt puternic de iarnă, care spulberă zăpada (DLR). [1884] H III 486, 491. *Dacă va fi ninsoare, ploaie, vâjgăraie, nu ger sec, promoroacă, anul va fi bun*. I. CR. III, 211; *Dacă la Ovidenie va fi ninsoare, ploaie, promoroacă sau vâjgăraie pe alocuri..., anul va fi mănós*. PAMFILE, A. R. 9, cf. SFC III, 74. Cf. DL, DM, MDA.

– De la **vâj** (DLR). [C.C.]

VÂJGĂRĂU s. n. ♂ (Sudul Mold.) Vânt de iarnă (DLR). [1884] H III 486, 491. Cf. MDA.

– De la **vâjgăraie**, prin schimbare de suf. (DLR). [C.C.]

VÂJMÂC^{ID} subst. ♂ (Nord-estul Munt.) Vârtej. *Vine un vâjmâc mare și-ți ia [fânul] cu furcă cu tot*. GL. MUNT. 487. Cf. DGDS.

– Et. nec. Cf. *vâj*. [C.C., L.M.]

VÂNT s. n. ♂ Mișcare (orizontală) a aerului la suprafața pământului. [1500-1510] *„Dzeul mieu, punre ei ca un par și ca mlădiță înraintea vântului*. PSALT. HUR.² 158; *Răpita fu corabia de nu putea se protivească-se vântului*. COD. VOR.² 315; *Turnul l-au răsăpit Dumnezeu den temelie cu năvarnice vânturi*. N. COSTIN, L. 69; *„Penelopa” acosta la cheiul scund al Sulinei, între alte două corăbii grecești, care intraseră în ajun din mare și așteptau vântul prielnic să pornească spre Brăila*. TUDORAN, P. 33. Cf. ALR SN III h 788, 791, 792, 793, ib. V h 1 384, ALRM SN II h 613. Cf. RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., SCRIBAN, D., TDRG², DEX², DLR, MDA. ♂ (Cu determinări care indică direcția deplasării) *Domnul aduse vântul de cătră răsărit pre acel pământ, suflând toată dzia și noaptea*. PO 210/26; *Un mare număr de corăbii și mai vârtos austriece să gătesc a intra în Marea Neagră prin cel dintâi vânt de sud (de spre*

amiazazi). CR (1829), 259/24; Bate un vânt foarte mare despre răsărit. DRĂGHICI, R. 108/15; Cele mai multe boli inflamatoare și mai cu samă a plămânilor și a peliței ce li învâlește, se ivesc în lunile cele de iarnă, când bate vântul despre meazănoapte. ALBINEȚ, M. 101/6; Vânturile de la sud, culcând la pământ plantele, le-ar fi așa de vătămătoare ca și cele de la nord sau nord-vest, fără această adăpostire. BREZOIANU, A. 149/13; Cele mai rele vânturi aici sunt: vântul de vest... și de NV...; bune sunt: vântul de miazănoapte..., de răsărit... și N-NV., iar mijlocii sunt: vântul de sud-est... și vântul de miazăzi. ANTIPA, P. 356, cf. 793; Prin jud[eu] Botoșani se numesc vânturile după națiunile dincotro vin; astfel se zice vânt de la rus sau de la moscal, vânt de la unгур, vânt de la neamț și vânt de la turc. Vântul de la cazac sau cazacul va fi cel de răsărit. PAMFILE, VĂZD. 55; Alteori se botează cu numele regiunii..., iar când acestea vor lipsi, se va zice vânt de la deal, de la vale, din sus, din jos. id. ib.; Vântul de miazăzi sau borilă, în urma căruia se așteaptă numaidecât ploaie. POP., ap. HEM 104; Vântul din sus... vara este rău, căci aduce secetă. H XI 10; cf. ALR I 1 231. Cf. DRLU, MDA. (Cu determinări care indică intensitatea sau alte trăsături caracteristice) Vântul de toamnă rece și umed, ăiuie în rămășițele frunzelor. DELAVRANCEA, T. 165; Cel mai năprasnic dintre feliuritele soiuri de vânturi este vântul turbat care bate „tocmai deasupra”, foarte sus, pe sub nouri și pe deasupra lor. PAMFILE, VĂZD. 43; Vântul alb. H II 283, cf. 286; Vântul rău. ib. 232; Vântul rece și vântul cald. ib. 314; cf. ib. X 313; Vântul bățăios... bate trei zile... și răstoarnă brazi. ib. XVI 17; Vântul rece. ib. XVIII 48; Vântul ăl bolund... poartă nori și se ține tot pe sus. ib. 108; Vântu friguros. CHEST. IV 85/15; Vântul boare bate de la nord/est înspre sat. ib. 85/30; Vântul ăiganului. Com. din Brașov. (Cu determinări care indică o anumită perioadă de timp, exprimată direct sau indirect, a manifestării) Băltărețul este un vânt de baltă, de miazăzi, și este de cele mai multe ori cald. Prin jud[eu] Argeș, despre dânsul se spune că „scoate boabele”, adică grăbește creșterea boabelor în spice. PAMFILE, VĂZD. 54; Fiecare lună își are vântul ei... Vântul de martie e vânt tânăr, cu furtuni, vânt iute, vânt ce arată primăvara. id. ib. 55; Vântul de aprilie e și el vânt tânăr, vânt de mugur. id. ib.; Vântul de mai, de iunie e vânt de roadă, vânt de poame. id. ib. 56. Vântul de iulie, de august e vânt mai bătrân, de strâns. id. ib.; „Vânturile de septembrie, octombrie sunt vânturi bogate. id. ib.; Vântul frunzei. H X 574; Vântul frunzii... scoate colțul la iarbă și mugurul. id. ib. 106; cf. DR. VII, 403; Vântul soarelui. H XVIII 29, cf. 313; Vântul de la apus, de „sub soare“,... de regulă aduce secetă. COM. SAT. II, 105. ☉ (În sintagmele) **Aburel de vânt** v. aburel. (Nord-vestul Maram.) **Fuior de vânt** v. fuior. (Nord-vestul Mold.) **Vânt de la cazac** v. cazac. **Vânt de la neamț** = vânt care bate dinspre vest (cf. DLR). [1916] Cf. PAMFILE, VĂZD. 55. Cf. DLR, MDA. **Vânt de la turc** = vânt care bate dinspre sud (DLR). [1885] H X 407. Cf. PAMFILE, VĂZD. 55. Cf. DLR, MDA. **Vânt de la unгур** v. unгур. **Vânt răcoare** v. răcoare. **Vânt subțire** = **a**) vânt lipsit de intensitate, lin, ușor (DLR, s. v. subțire). [1733] Iar cosițele... nu le lăsa a zburli preste cuviință din vânturile ceale supțiri. GCR II, 92/1. Cf. POLIZU; **b**) vânt tăios (DLR). Vântul subțire străbătea pretutindeni și junghiurile frigului începuseră a mă cerca pe la subțiori. HOGAȘ, DR. I, 52. Cf. MDA. ☾ (În sintagmele) **Vântul (cel) mare** = vânt local, descendent, uscat și cald, care suflă dinspre

culmile Munților Făgăraș spre depresiunea Oltului din Transilvania și spre podișul Târnavelor³³¹. [1901] *Vântul mare, după cum îl numesc ciobanii din Transilvania este un adevărat foehn. El trece primăvara Carpații de la S spre N și în câteva zile toată zăpada se topește, iar Oltul, Sibiu, Sebeșul și toate pâraele de pe coastele de miază-noapte se umflă dintr-o zi în alta ca în timpul ploilor de vară.* MEHEDINȚI, G. F. 39; *Un alt vânt, tot așa de obișnuit ca și Crivățul e Vântul cel mare (numit și Vântul săracilor), care vine de la Preșba.* PĂCALĂ, M. R. 12; *Vântul mare.* H II 5; *Vântul cel mare.* ib. X 407; *La noi în țară, vânturi foehnale apar pe versantul nordic al Munților Făgăraș și Parâng spre Depresiunea Făgărașului, uneori până spre Podișul Târnavelor și se numește Vântul Mare.* MĂHĂRA 2001, p. 219. **Vântul negru** = sărăcilă. [1955] LTR VII, 371. *În regiunea Constanța bate, mai ales vara, Vântul negru, denumit și Sărăcilă, care aduce căldură și uscăciune.* AGROTEHNICA, I, 272; cf. ALR I 1 231 pc. 984.

☒ Deplasare a aerului în raport cu suprafața solului (în special componenta orizontală, care este generată de forța gradientului baric orizontal și modificată de forța Coriolis, forța de frecare și forța centrifugă) (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 197, CIULACHE 2003, p. 250). [1835] *În 30 de zile vânturile regulate duseră scadra peste 3000 mile de mare tot spre apus.* GENILIE, G. 25/20; *“Vântul începe să bată deodată cu impetuositate.* MARIN, F. 115; *Datorită interacțiunii forțelor din atmosferă..., aerul capătă o mișcare orizontală numită vânt.* DONEAUD 1966, p. 29; *Deplasarea în sens orizontal, la nivelul solului, a aerului, datorită repartiției neuniforme a presiunii și temperaturii aerului, poartă denumirea de vânt (sau mișcare adectivă).* BOGDAN 2006, p. 150. Cf. LTR, DLR. ☒ (În sintagmele) **Câmp de vânt** (sau **al vântului**) v. câmp. **Deviația vântului** = a) deplasare a vântului spre dreapta în emisfera nordică și spre stânga în emisfera sudică, sub influența forței Coriolis (CIULACHE 2003, p. 67). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 72; b) unghi pe care îl face direcția vântului cu gradientul baric (id. ib.). **Direcția vântului** = direcție de unde bate vântul, care se exprimă fie în puncte cardinale, fie în grade (de la 0 la 360) (id. ib. p. 74). [1857] *“Direcțiunea vântului.* MARIN, F. 502; *Frecarea aerului se definește, fie prin unghiul de înclinație format de direcția vântului cu cea a isobarei, fie prin unghiul de deviație format de direcțiile vântului și a gradientului de presiune.* LTR VII, 366; *Direcția vântului este apreciată în funcție de punctele cardinale marcate de roza vânturilor cu 16 direcții. Direcțiile mai pot fi exprimate și în grade de cerc.* APOSTOL 2000, p. 44. Cf. CIULACHE 2003, p. 70. **Forfecarea orizontală a vântului** v. forfecare. **Forfecarea vântului** v. forfecare. **Forfecarea verticală a vântului** v. forfecare. **Forța** (sau **tăria** ori **intensitatea**) **vântului** = forță exercitată de vânt asupra structurilor, obiectelor etc. de orice fel (CIULACHE 2003, p. 93). [1955] *Efectul produs de vânt, apreciat după o scară arbitrară, se numește tăria vântului.* LTR VII, 365; *Scară a tăriei vântului... exprimă forța vântului printr-un număr cuprins între 0 și 12.* ȚÎȘTEA 1965, p. 164; *Cunoscând viteza vântului într-un punct oarecare, la un moment dat, se poate ști atât direcția din care bate vântul, cât și intensitatea sau tăria sa.* DONEAUD 1966, p. 29; *Intensitatea sau tăria vântului se exprimă prin presiunea exercitată de aerul deplasat de vânt asupra obiectelor întâlnite în cale.* BOGDAN 2006, p. 150. Cf. LTR, ȚÎȘTEA 1965, p. 89. **Intensificare a vântului**

³³¹ Cf. <http://vremea.meteoromania.ro>.

v. intensificare. **Inversarea vânturilor** = modificare bruscă a direcției vântului, cum ar fi: transformarea vânturilor de vest în vânturi de est și invers în timpul oscilațiilor bianuale, schimbarea sezonieră a vânturilor de vest ale nopții polare în vânturile de est ale verii polare, modificarea vânturilor de vest din timpul iernii de la latitudini medii în vânturile de est din timpul verii de la aceleași latitudini, dar la înălțimi mai mari etc. (cf. CIULACHE 2003, p. 122). **Marile vânturi de vest** = vânturi puternice și persistente de vest care bat tot timpul anului deasupra suprafețelor oceanice și litorale, între latitudinile de 40-65° nord și sud (id. ib. p. 138). **Presiunea vântului** v. presiune. **Rafală de vânt** v. rafală. **Sarcină de vânt** = forță totală cu care vântul apasă pe o suprafață, pe un obiect etc. (CIULACHE 2003, p. 200). **Scurgere orografică a vântului** = perturbare a câmpului vântului din cauza neregularităților suprafeței terestre (id. ib. p. 204). **Talvegul vânturilor de vest** v. talveg. **Tensiunea vântului** = forță tangențială cu care unitatea dintr-un volum de aer apasă asupra suprafeței terestre sau a stratului adiacent de aer în mișcare (id. ib. p. 230). **Tensiunea vântului la sol** = forță exercitată de vântul la sol asupra unității de suprafață terestră (id. ib.). **Turbion de vânt** v. turbion. **Unde de sub vânt** v. undă. **Unghi de deviație a vântului** = **a)** unghi format de direcția vântului cu izobara (id. ib. p. 248); **b)** unghi format de direcția vântului cu gradientul baric (id. ib.). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 194. **Vânt ageostrofic** = vânt a cărui viteză reprezintă diferența dintre vântul real și cel geostrofic (CIULACHE 2003, p. 250). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 197. **Vânt anabatic** = vânt cu componentă ascendentă, rezultat prin puternica încălzire a pantelor dealurilor sau munților (CIULACHE 2003, p. 251). [1955] *Un vânt local ascendent, cum e briza de vale, se numește vânt anabatic*. LTR VII, 366. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 197. **Vânt antitriptic** = vânt teoretic care rezultă numai atunci când forța gradientului baric este echilibrată de forța de frecare, în absența forței Coriolis (CIULACHE 2003, p. 251). *H. Jeffreys a dat o clasificare a mișcărilor orizontale ale aerului: vânturi antitriptice, în care mișcarea este uniformă și numai forța geostrofică neglijabilă*. DONEAUD 1966, p. 58. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 198. **Vânt aparent** (sau **relativ**) = vector de vânt al unui obiect aflat în mișcare, a cărui viteză reprezintă diferența dintre viteza vântului real și cea a obiectului în mișcare (CIULACHE 2003, p. 251). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 200. **Vânt baric** (sau **sinoptic**) = curent de aer la suprafața Pământului determinat de distribuția generală a presiunii și neperturbat de influențele topografice și orografice locale (cf. id. ib. p. 198). **Vânt catabatic** = vânt cu componentă descendentă, datorat faptului că aerul, răcit radiativ, de pe versanții munților, își mărește densitatea și alunecă gravitațional spre baza acestora (CIULACHE 2003, p. 251). [1955] *Un vânt local descendent, produs de coborârea maselor de aer rece pe panta unui munte, sub efectul gravitației (de ex. Bora), se numește vânt catabatic*. LTR VII, 367; *Vânturile descendente locale (catabatice) se produc prin descendența aerului după traversarea unui lanț montan sau staționarea într-o zonă înaltă*. APOSTOL 2000, p. 48; *Aerul rece al anticiclonului eurosiberian, acumulat în sudul Moldovei, traversează sudul grupei centrale a Carpaților Orientali, peste Munții Nemira și prin pasul Oituz și capătă caracter de vânt catabatic rece, în Depresiunea Brașovului*. id. ib. p. 50. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 198. **Vânt ciclostrofic** = vânt teoretic rezultat prin deplasarea aerului de-a lungul unei traiectorii curbilini, în condițiile echilibrului singurelor două forțe care acționează asupra aerului: forța gradientului baric orizontal și forța centrifugă (CIULACHE 2003, p. 251). [1955] *Vântul în care forța ciclostrofică e mare în raport cu cea geostrofică se numește vânt ciclostrofic*. LTR VII, 366. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 198. **Vânt constant** = vânt care suflă, în unele regiuni ale globului, în aceeași direcție în

tot cursul anului. [1857] ^aVânturile alisate sunt vânturi constante ce se observ în plagiile ecuatoriale, asupra oceanului Atlantic și asupra oceanului Pacific. MARIN, F. 503; ^aResultă... în cei doi hemisferi niște curanți inferiori opuși: vânt constant de la nord în hemisferul boreal; vânt constant de la sud în hemisferul austral. ib. 504, cf. PONI, F. 183. Cf. DA. **Vânt cvasigeostrof** = vânt apropiat de cel geostrof, care se manifestă la toate latitudinile, exceptând zona ecuatorului, deasupra stratului de frecare. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 198. **Vânt de altitudine** (sau **la înălțime**) = vânt în atmosfera liberă, determinat prin observații aerologice (id. ib. p. 200). *Inversiunile vântului de altitudine se produc în atmosfera liberă, deasupra unui vânt cu viteze mari.* APOSTOL 2000, p. 38. **Vânt de avalanșe** (sau **de avalanșă**) = curent de aer datorat presiunii exercitate de alunecarea bruscă a maselor de zăpadă (CIULACHE 2003, p. 251). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 198. **Vânt de contragradien** = vânt al cărui vector resultant este orientat în direcția opusă celui al gradientului orizontal de presiune (CIULACHE 2003, p. 251). **Vânt de ghețar** = alunecare a aerului răcit deasupra ghețarilor în lungul văilor înconjurătoare (id. ib.). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 199. **Vânt de gradien** = vânt teoretic datorat mișcării uniforme a aerului în lungul izobarelor, rezultată din acțiunea conjugată a forței gradientului baric, forței Coriolis și forței centrifuge (CIULACHE 2003, p. 251). [1955] LTR VII, 366. *În cazul izobarelor circulare, mișcarea geostrofică poartă numele de vânt de gradien.* DONEAUD 1966, p. 61. Cf. LTR, ȚÎȘTEA 1965, p. 199. **Vânt de mare** = vânt care bate pe litoral sau pe malul lacurilor mari, dinspre apă spre uscat (ȚÎȘTEA 1965, p. 199). **Vânt de pantă** = ansamblu de curenți de aer care se formează sub influența încălzirii diurne și răcirii nocturne a pantelor muntoase, astfel încât ziua vântul de pantă este ascendent, iar noaptea descendent (cf. id. ib.). **Vânt de subgradien** = vânt a cărui viteză de deplasare este mai mică decât a vântului de gradien (CIULACHE 2003, p. 251). **Vânt de supragradien** = vânt a cărui viteză de deplasare este mai mare decât a vântului de gradien (id. ib.). **Vânt de uscat** (sau **de pământ**) = vânt care bate pe litoral sau pe malul lacurilor mari, dinspre uscat spre apă (ȚÎȘTEA 1965, p. 199). **Vânt dextrogir** = vânt care se rotește în sensul acelor de ceasornic, în oricare din cele două emisfere (CIULACHE 2003, p. 252). **Vânt din față** (sau **contrar** ori **de față**) = vânt care suflă în sensul opus direcției de deplasare a unui obiect în mișcare (id. ib.). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 198. **Vânt din spate** (sau **de spate**) = vânt care suflă în sensul direcției de deplasare a unui obiect în mișcare (CIULACHE 2003, p. 252). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 199. **Vânt dominant** = direcție cu frecvență mai mare a vântului, decât a celorlalte direcții dintr-un loc dat (CIULACHE 2003, p. 252). [1866] *Vânturile dominante... venind din regiunile calde sau friguroase înalt sau scad temperatura.* DRĂGHICEANU, C. 104. Cf. LTR, ȚÎȘTEA 1965, p. 199, DLR. **Vânt etesian** = vânt care suflă, predominant pe direcție nordică, în marea Adriatică și bazinul estic al Mediteranei, în timpul verii (CIULACHE 2003, p. 252). [1840] *Vântul etezian... suflă în fiecare an, într-un număr de zile, în mările răsăritului și în marea Mediterană.* POEN. – AAR. – HILL, V. I, 623¹/25; *Taie cetatea în două strade principale, ca să poată primi dulcea suflare a vânturilor etesiane.* BARONZI, I. L. I, 153/4, cf. 198/22; *Vânturile etesiene sunt asemănătoare musonilor și se datoresc diferenței de temperatură dintre mare și uscat.* LTR² XVIII, 551. Cf. ENC. ROM., SCRIBAN, D., LTR VII, 370, ȚÎȘTEA 1965, p. 199, DLR. **Vânt eulerian** = vânt teoretic datorat acțiunii singulare a forței gradientului baric orizontal (CIULACHE 2003, p. 252). H. Jeffreys a dat o clasificare a mișcărilor orizontale ale aerului: vânturi euleriene (după Euler), în care forța geostrofică și frecarea sunt neglijabile. DONEAUD 1966, p. 58. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 199. **Vânt forțat**

= vânt rezultat din acțiunea reliefului și a altor particularități ale suprafeței subiacente asupra curenților generali de aer, majoritatea vânturilor locale fiind vânturi forțate (cf. id. ib. p. 200). **Vânt geociclostrofic** = mișcare uniformă a aerului în lungul izobarelor circulare și paralele (CIULACHE 2003, p. 252). *În cazul izobarelor rectilinii și paralele, vântul de gradient este geostrofic, iar în cazul izobarelor circulare și paralele, el este geociclostrofic.* ȚIȘTEA 1965, p. 199. *În cazul izobarelor circulare (în ciclon și în anticiclon), asupra vântului de gradient geostrofic, acționează și forța centrifugă, iar vântul se numește geociclostrofic.* MĂHĂRA 2001, p. 208. **Vânt geostrofic** = vânt teoretic care se formează atunci când componenta orizontală a forței gradientului baric este echilibrată de cea corespunzătoare forței de deviație datorată rotației Pământului (forța Coriolis), în cazul izobarelor rectilinii și paralele (CIULACHE 2003, p. 252). [1955] *Vântul în care forța ciclostrofică e mică în raport cu cea geostrofică se numește vânt geostrofic.* LTR VII, 366. *Vântul geostrofic este o mișcare orizontală rectilinie uniformă și fără frecare, rezultată din echilibrarea forței gradientului baric și a forței de deviație, datorită rotației Pământului.* DONEAUD 1966, p. 61. Cf. ȚIȘTEA 1965, p. 199. **Vânt heliotropic** = componentă diurnă a vitezei vântului ce-și schimbă direcția în sensul acelor de ceasornic, adică în direcția mișcării aparente a Soarelui (ȚIȘTEA 1965, p. 200). **Vânt instantaneu** = direcție și viteză a vântului de la o anumită înălțime, înregistrate într-un loc și moment dat (CIULACHE 2003, p. 252). **Vânt ionosferic** = deplasare rapidă a particulelor ionizate, în straturile inferioare ale ionosferei (id. ib.). **Vânt izalobaric** = vânt a cărui viteză reprezintă diferența dintre vântul real rectiliniu (a cărui componentă datorată forței Coriolis este nulă) și cel geostrofic (id. ib. p. 251). Cf. ȚIȘTEA 1965, p. 200. **Vânt în rafale** = vânt turbulent caracterizat prin oscilații ale vitezei (cf. DONEAUD 1966, p. 330). *Vântul în rafale este caracterizat prin fluctuații rapide ale vitezei. Este un vânt turbulent și rafalele au o mare importanță în aeronautice.* id. ib. **Vânt la sol** (sau **de pământ** ori **de suprafață**) = vânt măsurat la înălțimea giruetei, adică la aproximativ 10 m de la suprafața solului (ȚIȘTEA 1965, p. 200). *După altitudine se disting: vânturi de suprafață; vânturi de altitudine.* MĂHĂRA 2001, p. 217. **Vânt laminar** = vânt caracterizat prin viteză și direcție constante, format din straturi de aer paralele și dirijate în direcția de curgere (cf. LTR VII, 367). *Vântul laminar, în care liniile de curent sunt paralele, este prezent doar la viteze mici ale vântului, deasupra suprafețelor mărilor și oceanelor.* APOSTOL 2000, p. 44. *S-a constatat că, în anumite situații, vântul are o mișcare destul de uniformă atât în ceea ce privește direcția, cât și viteza. Scurgerea aerului se face în straturi paralele. Despre un astfel de vânt se spune că este laminar.* AEROCLUB 2011, p. 3. **Vânt lateral** = vânt care suflă perpendicular pe direcția de deplasare a unui obiect ce se află în mișcare relativă față de suprafața terestră (CIULACHE 2003, p. 252). Cf. ȚIȘTEA 1965, p. 200. **Vânt local** = vânt determinat de condiții locale, care acționează pe o suprafață limitată (CIULACHE 2003, p. 250). [1857] ^a*Vânturi locale și limitate.* MARIN, F. 490; *În regiunile în care se produc vânturi locale, cum sunt vânturile de munte și de vale, brizele de mare și de uscat, vântul real rezultă din compunerea vântului baric cu vântul local.* DONEAUD 1966, p. 296. **Vânt longitudinal din față** = vânt longitudinal care suflă în sensul opus direcției de deplasare a aeronavei (cf. CIULACHE 2003, p. 253). **Vânt longitudinal din spate** = vânt longitudinal care suflă în direcția de deplasare a aeronavei (cf. id. ib.). **Vânt longitudinal echivalent** = vânt ipotetic care suflă în mod uniform pe o direcție paralelă cu traiectoria unei aeronave în zbor, imprimând acesteia aceeași viteză medie de zbor ca și cea a vântului real (id. ib. p. 252). **Vânt orografic** = vânt ale cărui

caracteristici sunt formate sau modificate în funcție relief. *Mistralul este un vânt orografic descendent, rece care bate primăvara și iarna dinspre Masivul Central Francez.* MĂHĂRA 2001, p. 220. **Vânt periodic** = vânt care își schimbă direcția după un anumit interval de timp sau care bate regulat într-o regiune, în anumite perioade ale anului (cf. DLR). [1835] *A explicat vânturile periodice și curgerile mărilor.* GENILIE, G. 48/27, cf. PONI, F. 183; *După direcție sunt... vânturi periodice, care-și schimbă direcția la intervale egale de timp (musonii).* MĂHĂRA 2001, p. 212. **Vânt permanent** (sau **de lungă durată**) = vânt frecvent tot timpul anului, având o anumită direcție. *După direcție sunt vânturi permanente, care bat în același sens tot anul.* id. ib.; *În funcție de durată, putem vorbi despre vânturi temporare și permanente, de scurtă și de lungă durată.* id. ib. 214. **Vânt radial** = componentă a vântului dintr-un punct situat de-a lungul vectorului radial orientat spre centrul unui sistem atmosferic (CIULACHE 2003, p. 253). **Vânt real** = **a)** vector al vântului în raport cu suprafața terestră (id. ib.); **b)** vector de vânt al unui obiect aflat în mișcare, reprezentând suma vectorială dintre vântul aparent/relativ și viteza de deplasare a obiectului (id. ib.). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 200. **Vânt rezultat** = vector care rezultă din compunerea tuturor forțelor care acționează asupra aerului în mișcare (CIULACHE 2003, p. 253). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 200. **Vânt sezonier** = vânt care bate din aceeași direcție în decursul unui anotimp (musonul de iarnă, musonul de vară) (cf. id. ib.). **Vânt subgeostrofic** = vânt a cărui viteză de deplasare este mai mică decât a celui geostrofic (CIULACHE 2003, p. 253). **Vânt suprageostrofic** = vânt a cărui viteză de deplasare este mai mare decât a celui geostrofic (id. ib.). **Vânt tangențial** = componentă a vântului orientată perpendicular pe direcția vectorului radial din centrul sistemului vectorial (id. ib.). **Vânt termic** = vector diferențial dintre vânturile geostrofice de la baza și vârful unui strat atmosferic (id. ib. p. 253). *Diferența vectorială dintre vânturile geostrofice la cele două niveluri poartă numele de vânt termic.* DONEAUD 1966, p. 73. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 210. **Vânt turbulent** = vânt neregulat, caracterizat prin variații continue ale vitezei și direcției (cf. LTR VII, 367). *Vântul turbulent se caracterizează prin oscilații mari ale vitezei și direcției în intervale mici de timp.* MĂHĂRA 2001, p. 215. **Vânt uscat** = tip generic de vânt cald și uscat, rezultat prin comprimarea adiabatică a aerului, care poartă diferite nume, în funcție de regiunea geografică în care acționează: biza, bora, chinook, foehn, ghibli, haboob, harmattan, khamsin, mistral, shamal, simoon, sukhovei, tramontana, zonda (CIULACHE 2003, p. 254). *Simun... Vânt uscat de deșert adesea încărcat cu nisip din Irac, el bate în general în regiunile de pustiu ale Africii și Arabiei.* ȚÎȘTEA 1965, p. 167; *Vara fusese secetă mare, cu călduri dogorâtoare, cu vânturi uscate.* AGÂRBICEANU, S. P. 28. Cf. DLR. **Vânt variabil** = vânt a cărui direcție se modifică în mod frecvent (CIULACHE 2003, p. 254). [1866] *Zonele temperate și glaciale sunt, în general, supuse la acțiunea vânturilor variabile și neregulate.* DRĂGHICEANU, C. 123. Cf. DLR. **Vânturi ale circulației generale** = vânturi dezvoltate în arii extinse (cf. CIULACHE 2003, p. 250). *După mărimea ariei în care se dezvoltă, există: vânturi ale circulației generale (vânturile vestice ale zonelor temperate, vânturile estice ale regiunilor polare) și vânturi locale (brizele litorale, brizele de munte, foehnul etc.).* id. ib. **Vânturi contraalizee** (sau **alisate contrarii**) = curenți de aer care se deplasează de la ecuator spre tropice datorită mișcării de rotație a pământului. [1857] *Este... aproape de Ecuator, dar în hemisferul boreal, o zonă... cuprinsă între vânturile alisate contrarii, care este zona calmilor, a vânturilor slabe și variabile și a ploilor perpetuale.* MARIN, F. 504; *La latitudinile subtropicale, unde... se acumulează aerul ce se scurge de la înălțime de la*

ecuator către tropice, sub forma vânturilor contraalizee, se nasc anticloni foarte stabili. DONEAUD 1966, p. 95. **Vânturi de munte-vale** (sau **de munte** ori **de vale**) = vânturi locale cu periodicitate diurnă, care reprezintă rezultatul încălzirii și al răcirii diferite a aerului deasupra munților și văilor, care suflă ziua dinspre vale spre munte, iar noaptea dinspre munte spre vale (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 200). *Aerul răcit radiativ pe culmi, devine dens și coboară sub forma vântului de munte în văi, ridicând deasupra aerul cald existent aici.* APOSTOL 2000, p. 38; *Specificul ariilor montane este dat în special de frecvența și intensitatea mare a circulației periodice locale, vânturile de munte-vale, proces sesizabil pe versanți și predominant pe văi.* id. ib. p. 88. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 199. **Vânturi ecuatoriale de est** = vânturi estice de mare extindere verticală, care se formează în regiunea circumterestră cuprinsă între limitele dinspre ecuator ale alizeelor din cele două emisfere ale Pământului (CIULACHE 2003, p. 254). **Vânturi ecuatoriale de vest** = vânturi vestice care se formează uneori în regiunea depresiunii ecuatoriale, separându-se de vânturile vestice ale latitudinilor medii prin ampla regiune a alizeelor de est (id. ib.). **Vânturi foehnale**³³² = vânturi locale calde. *La noi în țară, vânturi foehnale apar pe versantul nordic al Munților Făgăraș și Parâng spre Depresiunea Făgărașului, uneori până spre Podișul Târnavelor și se numește Vântul Mare.* MĂHĂRA 2001, p. 219. **Vânturi polare de est** = vânturi estice de joasă altitudine care suflă spre limita polară a centurii de joasă presiune atmosferică situată la latitudini subpolare (id. ib.). **Vânturi stabile de vest** = vânturi tari, adesea violente, din vest-nord-vest și din nord-vest, care suflă în toate anotimpurile anului, la latitudinile de 40° S și mai ales de la 45° sud până la circa 60° S (ȚÎȘTEA 1965, p. 201). **Vânturi temporare** (sau **de scurtă durată**) = categorie de vânturi cu frecvență redusă. *În funcție de durată, putem vorbi despre vânturi temporare și permanente, de scurtă și de lungă durată.* MĂHĂRA 2001, p. 214. **Zonele** (sau **zona**) **vânturilor de vest** v. zonă. ☒ (Cu determinări care indică intensitatea, direcția etc. ale vântului) ^aVânt caracterizat printr-o anumită viteză. Vânt numai simțit... Viteze pe secundă în metre 1... Viteze pe secundă în kilometre 3,6. MARIN, F. 114; ^aVânt caracterizat printr-o anumită viteză. Vânt moderat... Viteze pe secundă în metre 2... Viteze pe secundă în kilometre 7,2. id. ib. 115; ^aVânt caracterizat printr-o anumită viteză. Vânt răcoare (întinde bine pânzele)... Viteze pe secundă în metre 6... Viteze pe secundă în kilometre 21,6. id. ib.; ^aVânt caracterizat printr-o anumită viteză. Vântul cel mai priincios morilor... Viteze pe secundă în metre 7... Viteze pe secundă în kilometre 25,2. id. ib.; ^aVânt caracterizat printr-o anumită viteză. Vânt prea tare... Viteze pe secundă în metre 15... Viteze pe secundă în kilometre 54,0. id. ib.; ^aVânt caracterizat printr-o anumită viteză. Vânt impetuos. Viteze pe secundă în metre 20... Viteze pe secundă în kilometre 72,0. id. ib.; ^aAccelerația vânturilor noastre, pre cât s-a observat, nu trece maxima de 26 metre pe secundă. De ordin, însă, maxima gonei lor la noi variază între 18 și 25 metre pe secundă, ceea ce le pune în categoria tempestelor sau a furtunilor mari numite vânturi puternice. GRECESCU, FL. 698; [Vânt] calm. LTR VII, 365; [Vânt] aproape

³³² Termenul german *Föhn* desemnează la origine un vânt local și slab, generalizându-se ulterior pentru categoria vânturilor similare. Meteorologii români (cf. L.A.) preferă termenul francez *foehn*, datorită diferenței de intensitate a vântului respectiv din România comparativ cu cel echivalent din Alpi; cf. și sintagmele *procese foehnale*, *fenomene de foehn*, *vânturi foehnale* (MĂHĂRA 2001).

liniștit, fumul se ridică aproape vertical (0 ... 0,5 m/s). ib.; Vânt foarte slab ... mișcă un steguleț și, din când în când, frunzele arborilor (0,6 ... 1,7 m/s). ib.; Vânt slab ... mișcă un steag, agită continuu frunzele, încrețește suprafața apelor (1,8 ... 3,3 m/s). ib.; Vânt potrivit ... menține întins un steguleț, mișcă ramuri subțiri fără frunze (5,3 ... 7,4 m/s). ib.; Vânt tăricel ... menține întins un steag mai mare, mișcă ramuri mai groase neînfrunzite, produce valuri pe ape stătătoare (7,5 ... 9,8 m/s). ib.; Vânt destul de tare ... începe să fie auzit la adăpostul caselor și al altor obiecte, mișcă arbori mai mici, produce valuri uneori înspumate pe creastă (9,9 ... 12,4 m/s). ib.; Vânt tare ... mișcă arbori neînfrunziți de dimensiuni potrivite; produce valuri cu creste spumegânde (12,5 ... 15,2 m/s). ib.; Vânt foarte puternic ... mișcă arbori mari, rupe ramuri și crăci, o persoană care înaintează împotriva vântului întâmpină o rezistență destul de mare (15,3 ... 18,2 m/s). ib. 366.; *Poziția medie a curenților fulger cât și intensitatea vântului maxim variază pe emisferă de la un anotimp la altul.* DONEAUD 1966, p. 186; *Un vânt moderat în perioada înfloririi plantelor anemofile asigură transportul polenului, favorizând însăși fecundarea și formarea semințelor.* CIOVICĂ 1970, p. 37; *Deviați de forța Coriolis, acești curenți se constituie în sistemul vânturilor de vest, caracteristic zonelor temperate.* APOSTOL 2000, p. 96; *Tipul pluviometric musonic este prezent în regiunile în care bat vânturile musonice.* MĂHĂRA 2001, p. 187; *Masele de aer aduse de vânturile de nord-vest, mai reci, pătrund sub aerul mai cald adus de vânturile de sud-est, care intră într-o mișcare ascendentă violentă, dând naștere fenomenului de vijelie.* id. ib. p. 209.

– Pl.: vânturi și (învechit) vânture (COD. TOD. 230). – Lat. **ventus** (DLR)*. [A.B.]

* **Direcția vântului** – cf. fr. *direction du vent*, engl. *wind direction* (VILLENEUVE, p. 135, *International Meteorological Vocabulary* în TP). **Forța vântului** – cf. fr. *force du vent*, engl. *wind force* (VILLENEUVE, p. 170, *International Meteorological Vocabulary* în TP). **Inversarea vânturilor** – cf. fr. *renversement du vent/inversion du vent*, engl. *wind reversal* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). **Marile vânturi de vest** – cf. fr. *grands vents d'ouest*, engl. *brave west winds* (VILLENEUVE, p. 191, *International Meteorological Vocabulary* în TP). **Rafală de vânt** – cf. fr. *coup de vent* (VILLENEUVE, p. 110, *International Meteorological Vocabulary* în TP, TLFi). **Sarcină de vânt** – cf. fr. *charge due au vent*, engl. *wind load* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). **Scurgere orografică a vântului** – cf. fr. *écoulement orographique du vent*, engl. *orographic wind flow* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). **Tensiunea vântului** – cf. fr. *tension du vent*, engl. *wind stress* (ib.). **Vânt ageostrofic** – cf. fr. *vent agéostrophique*, engl. *ageostrophic wind* (VILLENEUVE, p. 397, *International Meteorological Vocabulary* în TP). **Vânt alobaric** – cf. fr. *vent allobarique*, engl. *allobaric wind* (VILLENEUVE, p. 397, *International Meteorological Vocabulary* în TP). **Vânt anabatic** – cf. fr. *vent anabatique*, engl. *anabatic wind* (VILLENEUVE, p. 397, *International Meteorological Vocabulary* în TP). **Vânt antitriptic** – cf. fr. *vent antitriptique*, engl. *antitriptic wind* (VILLENEUVE, p. 398, *International Meteorological Vocabulary* în TP). **Vânt aparent** (sau **relativ**) – cf. fr. *vent apparent/vent relatif*, engl. *apparent/relative wind* (VILLENEUVE, p. 403, *International Meteorological Vocabulary* în TP). **Vânt catabatic** – cf. fr. *vent catabatique*, engl. *katabatic wind* (VILLENEUVE, p. 398, *International Meteorological Vocabulary* în TP). **Vânt ciclostrofic** – cf. fr. *vent cyclostrophique*, engl. *cyclostrophique wind* (VILLENEUVE, p. 398, *International Meteorological Vocabulary* în TP). **Vânt constant** – cf. fr. *vent constant*, engl. *steady wind* (TP, TLFi). **Vânt de altitudine** – cf. fr. *vents en altitude*, engl. *upper winds* (VILLENEUVE, p. 404, *International Meteorological Vocabulary* în TP). **Vânt de avalanșe** (sau **de avalanșă**) – cf. fr. *vent d'avalanche*, engl. *avalanche wind* (VILLENEUVE, p. 398). **Vânt de contragradient** – cf. fr. *vent contre le gradient*, engl. *countergradient wind* (id. ib., *International Meteorological Vocabulary* în TP). **Vânt de ghețar** – cf. fr. *vent/brise de glacier* (VILLENEUVE, p. 399), engl. *glacier wind/glacier breeze* (VILLENEUVE, p. 63); fr. *brise de glacier*, engl. *glacier breeze* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). **Vânt de gradient** – cf. fr. *vent du gradient*, engl. *gradient wind* (VILLENEUVE, p. 401, *International Meteorological Vocabulary* în TP). **Vânt de mare** – cf. fr. *brise de mer*, engl. *sea breeze* (VILLENEUVE, p. 63, TLFi); fr. *vent de mer*, engl. *sea wind* (TP). **Vânt de**

VÂNTÉSC, -EÁSCĂ adj. (Învechit, rar) Care este caracteristic vântului (DLR). [1835] *Ne muncirăm foarte mult ca să josim vetrele și, vârsind..., să ne apropiem de ȣermuri; dar în deșert ne fu toată osteneala, căci nu puturăm birui puterea vântească.* GORJAN, H. IV, 98/3. Cf. MDA.

– **Vânt** + suf. -esc (DLR). [C.C.]

VÂNTOÁICĂ s. f. **☉** Vântoasă (v. vântos 2) (DLR). [1872] BARONZI, L, 126. *În Moldova se zice când suflă vântul tare: „Ce vântoaică mare!”.* VORONCA, D. I, 337; *Furtuna e numită și... hală, vântoasă sau vântoaică.* PAMFILE, VĂZD. 45; *O vântoaică grozavă a scufundat multe vase pe mare.* SEVERIN, S. 144, cf. PASCU, S. 119, BUL. FIL. VII-VIII, 111, SCL 1975; cf. MAT. DIALECT. I, 238. Cf. DDFR, BĂRCIANU,

munte – cf. fr. brise de montagne, engl. montagne breeze (VILLENEUVE, p. 63; TLFi); fr. vent du montagne (VILLENEUVE, p. 400), engl. mountain wind (TP). **Vânt de pantă** – cf. fr. brise de pente, fr. vent de pente, engl. slope wind (TP, TLFi). **Vânt de subgradient** – cf. fr. vent subgradiental, engl. subgradient wind (VILLENEUVE, p. 404, International Meteorological Vocabulary în TP). **Vânt de supragradient** – cf. fr. vent supergradiental, engl. supergradient wind (VILLENEUVE, p. 404, International Meteorological Vocabulary în TP). **Vânt de uscat** (sau **de pământ**) – cf. fr. brise de terre, engl. land breeze (VILLENEUVE, p. 63, TLFi); fr. vent de terre, engl. offshore wind (International Meteorological Vocabulary în TP). **Vânt de vale** – cf. fr. vent de vallée, engl. valley wind (VILLENEUVE, p. 401, TLFi); cf. fr. brise de vallée, engl. valley breeze (VILLENEUVE, p. 401, TLFi). **Vânt dextrogir** – cf. fr. vent dextrogyre, engl. veering wind (VILLENEUVE, p. 401, International Meteorological Vocabulary în TP). **Vânt din față** (sau **contrar** ori **de față**) – cf. fr. vent debout/de bout/ contraire, engl. head wind (VILLENEUVE, p. 398, International Meteorological Vocabulary în TP; TLFi). **Vânt din spate** (sau **de spate**) – cf. fr. vent arrière, engl. tail wind (VILLENEUVE, p. 398, International Meteorological Vocabulary în TP). **Vânt dominant** – cf. fr. vent dominant, engl. prevailing wind (VILLENEUVE, p. 401, International Meteorological Vocabulary în TP, TLFi). **Vânt etesian** – cf. fr. vent étesien, engl. etesian wind (International Meteorological Vocabulary în TP). **Vânt eulerian** – cf. fr. vent eulérien, engl. eulerian wind (VILLENEUVE, p. 401, International Meteorological Vocabulary în TP). **Vânt forțat** – cf. fr. vent forcé (TLFi). **Vânt geostrofic** – cf. fr. vent géostrophique, engl. geostrophic wind (VILLENEUVE, p. 401, International Meteorological Vocabulary în TP). **Vânt heliotropic** – cf. engl. heliotropic wind. **Vânt instantaneu** – cf. fr. vent instantané, engl. spot wind (International Meteorological Vocabulary în TP). **Vânt ionosferic** – cf. fr. vent ionosphérique, engl. ionospheric wind (VILLENEUVE, p. 402, International Meteorological Vocabulary în TP). **Vânt la sol** (sau **de suprafață**) – cf. fr. vent au sol/vent de surface, engl. surface wind (VILLENEUVE, p. 400, International Meteorological Vocabulary în TP). **Vânt lateral** – cf. fr. vent latéral (VILLENEUVE, p. 399, International Meteorological Vocabulary în TP, TLFi). **Vânt local** – cf. fr. vent local, engl. local wind (VILLENEUVE, p. 402, International Meteorological Vocabulary în TP). **Vânt longitudinal echivalent** – cf. fr. vent longitudinal équivalent, engl. equivalent longitudinal wind (VILLENEUVE, p. 403, International Meteorological Vocabulary în TP). **Vânt radial** – cf. fr. vent radial, engl. radial wind (International Meteorological Vocabulary în TP). **Vânt real** – cf. fr. vent vrai, engl. true wind (VILLENEUVE, p. 404, International Meteorological Vocabulary în TP). **Vânt rezultat** – cf. fr. vent résultant, engl. resultant wind (VILLENEUVE, p. 403, International Meteorological Vocabulary în TP). **Vânt sezonier** – cf. fr. vent saisonnier (TP, TLFi). **Vânt subgeostrofic** – cf. fr. vent subgéostrophique, engl. subgeostrophic wind (VILLENEUVE, p. 404, International Meteorological Vocabulary în TP). **Vânt suprageostrofic** – cf. engl. supergeostrophic wind (VILLENEUVE, p. 404, International Meteorological Vocabulary în TP). **Vânt tangențial** – cf. fr. vent tangentiel, engl. tangential wind (International Meteorological Vocabulary în TP). **Vânt termic** – cf. fr. vent thermique, engl. thermal wind (VILLENEUVE, p. 404, International Meteorological Vocabulary în TP). **Vânt turbulent** – cf. fr. vent turbulent, engl. turbulent wind (TP). **Vânt uscat** – cf. fr. vent sec, engl. dry wind (International Meteorological Vocabulary în TP). **Vânt variabil** – cf. fr. vent variable, engl. variable wind (VILLENEUVE, p. 404, International Meteorological Vocabulary în TP). **Vânturi ecuatoriale de est** – cf. fr. vents d'est équatoriaux, engl. equatorial easterlies (VILLENEUVE, p. 403, International Meteorological Vocabulary în TP). **Vânturi ecuatoriale de vest** – cf. fr. vents d'ouest équatoriaux, engl. equatorial westerlies (VILLENEUVE, p. 404, International Meteorological Vocabulary în TP). **Vânturi polare de est** – cf. fr. vents d'est polaires, engl. polar easterlies (VILLENEUVE, p. 403, International Meteorological Vocabulary în TP).

ȘĂINEANU, D. U., CIORĂNESCU, D. ET., DEX², DLR, MDA.

– **Vânt** + suf. *-oaică* (DLR). [C.F.]

VÂNTÓI s. m. **⊕** Augmentativ al lui vânt; vânt puternic (cu vârtejuri); vânturoi. Cf. ALR I 1 979 pc. 90. Cf. MDA.

– **Vânt** + suf. *-oi* (DLR). [C.C.]

VÂNTÓS, -OĂSĂ adj., s. f., s. n. **⊕** 1. Adj. (Despre fenomene atmosferice, climă sau despre anotimpuri) Cu vânt; cu furtuni dese; (și învechit) vânturos. [1818] BUDAI-DELEANU, LEX. *Meșterii, fiind temperatura vântoasă, băgară în seamă o legănare a turnului*. GT (1839), 81; *Și-aveau sălașul Pe culmi vântoase*. MURNU, O. 153; *Înmormântarea n-avusese loc decât în după-amiaza de miercuri, pe o ploaie rece de primăvară vântoasă*. VINEA, L. II, 137. Cf. DRLU, LB, POEN. – AAR. – HILL, V. II, 798¹/29, ISER, PONTBRIANT, D., DL, CIORĂNESCU, D. ET. 9 280, M. D. ENC., MDA.

2. S. f., s. n. Vânt puternic (cf. DLR); vântoacă, (nordul Maram.) vântoșele. [1806] *La vântoase, mișcarea aerului este foarte tare. Ba câteodată așa de tare, cât smulge arbori cu rădăcini cu tot din pământ, strică turnuri și căsi*. ȘINCAI, în ȘA I, 639; *Prin aspra vâjâire a cumplitelor vântoase Către ceruri se înalță glasuri dulci, melodioase*. ALECSANDRI, POEZII, 628; *Cum ședea în păduricea aceea, iată că se stârnește o vântoasă ș-o givorniță*. VASILIU, P. L. 219; *O făcut foc în pădure, o vinit un vântos și s-o aprins pădurea*. POP., în SCL 1979, 97; cf. com. din TĂRCĂIȚA – BEIUȘ și din DEDA – REGHIN, A V 21, VI 26, ALR I 1 231 pc. 375, ib. 1 979, ALR II 4 232 pc. 346, 514, 537, ALR SN III h 788 pc. 346, h 792, h 794, ALRM SN II h 614. Cf. DRLU, LB, ISER, BARCIANU, TDRG, DEX², DLR, MDA.

– Pl.: *vântoși, -oase*. – Lat. **ventosus, -a, -um** (DLR). [C.C., C.F.]

VÂNTOȘÉLE s. f. pl. **⊕** (Nordul Maram.) Vântoase (v. vântos 2) (DLR). Cf. ALR I 1 979 pc. 354. Cf. MDA.

– **Vântos** + suf. *-ea* (DLR). [C.C.]

VÂNTUÍ vb. IV. **⊕** Intrans. impers. A sufla vânt puternic; a fi furtună (cf. DLR). [1839] VALIAN V. *A vântuit toată noaptea*. COSTINESCU; *Când pornesc furtunile se zice că vântuiește*. PAMFILE, VĂZD. 46; *Afară vântuia și ploua*. VINEA, L. II, 158. **⊕** Intrans. unipers. (Despre vânt) A sufla cu putere (DLR). Cf. ALR SN III h 792 pc. 219. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., DL, M. D. ENC., DEX, MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *vântuiește*. – **Vânt** + suf. *-ui* (DLR). [C.C.]

VÂNTULÉȚ s. n. **⊕** Vânt slab (cf. DLR); aburel, vânturel (1). [1875] *În arșița căldurei, când vântulețu-adie, ... Eu parcă-mi auz scrisul pe sus cu vântu-n zbor*. HELIADE, O. I, 187; *Se-auzea... susurul alene al vântulețului de vară*. ODOBESCU, S. I, 140; *Pe seară-ncepu un vântuleț ș-apăi să răcori*. GRAIUL, I, 252. Cf. VALIAN, V., POLIZU, PONTBRIANT, D., MDA.

– **Vânt** + suf. *-uleț* (DLR). [C.C.]

VÂNTUREÁLĂ s. f. **⊕** (Munt.) Curent de aer (DLR). *Lasă deschise toate ușile și ferestrele, să se*

facă vântureală peste tot. UDRESCU, GL.

– **Vânturi** + suf. *-eală* (DLR). [C.C.]

VÂNTURÉL s. n. **⊕** 1. Vântuleț (DLR). [1818] BUDAI-DELEANU, LEX. *Vânturel ce te-mpresoară, Fluturel ce mândru zboară.* F (1867), 270. Cf. DL, DM, DEX, MDA.

2. (Vestul Bucov.; la pl.) Vârtej (de vânt) (DLR). Cf. ALR SN III h 794 pc. 365, ALRM SN II h 614 pc. 365. Cf. MDA.

– **Vânturi** (pl. lui *vânt*) + suf. *-el* (DLR). [C.C.]

VÂNTURÍȘ s. n. **⊕** 1. (Nordul Olt.) Vârtej (de vânt) (DLR). Cf. ALR SN III h 794 pc. 833, ALRM SN II h 614 pc. 833. Cf. MDA.

2. (Estul Ban.) Vreme vântoasă (v. *v â n t o s* 1) (DLR). Cf. ALR SN III h 792 pc. 27. Cf. MDA.

– **Vânturi** (pl. lui *vânt*) + suf. *-iș* (DLR). [C.C.]

VÂNTURÓI s. n. **⊕** (Vestul Transilv.) Vântoi (DLR). Cf. ALR I 1 979 pc. 302, 305, 320, ALR SN III h 794 pc. 316, ALRM SN II h 614 pc. 316. Cf. MDA.

– **Vânturi** (pl. lui *vânt*) + suf. *-oi* (DLR). [C.C.]

VÂNTURÓS, -OÁSĂ adj. **⊕** (Și învechit; despre fenomene atmosferice, climă sau despre anotimpuri) Vântos (1) (DLR). [1695] *Va fi vremea ploioasă și vânturoasă, nestătăcioasă vreme și noroasă* (a. 1695). FN 55; *Vara friguroasă, tinoasă, neroditoare, vânturoasă* (a. 1733). GCR II, 26/20; *Când cântă greierul de câmp... cu capul în borta și cu abdomenul întors spre gura acesteia, are să fie vreme rea, posomorâtă, vânturoasă.* MARIAN, INS. 531. **⊕** (Despre regiuni geografice) Bântuit de vânturi (DLR). *Ișcoția este o țară friguroasă și vânturoasă, nu pre roditoare de pâine.* AMFILOHIE, G. 76/24; cf. H IV 51, ALR SN III h 792. Cf. TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DM, CIORĂNESCU, D. ET. 9 280, DEX, MDA.

– **Vânturi** (pl. lui *vânt*) + suf. *-os* (DLR). [C.C., C.F.]

VÂRCÓL s. n. **⊕** (Sud-estul Olt.) Vânt puternic cu vârtejuri. Cf. ALR I 1 979 pc. 878. Cf. MDA.

– Postverbal de la **vârcoli**. Cf. sb. *v r t l o g* (DLR). [C.C.]

VÂRCOLÁC s. m. **⊕** (Sud-estul Olt.) Vânt puternic; volbură. Cf. ALR I 1 979 pc. 878. Cf. DLR, MDA.

– Cf. bg. *върколак* (DLR). [C.C., C.F.]

VÂRTÉJ s. f. **⊕Ξ** Vânt (puternic, vijelios) care se învârtește cu viteză pe loc, ridicând în aer obiecte ușoare (praf, zăpadă, frunze uscate etc.) (DLR); volbură, (Maram., nordul Transilv.) frumușele, (nord-vestul Maram.) fuior de vânt (v. *fuior*), (centrul Mold.) învurticuș, (nord-estul Olt.) urcior, (nord-estul Munt.) vâjmâc, (vestul Bucov.) vânturel (2), (nordul Olt.) vânturiș (1), (Munt.) vârtolomei. [1517] DERS. *Pre săracele dobitoace... în tot felurile de vârteje și de hârzoabe învârtindu-le și întorcându-le.* CANTEMIR, I. I. II, 189; *Când tot vântul de apus Face-o vijelie mare, Un vârtej rotează tare, Și măciașul*

zboară sus. HELIADE, O. I, 138; *Alte vânturi sunt: vântul de primăvară, vârtejurile și vânturile rele.* RĂDULESCU-CODIN, Î. 326. *La drum am plecat Și am venit: Pe brâul pământului, Pe vârtejul vântului, Pe cursul izvoarelor, Pe mirosul florilor.* NUNTA, 181; *Tornado-ciclon sau sucitor este un vârtej compus din ploaie și praf, care se răsuțește mugind, apărând de obicei la sfârșitul primăverii și începutul verii.* MĂHĂRA 2001, p. 264; cf. CHEST. V/5 supl., 15 supl., 17supl., 22 supl., 40 supl., 65 supl., 66 supl., 73 supl., 84 supl., 94 supl., ALR I 1 979, ALR SN III h 794, ALRM SN II h 614. Cf. LTR², DLR, M. D. ENC.³, MDA, NDU. ☐ (În sintagma) **Vârtej de praf** (sau **de nisip**) = mișcare turbionară a aerului de dimensiuni mici (câțiva metri), care ridică de pe suprafața Pământului praful, nisipul și alte obiecte ușoare și care se produce în zilele cu Soare, când solul se încinge puternic, iar stratificarea aerului este instabilă (ȚÎȘTEA 1965, p. 201). *Turbionul (vârtejul) de praf sau nisip este „un ansamblu de particule de praf sau de nisip, însoțite uneori, de mici resturi ridicate de pe sol sub forma unei coloane turbionare și de înălțime variabilă, cu axul aproximativ vertical și diametrul mic”.* BOGDAN 2006, p. 231; *Vârtejul de praf sau de nisip... se formează mai ales pe timp senin sau puțin înnorat, în absența vântului sau în condiții de vânt slab și vreme caldă.* MIHĂILĂ 2010, p. 284. Cf. CIULACHE 2003, p. 255.

– Pl.: vârtejuri, vârteje. – Cf. v. sl. **ВРЪТЕЖЬ**. (DLR)*. [C.C.]

VÂRTOLOMÉI subst.^{ID} ☉ (Munt.) Vânt puternic; vârtej. Cf. GL. MUNT. 488, DGDS.

– De la n. pr. **Vartolomei**. [C.C., L.M.]

VÂSCOZITĂTE s. f. ☐ (În sintagmele) **Vâscozitate negativă** = transfer al cantității de mișcare spre viteze superioare, determinând creșterea puterii medii de forfecare a vântului (CIULACHE 2003, p. 256). **Vâscozitate turbulentă** = vâscozitate virtuală rezultată prin interacțiunea turbioanelor de turbulență în timpul scurgerii turbulente a aerului (CIULACHE 2003, p. 256).

– Cf. fr. viscosité (MDA)**. [C.C.]

VEAC s. n. sg. ☉ (Transilv.; de obicei cu determinări ca: „bun”, „rău” etc.) Vreme. [1893-1895] DDRF. *Urmează veac bun, dacă la asfințit de soare se luminează cerul și, în același timp, dispare negura de pe vârful munților.* PĂCALĂ, M. R. 61; *O venit veacu ș-o stricat tot. Ni-o-necat pământu.* DENSUSIANU, Ț. H. 153; [E] *veac plouros.* ALR I 1 228 pc. 170; *Să face veacu bun.* ALR II 3 040 pc. 172; *I veac, i timp vrăjmaș.* ib. 2 424 pc. 172; *Nu-i veac, i timp rău.* ALR SN III h 786 pc. 172. Cf. ALEXI, W., TDRG, CADE, SCRIBAN, D., DL, DLR, DEX², MDA. ☉ (Sudul Transilv.; în sintagma) **Veac de cremene** = timp senin. *E o vreme strălucită și statornică. „Veac de cremene” – cum se spune în acest colț de țară.* SADOVEANU, O. XV, 231.

– Cf. v. sl. **ВѢКЪ** (DLR). [C.C.]

* **Vârtej de praf** – cf. fr. *tourbillon de poussière* (sau *tourbillon de sable*) (VILLENEUVE, p. 384).

** **Vâscozitate turbulentă** – cf. fr. *viscosité turbulente* (id. ib. p. 406).

VECUÍ vb. IV. Intrans. impers. ☉ (Prin nord-estul Olt.) A fi vreme rea. [1960] *Afară vecuiește*. MAT. DIALECT. I, 238. Cf. DLR, MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *vecuiește*. – **Veac** + suf. -ui (DLR). [C.C.]

VÉLNIȚĂ s. f. ☉ (Ban.) Curent (puternic) de aer, de vânt (DLR). [1926] L. COSTIN, GR. BĂN. 215. Cf. NOVACOVICIU, C. B. I, 23, CHEST. IV 84/22. Cf. MDA.

– Din sb. **vijalica** (DLR). [C.C.]

VELOPÁUZĂ s. f. ☹ Înălțime la care se înregistrează cea mai mică viteză a vântului, plasată, de obicei, la nivelul stratosferei estivale, când curenții predominant vestici ai atmosferei își schimbă radical direcția, transformându-se în curenți estici (CIULACHE 2003, p. 256).

– Cf. fr. *vélopause*, engl. *velopause* (*International Meteorological Vocabulary* în TP). [C.C.]

VELUM (Vel) subst. ☹ Nor anexă caracteristic mai ales pentru genurile Cumulus și Cumulonimbus, având forma unui vâl cu mare întindere orizontală situat deasupra sau în contact cu vârfurile norilor cumuliformi, care, adesea, îl străpung (CIULACHE 2003, p. 256). *Norii-anexă... sunt: pileus sub formă de bonetă (capișon) pe vârful unui cumuliform, velum – sub formă de vâl noros, pannus – fragmente destrămate de nori*. MĂHĂRA 2001, p. 172. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 196, DN³, MDA.

– Cf. lat. *velum*³³³, fr. *velum* (VILLENEUVE, p. 397). [C.C.]

VERTEBRATUS (Ve) subst. ☹ Varietate întâlnită mai ales la norii Cirrus, având elementele componente astfel dispuse încât îi conferă o asemănare evidentă cu niște vertebre, coaste sau cu un schelet de pește (CIULACHE 2003, p. 257). *Varietățile de nori... pot fi: Intortus...; Vertebratus nor cu elemente aranjate asemeni vertebrelor, coastelor sau scheletelor de pește; Undulatus...; Radiatus...; Duplicatus*. MĂHĂRA 2001, p. 171; *Familia norilor superiori: genul Cirrus; varietăți: Vertebratus*. MIHĂILĂ 2010, p. 166. Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 196.

– Cf. lat. *vertebratus*³³⁴, fr. *vertebratus* (VILLENEUVE, p. 405). [C.C.]

VICODÓL s. n. ☉ (Ban.) Vijelie. [1650] ANON. CAR. *Negreață zicem și la nouri când vine vicodoale*. ALR II 3 409 pc. 27. Cf. JAHRESBER. III, 330, CV 1951, nr. 5, 28, cf. NOVACOVICIU, C. B. I, 23, com. din ORAVIȚA și din TIMIȘOARA, ALR I 1 262 pc. 40. Cf. MDA, DLR.

– Pl.: *vicodoale*. – Et. nec. (DLR). [C.C.]

VÍCOL s. n. v. viscol.

³³³ Lat. *velum*, -i „pânză de corabie” (GUTU 1983, p. 1285).

³³⁴ Lat. *vertebratus*, -a, -um „vertebrat” (id. ib. p. 1294).

VICOLĂ vb. I v. **viscoli**.

VICOLÍ vb. IV v. **viscoli**.

VICOLITURĂ s. f. v. **viscolitură**.

VICÓLNIȚĂ s. f. ⚡ (Bucov.) Viscol (DLR). [1926-1931] CADE. *Se opintea înainte prin întunerecul nopții, care se amesteca acum cu năprasnica vicolniță.* ap. CADE. Cf. DSR, MDA.

– Pl.: vicolnițe. – **Vicol** + suf. *-niță* (DLR). [C.C.]

VIELIȘTE s. f. ⚡ (Mold., Transilv.) Suflare, bătaie (puternică) a vântului (cf. DLR). [1926-1931] *În jeliștea vântului.* CADE; *Dac-am văzut Că vom pierde timp prea mult Ne-am luat Pe crângul ceriului, Pe veliștea vântului, Pe numărul stelelor.* MARIAN, NA. 465. Cf. SCRIBAN, D., MDA, DTLR^d 89, 93.

– Din v. sl. **vijalište*. Cf. v. sl. **ВНДЛНЦА** „furtună” (DLR). [L.M., E.T., C.F.]

VÍERE s. f. ⚡ (Munt.) Arșiță. [1912] *Pe vierea soarelui lui cuptor, prioca lui Toader păștea pe lunca fără de hotar.* CHIRIȚESCU, GR. 85; *Colbul și vierea soarelui îi pridideau pe moșnegi..., îi necăjea atât, încât le tăia și cheful de vorbă.* id. ib. 141. Cf. DLR, MDA.

– Et. nec. Cf. viu (DLR). [C.C.]

VÍFOR s. n. ⚡ Vânt puternic (însoțit de ninsoare sau de ploaie), cu rafale violente (DLR); (nord-estul Transilv.) dudet (2), (nord-vestul Munt.) răscol, (Mold.) spărgău. [1500-1510] *Cu duhul vihorului zdrobit-au corabiile Tarsisului.* PSALT. HUR.² 127; *Afară mare frigu iaste și mare vihor; n-am capul unde-mi închina* (cca 1550). CUV. D. BĂTR. II, 286/4; *Fu de năprasnă un sunet din ceriu, cum are sufla un vânt mare cu vivor.* VARLAAM, C. 141; *De năprasnă din toate părțile și marginile pământului holburi, vivore, tremuri, cutremuri, tunete, sunete, trăsnete, plesnete scornisă.* CANTEMIR, I. I. I, 225; *Într-această sară, s-au rădicat un vânt mare cu vihor, cu ploaie, și atâta s-au înălțat pulbere, cât agiungea la nori* (a. 1715). ARHIVA R. II, 70/20; *Ce socotiți că va fi atuncia când va pune mâna pre tunete, pre fulgere, pre vihor și pre cutremur?* MAIOR, P. 153/24; *Strașnicul vihor întinde aripi de gheață.* CONACHI, P. 285; *La 19 și 20 martie a tot nins, ghifor, și la 26 martie am mers cu săniile la pădure* (a. 1850). IORGA, S. D. XIII, 178; *S-a și stârnit un vihor cumplit – cu lapoviță în două –, de nu vedeai nici înainte, nici înapoi.* CREANGĂ, O. 57; *Femeile suiau la tămâiat pentru sufletul celor... morți de moarte năprasnică în iernile pline de vifore și de ninsori.* SOVEJA, O. 74; cf. ALR SN III h 788 pc. 157, 334^{1D}. Cf. RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DM, M. D. ENC., DEX, MDA.

– Pl.: vifore. – Și: (învechit) **vîhor**, **vîvor** s. n. – Din v. sl. **ВНХОРЪ** (< **ВНХЪРЪ**) (DLR). [C.C.]

VIFORĂ vb. I v. **viforî**.

VIFORĂIE s. f.^{1D} ⚡ (Nordul Munt) Viforniță; viscol. *Eram taman la Bobotează, într-un frig și-o viforaie.* GL. MUNT. 491. Cf. DGDS.

– **Vifor** + suf. -aie. [C.F.]

VIFOREĂLĂ s. f. ☉ Viscolire. [1832] I. GOLESCU, C. *Dar-ai, Doamne,... De cu seamă ploi, ninsoare, Peste noapte viforeală*. TEODORESCU, P. P. 74. Cf. DL, DM, DEX, DSR, MDA.

– Pl.: viforeli. – **Viforî** + suf. -eală (DLR). [C.C.]

VIFORÎ vb. IV. ☉ 1. Intrans. impers. A sufla vânt puternic (cu ninsoare), a fi furtună; a învifora (cf. DLR). [1823] DRLU. *Viforează înfricoșat, cum n-a mai viforat de mulți ani*. LM; *Azi noapte a viforât și a nins*. CARAGIALE, O. VII, 197; *Culcă-te ca să dormim, Că n-a nins, N-a viforât, Vânt de vară c-a bătut*. TEODORESCU, P. P. 77.

2. Intrans. unipers. (Despre vânt, despre furtună etc.) A sufla cu putere, a se năpusti cu violență (DLR); a învifora. *Vânturi... îmi viforau jur-împrejur*. PILLAT, P. 355. *Tocmai în vad, mare venea, Parcă un vifor viforea*. IZV. XIV, 328. *Când la baltă mi-am plecat, D-un vifor mi-a viforât, Grea zăpadă mi-a căzut, Oile mi-a-nămețit*. FOLC. OLT. V, 331. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC II, 456, TDRG, RESMERIȚĂ, D., DM, DEX, MDA.

– Prez. ind. pers. 3: viforăște și viforează. – Și: **viforá** vb. I. – V. **vifor** (DLR). [C.C.]

VIFÓRNIȚĂ s. f. ☉ Vânt puternic, însoțit de ninsoare (sau de ploaie) (DLR); (nordul Munt.) viforaie. V. viscol. [1683] *Căzură îndată toți idolii de să feceră fărâme mănunte și veni mare vivorniță de-au împrăștiat zdroburile lor*. DOSOFTEI, în TDRG; *În vivorniță într-aceasta la locul pomenit aflându-să..., nu puținele pătiră*. CANTEMIR, I. I. I, 227; *Vifornița se pornește, vântul crește*. NEGRUZZI, S. III, 220; *Când era câte-o givorniță cumplită..., nu mai știa ce să facă*. CREANGĂ, O. 56; *Se porni o givorniță și-o vreme urâtă, că te orbea omătul, iar vântul mai se-ncumeta să te prăvală la pământ*. CONTEMPORANUL, V₁, 100; *Când este însoțită de omăt, furtuna se cheamă și vifor..., viforniță, vihorniță..., vicol*. PAMFILE, VĂZD. 46; *Ce zghivorniță s-a mai stârnit afară!* I. CR. VI, 314; *Afară s-a pornit o viforniță turbată, de îngheață și inima din om*. DAN, U. 115; *Se așternu iarna cu vifornițe*. VOICULESCU, P. II, 52; cf. CHEST. IV 85/174, A VI 26, ALR I 1 262 pc. 582, 1 979 pc. 800, 840, ALR SN III h 793 pc. 520. Cf. TDRG, RESMERIȚĂ, CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, M. D. ENC., MDA.

– Pl.: vifornițe. – Și: **vivórniță, vihorniță** s. f. – **Vifor** + suf. -orniță (prin haplologie) (DLR). [C.C.]

VIGĂDALM s. m. sg. ☉ (Transilv.) Vânt puternic, însoțit de ploaie și de grindină. [1923] COM. SAT. II, 108.

– Et. nec. Cf. magh. vigadalom „vacarm, tămbălău” (DLR). [C.C.]

VÍHOR s. n. v. **vifor**.

VIHÓRNIȚĂ s. f. v. **viforniță**.

VIJĂLÍE s. f. v. **vijelie**.

VIJELÍ vb. IV. Intrans. impers. ☉ (Și învechit) A bate vânt puternic (însoțit de ploaie mare sau de ninsoare). [1832] I. GOLESCU, C. Cf. ALR I 1 230 pc. 35. Cf. CIHAC, II, 456, DLR, MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *vijește*. – Derivat regresiv de la **vijelie** (DLR). [C.C.]

VIJELÍE s. f. ☉ Vânt puternic (cu dezlănțuiri bruște și violente) (însoțit de ploaie sau de ninsoare); (latinism învechit) procelă, (nordul Maram.) dudet (3), (nord-vestul Munt.) răscolniță, (Ban.) vicodol, (vestul Transilv.) vocot. V. furtună (1). [1691] *La alergăturile de cai..., de s-ar și întâmpla să ploao cu vreo vijălie să-i lovească în obraz, ei îngăduiesc ca niște îndrăciți*. ap TDRG³³⁵; *Ceriul, mănios, cu tunete, trăsnete și vijelie* (a. 1703). FN 13; *Vântul se schimbă într-o adevărată vijelie*. SION, p. 279; cf. DGDS, ALR SN III h 788 pc. 791, 886, 899, 928. Cf. TDRG, CADE, SCRIBAN, D., LTR², DLR, DEX², M. D. ENC.³, NDU.

☰ Vânt foarte puternic, cu o variație bruscă și de scurtă durată a direcției și a vitezei, însoțit de o creștere a presiunii și a umezelii relative, o scădere a temperaturii, precipitații sub formă de averse și, uneori, oraje (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 196, CIULACHE 2003, p. 105); gren. *În timpul vijeliei, temperatura aerului scade brusc*. DONEAUD 1966, p. 298; *Masele de aer aduse de vânturile de nord-vest, mai reci pătrund sub aerul mai cald adus de vânturile de sud-est, care intră într-o mișcare ascendentă violentă, dând naștere fenomenului de vijelie*. MĂHĂRA 2001, p. 210; *În timpul vijeliei, vântul bate în rafale, iar viteza lui poate depăși 100 km/oră*. MIHĂILĂ 2010, p. 303.

– Pl.: *vijelii*. – Și: (și învechit) **vijălie**, (Olt., Ban., Transilv.) **vijulie** (ALR SN III h 788 pc. 27, 47, 284, 812, 833, 836, 848) s. f. – Cf. *vâjâi* (TDRG, DLR)³³⁶. [C.C., C.F.]

VIJULÍE s. f. v. **vijelie**.

VÍPIE s. f. ☉ (Mai ales în Munt.; de obicei precedat de prep. „în”) Arșiță. [1868] BARCIANU. *Bucureștii clocoteau în vipii ca o cetate blestemată peste care se vărsase asfalt încins*. VOICULESCU, P. II, 188; *Când e secetă, mă usucă vipia, de mi se lipește burta de șale*. SADOVEANU, O. XV, 115; *Cum viscolește soarele asta, ce jărăgai, ce vipie! Îmi scot sufletul din piept*. PEDA, Î. 11. Cf. BARCIANU, ALEXI, W., RESMERIȚĂ, D., CADE, DL, DEX, MDA.

– Pl.: *vipii*. – Et. nec. (DLR). [C.C.]

VIRGA (Vir) subst. ☰ Particularitate suplimentară întâlnită, de obicei, la genurile de nori Cirrocumulus, Altocumulus, Altostratus, Nimbostratus, Stratocumulus, Cumulus și Cumulonimbus, având forma unor trene, dăre ori perdele verticale sau înclinate de precipitații, care pornesc de la baza

³³⁵ TDRG indică sursa bibliografică: Ioan Zlateaust, *Mărgăritare, adecă cuvinte de multe feliuri*. București, 1691. [C.F.]

³³⁶ Etimologia cuvântului nu este, de fapt, cunoscută. Trimiterea la verbul *vâjâi*, pus în legătură cu onomatopeea *vâj*, nu rezolvă problema. Cf. în acest sens și comentariile din SCRIBAN, D., CIORĂNESCU, D. ET. S. V. În CADE, unde apar adesea sugestii etimologice care completează pe acelea din CDDE (chiar din porțiunea *a – putea*), nu se dă nicio indicație. [C.F.]

norilor menționați, dar nu ajung la suprafața terestră, deoarece se evaporă pe parcurs (CIULACHE 2003, p. 257). *Fenomenul de evaporare a ploii poartă numele de virga*. APOSTOL 2000, p. 56; *Precipitațiile... sunt slabe, majoritatea evaporându-se înainte de a atinge solul, dând fenomenul de virga, căzând sub formă de picături mici de burniță*. MĂHĂRA 2001, p. 177; *Sub baza acestui nor, adesea foarte întunecat, există frecvent nori joși și destrămați, uniți sau nu cu ea și precipitații uneori sub formă de virga*. MIHĂILĂ 2010, p. 169. Cf. LTR², ȚÎȘTEA 1965, p. 196, DEX², MDA, NDU, MDN³.

– Din lat. **virga**³³⁷, fr. **virga** (MDA). [C.C.]

VISCOĂLĂ s. f. ♂ (Și învechit) Viscol (DLR). [1780-1801] KLEIN, D. 456. *În anul acesta căzuse o iarnă nemaipomenită, cu niște viscoale și vijelii și un frig despre a cărui păreche bătrânii din sat nu-și puteau aduce aminte*. CONTEMPORANUL, VII², 98; *Mergea cu fața înfundată în reverurile paltonului ușor, despîcând viscoala deasă cu umărul*. GALAN, Z. R. 115. Cf. LB, ISER, D, DM, MDA.

– Pl.: viscoale. – Postverbal de la **viscoli** (DLR). [C.C.]

VÍSCOL s. n. ♂ Vânt puternic însoțit de ninsoare sau de lapoviță; vânt violent, în rafale, care spulberă zăpada (DLR); (și învechit) viscoală, viscolie, (nord-estul Transilv., vestul Bucov.) fuiăș, (Mold.) natoagă, spărgău, (centrul Mold.) spulberiş (1), (Ban.) vicolniță, (nordul Munt) viforaie, (nordul Munt.) viscoliş, (Maram., Transilv.) vreme mare (v. vreme), vreme tare (v. vreme). [1425, într-un toponim, în forma Vicol, cf. D. BOGDAN, GL. 216] (DLR). *Lăudați Domnulu den ceriu..., Focul, grindirea, neaoa, bruma, abur de vicol ce le facu*. PSALT. HUR.² 210; *Au fost aicea mare fortună cu viscol, au ținut trei zile și patru nopți* (a. 1787). FURNICĂ, D. C. 154. *Creștetul carpatin al Olteniei [este] mai apărât de viscolii nordului*. HASDEU, I. C. I, 198; *Viscolul care bântuise orașul câteva zile adunase nămeți uriași*. STANCU, R. A. IV, 62. Cf. CADE, SCRIBAN, D., DLR, DEX², M. D. ENC.³, NDU, MDA.

Ξ Transport de zăpadă deasupra suprafeței pământului provocat de un vânt suficient de puternic și turbulent, însoțit sau nu de ninsoare (ȚÎȘTEA 1965, p. 196). *Viscolul se caracterizează prin vânturi intense care spulberă zăpada ce cade din nori sau o ridică pe cea depusă pe sol*. DONEAUD 1966, p. 298; *În România un astfel de vânt rece și uscat este Nemira, o ramură a Crivățului, care coboară de pe culmile Carpaților Orientali (Nemira)... când provoacă viscole*. MĂHĂRA 2001, p. 220; *În condiții deosebite, determinate de prezența ceței, viscolului, pâclei, furtunii de praf etc., cerul devine complet invizibil, iar nebulozitatea nu poate fi determinată cu precizie*. BOGDAN 2006, p. 111. Cf. CIULACHE 2003, p. 257. Ξ (În sintagma) **Viscol cu ninsoare** = viscol în timpul căruia se poate stabili căderea concomitentă a zăpezii (MIHĂILĂ 2010, p. 268). Cf. CIULACHE 2003, p. 257.

– Pl.: viscole și (învechit, m.) viscoli. – Și: (învechit) **vícol** s. n. – Et. nec. (MDA)³³⁸. [C.C.]

³³⁷ Lat. *virga*, -ae „vargă, nuia” (GUȚU 1983, p. 1308).

³³⁸ În CIORĂNESCU, D. ET. se propune ca soluție etimologică: *viscol* < *vicol* < *vifor* < v. sl. (s. v. *vifor*); în mod evident, problema evoluției *vicol* < *vifor* nu este rezolvată. SCRIBAN, D. ia în considerație verbul *viscolí* ca bază (*viscol* rezultând prin proces de

VISCOLEĂLĂ s. f. ☉ Viscolire. [1950-1951] *Când nu mai crăpa piatra și nu mai cădeau ciorile moarte de prin copaci, de ger, se pornea viscoleala*. PAS, L. I, 128. Cf. DL, DM, TAMÁS, ET. WB. 859, M. D. ENC., DEX, DSR.

– Pl.: viscoleli. – **Viscoli** + suf. -eală (DLR). [C.C.]

VISCOLÍ vb. IV. Intrans. impers. ☉ A sufla vânt puternic (însoțit de ninsoare sau de lapoviță), spulberând zăpada în vârtejuri (DLR); (nord-vestul Ban.) a învălui, (estul Ban.) a învolbi, (Ban.) a omeți. [1788] MOLNAR, D. 260/1. *Grierul în desfătare, Trecând vara cu cântare, Deodată se trezește Că afară viclește*. DONICI, F. I, 7/6; *Așezat la gura sobei, noaptea pe când viscolește, Privesc focul, scump tovarăș, care vesel pâlpâiește*. ALECSANDRI, O. I, 320; *Viscolea de ai fi crezut că are să se prăpădească pământul*. SLAVICI, O. I, 381. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., LM, TDRG, RESMERIȚĂ, D., SCRIBAN, D., M. D. ENC., MDA. ☉ Intrans. unipers. *Ei dorm adânc! ș-al nopței vânt Cu șuier viscolește; Ei dorm adânc; și pe pământ Mereu troianul crește*. ALECSANDRI, O. II, 64; *Un vânt teribil de grăbit viscolește cu ace*. SADOVEANU, O. XXI, 548; *Dacă se arată cuțubatura... înainte de amiza păsărilor e semn că o... să vișcolească*. PĂCALĂ, M. R. 191; *Vai de noi, ce vânt cumplit! Zece zile-a viscolit, Zece nopți ne-a zguduit*. ARGHEZI, S. P. 125. Cf. TDRG, MDA. ☉ Tranz. unipers. *Vântul a bățut puternic, viscolind pe alocuri zăpada în sudul Moldovei*. RL 1977, nr. 10305, 5/4; cf. ALR I 1 252 pc. 381, 878, NALR – MB V ms. [1608]^{ID}, ALR – MD IV h 527 pc. 695^{ID}, NALR – B III h 528 pc. 57^{ID}. Cf. DSR, MDA.

– Prez. ind. pers. 3: viscolește și (nord-estul Munt.) *viscolă* (ALR I 1 249 pc. 708). – Și: (Bucov.) **vicolí**, (sudul Transilv.) **vișcolí** vb. IV, (sudul Mold.) **vicolá** (ALR I 1 230 pc. 618) vb. I. – V. **viscol** (DLR). [C.C., C.F.]

VISCOLÍE s. f. ☉ (Și învechit) Viscol (DLR). [1857] POLIZU. Cf. ALR I 1 230 pc. 269. Cf. CIHAC, II, 456, DLR, MDA.

– **Viscol** + suf. -ie (DLR). [C.C.]

VISCOLÍRE s. f. ☉ Suflare violentă a vântului însoțit de ninsoare; viforeală, viscoleală, viscolitură (DLR). [1649] MARDARIE, L. 282²/1. *Fericit acel ce noaptea, rătăcit în viscolire, Stă, aude-n câmp lătrare și zărește cu uimire O căsuță drăgălașă*. ALECSANDRI, POEZII, 14; *Un crivăț năpustește viscolirea lui brutală*. MACEDONSKI, O. I, 30; *Vremea cumplită s-a ținut scai, cu viscoliri de zăpadă izbită în obloane*. VOICULESCU, P. I, 81. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., DL, DM, M. D. ENC., DEX, MDA.

– Pl.: viscoliri. – V. **viscoli** (DLR). [C.C.]

VISCOLÍȘ s. n.^{ID} ☉ (Nordul Munt.) Viscol. Cf. DGDS, ALR – MD IV h 527 pc. 703.

deverbalizare), acesta din urmă fiind considerat ca evoluat dintr-un improbabil, după opinia lui Ciorănescu (cf. și DLR și MDA), „*ung. vezcolni, a fi agitat”. [C.F.]

– **Viscol** + suf. -iș. [C.C., L.M.]

VISCOLÍT, -Ă adj. **☉** Care este spulberat de viscol (cf. DLR); (Ban.) învolbit. [1862] PONTBRIANT, D. Cf. ALR I 1 252, NALR – B III h 528 pc. 40, 41, 42, 77, NALR – O II h 315. Cf. LM 575, RESMERIȚĂ, D., DL, DM, M. D. ENC. 997, DEX, DSR, DLR, MDA. **☉** (Adverbial) *Peste noapte ninsese viscolit.* VÂN. PES. mai 1964, 7. **☉** (În sintagma) *Omăt viscolit* v. omăt (2).

– Pl.: *viscoliți, -te.* – V. **viscoli** (DLR). [C.C.]

VISCOLITÓR, -OÁRE adj., s. f. **☉** 1. Adj. (Despre vânt) Care viscolește, care spulberă zăpada (DLR). [1883] *Când se strâng multe țarci laolaltă... și fac larmă mare, prevestesc o fortună mare de omăt cu vânt viscolitor.* MARIAN, O. II, 57. Cf. DL, DM, TAMÁS, ET. WB. 859, DEX, MDA.

2. S. f. (Rar) Troian (DLR). *Șleahul pe care se iscase dealul de omăt ducea la târgul de aproape: era un șleah cu tract mare. Cei dintâi oameni cu săniile care au dat peste viscolitoarea aceasta au stat puțin în cumpănă, au măsurat-o din ochi, apoi au dat din cap, au întors și-au apucat pe niște hudiți întortocheate.* SADOVEANU, O. XIX, 235. Cf. MDA.

– Pl.: *viscolitori, -oare.* – **Viscoli** + suf. -tor (DLR). [C.C.]

VISCOLITÚRĂ s. f. **☉** Viscolire; (concretizat) zăpadă viscolită; troian (cf. DLR). [1898] *A fost iarna înzestrată cu omăt gros și n-au fost furtuni, adecă vifore, vicolituri și vânturi mari.* MARIAN, S. R. I, 116; *În ziua a patra părăsiră albia apei și se suiră prin viscolituri pe opcina muntelui.* SADOVEANU, O. XII, 194, cf. DR. V, 378, A V 15, 21, 31, VI 4, 26, com. din MONOR – REGHIN, ALR I 1 252, NALR – MB V ms. [1608]^{1D}. Cf. TDRG, CADE, SCRIBAN, D., CIORĂNESCU, D. ET. 9 249, M. D. ENC., DEX, DSR, MDA.

– Pl.: *viscolituri.* – Și: **vicolitúrá** s. f. – **Viscoli** + suf. -tură (DLR). [C.C.]

VIȘCOLÍ vb. IV v. **viscoli**.

VÍVOR s. n. v. **vifor**.

VIVÓRNIȚĂ s. f. v. **viforniță**.

VIZIBILITÁTE s. f. **☉** (În sintagmele) **Vizibilitate atmosferică** = stare optică a atmosferei, ce reprezintă distanța maximă până la care un obiect cu contururi definite poate fi identificat și văzut cu ușurință (BOGDAN 2006, p. 168). **Vizibilitate excepțională** = vizibilitate care permite distingerea obiectelor la distanțe foarte mari (CIULACHE 2003, p. 258). **Vizibilitate meteorologică** = vizibilitate ce depinde și de momentul când se fac observațiile, ziua sau noaptea (MIHĂILĂ 2010, p. 248). *Ziua, vizibilitatea meteorologică se apreciază cu ajutorul unor repere de culoare închisă, așezate la distanțe diferite, cunoscute și determinate anterior.* id. ib. **Vizibilitatea redusă** = vizibilitate care este produsă de

precipitații, de transportul de praf sau de nisip, de viscol și cel mai frecvent de ceață (cf. DONEAUD 1966, p. 348).

– Din fr. **visibilité**, lat. **visibilitas**, **-atis** (DLR)*. [C.C.]

VLEZGUÍ vb. IV v. **flizgui**.

VLOC s. n. v. **vlog**.

VLOG s. n. ☉ (Sud-vestul Munt., centrul Transilv., nordul Dobr.; și, în sintagma **vlog mocănesc**, GR. S. V, 46, VI, 45, SCRIBAN, D., ALR I 1 987 pc. 684, ALR SN III h 790 pc. 192) Ploaie mărunță și de lungă durată, care cade pe o zonă întinsă (DLR). [1829] *Băltărețul aduce... vlog*. PISCUPESCU, O. 72/16; *Ploile lungi, vlogul..., țin mult și se întâmplă când cineva și-a făcut samă*. PAMFILE, VĂZD. 108; cf. H IV 51, RĂDULESCU-CODIN, GR. S. V, 46; cf. DGDS, ALR I 1 228 pc. 600, 887, 940, 986, 1 978 pc. 684, 898, ALR SN III h 790. Cf. MDA.

– Pl.: *vloguri*. – Și: (Munt.) **vloc** (GR. S. V, 46), **vloh** (PAMFILE, S. V. 3, id. VĂZD. 108) s. n. – Et. nec. (DLR). [C.C.]

VLOH s. n. v. **vlog**.

VLOHÍȘĂ adj. (Mold.; despre ploaie) Care este de lungă durată (DLR). [1916] PAMFILE, VĂZD. 108, cf. id. s. v. 3. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *vlohișe*. – **Vloh** + suf. *-ișă* (DLR). [C.C.]

VÓCOT s. n. ☉ (Vestul Transilv.) Furtună (1); vijelie (DLR). [1888] *Vocote sunt 7 într-o iarnă, care dacă nu se ivesc iarna, vin vara, căci numărul de 7 trebuie să se împlinească*. FRÂNCU – CANDREA, M. 107. Cf. CADE, MDA.

– Pl.: *vocote*. – Et. nec. (DLR). [C.C.]

VOLBURÁ vb. I. ☉ 1. Tranz., refl. și intranz. (Și învechit) A (se) mișca în vârtejuri (ca urmare a furtunii). [1719-1722] *Lucrurile lui... cu vânturile să holburește și cu mare răzșipă până la nuâri învârtit rădicându-să, preste alte dealuri și preste alte văi, în izbeliște să leapădă*. CANTEMIR, HR. 170; *Vântul suflă..., volburește, nime nu adună pânzi*. CONV. LIT. V, 291; cf. ALR I 1 979 pc. 40, ALR SN III h 791 pc. 228, ALRM SN II h 613 pc. 228. Cf. POEN. – AAR. – HILL, V. II, 746²/32, PONTBRIANT, D. CIHAC, I, 115, TDRG, CDDE 785, CADE, BL VI, 162, SCRIBAN, D., DL, MDA.

2. Tranz. (Ban.; despre vânt; complementul indică zăpada) A spulbera și a troieni (DLR). O volburit-o vântu ș-o făcut-o grămezi. NALR – B III h 528 pc. 78; O volburit-o vântu și să bagă și-n poduri.

* *Vizibilitate excepțională* – cf. fr. *visibilité exceptionnelle* (VILLENEUVE, p. 406).

ib. h 528 pc. 87; cf. ib h 528 pc. 39, 47, 81. Cf. MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *volburește*. – Și: (și învechit) **volburí**, (învechit) **holburí** vb. IV. – V. **volbură** (DLR). [C.C.]

VOLBURÁT, -Ă adj. **⊕** 1. (Și învechit; despre vânt) Care se mișcă în vârtejuri. (DLR). [1889] *Un vânt mare, volburat, Năile le-au înturnat, Negoațele s-au necat*. SEVASTOS, N. 147. Cf. MDA.

2. (Ban.; despre zăpadă) Spulberat și troienit de vânt. Cf. NALR – B II h 528.

– Pl.: *volburați*, -te. – Și: (nordul și vestul Ban.) **volburít**, -ă (NALR – B II h 528 pc. 40, 41, 44, 47, 84) adj. – V. **volbura** (DLR). [C.C.]

VÓLBURĂ s. f. **⊕** Vârtej; vânt puternic cu vârtejuri, (nord-estul Olt.) urcior, (sud-estul Olt.) vârcolac; p. ext. furtună (1). [1649] MARDARIE, L. 252²/21 (DLR). *După amiadză... să feaceră holburi și vânturi greale și cu pohoi de ploi*. DOSOFTEI, V. S. septembrie 3^v/24; *Vorbura e un aer mișcat ce se învârte rotogol*. ȘINCAI, în ȘA I, 639; *Au urmat... cea mai cumplită volbură sau vârtej, ce niciodată nu s-a mai pomenit*. CR (1829), 145¹/31; *Vârtejul, ... numit și bolboră, volvură..., este vântul care, învârtindu-se cu vârful în pământ iar pâlnia în văzduh, se lărgeste din ce în ce mai mult*. PAMFILE, VĂZD. 50; *Când s-au trezit oamenii luni dimineața, sclipeau săgeți de ploaie pe volburile furtunii*. SADOVEANU, O. XIII, 909; cf. ALR I 1 979, ALR SN III h 794, ALRM SN II h 614. Cf. LB, POEN. – AAR – HILL, V. I, 173¹/20, II, 746²/26, ISER, PONTBRIANT, D., CDDE 785, RESMERIȚĂ, D., ȘĂINEANU, D. U., CADE, MDA.

– Pl.: *volburi*. – Și: **bólbora**, **hólbura**, **vórbura**, **vólvura** s. f. – Lat. ***volvula** (< *volvere*) (DLR). [C.C., C.F.]

VOLBURÍ vb. IV v. **volbura**.

VOLBURÍT, -Ă adj. v. **volburat**.

VÓLVURĂ s. f. **volbură**.

VOPONÍ subst. **⊕** (Sud-vestul Transilv.) Ploaie mare (DLR). [1915] DENSUSIANU, Ț. H. 340. Cf. MDA.

– Cf. vop „val” (DLR). [C.C.]

VÓRBURĂ s. f. **volbură**.

VÓRTEX s. n. **⊕** (În sintagma) **Vortex polar** = circulație ciclonică persistentă, de mare anvergură și de altitudine ridicată, situată în jurul unui pol geografic, fiind o componentă a frontului polar (cf. VILLENEUVE, p. 384). V. front polar. Cf. RUNCANU 2014, p.1145.

– Cf. engl. Polar vortex (VILLENEUVE, p. 384) [C.C., C.F.]

VRÉME s. f. **⊕** Stare a atmosferei; (Transilv.) veac. [1686-1691] *Le-au căutat... acestora oameni mutați pre aceste locuri a-și schimba portul hainelor după vremea acestor locuri*. M. COSTIN, O. 270; *Mă*

acoperi supt aripi sfinte De nădușală-n vremea fierbinte. DOSOFTEI, PS. 202/10; Unii îl chiema... vihor, nemărturisindu-l pre dânsul a fi Dumnezeu! văzduhului, al vremii bune și al vremii rele (cca 1750)) GCR II, 51/13; De va fi vreme ploioasă, poate să zică cum că... plânge și ceriul. MOLNAR, RET. 116/17. Cf. CADE, SCRIBAN, D., DLR, DEX², M. D. ENC.³, NDU. ☉ (În sintagmele) (Maram., Transilv., Criș.) **Vreme mare** = **a**) (și **vreme grea**, **vreme tare**; și, la pl., **vremuri mari**) (ploaie torențială cu) furtună (1). Cf. PAMFILE, VĂZD. 46; cf. ALR SN III h 788. Trag clopotele că vine vreme mare. MAT. DIALECT. I, 198. La noi mereu vin vremuri mari de către miazănoapte. ib., cf. GLOSAR REG.; **b**) (Transilv.; și **vreme tare**) viscol; vijelie cu zăpadă. Cf. ALR I 1 230 pc. 305. (Transilv., Mold., nord-vestul Munt., Criș.) **Vreme slabă** (sau **murgă** ori **cu coada lungă**) = timp ploios. [1916] Cf. PAMFILE, VĂZD. 180. Cf. ALR I 228 pc. 283, 347, ALR SN III h 786. (Nord-vestul Transilv.) **Vreme seacă** = secetă. ALR II 5 055 pc. 279.

☿ Ansamblu al valorilor tuturor elementelor meteorologice la un moment dat sau variația acestora într-un interval oarecare (CIULACHE 2003, p. 259). În cursul iernii, crivățul aduce cu sine aer continental polar, format în anticicloul siberian, ceea ce impune vremii un aspect geros. CIOVICĂ 1970, p. 42; Vremea se caracterizează prin totalitatea determinărilor cantitative și calitative ale diferitelor însușiri de stare a atmosferei ca și asupra proceselor fizice ce se produc în atmosferă, numite elemente meteorologice. APOSTOL 2000, p. 5; Aceste porțiuni mari din atmosferă în care vremea prezintă, în general, același aspect, poartă numele de mase de aer. MĂHĂRA 2001, p. 53. ☿ (În sintagma) **Corelația Soare-vreme** v. **corelație**. **Tip de vreme** = tip de timp (v. timp) (cf. CIULACHE 2003, p. 236)). ☿☿ (În sintagma) **Vreme urâtă** (sau **mohorâtă** ori **nefavorabilă**) = stare a atmosferei care poate provoca pagube materiale și/sau victime omenești, fiind caracteristică diferitelor fenomene atmosferice de risc precum: ciclonii tropicali, tornadele, furtunile, grenurile, viscolele etc. (CIULACHE 2003, p. 259). La trecerea unui front oclus, vremea, în general, este mohorâtă. MĂHĂRA 2001, p. 237; În condiții de vreme nefavorabilă caracterizată prin prezența ceții, viscolului, pâclei, a manifestării furtunii de praf etc., când cerul devine complet invizibil, nebulozitatea nu poate fi determinată cu precizie sau nu poate fi determinată deloc. MIHĂILĂ 2010, p. 178.

– Din v. sl. **вѣмѣ** (DLR). [C.C.]

VREMÍ vb. IV. Intrans. impers. ☉ (Transilv.) A vremui (DLR). [1650] ANON. CAR. Cf. GHEȚIE, R. M. 496, T. PAPAHAĞI, M., BUL. FIL. III, 188, BL VI, 191.

– Prez. ind. pers. 3: vremește. – V. **vreme** (DLR). [C.C.]

VREMUÍ vb. IV. Intrans. impers. ☉ A fi sau a se face vreme urâtă (cu ploaie, ninsoare, viscol etc.); (Transilv.) a vremi (DLR). [1650] ANON. CAR. Toate astea... pot constitui cea mai plăcută petrecere într-o lungă noapte de iarnă, când afară vremuieste. CARAGIALE, O. IV, 90; Poate că au și morții tainele lor, că li-e urât noaptea în cimitir, când plouă și vremuieste afară. ANGHEL, PR. 130; Din frumos se va face urât, va vremui. PAMFILE, VĂZD. 5; De-acuma vremuieste, Dorul se călătorește. ARH. OLT. X, 67; cf. H XVIII 313; cf. A V 14, 15, 16, 33, 34, VI 26. Cf. LB, CIHAC, II, 466, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DL, DM, MDA.

– Prez. ind. pers. 3: vremuieste și vrémuie. – **Vreme** + suf. -ui (DLR). [C.C.]

VREMUIÁLĂ s. f. ☉ Vremuire. [1916] *Cauza e, pre vremuieli și în timpul nopții, înfierbântarea și răcirea sângelui, bruscă și repetată.* ATILA, p. 82; *Pe atari vremuieli apa pare pustie.* id. ib. 18. Cf. DL, DM, DEX, DLR, MDA.

– Pl.: *vremuieli*. – **Vremui** + suf. *-eală* (DLR). [C.C.]

VREMUÍRE s. f. ☉ Faptul de a vremui; vreme urâtă (cu ploaie, ninsoare, viscol etc.) (DLR), vremuială, (Munt.) vremuit. [1861] *Să rădică snopul în picioare... și așa poate sta împotriva vremuirilor.* I. IONESCU, C. 132/8; *Trieratul, deși se face cu mai mare iuțea decât îmblătitul..., totuși este supus vremuirilor, din care pricină se pierd multe sămințe și paie.* id. ib. 184/15; *S-auzeau cum cântă cocoșii, mhorât, a vremuire.* CAMILAR, N. II, 303; cf. ALR II 833. Cf. DL, DM, DEX, MDA.

– Pl.: *vremui*. – V. **vremui** (DLR). [C.C.]

VREMUÍT s. n. ☉ (Munt.) Vremuială. Cf. UDRESCU, GL.

– V. **vremui** (DLR). [C.C.]

Z

ZÁBĀR s. n. **Θ** (Mold., Olt., Munt.) Timp nefavorabil caracterizat prin vreme rea, ninsoare etc. sau prin căldură excesivă (DLR). [1939] SCRIBAN, D. *El seceră pe zabărul de foc!* CIAUȘANU, V. 211; cf. LEXIC REG. 39. Cf. DLR, MDA.

– Și: **zábără** (LEXIC REG. 39) s. f. – Et. nec. (DLR). [C.C.]

ZÁBĀRĀ s. f. v. **zabăr**.

ZAI s. n., s. m. **Θ** 1. S. n., s. m. (Transilv., nord-vestul Munt., Ban.; și în sintagma **zai de gheață** H XVIII 301) Sloi (1). [1825] LB^e. *Zaiul se formează, de obicei, numai pe porțiunile cursului de apă care... nu sunt acoperite de pod de gheață.* LTR²; *Neaua sau ghiața mărunță ce merge pe râu și care, când sloii sunt mai mărișori, se zice zaiu.* REV. CRIT. III, 171; *Au venit niște zaiuri pe Murăș, de era să se rupă podul.* MAT. DIALECT. I, 272. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 539, LM, DDRE, BARCIANU, ALEXI, W., DLR, MDA.

2. S. n., s. m. (Transilv., Olt.) Pojghiță subțire de gheață care se formează pe geamuri sau deasupra apei. Cf. PLOȘOR, V. O. 16, CONV. LIT. LIV, 371. Cf. CADE, NDU, DEXI.

3. S. n., s. m. (Nord-vestul Munt.) Polei (1). *S-a prins oleacă de zai; nu e de plecat cu căruța.* UDRESCU, GL. Cf. DLR, MDA, DEXI.

4. S. n., s. m.^{ID} (Sud-vestul Transilv.; la pl.; în sintagma **zai de gheață**) Țurțur (1). Cf. ALR SN III h 801 pc. 102.

5. S. n. (Transilv.) Ploaie mărunță, de scurtă durată. LEXIC REG. II, 103. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: (n.) *zaiuri* și *zai* (ALR SN III h 801 pc. 102, ALRM SN II h 618 pc. 102). – Din magh. **zaj** (DLR). [C.C., C.F.]

ZĂBUȘĂLĂ s. f. v. **zăpușeală**.

ZĂDĂU s. n. v. **zăduf**.

ZĂDÚF s. n. **Θ** Arșiță. [1563-1583] *Străluce soarele cu zăduhul, seacă iarrba și floarea ei cade.* COD. VOR.² 339; *Dzua zăduhul m-au dosădit, noaptea frigul și somnul se-au depărtat de ochii miei.* PO 108/10; *Un călătoriu... îmblă și călătorește cale multă și-l arde soarele și-l pălește zăduvul.* VARLAAM, C. 45; *Căldura mare, împreună cu o secetă îndelungată, umezeala, zăduful, răceala umedoasă... sunt în stare de sine a înainta feliuri de boale cumplite între vite.* FM (1843), 252²/10; *E arșiță, zăduf mare, Pare că te și topești.* CODRU-DRĂGUȘANU, C. 10; *Această arșiță, zăduh, zăduv, zăpușeală..., care aproape nu se mai poate îndura, se crede a fi un semn de ploaie.* PAMFILE, CER. 34; *Zilele de iulie erau foarte călduroase, zăduful începea încă de dimineață.* CAMIL PETRESCU, O. III, 55; *Cum era zăduful mare, Am intrat în scâldătoare.* PARASCHIVESCU, C. Ț. 129; cf. H II 251, IV 51, VII 383, IX 387, XII 168, XIV 93, XVI 39, XVIII 14, GL. MUNT. 498^{ID}; cf. ALR SN V h 1 502, ALR – M III h 660 pc. 231, 236, 237^{ID}, NALR – MB V

ms. [1563]^{ID}, ALR – MD IV h 516^{ID}, NALR – O II h 310^{ID}, NALR – B III h 514^{ID}. Cf. LB^e, POLIZU, LM, DDRF, BARCIANU, ȘĂINEANU², CADE, SCRIBAN, D., M. D. ENC., CIORĂNESCU, D. ET., DEX, TDRG², MDA.

– Pl.: *zădufuri*. – Și: (estul Maram., centrul Ban.; și învechit) **zădúg** (ALR SN V h 1 502 pc. 362, ALR – M III h 660 pc. 231, 236, 237^{ID}, NALR – B III h 514 pc. 76^{ID}), **zădúh**, (Mold., sudul Munt., sud-vestul și sud-estul Olt.) **zădúu** (ALR SN V h 1 502 pc. 872, 886, NALR – O II h 310 pc. 991^{ID}), **zădúv**, (Olt.) **zădáu** (NALR – O II h 310 pc. 996, 997^{ID}), (Munt.) **zăzdúh** (GL. MUNT. 498^{ID}) s. n. – Din v. sl. ***zaduchъ** (MDA)³³⁹. Cf. bg. **зaдyх** (DLR). [C.C.]

ZĂDUFÓS, -OÁSĂ adj. (Învechit; despre căldură, anotimpuri, vânt etc.) Torid. *Porunci Dumnezău la vânt arzătoriu zăduhos și lovi soarele pre capul lui Iona*. BIBLIA (1688), 596²/49; *Să nu fie vară zădufoasă Nici iarnă cu ger*. BUDAI-DELEANU, Ț. 324; *Nici lipsa apei, nici căldurile zăduvoase nu ar fi singura pricină a turbării*. FM (1844), 322²/6. Cf. ALEXI, W., SCRIBAN, D., DL, DM, DEX, DLR, MDA.

– Pl.: *zădufoși, -oase*. – Și: (învechit, rar) **zăduhós, -oasă, zăduvós, -oasă** adj. – **Zăduf** + suf. -os (DLR). [C.C.]

ZĂDÚG s. n. v. **zăduf**.

ZĂDÚH s. n. v. **zăduf**.

ZĂDUHÓS, -ÓASĂ adj. v. **zădufos**.

ZĂDÚU s. n. v. **zăduf**.

ZĂDÚV s. n. v. **zăduf**.

ZĂDUVÓS, -OÁSĂ adj. v. **zădufos**.

ZĂFÍR s. m. v. **zefir**.

ZĂPÁDĂ s. f. **Θ 1**. Strat provenit din depunerea fulgilor în perioada de îngheț (a iernii); ninsoare (2), (Transilv., Ban., Criș.; și învechit) nea (1), (Maram., Transilv., Bucov., Mold., centrul Olt., Ban., Criș.) omăt (1), (sud-vestul Transilv., Ban.) polegniță (v. poledîță 5). [1577] ^a*Blagosloviți brumele și zăpăzile*. CORESI, PS. SL.-ROM. 654; *A ieșit satul de a curățit cu lopăț[i] zăpada* (a. 1808). IORGA, S. D. XIII, 172; *Afară creștea zăpada strat peste strat*. BARBU, PRINC. 61; cf. NALR – MB V ms. [1606], ALR – MD IV MN 148, [1606], NALR – O II MN 276, [1606], NALR – B III h 527^{ID}. Cf. CIHAC, II, 211, LM, ȘĂINEANU², CADE, SCRIBAN, D., DEX², CIORĂNESCU, D. ET., DLR, NDU. **Θ** (În sintagmele) (Centrul, nordul, nord-estul și estul Munt., nord-estul, centrul, sudul și sud-estul Olt.) **Maidan** (sau **mal**, DGDS, ALR – MD

³³⁹ În CIORĂNESCU, D. ET., TDRG² se face trimiterea și la slavonul *zaduchŭ*. [L.M.]

IV h 527 pc. 691, NALR – O II h 315 pc. 911, 960, 961, 975, 976, 987^{ID}, **măgură**, DGDS, NALR – O II h 315 pc. 993^{ID}, ori **măglă**, DGDS, ALR – MD IV h 527 pc. 705^{ID}) **de zăpadă** = troian. Cf. DGDS, NALR – MB V ms. [1608] pc. 632, ALR – MD IV h 527 pc. 695, 726, 766, 814, NALR – O II h 315 pc. 984^{ID}. **Morman de zăpadă** v. morman. **Nămete de zăpadă** v. nămete. **Omăt de zăpadă** v. omăt (2). **Strat de zăpadă** [cf. și ☒] = depunere de zăpadă care acoperă suprafața solului sau a gheții. *Un strat subțire de zăpadă ca o năframă acoperea ograda*. COCEA, S. I, 316. **Troian de zăpadă** [cf. și ☒] v. troian. (Nordul, nord-estul, estul sau sudul Ban.) **Zăpadă nămețită** (sau **omețită**, NALR – B III h 528 pc. 70, 75) = troian. Cf. ib. pc. 1, 2, 3.

☉ 2. Apă sub formă de fulgi înghețați, care cade din nori și se așază pe pământ; ninsoare (1), (Transilv., Ban., Criș.; și învechit) nea (1), (Maram., Transilv., Bucov., Mold., centrul Olt., Ban., Criș.) omăt (1). [1693] *Mulțime de zăpadă la munte*. FN 14; *Zăpada să pogoară din nori* (a. 1750). GCR II, 64/32; *Era... ploaie, zăpadă, mazărică și vânt vrăjmaș*. CARAGIALE, O. I, 175. Cf. CIHAC, II, 211, LM, ȘĂINEANU², CADE, SCRIBAN, D., DEX², DLR, NDU. ☉ (Urmă de determinări care desemnează felul) (Transilv.) *Zăpada la nei*. Cf. ALR SN III h 797 pc. 141. (Mold.) *Zăpadă mazărată*. Cf. ib. pc. 531. (Olt.) *Zăpadă madzăruiască*. Cf. ib. pc. 836. ☉ (În sintagmele) (Estul Olt.) **Brabete de zăpadă** = fulg de zăpadă. *Ce brabeți de zăpadă dă!* ALR SN III h 799 pc. 876. **Flotac de zăpadă** v. flotac (1). **Foloștină de zăpadă** v. foloștină(1). (Mold., vestul Criș.) **Fir de zăpadă** v. fir. (Maram., Transilv., Ban., Criș.) **Fluture de zăpadă** v. fluture. **Fulg de zăpadă** v. fulg. (Sudul Transilv., sudul Mold., sudul Dobr., nord-vestul Munt., sudul Olt.) **Ploaie cu zăpadă** = lapoviță (1). *Vinea... o lapoviță-așa, o ploaie cu zăpadă, Doamne! Un păliș*. ap. DGDS; cf. ALR SN III h 796, NALR – MB V ms. [1607] pc. 650^{ID}. (Sud-estul Ban.) **Zăpada mieilor** = mazăriche. Cf. DLR.

☒ Hidrometeor în stare solidă care cade din nori sub forma unor asociații de cristale de gheață (fulgi) cu dimensiuni diferite (CIULACHE 2003, p. 260) și care se depune sub forma unui strat. [1857] ^a*Zăpada este mai totdeauna cristalizată în ace subțiri ce se grup într-un chip remarcabil*. MARIN, F. 500; *Viscolul se caracterizează prin vânturi intense care spulberă zăpada ce cade din nori sau o ridică pe cea depusă pe sol*. DONEAUD 1966, p. 298; *Zăpada este constituită din aglomerate solide în formă de fulgi*. APOSTOL 2000, p. 60; *După starea de agregare, pot fi: precipitații lichide (ploaia și burnița); precipitații solide (zăpada, grindina, mazăriche); precipitații mixte (lapovița)*. MĂHĂRA 2001, p. 181; *Iarna, când suprafața solului este acoperită cu zăpadă, variațiile termice diurne... dispar cu desăvârșire când grosimea stratului de zăpadă atinge 50 cm*. CIULACHE 2002, p. 135; *Ninsoarea (zăpada) este o precipitație solidă sub formă de cristale de gheață, izolate sau unite între ele, care cade din nori*. ib. p. 223; *Se consemnează dacă zăpada este depusă în strat continuu sau este viscolită într-o măsură mai mare sau mai mică*. MIHĂILĂ 2010, p. 197. Cf. LTR. ☉☉ (În sintagma) **Avalanșă de zăpadă** v. avalanșă. ☒ (În sintagmele) **Aversă de zăpadă** v. aversă. **Cristale de zăpadă** = cristale sau aglomerații de cristale de gheață având forme stelare cu multiple ramificații, care constituie particulele solide ale zăpezii (CIULACHE 2003, p. 59). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 65. **Fulg de zăpadă** [cf. și ☉] = (mai ales la pl.) particule de gheață de culoare albă-mată având forme geometrice cu diverse grade de complexitate, cristalizate de obicei în sistemul hexagonal (ȚÎȘTEA 1965, p. 92). *Această formă de depunere... este spongioasă, formată din fulgi de zăpadă care, prin topire parțială, aderă pe corpul avionului*. DONEAUD 1966, p.

350; Dimensiunile fulgilor de zăpadă luate separat sunt, de asemenea, foarte variate; cele mai mari dimensiuni sunt observate la steluțele brumate (raza acestora atinge 4-5 cm). CIOVICĂ 1970, p. 34; Cel mai adesea, în urma proceselor de îngheț rezultă cristale ramificate (fulgii de zăpadă). APOSTOL 2000, p. 107; Forma cristalelor și structura fulgilor de zăpadă este predominant hexagonală. BOGDAN 2006, p. 223. Cf. CIULACHE 2003, p. 98. **Furtună de zăpadă** v. furtună. **Inversiune de zăpadă** v. inversiune. **Stadiu de zăpadă** = fază a procesului de destindere adiabatică, în timpul căreia o parte din vaporii de apă conținuți de aerul saturat aflat în ascensiune se condensează direct sub formă de zăpadă, acest fenomen producându-se, însă, numai atunci când nivelul de condensare este situat deasupra celui al suprafeței izotermice de 0° C (de îngheț). (CIULACHE 2003, p. 213). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 171. **Strat de zăpadă** [cf. și ☉] = depunere de zăpadă care acoperă suprafața solului și a gheții, definindu-se prin gradul de acoperire, caracterul așezării, grosimea, densitatea și conținutul de apă (CIULACHE 2003, p. 217). **Strat de zăpadă...** *Pătură de zăpadă depusă pe suprafața solului sau a ghețurilor, care se formează în timpul iernii în urma ninsorilor.* ȚÎȘTEA 1965, p. 173; *Solul este acoperit cu un strat de zăpadă proaspătă.* DONEAUD 1966, p. 304; *Observațiile întreprinse în regiunile polare au arătat că intensitatea radiației difuze a cerului senin crește odată cu albedoul, din cauza difuzării repetate a radiațiilor reflectate de suprafața stratului de zăpadă.* CIULACHE 2002, p. 109; *Stratul de zăpadă are o mare importanță, el constituind o rezervă de apă pentru sol și, în același timp, un înveliș protector, care reduce adâncimea înghețului în sol.* MIHĂILĂ 2010, p. 196. **Troian de zăpadă** [cf. și ☉] = v. troian. **Zăpadă aciformă** = strat proaspăt de zăpadă format din ace fine de gheață, care apare în cazul ninsorilor la temperaturi scăzute (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 201). **Zăpadă grăunțoasă** = precipitație (în cantitate redusă) sub formă de particule de gheață foarte mici, albe și opace, cu formă aproximativ plată sau alungită și cu un diametru (mai mic) de 1 mm, care cade din norii Stratus (cu excepția zonelor de munte) și care se produce la temperaturi cuprinse între 0° și -10° C; ninsoare grăunțoasă (v. ninsoare 1) (cf. BOGDAN 2006, p. 223). Cf. LTR, ȚÎȘTEA 1965, p. 201. *Aspectul exterior al acestui hidrometeor care ia naștere prin înghețarea rapidă a picăturilor de apă suprarăcită pe arborii subțiri, pe conductorii aerieni, pe firele de iarbă etc., este cel al zăpezii grăunțoase, amorfe (necristaline).* CIULACHE 2002, p. 179; *Norii Stratus apar sub formă de strat noros în general cenușiu, cu bază destul de uniformă, din care poate să cadă burniță, prisme de gheață sau zăpadă grăunțoasă.* MIHĂILĂ 2010, p. 169. **Zăpadă în derivă** = zăpadă antrenată de vânt la înălțimi mici deasupra solului, fără a reduce vizibilitatea orizontală (CIULACHE 2003, p. 260). **Zăpadă înghețată** = zăpadă întărită, care a înghețat, astfel încât prezintă la suprafață un luciu datorit stratului de gheață compact (LTR). **Zăpadă permanentă** = zăpadă care acoperă totdeauna zone aflate la mare altitudine, gheața polară sau unii ghețari montani. *În munți, la nivelul zăpezilor permanente, are totuși loc o creștere a ei, cauzată de reflectarea repetată a razelor solare.* CIULACHE 2002, p. 110. **Zăpadă roșie** = zăpadă colorată în urma antrenării unor particule de praf roșu odată cu căderea fulgilor sau constituind nuclee de condensare (cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 201). **Zăpadă spulberată** = zăpadă antrenată de vânt spre înălțimi suficient de mari deasupra solului pentru a reduce sensibil vizibilitatea orizontală (CIULACHE 2003, p. 260). **Zăpadă umedă** = zăpadă care conține o mare cantitate de apă în stare lichidă (id. ib.). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 202. *Frecvența maximă a givrajului se produce în regiunile din atmosferă caracterizate prin picături de apă suprarăcită sau un amestec de picături de apă suprarăcită cu cristale fine de gheață sau*

zăpadă (nori, precipitații lichide, *zăpadă umedă*, *lapoviță*). MIHĂILĂ 2010, p. 275. **Zăpadă umedă înghețată** = depunere de gheață asemănătoare cu chiciura tare sau cu poleiul (cf. MIHĂILĂ 2010, p. 276). Prin depuneri de gheață (pe conductorii aerieni) se înțelege acoperirea acestora cu gheață de diferite feluri (de la cea transparent sticloasă, la cea cristalină), precum și cu *lapovița* și *zăpadă umedă înghețată*. BOGDAN 2006, p. 164.

– Pl.: *zăpezi*. – Din v. sl. **zapadŭ** (PHILIPPIDE, O. R. II, 80, SCRIBAN, D., CIORĂNESCU, D. ET.)^{340*}. [E.T.]

ZĂPĂDÓC s. n. (Rar) Cantitate mare de zăpadă (DLR). [1964] *Roaba lui Dumnezeu, da nu vezi ce zăpădoc e pe drum?* V. ROM. decembrie 1964, 38. Cf. DLR, MDA.

– **Zăpadă** + suf. -oc (DLR). [C.C.]

ZĂPĂZÚICĂ s. f. sg. ♂ (Munt.) Zăpăzuie. [1939] COMAN, GL. Cf. SFC VI 98. Cf. DLR, MDA.

– **Zăpadă** + suf. -uică (DLR). [C.C.]

ZĂPĂZÚIE s. f. sg. ♂ (Munt.) Zăpadă puțină; zăpăzuică. [1939] COMAN, GL. Cf. SFC VI, 98. Cf. DLR, MDA.

– **Zăpadă** + suf. -uie. (DLR). [C.C.]

ZĂPÓDIE s. f. ♂ 1. (Munt.) Sloi (1) (DLR). [1885] H IX 435. *Curg, oarbe din adâncuri, a beznelor zăpodii*. VOICULESCU, POEZII, I, 52. Cf. DLR, MDA.

2. (Olt.) Lapoviță (1). ARH. OLT. VII, 158. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *zăpodii*. – Din v. sl. *ЗАПОДНІЕ (MDA), bg. запогъе, запог, запокъ „loc umbrit” (DLR). [C.C.]

ZĂPÓR s. n. ♂ (Transilv., Munt., Ban.) Ploaie torențială (v. ploaie); furtună (1) (DLR). [1890] VAIDA. *În curând, va veni zăporul*. CV. 1951, nr. 5, 28; cf. CABA, SĂL., DGDS^{1D}. Cf. MDA.

– Pl.: *zăpoare*. – Din v. sl. **запоръ**. Cf. bg. *запор. (DLR). [C.C.]

³⁴⁰ Nu preluăm etimologia propusă în DLR și MDA: „postverbal de la **zăpădi**”.

* **Cristale de zăpadă** – cf. fr. *cristaux de neige*, engl. *snow crystals* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Fulgi de zăpadă** – cf. fr. *flocons de neige*, engl. *snowflakes* (VILLENEUVE, p. 166). **Stadiu de zăpadă** – cf. fr. *stade neige*, engl. *snow stage* (id. ib. p. 357). **Strat de zăpadă** – cf. fr. *couverture de neige*, engl. *snow-cover* (id. ib. p. 149). **Troian de zăpadă** – cf. fr. *banc de neige, amoncellement de neige*, engl. *snow-drift* (id. ib. p. 27). **Zăpadă aciformă** – cf. fr. *aiguille de glace*, engl. *ice needle* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Zăpadă grăunțoasă** – cf. fr. *neige en grains*, engl. *snow grains* (VILLENEUVE, p. 269). **Zăpadă în derivă** – cf. fr. *poudrierie basse*, engl. *drifting snow* (id. ib. p. 312). **Zăpadă înghețată** – cf. fr. *neige de glace*, engl. *ice snow* (TP). **Zăpadă permanentă** – cf. fr. *neige pérenne*, engl. *perennial snow* (ib.). **Zăpadă roșie** – cf. fr. *neige rouge*, engl. *red snow* (ib.). **Zăpadă spulberată** – cf. fr. *poudrierie élevée*, engl. *blowing snow* (VILLENEUVE, p. 312). **Zăpadă umedă** – cf. fr. *neige mouillée*, engl. *damp snow* (id. ib. p. 269).

ZĂPÚC s. n. ☉ Arșiță (DLR). [1885] *Ți-au rămas doar duh și goale picioare Pe ger și zăpuh*. ZILOT, CRON. 346; *Nu te supune nici ghiforul, nici zăpucu*. JIPESCU, O. 77; *Vara se zice: zăpuc, zăpușală*. H IV 151; *Nu mai pot de zăpug*. CV 1950, nr. 4, 37; cf. DGDS, ALR SN V h 1 502 pc. 833, 848, 876, ALR – MD IV h 516, NALR – O II h 310, NALR – B III h 514^{ID}. Cf. DDRE, BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU², TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DEX, MDA.

– Pl.: *zăpucuri*. – Și: (învechit) **zăpúh**, (sud-vestul Transilv., nordul, estul și vestul Munt., nordul Olt., estul Ban.) **zăpúg** s. n. – Cf. sb. *z apuhati* „a sufla” (DLR). [C.C.]

ZĂPUCEĂLĂ s. f. v. *zăpușeală*.

ZĂPÚG s. n. v. *zăpuc*.

ZĂPÚH s. n. v. *zăpuc*.

ZĂPUȘĂLĂ s. f. v. *zăpușeală*.

ZĂPUȘEĂLĂ s. f. ☉ Arșiță. [cca 1640-1660] ANON. CAR. *De nu puteți suferi nicidecum zăpușeala aicea în părțile noastre, duceți-vă către miazănoapte*. PETROVICI, P. 242/7; *Multă zăbușală, o dogoreală de soare îngrozitoare și, mai ales, praf, mult praf*. CARAGIALE, O. IV, 119; *Nu știi tu oare că eu pot să las o zăpușeală și o arșiță de să fiarbă mațele în tine?* ISPIRESCU, L. 130; *E cald – aerul fierbe de zăpușeală*. VLAHUȚĂ, S. A. III, 217; *Sfătuiau subț un șopru, în zăpușala soarelui de amiază*. SADOVEANU, O. XVII, 285; *Plutea în aer o zăpușeală grea, care se lăsa pe suflete*. V. ROM. august 1955, 42; cf. H VII 384, XVIII 294, ALR SN V h 1 502, NALR – MB V ms. [1563]^{ID}, ALR – MD IV h 516^{ID}, NALR – B III h 514^{ID}. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., LM, ȘĂINEANU², TDRG, RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., M. D. ENC., DEX, DLR, MDA.

☒ Stare atmosferică care generează disconfort fiziologic din cauza temperaturii și umezelii ridicate a aerului, în condiții de calm atmosferic și cer senin (CIULACHE 2003, p. 260).

– Pl.: *zăpușeli*. – Și: **zăpușală, zăbușală**, (sudul Transilv.) **zăpuceală** (ALR SN V h 1 502 pc. 130) s. f. – Din **zăpuși** + suf. *-eală* (DLR). [C.C.]

ZĂPUȘÍ vb. IV. Tranz. și refl. ☉ (Și învechit) A (se) înfierbânta; p. ext. a (se) sufoca (DLR). [cca 1640-1660] ANON. CAR. *Soarele... scânteia pe cerul fără pic de nori, amenințând să zăpușească orașul cu arșița sa*. DELAVRANCEA, T. 124. Cf. POLIZU, PONTBRIANT, D., CIHAC, II, 296, LM, TDRG, RESMERIȚĂ, D., DLR, MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *zăpușește*. – Din bg. **zanyua** „a afuma”, sb. **zapušiti** (DLR). [C.C.]

ZĂRĂNDÁN s. n. ☉ (Ban.) Vânt care bate prin vestul Transilvaniei (DLR). CHEST. IV 85/70. Cf. DLR, MDA.

– N. pr. **Zarand** + suf. *-an* (DLR). [C.C.]

ZĂZDÚH s. n. v. **zăduf**.

ZBĂRGĂU subst. v. **spărgău**.

ZBÂRGÓI¹ s. n. ☹ Timp rău; p. ext. vânt puternic (DLR). [1939] *Până-n primăvară, trebuie să mai tragă un zbârgoi*. SCRIBAN, D.; cf. COMAN, GL. Cf. MDA.

– Pl.: *zbârgoie*. – Postverbal de la **zbârgoi**² (DLR). [C.C.]

ZBÂRGOÍ² vb. IV. Refl. ☹ (Despre vreme) A se înrăutăți (DLR). [1939] SCRIBAN, D. Cf. MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *zbârgoiește*. – Cf. *zbârli* (DLR). [C.C.]

ZBEG s. n. ☹ (Criș.) Ploaie torențială (v. *ploaie*); furtună (**1**) (DLR). TEAHA, C. N. 282. Cf. MDA.

– Pl.: *zbuguri*. – Din sb. **zbug** (DLR). [C.C.]

ZBICIULÁ vb. I. Intrans. ☹ (Despre vânt) A bate cu putere (DLR). [1859] POLIZU. *La luncile soarelui, Grele ploi că mi-o plouat, Vânt cu soare-o sghiciulat*. VICIU, COL. 169; cf. ȘEZ. V, 173, com. din ȘIEUȚ – BISTRIȚA. Cf. MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *zbiciulează*. – **Zbici** + suf. *-ula* (DLR). [C.C.]

ZBURÁT, -Ă adj. ☹ (Nord-vestul Olt.; despre vreme) Nefavorabil (DLR). Cf. CIAUȘANU, V. 196. Cf. MDA.

– Pl.: *zburați, -te*. – V. **zburi** (DLR). [C.C.]

ZBURÍ vb. IV. Intrans. ☹ (Estul Olt.; despre vreme) A se strica (DLR). [1928] CIAUȘANU, V. 196. Cf. DLR, MDA.

– Prez. ind. pers. 3: *zburaște*. – Cf. *zbârli* (DLR). [C.C.]

ZDROBONÉT s. m. ☹ (Munt.) Picătură de ploaie (cf. DLR). [1939] SCRIBAN, D. Cf. MDA.

– Pl.: *zdroboneți*. – De la **zdrob** (DLR). [C.C.]

ZEFÍR s. m., s. n. Vânt slab, de câmpie, care bate dinspre vest sau dinspre sud, în jumătatea caldă a anului; p. gener. orice vânt lin, răcoros, plăcut, adiere (cf. DLR). [1682] *Ca o corabie cu multe veatrele când o îmfală zefirul, de cătră cârmă*. DOSOFTEI, V. S. decembrie 1931/3; *Și când zefirul, vântul despre apus, aburiia tot feliul de bună și dulce miroasă de pre flori scorniia*. CANTEMIR, I. I. I, 162; *Arșița verii acolo iaste totdeauna stămpărată pre zăfirile (sau vânturi răcoroasă)*. TELEMAHOS, 80f/1; *Plăcuții zefiri (vânturi line), măcar că vinea de la soare fierbințea, ținea în locul acesta o desfătăță răcoare*. MAIOR, T. 7/18; *Lasă vie aicea... unde zefiruri curați recoresc pădurea*. ȚICHINDEAL, F. 467/22; *După părțile lumii dincotro bat, vânturile au diferite nume: răsăriteanul și băltărețul sânt vânturi ce bat despre răsărit; ... apuseanul sau zefirul de la apus*. GENILIE, G. 109/4; *Zăpadă... ce se topește sub adierea încropită a zefirului primăvăritic*. ODOBESCU, S. III, 41; *Din tot ce pătrunde pe fereastră nu-i*

place decât adierea zefirului. CONTEMP. 1969, nr. 1175, 1/5. Cf. LB, VALIAN, V., STAMATI, D., POLIZU, ȘĂINEANU², RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., M. D. ENC., DEX, MDA.

– Pl.: *zefiri* și (învechit, n.) *zefire*, *zefiruri*. – Și: (învechit, rar) **zăfir** s. m. – Din ngr. **zevφuro**, lat. **zephyrus**, fr. **zéphyr** (DLR). [C.C.]

ZGLOTÍ vb. IV. Intrans. impers. **Θ** (Criș.) A ploua mărunț (DLR). [1931] CIAUȘANU, GL. Cf. CV 1951, nr. 3, 47, TEAHA, C. N. 283. Cf. MDA.

– Prez. ind.: pers. 3: *zglotește*. – Și: **sglotí** (CV 1951, nr. 3, 47) vb. IV, **slotá** (CIAUȘANU, GL.) vb. I. – V. **zloată** (DLR). [C.C.]

ZID s. n. **Ξ** (În sintagmele) **Zid de foehn** = perete noros care continuă în înălțime creasta unui munte, datorat formării repetate a produselor de condensare pe panta expusă vântului (unde aerul în ascensiune se răcește adiabatic) și a evaporării acestora pe panta adăpostită de vânt (unde aerul descendent se încălzește adiabatic) (CIULACHE 2003, p. 261). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 202. **Zid de nisip** (sau **de praf**) = praf sau nisip ridicat cu putere de la sol până la o mare înălțime de către un vânt violent și turbulent, luând aspectul unui zid întins și înalt, a cărui parte inferioară înaintează la sol cu o viteză mai mare sau mai mică (ȚÎȘTEA 1965, p. 202). Cf. CIULACHE 2003, p. 261.

– Pl.: *ziduri*. – Cf. v. sl. **зидъ**, bg. **зид** (DLR)*. [C.C.]

ZIOARĂ s. f. **Θ** (Transilv.; în sintagma) **Zioară de miazănoapte** = auroră boreală (v. auroră) (DLR). [1804-1808] *Din colorii cei frumoși, cu carii este împodobită zioara de miazănoapte, oamenii cei ne-nvățați și superstițiozi prorocesc bătaii și vărsări de sânge.* ȘINCAI, ÎNV. 122; *Aurora boreală e numită „zioară de miazănoapte”.* BLAGA, G. 187. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *zioare*. – **Zi** + suf. *-oară* (DLR). [A.B.]

ZLOĂTĂ s. f. **Θ 1**. (Și învechit) Lapoviță (1). [1573-1578] *Deștingu ca roao graiurele mele, ca sloata (neaoa v, ploaia d) spre troscotu.* PSALT. SCH. 488; *Cerul posomorât... varsă și roaie de ploaie și de sloată, de desfundă pretutindenii pământul.* ODOBESCU, S. III, 564; *Ninsoarea amestecată cu ploaie, cum e acea din zilele babelor, se cheamă lapoviță, zloată sau șlepeiță.* PAMFILE, VĂZD. 169; *Măi teiule, foai latî, Niciun vânt sî nu ti batî, Niciun vânt și nicio zloatî.* VASILIU, C. 61; *Pe tine să nu te bată Nicio ploaie, nicio sloată.* FOLC. OLT. – MUNT. III, 231; cf. H VII 383, X 495, DGDS, cf. com. din ORAVIȚA, A V 2, 20, 21, 23, 25, 31, 34, VI 26, ALR SN III h 796, h 798 pc. 791, 812, 833, 836, 848, 899, ALR – M III h 666 pc. 223, 230, 232, 233, 239, NALR – MB V ms. [1607] pc. 486, 509, 560, 561, 590, ALR – MD IV h 526, NALR – O II h 314 pc. 955, 966, 968, 971, 973, 974, NALR – B III h 529 pc. 4, 28, 71, 72^{1D}. Cf. DDRF,

* **Zid de foehn** – cf. fr. *mur de foehn*, engl. *foehn wall* (VILLENEUVE, p. 266). **Zid de nisip** – cf. fr. *mur de sable*, engl. *sand wall* (id. ib.). **Zid de praf** – cf. fr. *mur de poussière*, engl. *dust wall* (id. ib.).

BARCIANU, ALEXI, W., ȘĂINEANU², RESMERIȚĂ, D., CADE, SCRIBAN, D., DEX, MDA.

2. Ploaie foarte mare, distrugătoare (cf. DLR). [1620] *Deci slobozi D[umne]zeu sloata cerului și se vărsară ploi de acoperiră pământul*. MOXA 348/3; *Sloata au oprit cea fără samă ploaie multă*. DOSOFTEI, V. S. februarie 80^I/23; *Mâțișoarele se păstrează și vara, la vreme de zloată, trăsnete și grindină*. GOROVEI, CR. 116; cf. ȘEZ. VI. 38; cf. com. din STRAJA-RĂDĂUȚI, ALR I 1 128 pc. 512, 690. Cf. MDA. **Θ** (Bucov., Mold.) Grindină (DLR). *Dar nu plouă cum să plouă, Ci plouă cu zloată-n două*. ȘEZ. I, 106; *Are să bată zloată*. ib. III, 49; *Grindina se numește de obicei piatră, gheață sau zloată*. PAMFILE, VĂZD, 140; cf. com. din BILCA – RĂDĂUȚI, A V 15, VI 4, 8, NALR – MB V ms. [1612] pc. 468, 482, 493^{ID}. Cf. DDRF, TDRG, MDA.

– Pl.: *zloată*. – Și: **sloătă**, (sud-vestul Transilv., nord-estul Olt.) **sclotă** (ALR SN III h 798 pc. 130, NALR – O II h 314 pc. 902, 913, 916^{ID}) s. f. – Din v. sl. **CLOTI** (DLR). [C.C.]

ZOĂIE s. f., s. n. **Θ 1**. S. f. (Bucov.; în forma *zoală*) Ploaie mărunță (de lungă durată) (DLR). [1960] LEXIC REG. 112. Com. din STRAJA – RĂDĂUȚI. Cf. MDA.

2.^{ID} S. f. (Nordul Bucov.; în forma *zoală*; și în sintagma *zoală de omăt*) Lapoviță (1). Cf. NALR – MB V ms. [1607] pc. 467, 478, 479, 487.

3. S. n. (Nord-vestul Transilv., Bucov.; în forma *zoi*) Sloi (1). [1956] *Își porniră piuelee... trebuiau să curețe sloii, zoiurile de gheață*. AGÎRBICEANU, A. 486; cf. A V 6, 7, 14, 15, 16, 17, 18, MAT. DIALECT, I. 218, GLOSAR REG. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *zoale* și (învechit, n.) *zoiuri*. – Și: (Bucov., Mold.) **zoală** (NALR – MB V ms. [1607] pc. 467, 478, 479, 487) s. f., **zoi** s. n. – Din v. sl. ***zola**. Cf. bulg. зoлa (DLR). [C.C., C.F.]

ZOĂLĂ s. f. v. **zoaie**.

ZOI s. n. v. **zoaie**.

ZOLÍ vb. IV. Intrans. **Θ 1**. (Bucov.) A ploua mărunț (DLR). [1960] LEXIC REG. 112. Cf. MDA, DLR.

2.^{ID} (Nordul Bucov.; în expr.) **A zoli cu omăt** = a lapovița. Cf. NALR – MB V ms. [1607] pc. 476.

– Prez. ind.: *zolește*. – De la **zoală** (cf. DLR). [C.C.]

ZÓNĂ s. f. **Ξ** (În sintagmele) **Zona alizeelor** v. alizee. **Zona aurorelor** v. auroră. **Zona de convergență intertropicală** = front intertropical (v. front) (cf. CIULACHE 2003, p. 262). **Zonă aridă** = zonă în care cantitatea de apă evaporată o depășește pe cea căzută din precipitații (id. ib.). **Zonă de audibilitate anormală** = zonă în care se aud cu claritate sunetele emise de o sursă îndepărtată, din cauza refracției spre suprafața terestră, a undelor sonore din straturile înalte ale atmosferei (id. ib.). **Zonă de stagnare** = regiune din stratul inferior de aer, care favorizează acumularea poluanților din cauza faptului că viteza vântului geostrofic este mică și nu există fronturi atmosferice însoțite de precipitații (id. ib.). **Zonă fierbinte** = zonă toridă. Cf. GMNP, ap. URSU, T. Ș. 290. **Zonă frontală** = strat atmosferic „înclinat”,

care separă două mase de aer diferite și în interiorul căruia proprietățile sunt intermediare între cele două mase de aer situate de o parte și de alta (ȚÎȘTEA 1965, p. 203). Cf. CIULACHE 2003, p. 262. **Zonă frontală înaltă** = zonă frontală în atmosfera liberă, caracterizată printr-o configurație de izohipse dese și vânturi foarte puternice (ȚÎȘTEA 1965, p. 203). Cf. CIULACHE 2003, p. 262. **Zonă frontală planetară înaltă** = zonă frontală înaltă de mare întindere la latitudinile tropicale și mijlocii, uneori putând cuprinde întreg globul terestru (ȚÎȘTEA 1965, p. 203). Cf. CIULACHE 2003, p. 262. **Zonă subtropicală de mare presiune** = brăuri circumterestre de presiune ridicată, centrate pe paralela de 35° latitudine nordică și de 30° latitudine sudică, care sunt formate din anticiclone cu deplasări sezoniere la nord și la sud de pozițiile mijlocii (id. ib. p. 263). Cf. ȚÎȘTEA 1965, p. 203. **Zonă termică** = porțiuni din suprafața terestră cuprinsă între limitele unor valori prestabilite de temperatură (izoterme) (CIULACHE 2003, p. 263). **Zonă toridă** v. torid. **Zonă umedă** = **a)** zonă a cărei climă este caracterizată prin absența aridității; **b)** zonă în care precipitațiile depășesc evaporația potențială (id. ib.). **Zonele vânturilor de vest** = spații circumterestre cuprinse între latitudinile de 35° și 65° ale celor două emisfere, în care predomină circulația zonală vestică a aerului, mai ales în troposfera superioară și stratosfera inferioară (id. ib.).

– Pl.: *zone*. – Cf. fr. *zone* (DLR)*. [C.C.]

ZONDA s. f. ☐ Vânt de tip foehn care suflă pe pantele estice ale Munților Anzi, în partea centrală a Argentinei (CIULACHE 2003, p. 263). *Vânturi de tipul foehn-ului... apar în Caucaz, în Altai, în Anzi, unde se numește zonda, Cordilierii nord-americani (chinook) pe țărmurile Groenlandei, în Australia de est, pe țărmurile annamite din Vietnam (vânt de Laos)* MĂHĂRA 2001, p. 219.

– Cf. fr. *zonda* (VILLENEUVE, p. 416). [C.C.]

ZOTÓN s. n. ☉ (Nord-vestul Munt.) Ploaie torențială (v. ploaie). UDRESCU, GL. *A venit un zoton de ploaie amestecată cu grindină*. id. ib. Cf. DLR, MDA.

– Pl.: *zotoane* (DLR). – Cf. bg. *затон*, sb. *zaton* (DLR). [C.C., C.F.]

* **Zona de convergență intertropicală** – cf. fr. *zone de convergence intertropical*, engl. *intertropical convergence zone* (VILLENEUVE, p. 417). **Zonă aridă** – cf. fr. *zone aride*, engl. *arid zone* (id. ib.). **Zonă de audibilitate anormală** – cf. fr. *zone d'audibilité anormale*, engl. *zone of abnormal audibility* (id. ib.). **Zonă de stagnare** – cf. fr. *zone de stagnation*, engl. *stagnation area* (International Meteorological Vocabulary în TP). **Zonă frontală** – cf. fr. *zone frontale*, engl. *frontal zone* (VILLENEUVE, p. 417). **Zonă subtropicală de mare presiune** – cf. fr. *ceinture subtropicale de haute pression*, engl. *subtropical high-pressure belt* (id. ib. p. 78). **Zonă termică** – cf. fr. *zone thermal*, engl. *thermal zone, thermal belt* (id. ib. p. 418). **Zonă umedă** – cf. fr. *zone humide*, engl. *humid zone* (id. ib.). **Zonele vânturilor de vest** – cf. fr. *zone des vents d'ouest* (id. ib. p. 417).

Bibliografie

- A I–IX = Material (manuscris) cules în anchetele dialectale efectuate de institutele de lingvistică ale Academiei Române în anii 1949 ș.u.: I (Valea Crișului Negru), II (Valea Sebeșului), III (Valea Jiului), IV (Țara Hațegului), V (Valea Bistriței), VI (Valea Moldovei), VII (Maramureș), VIII (Valea Sucevei), IX (Regiunea Bacău).
- AEROCLUB 2011: Meteorologie. Manual de pregătire teoretică pentru licența de pilot. București, 2011, Aeroclubul României.
- AETHIOPICA = *A lui Iliodor istorie ethiopicească. Cinci cărți*. [Manuscris din 1773; Biblioteca Academiei Române, cota 355].
- AFLR = Arhiva fonogramică a limbii române, ce se află în custodia Institutului de Lingvistică de la București.
- AGÎRBICEANU, A. = Ion Agîrbiceanu, *Arhanghelii*. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1956.
- AGÎRBICEANU, L. T. = I. Agîrbiceanu, *Legea trupului (Povestea unei vieți)*. Roman. București, Editura Librăriei Universale Alcala & Co., 1926.
- AGÎRBICEANU, O. I ș.u. = Ion Agîrbiceanu, *Opere*. [Vol.] I ș.u. [București], Editura pentru Literatură, 1962 ș.u.
- AGÎRBICEANU, S. = Ion Agîrbiceanu, *Strigoiul*. [București], Editura pentru Literatură, 1969.
- AGROTEHNICA, I–II = G. Ionescu-Șișești – Irimie Staicu, *Agrotehnica*. Vol. I–II. Ministerul Agriculturii și Silviculturii. București, Editura Agro-Silvică de Stat, 1958.
- ALBINEȚ, M. = I. F. Sobernheim, *Macroviotica sau regulile pentru păstrarea sănătății și prelungirea vieții*. Alcătuită în limba ghermană de..., iar pe cea românească tradusă de Ioan T. Albineț... Ieși, în Tipografia Albinei, 1838.
- ALECSANDRI, O. = V. Alecsandri, *Opere alese. I: Poezii*. Ediție îngrijită de G. C. Nicolescu. București, Editura pentru Literatură și Artă, 1949.
- ALECSANDRI, O. I–X = V. Alecsandri, *Opere*. [Vol.] I–III. Text ales și stabilit de G. C. Nicolescu și Georgeta Rădulescu-Dulgheru. Studiu introductiv, note și comentarii de G. C. Nicolescu. București, Editura pentru Literatură, 1966; [vol.] IV–VI. Text ales și stabilit, note și variante de Georgeta Rădulescu-Dulgheru. București, Editura Minerva, 1974–1979; [vol.] VII. Text ales și stabilit, note și comentarii de Georgeta Rădulescu-Dulgheru. Indice și glosar de Gheorghe Chivu. București, Editura Minerva, 1981; [vol.] VIII–X. Ediție îngrijită, traduceri, note și indici de Marta Anineanu. București, Editura Minerva, 1981–1985.
- ALECSANDRI, P. I–III = Vasile Alecsandri, *Opere complete. Poesii*. Volumul I: Doine și lăcrimioare; volumul II: Mărgăritărele; volumul III: Pasteluri și legende. București, Editura Librăriei Socec & Comp., 1875.
- ALECSANDRI, POEZII = Vasile Alecsandri, *Poezii. Vol. II. (Opere complete)*. București, Editura Librăriei Socec & Comp., 1896.
- ALECSANDRI, S. = V. Alecsandri, *Scrisori*. Publicație îngrijită de Il. Chendi și E. Carcalechi. [Vol.] I. București, Editura Librăriei Socec & Comp., 1904.
- ALECSANDRI, T. = Vasile Alecsandri, *Opere complete. Partea întâia: Teatru*. Volumul I: *Canțonete comice, scenete și operete*; volumul II: *Vodeviluri*; volumul III: *Comedii*; volumul IV: *Drame*. București, Editura Librăriei Socec & Comp., 1875.
- ALEXANDRESCU, O. I = Gr. Alexandrescu, *Opere*. [Vol. I]. Ediție critică, note, variante și bibliografie de I. Fischer. Studiu introductiv de Silviu Iosifescu. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1957.
- ALEXANDRIA = *Istoria lui Alexandru cel Mare*. A cincea ediție. București, tipărită la Iosef Copainig, 1850.
- ALEXI, W. = Theodor Alexi, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch. Zweite verbesserte und vervollständigte Auflage*. Kronstadt [Brașov], Verlag von H. Zeidner, 1906.
- ALEXICI, L. P. = Dr. G. Alexici, *Texte din literatura poporană română*, adunate de... Tomul I. Poesia tradițională. Budapesta, Editura Autorului, 1899.
- ALM = *Atlasul lingvistic moldovenesc*, Editura „Cartea moldovenească”, Chișinău, vol. I/1,2 – 1968, vol. II/1 – 1972, vol. II/2 – 1973.

Bibliografie

- ALR I = *Atlasul lingvistic român*. Partea I. Material netipărit [din anchetele lui Sever Pop].
- ALR I/I, I/II = *Atlasul lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj, sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Partea I (ALR I), vol. I: *Părțile corpului omenesc și boalele lui*, de Sever Pop. Cluj, Muzeul Limbii Române, 1938; vol. II: *Familia, nașterea, botezul, copilăria, nunta, moartea*, de Sever Pop. Sibiu, Muzeul Limbii Române, Leipzig, Otto Harrassowitz, 1942.
- ALR II = *Atlasul lingvistic român*. Partea II. Material netipărit.
- ALR II/I = *Atlasul lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române, sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Partea II (ALR II), vol. I: A. Corpul omenesc, boale (și termeni înrudiți). B. Familia, nașterea, copilăria, nunta, moartea, viața religioasă, sărbători de Emil Petrovici. C. Casa, acareturile, curtea, focul, mobilierul, vase, scule. Sibiu, Muzeul Limbii Române. Leipzig, Otto Harrassowitz, 19407; Partea II (ALR II), vol. I Suplement: Termeni considerați obsceni de Emil Petrovici, Sibiu, Muzeul Limbii Române. Leipzig, Otto Harrassowitz, 1942.
- ALR – M I ș. u. = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Maramureș*. Vol. I ș.u. de Petre Neiescu, Grigore Rusu, Ionel Stan. [București], Editura Academiei, 1969 ș.u.
- ALR – MD I ș. u. = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Muntenia și Dobrogea*. Vol. I ș.u. de Teofil Teaha (coordonator), Mihai Conțiu, Ion Ionică, Paul Lăzărescu, Bogdan Marinescu, Valeriu Rusu, Nicolae Saramandu, Magdalena Vulpe. București, Editura Academiei Române, 1996 ș.u.
- ALR – MD = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Muntenia și Dobrogea*. Material netipărit.
- ALR SN I ș. u. = *Atlasul lingvistic român*, serie nouă. Sub direcția acad. Emil Petrovici. Redactor principal: Ion Pătruț. Vol. I: A. *Agricultură*; B. *Morărit*; C. *Grădinărit*; D. *Pomărit*; E. *Viticultură*; F. *Cânepa*; G. *Albinărit*. Vol. II: A. *Creșterea vitelor*; B. *Carul, căruța, sania*; C. *Păsări de curte*; D. *Păstorit*; E. *Lâna, torsul, țesutul*; F. *Meserii*; G. *Pădurărit*. Vol. III: A. *Plante*; B. *Câinele, pisica*; C. *Animale sălbatice*; D. *Păsări sălbatice*; E. *Vânătoare*; F. *Târătoare, amfibii*; G. *Pescuit*; H. *Insecte*; I. *Timpul*; J. *Configurația terenului*; K. *Ape, umiditate, navigație*; L. *Comunicații*; M. *Națiuni, categorii sociale, administrație*. [București], Editura Academiei, vol. I-II: 1956; vol. III: 1961; vol. IV ș.u.: 1965 ș.u.12 (Academia Română. Institutul de Lingvistică și Istorie Literară. Filiala din Cluj-Napoca).
- ALR – T I ș. u. = *Atlasul lingvistic român pe regiuni. Transilvania*. [Vol.] I ș.u. de Grigore Rusu, Viorel Bidian, Dumitru Loșonți. București, Editura Academiei Române, 1992 ș.u. (Academia Română. Institutul de Lingvistică și Istorie Literară „Sextil Pușcariu” Cluj-Napoca).
- ALRM I/I, I/II = *Micul atlas lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române din Cluj, sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Partea I (ALRM I), vol. I: *Părțile corpului omenesc și boalele lui* de Sever Pop. Cluj, Muzeul Limbii Române, 1938; vol. II: *Familia, nașterea, botezul, copilăria, nunta, moartea* de Sever Pop. Sibiu, Muzeul Limbii Române, Leipzig, Otto Harrassowitz, 1942.
- ALRM II/I = *Micul atlas lingvistic român*, publicat de Muzeul Limbii Române, sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Partea II (ALRM II), vol. I: A. Corpul omenesc, boale (și termeni înrudiți); B. Familia, nașterea, copilăria, nunta, moartea, viața religioasă, sărbători; C. Casa, acareturile, curtea, focul, mobilierul, vase, scule de Emil Petrovici. Sibiu, Muzeul Limbii Române, Leipzig, Otto Harrassowitz, 1940.
- ALRM SN I ș. u. = *Micul atlas lingvistic român*, serie nouă. Sub direcția acad. Emil Petrovici. Redactor principal: Ion Pătruț. Vol. I: A. *Agricultură*; B. *Morărit*; C. *Grădinărit*; D. *Pomărit*; E. *Viticultură*; F. *Cânepă*; G. *Albinărit*; H. *Creșterea vitelor*; I. *Carul, căruța, sania*; J. *Păsări de curte*; K. *Păstorit*; L. *Lâna, torsul, țesutul*; M. *Meserii*; N. *Pădurărit*. [București], Editura Academiei, 195611; vol. II ș.u. [București], Editura Academiei, 1967 ș.u. (Academia Română. Institutul de Lingvistică al Filialei din Cluj-Napoca).
- ALRT II = Emil Petrovici, *Texte dialectale* culese de... Suplement la *Atlasul lingvistic român II* (ALRT II). Muzeul Limbii Române. Sibiu–Leipzig, 1943.
- AMFILOHIE, G. = Amfilohie Hotiniul, *De obște gheografie pe limba moldovenească*. Scoasă de pe Gheografia lui Bufer... Acum întâi tipărită în zilele preluminatului și preînălțatului domnului nostru Alexandru Ioan Calimah Voevod... în Sfânta Mitropolie în Iași, 1795.
- AMFILOHIE, G. F. = Amfilohie Hotiniul, *Gramatica fizicii*. [Traducere din limba italiană de...; manuscris de la sfârșitul secolului al XVIII-lea; Biblioteca Academiei Române, cota 1627].
- AMIRAS, C. = *Cronica anonimă a Moldovei*. 1661–1729. (Pseudo-Amiras). Studiu și ediție critică de Dan Simonescu. București, Editura Academiei Române, 1975. i. 1661–1729. (Pseudo-Amiras). Studiu și ediție critică
- ANGHEL, PR. = D. Anghel, *Opere complete. Proză*. București, Editura „Cartea Românească”, 1924.
- ANGHEL – IOSIF, C. L. = D. Anghel și St. O. Iosif, *Cireșul lui Luccullus*. București, „Minerva”, 1910.
- ANGHEL – IOSIF, C. M. I–II = D. Anghel și St. O. Iosif, *Caleidoscopul lui A. Mirea*. Publicat de... București, „Minerva”, volumul I: 1908, volumul II: 1910.

Bibliografie

- ANM = site Agenția Națională de Meteorologie – <http://www.meteoromania.ro/anm/>
- ANON. CAR. = *Anonymus Caransebesiensis* [„Dictionarium valachico-latinum”, vechi glosar român-latin, cca 1650], publicat de Gr. Crețu în revista „Tinerimea română”, publicațiune a Societății Literare cu același nume, sub direcțiunea lui Gregorie G. Tocilescu, noua serie, Tipografia Corpului Didactic, volumul I, fasc. III, p. 326–380.
- ANON. CAR.² = *Dictionarium valachico-latinum*. Primul dicționar al limbii române. [Cunoscut sub numele *Anonymus Caransebesiensis*]. Studiu introductiv, ediție, indici și glosar de Gh. Chivu. Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”. București, Editura Academiei Române, 2008.
- ANTIM, O. = Antim Ivireanul, *Opere*. Ediție critică și studiu introductiv de Gabriel Ștrempel. București, Editura Minerva, 1972.
- ANTIM, P. = Antim Ivireanul, *Predice*, făcute pe la praznice mari de... 1709–1716. Publicate după manuscrisul de la 1781, cu cheltuiala Ministeriului Cultelor și al Instrucțiunii Publice de prof. I. Bianu. Cu notițe biografice despre Mitropolitul Ungrovlachiei Antim Ivireanul de P.S.S. episcopul Melchisedec. București, 1886.
- ANTIPA, F. I. = Dr. Gr. Antipa, *Fauna ichtiologică a României*. Cu 31 tabele în fototipie. București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1909. (Academia Română. Publicațiunile fondului Vasile Adamachi, no. XVI).
- ANTIPA, P. = Dr. Gr. Antipa, *Pescăria și pescuitul în România*. Cu 403 figuri în text și 75 tabele. București, Librăriile Soccec & Comp., C. Sfetea, Pavel Suru, 1916. (Academia Română. Publicațiunile fondului Vasile Adamachi. Tomul VIII. Nr. XLVI).
- ANT. LIT. POP. I = *Antologie de literatură populară*. Vol. I: *Poezia*. [Întocmit de Institutul de Istorie Literară și Folclor]. [București], Editura Academiei, 1953.
- ANTONESCU, D. = G. M. Antonescu, *Dicționar rumân. Mic repertor de cunoștințe generali...* București, Imprimeria Națională a lui Stephan Rassidescu, 1862.
- APOSTOL 2000 = Liviu Apostol, *Meteorologie și climatologie*. Curs, Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”.
- AR (18...) = *Albina românească*. Gazetă politică-literară. Iași, Tipografia Albinei, 1829–1850.
- ARDELEANU, D. = C. Ardeleanu, *Diplomatul, tăbăcarul și actrița*. Roman. (Ediția II-a, a 10 mie). București, Editura „Cartea Românească”, 1928.
- ARDELEANU, V. P. = C. Ardeleanu, *Viermii pământului*. Roman. București, Adevărul, [1933].
- ARGHEZI, C. J. = Tudor Arghezi, *Cartea cu jucării*. Ediția a IV-a. București, Editura Tineretului, 1958.
- ARGHEZI, P. T. = Tudor Arghezi, *Pagini din trecut*. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [1955].
- ARGHEZI, S. I ș. u. = T. Arghezi, *Scrieri*. Vol. I–XXII. București, Editura pentru Literatură, [1962–1969]; [vol.] 23 ș.u. [București], Editura Minerva, [1972 ș.u.].
- ARGHEZI, S. P. = Tudor Arghezi, *Stihuri pestrițe*. [București], Editura Tineretului, 1957.
- ARH. FOLK. I ș. u. = *Anuarul Arhivei de folklor*. Publicat de Ion Mușlea. Cluj–București, Academia Română. Anul I (1932) ș. u.
- ARHIVA R. I–II = *Arhiva românească*. Subt redacția lui M. Kogălniceanu. Iași, tom. I–II, 1841–1845.
- ARH OLT. I ș. u. = *Arhivele Olteniei*. Publicație trimestrială sub direcțiunea d-lui Dr. Ch. Laugier. Craiova, Anul I (1922) ș. u.
- ARISTIA, PLUT. = C. Aristia, *Plutarh. Paralela sau viețile bărbaților ilustrati*. Tradus din elenește de... Tomul I. București, Tip. Colegiului Național, 1857.
- ASACHI, S. L. I–II = Gh. Asachi, *Scrieri literare*. [Vol. I și II]. Ediție îngrijită, cu prefață, note și glosar de N. A. Ursu. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [1957]. (Biblioteca pentru toți).
- ATILA, P. = F. R. Atila, *Peștii și pescuitul*. București, Editura Librăriei Frățilă, 1916.
- AVRAM, N. C. E. = Andrei Avram, *Noi contribuții etimologice*. București, Editura Univers Enciclopedic, 2001.
- BACOVIA, O. = G. Bacovia, *Opere*. București, Fundația pentru Literatură și Artă, 1944.
- BARASCH, M. I–III = Iuliu Barasch, *Minunile naturei*. Conversații asupra deosebitelor obiecte interesante din științele naturale, fizică, chimie și astronomie, compuse de... Tomul I–III. București, Tipografia Colegiului Național, 1852.
- BARBU, G. = Eugen Barbu, *Groapa*. Roman. Ediția a IV-a. [București], Editura pentru Literatură, 1968.
- BARBU, P. = Eugen Barbu, *Prânzul de duminică*. [București], Editura pentru Literatură, 1962.
- BARBU, PRINC. = Eugen Barbu, *Princepele*. Roman. [București], Editura Tineretului, [1969].
- BARBU, S. N. = Eugen Barbu, *Săptămâna nebunilor*. București, Editura Albatros. 1981.

Bibliografie

- BARCIANU = Sab. Pop-Barcianu, *Dicționar român-german și german-român*. Partea I-a: *Română-germană*. Ediția a treia. Revidat și completat de dr. P. Barcianu. Sibii, W. Krafft, 1900.
- BARCIANU, V. = Sab. Pop-Barcianu, *Vocabulari roman-nemțesc...* Sibii, Tipariul și editura lui Teodorii Steinhausen, 1868.
- BAR. – MUNT., W. = Georg Baritz und Gabriel Munteanu, *Deutsch-rumänisches Wörterbuch*. Bearbeitet und in dessen rumänischen Theile mit etlichen Tausend Wörtern bereichert von... Herausgeber und Verleger Rudolph Orgidan. [Band I-II], Kronstadt, Römer & Kramner. I: 1853; II: 1854.
- BARÎȚ I Ș.U. = *George Bariț și contemporanii săi*. Vol. I ș.u. Ediție de Ștefan Pascu, Iosif Pervain, Ioan Chindriș și Titus Moraru. Coordonatori: Ștefan Pascu și Iosif Pervain. București, Editura Minerva, 1973 ș.u. (Studii și documente).
- BARIȚIU, P. A. I-III = George Barițiu, *Părți alese din istoria Transilvaniei*. Pre două sute de ani din urmă. Sibiu, Tipografia W. Krafft, volumul I: 1889; volumul II: 1890; volumul III: 1891.
- BARONZI, I. C. I-V = M. Guizot, *Istoria civilizațiunii în Franția*. Edițiune nouă. Traducere de G. Baronzii. Vol. I-V. București, Tipografia națională a lui Romanov & Comp., 1856-1859.
- BARONZI, I. L. I-IV = Alexandre Dumas, *Isaak Lakedem*. Tradus de G. A. Baronzii. [Vol. I-IV], București, Tipografia bisericească, 1855-1856.
- BARONZI, L. = George Baronzii, *Opere complete*. Vol. I: *Limba română și tradițiunile ei*. Galați, G. D. Nebunely și fii, 1872.
- BART, E. = Jean Bart (Eug. Botez), *Europolis*. Roman. Cu o prefață de G. Călinescu. Ediția III-a. București, Editura «Cugetarea», [1939].
- BASSARABESCU, S. N. = I. A. Bassarabescu, *Schițe și nuvele*. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [1953].
- BĂCESCU, PĂS. = Mihai C. Băcescu, *Păsările în nomenclatura și viața poporului român*. [București], Editura Academiei Republicii Populare Române, [1961].
- BĂLCESCU, M. V. = Nicolae Bălcescu, *Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul*, urmată de scrieri diverse de... Publicate de predecisiunea Societății Academice Române și însoțite cu o precuventare și note de A. I. Odobescu. [București], 1878.
- BĂNULESCU, I. = Ștefan Bănulescu, *Iarna bărbaților*. Nuvele. Ediția a II-a. [București], Editura pentru Literatură, 1966.
- BĂNUȚ, T. P. = A. P. Bănuț, *Tempi passati*. Umor și satiră din Ardealul de ieri. București, Editura „Bucovina”, 1931.
- BĂRAC, A. = Ioan Bărac, *Istoria prea frumosului Arghir și a prea frumoasei Elena cea Măiastră și cu părul de aur*. Adecă: O închipuire, sub care se înțelege luarea țării Ardealului prin Traian chesariul Râmului. București, 1852.
- BENIUC, M. C. I = Mihai Beniuc, *Pe multe de cușit*. Roman. [Vol.] I. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1959.
- BIANU, D. S. = Doctorul Vasile Bianu, *Doctorul de casă sau Dicționarul sănătății*. Buzău, Imprimeria Al. Georgescu, 1910.
- BIBICESCU, P. P. = I. C. Bibicescu, *Poezii populare din Transilvania*. Culese și adnotate de... București, Imprimeria statului, 1893.
- BIBLIA (1688) = *Biblia, adecă dumnezeiasca scriptură ale cei vechi și ale cei noao leage toate*, care s-au tălmăcit duple limba elinească, spre înțelegerea limbii rumânești cu porunca prea bunului creștin și luminatului domn Ioan Șărbăntăcozino Basarab Voievod, și cu îndemânarea dumnealui Costadin Brâncoveanu marele logofăt... Tipăritu-s-au... în scaunul mitropoliei Bucureștilor... la anul 1688.
- BÎRLEA, B. = Pr. I. Bîrlea, *Balade, colinde și bocete din Maramureș*. București, Editura Casei școalelor, 1924.
- BL I ș. u. = *Bulletin linguistique*. Faculté des Lettres de Bucarest. Publié par A. Rosetti. București–Paris–Copenhague. Vol. I (1933) ș. u.
- BLAGA, H. = Lucian Blaga, *Hronicul și cântecul vîrștelor*. [București], Editura Tineretului, [1965].
- BLAGA, L. U. = *Din lirica universală*. Tălmăcirii de Lucian Blaga. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1957.
- BLAGA, POEZII = Lucian Blaga, *Poezii*. [București], Editura pentru Literatură, 1966.
- BOCEANU, GL. = Ion Boceanu, *Glosar de cuvinte din județul Mehedinți*. București, 1913. (Analele Academiei Române, Tom. XXXV. Memoriile Secțiunii literare).
- N. A. BOGDAN, C. M. = N. A. Bogdan, *Din trecutul comerțului moldovenesc și mai ales al celui ieșan*. Productele solului, porturi, târguri și iarmaroace... documente, memorii și note culese și comentate de... Tipărite din inițiativa și cu o prefață a d-lui N. V. Ștefăniu... cu 89 ilustrații. Iași, Institutul Modern de Arte Grafice N. V. Ștefăniu & D. Staierman, [1925].
- BOERESCU, NOTE = Boerescu, Pârvu, *Note etimologice și lexicale*. În LR, LXI, nr. 1, 2012, p. 45-53.
- BOGDAN 2006 = Bogdan, Octavia, Câmpeanu, Ioana, *Bazele metodologice ale meteorologiei*, Universitatea creștină „Dimitrie Cantemir”, Facultatea de Geografia Turismului, Sibiu.

Bibliografie

- BOLINTINEANU, O. = Dimitrie Bolintineanu, *Opere*. Cu un studiu introductiv de Al. I. Ștefănescu. [București], Editura de Stat pentru Literatură Științifică și Didactică, 1951.
- I. BOTEZ, ȘC. = Ioachim Botez, *Schițe și însemnări din școala de ieri și de azi*. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [1953].
- BRĂESCU, A. = [Gh.] Brăescu, *Amintiri*. București, Editura „Cartea Românească”, 1937.
- BRĂESCU, O. A. I–II = Gh. Brăescu, *Opere alese*. Text ales și stabilit, studiu introductiv, note și bibliografie de Nicolae Gheran. Vol. I–II. București, Editura pentru Literatură, 1962.
- BRĂTESCU-VOINEȘTI, Î. = Ioan Al. Brătescu-Voinești, *Întuneric și lumină*. Nuvele și schițe. Iași, „Viața Românească”, 1914.
- BRĂTESCU-VOINEȘTI, P. = I. Al. Brătescu-Voinești, *Proza. Întuneric și lumină*. În lumea dreptății. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1957.
- V. BREBAN, D. G. = Vasile Breban, *Dicționar general al limbii române*. [București], Editura Științifică și Enciclopedică, 1987.
- BREZOIANU, A. = Ion Brezoianu, *Curs elementar de agricultură și de economia rurală*. Tradus de... I. Plugăria. București, Tipografia lui C. A. Rosetti și Vinterhalder, 1850.
- BUCUȚA, R. V. = Emanoil Bucuța, *Românii dintre Vidin și Timoc*. Cu un adaus de documente, folklor, glosar, fotografii, hărți de... Tip. Cartea Românească, 1923.
- BUD, P. P. = Tit Bud, *Poezii populare din Maramureș*, adunate de... București, 1908. (Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii III).
- BUDAI-DELEANU, LEX. = Ion Budai-Deleanu, *Lexicon românesc-nemțesc și nemțesc-românesc alcătuit de Ioanu Budai, chesaro-crăiescul sfetnic la județul nemeșilor în Livău*. În patru tomuri. [Manuscris din 1818; Biblioteca Academiei Române, cotele 3728–3731].
- BUDAI-DELEANU, T. V. = I. Budai-Deleanu, *Trei viteji*. Ediție și glosar de J. Byck, cu o prefață de I. Oană. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955. (Biblioteca pentru toți).
- BUDAI-DELEANU, Ț. = I. Budai-Deleanu, *Țiganiada*. Ediție îngrijită de J. Byck. Studiu introductiv de Ion Oană. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [1953]. (Clasicii români).
- BUGNARIU, N. = Iuliu Bugnariu, *Dicționar popular*. Cuvinte românești din jurul Năsăudului, de popor grăite și tot pentru popor alcătuite. Adunate de dascălul... (În ziarul „Gazeta de Transilvania”, Brașov, 1887, nr. 251–265; 1888, nr. 48–49).
- BUJOR, S. = Paul Bujor, *Scrieri alese*. [București], Editura pentru Literatură și Artă a Societății Scriitorilor din România, [1951]. (Biblioteca pentru toți).
- BUL. COM. IST. I ș. u. = *Buletinul Comisiei istorice a României*, publicat de Ioan Bogdan (vol. I–II), apoi de N. Iorga. București, Atelierele Grafice Socec. Vol. I (1915) ș. u..
- BUL. FIL. I ș. u. = *Buletinul Institutului de Filologie Română «Alexandru Philippide»*. Universitatea din Iași. Director Iorgu Iordan. Iași. Vol. I (1934) ș. u.
- BULETIN, G. (18...) = *Buletin*. Gazetă administrativă [ulterior: Gazetă oficială]. București, 1832–1859.
- BUZNEA, P. V. = *Pavel și Virghinia*. Alcătuită franțuzește de Bernard de la Sen-Pier ... Acum întâia oară tălmăcită și tipărită rumânește de Iancu Buznea. Iași, 1831.
- BV I–IV = Ioan Bianu și Nerva Hodoș, *Bibliografia românească veche 1508–1830*. București, Editura Atelierele Socec & Co. Tom. I (1508–1716), 1903. Tom. II (1716–1808), 1910. Tom. III (1809–1830), fasc. I–II, 1912; fasc. III–VIII [Ioan Bianu și Dan Simonescu], 1936. Tom. IV (Adăogiri și îndreptări) [Ioan Bianu și Dan Simonescu], 1944.
- CABA, SĂL. = Caba Vazul, *Szilágy vármegye román népe, nyelve és népköltészete*. Irta... Beci [Viena], 1918.
- CADE = I.-Aurel Candrea – Gh. Adamescu, *Dicționarul enciclopedic ilustrat*. Partea I: *Dicționarul limbii române din trecut și de astăzi* de I.-Aurel Candrea. Partea II: *Dicționarul istoric și geografic universal* de Gh. Adamescu. București, Editura „Cartea Românească”, [1926–1931].
- CAIET = *Caiet de istoria naturală și botanică. Caiet pentru economia rurală* – care să paradosesește de cătră d. D. Leon Filipescu. [Manuscris; note luate la lecțiile lui L. Filipescu de Ioan Cernătescu, în 1842; Biblioteca Academiei Române, cota 43].
- CALENDARI (1733) = *Calendari*. Acum întâi rumânesc alcătuit de pe cel sârbesc. Brașov, 1733.
- CALENDARI (1802) = *Calendari românesc vechi a lui Iulian pă anul de la Hristos 1802...* lângă care s-au mai adăogat Calendariul nou nemțesc a lui Gregorian. Sibii, Tipografia a lui Ioann Bart.

Bibliografie

- CALENDARIU (1814) = *Calendariu ce slujește pre 100 de ani, începând de la anul 1814 până în anul 1914*. Acum întâi românește alcătuit... La Buda, în Crăiasca Tipografie a Universității Ungariei, [1814].
- CALENDARIU (1794) = *Calendariu la anul de la nașterea lui Hristos 1794*, cari e prost, cuprinzând în sine 365 de zile. Vienna, la Slavenco-Sârbeasca, Româneasca Privileghiata Tipografie.
- CAMILAR, C. P. = E. Camilar, *Cartea poreclelor*. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1957.
- CAMILAR, N. I-II = Eusebiu Camilar, *Negura*. Roman. [București], Editura de Stat, volumul I: 1949, volumul II: 1950.
- CANELLA, V. = C. Canella, *Vocabular de câteva vorbe sinonime*. Tradus de... întâia ediție. București, Tip. Națională, 1867.
- CANDREA, Ț. O. = I.-A. Candrea, *Graiul din Țara Oașului*. (Extras din „Buletinul Societății filologice”, II). București, Atelierele Socec, 1907. C. Canella, *Vocabular de câteva vorbe sinonime*. Tradus de... întâia ediție.
- CANTEMIR, D. = Dimitrie Cantemir, *Divanul sau Gâlceava înțeleptului cu lumea sau Giudețul sufletului cu trupul*. Iași, 1698.
- CANTEMIR, I. I. I-II = Dimitrie Cantemir, *Istoria ieroglifică*. [Vol.] I-II. București, Editura pentru Literatură, 1965.
- CANTEMIR, HR. = Principele Dimitrie Cantemir, *Hronicul vechimei a romano-moldo-vlahilor*, publicat sub auspiciile Academiei Române... de Gr. C. Tocilescu. (Cu un portret și două facsimile). București, Inst. de Arte Grafice Carol Göbl, 1901.
- CANTEMIR, IST. = Operele principelui Dimitrie Cantemir. Tipărite de Societatea Academică Română. Tom.VI: *Istoria ieroglifică*. (Operă originală inedită scrisă în limba românească la 1704). București, 1883. [Editată de A. I. Odobescu].
- CANTEMIR, S. M. = D. Cantemir, *Scrisoarea Moldovei de...*, care acum întâi s-au tipărit. În Sfânta Monastire Neamțul, la anul 1825. [Traducere de Vasile Vârnav].
- CARAFOLI-OROVEANU, M. F. I = Acad. E. Carafoli și T. Oroveanu, *Mecanica fluidelor*. Vol. I. [București], Editura Academiei, 1952.
- CARAGIALE, M. = I. L. Caragiale, *Momente*. București, Editura Librăriei Socec & Comp., 1901.
- CARAGIALE, N. F. = I. L. Caragiale, *Notițe și fragmente literare*. București, Editura Librăriei Stork & Müller, 1897. (Biblioteca pentru toți).
- CARAGIALE, O. I-VII = I. L. Caragiale, *Opere*. Vol. I-VII. [Ediție îngrijită de Paul Zarifopol (vol. I-III) și Șerban Cioculescu (vol. IV-VII)]. București, Cultura Națională și Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1930-1942.
- M. I. CARAGIALE, C. = Mateiu Ion Caragiale, *Craii de Curtea-Veche*. București, Editura Cartea Românească, [1929].
- CARDAȘ, C. P. = Gh. Cardaș, *Cântece poporane moldovenești*. Editura Librăriei Diec., Arad, 1926. (Cu un glosar). (Biblioteca Semănătorul, nr.-le 157-159).
- CAT. MAN. I-II = *Catalogul manuscriptelor românești*. Edițiunea Academiei Române. [Tomul I] întocmit de Ioan Bianu, București, Inst. de Arte Grafice Carol Göbl. S-sor, Ioan St. Rasidescu, 1907; [Tomul II] întocmit de Ioan Bianu și R. Caracaș, București, Socec & C. Sfetea, 1913; [Tomul III] întocmit de Ioan Bianu și G. Nicolaiaș, Craiova, „Scrișul Românesc” S.A., 1931; [Vol. IV], Catalogul manuscriselor românești, întocmit de G. Ștrempel, Fl. Moșil, L. Stoianovici. București, Editura Academiei 1967.
- CAZABAN, V. = Al. Cazaban, *Din vremea ceea...* Schițe și nuvele. [București], Editura de stat pentru literatură și artă, [1951]
- CĂLINESCU, I. = G. Călinescu, *Impresii asupra literaturii spaniole*. București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1946. (Scriitorii români contemporani).
- CĂLINESCU, O. I ș. u. = G. Călinescu, *Opere*. [Vol.] I ș. u. [București], Editura pentru Literatură, 1965 ș. u.
- CĂPĂȚINEANU, M. = Stanciu Căpățineanu, *Mitologie pe limba românească*. [Sibiu], 1830.
- CĂȚANĂ, B. = Gheorghe Cătană, *Balade populare, din gura poporului bănățean*, culese de... Brașov, Editura Librăriei Ciurcu, 1895.
- CDDE = I. A. Candrea [și] Ov. Densusianu, *Dicționarul etimologic al limbii române. Elementele latine. (A-Putea)*. București, Socec, 1907-1914.
- CERNA, P. = P. Cerna, *Poezii*. București, „Minerva”, 1910.
- CHEST. I-VIII = *Chestionar pentru un atlas lingvistic al limbei române. Chestionarul I-VIII* [Sub redacția lui Sextil Pușcariu]. (I. *Calul*. Cluj, „Ardealul”, 1922; II. *Casa*. Sibiu, „Dacia Traiană”, 1926; III. *Firul*. Cluj, „Ardealul”, 1929; IV. *Nume de loc și nume de persoane*. Cluj, „Ardealul”, 1930; V. *Stâna, păstoritul și prepararea laptelui*. Cluj, „Ardealul”, 1931; VI. *Stupăritul*. Cluj, „Ardealul”, 1933; VII. *Instrumente muzicale*. Cluj, „Cartea Românească”, 1935; VIII. *Mâncări și băuturi*. Cluj, „Ardealul”, 1937). Muzeul Limbei Române 17.
- CHIRIAC = *Călătoriile călugărului Chiriac de la Mănăstirea Secul*. Publicate cu introducere și adnotări de G. Giuglea. București, Tip. Cărților Bisericești, 1937.
- CHIRIȚĂ, P. = Dr. Const. D. Chiriță, *Pedologie generală*. București, Editura Agrosilvică de Stat, 1955.

Bibliografie

- CHIRIȚESCU, GR. = M. I. Chirițescu, *Grănicerul*. București, „Minerva”, 1912.
- CIAUȘANU, GL. = G. F. Ciaușanu, *Glosar de cuvinte din județul Vâlcea*. București, Imprim. Națională, 1931. (Academia Română. Memoriile Secțiunii literare. Seria III. Tom. V. Mem. 6).
- CIAUȘANU, R. SCUT. = G. F. Ciaușanu, *Răsuri scuturate*. Schițe și amintiri. Cu o prețuire de maestrul I. Al. Brătescu-Voinești. Craiova, Tipografia „Speranța”, [f. a.].
- CIAUȘANU, V. = G. F. Ciaușanu, G. Fira și C. M. Popescu, *Culegere de folclor din jud. Vâlcea și împrejurimi*, cu un glosar. București, Cultura Națională, 1928. (Academia Română. Din viața poporului român. XXXV).
- CIHAC, I-II = A. de Cihac, Dictionnaire d'étymologie daco-romane. Vol. I. Éléments latins, comparés avec les autres langues romanes, Francfort A/M., Ludolphe St. Goar; Berlin, A. Asher; Bucarest, Socec, 1870. Vol. II. Éléments slaves, magyars, turcs, grecs-modernes et albanais, Francfort, Ludolphe St. Goar; Berlin, S. Calvary; București, Sotschek, 1879.
- CIOCULESCU, C. = Șerban Cioculescu, *Caragialiana*. București, Editura Eminescu, 1974.
- CIOVICĂ 1970 = Ciovică, N., Stancu, M., Berbecel, O., Rogodjan, Iulia, Eftimescu, Maria, Doneaud, A. *Factori meteorologici și importanța lor în agricultură*. În *Agrometeorologie* (capitolul I, p. 1-45).
- CIORĂNESCU, D. ET. = Alexandru Ciorănescu, *Dicționarul etimologic al limbii române*. Ediție îngrijită și traducere din limba spaniolă de Tudora Șandru-Mehedinți și Magdalena Popescu Marin. București, Editura Saeculum I. O., 2002.
- CIȘMAN, FIZ. I-II = Prof. Alexandru Cișman, *Fizica generală*. [Vol.]. I-II. București, Editura Tehnică, 1956–1957.
- CIULACHE 2002 = Ciulache, S., *Meteorologie și climatologie*. București, Editura Universitară.
- CIULACHE 2003 = Ciulache, Sterie, Nicoleta Ionac, *Dicționar de meteorologie și climatologie*. București, Ars Docendi.
- CL = *Cercetări de lingvistică*. [Cluj], Academia Română. Filiala Cluj. Institutul de Lingvistică. Anul I (1956) ș.u.
- CLEMENS = Andreas Clemens, *Kleines walachisch-deutsch und deutsch-walachisches Wörterbuch*. Hermannstadt, bei W. H. Thierry, Buch-und Kunsthändler, 1823.
- CM I-II = *Cronicari munteni*. Ediție îngrijită de Mihail Gregorian. Studiu introductiv de Eugen Stănescu. I: Stolnicul Constantin Cantacuzino. Anonimul Cantacuzinesc. Radu Popescu. II: Radu Greceanu. Anonimul Brâncovenesc. București, Editura pentru Literatură, 1961.
- COBĂLCESCU, G. = Gr. Cobălcescu, *Elemente de geologie pentru clasele gimnaziale*. Prelucrată după [F. S.] Beudant de... Iași, Tipografia lui Goldner, 1859.
- COCEA, S. I-II = N. D. Cocea, *Scrieri*. [Vol.] I-II. București, [vol.] I: Editura pentru Literatură, 1969; [vol.] II: Editura Minerva, 1970.
- COD. BRATUL = *Codicele Bratul*. [1559–1560]. Ediție de text de Alexandru Gafton. Iași, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 2003.
- COD. SILV. = *Cel mai vechi cod silvic românesc. Orânduiala de pădure pentru Bucovina*, dată de împăratul Iosif al II-lea în 1786. Publicată cu introducere și indice de Gh. T. Kirileanu. București, Göbl, 1908.
- COD. TOD. = Dr. Nicolae Drăganu, *Două manuscrise vechi. Codicele Todorescu și Codicele Marțian*. [secolul XVII-lea] Studiu și transcriere de... Edițiunea Academiei Române. București, Librăriile Socec et. Comp. și C. Sfetea; Leipzig, Otto Harrassowitz; Wiena, Gerold et Comp., 1914.
- COD. VOR. = Ion al lui G. Sbiera, *Codicele Voronețean*, [1563–1583], cu un vocabulariu și studiu asupra lui, de... Cernăuți, 1885.
- CODRU-DRĂGUȘANU, C. = I. Codru-Drăgușanu, *Călătoriile unui român ardelean în țară și în străinătate (1835–44)*. („Peregrinul transilvan”). Ediție prefăcută în stilul literar de astăzi de Constantin Onciu, cu o prefață de N. Iorga. Vălenii de Munte, Editura Tipografiei Societății „Neamul Românesc”, 1910.
- COMAN, GL. = Petre Coman, *Glosar dialectal*. București, Monitorul oficial și Imprimeria Națională, 1939. (Academia Română, Memoriile Secțiunii literare. Seria III. Tom IX, Mem. 5).
- COM. SAT. I ș. u. = *Comoara satelor*. Revistă lunară de folclor. Blaj, Anul I (1923) ș. u.
- CONACHI, P. = Logofătul Costachi Konaki, *Poesii*. Alcătuirii și talmăcirii. Partea I. [Ed. II]. Iași, Editura Librăriei Frații Șaraga, [1886].
- CONSTANTINESCU, S. I-VI = Pompiliu Constantinescu, *Scrieri*. [Vol.] I-VI. [București], Editura pentru Literatură, [vol.] I-II: 1967; [vol.] III: 1969; [vol.] IV: 1970; [vol.] V: 1971; [vol.] VI: 1972.
- CONTEMP. = „Contemporanul”. Săptămânal politic, social, cultural. Seria a II-a. [București], 1948 ș. u.
- CONTEMPORANUL, I ș. u. = „Contemporanul”. Revistă literară și științifică. Redactori: V. G. Morțun și I. Nădejde. Iași, Anul I (1881) ș. u.
- CONV. LIT. I ș. u. = *Convorbiri literare*. Iași, apoi București. Anul I (1867–1868) ș. u.

Bibliografie

- T. CORBEA, D. = Teodor Corbea, *Dictiones latinae cum valachica interpretatione*. [Manuscris autograf din ultimii ani ai sec. al XVII-lea, ante 1703; Biblioteca Academiei Române, Filiala Cluj, cota 43].
- CORESİ, EV. = Diaconul Coresî, *Carte cu învățătură* (1581), publicată de Sextil Pușcariu și Alexie Procopovici. Vol. I. Textul. București, Atelierele Grafice Socec et Comp., 1914. (Comisia Istorică a României).
- CORESİ, PS. = Diaconul Coresî, *Psaltirea*, publicată românește la 1577 de... Reprodusă cu un studiu bibliografic și un glosar comparativ de B. Petriceicu-Hasdeu. Edițiunea Academiei Române. Tomul I: *Textul*. București, Tipografia Academiei Române, 1881.
- CORESİ, PS. SL.-ROM. = Coresî, *Psaltirea slavo-română (1577) în comparație cu psaltirile coresiene din 1570 și din 1589*. Text stabilit, introducere și indice de Stela Toma. [București], Editura Academiei, 1976 (Academia Română. Comisia de texte românești vechi).
- COSMOGRAFIE = *Această carte ce Cosmografie, adevă izvodirea lumii*, s-au scris în zilele Mării Sale Prealuminatului Io Scarlat Grigorie Ghica-Voievod... în anii de la zidirea lumii 7275, iară de la Hristos 1766. [Manuscris; Biblioteca Academiei Române, cota 1556].
- L. COSTIN, GR. BĂN. = Lucian Costin, *Graiul bănățean*. Studii și cercetări. Timișoara, „Cartea Românească”, 1926.
- M. COSTIN, O. = Miron Costin, *Opere*. Ediție critică cu un studiu introductiv, note, comentarii, variante, indice și glosar de P. P. Panaitescu. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1958.
- N. COSTIN, L. = Nicolaie Costin, *Letopiseșul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601*. Ediție cu o introducere de Ioan Șt. Petre. București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1942. (Scriitori români vechi).
- N. COSTIN, L.² = Nicolae Costin, *Opere*. [Vol.] I: *Letopiseșul Țării Moldovei de la zidirea lumii până la 1601 și de la 1709 la 1711*. Ediție cu un studiu introductiv, note, comentarii, indice și glosar de Const. S. Stoide și I. Lăzărescu. Cu prefață de G. Ivănescu, Iași, Editura Junimea, 1976.
- COSTINESCU = Ion Costinescu, *Vocabular româno-frances*. București, 1870.
- COȘBUC, AE. = P. Vergilius Maro, *Opere complete*. Partea I: *Aeneis*. Traducere în formele originale de George Coșbuc. București, Editura Librăriei C. Sfetea, 1896.
- COȘBUC, B. = George Coșbuc, *Balade și idile*. București, Editura Librăriei Socec & Comp., 1893.
- COȘBUC, F. = George Coșbuc, *Fire de tort. Versuri*. Ediția II. București, C. Sfetea, 1898.
- COȘBUC, P. I-II = G. Coșbuc, *Poezii*. [Vol.] I-II. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [1953]. (Clasicii români).
- CR (18...) = *Curierul rumânesc*. Gazetă politică, comercială și literară. București, 1829 ș. u. Editori: I. Eliad și C. Moroiu.
- CREANGĂ, A. = Ioan Creangă, *Scrierile lui...* Vol. II: *Diverse*. Iași, Tipolitografia H. Goldner, 1892. [Cuprinde Amintiri din copilărie, p. 1-129].
- CREANGĂ, O. = Ion Creangă, *Opere*. Ediție critică cu note, variante și glosar de G. T. Kirileanu. București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1939. (Scriitorii români moderni).
- CREANGĂ, P. = Ioan Creangă, *Scrierile lui...* Vol. I: *Povești*. Iași, Tipolitografia H. Goldner, 1890.
- CUCIURAN, D. = Gh. Cuciuran, *Descrierea celor mai însemnate spitale din Ghermania, Englitera și Franția, spre introducerea planului pentru urzârea unui spital central în Iași*. Compusă de... Iași, Institutul Albinei, 1842.
- CUV. D. BĂTR. I-III = B. Petriceicu-Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*. București, Tomul I. *Limba română vorbită între 1550-1600*. Studiu paleografico-linguistic de... Cu observațiuni filologice de Hugo Schuchard, 1878. Tomul II. *Cărțile poporane ale românilor în secolul XVI, în legătură cu literatura poporană cea nescrisă*, 1879. Tomul III. *Istoria limbei române*. Partea I: *Principie de linguistica*, 1881.
- CUV. D. BĂTR.² I-III = B. Petriceicu-Hasdeu, *Cuvente den bătrâni*. Tomul I. *Limba română vorbită între 1550-1600*. Studiu paleografico-linguistic de B. Petriceicu Hasdeu...; Tomul II. *Cărțile poporane ale românilor în secolul XVI ...*; Tomul III. *Istoria limbei române*. Partea I. *Principie de linguistică*. Ediție îngrijită, studiu introductiv și note de G. Mihăilă. București, Editura Didactică și Pedagogică, [vol.] I-III, 1983-1987.
- CV = *Cum vorbim*. Revistă pentru studiu și explicarea limbii. București. Anul I (1949) ș.u.
- DA = (Academia Română) *Dicționarul limbii române*. Sub conducerea lui Sextil Pușcariu. Tomul I. Partea I: A-B. București, Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea, 1913; Tomul I. Partea II: C. București, Tipografia Ziarului „Universul”, 1940; Tomul I. Partea III. Fascicula I: *D - de*. București, Universul, Intreprindere Industrială a Statului, 1949; [Fascicula II: *de-destina*; șpalt, 1948]; Tomul II. Partea I: *F-I*. București, Monitorul Oficial și Imprimeriile Statului. Imprimeria Națională, 1934; Tomul II. Partea II. Fascicula I: *J - lacustru*. București, Tipografia Ziarului „Universul” S. A., 1937; Tomul II. Partea II. Fascicula II: *Ladă-lepăda*. București,

Bibliografie

- Tipografia Ziarului „Universul” S. A., 1940; Tomul II. Partea II. Fascicula III: *Lepăda-lojniță*. București, Tipografia Ziarului „Universul” S. A., 1948.
- DACIA LIT. = *Dacia literară*, sub redacția lui Mihail Kogălniceanu. Ediția a doua. Iași, 1859.
- DAN, U. = Pavel Dan, *Urcan bătrânul*. Nuvele. București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1938.
- D. ARH. REG. = Gh. Bulgăr, Gh. Constantinescu Dobridor, *Dicționar de arhaisme și regionalisme*. București, Editura Saeculum I. O., 2000, 527 p.
- DDRF = Frédéric Damé, *Nouveau dictionnaire roumain-français*. [Vol. I–IV]. Bucarest, Imprimerie de l’État, 1893–1895.
- DEI = *Dicționar enciclopedic ilustrat*. București, Editura Cartier, 1999.
- DELAVRANCEA, A. = [Barbu] Delavrancea, *Apus de soare*. Dramă în IV acte. București, Socec & Comp., 1912.
- DELAVRANCEA, O.² I–X = Barbu Delavrancea, *Opere*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note și variante, glosar și bibliografie de Emilia Șt. Milicescu. [Vol.] I–V, București, Editura pentru Literatură, 1965–1969; [Vol.] VI–X, București, Editura Minerva, 1970–1979. (Scriitori români).
- DELAVRANCEA, S. = [Barbu] Delavrancea, *Sultânica*. București, Tipolitografia St. Mihailescu, 1885.
- DELAVRANCEA, T. = [Barbu] Delavrancea, *Trubadurul*. București, Ig. Haimann, 1887.
- DELAVRANCEA, V. V.=B. Delavrancea, *Între vis și viață*. București, Socec, 1903.
- DELR = *Dicționarul etimologic al limbii române*. Volumul I. A–B. Redactori responsabili: Acad. Marius Sala, Andrei Avram, membru corespondent al Academiei. Academia Română. Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” București, Editura Academiei Române, 2011, 473 p.
- D. ENC. = *Dicționar enciclopedic*. [Vol.] I: A–C (1993), [vol.] II: D–G (1996), [vol.] III: H–K (2000), [vol.] IV: L–N (2001), [vol. V]: O–Q (2004). [vol.] VI: R–Ș (2006). București, Editura Enciclopedică.
- DENSUSIANU, Ț. H. = Ovid Densusianu, *Graiul din Țara Hațegului*. București, Socec & Co., 1915.
- DER = *Dicționar enciclopedic român*. Vol. I: A–C (1962), vol. II: D–J (1964), vol. III: K–P (1965), vol. IV: Q–Z (1966). București, Editura Politică.
- DERS = *Dicționarul elementelor românești din documentele slavo-române*. 1374–1600. Redactor responsabil: Gh. Bolocan. București, Editura Academiei, 1981.
- DÉRom = Dictionnaire Étymologique Roman (DÉRom). (Première phase : le noyau panroman) <http://www.atilf.fr/DERom>.
- DEX = *Dicționarul explicativ al limbii române*. Conducătorii lucrării: acad. Ion Coteanu, dr. Luiza Seche, dr. Mircea Seche. București, Editura Academiei, 1975.
- DEX² = *Dicționarul explicativ al limbii române*. Ediția a II-a. Conducătorii lucrării: acad. Ion Coteanu, Lucreția Mareș. București, Editura Univers Enciclopedic, 1998 (Academia Română. Institutul de Lingvistică din București).
- DEXI = *Dicționar explicativ ilustrat al limbii române*. Coordonator științific: Eugenia Dima. Chișinău. Arc & Gunivas, 2007.
- DGS = Doina Cobeț, Laura Manea, *Dicționar general de sinonime al limbii române*. Chișinău, Gunivas, 2013, (Rotolito Lombarda, Italia).
- DGDS = Ion Ionică, Maria Marin, Anca Marinescu, Iulia Mărgărit, Teofil Teaha. Coordonator Maria Marin, *Dicționarul graiurilor dacoromâne sudice*. Vol. I–III. București, Editura Academiei Române. I: Literele A–C, 2009; II: Literele D–O, 2010; III: Literele P–Z, 2011.
- T. DIAL. B. N. = *Texte dialectale și glosar*. Bistrița-Năsăud. Publicate de Maria Marin și Marilena Tiugan. [București], 1987, Institutul de Cercetări Etnologice și Dialectologice. Seria II. Texte și glosar, 6).
- DICT. = Cuvânt atestat în dicționare (contemporane).
- D. Î. LAT.-ROM. = Gh. Chivu, Emanuela Buză, Alexandra Roman Moraru, *Dicționarul împrumuturilor latino-romanice în limba română veche* (1421–1760). București, Editura Științifică, 1992 (Institutul de Lingvistică din București).
- DL = *Dicționarul limbii române literare contemporane*. Sub direcția prof. univ. Dimitrie Macrea și acad. Emil Petrovici. Vol. I–IV. [București], Editura Academiei. Volumul I: A–C (1955); volumul al II-lea: D–L (1956); volumul al III-lea: M–R (1957); volumul al IV-lea: S–Z (1958). (Academia Română).
- DLR = (Academia Română) *Dicționarul limbii române*. Serie nouă. Redactori responsabili: acad. Iorgu Iordan, acad. Alexandru Graur și acad. Ion Coteanu. Din anul 2000, redactori responsabili: acad. Marius Sala și acad. Gheorghe Mihăilă. București, Editura Academiei. Tomul VI. Litera M: 1965–1968; Tomul VII. Partea 1. Litera N: 1971; Tomul VII. Partea a 2-a. Litera O: 1969;

Bibliografie

- Tomul VIII. Litera P: 1972–1984; Tomul IX. Litera R: 1975; Tomul X. Litera S: 1986–1994; Tomul XI. Partea 1. Litera Ș: 1978; Tomul XI. Partea a 2-a și a 3-a. Litera T: 1982–1983; Tomul XII. Partea I. Litera Ț: 1994 ; Tomul XII. Partea a 2-a. Litera U: 2002; Tomul XIII. Partea I și a 2-a și a 3-a. Litera V și literele W, X, Y: 1997–2005; Tomul XIV. Litera Z: 2000.
- DM = *Dicționarul limbii române moderne*. Sub direcția prof. univ. D. Macrea. [București], Editura Academiei, 1958. (Academia Română, Institutul de Lingvistică din București).
- D. MAR. = Anton Bejan – Mihai Bujeniță, *Dicționar de marină*. București, Editura Militară, 1979.
- DN = Florin Marcu – Constant Maneca, *Dicționar de neologisme*. București, Editura Științifică, 1961.
- DN² = Florin Marcu – Constant Maneca, *Dicționar de neologisme*. Ediția a II-a. București, Editura Științifică, 1966.
- DN³ = Florin Marcu – Constant Maneca, *Dicționar de neologisme*. Ediția a III-a. București, Editura Academiei, 1978.
- DOC. EC. = *Documente privitoare la economia Țării Românești, 1800–1850*. Culese de J. Cojocaru. Vol. I–II. [București], Editura Științifică, 1958.
- DOINE = *1000 Doine, strigături și chiuituri, culese de mai mulți învățători zeloși*. Culegere de doine, strigături și chiuituri, ce se obicinuiesc la jocurile și petrecerile noastre populare. Brașov, Ciurcu, 1891.
- DONEAUD 1966 = Doneaud, Andrei, Beșleagă, Nicolae, *Meteorologie sinoptică, dinamică și aeronautică*. București, Editura Didactică și Pedagogică.
- DONICI, F. I–II = Al. Donici, *Fabule*. Cartea I–II. Ediția a doua. Iași, Cantora Foaiei Sătești, 1842.
- DOSOFTOI, PS. = Dosoftei, mitropolitul Moldovei (1671–1686), *Psaltirea în versuri*, publicată de pe manuscrisul original și de pe edițiunea de la 1673 de prof. I. Bianu. București, 1887, Edițiunea Academiei Române.
- DOSOFTOI, V. S. = Mitropolitul Dosoftei, *Viața și petrecerea svinților*. Iași, 1682.
- DR. I ș. u. = *Dacoromania*. Buletinul Muzeului Limbii Române, condus de Sextil Pușcariu. Cluj. Anul I (1920–1921) ș. u.; [vol. X] Comitetul de redacție: G. Giuglea, Șt. Pașcu, E. Petrovici, Al. Procopovici, S. Pușcariu ; [vol. XI] Directori: Șt. Pașca și E. Petrovici.
- DRAGOMIR, O. M. = Nicolae Dragomir, *Din trecutul oierilor mărgineni din Săliște și comunele din jur*. Cluj. „Ardealul”, 1926. (Extras din „Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj”, vol. II, 1926).
- DRĂGHICEANU, C. = Mathei Drăghiceanu, *Elemente de cosmographia prelucrate în usul școalelor secundare*. Text + charta. București, H. C. Wartha, 1866.
- DRĂGHICI, R. = Sardariul Vasile Drăghici, *Robinson Cruzoe, sau Întâmplările cele minunate a unui tânăr*, compus de Kampe și tradus pe române de... Parte I (p. 1–136) – II (p. 137–338). Iași, Tipografia Albinei, 1835.
- DRLU = *Dicționarul rumânesc, latinesc și unguresc*. Den orenduiala excelenței sale preasfințitul Ioann Bobb, vladicul Făgărașului... în două tomuri. Cluj, cu tipariul Tipografiei Colegiului Reformaților, prin Stephan Török. Tom. I: A–L, 1822; tom. II: M–Z, 1823.
- DSR = Luiza Seche și Mircea Seche, *Dicționarul de sinonime al limbii române*. [București], Editura Academiei, 1982.
- DT = *Dicționar tehnic*. [București], Editura Tehnică, 1953.
- DTLR^d = Florescu, Cristina, Dănilă, Elena, Manea, Laura, Marius-Radu Clim, DTLR^d. *Bază lexicală informatizată. Derivate în -ime și -iște*. Academia Română – Filiala Iași. Institutul de Filologie Română „A. Philippide”. Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza” Iași, 2008.
- DTT = *Dicționar de termeni tehnici*. Elaborat sub conducerea prof. dr. docent Radu Țițeica. București, Editura Tehnică, 1972.
- DUNĂREANU, CH. = N. Dunăreanu, *Chinuții*. Nuvele și schițe din viața de port. București, „Minerva”, 1907.
- ECONOMIA = Povățuire către Economia de câmp, pentru folosul școalelor românești celor din Țara Ungurească și din părțile ei împreunate. Buda, Crăiasca Tipografie a Universității Ungurești, 1806.
- ELEM. G. = Elementele geografiei, cuprinzătoare preliminarilor și descrierii generale a cinci părți a pământului. Partea I. Iași, Tipografia S[fintei] Mitropolii, 1834.
- M. ELIADE, M. = Mircea Eliade, *Maitreyi*. Roman. Ediție definitivă. București, Editura Cugetarea, [1933].
- EMINESCU, G. P. = M. Eminescu, *Geniu pustiu*. Roman inedit. Cu o introducere critică și cu note de Ion Scurtu. București, Editura „Minerva”, 1904.
- EMINESCU, N. = Mihail Eminescu, *Nuvele*. Iași, Editura Librăriei Școalelor Frații Șaraga.[1894].

Bibliografie

- EMINESCU, O. I, IV = Mihai Eminescu, *Opere*. Ediție critică îngrijită de Perpessicius. [Vol.] I: Poezii tipărite în timpul vieții. București, Editura Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1939; vol. IV: Poezii postume. București, Editura Academiei, 1952.
- EMINESCU, P. L. = Mihai Eminescu, *Proză literară*. Ediție îngrijită de Eugen Simion și Flora Șuteu. Cu un studiu introductiv de Eugen Simion. București, Editura pentru Literatură, 1964.
- ENACHE = Liviu Enache, *Meteorologie, climatologie și agrometeorologie*. Vol. 1. *Meteorologie*, Craiova, Editura Sitech, 2012.
- ENC. AGR. I-V = *Marea enciclopedie agricolă*. Director C. Filipescu. [Vol. I–V]. București, Editura P.A.S. Vol. I: 1937; vol. II: 1938; vol. III: 1940; vol. IV: 1942; vol. V: 1943.
- ENC. ROM. I-III = *Enciclopedia română*, publicată din însărcinarea și sub auspiciile Asociațiunii pentru Literatura Română și Cultura Poporului Român, de dr. C. Diaconovici. Sibiu, W. Kraft. Tomul I: *A–Copenhaga*, 1898; tomul II: *Copepode–Keman*, 1900; tomul III: *Kemet–Zymotic*, 1904.
- EUSTATIEVICI, GR. RUM. = Dimitrie Eustatiev Brașoveanul, *Gramatica rumânească*. Brașov, 1757. [Manuscris; Biblioteca Academiei Române, cota 583].
- F (18...) = *Familia*, foaie enciclopedică și beletristică cu ilustrațiuni. Pesta, apoi Oradea Mare. Redactor responsabil, proprietar și editor: Iosif Vulcan. Anul I (1865) ș. u.
- FABIAN-BOB = V. Fabian-Bob, *Gheografia elementară, cuprinzătoare preliminară și descrieri ghenerale a celor cinci părți a pământului*. Compusă de... Ediția a doua. Iași, Tipografia Albinei, 1840.
- FD I ș. u. = *Fonetica și dialectologie*. [București], Editura Academiei. Vol. I. (1958) ș. u. (Academia Română, Institutul de Lingvistică din București).
- FILIMON, O. I-II = Nicolae M. Filimon, *Opere*. Vol. I. Ediție, glosar și bibliografie de George Baiculescu. Cu o introducere de George Ivașcu. București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [1957]. (Clasicii români).
- FILIPESCU, D. I-II = Leon Filipescu, *Dascaul agronomiei seau manoducătorul practic în toate ramurile economiei*. De pe limba ghermană, a D[I.O.] Schlipf, cu adaosuri pentru Prințipate, prelucrat de... Partea I, 1844 II, cu figuri. Iași, Institutul Albinei, 1844.
- FM (18...) = Foaie pentru minte, inimă și literatură. Brașov, 1838–1865.
- FN = Emil Vărtosu, *Foietul novel*. Calendarul lui Constantin-Vodă Brâncoveanu. 1693–1704. București, 1942.
- FOLC. MOLD. I-II = *Folclor din Moldova*. [Vol.] I. Texte alese din colecții inedite. [București], Editura pentru Literatură, 1969. Vol. II, 1969.
- FOLC. OLT.– MUNT. I ș. u. = *Folclor din Oltenia și Muntenia*. Texte alese din colecții inedite. Vol. I [București], Editura pentru Literatură și apoi Editura „Minerva”, 1967.
- FOLC. TRANSILV. I ș. u. = *Folclor din Transilvania*. Texte alese din colecții inedite. Vol. I, București, Editura pentru Literatură, 1962.
- FONTANIN, C. = G. Mar. Fontanin, *Curs elementariu de geografia fizică și matematică*. Cu o introducere în studiul geografiei. De... În usul tinerimii studioase. București, Tipografia Colegiului Național, 1855.
- FORM. CUV. I ș. u. = *Formarea cuvintelor în limba română*. Volumul I, București, Editura Academiei, 1970 Vol. II, 1978.
- FRÂNCU–CÂNDREA, M. = Teofil Frâncu și George Candrea, *Românii din Munții Apuseni (Moșii)*. Scriere etnografică cu 10 ilustrațiuni în fotografie. București, Tipografia Modernă, 1888.
- FUNDESCU, L. P. I-II = I. C. Fundescu, *Literatura populară, basme, orații, păcălituri și ghicitori*, adunate de... Cu o introducere despre literatura populară de d. B. Hajdeu. Edițiunea a IV, revăzută și adăogită. Vol. I: *Basme*. București, Tipolitografia Dor. Cucu, 1896. Vol. II: *Anecdote, păcălituri, ghicitori și orații*. București, H. Steinberg, 1896.
- FURNICĂ, D. C. = Dum. Z. Furnică, *Documente privitoare la comerțul românesc 1473–1868*. Cu o scrisoare a d-lui profesor N. Iorga. Publicate de... București, Tipografia România Nouă, Theodor I. Voinea, 1931.
- GALACTION, O. = Gala Galaction, *Opere*. [Vol.] I. București, Editura pentru Literatură și Artă a Societății Scriitorilor din România, 1949.
- GALACTION, O. A. I-II = Gala Galaction. *Opere alese*. I. *Doctorul Taifun. Roxana. Papucii lui Mahmud*. Nuvele și povestiri. București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, vol. I: 1956.
- GALAN, Z. R. = V. Em. Galan, *Zorii robilor*. Roman. Ediția a II-a. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [1951].
- GANE, N. I-III = N. Gane, *Novele*. Vol. I–III. Ediția a VI-a. [București], Editura „Viața Românească”, 1921. (Biblioteca pentru toți).
- GĂMULESCU, E. S. = Dorin Gămulescu, *Elemente de origine sârbocroată ale vocabularului dacoromân*. București – Pančevo, Editura Academiei, 1974.

Bibliografie

- GÂRLEANU, N. = Em. Gârleanu, *Nucul lui Odobac*. Nuvele și schițe. București, „Minerva”, 1910.
- GCR I-II = M. Gaster, *Chrestomație română*. Texte tipărite și manuscrise (sec. XVI-XIX), dialectale și populare, cu o introducere, gramatică și un glosar româno-francez de... Vol. I: *Introducere, gramatică, texte* (1550-1710). Vol. II: *Texte (1710-1830). Dialectologie, literatură populară, glosar*. Leipzig – București, F. A. Brockhaus – Socec & Co., 1891.
- GENILIE, G. = Genilie, *Geografie istorică, astronomică, naturală și civilă a continentelor în general și a României în parte*. București, Tipografia lui Eliad, 1835.
- GEOLOGIA = *Geologia*. Manual pentru clasa a XI-a de Ion Băncilă. București, Editura de Stat Didactică și Pedagogică, 1962.
- GHEȚIE, R. M. = Ion Gheție, *Dicționar român-maghiar pentru școală și privați. Român-magyar szótár*. Budapest, 1896.
- GHICA, C. E. I-III = Ion Ghica, *Convorbiri economice*. Edițiunea a treia. Vol. I-III. București, Editura Librăriei Socec & Comp., 1879.
- GHICA, S. = Ion Ghica, *Scrisori către V. Alecsandri*. Edițiune nouă. București, Editura Librăriei Socec & Comp., 1887.
- GÎDEI, CRON. MOLD. = Al. Gîdei, *Studii asupra cronicarilor moldoveni din punct de vedere al limbei, metodei și cugetărei...* București, 1898.
- GL. MUNT. = Maria Marin, Iulia Mărgărit, *Glosar dialectal. Muntenia*, București, Editura Academiei Române, 1999.
- GL. OLT. = *Glosar dialectal. Oltenia*, întocmit sub conducerea lui Boris Cazacu. București, Editura Academiei, 1967.
- GLOSAR REG. = V. Arvinte, D. Ursu, M. Bordeianu, *Glosar regional*. [București], Editura Academiei, 1961].
- I. GOLESCU, C. = *Condica limbii rumânești*. Alcătuită dă dumnealui... [Manuscris în șapte volume, circa 1832; Biblioteca Academiei Române, cotele 844-850].
- GOLESCU, P. = [Dinicu Golescu], *Adunare de pilde bisericești și filosofești, de întâmplări vrednice de mirare, de bune gândiri și bune năravuri, de fapte istoricești și anecdote. Tălmăcite de pre limba grecească în cea românească de Constantin din Golești. Deosibită în trei părți*. Buda, Crăiasca Tipografie a Universității Ungariei, 1826.
- GORJAN, H. I-IV = Gherasim Gorjan, *Halima sau povestiri mitologhicești arabești, pline de băgări de seamă, și de întâmplări foarte frumoase și de mirare...* [Vol.] I-IV. [București], tom. I și II: 1835; tom III: 1837; tom IV: 1838.
- GOROVEI, C. = Artur Gorovei, *Cimiliturile românilor*. Edițiunea Academiei Române. București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1898.
- GOROVEI, CR. = Artur Gorovei, *Credinți și superstiții ale poporului român*. București, Librăriile Socec & Comp., Pavel Suru, C. Sfetea, 1915. (Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii. XXVII).
- GRAIUL, I-II = Graiul nostru. *Texte din toate părțile locuite de români*, publicate de I. A. Candrea, Ov. Densusianu, Th. D. Speranția. [Vol.] I: 1906; [vol.] II: 1908. București, Socec & Co.
- GRAUR, E. = Al. Graur, *Etimologii românești*. [București], Editura Academiei, 1963.
- GR. BĂN. = Romul S. Molin, *Din graiul bănățenilor*. (Glosar publicat în „Noua revistă română”, București, 1910, vol. VIII, nr-le 13-14, p. 191-196).
- GRECESCU, FL. = Doctorul D. Grecescu, *Conspectul florei României. Plantele vasculare indigene și cele naturalizate ce se găsesc pe teritoriul României, considerate sub punctul de vedere sistematic și geografic*. București, Tipografia „Dreptatea”, 1898.
- GRECU, P. = Vasile Grecu, *Cărți de pictură bisericească bizantină*. Cernăuți, Tiparul „Glasul Bucovinei”, 1936.
- GR. S. I ș. u. = *Grai și suflet*. Revista Institutului de Filologie și Folclor, publicată de Ovid Densusianu. București, Atelierele Socec & Co. Vol. I (1924) ș. u.
- GT (18...) = *Gazeta de Transilvania*. Redactor: George Barițiu. Brașov. Anul I (1839) ș. u..
- GUȚU 1983 = Guțu, G., *Dicționar latin-român*, București, Editura Enciclopedică și Științifică.
- H I-XVIII = Răspunsuri la Chestionarul Lingvistic al lui B. P. Hașdeu. (Manuscris legat în 18 volume).
- HASDEU, I. C. I-II = B. Hasdeu, *Istoria critică a românilor. Pământul Țării Românești*. Volumele I-II. București, Imprimeria Statului și Tipografia Antoniu Mănescu, 1875.
- HELIADÉ, A. = I. Eliad, *Aritmetica lui L. B. Francoeur*. Tradusă și pusă în lucrare în Școala Națională din Sfântul Sava de... București, Tipografia lui Eliad, 1832.
- HELIADÉ, D. C. = I. [Heliade-] R[ădulescu], *Don Chisshot de la Mancha*. Din scrierile lui M. Cervantes. Tradus în românește din franțoește după Florian, de... București, Tipografia lui Eliad, 1840.
- HELIADÉ, L. B. I-III = I. Eliad, *Din operele lui lord Byron*. Partea I Traduse de... București, Tipografia lui Eliad, 1834-1839.

Bibliografie

- HELIADE, O. I-II = I. Heliade-Rădulescu, *Opere*. Tomul I-II. Ediție critică, cu introducere, note și variante de D. Popovici. București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă. I: 1939, Vol. II 1943.
- HEM = B. Petriceicu Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae*. Dicționarul limbei istorice și poporane a românilor. Tomul I-III. București, Stabilimentul Grafic Socec și Teclu. Tom I-II: 1887; tom III: 1893. [Add. după numărul volumelor I-III înseamnă „Addenda”].
- HERODOT² = Herodot, *Istorii*. [Traducere de Nicolae Spătarul]. Ediție îngrijită de Liviu Onu și Lucia Șapcaliu. Prefață, studiu filologic, note, glosar de Liviu Onu. Indice de Lucia Șapcaliu. București, Editura Minerva, 1984 (Ediții critice).
- HODOȘ, P. P. = Enea Hodoș, *Poezii populare din Banat*. Culegere I, publicată de... Caransebeș, editor Enea Hodoș, 1892.
- HOGAȘ, DR. I-II = C. Hogaș, *Pe drumuri de munte*. București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă. Vol. I: *Amintiri dintr-o călătorie în Munții Neamțului*, 1944. Vol. II: *Răzlețe și diverse*, 1947.
- HOGAȘ, M. N. = Calistrat Hogaș, *În Munții Neamțului*. Ediția III. București, Editura „Cartea Românească”, [1937].
- I. CR. I ș. u. = *Ion Creangă*, revistă de limbă, literatură și artă populară. Bârlad. Anul I (1908) ș. u.
- IBRĂILEANU, A. = G. Ibrăileanu, *Adela*. Fragment din jurnalul lui Emil Codrescu (iulie-august 189...). București, Editura „Adevărul”, [1933].
- I. IONESCU, B. C. = Ion Ionescu, *Calendar pentru bunul cultivator*. Edițiunea a treia. București, Tipografia Statului – Nifon, 1861.
- I. IONESCU, C. = Ioan Ionescu, *Calendar pentru bunul gospodar*. Iași, Cantora Foaiei Sătești, 1845.
- I. IONESCU, D. = Ion Ionescu, *Agricultura română din județul Dorohoi*. București, Imprimeria Statului, 1866.
- I. IONESCU, M. = Ion Ionescu, *Agricultura română din județul Mehedinți*. București, Imprimeria Statului, 1868.
- I. IONESCU, P. = Ion Ionescu, *Agricultura română din județul Putna*. București, Imprimeria Statului, 1869.
- IONESCU-BOTENI, S. N. = Ion Ionescu-Boteni, *Din satul nostru*. Nuvele și schițe. București, „Minerva”, 1908.
- IORDAN, L. R. = Acad. prof. Iorgu Iordan, *Limba română contemporană*. [București], 1956. Editura Ministerului Învățământului).
- IORGA, L. I-II = N. Iorga, *Istoria literaturii române în secolul al XVIII-lea (1688-1821)*. Vol. I-II. București, Editura „Minerva”, 1901.
- IORGA, P. A. I-II = N. Iorga, *Pagini alese*. [Vol.] I-II. București, Editura pentru Literatură, 1965.
- IORGA, S. D. I-XXXI = N. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria românilor*. Vol. I-XXXI. București, Editura „Minerva”, 1901-1916.
- IOSIF, PATR. = Șt. O. Iosif, *Patriarhale. Poesii*. București, Editura „Viața Românească”, 1922.
- IOSIF, V. = Șt. O. Iosif, *Versuri*. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [1952]. (Biblioteca pentru toți).
- ISAC, O. = Emil Isac, *Opere*. Ediție definitivă, îngrijită de Miron R. Paraschivescu. București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1946.
- ISER = Andrei Iser, *Vocabular românesc-nemțesc*. Brașov, I. Gött, 1850.
- ISPIRESCU, L. = P. Ispirescu, *Legende sau basmele românilor*. Adunate din gura poporului. București, Tipografia Academiei Române, 1892.
- ISPIRESCU, M. V. = P. Ispirescu, *Isprăvile și viața lui Mihai Viteazul*. Edițiunea a doua. București, Tipografia Academiei Române, 1885.
- IST. AM. = *Istoria Americăii...* acum întâi tălmăcită în dialectul moldovenesc prin osteneala smeritului arhimandrit Gherasim... [Manuscris din 1795; Biblioteca Academiei Române, cota 40].
- IZV. I ș. u. = *Izvorașul*, revistă muzicală și populară. Turnu-Severin, Tipografia și Legătoria de Cărți Victor Măldărescu. Anul I (1920) ș. u.
- ÎNV. VIN. = Ludovic Mitterpacher, *Învățătură despre agonisirea viței de vie și despre măiestria de a face vin, vinars și oțet*. Întocmită de autorii Șaptal, Rozier, Parmentier și Dussieux, și întru acest chip scurtată de..., iară acum prefăcută în limba românească. Buda, Crăiasca Tipografie a Universității Ungurești din Peșta, 1813.
- JAHRESBER. I ș. u. = Gustav Weigand [Leiter des Instituts], *Jahresbericht des Instituts für rumänische Sprache (Rumänisches Seminar)* zu Leipzig. Leipzig, Johann Ambrosius Barth. Vol. I-XXIX, 1894-1921.
- JARNÍK – BÂRSEANU, D. = Dr. Ioan Urban Jarník și Andrei Bârseanu, *Doine și strigături din Ardeal*. Date la iveală de... București, 1885. (Edițiunea Academiei Române).
- JIPESCU, O. = Gligore M. Jipescu, Opincaru, *Cum este și cum trebuie să hie săteanu*. Scriere-n limba țaranului muntean. București, 1881.

Bibliografie

- KLEIN, D. = Gáldi László, *Samuelis Klein Dictionarium Valachico-Latinum*. (Erdélyi Tudományos Intézet). Budapest, 1944.
- LĂNCRĂNAN, C. I–III = Ion Lăncrănan, *Cordovanii*. Roman. I–III. București, Editura pentru Literatură, 1963.
- LB = Lesicon romanesc-latinesc-unguresc-nemțesc, care de mai mulți autori, în cursul a trideci și mai multor ani s-au lucrat, seu: Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicum quod a pluribus auctoribus decursu triginta et amplius annorum elaboratum est. Budae, 1825.
- LB^e = Lesicon romanesc-latinesc-unguresc-nemțesc, care de mai mulți autori, în cursul a trideci și mai multor ani s-au lucrat, seu: Lexicon valachico-latino-hungarico-germanicum quod a pluribus auctoribus decursu triginta et amplius annorum elaboratum est. Budae, 1825. Ediție electronică realizată de Maria Aldea, Daniel-Corneliu Leucuța, Lilla-Marta Vremir, Vasilica Eugenia Cristea, Adrian Aurel Podaru, Cluj-Napoca, 2013.
- LEXIC REG. = *Lexic regional*. [București], Editura Academiei, 1960. (Societatea de Științe Istorice și Filologice).
- LEXIC REG. II = *Lexic regional*. [Vol.] 2. Redactor coordonator: Lucreția Mareș. București, Editura Științifică, 1967.
- LIUBA – IANA, M = Sofronie Liuba și Aurelie Iana, *Topografia satului și hotarului Măidan*. [Urmată de Studiu despre celți și numele de localități, de dr. At. M. Marienescu]. Caransebeș, 1895. [S-a utilizat numai Topografia satului și hotarului Măidan].
- LM = A. T. Laurian și I. C. Massim, *Dicționarul limbei române*. După însărcinarea dată de Societatea Academică Română. Elaborată ca proiect. București, Noua Tipografie a Laboratorilor Români. Tomu I (A–H), 1871 [în realitate: 1873]; tomu II (colaboratori Iosef Hodoș și G. Barițiu: I–Z), 1876; tom. III: *Glossariu, care cuprinde vorbele din limba română străine prin originea sau forma lor, cum și cele de origine înduioasă*, 1871 [în realitate: 1877].
- LOVINESCU, M. = E. Lovinescu, *Memorii (1900–1916)*. București, Cugetarea, [1930].
- LOVINESCU, S. I ș. u. = E. Lovinescu, *Scrieri*. I ș. u. Ediție de Eugen Simion. [București], Editura pentru Literatură (apoi Editura Minerva), 1969 ș. u.
- L. ROM. = *Limba română*. [București]. Academia Română. (Institutul de Lingvistică). Anul I [1952] ș. u.
- LTR = *Lexiconul tehnic român*. București, Editura Tehnică, Vol. I: 1949; vol. II: 1950; vol. III: 1951; vol. IV: 1952; vol. V: 1954; vol. VI–VII: 1955.
- LTR² = *Lexiconul tehnic român*. I ș. u. Elaborare nouă. Întocmită prin îngrijirea A.S.I.T. de un colectiv sub conducerea prof. Remus Răduleț. București, Editura Tehnică, 1957 ș. u.
- LUC. I ș. u. = *Luceafărul*. Revistă literară. Vol. I (1902) ș. u. [Budapesta, 1901–1906; Sibiu, 1906–1914; București, 1919–1920; Sibiu, 1934–1939].
- MACAROVICI, CH. = C. Gh. Macarovici, *Elemente de chimie generală*. Cluj, Editura Cartea Românească, 1948.
- MACEDONSKI, O. I–IV = Alexandru Macedonski, *Opere*. Ediție critică cu studii introductive, note și variante de Tudor Vianu. București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă. Vol. I: *Poezii*, 1939; vol. II: *Teatru*, 1939; vol. III: *Nuvele, schițe și povestiri*, 1944; vol. IV: *Articole literare și filosofice*, 1946. (Scriitori români moderni).
- MAG. IST. I–V = *Magazin istoric pentru Dacia*. Subt redacția lui A. Treb. Laurian și Nicol[ae] Bălcescu. Tom. I–V. București, Colegiul Național, 1845–1847.
- MAGAZIN IST. = *Magazin istoric*. [Revistă de cultură istorică. Societatea de Științe Istorice și Filologice din România]. Anul I (1967) ș. u.
- MAIOR, P. = P. Maior, *Propovedanii la îngropăciunea oamenilor morți*. Buda, Crăiasca Tipografie a Universității Ungurești, 1809.
- MAIOR, PRED. = P. Maior, *Prediche sau învățături la toate duminicile și sărbătorile anului*. [Părțile I–III]. Buda, 1810–1811.
- MAIOR, T. = Fénelon, *Întâmplările lui Telemah, fiului lui Ulise (Odisseys), întocmite de...* Acum întâi de pre limba italienească pre limba românească prefăcute de Petru Maior de Dicio-Sămărtin. Tomul I. Buda, Crăiasca Tipografie a Universității din Pestu, 1818.
- MAIORESCU, CR. I–III = Titu Maiorescu, *Critice (1867–1892)*. Ediție nouă și sporită. Vol. I–III. București, Socec & Comp., 1892–1893.
- MAN. SĂNĂT. = B. Raspail, *Manualul sănătății sau medicina și farmacia domestice*. Tradus în limba română de I. B[rezoianu]. București, Tipografia Sântei Mitropolii, 1852.
- MARCOVICI, D. = Paharnicu Simeon Marcovici, *Datoriile omului creștin*. Întemeiate pe învățăturile Sfintei Scripturi. București, 1839.
- MARDARIE, L. = Mardarie Cozianul, *Lexicon slavo-românesc și tâlcuirea numelor din 1649*. Publicate cu un studiu, note și indicele cuvintelor românești de Grigorie Crețu. Cu mai multe facsimile. Edițiunea Academiei Române. București, Carol Göbl, 1900.
- MARIAN, D. = S. Fl. Marian, *Descânțece poporane române*, culese de... Suceava, Tipografia lui R. Eckhardt, 1886.

Bibliografie

- MARIAN, INS. = Sim. Fl. Marian, *Insectele în limba, credințele și obiceiurile românilor*. Studiu folkloristic. Edițiunea Academiei Române. București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1903.
- MARIAN, Î. = S. Fl. Marian, *Înmormântarea la români*. Studiu etnografic de... Edițiunea Academiei Române, București, Litotipografia Carol Göbl, 1892.
- MARIAN, O. I-II = S. Fl. Marian, *Ornitologia poporană română*. Tom. I-II. Cernăuți, Tipografia lui R. Eckhardt, 1883.
- MARIAN, SA. = S. Fl. Marian, *Satire populare române*. Adunate de... București, Editura Librăriei Socec & Comp., 1893.
- MARIAN, S. R. I-III = Sim. Fl. Marian, *Sărbătorile la români*. Studiu etnografic. Vol. I-III. I: *Cârnilegile*; II: *Păresimile*; III: *Cincizecimea*. Edițiunea Academiei Române. București, Institutul de Arte Grafice Carol Göbl, 1898-1901.
- MARIN, F. = C. Pouillet, *Noțiuni generale de fizică și de meteorologie spre usul junimei* Traduse de A. Marin. București, 1857.
- MARIN, PR. I-II = J. Pelouze și Ed. Frémy, *Prescurtare de himie*. Tradusă în limba română... de Alexie Marin. București, tomu întâi, 1852; tomu II, 1854.
- MARINESCU, P. A. = Gh. Marinescu, *Pagini alese din opera lui...* Cu studiu introductiv de prof. C. I. Gulian. [București], Editura Academiei, 1955.
- MAT. DIALECT. I = *Materiale și cercetări dialectale*. [Vol.] I. [București], 1960. (Academia Română. Filiala Cluj. Institutul de Lingvistică).
- MAT. FOLK. = *Materialuri folkloristice*. Culese și Publicate Sub auspiciile Ministerului Cultelor și Învățământului Public prin îngrijirea lui Gr. G. Tocilescu. Volumul I (Poesiapoporană, părțile I-II) – II. București, Tipografia Corpului Didactic, 1900.
- MATEESCU, B. = C. N. Mateescu, *Balade*, adunate de... Cu o prefață de N. Iorga. Vălenii de Munte, „Neamul Românesc”, 1909.
- MĂHĂRA 2001 = Gh. Măhăra, *Meteorologie*. Oradea, Editura Universității din Oradea.
- MÂNDRESCU, L. P. = Simion C. Mândrescu, *Literatură și obiceiuri populare din comuna Râpa de Jos, comitatul Mureș-Turda (Transilvania)*. Publicate de... București, Tipografia F. Göbl fii, 1892.
- MDA = *Micul dicționar academic*. Vol. I-IV. București, Editura Univers Enciclopedic. Sub conducerea acad. Ion Coteanu. Redactori responsabili: acad. Marius Sala și Ion Dănilă. Volumul I: A-C (2001); volumul al II-lea: D-H (2002); volumul al III-lea: I-Pr (2003); volumul al IV-lea: Pr-Z (2003).
- M. D. ENC. = *Mic dicționar enciclopedic*. București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1972.
- M. D. ENC.³ = *Mic dicționar enciclopedic*. București, Editura Enciclopedică [și] Editura Univers Enciclopedic, 2005.
- MDN = Florin Marcu, *Marele dicționar de neologisme*. Ediție revizuită, augmentată și actualizată. București, Editura Saeculum, 2002.
- MDN² = Florin Marcu, *Marele dicționar de neologisme*. Ediția a VIII-a revăzută, argumentată și actualizată. București, Editura Saeculum I. O., 2006.
- MDN³ = Florin Marcu, *Marele dicționar de neologisme*. Ediția a X-a, revăzută, augmentată și actualizată. București, Editura Saeculum Vizual, 2008.
- MEHEDIȚI, G. F. = S. Mehedinți, *Geografia fizică pentru clasa V-a secundară*. București, Socec, 1901.
- MEHEDIȚI, R. = S. Mehedinți, *România. Schiță geografică*. În „Călăuza oficială și Catalogul expozițiunii, autorizat de comisariatul general”. București, Atelierele Socec & Co., 1907, p. 1-25.
- MICU, L. = Baumeister, *Loghica*, adică partea cea cuvântătoare a filosofiei. [Traducere de S. Micu]. Buda, Crăiasca Tipografie Orientalicească a Universității Peștii, 1799.
- MIHALE, O. = Aurel Mihale, *Ogoare noi*. Roman. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [1953].
- MIHĂILĂ 2010 = Dumitru Mihăilă, Ion Tănasă, *Introducere în meteorologia practică*. Suceava, Editura Universității „Ștefan cel Mare”.
- MILLE, V. P. = C. Mille, *Versuri și proză*. Ediție îngrijită, prefață și bibliografie de G. C. Nicolescu. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [1953]. (Biblioteca pentru toți).
- MINEIUL (1776) = Chir Chesarie, episcopul Râmnicului, *Mineiul, luna lui octombrie*, care s-au tipărit acum întâi rumânește... 1776.
- MINERVA = *Minerva. Enciclopedie română*. Cu peste 1000 de clișee în text, 100 hărți simple, 10 cărți în color și 50 de planșe artistice. Cluj, Editura Comitetului de Redacție al Enciclopediei Române Minerva, 1930.
- MIRONESCU, S. A. = I. I. Mironescu, *Scrieri alese*. Cu o prefață de Sanda Radian. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [1953]. (Biblioteca pentru toți).
- MOLNAR, D. = Ioan Molnar, *Deutsch-walachische Sprachlehre*. Wien, Joseph Edlen von Kurzbeek, 1788.

Bibliografie

- MOLNAR, RET. = Ioan Molnar, *Retorică, adecă învățătura și întocmirea frumoasei cuvântări*. Acum întâi izvodită pe limba românească, împodobită și întemeiată cu pildele vechilor filosofi și dascăli bisericești. Buda, Crăiasca Tipografie Orientalicească a Universității Peștii, 1798.
- MOROIANU, S. = George Moroianu, *Chipuri din Săcele*. București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, [1938]. (Col. Cartea satului, 29).
- MOXA = Cronica lui Mihail Moxa. În *Cuvente den bătrâni*, I, p. 337 ș.u.
- MS. I Ș.U. = *Manuscriptum*. Revistă trimestrială, editată de Muzeul Literaturii Române. București, Anul I (1970) ș.u.
- MURĂRESCU 2013 = M. Ovidiu Murărescu, *Meteorologie*, Târgoviște, Editura Cetatea de Scaun, 2013.
- MUSTE, LET. III = M Kogălniceanu, *Letopisișile Țării Moldovii*, tom III, (1846) p. 7–80.
- MUREȘANU, P. = Andrei Mureșianu, *Din poeziile lui...* Brașov, cu Tipariul lui Ioane Gött, 1862.
- MURNU, O. = Homer, *Odiseea*. În românește de George Murnu. [București], Cultura Națională, [1924].
- MUSCEL = C. Rădulescu-Codin și D. Mihalache, *Sărbătorile poporului, cu obiceiurile, credințele și unele tradiții legate de ele*. Culegere din părțile Muscelului. București, 1909. (Din viața poporului român. Culegeri și studii. VII. Academia Română).
- NALR – B I ș. u. = *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Banat*. I ș.u. de Eugen Beltech, Ion Faiciuc și Nicolae Mocanu. Sub conducerea lui Petru Neiescu. București, Editura Academiei, 1980 ș.u.
- NALR – MD = *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Muntenia și Dobrogea*. Material netipărit.
- NALR – O I Ș.U. = *Noul Atlas lingvistic român pe regiuni. Oltenia*. I ș.u., întocmit sub conducerea lui Boris Cazacu de Teofil Teaha, Ion Ionică și Valeriu Rusu. București, Editura Academiei Republicii Socialiste România, 1967 ș.u.
- NĂDEJDE, NUV. = Sofia Nădejde, *Nuvel*. În *Scrieri*. Studiu introductiv, text ales și stabilit, note, tabel cronologic și bibliografie de Victor Vișinescu. Iași, Editura Junimea, 1978.
- NDN = Florin Marcu, *Noul dicționar de neologisme*. București, Editura Academiei Române, 1997.
- NDU = Ioan Oprea, Carmen-Gabriela Pamfil, Rodica Radu, Victoria Zăstroiu, *Noul dicționar universal al limbii române*. București – Chișinău, Litera Internațional, 2006.
- NECULCE, L. = Ion Neculce, *Letopiseșul Țării Moldovei și O samă de cuvinte*. Text stabilit, glosar, indice și studiu introductiv de Iorgu Iordan. Ediția a II-a, revăzută. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1959.
- NEGRUZZI, S. I–III = Constantin Negruzzi, *Scrierile lui...* Volumul I: Păcatele tinerețelor; volumul II: Poezii; volumul III: Teatru. București, Librăria Socec & Comp., 1872–1873.
- I. NEGRUZZI, S. I–VI = Iacob Negruzzi, *Scrieri complete*. Vol. I–VI. I: Copii de pe natură. Scrisori; II: Poesii; III: Mihai Vereanu. Primblări prin munți; IV: Teatru; V: Pe malul mării. Din Carpați. Traduceri din Schiller; VI: Traduceri din Schiller. București, Socec & Comp., 1893–1897.
- NICULIȚĂ-VORONCA, D. I–II = Elena Niculiță-Voronca, *Datinele și credințele poporului român, adunate și așezate în ordine mitologică*. Ediție îngrijită de Victor Durnea. Studiu introductiv de Lucia Berdan. [Vol.] I–II. Iași, Editura Polirom, 1998–1999.
- NORME 2000 = NORME METODOLOGICE privind emiterea atestărilor și avizelor prevăzute de Legea nr. 139/2000 privind activitatea de meteorologie, precum și modalitățile de încasare și virare la bugetul de stat a taxelor percepute pentru eliberarea acestora, publicate pe site-ul http://www.meteoromania.ro/anm/?page_id=1098.
- NOVACOVICIU, C. B. I–II = Emilian Novacoviciu, *Cuvinte bănățene*, adunate de... Vol. I–II. Oravița, Tipografia Felix Weiss, 1925.
- N. REV. R. I ș. u. = Noua revistă română pentru politică, literatură, știință și artă. București. Anul I (1900) ș.u.
- N. TEST. (1648) = *Noul Testament sau împăcarea au leagea noao...* În cetatea Bălgradului, 1648.
- NUNTA = *Nunta la români*. Antologie din poezia ceremonialului nunții. Prefată de M. Beniuc. Ediție îngrijită de I. Moanță. București, Editura Minerva, 1977.
- ODOBESCU, O. I ș. u. = A. I. Odobescu, *Opere*. [Vol.] I. Ediție critică publicată sub îngrijirea acad. Tudor Vianu. Text critic și variante de G. Pienescu. Note de acad. Tudor Vianu și V. Căndea; [vol.] II. Ediție critică publicată sub îngrijirea prof. univ. Al. Dima. Text critic și variante de Marta Anineanu. Note de Virgil Căndea; [vol.] V₁. Studiu introductiv, comentarii de Alexandru Avram. Text stabilit și variante de Marian Ciucă; [vol.] VIII–XIII. Introducere de prof. univ. Al. Dima. Text stabilit, note și indice de Nadia Lovinescu, Filofteia Mihai, Rodica Bichiu. București, Editura Academiei, 1965–1996.
- ODOBESCU, S. I–III = A.I. Odobescu, *Scrieri literare și istorice ale lui...* Volumul I–III. București, Editura Librăriei Socec, 1887.

Bibliografie

- OLLĂNESCU, H. O. = Quintus Horatius Flaccus, *Ode, Epode, Carmen Saeculare*. Traducțiune în versuri de Dumitru Constantin Ollănescu. Volumul I. București, Socec & Comp., 1891.
- ONCESCU, G. = N. Oncescu, *Geologia Republicii Populare Române*. București, Editura Tehnică, 1957.
- PALIA (1581) = *Palia d'Orăștie*. (1581–1582). I: Préface et livre de la Genèse, publiés avec le texte hongrois de Heltai et une introduction par Mario Roques. Les premières traductions roumaines de l'Ancien Testament. Paris, Champion, 1925.
- PAMFILE, A. R. = Tudor Pamfile, *Agricultura la români*. Studiu etnografic, cu un adaus despre măsurătoarea pământului și glosar. București, Librăriile Socec și C. Sfetea, Leipzig, Otto Harrassowitz, Viena, Gerold, 1913. (Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii. XVI).
- PAMFILE, B. = Tudor Pamfile, *Boli și leacuri la oameni, vite și păsări, după datinile și credințele poporului român, adunate din comuna Țepu (Tecuci)*. București, Librăriile Socec & Comp., 1911. (Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii. XII).
- PAMFILE, C. = Tudor Pamfile, *Cimilituri românești. Introducțiune și glosar*, București, 1908 (Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii. II).
- PAMFILE, CER. = Tudor Pamfile, *Cerul și podoabele lui după credințele poporului român*. București, Librăriile Socec & Comp., Pavel Suru, C. Sfetea, Leipzig, Otto Harrassowitz, Viena, Gerold & Comp., 1915 (Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii. XXVI).
- PAMFILE, CR. = Tudor Pamfile, *Sărbătorile la români. Crăciunul. Studiu etnografic*, București, Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea, Leipzig, Otto Harrassowitz, Viena, Gerold & Comp., 1914 (Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii. XX).
- PAMFILE, C. Ț. = Tudor Pamfile, *Cântece de țară*, adunate de... București, Socec, 1913. (Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii. XII).
- PAMFILE, D. = Tudor Pamfile, *Diavolul învrăjbitor al lumii, după credințele poporului român*. București, Librăriile Socec & Comp., 1914. (Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii. XXV).
- PAMFILE, DUȘM. = Tudor Pamfile, *Mitologie românească. I. Dușmani și prieteni ai omului*. București, Librăriile Socec, 1916. (Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii. XXIX).
- PAMFILE, J. I–III = Tudor Pamfile, *Jocuri de copii, adunate din satul Țepu (jud. Tecuci)*. [București]. Vol. I: (Analele Academiei Române. Tom. XXVIII. Memoriile Secțiunii literare), 1906; vol. II: (Analele Academiei Române. Tom. XXIX. Memoriile Secțiunii literare), 1907; vol. III: (Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii. VI), 1909.
- PAMFILE, S. T. = Tudor Pamfile, *Sărbătorile la români. Sărbătorile de toamnă și postul Crăciunului. Studiu etnografic*. București, Librăriile Socec & Comp. și C. Sfetea, Leipzig, Otto Harrassowitz, Viena, Gerold & Comp., 1914. (Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii. XIX).
- PAMFILE, S. V. = Tudor Pamfile, *Sărbătorile de vară la români. Studiu etnografic*. București, Librăriile Socec & Comp., C. Sfetea și Librăria națională, Leipzig, Otto Harrassowitz, Viena, Gerold & Comp., 1910. (Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii. XI).
- PAMFILE, VĂZD. = Tudor Pamfile, *Văzduhul după credințele poporului român*. București, Librăriile Socec & Comp., C. Sfetea, Pavel Suru, Leipzig, Otto Harrassowitz, Viena, Gerold & Comp., 1916. (Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii. XXVII).
- PANN, E. I–V = Anton Pann, *Noul Erotocrit*, compus în versuri. Tomul I–V. Sibiu, Klozius, 1837.
- PANN, P. V. I–III = Anton Pann, *Culegere de proverburile sau Povestea vorbeii. De prin lume adunate și iarăși la lume date*. București, Tipografia lui Anton Pann. Partea I: 1852; partea a II-a și a III-a: 1853.
- PAPADAT-BENGESCU, O. I Ș.U. = Hortensia Papadat-Bengescu, *Opere*. [Vol.] I ș.u. Ediție și note de Eugenia Tudor. Prefață de Const. Ciopraga. București, Editura Minerva, 1972 ș.u. (Scriitori români).
- T. PAPAHAĞI, C. L. = T. Papahagi, *Contribuții lexicale*. București, Socec, 1939.
- T. PAPAHAĞI, M. = Tache Papahagi, *Graiul și folclorul Maramureșului*. București, Cultura Națională, 1925. (Academia Română. Din viața poporului român. XXXIII).
- PARACLIS (1639) = N. Drăganu, *Cea mai veche carte rakóczyană. Paraclisul Maicii Domnului*. (În „Anuarul Institutului de Istorie Națională” de pe lângă Universitatea din Cluj I, 1921–1922). Cluj, Institutul de Arte Grafice „Ardealul”, 1922.
- PARASCHIVESCU, C. Ț. = M. R. Paraschivescu, *Cântice țigănești*. [București], Editura Tineretului, [1969].
- PAS, L. I–II = Ion Pas, *Lanțuri*. Roman. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, vol. I: 1950; vol. II: 1951.

Bibliografie

- PAS, Z. I–IV = Ion Pas, *Zilele vieții tale*. [București], Editura de Stat, vol. I–II: 1949; vol. III–IV: 1950.
- PASCU, C. = Gheorghe Pascu, *Despre cimilituri. Studiu filologic și folcloric*. Partea I. București, Librăria Socec & Comp., C. Sfetea și Librăria Națională, 1911. (Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii literare. Seria II. Tomul XXXIII).
- PASCU, S. = Dr. G. Pascu, *Sufixe românești*. Edițiunea Academiei Române. București, 1916.
- PAȘCA, GL. = Ștefan Pașca, *Glosar dialectal*, alcătuit după material lexical cules de corespondenți din diferite regiuni. București, Cultura Națională, 1928. (Academia Română. Memoriile Secțiunii literare. Seria III. Tom. IV. Mem. 3).
- PĂCALĂ, M. R. = Victor Păcală, *Monografia comunei Rășinari. Sibiu*, Tiparul Tipografiei Arhidiecezane, 1915.
- PĂSCULESCU, L. P. = Nicolae Păsculescu, *Literatură populară românească*. Adunată de... Cu 30 arii notate de Gheorghe Matei. București, Librăria Socec, Viena, Gerold, Leipzig, O. Harrassowitz, 1910. (Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii. V).
- PĂCLEANU, I. I–II = Torquato Tasso, *Ierusalimul liberat. Poemă epică în două volume*. Traducție în proză... de Atanasie N. Păcleanu. Tomul I–II. București, Tipografia lui Iosef Kopainig, 1852.
- PELIMON, I. = Al. Pelimon, *Impresii de călătorie în România*. București, Imprimeria Națională a lui Iosif Romanov et Comp., 1858.
- CAMIL PETRESCU, O. I–III = Camil Petrescu, *Un om între oameni*. Roman. Vol. I–III. [București], Editura Tineretului, I: 1953; II: 1955; III: 1957.
- CAMIL PETRESCU, P. = Camil Petrescu, *Patul lui Procust*. Roman. [București], Editura Națională Ciornei, [1933].
- CAMIL PETRESCU, U. N. = Camil Petrescu, *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*. București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1946.
- C. PETRESCU, A. = Cezar Petrescu, *Aurul negru*. Roman. [București], Editura de Stat, 1949.
- C. PETRESCU, A. R. = Cezar Petrescu, *Ajun de revoluție 1848*. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [1954].
- C. PETRESCU, Î. I–II = Cezar Petrescu, *Întunecare*. Roman. Partea I–II. Craiova, Editura „Scrișul Românesc”, 1928.
- C. PETRESCU, O. P. I–II = Cezar Petrescu, *Oraș patriarhal*. Roman [Vol. I–II. București, Editura „Cugetarea”, [f.a.].
- C. PETRESCU, R. DR. = Cezar Petrescu, *Comoara regelui Dromichet*. Roman. [București], Editura Națională S. Ciornei, [f. a.].
- C. PETRESCU, S. = Cezar Petrescu, *Scrișurile unui răzeș*. [București], Cultura Națională, [1922].
- PETRI, V. = S. Petri, *Vocabular portativ românesc-nemțesc și nemțesc-românesc*. Sibiu, G. de Clozius, 1861.
- PETROVICI, P. = Villaume, *Pedagoghia și metodică pentru învățătorii shoalelor orășenești și sătești*. Acum întâi pre limba dacoromânească tradusă și prefăcută de Naum Petrovici...Buda, Crăiasca Tipografia a Universității Ungariei, 1818.
- PHILIPPIDE, O. R. I–II = Alexandru Philippide, *Originea românilor*. [Volumul întâi] *Ce spun izvoarele istorice*. Iași, Tipografia „Viața Românească” S. A., 1923; [volumul al doilea] *Ce spun limbile română și albaneză*. Iași, Tipografia „Viața Românească” S. A., 1928.
- PILLAT, P. = Ion Pillat, *Poezii*. [București], Editura pentru Literatură, 1965.
- PISCUPESCU, O. = Dohtorul Ștefan Vasilie Piscupescu, *Oglinda sănătății și a frumuseții omenești. Mijloace și leacuri de ocrotirea și de îndreptarea stricăciunilor*. Alcătuită și întocmită spre folosul neamului românesc. București. Tipografia de la Cișmea, 1829.
- PLOPȘOR, C. = [C. S.] Nicolaescu-Plopșor, *Ceaur. Povești oltenesti*. Craiova, Tipărița „Craiova”, 1928.
- PLOPȘOR, V. O. = C. S. Nicolaescu-Plopșor, *Vorbe oltenesti*. [București], Tipografia „Convorbiri literare”, 1922. (Extras din „Convorbiri literare”, anul 1922).
- PLR I–II = *Presa literară românească*. Articole-program de ziare și reviste (1789–1948). Ediție în două volume, note, bibliografie și indici de I. Hangiu. [București], Editura pentru Literatură, 1968.
- POEN. – AAR. – HILL, V. I–II = P. Poenar, F. Aaron, G. Hill, *Vocabular franțezo-românesc*. După cea din urmă ediție a Dicționarului de Academia Franceză, cu adăogare de multe ziceri, culese din deosebite dicționare de ... București, Tipografia Colegiului Sf. Sava, Tomul I: 1840; tomul II: 1841.
- POLIZU = G. A. Polizu, *Vocabular româno-german*, compus și întocmit cu privire la trebuințele vieții practice de..., înăvuțit și cores de G. Bariț. Brașov, 1857.
- PONI, F. = Petru Poni, *Elemente de fizică*. Edițiunea VII-a. Iași, Tipografia H. Goldner, 1897.
- POMPILIU, B. = Miron Pompiliu, *Balade populare române*, adunate de... Iași, 1870.
- PONTBRIANT, D. = Raoul de Pontbriant, *Dicționar româno-frances*. București – Göttingen – Paris, 1862.

Bibliografie

POP. = Text popular (reprodus dintr-o culegere, dintr-un autor cult etc.).

A. POP, CHIRURG. = Prof. dr. Alexandru Pop, *Elemente de chirurgie*. Sibiu, Editura H. Welther, 1943.

D. R. POPESCU, I. Ș. = Dumitru Radu Popescu, *Viața și opera lui Tiron B.* [Vol.] I, Iepurele șchiop. București, Editura Cartea Românească, 1980.

POPOVICI-BĂNĂȚEANU, V. M. = Ion Popovici-Bănățeanu, *Din viața meseriașilor*. Nuvele. Ediția a doua. București, Editura Librăriei Alcalay, [1895]. (Biblioteca pentru toți).

POSEA 1986 = Grigore Posea (coord.), *Geografia de la A la Z - dicționar de termeni geografici*, București, Editura Științifică și Enciclopedică, 1986.

POTECĂ, F. = Heineccius, *Filosofia cuvântului și a năravurilor, adică loghica și itica elementare, cărora să pune înainte istoria filosoficească*. Scrise întâi latinește... apoi traduse în limba elinească..., iar acum în limba românească de Eufrosin Dimitrie Poteca. Buda, Crăiasca Tipografie a Universității Ungariei, 1829.

PRAVILA (1814) = *Adunare cuprinzătoare în scurt din cărțile împăraștilor pravile*. Acum întâi tipărită... Alcătuită cu osteneala și osârdia boiarului Moldaviei Andronaki Donici. Iași, 1848.

PREDA, I. = Marin Preda, *Intrusul*. Roman. [București], Editura pentru Literatură, 1968.

PREDA, Î. = Marin Preda, *Întâlnirea din pământuri*. Nuvele. [București], Editura Cartea Românească, [1948].

PREDA, M. = Marin Preda, *Moromeții*. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [1955].

PRIBEAGUL, P. R. = Petru Tincra Pribeagul, *Pietre rămase*. (Contribuție la monografia județului Arad). București, Imprim. Națională, 1936.

PROBL. GEOGR. I-II = *Probleme de geografie*. Vol. I-II. [București], Editura Academiei, I: 1954, II: 1955.

PROT. – POP., N. D. = E. Protopopescu și V. Popescu, Nou dicționar portativ de toate zicerile radicale și streine reintroduse și introduse în limbă, coprinzând și termeni științifici și literari. Volumul I-II. București, T. Teodorescu, 1862.

PSALT. = *Psaltirea scheiană comparată cu celelalte psaltiri din sec. XVI și XVII traduse din slavonește*. [1573–1578]. Edițiune critică de I. A. Candrea. I: Introducere. II: Textul și glosarele. București, Socec et Comp., 1916. (Comisia istorică a României).

PSALT. (1651) = *Psaltirea ce să zice cântarea a fericitului proroc și împărat David. Bălgrad (Alba-Iulia), 1651*. [După glosarul întocmit de Ion Popp și publicat în „Jahresbericht”, III, p.170–182].

PSALT. HUR. = *Psaltirea Hurmuzaki*. [cca. 1500–1510] [Manuscris de la începutul secolului al XVI-lea; Biblioteca Academiei Române, cota 3077].

PSALT. HUR.² = *Psaltirea Hurmuzaki*. [cca 1500–1510]. Studiu filologic, studiu lingvistic și ediție de Ion Gheție și Mirela Teodorescu. București, Editura Academiei Române, 2005.

PSALT. SCH. = *Psaltirea scheiană (1482)*, publicată de prof. I. Bianu. Tomul I: Textul în facsimile și transcriere cu variantele din Coresi (1577). [1573–1578] București, Carol Göbl, 1889.

PUȘCARIU, ET. WB. = Dr. Sextil Pușcariu, *Etymologisches Wörterbuch der rumänischen Sprache*. I: Lateinisches Element mit Berücksichtigung aller romanischen Sprachen. Heidelberg, K. Winter, 1905.

RALEA, O. = Mihai Ralea, *În Extremul Occident. Note de drum din Antile, California, Canada*. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [1955].

RĂDULESCU-CODIN, Î. = C. Rădulescu-Codin, *Îngerul românului. Povești și legende din popor*. București, Librăriile Socec & Comp., 1913. (Academia Română. Din viața poporului român, Culegeri și studii. XVII).

RĂDULESCU-CODIN, L. = C. Rădulescu-Codin, *Legende, tradiții și amintiri istorice*, adunate din Oltenia și din Muscel de... București, Librăriile Socec & Comp., 1910. (Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii. X).

RĂDULESCU-CODIN = C. Rădulescu-Codin, *O seamă de cuvinte din Muscel*, cu o introducere de dr. Gustav Weigand. Ediția I. Câmpulung, [1901].

REBREANU, I. = Liviu Rebreanu, *Ion*. Roman. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [1955].

REBREANU, N. = Liviu Rebreanu, *Trei nuvele*. București, Cultura Națională, [1924].

REBREANU, NUV. = Liviu Rebreanu, *Nuvele*. [București], Editura Tineretului, 1957.

REBREANU, R. I-II = Liviu Rebreanu, *Răscoala*. Roman. Volumul I-II. [București], Editura „Adevărul”, [1932].

RESMERIȚĂ, D. = Alexandru Resmeriță, *Dicționarul etimologico-semantic al limbei române*. Craiova, Institutul de Editură „Ramuri”, 1924.

Bibliografie

- RETEGANUL, CH. = Ion Pop-Reteganul, *Cine nu știe striga, cetească cartea asta, adevă chiuituri de care strigă feciorii...*, adunate din popor de... Edițiunea II. Gherla, A. Todoran, 1897.
- RETEGANUL, P. I–V = Ioan Pop-Reteganul, *Povești ardelenesti*. Culese din gura poporului de... Partea I–V. Brașov, Editura Librăriei Nicolae Ciurcu, 1888.
- RETEGANUL, TR. = Ion Pop-Reteganul, *Trandafiri și viorele*. Poesii populare culese și ordinate de... Edițiunea II, amplificată. Gherla, „Aurora”, 1891.
- REV. CRIT. I ș. u. = *Revista critică literară*. Director Ar. Densușianu. Iași. Anul I (1893) ș.u.
- RL = *România liberă*. București, 1952 ș.u.
- ROM. LIT. = *România literară*. Foaie periodică, sub direcția d-lui V. Alecsandri. Iași, Tipografia franco-română, 1855.
- ROMÂNIA LITERARĂ = *România literară*. Săptămânal de literatură și artă. Anul I (1968) ș.u.
- RUNCANU, 2014 = Runcanu, Toma, Bacinschi, Dumitru, Pescaru, Victor Ion, Makkai, Grigore, Tanczer, Tibor (2014), *Dicționar meteorologic*, București, Societatea Meteorologică.
- RUS, I. I–III = Ioan Rus, *Icoana pământului sau carte de gheografie*. Tom. I–III. Blaj, Tipografia seminariului, 1842.
- RUSSO, S. = Alexandru Russo, *Scrieri*. Publicate de Petre V. Haneș. Edițiunea Academiei Române. București, Institutul de arte grafice Carol Göbl, 1908.
- SADOVEANU, B. = Mihail Sadoveanu, *Baltagul*. Roman. București, Editura „Cartea Românească”, [1930].
- SADOVEANU, M. = Mihail Sadoveanu, *Mormântul unui copil*. București, „Minerva”, 1906.
- SADOVEANU, N. F. = Mihail Sadoveanu, *Nada Florilor. Amintirile unui pescar cu undița*. [București], Editura Tineretului, 1951.
- SADOVEANU, N. P. = Mihail Sadoveanu, *Nicoară Potcoavă. Povestire istorică*. [București], Editura Tineretului, [1952].
- SADOVEANU, O. I–XXII = Mihail Sadoveanu, *Opere*. Vol. I–XVIII. București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1954–1959; [vol.] XIX–XXII. București, Editura pentru Literatură [1964–1967] și apoi Editura Minerva [1964–1973].
- SADOVEANU, O. L. = Mihail Sadoveanu, *Ostrovul lupilor*. București, Editura „Cartea Românească”, [1941].
- SADOVEANU, P. S. = Mihail Sadoveanu, *Povești de seară*. București, „Minerva”, 1910.
- SADOVEANU, V. F. = Mihail Sadoveanu, *Valea Frumoasei*. Ediția a III-a. București, Editura „Cartea Românească”, [1947].
- SAHIA, N. = Alexandru Sahia, *Nușele*. [București], Editura de Stat, [1948].
- SANDU-ALDEA, A. M. = C. Sandu-Aldea, *Ape mari. Nușele și schițe*. București, „Minerva”, 1910.
- SANDU-ALDEA, D. N. = C. Sandu-Aldea, *Două neamuri*. Roman. București, „Minerva”, 1906.
- SANDU-ALDEA, U. P. = C. Sandu-Aldea, *În urma plugului. Nușele și schițe*. București, „Minerva”, 1905.
- SĂM. I ș. u. = *Sămănătorul*. Revistă literară săptămânală. București. Anul I (1901) ș.u.
- SBIERA, F. S. = Dr. Ion G. Sbiera, *Familia Sbiera, după tradițiune și istorie și Amintiri din viața autorului*. Cernăuți, R. Eckhardt, 1899.
- SBIERA, P. = Ion al lui G. Sbiera, *Povești populare românești*. Din popor luate și poporului date de... Cernăuți, Editura Proprie, Tipografia Arhiepiscopală, 1886.
- SCÂNTEIA = *Scânțea*. [București], 1952 ș.u.
- SCL = *Studii și cercetări lingvistice*. [București], Editura Academiei. Institutul de Lingvistică din București. Anul I (1950) ș.u.
- SCRIBAN, D. = August Scriban, *Dicționarul limbii românești*. (Etimologii, înțelesuri, exemple, citațiuni, arhaizme, neologizme, provincialisme). Edițiunea întâia. Iași, Institutul de Arte Grafice „Presa Bună”, 1939.
- SEBASTIAN, T. = Mihail Sebastian, *Opere. Teatru*, București, Fundația Regală pentru Literatură și Artă, 1946.
- SEVASTOS, C. = Elena Didia Odorica Sevastos, *Cântece moldovenești*. Iași, Tipografia Națională, 1888.
- SEVASTOS, N. = Elena Sevastos, *Nunța la români. Studiu istorico-etnografic-comparativ*. (Edițiunea Academiei Române). București, Tipografia Carol Göbl, 1889.
- SEVERIN, S. = C. I. V. Severin, *Sinonimele limbii române cu radicali diferiți în raport mai cu seamă la lucrurile divine, la cult și la terminologia ecleziastică*. Vol. I. Iași, „Viața Românească”, 1923.
- SFC I–VI = *Studii și materiale privitoare la formarea cuvintelor în limba română*. Vol. I–III. [București], Editura Academiei. Vol. I: 1959; vol. II: 1961; vol. III: 1962. (Institutul de Lingvistică din București); vol. IV–V. [București], Editura Academiei, 1967–1969; vol. VI [București], Editura Academiei, 1972.

Bibliografie

- SIMION DASC., LET. = Simion Dascăluș, *Letopiseșul Țării Moldovei până la Aron Vodă (1359–1595)*, întocmit după Grigorie Ureche, vornicul, Istratie logofătul și alții... Ediție de Const. Giurescu, cu o prefață de I. Bogdan. București, Socec et Co., 1916 (Comisia istorică a României).
- SION, P. = G. Sion, *Proză. Suvenire contemporane*. Ediție îngrijită, cu un studiu introductiv, glosar și note de Radu Albala. București, Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1956. (Biblioteca pentru toți).
- SLAVICI, N. I-II = Ioan Slavici, *Novele*. Vol. I-II. București, Editura Librăriei Socec. Vol. I: 1892; vol. II: 1896.
- SLAVICI, O. I-II = Ioan Slavici, *Opere*. Vol. I: *Nuvele*. Vol. II: *Mara*. [București]. Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1952.
- SLAVICI, P. = Ioan Slavici, *Pădureanca*. Novelă. Sibiu, Tipariul Tipografiei Archidiecezane, 1884. (Biblioteca populară a „Tribunei”. Nr. 1).
- SLAVICI, V. P. = I. Slavici, *Vatra părăsită*. Nuvelă din popor. București, Editura „Minerva”, 1900.
- SOVEJA, O. = Soveja [S. Mehedinți], *Oameni de la munte*. Ediția II. București, Socec, 1921.
- STAMATI, D. = Pah. T. Stamati, *Disionăraș românesc de cuvinte tehnice și altele greu de înțeles*. Întâia edițiune. Iași, Tipografia Buciumului Român, 1851.
- STAMATI, F. = Teodor Stamati, *Fizica elementară pentru clasele colegiale din Prințipatul Moldovei*. Compilată după F. Crișu de... întâia ediție. Iași, Tipografia Institutului Albinei, 1849.
- STANCU, D. = Zaharia Stancu, *Descult*. Roman. Ediția a IV-a. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [1952].
- STANCU, R. A. I-V = Zaharia Stancu, *Rădăcinile sunt amare*. [Vol.] I-V. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [1958–1959].
- STĂNCESCU, B. = Dumitru Stăncescu, *Basmă, culese din gura poporului*. Cu o prefață de Ionnescu-Gion. București, Haimann, 1892.
- STOICA, VÂN. = Coriolan Stoica, *Călușa vânătorului*. Cluj, „Cartea Românească”, 1937.
- E. SUCIU, TC. = Emil Suciu, *Influența turcă asupra limbii române*. Vol. I-II. București, Editura Academiei Române. I: Studiu monografic, 2009; II: Dicționarul cuvintelor românești de origine turcă, 2010.
- ȘA I-II = Școala Ardeleană. [Vol.] I-II. Ediție critică, note, bibliografie și glosar de Florea Fugariu. Introducere de Dumitru Ghișe și Pompiliu Teodor. București, Editura Minerva, 1983.
- ȘĂINEANU = Lazăr Șăineanu, *Dicționar universal al limbii române*. Craiova, [1896].
- ȘĂINEANU² = Lazăr Șăineanu, *Dicționar universal al limbii române*. A doua edițiune cu totul prelucrată și adăugită. Craiova, Institutul de Editură „Samitca”, I. Samitca și D. Baraș, 1908.
- ȘĂINEANU, D. U. = Lazăr Șăineanu, *Dicționar universal al limbei române*. A opta edițiune. Revăzut și adăogit la ediția VI-a. Ortografia Academiei Române. [Craiova], Editura „Scrișul Românesc”, [1930].
- ȘĂINEANU, Î. = Lazăr Șăineanu, *Încercare asupra semasiologiei limbei române. Studii istorice despre tranzițiunea sensurilor*. Cu o alocuțiune-prefață de B. P. Hasdeu. București, Tipografia Academiei Române, 1887.
- ȘEZ. I ș. u. = Șezătoarea. Revistă pentru literatură și tradițiuni populare. Director: Artur Gorovei. Fălticeni. Anul I (1892) ș.u.
- ȘINCAI, HR. I-III = Georgie Șincai din Șinca, *Hronica românilor și a mai multor neamuri, încât au fost ele așa de amestecate cu românii, cât lucrurile, întâmplările și faptele unora fără de ale altora nu se pot scrie pe înțeles*. Din mai multe mii de autori, în cursul de 34 ani culeasă. [Tom.] I-III. Iași, 1853–1854.
- ȘINCAI, ÎNV. = Gh. Șincai, *Învățătura firească spre surparea superstiției norodului*. [Traducere manuscrisă din limba germană, după Helmuth, din anii 1804–1808; Biblioteca Filialei din Cluj a Academiei Române, fondul Oradea, cota 39].
- ȘINCAI, POVĂȚ. EC. CÂMP. = *Povățuire către economia de câmp*. Pentru folosul școalelor românești celor din Țeara Ungurească și din părțile ei împreunate. Traducere din limba maghiară sau din germană de Gh. Șincai. Buda, în Crăiasca Tipografie a Universității Ungurești, 1806.
- ȘIO I-II 1-2 = Lazăr Șăineanu, *Influența orientală asupra limbei și culturai române*. I. Introducerea. II. Vocabularul. 1. Vorbe populare. 2. Vorbe istorice. București, Socec, 1900.
- TAMÁS, ET. WB. = Lajos Tamás, *Etymologisch-historisches Wörterbuch der ungarischen Elemente im Rumänischen* (Unter Berücksichtigung der Mundartwörter). Budapest, Akadémiai Kiadó, 1966.
- TDO = *Texte dialectale. Oltenia*, publicate sub redacția lui Boris Cazacu, de Cornelia Cohuț, Galina Ghiculete, Maria Mărdărescu, Valeriu Șuteu și Magdalena Vulpe, București, 1967.
- TDRG = Dr. H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*. [Band I-III]. Bukarest, Staatsdruckerei. I: 1903; II: 1911; III: 1924.

Bibliografie

- TDRG² = Dr. H. Tiktin, *Rumänisch-deutsches Wörterbuch*, 2., überarbeitete und ergänzte Auflage von Paul Miron. [Band I–III]. Otto Harrassowitz. Wiesbaden. I: 1986; II: 1988; III: 1989.
- TEAHA, C. N. = Teofil Teaha, *Graiul din valea Crișului Negru*. [București], Editura Academiei, 1961. (Academia Română. Institutul de Lingvistică).
- TELEMAHOS = Fénelon, *Întâmplările lui Telemac, fiul lui Ulises*. [Traducere manuscrisă din neogreacă de la sfârșitul secolului al XVIII-lea; Biblioteca Academiei Române, cota 1576].
- TEODOREANU, C. B. = Ionel Teodoreanu, *În casa bunicilor*. Ediția a III-a. București, „Cartea Românească”, [1942].
- TEODOREANU, M. U. = Ionel Teodoreanu, *Masa umbrelor. Întoarcerea în timp*. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [1957].
- TEODORESCU, P. P. = G. Dem. Teodorescu, *Poesii populare române*. Culegere de... București, Tipografia Modernă, 1885.
- TEODOROVICI, I. = Pavel Kengyllác, *Istoria universală sau a toată lumea...* Acum întâia oară pre limba românească prefăcută și așezată de Ioann Theodorovici. Partea I, cu o mapă despre pământul făgăduinței sau Palestina – Historia universalis, pars I. Buda, Crăiasca Universitate din Pesta, 1824.
- TETRAEV. (1574) = La versione rumena del Vangelo di Matteo, tratta del Tetraevangelion del 1574 (ms. del Museo Britanico: Harley 6311 b), e pubblicata per la prima volta da M. Gaster, în „Archivio glotto-logico italiano”, vol. XII, p. 197–254; Tetraevangelhelu diaconului Coresi din 1561. [Corectat de I. Bianu], prelucrat de dr. M. Gaster. București, Imprimeriile Statului, 1929.
- TLFi = Imbs, Paul, Quemada, Bernard (coord.), 1971–1994. *Trésor de la langue française. Dictionnaire de la langue du XIXe et du XXe siècle (1789–1960)*, 16 volume, Paris, Éditions du CNRS/Gallimard, site internet : <http://atilf.atilf.fr/tlf.htm>.
- TODORAN, GL. = Romulus Todoran, *Mic glosar dialectal*. Alcătuit după două manuscrise din Biblioteca Centrală de la Blaj din 1887. Cluj, „Cartea Românească”, 1949.
- TP = Baza de date de terminologie și lingvistică a guvernului Canadei; <http://www.btb.termiumpius.gc.ca/tpv2alpha/alpha-fra.html?lang=fra>
- TUDORAN, P. = Radu Tudoran, *Toate pânzele sus!* [București], Editura Tineretului, 1954.
- TOMICI, C. A. = Ioan Tomici, *Cultura albinelor sau învățătura despre ținerea stupilor în magătinuri*. Tradusă și prin iscusința din mai mulți ani cercată și pentru folosul de comun întocmită prin... Buda, Tipariul Crăieștei Universității din Pesta, 1823.
- TOPÎRCEANU, B. = G. Topîrceanu, *Balade vesele și triste*. Ediția IV-a. București, Editura „Cartea Românească”, [1931].
- TOPÎRCEANU, O. A. I–II = G. Topîrceanu, *Opere alese*. Vol. I–II. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1959.
- TOPÎRCEANU, P. O. = G. Topîrceanu, *Parodii originale*. Ediția III-a. Iași, „Viața Românească”, 1927.
- TUDORAN, O. = Radu Tudoran, *Al optzeci și doilea*. [București], Editura pentru Literatură, 1966.
- TUDORAN, P. = Radu Tudoran, *Toate pânzele sus!* [București], Editura Tineretului, 1954.
- TURCU, E. = Ioan Turcu, *Excursiuni pe munții Țărei Bârsei și ai Făgărașului, din punctul „La om” de pe „Bucegi” până dincolo de „Negoiul”*. Descrieri, întregite cu schițe istorice despre castelele și Țara Făgărașului. Brașov, Mureșianu, 1896.
- ȚICHINDEAL, F. = Dimitrie Țichindeal, *Filosoficești și politicești prin fabule moralnice învățături*. Acum întâia oară culease și întră acest chip pre limba românească întocmite. Buda, Tipariul Crăieștei Tipografii a Universității Ungurești din Peșta, 1814.
- ȚIPLEA, P. P. = Alexandru Țiplea, *Poezii populare din Maramureș*, adunate de... București, Carol Göbl, 1906. (Extras din Analele Academiei Române. Seria II. Tom. XXVIII. Memoriile Secțiunii literare).
- ȚÎȘTEA 1965 = Dumitru Țiștea, Dumitru Bacinschi, Radu Nor, *Dicționar meteorologic: român-rus-francez-englez-german-spaniol*, București, Institutul Meteorologic.
- ȚOIU, Î. = Constantin Țoiu, *Însoțitorul*. Roman. București, Editura Eminescu, 1981.
- UDRESCU, GL. = D. Udrescu, *Glosar regional Argeș*. București, Editura Academiei, 1967.
- URECHE, L. = Grigore Ureche, *Letopiseșul Țării Moldovei*. Ediție îngrijită, studiu introductiv, indice și glosar de P. P. Panaitescu. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, 1955.
- URICARIUL, I–XXV = Theodor Codrescu, *Uricariul cuprinzetoriu de hrisoave, anaforale și alte acte din suta a XV– XIX, atingătoare de Moldova*. Sub redacțiunea dsale... Vol. I–XXV. Iași, 1852–1895; pentru vol. I, II, III, v. și edițiunea a 2-a, Iași, 1871–1893.
- URSU, T. Ș. = N. A. Ursu, *Formarea terminologiei științifice românești*. București, Editura Științifică, 1962.
- VAIDA = Vasile Vaida, *Material jargon de dialect sălăgian*. [În ziarul „Tribuna”, Sibiu, 1890, nr. 83 ș.u.].

Bibliografie

- VALIAN, V. = I. A. Vallian [Vaillant], Vocabular purtăreț rumânesc-franțozesc și franțozesc-rumânesc, urmat de un mic vocabular de omonime. București, Tipografia lui Friderih Valbaum, 1839.
- VARLAAM, C. = Varlaam, mitropolitul Moldovei, *Cazania (1643)*. [ed. de J. Byck]. București, Editura Fundațiilor, 1943. (Scriitori români vechi).
- VARLAAM-IOASAF = *Varlaam și Ioasaf*. [Manuscris din 1786; Biblioteca Academiei Române, cota 9].
- VASILIU, C. = Alexandru Vasiliu, *Cântece, urături și bocete de-ale poporului*, adunate de... însoțite de 43 arii notate de d-na Sofia Teodoreanu. București, 1909. (Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii. IV).
- VASILIU, P. L. = Alexandru Vasiliu, *Povești și legende*, culese de... București, Cultura Națională, 1928. (Academia Română. Din viața poporului român. XXXVI).
- I. VĂCĂRESCUL, P. = Iancu Văcărescul, *Colecție din poeziile d-lui marelui logofăt...* [Prefață de I. Voinescu II]. București, Tipografia lui C. A. Rosetti și Vinterhalder, 1848.
- VÂN. PES. = *Vânătorul și pescarul sportiv*. Revista vânătorilor și pescarilor sportivi din România. București, 1960 ș.u.
- VIANU, L. U. = Tudor Vianu, *Studii de literatură universală și comparată*. Ediția a II-a revăzută și adăugită. [București], Editura Academiei, [1963].
- VICIU, COL. = Alexiu Viciu, *Colinde din Ardeal. Datini de Crăciun și credințe poporane*. Culegere cu anotațiuni și glosar. București, Librăriile Socec & Co., 1914. (Academia Română. Din viața poporului român. Culegeri și studii. XXII).
- VICIU, GL. = Alexiu Viciu, *Glosar de cuvinte dialectale din graiul viu al poporului român din Ardeal*. Adunate și explicate de... București, Carol Göbl, 1906. (Extras din Analele Academiei Române. Memoriile Secțiunii literare. Seria II. Tom. XXIX).
- VILLENEUVE = G.-Oscar Villeneuve, *Glossaire de météorologie et de climatologie*, Les Presses de l'Université Laval, 1974.
- VINEA, L. I-II = Ion Vinea, *Lunaticii*. [Vol.] I-II. [București], Editura pentru Literatură, 1965.
- VISSARION, B. = I. C. Vissarion, *Ber-Căciulă*. Povestiri. Ediția IV. București, Editura „Cartea Românească”, [1943].
- VÎRCOL, M. = V. Vîrcol, *Din graiul popular al județului Mehedinți*. (În „Noua revistă română”, București, 1910, vol. VIII, nr. 3).
- VÎRCOL, V. = V. Vîrcol, *Graiul din Vâlcea*. București, Atelierele Grafice Socec, 1910. (Publicațiunile Societății filologice. I).
- VLAHUȚĂ, D. = A. Vlahuță, *Dan*. București, Graeve, 1894.
- VLAHUȚĂ, N. = A. Vlahuță, *Nușele*. București, Stabilimentul Grafic Socec și Teclu, 1886.
- VLAHUȚĂ, O. A. = A. Vlahuță, *Opere alese*. Ediție îngrijită de Mariana Șora și Silvian Iosifescu. [București], Editura de Stat, 1949. (Clasicii români).
- VLAHUȚĂ, O. A. I-III = Al. Vlahuță, *Opere alese*. Cu o prefață de Mariana Șora. Vol. I-III. [București], Editura de Stat pentru Literatură și Artă, [1952–1953]. (Biblioteca pentru toți).
- VLAHUȚĂ, P. = Al. Vlahuță, *Poesii vechi și nouă*. A treia ediție. București, Editura Librăriei H. Steinberg, 1894.
- VLAHUȚĂ, S. A. I-III = A. Vlahuță, *Scrieri alese*. Vol. I-III. Ediție îngrijită, studiu introductiv, note, comentarii și bibliografie de Valeriu Râpeanu. București, Editura pentru Literatură, 1963–1964.
- VLASIU, D. = Ion Vlasiu, *Drum spre oameni*. [București]. Editura pentru Literatură, 1961.
- VOICULESCU, P. I-II = V. Voiculescu, *Povestiri*. [Vol.] I: *Capul de zimbru*. II: *Ultimul Berevoi*. [București], Editura pentru Literatură, 1966.
- VOICULESCU, POEZII, I-II = V. Voiculescu, *Poezii*. [Vol.] I-II. [București], Editura pentru Literatură, 1968.
- V. ROM. = *Viața Românească*. Revistă lunară, literară și științifică, București, 1906 ș.u.
- D. ZAMFIRESCU, R. = Duiliu Zamfirescu, *În război*. Roman. Edițiune populară. București, Editura Tipografiei „Clemența”, 1902.
- D. ZAMFIRESCU, V. Ț. = Duiliu Zamfirescu, *Romanul Comăneștenilor*. I. *Viața la țară*. Craiova, „Scrișul Românesc”, 1939.
- G. M. ZAMFIRESCU, M. D. I-II = George Mihail Zamfirescu, *Maidanul cu dragoste*. Roman. Volumul I-II. București, Editura Națională Ciornei, [f. a.].
- ZANNE, P. I-X = Iuliu A. Zanne, *Proverbele românilor*. Vol. I-X. [București], Editura Librăriei Socec, 1895 – 1912.
- ZILOT, CRON. = Zilot Românul, *Scrierile inedite ale lui...* publicate de Gr. G. Tocilescu. (În „Revista pentru istorie, arheologie și filologie”, vol. V, 1885, p. 58–88, 331–358).

Diseminarea proiectului

A. Publicații

Bursuc, Alina (2013): „Terminologia românească meteorologică (științific vs popular) a stărilor atmosferice. Coordonate ale studiului lingvistic”, în volumul Colocviului internațional al Departamentului de Lingvistică: *Limba română: variație sincronică, variație diacronică*, Ediția a XII-a, Universitatea din București, Facultatea de Litere, Departamentul de Lingvistică, Centrul de lingvistică teoretică și aplicată; Academia Română, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti”, București (14-15 decembrie 2012), p. 133-138, Editura Universității din București.

Bursuc, Alina (2013): „Denumiri ale vânturilor din perspectiva proiectului Terminologia românească meteorologică (științific vs. popular). Studiu lingvistic”, în volumul Simpozionului internațional *Tradiție/ inovație – identitate/ alteritate: paradigme în evoluția limbii și culturii române*, Ediția a XI-a, Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Asociația Culturală „A. Philippide”, Iași (18-19 septembrie 2012), p. 49-57, Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, Iași.

Pricop, Alina-Mihaela (2015): „Termenul *vânt* în Dicționarul fenomenelor atmosferice (DFA)”, în „Philologica Jassyensia”, Anul XI, Nr. 1 (21), p. 93-102, Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Asociația Culturală „A. Philippide”, Iași.

Florescu, Cristina (2011): „Limbajul meteo al fenomenelor atmosferice. Premise analitice”, în vol. *Studii de lingvistică. Omagiu doamnei profesoare Angela Bidu-Vrănceanu*, p. 190-199, București, Editura Universității din București.

Florescu, Cristina (2012): „Eugeniu Coșeriu și cheștiunea relației dintre terminologiile științifice și cele populare”, în „Anuar de lingvistică și istorie literară”, t. LI, p. 187-196, Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași;

Florescu, Cristina (2012): „Prezentarea proiectului Terminologia românească meteorologică (științific vs. popular). Studiu lingvistic”, în Buletinul Institutului de Filologie Română „A. Philippide”, nr. 2, p. 5-7;

Florescu, Cristina (2012): „The Academic Dictionary of the Romanian Language (Dicționarul academic al limbii române - DLR). Lexicological Relevance and Romanic Context”, în „Philologica

Jassyensia”, an VIII, Nr. 1 (15), p. 19-26, Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Asociația Culturală „A. Philippide”, Iași;

Florescu, Cristina (2013): „G. Ivănescu: etimologia cuvintelor din istoria limbii române în context romanic (DÉRom)”, în volumul *Gheorghe Ivănescu – 100 de ani de la naștere*, număr special al revistei „Anuar de lingvistică și istorie literară”, t. LIII, nr.1, p. 232-240, Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași;

Florescu, Cristina (2015): „Mots désignant les phénomènes atmosphériques dans le DÉRom. Terminologie protoromane”, pe cale de publicare în Actele electronice ale celui de al XXVII-lea Congres internațional de linguistique et de philologie romanes (Nancy, 15-20 juillet 2013) (cf. www.atilf.fr/DERom).

Florescu, Cristina, Apostol, Liviu, Manea, Laura, Tamba, Elena, Bursuc, Alina, Cărăbuș, Cristina, Olariu, Florin-Teodor, Chelaru, Dan-Adrian, Corodeanu, Monica (2013): „Terminologia românească meteorologică (științific vs popular) a stărilor atmosferice. Studiu lingvistic. Anul I (oct. 2011- oct. 2012). Realizări”, în „Anuar de lingvistică și istorie literară” t. LIII, p. 429-436;

Florescu, Cristina (2014): colaborare la redactarea articolelor */ton-a-/ (cf. rom. *tuna*), */lumen/ (cf. rom. *lume* „lumină”), */lun-a/ (cf. rom. *lună*) în *Dictionnaire Étymologique Roman (DÉRom). Genèse, méthodes et résultats*. Ed. Buchi, Eva / Schweickard, Wolfgang. Series: Beihefte zur Zeitschrift fr romanische Philologie. Berlin. De Gruyter, (cf. www.atilf.fr/DERom section Actualités).

Florescu, Cristina (2014): „Terminologii științifice și populare. Considerații contrastive”, în numărul omagial Petar Atanasov din „Romanistika i balcanistika”, p. 227-235, Skopje.

Manea, Laura (2013): „Terminologia românească meteorologică (științific vs popular) a fenomenelor atmosferice. Studiu lingvistic. Anul III (2011-2013). Realizări”, în revista „Philologica Jassyensia”, IX, nr. 2 (18), p. 199-206 și on-line, Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Asociația Culturală „A. Philippide”, Iași;

Tamba, Elena (2012): „Situația lexicografiei românești în context european”, în *Philologica Jassyensia*, an VIII, Nr. 2 (16), p. 259-268, Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Asociația Culturală „A. Philippide”, Iași;

Tamba, Elena (2014): „La lexicografía Rumana. Historia y Actualidad”, în *Lexicografía de las lenguas románicas. Perspectiva histórica. Volumen I*, Editat de Félix Córdoba Rodríguez, Ernesto González Seoane, María Dolores Sánchez Palomino, De Gruyter, p. 265-282.

Tamba, Elena (2015): (pe cale de publicare) articolul */βent-u/ în *Dictionnaire Étymologique Roman (DÉRom)* (cf. www.atilf.fr/DERom section Nomenclature).

B. Ateliere de lucru

Primul atelier: *Terminologia românească meteorologică (științific vs. popular) a stărilor atmosferice. Studiu lingvistic*, 30 mai 2012, Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași.

a. Prezentarea proiectului:

Florescu, Cristina, Apostol, Liviu, Manea, Laura, Bursuc, Alina, Cărăbuș Cristina, Chelaru, Dan, Tamba, Elena, Olariu, Florin, Corodeanu, Monica, *Terminologia românească meteorologică (științific vs. popular) a stărilor atmosferice. Studiu lingvistic*

b. Bursuc, Alina, *Denumiri ale vânturilor în Dicționarul limbii române*

Al doilea atelier: *Popular și științific în terminologia meteorologică a fenomenelor atmosferice*, 2 noiembrie 2012, desfășurat în cadrul Colocviului internațional G. Ivănescu – 100 de ani de la naștere, Biblioteca Filialei Iași a Academiei Române

a. Prezentarea proiectului:

Florescu, Cristina, Cărăbuș, Cristina, Manea, Laura, Tamba, Elena: *Terminologia românească meteorologică (științific vs popular) a stărilor atmosferice*. Coordonate ale studiului lingvistic însoțite de studiile de caz: Cărăbuș, Cristina, *Tipologia norilor*; Manea, Laura, *Căldură*; Tamba, Elena, *Zăpadă*

b. Comunicări ale invitaților:

Iliescu, Maria, Institut für Romanistik, Universität Innsbruck, Austria: *Etimologia cuvântului lună în limba română*

Dolores Sánchez Palomino, María, Universidade da Coruña, Spania: *De 'calmazos' et 'bochornos': dénominations en espagnol et galicien*

Al treilea atelier: *Terminologia românească meteorologică a fenomenelor atmosferice: disocieri, perspective, implicații lexicologice*, 5 aprilie 2013, Sala mică a Filialei Iași a Academiei Române.

a. Prezentarea proiectului:

Tamba, Elena, Cărăbuș, Cristina, *Terminologia românească meteorologică (științific vs popular) a fenomenelor atmosferice. Studiu lingvistic*

Florescu, Cristina, *Aspecte ale tratării terminologiilor specializate în DLR*.

b. Comunicări ale invitaților:

Zafiu, Rodica, Universitatea din București: *Variație și continuitate în discursul meteorologic: „Buletinul atmosferic” în presa românească*

Bardu, Nistor, Universitatea „Ovidius” din Constanța: *Denotație și conotație în termenii meteorologici în aromână*

Neț, Mariana, Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Al. Rosetti” din București, *Timpul probabil*

în cărțile de bucate

Al patrulea atelier: în cadrul lucrărilor „*Seminarului de semantică și lexicografie*”, 16 ianuarie 2014, Departamentul de lexicologie și lexicografie, Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași;

a. Prezentarea proiectului:

Florescu, Cristina, Apostol, Liviu, Manea, Laura, Bursuc, Alina, Cărăbuș Cristina, Chelaru, Dan, Tamba, Elena, Olariu, Florin, *Terminologia românească meteorologică (științific vs popular) a fenomenelor atmosferice. Anul 2013. Rezultate*

Al cincilea atelier: în cadrul lucrărilor „*Seminarului de semantică și lexicografie*”, 11 iunie 2014, Departamentul de lexicologie și lexicografie, Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Iași;

a. Prezentarea proiectului:

Florescu, Cristina, Apostol, Liviu, Manea, Laura, Bursuc, Alina, Cărăbuș Cristina, Chelaru, Dan, Tamba, Elena, Pătrașcu, Mădălin, Dan-Adrian Chelaru: *Terminologia românească meteorologică (științific vs popular) a fenomenelor atmosferice. Anul 2014 semestrul I. Rezultate*

Al șaselea atelier: *Terminologia românească meteorologică (științific vs. Popular) a fenomenelor atmosferice. Studiu lingvistic*, 30 aprilie 2015, Sala de Festivități a Institutului de Filologie Română „a. Philippide”

a. Prezentarea proiectului:

Florescu, Cristina, Apostol, Liviu, Manea, Laura, Bursuc, Alina, Cărăbuș Cristina, Chelaru, Dan, Tamba, Elena, Pătrașcu, Mădălin, Dan-Adrian Chelaru: *Terminologia românească meteorologică (științific vs. popular) a stărilor atmosferice. Studiile lingvistice*

Al șaptelea atelier: *Aspecte etimologice în terminologia românească științifică și populară a fenomenelor atmosferice*, 2 iunie 2015, Sala de Conferințe, Academia Română, Filiala Iași;

a. Prezentarea proiectului:

Florescu, Cristina, Apostol, Liviu, Manea, Laura, Bursuc, Alina, Cărăbuș Cristina, Chelaru, Dan, Tamba, Elena, Pătrașcu, Mădălin, Dan-Adrian Chelaru: *Terminologia românească meteorologică (științific vs. popular) a stărilor atmosferice. Probleme etimologice ale studiilor lingvistice*.

b. Comunicarea invitatei:

Iliescu, Maria, Institut für Romanistik, Universität Innsbruck, Austria: *O caracteristică a limbii române în câmpul lexical al temperaturii*.

C. Comunicări

- Florescu, Cristina (2015), conferința: *Limbajul meteorologic - indice de cultură*, în cadrul Prelegerilor Academiei - Filiala Iași (Aula Academiei, 31 martie).
- Florescu, Cristina, Apostol, Liviu, Manea, Laura, Chelaru, D. A., Tamba, Elena, Bursuc, Alina, Cărbăuș, Cristina, Olariu, Teodor - Florin (2013), *Terminologia meteorologică românească (științific vs. popular) a stărilor atmosferice. Studiu lingvistic - perspectiva meteorologică*, The 8th International Symposium „Present Environment and Sustainable Development”, Facultatea de Geografie și Geologie, Universitatea „Al. I. Cuza” Iași, 31 mai - 2 iunie.
- Pricop, Alina-Mihaela, „The Dictionary of the Atmospheric Phenomena (DFA) – A Result of the Project: *Romanian Meteorological Scientific and Popular Terminology of the Atmospheric Phenomena. Linguistic Study*”, la Conferința: *Perspectives In The Humanities And Social Sciences: Hinting At Interdisciplinarity* Second Edition: From Manuscript to E-book, Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, 29-30 mai 2015.
- Tamba, Elena, *Termeni atmosferici în îmbinări stabile în limba română*, la al 14-lea Colocviu internațional al Departamentului de lingvistică *Variația lingvistică: probleme actuale*, București, 28–29 noiembrie 2014.

Prezentarea autorilor

Liviu Apostol este prof. univ. dr. la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași fiind, timp de 12 ani, cercetător în meteorologie-climatologie la Stațiunea de Cercetări „Stejarul” din Piatra Neamț. A condus lucrări de licență, de masterat și teze de doctorat în domeniul meteorologiei și climatologiei ale unor tineri specialiști din țară și din străinătate. A coordonat structuri de cercetare și de învățământ superior. A participat (coordonând adesea) la numeroase contracte de cercetare din țară și din străinătate. A publicat cărți, lucrări științifice, cursuri, a susținut prelegeri și comunicări în țară și străinătate. A fost cooptat membru în formațiuni de expertiză științifică în domeniu, fiind președinte al Asociației de Climatologie din România.

Nistor Bardu este lingvist, conf. univ. dr. la Universitatea Ovidius din Constanța. A predat cursuri de dialectologie română sud-dunăreană, limba română în context balcanic, dialectul aromân, cultură și civilizație balcanică, stilistică lingvistică, limbă română în presă. A publicat cărți, studii și articole de specialitate. De asemenea, este autor a zeci de eseuri și articole de critică și istorie literară, apărute, cu precădere, în ziare și reviste de cultură din Dobrogea, precum „Tomis”, „Ex Ponto”, „Orizonturi marine”, „România de la Mare”, „Agora”.

Alina-Mihaela Bursuc (Pricop) este cercetător dr. la Departamentul de Lexicologie – Lexicografie, al Institutului de Filologie Română „A. Philippide”, Filiala din Iași a Academiei Române, autor al volumului *Câmpul lexical al numelor de rudenie în limba română* (Editura Demiurg, 2015), coautor al unor lucrări apărute în colecția Dicționarele Editurii Universității „Alexandru Ioan Cuza” din Iași. A publicat studii în reviste de specialitate („Studii și cercetări lingvistice”, „Philologica Jassyensia”, „Limba română”, „Dacoromania”).

Cristina-Mariana Cărăbuș este cercetător dr. la Institutul de Filologie Română „A. Philippide”, Academia Română, Filiala Iași, în calitate de membru în proiectul *Terminologia românească meteorologică (științific vs. popular) a fenomenelor atmosferice. Studiu lingvistic*, începând cu anul 2011. Din 2012 este doctor în filologie cu tema *Nume de animale în tradiția biblică românească*, sub coordonarea prof. univ. dr. Eugen Munteanu. A întreprins stagii de cercetare în țară și străinătate, a publicat articole în reviste de specialitate.

Dan-Adrian Chelaru, cercetător științific dr. la Institutul de Filologie Română „A. Philippide” din cadrul Academiei Române, Filiala Iași, fiind membru în proiectul *Terminologia românească*

meteorologică (științific vs. popular) a fenomenelor atmosferice. Studiu lingvistic, începând cu anul 2011. Activitatea științifică desfășurată până în prezent cuprinde 15 articole publicate, 23 comunicări și 6 abstracte publicate în volume ale unor conferințe, cu subiecte din domeniile: geografia mediului și sistemelor informaționale geografice aplicate în diverse ramuri ale geografiei.

Cristina Florescu este cercetător principal I dr. la Institutul de Filologie Română „A. Philippide” al Academiei Române – Filiala Iași. Lingvist, lexicograf și coautor al *Dicționarului limbii române*, a publicat cărți și studii în domeniul istoriei limbii române (literare), lexicologiei, stilisticii și romanisticii. Se remarcă prin anvergura cercetării, prin spiritul critic și documentarea minuțioasă. A condus proiecte colective de cercetare, colaborează la proiecte naționale și internaționale finalizate cu publicarea marcantă a analizelor întreprinse. A susținut prelegeri, conferințe și cursuri la universități și institute de cercetare din Iași, București, Chișinău, Cahul, Innsbruck, Valencia și Nancy (ATILF). Colaborează la realizarea prestigiosului dicționar etimologic al limbilor romanice, *Dictionnaire Étymologique Roman* (DÉRom).

Maria Henrietta Iliescu este profesor emerit dr. la Institutul de Limbi Romanice al Universității din Innsbruck (Austria), Doctor honoris causa al mai multor universități, Președinte al Societății de Lingvistică Romanică (2007-2010). Specialist romanist și românist de prestigiu internațional, a inițiat și este cooptată în proiecte internaționale (DÉRom etc.), a publicat peste 350 de cărți, studii și articole de lingvistică, filologie romanică, lexicologie, gramatică etc.: *Le frioulan à partir des dialectes parlés en Roumanie* (Paris, Mouton, 1972), *Pan- und Raetoromanica Von Lissabon bis Bukarest, von Disentis bis Udine* (Stuttgart, 2007), *Româna din perspectiva romanică* (București, 2007); *Miscellanea Romanica* (București, 2008); *Varia romanica* (Berlin, 2013) ș.a.

Laura Manea, cercetător principal I dr. la Institutul de Filologie Română „A. Philippide”. Face parte din echipa de cercetare a proiectelor: *Dicționarul limbii române* (DLR), *DLRI. Bază lexicală informatizată. Derivate* etc. și este coautor la lucrări fundamentale și de referință în domeniul lexicologiei și lexicografiei: *Dicționarul limbii române*; *Dicționar general de sinonime al limbii române*; *Biblia 1688* etc. A publicat cărți (*Dosoftei*, „*Viața și petrecerea svinților*”. *Studiu lingvistic. Partea I*, Iași, 2006), articole, studii, comunicări, recenzii în reviste de specialitate.

Prof. dr. **Mariana Neț** este cercetător științific la Institutul de Lingvistică „Iorgu Iordan – Alexandru Rosetti” al Academiei Române. Domenii de interes : lingvistică generală, pragmatică, semiotică, studii culturale, istoria mentalităților. A publicat cărți de specialitate la edituri din țară și din străinătate, cca 150 de articole în reviste și volume de specialitate românești și străine. A fost invitată să țină conferințe la universități din SUA, Franța, Spania, Germania, Italia, Polonia, Bulgaria, Republica Cehă, Slovacia, Belgia, Ungaria, Grecia, Austria, Israel.

Florin-Teodor Olariu este responsabil al Departamentului de dialectologie și sociolingvistică (Institutul de Filologie Română „A. Philippide”), coautor al *Noului Atlas lingvistic român, pe regiuni*.

Moldova și Bucovina și coordonator al *Atlasului lingvistic audiovizual al Bucovinei*, proiect-pilot pentru geolingvistica românească. A publicat cărți, studii și articole de dialectologie, geolingvistică (informatizarea cartografiei lingvistice), sociolingvistică (sociolingvistica migrației, sociolingvistica minorităților) și pragmalingvistică (analiza conversației, sociopragmatică); a susținut prelegeri, ca invitat, la universități și institute de cercetare din: Paris, Madrid, Budapesta, Sankt Petersburg, Münster, Chișinău și București.

Mădălin-Ionel Patrașcu, cercetător științific informatician drd. la Departamentul de Lexicologie – Lexicografie, de la Institutul de Filologie Română „A. Philippide” din cadrul Academiei Române, Filiala Iași. A publicat articole în reviste de specialitate, a susținut comunicări la manifestări științifice naționale și internaționale. Este membru în diverse proiecte naționale și internaționale.

Elena Tamba este cercetător principal I dr., în Departamentul de Lexicologie – Lexicografie, de la Institutul de Filologie Română „A. Philippide” al Academiei Române (Iași), participând la elaborarea unor teme fundamentale de cercetare ale Academiei Române: *Dicționarul limbii române* și *CLRE. Corpus lexicografic românesc esențial*. Specialist în lexicografie (computațională), lexicologie, gramatica limbii române, lingvistică și filologie românească, toponimie; a publicat cărți (*Vechi și nou în sintaxa limbii române*, Iași, 2004, *Dicționar ilustrat de cuvinte și sensuri recente*, București, 2011 etc.), articole, a coordonat proiecte de cercetare; a susținut comunicări în țară și străinătate.

Rodica Zafiu este lingvist, prof. univ. dr. la Universitatea din București. A publicat în țară și în străinătate cărți, studii și articole de gramatică, stilistică, lexicologie, a coordonat proiecte și lucrări privind gramatica limbii române, stilistică, retorică, istoria limbii române literare, limbajul publicistic, ipostaze ale variației lingvistice. Are rubrici prestigioase, cu înalt impact, de cultivare a limbii române, în revistele de cultură bucureștene „România literară”, „Dilema”. Reprezintă lingvistica românească în comitetul de conducere al Societății de Romanistică.